
BIBLIOTECA · DEL · DUQUE · DE · OSUNA ·

R. P. D.
JOHAN. MABILLONII
PRÆFATIONES
ACTIS SANCTORUM
ORDINIS S. BENEDICTI,
IN SÆCULORUM CLASSES
DISTRIBUTIS, PRÆFIXÆ;
QUIBUS ACCEDIT EJUSDEM
DISQUISITIO
DE CURSU GALLICANO.

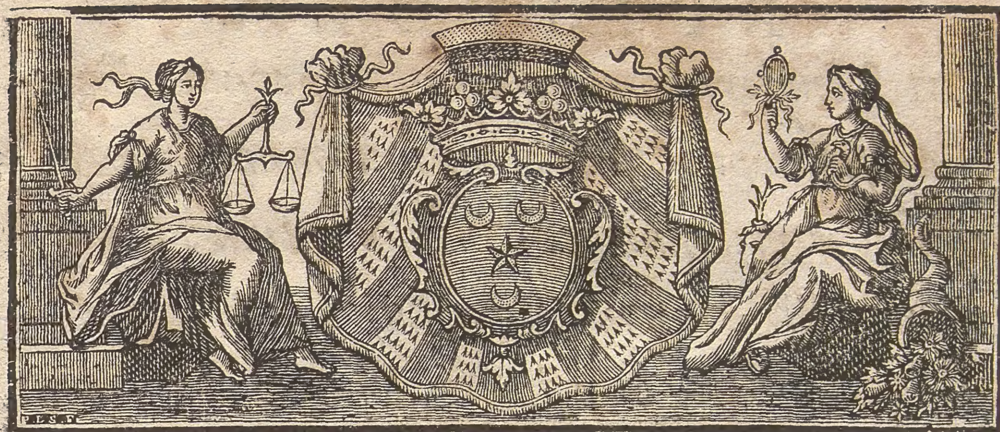

ROTOMAGI,
Apud PETRUM LE BOUCHER natu majorem, & EUSTACHIUM HERAULT Bibliopolas, in Aula Palatii,
ET JORE Patrem & Filium, Biblio-Typographos Reverendissimi Archiepiscopi ejusque Cleri, juxta Ædes Supremi Senatûs Principis.

MDCCXXXII.

CUM PERMISSU REGIS.

NOBILISSIMO AMPLISSIMOQUE VIRO

D. D. GODEFRIDO CAMUS DE PONTCARRÉ,

REGI AB OMNIBUS CONSILIIS,

LIBELLORUM SUPPLICUM MAGISTRO,

SUPREMI NORMANNIÆ SENATUS PRINCIPI, &c.

EN TIBI, *augustissimi Senatûs* PRINCEPS, *celebres illas doctissimi* MABILLONII *Disquisitiones sistimus, quæ demum in unum volumen compactæ, primam sui frontem*

TUI *splendore nominis ornatam gerant. Egregium sanè opus, si orationis nitorem & elegantiam; æternum ingenii monumentum, si quæstionum dignitatem & in hujusmodi solvendis perspicaciam; præclarum denique eruditionis specimen, si exquisitas de Dogmatibus ac Disciplinâ Ecclesiasticâ observationes, priscorumque rituum explanationes spectaveris. Quid, quòd innumeræ propemodum his accedunt Disputationes, quibus Catholica Religio ab hæreticorum cavillationibus vindicatur: eximiæ critices regulæ quibus temerarii hominum malè opinantium conatus comprimuntur: indagatio accurata divinæ Traditionis & Antiquitatis sacræ, unde veluti cælestibus rivulis ad nos usque sincera fides defluit: plurima tandem, queis promovetur res litteraria, & historia cum sacra tum civilis illustratur.*

CUINAM *igitur potiùs id operis & rebus & verbis pretiosum nuncupemus, quàm* TIBI,

VIR ORNATISSIME, *qui licèt in tanto honoris fastigio privatis civium & publicis commodis totus addictus, Religionis tamen bonarumque artium tutelam, majorem justitiæ tuique muneris partem arbitraris. Hinc Ecclesia* TE *jurium suorum vindicem, florentissima Galliarum Provincia publicæ salutis conservatorem, Nobiles antesignanum, Patrem cives, pupilli ac viduæ Protectorem, Tutorem pauperes suspiciunt, prædicant, venerantur.*

ET *verò quis æquus rerum æstimator non plurimi faciat illum animi ardorem, quo tam latè diffusas Supremi Magistratûs functiones sic exsequeris, ut, cùm laboris assiduitate non minùs quàm gradûs amplitudine cæteris antecellis; lites, concordiâ omnibus reis & actoribus redditâ, proximi interitûs aleam subeant? Quis porro non revereatur tuam insignem prudentiam, animi fortitudinem, solertisque vim ingenii, quâ, dum justitiam in*

augustissimo loco exerces, jura dicis, detegis callidas litigatorum artes ac machinationes evertis, & quæ tuæ fidei vel judicio creduntur, ita pertractas & dirimis, ut optimus Pater in optimo Filio non adumbretur solùm, sed vividis etiam ac nativis coloribus exprimatur?

SED *quod nostro quidem judicio maximum est excelsique animi indicium, tot ac tanta ornamenta humanitas & clementia singularis comitantur. Sic profectò, cum eximia comitate gravitatem temperas & facili omnes benevolentiâ complecteris, amoris vinculo omnes* TIBI *feliciter devincis. Sic negotiis tuæ sollicitudini creditis morum suavitate multò meliùs quàm auctoritatis pondere provides. Scilicet*

Peragit tranquilla potestas
Quod violenta nequit, mandataque fortiùs urget
Imperiosa quies*.

FELIX *ergo faustusque dies quo* LUDOVICUS XV. *Regum Maximus* TIBI *paternæ virtutis*

* Claudian. de Consul. Manl. Theod. Paneg.

æmulo amplissimos honores detulit, ne Parente tuo, viro supra titulos omnes, curas forenses cum fascibus ultro abdicante, beatam Normannia sibi sortem ereptam conquereretur! Hæc sunt & alia benè multa quæ nos potissimùm movent, VIR *claritudine Generis* SPECTATISSIME, *ut* TUI *nominis inscriptione nostris laboribus decus & auctoritatem ambiamus, atque tuis felicibus auspiciis in lucem hodie prodeat Opus cedro dignum, quod* TIBI *in perpetuum observantiæ in* TE *nostræ & venerationis testimonium dicant & consecrant.*

SENATUS PRINCEPS INTEGERRIME,

Tui Addictissimi Servi
P. LE BOUCHER, JORE & HERAULT,
Typographi.

PERMISSION DU ROI.

LOUIS PAR LA GRACE DE DIEU ROI DE FRANCE ET DE NAVARRE: A nos amés & féaux Conseillers les Gens tenans nos Cours de Parlement Maîtres des Requêtes ordinaires de notre Hôtel, Grand-Conseil, Prevôt de Paris, Baillifs, Sénéchaux, leurs Lieutenans Civils & autres nos Justiciers qu'il apartiendra: SALUT, notre bien amé CLAUDE JORE Libraire à Rouen, Nous ayant fait suplier de lui accorder nos Lettres de permission pour l'impression d'un Ouvrage qui a pour titre *J. Mabillonii Præfationes in Acta Sanctorum Ordinis sancti Benedicti*: Offrant pour cet effet de le faire imprimer en bon papier & beaux caracteres, suivant la feuille imprimée & attachée pour modéle sous le contre-scel des Presentes: Nous lui avons permis & permettons par ces Presentes de faire imprimer ledit Livre ci-dessus spécifié en un ou plusieurs volumes, conjointement ou séparément & autant de fois que bon lui semblera, & de le vendre, faire vendre & débiter par tout notre Royaume pendant le tems de trois années consécutives, à compter du jour de la datte desdites Presentes; faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient d'en introduire d'impression étrangére dans aucun lieu de notre obéïssance; à la charge que ces Presentes seront enregistrées tout au long sur le Registre de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris dans trois mois de la datte d'icelles; que l'impression de ce Livre sera faite dans notre Royaume & non ailleurs, & que l'Impétrant se conformera en tout aux Réglemens de la Librairie, & notamment à celui du 10. Avril 1725. & qu'avant de l'exposer en vente, le manuscrit ou imprimé qui aura servi de copie à l'impression dudit Livre, sera remis dans le même état où l'Aprobation y aura été donnée, ès mains de notre très cher & féal Chevalier Garde des Sceaux de France le sieur CHAUVELIN; & qu'il en sera ensuite remis deux exemplaires dans notre Bibliothéque publique, un dans celle de notre Château du Louvre & un dans celle de notredit très-cher & féal Chevalier Garde des Sceaux de France le Sieur CHAUVELIN; le tout à peine de nullité des Presentes. Du contenu desquelles vous mandons & enjoignons de faire jouir l'Exposant, ou ses ayans cause, pleinement, paisiblement, sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empêchement. Voulons qu'à la copie desdites Presentes qui sera imprimée tout au long au commencement ou à la fin dudit Livre, foi soit ajoutée comme à l'Original. Commandons au premier notre Huissier ou Sergent, de faire pour l'éxécution d'icelle tous Actes requis & nécessaires, sans demander autre permission; & nonobstant clameur de Haro, Charte Normande & Lettres à ce contraires. Car tel est notre plaisir. DONNÉ à Paris le neuviéme jour du mois de Novembre, l'an de grace mil sept cens trente-un, & de notre Régne le dix-septiéme. Par le Roi en son Conseil, CHUPPIN.

Et à côté est écrit: *Registré sur le Registre VIII. de la Chambre Royale des Imprimeurs de Paris numero 266. fol. 244. conformément aux anciens Réglemens confirmés par celui du 28. Février 1723. A Paris le 26. Novembre 1731.* Signé P. L. LE MERCIER, *Syndic.*

Registré sur le Registre de la Chambre Syndicale des Imprimeurs-Libraires de Rouen numero 147. folio 237. conformément aux Arrêts du Conseil. A Rouen ce 19. Janvier 1732. Signé, B. LE BRUN, *Syndic Garde.*

J'AY associé les sieurs PIERRE LE BOUCHER & EUSTACHE HERAULT à la presente Permission, pour en jouir suivant la convention faite avec lesdits Sieurs. A Rouen ce 21. Janvier 1732. *Signé*, JORE.

LECTORI

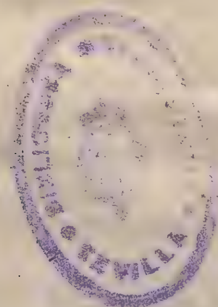

LECTORI TYPOGRAPHUS.

NIHIL est quòd te pluribus hìc detineam, Lector erudite, Reverendi Patris Domni Johannis MABILLONII Præfationes novem Actorum Ordinis S. Benedicti Sanctorum Tomis præfixas uno hoc in volumine, eoque molis mediocris tibi exhibeo, quas eò lubentiùs, eóque benigniùs, ni fallor, excipies, quò rariores jam exstiterant. Quippe divenditis omnibus eorumdem Actuum exemplaribus, non sine ingenti pecuniæ summâ eximium istud Opus sibi comparare fas est. Quid verò ex iisdem Præfationibus vel seorsim sic editis utilitatis & emolumenti percipi debeat, non te latet, nec ignorat quisquis *in iis selecta eaque difficillima cujusque sæculi*, à sexto scilicet ad undecimum, *historiæ capita, ac præcipua quæque quæ ad disciplinam, tum ecclesiasticam, tum monasticam pertinent, ipsaque dogmata pertractari non nescit.* Iis subnectendam censui eruditam ejusdem Auctoris Disquisitionem in Officium divinum Gallicanis in Ecclesiis olim recitari solitum, ac propterea *Cursus Gallicanus* appellatum: & utrique operi locupletem & accuratum omnino sive rerum sive personarum indicem addendum curavi. Vale.

INDEX TITULORUM.

R. P. D. JOHANNIS MABILLONII PRÆFATIO IN PRIMUM SÆCULUM BENEDICTINUM QUOD EST A CHRISTO NATO SEXTUM.

1. AD ACTA SANCTORUM ORDINIS S. BENEDICTI, unum in Corpus redigenda tandem Deo duce aggredior non quidem auctor, sed adjutor Operis; non primarius architectus, sed minister succedaneus. Quod antequam exponam, instituti nostri causas & rationes viris piis ac eruditis aperire & approbare operæ pretium est.

2. In primis id persuasit amor sacræ Antiquitatis, cui pro facultate illustrandæ partes suas deesse non sustinuerunt Congregationis nostræ Præpositi, veri istius consilii auctores. Quippe in subjectis sibi Monasteriis cùm scriptorum codicum recondatur egregia supellex, quamvis majori ex parte direpta; præclara rei litterariæ monimenta tenebris premi nefas esse duxerunt. Hinc veterum Scriptorum Spicilegia hominibus doctis adeo accepta: hinc ad antiquorum exemplarium fidem expurgata SS. Patrum opera: hinc denique erutæ Beatorum Illustriumque virorum Vitæ, & gesta in communem Reip. Christianæ utilitatem.

3. Non minor hac in Collectione fuit Veritatis quàm Antiquitatis cura. Cùm enim in Sanctorum Actis, si uspiam alibi, miserè laboraverit hominum imperitorum licentia; maximè interest sincera secernere ab spuriis, certa ab incertis, ut rebus piè ac sanctè gestis sua constet auctoritas. Quod etsi assequi in tantis superiorum temporum ambagibus sit difficillimum; id tamen pro viribus ab unoquoque tentari, nemo sanæ mentis improbabit umquam. Huc veterrimos ac primarios, quoad licuit, conquisivimus Vitarum Scriptores, quos integros & nullo fucó

adulteratos repræsentamus, nil morati dictionis ac stili barbariem; quandoquidem non à comptiori oratione, sed ab Auctorum religione petenda est vera ac genuina rerum anteactarum cognitio.

4. Tertia demum, eaque præcipua propositi nostri causa est, ut Benedictini Ordinis alumni Majorum suorum exempla in promptu habeant, & novella Congregationis nostræ soboles, ad eorum normam studeat mores suos componere. Eò nos jam dudum provocavit Leo Papa IV. dum statuit in Synodi Romanæ cap. 28. *Ut quotidie lectione, aut pia inter se agitatione Monachi instruantur, qualiter Monachorum auctores non tantùm habitu sequantur & nomine, sed magis operibus, & virtute pertingere valeant.* Alia in hoc argumentum testimonia perquirere opus non est, quando S. P. BENEDICTUS discipulos suos revocat ad *Vitam & instituta Patrum*, quòd non sint aliud, *nisi benè viventium, & obedientium Monachorum exempla.* Unde insignis ille cognominis Benedictus Anianæ Abbas, *dum communi utilitati consulens attentiùs quæreret, quomodo utiliùs posset cunctis prodesse; cœpit Sanctorum Vitas Regulasque legere Patrum.* Quibus instructus copiis, collabentem vitæ Monasticæ disciplinam in Gallia, tantùm non in Europa instauravit.

Apud Holstenium 2. parte Collect. Romanæ pag. 80.

Reg. c. ult.

Prolog. in Concor. Regul.

5. Intellexit hoc magnus ille Congregationis nostræ quondam Præpositus Generalis Gregorius Tarissius, vir prudentiæ, doctrinæ, pietatisque singularis. Cùm enim ultimis hisce temporibus renascentem in Gallia Benedictinæ Regulæ cultum fovere ac promovere modis omnibus cogitaret; id omnium maximè curavit ut SS. Patrum nostrorum Vitæ perlustratis quaquaversùm Bibliothecis colligerentur. Sed quoniam non unius anni res erat, negotium istud eo movente inchoatum, sub ejus successore venerandæ memoriæ Domno Johanne Harelio promotum, tandem felicibus Reverendissimi Patris Bernardi Audeberti auspiciis, curâ, studioque incomparabili occipit prodire in lucem. Porro in his qui disquirendis sanctorum Monachorum Actis præpositi sunt, meritò primas tenet noster Lucas Acherius, reconditæ antiquitatis studiosissimus. Is non tantum San-Germanensis Bibliothecæ sibi jamdudum commissæ forulos revolvit diligentissimè, sed etiam vetusta Monasteriorum Gallicanorum aliarumque Ecclesiarum Legendaria sedulus excussit, exscribique curavit: immo, & litteras direxit ad exteras provincias, ut quotquot posset Sanctorum nostrorum Vitas compararet. Fasciculis magna ex parte congestis, cùm ætatis viriumque defectum sentiret, alioque distraheretur, jubente Reverendissimo Præfecto Generali Domno Audeberto, huic studio animum devovi, qui forsitan tantum onus refugere tenuitatis meæ conscius debuissem. Verùm in Sanctorum gloriam aliquid audendum est, *nec ulli fuit vitio* DIVOS *colere quoquomodo posset.*

Plin. Præf. in Hist. nat.

6. Non deerunt fortasse, qui post varios clarissimorum virorum hoc in genere labores, operam nostram causabuntur otiosam. Scimus equidem Laurentium Surium, virum optimè de Ecclesia meritum, isto in stadio laudabiliter desudasse; nec satis prædicare possumus eximium illud Par, Johannem Bollandum, & Godefridum Henschenium, qui opus immensum de Sanctorum omnium gestis tanta cum diligentia & eruditione inchoârunt, nihil ut prærerea desiderandum videatur. At quis umquam iniquo animo tulit, si, præter generales rerum veterum Annales, scribuntur peculiares locorum vel familiarum historiæ, in quibus facta distinctiùs, & scrupulosiùs commemorari solent? Sanè cùm ordo rebus novam speciem, novamque formam inducat, dicere procul jactantiâ possumus, aliam esse omnino ab illorum Auctorum proposito instituti nostri rationem. Illi Mensium fastos, nos Sæculorum ordinem sequimur: Illi Natales Sanctorum dies juxta Kalendarium observant, nos Natales eorumdem annos juxta singulorum ætatem distinguimus. De

utraque dispositione judicium penès alios esto : nemo verò interim infitiari potest, quin ex litteraria illa multorum Sæculorum collectione consurgat amplissima Benedictini Ordinis Ecclesiasticarumque rerum historia, veterrimis ac sinceris adornata monimentis. Ordo quippe à S. P. Benedicto institutus tot præclara Ecclesiæ lumina subministravit, ut clarissimæ eorum actiones suo tempore concinnè dispositæ non minimam Ecclesiasticæ historiæ partem componant.

7. His ita expositis, nunc ejus quam in Opere nostro servamus methodi ac distributionis ratio reddenda est. Relaturi igitur sanctorum Monachorum Acta in Sæculorum ac temporum classes, primum Sæculum Benedictinum cum Christi concepti sæculo sexto, quod ab Eræ Christianæ anno D. ad DC. excurrit, componimus. Cùm enim S. Benedictus anno Domini CCCCLXXX. orbi natus (quæ communior sententia est) in eremum paucis ab infantia elapsis annis, seu (ut vulgò creditur,) ætatis anno XIV. secesserit, tandemque anno circa DXLIII. diem extremum expleverit; conveniens nobis visum est solida & integra Ordinis Benedictini Sæcula solidis & integris Christiani calculi sæculis comparare. In disponendis autem Sanctorum Actis hunc ordinem tenemus, ut quo quique anno obiisse existimantur, eorum Vitæ referantur singillatim. Ista siquidem epocha ideo visa præferenda quòd quavis aliâ notior sit & illustrior.

8. Ad hæc, Sanctorum Acta, si edita erant, cum scriptis codicibus contulimus : si nondum edita, ex vetustis eruimus membranis. Ubi plures ac diversæ de eodem occurrerunt lucubrationes, eam quæ melioris notæ visa est, in censum nostrum adduximus : si quid in aliis singulare legebatur, in margine inferiori curavimus adnotari. Dum verò duos aut plures qui de uno eodemque sancto Monacho scripserint illustres nacti sumus Auctores, eorum singulas scriptiones edimus, ut minimùm desit ad historiæ auctoritatem.

9. Hinc stilum primigenium, quantumvis rudem & impolitum, intactum servavimus, ne Scriptoribus fidem mutatis verbis detraheremus. Non enim paramus amœnitates delicatis Criticis, sed rerum piè gestarum veritatem veræ pietatis & antiquitatis cultoribus sartam tectam exhibere optamus. Porro melior est simplex rusticitas, quàm fucata ac suspecta eloquentia. Optandum quidem esset, ut Vitas Sanctorum, eo quo par est, rerum ac verborum delectu, splendore, ac majestate litteris commendatas haberemus : sed quidquid tulerunt sæcula, ferendum est nobis. Postquam gesta Cælitum nostrorum legitimis asserta erunt monimentis, fortasse quidam ex Nostris bonas Musas cum Sanctis in gratiam redire coget. Quod jam Gallico idiomate feliciter exsecuta est Jacquelina *Bouette de Blemur*, Parthenonis S. Trinitatis Cadomensis Religiosa Benedictina. Quamquam non desunt Vitæ à probatis descriptæ Auctoribus, in quibus eloquentiam, non studio quæsitam, sed naturæ obsequentem haud desideres. In Actis à nobis relatis Capitum partitiones ac summaria, ubi in libris mss. occurrunt, servamus : aliàs narrationem in varias Sectiones marginalibus numeris appositis distinguimus, ut codicum antiquorum reddamus integram fidem.

10. Quia verò contigit nonnumquam, ut quorumdam Sanctorum Vitæ, seu Scriptorum defectu, seu temporum injuriâ, reperiri non possunt; eas vel ex veterum Auctorum dictis sparsim exceptis conteximus, quas ELOGIA HISTORICA appellamus : vel ex Recentioribus, qui de iis scripserunt, rariùs quidem, exprimimus. Sicubi verò nihil sani aut explorati potuimus assequi, incertis relationibus prætermissis, silentii nostri rationem post primum Indicem, in Operis fronte reddimus.

11. Præter Vitas Sanctorum Miracula adducimus & Translationes, quas in pro-

pria Sæcula, ut chronologiæ nobis propositæ sequamur ordinem, monito priùs Lectore, rejicimus. In Miraculis recensendis si uspiam resecamus aliqua minoris momenti, (sit verò illud perquàm rarissimè,) ejus rei admonitionem suis locis apponimus, ne quis de fide nostra suspicetur.

12. Ad delectum beatorum Monachorum, quos Ordini nostro asserimus, ut plurimùm consistimus intra Martyrologii Benedictini cancellos. Quoniam verò Sancti nonnulli quos ad Benedictinæ Regulæ præscriptum vixisse non constat, in primo Sæculo admisti sunt; eos, ne proprio arbitrio nimiùm indulgere videremur, retinuimus quidem: at proprios & germanos majori charactere, dubios, & adscripticios quos quidem putavimus, distinctionis ergo donavimus minoribus typis. Si in quibusdam nobis vindicandis, abdicandisve hallucinati sumus, nemo nos in calumniam rapiat, quando utrisque fecimus satis. De Sanctis viris in peculium sibi asserendis disputationes & rixas inter religiosos viros fervere, credo nec ipsis Beatis gloriosum est. Ignotæ apud priscos Monachos hujusmodi lites, quas ultro abjicimus. Omnibus Monasticam vitam profitentibus hoc in Opere prodesse cupimus, & ex omnibus prodesse: nec interest cujus Sancti exemplis, Basiliani, an Benedictini ad benè vivendum informeris. In commune Christiani omnes vivunt, in commune Sancti vixêre, in commune eorum exempla posita sunt, ut omnes inde proficiant. Placet Bernardi sententia: *Unum* (ordinem) *opere teneo, ceteros caritate.* Porro caritas nihil sibi proprium vindicat. Et tamen Sanctos nostros, quantum in nobis est, ab alterius instituti Monachis distinguimus, non ad faciendam pompam, sed ad illustrandam historiæ veritatem. Sed quia in Sanctorum nostrorum syllabo recensiti sunt nonnulli, quos & paullo ante S. P. Benedictum in cælo migrâsse, & S. Benedicti discipulos non fuisse constat; hos conjecimus in Appendicem, ut à Legislatoris nostri Vitâ exordium faceremus.

In Apolog. ad Guill.

13. Jam ne in plerisque locis salebrosis Lectorem hærere contingeret, ADNOTATIUNCULÆ margini paginæ inferiori suppositæ sunt, ut loca repugnantia conciliarentur, complanarentur difficilia, & barbaræ explicarentur dictiones. Si observationis prolixioris faciendæ opportunitas fuerit, illius tractatio in Præfationem remissa est. Demum si quid ad Vitæ alicujus elucidationem, Sancti vel Auctoris gratiâ, in antecessum præmittendum fuit, id præstant OBSERVATIONES PRÆVIÆ. Si aliquando hæsit aqua, cogitet Lector quàm sit *res ardua, vetustis novitatem dare, novis auctoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fastiditis gratiam, dubiis fidem.*

Plin. Præf. Hist. nat.

14. Denique his omnibus quatuor accesserunt Indices; Primus in ipso locatus limine, Sanctorum nomina qui in unoquoque sæculo quo de agitur vixerunt, comprehendit: ubi Sanctorum prætermissorum rationes afferuntur, & Auctorum qui de Sanctis scripsêre notitia præstringitur. Secundus Index est de rebus Historicis, Tertius de Moralibus, Quartus de vocibus exoticis & barbaris, in Operis calce appositi. Insuper brevis Chronologia singulis præmissa est Sæculis, in qua Sanctorum, summorum Pontificum, Regumque nomina & ætates, Monasteriorum constructiones, aliaque id genus breviter commemorantur.

15. Ceterùm de Vitarum quas referimus auctoritate præmuniendus esset Lector, ne ancipiti fide in illis versetur. Verùm habent suos plurimæ Auctores in fronte designatos. Si Auctor est anonymus, ex narratione, quoad ejus fieri potest, exprimitur ipsius ætas, ex qua pendet Scriptorum auctoritas præcipua. Deinde genius hominum aliæque conditiones ex ipsorum scriptis satis deprehenduntur ab eruditis, ut non sit necesse alios de ipsis interrogare. Occurrent in Actis à nobis relatis nonnulla, fatemur, ingenuè, ad Lydium lapidem non omni ex parte proba-

ta : ,, ſed ſi ob unum errorem, vel alterum in Vitis Sanctorum inventum, cetera ,, quæ remanent fide carere dixerimus, inquit Illuſtr. Card. Baronius, profectò ,, omnes ferè Sanctorum Vitas in maximum diſcrimen adducimus : cùm pænè in ,, omnibus aliquid notari poſſit quod corrigendum videatur, ſitque Canonicarum ,, tantummodò Scripturarum ſingularis prærogativa, ut in eis cuncta vera, inconcuſſa, certaque narrentur. ,, Neque Baronii dictum locum habet ſolùm in Sanctorum Actis ; Hiſtoricos ferit prope omnes ; nullus non homo fuit. Quibuſdam nihilominus magis innatum eſt quidlibet fingendi, ſeu credendi vitium ex ſoli natura, quod Armoricis Angliciſque Vitarum Scriptoribus plures jam impegerunt. Vetus eſt Petri Cellenſis querela in quadam Epiſtola ad Nicolaum Monachum Anglum. *Inſula eſt*, inquit de Anglia, *circumfuſa aquâ : unde hujus elementi propriâ qualitate ejus incolæ non immeritò afficiuntur, & nimia mobilitate in tenuiſſimas & ſubtiles phantaſias frequenter transferuntur, ſomnia ſua viſionibus comparantes, ne dicam præferentes.* Quod tamen citra calumniam relatum à me velim ; nam magnos alioquin viros tulit, fertque hodie illa Inſula : ſed Scriptorum vulgo imperito id vitii tribuendum eſt. *In Martyrol. 7. Id. Octob.*

16. Poſtquam propoſiti noſtri ordinem expoſui, nunc res poſtulat ut nonnulla in hac Præfatione expendantur : quæ cùm diligentiorem exigant tractationem, in quoſdam Articulos appoſitè diſtinguenda videntur. Primo loco agendum eſt ſtrictim de Monaſticæ vitæ origine in Occidente, deque Regulis ante S. Benedictum iſthic obſervatis. II. Inquirendum eſt de tempore obitûs S. P. Benedicti, de Regulæ ſuæ promulgatione, & propagatione ſæculo ſexto facta ; ubi in tranſcurſu mentem noſtram de vulgatâ ipſius ad Sanctum Remigium Remorum Epiſtolâ aperiemus. III. De S. Scolaſtica dicendum erit, ac de Benedictinæ Regulæ uſu etiam ad Virgines Deo ſacras tranſmiſſo. IV. S. Placidi miſſio in Siciliam ac Martyrii tempus agitabitur. V. Exponetur S. Mauri Abbatis legatio in Galliam. VI. De Regulæ progreſſu in Hiſpaniam ſermo erit. VII. De Gregorii Magni ſtudio in S. P. Benedicti Inſtitutum : ubi Benedictina ipſius profeſſio contra Cæſarem Baronium aſſeretur. VIII. De Auguſtino aliiſque S. Gregorii diſcipulis in Britanniam miſſis diſputatio ſuccedet. IX. Denique Obſervationes quaſdam de rebus cùm Eccleſiaſticis, tum Monaſticis notatu dignis ſubjiciemus. In alind ſæculum remittimus Germaniæ Benedictinæ tractationem pleniorem.

§. I.

De Monachorum origine, ſtatu & Regulis in Occidente, ante SANCTUM PATREM BENEDICTUM.

17. Fidei Chriſtianæ ortum progreſſum pænè è veſtigio ſubſecuta eſt Monaſtica inſtitutio, & naturali quadam lege ex Oriente in Occidentem pervaſit. Baſilium Ducem præcipuè celebrant Orientales, Benedictum Occidentales Monachi, utrumque rectiùs Monaſtices præconem, propagatorem ac Legiſlatorem dixeris, quàm auctorem primarium. Baſilium brevi quidem intervallo præceſſit magnus ille Antonius Ægyptius, Benedictum duobus fermè ſæculis qui in Occiduas partes induxerunt Monachorum Inſtituta. Hæc, ſi Baronio credimus, accepit Roma ab Antonio magno per Athanaſium Epiſcopum Alexandrinum : à Romana verò Eccleſia velut è promptuario diſciplinæ aliæ omnes Occidentalis orbis Eccleſiæ mutuatæ ſunt. Athanaſius anno Domini CCCXL. in Urbem acceſſit. *Nulla eo tempore*, inquit Hieronymus, *nobilium feminarum noverat Roma propo-* *Baron. an. 328. n. 20.* *In Epiſt. 16. ad Princip. de*

Marcellæ Epitaph. *situm Monachorum, nec audebat, propter rei novitatem, ignominiosum (ut tunc putabatur) & vile in populis nomen assumere.* Hæc (Marcella) *ab Alexandrinis priùs Sacerdotibus Papaque Athanasio, & postea Petro, qui persecutionem Arianæ hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam B. Antonii adhuc tunc viventis Monasteriorumque in Thebaide, Pachumii & Virginum ac Viduarum didicit disciplinam, nec erubuit profiteri quod Christo placere agnoverat.* Deinde Hieronymo Romæ commorante fuerunt *tam crebra Virginum Monasteria Monachorumque innumerabilis multitudo, ut pro frequentia servientium Deo, quod priùs ignominiæ fuerat, esset posteà gloriæ.* Augustinus *Romæ etiam plura* Monasteria *cognovit, in quibus singuli gravitate atque prudentia & divina scientia pollentes, ceteris secum habitantibus præerant christiana caritate, sanctitate & libertate viventibus.*

Idem ibid.

August. de Morib. Eccl. cap. 33.

Eusebio primo Vercellarum Episcopo ab anno circa CCCXL. ad CCCLXXI. id elogii tribuit Ambrosius, quòd *primus in Occidentis partibus diversa inter se conjunxit, ut & in civitate positus Instituta Monachorum teneret, & Ecclesiam regeret jejunii sobrietate. Et erat,* Augustino teste, *Monasterium Mediolani plenum bonis Fratribus extra urbis mœnia sub Ambrosio nutritore.* Quo Monasterio nullum fortè in tota Italia antiquius, si ante annum CCCXIII. (quemadmodum Ferdinandus Ughellus affirmat) à Mirocle Mediolanensium Antistite conditum fuit. Legimus apud Severum Sulpicium, S. Martinum, Turonicum postea Episcopum, *Mediolani sibi Monasterium statuisse,* ubi *eum Auxentius auctor & princeps Arianorum gravissimè insectatus est, multisque affectum injuriis de civitate exturbavit.* Inde Martinus in Insulam Gallinariam se recepit, ubi aliquandiu vitam Monasticam coluit.

Amb. Epist. 82.

August. lib. 8. Confess. c. 6.

Ughell. Tom. 4. Ital. sac.

Sever. Vitæ S. Mart. c. 4.

S. Augustinus Ambrosii exemplo edoctus, *factus Presbyter Monasterium intra Ecclesiam* (Hippone in Africa) *mox instituit, & cum Dei servis vivere cœpit secundùm modum & regulam sub sanctis Apostolis constitutam.* Taceo in Insulis Dalmatiæ choros à Nepotiano frequentatos, ut scribit Hieronymus ad Heliodorum: taceo *Insulas & totum Hetruscum mare Volscorumque provinciam & reconditos curvorum litorum sinus, in quibus* tempore Hieronymi *Monachorum consistebant chori.* Mitto Caprariam & Gorgoniam Insulas à Monachis cultas. Satis hæc sunt ad demonstrandam vitæ Monasticæ in Italia originem sæculo quarto. Elanguit Monastica institutio in illis regionibus sæculo insequente ob Gothorum, Hunnorum, Vandalorum & Erulorum irruptiones: sed tandem ineunte sæculo sexto respirare cœpit, & Benedicto auctore Ægyptiorum Monachorum celebritatem adæquavit.

Possid. in vita S. August.

Hieron. Ep. 2.

Id. Epist. 30.

18. Italiam in Monastico statu excolendo æmulata est ac propemodum superavit Gallia. Martinus ex insula Gallinaria ad S. Hilarium Pictavorum Episcopum ab exsilio reversum se recipiens, *haud longè sibi ab opido Monasterium collocavit.* Gregorius Turonicus Episcopus *Monasterium Locociagense* appellat, *distans ab urbe Pictavis quasi stadiis quadraginta.* Procedente tempore Martinus *factus Episcopus Turonensis, aliquandiù adhærenti ad Ecclesiam cellula usus est. Deinde cùm inquietudinem se frequentantium ferre non posset, duobus ferè extra civitatem millibus Monasterium sibi statuit.* Majus-Monasterium hactenus vocatur. Brevi adeo Monachorum numerus Martino auctore accrevit, ut ad S. Antistitis *exsequias Monachorum ferè duo millia convenisse dicantur. Specialis,* inquit, Severus Sulpicius, *Martini gloria, cujus exemplo in Domini servitute stirps tanta fructificaverat.*

Sever. Sulp. in Vita sancti Mart. c. 5.

Gregor. Turon. lib. 4. Mirac. S. Mart. c. 30.

Sever. ibid. cap. 7.

Sever. Epist. ad Bassul.

19. Insulam Barbaram paullo supra confluentes Araris & Rhodani in medio Araris sitam, Monachos ab antiquis retro temporibus habuisse constat, fortasse

ante S. Martinum. Eò, sæviente Septimi Severi persecutione, Christianos se recepisse ferunt. Certè apud Gregorium Turon. S. Maximus B. Martini discipulus occultare se cupiens, apud Insulam Barbaram Monasterii Lugdunensis perfugisse legitur. Greg. Turon. de glor. Conf. c. 22.

20. Sanctus Honoratus, anno CCCCXXVI. Episcopus Arelatensis ordinatus, in Insula Maris Mediterranei extremæ Provinciæ Phocensi adjacente, quam Lerinum nuncupant, Monasterium Lerinense excitavit. Is primùm divenditis facultatibus & in pauperes distributis, & cum eo Venantius frater duce Caprasio sene *in Orientis oras*, inquit sanctus Hilarius ipsius discipulus & in Sede Arelatensi successor, *& quæcumque alia plena Sanctis loca accipiendi exempli gratiâ accedunt*. Mortuo in Achaïa Venantio, Honoratus in Galliam redux, *vacuam Insulam ob nimietatem squaloris, & inaccessam venenatorum animalium metu, Alpino haud longè jugo subditam petit*: ubi constructo Cœnobio, *certatim se jam illuc omnis regio quærens Deum dirigebat, Honoratum expetiit quisquis Christum desideravit, & planè Christum, quisquis Honoratum expetiit, invenit. Itaque velut ulnis effusis protensisque brachiis in amplexum suum omnes, hoc est in amorem Christi invitabat, omnes undique ad illum certatim confluebant. Etenim quæ adhuc terra, quæ natio in Monasterio illius cives non habet? In proxima* Lerino *Insula*, hoc est in Lerone, degebat S. Eucherius, qui in Sermone de laude Eremi multa præclarè de Lerino adducit, ubi erant *auctore Honorato sancti senes, qui divisis cellulis, Ægyptios Patres Galliis intulerunt.* Hilar. in Vita S. Honorati.

21. An verò prætermittemus illustrem Galliæ nostræ hospitem, immo popularem * nostrum Johannem Cassianum, qui sæculo quinto in civitate Massiliensi inclytum Asceterium ædificavit, ac quinque millia Monachorum rexisse dicitur. Is ultimas Collationes septem *ad Sanctos qui in Stœchadibus consistebant insulis, Fratres* scripsit, quæ insulæ ab urbe Massilia brevi millium sexaginta freto distant.

* Holsten. Præf. in Cod. regul. probat Gallum fuisse Cassianum.

22. Eodem ferê tempore Monachi Condatescenses in locis Jurensibus, Autissiodorenses à B. Germano instituti, Divionenses S. Benigni, Ternodorenses apud Burgundiones, Menatenses apud Arvernos, Miciacenses Aureliæ, Grinniacenses Viennæ, Agaunenses Octoduri, sanctitate florebant. Et hic quidem Reipublicæ Monasticæ status ad S. P. Benedicti ætatem in Galliis erat. Superest ut de Hibernia, Gothia, Illyrico & Hispania, quæ solæ ex Europa nationes Monachismum ante S. Benedictum suscepisse videntur, paucis absolvamus.

23. S. Patricium à Cælestino Papa circa annum CCCCXXX. in Hiberniam missum, fidem vitamque Monasticam propagâsse, Probus in ejus Vita auctor est. E Mesopotamia in Scythiam Monachorum Instituta transtulit Audæus, qui, teste Epiphanio, *à Constantio relegatus, Monasteria fecit in Gothia*. Severinus Noricorum dictus Apostolus, *tempore quo Attila Rex Hunnorum defunctus est*, nimirum anno CCCCLIV. *de partibus Orientis adveniens, in vicinis Norici Ripensis & Pannoniarum partibus quod Asturis dicitur opido morabatur, vivens juxta Evangelicam Apostolicamque doctrinam.* Deinde *ad secretum habitaculum quod Purgum opidum appellatur ab incolis, quinque à Favianis distans milliaribus secessit. Daturus Monachis formam sollicitior admonebat B. Patrum vestigiis inhærere*, ut ex ipsius Vita ab Eugippio Abbate Lucullanensi subpari scripta carptim delibavimus. Denique *prior in Hispaniam Monasticæ observantiæ usum & Regulam dicitur adduxisse* apud Ildefonsum Toletanum Episcopum Donatus, qui *professione & opere Monachus, cujusdam Eremitæ in Africa fertur extitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ovilis dissipationem & gregis Monachorum pericula pertimescens, ferè cum septuaginta Monachis copiosisque librorum codicibus navali vehiculo in Hispa-*

Epiph. Hær. 70.

Ildef. lib. de Virg. illust. c. 4.

niam commigravit; qui ab illustri, religiosaque femina Minchæa subsidii ac rerum opibus ministratis, Sirbitanum Monasterium visus est construxisse. Persecutio illa referenda videtur ad Trasamundum Vandalorum Regem, qui in vita S. Fulgentii Ruspensis Episcopi Christianos legitur divexâsse ineunte sæculo sexto. Tempus satis congruit Donati ætati apud Johannem Biclarensem ad annum quintum Justini relatæ in hunc modum: *Donatus Abbas Monasterii Servitani mirabilium operator clarus habetur.* Æqualis Donato fuit B. Victorianus Abbas, qui teste Fortunato, *plurima per patriam Monachorum examina fudit*, & Monasterium Asanense in Aragonia construxit, ut in ipsius gestis referemus.

c. 4. c. 11.

24. Investigatâ Monachorum origine & progressu in Occidentis partibus, superest ut de primariis eorum regulis pauca dicamus. Ut in Oriente, sic in Occidente, *tot propemodum typi ac regulæ* erant, *quot Cellæ & Monasteria.* Aliis pro Regula erat Abbatis voluntas, aliis modus vivendi Majorum usu & traditione confirmatus, aliis leges scriptæ imponebantur. In uno eodemque Cœnobio plures insimul Regulæ scriptæ non rarò observatæ, detractis vel assumptis, quæ pro locorum ac temporum conditione opportuna videbantur. Et tamen in tanta Regularum diversitate maxima erat Monachos inter omnes animorum consensio, una societas, facilis ac promiscuus transitus, mutuusque commeatus. Nondum invaluerat illud Corinthiorum: *Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ*; unus Monachorum in Ecclesia Ordo censebatur. Nomen istud in varias partes scindi cœpit sub finem sæculi noni, quando Congregatio Cluniacensis, ob consuetudines Benedictinæ Regulæ superinductas Ordo Cluniacensis dici cœpit. Et nobiliora etiam Monasteria, ob ritus peculiares, suum Ordinem constituerunt, quamvis S. Benedicti Regula esset omnibus communis. Sic Ordo *Majoris-Monasterii* apud Guillelmum Gemmeticensem, Ordo S. Dionysii, &c. res postea in infinitum abiit.

Cassian. lib. 2. Inst. c. 2.

Guill. Gem. l. 7. cap. 37.

25. Ergo ut ad id unde digressus sum, me referam, variæ erant ante S. Benedictum Regulæ in Occidente, quædam à pluribus receptæ. Sancti Basilii Regulam, posteaquàm Rufinus Aquileïensis Presbyter petente Urseio Pineti Abbate eam Latini juris fecit, Monachi Itali præferebant. Nam Eugippii Abbatis Lucullanensis & Virgilii Diaconi Regulæ non admodum terebantur. Certè S. Benedictus Basilii Regulam familiarem habuit, eamque suis discipulis commendavit. Eamdem in Gallia servabat Aredius cum Cassiani Institutis, quæ etiam in pluribus Galliarum Monasteriis tenebantur. Erant & Lerinensium, Grinniacensium, & Agaunensium, seu Tarnatensium Instituta. Regula S. Macarii in Reomaënsi Monasterio vigebat, fortè ex Lerinensium censu; nam apud illos Johannes Reomaënsis Abbas primus diu egerat. Apud Miciacenses SS. Antonii & Pauli norma colebatur; apud Turonenses Monachos S. Martini vivendi forma, à Severo Sulpicio descripta: quam etiam S. Patricius in Hiberniam invexisse fertur. Qualem Regulam Donatus ex Africa ad Hispanos detulerit, non facile est divinare: hac de re postea recurret oratio.* Interim ad alia pergamus.

Regula cap. 73.

In Vita S. Mart. c. 7.

* Num. 72.

§. II.

De die & anno obitûs S. P. Benedicti, ipsiusque Regulæ propagatione in Italia: ubi Dialogorum libri Gregorio M. asseruntur, & vulgata S. Benedicti ad B. Remigium Epistola expenditur.

26. CUM orbi natus est S. Benedictus, miserabilis Europæ facies erat. Italia quippe sub Odoacre Erulo, Hispania & Aquitania sub Alarico Vesigotho, Arianorum Principum jugo addictæ gemebant: Suevis Arianis parebat Gallæcia, regnabat

Regnabat in Gallia Childericus Francorum Rex Idolorum cultui deditus, Burgundionibus Arianis non modicam Galliæ partem occupantibus: Germania verò, & Britanniæ Insulæ pars verum Deum ignorabant. Annum CCCCLXXX. S. Benedicti natalem non tam veterum probat auctoritas, quàm recentiorum Scriptorum consensus. Vix pueritiæ annos prætergressus, in Sublaci specum se recepit, eo ferè tempore quo Clodoveus Francorum Rex cum sua Gente Idola ejuravit. Constructis apud Sublacum Monasteriis duodecim, S. Benedictus Cassinum montem petiit, anno ut creditur, DXXIX. ut inde per universam Europam diffunderet: quasi funestissima illa ætate (liceat mihi hoc de Benedictino dicere, quod de Monastico statu universim dixit Joannes Mareshamus) comparatum fuisset hoc vivendi institutum, tutissimum adversus humanas miserias refugium. Et quidem Europa fere tota Benedicti sæculo Monachis adlaborantibus veram Religionem suscepit. Quo die vel anno vir sanctus in cælum abierit, lis est inter Auctores. Diversas recensere sententias otiosum videtur, cùm id jam præstiterint nonnulli ex nostris. Rem totam ex Gregorio, si fieri potest repetamus. Sed quia Dialogorum libros, quibus niti præcipuè volumus, Gregorio Magno quidam timidè adscribunt, quidam temerè abjudicant operæ pretium arbitror, si quàm potero brevissimè, hos libros genuino auctori asseruero.

Præf. in Tom. I. Monast. Angl.

V. Haëften in c. 37. Vitæ S. Bened.

27. Gregorium hujus nominis primum Pontificem Romanum lucubrationem *de Miraculis Patrum quæ in Italia facta sunt*, cogitasse ac parturîsse, testatur ipse in lib. 2. Epistola 50. ad Maximianum Syracusanum Episcopum, à quo in hoc argumentum suppetias postulat. *Fratres mei*, inquit, *qui mecum vivunt, omni modo me compellunt aliqua de Miraculis Patrum quæ in Italia facta audivimus, sub brevitate scribere. Ad quam rem solatio vestræ caritatis vehementer indigeo, ut ea quæ vobis in memoriam redeunt, quæque cognovisse vos contigit, mihi breviter indicetis.* Auctor verò Dialogorum tantùm de Sanctis Italiæ viris agit, idque statim ab initio libri I. Petro interloquente satis innuit his verbis: *Non valde in Italia aliquorum vitam virtutibus fulsisse cognovi: ex quorum igitur comparatione accenderis ignoro. Et quidem bonos viros in hac terra fuisse non dubito, signa tamen atque virtutes aut nequaquam ab eis facta existimo, aut ita sunt hactenus silentio suppressa, ut utrumne facta nesciamus &c.* Et lib. 3. c. 14. *Hic itaque venerabilis Isaac ortus ex Italia non fuit, sed ea illius narro miracula quæ conversatus in Italia fecit.* Quis hîc non videat Auctori non esse alium scopum, quàm ut de Miraculis in Italia factis scribat? Pergit Gregorius Magnus in laudata ad Maximianum Epistola. *De Domno enim Nonnoso qui juxta Domnum Anastasium de Pentunis fuit, aliqua retulisse te memini, quæ oblivioni mandavi. Et hoc igitur, & si qua sunt talia, tuis peto Epistolis imprimi, & mihi sub celeritate transmitti.* At Dialogorum Scriptor in lib. 1. capp. 7. & 8. de Nonnoso plura refert, aliaque non pauca de aliis quæ à Maximiano Episcopo accepisse se affirmat.

28. Deinde tam valida ex ipsis Dialogorum libris in Gregorii Magni causam erui possunt argumenta, ut vel stolidus sit qui non assentiat, vel impudens qui mentitum Scriptorem dicere audeat. Primò Dialogorum auctor in lib. 4. capp. 14. 15. 16. 19. 27. 37. easdem refert historias, quas in Evangeliorum Homiliis à se commemoratas asserit. Et certè Homilias 40. in Evangelia, Gregorii M. germanum esse fetum, & ipsissimas in illis recitari historias nemo negare potest. Deinde Dialogorum opifex nomen suum passim interponit Gregorii, tum se Romanum Pontificem in lib. 1. cap. 8. & lib. 3. capp. 3. & 8. omnino indicat: ad hæc in lib. 3. capp. 32. & 36. meminit Legationis suæ in urbem Constantinopolim, ac cap. 31. prodit familiari sibi necessitudine dudum junctum fuisse Lean-

drum Hispalitanum Episcopum, quem Gregorius in amicitiam Constantinopoli à se receptum fuisse Præfat. in lib. Moral. testatur. Denique Dialogista in lib. 2. initio ait se ea, quæ de S. Benedicto narrat, quatuor ejus discipulis referentibus agnovisse. Producant igitur adversarii Gregorium quemdam Romanum Pontificem, Leandro Hispalensi Episcopo familiarem, primis S. Benedicti discipulis ætate comparem, alium à Gregorio Magno: & tunc demum illum Dialogorum auctorem agnoscemus. Quod si non possunt, cessent apertæ repugnare veritati, cùm alioqui Dialogorum stilus Gregorium Magnum ubique spiret.

29. Verùm quoniam adversarios sustinemus contumaces, obruere eos auctoritate necesse est, si ratione vinci nolint. Isidorus Hispalensis Episcopus Gregorio M. pænè æqualis de Vir. illust. cap. 27. tradit ipsum edidisse *Dialogi more cum Petro habiti de virtutibus Patrum libros quatuor*. Et S. Ildefonsus Toletanus ejusdem ferè ætatis, de Vir. illust. cap. 1. *De vitis Patrum*, inquit, *per Italiam commorantium edidit etiam libros quatuor, quos volumine uno compegit, quem quidem Codicem Dialogorum maluit appellari*. Præ tantis viris piget adducere insuper venerabilem Bedam, apud quem hæc de Gregorio M. leguntur: *Libros etiam Dialogorum quatuor fecit, in quibus rogatu Petri Diaconi sui virtutes Sanctorum quos in Italia clariores nosse vel audire poterat, ad exemplum vivendi posteris collegit*. Bedæ succinuit Aldhelmus Episcopus, immo prævivit, utpote anno DCCIX. Beda teste denatus, qui cùm S. Benedicti Vitam à Gregorio M. scriptam dicat, eum procul dubio Dialogorum auctorem resciERAT. En Aldhelmi distichon ex Carmine de laude Virg. ubi agit de S. Benedicto:

Beda Hist. lib. 2. c. 1.

Id. lib. 5 cap. 19.

Cujus præclaram pandens ab origine vitam,
GREGORIUS *Præsul chartis descripserat olim.*

Adeo ut aquam in mare missurus sim, si Pauli Diaconi suffragium rogem, qui in lib. 4. de gest. Langobard. cap. 5. quatuor libros Dialogorum, à beatissimo Papa Gregorio editos, & Theudelindæ Langobardorum Reginæ directos affirmat. Illud etiam rem omnino evincit, quod S. Paterius Gregorii discipulus, & Taïo Cæsaraugustanus Episcopus, Gregorio suppar, in sua quisque Collectione locos referunt ex vulgatis quatuor libris Dialogorum.

30. Valeant igitur Cedrenus aliique ejus sequaces, qui Gregorium Dialogorum auctorem tempore Leonis Imp. cognomento Isauri vixisse putant, nimirum anno DCCXXVI. integro ferè sæculo post Isidorum, & Ildefonsum. Adquiescant tandem manifestæ veritati, Huldricus Coccius, Chemnitius, & Andreas Rivetus, modestiores utique Roberto Coco, qui procaciter ausus est negare quod alii dumtaxat revocârant in dubium. Nimirum Heterodoxi æquis oculis legere non possunt istos libros in quibus hæreses suas damnari vident. Hæc disgressio grassanti errori debebatur, ad propositum redeo.

Cocc. Præf. in Greg. Opera Basileæ, 1551.

Riveti critici sacri.

Coccii Censura quorumdam lib.

31. Ad statuendum S. Benedicti quem modò inquirimus obitum, duo altrinsecus termini fingendi sunt, quos ultra citràque divagari Gregorius non sinit. Unus terminus repetitur ex principatu Totilæ Regis, qui beatum Benedictum convenisse in lib. 2. Dialogorum cap. 15. dicitur: alter ex clade Monasterio Cassinensi à Langobardis aliquanto post S. Benedicti excessum illata.

32. Totila Gothorum sceptrum adeptus est belli Gothici anno septimo, hoc est Christi DXLI. Siquidem bellum istud orsus est Justinianus Augustus, annum agens imperii nonum, εὐθὺς καθίςατο ἐς τὸν πόλεμον ἔνατον ἔτος τὴν βασιλείαν ἔχων, inquit Procopius. Porro annus Justiniani imperii nonus Eræ Christianæ anno DXXXV. respondet. Cùm enim ex Victoris Tununensis calculo Justinianus quadragesimo

Procop. belli Goth. l. 1.

imperii sui anno, Domini DLXVII. vitæ finem susceperit; ipsius principatûs annus primus cum Christi anno DXXVII. nonus cum DXXXV. componendus est. " Denique ut Procopius auctor est, Hildebaldus anno sexto belli Gothici " vertente occisus à Vila est. Huic successit Eraricus anni septimi initio. Sed Eraricus iste nihil gessit memoratu dignum: nam cum paucis supervixisset mensibus, ex humanis decessit ": Totila verò ex convento suscepit Imperium. Illud in Procopio advertendum est, annos militares à verno tempore inceptos, ipsi adhibitos fuisse. Annus proinde belli Gothici septimus anno Christi DXLI. Vere inchoatus Regem excepit Eraricum, paucisque post mensibus Totilam, qui ante annum belli Gothici octavum, Christi DXLII. Benedictum adire non potuit. " Eo quippe " anno postquam Cæsenæ, mox Petræ præsidia ceperat Totila, paullo post se in " Tusciam contulit; locisque in ea jam pertentatis cùm ad se nemo concederet, " amne Tiberi transmisso, non tamen Urbis ingressus confinia, ad Campanos & " Samnites divertit. " Quo in itinere sine dubio Cassinum in Samnitibus positum accessit, ac vitæ suæ sortem à B. Benedicto didicit: factumque est id quod dicit Gregorius, ut mitior ex illo congressu Totila redderetur. Nam Neapoli exinde capta, eam in captivos, teste Procopio, præ se tulit benignitatem, quæ utique nec barbaro, nec hosti satis convenit. Quippe qui Romanorum inediâ confectorum inprimis curam suscepit; & morte affecto milite qui virginem vitiârat, bona quoque ejus, quæcumque fuêre, vitiatæ mox tradidit. Unde factum, ejus ut nomen ut sapientiæ, ita & benignitatis celebre apud Romanos jam esset ac maximi fieret. Si ergo Totila ineunte belli Gothici anno VIII. priùs Cæsenæ ac Petræ præsidia cepit, Tusciam peragravit, variisque in ea tentatis locis Tiberim transmisit, quàm ad Campanos, & Samnites divertit; isthuc se conferre non potuit ante finem ipsius anni, Christi DXLII. nec proinde obitus S. Benedicti, quem tum invisit, ante mensem Martium insequentis anni collocari potest. Hic primus limes eorum refellit sententiam, qui S. Benedictum, vel ad annum DIX. vel DXXXI. vel DXXXVI. vel denique DXLII. ad superos migrâsse existimârunt.

Idem lib. 3. | Idem ibidem. | Greg. lib. 2. Dialog. cap. 5. | Proc. lib. 3. belli Goth.

33. Præter ista nihil nos cogit ut B. Benedicti annum extremum ulteriùs differamus. Nam ipsius cum Canusinæ Ecclesiæ Antistite colloquium *de ingressu Regis Totilæ, & Romanæ urbis perditione* erat, paullo post futurâ. Et Zallæ militis Totilæ factum omnino accidisse videtur ante ejusdem Totilæ collationem cum S. Benedicto habitam: neque enim exinde, quis esset Benedictus, à Zalla ignorari potuit. Fixum igitur esto, S. Benedicti mortem ante annum DXLIII. statui non licere: jam ex alio quem præfiximus cladis Cassinensis cardine, an ultra hunc annum differri possit videamus.

Greg. lib. 2. Dial. cap. 15. | Ibidem cap. 31.

34. Langobardos à Narse Patricio anno DLXIX. invitatos, duce Alboïno in Italiam irrupisse, scribit Paulus Diaconus. Alboïno post septem annos demortuo, cùm Clephus paucos menses postea regnâsset, *per annos decem Langobardi Regem non habentes, sub Ducibus fuerunt*. Quibus annis expletis Autharium Clephi filium Regem sibi statuerunt, eoque post sex annos exstincto, Theudelinda ipsius relicta Agilulfum Taurinatium Ducem in Regnum & thalamum adscivit, Regia dignitate quinque annos supra viginti potiturum. Itaque quandoquidem Cassinense Monasterium ante Gregorii M. Pontificatum à Langobardis eversum fuisse constat, quærimus Langobardorum Ducibus an Regibus cladem istam acceptam referre debeamus: Sanè Ducibus tribuendam esse, ideoque ante annum DLXXXV. eam accidisse subjectæ rationes persuadere videntur.

Paul. Diac. lib. 1. de gestis Lang. cap. 7. | Ibid. capp. 31. & 32.

35. Leo Marsicanus Cardin. Ostiensis auctor est, Monachis Cassinatibus Cœnobii sui excidio à Langobardis patrato subductis Lateranense Patriarchium à Pe-

lagio Romano Pontifice concessum fuisse in Monasterium erigendum; cui Valentinianus multis annis præfuerat, antequàm Gregorius Dialogis scribendis daret operam, uti ex lib. 2. exordio constat. Dialogos scribebat Gregorius anno DXCIII. Ut igitur Valentinianus annis multis Lateranensem Ecclesiam rexisse Gregorio, tum dici potuerit, annis minimum decem Valentiniani præfectura, adeoque Monasterii Cassinensis ruina Gregorii scriptionem præcessisse debuit. Et verò credi vix potest, eversionem illam accidisse anno (ut passim recentiores scribunt) DXCIX. regnante Authario, *cujus diebus*, inquit Paulus Diaconus, *in Regno Langobardorum nulla erat violentia, nullæ struebantur insidiæ, nemo injustè aliquem angariabat, nemo spoliabat. Non erant furta, non latrocinia: unusquisque quò libebat securus sine timore pergebat.* E contrario, *per hos Langobardorum Duces spoliatis Ecclesiis, Sacerdotibus interfectis, Civitatibus subrutis, populisque qui more segetum excreverant exstinctis (exceptis his regionibus quas Albuvin ceperat) Italia ex maxima parte capta est, & Langobardis subjugata.* Hinc colligere licet, cladem Cassinensem anno circa DLXXX. patratam à Langobardis fuisse, & citiùs fortasse.

Paul. Diac. 3. c. 16.

Id. l. 2. c. 32.

36. Nec refert quòd strages illa Gregorio Dialogos scribenti *nupera* dicatur. *Nuper* enim nonnumquam de longo tempore dici maximè apud Gregorium, in Vitæ S. Benedicti cap. 17. demonstrabimus. Si quis verò ad superioris argumenti vim elevandam contendat, Patriarchium Lateranense Monachis Cassinatibus ante Monasterii sui ruinam concessum fuisse, id Leonis Marsicani auctoritate, cui nulla antiquior, nec recentior opponi potest, refellemus. Et certè primis illis Ordinis florentissimi temporibus intrà urbium mœnia Monachi nonnisi ob ingruentes bellorum tempestates se recipiebant.

37. A S. Benedicti obitu ad Cassinensem eversionem quatuor Abbates Cœnobio Cassinensi præfuisse, scribit in primis Paulus Diac. his verbis. *Ceterùm post B. Benedictum Constantinus, post hunc Simplicius, post quem Vitalis, ad extremum Bonitus Congregationem ipsam rexit, sub quo hæc destructio facta est.* Nec dissentit in lib. 2. Dial. principio Gregorius Magnus qui Constantinum S. Benedicto, *in Monasterii sui regimine successisse*, Simpliciumque tertio loco *Congregationem* rexisse affirmat. Quid demum inde probamus? Nimirum S. Benedictum non anno DLX. vel DLXI. (ut nonnulli hocce tempore persuadere conantur) sed citiùs mortem obiisse. Demus enim primos S. Benedicti successores tres decennio quemque præfuisse Cassino; nec certè minus temporis Abbatibus perpetuò quoad viverent in sua dignitate manentibus tribuere potes. Fac deinde stragem Cassinensem, quam anno ad summum DLXXX. prorogandam duximus, accidisse sub Bonito Abbate primos Præfecturæ annos agente; S. Benedicti annum supremum, ultra annum DLXIV. differre vix poteris. Hactenus ex Gregorio extremum S. Benedictini annum expendimus; nunc quid veri huc ex S. Mauri Abbatis Vita ab Odone interpolata elicere possimus, indagandum est.

Id. l. 4. c. 18.

38. Vulgatis illis B. Mauri Actis submediæ ætatis Scriptores tantam tribuerunt auctoritatem, ut cùm in eis S. Benedictinum XII. Kalend. Aprilis in pervigilio Paschæ excessisse legissent, id sibi retinendum constantissimè putaverint, adducti existimatione Fausti B. Mauri discipuli, cujus lucubrationem omni ex parte integram credebant. Ea res multis implicata difficultatibus viros minimè indoctos, Abbonem Floriacensem Abbatem, Marianum Scotum, Sigebertum Gemblacensem, aliosque non mediocriter exagitavit, & in pugnantes distraxit sententias. Cùm enim homines illi animadverterent Paschæ sollemnitatem proximis S. Benedicti temporibus in XII. Kalend. Aprilis nonnisi annis DIX. & DCIII. secundum Dionysii Exigui Cyclum incidisse; in eas abierunt opiniones, ut ex vulgati Fausti

persuasione Sigebertus ad annum DIX. Marianus ad DCIII. Abbo denique correctis Dionysii Cyclis ad annum DXXXI. S. Benedicti obitum retulerint. Abbonis ea de re opusculum (id monere interim liceat) in ipsius Vita designat Aimoinus, ab eruditis viris diu desideratum. Istud verò non aliud esse arbitror à Præfatione Dionysii circulis apud Bedam præmissa: tum quòd Auctor sub finem secundi anni magni Paschalis qui anno MLXIV. concluditur, se vixisse indicat; tum quod Dionysii Cyclos corrigit ad Evangelicam veritatem, quemadmodum de Abbone Aimoinus refert. Ceterùm ex calculo jam superiùs constituto apparet, nullum ex tribus illis auctoribus non hallucinatum esse in designando S. Benedicti anno extremo, quem neque citra annum Christi DXLIII. neque ultra annum DLXXX. collocare fas est. S. Mauri Acta paullisper attendamus.

Aimoi. in vita S. Abbonis c. 10. apud Bosciun.

Beda op. 1041.

39. S. Benedicti obitus XII. Kalend. Aprilis cum Vigilia Paschæ coincidere nullatenus potest, sive Prosperianum, sive Alexandrinum, sive Victorinum, Dionysianumve Cyclum sequaris, sive tandem antiquo Gallorum utaris calculo, qui Pascha perpetuò die 25. Martii observabant. Nam in quocumque Cyclo ab anno DXLII. ad DLXXX. nusquam Pascha ad 21. Martii propiùs accedit quàm anno DXLVII. quo in diem 24. prædicti mensis incidebat. Nec alicujus momenti est, si varias lites proferas de Paschatis die identidem exortas etiam Benedicti ævo, apud Gregorium Turon. duobus in locis, nimirum Childeberti II. anno secundo in lib. 5. Hist. Franc. cap. 17. ejusdemque Regis anno quinto-decimo in lib. 10. cap. 23. Siquidem duplex illa controversia tum nata est ob Cyclorum discrepantiam, quæ raro evenire solebat: nec in præfixo à nobis ab anno DXLII. ad DLXXX. intervallo nisi semel emersit, nimirum Childeberti anno secundo, Christi DLXXVII. ob diversitatem Victorini Cycli, quem plerique Gallorum tenebant, à Prosperiano Hispanis familiari. Alia enim controversia à Gregorio Turon. anno ipsius Childeberti XV. Christi DXC. relata, ex discrimine processit Alexandrini & Victorini Cyclorum, qui nonnumquam octiduo dissidebant, ut Ægidius Bucherius Comment. in Victorii Can. Pasch. cap. 10. eruditè animadvertit. Verùm quamvis anno DXLIII. Cycli discrepassent, nullo tamen pacto Pascha cum die 22. Martii (quemadmodum nonnullis videtur) componi potest. Etenim post Concilium Nicænum Pascha celebrare ante plenilunium nusquam licuit. Quod tamen anno prædicto secùs contigisset: siquidem luna eo anno nata 21. Martii, insequenti die à plenilunio diebus duodecim abfuit. Hinc necessariò consequi arbitramur, S. Benedicti diem ultimum cum Vigilia Paschæ XII. Kalend. Aprilis, seu 21. Martii nullatenus convenire posse. Alterutrum itaque negandum est, ut si in Vigilia Paschæ S. Benedictum mortuum esse sentias, alium diem à 21. Martii in Kalendario tribuere ei necesse sit: si diem 21. Martii retinere velis (quod quidem magis mihi probatur) à Vigilia Paschæ B. Benedicti obitum removere debeas.

40. Certè in veterrimis quibusque Martyrologiis Bedæ, Wandelberti, Usuardi, Adonis, ceterisque anonymorum Auctorum, Natalis S. Benedicti XII. Kalend. Aprilis nusquam non consignatur. Nec objicias, Auctores illos Actis S. Mauri ab Odone interpolatis adhæsisse. Nam etsi hoc de quibusdam dici possit, nec Bedæ sincerum Martyrologium habeamus; id tamen non cadit in Wandelbertum qui Lotharii Imperatoris anno XXV. Christi DCCCXLII. suum opus composuit; nec in Usuardum Odone antiquiorem, cujus fastos omnino integros in pervetusto codice servamus. Cur autem Odo Abbas Glannafoliensis Faustum hoc in loco vitiaverit, conjicere utcumque possumus. Faustus in vita S. Mauri fortean scripserat, sanctum Benedictum in Vigilia Resurrectionis Dominicæ, hoc est in Sabbato (nam Dominicum diem veteres non raro diem Resurrectionis Dominicæ appellabant)

excessisse: quod de Sabbato sancto Odo interpretatus sit. En & alia conjectura. In vetustis Kalendariis legimus diem 22. mensis Martii solitam vocari apud Latinos, *Primum Pascha*, quòd ipsis citimus Paschæ terminus fuerit. An Faustus fortasse prodidit B. Benedicti mortem in Vigilia Primi Paschatis accidisse, eoque loquendi modo Odonem in errorem induxit? At diutiùs hariolari non libet. Si Benedictus in Vigilia Paschæ, seu Sabbato sancto in cælum abiisset, adduci non possum Gregorium tam insignem, ut aiunt, circumstantiam omissurum fuisse. Pæne oblitus sum institutæ brevitatis; sed Patris amor me rapit, & reddit excusatum. Esto hujusce disputationis summa, sanctum Benedictum XII. Kalendas Apriles, Sabbato ante Dominicam Passionis anni Domini concepti DXLIII. carne solutum fuisse. Ad Benedictinæ Regulæ promulgationem in Italia factam transeo.

41. S. Benedicti Regulam ipso vivente in Italia maximè promulgatam, ac disseminatam fuisse, nemo ante Gallonium Cæsaris Baronii patronum dubitavit. Nimirum Gallonius, ut sibi commissam Baronii causam de Gregorii Magni professione Æquitiana propugnaret, Benedicti Regulam quoad vixit latuisse, & à Simplicio dumtaxat tertio ejus successore divulgatam fuisse commentus est infeliciter. Illud enim etsi Gallonio concederemus, nec sic tamen quod cupit evinceret, uti infra dum de S. Gregorio agemus, apparebit. Certè non pauca Monasteria à sancto Benedicto excitata, ac suismet sine dubio instructa legibus fuisse, nemo infitias ire potest: siquidem præter duodecim, quæ in solitudine Sublacensi condidisse legitur, Cœnobium Terracinense, teste Gregorio in lib. 2. Dial. cap. 22. construendum curavit. Quid? quòd ipse brevi moriturus Mauro discipulo suo in Galliam proficiscenti Regulam manu propria exaratam concessit? An fortasse invidendo subtraxit popularibus, id quod cum ceteris benignè communicavit? Suppetit & aliud argumentum ex Fundani Abbatis ad Simplicium Abbatem Cassinensem Epistola paullo post S. Benedicti obitum scriptâ petitum: cujus Epistolæ exemplar Cassini asservatum cum Lucas Holstenius Bibliothecæ Vaticanæ nuper custos, vir doctus, calculo suo probaverit, eam, prout à V. C. Angelo de Nuce Abbate Cassinensi ex codice MS. edita est, referre non pigebit.

Angel. de Nuce in Chron. Cass. l. 3. c. 29.

Reverentissimo Monachorum Patri SIMPLICIO *B. Abbas Monasterii apud Fundanam urbem, obedientiæ subjectionem.*

" Experientiâ compertum est, multorum Rectorum mores varias vivendi
" normas in Monasteriis peperisse. Hinc factum est, ut jam omnia Monasteria
" Campaniæ, Samniæ, Valeriæ, Tusciæ, Liguriæ, & aliarum Provinciarum Ita-
" liæ certam & rectam regulam vivendi, quam sanctissimus & Deo acceptus BE-
" NEDICTUS Magister tuus instituit, servare decreverint: ut juxta illam viventes,
" nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare præsumant. Hanc ergo servandam
" proposui huic Congregationi, cùm nuper me in suum Abbatem elegit indi-
" gnum. Quam cupientes in hoc Monasterio sicut in Cassinensi observare invio-
" labiliter, decrevimus ad Sanctitatem vestram destinare religiosos ex eadem Con-
" gregatione viros Hugonem & Paulum Fratres nostros, juxta prædictam sanc-
" tam Regulam & observantiam pleniùs instruendos in Cassinensi sancta Congre-
" gatione: quos commendatos apud Paternitatem tuam humili obsequio rogamus."
Datum in Monasterio prope urbem Fundanam VII. Kal. April.

42. Hoc argumento cùm se feriri sentiret Gallonius, Bernardi & Hugonis nomina in ista Epistola expressa, Simplicii ævo in Italia fuisse inaudita inclamavit. At Bernardi nomen haud exprimit Epistola, sed vocem decurtatam in ancipiti reliquit: nec unius Hugonis nomen sufficit elevandæ Epistolæ auctoritati.

43. Præter Regulam S. Benedicto nonnulli tribuunt quædam Opuscula, nempe Librum de *Ordine vitæ*, & Epistolam ad S. Remigium Remorum Episcopum scriptam. Primum satis refutavit Haëftenus, qui illud in Monast. Disquisitionum calce edidit: de altero hîc paucis dicendum. Refert in vita S. Remigii Remorum Episcopi vetus Auctor, Fortunatus Hincmaro creditus, puellam quamdam Tolosanam à dæmone vexatam, Romam ad B. Petri sepulcrum deductam fuisse, *ubi quidam Dei servus cum auxilio sacri corporis plurima patrabat signa virtutum*, negâsse tamen dæmonem se ab alio quàm à Remigio expelli posse. *Tunc*, inquit Auctor, *parentes ejus & ipsius benedicti servi Dei & Alarici Gothorum Regis affatibus suffragati, cum ægrota sobole ad S. Remigium Antitistem pervenerunt*. Legerat hæc verba Hincmarus, cùm in Vita ejusdem S. Antistitis à se interpolata de S. Benedicto istud factum explicavit, non S. Remigii testamento malè intellecto, ut putavit Baronius, sed hocce testimonio deceptus. Nam *Benedicti* vocabulum adjectivè hîc, ut sæpè alias *, usurpatum, in nomen viri proprium Hincmarus commutavit. Quod etsi ita esse concedamus, hunc tamen locum negamus S. P. Benedicto aptari posse. Nam ille Dei servus, de quo vetus ille Scriptor, *in Romana urbe degebat, ad B. Petri sepulcrum*, & quidem tempore Alarici Junioris apud Tolosam Gothorum Regis anno Christi DVII. exstincti: quo tempore Benedictus adolescens in specu Sublacensi adhuc latebat, nec inde in Urbem recessisse legitur. Prætereà non probat Baronius, Remigium Episcopum in vulgata illa Epistola Benedicto Abbati *Fratrem* appellari. Vereor ne satis validum non sit istud argumentum, cùm Friardus Reclusus apud Gregorium Turonicum Episc. *Fratris* nomine Felicem Namnetensem Episcopum compellaverit. Quæ diximus, spuriam Epistolam omnino demonstrant. Valeat proinde Epistola illa à Monachis S. Remigii Remensis ad Cassinates præfixo Benedicti nomine transmissa: cujus falsitas vel ex eo deprehenditur, quòd Monachi Remigiani aiunt, se Cassinatibus dirigere S. Benedicti ad B. Remigium Epistolam eatenùs ipsis ignotam, sensu quidem genuinam, sed verbis aliis à se *caraxatam*. Nam si illius Epistolæ verum exemplar habebant, cur mutabant verba auctore suo consecrata? Si non habebant, quis eis sensum revelavit, non verba? Aut quomodo tandem nulla apud Cassinates istius Epistolæ memoria? Nimis verborum in his terimus minutiis: at non facilè opiniones præjudicatæ ex animis evelluntur.

Fortun. apud Sur. 1. Octob.

* *Initio ejusdem vitæ*, matri suæ benedictæ Ciliniæ.

Greg. Turon. de Vit. PP. cap. 10.

Extat apud Haëften. comment. in vit. S. Bened. cap. 16.

§. III.

De Instituto Sanctimonialum ad Regulæ S. Benedicti præscriptum per S. Scholasticam præmunito.

44. VIRORUM agmen ducit Benedictus, Virginum Scholastica choris præit Dux & Magistra in Schola Fratris sui edocta. V. C. Johannes Bollandus Commentario prævio in S. Scholasticæ vitam, duplex de Scholastica dubium movet. Unum, an Religiosa claustralis fuerit, Monasticis addicta Regulis; an devota, modesto quidem, sed communi amictu, communique instituto Religiosam vitam ducens. Alterum, an juxta Cassinum habitârit: quorum istud negat, illud pia tantùm ductus persuasione se credere profitetur. Ego verò utrumque certissimum existimo.

Bolland. tom. II. 10. Febr.

45. Sancto Benedicto paruisse Virgines sacras, ab eoque leges accepisse ex Vitæ capp. 19. & 23. clarum & exploratum videtur. In istarum Virginum ordine Scholasticam fuisse id argumento est, quòd Gregorius eam *Sanctimonialem*, seu, ut

Greg. lib. 2. Dial. cap. 33. & 34.

scripti habent codices, *Sanctæmonialem* nuncupat, eique *Cellam* tribuit. De istorum verborum sensu, non extranei, non profani rogandi sunt Auctores, sed Gregorius ipse, qui ea in totis Dialogorum libris nonnisi ad personas resque Monachias traducit. Virgines in Monasterio degentes in Dial. lib. 1. cap. 4. Sanctimoniales vocat. In lib. 3. cap. 14. quamdam Gregoriam refert nuptiarum timore in Ecclesiam fugisse, *& Sanctimonialis vitæ conversationem quæsisse, & ad eum quem desiderabat habitum perductam* fuisse. Erat igitur peculiaris, non communis Sanctimonialium habitus. Et si adhuc hæres, audi rursùs Gregorium in lib. 4. cap. 15. *Redempta quædam nomine*, inquit, *in Sanctimoniali habitu constituta &c.* Quod nescio cur Gregorius dixerit, si communis esse potuit Sanctimonialium quarumdam, id est, Devotarum habitus. Mitto libri 3. capp. 21. & 23. & libri 4. cap. 13. in quibus *Sanctimoniales*, ut semper aliàs, Gregorius Virgines in Monasterio Deo dicatas appellat: pias verò feminas, nonnumquam *religiosas* nominat in libri 2. cap. 12. *Sanctimoniales*, quod legerim, nusquam.

46. Neque Cellæ vocabulum apud Gregorium minùs exploratam significationem habet, ut semper vel pro Monasterio, vel pro privato Monachi conclavi usurpetur. Pro Monasterio quidem, dum in libri 1. cap. 4. Æquitius Basilium Monachum *de Cellâ* expelli jubet: dum in lib. 2. cap. 8. *hortum Cellæ*, cap. 9. *habitacula Cellæ*, cap. 21. *fores Cellæ legimus:* denique dum in lib. 3. cap. 15. quatuor vel quinque pecudes *in Cella* remansisse memorat. Pro Monachi verò cubiculo privato usurpatur in lib. 3. cap. 16. ubi Martii Eremitæ *Cellam*, & cap. 18. ubi itidem Benedicti Monachi *Cellam* dicit. Cùm ergo apud Gregorium legis, Scholasticam *Sanctimonialem ad Cellam propriam* se recepisse, propriè Sanctimonialem fuisse non dubites. Unde S. Bertarius Abbas Cassinensis anno DCCCLXXXIV. martyrio coronatus apud Angelum de Nuce in caput 33. Vitæ S. Benedicti: *Venientes ad locum*, inquit, *in quo Virgo Domini Scholastica dum adhuc viveret habitabat, simulque cum aliis Religiosis sanctisque Virginibus Domino serviebat, quas illa docuerat &c.* Hîc Scholasticam & Monacham audis, & Monacharum Magistram. Accedit Carmen de S. Scholastica, vetus quidem, sed Paulo Diacono perperam attributum, quod integrum suo loco referemus, cujus modò hoc distichon prælibamus.

Castalides Proceres præibas concita prædux,
Illuminabas ovans Castalides Proceres.

47. Ex eodem Carmine discimus Scholasticam (quod alterum controversiæ caput est) juxta Cassinum habitâsse, sic enim canit Poëta:

*Virginal * ecce tuum fratris conjunxeras ædi,*
Staret ut invulsum Virginal ecce tuum.

* Id est, Parthenona, seu Monasterium sacrarum Virginum.

Greg. l. 2. Dial. c. 34.

Hoc ipsum verò ex Gregorio tam evidenter exprimitur, ut mirum sit id à quoquam negari posse. Nam die altero à fratris congressu *ad Cellam propriam recessisse* Scholastica dicitur, ejusdemque post triduum mortuæ corpus, fratris jussu Cassinum manibus Monachorum delatum, ibique sepultum est. Quod certè brevissimum à Cassino intervallum satis denotat.

48. Hæc cùm ita sint, Scholasticam Virginum Benedictinarum Ducem, Magistram, & Antesignanam pronuntiare non dubitamus: quamquam an subitò plurimas Instituti sui socias ac participes habuerit, non omnino certum est. In Gallia Regulam S. Benedicti non ante Sanctimonialibus receptam arbitror, quàm Donatus Vesontionensis Episcopus circa annum DCXX. petente Flavia matre eam femi-

nis

his aptavit. Sic enim in Prologo suo loquitur: *Sæpiùs mihi injungitis, ut exploratâ S. Cæsarii Arelatensis Episcopi Regulâ, quæ specialiùs Christi Virginibus dedicata est, unà cum beatissimorum* Benedicti *quoque &* Columbani *Abbatum, ut puta quibusdam (ut ita dixerim) collectis in unum flosculis ad instar Enchiridion excerpere vobis, vel coacervare deberem, & quæ specialiùs femineo sexui custodienda competerent, promulgarem, dicentes quòd Regulæ prædictorum Patrum vobis minimè convenirent; cùm easdem viris potiùs, & nequaquam feminis edidissent.* Exstat in Cod. Regul. Postea verò S. Benedicti norma usque adeo invaluit, ut generali constitutione canon ultimus Concilii apud Liptinas in agro Cameracensi anno DCCXLII. habiti definiat. *Ut Monachi, & Ancillæ Dei Monasteriales* JUXTA REGULAM S. BENEDICTI, *Cœnobia, vel Xenodochia sua ordinare, gubernare studeant, & vitam propriam degere secundùm prædicti Patris ordinationem non negligant.* Quod decretum non in primariam Regulæ receptionem, sed in laxioris observationis restitutionem sancitum est. Sed antequam ex Italia in Galliam faciamus gradum, de Sicilia quò prima Regulæ translatio facta creditur, agendum est.

§. IV.

De Regulæ S. Benedicti in Siciliam invectione per sanctum Placidum.

49. AD difficilem devenimus locum, ubi de S. Placido Benedictinorum Monachorum Proto-martyre, ipsiusque in Siciliam accessu, & Martyrio tractandum incumbit. Res est obvoluta tot spinis, totque anfractibus intricata, ut aculei undique & imperviæ se objiciant ambages, quibus removendis probati nos deficiunt Auctores. Petrus Diaconus Cassinensis, sæculi XII. scriptor non malus quidem, sed non satis diligens, S. Placidi, ejusque sociorum Gesta à Gordiano Placidi comite scripta vel interpolavit, vel supposuit. Nam Gordianum inter Scriptores Monasterii Cassinensis in libro hac de re singulari non memorat, etsi Faustum ob similem de S. Mauri Abbatis Vita lucubrationem non omittit. Acta illa non quidem perpurgata reddere, sed atrocioribus mendis exonerare conabimur. Nunc in tempus quo S. Placidus Siciliam petiit, quove martyrium complevit, inquirendum est.

50. Leo Marsicanus in Chron. Cassin. lib. I. S. Placidi legationem in Siciliam describit his verbis: *Beatum etiam Placidum discipulum suum vir Domini Benedictus tunc ad Siciliam misit, ubi Pater ejusdem Placidi Tertullus Patricius decem & octo patrimonii sui curtes eidem B. Benedicto concesserat.* Auctorem Leone antiquiorem legi neminem, qui de ista B. Placidi profectione scripserit. De ejus Martyrio primus se offert Usuardus in Martyrologio: III. *Non. Octob. Apud Siciliam Natalis SS. Martyrum Placidi, Eutychii, & aliorum triginta.* Utrumque silet Gregorius Magnus in libris Dialogorum, ubi nimirum res in Italia dumtaxat gestas commemorare in animo habebat. In vulgatis S. Placidi Actis num. 20. iter ejus in Siciliam anno Domini DXXXVI. consignatur. Mallem anno DXXXIV. ante bellum Gothicum, præcipuè cùm Sabinus Canusinus Episcopus, quem Placidus tum invisisse dicitur, anno DXXXVI. Constantinopoli versaretur, ut suo loco dicendum erit.

51. Nec minor est difficultas de Martyrii anno, qui malè in iisdem Actis anno Christi nati DXLI. Justiniani XIII. illigatur. Nam annus Justiniani XIII. in Christi annum DXXXIX. incidebat, ut Baronius in notis ad Martyrolog. adnotavit. Atqui in iisdem Gestis de Mamucha cædis auctore & Satracenorum classe

ex Hispania in Siciliam advecta legitur, intolerabilis error est: siquidem nonnisi post centum & septuaginta annos Saraceni Hispaniam occupaverunt. Nec facilè invenias, quibus nefarium illud scelus auctoribus tribuas, si temporis calculo à Petro Diacono constituto inhærere velis. Procopius rerum illius temporis ad Italiam Siciliamque pertinentium Scriptor, ad annum belli Gothici quintum, sextum, septimumve, nullius hujusmodi incursionis meminit. Si à prædictis annis paullulum discedimus, nonnullas observamus Siciliæ vastationes; cuinam ista sanctorum Martyrum cædes adscribi debeat, definiat qui potest.

52. Primùm enim apud eumdem Procopium in lib. 3. ad belli Gothici annum xv. Christi DXLIX. " Totila, aliis Baduila, postquàm Rhegium à suis obsessum ,, relictâ custodiâ circumcluserat, ipse trajectis in Siciliam copiis, Messanæ adortus est mœnia: cui cum Domentiolus urbis Præfectus restitisset, Gothi nemine sibi deinceps obviam procedente Siciliam ferè omnem depopulantur: quibus peractis in Italiam remeasse dicuntur. ,, Et quidem hîc vulgatis S. Placidi Actis cùm nonnulla satis conveniant, tum illud maximè consentit, quòd prædones Rhegium (quod paullo ante Gothis se dediderat) utrobique petiisse navigio feruntur. Id tamen discriminis inter utramque narrationem est, quòd Totila feliciter in Italiam appulsus est, Mamucha verò cum suis naufragio periisse dicitur.

53. Est etiam quædam ratio, cur S. Placidi necem possimus aptare Sclavinis ferocibus populis, quos Procopius eodem loci per Histrum, Thraciam, Illyricum, & Dalmatiam grassatos commemorat, nec Siciliæ pepercisse verisimile est, à Totila fortè conductos. Nam Procopius Sclavinorum immanitatem describens tradit, ,, eos nulli ætati pepercisse, & quoslibet obvios sine delectu necâsse, non ense, non ,, telo, vel armorum genere aliquo consueto, sed acutissimos in terram palos figen- ,, tes, summa vi miseros superimposuisse, summumque pali idque præacutum ,, per inferiorem pudendamque partem trudendo & in viscera adigendo interiora ,, excruciâsse. Addit & aliud tormenti genus à Sclavinis adhiberi solitum. Nempe ,, ad sudes quernas & crassiores altiùs in terram defixas pedes, manusque captivo- ,, rum deligabant, fuste deinde caput diverberantes, veluti in canes serpentesve, ,, & ejusmodi cetera desæviendo, morte conficiebant: alios verò cum bobus pe- ,, cudibusque & id ceteris genus quos abigere domum non satis commodè præ se- ,, nio poterant, locis artioribus coërcendo igne inclementiùs cremabant. ,, Quæ planè tormentorum genera in S. Placidum ejusque socios in editis eorum Gestis partim perpetrata leguntur. Sclavinorum porro religionem Procopius ad annum belli Gothici XI. commemorans ait, " his lege cautum esse, ut inter deos ali- ,, quem unum qui fulminis sit fabricator, rerum omnium Dominum ac solum ,, esse credant illique boves & hostias ceteras mactent. Silvas, inquit, præte- ,, rea, & Nymphas colunt, & dæmones alios, hisque sacrificia peragunt, & in- ,, ter sacrificandum vaticinantur. ,, Gregorius Magnus in lib. 9. Epist. 45. bis in hebdomada Letanias fieri ob Barbarorum in Siciliam incursiones præcipit: at Gregorii Pontificatus à B. Placidi tempore nimium remotus videtur.

Tom. 3. Chesn. pag. 233. Hist. Franc.

54. In Appendice ad Marcellini Comitis Chronicon & in Chronico Hermanni contracti dicitur Bucelinus Comes per annos aliquot Italiam Siciliamque infestâsse, & Romanum sæpe exercitum superâsse, tandemque exercitus ejus profluvio ventris attritus, à Narse pugnâ victus & profligatus, ipseque Dux occisus esse: quod etiam in Annalibus Bertinianis Justiniani principatu factum traditur. Hæc ferè sunt quæ de Siciliæ vastationibus circa S. Placidi ætatem factis in probatis Auctoribus leguntur, non eo animo à me adducta, quò vulgatis B. Placidi Actis omnimodam fidem detraham, sed quò probem, obscuræ veritatis illustrandæ studium mihi non defuisse.

§. V.

De S. Mauri Missione in Gallias, deque Benedictini instituti facto per eum accessu.

55. SI B. Mauri Vita à Fausto ipsius socio descripta ad nos integra pervenisset, non esset nobis in iis quæ ad ipsum pertinent immorandum. At cùm Odo Glannafoliensis Abbas, homo noni sæculi, in Acta illa jam vitiata, ut in Epistola sua prævia testatur, inciderit, novaque ipse addiderit errata; nonnulla quæ Lectorem cespitare faciunt, discutere mihi incumbit: nimirum quis S. Benedicto fuerit auctor mittendi B. Maurum in Galliam, quove anno id acciderit. Deinde qualem commendationem Regula per eum in hocce Regno, acceperit, ac demum quo anno vitâ sit defunctus.

56. S. Benedicti discipulos à quodam Episcopo Cenomanensi in Galliam fuisse invitatos, consentiunt omnes: ast interpolatorem hallucinatum fuisse dum istius legationis auctorem nobis obtrudit Bertchramnum, aliis Bertigrannum, qui seriùs quàm S. Mauri historia ferat, hoc est à Childeberti II. anno undecimo, Christi DLXXXVI. ad annum Domini DCXX. Ecclesiæ Cenomannicæ præfuit. Quærendus igitur est alius, & siquidem nullus ante ipsum cognominis prædictam Ecclesiam rexit, pro Bertchramno in S. Mauri Vita substituendus est Innocens, seu Innocentius, in quem totius negotii causa refundenda videtur.

57. Antequam ad id probandum aggrediar, statuenda est Episcoporum Cenomannensium per sæculum VI. successio, ex quibus primus occurrit Principius, qui Concilio I. Aurelianensi subscripsit anno DXI. & intra sequens Biennium habuit Innocentium successorem. Innocentius interfuit Concilio II. Aurelianensi anno DXXXIII. & Aurelianensi item IV. anno DXLI. nec diu supervixisse videtur. Eo mortuo diu vacavit Sedes, tandemque anno DLX. suffectus est Domnolus, si locus Gregorii Turon. in lib. 6. cap. 9. interpolatione vacat. Domnolo verò anno Childeberti junioris VI. Christi DLXXXI. successit Badegisilus, qui anno DLXXXVI. Bertchramnum, superiùs memoratum, successorem accepit.

58. Atque ut S. Mauri in Galliam accessum Innocentio vocanti tribuamus, suadet in primis ejus ætas, cum S. Benedicti supremis annis ac Theodeberti Regis principatu consentiens: tum in Monasticum institutum humanitas ac liberalitas Innocentii, qui quotquot potuit Monachos probatissimos in Diœcesim suam invitavit, excepit, ac recreavit benignissimè. Testes appello Carilefum, Avitum, Almirum, Leonardum de Vendopera, aliosque sanctissimos viros, quibus prædia, cellas, aliaque necessaria suppeditavit. Adeo ut, *triginta sex Monasteriola in ipso Episcopatu essent quando Gauzlenus* (is Pippino Regnante Sedem tenuit) *prædictum Episcopatum assumpsit; in quibus Monachi sub Regula degentes, sanctè ac regulariter vivebant. Sed quando ipse defunctus est, quod pudet dicere, pauci & quasi in his nulli remanserunt, quoniam inde ille omnes ejicere indesinenter studuit, & laïcis, ac sæcularibus hominibus ipsas Cellas beneficiario jure possidendas tradidit.* *Acta MSS. Episc. Cenom.*

59. Ita ergo res gesta esse videtur. Innocentius paullo post Concilium Aurelianense IV. anno DXLI. celebratum Flodegarium Archidiaconum & Harderadum Vicedominum misit ad B. Benedictum, ut Regulam ac discipulos ad Regulæ præscriptum institutos ad se transmitteret. Flodegarius & Harderadus belli Gothici difficultatibus præpediti Cassinum ægrè tandem accedunt, ac B. Maurum cum quatuor Sociis sibi à S. Benedicto concessis, in Galliam cùm adducerent,

Innocentium morte sublatum audiunt. Fortè jam vel in demortui locum intrusus erat nescio quis, decessoris sui votis malè respondens, vel Sede omnino destitutâ, nemo Innocentii partes suscipiebat: cùm Florus vir illustris, Harderadi consobrini monitu, S. Mauro Glannafoliense Monasterium in territorio Andecavensi paravit. Certè Innocentium ante Concilium V. Aurelianense, anno DXLIX. convocatum, jam vitâ functum esse vel illud probat, quòd neque isti Concilio, neque Parisiensibus II. & III. annis DLI. & DLVII. subscripsisse reperitur, nec quivis alius Cenomannensium Episcopus: ut meritò Sedem Cenomannicam toto illo tempore vacuam fuisse, vel legitimo Pastore destitutam licat affirmare. In S. Domnoli Actis ab vetustissimo Auctore Haduini Antistitis jussu sæculo VII. exaratis diutina Sedis vacatio diserte exprimitur: *Domnolus relictâ patriâ & parentibus, cunctisque rebus quas possidere videbatur, Romam profectus est, limina Apostolorum orationis gratiâ visitaturus: ubi cùm animi sui devotioni fecisset satis, post longa itineris emensa spatia Domino gubernante ad Cenomannos appulit, quos propter obitum sui Pontificis magno offendit animi mærore affectos. Jampridem enim beatus Innocens ad Dominum migrârat, & laboris sui præmia consecutus: in ejus verò locum, necdum alius subrogatus fuit.* Neque his obstat vulgatus Gregorii locus in libro 6. cap. 6. ubi *migrante Innocentio* Domnolus à Chlotario Episcopus *destinatus* legitur. Vox enim, *migrante*, indefinito Græcorum modo effertur, tantumque indicat Domnolum Innocentio successisse, seu brevi, seu multo tempore vacua Sedes fuerit.

Vita S. Domnoli apud Sur. 16. Maii.

60. B. Maurus exactis in Gallia annis quadraginta cum mensibus aliquot XVIII. Kalend. Febr. ad cælestem patriam discessit. Cujus intra tumulum paullo post sancti viri obitum Bertulfus Abbas S. Stephani Protomartyris Reliquias in Buxtula lignea recondit cum hoc pittacio: *Hîc requiescit corpus B. Mauri Monachi, & Levitæ, qui tempore Theodeberti Regis in Galliam venit, & XVIII. Kalend. Febr. migravit à sæculô.* Hanc inscriptionem detexit Gauzlinus Abbas Glannafoliensis, dum B. Mauri corpus è tumulo levavit anno DCCCXLV. eamque retulit Odo Gauzlini successor, in Historia Translationis S. Mauri, à nobis Sæculo IX. Deo dante proferendâ. Quam inscriptionem verissimam arbitror, nec in re tam levi Odonem, qui Monachos ipsius Translationis testes audîsse se testatur, mentitum credere par est. Pittacium istud cum Reliquiis *juxta prædicti Patris tumulum ob ejus venerationem in Buxtula lignea recondiderat* Bertulfus, & quidem *tempore Chlotarii Regis*, nimirum Secundi, qui Chilperico Patri anno DLXXXIV. exeunte in regnum successit. Proindeque Januario insequenti qui secundùm computum Gallicanum ad finem anni superioris pertinebat, S. Maurus vivere desiit: vel si Januario præcedenti, prædictæ Reliquiæ paullo post ipsius mortem in ejus tumulo reconditæ sunt.

Odo in Histor. Translat. apud Bolland. 15. Janu.

61. Biennio ferè quàm S. Maurus hominem exueret, Monachos centum & sexdecim in cælum præmisit. Tantus hominum brevi in eodem Cœnobio mortuorum numerus facilè persuadet, pestem aliquam tunc temporis grassatam esse: eoque spectare credimus, luem illam, quam Gregorius Turon. Childeberti Secundi anno VII. Christi DLXXXII. describit in hunc modum: *Magna eo anno lues in populo fuit, valetudines variæ, milinæ cum pusulis & vesicis, quæ multum populum adfecerunt morte.* Hac peste correptos B. Mauri discipulos existimo, immo & Monachos S. Ebrulfi Uticensis Abbatis septuaginta octo, ut in propria ipsius Ebrulfi Vitâ infra videbimus. Nam & locorum vicinia credere nos cogit, & temporis ratio in S. Ebrulfi Actis num. 17. sic notata: *Elapso interea anno vicesimo secundo inchoationis eorum in ipsa Eremo, in eodem Monasterio, ab*

incursione insidiatoris generis humani pestifera clades subitaneæ mortis ingressa adfuit; & numero 19. *Eodem mortalitatis urgente incommodo, mortui sunt ex Monachis septuaginta octo, sed & famulorum non minima multitudo.* Quæ idcirco refero, ut B. Mauri tempus mortis anno circa DLXXXIV. collocandum demonstrem.

62. Aliud argumentum de extrema S. Mauri vitæ periodo eruere licet ex antiquissima inscriptione fronti majoris portæ Castrensis Ecclesiæ quondam insculpta, quæ in Chronico Episcoporum Albigensium, & Abbatum Castrensium refertur hoc modo: *Tom. 7. Spicil. vet. Script. pag. 338.*

FAUSTINUS *lapsis à* MAURI *morte decem octo*
Lustris, has sancto BENEDICTO *dedicat aras,*
Impensisque suis tota est structura peracta,
Aptavitque suis humeris de morte cucullam.
Relligionis amans, Cellis se devovet istis,
Atque Abbas factus, mirâ pietate refulsit.

De istius Epigraphes antiquitate dubitare nefas est. Retulit eam Petrus Borellus in Historia Castrensi, affirmatque lectam fuisse in majori janua Ecclesiæ Castrensis ad usque annum MCCCXVII. quo anno novum portalitium constructum est. Atqui in laudato Chronico Castrensium prima constructio Castrensis Monasterii ita designatur. *Anno Domini sexcentesimo quadragesimo septimo Robertus, Anselmus & Daniel tres viri pii & nobiles, relicto cingulo militiæ sæcularis, in pago Albigensi juxta fluvium Agouti sub Regula* S. BENEDICTI, *Deo militantes castrametali sunt, & inde nomen loco inditum*, CASTRA. *Tres cellas manibus propriis sibi construxerunt ex lignis silvaticis, terrâ & foliis: vacabant orationi, jejuniis, vigiliis, & operationi manuali. Tantæ pietatis fama spargitur circumquaque, plurimorum fit concursus, multiplicantur cellæ usque ad numerum* XXIX. *Advenit* FAUSTINUS *miles strenuus, opibus abundans, Deus tetigit cor ejus, fit Monachus, Ecclesiam S. Benedicti à fundamentis magno sumptu ædificat, & per mortem Roberti fit secundus hujus Monasterii Abbas.* Infra verò in catalogo Abbatum: *Anno sexcentesimo septuagesimo tertio Ricardus episcopabat*, FAUSTINUS *abbatiabat.* Supra istum annum DCLXXIII. reducto calculo, *si octodecim lustra*, hoc est annos nonaginta numeres ad obitum S. Mauri; hunc anno DLXXXIV. à me jam constituto mortuum intelliges. *Histor. Gallica Cast. lib. 2. tom. 1.*

63. Quosdam ab hac sententia retrahit Gregorii Turon. silentium; quem cùm nec in libro de gloria Conf. nec de Vitis Patrum B. Mauri meminisse legant, S. Mauri obitum ultra Gregorii Turonensis annum supremum, scilicet Christi DXCV. differendum existimant. At certè non omnia scripsit vir optimus Gregorius, nec omnia ipsius scripta ad nos pervenerunt. Fortassis in libro *de Cursibus Ecclesiasticis*, qui unà cum ejus commentario in Psalterium intercidit, Cursûs, seu divini, ut vocant, officii à S. Benedicto instituti, ac per B. Maurum in Galliam introducti mentionem fecerat. Objiciebatur nobis nuper venerabilis Bedæ altum ubique de Benedictina Regula silentium. Et ecce in minutissima Monasterii sui historia ab Jacobo Waræo recèns edita * S. Benedicti Regulam non semel legitur celebrâsse. Si tamen Gregorius ex toto B. Maurum prætermisit, non deest excusandæ reticentiæ causa. Quippe Gregorius in libris de gloria Conf. & de Vitis Patrum haud multos memorat Sanctos præter Galliarum indigenas; non Samsonem, non Maglorium Episcopos Dolenses ac Provinciales suos, non Gildam Reuviensem Abbatem cognomento Sapientem nominat, clarissimos alioqui sanctis- *Vide infra num. 88.*

ſimoſque viros ex Britannia inſula profectos in Armoricam, Metropolitæ Turonenſi ſubjectam. Quin etiam Sancti populares non pauci, qui non longè ab urbe Turonica ſanctitate florebant Gregorii ætate, in ipſius libris locum non habent. Cur enim, quæſo, Maximinum Miciacenſem, Lifardum Magdunenſem, Carileſum Aniſolenſem, Leonardum Vendoperenſem Abbates; cur Almirum, Boamirum, Conſtantinianum, alioſque viros apud Aurelianos & Cenomanenſes ſollemni cultu celebratos Gregorii calamus expunxit? Nimirum unus omnibus non ſufficit; & dum Gregorius apud patrios Arvernos, dum apud Turones in S. Juliani, & beati Martini miraculis occupatur, extranea minùs cogitat & attendit.

64. Quantos agente B. Mauro progreſſus in Gallia fecerit S. Benedicti inſtitutum, declarat S. Odilo in vita S. Maïoli Abbatis Cluniacenſis his verbis: *Proceſſu temporis, poſt tranſitum videlicet ſupradicti piiſſimi Patris, per* B. MAURUM *ejus diſcipulum omnis pæne Gallia ejus inſtitutionis ſuſcepit exordium. Deinde per eum, & eos quos ipſe ad juſtitiam erudivit, per plurima temporum ſpatia eadem Religio ad cumulum perfectionis excrevit.* *S. Odo in Ser. de S. Bened.* *Nec abs re credimus contigiſſe*, inquit B. Odo itidem Cluniacenſis Abbas primus, *quòd clientem unicè dilectum, beatum videlicet* MAURUM *has in partes adhuc vivens direxerit* S. BENEDICTUS, *& demum ſe transferri voluerit. Fortè enim cùm ſancta mens ejus adeo dilatata eſſet, ut omnem mundum ſimul conſpiceret, hunc locum ſibi quodam occulto conſilio ſpecialiter delegavit.* Non tamen adeo clara & aperta ſunt normæ Benedictinæ ſæculo ſexto in Gallia propagatæ veſtigia. Nec mirum certè: nam ne quid de temporum longinquitate querar, hæc propagatio facta ſolùm non eſt per coloniarum tranſmiſſa huc illucque examina, per novas Monaſteriorum conſtructiones; ſed per Regulæ tacitam ſuſceptionem & obſervationem, quam cum primævo more vivendi antiqua primùm uſurpavêre Cœnobia, tum ſolam creſcente ſanctæ Regulæ exiſtimatione & auctoritate retinuerunt. Concilium Turonenſe ſecundum anno DLXVII. celebratum, can. 17. & 18. Monachis quemdam præſcribit jejuniorum & Pſalmodiæ modum, qui cùm à Regulâ noſtrâ diverſus omnino ſit, vulgatum à B. Mauro inſtitutum nondum paſſim invaluiſſe ſatis arguit.

65. Verùm procedente tempore, tantam brevi apud omnes obtinuit auctoritatem Regula Benedictina, aliaſque Regulas tanto poſt ſe intervallo reliquit, *ut etiam in ipſorum Patrum Cœnobiis qui normam ſancti propoſiti fideliter ac religioſè promulgarunt, hanc proprii clientes eorum maluerint profiteri: non immeritò arbitrantes quòd hunc* (S. BENEDICTUM) *ſpecialiter tamquam alterum Moyſen Deus prædeſtinaverit, per quem Monaſticæ legis decreta ſanciret.* *S. Odo ibidem.* Carolo M. imperante, Reſpublica Monaſtica à S. Mauro condita tam profundas radices egerat, ut quæſtionis eſſet, *Utrum aliqui Monachi eſſe poſſent præter eos qui* REGULAM S. BENEDICTI *obſervant. Item ſi in Gallia Monachi fuiſſent, priuſquàm traditio Regulæ S. Benedicti in has parochias deveniſſet*, quemadmodum legitur in Capitulari Interrogationum ad Epiſc. & Abbates, interrogatione XII. & in brevi proximè ſubſequente; *Capit. Interr. XII. To. 2. Conc. Gall. pag. 261.* *Inquirendum*, ait Carolus M. *qua Regula Monachi vixiſſent in Gallia, priuſquàm* REGULA S. BENEDICTI, *in ea tradita fuiſſet, cùm legamus, inquiunt, S. Martinum, & Monachum fuiſſe, & ſub ſe Monachos habuiſſe, qui multo ante S. Benedictum fuit.* Adeo Regulæ omnes ceteraque Inſtituta Monaſtica in deſuetudinem & oblivionem tunc temporis abierant. Unde ſola Benedicti Regula tum audiebat in Conciliis, Auguſtodunenſi anno DCLXX. Liptinenſi anno DCCXLIII. Sueſſionenſi anno DCCXLIV. Vernenſi anno DCCLV. Francofordienſi anno DCCXCIV. Maguntiacenſi, Cabillonenſi II. Remenſi itidem II. &

Turonensi III. anno DCCCXIII. Aquisgranensi demum anno DCCCXVII. duoque dumtaxat in Gallia erant Monasteriorum ordines, Monachorum nempe & Canonicorum, non tantùm pro viris, quod ex prædictis Conciliis patet, sed & pro Virginibus sacris. Ita enim in Concilio Maguntiacensi can. 13. statuitur: *Abbatissas cum Sanctimonialibus omnino rectè & justè vivere censemus. Quæ verò professionem* SANCTÆ REGULÆ BENEDICTI *fecerunt, regulariter vivant; sin autem, canonicè vivant pleniter.* Et in Cabillonensi II. can. 53. *Libuit namque huic sacro Conventui quasdam admonitiunculas breviter eis Sanctimonialibus scribere, quæ se Canonicas vocant: quoniam hæ quæ sub Monasticæ normæ Regula degunt, totius vitæ suæ ordinem in eadem quam profitentur Regula scriptum habent:* nimirum Regula S. Benedicti, quæ κατ' ἐξοχὴν, REGULA, REGULA SANCTA cùm in laudatis Conciliis, tùm in Capitularibus solet appellari.

66. Ex iis quæ superiùs de Carolo M. retulimus, manifestè apparet, Regulam istam jampridem ante ejus principatum usu generali receptam fuisse, quemadmodum canon 25. Concilii III. Turonensis anno DCCCXIII. habiti disertè confirmat. *Monasteria Monachorum in quibus* OLIM *B. Benedicti Regula conservabatur, sed nunc fortè qualicumque negligentia subrepente, remissiùs ac dissolutiùs custoditur, vel certè penitus abolita negligitur, bonum videtur ut ad pristinum revertantur statum.* Jam ex S. Donato Episcopo Bisuntinensi supra notavimus, Virgines sacras ab eo postulâsse, aptaret feminis Regulam S. Benedicti: quod ex virorum æmulatione processisse nemo non videt: Itaque in virorum Cœnobiis B. Benedicti norma trita erat S. Donati ætate, hoc est ineunte sæculo septimo. Eo ipso tempore Desiderius anno DCXXIX. factus Cadurcæ civitatis Episcopus, S. Benedicti discipulos in sua Diœcesi excepit. *Nullum quidem eo tempore*, inquit Vitæ ipsius Scriptor gravis, *in urbe Caturca propositum Monachi, neque habitus Religionis, aut Regulæ Cœnobialis intraverat. Secta Columbani procul aberat, Instituta* B. BENEDICTI *longè distabant. Desiderii autem tempore hæc secta Caturcæ intravit, hujus sub die hæc Religio adolescere cœpit. Nam & Marciliacense Cœnobium hujus tempore à viris laudabilibus Anseberto & Leutado initiatum est, & in ipso opido S. Viri Monasterium his diebus exorditum est, & alia complura Monasteria suo tempore sata creverunt.* Sed præclarum in primis de Regulæ Benedictinæ progressu testimonium in Vita S. Salabergæ Auctor pænè coævus nobis suppeditat cap. 4. *In beati Eustasii locum jampridem beatæ recordationis Walbertus in regimine fratrum subvectus est, vir omnium famâ laudabilis eximiæque sanctitatis... Hujus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum & sacrarum Puellarum examina non solùm per agros, villas, vicosque atque castella; verum etiam per Eremi vastitatem ex regula dumtaxat beatorum P.* BENEDICTI *&* COLUMBANI *pullulabant, cùm ante illud tempus Monasteria vix pauca illis reperirentur in locis.*

Tom. I. Biblioth. Ph. Labbé.

Extat in fine operum Guibert de Novig.

67. Ex hoc loco manifestum est, S. Columbani Regulam in Benedictinam ab ipso coaluisse principio: cùm primi B. Columbani discipuli utramque simul propagaverint, ut in proximo sæculo ampliùs declarabimus. Nec dubium quin vivente Columbano S. Benedicti Regula in Luxoviensi Monasterio recepta fuerit: siquidem permulta Cœnobia Besuense diœcesis Lingonensis, Resbacense Meldensis, Altivillarense Remensis, Solemniacense Lemovicensis, quorum primi institutores ex Luxoviensi Asceterio educti sunt, sub SS. BENEDICTI, & COLUMBANI REGULA condita & erecta leguntur. Immo omnia ferè Monasteria sæculo VII. ædificata, qualia sunt Corbeïense, Floriacense, Gemeticense, Fontanellense & Puellare B. Mariæ apud Suessionas, AD SS. BENEDICTI ET

COLUMBANI REGULAM ordinata sunt, ut ex primariis eorum Instrumentis constat. Ubi dum REGULA singulari exprimitur signo, utriusque Regulæ convenientia & promiscuus usus evidenter exprimitur.

68. In antiquioribus Asceteriis Sæculo VII. Benedictinæ leges familiares erant, nimirum apud Insulæ Barbaræ Monachos ante Chlodovei Junioris principatum, cujus rei Regiæ litteræ ab eruditissimo viro Claudio *le Laboureur* relatæ faciunt fidem; apud Lerinenses, qui S. Aigulfum Monachum Floriacensem Regulæ Benedictinæ subditum in Abbatem cooptârunt. In Monasterio S. Martini intra urbis Turonicæ mœnia (quod etiam de Majori-Monasterio dicendum est) S. Benedicti documenta viguisse ante annum DCXC. patet ex Bertoni seu Berti Episcopi charta, quâ in confirmationem Privilegii Basilicæ Martinianæ à Chrotperto decessore suo concessi tribuit Monachis facultatem eligendi Abbatem secundùm Regulam S. Benedicti; idque similiter Ibbo anno DCCXXI. Guntramno Abbati ratum fecit, voluitque ut *Si Abbas ab hac luce discesserit, per electionem memorata Congregationis Monasterii, quorum vita perfecta credetur, sicut* REGULA S. BENEDICTI *edocet, in eorum consensu solidetur, sicut & auctoritas Papæ Urbis Romæ* ADEODATI *continet per Privilegii seriem.* Et quibusdam versibus interpositis: *Nos inspirante Domino, plena devotione deinceps in idipsum venerabilem* GUNTRAMNUM *Abbatem suamque Congregationem vel præfati Monasterii S. Martini Antistitem volumus confirmare, ut inspecta ipsa Privilegia tam decessoris nostri* CHROTPERTI, BERTONI, *quàm &* ADEODATI *Papæ urbis Roma, seu Confirmationes gloriosorum Regum, ut nostro tempore vel successorum nostrorum omnimodis inviolabiliter conserventur, &c. Ego in Christi nomine Ibbo, etsi peccator Episcopus, hoc Privilegium..... integra voluntate & devotione ad Monasterium S. Martini, ubi Monachi,* SECUNDUM REGULAM S. BENEDICTI *conversari videntur.* Perduravit in eadem Basilicâ Monachorum cœtus ad Iterium Abbatem Cœnobii Cormaricensis conditorem, immo ad Alcuinum ipsius successorem, qui Monachos in dictum Cœnobium induxit. Nam litteris primariis ejusdem Monasterii Cormaricensis, *quas unà cum consensu Fratrum Iterius Abbas fieri* jussit, plures Martinianæ Ecclesiæ Monachi subscripsere hoc modo: *Christianus Monachus subscripsit, Lambertus peccator Monachus &c.* Et Carolus M. diplomate Alcuino Abbati inscripto anno DCCXCV. antiqua Ecclesiæ Martinianæ Privilegia confirmat, & MONACHIS res suas omnis vectigalis immunes esse præcipit.

Hist. Gavic. Ins. Barb.

69. Seriùs in nonnullis Armoricæ seu Britanniæ Minois Cœnobiis Regula S. Benedicti generali usu recepta est. Monasterium S. Johannis de Gaëlo, nunc S. Menevenni, auctore Jucaële Britanniæ, ut vocant, Rege, sub S. Benedicti legibus militavit, uti & Antrense in diœcesi Namnetensi à S. Hermelando conditum, & Rothonense S. Salvatori nuncupatum: at S. Winwaloëi Monasterium, Landevenecense dictum, & fortasse alia quædam Ludovici Pii jussu in easdem concesserunt. En Ludovici Præceptum ex Landevenecensi Tabulario descriptum.

„ In nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri J. C. LUDOVICUS divinâ ordi-
„ nante providentiâ Imperator Augustus, omnibus Episcopis & universo ordini
„ Ecclesiastico Britanniæ consistenti. Notum sit, quòd dum MATMONOCUS *
„ Abba ex Monasterio Landewinoch nostram adiisset præsentiam, & illum sive
„ de conversatione Monachorum illarum partium, sive de tonsione interrogâssemus,
„ & ad liquidum nobis qualiter hæc forent patefecisset, cognoscentes ab Scotis
„ sive de conversatione, sive de tonsione capitum accepisse, dum ordo totius
„ Sanctæ, Apostolicæ, atque Romanæ Ecclesiæ aliter se habere dignoscitur; Pla-

cuit

„ cuit nobis, ut sive de vita, seu etiam de tonsura cum universali Ecclesia Domino dispensante nobis commissa concordarent. Et ideo jussimus, ut & JUXTA REGULAM S. BENEDICTI Patris viverent, quæ possibilis & laude digna est; & de tonsura capitis juxta taxatum modum cum S. Romanæ Ecclesiæ quæ per orbem terrarum dilatata est, concordent unitate. Et ut eumdem vivendi morem juxta quod in sancti atque eximii Patris Regula scriptum est, in hoc Monasterio prædicto teneant, & in subjectis ejus ceterisque nostrum plenissimum jussum exsequi valeant, hæc piissimi Ludovici Imp. Præcepta de manu ejus roborata. „

Scripturam hanc Auctor Anonymus, in vita S. Winwaloëi, qualis penes nos manu descripta habetur, commemorat cap. 9. his verbis: *Nullum uvæ liquorem* * *nec mellis, nec lactis, nec cervisiæ sumpsit. Potus ejus constabat ex aqua plurima, & aliquibus malorum agrestium succis. Nesciebant omnes usum vini. Et hæc lex diu in isto refulsit Monasterio, à quo tempore Grallonus, quem appellant Magnum, Britanniæ sceptrum tenebat, ad annum* LUDOVICI *Imperatoris quintum, Dominicæ Incarnationis octingentesimum decimum octavum. Propter infirmitates Fratrum qui in tanta austeritate vivere vix possunt, idem Imperator dum in eadem Britanniæ provincia castra fixisset super fluvium Elegium juxta silvam quæ dicitur Brisiaci, hæc propriâ manu direxit mandata Martinoco* * *Abbati de Monasterio Landevenne, ut nempe Regulam S. Benedicti sequerentur possibilem & laude dignam, deque tonsura juxta taxatum modum cum Ecclesia concordarent, de quibus missam Epistolam subsignavit.*

Eadem habet Roger. Houtten ad ann. 764. de Monachis Lindisfar. item de Fuldensib. Bonifacius Episc. Magunt. in Epistol. ad Zach. P.

70. Antequam Galliam missam faciamus, nonnulla de Ordinis nostri in Belgio primitiis dicenda essent. Quippe S. Amandus Traiectensium Episcopus illius gentis Apostolus, varia per Belgium condidit Monasteria procedente sæculo VII, Elnonense, Blandiniense, Gandense, Barisiacense &c. eaque ad Regulæ Benedictinæ præscriptum dirigi voluit. Nam Martinus Papa I. in Bulla pro Monasterio Blandiniensi decernit, ut liceat Florberto Abbati quem S. Amandus Blandinio præfecerat, Monasterium disponere & ordinare SECUNDUM REGULAM S. BENEDICTI. Verùm de his aliàs. Hæc paullò fusiùs persecutus sum in gratiam exterorum Sodalium Benedictinorum, quibus diligentiorem rerum nostrarum tractatum debebam. Ad Hispaniam accedo.

§. VI.

De Regulæ sanctæ traditione in Hispania.

71. ANTONIUS Yepez, vir doctus, & de Republica Benedictina perquàm bene meritus, in Chron. Bened. ad ann. 537. approbare contendit, ipso anno S. Benedicti Regulam in Hispaniam invectam fuisse, ac Monasterio S. Petri de Cardenna impositam priusquàm B. Maurus in Galliam appulerat. Vellem equidem id validis demonstrari argumentis, lubens in exploratam concessurus veritatem. Absit ut privato quovis studio Benedictini Instituti primitias Gallis nostratibus ferventiùs arrogare cogitem. At cùm videam Achilleum Antonii Yepez argumentum, Pseudo-Maximi potissimùm auctoritate fulciri, patiantur Hispanici Patres nostri aliunde repeti originis suæ primordia.

72. S. Donatum ex Africa in Hispaniam Monasticam intulisse Regulam, jam superiùs observatum est *, ac qualis fuerit nondum est definitum. Pseudo-Maximi somnium id de Regula S. Augustini Eremitarum interpretantis nihil moror. Donatus teste S. Ildefonso Episcopo Toletano *cujusdam Eremitæ in Africa fertur extitisse discipulus.* Donati magister fuit Facundus Episcopus Afer, (haud dubiè Hermianensis qui de Tribus Capitulis ad Justinianum scripsit) si germanum

* *Num.* 23.

Ildef. vir. ill. c. 4.

D

est Eutropii Abbatis Servitani Epitaphium S. Donato decessori suo positum, cujus en primi versus à Johanne Tamayo accepti :

Clauditur hìc sanctus DONATUS, *quem Africa dignum*
Obtulit ipsa Patrem, quemque & Ibera tulit.
Isteque Facundi quondam præcepta Magistri,
Præsulis & Monachi dulcia sæpè bibit.
Gentibus ast prorsus barbaricis Africa tota
Scatens, Hispanos protinus ipse fovet.
Septuaginta sibi conjunxit Divus in oris
Adversis Monachos, quos vehit unda maris.

Joh. Tamayus in Martyrrl. Hisp. Tom. 6. pag. 23.

His consona refert laudatus Ildefonsus Toletanus : sic verò quibusdam versibus interpositis clauditur Epitaphium :

Hoc posuit carmen EUTROPIUS *ultro Magistro*
Cælicolo, cujus occupat ipse locum.

Quæ ut vera sint, de Regula à Donato Hispanis tradita adhuc incerti sumus.

73. Eutropius Abbas Donati discipulus, & in Monasterio Servitano successor, de disciplinæ Monasticæ rigidiori censura interpellatus, in Epistola Apologetica * ad Petrum Irtabicensem Episcopum, REGULÆ SANCTÆ meminit in hunc modum : *Sed quamvis hoc à multis, qui locum officii nostri non intelligunt, sæpe dicatur, tenenda est tamen discretio, &* SANCTÆ REGULÆ *institutio, ut quæ Patres instituerunt, etiam successores & filii integra illibataque custodiant & observent.* Hìc SANCTÆ REGULÆ nomine Benedictinam intelligi, suspicari fortè quis posset: mihi tamen non omnino probatur. Nam Regula, cujus de severiori observatione Eutropius exagitabatur, illa ipsa fuit, quam Donatus ex Africa adductam Monasterio Servitano imposuit. Sic enim prosequitur Eutropius in laudata Epistola : *Nos sicut Fundatores & Patres istius Monasterii tenuerunt, & nobis tradita dimiserunt, auxiliante Domino & tenuimus & tenemus . . . . . ut per hæc Domnos & Patres nostros qui* REGULAM SECUNDUM ANTIQUORUM NORMAM *Deo sibi inspirante statuerunt, in judicio Dei non adversarios, sed patronos in omnibus habeamus.* Cùm ergo parum verisimile sit, S. Benedicti Regulam in Africam, antequàm illinc Donatus discederet, penetrâsse ; aliam Monasterio Servitano proposuisse dicendus est, non quidem (ut arbitror) scripto, sed usu ac moribus ; *secundùm Antiquorum*, ut præfertur, *Normam*, compositis. Nisi id de Cassiani Institutis ab antiquis Patribus acceptis interpretemur : quandoquidem *Cassiani dicta Victor Martyritanus Episcopus Afer purgâsse, & quæ minùs erant addidisse* apud Cassiodorum legitur : fortè ut sine offendiculo legi à Monachis Africanis possent.

* *Hæc Epistola memin. Isid. de vir. illust. c. 32. extat in Cod. Reg. Holstenii ubi Roma di. recta perperam desitur.*

Cassiod. l. 2. Instit. c. 6.

74. At quo auctore demum, quove tempore Benedictina Regula vigere in Hispania cepit? Fateor hìc mihi hærere aquam. Existimo tamen id factum esse operâ S. Martini Abbatis & Episcopi Dumiensis primi, qui ex Pannonia ortus facilè ob Italiæ viciniam susceptasque peregrinationes S. Benedicti famam atque mores hausisse potuit, & cum Hispanis circa annum D L X. communicâsse. Si quis tamen dicat Benedictinam Religionem sensim ex Gallia Narbonensi Vesigothorum Regibus subditâ in Hispaniam fuisse diffusam, is fortean à vero non aberrabit. Certè S. Æmilianus Abbas apud Cantabros, cognomento Cucullatus, Monasterium suum condidisse ac rexisse ad Regulæ nostræ præscriptum dicitur in ipsius Epitaphio Gothicis litteris exarato. Hic verò anno Domini D L X X I V. vivere desiit. Et in Concilio Toletano IV. anno D C X X X I I I. cap. 48. pueris in Mo-

nasterio à parentibus oblatis potestas ad sæculum revertendi intercluditur, ad mentem videlicet Regulæ S. Benedicti quæ cap. 59. id fieri vetat *. Hinc Isidorus Hispalensis Episcopus qui prædicto Concilio præfuit, istam Constitutionem in Regulam à se conditam transcripsisse videtur cap. 4. pluraque alia ex eodem fonte mutuatus est, ut in tota ipsius Regula licet advertere, maximè capp. 10. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 20. 21. 22. quam Regulam in cap. ultimo *admonitionem* tantùm appellat, eamque ita custodiri præcipit, ut *majorum præcepta Patrum per omnia conserventur.*

* S. Basilius pueros in Monasteriis admittit Interrogat. 7. sollennem ablationem non præscribit, neis adimit libertatem revertendi in sæculum.

75. Verùm nihil æquè confirmat, Benedictinas Leges tum apud Hispanos fuisse observatas, quàm S. Fructuosi Regula, in cap. 8. *Obedientia*, PRÆCEPTUM EST REGULÆ, *ut in impossibilibus quoque rebus opere atque effectu ostentetur, & teneatur usque ad mortem.* Quæ enim alia Regula nisi Benedictina hîc intelligenda est cujus in cap. 68. præceptum est, ut *si cui Fratri impossibilia injunguntur, suscipiat jubentis imperium?* Nam & Hebdomadariorum ministrorum benedictionem ceteraque officia Isidorus cap. 9. ad instar Regulæ nostræ cap. 35. præscribit, & jejunia ab Exaltatione Sanctæ Crucis ad Pascha, & pœnas tardiùs ad Officium divinum, & mensam accedentium cap. 18. dispensat omnino ad mentem S. Benedicti. Quòd si Regulam ipsius communem dispiciamus, inveniemus pleraque capita Benedictinæ etiam verbis tenus omnino consentanea. Nam cap. 6. *Eligatur*, inquit, *Cellerarius bonæ patientiæ probatus, quem communis elegerit collatio, & ab omni excusetur Monasterii servitio & coquinæ officio... Et si major fuerit Congregatio, junior ei detur pro ipso officio discurrendo*: quæ S. Benedicti verbis cap. 31. omnino respondent. Ejusdem Regulæ inscriptionem capitis 14. desumpsit Isidorus ad verbum ex cap. 27. Benedictinæ. Hîc enim legitur: *Qualiter debeat esse sollicitus Abbas circa excommunicatos*: illic, *Qualiter debent Abbates esse solliciti erga excommunicatos.* Isidori verba in cap. 18. *in plumbi natura mollitus*, arguunt eum non oscitanter S. Benedicti perlegisse Regulam, quæ cap. 1. eadem verba habet. In eodem capite Isidorus annuam probationem exigit, & facultates in pauperes impendi præcipit, antequàm Novitius sollemnem faciat professionem: *Postmodum*, inquit, *exuatur sæcularibus vestibus, & induatur Monasterii religiosis simplicibus.* Quid verò Benedictus? *Mox ergo in Oratorio exuatur rebus propriis quibus vestitus est, & induatur rebus Monasterii*, cap 58. Ovum ovo similius non est. Ceteris comparandis supersedeo, id unum addere juvat, Leandri, Isidori, & Fructuosi Regulas censendas potiùs *Admonitiones*, ut loquitur Isidorus, & quasdam in S. Benedicti Regulam commentationes, locis ac personis accommodatas.

76. Paullo explicatior sese offert Regulæ Benedictinæ mentio sæculo VIII. apud Hispanos. Nam FROMISTA Abbas unà cum sobrino suo Maximo Presbytero Erâ DCCCXIX. quæ anno Christi DCCLXXXI. respondet, Monasterium S. Vincentii de Oveto condidit *in honorem S. Vincentii Martyris atque Levitæ, & accepit* REGULAM S. BENEDICTI, ut in Charta quadam apud Antonium Yepez legitur. Et ADELGASTER * filius Silonis Regis eadem Erâ constituit *Cœnobium in loco nominato Obona, ad honorem Dei & Beatæ Mariæ Matris ejus & S. Michaëlis Archangeli & S. Johannis Evang. & S. Antonini Mart. & S.* BENEDICTI *Abbatis, cujus Ordinem*, inquit, *in ipso Monasterio constituimus.* At quis putet, S. Benedicti Regulam fervente Maurorum tyrannide in Hispania primùm radices egisse? Jam ergo superioribus sæculis ab Hispanis exculta fuerat, quemadmodum argumenta nuper allata confirmant. Denique dum per Mauros licuit, eversa ab eis Monasteria, instaurata fuere sub Benedicti legibus, nempe Cœnobia S. Petri de Montibus ab Ordonio Rege & Eluira uxore, Erâ DCCCCXXXVI. tum SS. Facundi & Primitivi ab Aldefonso M. Erâ DCCCCXLIII. item S. Petri de Elsonca,

* Ant. Yepez Chron. Bened. Tom. 3. appen. Script. 11.

Ibid. Script. 17.

ab Hurraca Ferdinandi Regis filia Erâ DCCCCL. aliaque non pauca; de quibus Diplomata apud Prudentium de Sandoval referuntur. Et Monasterium sancti Andreæ in agro Coxano Diœcesis Elnensis à septem Sacerdotibus Urgellitanis anno DCCCLXXI. erectum fuisse ad normam S. Benedicti testantur Litteræ Caroli Calvi Imp. quas in tomo 8. Spicilegii Acheriani videre licet.

§. VII.

De S. Gregorii Papæ Magni studio in promovenda Regula Benedictina, cui addictum fuisse demonstratur.

77. GREGORIO tantum debent Benedictini Monachi, ut etiamsi ad ipsos nullo alio jure pertineat, hoc nomine in suis historiis locum ei dare teneantur, qualem certè meretur is, qui B. P. Benedicti Vitam peculiari diligentiâ elaboravit, qui ejusdem Regulam eximio commendavit elogio, & cunctis Latini Orbis Monachis auctoritate suâ approbavit, qui Monasteriorum quieti paternâ semper consuluit providentiâ. Adeo ut amore, studio, paternâ sollicitudine Gregorius noster sit: at, quod etiam dicere meritò possumus, & debemus, Noster est ejusdem Instituti societate. Primus hac de re in jus nos vocavit Illust. Card. Cæsar Baronius, cum quo nobis res est, non rixa, de inquisitione veritatis. Sed priùs de Gregorii mora in proposito Monastico cum eo nobis agendum.

78. Gregorium abdicatis sæculi curis Monasticæ vitæ dedisse operam, nemo est qui negare audeat: cùm in Præfatione Moral. ad Leandrum, & in lib. I. Dial. exordio atque etiam cap. 4. ad gloriam usque id ipse fateatur. Eum verò privatam Monachi vitam ne solido quidem egisse anno Baronius contendit, hoc adductus argumento, quòd anno DLXXXI. Præfecturam urbanam adhuc gesserit Gregorius, ac paullo post è Monasterio eductus, Constantinopolim à Pelagio Papa acceptâ Diaconi Cardinalis dignitate directus sit. Verùm Baronii sententiam duæ vel maximè convellunt rationes, Gregorii nimirum eximia cùm in virtute tum in sacra scientia perfectio, in Monasterio hauddubiùm comparata, cui comparandæ tam breve tempus sufficere non potuit. Priùs enim quàm ad Ecclesiasticas dignitates faceret gradum, eum assecutus erat animi statum, quem ipse dolens in lib. I. Dial. initio ita describit: *Infelix animus meus occupationis suæ pulsatus vulnere, meminit qualis aliquando in Monasterio fuit, quomodo ei cuncta labentia subter erant, quantum rebus quæ volvuntur eminebat: quòd nulla nisi cælestia cogitare consueverat, quòd etiam retentus corpore ipsa jam carnis claustra contemplatione transibat, quòd mortem quoque quæ pœne cunctis pœna est, videlicet ut ingressum vitæ & laboris sui præmium amabat. At nunc ex occasione curæ Pastoralis Sæcularium hominum negotia patitur, &c.* Intelligit profectò quisquis hæc legit, tantam perfectionem nec homini Præfecturæ urbanæ & quidem Romanæ officiis occupato, nec Novitio Monacho posse convenire.

Baron. Tom. 8. ad an. 581.

79. At permitto hîc describi Gregorium, non qualis ante Leviticum gradum fuit, sed qualis post Legationem Constantinopolitanam evasit: nec sic tamen alio argumento facilè se Baronius expedierit. Admirabilem ac propè divinam sacrarum Scripturarum ac rerum moralium intelligentiam in libris Moralium suscipiunt omnes, quos libros compellentibus Leandro Hispalensi Episcopo & Fratribus suis Gregorius aggressus est eo tempore, quo Constantinopoli cum Leandro versabatur, uti in Præfatione sua testatum reliquit. An verò fieri potuit, ut Gregorius inter varias Romanæ Præfecturæ sollicitudines curasque tumultuantes tam exquisi-

tam hauserit sacrorum librorum cognitionem, tam intimè res morales calluerit degustaveritque? Aliud sanè de se nobis reliquit judicium in illa Moralium Præfatione, dum se *inolita consuetudine devinctum, non jam specie tenus, sed mente in mundo retentum diu longeque conversionis gratiam distulisse* confitetur. Non itaque in sæculari palæstra virtutis & sapientiæ apicem Gregorius apprehendit, sed in Monasterio, ubi proinde ante plures annos, quàm Diaconus crearetur, vixisse dicendus est.

80. Jam ad Baronii momentum facilis videtur responsio. *Diversis*, inquit, *verbis Gregorius testatur se tunc in Præfecturæ magistratu fuisse; cùm Laurentius adhuc esset Mediolanensis Episc.* Rectè, id enim ex lib. 3. Epist. 1. constat. *Laurentius*, addit Baronius, *diem obiit, cùm jam ipse Gregorius ageret in Sede Romana annum tertium: tunc enim de ejus obitu, & in ejus locum subrogatione Constantii, exstant ipsius Gregorii lib. 2. Epistolæ 30. & 31. anno* DXCIII. *scriptæ.* Et hoc ultro admitto. At Laurentium duodecim annos dumtaxat Sedi Mediolanensi præfuisse infitior. Nam etsi id affirmant Ecclesiæ Mediolanensis vulgati indices, quominus tamen iis assentiamur non levis efficit conjectura. Post Honoratum illius Sedis Antistitem anno DLXX. seu DLXXIII. demortuum Frontonius, aliis Junctus appellatus, malis artibus Cathedram occupavit, haud inter legitimos ejus Ecclesiæ Præsules annumerandus, ait Ferdinandus Vghellus. Quis credat interim cives Mediolanenses æquo animo tulisse illum invasorem, nec de canonica electione cogitâsse ad usque annum DLXXXI. quo Frontonius morte correptus creditur? Quin potiùs credere par est, Honorato mortuo brevi post intervallo subrogatum fuisse Laurentium, statimque cautionem suam, cui Gregorius adhuc Prætor urbanus subscripsit, ad Romanum Pontificem direxisse, quamvis fortasse ante Frontonis mortem non habuerit Sedem pacatam atque tranquillam.

Vghell. Ital. sac. Tom. 4.

81. His de mora Gregorii in Monasterio prælibatis, rursus nobis cum Baronio agendum est, qui Gregorium Æquitianis Sodalibus accensendum putat contra veterum sententiam, Johannis Diaconi in lib. 4. Vitæ cap. 16. Aimoini in Prol. Mirac. S. Bened. Thomæ Aquinatis in Opusc. 17. Antonini parte 2. tit. 15. c. 12. omniumque posteriorum, qui Gregorium Benedictinis Monachis constanter adnumerant. Quod quidem jam asseruerunt bene multi ex nostris, Antonius Yepez in Chron. Bened. ad annum 576. cap. 2. Constantinus Cajetanus, omnium verò optimè Henricus Vanden-Zype singulari ea de re Opusculo. Sed nonnulla hoc loco argumenta commemorare juvat. Et quandoquidem testibus Gregorio posterioribus non credit Baronius, Gregorium ipsum interrogemus, affectum in Patrem suum dissimulare non poterit. Gregorium plus studii, diligentiæ & curæ posuisse in describendis S. Benedicti, quàm cujusvis aliûs Sancti, nedum B. Æquitii gestis, legenti libros Dialog. liquidò patet. Nam liber secundus totus de Benedicto est, quatuor testes ab initio fidei adstruendæ gratiâ adducuntur: Benedicti genus, ortus, vitæ progressus, mortis conditiones curiosiùs explicantur: tum idem eximiis antiquæ Legis hominibus studiosè comparatur, Regula ipsius & doctrina præclaro commendatur elogio, & omnibus Monasticen profitentibus proponitur. At verò Æquitii facta uno libri 1. capite 4. comprehenduntur, Petrum plura scire cupientem ad Albinum Episcopum remittit Gregorius. Næ tu de Æquitio malè meruisti, Gregori, (pace tua dixerim) qui cùm discipulus ejus fuisse dicaris, in Benedicti laudibus totus es: de Æquitio securus, aliis committis operam. Immo verò Benedictum disertè parentem agnoscis, quem sic amas & colis. Nec solùm Benedicti Regulam commendat Gregorius, sed Urbicum *Lucusiani Monasterii à se conditi in Sicilia Abbatem arguit admissi piaculi contra Regulæ Benedictinæ auctoritatem, nimirum parvæ eulogiæ à Bono Monacho expostulatæ: *quod quanta,*

** Eum in lib. 4. Epist. 4. Monasterii sui Præpositum vocat.*

Id. lib. 9. Epist. 42. inquit, *amaritudine cordis descenderit, poterat tua dilectio scire, si Regulam Monachorum nosse voluisset*, nempe Regulam S. Benedicti, qui eulogias sine Abbatis licentia à quoquam accipi cap. 54. vetat. Denique Gregorius in lib. 4. Reg. citat eamdem Regulam S. Benedicti, *quem artissimæ vitæ Magistrum optimum, & summæ Veritatis discipulum eruditum* appellat: nusquam autem Æquitii Regulam adducit in medium.

82. Nec refert, Valentinum (quod Achilleum Baronii argumentum est) in provincia Valeria primò Abbatem, ubi S. Æquitius floruerat, Gregoriano S. Andreæ Monasterio præfectum fuisse. Nusquam enim Valentinum Æquitii discipulum extitisse reperies. Provincia Valeria vicina erat Sublaco, quo in loco S. Benedictus XII. Monasteria primitùs construxerat. Adde in externis etiam Valeriæ Monasteriis Benedictinam Regulam ante fuisse receptam, quàm Gregorius S. Andreæ Cœnobium ædificaret, (ut superiùs ostendimus) quo tempore jam dudum Æquitius nullâ scriptâ Regulâ ad Superos concesserat. Verùm his aliisque relictis conjecturis ad prævalidum nos convertamus argumentum, quo ex Regulæ nostræ in Britannia propagatione per Gregorii discipulos facta, Gregorium nobis vindicemus. [margin: Num 41.]

§. VIII.

AUGUSTINUM *sociosque Monachos non tantùm Fidei Christianæ, sed etiam rei Benedictinæ in Britannia esse auctores.*

83. QUAMVIS Baronium hac in parte nobis apertè repugnantem non sustineamus, ea tamen est Gregorium inter & Augustinum necessitudo, ut si Augustinum nobis vindicare possimus, Gregorium jure à Baronio repetamus.

84. Augustinus Gregorii M. discipulus in Britanniam Insulam cum sociis aliquot missus à Gregorio anno DXCVI. Indict. XIV, *fecit Monasterium non longè ab ipsa civitate* Dorobernensi *ad Orientem*, in quo Monachos ad vitæ suæ genus institutos ab eo collocatos fuisse & ratio persuadet, & Gregorii Epistola 31. lib. 12. in Responsione ad 1. Augustini quæstionem. *Quia tua Fraternitas Monasterii Regulis erudita seorsum fieri non debet à Clericis suis, in Ecclesia Anglorum quæ nuper auctore Deo ad Fidem perducta est, hanc debet conversationem instituere, quæ in initio nascentis Ecclesiæ fuit Patribus nostris, &c.* Quod ab Augustino factum legimus in Epistola Bonifacii IV. ad Ethelbertum Regem ita scribentis: *Fili gloriose, quod ab Apostolica Sede per Coepiscopum nostrum Mellitum postulastis, libenti animo concedimus, id est ut vestra benignitas in Monasterio in Dorobernensi civitate constituto, quod sanctus Doctor vester* AUGUSTINUS *beatæ memoriæ Gregorii discipulus S. Salvatoris nomini consecravit, cui ad præsens præesse dignoscitur dilectissimus Frater noster Laurentius, licenter per omnia Monachorum regulariter viventium habitationem statuat, Apostolica auctoritate decernentes, ut ipsi vestri prædicatores Monachi Monachorum gregem sibi associent & eorum vitam sanctitatum moribus exornent.* Huc spectat quod Joannes Mareshamus in Monasticum Anglic. rectè prænotavit. ,, In Ecclesiæ ,, nostræ cunabulis, inquit, Monachi non fuerunt à Clericis disparati. Siquidem ,, à temporibus antiquis in Lindisfarnensi Monasterio & Episcopus cum Clero, & ,, Abbas solebat manere cum Monachis, qui tamen & ipsi ad curam Episcopi fa- ,, miliaritater pertinerent. Etiam hodie Ecclesia Cathedralis vocatur Monasterium. Ita ille. At nusquam Monachos Æquitianos in Anglia audiisse, sed Benedictinos tum in ipsa Dorobernensi primaria Ecclesia, tum in Mouasterio S. Salvatoris, tum aliis in locis facilè demonstrari posse confido. [margin: Beda lib. 1. c. 33.]

85. Johannes Mareshamus jam laudatus in προπυλαίῳ ad Monast. Anglic. etsi

ſcribit, S. Benedicti Regulam, „ poſteaquàm à Zacharia Papa non modò in Italia inſtaurata, ſed etiam ultra Alpes propagata fuit, tantam demum obtinuiſſe perfec„ tionis ſuæ exiſtimationem, ut nullum ferè non eſſet in Occidente Cœnobium „ ad normam Benedicti vel primitus inſtitutum, vel denuo formatum; in hoc „ tamen à ceteris ferè Anglicis Scriptoribus diſſentit, quòd exiſtimet eamdem Regulam in Concilio Wintonienſi anno DCCCCLXV. ſub Dunſtano Archiepiſcopo „ Cantuarienſi ab omnibus primùm in Anglia receptam fuiſſe. „ Tunc primùm, „ inquit, Monachis præſcripta fuit conſtitutio generalis tam ex Benedicti Regu„ la, quàm ex veteribus conſuetudinibus contexta, quæ dicta eſt Regularis Con„ cordia Anglicæ nationis. Et infra. Bellenſes Monachi inſtituti ſunt ad Benedicti „ Regulam, cujus maxima fuit apud nos ab Edgari tempore reverentia. Verùm „ cùm omnino nulla ſit in Concilio Cloveshoviæ Benedictinæ Regulæ mentio, „ licèt aptiſſima eſſet illius commemorandæ occaſio, & altiſſimum ſit ea de re apud „ Bedam ſilentium; videamus quo modo, quove tempore Regula illa Eccleſiæ „ Occidentali increbuit. Tria ergo hoc in loco diſpungenda ſunt. 1. Num ante Edgarum Regem & Dunſtanum Epicopum S. Benedicti Regula in Anglia non viguerit. 2. An nulla iſtius Regulæ in Concilio Cloveshoviæ mentio. 3. An altiſſimum de ea apud Bedam ſilentium: quibus nonnulla pro cauſa noſtra ſubjiciemus argumenta.

86. Johannes Diaconus in Vita S. Gregorii à ſe ſcripta, præter alia quibus utitur ad Gregorium Ordini Benedictino aſſerendum, hoc momentum proponit. *Quòd verò Monachi qui à Gregorio in Saxoniam* (Id eſt Tranſmarinam Saxoniam ſeu Angliam) *miſſi ſunt*, S. BENEDICTI REGULÆ *fuerint mancipati, inter alia etiam illud oſtendit, quòd ex ipſius diſcipulis vix poteſt in illis partibus Monachus aliquis inveniri, à quo non obſervetur tam in propoſito quàm in habitu* REGULA BENEDICTI. Quid clarius aut validius adverſus Mareshamum proferri poteſt? Johannes Diaconus ſuam lucubrationem dedicavit Johanni VIII. qui ab anno DCCCLXXII. ad decennium Romanæ Sedi præfuit. Preſſiùs, Johannes Diaconus Gregorii Vitam ſcribebat tempore Johannis Papæ VIII. Indict. VIII. (ut notat in lib. 3. cap. 58.) quæ Indictio anno DCCCLXXV. reſpondet, quo tempore Regula Benedictina ita apud Anglos invaluerat, ut *vix poſſet in illis partibus Monachus aliquis inveniri, à quo non obſervaretur tam in propoſito quàm in habitu* REGULA BENEDICTI. Longè ergo ante annum DCCCCLXV. in Angliam inducta eſt Regula iſta, immo longè ante Johannis Diaconi ætatem: cùm ab omni memoria poſt Auguſtini prædicationem illic eam viguiſſe, homines noni ſæculi perſuaſum habuerint.

Joh. Diac. lib. 4. Vita S. Greg. c. 82.

87. Neque proinde neceſſe fuit, S. Benedicti Regulam in Concilio Cloveshoviæ anno DCXLVII. commemorari: ſed ſatis fuit Monachos ad communis ac receptæ Regulæ normam revocare: At certè ſi Mareshamus Concilium iſtud cum Benedictina Regula attentè comparâſſet, hanc non obſcurè expreſſam advertiſſet can. 24. in hæc verba: *Viceſimo-quarto ſancitum eſt capitulo, ut ſi quis ſæcularium ſanctæ Profeſſionis famulatum ſubire deſiderat, non antea tonſuræ habitum ſuſcipiat, quàm illius converſatio ac morum qualitas* SECUNDUM MONASTICÆ REGULÆ *definitionem manifeſtiùs probetur juxta Apoſtolicum præceptum; Probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt, niſi aliqua rationabilis cauſa ut ante ſuſcipiatur in Congregationem ritè perſuadeat*. Quænam eſt, rogo, illa MONASTICA REGULA, niſi Benedictina, cujus verba cap. 58. Concilii verbis omnino reſpondent? *Noviter veniens quis ad converſionem, non ei facilis tribuatur ingreſſus: ſed ſicut ait Apoſtolus; Probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt*. Deinde membrum illud, *ſuſcipiatur in Congregationem*, ex

Tom. 1. Con. Angl. pag. 251.

Regul. S. Bened. cap. 58.

eodem Regulæ nostræ capite desumptum est. Cùm igitur Concilium Monasticam interponens Regulam, B. Benedicti locutione utatur; nullus justæ dubitationi superest locus, Regulæ Monasticæ nomine Benedictinam à Concilii Patribus fuisse intellectam. Nec enim in aliis Regulis antiquioribus quidquam reperitur, quod prædicti Concilii dictioni disertè conveniat, ut ex Concordiæ Regularum cap. 65. evidenter colligitur. Hinc conficimus firmissimum & gravissimum argumentum. Regula Benedictina Patribus Concilii Cloveshoviensis anno DCCLVII. celebrati absolutè REGULA MONASTICA appellatur. Non alia itaque Regula tum temporis apud Anglos vulgata erat. Sed parcendum Mareshamo, viro quidem docto, qui licèt res Monasticas haud segniter versaverit, Monasticam tamen, hoc est, Benedictinam Regulam memoriâ tenere non debuit: nec indignandum quòd nobis Venerabilis Bedæ silentium opponat, qui Bedæ aliquot opuscula recèns edita non legerat.

88. Historiam Abbatum Monasterii sui duobus libris à se exaratam testatur Beda Presbyter Anglus in fine Epitomes Historiæ Anglorum, ubi operum suorum Indicem texuit: eamque diu desideratam nuper tandem edidit Jacobus Waræus cum duabus Bedæ Epistolis atque Ecgberti Eboracensis Episc. Dialogo: nuperrimè verò Ludovicus Billaine Bibliopola Parisiensis anno MDCLXVI. recensuit elegantioribus & commodioribus typis. In lib. I. ipsius Historiæ, quæ *Historia Abbatum Wiremuthensium & Girwiensium* inscribitur, legimus Biscopum cognomento Benedictum, Ecgfridio Rege Transhumbranæ regionis prædia largiente, Monasterium construxisse *anno ab Inc. Domini sexcentesimo septuagesimo quarto, Indict.* II. *anno autem* IV. *imperii Ecgfridi Regis.* Deinde quibusdam interjectis, quartam profectionem Romam aggressus dicitur Biscopus *post compositum juxta Regulam Monasterium.* Celebrem fatearis necesse est ac vulgatissimam fuisse Regulam illam, quæ nullo adjuncto discrimine REGULA vocatur. Sub eadem Regula Biscopus *post annum Monasterium B. Pauli construxit, præposito Abbate ac Presbytero Ceolfrido.* Ne verò pro arbitrio quænam illa sit Regula interpreteris, tandem sub finem lib. I. proprio eam nomine designat Biscopus sæpe laudandus in oratione extrema ad discipulos habita. *Multum cavetote, Fratres, semper*, inquit, *ne deforis aliunde vobis Patrem quæratis, sed* JUXTA QUOD REGULA MAGNI QUONDAM ABBATIS BENEDICTI, *juxta quod Privilegii vestri continent decreta, in Conventu vestræ Congregationis communi consilio perquiratis, qui secundùm vitæ meritum & sapientiæ doctrinam aptior ad tale ministerium perficiendum digniorque probetur, &c.* Idem Ceolfridus Abbas, Biscopi successor, mare transmissurus in lib. 2. inculcâsse legitur. *Utilius decrevit*, inquit Beda, *dato Fratribus præcepto, ut juxta sui statuta Privilegii* JUXTAQUE REGULAM S. ABBATIS BENEDICTI *de suis ipsi Patrem qui aptior esset eligerent.* Nihil interprete opus est. Desinent nunc tandem adversarii, opinor, Bedæ nobis opponere silentium de Regula sancti Benedicti, agnoscent vocem hactenus ignotam; nec nobis ultra non modò Biscopum & Bedam, sed Augustinum eorum ducem ac parentem denegabunt.

Pag. 22. Edit. Paris.

Pag. 23. Pag. 25. & 26.

Pag. 31.

Pag. 38.

89. Suboleo nonnihil (ne quid dissimulem) quod huic consequentiæ reponi possit: nempe Biscopum auctorem fuisse, ut Regula Benedictina primùm in Angliam inveheretur. Nam brevi moriturus, teste Beda, *satagebat advenientes sæpius ad se Fratres de custodienda quam statuerat Regula firmare. Neque enim putare habetis*, inquit, *quòd ex meo hæc quæ vobis statui decreta indoctus corde protulerim. Ex decem quippe & septem Monasteriis quæ inter longos meæ crebræ peregrinationis discursus optima comperi, hæc universa didici & vobis salubriter observanda contradidi.* Verùm illud quodcumque est argumenti, adeo nobis non officit, ut

Ibid. lib. I. pag. 31.

causam

causam nostram egregiè fulciat. Biscopus cùm secundò Româ revertit, *digrediens ad Insulam Lerinensem, ibidem se Monachorum cœtui tradidit, tonsuram accepit, & disciplinam Regularem Monachi voto insignitus debita cum sollicitudine servavit: ubi per biennium idoneâ Monasticæ conversationis doctrina institutus, rursus B. Petri Apostolorum Principis amore devictus, sacratam ejus corpore civitatem repetere statuit.* Reversus cum Theodoro & Hadriano in Angliam, *venit Cantiam & suscepit Monasterium B. Petri Apostoli ad regendum, quod duobus annis rexit.* Ex illis ergo septemdecim Monasteriis, in quibus Biscopus hausit sua Decreta seu Instituta, id est, S. Benedicti Regulam variis hinc inde ritibus observatam, erat Cœnobium S. Petri Cantuariense, quod proinde, uti & Lerinense, tum B. Benedicti legibus obsequebatur. *Ibid. pag. 19.* *Ibid. pag. 20.*

90. Jam quidem Johannis Mareshami momentis, si quid judico, factum est satis. Nunc ea qua fas erit brevitate quædam alia persequi juvat argumenta, quibus B. Augustinum Benedictini Ordinis in Anglia antesignanum ulteriùs demonstrabo.

91. Bonifacius Archiepiscopus Maguntinus anno Domini DCCLV. Martyrii laureâ donatus, adhuc puer, teste Willibaldo Eistatensi Episcopo ipsius discipulo & vitæ scriptore, in Monasterio Britanniæ *ad Estam castrum* oblatus est sub Abbate Wolfardo, ac postea in Cœnobio *Nutscellensi* à Wiberto Abbate susceptus, *labore manuum quotidiano & disciplinali officiorum administratione incessanter secundum præfinitam* B. P. BENEDICTI *rectæ constitutionis formam insistebat.* Postea in Germaniam à Gregorio Papa II. missus anno IV. imperii Leonis, ut constat ex Gregorii litteris ad ipsum scriptis, Christi anno DCCXX. deinde annuente Zacharia Pontifice Romano, *in loco silvatico, in eremo vastissimæ solitudinis, in medio nationum prædicationis suæ, Fuldense Monasterium construxit* SUB REGULA S. P. BENEDICTI, prout scribit ad Zachariam Papam: demumque in Concilio ad Liptinas anno DCCXLIII. coacto statui curavit can. 7. *Ut Monachi & Ancillæ Dei Monasteriales* JUSTA REGULAM S. BENEDICTI *Cœnobia vel Xenodochia ordinare, gubernare, vivere studeant.* En tibi Bonifacius Germaniæ Apostolus ex Anglia in exteras nationes transfert Benedictinæ vitæ rationem, quam ab Augustini discipulis in patria didicerat. *Apud Sur. 5. Junii.* *Tom. I. Concil. Gall. pag. 511.* *Ibid. p. 577.*

92. Si ad Aldhelmum Bonifacio paullo superiorem reducimus oculos, eum causæ nostræ impendiò suffragari probabimus. Is Haeddi Occidentalium Saxonum Episcopi anno DCCV. vitâ functi partem Episcopatûs obtinuit, alterâ Davidi cuidam attributâ, ac post quatuor annos ad Superos migravit, quemadmodum B. Beda in lib. 5. Hist. Ang. cap. 19. testatur. Aldhelmus inter alia *scripsit de Virginitate librum eximium*, inquit Beda, *quem in exemplum Sedulii geminato opere, & versibus hexametris & prosâ composuit.* In utroque B. P. Benedictum magnificè commendat; sic verò strictæ orationis elogium concludit.

Primò * *qui statuit nostræ certamina vitæ,*
Qualiter optatam teneant Cœnobia normam,
Quoque modo properet directo transite Sanctus.
Ad Superos scandens cælorum culmina cultor,
Cujus præclaram pandens ab origine vitam
GREGORIUS *Præsul chartis descripserat olim,*
Donec æthralem felix migraret in arcem.
Cujus † *alumnorum numero glomeramur ovantes,*
Quot gerit in gremio fœcunda Britannia cives:

* *al.* Primus.
† *al.* hujus.

A quo jam nobis Baptismi gratia fluxit,
Atque Magistrorum veneranda caterva cucurrit.

93. Hic auctoritate cùm in litteris suis Johannem Mareshamum ursisset noster Lucas Acherius, eò redegit hominem, ut quatuor extremos Adhelmi versus, non de S. Benedicto, sed de B. Gregorio interpretandos esse dixerit. Fac ita esse, nec sic tamen te expedies. Quid enim ad illud?

Primò qui statuit nostræ certamina vitæ.

Aldhelmus Monachus Monachos alloqui tibi videtur, an Laïcos? Si primum: agnoscit ergo Benedictum Vitæ Monasticæ quam populares sui profitebantur, primarium auctorem. Sin alterum magis placet: Benedicto per discipulos suos Christianæ vitæ apud Anglos restitutionem tribuas necesse est.

94. Ad ipsa rerum primordia tandem accedamus. Paucis annis post stabilitam in Anglia Fidem ac Monasticam vitam, *venit Mellitus Lundoniæ Episcopus Romam, de necessariis Anglorum Ecclesiæ causis cum Apostolico Papa Bonefacio tractaturus. Et cùm idem Papa reverendissimus ageret Synodum Episcoporum Italiæ, de vita Monachorum & quiete ordinaturus, & ipse Mellitus inter eos assedit anno* VIII. *imperii Focatis Principis Indict.* VIII. *tertia die Kalend. Martiarum*, hoc est anno Christi DCX. Quid in illa Synodo Bonifacius in Monachorum gratiam decreverit, refert Ivo parte 7. c. 22. & ex eo Gratianus partim. En tibi verba ex MS. Codice sincerè descripta.

Beda lib 2. Hist. Angl. c. 5.

" Sunt nonnulli stulti dogmatis, magis zelo amaritudinis quàm dilectionis inflammati, asserentes Monachos, quia mundo mortui sunt & Deo vivunt, Sacerdotali officio indignos, neque pœnitentiam aut Christianitatem seu absolutionem largiri posse per Sacerdotalis officii injunctam gratiam. Sed omnino falluntur. Nam si ex hac causa veteres æmuli vera prædicarent, Apostolicæ sedis compar B. GREGORIUS Monachico habitu pollens, ad summum apicem nullatenus conscenderet, cui* solvendi ligandique potestas concessa est. AUGUSTINUS quoque ejusdem sanctissimi Gregorii discipulus, Anglorum Prædicator egregius, & Pannoniensis MARTINUS * aliique quamplurimi viri sanctissimi pretiosorum Monachorum habitu fulgentes nequaquam anulo subarrharentur. " Neque enim BENEDICTUS Monachorum Præceptor, hujus rei aliquo modo fuit interdictor: sed omnes sæcularium negotiorum dicit expertes esse debere. Quod quidem Apostolicis documentis & eorum institutis, non solùm Monachis, sed etiam Canonicis summoperè imperatur. "

* *Apud Ivonem perperam interponitur* ostiatim.
* Episcopus Dumiensis.

Interrogo, propter Anglosne Bonifacius hoc decretum condidit, an propter aliarum regionum Monachos? Si propter Anglos (ut quidem ex Beda satis conjicimus, dum Mellitus *de necessariis Anglorum Ecclesiæ causis cum Apostolico Papa Bonefacio tractaturus*, Romam profectus subditur;) consequens est, ut Monachi Anglicani B. Benedicti professi fuerint Regulam, cujus auctoritate Bonifacius eos tuetur. Nemo enim ad peregrini, sed ad proprii juris præscriptum absolvitur damnaturve. Si verò Bonifacius in aliorum Monachorum gratiam id pronuntiat; saltem ex hoc loco tria conficimus. Primum, jam tum in Canonem (ut vocant) transiisse Benedictinam Regulam, ex qua Pontifex suam sententiam derivat. Alterum, S. Benedictum absolutè dici *Monachorum Præceptorem*, quod argumento est, eum passim hoc nomine Monachis notum & designatum fuisse. Tertium est, inde probari, Gregorio, Augustino & Martino Pannoniensi, qui fuit Abbas & Episcopus Dumiensis, interdictas non fuisse Ecclesiasticas dignita-

tes, quòd *Benedictus Monachorum Præceptor hujus rei non fuit interdictor.* Certè Bonifacius Gregorium & Augustinum ad S. Æquitii leges provocâsset, si Benedictinæ Regulæ subditi aliquando isti non fuissent.

95. Multa alia congerere possem argumenta. Nempe Theodorum Cantuariensem Episcopum, qui *à Vitaliano Papa anno Dominicæ Incarnat.* DCLXVIII. *ordinatus est*, teste Beda, in suo Capitulari penes nos manu descripto statuere, ut *in Monachorum ordinationibus Abbas debeat Missam agere, & tres orationes complere super caput ejus, & septem dies velet caput ejus cucullâ, & septimo die Abbas tollat velamen de capite Monachi.* Qui ritus velandi Monachos in professione ex antiqua & peculiari Ordinis nostri consuetudine proficiscitur, ut constat tum ex Concilii Aquisgranensis cap. 35. tum ex S. Udalrici lib. 2. Consuetud. Cluniac. cap. 6. & aliis. Adducere in medium possem Regem Ethelredum, qui in Privilegio Ecclesiæ Cantuar. anno MVI. concesso, cur Monachos Benedictinos restituerit in eamdem Ecclesiam, hanc rationem suggerit: *Hoc ideò,* inquit, *effeci,* & MONACHOS EJUSDEM ORDINIS QUEM HUC ATTULIT S. AUGUSTINUS, *in Ecclesia posui, Ordinis scilicet quem ille ex præcepto* S. GREGORII, *& ex Magni Regis Ethelberti constitutione & auxilio in terram hanc intulit.* Mitto Diplomata Regia, chartas, & alia ejus generis sexcenta. At certè præterire non deberem Johannis Seldeni validissima argumenta, quibus causam nostram quasi conductus propugnat vir eruditissimus. In his refert Bonifacii Papæ IV. litteras interminantes, ne quis Monachos in Monasterio Dorobernensi semel institutos transmutare in posterum, aliosve alterius Instituti inducere auderet. Sed jam metas excedo Præfationis, ad reliqua peragendum est.

Beda lib. 3. Hist. Angl. c. 1.

Tom. 1. Concil. Angl. p. 504. & seq.

Selden. in Notis ad Eadm. Hist. Novor. pag. 200. & 215.

§. IX.

Observationes quædam Ecclesiasticæ & Asceticæ, ex primi Sæculi Benedictini Actis erutæ.

96. EX Sanctorum gestis in Sæculorum seriem relatis, cùm plura proveniant commoda, tum illud inprimis consurgit, quòd res Ecclesiasticæ meliùs exinde illustrentur. Quamobrem ut studiosorum hominum labori nonnihil accedat adjumenti, non incongruum visum est in Præfatione adnotare, quid in uno quoque Sæculo consideratione dignum venerit, ne hac in parte antiquitatis amantes nostram opellam desiderent.

97. Et primò quidem in Vita S. Augendi, vulgò Eugendi, Abbatis Jurensis ab ejus discipulo elaboratâ occurrit insignis locus de Sacræ Unctionis, quam Extremam nunc vocamus, Sacramento ad hæc verba: *Cùm ultra sexagenariam ætatem sex ferè mensibus prædictus Pater inæqualitate corporea laboraret, sic tamen quod nunquam Canonico usque ad horam defuisset cursu, nec bis in die fesso corpusculo coactus fuit aliquid impertiri, vocato uno ad se de Fratribus, cui cum libertate peculiari olim etiam perungendi infirmos opus injunxerat, secretissimè quoque sibi pectusculum petiit (ut moris est) inungi.* Neque id facit Eugendus sanitatis gratiâ, quem in finem dumtaxat à priscis Christianis adhiberi solitam unctionem contendit nonnemo magni apud Novatores nominis: sed causa præmuniendi exitûs. Eugendus siquidem tunc apud discipulos querelam deponit, quòd se jam morti proximum in vita precibus suis retinerent. Ad metam ergo properabat, aut potiùs accedebat.

OBSERV. I. de Extrema Unctione.

98. Nec quemquam movere debet, quòd sola pectoris unctio isthîc memoretur. Varii fuere cùm in aliis Sacramentis, tum in isto ritus ac cærimoniæ. Bapti-

ſandos tertiùm mergi toto corpore, olim mos fuit. Baptiſmi tempora Paſchate & Pentecoſte definiebantur. Sic in unctione infirmorum non eædem partes ſemper inunctæ ſunt, nec ſervata eadem temporis ratio. Præcipua peccati organa, nimirum quinque corporis ſenſus, unctionem antiquiſſimo ritu exceperunt. Parvipendenda non ſunt verba Vitæ S. Theoderici Abbatis Remenſis, qui Theodorici Regis filiam ſuſcitaturus, *oleo ſancto* IN MOREM RECONCILIANTIS QUINQUE CORPORIS SENSUS illiniſſe dicitur. Illius vitæ ſcriptorem ſæculo IX. vixiſſe ex num. 13. apparet. Pectus cordis ſedem, ex quo omnes culpæ procedunt, ungi ſolitum fuiſſe aliquando, immo pleriſque in locis, uti apud Græcos etiam nunc id fieri, Menardus noſter in lib. Sacram. obſervavit. De tempore conferendæ infirmis Unctionis etiam variavit uſus. Unctionem Viatico præmittebant veteres, qui ritus apud ſolos Ciſtercienſes Monachos & quaſdam fortè Eccleſias illibatus hactenus perdurat. Mos iſte antiquus ineunte ſæculo XIII. in deſuetudinem abiit. Sanctus Gilbertus de Semprinham anno Domoni MCLXXXIX. denatus, *nocte qua natus eſt Dominus*, inquit Vitæ Auctor, *apud Monaſterium quod eſt in Inſula de Kadeneïa, Extremæ Unctionis Dominicique corporis munitus eſt Sacramentis.* Guillelmus Archiep. Bituricenſis mortuus anno MCCIX. *cùm jam omnibus ritè peractis, etiam teſtamentum multis aſſiſtentibus religioſis & prudentibus viris edidiſſet, Fratribus convocatis Extremæ Unctionis Sacramentum humiliter ac devotè percepit. Eo percepto, etiam ſacro-Sanctam Euchariſtiam ſibi porrigi inſtantiſſimè poſtulavit.* Hæc Vitæ Scriptor coævus, præferendus utique alteri ſubpari apud Bollandum, qui Viaticum Extremæ Unctionis habita ſui temporis ratione præponit. Ergo unctio Infirmorum ante Extrema dicta eſt, quàm Viatico poſterior eſſet. Porro Extrema ſub finem Sæculi XII. vocari cœpit. Locus in Vita S. Mauræ à B. Prudentio ſcripta apud Camuzatum, ubi *Unctionis Extremæ* fit mentio, interpolatus videtur. Nam nec in Sacramentorum libris à Menardo editis, nec apud Udalricum in libris Conſuetud. Cluniac. nec apud Lanfrancum, Anſelmum, Petrum Damiani, Petrum de Honeſtis in Regula Cleric. nec apud S. Bernardum, aut Petrum Lombardum, *Unctionis Extremæ* nomen occurrit.

Vita ſancti Theod. infra num. 11.

Menard. in Sacramen. p. 358.

Tom. 2. Monaſt. Angl. pag. 669.

Sur. 10. Janu.

Boll. 10. Janu.

99. Et tamen non in ipſo morbi principio, ſed periculo imminente, infirmi ungebantur, & continuò Viaticum ſubminiſtrari mos erat *, quod nonnumquam in eodem morbo iterabatur, ut ex Sacramentorum libris quibuſdam, & ex Vita S. Adelardi Abbatis Corbeienſis, manifeſtè verò ex Vita Ludovici VI. Franc. Regis à Sugerio ſcripta patet. S. Chrothildis Regina in iſtis Actis, *triceſimo die vocationis ſuæ ſecundum Apoſtolum inuncta à Sacerdotibus oleo ſancto, & ſacri Corporis & ſanguinis Chriſti percepto Viatico in confeſſione ſanctæ Trinitatis corpus exuit.* Legi Vitam S. Hunegundis à duobus auctoribus, altero anonymo coævo, altero Bernero Abbate Hummolarienſi litteris traditam. Iiſdem verbis uterque auctor, à nobis Sæculo Benedictino proximo ſincerè repræſentandus, Hunegundis extremam periodum ita deſcribit. *Adſtantibus circumquaque utriuſque ſexûs Chriſto famulantibus, qui ad deceſſum tantæ Matris atque Virginis convenêre ex vicinis & longinquis regionibus, dolor ingens & mæror & ſingultus erat omnibus, quoniam videbant ſe fruſtrari nimio ſolatio, licet eſſent fidentes, quòd ejus ſemper in cœlis devotiſſimo fruerentur patrocinio. Inter hac converſa ad eos qui aſſidebant ſibi Presbyteros, Unctionis oleum & Communionem expetiit.* Quod circa annum DCLX. contigit. Paſchaſius Radbertus in Vita S. Adelardi Abbatis Corbeienſis, *Interrogavimus eum*, inquit, *utrumne vellet oleo perungi, quem proculdubio ſcieramus peccatorum oneribus non detineri. Quod ille audiens, erectis oculis in cælum obſecrabat ut fieret. Quid putas tum Sanctus agebat animus; quantis*

*Riculfus Sueſſ. Epiſc. Conſtit. X. Oportet ut Presbyteri infirmos ſuos poſt confeſſionem & reconciliationem oleo ſancto perungant, & tunc eos communicent.

Sur. & Boll. 2. Janu.

tunc replebatur lachrymis! Erant igitur oculi ad Deum defixi, manus verò extensæ. An fortè ut sanitatem flagitaret? Audi quod sequitur: *Invitansque Sanctum Spiritum dicebat: Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia percepi omnia tui Mysterii Sacramenta. Et nunc quid superest nisi ut ad te veniam?* En cujus rei gratiâ *Unctionis Sacramentum* postulaverat. Denique B. Petrus Damiani ita de se ipso testatur: *Dum hæc & his similia frequentiùs itero, funereæ mihi parantur exsequiæ; sacrati olei delibutione perungor, in cineris ac cilicii strato tamquam illic emoriturus exponor.* Hinc manifestum est, morituris Unctionem collatam, antequàm Unctio vocaretur *Extrema*: ejusque finem præcipuum non corporis sanitatem, sed animæ gratiam ab Antiquis æstimatum fuisse. *Pet. Dam. lib. 6. epist. 19.*

100. Ceterùm quamobrem sæculi tertii decimi homines vetustum Unctionis infirmorum ordinem mutaverint, ex Britanniæ Conciliis utcumque conjecisse mihi videor. Quippe falsa hæc vulgi animos eo tempore invasit persuasio, non ampliùs post susceptam semel infirmorum Unctionem licere uxoratis, si convaluissent, reverti ad opus conjugale. Quæ superstitio ad alia erroris capita sensim prolapsa effecit, ut Unctioni Viaticum præmitteretur. Ricardus Episcopus Saresberiensis in Constitutionibus circa annum MCCXVII. factis, ubi de Sacramento Extremæ-Unctionis agit, *Dicant etiam*, inquit, *ac denuntient confidenter Sacerdotes, quòd post susceptum hoc Sacramentum licitum est reverti ad opus conjugale.* Illud idem in Constitutionibus anonymi Episcopi sub annum MCCXXXVII. repetitur. Eam verò persuasionem non modò non desiisse, sed accrevisse discimus ex Synodo Wigorniensi tribus post annis habita. Sic enim loquuntur Patres ad capitulum de Extrema-Unctione: *Sunt autem quidam ut audivimus, qui post perceptionem hujusmodi Sacramenti sanitati pristinæ restituti, nefas reputant vel uxores suas cognoscere, vel carnes comedere, vel etiam aliqua ratione nudis pedibus ambulare. Horum autem errorem utpote doctrinæ sanæ contrarium exsecramur, & eos comminationibus & monitionibus duximus corrigendos.* Et post pauca: *Quidam etiam abhorrent hoc percipere Sacramentum, quòd hoc sibi vix* IN IPSO MORTIS ARTICULO *sustinent exhiberi: propter quod forsan accidit, quòd ejus expertes plurimi ab hac luce subtrahuntur. Contra hunc igitur errorem cum aliis eos per Sacerdotes suos & Prædicatores alios crebris exhortationibus præcipimus præmuniri.* Gliscentem errorem non sustulit istud Concilium, ut apparet ex Synodo Exoniensi anno MCCLXXXVII. convocata, quæ conjecturam meam omnino confirmat his verbis: *Et quoniam quidam Laïci imperiti de hoc Sacramento nequiter sentientes, illud abhorrent, in tantum quòd vix velint illud suscipere* ETIAM IN EXTREMIS, *fatuè æstimantes, quòd post ipsius susceptionem carnis esum, nudis pedibus incessum, copulam carnalem etiam cum uxore legitima sibi fore penitùs interdicta; præcipimus parochialibus Presbyteris, ut ubi noverint tantam hæresim pullulare, contrarium prædicent, &c.* Idemque denuo in Synodo Wintoniensi anno MCCCVIII. iteratur decretum: ut veri simile sit, ob ea vulgi deliramenta Unctionem infirmorum in mortis articulum reservari cœpisse, ac sensim usum in omnes Ecclesias fuisse propagatum.

Ordo Unctionis infirmorum quando mutari cœpit, & cur?

To. 2. Conc. Angl. pag. 155.

Ibid. p. 235.

Ibid. p. 247.

Ibid. p. 357.

Ibid. p. 448.

101. Ad istam de Unctionis Sacramento observationem pertinet quæstio, an oleum ad Unctionis Sacramentum consecratum illud ipsum fuerit, quod Sancti in curandis infirmitatibus sæpiùs cùm in his Actis, tum in aliis adhibuisse leguntur. Non eodem ubique oleo curationes divinitus perpetratæ sunt. Oleum ex tumulis Sanctorum seu ex lampadibus ad eorum corpora lucentibus acceptum, non rarò usui fuit. In Vita S. Aredii Abbatis infrà: * *Aliam potiùs de-*

De curationibus oleo tactis.

* Hoc est in I. Sæculo Benedictino pag. 350.

Chrismario suo protulit ampullam, oleum quod de S. Martini Ecclesia tulerat continentem. Et apud Gregorium Turon. de gl. conf. cap. 9. *Aredius Presbyter ampullulam olei de sepulcro S. Martini abstulit.* Venantius Fortunatus Pictavorum Episcopus oculis inunctis ex oleo ad S. Martini effigiem Ravennæ lucente lumen desperatum, ut ipse in lib. 4. de Vita S. Martini fatetur, recuperavit. Etiam oleum infirmorum curationem deimproviso Sancti homines benedicebant. S. Martinus referente Severo Sulpicio, *pauxillum olei cum exorcismi præfatione benedixit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem infudit.* Nec feminis Sanctis etiam id negatum. Gregorius Turonensis Episc. scribit Monegundem à sodalibus rogatam oleum salemque pro infirmis benedixisse. Episcopi in via positi oleum benedictum secum deferebant. S. Germanus Parisiorum Episcopus, ut Vitæ scriptor Fortunatus habet, procedens Namnetas *Diaconum cum chrismariis suis* curando homini ægroto mittit. In Capitular. lib. 6. cap. 175. præscribitur, *Ut Presbyteri sine sacro chrismate oleoque benedicto & salubri Christi Eucharistia alicubi non proficiscantur: sed ubicumque vel fortuitu requisiti fuerint, ad officium suum veniant parati reddendo debito.* Notanda verba Severi Sulpicii: *Non prætermittendum videtur, Avitiani Comitis uxorem misisse Martino oleum, quod ad diversas morborum causas, sicut est consuetudo, benediceretur.* Certè benedicebatur oleum *pro infirmis sive pro populo*, ut constat ex Menardi nostri libris Sacrament. Quidest autem *pro populo*, nisi pro usibus populi? inquit Goar. Id omnino ex Vitæ S. Cæsarii Arelatensis Episc. lib. 2. num. 13. manifestum est. *Nam ad oleum benedicendum competentibus diebus in Baptisterio annis singulis veniebat. Et ingrediens cucumula*, cùm ad consignandos infantes sederet, parvuli illic pueri, vel puellæ à parentibus missi certatim currebant exhibentes vascula cum aqua, alii cum oleo ut eis benediceret.* Verùm Carolo M. imperante Concilium Arelatense anno DCCCXIII. decrevit can. 18. *Ut Presbyteri sub sigillo custodiant Chrisma, & nulli sub prætextu medicinæ, vel cujuslibet rei donare præsumant. Genus enim Sacramenti est, & non ab aliis nisi à Sacerdotibus contingi debet.* Idem in Conc. Maguntiacensi can. 27. definitum est. Utrobique Chrismatis nomine intelligendum Oleum infirmorum. Huc facit Theodori Cantuar. Episcopi Capitulare MS. *Romani*, inquit, *non velant viduam. Secundum Græcos Presbytero licet Virginem sacro velamine consecrare, & reconciliare pœnitentem, & facere oleum exorcisatum, &* INFIRMIS CHRISMA *si necesse est. Romanis autem non licet nisi Episcopo soli.* Hinc apparet, Innocentii Pontificis Romani sententiam in Epist. ad Decentium Eugubinum Episc. ubi *ægrotantes sacro oleo Chrismatis perungi posse in sua necessitate* docet, non rectè à Novatore detorqueri in Chrisma, quo baptisati Chrismabantur. Nam Oleum exorcisatum, quod à Chrismate infirmorum distinguitur, in Sacramentorum libris Remensi & Ratoldi Abbatis Corbeïensis Oleum baptisandorum dicitur. De oleo satis.

Sever. lib. 3. Dial. c. 3.

Greg. Turon. de Vita Pat. c. 19.

Vit. S. Germ. num. 47. infrà, id est in Actor, tom. I.

Sever. loco cit.

Menard. in Sacram. p. 67. Goar. in Euch. p. 432.

Menard. in Sacram. pag. 142.

102. Secundo loco observandus venit piorum hominum ritus verè christianus. Quippe in extremis positi in Ecclesiam se deferri postulabant, ut illic Sacramentis muniti animam agerent. Id patet in Actis S. P. Benedicti, SS. Mauri, Gildæ, & Spei Abbatum à nobis hîc relatis. Exstat hujusce rei præclarum exemplum de sancto Cuthberto Lindisfarnensi Episc. auctore Beda, qui in Vita ejus metricè scripta, quam Sæculo Bened. proximo in lucem edemus, ita cecinit:

OBSERV. II. Moribundi in Ecclesia Sacramenta suscipiebant.

* *Cucuma* cujus diminutivum est *Cucumula*, designat vas vel etiam tugurium in formam cucumeris. Hîc explica de Baptisterio Camerato. *Mabillonius not. ad vitam S. Cæsar. Arelat. Episc. num.* 13.

Ecce sacer residens Antistes ad altar
Pocula degustat Vitæ, Christique supinum
Sanguine munit iter.

Hoc ampliùs ex sequenti observatione elucescet.

103. Tertia observatio erit de triplici modo profitendi pœnitentiam in extremis. Primò quidem per Reconciliationem atque Extremam Unctionem, quæ, sicut Confirmatio Baptismi, ita Pœnitentiæ complementum censebatur. S. Theodericum Abbatem Remensem, dum Theodorici Regis filiam suscitare à mortuis vellet, *oleo sancto* IN MOREM RECONCILIANTIS *quinque corporis sensus illinisse* superiùs vidimus. * Unde Græci etiam sani Unctione Infirmorum utuntur in pœnitentiæ signum & peccatorum expiationem, ut Goar in Euchol. animadvertit.

Obs. III. Triplex modus profitendi pœnitentiam in extremis.

* *Num.* 98. *Euch. p.* 432, *&* 433.

104. Alter profitendæ pœnitentiæ modus erat per cineris ac cilicii susceptionem, à Sanctis viris maximè frequentatus. Cujus rei exemplum in Vita S. Mauri Abbatis habemus. Auctor Vitæ S. Arigii Episc. Vapincensis, *Nudato corpore,* inquit, *ante altare S. Eusebii cum cinere ac cilicio jacens, Viaticum Corporis & Sanguinis Christi de manibus Isicii Episc. & Diconcii Presbyteri cùm accepisset, dixit, &c.* Antiquius & Luculentius exstat hujusce ritus vestigium apud Severum Sulp. in Epist. ad Bassulam de obitu S. Martini, qui morti proximus *in cinere & cilicio recubans cùm à discipulis rogaretur, ut saltem vilia sibi sineret stramenta supponi; non decet,* inquit, *filii, Christianum nisi in cinere & cilicio mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccavi.* Transiit pia illa consuetudo ad nostros Cluniacenses, eamque S. Udalricus in lib. 3. Consuetud. Cluniac. cap. 29. describit hoc modo: *Famuli qui sunt in talibus multum excercitati multumque periti, cùm viderint jam ejus exitûs horam imminere, cilicium expandunt, cinerem desuper aspergunt, & infirmum de lecto levatum in cilicium submittunt: ab uno eorum percutitur tabula contra ostium Claustri crebra & quasi continua percussione. Quod cùm signum sit obituri, illico ut auditum fuerit, Fratres omnes accurrunt.* Eumdem olim observabant ritum Carthusienses, ut testantur vetera eorum Statuta: & simile quid à laïcis etiam actitabatur. Nam ante Unctionem Presbyter *faciebat crucem ex cinere super pectus infirmi, & imponebat cilicium super caput ejus.* Præclarum est hac in re Ludovici VI. Franc. Regis exemplum, qui referente Sugerio Abbate, *præcipiens tapetum terræ & cineres tapeto in modum Crucis deponi, ibidem manibus suorum depositus, signo Sanctæ Crucis præsentiam * suam muniens,* XXX. *Regni administrationis, ætatis vero ferè* LX. *anno Kal. Aug. spiritum emisit.* Nec aliò abludit Vita S. Isidori Hispalensis Episcopi, qui *dum in Vincentii Martyris Basilica juxta altaris cancellum in medio poneretur choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit, ut in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantùm, non illarum circa eum cerneretur præsentia. Et dum à prædictis Sacerdotibus ab uno cilicium, ab altero super se mitti exposceret cinerem, expandens manus ad cælum ita exorsus est, &c.* Respondebat usus iste pœnitentiæ publicæ, de qua in Capitular. lib. 5. c. 58. *Pœnitentes tempore quo pœnitentiam petunt, impositionem manûs super caput & cilicium à Sacerdote, sicut ubique constitutum est, consequantur.* Et cap. 71. *Qui pœnitentiam publicè gerunt, debent unum annum esse cum cilicio inter audientes.* Perseveravit praxis illa ad usque sæculum XIII. in infirmis. Nam Guillelmus Archiepisc. Bituricensis anno MCCIX. in extremis jacens, *voce & manu significavit se velle in terram deponi. Parent illi jussis ejus: & quia non decet Christianum nisi in cinere & cilicio mori, in sparsos humi cineres eum deponunt.* Quin anonymus sancti Dionysii Monachus, qui

Tom. 4. *Spicil. script. Vet.*

Menard. in Sacr. p. 345.

* *Fortè patientiam.*

V. Concil. Tolet. 3, *c.* 12.

S. Ludovici Francorum Regis Gallicè Vitam scripsit, eum *in cinere ac cilicio, brachiis in modum Crucis compositis, spiritum emisisse* refert.

105. Tertiam denique pœnitentiæ publicæ formam infirmi ad incitas redacti profiteri cœperunt suscepto habitu Monastico mediæ ætatis homines. Johannes Diac. in Vita S. Gregorii à se scripta exemplum nobis suppeditat Lucidi Ficulini Episcopi, qui mortem sibi imminere præmonitus, *Monachicum habitum suscepit, & paullatim ingravescente molestia sextæ feriæ diluculo subdormivit.* Idem refert Letaldus Monachus de Ermenthæo Episcopo Aurelianensi in lib. Miracul. S. Maximini Abb. Miciacensis num. 40. Et Gregorius M. in Epist. ad Johannem Syracusanum Episc. de Venantio Patricio ex-Monacho scribens monet, *ut de anima ejus cogitare debeat exhortando, rogando, Dei terribile judicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo, ut ad habitum suum redire vel in extremis debeat, ut ei reatus tantæ culpæ in æterno judicio non obsistat.* Plura hujusce rei exempla offendes apud Ordericum Vitalem, ex quo discimus, illis, qui habitum Monasticum in exitu ita suscepissent, convalescentibus non licuisse habitum susceptum deponere. Quippe Monasticæ professionis vinculum ex ipsa Religiosi habitûs susceptione olim contrahebatur, ex Regulæ nostræ præscripto. Nec Regibus in extremis positis indignum visum est depositâ purpurâ Cucullam assumere. Ludovicus VI. Francorum Rex, auctore Sugerio Abbate in ipsius Vita, *ut erat in consiliis providus, sibi ipsi consulens, & miseratus animæ suæ Deo placens, frequentatæ confessionis & orationum sibi devotione providebat: hoc unum toto animi affectu peroptans, apud sanctos Martyres protectores suos Dionysium sociosque ejus se quomodocumque deferri, & ante sacratissima eorum corpora, Regni & coronæ depositione coronam pro corona, pro Regalibus insignibus & Imperialibus ornamentis humilem* B. BENEDICTI *habitum commutando, Monasticum Ordinem profiteri. Videant qui Monasticæ paupertati derogant*, inquit Sugerius, *quomodo non solùm Archiepiscopi, sed & ipsi Reges transitoriæ vitam æternam præferentes, ad singularem Monastici Ordinis tutelam securissimè confugiunt.* Quin etiam feminas in extrema vitæ meta Religiosum habitum à viris accepisse, sed muliebrem non virilem, probat charta institutionis Vallis-Scholarium Ord. S. Augustini, anno MCCXV. confecta in hæc verba: *Mulieres ad habitum suum non recipiant nisi in extremis, & quæ fortè apud eos elegerunt sepulturam.* Istius ritûs origo ex Conc. Tolet. III. can. 12. & IV. can. 54. manâsse videtur.

Joh. Diac. lib. 4. c. 90.

Greg. lib. 9. Epist. 31.

Reg. S. Bened. c. 58.

Spicil. Tom. 8. pag. 227.

OBS. IV. De electione Episcop. Lugd.

Vita S. Consf. Num 10.

106. Quarto loco notanda sunt, quæ in Vita S. Consortiæ Virg. de electione Episcopi Lugdunensis referuntur. *Accidit eo tempore, ut Pontifex Ecclesiæ Lugdunensis* (Viventiolus) *migraret ad Dominum. Mos autem erat præfatæ Ecclesiæ, ut quoties lege cunctis mortalibus debitâ suo viduaretur Episcopo, in eligendo successore revelationem Domini expectaret. Tunc ergo triduano à cunctis præmisso jejunio, cuidam puerulo apparens in visu Angelus Domini*, Eucherium Episcopum designavit. Hunc locum Florus Subdiaconus Lugdunensis commemorat in Collectaneo ex Sententiis Patrum tomo nono Bibliothecæ Patrum. Certè jejunium triduanum ante Episcoporum electionem olim præmitti solitum fuisse, Acta Sanctorum passim testantur. Vita S. Aniani Aurelianensis Episc. *Atque ut in ipsum concordia divinæ electionis claresceret, cùm triduanum jejunium* MORE ECCLESIASTICO *indixisset, brevibus & libris super altare positis necdum loquentem parvulum afferri præcepit, ut ipse breves ab altari sublevaret.* Cùm verò infans Anianum Episcopum inclamâsset, *ut votis omnium fieret satisfactum, aperto Psalterio versum quem primum invenerunt legentes dixerunt: Beatus quem elegisti, &c. Prolato quoque Apostolico codice, in primo repererunt sermone: Fundamentum aliud nemo potest ponere,*

nere, &c. *Sed & in Evangelii pagina hanc primam repererunt sententiam : Super hanc petram ædificabo*, &c. Etiam in S. Martini Turonens. Episc. electione adversus Defensorem intervenit sors ex Psalterio, quam Theodorus Cantuariensis Episcopus in Pœnitentiali vetat. In Vita S. Evurtii Aurelianensis item Antistitis: *Tunc illi* (Episcopi) *ex communi tractatu indixerunt triduo jejunium universæ plebi, quærentes quem sibi vellet Deus Antistitem purum officium atque libationem offerre.*

Theod. apud Burch. l. 10 c. 26.

107. Quinta etiam animadversio ad Episcopos pertinet, ante quos Baculum Pastoralem præferri antiqui moris erat. In lib. 2. de Vita S. Cæsarii Arelatens. Episc. legimus. *Cùm ecce vir Dei ibidem requisitus ad aliam Ecclesiam pergeret, Clericus cui cura erat Baculum illius portare (quod Notariorum officium erat) oblitus est*, &c. Item in Vita sancti Germani Parisiorum Episc. *Cujus minister* (inquit Fortunatus) *quo loco Sancti tenebat Baculum, illic inergumënus pendebat religatus aërio vinculo.* Crucem etiam tum ante Episcopos gestatam testatur Auctor anonymus ferè æqualis, qui Acta S. Samsonis Dolensis Episcopi duobus libris composuit, infra nunc primùm edita. *Post cujus obitûs aliquod intervallum* (verba sunt libri secundi Vitæ) *imago Crucis quæ ante eum ferri solebat, quamque benedixerat, quæ denique atque auri argenti * circum fuerat solidata, à quodam malefico ac pessimo homine furtim detecta ac dehonestata est.*

OBSER. V. De Baculo & Cruce Episc.

Vita S. Cæsarii lib. 2. n. 22. in Appendice nostra.

Vita S. Germani num. 27. infra.

Vitæ S. Samf. lib. 2. n. 10.

* Adde laminis.

108. Sextò consideranda sunt verba Vitæ S. Mauri Abbatis, qui claudum & mutum curaturus, *Stolam cum qua eodem anno jubente beato Magistro suo ordinatus ad ministerium fuerat Leviticum, & quam juxta morem sanctitatis gratiâ primo indesinenter ferebat anno, de collo suo protulit, & super caput infirmi Crucis signum faciens posuit.* In decretis Canonum & Regula S. Benedicti nulla istius ritûs fit mentio. In Concilio Maguntiacensi anno DCCCXIII. statutum est c. 28. *Ut Presbyteri sine intermissione utantur Orario propter differentiam Sacerdotii dignitatis.* Huc respicit lib. 6. Capitular. c. 169. & Concilium Triburiense c. 26. apud Burchardum, *Ut Presbyteri non vadant nisi stolâ vel Orario induti.* Denique Johannes Saresberiensis in Vita MS. Thomæ Cantuariensis Episc. scribit; *Stolam tamen, jugum Christi suave circa collum diebus ac noctibus habebat.* Nihil simile de Diaconis præterquam in Vita S. Mauri legisse me memini. An fortè adhuc tunc temporis vestes sacræ in usu extra Mysteria erant? Legimus S. Severinum Abbatem Agaunensem in Chlodovei Francorum Regis aulam profectum, post orationem *se Casulâ exuisse,* ac super Regem eam imposuisse: & S. Germano Parisiorum Episcopo mulierem nervis contractam in egressu de Monasterio Turonensi occurrisse, quam *sub Casula receptam* sanasse vir sanctus dicitur. Non me fugit Casulam nonnumquam pro Tunica talari usurpari, ad quem modum Fortunatus in Vita S. Medardi Noviomensis Episcopi à nostro Acherio recèns editâ, *Cum adolescens,* inquit, *ad scholam recurreret, Casulam quam ei genitrix sua fecerat, per ipsum ad artificem componendam direxit.* Et Concilium Ratisbonense anno DCCXLII. *Ut Presbyteri vel Diaconi non sagis Laïcorum more, sed Casulis utantur ritu Servorum Dei.* Ubi *Casulæ* sumuntur pro tunicis talaribus Monachorum, qui *Servi Dei* apud antiquos appellabantur, Moniales verò *Ancillæ Dei.* At certè indecorum fuisset, vel Germanum excepisse mulierem *sub Casula*, vel Severinum *Casulâ* se exuisse, si Casula in allatis testimoniis pro Tunica accipi deberet. Locus apud Gregorium Turon. de quodam Diacono Casulam in usum profanum gestante, ad Tunicam vulgarem nulla ratione deflecti potest. *Et quia novimus*, inquit Gregorius, *Priscum Episcopum huic Sancto* (Nicetio Lugdun. Episc.) *semper fuisse adversum, Diacono cuidam hujus Casulam tribuit. Erat autem valida, eo quòd & ipse vir Dei robusto fuisset corpore. Capsa autem hujus indumenti ita dilatata erat atque consuta, ut solent in illis candidis **

OBS. VI. De Stola Diaconorum.

Vitæ S. Mauri num. 15.

Burch. lib. 6. c. 10.

Vitæ S. Germ. n. 7. Infra.

Tom. 8. Spicil.

Greg. Turon. de Vit. Pat. c. 8.

* Id est in

Albis, unde *Dominica in albis.* *fieri, quæ per Paſcalia feſta* SACERDOTUM HUMERIS *imponuntur. Ibatque Diaconus cum hoc veſtimento diſcurrens ac parvipendens de cujus uſibus remanſiſſet, hoc habens in lectulo, hoc utens in foro.* Nec Diaconum arguit Gregorius de iſtiuſmodi profano uſu, ſed quòd parvipenderet, *de cujus uſu remanſiſſet.* Ut propterea veritati proximum videatur, B. Maurum ex recepto more Stolam Leviticam extra rem ſacram geſtâſſe. Quod eo animo fiebat, ut Diaconi ſemper gradûs ſui dignitatem haberent ob oculos, & à Subdiacono diſtinguerentur. Nec fortè aliò ſpectat canon 27. Concilii Bracarenſis I. Theodemiri Regis anno III. Chriſti DLXIII. celebrati cujus hæc verba : *Placuit quia aliquanti hujus provinciæ Eccleſiæ Diacones abſconſis infra tunicam utuntur Orariis, ita ut nihil differre à Subdiacono videantur, ut de cetero ſuperpoſito ſcapulæ utantur Orario.* Neque his obſtat quòd Stephanus Papa & Martyr conſtituit, ut Sacerdotes & Levitæ veſtes ſacras in quotidiano uſu non haberent, teſte Notkerio in Martyrologio IV. Nonas Novembris. Hoc enim ſtatutum de toto apparatu Diaconi, non de aliquo ornamento, quod eſſet indicium & ſignum Ordinis ejus, intelligendum videtur.

De Chriſmali circumferendo. 109. Simili religione apud Britannos nefas erat ſine Chriſmali procedere Chriſtianum. Beda in Pœnitentiali cap. 13. *Qui in plebem ſuum Chriſmal perdiderit, & non invenerit, quadraginta dies pœniteat.* Clariùs Columbanus in ſuo itidem Pœnitentiali cap. 6. *Qui oblitus fuerit Chriſmal, pergens procul ad opus aliquod, quinis quinquies percuſſionibus* (ſubjaceat) &c. Quid ſit Chriſmal, necdum ſatis expoſitum legi. Variæ ſunt Chriſmalis acceptiones. Aliquando pro vaſe in quo Chriſti corpus ſervatur, vel pro palla (ut vocant) corporali uſurpatum, Menardus rectè probat : at neutra ſignificatio locis adductis congruit. Columbanum & Bedam nonnulli interpretantur de velo ſeu faſcia, quâ ligabatur frons eorum qui ab Epiſcopo inungebantur. Omnino verò uterque explicandus eſt de candido illo amictu ſeu caputio albo, quod Baptizatorum capitibus poſt factam verticis è Chriſmate unctionem imponebatur. Id colligitur ex vetuſtis Sacramentorum codicibus. In libro mutilo Sacrament. Monaſterii Anianæ ita ſcriptum reperitur. *Tunc Sacerdos baptizet illum dicens : Et ego te baptiſo in nomine Patris (& mergat ſemel) & Filii (& mergat iterum) & Spiritus ſancti (& mergat tertiò.) Tunc faciat de Chriſmate crucem cum pollice in vertice eorum, cum invocatione S. Trinitatis, dicens Orationem* ✠ *Deus omnipotens*, &c. Tum continuò ſubditur : *Hîc mittat Chriſmale in capitibus eorum dicens : Accipe veſtem candidam ſanctam & immaculatam*, &c. *Poſtea mittat cereos illuminatos in manibus eorum dicens, Accipe lampadem ardentem*, &c. In Miſſali codice manu antiquitùs deſcripto, qui in Bibliotheca noſtra San-Germanenſi ſub nota 622. aſſervatur, eadem ferè occurrunt, niſi quod *Chriſmal*, non *Chriſmale* habetur. Hæc in tranſcurſu dicta ſunto.

(*Menard. in Sacr. p. 199.*)

OBS. VII. De cantu laïcorum in Eccleſia. 110. Septimo loco prætermittenda non ſunt ex S. Cæſarii Arel. Epiſc. vita hæc verba : *Adjecit etiam atque compulit ut laïcorum popularitas Pſalmos & Hymnos pararet, altaque & modulata voce inſtar Clericorum alii* GRÆCÈ, *alii Latinè Proſas Antiphonaſque cantarent, ut non haberent ſpatium in Eccleſia fabulis occupari.* Fortunatus in lib. 2. Carm. 10. id etiam à S. Germano Pariſiorum Epiſcopo proviſum teſtatur :

(*In lib. 1. Vitæ Cæſ. n. 11. in append.*)

Pontificis monitis Clerus, plebs pſallit & infans.

Et Theodorus Cantuarienſis Epiſc. in Capitulari MS. ſæpè laudato : *Laïcus in Eccleſia non debet recitare, nec alleluia dicere, ſed Pſalmos tantùm & Reſponſoria ſine alleluia.* Et tamen in Synodo Laodicena ſtatutum fuerat can. 15. *Non oportet præter canonicos Cantores qui ſuggeſtum aſcendunt & ex membrana legunt, aliquos alios canere in Eccleſia.*

111. Octava observatio erit de notissimo secessu, quem homines pii in Quadragesima frequentabant. Auctor Vitæ S. Marii Bodanensis Abbatis à nobis relatus; *Cùm autem*, inquit, *ut mos est Religiosorum, in Quadragesima vir Dei in cella retrusus parciùs solito viveret, Lucretius Diensis Episc. ad eum visitandum assiduè veniebat*. Item S. Braulio in Vita S. Æmiliani, *Mos quippe erat ei his diebus, solùm cellulâ esse contentum, nec quemquam videre solitum nisi unum è suis, qui propter vitæ hujus subsidium ei parcissimum ac vilem ministrabat cibum*. S. Senoch apud Gregorium Turon. de Vit. Patr. cap. 19. à die festo S. Martini usque ad Christi Natale ac totâ Quadragesimâ recludebatur. Lege infra Vitam sancti Marculfi Abbatis Nantensis, qui in quamdam insulam quotannis secedebat, *quatenus ibi per illud tempus Quadragenarium corpus rigidiùs solito maceraret, & quò ab hominum conspectu esset remotior*. S. Hermelandus Abbas Antrensis, cujus Acta Sæculo proximo referemus, *consuevit Quadragesimæ diebus ob vitandam hominum frequentiam, qui illum Fratresque visitaturi cum oblationibus ad Monasterium adventabant, Antriginum petere, atque illic cum paucis Fratribus multâ abstinentiâ corpus suum macerare, ut in Paschali sollemnitate posset seipsum Deo hostiam gratissimam exhibere*. Etiam Episcopis pia illa consuetudo familiaris erat. Exemplo sunt Dubricius in lib. Vitæ Samsonis num. 33. & Samson ipse in lib. 2. num. 12. quam vitam hoc in Tomo exhibemus. Palladium Santonicum Episcopum *diebus Quadragesimæ sanctæ in insulam maris orationis causâ secedere, & ad Dominicæ Cœnæ festa ad Ecclesiam suam populo exspectante redire* consuevisse, in libri 8. hist. cap. 43. scribit Gregorius Turonicus Episcopus. *Et in loco secreto ac remoto, qui Leuconaus dicebatur, B. Pontifex Ambianensis Bercundus diebus Quadragesimæ contemplationi divinæ insistere solebat*, sicuti ait Auctor æqualis de Vita B. Walarici Abbatis. Eadbertus Lindisfarnensis Episc. apud Bedam *sæpius in remotiore ab Ecclesia loco refluis undique pelagi fluctibus cincto solitarius manebat. In hoc etenim semper Quadragesimæ tempus agere, in hoc quadraginta ante Dominicum Natale dies in magna continentia, orationis & lachrymarum devotione transigere solebat*. Quod etiam de Johanne Hagulstadensi Episc. idem auctor commemorat. Denique Canonicis Chrodegangus Mettensis Episcopus in Regulæ cap. 54. præcipit, *ut tempore Quadragesimæ foris claustra, nisi necesse fuerit, non egrediantur*. Lege Sophronium de Vita Mariæ Ægypt. cap. 6.

Obs. VIII. De secessu Quadragesimæ.

Vitæ S. Marii n. 4. infra.

Vitæ S. Æmil. c. 10. infra.

Apud Su. 25. Martii.

Beda lib. 4. Hist. Angl. c. 30.

Ibid. c. 2.

Tom. 4. Spicil.

112. Nonò, ex eodem secessûs ac solitudinis studio Feminis quondam in nonnullas Monachorum Ecclesias aditus fuit interdictus, ut patet ex Vita S. Carilesi in Appendice nostra relata: immo & viris negatus fuit in Monasterio sancti Johannis Reomaënsis, cujus Acta cum Notis in eadem Appendice legenda sunt. Adrevaldus in lib. 1. Mirac. S. Bened. cap. 28. ubi de particulis Reliquiarum S. Dionysii & B. Sebastiani Monasterio Floriacensi concessis agit; *Porro*, ait, *quia* EX ANTIQUA AUCTORITATE *sancitum erat, feminas extra exteriores portas Monasterii haud quaquam transitum introrsus habere; hi qui à longè Memorias Sanctorum secuti fuerant, ad preces convertuntur ut permitteretur, eis poscentibus causâ orationis Ecclesiam, in qua Sanctorum Reliquiæ depositæ erant, ingredi, votaque sua persolvere. Quod quia adversum erat Religioni Monasticæ, nullo omnino pacto impetrare valuerunt. Illis verò in prece perdurantibus, cœpêre etiam quique Nobiliores causâ tanti rumoris excitati, ad tam venerabile undequaque confluere spectaculum: junctisque precibus vix extorquere quoquomodo ab Abbate & Fratribus potuerunt, ut extra portam Monasterii ad Occidentalem plagam in loco nemoribus consito tentorium extendi juberet, quo Memoriæ Sanctorum certo tempore, hoc est vigilia Dominici diei deferrentur*, &c. Observatu dignum est quod *ex antiqua auctoritate* id fieri dicit Adrevaldus, homo (ut ex eodem capite patet) Ludovico Pio Augusto paullo junior.

Obs. IX. De Feminarum accessu ad Monachales Ecclesias prohibito.

Quæ religio potiùs ex quorumdam Monasteriorum peculiari lege profecta est, quàm vel ex S. Benedicti Regula, quæ cap. 59. parentibus puerum oblaturis in Ecclesiam permittit accessum *; vel ex generali Gallicanorum Monachorum praxi: siquidem baptizari in Monasteriis Gallicanis parvulos solitos fuisse Ferreolus Ucecensis Episcopus in Regulæ cap. 15. auctor est. Lege Regulæ Tarnatensis caput 20. Et tamen Monasterii Condatescensis aditus feminis interdictus erat. Unde S. Romanus Abbas apud Gregorium Turon. de Vit. Patr. cap. 1. *Non potest fieri*, inquit, *ut ego in Monasterio sepulcrum habeam, à quo mulierum accessus arcetur.* Eadem consuetudo vigebat apud Cœnobii Castrensis Monachos, teste Aimoino in Historia Translationis S. Vincentii Mart. Cæsaraugustani, cujus corpus sæculo IX. Castrum Galliæ Narbonensis opidum advectum est. En Aimoini verba: *Martyris itaque corpus servandum venerandumque in Ecclesia almæ Genitricis Dei* MARIÆ *ante ipsius Cœnobii portam collocaverunt ob devotam maximè feminarum frequentiam, quibus Monasterii ipsius aditus* EX ANTIQUA PATRUM EJUSDEM LOCI CONSUETUDINE *denegatur.* Monasterii nomine comprehendit Basilicam Monachorum Castrensium præcipuam S. P. Benedicto sacram: quòd regulari murorum ambitu contineretur. Ut meritò suspicari liceat, Concilium Autissiod. anno DLXXVIII. convocatum eodem modo intelligendum esse, dum ita definit can. 26. *Si quis Abbas mulierem in Monasterio suo ingredi permiserit, aut festivitates aliquas ibi spectare præceperit, tribus mensibus in alio Monasterio retrudatur, pane & aqua contentus.* Et Gregorius M. in lib. 5. Epist. 43. aliisque, in Monasteriis *Missas publicas* fieri prohibet ab Episcopo, *Ne in Servorum Dei recessibus popularibus occasio præbeatur ulla conventibus & simpliciores ex hoc animas plerumque in scandalum trahat. Frequentior quoque*, ait, *mulierum introitus arceatur.* Mira sunt quæ de Torneiæ Cœnobio Willelmus Malmesb. in lib. 4. de Gestis Pontif. Angl. sub finem memorat his verbis: *Solitudo ingens ad quietem data Monachis, ut eo tenaciùs hæreant superis, quo castigatiùs Mortales conspicantur. Femina ibi si visitur, monstro habetur: maribus advenientibus quasi Angelis plauditur. Ceterùm ibi nullus nisi momentaneè conversatur: famuli Monachorum & ipsi feriatis diebus absunt. Verè dixerim insulam illam esse castitatis diversorium, honestatis contubernium, divinorum Philosophorum Gymnasium.* O quis mihi det tales insulas! De eo Cœnobio idem scribit Ordericus Vitalis in Historiæ lib. 11. pag. 835. Priscam illam Ordinis nostri disciplinam revocaverunt initio Patres Cistercienses. Probat Vita S. Bernardi Abbatis Clarevallensis, cujus Vitæ lib. 4. cap. 2. ubi de Sancti Viri funere agitur, hæc legimus: *Amariùs tamen pro foribus Monasterii lamentabatur sexus miserabilior mulierum, quòd accedentibus ad beata vestigia viris, Monastici Ordinis disciplina inexorabiliter eis etiam tunc negaret ingressum.*

* V. Conc. Aquisgran. c. 36.

Hist. Transl. S. Vinc. apud Boll. 22. Jan.

Lege decretum Synod. Gregorii apud Baron. ann. 601.

OBS. X. De labore manuum.

113. Decimam adnotationem instituemus de labore manuum, quem Monachi primis illis sæculis exercebant. Nonnosus Soractensis Præpositus teste Gregorio M. in lib. 1. Dial. cap. 7. laborem extra Monasterium etiam caritatis gratiâ fieri non probavit, *ne exeuntes Fratres ex Monasterio, animarum damna paterentur.* Unde S. Isidorus in Regulæ cap. 1. *Hortulus sanè intra Monasterium sit inclusus, quatenus dum intus Monachi operantur, nulla occasione exteriùs evagentur.* Omnino ad mentem S. P. Benedicti cujus hæc sententia in Reg. cap. 66. *Monasterium si fieri potest ita construatur, ut omnia necessaria, id est aqua, molendinum, hortus, pistrinum vel artes diversæ intra Monasterium exerceantur; ut non sit necessitas Monachis vagandi foras, quia omnino non expedit animabus eorum.* Et tamen in cap. 48. concedit, ut ob loci necessitatem Monachi *ad fruges colligendas per se occupentur* quod ipse ac S. Maurus factitasse leguntur.

114. Antiquis maximè placebat codicum scribendorum opera. *Ego fateor votum meum inter vos*, ait Cassiodorus ad Monachos suos, *quæcumque possunt corporeo labore compleri, Antiquariorum mihi studia (si tamen veraciter scribant) non immeritò forsitan plus placere: quod & mentem suam relegendo Scripturas divinas salutariter instruunt, & Domini præcepta scribendo longè latèque disseminant. Felix intentio, laudanda sedulitas: manu hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitum dare, & contra diaboli surreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quot Antiquarius Domini verba describit. Uno itaque loco situs, operis sui disseminatione per diversas provincias vadit. In locis sanctis legitur labor ipsius, audiunt populi unde se à prava voluntate convertant, & Domino pura mente deserviant. Operatur absens de corpore suo.* Petrus venerabilis Abbas Cluniacensis Cassiodorum imitatur ac ferè superat in Antiquarii operis commendatione, ad Gislebertum Reclusum ita scribens: *Plantari non possunt arbusculæ, rigari nequeunt sata, neque aliquid ruralis operis exerceri reclusione perpetua prohibente: sed quod est utilius pro aratro convertatur manus ad pennam; pro exarandis agris, divinis litteris paginæ exarentur. Seratur in chartula verbi Dei seminarium, quod maturatis segetibus, hoc est libris perfectis, multiplicatis frugibus esurientes lectores repleat, & sic panis cælestis letalem animæ famem depellat. Sic planè, sic verbi divini poteris fieri taciturnus prædicator, & lingua silente in multorum populorum auribus manus tua clamosis vocibus personabit.* Mira addit, ac demum ita claudit sententiam: *Tantoque tempore etiam post mortem tuam apud Deum extendetur lucrum operum tuorum, quanto, (ut ita dicam) durare potuerit vita librorum tuorum.* Julianus Defensor à Romano Pontifice ad S. Æquitii Monasterium missus, *Antiquarios scribentes reperit.* Leobardus Reclusus, teste Gregorio Turon. *ad cellulam Majori-Monasterio propinquam accessit, ibique sibi propriis manibus membranas faciens ad scribendum aptavit:* more videlicet Monachorum Majoris-Monasterii, apud quos, auctore Severo Sulpicio, *ars ibi exceptis Scriptoribus nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur, majores orationi vacabant.* Hunc laborem strenuè exceperunt S. P. Benedicti discipuli, eumque posteris suis quasi testamento reliquerunt. Adeo ut quidquid apud antiquos eruditum ac scitu dignum, quidquid apud Patres pium & sapientiæ plenum, quidquid in Conciliis sanctum, quidquid in libris sacris divinum est; totum id (procul jactantiâ dictum velim) per Monachorum nostrorum manus ad hæc usque tempora pervenerit. Ista fusiùs persecutus sum, tum ut hominibus ætatis nostræ nonnullis, quibus adeo invisum est nomen Monachorum, hortator sim, quò his paullulo se præbeant æquiores: tum ut Fratres ac Sodales meos commoneam homo tenuis consilii, ut Majores suos imitari pergant, non jam libros exscribendo, quamquam eos ad id etiam post typorum inventionem speciali tractatu invitat Trithemius noster; sed quà libros editos emendando, quà veteres Scriptores eruendo, quà Codices MSS. studiosè asservando & postliminiò sibi asserendo, quà Monasteriorum nostrorum historias describendo: ut pro suo quisque modulo Ecclesiam juvent, & Monastici Ordinis decus interire non patiantur. Hæc extra modum dicta benignè accipi etiam atque etiam rogo.

Antiquariorum labor. *Cassiod. lib. 1. Inst. c. 7.*

Petrus Ven. lib. 1. Epist. 20.

Gregor. M. lib. 1. Dial. c. 4. *Greg. Tur. de Vit. Patr. c. 11.* *Sever. in Vita S. Mart. c. 7.*

115. Qui præ corporis infirmitate operosos labores manibus exercere non poterant, iis pro Regulæ indulgentia prolixioribus studiis aliorum operas compensare licebat. Willelmus Malmesb. in lib. 1. de Gestis Pontif. Angl. nobis suppeditat Lanfrancum, *qui factus Monachus, homo qui nesciret agresti opere victum quærere, publicas scholas de Dialectica professus est, ut egestatem Monasterii scholarum liberalitate temperaret:* cùm è contra Herlewinus Abbas coquendis panibus & fimo

tractando occuparetur. Bernardus, singulare illud Ecclesiæ & Ordinis Monastici ornamentum, ex speciali dispensatione manuum laborem frequentiori scriptione commutabat. *Quòd aliquoties,* (inquit ad Fratres) *vobis loquimur præter consuetudinem Ordinis nostri, non nostrâ id agimus præsumptione, sed de voluntate venerabilium Fratrum & Coabbatum nostrorum, qui id nobis etiam injungunt, quod tamen sibi quidem passim nolunt omnino licere. Nempe aliam mihi rationem & singularem necessitatem esse noverunt. Neque enim modò loquerer vobis, si possem laborare vobiscum. Illud fortè vobis efficacius verbum fieret, sed & conscientiæ meæ magis acceptum. Ceterùm quando id mihi peccatis meis exigentibus, & onerosi hujus (ut ipsi scitis) tam multiplici infirmitate corporis, & ipsa quoque temporis necessitate negatur; utinam dicens & non faciens in Regno Dei vel minimus merear inveniri.* Multa in hanc sententiam habet Isidori Regula, inter cetera verò cap. 6. *Qui sic volunt lectioni vacare ut non operentur, ipsi lectioni contumaces existunt, quia non faciunt quod ibi legunt. Ibi enim scriptum est: Operantes panem suum manducent.* Sed tandem, *qui non valet insistere operi, det promptiùs operam lectioni: quicumque agrum non excolit, Deum dupliciter colat,* monet S. Ferreolus. Legendus omnino Guillelmus S. Theodorici Abbas in Epist. ad Fratres de Monte Dei. *Operandum est,* inquit cap. 8. *aliquid manibus quod injungitur, non tam quòd animum delectando ad horam detineat, quàm quod spiritualium studiis delectationem conservet & nutriat: in quo remittatur ad horam animus, non resolvatur:* Nempe ut panem *suum efficiant operando, quantum operari possunt testimonio Dei & conscientiæ suæ,* ait cap. 13. Et infrà: *Vescamur saltem secundùm pœnam Adæ pane nostro, si non possumus in sudore vultûs nostri, in dolore cordis nostri; in lacrymis doloris, si non possumus in sudore laboris. Magnam hanc jacturam professionis nostræ suppleat pietas ac devotio conscientiæ humilis.* At libros Morales scribere non est animus. Notationes finio.

Bern. serm. 50. in Psal. Qui hab.

Ferr. Regula c. 28.

116. Nonnulla in Philologorum gratiam observarem, nisi lectoris fastidium incurrere onerosa prolixitate vererer. Ambo Gregorius Episcopi, Romanus alter, alter Turonicus, genium Scriptorum sæculi sui, quorum eximia duo lumina erant, in seipsis nobis expresserunt. *Non metacismi* collisionem fugio,* scribit Gregorius M. *non barbarismi confusionem devito, situs motusque præpositionum casusque servare contemno: quia indignum vehementer existimo, ut verba cælestis oraculi restringam sub regulis Donati. Neque enim hæc ab illius temporis interpretibus in Scripturæ sacræ auctoritate servata sunt: Ex qua nimirum quia nostra expositio oritur, dignum profectò est, ut quasi edita soboles matrem suam imitetur.* Ita vir non minùs modestiâ quàm sapientiâ summus. Gregorius verò Turon. *Timeo,* inquit, *ne cùm scribere cœpero, quia sum sine litteris Rhetoricis & arte Grammatica, dicat mihi aliquis: An tu rustice & idiota, ut quid nomen tuum inter Scriptores indi æstimas? aut opus hoc à peritis accipi putas, cui ingenium artis non suppetat, nec ulla litterarum scientia subministrat? Qui nullum argumentum utile in litteris habes, qui nomina discernere nescis, sæpius pro masculinis feminina, pro femininis neutra, & pro neutris masculina commutas. Qui ipsas quoque præpositiones, quas nobilium dictatorum observari sanxit auctoritas, loco debito plerumque non locas. Nam pro ablativis accusativa & rursus pro accusativis ablativa ponis.* Hi flores illius temporis erant. *Contempto fructo,* ceteraque id genus pro sexto casu nominum quartæ declinationis de more sonabant. *Antestis* loco *Antistes* passim antiqui libri, *Sanctæmoniales* Gregorius M. in suis Dialogis præferunt. Spaniam apud antiquos, etiam apud ipsummet Apostolum in cap. 15. Epist. ad Rom. ideo scriptum existimo, quod littera *S* syllabæ nostræ *His* sono æquaretur. Nam in vetustis libris Isidori manu exaratis sæpiùs lego *storia* pro *his-*

Greg. M. Epistol. ad Leandr. lib. Moral. præfixa c. 5.

Greg. Tur. in Præf. de Gl. Conf.

* Metacismus à μετάκειμαι derivant nonnulli, & transpositionem significat.

toria, *ſtorialiter* pro *hiſtorialiter*, uti codex noſter San-Germanenſis notatus 265. qui duos Iſidori libros ad ſororem continet, in lib. 2. cap. 19. & alter codex ſignatus 250. qui ejuſdem Chronicon ab initio mundi complectitur, in Præfatione legentibus plura hujus modi loca ſubminiſtrant.

117. Ingratus ſim, Præfationem ſi clauſero non habitâ iis gratiâ, qui operâ, conſiliis, libris MSS. nobis adjumenta benignè ac liberaliter præbuerunt. Operam in Actis Sanctorum perquirendis tranſmittendiſque contulerunt Domnus Simon Guillemotus Benedictinus, Subprior Monaſterii S. Giſleni in Hannonia, & D. Jacobus Lannoyus Ciſtercianus, ambo viri docti. Hic manu, commendatitiis litteris ad exteras etiam Nationes directis, Opus noſtrum non ſecus ac fetum proprium promovere ſtuduit. Conſiliis virorum Clariſſ. Jacobi *de Sainꝺte Beuve* Doctoris ac Socii Sorbonici, & Hadriani Valeſii Hiſtorici Regii multum me debere profiteor. Scriptos codices nobis ſuppeditârunt Bibliothecæ San-Victorina & Thuana: nonnullos commodavit Claudius Jolius Pariſiacæ Eccleſiæ Canonicus, vir eruditionis & humanitatis eximiæ. Nobis inſtar Bibliothecæ fuit, qui juvandis litteris totus natus eſt, V. C. Antonius Vion Herovallius, Lutetiæ in ſuprema Rationum publicarum Curia Auditor. E noſtris plures habuimus laboris adjutores. D. Odonem *de la Motte* & D. Claudium Chantelovium ſecuriùs laudo, quia mortuos: hunc multigena eruditione præditum, qui dum multa meditatur, in ipſo ætatis flore interceptus eſt: illum in hiſtoria ſacra adeo verſatum, ut eum Illuſtriſſ. Henricus Spondanus ſtudiorum ſuorum adjutorem poſtulaverit, V. C. Andreas Sauſſaius nunc Tullenſis Epiſcopus ſubſidiarium expertus ſit in condendo Martyrologio Gallicano, quod antea Odo noſter cogitabat. Tertium addo itidem vitâ nuper functum D. Franciſcum *le Sueur*, virum doctum, qui plures Sanctorum Vitas ipſe deſcripſit & illuſtravit. Aliorum qui adhuc ſuperſunt modeſtiæ parcere cogor. Ex Bibliothecis Monaſteriorum noſtrorum S. Petri Corbeïenſis, S. Benedicti Floriacenſis, S. Remigii Remenſis, & S. Theoderici prope Remos, item S. Cornelii Compendienſis, & S. Petri Conchenſis, multum auxilii accepimus. Auctores beneficii nominare ſuperſedeo, pluresque alios, quos propriis locis deſignabo.

118. Supereſt, ut omnes quorum intereſt, Sodales noſtros, cujuſcumque regionis Monachos, quibus S. Benedictus cordi eſt, ſubſidio vocem, & in laboris noſtri invitem conſortionem: immo quoſcumque pios doctoſque viros, quibus ſacræ antiquitatis nomen antiquum eſt. Juvabunt autem nos plurimùm, ſi Acta vetera Sanctorum noſtrorum, qui peculiari cultu quibuſque in locis honorantur, eorumve Miracula & Tranſlationes, ſincerè deſcripta & diligenter collata nobis tranſmiſerint, notatis ad marginem vulgari idiomate, Locorum, Opidorum, Sanctorumque ipſorum propriis nominibus. Si notiores ſunt Sancti, prima & ſuprema cujuſlibet Vitæ verba ſatis erit indicâſſe, quam fortaſſe jam habemus præ manibus. Hoc facto Sanctos noſtros ſibi demerebuntur, noſque beneficii ſui memores habebunt & præcones.

R. P. D. JOHANNIS MABILLONII PRÆFATIO IN SECUNDUM SÆCULUM BENEDICTINUM, QUOD EST A CHRISTO NATO SEPTIMUM.

1. DECURSIS primi Sæculi Benedictini salebris, accedimus haud inviti ad secundum, in quo paullò jucundior rerum facies, & piorum Monachorum turba numerosior. Aureum verè Sæculum! dum præjacta gratiæ virtutumque semina, quæ in se ipso divinitùs recondita habuit *Vir omnium Justorum spiritu plenus*, calamitosis temporibus eruperunt in flores, ac demum orbi Christiano fructus uberrimos protulerunt. Mortuo S. P. BENEDICTO, Cassinensi Monasterio susque deque verso, cùm sacri instituti propagandi pæne emortua videretur spes omnis, res è contrario immensùm crevit: & seu Christianis detrimentis succurente, seu futuris malis providente Numine, ex sacris tum Benedicti, tum Cassini cineribus agminum sanctorum numerosa consurrexit soboles, per partes Europæ præcipuas diffundenda. Postquam enim Gregorius Magnus S. Benedicti Vitam & Regulam voce ac calamo suo celebravit, postquam Bonifacius Papa IV. eamdem Regulam in Synodo Romana commendavit; eam ambabus (quod aiunt) ulnis excepêre Monachi, sive qui ab anterioribus Patribus Institutiones suas hauserant, sive qui Monasteria construere volebant. Et, quod fieri solet in principio cujuslibet disciplinæ, Benedictinis asseclis pia æmulatione flagrantibus, tot & tanta sacri Ordinis lumina mundo illuxerunt, ut non alia umquam ætas piorum Monachorum fecundior fuerit, nunquam felicius viderit sæculum Benedictina Religio. Quod quidem magno Dei præpotentis beneficio accidit: ut cùm scientiâ & doctrinâ deficientibus invalesceret ignorantia, Ecclesia errorum & hæreseôn procellis afflicta turbaretur; præstò adesset morum sanctitas, quæ fide & zelo armata periclitanti Ecclesiæ opem ferret. Neque enim homines solùm sapientes & doctos, *salem terræ & lucem mundi* prædicavit Veritas Christus; sed etiam sanctos viros, qui & corruptis moribus salem integritatis, & occæcatis mentibus justitiæ lumen opponunt.

2. Infame tum erat in Oriente nomen Muhammedis Pseudo prophetæ natione Saraceni, qui ex Judæorum, Arianorum, & Nestorianorum dogmatibus propriisque commentis novam sectam conflavit; ac popularibus suis Arabiæ Felicis incolis per se primùm, deinde toti fermè Orienti per suos impiæ superstitionis dominationisque jugum imposuit. Id Heraclii Augusti infeliciter cœptum, quum Chlotharius II. Francicum Regnum administrabat. Paullo post, id est Dagoberto Chlotharii filio regnante, etiam Orientis Ecclesias infecit Monotheletarum hæresis,

Cyro

Cyro Alexandrino Patriarcha incentore : cui Heraclius Imperator, ejusque nepos Constans, aliis Constantinus dictus, edictis & auctoritate plurimùm faverunt. Ex Regia urbe per Sergium, Pyrrhum, & Paulum Constantinopolitanos Patriarchas malum in alias Ecclesias permanavit : nec pepercisset Occidenti, nisi Theodori, Martini, aliorumque Pontificum Romanorum vigilantia piorum hominum consiliis & ope adjuta obstitisset. Neque tamen Occidentales seu Aquilonares plagæ ab suo quoque contagio immunes erant. Gallia Paganos aliquot in locis, Corturiacenses, Tornacenses, Gandavenses & finitimos populos sustinebat. Britannia insula permistos habebat idololatras, Scottos seu Hibernos à Romanis ritibus de Paschate deque Tonsura dissentientes patiebatur. Germania majori sui ex parte in Gentilismi tenebris delitescebat. Gallia per Audomarum & Amandum ; Britannia per Augustinum, Wilfridum, & Cuthbertum, aliosque viros sanctissimos resipuit : Germania Kiliano, Winfrido, Rudperto, aliisque ductoribus, Evangelii lucem respicere cœpit, Bonifacium sæculo insequenti Apostolum habitura. Columbanus in Gallia Monasticum statum extulit ; Eustasius, Agilus, Amandus, Audomarus, Remaclus, Wandregisilus, Filibertus mirificè propagârunt. Augustinus, Wilfridus, Cuthbertus, Benedictus Biscopus Britanniam ; Fructuosus, Hildefonsus Hispaniam sanctorum Monachorum agminibus implevêre. Et quidem hic ferè erat per septimum sæculum Christianæ ac Monasticæ Reipublicæ status.

3. Ut verò præstituto à nobis superiori Præfatione ordini ac dispositioni insistamus, quædam argumenta hîc fundamenti loco tractanda sunt, quæ subsequentibus Actis non parum lucis adlatura videntur. Primum erit de S. Columbani Regula & Institutis, an à S. Benedicti Regula diversa sint, an cum illa aliquando coïerint ? II. de Monastici statûs antiquitate in Belgio, ejusdemque per S. Amandum propagatione. III. de Sanctimonialium & Canonicarum origine itidem in Belgio. IV. Observationes varias Ecclesiasticas & Monasticas complectetur. V. denique Observationes historicas & Chronologicas. Quæ antequam latiùs explicare incipiam, juvat nonnulla diluere objecta, quæ adversus consilii ac propositi nostri rationem Sæculo primo stabilitam opponuntur.

4. Conqueruntur siquidem è nostris quidam de violato à nobis Sanctorum nostrorum Canone, nimirum quòd sanctos Monachos quamplures in extraneorum classem rejecerimus, minoribusque typis ediderimus eorum Acta, quos in domesticorum ac sodalium numero Scriptores nôstri hactenus habuerant. Ex adverso nonnulli alterius partis homines causantur, quòd historiam nostram Actis Sanctorum subditiciorum oneremus. Quin eos continuò, si tales eos agnoscimus, insalutatos prætermittere libuit, ut germanis ac propriis Sanctis integrum demus locum ? Verùm quodcumque utrobique est incommodi, tantum abest ut instituti nostri methodum ac rationes convellat aut attingat, quin potiùs illustrando consilio nostro confert plurimùm : quod paucis demonstrare juvat.

5. Nihil convenientius aut accommodatius videtur potuisse inveniri ad utriusque partis conciliationem, quàm si Sanctos dubios & extraneos, quos tamen nonnulli è nostris proprios & germanos existimârunt, retineremus quidem, sed minoribus characteribus designaremus. Sic enim utrorumque votis fit satis, dum & nostri habent eorum Acta quæ legant ; alii verò distinctos habent quos eliminandos velint. Nec meliùs, opinor, vel alumni Benedictini qui Patris ac familiæ Benedictinæ legitima decora propugnare debet ; vel historici sinceri & veritatis amantis partes explere licebat. At rem propiùs intueamur.

6. Provocamur ad Martyrologii Benedictini edicta, quibus obviam à nobis itum nonnulli queruntur. Nefas quippe existimant violare Sanctorum nostrorum

Canonem, quem Majores nostri sanctum esse voluerunt. Verùm nec Canon iste qualiscumque tandem est, tam sacer videri debet, ut paullum ab ipso recedere piaculum sit; nec forsitan ullo modo ab eo recessimus.

7. Qui viros Pios & Illustres Ordinis S. Benedicti in numerum primus redegit Trithemius, non ita explicavit aut complexus est omnia, quasi aut nihil ab ipso prætermissum, aut nihil commissum fuerit. Suam profectò laudem meretur eruditissimus vir. At quemadmodum qui novæ cujusdam disciplinæ rudimenta præscribunt, non adsequuntur omnia, sed in plerisque deficiunt allucinantur-ve: ita & Trithemio accidit in eruderanda Benedictini Ordinis antiquitate: multa siquidem aliis explicanda, illustranda & supplenda reliquit. Certè Arnoldus Wion, primus Martyrologii Benedictini concinnator, quum uno post Trithemium sæculo Sanctorum nostrorum Fastos ordinare tentavit, adeo obscura invenit omnia, ut nihil incertius sanctorum Monachorum rebus præclarè gestis fuisse affirmet: quorum Vitæ, ætas videlicet, conditio, mors & cetera hujusmodi ita in obscuris latebant, ut etiam an Monachi umquam fuissent nesciretur. Excusandus proinde Arnoldus, sanè de Benedictina Republica bene meritus; excusandus, inquam, si in aliquibus lapsus est, sive nobis Sanctos vindicando extraneos, sive prætermittendo proprios. In his enim errare aliquando hominem per offusas antiquitati tenebras ambulantem necesse fuit. Hinc Menardus noster, qui libros duos Observationum in Wionis Martyrologium commentatus est, quosdam Sanctos à Wione admissos secernit à nostris, alios ab eodem prætermissos adjungit: quod etiam præstiterat Antonius Yepezius in Annalibus Benedictinis. Quid enim attinet ementitos & ficticios Ordini Benedictino affingere honores, cùm suo satis superque splendore illustretur? Næ illi ignavam & otiosam familiæ suæ expendunt operam, qui ejus decora immodicis efferunt elogiis: nec tantum perficere in ejus injuriam possent injusti contemptores aut vituperatores, quantum laudatores nimii ac præcipites, qui dum laudibus sine delectu student, & vera falsis immiscent, etiam veritatem in discrimen adducunt: contingitque illis, ut nec vera dicentibus credatur. Unde mihi semper maximæ curæ fuit hunc scopulum vitare: & quamvis eruditione & scientia inferior, nulli tamen sinceritate verique studio cedere umquam sustinebo. Neminem calumniari aut traducere est animus: multa ignoraverunt Majores nostri, quæ dissimulare non possumus. Nimirum postquam nostro sæculo innumera antiquitatis monumenta eruta sunt è tenebris; postquam tot clarissimi ac eruditissimi viri historicis rebus illustrandis insudaverunt; tot fabularum debellata sunt monstra, adeò res obscuræ in manifestam lucem venerunt, ut qui in antiquitatis rebus clariùs non videt, oculos claudere vel se ipse excæcare dicendus sit. Nihil igitur mirum, si nonnullos Monachos sanctos, quos Wion in nostrorum ordinem retulit, aliquando in dubiorum, aut subditiciorum classem rejicimus: cùm eorum Acta aliaque permulta, quibus destitutus erat Wion, habeamus præ manibus: iisque inspectis facilius sit de eorum instituto ac professionis conditione judicare.

8. Illud etiam addam in excusationem Wionis & aliorum, quòd etiamsi germanos Ordinis Benedictini Monachos sanctos ab alienis facilè distinguere potuissent, non tamen continuò quoscumque extraneos eliminare & abjicere debuerint. Sunt enim ex his plerique ita Ordini nostro affines & tanta necessitudine nostris alligati, sive quòd in Cœnobia ab ipsis condita nostri proximè successerunt, sive quòd eorum discipuli in S. Benedicti castra commigrârunt, ut è re nostra esse videatur, eorum memoriam in Tabulis nostris conservare, id exigente affinitatis & necessitudinis lege, quæ inter ipsos adscititios & nostros intercedit. Quemadmodum qui alterius generis feminam in familiæ suæ consortium vocant, ejus stemma

gentilicium & præclaras stirpis imagines propriæ familiæ adjungunt & immiscent. Sic qui regionem aut provinciam aliquam in tabella depingunt, finitimarum regionum partes viciniores exprimere solent. Uno verbo dicam; manca esset & mutila Ordinis Benedictini historia, si ejusmodi Sanctorum memoriam & res præclarè gestas prætermitteremus: id quod non solùm nobis ingrati animi vitio, sed etiam rei nostræ publicæ detrimento verteretur. Istud igitur in causa fuit, cur plusculos Sanctos ab Instituto Benedictino alienos in primum Sæculum nostrum admiserimus: at veritatis amor fecit, ut eorum Acta minutioribus typis à domesticis & propriis distingueremus. Eodem modo dubios & incertos exprimere visum est: ut planè consilium nostrum non satis intelligant, qui quotquot Sanctorum Acta minoribus edita notis viderint, eos à nobis proscriptos incunctanter vociferantur. Sanè in primo Sæculo nonnulli sunt Sancti minutis donati litteris, quos non leves conjecturæ Ordini Benedictino vindicare posse videntur. Quo in numero SS. SEQUANUM, EBRUFLUM utrumque, MARTINUM Vertavensem & THEODULFUM Remensem, Abbates, uti & S. BASOLUM è secundo hocce Sæculo, reponimus: quos tamen quia huic rei confirmandæ non satis valida suppetunt argumenta, in dubiorum classem consultò seposuimus. Hæc interim dicta velim ad conciliandos eorum animos, quibus labores nostros quantuloscumque præcipuè devoveri, approbari, & acceptos utilesque, si Deus sirit, esse semper in votis fuit. Nunc ad rerum ordinem se recipiat oratio.

§. I.

DE S. COLUMBANI *Regula & Institato, an à* S. P. BENEDICTI *Instituto diversum, an cum illo aliquando coïerit?*

9. NON sine fundamento idoneisque argumentis Scriptores nostri Columbanum ejusque discipulos in album Sodalium Benedictinorum retulerunt. Cùm enim animadverterent, S. Benedicti Regulam in Monasteriis à B. Columbano institutis ab omni Majorum viguisse memoria, nec ullum tempus adsignari posse, quo in illis primùm recepta fuerit; in hanc demum concessêre sententiam, eamdem Regulam prædictis Cœnobiis ab origine impositam fuisse: unum proinde, non diversum S. Benedicti ac S. Columbani censeri debere Institutum. Neque recentiorum dumtaxat hac de re persuasio fuit, sed ab antiquorum placitis profecta traditio. Huc testimonia quædam adducere juvat, quò Auctorum posteriorum, qui Columbanum Ordini Benedictino vindicant, opinionem confirmemus.

10. Primus occurrit S. Donatus ex Monacho Luxoviensi ac S. Columbani discipulo Antistes Vesontionensis, qui sæpiùs à Flavia matre aliisque Jussani Parthenonis Sanctimonialibus rogatus, *ut explorata S.* CÆSARII *Arelatensis Episcopi Regulâ, quæ specialiùs Christi Virginibus dedicata est, unà cum beatissimorum* BENEDICTI *quoque &* COLUMBANI *Abbatum collectis flosculis ad instar enchiridion excerperet*, id tandem perfecit & tria supra quadraginta capitula ex Regula S. Benedicti adduxit. Quorsum, quæso, Virgines Jussanenses in vicinia Luxoviensium Monachorum consistentes à Donato S. Columbani discipulo poscunt aptari sibi S. Benedicti Regulam, nisi quia à Monachis circum positis observari hanc advertebant, eosque cupiebant imitari? Certè quod ad S. Cæsarii Regulam attinet, eam hac ratione consulendam existimabant, quòd *specialiùs Christi Virginibus dedicata est*. At inferebant & quidem rectè; *quòd Regula S. Benedicti sibi minimè competeret, cùm eamdem viris potiùs, & nequaquam feminis edidisset* Benedictus. Ergo Monachorum æmulatione adductæ, SS. Benedicti & Columbani Regulas suis usibus aptari postularunt. Idem egre-

Ad an. 654. giè confirmat Auctor libri de Vita B. Salabergæ æqualis & gravis, de Waldeberto post Eustasium Columbani successorem Abbate Luxoviensi scribens in hunc modum : *Hujus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum ac sacrarum Puellarum examina non solum per agros, villas, vicosque, atque castella; verumetiam per eremi vastitatem ex Regula dumtaxat beatorum Patrum* BENEDICTI *&* COLUMBANI *pullulare cœperunt.* Accedit auctoritas ex Vita S. Præjecti ab Scriptore

Ad ann. 674. ejusdem sæculi petita. Quippe vir illustris Genesius consilio S. Præjecti *Monasterium sacrarum Virginum suburbano præfatæ civitatis, in loco cui Camelaria nomen inditum est, omni nisu atque conamine fabricare adorsus est ex Regula dumtaxat virorum sanctorum, id est* S. BENEDICTI *&* S. CÆSARII *atque* COLUMBANI : quo loco ipsissimam S. DONATI Episcopi lucubrationem seu compilationem intelligendam esse verisimile est. Denique in hujus rei confirmationem adduci potest testimonium ex Actis S. Desiderii Cadurcensis Episcopi petitum in hæc verba: *Nullum eo tempore in urbe Caturca propositum Monachi, neque habitus Religionis aut*

Tom. 2. Bibli. Labbæ. *Regulæ Cœnobialis intraverat : Secta Columbani procul aberat, Instituta* S. BENEDICTI *longè distabant.* DESIDERII *autem tempore* * *hæc Secta Caturcæ intravit, & hujus sub die hæc Religio adolescere cœpit.*

11. Si verò ab hujusmodi testibus ad veterrima chartarum Instrumenta convertamus oculos, inveniemus primordiales Monasteriorum litteras huic sententiæ oppidò suffragari. Bertefridus Ambianorum Episcopus Monasterio Corbeïensi concessit

Sirmond. tom. 1. Conc. Gall. p. 502. Privilegium immunitatis *anno* VII. *Chlotharii Regis,* in quo hæc verba : *Illud etiam addi placuit, ut ipsi Monachi sub Regula* S. BENEDICTI *vel* S. COLUMBANI *conversari & vivere debeant* : quod etiam Patres Concilii Parisiaci anno DCCCXLVI. apertè confirmant. Drausio Episcopus Suessonicus in Privilegio Parthenoni B. Mariæ *anno* XIV. *regni Chlotharii* dato præcipit, *ut infra Monasterium Virgines castè Domino debeant militare secundum votum Deum timentium qui construxerunt Regulam* S. BENEDICTI, *ad modum Luxoviensis Monasterii quod* S. COLUMBANUS *tenuit.* Id paullo antè statuerat Emmo Senonicus Antistes litteris suis in gratiam Monasterii S. Petri Vivi. *Et quia*, inquit, *vir venerabilis* AGILENUS *Abba unà cum Fratribus secum consistentibus de Monasterio S. Petri & Pauli, quod Domna Teodechildis Regina quondam suo opere construxit, vel ipsa ibidem suum videtur habere sepulcrum sub oppidum Senonis civitate, religiosæ suggestionis postulatis nostrarum quippe aurium intima penetravit. Sancto igitur desiderio succensi, sub Regula* B. BENEDICTI *& modo Luxoviensis Monasterii devota mente & integra de-*

Tom. 2. Spicil. Acheriani Tom. 1. Spicil. *votione deliberant consistere*, &c. *Actum Mausolaco curte Dominica anno* III. *Domini nostri* CHLOTHARII *Regis.* Hujus Privilegii meminere Clarius in Chronico ad ann. 675. & Odoramnus apud Chesnium. Quid referam Diploma Chlotharii Regis de Besuensi Monasterio, *ubi Monachi sub Regula B.* COLUMBANI *seu B.* BENEDICTI *adunati* fuisse dicuntur? Quid testamentum Leodebodi Abbatis de Cœnobii Floriacensis ædificatione? Quid chartam Nivonis seu Nivardi Remorum Præsulis pro Monasterio Altivillarensi commemorem, in quibus Regula *SS.* Benedicti & Columbani itidem commendatur? Nec sanè infitior, in nonnullis id genus Instrumentis veterrimis quædam reperiri errata, quæ & librariorum audacia & temporum longinquitas induxit. At tam varios tamque dissitos amanuenses in id quasi coïtione facta conspirâsse, ut Columbano Benedictum falsò adjungerent, vix profectò credibile est. Certè Frodoardus Canonicus Remensis, in Hist. Rem. lib. 2. cap. 7. de Nivardo agens, *Construxit,* inquit, *Monasterium quod dicitur Altumvillare petente Berchario Abbate, ubi cum Fratribus suis Monachis sub Regula Patrum*

* Præsul erat Cadurcensis Ecclesiæ Desiderius anno 630.

S. BENEDICTI *& S.* COLUMBANI *vivere posset.* Porro Frodoardus ineunte sæculo X. florere cœpit, quo tempore primaria ejusdem Monasterii Instrumenta videre potuit.

12. Hæc aliaque id genus argumenta nostros adduxerunt, ut Columbanum & ejus discipulos Benedictinis sodalibus adnumerarent. Quod sanè nequaquam temerè factum, nemo prudens non intelligit. Quanquam Ordericus Vitalis, Monachus Uticensis, lib. 8. Hist. Eccles. Columbani quidem discipulos, non tamen Columbanum ipsum Benedictinis subjicit Institutis, eo quòd Columbanum S. Benedicti æqualem fuisse & S. Maurum Columbano mortuo in Galliam accessisse crediderit. Sic enim de S. Columbano sermonem instituit. *Hic admirandæ sanctitatis Pater Monachilem Regulam edidit, primusque Gallis tradidit. Florentissimi de Schola ejus Monachi prodierunt* EUSTASIUS *Luxoviensis,* AGILUS *Resbacensis,* FARO *Meldensis,* AUDOMARUS *Bononiensis,* FILIBERTUS *Gemeticensis, aliique plures Episcopi & Abbates. Ipsi, reor, B. Maurum ejusque socios & discipulos noverunt, & ab ipsis, sicut ab aliis scripta doctorum, ædificationis causâ, sancti normam suscepere* BENEDICTI, *ita tamen ut non abhorrerent sui statuta Magistri, almi videlicet* COLUMBANI. *Ab ipso siquidem modum divinæ servitutis & ordinem didicerunt, & formam orationum pro cunctis ordinibus qui in Ecclesia Dei sunt, nigredinem vestium aliasque observationes sumpserunt, quas pro religione & honestate ipsius tenuerunt, & sequaces eorum usque in hodiernum reverenter observare appetunt.* Hoc testimonio nihil manifestius adduci poterat ad stabiliendam sententiam nostram, quâ S. Columbani Institutum cum Benedictino coaluisse ab initio diximus, uti & inferiùs demonstraturi sumus.

13. Non placet hæc concordia Bollandi continuatoribus, qui utrumque Institutum perpetuo divortio (si Deo placet) discretum fuisse contendunt, tum in Comment. prævio ad Vitam S. Attalæ Bobiensis, ubi aiunt, " Attalam rexisse 10. Martii.
" Bobiense Monasterium secundum Regulam & institutionem S. Columbani:
" id & posteros diu observâsse, & Institutum S. Columbani à Regula Bene-
" dictina ita differre, atque hoc tempore inter se differunt Constitutiones Men-
" dicantium; " tum in Comment. prævio ad Vitam S. P. Benedicti, ubi Regulæ 21. Martii. §. 1. n. 2.
Benedictinæ propagationem à restauratione Cassinensi per Petronacem facta inceptam fuisse innuunt, & à S. Bonifacio Episcopo Maguntino tentatam in Concilio Liptinensi. " Verùm, inquiunt, frequentiores adhibendæ fuerunt in-
" culcationum machinæ, ut propria & hactenus observata regula tolleretur, atque
" alia à S. Benedicto scripta assumeretur. Qua in re sub Ludovico Pio Imp. anno
" DCCCXVII. plurima in Concilio Abbatum Aquisgrani collecto fuerunt peracta.
" S. Benedictum Ananiæ Abbatem huic negotio adhibitum, ob idque Concor-
" diam scripsisse Regularum, ut ad amplectendam Benedicti Regulam animi om-
" nium magis benevoli redderentur, " uti Henschenius commentatur in Vitam S. Benedicti Ananiæ Abbatis, quod etiam in Comment. Vitæ S. Cuthberti repetit. 2. Februar. num. 15. Horum ergo sententia est, per Benedictum Anianensem Abbatem, curante potissimùm Ludovico Augusto, cœpisse Benedictinæ Regulæ propagationem; cui 20. Martii. n. 13. sententiæ accedit Carolus Cointius in Annal. Tomo 3. passim, præcipuè anno 667. num. 20. Immo neque in Floriacensi Monasterio post S. Benedicti Reliquiarum Translationem isthuc factam admissa S. Benedicti placita existimat ad ann. 675. n. 2. tum ad ann. 667. n. 5. negat Monasterio Fontanellensi impositam fuisse Benedicti Regulam à S. Wandregisilo, quòd is in Italico itinere nusquam Cassinum profectus esse dicatur. Quasi aut Cassinense Monasterium eo tempore steterit, aut in Cassinensibus archivis S. Benedicti Regula sub clave obserata fuerit. Denique ad ann. 640. n. 36. subscribit Ferdinando Ughello, affirmanti Regu-

lam S. Benedicti in Cœnobio Bobiensi primùm audiri cœpisse posterioribus sæculis, hoc est Lucio II. summo Pontifice, medio sæculo XII. Ægrè quidem adducor, ut hisce de rebus concertationes suscipiam: tum quia id genus causarum injucundam ac molestam habet tractationem, tum quia adversus homines de Republica Christiana benè meritos stilum exerere me piget. At cùm videam eos velut ex condicto ad omnem occasionem eadem repetere; meritò ignaviæ ac socordiæ vitio mihi verteretur, si in propugnando Ordinis nostri honore legitimo minùs diligentiæ adhiberem, quàm isti in minuendo. Itaque porrectum ab ipsis calamum arripere coactus, tria præstabo quambrevissimè. Primùm, quid sentiam de SS. Benedicti & Columbani Institutis in unum collatis, ingenuè ac sincerè exponam. Deinde admisso ea fuisse ab initio diversa, ambas utriusque Sancti Regulas paullo post, id est procedente sæculo VII. in omnibus pænè Monasteriis simul observatas fuisse demonstrabo. Tum demum in confutatione objectorum, unam S. Benedicti Regulam sæculo VIII. in Gallia viguisse, idque potissimùm perfecisse Benedictum Abbatem Anianensem.

14. Ea fuit hactenus (ut jam dixi) Nostrorum persuasio, ut SS. Benedicti & Columbani normam perpetuò unam fuisse existimaverint. Id negant socii Bollandiani, contenduntque insuper, S. Benedicti Regulam à Columbani statutis semper fuisse discretam, nec ante sæculi noni principium B. Columbani Regulam Benedictinæ cessisse. In hacce controversia suffragium meum premere aut dissimulare, nec possum, nec debeo. Columbanus (ut quidem mihi videtur) diversum à Benedictino vivendi genus in Galliam invexisse non immeritò dici potest. Primò enim ex Hibernia seu ex Bancorensi Monasterio venit in Galliam, antequam Regula S. Benedicti in Britanniam insulam, adeoque in Hiberniam penetravisset. Deinde in Gallia constitutus, Monachis Regulam peculiarem scripsit, quam in Codice Regularum, unà cum ipsius Pœnitentiali legere licet. In ea nullum ferè vestigium Benedictinæ Regulæ apparet. Præterea Jonas in Actis Columbani ejusque discipulorum sæpè S. Columbani, nusquam S. Benedicti Regulam memorat. Equidem aliquot in locis *Regulam sanctam* laudat, quo nomine Concilia S. Benedicti Regulam commendare solent. At Jonas Columbani Regulam, quam ipse professus erat, designâsse videtur. Ad hæc Columbanus & Monachi ab eo instituti Scottorum habitum, tonsuram, aliosque ritus præferebant, uti ex Concilio Matisconensi Agrestii causâ coacto apparet. Denique in eo Concilio conquestus est Agrestius, teste Jona in Vita S. Eustasii, quòd *Columbani discipuli à ceterorum more descisscerent.* His argumentis adductus inclinat animus, ut Monasticum B. Columbani genus à Benedictino diversum ac separatum principio fuisse concedam. At utrumque paullo post in unum demum vivendi genus quibusdam ritibus detractis & temperatis coaluisse, persuasum mihi est: id quod & rationes superiores aliæque inferiùs referendæ validissimè adstruunt. Et Columbanus quidem in Italiam profectus, S. Benedicti famâ permotus, ejus Regulam ut se moribus Romanis accommodaret, in suo ipsius Bobiensi Monasterio admisisse dici haud temerè potest. At in Gallia post Synodum Matisconensem anno DCXV. habitam Columbani ritibus eamdem Regulam accessisse, nemo jure negaverit. Id quomodo factum sit, exponere juvat.

Ad ann. 625. 15. Agrestius ex Theodorici Francorum Regis Notario Monachus Luxoviensis, dein apostata & schismaticus, *B. Columbani Regulam offendit, adversus Regulam ejus canino* * *dente garriens*, ut Jonas in Vita S. Eustasii auctor est. *Cumque nihil profecisset, statuit ut examinatione probaretur. Emanante ergo Regali auctoritate multi Burgundiæ Episcopi in suburbio Matisconensi conveniunt. Scisscitantur Agres-*

** Al. Ilvido.*

tium, quid adversus Regulam S. Columbani objiceret. At ille ait, superflua quædam & canonicæ institutioni aliena eorum studiis teneri: se suæ Regulæ habere, cochleam quam lamberent crebrò Crucis signo signari, & in ingressu cujuslibet domûs intra Cœnobium tam introeundo quàm egrediendo benedictionem postulare. Columbanum à ceterorum more desciscere &c. Eustasii Abbatis responsis confusus Agrestius, *addit garrulitatis noxam calumniator, capitis comam aliter tondi, alio charactere exprimi, & ab omnium more desci sci*, notans videlicet Scoticam tonsuram, quæ dimidiatam coronam reddebat. Scilicet ab aure ad aurem per frontem in coronam cæsus erat capillus, ab aure ad aurem per occipitium capillus intonsus dependebat, sicuti ex Ceolfridi Abbatis Epistola in Actis S. Eustasii inferiùs probabimus †. Eustasius aliis Agrestii calumniis fecit satis: ad tonsuræ accusationem, quia rem dissimulare non poterat, nec aliis forsitan approbari posse putabat, nihil respondit. Quantas turbas in Britannia excitaverit Scotica illa tonsura, aliique Scottorum ritus, testatur Venerabilis Beda passim, præcipuè lib. 3. capp. 3. & 4. & lib. 5. cap. 16. Reversus è Concilio Matisconensi Eustasius, ut scandalum de tonsura inusitata aliisque moribus ab Ecclesia Romana alienis excuteret, S. Benedicti Regulam cum Columbani Institutis conjunxit, quemadmodum Ludovicum Pium Imperatorem in Monasterio Landevenecensi fecisse, in Præfatione sæculi I. observavimus. Hinc Auctor libri de Vita B. Salabergæ supra laudatus affirmat, sub Waldeberti qui Eustasio paullo post Concilium successit regimine, complura Monasteria *ex Regula dumtaxat SS.* Benedicti & Columbani ædificata fuisse: quod etiam S. Donati aliorumque testimoniis confirmavimus. Et certè quis credat, Audoënum, Eligium, Nivardum, ex Luxoviensi Monasterio arcessituros fuisse Monachos Simoniacâ distinctos coronâ, quam homines Romanis moribus addicti adeo aversabantur? Neque verò Honorius Papa Bertulfum Abbatem Bobiensem cum eo honore, qualem in ipsius Bertulfi Vita describit Jonas itineris comes *, suscepturus erat, si eatenus detrectâsset Romanis parere moribus, quos tantoperè commendatos Romani Pontifices semper esse voluerunt. Ita ergo S. Columbani Institutum cum Benedictino coaluisse ante sæculi VIII. initium videtur, eum ad modum quo in Cœnobio Atanensi *non modò Cassiani, verumetiam Basilii & reliquorum Abbatum qui Monasterialem vitam instituerunt, celebratæ sunt Regulæ*, ut Gregorius Turonicus Episc. auctor est in hist. lib. 10. cap. 29. Adversariorum argumenta discutiamus.

Ad ann. 62[?]

Num. 69.

Ad ann. 64[?]

16. Bollandiani socii in id conveniunt ut Benedictum Anianæ Abbatem velint Regulæ Benedictinæ propagatorem primarium in Gallia, adjutorem Ludovicum Augustum. At Regulam nostram ante utriusque ætatem ubique per Galliam, immo per Europam fuisse diffusam, pronum est comprobare.

17. Si ante Concilium Aquisgranense anno DCCCXVII. jussu Ludovici Pii habitum Regula S. Benedicti per Galliam recepta non erat, ridicula est Caroli Magni interrogatio in Capitulari Interrog. *Si in Gallia Monachi fuissent, priusquam traditio* Regulæ S. Benedicti *in has parochias devenisset?* Nec minùs incpta illa, quæ in Brevi subsequente exstat: *Inquirendum quâ Regulâ Monachi vixissent in Gallia*,

† „ Ceterùm tonsuram eam quam magum ferunt habuisse Simonem, quis rogo Fidelium „ non statim cum ipsa magia primò detestetur & meritò exsufflet? Quæ adspectu in frontis „ quidem superficie, coronæ videtur speciem præferre; sed ubi ad cervicem considerando „ perveneris, decurtatam eam quam te videre putabas invenies coronam. *Ceolfridus Abbas in Epistola sua apud Bedam lib. 5. Hist. cap. 22.*

* „ Ad Honorium Papam accessit Bertulfus. Qui cùm rei causam patefecisset, ille de in„ dustria quærit quæ sit consuetudo Regularis disciplinæ. Cùmque cuncta alacri animo in aures „ Præsulis digessisset, placuit Honorio Regularis series, religionis cultus ac humilitatis indicia. *Jonas in Vita S. Bertulfi num. 6.*

priusquam REGULA S. BENEDICTI *in ea tradita fuisset : cùm legamus, inquiunt, S. Martinum & Monachum fuisse, & sub se Monachos habuisse, qui multo ante S. Benedictum fuit.* Cur enim, quæso, viros eruditos adhibebat Carolus Magnus ad id inquirendum, nisi quia jam ante suam ipsius ætatem Regula Benedictina ubique invaluerat ? Sanè si res suo tempore acta fuisset, eam non adduxisset in quæstionem homo alioquin rerum suo ævo gestarum haud ignarus. Carolo Magno succinit Albinus Alcuinus Flaccus, ejus Præceptor, aliquot annis ante ipsum mortuus, in Epigr. 112. de S. Benedicto agens hoc disticho :

Turba Monachorum celebrat te sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine scripta tuo.

Quis ferat hanc Alcuini sententiam, si unum aut alterum dumtaxat Monasterium in Gallia, nec plura in Britannia, S. Benedicti leges sectabantur ? Hæc quidem sufficere debuerant ad propositæ quæstionis illustrationem : at ex ipsis Benedicti Anianensis Actis controversia dirimenda est.

18. S. Ardo seu Smaragdus, ejusdem Benedicti Anianensis discipulus & Vitæ scriptor, hæc de Præceptore suo commemorat : *Dedit autem cor suum ad investigandam B. Benedicti Regulam, eamque ut intelligere posset satagens, circuivit Monasteria, peritos quosque interrogans quæ ignorabat.* Ergo passim in Monasteriis Gallicanis antea servabatur Regula Benedictina : aliàs incassùm Benedictus Anianensis Monasteria perlustrabat, ut ejus praxim usumque exploraret. Quis enim Benedictinæ Regulæ studiosus indagator, Augustinianorum aliave Religiosorum hominum collegia adeat, ut ejusdem Regulæ usus & observationes percipiat ? Porro necdum Benedictus ille Anianæ Abbas Concordiam suam scripserat. Sic enim subdit Ardo : *Et omnium Sanctorum quascumque invenire potuit Regulas congregavit, normamque utilem & Monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas.* Audire mihi videor quemdam insusurrantem, alias Patrum Regulas in Gallicanis Cœnobiis à prædicto Abbate repertas : eas proinde isthic observatas fuisse. Id ejusmodi est, quasi si quis inventâ apud Dominicanos S. Benedicti Regulâ, continuò eos Benedictinos esse proclamet. Si adhuc hærere pergis, audi Ardonem causæ nostræ ampliùs patrocinantem. *Præfecit eum quoque* (scilicet Benedictum Anianensem) *Imperator Ludovicus* CUNCTIS IN REGNO SUO CŒNOBIIS. *Multa denique Monasteria erant, quæ quondam regulariter fuerant instituta ; sed paullatim tepescente rigore Regularis pæne deperierat Ordo. Ut autem sicut* UNA OMNIUM ERAT PROFESSIO, *fieret quoque omnium Monasteriorum salubris una consuetudo, jubente Imperatore aggregatis Cœnobiorum Patribus unà cum quampluribus Monachis per plures resedit dies. Omnibus ergo simul positis Regulam ab integro discutiens, cunctis obscura dilucidans, dubia patefecit, priscos errores abstulit, utiles consuetudines, affectusque confirmavit. Judicia igitur Regulæ cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minùs Regula pandit consuetudines, assentientibus cunctis protulit, de quibus etiam Capitulare Institutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in Regno suo positis Monasteriis observare præciperet. Cui protinus Imperator adsensum præbuit. Perfectum itaque propagatumque est opus divina opitulante misericordia, & una cunctis generaliter observatur Regula, cunctaque Monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, ac si ab uno Magistro & in uno imbuerentur loco.* Hæc paullo fusiùs retuli, quòd Henschenius eodem loco abutatur, ut opinionem suam fulciat. Huc æquorum hominum, immo Henschenii ipsius fidem appello. Ludovicus Augustus non duobus aut tribus, sed *cunctis in Regno Monasteriis*, Benedictum Anianensem præficit : Synodum cogit, *ut sicut una omnium erat*

Bolland. 2. Fevr. num. 25.

Num 36.

erat professio, fieret quoque omnium Monasteriorum salubris una consuetudo. Ergo ante una erat professio in cunctis Galliæ Monasteriis. Separata erant ab invicem Monasteria, diversis addicta ritibus; alii aliter Regulam Benedictinam interpretabantur, in plerisque Ordo Regularis pænè deperierat. Concilium indicit Imperator, de abdicandis S. Columbani aliorumve Patrum Regulis verbum nullum. Benedictinæ Regulæ dubia explicantur, consuetudines diversæ conciliantur; pravæ reformantur, meliores constituuntur, admittuntur ubique: Abbas omnibus unus providet Benedictus, Anianensis Monasterii Rector. Quis hoc de primaria Regulæ receptione, non de Monasteriorum reformatione & modo vivendi uniformi explicare absque gravi errore possit? Sanè Ardo in consequentibus idem exponens, seu potius Monachi Indenses in Epistola sua de obitu sui Benedicti; *Hic est* BENEDICTUS, inquiunt, *per quem Dominus Christus in omni Regno Francorum* REGULAM S. BENEDICTI RESTAURAVIT. Restauravit, inquam, hoc est in integrum restituit, & ita *in omni Regno Francorum* observandam curavit, ut olim fuerat observata. Jam ergo ante illum *in omni Regno Francorum* hæc eadem stabilita fuerat. Nemo quippe restaurat, quod non ante exstitit. At Benedictus hic sæpe laudatus Monachum in Cœnobio S. Sequani induit anno DCCLXXIII. siquidem post annos professionis octo supra quadraginta, supremum diem absolvit anno DCCCXXI. Ergo ante medium sæculum VIII. Regula sancta *in omni Regno Francorum* recepta erat.

Neque demum Caroli Martelli aut tandem filii ejus Pippini principatu Ordo Benedictinus in Cœnobiis Gallicanis florere cœpit. Quin potiùs ob bellorum tempestates Monasteria desolata, sæcularibus viris in beneficium attributa, denique omni fermè Religionis cultu & observatione destituta sunt. Hinc mali labes ob quam *Regularis Ordo pænè deperiisse* ab Ardone dicitur. Longè proinde ante Monasterii Cassinensis instaurationem per Petronacem Gregorio tertio Romano Pontifice peractam per Galliam vigebat Ordo noster: aliàs quî fieri potuisset, ut ab anno DCCXL. quo Cassinensis restitutio perfecta est, ad annum DCCLXXIII. quo Benedictus Gallus Monasticum habitum sumpsit, hoc est intra annorum triginta trium spatium, Regularis Ordo S. Benedicti primùm quidem ubique admitti, exin florere, demum abjecto omnis pænè Religionis cultu in omnibus Monasteriis deperire potuerit? Et tamen ista approbare coguntur adversarii, si idem Ordo per Galliam à Cassinensi dumtaxat instauratione propagari cœpit.

Verùm quid tandem respondebunt ad canonem 15. Concilii Augustodunensis anno circa DCLXV. habiti, quo statuitur de *Abbatibus & Monachis, ut quidquid canonicus Ordo vel Regula S. Benedicti edocet, & implere & custodire in omnibus debeant.* Reponent fortasse mirum non esse, si Leodegarius qui Regulam S. Benedicti in Maxentiano Pictorum Monasterio observari viderat Abbas, eamdem Regulam jam Episcopus Monachis Augustodunensis Diœcesis imponere curavit (sic enim ferè Carolus Cointius reponit) nec tamen constare an Monachi ipsi istam Regulam admiserint. Bene est. Jam ergo Regula S. Benedicti à Maxentianis Monachis medio sæculo VII. recepta erat, an verò ab ipsis solis? probent adversarij: nos verò ab aliis etiam receptam interim probamus. Et Concilium Augustodunense Regulam S. Benedicti non imponit Monachis, sed eam ab ipsis, *impleri, custodiri, conservari* exigit. Neque solent Ecclesiæ Patres Regulas legitimè susceptas & probatas, qualis fuit S. Columbani Regula, è Monasteriis eliminare; nec Monachos ad alienum institutum, sed ad proprium religiosè observandum inducere.

Le Cointe ad an. 663. n. 18.

19. Denique ut manifestum fiat, Benedictum Anianensem Concordiæ librum non consarcinâsse, quò ad amplectendam Benedictinam Regulam (ut Henschenius opinatur) animi omnium magis benevoli redderentur; Concordiæ opus nuncu-

H

pat *Abbatibus & Monachis omnibus*, objicitque sibi ea quæ à tepidis segnibusque Monachis dici solent: *Quid ceteræ huic conferunt Regulæ? quid ad me quas non promisi pertinet legere?* Sanè si Regula S. Columbani vel alius cujusvis è Patribus in Gallicanis Monasteriis tum vigebat, absurda fuisset hæc objectio: Vovi Regulam S. Benedicti, aliæ Regulæ quid ad me? Immo si Concordiæ Auctor alieni Instituti Monachos ad S. Benedicti leges pertrahere in animo habebat, opponere sibi debuerat B. Columbani Monachos: Quid ad me quam non promisi Regulam S. Benedicti pertinet legere? Denique idem Concordiæ concinnator in Præfatione metrica Monachos universim monet, uti monita sancta, quæ in Regula Benedictina eatenus assiduè lectitaverant, tum aliorum Patrum testimoniis confirmata suscipiant.

Sumite hæc Monachi monita, quæ Regula sancta
Vos monet assiduè.

Cùm ergo *Monachis & Abbatibus omnibus* Lucubrationem suam Auctor inscribat, innuatque *Regulam sanctam*, id est Regulam S. Benedicti eatenus ab ipsis assiduè frequentatam; planè non aliis quàm Benedictinis Monachis, qui tum soli *in omni Regno Francorum* erant, opus suum dirigit.

20. Ex his satis, si quid sapio, refutata manet adversariorum de sera Benedictinæ Regulæ propagatione opinio. Nec tamen ea quæ adducta sunt argumenta aliaque id genus non pauca ignorare potuerunt viri oculatissimi: at quâ causâ factum sit, ut in contrariam abierint sententiam, divinare nec possim, nec velim. Superest ut Caroli Cointii objectis nonnullis faciamus satis.

Le Cointe ad ann. 667. n. 5.

21. S. Wandregisilus, si Cointio affirmanti credimus, non S. Benedicti, sed potiùs S. Columbani, immo diversorum Patrum Regulam Fontanellensi Monasterio præscripsit. Atque ut omnem auferat dubitationem, testem adducit Aigradum Monachum, qui in Vita S. Ansberti Lantbertum Abbatem, quòd in regendo Fontanellensi Monasterio cuncta strenuè atque irreprehensibiliter *secundùm normam SS. Patrum* gesserit. Verùm observare debuerat vir eruditissimus, hoc vocabulum rectè convenire Regulæ S. Benedicti, quæ antonomasticôs *Regula SS. Patrum* nonnumquam appellatur. Et ne longiùs funem ducam, liber antiquus qui *Ordo Romanus* inscriptus est, hoc nomine Regulam S. Benedicti designat. Nimirum in cap. *de Ordinatione Abbatis* præmissis verbis Theodori subjicitur hæc *Allocutio. Ecclesiæ nostræ, Fratres carissimi, Pater electus suum adest Ordinem ad suscipiendum. Unde Apostolica priùs censemus eum auctoritate examinandum, suum propositum & S. BENEDICTI REGULAM si velit ipse observare*, &c. Et longè infra post Abbatis consecrationem: *Tunc det ei Regulam dicens: Accipe* REGULAM À SANCTIS PATRIBUS NOBIS TRADITAM *ad regendum custodiendumque gregem tibi à Deo creditum. Accipe Monasticæ conversationis Regulam*, &c. En Regula S. Benedicti dicitur *Regula à sanctis Patribus tradita*, nempe quòd à viris sanctitate ac dignitate præstantibus quamplurimis eo usque per manus tradita fuerat. Porro scriptus est liber ille *de Ordine Romano* circiter Pippini Regis principatum *. Jam ergo ante illud tempus Regula nostra eam auctoritatem obtinuerat, ut *Regula sanctorum Patrum* seu (quod idem est) *Regula à SS. Patribus tradita* vocaretur, ob præstantiam scilicet sanctorum Monachorum qui illam servaverant. Et tamen adversarii nostri unum S. Maurum, & fortasse paucissimos discipulos, agnoscunt Regulæ Benedictinæ primarios cultores ad usque Ludovici Augusti cognomento Pii imperium, quo tempore Ordinis nostri (si Superis placet) incrementa locant. At si Aigradi testimonia de Regulâ per S. Wandresigilum Fontanellæ institutâ probat Cointius, probet etiam necesse est, quòd S. Wandregisilus Ansberto Fontanellam primùm accedenti auctoritatem Regulæ

* Hoc est post medium sæculum octavum.

S. Benedicti proponit. Ansberti quippe *postulationem audiens, inducias consulendi super hoc dicebat habere se velle: ut sicut Apostolica & Monastica docet Regula, sciret ad quid venerat.* Quibus sanè verbis intelligit Regulam S. Benedicti, quam *Regulam Monasticam* per excellentiam vocat, id cap. 58. præcipientem. Accedit auctoritas Chronographi Fontanellensis, qui Ludovico Pio operante opus suum absolvit, ita scribentis de Teutsindo Abbate cap. 9. *Ab isto tempore quo lugendus iste regiminis suscepit locum, status vitæ innocentis quem in eodem Cœnobio secundùm eximii* P. BENEDICTI *normam excolendum fore B. P. Wandregisilus instituerat, ob inopias plurimas fluctuare cœpit.* Vides mentem istius auctoris esse, *normam* S. BENEDICTI apud Fontanellam primitùs institutam à Wandregisilo fuisse. Denique neque Lantbertus neque Ansbertus Wandregisili successores vivendi genus à Patre suo institutum mutaverunt. Porro ne deinceps mutaretur, Ansbertus jam Episcopus, teste Aigrado, in Synodo Rotomagensi statuit, *ut sicuti sub ejus regimine, ita inantea & ipsi & posteri eorum* SECUNDUM REGULAM PATRIS BENEDICTI *fideliter Christo deservirent.* Ergo antea sub ejus regimine Regula S. P. Benedicti illic servabatur. Proferant ergo adversarii validum aliquod argumentum, quo Ansbertum Regulæ Benedictinæ Fontanellam inductæ auctorem demonstrent: sin minùs, verbis ludere desinant.

22. Venio ad Cœnobium Bobiense, in quo (si Ferdinando Ughello ejusque approbatori Carolo Cointio credimus) postremis temporibus Regulam S. Benedicti receptam fuisse ratum est. Theodorus Papa in litteris Privilegii Bobuleno Abbati Bobiensi concessi meminit *Regulæ sanctæ memoriæ* BENEDICTI. Ughellus interpolationem in hæc verba irrepsisse dicit, additque nullum de S. Benedicti Regula testimonium ante Lucii II. Pontificatum in monumentis Bobiensibus exstare. Ughello Cointius supplaudit. Verùm esto, nulla exstet mentio Regulæ Benedictinæ in aliis ante Lucium diplomatis; an propterea interpolata Theodori Bulla dici debet? Ughellus tabulas Bobienses, adeoque Pontificia diplomata revolvit, ac diligenter (ut quidem opinor) inspexit. Unas Theodori & Lucii II. litteras vulgavit cum variis Regum & Imperatorum Privilegiis: de ceteris cùm ea videre mihi non licuerit, nec sententiam ferre licet. Alios proinde auctores consulo: & ecce mihi Gerberti Bobiensis quondam Abbatis, postea Romani Pontificis epistolas legenti occurrit epistola octava-decima, in qua ferè duobus ante Lucium II. sæculis Regulæ nostræ apud Bobienses præclarum exstat testimonium. Gerbertus siquidem labente sæculo x. scribens ad Bobienses suos, sic eos compellat: *Qui* REGULAM S. BENEDICTI *professi estis & pastorem deserendum abjecistis, colla tyrannis sponte subdidistis.* Interpolationem, opinor, non causabitur Ughellus aut ejus quivis secutor hoc loco, quo nihil afferri luculentius potest. At fortasse reponent, Gerbertum ex Floriacensi (ut aiunt) Monacho Abbatem Bobiensem, rejectâ S. Columbani Regulâ, Benedictinam Bobio primum imposuisse. Bona verba quæso: longè aliter res se habet. Monachus quidem Bobiensis anonymus librum de Miraculis S. Columbani à nobis hîc primùm editum * composuit ante medium sæculum X. in cujus libri cap. 23. Auctor laudat *Privilegia sanctæ Sedis Apostolicæ* HONORII, THEODORI, MARTINI, SERGII, GREGORII, ZACHARIÆ, & *aliorum* Monasterio Bobiensi concessa, è quibus Auctor recitat fragmentum Privilegii Theodori Papæ inter alia decernentis, *ut si Monachi Bobienses tepidi in Dei amore & in Institutis Patrum torpentes quandoque exsistant, secundùm Regulam ab Abbate, id est à Patre Monasterii corrigi debeant. Si autem & ipse Abbas in ignavia aliqua contra Instituta Patrum & Regulæ tenorem fuerit deprehensus, & in aliquam sinistram partem inclinatus, à Sede Apostolica sub cujus constitutione consistit, corriga-*

* *Ad anni* 615.

tur, &c. Ex his Theodori verbis apud Ughellum vitiatis intelligimus, Theodori Privilegium à prædicto Miraculorum Scriptore visum ac lectum uti nunc se habet, si paucas Ughellanæ editionis mendas excipias. Deinde Regulæ nomine intellexit Auctor Regulam S. Benedicti, id quod probare facile esset, si non ipse disertè exprimeret his verbis subsequentibus in Episcopum Ternodensem aut Placentinum intortis: *Non vales tuum Episcopatum regere, & Monachos* SECUNDUM REGULAM S. BENEDICTI *gubernare*. Deinde hoc argumento Ughellum convenimus. Monachus Bobiensis anonymus qui ineunte sæculo x. vixit, Theodori Privilegium eo modo legit, quo in chartis Bobiensibus exstat. In eo mentio *Regulæ S. Benedicti* expressis verbis habetur. Vigebat ergo Regula hæc in Bobiensi Monasterio Theodoro Pontifice, *Constantini anno secundo, Consulatûs primo, Indict.* I. (hi sunt chronologici Bullæ characteres) id est anno Christi DCXLIII. quum Bobulenus Abbas Monachis Bobiensibus præerat. Nec interpolationem objicere possunt adversarii, nisi eam certis documentis probent.

23. Ecquid mirum, si Bobiense Monasterium Regulam S. Benedicti admiserit exemplo Luxoviensium Monachorum, quos statim à Concilio Matisconensi paruisse legibus Benedictinis superiùs probavimus? An fortassis adversarii id etiam de Luxovio negare pergent? Facilis refutatio. Ludovicus Pius *anno* IV. *imperii sui Luxovium famosum in Galliis Cœnobium ad regendum beneficii jure contulit* ANSEGISO Abbati Fontanellensi, teste Chronographo Fontanellensi ejus æquali c. 16. qui Angesisus cùm animadverteret, uti *ex desidia priorum Patrum* Fontanellensium, *qui gregis sibi commissi curam minus devotè gesserant, status almæ Regulæ Patris* BENEDICTI *jam quasi casurus videbatur; ex Luxovio Cœnobio, quod in Galliarum terris in Religione ac Regulari disciplina non inferius usque ad præsens videbatur, Monachos Deum timentes virosque Religiosos secum huc* (Fontanellam) *adduxit, qui & legem isthinc Monachorum docerent, & exempla salubria ostenderent: licèt olim à viro justo* BENEDICTO *Fossatensi Abbate eruditi in hac Philosophia fore* * *viderentur*. Hinc conficimus, Luxoviense Monasterium, uti & Fossatense, ineunte sæculo IX. Benedictinis Institutis paruisse. De Luxoviensi disertè confirmat S. Eligius in Charta pro Monasterio Sollemniacensi hîc in Appendice * edita: ubi Sollemniacense Asceterium dotatum à se dicit *ea interposita conditione, ut* Monachi *tramitem Religionis sanctorum virorum Luxoviensis Monasterii consequantur, & Regulam beatissimorum* PP. S. BENEDICTI *&* COLUMBANI *firmiter teneant:* obtestaturque Remaclum Abbatem & successores, *ut Regulam supradictorum Patrum* QUAM IN SÆPE MEMORATO LUXOVIO MONASTERIO TENENT, *omni custodia teneant*. Quo quid clarius proferri possit, non video. Sanè si Regula S. Benedicti in Monasteriis Luxoviensi & Habendensi seu Romaricensi recepta non fuisset ante principatum Caroli Magni, Chrodegangus Mettensis Episcopus, Pippini Francorum Regis æqualis, non aliam quàm S. Columbani Regulam à Monasteriis illis vicinis acceptam præscripsisset duobus Cœnobiis ab se conditis. Et tamen auctore Paulo Warnefridi in lib. de Mettens. Episc. S. Benedicti Monachos in istis constituit, non aliunde sine dubio quàm è Luxovio arcessitos. CHRODEGANGUS, inquit Paulus, *construxit Monasterium in parochia B. Stephani in pago Mosellensi in honore beatissimi Petri Apostoli, & ditavit illud opibus magnis, Monachosque ibi constituit, atque* SUB REGULA S. P. BENEDICTI *in una caritate conjunxit. Construxit etiam alterum Monasterium quod Gorzia vocatur, ubi pari modo non minimam multitudinem adunavit Monachorum*. Quid quòd Pippinus ipse Monasterio S. Galli per Othmarum Abbatem restituto, non S. Columbani, *sed libellum quem* BENEDICTUS *Pater de Cœnobitarum*

Tom. 3. Spicil. Acheria-

* esse.

* In Appendice scilicet Sæculi II. Benedictini pag. 1091.

conversatione composuerat, eidem Abbati tradidit, teste Walafrido Strabo in lib. 2. de Vita S. Galli cap. 11. & Gallense Monasterium ab ipsa suî instauratione Regulæ Benedictinæ numquam non adhæsisse, ex Ratperto, Ekkehardo, Walafrido, aliisque domesticis auctoribus manifestè intelligitur. Neque dicas libelli prædicti nomine intelligi Concordiam Regularum. Pippini siquidem principatu Benedictus Anianensis Concordiæ Auctor necdum Monachum induerat. Cur ergo Pippinus non S. Columbani Regulam, siquidem eatenus viguisset à norma S. Benedicti aliena; cur, inquam, eam non imposuit Monasterio S. Galli, qui Columbani discipulus addictissimus fuerat, nisi quia ante octavum sæculum utriusque Legumlatoris, Benedicti scilicet & Columbani Instituta jam in unum coaluerant? Immo jam Benedicti Regula sola audiri ac exerceri cœperat? Verùm Columbano nostris Patribus vindicato, ad Amandum convertatur oratio.

§. II.

De Monastici statûs antiquitate in Belgio, ejusdemque per S. Amandum propagatione.

24. ORDINIS Cœnobitici in Gallia Belgica probat antiquitatem S. Paulinus Nolanus Episcopus in Epistola 28. ad Victricium Rotomagensem Episcopum his verbis: *Et nunc in terra Morinorum situ orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus, gentium populi remotarum qui sedebant in latebris, viâ maris arenosâ extra Jordanem antequam pinguescerent fines deserti in ea, orta sibi per tuam Sanctitatem à Domino luce gaudentes, corda aspera Christo intrante posuerunt. Ubi quondam deserta sylvarum ac litorum pariter intuta advenæ Barbari aut latrones incolæ frequentabant; nunc venerabiles & Angelici Sanctorum chori urbes, opida, insulas, sylvas Ecclesiis & Monasteriis numerosis plebe consona celebrant.* Et S. Treverius Monachus *ex genere Romanorum Caturcinensi territorio ortus, in pago Tarowanensi Monasterium, quod in suburbio Tarowanicæ urbis situm erat, expetiisse* sæculo VI. dicitur. Parum exculta fuit in Belgio Monastica Religio ad usque sæculum VII. quo per SS. Amandum & Audomarum eorumque discipulos magnum incrementum cœpit. Audomarus eductus fuerat ex Luxoviensi Asceterio, ex Turonico S. Amandus, cujus de Instituto modò agere proposui. *Bolland. 16. Jann.*

25. Amandus *cùm jam adolescentiam transiens, in robur migraret virile*; parentes patriamque relinquens, *ad Ogiam insulam*, Rupellæ proximam *navigans, tandem portum Monasterii petiit*, sicuti scribit in ejus Vita Baudemundus. Amandum isthic susceptum, necdum tamen Monachum factum *cœpit pater ejus blandis sermonibus irretire, ut quantociùs de Monasterio egrederetur*. At Amandus *in eodem permanens desiderio, relicto solo parentibusque, Turonis ad sepulcrum sanctissimi petiit Martini. Cùm ab oratione surrexisset, statim comam capitis sui abscidit, adeptusque Clericatûs honorem, omnem gratiam transscendebat in Clero*. Postea *ab Abbate ipsius loci & à fratribus benedictione percepta, civitatem Bituricas ad sanctum petiit* AUSTREGISILUM. Ab eo sanctoque Sulpicio *clementissimè susceptus, in cellula juxta Ecclesiam tribus ferè militavit lustris*. Dein *incidit ei cogitatio ut ad limina Apostolorum properare deberet*. Reversus in Gallias, *coactus à Rege & Sacerdotibus Episcopus ordinatus est. Accepto Pontificatûs honore, Gentibus verbum Domini evangelizare cœpit*, nimirùm Gandensibus, Tornacensibus, aliisque Galliæ Belgicæ populis: ubi varia Monasteria, in his præcipua Gandense, postea Bavonianum dictum, Blandiniense & Elnonense excitavit. Carolus Cointius opinatur, Clericos in Gandensi & Blandiniensi Ecclesia primùm institutos, quibus post annos circa duodecim Monachi *Ad anni 679.*

successerint : in Elnonensi verò non aliam quàm S. Columbani Regulam propositam fuisse. Mirum est, quàm sollicitus sit vir eruditissimus, ut S. Columbano discipulos undiquaque conquisitos supponat, adimat Benedicto : quod ægrè quidem profero adversus hominem, cujus amicitiam uti & eruditionem colo. Nec me movet quòd Sodales nostros tam anxio delectu ab extraneis secernat, dummodo sententiam suam benè probet. Sicut enim nullum sanctorum Monachorum alienum à nobis reputamus ; ita subditicium, si fieri possit, neminem nobis arrogare studemus. Duo in præsens probare contendo, nempe Amandum in S. Benedicti leges jurâsse, nec aliam quàm S. Benedicti Regulam * Monasteriis ab se conditis imposuisse : tum Monachos in utroque Cœnobio Gandavensi, non Clericos à primordiis extitisse.

26. Amandus in Turonico S. Martini Monasterio *Clericatûs honorem*, id est tonsuram ac vestes Monasticas succepit. Huc spectare videtur Alcuinus in Epigr. 59. de Martiniana Basilica agens, postremo hocce disticho :

Dum sanctus Præsul hîc inhabitavit Amandus,
Crevit honor Patris, crevit & iste locus.

Num. 68. In Præfatione Sæculi I. jam adduxi Ibbonis Episcopi Turonici litteras ad Guntramnum ejusdem Cœnobii Abbatem, quibus jubet Ibbo, *ut si Abbas ab hac luce discesserit, alius per electionem memorati Congregationis Monasterii, quorum vita perfecta credetur, sicut Regula* S. BENEDICTI *edocet, in eorum consensu solidetur : sicut & auctoritas Papæ urbis Romæ Adeodati continet per Privilegii seriem.* Subscribit IBBO *peccator Episcopus integra voluntate & devotione ad Monasterium S. Martini, ubi Monachi* SECUNDUM REGULAM S. BENEDICTI *conversari videntur.* Istud Privilegium in suspicionem interpolationis vocari non potest. Cùm enim ex ejusdem Ecclesiæ Archivis depromptum sit, constetque Monachos exinde Caroli Magni principatu deturbatos fuisse ; non potest dici à Canonicis subornatum fuisse in gratiam Regulæ Benedictinæ, cujus mentio Canonicis tanti non est. Ibboni præiverat Berto seu Bertus, in Actis S. Leodegarii Episcopi Augustodunensis laudatus, qui anno circa DCXXC. confirmavit Privilegium Basilicæ Martinianæ à Chrotperto decessore suo concessum eo pacto, ut Monachis eligendi Abbatem *secundum Regulam* S. BENEDICTI faceret copiam. In eadem Basilica perseverâsse Monachos usque ad tempus Alcuini, eodem loci probavimus : cujus rei etiam fidem facit ejusdem Auctoris Epistola 31. *Sanctissimis Fratribus & B. Martino servientibus*, directa, in qua eos ad humilitatem aliasque virtutes exhortans, *Per humilitatem*, inquit, *obedientiam & caritatem Monachus cælum ascendit. Non est igitur laudabilis in vestimentis habitum imitari Patrum, sine observatione mandatorum quæ illic statuerunt.* Porro Monachos Turonenses Benedictinis Sodalibus sese primos adjunxisse, utpote vicinos Glannafoliensi Cœnobio, veri similius est, quàm eos de Luxoviensium remotiorum Instituto cogitâsse. Ergo Amandus in Turonico S. Martini Cœnobio Benedictinas leges didicit, ibi Monasticum habitum induit.

r Hadr. Valesf. in Discept. de Basil. & in ejusd. defens. probat, in Monasterio B. Martini olim Monachos fuisse.

27. Nec obstat, quòd Amandus *Clericatûs honorem* isthic accepisse dicitur. Hoc enim loquendi genere antiqui Scriptores Monasticam tonsuram ac sollemnem habitûs Religiosi susceptionem non raró designabant. Huc testimonia quædam conferre juvat. Aredius Abbas Lemovicinus *construxit Templa*, teste Gregorio Turon. Episc. in lib. 10. Hist. cap. 29. *ac ex familia propria tonsuratos instituit Monachos.*

Lege Valesf. ibid.

* *Hinc tamen non excludo ritus S. Columbani, quos unà cum S. Benedicti Regula in Cœnobio Barisiaco à se institutos dici S. Amandus in quadam Charta à nobis in fine hujusce Tomi secundi edita. Ibi sic loquitur Amandus :* „ Cœnobium... in honore S. Petri & Pauli Apostoli vel reliquorum „Dominorum sub Regula Domni BENEDICTI seu Domni COLUMBANI construere inchoavimus. „

Et tamen Gregorius ipse in lib. 2. de Gl. Martyr. cap. 28. ejusdem Aredii Monachum appellat *Clericum Aredii Lemovicini Abbatis*. Et ne quis de Clerico sæculari in ejus Monasterio degente id interpretetur, eumdem Clericum postea *Monachum* vocat. *Quod ne quis dubitet*, inquit, *testor omnipotentem Deum, quia ab ipsius Abbatis hæc ore cognovi; apud cujus Monachum hæc gesta sunt*. Præterea in lib. de Gl. Conf. cap. 82. idem Auctor de S. Eusichio Recluso, *qui tanquam Eremita inter spinarum condensitatem ab hominum se familiaritate removerat*, hæc inserit: *Habebant Clerici ejus* (id est Monachi) *duo vasa apum &c*. Gregorius item auctor est in lib. de Vit. PP. cap. 6. Gallum nobilem Arvernum *Monasterium Crononense sexto milliario ab Averna urbe expetiisse*, ac suppliciter Abbatem exorâsse, *ut sibi comam capitis tondere dignaretur*. Abbas quum rem patri ejus haud ingratam fore cognovit, *puerum Clericum fecit*. Et S. Chlodoaldus *postpositum* * *Regnum terrenum, ad Dominum transiisse & sibi manu propria capillos radens, Clericus*, (id est Monachus) *factus esse*, dicitur in ejusdem Gregorii lib. 3. Hist. cap. 18. Denique in lib. 1. de Gl. Mart. cap. 76. puerum quemdam in Monasterio Agaunensi *Clericum factum, cum reliquis Clericis, & inter choros psallentium Monachorum* post obitum cecinisse, Gregorius affirmat. Gregorio complures alii Auctores suffragantur. Conditor libri de gestis S. Marculfi Abbatis Nantensis commemorat, Marculfum Childebertum Regem sub finem vitæ adiisse apud Compendium villam Regiam: in eoque itinere, dum lepus quem Regii venatores insequebantur confugisset ad virum sanctum, per contumeliam illusum fuisse his verbis: *Qua temeritate, Clerice*, (sic Marculfum Monachum & Monachorum patrem cognominant) *venationem Regis invadere præsumpsisti?* Jonas sæculi VII. Auctor haud ignobilis, in Vita S. Columbani eodem sensu *Clerici* vocem usurpat, dum inducit Columbanum Theodeberto Austriæ Regi suadentem, *ut à bello desistat, seque Clericum faciens, sacræ Religioni subderetur*. Wandregisilus, referente Aigrado in Actis S. Ansberti Rotomagensis Episcopi, Ansbertum Monachum fieri postulantem, *Clericatûs honore decorabilem reddidisse* fertur. Auctor antiquus & gravis qui Vitam S. Sigolenæ litteris mandavit, miraculum *de Clerico dæmoniaco* (sic enim capituli inscriptio præfert) liberato his verbis exprimit cap. 16. *Illo tempore quidam juvenis Dadulfus nomine sub professione Monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus accessit. . . Exigentibus meritis correptus à dæmone est. . . . ad Sanctam defertur curandus*. En qui *Clericus* in titulo capitis nominatur, in ipso contextu *professionem Monachi* moribus mentitus dicitur. His testibus accedit Chronographus Fontanellensis Cœnobii, Ludovici Pii æqualis, qui cap. 13. *Hardoinum hoc in Cœnobio Clericatûs suscepisse habitum* scribit. Quin etiam idem Auctor Monachorum collegium *Clerum* appellat cap. 16. *Sicut illi*, inquit, Wandregisilus nimirum & Ansbertus, Fontanellense Monasterium *in exordio suî ædificiis nobilitaverunt, Clerum auxerunt*; ita iste (Angesilus) *diruta emendare studuit, Clerum nobilissimè auxit*.

* Pro post posito.

Sæcul. 1. ann. 556.

Num 57. ad ann. 615.

Ad ann. 697.

Tom. 8. Spicil. Acherii.

28. Plura id genus testimonia huic rei affirmandæ congerere possem: at ista, opinor, sufficient ad refellendam eorum sententiam qui ubicumque *Clerici* nomen expressum legerint, Clericos sæculares, non Monachos intelligi opinantur. Quod in erratum incidit Theodoricus Abbas Trudonianus in Vita S. Bavonis à se scripta: pertraxitque alios in idem mendum, qui ex primarii Scriptoris Vitæ S. Bavonis verbis malè intellectis tradiderunt, Clericos Gandæ Monasterio primitùs à S. Amando fuisse impositos, postea Monachos successisse, quibus Florbertus Abbas præfectus sit. Id Molanus in lib. de Natal. SS. Belgii de Ganda Monasterio admittit: quod Carolus Cointius ad Blandiniense Cœnobium extendit; " eo quod Clericorum longè utilior (ut ipse putat) quàm Monachorum erat opera Episcopo ver-

Molan. 1. Octob.

Tom. 2. Annal. ad ann. 631. num. 5.

„ bum Dei per vicinam regionem disseminanti. „ Et tamen Gregorius Magnus in expeditionem Britannicam Monachos, non Clericos direxit: nec aliis quàm Monachis Germania, sicut & Britanniæ insulæ pars magna aliæque provinciæ complures, Fidei restitutæ primitias referunt acceptas. Quod citra invidiam interim sit dictum. Clericorum operam Ecclesiæ utilissimam laudamus. Sed quid juvat Monachos deprimere, ut Clericos extollas? Utrosque operarios messis Dominica recipit & locupletat. Redeo ad rem. Consulamus Auctorem primarium Vitæ S. Bavonis, quem è tenebris nunc primum eruimus, ut resciamus quid *Clericorum* nomine intelligat, Monachos an Clericos sæculares. En ejus verba: *Deo etiam annuente Clericorum Cœnobium in ipso castro Gandavo honorificè est constructum, ubi die noctuque laus à Fidelibus decantatur. His expletis in eodem Monasterio B. Confessor Bavo comam capitis sui abscidi deprecatus est: & adeptus venerandi Pontificis* (Amandi) *manibus Clericatûs honorem, meruit fieri consors Apostolorum*, id est Apostolicæ institutionis: quod præcipuè convenit Monachis, quos Apostolicæ vitæ imitatores S. Bernardus aliique permulti appellant. Mentem suam Auctor in consequentibus clariùs exprimit. *Dimisit comam capitis & invenit coronam gloriæ: reliquit vestimenta sæcularia, & suscepit stolam candidam: reliquit pompam hujus mundi, & indutus est loricam fidei.* Quibus verbis Scriptor iste religiosas vestes ac tonsuram satis exprimit. At paullo post disertè enuntiat, *Clericorum* vocabulo non tantùm Monachos à se intellectos, sed etiam Monachos ad Regulam S. Benedicti institutos. “ Ergo Allowinus vir Dei reversus ad supradictum castrum Gandavum, ad venerabilem virum FLORBERTUM Abbatem, quem almus Pontifex „ Amandus ibidem constituit super gregem Clericorum Rectorem, petiit eum sibi „ humiliter cellulam, in quâ familiariter Domini misericordiam pro facinoribus suis „ deprecaretur, largiri. „ Ergo Florbertus Abbas erat, antequam Bavo tonsuram acciperet: nam ab eo tempore Amandus Gandavum regressus non erat. Et Reclusi illic admittebantur, quod in Clericorum sæcularium collegiis rariùs usitatum. Audi ampliùs. „ Ut verò pius Pater ejus petitionem audivit, cum gaudio suscepit; & „ & ejusdem Fratribus Monasterii juxta præceptum pii Patris BENEDICTI con„ vocata omni Congregatione ejus patefecit preces, ut si forsitan juniori revelatum fuisset, &c. Quæ postrema verba deprompta sunt ex cap. 3. Regulæ Benedictinæ, cujus *præcepto* in isto facto paruisse Florbertus dicitur. Denique Florberti discipuli *ad obedientiam* seu ad laborem manualem, cellæ gratiâ S. Bavoni exstruendæ, exiisse dicuntur: quod Monachis aptari necesse est. Sed quid pluribus immoror? quando adversarii Monachis, non Clericis præfuisse concedunt Florbertum, quem tamen *Clericorum Rectorem* fuisse Auctor sentit: quo nomine proinde Monachos (uti ex aliis etiam ipsius verbis apparet) intelligit. Nec aliam quæras caussam, cur S. Bavo qui statim atque in Monachum attonsus est, Amando prædicationis socium se adjunxerat, *per suprascriptum Pontificem sibi licentiam dari petiit, Monasteria circuire Christi Athletarum, quatinus vitam Monachorum & conversationem Cœnobitarum posset agnoscere.* Nimirum Monachus cùm esset, Monachorum perfectiorum mores rimari atque æmulari votis omnibus optabat. Unde Gandam postea reversus, in cella recludi (quod optimum judicavit) apud se statuit.

Ad ann. 653. num. 5.

Num. 7.

29. Ex his manifestum est, Monachos non Clericos sæculares in Ganda Monasterio (quod etiam de Blandiniensi dicendum est) ab initio exstitisse: quod satis superque veri simile reddit Amandi ipsius Monastica professio. Nempe Monachus Monachos haud dubiè in locis ab se erectis instituit, Benedictinus Benedictinos. Non ergo commenticia videri debet ista clausula Privilegii Martini Papæ quâ decernit, *ut liceat Abbati* FLORBERTO *in universis utilitatibus* Monasterii Blandiniensis,

Blandiniensis, ita omnia disponere absque ullius contradictione vel refragatione, ut inibi Deo servientes liberè invigilent mandatis Domini secundùm Regulam S. BENEDICTI : cùm alioquin superiùs probaverimus, S. Amandum in Turonico S. Martini Cœnobio Benedictinis Institutis assuevisse. Certè in Litteris Arnulfi Flandriæ Comitis, quibus prædia varia Monasterio Blandiniensi restituit, *regnante Ludovico filio Caroli Regis Reclausi*, cognomento Simplicis, leguntur hæc verba : *Cupio omni tempore ævi in sæpefato Monasterio Monachos Christo ancillari (ut actum est tempore S. Amandi) secundùm normam* S. BENEDICTI *viventes*. Et quidem tempore Vindiciani Episcopi Cameracensis & Atrebatensis, id est post medium sæculum septimum, Vedastinæ Abbatiæ Monachi Benedictini præerant. Quippe Fulradus, Vedastini apud Atrebatenses Monasterii Abbas, cùm *inregulariter vivens, ab Rothardo Episcopo sæpe graviter argueretur ; induratus gloriabatur se habere S. Vindiciani ejusdem Sedis Episcopi Privilegia Apostolica auctoritate confirmata, in quibus decretum esset, Monachos S. Vedasti non debere habere respectum ad Pontificem Ecclesiæ Cameracensium. Ex hoc sanè*, infert Baldericus hujusce facti relator in Chron. lib. I. cap. 106. *falsam argumentationem trahens, quòd B. Vindicianus suo tempore omnes inquietudines à Monasterio S. Vedasti scripto præcepto exclusit, ut quietè* SECUNDUM REGULAM S. BENEDICTI *Monachi viventes Deo servirent, non ut inordinatè & turpiter conversantes, veluti iste cum suis, à proposito desciscerent*. Hæc Baldericus sæculi XI. Auctor. Porro S. Vindicianus æqualis erat & amicus sancti Amandi, successor S. Autberti, qui Autbertus in Basilica Vedastina Monachos instituerat, haud alios sanè quàm Benedictinos ac S. Amandi discipulos. Hatta quippe primus Abbas Vedastinus à S. Vindiciano, *secundo ordinationis ejus anno benedictus, simul Gandensem S. Petri Abbatiam quæ in monte Blandinio sita erat, nobiliter regebat*, prout in Actis S. Eusebiæ num 4. legitur,

Miræi Notit. cap. 53.

Ad ann. 680.

30. Nunc locus postularet, ut de S. Audomaro ejusque discipulis S. Bertino aliisque Instituti Monastici per Belgium propagatoribus ageremus. Verùm cùm è Monasterio Luxoviensi educti sint eo tempore, quo jam Luxovienses Cœnobitæ castris Benedictinis (ut superiùs probatum est) sese adjunxerant ; de his plura dicere supersedeo.

MONITUM.

EXigit à me quod mihi proposui Lectoris commodum, ut huc ex insequentis Sæculi Præfatione vindicias accersam eorum quæ duobus superioribus Paragraphis Mabillonius probavit propugnavitque ; ne scilicet materia ad idem argumentum spectans pluribus in locis tractata legatur. Sit igitur

§. III.

Defensio Præfationis Sæculi secundi.

31. DEFUNCTUS mihi videbar molestis illis controversiis, quas de Sanctorum nostrorum severiori delectu & moroso calculo gratis movent quidam homines eruditi. Proposueram in superioribus Præfationibus titulos aliquot justæ possessionis nostræ, quibus consideratis sperabam conquieturos homines æqui verique amantiores, quàm odiosæ ac ferè otiosæ contentionis. At vix dum edita Præfatione Sæculi nostri secundi, ad novam rursus disputationem provocor invitus. Carolus Cointius, doctissimus Oratorii Presbyter, qui de rebus Ecclesiasticis Francorum jam edidit Annalium tomos quatuor, minorem operis magni partem ; pas-

ſim Benedictinis faceſſit litem, dum Monachos pænè omnes, qui per ſæculum ſextum ſeptimumve floruerunt, Ordini S. Benedicti detrahit. Oppoſueram in Præfatione ſuperiori pagellas duas: reponit ille octo & viginti; quibus ſi ego reſpondeam, vereor ne in immenſum tandem protendantur diſputationes noſtræ. Verùm & finita ac propè jam confecta materia eſt, & uterque (ut puto) longè abſumus ab altercandi libidine. Neque enim virum amicitiâ mihi conjunctum refutarem, niſi neceſſe eſſet: & id erit ſigni me invitum id facere, quòd non perſequar longiùs, quàm cauſa Ordinis noſtri & fides mea poſtulabit. Ad rem aggredior.

32. Varia ſunt capita diſputationis noſtræ cum doctiſſimo Annaliſta, ſi colligantur per partes; unum, ſi in ſumma expendantur. Quot ferè Sancti ſunt, quot Monaſteria per ſæculum ſextum ſeptimumque & octavi initium, tot ferè offendicula Cointio ſunt adverſus Ordinem noſtrum. Fatendum tamen eſt eum ad moderatiores paullisper ſe recipere leges. Scripſerat ſiquidem in Annalium tomo tertio hunc in modum: *Plurima Monaſteria Regulam S. Columbani, perpauca Regulam* (Ad ann. 667. Num 20.) *S. Benedicti ſequebantur. Lapſu verò temporis cùm utraque remiſſo religionis fervore torpeſcerent, & cetera Franciæ Monaſteria in meliori ſtatu non eſſent; è Cœnobio Caſſinenſi, ubi Regula S. Benedicti vigebat, vocati ſunt Monachi, qui Monaſticæ vitæ diſciplinam in Gallia collapſam reſtaurarent: eoque modo Regula ſancti Benedicti introducta eſt in varia Monaſteria, quæ inſtituto ſancti Columbani priùs obnoxia erant. Et ne ſancti Columbani nomen penitus aboleretur, deinceps illorum locorum Monachi dicti ſunt juxta Regulam ſancti Benedicti & S. Columbani conſiſtere: recentiores ſolum nomen S. Benedicti, cujus Regulam obſervabant, expuncto S. Columbano retinuerunt.* Tria hoc loco ſupponit vir doctiſſimus, perpauca ſcilicet fuiſſe Monaſteria Ordinis ſancti Benedicti, antequam Monachi Caſino evocarentur, hoc eſt (ſi benè capio) ante inſtaurationem Cœnobii Caſinenſis, tum Caſino evocatos Monachos, qui Monaſteria Gallicana, S. Benedicti perpauca, plurima Columbani ad meliorem frugem revocarent. Denique tum primùm adunatum Regulæ S. Benedicti & S. Columbani vocabulum. De his poſtea erit dicendi locus. Interim obſervo, eruditum Annaliſtam ad primum nobis facere ſatis in Annalium ſuorum tomo quarto. *Non* (Ad ann. 734. n. 69.) *ſumus*, inquit, *ex eorum numero qui redarguuntur in Præfatione tomo ſecundo præfixa; quòd unum S. Maurum & fortaſſe pauciſſimos diſcipulos agnoſcunt Regulæ Benedictinæ primarios cultores ad uſque Ludovici Auguſti cognomento Pii imperium. Regulam S. Benedicti per Franciæ Regnum ante annum Chriſti ſexcenteſimum octogeſimum, quo ſuperiorem noſtrorum Annalium tomum clauſimus, latè propagatam non infitiamur.* Qui hoc modo loquitur, *non perpauca*, ſed *plurima* Cœnobia Ordini ſancti Benedicti adjudicat longè ante Caſinenſem inſtaurationem, quæ vix ante annum ſeptingenteſimum vigeſimum inchoata, non ante annum ſeptingenteſimum quadrageſimum propagari potuit. Benè eſt. Jam ergo id obtinuimus, ut non *perpauca*, ſed *permulta* Monaſteria ante annum ſexcenteſimum octogeſimum addicta Ordini noſtro fuiſſe fateatur. Quamquam vereor, ut quod ille argumentorum noſtrorum robore coactus eſt concedere verbis, re nihilo minùs ipſa ne cedat, plus concepto ſemel præjudicio tribuens, quàm juſtæ noſtræ defenſioni. Id ſatis patet ex poſtrema diſputatione quam redigit in capita quatuor. Hæc enim capita ejuſmodi ſunt, ut, iis conceſſis, in antiquum originis noſtræ chaos recidamus.

(Controversiæ capita quatuor.) 33. *Tota*, inquit, *controverſia ſummatim ad quatuor capita redigi poteſt. Utrum Regula Benedictina in Monaſterio Bobienſi ſuſcepta ſit à S. Columbano. Utrum poſt Synodum Matiſconenſem ſtatim in Galliis cum Regula S. Columbani coaluerit. Utrum Cœnobio Fontanellenſi præſcripta ſit à S. Wandregiſilo. Utrum Monaſteriis Gandenſibus & Elnonenſi à S. Amando impoſita.* Breviùs ad unum caput tota contrahi poterat,

nimirum utrum Regula S. Benedicti recepta in Gallia sit ante Caroli Magni principatum. Id enim occultis cuniculis hactenus molitus est Cointius, licèt verbis tantisper ab hac sententia decedere coactus sit. Verùm sequar partitionem ejus, argumentis ab eo prolatis ex ordine responsurus.

34. Primum igitur caput ita ipse constituit, *utrum Regula Benedictina in Monasterio Bobiensi suscepta sit à S. Columbano.* Sed pace optimi viri dixerim, neutiquam hoc fuit caput primæ disputationis nostræ. Communem Cointio sententiam cum sociis Bollandianis fuisse adverteram de sera Benedictinæ Regulæ propagatione in Gallia. Argumentis validissimis (nî fallor) ac certissimis demonstravi, (& demonstrare ampliùs potero si res exigat) S. Benedicti Regulam ante sæculum octavum receptam ubivis in Gallia fuisse. Tum nonnullis Cointii peculiaribus objectis respondi, quorum unum de Cœnobio Bobiensi exposui his verbis Præfationis meæ in Sæculum secundum. " Venio ad Cœnobium Bobiense, in quo (si Ferdinando „ Ughello ejusque approbatori Carolo Cointio credimus) postremis temporibus „ Regulam sancti Benedicti receptam fuisse ratum est. Theodorus Papa in litteris „ Privilegii Bobuleno Abbati Bobiensi concessi meminit *Regulæ sanctæ memoriæ* „ BENEDICTI: Ughellus interpolationem in hæc verba irrepsisse dicit, additque „ nullum de S. Benedicti Regula testimonium ante Lucii secundi Pontificatum „ in monumentis Bobiensibus exstare. „ Ughello Cointius supplaudit. En status quæstionis de Cœnobio Bobiensi à me præstitus, nimirum an nullum sit testimonium de Regula S. Benedictini eo in Cœnobio ante Lucii secundi Pontificatum, ad quem sine dubio rejicere voluerat Cointius institutionem Regulæ eo loci factam, ut satis ex ejus verbis perspectum est. Tum an interpolatatum censeri debeat Theodori Privilegium, ubi Regulam S. Benedicti nominat. Huc spectant omnia argumenta à me proposita. Huc retuli Gerberti Abbatis Bobiensis, huc Monachi anonymi testimonia. Denique quid sentiam aut quid instituerim, manifestè patet ex conclusione, quam exinde sic deduco: " Vigebat ergo Regula hæc in Bobiensi „ Monasterio, Theodoro Pontifice, Constantini anno secundo, consulatûs primo, „ Indictione prima, (hi enim sunt chronologici Bullæ characteres,) id est anno „ Christi sexcentesimo quadragesimo tertio, „ quum Bobulenus Abbas Monachis Bobiensibus præerat. Quin etiam propè post ea verba dico, Bobiense Monasterium Regulam S. Benedicti admisisse exemplo Luxoviensium Monachorum statim à Synodo Matisconensi, decem annis post Columbani obitum celebrata.

Caput I. Num. 23

Versatur ergo controversia nostra de Cœnobio Bobiensi in duplici quæstione: quarum altera est, num S. Benedicti Regula inaudita fuerit in isto Cœnobio ante Lucii secundi Pontificatum. Huic parti respondent Gerberti Abbatis & Monachi anonymi Bobiensis testimonia, quorum ille sub finem, hic sub initium sæculi decimi florebat. Porro uterque Regulam S. Benedicti suo tempore servatam apud Bobienses fuisse tam disertè tradunt, ut subterfugii nulla detur vel minima rima. Sic enim Gerbertus scribit in epistola quadam ad Bobienses: *Qui Regulam* S. BENEDICTI *professi estis, & Pastorem deserendum abjecistis; colla tyrannis sponte subdidistis.* Altera quæstionis pars est, utrum vitiatum censeri debeat Theodori Privilegium, ubi mentio Regulæ S. Benedicti, quod contra se habere certò ex anonymo colligitur. Anonymus quippe in libro de Miraculis S. Columbani ait, *Privilegia sanctæ Sedis Apostolicæ Honorii, Theodori, Martini, Sergii, Gregorii, Zachariæ,* coram Hugone Rege fuisse recitata, eaque haud dubiè autographa nec suspectæ fidei, ut scilicet iis inspectis adversarii cederent Monasterii rebus occupatis, non cessuri si privilegiorum dumtaxat exempla prolata fuissent. Hæc privilegia, quorum Auctor ille summam refert, si haberemus in promptu, facile esset dirimere

Cap. 22.

controversiam nostram. Sed tamen ex ipsis Anonymi verbis, qui lectioni præsens interfuit eaque vidit, satis intelligimus, in illis mentionem factam Regulæ S. Benedicti. Sic enim iste loquentem inducit Episcopum Dertonensem, qui contra decreta privilegiorum jus in Monasterium Bobiense usurpare tentabat. *Nolo segregari ab illorum* Pontificum *societate, nec etiam decreta illorum disrumpere volo: sed quia video ipsum Cœnobium pæne destructum esse, & cupio ut per me ad pristinum redeat statum.* Ad hæc reponit Anonymus ille. *Dicis quod pæne destructum est* Monasterium. *Verum dicis. Sed si verum est quod ais: per te ad pristinum redeat statum, ut Abbatem secundùm Regulam habeat, qui adimpleat hoc quòd te adseris velle adimplere, & tunc apparebit, quòd zelo Dei utaris, & illa vera sunt quæ dicis, quia scriptum est, Non potestis duobus dominis servire; ita & tu non vales tuum Episcopatum regere, & Monachos secundùm Regulam* S. BENEDICTI *gubernare.* Ex his apparet, Anonymi istius hanc sententiam fuisse, non posse reduci Bobiense Monasterium ad pristinum statum, hoc est primarium, qualis tempore concessorum privilegiorum erat, nisi per Abbatem qui *secundùm Regulam* electus esset, qui Monachos *secundùm Regulam* S. BENEDICTI gubernaret. Quod sanè non consequeretur, nisi Regulam S. Benedicti in primariis illis instrumentis expressam legisset Anonymus.

35. Quin etiam ex illius verbis non obscurè colligitur, saltem ejus mentem fuisse, Regulam S. Benedicti ab initio impositam Cœnobio Bobiensi. Quapropter posui in Præfatione mea superiori, sed tamen extra lineas disputationis, dici haud temerè posse, Columbanum in Italiam profectum, ut se Romanis moribus accommodaret, admisisse Regulam S. Benedicti. Hoc, inquam, posui extra lineas disputationis: nec, si id potest citra temeritatem dici, hoc continuò defendendum pervicaciter suscepi. Illud verò à me propositum eo animo est, quo paullo antè dixeram, Num. 9. immò & multis firmaveram, Scriptores nostros non sine causa existimasse (qua de re tamen paullo aliter sententiam dixi) Regulam Columbani non esse à Benedictina diversam. Tum scilicet ne partes has omnino desererem vel excluderem à nostris, libenter eas propugnaturus, ubi firmiora suppeterent argumenta; tum ne causam facerem deteriorem, si conanti non successisset. Præstat enim aliis causam integram relinquere, quàm malè tractando in majus discrimen adducere. Quod igitur dici haud temerè poterat relinquens, ut mihi non omnino constans & exploratum; quod certius visum est mihi sumsi: idque tandem perfeci, ut adversarii fateri cogantur, non esse tam seram, ut putabant, Regulæ Benedictinæ mentionem apud Bobienses, ut ad Lucii secundi tempora rejici debeat: sed annis ampliùs ducentis præcessisse ejus memoriam apud illius loci auctores omni exceptione majores, quorum unus id ita testatus est, ut eam Regulam legerit in Theodori Papæ litteris primariis expressam.

36. In tanta Scriptorum veterum qui de isto Monasterio egerint penuria, nemo jure à nobis alia exiget argumenta pro secunda quæstionis parte: nec unus aliquis contra quidquam satis firmum objicere poterit. Si præter ea tamen quiddam adjicere necesse est, adjiciam id quod apud Cointium maximè valere debet: nulla scilicet Monasteria in illis partibus à condito Cœnobio Bobiensi comparata fuisse ad aliud Institutum, quàm ad Benedictinum. In civitate quippe Mediolanensi, quæ provinciæ caput est, Monasterium S. Benedictini nomine & Regulâ institutum erexit Benedictus Archiepiscopus sæculo septimo. Propius Bobio est Ticinum, in quo Bertaredus seu Pertaritus Langobardorum Rex Virginum Benedictinarum Cœnobium, quod Novum dictum est, in honorem S. Agathæ construxit eodem sæculo: & insequenti Liutprandus Rex Monasterium beati Petri, Cælum aureum

dictum, unà cum sancti Augustini reliquiis commendavit Sodalibus nostris. Nec longiùs hinc abest Nonantula Monasterium agri Mutinensis, quod Anselmus dux Forojuliensis, postea Monachus & Abbas condidit; & Geminianus Regiensis Episcopus in honorem B. Mariæ & S. Benedicti consecravit. At si tum in Cœnobio Bobiensi viguisset Institutum S. Columbani separatim à nostro, credendumne est, nullum eorum quæ eo tempore condita sunt Monasteriorum sub Regula S. Columbani, cujus tanta ubique fama & existimatio erat, instituendum fuisse? Hæc, inquam, argumentandi ratio magni momenti esse debet apud Cointium, qui passim Columbano Monasteria vindicat eo nomine, quòd in vicinis Luxovio locis constructa sint.

37. Ceterùm quòd primi hujus capitis seu quæstionis statum ad lineas reduxi, id eò feci, ut intra legitimæ disputationis cancellos consisteremus; non quò vim defugerem argumentorum à Cointio propositorum: quibus ex abundanti respondere non multum operosa res fuerit.

38. In superiori Præfatione contra vulgatam nostrorum opinionem probaveram, sancti Columbani Institutum principio à Benedictino fuisse distinctum; Regulam à nostra omnino diversam. Alterum ostenderam ex eo, quòd Columbanus ex Hibernia seu ex Bancorensi Monasterio accessit in Galliam, antequam Benedictinum Institutum in Britanniam insulam, adeoque in Hiberniam penetravisset. Alterum ex eo, quòd Regulam peculiarem scripsit Columbanus, in qua nullum fere Benedictinæ vestigium: & si Jonas aliquot in locis *Regulam sanctam* laudat, quo nomine Concilia sancti Benedicti Regulam commendare solent; eum tamen videri hoc elogio Columbani obsignasse Regulam, quam ipse professus erat. Hæc argumenta opponebam communi persuasioni quorumdam è nostris, qui Regulam sancti Columbani aliam esse negant à Regula sancti Benedicti; sed quasdam dumtaxat declarationes (ut vocant) & commentationes in Benedictinam esse volunt. Sic autem animo reputabam. Si Columbani nulla est Regula propriè dicta, cur Jonas S. Columbani passim, nusquam S. Benedicti Regulam nominat, quum eam vult designare? Certè *Regulam sanctam* aliquoties memorat, quo nomine Patres ac Concilia Regulam S. Benedicti exornant. At quidni eo vocabulo intelligat Regulam Columbani quam ipse professus erat? *Num. 14.*

Quid ad hæc Cointius? *Hæc*, inquit, *de Columbano & Jona nemo potest asserere, quin fateatur Regulam sancti Benedicti numquam à sancto Columbano susceptam fuisse. Jonas enim in Bobiensi Cœnobio Monachum induit Columbano jam mortuo, Actaque ejusdem Columbani ejusque discipulorum longè seriùs in litteras retulit.* Et infra: *Porro sancti Columbani, non autem sancti Benedicti Regulam professus est Jonas, ut ipsimet Auctores Benedictini fatentur.* Jonas, *inquiunt*, Columbani Regulam, quam ipse professus erat, obsignasse videtur. *Ergo in Monasterio Bobiensi viguit Regula sancti Columbani sub sancto Attala, secundo illius loci Abbate.* Cedo consecutionem hanc, alias duas constanter nego. Regula sancti Columbani in Bobiensi Monasterio vigebat Abbate Attala, sed simul cum Regula S. Benedicti. Utramque professus erat Jonas. Nec mirum si quum de Regula S. Columbani speciatim loquitur, eam Regulam sanctam appellat, idem elogium Benedictinæ tributurus, si de ea dicendi nata esset occasio. Cùm verò totus esset in prædicando Columbano, non agit nisi de ejus Regula, tametsi jam conjuncta cum Benedictina erat. Neque verò ita conjunctas fuisse dico, ut diversæ non fuerint etiam, quando simul in uno eodemque Cœnobio servabantur. Id autem quomodo intelligendum sit, docebit postea pro me Usserius Armachanus. Non ergo consequitur ex argumentis meis, Regulam sancti Benedicti à Columbano susceptam non fuisse in Monasterio Bo- *Ad ann. 734. num. 34.*

biensi; neque umquam fassus sum aut fateri cogar, Jonam non fuisse professum Regulam sancti Benedicti; quin immo contrarium omnino disertè propugno. Ex his nemo non videt, doctissimum Annalistam aut ea sumere quæ non concedantur; aut ea, quæ etiam concessa, ipsum nihil adjuvent.

CAPUT II. 39. Alterum disputationis nostræ caput est, *utrum Regula S. Benedicti post Synodum Matisconensem in Galliis cum Regula S. Columbani coaluerit*. Coaluisse aliquando certum est, siquidem diversa est una Regula ab alia; nec Cointius ipse diffitetur. Sed quæstio est an ea conjunctio utriusque Regulæ facta sit ante Synodum, an statim post Synodum Matisconensem, an seriùs. Primum etsi non mihi improbatur omnino, non tamen satis exploratum visum est ut illud defenderem: sed incumbere malui in secundum, quod confirmavi tum permultis Monasteriorum Instrumentis, in quibus Regula sancti Benedicti & S. Columbani simul uno vocabulo exprimitur numero singulari: tum certis & evidentissimis testimoniis gravium Auctorum, præcipuè S. Donati Vesontionensis Episcopi, discipuli S. Columbani, qui Regulam utramque Jussanensibus aptavit Sanctimonialibus; & Scriptoris vitæ S. Salabergæ, qui *agmina Monachorum ex Regula dumtaxat beatorum Patrum* BENEDICTI *&* COLUMBANI *pullulasse* dicit Valdeberto Luxoviensi Abbate, qui paullo post prædictam Synodum Eustasio successit. In aliam sententiam abit Carolus Cointius, censetque Regulam S. Benedicti ante annum sexcentesimum octogesimum, quo tertium Annalium suorum tomum clausit, receptam non fuisse in Luxoviense Monasterium: sed seriùs per Monachos Casinates *introductam in varia Monasteria, quæ Instituto sancti Columbani priùs obnoxia erant*. Tumque *ne S. Columbani nomen penitus aboleretur, deinceps illorum locorum Monachos, dictos juxta Regulam sancti Benedicti & sancti Columbani consistere; recentiores nomen solum Benedicti retinuisse*. Sed videndum est, quibus argumentis nostra elevare ac infirmare conetur vir doctus, quibusve momentis suam probet sententiam.

Ad ann. 734. num. 43.

Tom. 3. ad ann. 667. n. 20.

40. Variis diplomatum Instrumentis ante & post medium sæculum septimum conditis, in quibus Regula utraque in iisdem Monasteriis simul viguisse dicitur, unum opponit Jonæ silentium, qui de iisdem Monasteriis agens, unius Regulæ S. Columbani meminit. Hoc argumento fretus, abradendum censet Benedicti nomen, ubicumque cum Columbani nomine conjunctum in illis litteris invenitur. Expeditum sanè argumentandi genus, delere scilicet atque abradere id, quod solvere non possis. Si sic agere pergit, facilè in omni causa superior evadet. Hanc viam si tenuissent Græci, quum de processione Spiritus-sancti altercabantur adversus Latinos, facili negotio elusissent adversariorum argumenta, hoc est eorum Patrum testimonia, in quibus Spiritus-sanctus ex Patre Filioque procedere dicebatur. Græcis quippe non deerant sententiæ Patrum bene multæ, in quibus Filii producentis mentio nulla fit. Cur ergo ex horum silentio non inferebant, abradendum esse in aliis Filii nomen, nisi quia hanc non esse legitimam consequentiam advertebant? Age verò videamus, an tanti debeat esse Jonæ silentium, ut sexcentis ejuscemodi instrumentis à nobis prolatis præponi debeat.

41. Jonas cùm totus esset in celebrandis gestis sancti Columbani ejusque discipulorum, Regulam S. Columbani laudare debuit, non Regulam Benedicti, de quo sermo non erat. Deinde unius hominis silentium non præjudicat multorum aliorum testimoniis, in quibus nulla exceptio legitima deprehendi potest. Sanè si unum dumtaxat diploma reperiretur, in quo mentio nulla facta esset utriusque Regulæ; fateor, moveret me non parum Jonæ silentium, si nulla esset aliunde in contrarium auctoritas. At cùm legam in litteris bene multis diversorum ac distantium Monasteriorum eadem verba; videamque ita legisse ac intellexisse Patres Concilii Suessio-

nensis nono sæculo pro Sollemniacensi; Frodoardum sæculo decimo pro Altivillarensi Monasterio; Helgaudum pro Floriacensi; aliosque probatos ac vetustos Auctores pro aliis; approbare certè non possum censoriam illam abradi licentiam, quâ Carolus Cointius non tantùm adversum nos, sed & adversum Concilia & Patres abutitur. Quid enim? legit scilicet Cointius Jonam; legerat & Frodoardus, qui ejus lucubrationes versibus reddidit; legerant etiam (ut puto) aliqui è Patribus Concilii Suessionensis: nec tamen sancti Benedicti nomen è Chartis illis delendum, quin immo retinendum esse censuerunt, quia scilicet primariis illis Instrumentis, quorum autographa vidisse eos nemo jure negaverit, plus detulerunt, quàm unius hominis silentio, cujus silentii causa in promptu erat.

42. Præterea nulla causa fingi potest, cur prisci illius Monachi, tot numero divisi, tam à se invicem dissiti, tam sibi invicem ignoti, uno consilio in primaria suorum Monasteriorum diplomata, Benedictini nomen intruserint. Si dicas id privato, quo, in Ordinem quisque suum ejusque Auctorem affecti erant, amore factum esse; merum figmentum. Nondum eo tempore, scilicet octavo, nonove sæculo, immo neque duobus consequentibus, invaluerat apud Monachos privata illa æmulatio extollendi citra delectum Ordinis sui, ejusque Institutoris. Omnia unus Ordo erat, nec de sanctis superiorum temporum Monachis sibi vindicandis rixa erat inter eos ulla. Monachi quique cùm de parente suo Benedicto loquebantur, non secus ferè quàm de Columbano loquebantur. Exemplis res comprobanda. Monachi Benedictini in Cœnobio Dionysiano prope Luteciam Parisiorum longè ante sæculum nonum, ut constat ex diplomate quodam Ludovici Augusti de restitutione Monasticæ disciplinæ in eo Monasterio; immo ab ipsa conditione Monasterii inibi collocati fuerant: nec tamen aut in libro Monachi Dionysiani de gestis Dagoberti, aut in exemplis diplomatum regiorum pontificiorumve Monasterio concessorum, ulla Regulæ nostræ memoria. In Cœnobio Laubiensi multi floruêre Scriptores Benedictini, qui loci cultores primos, Ursmarum, Theodulfum & alios, elogiis suis celebrarunt. Nuspiam tamen de Regula sancti Benedicti quidquam loquuntur. Adso Monachus & Abbas Benedictinus Acta sanctorum Basoli & Bercarii Abbatis Altivillarensis & Dervensis in litteras retulit sæculo decimo; Servatus Lupus Ferrariensis Abbas Acta sancti Wigberti Abbatis Fritislariensis, Paschasius Radbertus vitam sancti Adelardi Corbeïensis Abbatis sæculo nono. Gotselmus Bertinianus Monachus, Acta sancti Augustini Cantuariensis Episcopi sæculo undecimo; eodemque Theodoricus Abbas Trudonianus sancti Trudonis, & Rainerus Cellensis Monachus sancti Ghisleni Acta scripserunt: nec unus ex illis in hisce lucubrationibus suis de sancti Benedicti Regula ullum verbum inseruit. Quin immo tam supina erat quibusdam in Cœnobiis negligentia in cultu sanctissimi Patris, ut Monachi Uticenses anno primùm trecentesimo quarto decimo supra millesimum statuerint *in Capitulo generali de voluntate & consensu Domini Heberti Abbatis ac totius conventus, ut de transitu sancti Patris nostri* BENEDICTI *facerent de cetero festum duplex eodem modo & ordine, quo facere consueverant de Annuntiatione Dominica.* Non ergo apud illos mediæ ætatis Monachos tam cæca tamque præceps erat efferendi Ordinis sui ejusque Auctoris libido, ut nomen S. Benedicti temerè intruserint in exempla diplomatum suorum.

43. Denique si id commiserunt, cur idem nomen in Acta sancti Columbani aliorumque ejus discipulorum non inseruerunt? nonne iidem Monachi & Acta ista, & diplomata illa descripsêre? cur ergo in illis falsarii, in his religiosi? Alia ratio est de notis chronologicis, Incarnationis & Indictionis, quas in gratiam sodalium suorum, qui minùs veteres illas notas intelligebant, librarii apposuerunt, & quidem

monito nonnumquam lectore, uti Folquinus Monachus in sua collectione diplomatum Sithivensium.

44. Retinendum ergo nomen sancti Benedicti in primariis illis monumentis, idque suo calculo approbat Usserius Armachanus, vir doctus, tam à partibus Benedictinis quàm à Catholicis alienus. Sic enim in Addendis ad Antiquitates Britannicas : *Ordericus quidem Vitalis S. Columbanum Spiritu sancto edoctum Monachilem Regulam edidisse, primumque Gallis tradidisse scribit. Sed discipulos ipsius addit ædificationis gratiâ normam suscepisse Benedicti, ita tamen ut non abhorrerent sui statuta Magistri, almi videlicet Columbani.* Et relato toto Orderici contextu, ita subdit Usserius : *Unde rationem intelligimus, cur toties in antiquis monumentis* REGULAS BENEDICTI *&* COLUMBANI *simul conjungi videamus.* Tum citatis diplomatis Leodebodi Abbatis pro Floriacensi Cœnobio, Bertefridi Ambianensis Episcopi pro Corbeiensi, Hildulfi Episcopi Trevirensis pro sancti Deodati Cœnobio, & Theodorici secundi Francorum Regis pro Mauri Monasterio, quibus in diplomatis utraque Regula communi vocabulo exprimitur ; hæc addit : *Non quòd una eademque esset utriusque Regula : sed quòd Columbani sectatores majoris profectus ergo duas illas celeberrimas asceticæ vitæ normas conjunxissent, quæ mediis hisce temporibus in Italia, Gallia & Germania solæ enitebant & apparebant.* Hunc Usserii locum, hanc heterodoxi hominis, sed docti & eruditi, moderationem perpendat quæso Cointius : & calamum censorium ad delendum abradendúm-ve nimis facilem, tantisper cohibeat adversus Regulam S. Benedicti. Neque hoc peto in detrimentum veritatis, cui omnia cedere velim : sed pro veritate ipsa, quæ cujusque familiæ ac personæ titulos, decora & ornamenta violari ac proteri sine legitimis ac certissimis Instrumentis non patitur. Ad hæc extrema & inimicissima censuræ jura descendere nullâ injuriâ provocatus, nulla necessitate adauctus, postremò nulla, nisi admodum levi, ratione ductus nemo debet. Dubitare sanè Cointio licuerit de jure nostro ; etiam dubitationem suam proferre scripto : si nihil inde humanitati ejus debituri sumus, certè non obsistemus censuræ. At in re, quæ apud conjuratissimos adversarios dubia summum est, certam, definitam, ratamque pronuntiare sententiam ; immo ubique Benedicti nomen delere & eradere, si cui licet, amicum certè (qualem se ipse erga nos fateri dignatur) planè non decet. *Audacter*, inquit, *erado nomen Benedicti.* Et ego nomen Benedicti non tam audacter, quàm justè restituo. Non enim audacia sententiis addit pondus, sed potiùs detrahit. Ad reliqua pergamus.

Pag. 1059. — *Ad ann. 734. Num. 107.*

45. Ad argumentum quod protuleram ex compilatione Regularum sancti Cæsarii, sancti Benedicti & sancti Columbani, à Donato Vesontionensi Episcopo, Columbani discipulo facta in gratiam Jussanensium Virginum, quæ Monachorum æmulatione adductæ, utramque Benedicti & Columbani Regulam strictiùs sequi cupiebant ; ita respondet Cointius : *Donatus de Regulis sanctorum Cæsarii, Benedicti, & Columbani sic loquitur, ut palam ostendat tres esse valde diversas.* Et ego etiamsi Donatus non diceret, ultro ipse faterer. Usserius paullo superiùs rem explicavit. Manet ergo integra vis argumenti mei.

Num. 100.

46. Quid verò Cointius ad testimonium ex Vita Salabergæ ? *Acta*, inquit, *sanctæ Salabergæ sic interpretare, ut agmina Monachorum per Gallias ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulasse credas : quoniam ut Glannafoliense Monasterium aliaque Regulam Benedicti ; sic Luxoviense aliaque Regulam S. Columbani sequebantur.* At quænam illa præter Glannafoliense alia Monasteria Regulam S. Benedicti sequebantur ? quænam illa alia, in quibus pullulavit Regula S. Benedicti, si eam ab Regula Columbani separare pergit ? Enumeret quæso

Ibid.

longam

longam illam seriem Monasteriorum, in quæ *latè propagatum* Ordinem nostrum ante sexcentesimum octogesimum Christi annum ipse tandem fatetur. Nam quo magis Annales ejus verso & revolvo, eo magis obstupesco solitudinem nostram: nec præter unum Glannafoliense, & forsan Castrense (quod nescio an nobis liberaliter concedet) invenio, quò se expulsi Ordinis seminarium recipiat. Si ergo nunc demum aliter quàm antea sentire cœpit Cointius, exigunt sanè justitiæ leges, ut restituat Ordini malè detracta jura & ornamenta; & numerosam Monasteriorum Monachorumque sobolem, quam ipsi præripere molitus est, scriptis tandem eidem vindicet suis; id quod de viri moderatissimi æquitate exspectamus. Alioquin certè non se expediet ab illo testimonio, quod nobis suppeditat in Vita Salabergæ Auctor gravis & ferè æqualis. Nulla poterit adsignare Monasteria, in quibus pullulaverit sancti Benedicti Regula: nullam coloniam Monachorum è Glannafoliensi seminario eductam. Num. 63.

Verùm esto, plura alia Monasteria Regulam S. Benedicti receperunt, exclusâ Regulâ Columbani. At certè admitti etiam necesse est, Monasteria ex Luxoviensi Asceterio pullulasse, Waldeberto Abbate, sub utriusque Regulæ disciplina. Quid enim pertinebat ad elogium Waldeberti Abbatis, quem Auctor ille commendat hoc loco, ut eo Abbate pullulaverint agmina Monachorum ex Regula dumtaxat S. Benedicti & S. Columbani, si utriusque Regulæ propagatio per Waldebertum facta non est? Quis laudet sanctum Maurum hoc nomine, quòd eo vivente non tantùm Glannafoliense sub Regula sancti Benedicti conditum sit: sed etiam quòd Reomaense sub Regula Macarii, Mitiacense sub sanctorum Antonii & Pauli institutis prodierint? Cùm ergo in prædictis Actis laudetur Waldebertus, quòd sub ejus regimine *agmina Monachorum ex Regula dumtaxat beatorum Patrum* BENEDICTI *&* COLUMBANI *pullulare cœperint*; utramque Regulam simul conjunctam fuisse dicendum est.

47. *Cœperunt* ergo Waldeberto Abbate Luxoviensi, ut disertè Anonymus hîc attestatur, *pullulare* Monasteria ex Luxoviensi Asceterio sub utraque Regula: nec temerè proinde id factum adfirmavi post Synodum Matisconensem, quæ solido anno ante Eustasii Abbatis decessum celebrata est, hoc est anno sexcentesimo vigesimo quarto, aut insequenti, prout Eustasii obitum, qui IV. *Kalendas Aprilis* accidit, vel ad finem anni sexcentesimi vigesimi quarti, secundùm veterem calculum; vel ad initium anni proximi referes, secundùm recentiorem. Nec quidquam contra efficiunt ea quæ profert Cointius, sive ex Vita sancti Johannis Abbatis Reomaensis, quam Jonas interpolavit; sive ex Actis S. Filiberti Gemeticensis Abbatis. Satisque refutata manet ex superioribus consequentia ab eo illata, seriùs anno sexcentesimo octogesimo cùm in Luxoviense, tum in alia Cœnobia, quæ S. Columbani Regulam sequebantur, mores ritusque Benedictinos introductos fuisse. Majoris tamen probationis gratiâ quædam insuper adferre juvat. Primo Synodus, Augustodunensis appellari solita, quæ canone quinto decimo præcipit Abbatibus & Monachis, *ut quidquid canonicus Ordo vel Regula S. Benedicti edocet, & implere & custodire in omnibus debeant*, Nationale (ut vocant) Concilium fuisse videtur, illud scilicet, de quo sermo est in vulgato Leodegarii testamento, *quinquaginta quatuor Coepiscoporum Christiaco* unà cum Leodegario congregatorum *anno tertio Theodorici Regis*. Etsi enim testamentum istud in notis chronologicis interpolatum est, & in nonnullis forsan nominibus propriis errore librariorum; non tamen omnino rejici debet: maximè cùm tam prædicti testamenti, quàm donationum in eo factarum mentio sit in litteris Johannis Papæ octavi, quam Perardus in monumentis Burgundicis post idem testamentum vulgavit. Ad ann. 734. n. 43.

Et certè convenit huic loco epocha istius Synodi apud Sirmondum, qui Theodorici annum quartum adsignavit. Nam facilè annus tertius regni cum anno quarto componitur sub diversa ratione, qua nonnulli regnum cujusque Regis ab ipso decessoris obitu, alii ab anno insequenti numerare incipiunt. Si ergo Nationale Concilium ejusmodi statutum de Regula S. Benedicti condidit, approbantibus quatuor & quinquaginta Episcopis, constat sanè majorem Gallicanorum Episcoporum partem in hoc convenisse, ut scilicet Regula S. Benedicti in Monasteriis accuratè *impleretur, custodiretur* servareturque. Jam ergo ubique per Galliam in Monasteriis etiam B. Columbani vigebat, maximè in Luxoviensi, aliisque Augustoduno finitimis. Certè non de receptione, sed de *conservatione* Regulæ agit Concilium. *Si enim*, inquiunt Patres, *hæc omnia fuerint legitimè apud Abbatem vel Monasteria conservata, numerus Monachorum Deo propitio augebitur.* Porro istud Concilium Cointius revocat ad annum sexcentesimum sexagesimum tertium. Longè proinde ante annum sexcentesimum octogesimum ritus moresque Benedictini etiam in B. Columbani Monasteria introducti erant.

48. De Burgundicis Monasteriis id confirmatur ex priori, quod in lucem hîc protulimus, Widradi Abbatis testamento pro Monasterio Flaviniacensi, condito *anno quarto Chilperici Regis,* hoc est anno Christi septingentesimo vigesimo aut insequenti. Eo enim in testamento Widradus constituit, ut Abbas regat Monachos *secundùm Regulam S.* BENEDICTI. Abbate verò mortuo eligant Monachi Religiosum successorem aut ex seipsis, aut certè (si talis apud eos inveniri non potuit) *ex proximis Monasteriis.* Nulla verò tum erant prope Flaviniacum Monasteria præter Reomaense, Sequanense, Besuense, Benignianum, & Autisiodorense: quæ proinde eamdem quam Flaviniacense Regulam observabant. Et de Sequanensi quidem res certa est ex Actis Benedicti Anianæ Abbatis: de ceteris etiam id probant tum ipsa Acta, tum Concilia octavi ac noni sæculi, Capitularia Caroli Magni, Alcuini aliorumque Auctorum testimonia jam alibi à me commemorata, quæ Regulam nostram ante Caroli Magni hominumque ejus ætatis memoriam ubique receptam fuisse adstruunt. Gratis proinde supponit Cointius, id præstitum per Monachos Casinates, qui mores Benedictinos introduxerint in B. Columbani Monasteria: tumque deinceps Monachos dictos *consistere juxta Regulam S. Benedicti & S. Columbani.* Nullam quippe coloniam Casino profectam uspiam leget: nisi fortè Theodemari Abbatis epistolam huc torqueat: quòd certè non potest. Neque enim hoc pacto ignoravisset Carolus Magnus, an & quænam viguisset in Gallia Regula præter Benedictinam, nec quæstionem Episcopis hac de re proposuisset in Capitulari interrogationum. Cùm verò id inquirendum esse judicaverit, consequens est, longè ante id tempus factam esse conjunctionem utriusque Regulæ; siquidem ejus rei, immo Regulæ S. Columbani memoria jam tum obsoleverat.

Ad ann. 667. nu. 20.

Denique nullum locum, nullum testimonium vel in Conciliis, vel in Auctoribus octavi ac noni sæculi inveniet Cointius ad probandam opinionem suam; quin immo omnia Concilia, Auctores omnes unam S. Benedicti Regulam tum viguisse una voce contestantur. Eam proinde cum Regula Columbani sæculo præcedente adunatam fuisse manifestum est. Hanc unionem probat insignis locus Chronographi Fontanellensis in capite duodecimo in editis: ubi Ragenfredus anno septingentesimo septimo-decimo Wandoni Abbati plurimos codices dono concessisse perhibetur, in his Codicem unum, in quo continebatur REGULA S. BENEDICTI ET S. COLUMBANI CUM MARTYROLOGIO. Sciunt quippe rerum Monasticarum periti, sollemne fuisse quondam apud Monachos, ut quam quique servarent Regulam, eam in Cœnobiis suis descriptam atque compactam haberent cum Martyrologio: ut sic utrumque esset in promptu ad legendum in Capitulo post Primam.

Tunc enim lecto inibi Martyrologio, post quasdam precationes, sententias aliquot seu Capitulum ex Regula Monasterii recitari mos erat. Cùm ergo initio sæculi octavi Ragenfredus penès se habuerit codicem sic ordinatum, scriptum haud dubiè jam ante annos plures, in quo utraque Regula cum Martyrologio continenter exarata erat; utramque longè ante id tempus in Monasteriis simul observatam fuisse fatendum est. De altera parte disputationis hæc satis.

49. Tertium caput sic statuit doctissimus Annalista: *Utrum Regula S. Benedicti Cœnobio Fontanellensi præscripta sit à S. Wandregisilo.* Id negat ipse, Aigradi Fontanellensis Monachi auctoritate fretus: & ego eodem auctore id probo. Aigradus in libello de Vita sancti Ansberti Rotomagensis Episcopi describens modum, quo à beato Wandregisilo susceptus Fontanellæ est, ait virum sanctum auditâ Ansberti postulatione dixisse, *inducias consulendi super hoc habere se velle: ut sicut apostolica & monastica docet Regula, sciret ad quid venerat.* Deinde Lantbertum Abbatem Wandregisili successorem laudat, quòd in administrando Fontanellensi Monasterio *cuncta strenuè atque inreprehensibiliter gesserit secundùm Normam sanctorum Patrum.* Denique Ansbertum ex-Abbate Rotomagensi Episcopum statuisse in Synodo, *ut uti sub ejus regimine, ita inantea*, id est in posterum, *& ipsi & posteri eorum*, Monachi scilicet Fontanellæ, *secundùm Regulam sancti Patris* BENEDICTI *fideliter Christo deservirent.* Porro ex his deduxeram, Regulam S. Benedicti quæ tertio loco signanter exprimitur, eamdem etiam dici κατ᾽ ἐξοχὴν *monasticam Regulam & Normam sanctorum Patrum* in duobus superioribus locis; eam proinde Fontanellæ à primordiis observatam fuisse. Sanè *Regulæ Monasticæ* nomine Benedictinam intelligi, maximè apud Auctorem Benedictinum, qualis sine dubio Aigradus fuit, nemo jure negaverit. Et Regula nostra, quæ modum recipiendi Novitii præscribit capite 58. Sacerdoti in Monasterium admitti cupienti nihil relaxari præcipit capite 60. *ut sit sicut scriptum est, Amice, ad quid venisti?* quæ verba huic loco rectè quadrant. Apostolica Regula, quam Wandregisilus hoc in facto secutus est, desumitur ex epistola prima Johannis Apostoli, monentis capite 4. *probari spiritus, si ex Deo sint.* Quem locum etiam in medium adfert S. Benedictus initio capitis 58. transiliit Cointius, tametsi integrum ferè caput descripsit. Regulæ verba hæc sunt: *Noviter quis veniens ad conversionem, non ei facilis tribuatur ingressus; sed sicut ait Apostolus: Probate spiritus si ex Deo sunt.* Hæc ipsa est *Monastica & Apostolica Regula*, à S. Wandregisilo designata hoc loco, uno versu à Benedicto expressa.

CAPUT III.

50. Longè aliis oculis hæc legit Carolus Cointius, qui plurimùm discriminis inter Wandregisili factum in suscipiendo Ansberto, & sancti Benedicti sanctionem capite 58. expressam intercedere arbitratur. *Apud Aigradum*, inquit, *Wandregisilus Abbas Fontanellensis spiritualium Fratrum consulta priùs suscipit, quàm Ansberti noviter ad conversionem venientis postulationibus acquiescat: & Ansbertus, ubi votorum compos fit*, Clericatûs habitu decorabilis *redditur. Capite autem duodesexagesimo Regulæ Benedictinæ, nihil de spiritualium Fratrum consultis, nihil de Clericatûs habitu legitur.* Quam cautè dixit *capite duodesexagesimo!* Sed quid refert, capite hoc an alio, consulta Fratrum requirat S. Benedictus? Requirit autem capite tertio, ubi in quibuscumque etiam minoris momenti rebus Fratres in consilium convocari ab Abbate jubet. Porro hoc præceptum intellexêre majores nostri etiam de susceptione Novitiorum. Wolfardus Abbas Monasterii Adescancastri in Anglia, in quo teste S. Willibaldo Regula S. Benedicti servabatur, Bonifacium, futurum Germaniæ Apostolum, *inito Fratrum consilio* admisit. Idem patet in S. Poppone, qui in Monasterio S. Theodorici Monachus fieri cupiens, causas voti sui *Abbati ceterisque Fratribus intimavit:* cui petenti *Abbas unà cum Fratribus annuit.* Et Hugo,

Num. 56.

qui posteà Cluniacensis Abbas sanctissimus fuit, Cluniacum veniens, primùm Odiloni Abbati mentem suam de monastica professione aperuit; tum *ex more Capitulum ingressus, in conventu* Fratrum petitionem suam exposuit, ut scilicet eum in suam societatem recipere dignarentur. Id etiam probare possem ex aliis Actis Sanctorum nostrorum. At exempla hæc æquis rerum æstimatoribus sufficient in causa nostra. Mirari verò subit, qua mente vir doctus nobis rursus objiciat *Clericatûs* vocabulum, quod ab antiquis Auctoribus Instituto monastico tribui solitum esse, tam apertè superiùs demonstravi*. Nollem sanè his in rebus viri optimi æquitatem desiderari. Quod si rem ut est intelligere voluisset, advertisset utique, Harduinum Fontanellæ longè post admissam (ut Cointius fateri cogitur) eo loci Regulam S. Benedicti, non aliis verbis Monachum initiatum memorari, quàm quòd in Cœnobio *Clericatûs suscepit habitum*, uti legitur in Chronici Fontanellensis capite decimo-tertio, quod quartum-decimum esse debet. Hæc perpendat quæso Cointius & manifestæ tandem cedat veritati.

* Supra pag. 62. n. 26. 27. & 28.

51. Ad id quod dixeram, Regulam S. Benedicti in Ordine Romano dici *Regulam à sanctis Patribus traditam*, quod idem est ac *Regula* seu *Norma sanctorum Patrum*; ad id, inquam, multa respondet Cointius. Wandregisilum scilicet à Cœnobio *Romanis*, ubi aliquamdiu vixit, accepisse Regulam, quam postea Fontanellensibus imposuit, eamdemque in susceptione Ansberti designavit: porro Monasterium *Romanis* idem esse cum Condatescensi seu S. Romani, in quo *Regula sanctorum Patrum*, id est Regula ex variis Patrum Regulis concinnata servabatur. Hæc ille multis: cui ego paucis, at certis. Quo ex Monasterio Wandregisilus acceperit Regulam Fontanellæ imponendam, nec Cointius ipse, nec quivis alius adsequi potest. Monasteria plura perlustravit, Montis-falconis, Bobiense, Romanense: quod an idem sit cum Condatescensi, Sæculo quarto examinabimus in Actis sancti Bernardi Archiepiscopi Viennensis. Nec si constaret quo ex Monasterio Wandregisilus Regulam suam acceperit, inde quidquam conficeretur adversus Regulam sancti Benedicti; quam etiam in Condatescensi Monasterio tum receptam fuisse jure contenderemus. Tota hîc controversia in eo versatur, an Regula S. Benedicti aliquando appellata sit *Regula seu Norma sanctorum Patrum.* Huic rei probandæ sufficere debuerat argumentum ex Ordine Romano, in quo disertè *Regula à sanctis Patribus tradita* vocatur. At hæ locutiones, *Regula sanctorum Patrum, & Regula à sanctis Patribus tradita*, non censendæ sunt synonimæ, ait Cointius.

Num. 48. & seqq.

Fateor in his locutionibus duplicem latêre sensum. Mirum verò est, cur Carolus Cointius eas potiùs contra nos, quàm pro nobis explicet: maximè cùm cetera causæ nostræ suffragentur, mensque Auctoris ex aliis ejus verbis plana & aperta sit. Quæ auctoritas, quod testimonium non infirmari aut convelli potest, si ad verba rem deflectere velimus: consilium autem eorum qui scripserunt, & rationem & auctoritatem relinquamus? Aigradus Regulam monasticam nominat, Regulam S. Benedicti Ansberto Abbate Fontanellæ servatam laudat. Cur eamdem non esse dicas, quæ dicitur Regula sanctorum Patrum? *Specialis*, inquis, *Regula S. Benedicti, numquam appellatur Regula sanctorum Patrum.* Bona verba, quæso: quid si ostendero non unum, sed plures Auctores mediæ ætatis, qui hoc nomen Regulæ nostræ tribuunt? Primus aderit Ambrosius Antpertus, vir sanctus & doctus, octavi sæculi Auctor, ut in ejus Actis infrà probabo: qui expressis verbis Regulam S. Benedicti appellat *Regulam sanctorum Patrum* in Vita S. Paldonis Abbatis Monasterii S. Vincentii ad Vulturnum, non procul à Casino. Paldo sequacibus suis promiserat, Monachum illum, qui in suo Monasterio usque ad finem permansisset, vitâ æternâ donandum esse. *Quod quidam ignorantes*, ait Autpertus, *qua intentio-*

Hic ad ann. 720.

ne id prosecutus fuerit, falsa seipsos securitate decipiunt, quamvis malè viventes & contra REGULAM PATRUM *facientes, hoc in Monasterio si permanserint, salvos esse in futurum posse.* Quam Regulam quæso intelligit, nisi Regulam Monasterii sui, Regulam utique S. Benedicti? de qua ipse in consequentibus dicit: *Omni ex parte sanctum à nobis propositum violatur, & pæne nobis nihil superest, nisi quod sanctus Pater prædixit* BENEDICTUS, *per tonsuram & habitum nos Deo mentiri.* Audin' Regulam sancti Benedicti vocari *Regulam Patrum?* quidni & *Regulam sanctorum Patrum?* Neque enim eum te esse puto, qui syllabas numeres, qui objicias hîc non exprimi *Sanctorum* nomen. Vis adhuc & alium testem? tertium addam etiam si lubet. Wilfridum Eboracensem Episcopum ejus nominis primum, Regulæ S. Benedicti studiosissimum fuisse propagatorem, patet ex Bedæ & Willelmi Malmesburiensis Monachi testimoniis in ejus vita relatis. At verò Regula hæc tantopere ab ipso adamata & culta, dicitur *Regula Patrum* in ejus epitaphio apud Bedam in libri quinti capite vigesimo. *Supra ad ann. 709.*

Inque locis istis Monachorum examina crebra
Colligit, ac monitis cavit quæ REGULA PATRUM,
Sedulus instituit.

Non dubito quin his argumentis tam claris & manifestis cessurus sit Cointius: addo tamen & alium testem, tametsi minùs antiquum, Adamum Bremensem Canonicum, qui in historiæ suæ capite vigesimo nono Anscharium Bremensem Episcopum ex Monacho Corbeïensi laudat, quòd *siquando à prædicatione Gentilium foris liber erat, domi Congregationum suarum curam egit: quarum primam quæ ab Hammanaburg olim barbarica incursione depulsa est, ipse transtulit ad Ramsolas; secundam in Bremis habuit sanctorum virorum, qui habitu quidem usi canonico, Regulà vivebant Monasticâ*, haud aliâ sanè quàm Benedictinâ, quæ hoc nomine simpliciter à Latinis appellari consuevit, quamque Anscharius Corbeïæ imbiberat, eamdemque Bremæ Canonicus imposuerat, uti etiam ex Lambecio in Actis S. Willehadi inferiùs probabitur. Quid ergo? certè idem Auctor quam *Regulam Monasticam*, hoc est Benedictinam prædicto in loco nuncupat, eam postea in capite sexto-decimo supra centesimum, seu in libri secundi capite primo & sexagesimo, *Regulam sanctorum Patrum* vocat his verbis: *Sanè ex illo tempore Fratribus, qui ante canonicè vixerant, extra claustrum vagantibus,* REGULA SANCTORUM PATRUM *per multa priùs sæcula studiosè conservata, primò negligentiùs haberi cœpit, deinde funditus abjecta consenuit.* Denique si sanctiorem insuper auctoritatem requiras, præsto est Concilii Trosleïani anno nongentesimo nono habiti caput tertium, ubi Patres arguunt usum Abbatum sæcularium, primò auctoritate Regulæ sancti Benedicti, quam *Regulam sancti & sancto Spiritu pleni beatissimi Patris* BENEDICTI appellant; secundò auctoritate Conciliorum; tertiò Capitularium à Regibus conditorum. Quibus fusè expositis, quasi recapitulando subjungunt: *Hæc ita post primam sanctorum Patrum duce sancto Spiritu ordinationem, ac deinde post canonicam de his auctoritatem, à prioribus Imperatoribus & Regibus decreta & custodita fuerunt.*

Vides Regulam S. Benedicti tantoperè à Patribus istius Concilii laudatam appellari *ordinationem sanctorum Patrum*; quod sensu idem est, ac *Regula & Norma sanctorum Patrum.* Ergo hæ locutiones, *Regula à SS. Patribus tradita, Regula sanctorum Patrum*, in Ordine Romano & apud Aigradum synonymæ censendæ sunt. Sed relinquamus quæso ista, nec aucupia verborum & litterarum tendiculas in invidiam ulteriùs voces. Si quis verò quærat, quam ob rem S. P. Benedicti Regula dicta sit *Regula SS. Patrum*, id maximè factum reor, ut jam aliàs dixi, ob sancti-

moniam eorum, qui eam profitebantur. Hanc quippe rationem suggerit Eigil Abbas Fuldensis in Actis Sturmii Abbatis, dum ait Sturmium in Italiam missum à Bonifacio fuisse, ut perfectam Regulæ Benedictinæ observationem disceret, *& omnium fratrum mores traditionesque Monasteriorum* disceret: eumdemque Fuldam reversum opere complevisse ea, *quæ in Italiæ partibus & Tusciæ provinciæ Monasteriis à* SANCTIS PATRIBUS *didicerat.*

52. Ex superioribus manifestum est, Regulam S. Benedicti Fontanellæ à Wandregisilo impositam fuisse, quam Ansbertum Abbatem loci tertium tenuisse nulla prioris Regulæ mutatione facta constat. Id verò etiam perspicuum fit ex Actis S. Hermenlandi Abbatis, ab Auctore gravi ac fere ejus æquali descriptis, in quibus Hermenlandus à Lantberto Wandregisili successore vestes monasticas suscepisse, ac deinde ab eodem in Armoricam missus, *ut novus* BENEDICTUS *effulsisse* in Antrensi Monasterio perhibetur. Quod elogium sanè nemo rectè Hermenlando tribueret, si sancti Patris Benedicti mores ac Regulam secutus non fuisset. De Fontanella satis.

CAPUT IV.

53. Jam tandem devenimus ad caput quartum disputationis nostræ, nimirum *utrum Regula S. Benedicti Monasteriis Gandensibus & Elnonensi imposita sit per beatum Amandum.* Probaveram in superioribus *, Amandum Turonis in Martiniano Cœnobio monasticum suscepisse habitum, & addixisse se Regulæ S. Benedicti, quæ ibidem vigebat: quam postea Belgicis Monasteriis ab se constructis imposuerit. Et quia Baudemundus agens de monastica Amandi initiatione, ait eum comam capitis sui abscidisse, adeptumque *Clericatûs honorem*; ne adversarii fucum facerent in voce *Clericatûs*, manifestis docueram testimoniis, Monachos passim apud Auctores medii ævi, immo apud superiores, *Clericos* appellari solitos, & monasticæ professioni non rarò tribui *Clericatûs* vocabulum.

* Supra pag. 61. num. 25. & 26.

Ad ann. 730. n. 70. & seqq.

54. Huc incommoda quædam, argumentorum longam pompam admovet Cointius. Incommodum invenit in ipsius Amandi proposito, qui antequam tonsuram susciperet, obnixè ad sepulchrum beati Martini oravit, *ut numquam eum Dominus ad solum patrium remeare permitteret, sed omnem vitæ suæ cursum in peregrinatione expenderet.* Quibus aliisque verbis relatis infert vir doctus: *In hisce Baudemundi scriptis nihil occurit, quod Amandum Ordini Benedictino adscribendum suadeat, immo sunt multa quæ Regulæ Benedictinæ refragantur.* Quænam illa multa? Nempè *Amandus ad tumulum S. Martini prostratus, post lacbrymas uberrimè profusas nihil à Deo postulasse vel obtinuisse dicitur, quàm ut eum numquam Dominus ad solum proprium remeare permitteret. Convenit-ne ritibus Benedictinis vehementissimum hoc desiderium obeundarum totâ vitâ peregrinationum?* Audio. At intempestivum sit illud desiderium. Cogita novitii hominis votum esse, & monasticæ disciplinæ regulis nondum informati. Deinde si paullo attentiùs expendas Amandi verba, invenies non aliam ejus fuisse mentem, non aliud desiderium, quàm ut ne ad paternos lares umquam reverti cogeretur: sed in peregrinatione, hoc est in alia regione degeret, non assiduè cursitando, sed in alieno solo permanendo. Denique non desunt religiosorum virorum, etiam Benedictinorum exempla, qui meliorem ætatis suæ partem in peregrinationes impenderunt. Exempla non pauca in medium adducere possem, si hærere liceret in re tam levi. Verùm, ut dixi, alia mens Amando erat, qui id unum quærebat, ut apud exteros ignotus lateret: cui rei argumento est, quòd is vix unum annum Turonis moratus, adit Austregisilum Bituricensem Episcopum; & ab eo cellulæ inclusus, ibi degit *annis quatuordecim*: non tam diu illic persiturus, si assiduè peregrinari habuisset in animo.

55. Occurrit etiam Cointius hoc loco. *An illud,* inquit, *vitæ genus moribus*

Benedictinis conforme dixeris? An verò conformius moribus Clericorum, ad quorum partes adjungis Amandum? an Clericis sollemniter, uti de Amando cogeris dicere, susceptis, licebat recedere ab Ecclesia, cui nomen dederant, & cui (ut loquuntur canones) incardinati addictique erant? Sed quid tandem eo in facto contrarium moribus Benedictinis, quales ea tempora ferebant? Amandus recedit à Turonico Monasterio anno probationis exactò; *ab Abbate ipsius loci & à Fratribus benedictione percepta.* Bituriggas profectus, *recluditur in cellula ob amorem vitæ æternæ, cilicio tectus & cinere, jejunio attritus atque inediâ, ordeaceo tantùm pane contentus atque aquâ perpaululum: ibique ternis fermè militavit lustris*: denique *incidit ei cogitatio; ut ad limina Apostolorum properare deberet.* Clericorum hi mores sunt, an Monachorum? Certè ut communes utrisque sint peregrinationes; at benedictio ab Abbate impertita, in cellam reclusio, asperrimum hoc vitæ genus, Monachorum mores magis sapiunt quàm Clericorum. Non immorarer his rebus, mi Cointi, nisi haberem te ducem: reliqua argumenta tua percurro.

56. Illud deinde occurrit, quòd Monachos simul & Clericos in Martiniana Basilica eo tempore quo Amandus istuc secessit, exstitisse dicis: sed non probas. Monachos Gregorii Turonensis Episcopi ætate eo loci fuisse demonstrat Hadrianus Valesius in Disceptatione de Basilicis, capite tertio: proindeque Clericos non alios quàm Monachos inibi vixisse constat. Neque enim misti illi Canonicorum & Monachorum cœtus per ea tempora ulli erant. Immo Canonicorum Collegium ferè nullum ante sæculum octavum, aut noni initium, extra Ecclesias Cathedrales. Erant ergo, ut dicebam, in Martiniana Basilica Monachi per id tempus. At non Benedictini, inquis. Non mirum si hoc dicis; nam familiaris tibi est oratio ista. Sed mirum quo modo id probas.

57. Primum argumentum tuum sic procedit. *Sanctus Maurus, qui Regulam S. Benedicti primus in Gallias intulit, obiit anno Christi sexcentesimo quarto* (immo anno quingentesimo octogesimo quarto.) *Eo in vivis superstite nullam Glannafolio legimus eductam Monachorum coloniam. Anno post septimo beatus Amandus Turonos venit: an illic tunc Ascetæ Benedictini?* Si sic argutari pergis, numquam Regulam sancti Benedicti admittes in Cœnobium Martinianum; nusquam enim coloniam de Glannafolio istuc deductam leges: & tamen concedis, Regulam S. Benedicti Berto Episcopo istic post annum Christi sexcentesimum sexagesimum quintum viguisse. At ubi colonia Monachorum, ubi Abbas Glannafolio transmissi? Lege, revolve Annales & chartas veteres: nullum hujusce rei vestigium invenies. Ampliùs dico. Si hanc argumentandi rationem tenes, ex omnibus Galliæ Monasteriis eliminanda est S. Benedicti Regula. Nusquam enim, quod sciam, legimus, colonias Monachorum Glannafolio eductas, à nullis petitas, receptas à nullis legimus, præter id quod de Monasterio S. Savini legitur apud Rodulfum Glabrum & in Actis S. Hugonis Monachi Æduensis. Cùm ergo palam res sit, omnia Galliæ Monasteria concessisse in Regulam S. Benedicti ante Caroli Magni principatum, nec de coloniis Glannafolio aut Casino transmissis ulla mentio sit; fatearis necesse est, aut id neglectum ab Scriptoribus illius temporis; aut Regulæ nostræ propagationem in antiquiora Monasteria factam aliis modis fuisse. Qua de re aptior erit aliàs dicendi locus. Num. 76.

58. Alterum argumentum, quo Monachos è Martiniana Basilica vir doctus excludit sæculi septimi initio, desumit ex eo, quòd Dagobertus longè post illud tempus, quo Amandus in Turonicum Monasterium exceptus est, *ordinem psallentium* in Monasterio Dionysiano *ad instar Monasterii sanctorum Agaunensium & S. Martini Turonis instituit. Agaunenses autem Monachi*, inquit, *Regulæ Benedictinæ* Ibid.

non erant addicti : Ergo nec Martiniani. De Monachorum Agaunensium Instituto, quos S. Benedicti Regulam, quum illac transivit beatus Maurus, accepisse non immeritò sentiunt plerique, disputare non juvat hoc loco. Consecutionem istam tantùm considerasse sufficiat. Qualis fuerit ordo psallendi penes Agaunenses Monachos, fusè disputat doctissimus Annalista in tomo primo, contenditque contra omnium mentem, ritum illum non fuisse laudem, ut vocant, perennem ; sed psalmodiam alternis choris quotidie persolutam. Hæc enim sunt ejus verba : *Temporibus Sigismundi Regis in Synodo Agaunensi non est sancitum, ut Agaunenses Monachi laudem perennem celebrarent : sed tantùm ut alternis psallerent choris, eoque ritu singulis diebus omnes Horas canonicas in congregatione decantarent*, &c. Bellè omninò. Atqui nullum validius poterat suppeditari argumentum, quo demonstrarem, hujusmodi ordinem psallendi, quem Agaunenses ac Turonenses Monachi servabant, non fuisse diversum à Benedictino : siquidem S. Benedictus in Regula sua præcipit, ut alternis choris per dies singulos Horæ canonicæ decantentur : quod ab Ordinis nostri exordio frequentatum esse nemo nescit. Non ergo detrahendi nobis sunt Turonenses Monachi hoc argumento, quòd servarent ordinem psallendi ad instar Monasterii Agaunensis, si ordo ille consistat in psalmodia alternis choris celebrata in dies : immo potiùs ex hac interpretatione sequitur, prædictos Monachos à nostris non fuisse diversos. Si verò cui magis placeat, (ut meritò certè omnibus hactenus visum est) ritum illum psallendi explicare de perenni laude ; nec etiam hoc modo subducendi nobis Martiniani Cœnobitæ : cùm constet jugem illam psalmodiam in Monasteriis nostris nonnullis, putà in Centulensi & aliis, diu viguisse.

Tom. 1. ad ann. 536. num. 225. & seqq. Num. 251.

59. Nihil ergo efficiunt argumentationes istæ, nec causæ nostræ quidquam officiunt, quo minùs Regula S. Benedicti jam recepta fuerit in Martinianum Cœnobium, quum Amandus istuc secessit. Et sanè causam nostram illud juvat, non solùm quòd Berti Turonensis Episcopi pontificatu jam ibi vigebat, ut Cointius ipse fatetur ; sed etiam quòd Amandus Cœnobiis Gandensibus ab se institutis à primordiis imposuit S. Benedicti Regulam, eam scilicet quam in Turonico didicerat. Clericos primùm in Gandensibus Monasteriis, dein paucis pòst annis Monachos fuisse collocatos scripsit Theodoricus Abbas Trudonianus in libro de Vita S. Bavonis ab se expolita, malè interpretatus primarium Auctorem anonymum, qui libellum de gestis ejusdem Sancti primitus condiderat. Is quippe Anonymus Monachos ab Amando Gandæ stabilitos, eo in libello *Clericos* vocat, uti & alii Auctores non pauci mediæ ætatis. Theodoricus verò cùm animadverteret Monachos inibi ante omnium memoriam exstitisse, illud demum ita explicavit, ut diceret, Clericos primùm eo in loco, dein paullo pòst Monachos positos ab Amando fuisse, quibus Florbertus Abbas primus præfectus sit. Exstat Anonymus iste à nobis in Sæculo secundo primùm editus *, ex cujus verbis tam evidenter in Præfatione ejusdem Sæculi demonstravi, Monachos Gandæ ab initio collocatos fuisse †, ut nemo sinceri amans id infitiari possit.

* Ad ann. 653.

† Sup. pag. 62. & seqq. n. 27. 28. & 29.

60. Ut inde se eximat eruditus Annalista, duos fingit Anonymos, qui S. Bavonis gesta in litteras retulerint : unum antiquiorem, à quo Theodoricus auctoritatem suam mutuetur : alterum recentiorem, id est nostrum, quo Theodoricus usus non sit. Hæc mihi tam facile fuerit negando revincere, quàm Cointio non probando adferre. Attamen ut Anonymo nostro integra constet auctoritas, juvat paucis urgere hunc locum. Quòd alius Anonymus antiquior Acta S. Bavonis descripserit, nemo adfirmare, nemo adfirmanti credere debet, nisi aut ea Acta exhibeat, aut testimonia hanc in rem proferat. Unicum libellum de vita S. Bavonis

Tom. 4. ad ann. 734. num. 79.

citant

citant Othelboldus Abbas & anonymus Scriptor miraculorum ejusdem Sancti, Theodorico superiores ætate. Theodorico antiquiorem esse Anonymum nostrum, constat tum ex veterrimis codicibus, in quibus ejus scriptio reperitur; tum ex stilo ejus rudi & impolito, tum ex brevitate: cùm è contrario Theodorici lucubratio politior prolixiorque sit, & quibusdam interpolamentis auctior. Quid? quòd Theodoricus distinguit Clericos à Monachis, secus quàm Anonymus noster: quod argumento est, Theodoricum præ oculis habuisse hunc Anonymum, in cujus interpretatione allucinatus est. Nam rogo te, an id commissurus erat homo recentior, si Ordini suo favere (ut vult Cointius) in animo habuisset? Sanè hæc vocis acceptio non parum Auctoris antiquitatem probat, ævo Theodorici jam ignorata.

Ut istius Anonymi antiquitatem aliquo indicio designarem, adduxeram hæc illius verba in Observationibus præviis: *Si omnia quæ de ejus*, nempe Bavonis, *gestis comperimus, vellemus prosequi; dies (ut opinor) ante quàm verba cessarent.* Quæ verba, inquiebam, quasi testem oculatum præ se ferunt. Longè aliter sentit Cointius. *Eadem verba*, inquit, *quamvis anno Christi millesimo sexcentesimo septuagesimo scribamus, & ab ætate S. Bavonis longè remotiores simus; pari jure absque dispendio historicæ veritatis usurpare possemus.* Verùm ea Anonymi verba nemo sine veritatis dispendio usurpare potest, qui non longè plura de sancti Bavonis Vita comperta habeat, quàm quæ Anonymus ipse commemorat. Si ergo verba hæc sine dispendio historicæ veritatis usurpare Cointius potest, reliqua Bavonis facta proferat quæso in lucem, nec ea diutius ignorari à nobis patiatur. Si verò non tenet memoriâ tot & tantas res ab Anonymo prætermissas, quæ de Bavonis Vita loquenti sufficere possint in multam diem; concedat tandem verba illa hominis esse, qui Bavonis res gestas proximè didicerat & quasi oculatus testis callebat. Anonymus ergo à nobis editus ille est, quem laudat tum Ado Viennensis Episcopus in Martyrologio suo Kalendis Octobris, cujus proinde Anonymi libellus per Galliam jam tum dispersus erat; tum Scriptor miraculorum S. Bavonis, homo sæculi decimi: standumque ejus Anonymi auctoritati scribentis, Monachos Benedictinos in Cœnobiis Gandensibus ab initio exstitisse. Id ipsi etiam Cointio (ut spero) persuadebit & ipsius Anonymi antiquitas, manu-scriptis codicibus aliisque argumentis comprobata; & lectio ejusdem paullo attentior. Absit enim ut eum habeam in illorum numero, qui pugnare malint, quàm verum confiteri. *Ibid.*

Hactenus virum, & Instituti societate, & privata necessitudine nobis amicum, æquis animis sustinuimus multa contra nos, tametsi levibus omnino argumentis, molientem: hactenus ut de ejus æquitate ac moderatione rectè sentiremus, animis nostris imperavimus. Si verò ulteriùs pergit nobis objicere speciosas, ut solet, argutias; vereor ne nostris persuadeatur tandem, id non tam inquirendæ veritatis, quàm insectandi Monastici Ordinis studio susceptum fuisse. Quod ut credi nolim, ita nec velim diutius occupari nos in his disputationibus; quæ cùm ferè otiosæ sint, tum viris eruditis nauseam pariunt; certè mihi ipsi.

61. Ceterum hæc de tota ista controversia multis amplificare & confirmare potuissem. Sed in animo est, ut initio dixi, transire & tantummodo perstringere unamquamque rem, ut omnes intelligant, intelligat etiam Cointius ipse, me non studio refutare, sed officio defendere. Redeo ad Sanctimoniales, quæ procurante potissimùm S. Amando in Gallia Belgica institutæ sunt.

§. IV.

De Monacharum & Canonicarum origine in Belgio.

62. SANCTUS Amandus non solùm Monasteria virorum in Belgio, verùm etiam Cœnobia puellarum, Nivialense Melbodiense, Castrilocense, Marcianense, aliaque nonnulla ordinavit. Monachas an Canonicas illis in locis collocaverit, inquirendum. Primò audiendus Miræus in Notis ad cap. 13. Cod. Donat. ita disserens: „ Canonissarum nobili stirpe progenitarum, quæque ad nuptias „ transire possunt, collegia in Hannonia sunt duo, Montense & Melbodiense: „ totidem in Comitatu Namurcensi, Andennense, & Monasteriense: & unum in „ Brabantia Nivellense, omnium apud Belgas (ut opinor) antiquissimum. „ Idem Auctor in lib. de Canonicorum Collegiis capp. 17. & 19. satis mentem suam aperit circa originem Canonicarum. „ Non sum nescius, inquit, cap. 19. multos „ contendere olim Canonicarum istarum, ut ceterarum Virginum collegia, si non „ omnia, saltem pleraque voto se se castitatis perpetuæ solita obstringere, etsi ipsæ „ Canonicæ ægrè forsitan admittant. „ Verùm quia nonnulli persuadere volunt, hujusmodi Cœnobia à primordiis attributa fuisse Canonicabus, quæ nullis adstrictæ fuerunt votis; utrumque quoad fieri poterit brevissimè refellere proposui.

63. Nullas Canonicas in Galliis ante sæculum IX. exstitisse, argumenta non pauca demonstrant. In Gallia Belgica Virginum Cœnobia primus excitavit ordinavitque S. Amandus, iisque Monachas sine dubio non Canonicas imposuit Monachus ipse. Duplex in uno quoque Parthenone conventus erat, Monachorum scilicet ac Puellarum: hæ ab illis regebantur pro more: id quod Patres Concilii Hispalensis Actione II. statuerunt. S. Foillanus aliique Monachi Scotti in Monasterio Nivialensi hospitari soliti erant. Et in libro de Mirac. S. Gertrudis Abbatissæ Nivialensis, exorto apud Niviallam incendio, *Monachorum ac Virginum concurrentium* fit mentio. In isto Monasterio præter Abbatissam quæ Sanctimonialibus præerat, erat & Abbas Monachorum isthic degentium SUBINUS, uti in Actis S. Aldegundis num. 18. legitur. Et S. Jonatus Abbas Monachis Marcianensibus præfectus est à B. Amando, quo tempore S. Rictrudis ibidem Monachas regebat. Adde & Monasterium Habendense seu Romaricense, in quo S. Amatus, Monachorum illic degentium Abbas, Mactefledem Sanctimonialibus præposuit. Amato successit Romaricus Abbas, huic Adelphius, quo Abbate Tetta seu Tecta Virginibus præsidebat. Duplicem etiam conventum in Parthenone Melbodiensi fuisse, innuit Auctor secundarius Vitæ S. Aldegundis supremis lucubrationis suæ verbis: *Estque ipse locus*, inquit, *grege Puellarum farcitus, aliorumque Deo servientium numerositate repletus*. Suffragatur etiam Vita S. Waldetrudis de Cœnobio Castrilocensi: sic enim Auctor in Prologo loquitur: *Quorumdam religiosorum Fratrum ac Sororum caritate compulsus, hoc opus aggredi præsumpsi.* Idem etiam probabimus de Parthenone S. Johannis Bapt. apud Laudunum in Vita S. Salabergæ inferiùs suo loco. Quemadmodum in Belgica illa Cœnobia successerunt Collegia Canonicarum Monachabus, ita & Monachis Canonicorum conventus: ut sicut primitùs Monachi Monachabus, ita postmodum Canonici Canonicabus sacramenta administrarent. Puellas in illis Cœnobiis degentes velo consecratas, & castitatis voto obstrictas fuisse, clarius est quàm ut probatione indigeat. Gertrudis Abbatissa Nivialensis *sacrum velamen cum Sodalibus suis* ab S. Amando accepisse dicitur. S. Aldegundis *sacræ Religionis velamen & habitum* suscepit. Waldetrudis ab S. Autberto Episcopo *vela-*

Cap. 3. ad ann. 658.

Ad ann. 684.

men sacrum impetravit. Denique S. Begga Gertrudis Abbatissæ Nivialensis soror, & ipsa Abbatissa Andanensis, Monasterium construxit, *ubi Religiosam vitam duceret, Virginesque sacras in servitutem divinam perpetua stabilitate firmaret,* uti ad lib. Mirac. S. Gertrudis observavimus. Non ergo sæculum repetere illis licebat, quæ *perpetua stabilitate in servitutem divinam* mancipabantur. Erant illis in locis Monachæ, non Canonicæ sæculares (prout nunc) sæcularibus votis implicatæ. Erant, inquam, Monachæ Benedictinæ, quibus S. Amandus leges Benedictinas præscripserat. In Concilio apud Leptinas agri Cameracensis vicum anno DCCXLIII. habito S. Bonifacius statuit, ut Monachi & Ancillæ Dei Monasteriales JUXTA REGULAM S. BENEDICTI *vivere studeant.* Ad Cameracensem Diœcesim pertinebant & hucusque pertinent Melbodiense & Montense seu Castrilocense Cœnobia Puellarum. Immo Concilium illud à Bonifacio Legato Apostolico coactum valebat apud ceteras Galliæ ac Germaniæ provincias: ubi proinde *Ancillæ Dei Monasteriales juxta Regulam sancti Benedicti vivere* tenebantur, quam antea professæ erant.

64. Hinc intelligitur, nullas tum fuisse alias *Ancillas Dei Monasteriales* quàm Monachas; nondum Canonicarum nomen audiri cœpisse. In Conciliis sæculo VIII. convocatis Canonicarum mentio nulla, nec in Epist. 9. Zachariæ Papæ ad Pippinum Francorum Regem c. 5. nec in Responsionibus Stephani Papæ III. ad Gallos, neque in Capitulari Caroli Magni ann. DCCLXXIX. condito, ubi aptissima Canonicarum Commemoratio futura erat. In Concilio Francofordiensi ann. DCCXCIV. statuitur c. 46. *ut de Abbatissis quæ canonicè aut regulariter non vivunt, Episcopi requirant & Regi adnuntient, ut ab honore priventur.* Quo in loco dictio *canonicè* opponi videtur *regulariter*: tametsi in titulo sola vox *regulariter* apponatur in hunc modum: *Abbatissæ quæ regulariter non vivunt deponendæ.* At verò in Concilio Maguntino anno DCCCXIII. clariùs Canonicæ exprimuntur cap. 13. *Abbatissas cum Sanctimonialibus omnino rectè & justè vivere censemus. Quæ verò professionem sanctæ Regulæ* BENEDICTI *fecerant, regulariter vivant; sin autem canonicè vivant pleniter, & sub diligenti cura custodiam habeant & in claustris permaneant, &c.* Novellum tum fuisse Canonicarum Institutum satis probant Patres Concilii Cabilonensis dum cap. 53. aliisque subsequentibus *admonitiones* seu leges præscribunt *Sanctimonialibus quæ se Canonicas vocant.* Paullo post in Concilio Aquigranensi anno DCCCXVI. post Regulam Canonicorum composita est in gratiam Canonicarum alia, quæ capitulis 28. continetur. Itaque sæculo VIII. nulla erant præter Virginum Benedictinarum Cœnobia: appetente sæculo IX. duo tantùm erant Parthenonum genera, Monacharum & Canonicarum. Illæ S. Benedicti Regulam observabant: his pro Regula erant decreta Concilii Aquigranensis, quæ Regula ex SS. Cypriani, Athanasii, Hieronymi & Cæsarii dictis propriisque Synodi statutis conflata est. Utræque, Monachæ scilicet & Canonicæ, communi nomine vocabantur *Sanctimoniales, Sorores, Puellæ, Ancillæ Dei*; uti & Canonici *Fratres.* Canonicæ postea dictæ sunt *Dominæ, Domicellæ*: utriusque Ordinis habitacula, *Monasteria* dicta. Canonicæ vota perpetua profitebantur, nec illis sæculum repetere integrum erat, ex cap. 18. Regulæ, quam Patres Concilii Aquigranensis dictaverunt. *Si his omnibus exhibitis*, inquiunt, *inemendabilis, atque incorrigibilis apparuerit, quia nullatenus huic sæculum repetere fas est, advocetur si necesse est Episcopus.* Secundò vestibus nigris utebantur, ex cap. 10. *Quid prodest vestibus nigris indui, &c.* Differebant verò à Virginibus Benedictinis, quòd plura ac lautiora habebant edulia, & carnibus vescebantur cap. 13. quòd Ancillas singulæ singulas habebant cap. 21. aliaque hujusmodi, quæ Puellis Regularibus non permit-

Erat & aliud genus Sanctimonialium seu Devotarum, in privatis ædibus assumpto velo manentium, de quibus Ordo Romanus, & liber Mirac. S. Richarii, item S. Remacli hic.

tebantur. Hinc apparet, quantum à vero aberret Guillelmus de Rebreviettis in Vita gallicè edita S. Gertrudis, qui ut Nivialensis Ecclesiæ Canonicabus hodiernis adblandiatur, primarias Puellas Nivialenses nullis votis adstrictas fuisse audet affirmare.

65. Ergo ut ad propositum revertar, Virgines Nivialenses, Melbodienses, Castrilocenses, aliæque ab origine Monachæ erant, & Institutis Benedictinis sancto Amando suggerente addictæ. Verùm quo pacto à Monastico statu ad Canonicalem desciverint, paucis explicandum. Postquam Chrodegangus Mettensis Episcopus Canonicis Regulam præscripsit, feminæ etiam nonnullæ æmulatione adductæ Canonicarum nomen affectare cœperunt: quæ tamen vota sollemnia profitebantur. Post cladem à Nortmannis illatam Cœnobia perplura censu ac religione destituta, in corruptos mores prolapsa sunt: Monachis Canonici, Monachabus Canonicæ plerisque in locis successerunt. Bruno Archiepiscopus Coloniensis, Legati Apostolici munus medio sæculo X. gerens, in villa Montensi (si Jacobo Guisio credimus) *in Ecclesia B. Virginis* MARIÆ, *quæ nunc S. Waldetrudis nuncupatur, & in villa Malbodiensi in Ecclesia quæ nunc Aldegundis dicitur, Canonicales ordinavit Prabendas sæculares, de Sanctimonialibus Canonicos & Canonicas sæculares ordinans.* Nivialenses ad usque Sæculum XI. vocabantur *Fratres* ac *Sanctimoniales*, prout constat ex Diplomate Henrici IV. Imperat. anno MLIX. concesso, quo prædia Ecclesiæ Nivialensis *in tres portiones* divisa probat, scilicet *in Xenodochium, in beneficium Abbatissæ, in Prabendas Fratrum seu Sanctimonialium* LXXII. Et Gerardus Cameracensis Episcopus *in Landensi territorio Besneium cambiavit* * *cum Sororibus S. Gertrudis.* Tametsi jam Canonicæ erant, uti ex Præbendarum appellatione satis intelligitur. Canonicæ *Dominæ* dici cœperunt sæculo insequenti, eoque nomine Odo Cameracensis Episcopus eas vocat in suis litteris apud Miræum his verbis: *Ego* ODO *piæ petitioni Richetæ Abbatissæ sanctæ Gertrudis Nivialensis Ecclesiæ annuens, audiens etiam preces Dominarum Monasterii & Canonicorum &c.* Et tamen priscum *Sanctimonialium* vocabulum etiam tum retinebant. Nam Lotharius Imperator *precibus tam Clericorum quàm Sanctimonialium sanctæ Gertrudis Nivellensis Ecclesiæ*, rerum divisionem ab Henrico IV. factam confirmat anno MCXXXVI. Et primitùs quidem Canonicæ illæ sæculares (ut credere par est) velo retento vota perpetua promittebant. At rebus in deteriora labentibus, nostro ævo solæ Abbatissæ cum Officialibus (ut vocant) vota nuncupant, servatis alicubi Ordine & ritibus Benedictinis, quemadmodum de Romaricensi Ecclesia ad Acta S. Romarici dicturi sumus. Hinc *in Monasterio Thorensi Ordin. S. Benedicti Diœcesis Leodicensis ipsa dumtaxat Abbatissa dictum Ordinem expressè profiteri consuevit*, ut Franciscus Vinchantius in Hannon. Annal. cap. 12. refert. Id genus vitæ laxioris cùm iniquiùs ferrent Puellæ Monasterii Horreensis apud Treviros (cui quondam B. Modesta, S. Gertrudi Abbatissæ Nivialensi præcipua necessitudine & professione adstricta præfuit) abjecto Canonicarum indumento & vitæ genere, ad S. P. Benedicti leges sese revocaverunt anno MCCCCXCV. eximio sanè exemplo & hortatu D. Johannæ de Bettstein Abbatissæ, quæ avitam Ordinis Monastici disciplinam vetustate & morum corruptelâ collapsam reduxit. Quod utinam aliæ imitentur.

Jac. Guis. To. 2. lib. 14. c. 35. ita citatus à Vinchantio in Annal. Hann.

Miræi Notit. cap. 99.

Ibid. c. 84.

Ibid. c. 128.

Ibid. c. 147.

Ad ann. 655.

* Cambiavit, *id est*, permutavit.

§. V.

Observationes Ecclesiasticæ ac Monasticæ ex secundi sæculi Benedictini Actis erutæ.

66. QUANDOQUIDEM intellexi haud ingratas fuisse eruditis Observationes, quas ex primi Sæculi Actis unum in fasciculum conjeci; lubet hoc eodem loco duplicem huic operæ articulum adhibere; unum qui res Ecclesiasticas & Monasticas, alterum qui res historicas & chronologicas complectatur.

67. Atque ut à Sacro-sancto Missæ sacrificio incipiam, notare inprimis juvat, quòd viri pii haud pauci per sæculum VII. rem sacram quotidie frequentâsse leguntur: id quod anterioribus sæculis non tam obvium videtur. S. Goar Anachoreta *habuit consuetudinem omni die, excepta Parasceve, Missarum sollemnia celebrare populo*: Et S. Geremarus Abbas Flaviacensis, *factus Sacerdos, offerebat sacrificium per singulos dies*. Venerabilis Beda in lib. 2. Histor. Abbatum Monasterii sui idem affirmat de Ceolfrido Abbate, qui Romam pergens, *ex die quo de Monasterio suo profectus abiit, usque ad diem quo defunctus est, quotidie Missâ cantatâ salutaris hostiæ Deo munus offerebat*. Ubi *Missam cantare* non est certa ac modulata voce sacris operari, uti modo usurpatur, sed *recitare*. Exstat luculentum hujusce significationis testimonium apud Remigium Autissiodorensem in Explicatione Canonis Missæ, dum rationem reddit, cur *Te igitur clementissime Pater* tacitè recitetur, his verbis: *Idcirco, ut fertur, venit consuetudo in Ecclesia, ut* TACITE *ipsa obsecratio atque consecratio à Sacerdote* CANTETUR, *ne verba tam sacra vilescerent*. Quo in significatu eamdem vocem usurpat Beda in Epistola ad Egbertum Episcopum recèns à Waræo editâ. *S. Antistes Ambrosius*, inquit, *hoc de fide loquens, admonet, ut verba Symboli matutinis semper horis Fideles quique decantent*. Denique ut plura alia omittam, eodem sensu Licinius Andecavorum Episcopus *quotidie Missam cum ingenti cordis compunctione cantâsse* fertur. Idem observavit Gregorius M. in lib. Dial. cap. 56. de Cassio Narniensi Episcopo, *qui quotidianum offerre consueverat Deo sacrificium*. Lege Regulam Solitar. à Grimlaïco scriptam, cap. 36. Non tamen quotidiana Missæ frequentatio ita Sacerdotibus in more erat sæculo VII. ut singuli in dies ad Altare sacra celebraturi accederent. Quin etiam tum vigebat ritus ille, quo Sacerdotes, immo & Episcopi, in publica Missa Communionem sacram percipiebant. Ceolfridus suprà laudatus in profectionis Romanæ procinctu, *cantatâ primo mane Missâ, communicantibus qui aderant*, (aderant autem sine dubio Presbyteri complures) *continuò præparatur ad eundum*. Et Concilium Toletanum IV. anno tertio Sisenandi Regis, hoc est anno Christi DCXXXIV. celebratum statuit c. 17. *ut Sacerdotes & Levitæ ante altare communicent, in choro Clerus, extra chorum populus*. Eumdem ritum egregiè illustrat Ordo Romanus quatuor primis capitulis. *Accedunt primùm Episcopi* (verba sunt capitis 4.) *secundum ordinem de manu Pontificis communicare, & post eos adscendant Presbyteri omnes ut communicent ad altare*. Lege Morinum de Ordinat. Sacr. P. 3. Exerc. 8. c. 1. Postea usus obtinuit, ut unus Sacerdos plures Missas uno die celebraret: quod quidem ob penuriam Sacerdotum Concilium Emeritense æra DCCIV. collectum permiserat fieri per singulas quæ uni Presbytero commissæ erant parochias *pro diebus Dominicis* c. 19. Tempore procedente quod necessitate admissum est, in usum cessit, adeo ut Leo Papa *uno die septem vel novem Missarum sollemnia celebrâsse* dicatur apud Walafridum Strabum. Eadgarus Rex in Canonibus anno CMLXVII. conditis habet cap. 37. *Ut nullus Sacerdos Missam sæpiùs in uno die cele-*

OBSERV. I.

Ad ann. 649.

Ad ann. 658.

Ad ann. 690.

Bibl. S. P. To. 9.

Walafr. de reb. Eccl. c. 21.

bret quàm ter ad summum. Plures Missas etiam sæculo XI. peragebant Sacerdotes, testante Petro Damiani libro quinto Epistola decima nona. Postea id tantùm in quibusdam sollemnitatibus, demum in sola Nativitatis Christi celebritate licuit.

68. Qui diebus festis Sacro-sanctis Mysteriis intererant, cibi ac potûs expertes esse oportebat. Auctor antiquus & gravis in lib. de Vita S. Walarici cap. 15. *Duo*, inquit, *germani erant, qui ad eum in festivitate B. Martini advenerant, quibus increpando ait: Admiror cur ante Missarum sollemnia bibere præsumpsistis. Qui confitentes commissum suum, veniam postulant, & de reliquo se-se emendaturos spondent.* Simile factum de alio qui die Dominica heminam vini ante Missam biberat, continenter subjicitur. Huc spectat Canon 19. Conc. Autissiod. *Non licet Presbytero aut Diacono aut Subdiacono, post acceptum cibum vel poculum Missas tractare, aut in Ecclesia dum Missæ dicuntur stare.*

Observ. II. Ad ann. 622.

69. Præterea diebus Dominicis Christiani Matutinis officiis interesse communi lege tenebantur solebantque. In Vita S. Leodegarii Anonymus Ebroïni interitum describit cap. 16. his ferè verbis: *Quidam ex Optimatibus post exspolium ad Ebroïni ostium ante lucem observat egressurum. Dies agebatur Dominica: ideoque processurus erat ad Matutinarum sollemnia. Cùm autem ille pedem foras misisset de limine, ecce iste insperatè prosiliens, gladio eum percussit in capite.* Si Ebroïno Majori domûs Regiæ, homini alioquin vitæ haud severioris, religio fuisset abstinere à precibus antelucanis; quanto magis aliis? Lege Pallad. de Vita S. Johannis Chrysost. & vitam Gallicam lib. 3. cap. 10.

Observ. III. Ad ann. 678.

70. Quin etiam carpenti usum die Dominica fuisse interdictum, auctor est Beda in lib. de Vita S. Cuthberti cap. 27. ubi Cuthberti congressum cum Ermentrude Regina exponit. *Confestim intravit ad Reginam & secretò eam alloquens, (erat autem dies Sabbati:) Vide*, inquit, *maturè illucescente secunda Sabbati*, id est feriâ 2. hebdomadæ, *adscendas currum, (quia die Dominico curru ire non licet) vadasque & Regiam civitatem citissimè introeas.* Unde Theodorus in Capitulari: *Græci & Romani in die Dominica navigant & equitant, panem non faciunt, nec in curru ambulant, nisi ad Ecclesiam tantùm: nec balneant se Græci, nec scribunt publicè, tamen pro necessitate seorsum in domo scribunt*, &c. Confer. can. 28. Conc. III. Aurelian. Denique antiquitus usque ad nostri ævi memoriam, observatio Dominicæ diei *à vespera usque ad vesperam*, ut loquitur Herardus Turon. Episc. in cap. 2. protendebatur. Et Eustachius Abbas apud Matthæum Parisium ad ann. 1200. & Rogerium Hovedensem ad ann. 1201. hortamentis persuadere nisus est, ut *ab hora nona Sabbati usque ad ortum Solis in die Lunæ feriatio protenderetur.* Hujus rei obvia sunt exempla tum in his Actis, tum apud Gregorium Turon. in lib. 3. de Mirac. S. Martini capp. 31. & 56. tametsi Ahyto Basileensis Episcopus ineunte sæculo X. pronuntiat in Capitul. art. 8. *ut omnem Dominicam à mane usque ad vesperam* ferientur, *ne Judaïsmo capiantur.* Lege Constitutionem Abbatis de Flay de cautiori observatione Dominicæ facta anno 1203. Tomo 2. Conc. Angl.

Observ. IV. Ad ann. 687.

Tom. 6. Spicil. Acheriani.

71. Luculentum Sacramenti Confirmationis exemplum profert Beda in Vita S. Cuthberti soluta oratione composita cap. 29. tum aliud cap. 32. quæ tu consule suis locis. Legendus item Beda in Epistola recens editâ ad Egberhtum, in hæc verba: *Si autem aliquid utilitatis Fidelibus conferre manûs impositionem quâ Spiritus sanctus accipitur credimus; constat è contrario quòd hæc ipsa utilitas eis quibus manûs impositio defuerit abest.*

Observ. V.

72. Pœnitentiæ publicæ præclarum specimen edidit S. Amatus Abbas Habendensis, dum solidum annum ante obitum suum *in cinere & cilicio* jacere voluit.

Observ. VI. Ad ann. 627.

Qui homicidium perpetraverant, ferreis vinculis constricti, per loca sancta peregrinari jubebantur. Neque enim quovis tempore pœnâ capitis plexa est hominis cædes. In lib. 3. Mirac. S. Bavonis, *Duo nepotes inter se rixantes, correptis armis alter alterum oppressit. In se itaque reversus fratricidium expavit, Episcopum adiit, ac more Christianæ remissionis peregrinando pœnitentiam accepit.* Post varia loca perlustrata, in quodam sancti Bavonis Oratorio, *virtute divina quibus erat strictus ferrei crepuerunt circuli.* Et in lib. de Mirac. S. Galli cap. 34. *Pauperculus quidam propter homicidii reatum circulis ferreis tam in collo quàm in utroque constrictus brachio*, in Basilica S. Galli *nexus quibus stringebatur amittere meruit.* Omittere non possum quod in Cod. MS. de Mirac. SS. Floriani & Florentii legitur, huic rei illustrandæ aptissimum. *Consuetudine antiqua partibus interioris Franciæ usque hodie mos inolevit, ut quisquis propinquiorem sibi parentem gladio jugulaverit, & postea pœnitentiâ ductus, ad Pontificem crimen admissi facinoris detulerit, ipso decernente Pontifice, ex ipso gladio ferrei nexus componatur, & collum peccatoris venter atque brachia strictim innectantur ex ipsis ferreis vinculis: sicque de propria patria & solo patrio pellatur. Interim quousque divina pietas eadem vincula solvi præcipiat, primùm Romæ, dehinc per diversa Sanctorum loca veniam criminis efflagitando peregrè proficisci cogitur.* Post hæc subjicitur miraculum in Monasterio sancti Florentii patratum erga quemdam Clericum Amelium nomine, qui avunculum occiderat: ob idque *ab* ARTEARIO *Trajectensium urbis Episcopo damnatus*, prædictam sententiam exceperat. Solutus meritis S. Florentii, *quia Abbas tunc præsens non aderat, obnixè deprecatus est Fratres, ut ex nomine Abbatis ipsorum deprecatoriam epistolam jam præfato Episcopo, à quo in pœnitentiam missus fuerat, transscriberent, quatinus eum in propria parochia misericorditer reciperet: utpote quem divina benignitas ac meritum S. Florentii specialiter absolutum in solutione visibilium vinculorum monstraverat, ipse quoque sua Pontificali auctoritate omnimodis absolutum esse decerneret.* Lege adnotationes in Mirac. S. Johannis Abbatis Reomaensis Sæculo I.

Ad ann. 653. Num. 4.

Ad ann. 646.

Append. sæc. I. ad an. 639. num. 7.

73. Jam ut de Sanctorum Reliquiis nonnihil observemus, non otiosum erit adnotare ritum, quem Sæculi VII. homines in iis transferendis recondendisve frequentare cœperunt. Ante istud sæculum, Sanctorum corpora tangere aut loco movere, Occidentalibus religio erat. Insignis est ea de re Gregorii Magni Epistola ad Constantiam Augustam, quæ *propter eam quam in honore S. Pauli Apostoli in palatio ædificabat Ecclesiam, caput ejusdem Apostoli aut aliud quid de corpore ipsius transmitti* ad se petierat. Respondet Gregorius id sibi non licere, relatis variis prodigiis ad tumulos SS. Petri, Pauli, ac Laurentii factis adversus eos qui humum eorum sepulcris contiguam effoderant. Tum subdit: *Cognoscat autem tranquillissima Domina, quia Romanis consuetudo non est, quando Sanctorum Reliquias dant, ut quidquam tangere præsumant de corpore: sed tantummodò in pixide brandeum mittitur, atque ad sacratissima corpora Sanctorum ponitur: quod levatum, in Ecclesia quæ est dedicanda, debita cum veneratione reconditur, & tantæ per hoc ibidem virtutes fiunt, ac si illuc specialiter eorum corpora deferantur.* Et infrà. *In Romanis namque vel totius Occidentis partibus omnino intolerabile est atque sacrilegum, si Sanctorum corpora tangere quisquam fortasse voluerit. Quod si præsumpserit, certum est quia hæc temeritas impunita nullo modo remanebit. Pro qua re de Græcorum consuetudine qui ossa Sanctorum levare se asserunt, vehementer miramur & vix credimus.* Hinc patet, Gregorii Pontificatu nefas fuisse in Occidente Sanctorum corpora contingere aut è tumulis levare; sed Reliquiarum loco brandea fuisse transmissa. De brandeis seu linteis ejuscemodi legendus Gregorius Turonicus Episcop. tum in lib. I. de Mirac. sancti Martini cap. 11. tum in lib. 1. de Gl. Martyr. cap. 28. qui rursus cap. 47.

OBSERV. VII.

Reg. lib. 3. Epist. 30. Ind. 12.

Reliquias SS. Gervasii & Protasii, id est *linteamina seu pallulas* eorum sanguine intinctis à S. Martino in Galliam asportatas asserit. Et lib. 2. capp. 34. & 35. Reliquias S. Juliani vocat *fimbrias pallæ quæ sanctum tegit tumulum* à se detractas: & *parumper ceræ* à sepulcro sublatum capp. 40. & 44. Item Reliquias S. Martini appellat *ampullam olei* ab S. Aredio è S. Martini sepulcro ablatam in lib. de Gl. Conf. cap. 9. item *uvam de vite quam sanctus plantaverat* cap. 10. Id genus Reliquias ad Templorum dedicationes adhibebant, illius temporis homines, qui Sanctorum membra distrahere, sive huc illucque circumferre, optimo consilio non sustinebant. Verùm per sæculum VII. Sanctorum corpora è tumulis levari transferrique cœperunt. Quippe S. Audoënus Rotomagensis Episcopus S. Marculfi Abbatis Nantensis, Eligius Noviomagensis Episcopus S. Quintini, Ansbertus itidem Rotomagensis Antistes Audoëni decessoris sui, Episcopus quidam sancti Amandi Episcopi, Ansoaldus Pictavorum Episcopus S. Leodegarii Episcopi & Martyris, Sexburga Eliensis Abbatissa S. Ethildritæ Abbatissæ, Eadbertus Lindisfarnensis Episcopus Cuthberti decessoris sui, alii aliorum corpora solemni ritu levaverunt: quod etiam S. Hildefonsus Toletanus Pontifex erga S. Leocadiam præstitit. Nec tamen eo animo id actitabatur, ut membra sancta hinc inde distraherentur, sed ut transferrentur in locum decentiorem. Certè sanctus Audoënus qui S. Marculfi caput auferre volebat, à consilio suo divinitùs revocatus est. Et S. Hildefonsus S. Leocadiæ dumtaxat veli partem cultro præcidit. In Gestis quoque Regum Franc. quæ ante annos DCCCL. scripta sunt, cap. 44. & in Gestis Dagoberti cap. 52. Chlodoveus qui anno DCXL. regnavit apud Francos, *brachium S. Dionysii Martyris abscidisse instigante diabolo* dicitur, *& per idem tempus concidisse Regnum Francorum casibus pestiferis.*

Sæculo. I. ad ann. 558. Ad ann. 667.

OBSERV. VI I.

74. Fatendum est nihilominus, varias ante sæculum VII. Elevationes (ut vocant) translationesque Sanctorum celebratas fuisse, cùm in Oriente, tum in Occidente. *Constantinus* Imp. teste Hieronymo in lib. contra Vigilantium, *sanctas Reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei transtulit Constantinopolim; Arcadius ossa B. Samuëlis de Judæa transtulit in Thraciam.* Et Pulcheria Augusta SS. XL. Martyrum Reliquias è ruderibus eduxisse legitur apud Sozomenum in lib. 9. cap. 2. & Nicephorum Callistum in lib. 14. cap. 10. qui Nicephorus Stephani Protomartyris, Zachariæ Prophetæ, aliorumque Sanctorum Reliquias translatas commemorat ejusdem libri capp. 9. 10. & 11. Denique *post Consulatum Basilii anno* XX. *corpus S. Antonii Eremitæ repertum, cum maximo honore Alexandriam perducitur, & in Basilica S. Johannis Bapt. honorificè collocatur*, ut Victor Tununensis in Chron. auctor est. Neque id in Occidente inauditum. S. Ambrosius Mediolanensis Episcopus SS. Gervasii & Protasii Reliquias loco movit. Perpetuus Turonicus S. Martini, Gregorius Lingonicus sancti Benigni Martyris, Palladius Santonicus sancti Eutropii Episcopi, Ebregisilus Agrippinensis sancti Mallosi Matryris, Monulfus Trajectensis S. Arvarii ejusdem Sedis Antistitis, Germanus Parisiorum Episcopus sancti Ursini Biturigum Episcopi corpora è tumulis sustulerunt, & convenientiori loco recondiderunt. Ista ignorare non poterat Gregorius Magnus. Sed quia in detrimentum Religionis id nonnumquam fieri adverterunt Ecclesiæ Pastores, parciùs ejusmodi Translationes pontificatu sancti Gregorii peragebant, & mos antea inductus jam in desuetudinem abierat, qui Gregorio mortuo revocari ac frequentari cœpit. Cur enim, quæso, corpora SS. Pontificum haud ignobilium Germani utriusque, Autissiodorensis & Parisiaci, Remigii Remensis; cur Gregorii Magni, S. Albani Martyris, aliorumque Sanctorum corpora in primariis tumulis ad sæculum usque octavum jacuerunt, nisi quia tum temporis Translationes ferè insitatæ erant?

Greg. Turon. de Gl. Mart. l. 1. capp. 51. 56. 63. de Gl. Conf. c. 72. & 80.

erant? Quid Ecclesiæ Pastores impulerit, ut transferendarum Reliquiarum morem abrogaverint, conjicimus ex S. Augustino in lib. de Opere Monach. cap. 8. ubi redarguit personatos quosdam ac fictos Monachos, qui *circumeuntes provincias, membra Martyrum (si tamen Martyrum membra) venditabant*. Quæ Theodosio Imperatori sanciendæ hujusce legis fuit occasio: *Humatum corpus nemo ad alterum locum transferat, nemo Martyrem distrahat, nemo mercetur*, uti Acherius in Guiberti Abbatis lib. 1. cap. 4. de Pignerib. Sanctor. adnotavit. Quod postea Patres Concilii Maguntiacensis cap. 50. anno DCCCXIII. iteraverunt. *Certè si Sanctorum corpora*, inquit Guibertus eodem loco, *sua juxta naturæ debitum loca, id est sepulcra servâssent, hujusmodi quos recensui errores*, nimirum SS. Reliquiarum nundinationes ac *falsificationes, cessâssent. Per hoc enim quòd è tumulis eruuntur, membratim huc illucque feruntur: & cùm pietatis obtentus occasio circumlationis exstiterit, ad hoc subeunte nequitia detorqueri cœpta est intentionis rectitudo, ut pæne quæ simpliciter fieri consueverant, corrumperet universa cupido.* Deinde relatâ Gregorii Magni auctoritate superiùs adducta subinfert: *Dicat quisque quod sentit: securus planè ego inferam, non Deo, non Sanctis ipsis umquam fuisse placitum, ut eorum cujuspiam debuerit reserari sepulcrum, aut dirimi per frusta corpusculum.*

C. l. ult. de Sepulc. viol. C. Theodos.

75. Et quidem per septimum sæculum tametsi Sanctorum corpora frequentiùs loco moveri cœperunt; tamen, ut jam dixi, religio erat sacra corpora membratim distrahere: nec illa ita è tumulis levabantur, ut sacris altaribus (id quod nunc fit) sublimi loco imponerentur. Quod antequam explicare incipio, juvat describere modum, quem antiquiores Patres in recondendis colendisve Sanctorum Reliquiis observabant. Eusebius Pamphilus Cæsareæ Episcopus in Hist. Eccles. lib. 4. cap. 15. refert Smyrnensis Ecclesiæ Epistolam ad Ecclesias Ponti de Polycarpi Episcopi Martyrio scriptam, in qua quidam dicuntur suggessisse Nicetæ Herodis patri, „ ut Proconsulem adiret moneretque, ne cadaver illius donaret, ne fortè „ (ut aiebant) relicto Crucifixo hunc deinceps Christiani colere inciperent. „ Porro cùm Centurio pertinaciam Judæorum animadverteret, corpus in medio „ collocatum, ut moris est, concremavit: atque ita nos demum ossa illius gemmis „ pretiosissimis cariora & quovis auro puriora colligentes, ubi decebat condidimus. „ Quo etiam in loco si fieri poterit, (inquiunt Smyrnenses) convenientibus, „ concedet Deus natalem ejus Martyrii diem cum hilaritate & gaudio celebrare, „ tum in memoriam eorum qui defuncti sunt, tum ad posteros hujusmodi exem„ plo erudiendos & confirmandos. „ Lege V. C. Henrici Valesii adnotationem in hunc locum, ubi ex eodem Eusebio in serm. 2. de Resurrect. observat, fuisse & alium morem secutis temporibus, ut singuli Fidelium Reliquias Martyrum quascumque nancisci potuerant, domi honorificè servarent. „ Huc etiam, inquit, re„ ferendus est mos Ægyptiorum qui Martyrum corpora non humabant, sed domi „ in lectulis reposita servabant, „ ut refert Athanasius in Vita B. Antonii. Verùm in cœmeteriis passim humabantur colebanturque. Lege Epistolam Dionysii Alexandrini Episcopi ad Germanum Episc. in qua Æmilianum Præfectum inducit sibi comminantem: „ Nullatenus licebit vobis nec quibuscumque aliis conventus age„ re, aut ea quæ vocantur cœmeteria adire, sicuti Eusebius in lib. 7. cap. 11. commemorat: qui rursus lib. 9. cap. 2. meminit interdicti, quo Maximinus Imp. Christianos à conventibus qui in cœmeteriis fieri solebant, arcere aggressus est. Corpora XL. Martyrum qui regnante Licinio passi sunt, Eusebia Diaconissa sepelivit in Oratorio subterraneo, & in duabus pyxidibus argenteis collocavit, teste Sozomeno in lib. 9. Hist. cap. 2. Omnino audiendus Gregorius Turonicus Episc. in lib. 1. de Mirac. Martyr. cap. 28. de S. Petri tumulo agens in hunc modum:

OBSERV. IX.

*Sepultus est in Templo quod vocabatur antiquitùs Vaticanum, quatuor ordines columbarum valde mirabilium numero nonaginta sex habens. Habet etiam quatuor in altari, quæ sunt simul centum, præter illas quæ ciborium sepulcri sustentant. Hoc enim sepulcrum sub altari collocatum valde rarum habetur. Sed qui orare desiderat, reseratis cancellis quibus locus ille ambitur, accedit super sepulcrum: & sic fenestellâ parvulâ patefactâ, * immisso introrsum capite, quæ necessitas promit efflagitat. Nec moratur effectus, si petitionis tantùm justa proferatur oratio. Quòd si beata auferre desiderat pignora, palliolum aliquod momentaneè pensatum jacet intrinsecùs. Deinde vigilans ac jejunans devotissimè deprecatur, ut devotioni suæ virtus Apostolica suffragetur. Mirum dictu! si fides hominis prævaluerit, à tumulo palliolum elevatum ita imbuitur divinâ virtute, ut multo ampliùs quàm pensaverat ponderet: & tunc scit qui levaverit, cum ejus gratia sumpsisse quod petiit. Multi enim & claves aureas ad reserandos cancellos beati sepulcri faciunt, quas ferentes pro benedictione priores accipiunt, quibus infirmitati tribulatorum medeantur. Omnia enim fides integra præstat.* En quales Reliquias majores nostri inquirebant. Subdit Gregorius: *Sunt ibi & columnæ miræ elegantiæ, candore niveo, quatuor numero, quæ ciborium sepulcri sustinere dicuntur.* Hunc locum paullo fusiùs retuli, quòd rei quam tractamus illustrandæ aptissimus videatur. Nec abs re erit, etiam consulere adnotationem Henrici Valesii in Sozomeni lib. 9. cap. 2. „ Duplex, inquit, erat foramen super Martyrum Reliquias: alterum exterius, in altari vel in pavimento, sub quo conditæ erant Reliquiæ: alterum interius, in capsa seu arca, quâ Reliquiæ claudebantur. Per hæc autem foramina quæ è regione sibi invicem respondebant, Christiani solebant demittere velamina, ut Sanctorum Reliquias contingerent, quæ pro magna benedictione accipiebant &c.

* *Lege de Gl. Confess. c. 37. de fenestella ad Venerandi Episc. sepulcrum.*

OBSERV. X.

76. Hinc etiam colligimus, Sanctorum corpora antiquitùs vel sub altari, vel subtus apsidem recondi solita esse. Ambrosius in Epist. 85. ad Marcellinam sororem de SS. Gervasio & Protasio agens: *Succedant*, inquit, *victimæ triumphales in locum ubi Christus hostia est: sed ille super altare qui pro omnibus passus est, isti sub altari qui illius redempti sunt passione. Hunc ergo locum prædestinaveram mihi. Dignum enim est ut ibi requiescat Sacerdos, ubi offerre consuevit.* Super Sanctorum Reliquias quæ intra apsidem recondebantur, erigebantur ciboria seu turritæ ædiculæ, quatuor columnis innixæ, columbâ aureâ decoratæ, uti Gregorius Turon. Episc. tumulum S. Dionysii in lib. 1. de Gl. Mart. cap. 72. depingit, cruce in summo apposita, in lib. 2. cap. 20. Qualia ferè ciboria altaribus imponebantur, de quibus Chronographus Centulensis in lib. 3. cap. 3. hæc habet: *Super illa tria altaria habentur tria ciboria ex argento & auro parata, in quibus tres dependent coronæ, singulæ per singula ex auro gemmisque paratæ cum aureis cruciculis aliisque ornamentis.* Non tamen Sanctorum corpora in superna ciborii parte collocabantur, ut quidam existimant: sed cùm in terram recondita essent, eorum tumuli turritis illis ædiculis exornabantur, eo ferè modo quo antiqui Basilicas super Sanctorum sepulcra ædificabant. *Guntramnus Rex* teste Paulo Diacono Warnefridi filio in lib. 3. de Gestis Lang. cap. 35: *ciborium solidum ex auro miræ magnitudinis & magni ponderis fecit, multisque illud pretiosissimis gemmis decoratum ad sepulcrum Domini Hierosolymam transmittere voluit. Sed cùm minimè potuisset, idem supra corpus beati Marcelli Martyris, quod in civitate Cavallono situm est, poni fecit.* Ejusmodi ciboria seu turritas ædiculas etiam *fredas* appellabant. Chlotarius Chlodovei M. filius, ut Herricus Monachus in lib. 1. de Mirac. S. Germani Autiss. cap. 27. auctor est, *super adorandam Beatissimi Germani memoriam per manus sancti Desiderii ejusdem tunc urbis Episcopi, Regalibus expensis fredam composuit.* Aliis nominibus *lectos*,

Tom. 4. Spicil. Acherii.

lecticas, tumbas, mausolea, ædiculas illas designabant, quarum tectum *repa* seu *crepa* dicebatur. Denique Gregor. Turon. Episc. in lib. de Gl. Conf. cap. 96. sancti Albini membra *intra vitream apsidem* conclusa fuisse docet.

77. Hoc ritu veteres illi Christiani Sanctorum corpora venerabantur. Sæculo VII. quamvis sæpiùs è tumulis levarentur, tamen etiam tum humo recondebantur, more haud omnino dissimili. S. Amandi corpus paucis post obitum annis è sepulcro levatum, iterum sæculo IX. cùm moveret Lotharius æditutus, *urnam sepulcri non, ut anteà fuerat, in profundioribus posuit, sed in superioribus, ita ut fundamentum illius videri, & lumen sub illo accendi posset.* Ergo in primaria illa Elevatione corpus *in profundioribus* repositum fuerat. S. Ethildritæ corpus itidem *in urnam marmoream* sexto decimo anno ab obitu illatum, sub terra collocatum est. S. Eligius Noviomagensis Episcopus testante S. Audoëno in lib. 2. Vitæ cap. 6. B. Quintini corpus à se inventum *summa cum diligentia citra altare transposuit, tumbam denique ex auro argentoque & gemmis miro opere desuper fabricavit.* Item S. Piatonis corpus *sicut Martyrem decuit, eleganter composuit, atque mausoleum urbanè desuper fabricavit* cap. 7. Sic S. Balthildis Regina *jussit crepam ex auro atque argento mirificè fabricari, quam supra Confessoris* (Eligii) *membra deponeret*, cap. 39. Paullo aliter S. Cuthberti Translationem factam Venerabilis Beda commemorat. Fratres Lindisfarnenses involutum novo amictu corpus novaque in theca reconditum *supra pavimentum sanctuarii posuerunt.* Eadberti verò successoris *corpus in sepulcro benedicti Patris Cuthberti ponentes, apposuerunt desuper arcam, in qua incorrupta ejusdem Patris membra locaverant.*

Milonis Suppl. c. 7. ad ann. 679.

78. Sæculo VIII. S. Germani Parisiaci Episcopi corpus, cujus Translatio spectante Pippino Rege facta dicitur, *depositum est in fossam sibi præparatam.* B. Johannis Baptistæ (ut putant) caput *in ciborio* unà cum quibusdam SS. Innocentium Reliquiis conclusum fuisse legitur in Chron. Malleacensi. Ad quem modum sancti Emmeramni Episcopi corpus *in ciborio quadrato, auro tecto & gemmis redimito, octo columnis innixo* sustentabatur, cum quo inclusi erant Evangeliorum libri, sicuti Arnolfus in lib. de Mirac. ejusdem cap. 5. refert. Est hujusce ritûs insigne monumentum in Chron. Fontanell. cap. 13. de turricula, in qua capsa Reliquiarum S. Georgii collocata est, quam describit hoc modo testis oculatus: *Est formæ quadratæ, ex quatuor videlicet angulis ab imo adsurgens, & ita omne opus paullatim minuendo in latitudine, in summo angustum redditur, ut pyramidem in altitudine reddat, uniusque mali parvi conclusione solidetur. Habet quoque in medio sui solariolum,* * *in quo Codex ille Evangelicus cum capsa illa servabatur, cui desuper aptatum est laquear. Eminet in altitudine pedum circiter octo, in latitudine plus minusque trium.*

Tom. 1. Bibli. Labbe. Tom. 2. Canisii.

* *Eadem voce utitur Chronographus. cap. 12.*

Qualiter sæculo IX. Reliquiæ Sanctorum adservarentur, discimus tum ex Walafrido Strabo, tum ex Lupo Abbate Ferrariensi. Ille in lib. de Mirac. S. Galli cap. 2. rem ita describit. Boso Constantiensis Ecclesiæ Præsul *sumens loculum in quo sanctum corpus erat, posuit super terram inter parietem & altare, & desuper (ut moris est) arcam altiorem construxit, fossam verò terrâ replevit.* Lupus verò in lib. de Vita S. Wigberti cap. 25. agens de Reliquiis ejusdem Sancti Monasterio Herolfesfelt concessis, *à reliquis*, inquit, *Dei servis illic exceptum, magnificè primo loco est in Ecclesia conditum: atque Lullus annuente Magno Carolo, monumentum illius, quo more per Gallias Germaniamque ceterorum Sanctorum visuntur, auro & argento, necnon reliquis congruentibus metallis exornandum curavit.* Lotharius Elnonensi æditutus *urnam sepulcri* S. Amandi *non ut anteà fuerat in profundioribus posuit, sed in superioribus, ita ut fundamentum illius videri, & lumen sub illo accendi posset.* Attamen per sæ-

Ad ann. 646.

culum nonum pleraque Sanctorum corpora in subterraneis locis etiam quiescebant, ut ex Adrevaldo in lib. de Mirac. S. Bened. cap. 34. item ex lib. 1. Mirac. S. Filiberti Abbatis, hîc, tum ex Mirac. S. Martini Abb. Vertavensis in Appendice Sæculi 1.
Ad ann. 650. relatis manifestum est. Quin etiam sæculo XI. adhuc consuetudo illa vigebat. Id apparet ex lib. 1. Mirac. S. Agili cap. 7. Nam *tempore Roberti Abbatis quædam Emelina nomine perturbatione spiritûs immundi vexata, in pavimentum sacratum, quo continetur sub terræ latibulo gleba hujus sanctissimi viri, recubuisse*, ibique sanata fuisse dicitur. Et Petrus Damiani in lib. de Vita S. Romualdi narrat, post quinquennium ab sancti viri obitu datam fuisse Monachis ab Apostolica Sede licentiam, non ut corpus levarent, sed *ut supra venerabile corpus ejus altare construerent*. Subdit Petrus: *Azo quidam Frater silvam petiit, quatenus modicam capsam faceret, quæ sancti Confessoris ossa & pulverem tantummodò capere potuisset*. Postea thecarum aurearum & argentearum usus, Sanctorumque corporum distractiones in
Guib. de pignerib. 55. morem abierunt. Qua de re Guibertus Abbas Novigenti, propter abusus inde enatos, graviter ac vehementer conqueritur: tametsi jam principatu Ludovici Pii Augusti in Monasterio Centulensi erant *capsæ Reliquiarum aureæ & argenteæ, vel eburneæ triginta*, teste Hariulfo in Chron. lib. 3. cap. 3. Et S. Hugo Rotoma-
Chron. Font. cap. 8. gensis Episcopus dimisit inter alia Cœnobio Fontanellensi *capsam auro & gemmis decoratam, continentem pignora diversorum Sanctorum*, quæ tamen non alia fuisse quàm brandea suspicari licet. Hæc prolixiori oratione persecutus sum, quòd istud argumentum à nemine hactenus ex professo expositum legerim.

OBSERV. XI. 79. Si quid furti in Oratoriis, in quibus Sanctorum Reliquiæ continebantur accidisset, solebant antiqui Sanctos ipsos ad rei amissæ restitutionem non tam oratione quàm piâ violentiâ adigere. Alii id præstabant altarium nudatione, ut sanc-
Ad ann. 670. tus Fructuosus Bracarensis Episcopus, qui ob prædia Monasterio suo ablata, *sancta nudavit altaria & ciliciis induit ea*. Alii altarium verberatione, cujus rei exempla exstant in libro de miraculis S. Karilefi Sæculo primo, & in Historia Translationis S. Germani Sæculo tertio. Consimile factum legitur in libro de Miraculis S. P. Benedicti per Adrevaldum cap. 26. ubi Christianus petram sepulcri sancti Benedicti ob armillas furto sublatas percussisse memoratur. Alii luminum exstinctione, ut
Ad ann. 653. Christianus ædituus Floriacensis in lib. Mirac. S. P. Benedicti cap. 26. ob armillas ab Ecclesia sublatas. Egregium est hanc in rem exemplum Leonis Episcopi Agathensis. Is ob agrum quemdam ab hæretico homine subtractum Ecclesiæ sancti Andreæ, *prosternitur in oratione, celebrat vigilias, ac noctem totam in lacrymis & psallentio ducit. Mane autem facto accedit ad lychnos qui de camera Ecclesiæ dependebant, extendensque virgam quam tenebat, effregit cunctos &c.* ut apud Gregorium Turon. Episc. lib. 1. de Gl. Mart. cap. 79. legitur. Alii vel Reliquias sacras, vel Sanctorum imagines in terram aut in spinas deponebant. Chronographus
Tom. 3. Spicileg. Senoniensis in lib. 5. c. 7. *Quum Dominus de Salmis res Ecclesiæ Senoniensis diriperet, Monachi consilio Gilonis Episcopi Tullensis imagines Redemptoris nostri & etiam beatissimi Simeonis Confessoris de locis suis ad terram super spinas deposuerunt*. Denique sanctus Eligius instar comminantis ad sanctam Columbam, cui Oratorium construxerat, sic orationem dixisse legitur in lib. 2. Vitæ cap. 30. *Nisi cito ornamenta tabernaculi hujus furata reduxeris, equidem spinis allatis faciam hanc januam ita obserari, ut numquam tibi in hoc loco veneratio præbeatur ab hodie*. Sæculo IX. aut insequenti alius inductus est ritus, ut Sanctorum Reliquiæ adversus pervasores deferrentur: quod sexcentis exemplis constat. Lugdunense Concilium generale sub Gregorio X. relatum in VI. Decretal. de Off. ord. c. *Si Canonici*, reprobavit *detestabilem abusum horrendæ indevotionis illorum, qui Crucis, B. Mariæ Virgi-*

nis, aliorumque Sanctorum imagines seu statuas irreverenti ausu tractantes; eas in aggravationem cessationis (a divinis) prosternunt in terram, & urticis spinisque supponunt.

80. His observationibus succedant quædam animadversiones de Episcoporum destitutione, quam nimirum ob causam & quo ritu isthoc Sæculo VII. peragere- tur. Episcopos aliosque Ministros sacros ob lapsum carnalem perpetua depositione feriebant Canones. Id S. Amando districtè observandum præcipit Martinus Papa in Epistola ad ipsum Amandum, relata in Supplem. Milonis cap. 2. iis sanè verbis quæ hîc integra transscribere conveniret. *Qui semel post suam ordinationem in lapsu ceciderit, deinceps jam depositus erit, nullumque gradum Sacerdotii poterit adipisci: sed sufficiat ei lamentationibus fletibusque assiduis quousque advixerit in eadem pœnitentia perdurare, ut commissum delictum valeat exstinguere &c.* Unde illa Isidori Hispalensis eximia sententia ad Helladium Toletanum Episcopum: *Sciat se amisisse nomen & officium Sacerdotis, qui meritum perdidit sanctitatis.* Lege Elogium sancti Helladii ad ann. 632. Iisdem legibus prævivit Gregorius Magnus, quemadmodum ex lib. 7. Epist. 25. Indict. & lib. 10. Epist. 8. * intelligitur. Quare non immeritò viris eruditis supposititia videtur illa pars Epistolæ sancti Doctoris *ad Secundinum servum Dei*, quæ lapsis Sacerdotibus veniam gradumque non adimit: maximè cùm pars illa Epistolæ in nonnullis exemplaribus MSS. desideretur. Attamen genuinam Gregorii scriptionem esse appendicem illam Epistolæ ad Secundinum, multa persuadere videntur: stilus ubique æqualis; Pauli Warnefridi Diaconi ac Monachi Cassinensis exemplar ad S. Adelardum Abbatem Corbeïensem, cujus autographum penes nos habemus, in quo hæc epistolæ pars legitur. Nec minùs favent Hincmarus Remensis Antistes in Capitulari 2. Art. ult. ubi totam ferè illam epistolæ controversæ partem refert; & Anselmus Cantuariæ Episcopus in lib. 1. Epist. 56. ad Guillelmum Abbatem, in qua hæc verba: *Qui autem huic sententiæ quæ ad sacri Ordinis officium reditum post lapsum concedit, nequaquam aliqua ratione nisi auctoritate fulciatur scripturarum, vult consensum attribuere; legat Epistolam B. Callisti Papæ, decretum universis Episcopis per Galliam constitutis & beati Gregorii ad Secundinum Inclusum. . . . sed quoniam idem B. Gregorius idipsum in aliis suis quibusdam Epistolis studiosè prohibet; ne sibi ipse contrarius sit, de apertis quidem prohibuisse, de occultis verò per occultam pœnitentiam concessisse intelligitur.* Hincmari testimonium hac in parte eo majoris est auctoritatis, quòd accusaretur à quibusdam, quasi faveret Novatianis, dum restitutionem Presbyteris & Diaconis lapsis denegabat. Quòd si tum temporis variâssent Gregorianæ Epistolæ exemplaria, id certè dissimulaturus non fuisset, quod causæ suæ futurum erat opportunum. Verùm istud quodcumque est controversiæ, dirimendum relinquo doctissimo viro, qui Gregorii operum editionem accuratam molitur. †

OBSERV. XII.

Ad ann. 679.

Regest. lib. 7. Epist. 53. ind. 2.

Tom. 1. op. Hincm. circa fin.

81. Alias causas ob quas Ministri sacri in ordinem, immo extra ordinem redigebantur, persequi non est hujus loci. Superest ut quo ritu id fieret, ex his Actis depromamus. In Vita sancti Leodegarii primaria ab anonymo scripta cap. 14. *Theodericus & Hebroinus Didonem, qui sanctum virum Leodegarium cum Waimero expulit de sede sui Episcopatûs, & tradidit pœnæ illectus, condemnatum ab ipsa Synodo, calvariâ acceptâ in capite, expulsum à sancta Congregatione segregâsse* dicuntur. Et Hebroini invidentiâ *factum est, ut Episcoporum consilio, Leodegarii disrumperet*

OBSERV. XIII.

Ad ann. 678.

* Nunc Epist. 24. libri 8. & Epist. 8. libri 12.

† Hanc Gregorianæ Epistolæ ad Secundinum partem spuriam esse & supposititiam, probarunt novi ejusdem Gregorii Operum Editores an. 1705. Est isthæc Epistola 52. lib. IX. Indict. II. Vide in primis pag. 967. e. f. & 968. e.

vestimentum, quatenus ob hoc esset ei interdictum, ut ultra non præsumeret offerre sacrificium. Qui destitutionis ritus ex Gregorio Turon. Episc. lib. 5. Hist. cap. 19. in causa Prætextati Rotomagensis Episcopi confirmatur. In Actis S. Theodardi Narbonensis Episcopi qui nono sæculo florebat, Selva aliique Episcopi hoc modo abjecti feruntur. *Truncatis in conspectu omnium ac penitùs scissis Episcopalibus indumentis, baculisque super eorum capita confractis, necnon annulis singulorum ab eorum digitis dedecore cum magno avulsis, ab omni ordine Clericatûs penitùs dejecti sunt ac depositi.* Nulla hîc mentio de Mitra, (sic pileum Episcopalem vocant) uti neque in Concilio Toletano IV. c. 27. neque in Ordine Romano: quamquam Sulpicius Pius Biturigum Episcopus *Pontificale petalum* * gestâsse memoratur. A rebus Ecclesiasticis ad Monachales transeamus.

Catel. in Hist. Occitan. pag. 769.

Ad ann. 644. n. 37.

OBSERV. XIV. Ad ann. 690.

82. Abbates Monachorum per sæculum VII. ac Episcopis ordinabantur. Huc facit Venerabilis Beda in Hist. Abbatum Monasterii sui lib. 1. num. 11. Benedicti Biscopi referens hæc verba: *Quemcumque omnes unanimi caritatis inquisitione optimum cognoscentes elegeritis, hunc vobis accito Episcopo rogetis Abbatem consueta benedictione firmare.* Et lib. 2. num. 19. *Reverso autem domo Huvetberto advocatur Episcopus Acca, & solita illum in Abbatis officium benedictione confirmat.* Hinc Ordo Romanus de ordinatione Abbatis. *Incipit capitulum ex Canone Theodori* Episcopi Cantuariensis. *In ordinatione Abbatis Episcopus debet Missam cantare, & eum benedicere inclinato capite cum duobus vel tribus de Fratribus suis, & dat ei Baculum & pedules. Post Antiphonam ad Introïtum & dictam orationem, adnuntiat Episcopus in populum dicens: Ecclesiæ nostræ, Fratres carissimi, Pater electus suum adest ordinem ad suscipiendum. Unde Apostolicâ priùs censemus eum auctoritate examinandum, suum propositum & S.* BENEDICTI *Regulam si velit observare &c.* Denique ex Gregorio M. in lib. 7. Epist. 7. Indict. 2. constat, Abbatissas tum *solemni more ab Episcopo ordinatas* fuisse: quod etiam meritò de Abbatibus dicere possumus.

OBSERV. XV.

83. Privilegium immunitatis Cœnobii Bobiensis adstruit Jonas Monachus Auctor æqualis in Vita sancti Bertulfi Abbatis, & qui librum de Miracul. sancti Columbani Abbatis composuit Monachus Bobiensis anonymus cap. 23. Quod non eo animo observo, quasi de ejusmodi Privilegiis disceptare velim: sed quò appareat, rem haud novitiam esse, eamque à viris piis ac sanctis Attala & Bertulfo comparatam. Lege sancti Anselmi lib. 2. Epist. 33. ad Urbanum Papam.

OBSERV. XVI. Num. 112. Ad ann. 658. Ad ann. 664.

84. In Præfatione ad Sæculum I. observavimus, Ecclesias Monachorum feminis quondam inaccessas fuisse. Cujus rei exempla etiam hîc habes in Actis S. Geremari Abbatis num. 24. de Monasterio Flaviacensi. *Mulieribus*, inquit Geremarus, *nullus umquam accessus patebit.* In Mirac. S. Remacli num. 21. de Monasterio Stabulensi. In Supplemento Milonis Monachi cap. 6. de Cœnobio Elnonensi: item de Ecclesia Lindisfarnensi in Vita sancti Cuthberti Episcopi. Ejusdem ritûs insigne exemplum de Romano S. Pauli Monasterio Baronius ad ann. 713. commemorat. Lege Leonis Papæ Epistolam ad Hugonem Abbatem de Monasterio sancti Martini. Ecclesiæ Pontiniacensis *solis Anglicanis mulieribus*, teste Matthæo Parisio ad ann. 1250. concessus erat aditus ob S. Edmundum popularem suum. At in Monasteria S. Columbano subjecta, Luxovium & alia, nequidem sæculares homines ingredi permittebantur. Quam ob causam Theodericus Rex Columbanum in calumniam rapuisse & vexavisse dicitur in Vita S. Columbani num. 33. Prætermittere non possum Monachorum sancti Galli egregium factum huic loco opportunum, ab Ekkekardo Juniore in lib. de Casib. Monast. S. Galli cap. 1. fusè

To. 2. Spicil. pag. 375.

* Petalum à Græco πέταλον bracteam seu laminam significat fronti vel pectori Pontificis apponi solitam. Lege Isidorum lib. 19. orig. c. 21. *Mabillonius.*

elatum, cujus hæc summa. *Petiit Salomon adolescens bene educatus, ut Frater conscriptus fieri mereretur.* (Illi in partem ac societatem precum & piarum actionum adlegebantur.) *Aulam Regis Ludowici adiit, Capellanus factus, ejus fit intimus, & prælibatis Abbatiis proclivè est prælatus. Locum autem S. Galli sibi præ omnibus habitum subinde adiit, claustrumque ille quia potens erat, absque duce & (quod magnæ confusionis tunc erat) cum lineis vestibus dietim introiit.* Increpitus à Monachis, *abstinuit tandem absque aliquo Patrum, ut moris est, præduce Claustrum introïre. Post aliquantum temporis à palatio veniens, Quadragesimam in eo loco agere elegit. Ingreditur clam penetralia Claustri nudipes, cappâ quidem (uti Fratrum unus putaretur) indutus. Vigiles cum lumine confestim adproperant, agnitus est, atque illico Ruggerus Pater; Per S. Galli, inquit, meritum (sic enim Patres jurabant) hunc in Claustro ejus his horis non patiemur habitum. In processu temporis habitum S. Galli sumere pollicetur: tantùm interim propter Claustri reverentiam talis habitus sibimet rogat sit licitus. Variis Fratrum hinc inde tractatibus vix tandem conceditur: designaturque ei locus, quem hodie lapidibus quadris notatum videmus, quibus intrans habitum indueret, exiens exueret.* Scilicet ea Majorum nostrorum religio erat. Quod si religiosè posteri servâssent, Claustra Monastica, quæ olim studentium ac Deo vacantium Monachorum latibula erant, non fuissent conversa in diverticula & deambulatoria hominum sæcularium.

§. VI.

Observationes historicæ & chronologicæ.

85. QUAM inclinata fuerit in Occidente per sæculum VII. studia litterarum, docet Agatho Pontifex Romanus in Epistola ad Constantinum Augustum, dum Legatorum quos Constantinopolim ad Concilium dirigebat, imperitiam excusat his verbis: *Apud homines in medio Gentium positos, & de labore corporis quotidianum victum cum summa exercitatione conquirentes, quomodo ad plenum poterit inveniri Scripturarum scientia, nisi quæ regulariter à Sanctis atque Apostolicis prædecessoribus & venerabilibus quinque Conciliis definita sunt, cum simplicitate cordis & sine ambiguitate à Patribus traditæ Fidei conservamus.* Et in alia Epistola tam suo quàm Patrum Synodi Romanæ missa nomine; *Non æstimamus quemquam temporibus nostris reperiri posse, qui de summitate gloriatur: quandoquidem in nostris regionibus diversarum Gentium cotidie æstuat furor, nunc confligendo, nunc discurrendo, nunc rapiendo. Unde tota vita nostra sollicitudinibus plena est, quos Gentium manus circumdat: & quibus de labore corporis victus est, eo quòd pristina Ecclesiarum substantia paullatim per diversas calamitates deficiendo succubuit. Et sola est nostra substantia fides nostra, cum qua nobis vivere summa est gloria.* Aurea sanè ferrei sæculi verba! Ex illa studiorum inclinatione natum est & aliud malum, negligentia scilicet & incuria librorum: adeò ut Taïus Cæsaraugustanus Episcopus, qui postremam partem Moralium Gregorii Magni apud Hispanos frustra perquisierat, Romam ea de causa Chindasuindi Regis jussu profectus, eam non aliter quàm divina revelatione recuperare potuerit. Cujus rei exstat monumentum in Append. ad Conc. Tolet. VII. & apud Baronium ad ann. 649. OBSERV. XVII.

86. Idem Taïus in Epistola nuncupatoria ad Quiricum Toletanum Episcopum, qua libros quinque de rebus divinis ex Gregorii Magni operibus collectos dedicavit, sui temporis calamitates deflet in hunc modum.

» DOMNO venerabili sanctissimoque viro QUIRICO Episcopo TAIUS indignus
» Cæsaraugustanæ urbis Episcopus cognomento SAMUHEL. Memor vestræ
» benignissimæ petitionis, nostræque devotissimæ promissionis, hujus textum libelli

„ comptis ſententiarum titulis prænotatum veſtræ Sanctitati malui dirigendum : ut ſicut unius ſanctæ caritatis vinculo nectimur, ita quoque laboris ac lectionis „ gratia merito participemur. Ordo namque rationis expoſcit, ut priùs cauſas „ originum, immo potius calamitarum, qualiter editus, vel in quibus ſit an- „ xietatibus diſſloratus atque conſcriptus, brevitate qua poſſum veſtris audi- „ tibus pandam, & ita demum ad reliqua orationis ſermo percurrat. Optimè novit „ Beatitudo veſtra tempus illud, quo tortuoſus anguis ore peſtifero in quorum- „ dam virulenta ſeminum ſuorum ſparſerit zizania, fraudulentaque deceptione à tra- „ mite recti itineris greſſum removerit mentium perditarum. In quo quidam homo „ peſtifer atque inſani capitis FROIA tyrannidem ſumens, adſumptis ſceleris ſui „ perverſis fautoribus adverſum orthodoxum magnumque Dei cultorem RECCE- „ SUINTHUM Principem fraudulenta prætendens molimina, ſuperbo adniſu Chriſ- „ tianos debellaturus adgreditur patriam. Hujus itaque ſceleris causâ gens effera „ Vaſconum Pyrenæis montibus promota, diverſis vaſtationibus Hiberiæ patriam „ populando graſſatur. Heu prô dolor! diſcendi ſtudium calamitatis intercipit „ magnitudo. Sed tandem veniendum eſt ad id quod formidat oratio. Innoxius „ quippe multorum Chriſtianorum ſanguis effunditur : alii jugulis, nonnulli miſſi- „ libus, plerique diverſis jaculis ſauciantur, innumerabilis multitudo captivorum „ abducitur, immenſa ſpolia ſubtrahuntur. Templis Dei infauſtum bellum infer- „ tur, ſacra altaria deſtruuntur, plerique ex Clericatûs officio enſibus obtruncan- „ tur, atque inhumata canibus avibuſque multorum exponuntur cadavera occiſo- „ rum : ita ut 78. Pſalmi non immeritò illi calamitati congrua videatur inſcriptio. „ Cumque nos hujuſcemodi causâ Cæſarauguſtæ urbis circumſeptos murorum am- „ bitus contineret, adventumque ſuprà taxati Principis præſtularemur, omnipoten- „ tis Domini miſericordiam promptiſſimè exorantes efflagitabamus, ut tyrannicæ „ jugum dominationis nequaquam cervicibus noſtris ſineret imponi, auxiliumque „ dexteræ ſuæ piiſſimo Principi contra impiiſſimum hoſtem quantociùs impertiret. „ Sed orationes pauperum & deprecationem miſericordiſſimi Principis protinùs „ exaudivit Dominus. Miſſo igitur cælitùs propugnatore fortiſſimo, hunc auxi- „ lio omnipotentiæ ſuæ ſublevat, illum verò tyrannicæ ſuperſtitionis auctorem re- „ pentino caſu condemnat : iſti tribuens palmam victoriæ copioſam, illi verò in- „ ferens atrociſſimæ mortis infamiam. In hoc igitur ſuprà taxatæ tempeſtatis tur- „ bine, licèt diebus continuis periculis circumquaque ſævientibus minimè quid- „ quam agere liceret, nec uſpiam progrediendi aut alicujus ruris libera eſſet facul- „ tas excolendi ; noctium tamen otia laborum ſpiritualium incrementis congeſſimus, „ ac de ſacris voluminibus ſcilicet S. Papæ GREGORII Romenſis ſententiarum ca- „ pitula in quinque libellis diſcreta, uno codicis textu concluſa auxiliante Domino „ colligendo decerpſimus. . . . Sumentes igitur exordium ab omnipotentis Domini „ immutabilis eſſentiæ Trinitate atque ab origine mundi hominumque plaſmatione „ uſque ad hujus ſæculi conſummationem &c. Hæc ex MS. Cod. Thuanæ Bi- bliothecæ per cuſtodem humaniſſimum D. Queſnelium benignè communicato fu- ſiùs excerpſi, tum quia hæc Epiſtola optimè rerum Hiſpanicarum ſtatum expo- nit ; tum quia Taii lucubrationem hactenus ignotam in apertam lucem exhibet.

87. Nec meliori loco tum erat res litteraria in partibus Gallicanis, quemadmo- dum ex vetuſtis monumentis nobis relictis intelligitur. *Mundus ſeneſcit*, inquit Fredegarius Scholaſticus in Prologo Chronici ſui, *ideoque prudentiæ acumen in nobis tepeſcit : nec quiſquam poteſt hujus temporis nec præſumit, Oratoribus eſſe ſimilis.* Britannia inſula hominibus piis & Chriſtianæ diſciplinæ amantiſſimis abundavit, paucos litteratos habuit ante Venerabilem Bedam : ſi fortè Theodorum Cantuariæ

Epiſco-

Episcopum excipias. Germania armis quàm litteris valentior fuit. Non defuêre tamen aliquot viri docti, Isidorus & Hildefonsus in Hispania; Columbanus, Jonas, Audoënus & Eligius in Gallia & Italia: quales sanè ferebat ætas illa.

88. Quod attinet ad res chronologicas, cùm Romani Indictione & annis Pontificum, Galli annis Regum, Hispani ærâ suâ vulgatâ, Venerabilis Beda in rebus Britannicis ærâ Christianâ, in historicis libris sæculi VII. usi sint; operæ pretium fuerit quasdam difficultates, quæ remoram in subsequentibus Actis facere possent, hoc loco explanare; maximè circa Regum Francorum annos, qui non facilè cum vulgato æræ Dionysianæ calculo conciliari possunt.

89. Prima ac maxima difficultas est de regno Dagoberti Senioris, quem annos sexdecim regnavisse constat. Verùm hos annos alii à tempore quo vivente patre Chlothario Rex Austriæ constitutus est, alii dumtaxat à patris obitu numerandos existimant. Posteriorem sententiam quam secuti sunt ferè omnes recentiores uno aut altero excepto, primus omnium validè confutavit V. C. Hadrianus Valesius in Rer. Franc. lib. 18. ubi multis docet præferendam prioribus calculi rationem. Valesio accedit Carolus Cointius in Annal. Eccl. Franc. To. 2. & 3. quibus subscribere me cogunt validissima argumenta: tametsi socii Bollandiani posteriori sententiæ hactenus inhærent. OBSERV. XVIII.

90. Antequam Valesiani calculi argumenta consideremus, præfigendi sunt anni Chlotharii Regis auctoritate Fredegarii Scholastici, quem unicum habemus istius controversiæ auctorem & interpretem. Anno Guntramni Regis XXIV. *quum Guntramno perlatum fuisset quòd frater suus Chilpericus esset interfectus, Chlotharium* puerum *in Regno* Neustriæ *firmavit*, inquit Fredegarius in Chron. cap. 3. *Anno Guntramni* XXVI. *Levichildus Rex Spaniæ moritur & obtinuit Regnum Recaredus filius ejus* cap. 6. Atqui ex Chronico Isidori Hispalensis Episcopi *ærâ sexcentesimâ vigesimâ quartâ*, hoc est anno Domini concepti DXXCVI. *Lewigildo defuncto Recaredus Regno est coronatus*: quo anno Guntramnus regni annum XXVI. Chlotharius nepos tertium agebat. *Chlotharius anno* XXX. *regni sui*, teste Fredegario cap. 43. hoc est anno DCXIII. *in Burgundia & Austria Regnum arripuit*: & cap. 47. anno XXXVIII.* regni sui seu anno Christi DCXXII. aut ineunte insequenti *Dagobertum filium suum consortem Regni fecisse, eumque super Austrasios Regem constituisse* legitur. Denique *anno* XLV. *regni sui*, Christi DCXXVIII. *Chlotharius moritur* cap. 56. Dagobertus verò ut Fredegarius cap. 79. auctor est, consentitque liber de Gestis Dagoberti, *anno* XVI. *regni sui emisit spiritum* & quidem XV. Kalend. Februarias, quem diem Monachi nostri Dionysiani anniversaria precatione & ritu sollemni etiam nunc celebrant. Si ergo regnum Dagoberti numeres ab ejus principatu in Austria, annum Christi DCXXXVIII. Dagoberti supremum constituere debes: at si à morte patris ineas, anno Christi DCXLIV. Dagoberti obitum collocabis. Cur autem priorem sententiam præferamus, paucis accipe.

* *Sic Valesius restituit ex MSS.*

91. Primum argumentum est, quòd Fredegarius statim post Chlotharii mortem subjicit annum septimum Dagoberti Regis, quo is *Burgundiam ingressus, maximam partem Regni paterni adsumpserit*. Quis putet Dagobertum sex annos à morte patris dormitâsse, & nequaquam de ineundo paterno Regno cogitâsse? Et quidem Hermannus Contractus in Chron. Fredegarii mentem clariùs exprimit, quàm ut commentario egeat. LOTHARIUS *Rex Francorum fortis, pius & religiosus, anno regni* XLV. *defunctus, & Parisiis in Basilica S. Vincentii sepultus est. Ejus Regnum* DAGOBERTUS *accipiens, quum jam sex annis regnaret, decem annis postea rexit.* Alterum argumentum est, quòd Fredegarius exordium regni Sigiberti Dagoberti filii, non à patris obitu, sed à tempore quo Rex Austriæ ab eo impositus est,

modo prorsus simili deducit. Siquidem annum x. regni Sigiberti cum anno IV. regni Chlodovei ejus fratris comparat capp. 88. & 89. Propterea Fredegarius (ut Valesius observat) caput XLVII. inscribit *de initio regni Dagoberti*, & caput LXXV. *de initio regni Sigiberti in Auster*, tum scilicet quum Dagobertus à patre Chlothario, & Sigibertus à Dagoberto genitore Reges Austrasiorum sunt constituti. His duobus Valesii argumentis tertium adjicit Carolus Cointius, petitum ex Jonæ Prologo in Vitam S. Columbani cum Actis S. Eustasii collato. Nimirum Jonas Prologum scribebat triennio vixdum elapso à morte S. Bertulfi Abbatis anno DCXL. demortui. Et tamen scribebat Eustasii Vitam Columbani Actis continentèr subjectam, quum jam *Ecclesiæ Veromandensi præerat Elegius*, qui *anno tertio Chlodovei* Dagoberti filii ordinatus est Episcopus. Tribus illis argumentis superaddo alia duo, quæ Fredegarii Chronicon suppeditat. Nimirum cap. 73. dicitur, Sisenandus Senzilam seu Suinthilam Hispanorum Regem solio deturbâsse ac regnum occupâsse *anno ix. regni* Dagoberti. At verò Sisenandus regnare cœpit anno DCXXXI. quando quidem Concilium Toletanum IV. convocatum est *anno tertio regnante gloriosissimo Principe Sisenando*, ut habent ipsius Concilii Acta, & quidem *æra sexcentesimâ septuagesimâ primâ*, ut ex vetustis monumentis eruit Garsias Loaisa. Anno proinde Christi DCXXXIII. aut certè insequenti: sicuti reponit Johannes Mariana in lib. 6. Hist. cap. 5. qui Suinthilam anno DCXXXI. expulsum, eodemque Sisenandum subrogatum fuisse docet. Denique (quod postremum nostræ sententiæ argumentum est) Fredegarius cap. 82. testatur, *Sentilam*, quem alii Chintilam appellant, *qui Sisenando in Regnum successerat, defunctum esse anno secundo Chlodovei Regis* Dagoberti filii: id quod Hermannus Contractus etiam ex Fredegario docet. Chintila sub finem anni DCXXXV. Sisenando successit, regnavitque annis tribus, mensibus XI. diebus sedecim, sicuti numerat Johannes Mariana, qui Chintilæ obitum anno DCXXXIX. consignat. Certè in brevi Serie Regum Gothorum (quæ à V. C. Andrea Chesnio sine auctoris nomine edita, Juliano Toletano Episcopo in MS. cod. Thuaneo tribuitur) *Sisenandus annis quatuor, Chintila annis tribus regnavisse* leguntur. Hinc corrigendus Rudericus Toletanus Episcopus, qui Chintilano regni annos quinque adsignat. Ergo Chintila vivere desiit anno secundo post mortem Dagoberti ejus patris: qui proinde anno DCXXXVIII. obiisse dicendus est.

Le Cointe ad ann. 640. num. 22.

Chesn. To. I. Hist. Franc. pag. 818.

92. Opponitur epocha ordinationis SS. Eligii & Audoëni, qui teste ipso Audoëno in lib. 2. de Vita S. Eligii cap. 1. *Convenientes simul in Rotomagensem xiv. die mensis tertii*, id est Maii, *tertio anno Chlodovei juvenculi adhuc Regis, die Dominico ante Litanias consecrati sunt Episcopi*. Qui characteres chronologici (inquiunt adversarii) conveniunt cum anno Domini DCXLVI. quo anno dies Dominica ante Adscensionem Christi seu ante Litanias Majores in diem 14. mensis Maii incidebat. Ex quo inferunt, Regni Chlodovei exordium desumendum esse ab anno DCXLIV. quo Dagobertum decessisse colligunt. Hunc nodum optimè, ut quidem ego existimo, solvit Carolus Cointius, qui versus prædictos ita dispungit, ut Audoënum & Eligium dicat Rotomagum accessisse die 14. Maii, non verò eodem die, sed insequenti Dominica, quæ Adscensionem Domini præcedebat, fuisse ordinatos, anno scilicet DCXL. quo Pascha in 16 Aprilis, Dominica ante Adscensionem in 21. Maii incidebat.

Ad ann. 640. n. 20. & seqq.

OBSERV. XIX.

93. His de annis Dagoberti præmissis, dubia quædam de aliis Regibus breviter elucidanda sunt. CHLODOVEO Dagoberti filio *regni annos* XVIII. tribuit Fredegarii continuator, Chronica Moisacense & Besuense, Scriptor Vitæ secundæ sancti Wandregisili, aliique; quidam annos tantùm XVII. tribuunt. Obiit igitur Chlodo-

Veus anno DCLIV. aut certè insequenti. Successit CHLOTHARIUS filius, quem regnavisse annis XIV. (non verò dumtaxat annis IV. uti in Fredegarii Append. & apud Hermannum Contractum scribitur) constat tum ex prædictis sancti Wandregisili Actis, tum hoc argumento, quòd Austrasii post ejus obitum ei Chlotharium filium supposuerunt. Quòd certè de puero octenni (nam Chlotharius successerat quadrimus Chlodoveo Patri) nullatenus fingi, minus persuaderi vulgo potuisset. Chlotharius anno DCLXIX. successorem habuit Childericum fratrem, qui jam in Austria annis circà novem regnaverat. Exstinctus est post annos quatuor, ut in Actis Waningi legitur: sceptrumque reliquit Theodorico fratri, quem priùs in Dionysianum Monasterium relegaverat. Theodoricus monarchiam tenuit annis XVII. integris, ab anno scilicet DCLXXIII. ad DCXC. nam Autumno anni DCLXXIII. Childericus frater oppressus fuit. Liber de Gestis Reg. Franc. & Hermannus Contractus Theodorico regni annos XIX. adsignant: quæ diversitas in annos cavos rejicienda est. Theodorici anno XVI. habitum est Concilium Rotomagense, præsidente Ansberto Metropolita, cujus corpus *anno regni Childeberti decimo, Christi* DCCIV. translatum legitur in veterrimo Chron. Fontanell. cap. 2. Et in fine veteris Chronici Eusebiani, quod Jacobi Bongarsii fuit, scriptum invenisse se ait Josephus Scaliger „ anno V. Childeberti Regis Franc. Pippino jubente, „ fuisse Pascha X. Kalend. April. Adscensionem Kalendis Maiis „ : quæ notæ in annum DCXCIX. conveniunt: quod Hadrianus Valesius observavit. Ex quibus intelligitur, Childebertum anno DCXCV. regnum iniisse: proindeque Chlodoveum, ejus fratrem ac decessorem, cui plerique Auctores & libri MSS. regni annos IV. tribuunt, Theodorico patri anno DCXCI. successisse. Porro Childebertum Theodorici filium, Chlodovei fratrem & successorem anno DCCXI. obiisse, nunc constat inter eruditos. De Regibus Francorum hæc se habent.

94. In annis Pontificum Romanorum vulgatum sequimur calculum, præterquam in Martino, Eugenio, Vitaliano & successoribus usque ad Agathonem, de quorum pontificatu pauca observanda. Martinus auctore Hermanno Contracto, *anno* DCXLIX. sedere cœpit. Sedit autem *annis sex, mensibus ferè duobus*, seu ut Anastasius scribit, *annos sex, mensem unum, dies viginti sex*. Anno igitur DCLV. ejus martyrium accidit, non verò anno DCLIV. ut Baronio videtur, qui etiam in exsilio Martini designando lapsus est. Siquidem Martino decretum est exsilium *feriâ secundâ*, XV. *Kalend. Julias*; ejectio verò contigit *feriâ quartâ*, XIII. *easdem Kalend.* id quod ipsius Martini epistola testatum facit. Proinde non anno DCL. ut Baronius putat, sed anno DCLIII. currente littera Dominica *F*, Martinus ex urbe Roma abductus est. Id jam antea observavit Carolus Cointius ad ann. 658. num. 6. & seqq. qui etiam rectè corrigit Baronium in designandis annis Eugenii & Vitaliani Pontificum Romanorum, aliosque successores summovet, donec tandem in Agathone Papa cum Baronio in concordiam redit. *Anno* DCLV. inquit Hermannus, *Martinus Papa in exsilio migravit ad Dominum, pro quo Romæ Eugenius ordinatus, sedit annis duobus, mensibus ferè decem. Anno* DCLVII. *Romæ Eugenio Papa defuncto cessavit Episcopatus mensibus ferè duobus. Anno* DCLVIII. *Vitalianus Papa sedit annis* XIV. Anastasius Bibliothecarius paullo diligentiùs tempus cujusque pontificatûs designat, sicuti in Tabula nostra chronologica inferiùs designabimus. At Hermanni calculo in designando pontificatûs initio omnino standum est. Certè Milo Monachus Elnonensis in Supplem. ad Vitam sancti Amandi cap. 5. num. 8. annum Domini DCLXI. illigat anno Episcopatûs Vitaliani Papæ tertio, qui proinde non anno (ut apud Baronium) DCLV. sed anno DCLVIII. sedere cœpit. Hinc annos sequentium Pontificum usque ad Agathonem summovemus. OBSERV. XX.

OBSERV. XXI. 95. Antequàm has observationes finio, nonnihil de Frodoardo Canonico Remensi dicendum occurrit. V. C. Antonius Wionius Herovallius, quem rei antiquariæ Genium meritò appellaveris, pro sua in litteratos omnes providentia me monuit, exstare in Bibliotheca RR. PP. Carmelitarum Excalceatorum Conventus Parisiaci Acta Sanctorum manu descripta, ex quibus non parum utilitatis accepi. In his deprehendi Frodoardi Canonici Remensis libros XIV. de variis Sanctis metricè compositos, in quibus Pontificum Romanorum aliorumque virorum illustrium egregia facta secundùm temporis rationem describuntur. Istos libros numero XV. jam è Bibliothea Trevirensi indicaverat Johannes Bonderius in Indic. MSS. codd. Belgic. & ex eo Gerardus Vossius in lib. 2. de Hist. Lat. cap. 40. tametsi libros dumtaxat quatuordecim præfert exemplar Parisiense, detractis duobus primis libris cum capite 1. tertii. Præter Acta nonnulla Sanctorum ex his Frodoardi libris à me eruta, duo veniunt observanda, nempe silentium Frodoardi hominis supparis de Johanna fabulosa illa Papissa, quæ à nonnullis inter Leonem IV. & Benedictum III. insulsè inseritur. Sic enim Leonis mortem & Benedicti electionem describit Frodoardus in lib. 12. Epigram. 1.

Hinc rebus bene dispositis, portu, urbe, soloque
Ansoniæ tuto, digna mercede potitur, (Leo scil.)
Se deflens, Patribus claris cum milite junctis,
JESUM *corde petit prono se munere digno*
Solari. Nec abest Dominus haurire paratus
Servorum gemitus, dum spirat mentibus, uno
Ore simul cunctos BENEDICTUM *poscere Patrem:*
Æthereo qui rore ferax, &c.
His radians meritis, in sancto clara Senatu
Jura capit, &c.

Idem Auctor (quod alterum observatu dignum) scribit se Romam fuisse profectum Leone VII. Pontifice, ab eoque benignè exceptum : quo Pontifice etiamtum superstite librum suum XII. absolvit. Sic enim canit :

Qui me visentem æthereï pia limina Petri
Jocundè excipiens, animo quæsito benigno
Admisit, favitque piè, studuitque modestè.

Et post paucos versus :

Quem Pater omnipotens alacrem cultuque venustum.
Attolat, servetque diu, &c.

Hinc patet libros istos à Frodoardo scriptos fuisse ante annum CMXXXIX. quo Leoni VII. successit Stephanus octavus. Frodoardus in neutra historia sua, scilicet in Historia Remensis Ecclesiæ libris 4. exarata aut in Chronico, (nam utriusque eumdem esse auctorem constat) Romanæ suæ peregrinationis meminit. Unde forsitan suspicari quis posset, an libri XIV. Carminum prælaudati ejusdem sint Auctoris, an potiùs Frodoardi nepotis ejus, de quo in Chron. ad ann. 963. agit. At certè Frodoardum seniorem & historicum versibus delectatum fuisse probat liber de Miraculis sanctæ Mariæ in Ecclesia Remensi, quæ miracula *versibus* à se exarata in lib. 3. hist. cap. 6. testatur. Ejus epitaphium in Exemplari Carmelitano libro 14. Carminum subjicitur, quod aliàs Deo dante referemus.

96. Jam res postulat ut nostra claudatur Præfatio, ne justos limites excedat.

Nec convenientiùs à me claudi poteſt, quàm ſi gratiam retulero iis, quos hujus operis adjutores habuimus. Viris humaniſſimis & clariſſimis, quos in Præfatione Sæculi I. commemoravi, hocque loco iterum cum honoris nomine tamquam commemoratos haberi jubemus, adjungendus eſt V. C. Emericus Bigotius, qui nobis è locupletiſſima ſua Bibliotheca plures libros MSS. communicavit, ut ſuo loco teſtabimur. Aliis qui codices vel operam ſuam nobis præſtiterunt, quum occaſio ſeſe offeret, debitam gratiam perſolvemus. Verùm id mutuæ gratiæ beneficium poſtulo ab iis, quibus hic labor qualiſcumque noſter uſui futurus eſt, ut me & eos omnes qui quoquo modo huic operi adlaboraverint, precibus ſuis juvent: quò Deus Opt. Max. labores noſtros fortunet, & Eccleſiæ ſanctæ cui potiſſimùm hac in re conſultum volumus, haud inutiles eſſe concedat.

R. P. D. JOHANNIS MABILLONII PRÆFATIO IN TERTIUM SÆCULUM BENEDICTINUM, QUOD EST A CHRISTO NATO OCTAVUM.

1. APERITUR nobis, favente Deo, æræ Benedictinæ Sæculum tertium, Christianæ octavum; non minùs alternantium rerum varietate, quàm memorandis factis insigne.

Europæ status,

2. Europa siquidem, cujus ferè limitibus historia nostra continetur, pæne tota motibus quassa insolitis, novos dominos, novamque formam subiit. Fuit in primis Hispaniæ luctuosum fatum, quæ Witizæ & Ruderici pravorum Regum contaminata flagitiis, proditore Juliano Duce in Maurorum potestatem venit: tumque Vesigothorum Imperium, quod trecentis ampliùs annis steterat, ab immani ac feroci gente exstinctum est. Sardinia insula idem infortunium experta: uti & Sicilia miserè à Saracenis vastata. Paullo felicior exstitit Italia, non tamen à magnis conversionibus immunis. Nimirum Romani Imperii portio, quæ per Exarchos Ravennates administrata diu fuerat, Imperatoribus Græcis erepta, Romanis Pontificibus cessit: & Langobardorum Regnum annis ducentis validum, Francorum demum armis succubuit. Nec etiam Gallia ipsa mutationum expers. Quidquid à Pyrenæis jugis ad Rhodanum usque maritimi soli est, id à Mauris occupatum; sævitumque persæpe ab illis igni & ferro in finitimas regiones. Quin abjecto Childerico Merovingici generis postremo Francorum Rege, ad Majores-domus devolutum est regium nomen, quod ipsum eis solum deerat; nam regia potestate jamdudum gerebant omnia. Pippinus, alterius familiæ caput, rebus fortiter gestis & populi studio thronum conscendit, eumque postea Carolus ejus filius, re & cognomine Magnus, imperatoria dignitate extulit, Germaniæ provinciis plerisque subactis. Denique Britannia insula per varios Heptarcharum motus jactata, à Danis miserè lacerata vertente sæculo est.

rei litterariæ,

3. In tanto rerum turbine quàm afflicta publica res litteraria fuerit, docent nos illius temporis qualiacumque monumenta, maximè historica, quæ veluti quibusdam pannosæ imperitiæ centonibus à se se divulsis constant. Ex hoc Auctorum sordidorum numero excipiendi sunt viri pro ea ætate summi, Beda Venerabilis, Paulus Warnefridi, Ambrosius Autpertus, Albinus seu Alcuinus Flaccus, & si qui alii, Ordinis nostri lumina. Carolo Magno imperante Musis honos restitui cœpit, rediitque avita celebritas; paullo post Nortmannorum tempestate rursus infeliciter violata.

4. Verùm pro instituto nostro satius fuerit, Christianæ ac Monasticæ Reipublicæ faciem considerare: quæ utraque nihilo minùs rerum variarum subiit vices. Dum enim Græcorum Imperatores funestum Imaginibus sacris bellum indicunt, Latinam itidem Ecclesiam istius controversiæ pervadit tumultus. At ex adverso Scotti, agentibus Sodalibus nostris, schismate deposito catholicis partibus accedunt. Et eodem ferè tempore, quo Christiana Religio in Hispania Sardiniaque propemodum exstincta est; Germania idolorum cultum per Bonifacium nostrum perque socios ejus abjecit; quasi *diminutio illorum*, ut verbis utar Apostoli, fuerint *divitiæ gentium*. Ecclesiæ,

5. Dum Majores nostros sarciendis Christianis rebus operam & sanguinem impendunt, etiam in populos recèns ad Fidem adductos inferunt Benedictinæ Regulæ cultum, qui bellorum tumultu afflictus in Gallia, per Saracenos eliminatus ex Hispania est. Movit Romanos Pontifices tam ardens & arduum nostrorum studium in rem Christianam: eisque visum operæ pretium est, ut denuo excitaretur primarium illud seminarium, Casinense inquam Monasterium, jamdudum sub ruinis per Langobardos inflictis jacens, quod tam eximiæ propagini originem dederat. Id negotii per Petronacem curâ Gregorii Papæ junioris incœptum, Gregorius tertius promovit, Zacharias porro feliciter absolvit. Tuncque factum est, ut ex sacro illo Asceterio Sturmius & Willibardus in Germaniam, Carolus Magnus in Galliam purioris Religionis disciplinam derivarint. & Ordinis S. Benedicti.

6. Hæc breviter ob oculos posita, paullo fusiùs explicare juvat, agendumque in primis de Schismate Scottorum: tum de Germaniæ ad Fidem accessione, deque Ecclesiis Cathedralibus & litterarum Academiis in ea institutis, ac de cultu soli Germanici per nostros. Quibus rebus succedent observationes Ecclesiasticæ, Monasticæ, & Historicæ ex his Actis eruendæ.

§. I.

De Scottorum discidio per Benedictinos sublato, ubi de Tonsura Laïcorum, Clericorum, & Monachorum.

7. EA est humanæ societatis indoles ac natura, ut constare nequeat sine quadam æqualitate & convenientia morum. Id luculenter etiam probatur in rebus sacris, in quibus ejusdem Religionis homines alligari necesse est sacramentis ac ritibus certis: quibus neglectis aut violatis, solvi ac dividi Religiones oportet. Hujusce rei experimentum ab ipso pæne Ecclesiæ nascentis exordio patuit in paschalis festi celebratione, quam diversi Christianorum cœtus alii alio die servabant: ac prope factum est, ut unius diei discidium Ecclesiæ corpus unionemque divelleret. Recruduit controversia illa per Brittones & Scottos in Britannia & Hibernia insulis, eoque demum evasit, ut Brittonum pertinacia sanguine mille ducentorum Monachorum frangi aut expiari non potuerit. Cùm enim Augustinus, à Gregorio Magno in Britanniam missus, modis omnibus tentaret, ut Brittones ad rituum Romanorum concordiam revocaret, nec tamen ab susceptis semel institutis recedere vellent; tandem Ethelfridus Rex in eos (uti prædixerat Augustinus) exercitum movens ad civitatem Legionum, „ cùm videret Sacerdotes eorum qui „ ad exorandum Deum pro milite bellum agente convenerant, seorsum in tutiore „ loco consistere; in hos primùm arma verti jubet: exstinctisque eorum qui ad „ orandum pro Brittonibus & Banchorensi Monasterio confluxerant viris circiter „ mille ducentis, postea ceteras nefandæ militiæ copias delevit, testante Beda in Dissensio de Paschate, Tonsura, &c.

„ historiæ libro secundo, capite secundo. *Dicebat autem eis Augustinus, quòd in multis quidem nostræ consuetudini, immo universalis Ecclesiæ contraria geritis, & tamen si in tribus his mihi obtemperare vultis, ut Pascha suo tempore celebretis; ut ministerium baptizandi, quo Deo renascimur, juxta morem sanctæ Romanæ & Apostolicæ Ecclesiæ compleatis; ut genti Anglorum una nobiscum verbum Domini prædicetis; cetera quæ agitis, quamvis moribus nostris contraria, æquanimiter cuncta tolerabimus.* Hæc ergo discidii præcipua capita, quæ similiter Scottos in Hibernia degentes ab Romanis dividebant. Accedebat autem de Tonsura dissensio non levis, quam Brittonibus, ac Scottis adversus Romanos communem fuisse existimo. Eam quæstionem pacis gratiâ dissimulavit Augustinus: quæ tamen aliis haud levis momenti visa est, ut patet tum ex epistola Ceolfridi Abbatis ad Naitonum Nortanhumbrorum Regem, tum ex Pœnitentiali Theodori Cantuariensis Episcopi, cujus hæc verba: *Qui ordinati sunt à Scottorum vel Brittonum Episcopis, qui in Pascha, vel tonsura catholica non sunt adunati Ecclesiæ; iterum à Catholico Episcopo confirmentur. Similiter & Ecclesiæ quæ ab ipsis ordinantur, aquâ exorcizatâ adspargantur & aliqua collectione * confirmentur.* Immo longè ante eos Patricius: *Si quis est Clericus, cujus capilli non sunt tonsi Romano more, debet excommunicari.* Quæ verba leguntur in manu-scripta collectione Canonum Hibernorum, quæ pænes nos est, libri quinti capite septimo. Parva nunc res, & quæ vix seriò agenda videri possit, tunc ingenti certamine insulares illos accendit.

* *id est* collecta

† nostris impugnata.

8. Contra eas Brittonum ac Scottorum ineptias stilum ac zelum exercuêre non pauci. Primus post Augustinum occurrit mihi CUMMIANUS, è Scottorum grege Monachus: qui ad Romanas partes adjunctus, rationem facti sui reddit Segieno Hiiensi Abbati. Exstat ea epistola de controversia paschali inter Hibernicas ab Usserio vulgatas: qua in epistola validè refellit Auctor populares suos consensu Ecclesiæ universalis. *Quid autem pravius*, inquit, *sentiri potest de Ecclesia matre, quàm si dicamus, Roma errat, Hierosolyma errat, Alexandria errat, Antiochia errat, totus mundus errat: soli tantum Scotti & Brittones rectum sapiunt?* Meminit etiam idem Auctor Synodi in campo *Lenc* à majoribus suis habitæ, ac factæ definitionis, *ut Pascha cum universali Ecclesia in futuro anno celebrarent. Sed non post multum surrexit quidam paries dealbatus, traditionem seniorum servare se simulans, qui utraque non fecit unum; sed divisit, & irritum ex parte fecit quod promissum est.* Cummianus mihi videtur non alius esse à Cummeneo Albo, qui librum de vita sancti Columbæ Abbatis à nobis in Sæculo primo editum posteris mandavit circiter annum sexcentesimum trigesimum. Segienus enim seu Segianus Abbas, cui librum de paschali controversia inscribit Cummianus, Hiiensi Monasterio præfuit ab anno sexcentesimo vigesimo secundo ad quinquagesimum secundum, uti ex Annalibus Ultoniensibus probat Usserius.

„ 9. RONANUS dein, natione quidem Scottus, sed qui in Galliæ vel Italiæ partibus Regulam Ecclesiæ veritatis edoctus fuerat, Lindisfarnenses Monachos Scoticorum rituum sectatores exagitavit, auctore Beda in historiæ libro tertio, capite vigesimo quinto. Is quippe cum Finano Episcopo confligens, multos quidem correxit, nequaquam tamen Finanum emendare potuit.

„ 10. Defuncto Finano, cùm COLMANNUS in Episcopatum successisset, & ipse missus à Scotia; gravior de observatione Paschæ, necnon & de aliis Ecclesiasticæ vitæ disciplinis controversia nata est. Mota ergo quæstione de Pascha vel tonsura, vel aliis rebus Ecclesiasticis, ob id in Monasterio Streaneshalensi indicta Synodus anno sexcentesimo sexagesimo quarto. Post longam Colmanni & Wilfridi concertationem, auditis utriusque partis suffragiis, Oswius Rex in gratiam

Wilfridi

Wilfridi sententiam tulit. Erat tum Wilfridus Sacerdos in Monasterio HRipensi, ex quo paullo ante ejecti Scotti, *qui data sibi optione magis loco cedere, quàm suam mutare consuetudinem volebant.* Quorum exemplo *Colmannus videns spretam suam doctrinam sectamque esse despectam, adsumtis his qui se sequi voluerunt, id est qui Pascha catholicum & tonsuram coronæ (nam & de hoc quæstio non minima erat) recipere nolebant, Scotiam,* id est Hiberniam *regressus est.* Monachi Romani seu Benedictini agente Wilfrido in locum eorum inducti. Hic finis Synodi ac disputationis, quam Beda fusiùs commemorat in libri tertii capitibus vigesimo quinto ac sequenti.

11. Quatro loco per ADAMNANUM Presbyterum & Abbatem Hiiensium Monachorum, qui legationis gratiâ missus in Angliam Romanos illic mores didicerat, *plurima pars Scottorum in Hibernia, & nonnulla etiam de Brittonibus in Britannia, ecclesiasticum paschalis observantiæ tempus suscepit,* inquit Beda in libri quinti capite septimo-decimo. *Attamen suos qui erant in insula Hii, quive erant subditi Monasterio, ad veritatis callem perducere non valuit.* Id factum paullo post annum sexcentesimum nonagesimum probat caput sextum-decimum ejusdem libri.

12. Secuta est dehinc ejusdem quæstionis agitatio auctore ALDHELMO tum Abbate Maldunensi, qui jubente Synodo incerti loci epistolam adversus errores Brittonum scripsit, eam scilicet quæ exstat inter Bonifacianas ordine centesima vigesima nona.

13. Sexto loco memorandus venit CEOLFRIDUS Abbas Girwensis & Wiremuthensis: cujus eruditam epistolam ad Naitonum Pictorum Regem commemorat Beda in capite vigesimo secundo libri quinti; cujus lectione epistolæ effectum est, ut *Rex surgens de medio Optimatum suorum consessu genua flecteret in terram, Deo gratias agens, quòd tale munusculum de terra Anglorum mereretur accipere: voluitque perpetuò Paschæ tempus observare cum universa gente sua & accipere tonsuram, quam plenam esse rationis audierat.*

14. Postremò anno insequente, uti Beda proximo capite addit, *illi quoque qui insulam Hii incolebant Monachi Scoticæ nationis, cum his quæ sibi erant subdita Monasteriis ad ritum Paschæ ac tonsuræ canonicum perducti sunt,* operâ scilicet EGBERTI Monachi Angli, qui in Hibernia peregrinus degebat. Hunc tandem exitum habuit diutina illa altercatio: tametsi aliquas inolitæ superstitionis reliquias in Cambria penes Brittones perseverasse, auctor est Usserius in historia de antiquitatibus Britannicis, patetque tum ex Bedæ libro quinto, capite vigesimo quarto, tum ex Bonifaciana epistola centesima vigesima nona. Sic unius diei quæstio Ecclesiam detinuit per annos ferè sexcentos: & tria minimùm sæcula vix fuerunt satis componendæ hominum rixosorum coronæ.

15. His ego gratiora dictis alia esse scio: sed in rebus istis, etsi minutioribus, diligentiam religioni tribuere præstat, quàm voluptati: maximè cùm videam id argumenti, quod incidit in propositum nostrum, à nemine hactenus satis explicatum esse. Porro in ea controversia mirari subit naturam ingenii humani: cujus præjudicia, ubi per speciem religionis in animum irrepserint, modum pati nesciunt, dum accedit fervor disputationis & victoriæ ambitio: fitque plerumque, ut ritibus ab humano sensu profectis cedant sanctiores leges caritatis & necessitudinis Christianæ. In his verò casibus, sicut ab Ecclesiæ Catholicæ sententia recedere nemini licet; ita convenit Ecclesiæ Pastores sic moderari auctoritatem suam, ut nec imbecilles animos, propriis sensibus nimiùm addictos, incautè provocent ad secessionem, nec in levibus causis pariant grande malum. Certè quod Brittones ac Scottos ab Ecclesia Catholica sejunxit, si res magni momenti non fuit, non ta-

men minùs commendat operam sodalium nostrorum, quà effectum est, utrique ut populi à Romana Ecclesia jamdudum aversi, ad pacem & concordiam revocarentur.

Regula S. Benedicti à Scottis recepta.

16. Postquàm Scotti ac Brittones Romanis cæremoniis adsueverunt, accessère etiam Monachi utriusque gentis ad Benedictinæ Regulæ instituta, quæ sanctus Augustinus in Britanniam intulerat. Id non obscurè significat Beda in historiæ libro quarto, capite itidem quarto, ubi agit de duobus Monasteriis à Colmanno in Hibernia exstructis, *quorum unum Mageo vocatum, usque hodie*, inquit, *ab Anglis tenetur incolis: & conversis jamdudum ad meliora instituta omnibus egregium examen continet Monachorum, qui de provincia Anglorum ibidem collecti, ad exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico in magna continentia & sinceritate proprio labore manuum vivunt.* Quibus verbis significat Beda, eamdem tum Monachis Hibernicis fuisse Regulam quàm Anglicanis, qui ab Augustino Regulam sancti Benedicti acceperant. Certè quotquot postea in Galliam trajecere Monachi Scotti, (accesserunt verò quamplurimi) admittebantur in Monasteria nostra: aut si qua condebant ipsi, ea Benedictinis institutis conformabant. Testes sunt eam in rem S. Findanus Reclusus & Eusebius in Monasterio S. Galli, Marcus Episcopus qui in Suessonico S. Medardi Cœnobio ætatem exegit, sæculo nono. S. Forannanus auctor Monasterii Valciodorensis, & Fingenius Abbas Mettensis, sæculo decimo. Marianus Scottus & alii innumeri, sæculo undecimo. Hinc Monasteria permulta Ordinis S. Benedicti in gratiam Scottorum ædificata, S. Martini Coloniense, Ratisponense, Erfordense, S. Jacobi Wirtziburgense, & alia non pauca in Germania. Huc etiam spectat id quod refertur in libro de vita Bernardi Abbatis Tironensis de Roberto quodam nobilissimo viro, *qui in litore maris Hibernici juxta Teni fluvium, priùs quidem cellam, postea verò duodecim cum Abbate impetratis è Tironio Monachis Cœnobium composuit.* Idipsum David Scottorum Rex in Regno suo magnificentiùs exsecutus est. Lege Vitam S. Malachiæ Archiepiscopi Hibernici auctore Bernardo Clarevallensi Abbate.

Tonsura laïcorum.

17. Occasione Scotticæ tonsuræ visum est hoc loco quædam observare de Tonsura, quæ tum à laïcis, tum à Clericis Monachisve eo tempore usurpabatur. Laïcorum tonsura penes Europæos, alia puerorum erat, alia adultorum. Pueri capillum intonsum aliquamdiu gerebant; postea cincinnos à capite eorum demetebat Episcopus, aut certè is qui *Pater spiritalis* ob hoc dicebatur. Sic Constantinus Imperator, cognomento Pogonatus, *mallones capillorum* Justiniani & Heraclii filiorum direxit ad Benedictinum Papam secundum. Sic *Carolus Princeps Francorum, Pippinum suum filium ad Liudprandum* Langobardorum Regem *direxit, ut ejus juxta morem capillum susciperet: qui ejus cæsariem incidens, ei Pater effectus est*, inquit Paulus Warnefridi in libro sexto de gestis Langobardorum, capite quinquagesimo tertio. Ab eo, ut puto, tempore Reges Francorum capillos in orbem compositos gestarunt: nam antea, teste Agathia, „ sollemne erat Francorum Regibus intonsam habere comam à pueris, involitantibus utrimque in humeros „ capillorum cirris anterioribus capillis à fronte discriminatis. „ Quippe in cereis Regum Carolovingorum iconibus, quas vidi bene multas, capilli in orbem æquati ad humeros usque apparent. Ritus ille tondendi pueros profectus videtur à paganis, qui plerique primum puerorum capillum alicui deorum suorum decisum offerebant. Apud Græcos in more positum erat, teste Plutarcho in Theseo, ut ex ephebis qui excesserant, profecti Delphos comæ primitias Apollini sacrarent. Apud Judæos ex voto etiam comam promittebant Nazaræi, ac finito voti tempore, in ignem sacrificii pacificorum Hierosolymis detonsam eam ponere jubebantur: quam-

quam votum istud adultis potiùs competebat, ut patet exemplo Pauli, qui cùm esset Cenchris, crinem totondisse ex voto perhibetur. An mos iste in pueris ab initio Christianæ Religionis frequentatus sit, non facilè dixerim: cùm nulla fere istius rei exempla legantur ante sæculum octavum, quo id *ex more* factum dicitur. Exstant in Ordine Romano plures orationes *ad capillaturam incidendam* & *ad puerum tonsurandum*, aliæ ab eis quæ *ad Clericum faciendum* adsignantur. Priores videntur usurpatæ fuisse in sollemni isto ritu, quo pueri primùm tondebantur extra ordinem Clericorum, qui à pueris illis coronâ secernebantur.

Ut pueris primam comam, sic adultis barbæ primitias resecabant Patres spiritales. Nimirum Paulus Warnefridi in libro quarto de gestis Langobardorum, capite quadragesimo, auctor est, Gregorium Patricium Romanorum malo animo promisisse Tasoni Gisulfi Forojuliensis Ducis filio & heredi, *ut ei barbam, sicut moris est, incideret, eumque sibi filium faceret.* Denique Anastasius vulgatus in Vita Hadriani Papæ scribit, Langobardos complures, postquam à Carolo Magno subacti sunt, facto ad Beatum Petrum confugio, Hadriano Papæ se se tradidisse, *& more Romanorum tonsuratos fuisse.* Erat ergo alia Romanorum, quàm Langobardorum tonsura. Locum hunc illustrat Herkempertus in Epitome, ubi Carolus Beneventanis Ducem Grimoaldum concessisse fertur eo pacto, *ut Langobardorum mentum tonderi faceret, chartas quoque nummosque sui nominis characteribus superscribi semper juberet.* Witichindus in fine libri secundi de gestis Saxonicis notat Henricum Imperatorem, quòd fuerit ei *prolixior barba & hac contra morem antiquum.* Hanc menti detonsionem probro semper habuêre Græci, qui puerorum crines paullo post Baptismum in figuram crucis tondere soliti sunt, & segmenta in sacrario reponunt, uti legitur in Euchologio & apud Symeonem Thessalonicensem. Lege Notas eruditas Caroli Fresnii Cangii Domini in Joinvillæum.

18. Erat etiam tum Clericorum Tonsura triplex, Romana, Græcanica, & Tonsuræ Clericalis.
Scottica. Romanorum tonsuram eo tempore usitatam describit canon quadragesimus Concilii quarti Toletani, ut scilicet *omnes Clerici vel Lectores, sicut Levitæ & Sacerdotes, detonso superiùs capite toto, inferiùs solam circuli coronam relinquant:* qualem certè Sodales nostri retinuerunt. Græci Sacerdotes & Monachi penitus detonsi erant rasisque similes, uti apud nos symphoniaci pueri, ad imitationem quidem (ut putabant) sancti Jacobi fratris Domini & Pauli Apostoli ceterorumque. Ita enim existimabat Germanus Patriarcha in Theoria sua. Ratramnus in libro quarto contra Græcos, capite quarto idem adfirmat de Clericis Græcis, quibus *mos inest barbam quidem non tondere, caput verò crine totum nudare.* Hinc est quòd Theodorus Græcus ac Græco more tonsus, à Vitaliano Papa in Britanniam missus, *exspectavit quatuor menses, donec illi coma cresceret, quo in coronam tonderi posset.* At verò Scottis mos erat, anteriorem capitis partem capillis nudare ab aure ad aurem, posteriori intonsa. Unde Simoniaca eorum tonsura dicebatur, qualis scilicet Simoni Mago aliisque hominibus calvis sponte nascitur; qualis erat etiam Abantibus populis apud Homerum, quos propterea ὀπιθεκόμους appellat *.

19. Tonsura Clericalis ad sæculum usque decimum conferebatur non solùm ab à quibus collata.
Episcopis, sed etiam ab Monasteriorum Præfectis & à Presbyteris. Concilii Cabilonensis secundi Patres capite septimo decernunt pœnitentiam canonicam in Episcopos & Abbates, *qui non in fructum animarum, sed in avaritiam & turpe lucrum inhiantes, quoslibet homines illectos circumveniendo totonderint*; itidemque *in ministros eorum, qui hoc fecisse convicti essent.* Ratherius, medio sæculo decimo Veronensis Episcopus, in sermone Synodico Presbyteros suos alloquens: *Clericum*, inquit,

* Vide supra pag. 54. num. 15.

nemo vestrûm sine licentia faciat nostra. Quod argumento est, Presbyteris eo etiam tempore licuisse Clericum facere tonsurâ impositâ. Id ampliùs elucescit ex epistola Gilleberti Lunicensis Episcopi ad Prælatos Hiberniæ scripta circiter annum nonagesimum supra millesimum, in qua de Presbyteri agens potestate hæc dicit: *In absentia Episcopi potest benedicere coronam Clerici & velum viduæ.* Ergo usque ad id tempus rasilem coronam Presbyteri conferebant absente Episcopo. Immo etiam sæculo nono laïci, quod antiquitus passim usurpaverant, id sibi arrogabant nonnumquam. Nam Letaldus Monachus in libro de Miraculis S. Maximini Abbatis laudat Simonem quemdam Mitiacensem Monachum, Reliquias sacras in collo portare jussum adversus eos, qui Monasterii colonis molestiam facessebant. *Cui ministerio*, ait Letaldus, *præfuit venerabilis Simon nomine, à laïco quidem tonsuratus, sed modestiæ & gravitatis moribus non improbabiliter adornatus.* Quibus verbis satis intelligitur, jam tum improbari ceptam tonsuram à laïcis collatam: sed tamen non omnino rejectam fuisse. Et quidem Gerardus Auriliacensis Comes eo tempore, barbam, id est cæsariem sibi *in modum coronæ* rasit, quam *tiarâ* vertici impositâ dissimulabat. Quæ si huic rei probandæ minùs apposita & clara videntur, saltem constat tonsuram à laïcis collatam valuisse ad Clericum faciendum sæculo septimo, quo peregrini quidam Judocum adhuc laïcum totondisse & Clericum fecisse perhibentur. Illustrius ejus rei exemplum habemus in lib. 1. de Miraculis S. Richarii cap. 14. ubi puerum quemdam nobilem paralysi detentum parentes ejus ad S. Richarii tumulum deportasse dicuntur, voto facto, ut si convalesceret, Domino *sub monachica norma manciparetur. In cujus devotionis titulo, sumta forcipe caput instar coronæ totonderunt ea conditione vel tenore, ne in reliquo ab hac professione retro pedem vertere voluisset.* Qui locus, etsi de Monastica tonsura intelligi possit, ad clericalem etiam referri debet propter coronæ vocabulum, quod signanter, competit clericali.

Ceterum non adsentior Johanni Morino doctissimo Oratorii Presbytero qui in Exercitatione quinta-decima de sacris Ordinationibus, capite tertio existimat, tonsuram clericalem nonnisi cum Ordine Lectoratûs aut Ostiariatûs conferri solitam, nec seorsum dari ceptam esse ante sæculum septimum. Rem aliter persuadet factum Pauli Emeritensis Episcopi sæculo sexto, qui FIDELEM puerum, sororis suæ filium, primùm quidem *tonderi præcepit*: deinde *per singulos gradus* eum perducens, Diaconum ordinavit, uti Paulus alter Emeritensis Diaconus scribit in libro de Patribus Emeritensibus, capite quinto. Enimvero etsi verum sit, tonsuram non rarò cum extremo Ordine collatam ante istud tempus fuisse; tamen ævo Gregorii Turonici Episcopi, qui sub finem sæculi sexti decessit, idem erat tonderi ac Clericum fieri, ut pluribus locis demonstravi in Præfatione Sæculi nostri secundi. * Unde & Monachi ob tonsuram Abbatum manibus traditam Clerici censebantur.

Tonsura Monachorum.

20. Procedente nihilominus tempore, quisquis attondebatur in Monachum, non continuò Clericus dicebatur: sed ii soli qui propter decurtatos capillos etiam rasilem coronam gerebant. Id apparet, ex Vita S. Wlmari Abbatis hoc in Sæculo edita, qui primò factus Monachus, non tamen Clericus, eo quòd illiteratus erat; postea eruditione accedente factus est *Clericus.* Duravit discrimen istud inter Monachos ad sæculum usque duodecimum, ut patet ex libro de gestis Bernardi Abbatis Tironensis, ubi fit mentio cujusdam non Sacerdotis, qui tamen in sæculo existens, *Sacerdotali usurpaverat fungi officio.* Is *ad Bernardum veniens, habitum monachalem suscepit*: tandem *ad extrema veniens, benedictionem coronæ, quam necdum acceperat, cum Viatico accepit, & obiit.* Qui sine corona monasticum suscipiebant habitum, ii *Monachi laïci* dicebantur.

* Supra pag. 62. num. 26. 27. & 28.

21. Quocirca observare juvat, olim in uno quoque Ordinis nostri Cœnobio non unum fuisse Monachorum genus. Erant enim alii pueri *Oblati*, ex voto parentum Deo consecrati, quibus sæculum repetere non licebat. Erant & *Conversi*, aliis *Novitii & Pulsantes* appellati, ii scilicet qui in adulta ætate à moribus sæculi ad monastica instituta convertebantur, testante in primis Fructuoso Bracarensi Episcopo in Regula Monachorum; diversi omnino ab his, quos modò Conversos appellamus. Nam Conversi illi choro addicti erant, & ad Ordines sacros, quum poscebat res, promovebantur: cùm recentiores Conversi externis tantùm officiis inserviant, sacrorum ministeriorum expertes. Ab his etiam distincti erant Monachi *Laïci*, dicti etiam aliquando *Conversi*: qui etsi primò exterioribus curis occupabantur, (unde & *Ministeriales* à Smaragdo vocantur in Regulæ caput trigesimum quintum) postea tamen ad clericalem statum faciebant gradum, quum id moribus suis promerebantur. Eo in ordine vixêre S. Wlmarus superiùs laudatus, qui deinde Monachus Clericus & Abbas factus est; Gingurianus & Gulstanus Ruïenses Monachi piissimi, quorum gesta in Vita S. Gildæ Abbatis Sæculo primo perstringuntur, & alii quamplures. Utrique Monachi, Conversi videlicet ac Laïci, post annuam probationem depositâ comâ exuebant sæcularem habitum, & religiosum suscipiebant. Ejus rei argumentum habemus in Regula Magistri, capite nonagesimo, ubi præcipit reservare *vestes sæculares*, quibus exuti fuerint tam Laïci, quàm Conversi *firmati*, id est admissi. Et tamen Laïcorum Monachorum vestis (ut quidem existimo) aliquantum ab aliis diversa erat, uti etiam nunc apud Cartusianos.

Præter istos erant & *Monachi ad succurrendum*, qui scilicet urgente mortis periculo, monastica insignia pœnitentiæ publicæ animo expetebant, eoque pacto saluti suæ optimè consultum ac succursum iri persuasum habebant. Talis fuit Lotharius Augustus, Ludovici Pii filius, qui æger Prumiæ Monachus factus est, ac paullo post obiit anno octingesimo quinquagesimo quinto, ut Annales Bertiniani, & Mettenses cum Reginone docent. De his agit Udalricus in libro secundo Consuetudinum Cluniacensium capite vigesimo octavo, ubi postquam dixit, Novitios tribus à professione diebus capite operto summum tenere silentium, hæc subdit: *Si quis infirmus & (ut aiunt) ad succurrendum benedictionem acceperit, & pro infirmitate silentium tenere non potuit, cum aliis qui benedicuntur capita contegentibus ipse quoque contegit, & omnia quæ illi faciunt, eo triduo similiter facit, ut quod priùs omissum erat suppleatur.* Eo in numero haberi voluit Goslenus, auctor Monasterii Josaphatensis prope Carnutas: *quem cùm Abbas & Monachi votivo favore recepissent, Gosleno Episcopo jubente & præsente prædictus Abbas Girardus jura monachatûs, sicut mos est, ad succurrendum in eo complevit: qui monachali habitu vestitus, brevi postea tempore transacto vitam exuit.* Exstat in libro cæremoniarum ejusdem Cœnobii *Ordo ad visitandum infirmum ad succurrendum*, in quo plures orationes ad postulandam ægroti sanitatem referuntur. Qui suscepto hoc modo habitu monastico postea convalescebant, iis sæculum repetere nefas erat. Secus si fecissent, apostatæ censebantur & à recto tramite prolapsi: qua de re legenda est Præfatio in Sæculum primum.

Alii fuisse mihi videntur *Fratres ad succurrendum*, ii nempe qui suffragiorum participes facti inscribebantur Monasteriorum tabulis, ob id *Fratres conscripti* appellati. Sic Johannes Comnenus Græcorum Imperator in Necrologio Abbatiæ Martinianæ apud Laudunum locum habet in hæc verba: *xv. Kal. Maii, commemoratio Johannis Imperatoris hujus Ecclesiæ Fratris, ad succurrendum*, in Appendice ad Guibertum. Et erant etiam in virorum Monasteriis *Monachæ ad succurrendum*,

& in puellarum Cœnobiis *Monachæ Laïcæ*. In litteris primariis de institutione Vallis-Scholarium, quas litteras Acherius noster in Spicilegii tomo octavo publici juris fecit, hæc leguntur: *Mulieres ad habitum suum non recipient nisi in extremis, & quæ fortè apud eos sibi elegerint sepulturam, & tunc * ad præsentationem sui plebani.* In Necrologio Argentogilensi, quod ex vetusto Dionysiano exceptum est, memoratur *quinto Kalendas Februarii Feliciana Monacha ad succurrendum.* De Monachabus Laïcis unum sufficit testimonium ex libro secundo de miraculis S. Dionysii hîc editis, in capite vigesimo quinto, ubi duæ Sanctimoniales Argentogilensis Parthenonis à sacro igne in mammillis sanatæ dicuntur, *quarum altera sacrata Deo, altera Laïca fuit.* Monachæ Deo sacratæ velo suscepto, Laïcæ solo habitu religioso ac modesto castitatem profitebantur. Monachis Laïcis successerunt Conversi recentiores, apud Cistercienses primùm admissi; dein apud quosvis alios, Religiosos & Sanctimoniales propagati: quos illiteratos vocat Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis in libri quarti epistola octava-decima, & in Statuto vigesimo-quarto *Conversos barbatos.* Denique erant in utrisque Cœnobiis *Reclusi* ac *Reclusæ*, de quibus aliàs erit dicendi locus. Qualem inter se ordinem servarent omnes, docet Lanfrancus in Decretorum capite quarto, ubi ita pompam sacram Dominicâ Palmarum fieri solitam instruit, ut post Cruciferos *sequantur duo Subdiaconi portantes duos textus Evangeliorum: post quos Laïci Monachi, deinde infantes cum magistris: post quos ceteri Fratres præcedentes Abbatem, qui ultimus procedit.*

* f hanc

22. Ergo, ut exponere cœperam, Monachi Clerici cum Monachis Laïcis conveniebant in detonsione capillorum; ab eis secernebantur discrimine coronæ, quæ Monachis tantùm Clericis ac litteratis concedebatur. Omnibus verò ab inita professione tondebatur non solùm coma, sed etiam barba. Sic enim in Vita S. Willelmi ex Comite Monachi Gellonensis legitur: *Willelmus Comes auro textis depositis vestibus, per Dei gratiam sollemniter benedicitur, totus ille in eo sacer ordo perficitur; coma nobili, barba venerabili deposita & Deo consecrata, veste apostolica instar crucis induitur.* Quid sit Deo consecrare præsegmina capillitii & barbæ, docet nos sanctus Aurelianus Arelatensis Episcopus, ita scribens in Regulæ suæ capite quarto: *Si quis laïcus tonsurandus est, de capillis illius in confessionem*, hoc est in locum sacrum sub altari, *mittatur, quæ ei in testimonio sit.* Coronam insuper Abbas Monachis litteratis benedicebat, id est conferebat in ipsa professione: quæ corona clericalis censebatur etiam apud Græcos. Id tamen ita definiunt Patres Concilii septimi, ut qui tonsuram à pueris acceperant, ante acceptam Episcopi manuum impositionem, in suggestu Lectoris officium, quod erat Clerici munus, non exercerent etiam apud Monachos: *Lectoris autem manuum impositionem liceret in proprio Monasterio etiam soli unicuique Abbati facere, si ipsi Abbati scilicet ab Episcopo manus fuisset imposita*, ipseque Abbas fuisset *Presbyter*, ex canone quinto-decimo. Valuit pro tonsura clericali benedictio coronæ per Abbates Monachis collata ad usque sæculum duodecimum, ut superiùs vidimus ex Actis Bernardi Abbatis Tironensis,* patetque etiam tum ex Theodoro Balsamone in canonem sextum Synodi Carthaginensis, tum ex libro secundo Consuetudinum Cluniacensium capite primo in hæc verba: *Ad majorem Missam finitâ letaniâ ducendus est Laïcus in chorum, & sellâ contra altare majus positâ sedere jussus, & abscisâ comâ coronatur, barbâque detonsâ tirocinio Christi insignitur.* Ubi etiam vides non solùm detonsam à Prælato comam, sed etiam barbam; quo in negotio nonnumquam alii cooperabantur Abbati, uti beato Mauro in Floro tondendo Rex Theodebertus, qui *primus post eum de coma capitis Flori totondisse* perhibetur.

* Supra num. 20. pag. 108.

Ab eo tempore, nimirum à sæculo duodecimo, Clericos tondendi officium

Episcopis reservatum videtur. Certè Petrus ex Cellensi Abbas Remigianus factus, ad Petrum Cardinalem S. Chrysogoni mittit Crispinum quemdam ad suscipiendam ab eo coronam, scriptâ epistolâ sextâ-decimâ libri septimi, cujus hæc verba: *Magister Crispinus Clericus & amicus noster est: æquè desiderat esse vester. Ecce Parisius ad scholas vadit, sed & ubique nomen vestrum super se invocari postulat... Præ ceteris hoc unum ad præsens postulat, ut de manu vestra primitias Clericatûs, id est coronam accipiat.* Et epistola octava-decima de eodem ad eumdem: *Habeat itaque vos dominum, & signo Clericatûs à vobis suscepto patronum & auctorem hujus ordinis habeat.* In summa, secundùm Romanos Clerici & Monachi attondebantur in orbem, alii toto fere capite in coronam, alii summo vertice ad cutem raso, & brevi circulo ibi designato, non (uti modò fit à Clericis) in occipitio. Et quidem Monachi ante annos octingentos alii majorem coronam, minorem alii præferebant. Quod adverti in pluribus picturis eo tempore factis, quales sunt eæ quas exhibuit Browerus in libro secundo Fuldensium antiquitatum, capite sexto-decimo. De Tonsura plura qui volet, adeat Salmasium in prolixa epistola de coma & cæsarie, in qua id argumenti copiosè & eruditè pertractavit; tametsi in nonnullis non benè divinavit. Nam quod ait antiquos Monachos tonsos non fuisse, vel eo solò refellitur, quòd Julianus, Apostata dictus, antequam Cæsar à Constantio Augusto fratre patrueli fieret, ad cutem usque tonsus monasticam vitam simulavit, ἐν χρωτὶ κειραμένος τὸν τῶν μοναχῶν ὑπεκρίνετο βίον, testante Sozomeno in historiæ libro tertio, capite primo *.) Et Pachomius in Regulæ suæ capite nonagesimo sexto admittit tonsuram: siquidem præcipit, *ut nullus attondeat caput absque majoris imperio.* Nimirum ut non quovis tempore pro libito, sed statis intervallis tonsionem renovarent. Quod etiam in Cœnobiis statutum viget.

§. II.

De Germania per nostros ad Christianam Religionem adducta, deque Monasteriis in ea institutis.

23. QUATUOR potissimùm beneficia Ordini nostro Germania referre debet accepta. Nempe conversionem gentis ad Religionem Christianam, Ecclesiarum Cathedralium institutionem, scientiarum disciplinam, soli cultum & ornatum. De singulis agendum paucis.

24. Gemebat rigebatque sub veterno superstitionum indurata Germania: cujus populi per omnes Europæ plagas effusi, nihil nisi arma noverant. Inde Gothi, Vandalique, Rugi, Heruli, atque Turcilingi, necnon etiam aliæ feroces & barbaræ nationes prodierunt; tantum à ceterarum gentium more ac natura dissentientes, ut quæ ceteræ pro religionibus suis, istæ contra omnium religiones bella susciperent. Istius gentis conversio tentata non semel: at innata indigenarum feritate semper impedita usque ad sæculum octavum, si fortè Rheni accolas excipias, Bajoariosque, quos Theodorici Chlodovei Magni filii principatu Christianæ Religioni accessisse legimus. Id porro majoribus nostris reservatum, qui sudoribus ac sanguine proprio ingentem Christo regionem comparaverunt. Rem in primis aggressus est sanctus Kilianus, Franciæ Orientalis vocatus ob id Apostolus, dein Egbertus

Germanorum accessio ad Ecclesiam.

* Verbis tantùm, non sensu, discrepant editiones tum Roberti Stephani anni 1544. tum Valesii ann. 1668. quæ lib. 5. cap. 2. sic habent: ἐν χρῷ ἐκείρατο, καὶ τὸν μοναχικὸν ἐπλάττετο βίον.

Presbyter & Monachus Anglus, sed nutu divino in proprium solum ab Oceano rejectus. Missi ab eo qui negotii periculum facerent, Suidbertus & ipse Monachus Anglicanus cum sociis duodecim: quorum operâ Boructuarii ad Fidem adducti, uti & Frisiones, adjutoribus Willibrordo & Wlframno. His subsidiarius accessit Bonifacius cum suis, qui Turingiam, Hassiam, Buchoniam, Sueviam, aliasque provincias Christi legibus imbuit, verè Germaniæ Apostolus nuncupatus: nec alius quis in id opus plus laboris impendit, nemo unus plus gloriæ inde retulit. *Primus omnium*, inquit Adamus Bremensis, *qui australes Germaniæ partes idolorum cultui deditas ad cognitionem divinæ ac Christianæ Religionis adduxit, erat Winfridus natione Anglus, verus Christi Philosophus, cui postea cognomentum ex virtute erat Bonifacius. Et quamvis alii Scriptorum vel Gallum in Alemannia, vel Heimerammum in Bavaria, sive Kilianum in Franconia, seu certè Willibrordum in Fresia priores adserant verbum Dei prædicasse: hic tamen omnes alios, uti Paulus Apostolus, studio & labore prædicationis antevertit.* Agnovit tantum beneficium Germania quondam omnis, quum quatuor Ecclesiæ Episcopales à Bonifacio erectæ suam quæque symbolam contulêre Fuldensi Monasterio, in monumentum acceptæ per Bonifacium Fidei Christianæ, uti legitur apud Browerum in libro tertio Fuldensium antiquitatum, capite undecimo. Hîc numerandi essent Bonifacii discipuli & adjutores, Lullus, Burchardus, Willibaldus, & Wnebaldus Episcopi; Wigbertus Abbas cum sociis; feminæ sanctæ ac piæ Thecla, Lioba, aliæque Sanctimoniales. Addendi etiam Rudbertus Bajoariæ, Virgilius Carinthiæ Apostoli dicti, quorum Acta hîc consulenda. Quid dicam de sancto Willehado Saxonum Doctore? quid de sanctis Anschario, Remberto, aliisque septemtrionalium populorum prædicatoribus? Hoc verò quantum est, quod tantus virorum apostolicorum numerus uno fere tempore ex uno Ordine nostro prodiit.

ad S. Benedicti Ordinem.

25. Dum Germaniæ populos ad Christianas partes adducere satagebant homines illi sanctissimi, etiam monasticæ rei curam gerebant non minimam, Cœnobia non pauca ædificantes, quasi arces munitissimas, quæ & sibi perfugia essent, & nascenti Religioni incunabula. Hinc Suidbertus Werdense, Willibrordus Esternacense, Bonifacius Fritislariense, Fuldense, aliaque virorum; Bischofheimense virginum; alii alia Monasteria construxerunt. Iis in locis instituta est disciplina purior & sanctior, qualis certè apostolicos viros decebat. Bonifacius siquidem *locum silvaticum in eremo vastissimæ solitudinis, in medio nationum prædicationis suæ* elegit, *in quo Monasterium construxit Monachosque constituit sub Regula sancti Patris* BENEDICTI *viventes, viros strictæ abstinentiæ, absque carne & vino, absque sicera & servis, proprio manuum suarum labore contentos.* Sic Fuldensis Monasterii primarium statum describit Bonifacius ipse in Epistola ad Zachariam Papam.

Hanc eamdem sine dubio vivendi normam etiam alia servabant Cœnobia ab ipso instituta, non solùm virorum, sed etiam puellarum: quæ quanta cum integritate viverent in Parthenone Biscofheimensi, docet nos Rodulfus in Vita sanctæ Liobæ Abbatissæ. Nec in his solis viguit severum illud vivendi genus, sed traductum ad posteros est, etsi cum aliquo temperamento, non tamen sine magno fœnore gratiarum. Quamvis enim vini usum Pippinus Rex Monachis Fuldensibus concesserit, cetera tamen illibatus mansit disciplinæ vigor per multos annos; etiam in alia Monasteria, Hirsaugiam in primis propagatus. Abstinuere à cæna per totum annum iidem ad ætatem usque Marcwardi Abbatis, id est ad medium sæculum duodecimum: nec ante quartum-decimum feminas in Ecclesiam suam admiserunt. Longum esset per singula discurrere Cœnobia, Gallense, Augiense, Corbeiense, ceteraque permulta: in quibus non magis abundavit bonorum copia, quàm sanctitas religionis

gionis. At postquàm ex copia otiove lasciviêre animi, cœpitque religio magnificè magis coli quàm piè; tum demum sæcularium cupiditas involavit in bona Monasteriorum, quæ priùs tota in cultum versa Numinis violari ducebant nefas. Successit inde tempestas hæreseos Lutheranæ, quæ pleraque Cœnobia nefariè protrivit, & reliquias exposuit in prædam alienorum. Sola fere, quæ tunc vigebat, huic cladi superstes fuit Congregatio Bursfeldensis, quæ avitam majorum parsimoniam revocare studebat: ut intelligas, nullum esse validius præsidium ad tuenda Monasteria, quàm sanctioris disciplinæ custodiam. Porro ex hoc superiorum temporum conspectu revincitur excusatio molliorum quorumdam hominum, qui solo patrio nimiùm indulgentes, putant illo in cœlo, in illa corporum conditione tolerari non posse temperatum moderatumque vitæ monasticæ institutum. Quam sanè miserabilem excusationem refellit multorum experientia temporum, & sanctissimorum Germanicæ gentis hominum eximia frugalitas.

§. III.

De Cathedralibus Ecclesiis in Germania per Benedictinos erectis & ordinatis: ubi agitur de Episcopis Abbatibus, seu de Episcopis Monasteriorum.

26. NON satis erat religiosioribus viris ædes in Germania statuisse, nisi etiam Episcopos & majores Ecclesias novellis Christianis viri illi apostolici providerent. Hinc Willibrordus Trajecti ad Rhenum, Rudbertus Saltzburgi, Corbinianus Frinsingæ cathedras Episcopales instituerunt, & Bonifacius facta sibi à Pontifice Romano potestate alias sedes constituit Wirtziburgi, Buriburgi, Erpesfurti, & Eisteti; Willehadus verò aliam Bremæ.

27. In Ecclesiis illis Monachi ab initio pro Canonicis instituti. Nec diffitetur Gretserus Presbyter Societatis JESU in libro primo Observationum in Vitæ sancti Willibaldi caput septimum-decimum, dum ait certum esse, „ Germanicum nomen „ *Munster*, quo multis in locis Ecclesiæ Cathedrales appellantur, à Monasterio „ descendere: quia primi illi Canonici vitam monasticam profitebantur. Id etiam „ de Britanniæ insulæ Basilicis majoribus observavit Mareshamus in Præfatione ad Monasticon Anglicanum. Et quidem in Germania Episcopales Ecclesiæ minimùm septem paruêre Monachis, in Anglia novem.

28. Nimirum Germanicum Imperium Benedictinos habuit aliquando in primariis templis Frisingensi, Saltzburgensi, Trajectensi ad Rhenum, Eistelensi, Wirtziburgensi, Bremensi, & Ratisponensi. Ne sim nimius, id probavi de sex prioribus in Actis Corbiniani, Rudberti, Gregorii, Willibaldi, Burchardi, & Willehadi hîc editis. De Ratisponensi demonstrandum hoc loco. Arnolfus ex Comite Monachus Cœnobii S. Emmerammi in suburbio Ratisponensi, de Monasterio suo ita scribit in libro secundo de sancto Emmerammo. *Est quoque alia causa*, inquit, *propter quam non sunt constituti Abbates in prænominato Monasterio. Ex eo quippe tempore quo primùm à beato Bonifacio Apostolicæ Sedis Vicario juxta decreta Canonum in Bajoaria ordinabantur Episcopi; vicissim sibi succedebant in hujus Episcopatu Monachi atque Canonici, ita ut si antecessor esset Canonicus, fieret successor Monachus & iterum huic antecessori succederet Canonicus. Hæc consuetudo usque ad nostra permansit tempora. Episcopalis verò sedes erat apud sanctum Emmerammum usque ad tempora Caroli Principis, qui hanc restituit in civitatem, ubi priùs erat*, nempe *in Ecclesiam beati Petri Apostoli*, & quidem *sub Simperto Episcopo*, uti idem Auctor tradit in libri primi capite quinto. Qualis fuerit tum Monasterii S. Emmerammi disciplina,

Ecclesiæ Cathedrales in Germania,

describit Arnolfus ipse in dialogo libri secundi. *Quod autem percontatus es, sub cujus Regula degerent, paucis absolvam. In primis ergo promissionem faciebant secundùm Regulam S.* BENEDICTI *coram Episcopo Abbatis vices agente. Dein licentiam dedit eis Episcopus dandi & accipiendi propter inopiam loci. Lineis camisiis utebantur seniores qui eas habere potuerunt; ceteri laneis utebantur, ob penuriam scilicet cilicinarum vestium. Præpositus & Decanus Monasterium regebant post Episcopum. Qui majoris erant ætatis, habebant cellas seu caminatas, junioribus inter se divisis propter custodiam. Communiter pauperem annonam habebant: volatilia manducabant: cetera faciebant secundùm consuetudines, quæ in Monasteriis regalibus ad id temporis fuerunt.* Hæc Auctor ille gravis, qui sæculo undecimo floruit.

29. Prædictis Ecclesiis adjungenda est Magadaburgensis, quæ principio Monachos habuit, ut constat tum ex Chronico Ditmari Merseburgensis Episcopi, qui ibidem Monachus fuit; tum ex Magadaburgensi seu Saxonico, tum etiam ex litteris Ottonis Imperatoris à Meibomio relatis post Witichindi Annales: qua de re fusiùs agam, Deo dante, in Actis S. Adalberti Magadaburgensis Pontificis primi in Benedictino Sæculo quinto *. Denique adnumerandam iis etiam puto primariam sedem Mimigardefordensem, quam beatus Liudgerus à Carolo Magno designatus Episcopus instituit, *in loco, cujus vocabulum Mimigerneford: ubi Domino ipse construxit Monasterium sub Regula canonica Christo famulantium*, inquit Altfridus Episcopus in Liudgeri Actis, referendis sæculo insequenti, ubi id accuratiùs expendendum. Sanè *Regulæ Canonicæ* nomine nonnumquam Benedictina significatur; & in Synodo quæ S. Leodegarii seu Augustodunensis vocabulum præfert, *Ordo canonicus & Regula sancti* BENEDICTI pro eodem usurpantur: & porro *Monachi canonici* appellantur ii, quos Gregorius Papa quartus in Ecclesia S. Callisti trans Tiberim collocavit. Lege Observationes in Acta sanctorum Gregorii Abbatis Trajectensis, & Willehadi Episcopi Bremensis, ubi de misto Monasticæ & Canonicæ vitæ genere agendum.

in Anglia, 30. In Britannia insula Ecclesias principales ab ipsis receptæ Fidei primordiis etiam Monachis nostris addictas fuisse constat. *Augustinus enim & Laurentius*, inquit Ordericus Vitalis in historiæ libro quarto, *aliique primi prædicatores Anglorum Monachi fuerunt, & in Episcopiis suis vice Canonicorum (quod vix in aliis terris invenitur) Monachos piè constituerunt.* Id certum de Ecclesia Cantuariensi, cujus postea formam æmulatæ aliæ, Eboracensis, Lindisfarnensis, tum Hagustaldensis, & Dunelmensis, Wintoniensis, Norwicensis, Roffensis & Eliensis: de quibus aliàs dicendum erit uberiùs. Quod autem Ordericus dicit, vix in aliis terris extra Britanniam inveniri Ecclesias Cathedrales à Monachis occupatas; id ait certè habita ratione sui temporis, quo pleræque Anglorum Ecclesiæ à Monachis regebantur: quum Germanicæ jam ad Canonicos migraverant. Necdum enim (si non fallor) nostros admiserant Ecclesiæ Gallicanæ ante Johannis vigesimi secundi Papæ Pontificatum; nisi forsan paucæ, ut Tullensis Basilica S. Stephani, quam aliquando Monachis paruisse colligitur ex Actis S. Bellendis Virginis hîc editis. De Ecclesia Toletana aliisque Hispanicis ubi & de Gallicanis, quas Monachi nostri quondam insedisse dicuntur, aliàs disseremus. Eodem spectat Robertus Abbas de Monte in Appendice ad Sigebertum, cujus hæc verba ad annum centesimum quinquagesimum primum supra millesimum: *Sunt hodie in Gualia quatuor Episcopatus, in Anglia septemdecim. In octo eorum sunt Monachi in episcopalibus sedibus. Hôc in aliis provinciis aut nusquam, aut raro invenies. Sed ideo in Anglia hoc reperitur, quia primi prædicatores Anglorum, scilicet Augustinus, Mellitus, Justus & Laurentius, Mo-*

Ad ann. 702. num. 16.

* Id exsecutus est Mabillonius Sæculo V. Benedict. Ecclesiæ x. ad ann. 981.

nachi fuerunt. In aliis octo episcopalibus sedibus Canonici sæculares, in una Canonici regulares.

31. Nihil verò magis honorificum magnificumque ad decus & honorem Ordinis nostri est, quàm quòd in ipso universarum Ecclesiarum capite, Romanis dico Ecclesiis primariis, Sodales nostri quondam sedem habuerunt. Nimirum in Lateranensi, in qua constituti Casinates Monachi post cladem Monasterio suo à Langobardis illatam, ubi etiam exsistebant tempore Innocentii Papæ secundi, ut Baronius probat, & in ipsa S. Petri Ecclesia, jubente Gregorio tertio, Monachi trium Ecclesiarum Romæ vigilias celebrabant: ut interim sileam de Ecclesia S. Pauli quæ ab annorum longa serie Benedictinos habuit, habetque ad nostram usque ætatem. Romæ;

32. Huic quod præ manibus versatur argumento adfine est aliud de Abbatibus Monachisve nonnullis, qui in Cœnobiis insignioribus Episcopi nomen & officium gesserunt: quales fuêre in Monasteriis S. Martini Turonis, S. Dionysii prope Parisios, Laubiensi in Belgio & Hohenoviensi in Alesatia. Quid de istorum Episcoporum dignitate & officio statuendum sit, eruditi quærunt. Ego verò hac de re quod legendo adsequi potui, hîc scribo. Episcopi Monasteriorum.

33. In eo quod tractamus sæculo Episcopi nomen traductum est ad Episcopos regionarios seu errantes, ad Monasteriales, ad Chorepiscopos, ad prædicatores divini verbi.

34. Episcopi regionarii, qui & vagantes & vacantes, Græcis σχολάζοντες & σχολαζόμενοι in Conciliis, Scotti plurimùm erant ex Hibernia oriundi, quibus innata peregrinandi facultas. Isti quòd passivam ubique licentiam usurparent ordinandi Ministros sacros, coerciti non semel, nec sic tamen omnino quieverunt. Eorum ordinationes irritas pronuntiant Patres Concilii Cabilonensis secundi capite quadragesimo tertio: quod ipsum antea statuerat Synodus Vermeriensis capite quarto-decimo *de Episcopis ambulantibus*, & post annos tres Vernensis capite tertio-decimo *de Episcopis vagantibus* inscriptum. Immo in Britannia insula prohibebantur Scotti à sacris faciendis: *quia incertum est nobis*, inquiunt Patres Concilii Celichitensis capite quinto, *unde & an ab aliquo ordinentur*. Fatendum est tamen ejusmodi Episcopos plurimùm Ecclesiæ tum Gallicanæ tum Germanicæ profuisse: tametsi nonnulli (ut fit) per speciem Evangelii prædicandi, & nomine, & officio abusi sunt suo.

35. Erat & aliud genus Episcoporum in Monasteriis exemtis ab ordine communi aliquibus. Cùm enim Monasteriis illis cellæ (ut vocant) Ecclesiæque plures subjectæ essent, nec facilè reperirentur Episcopi, qui munia sacra ab Episcopis gerenda iis in locis exercerent: provisum eò est, ut ex Monachis unus aliquis ordinaretur Episcopus ad id præstandum. Eam institutionis istius causam adsignant Stephanus & Hadrianus Pontifices Romani in litteris hac de re concessis pro Monasteriis S. Martini Turonis, & S. Dionysii in agro Parisiaco. Exstant eæ Stephani litteræ primariæ in Archivo Dionysiano, quales editæ à nobis sunt in Elogio Fulradi Abbatis: in quibus hoc in loco notanda hæc verba: *Et quoniam ad preces* CHLUDOVII *filii Dagoberti Regis Domnus* LANDERICUS, *Parisiacæ urbis Episcopus, à sua & omnium successorum suorum potestate deinceps, cum consilio suorum Canonicorum & Fratrum suorum Coepiscoporum regionis illius, Cœnobium vestrum & omnes ad eum servientes Clericos quorumcumque Ordinum in procinctu vestri Monasterii absolvit; nos etiam idem, & habere vobis Episcopum per singulare privilegium concedimus, qui de vobis ab Abbate vel à Fratribus in Monasterio vestro electus, & à Fratribus nostris Episcopis de illa regione consecratus, illa vestra Monasteria à vobis ædificata provideat, & vice nostri nominis ubi & ubi fuerint regat, & prædicationi tam*

in ipso vestro Monasterio, quàm in sibi subjacentibus deserviat. Jacobus Sirmondus in tomo secundo Conciliorum Galliæ alias edidit Hadriani Papæ litteras, quibus Pontifex ratum habet privilegium ab Stephano Papa tertio concessum, *ut penitus liceat ibidem habere Episcopum, sicut à priscis temporibus & usque hactenus fuit. Per cujus prædicationem populus qui à diversis regionibus devota mente quotidie ad sancta ejusdem Martyris Christi Monasterii limina concurrit, remedium consequi mereatur animarum.* Eadem fere verba leguntur in privilegio, quod Hadrianus ipse Cœnobio Martiniano concessit: quale editum est apud Radulfum Monsnierium in Defensione jurium Ecclesiæ S. Martini, capite secundo, emendatius eo quod à Papirio Massono vulgatum est in libro de Pontificibus Romanis, ubi de Sergio Papa. Viguit aliquamdiu in utroque isto Cœnobio usus propriorum Episcoporum; diutiùs quidem in Martiniano quàm in Dionysiano, nimirum ad Pontificatum usque Urbani Papæ secundi, qui Turonos ad limina S. Martini profectus, sublato proprio Episcopo Martinianam basilicam jussit *Romano specialiter adhærere Pontifici, anno Dominicæ Incarnationis millesimo nonagesimo sexto, Pontificatus nono*, ad componendas scilicet querelas Episcoporum Gallicanorum, præcipuè verò Legatorum Ecclesiæ Romanæ, quos Martiniani Canonici debito cum honore suscipere recusabant. Legesis has litteras apud Monsnierium in capite tertio. At verò in Dionysiano Monasterio peculiares illi Episcopi non videntur perseverasse ultra imperium Ludovici Augusti, ut ex iis quæ postea referam intelligitur.

Porro Episcopi illi aliquando ipsi Abbates erant Monasterii, aliquando alii ab Abbate, prout vota & suffragia Monachorum ferebant. Ne quis autem hæc incassum prolata suspicetur, res tota exemplis confirmanda est. De proprio Dionysianæ Ecclesiæ Episcopo insignis est locus veterrimi Auctoris qui libros de miraculis S. Dionysii duos à nobis hîc editos scripsit principatu Caroli cognomento Calvi. Is in libri primi capite sexto agens de quodam rustico ad sepulcrum sancti Dionysii à furcilla liberato; *Postera die*, inquit, *accessit ad* HERBERTUM *Episcopum (moris quippe ei fuit Ecclesiæ aliquamdiu Episcopos habere) eique peccata sua confessus est. Jubet Episcopus furcillam utrimque præcidi, evocatisque Fratribus ut pro eo Dominum precarentur obtinet. Sic unà cryptam beati Dionysii ingredientes, pro eo cùm Fratres devotè orarent, Sanctorum meritis sparsis digitis resoluta manus amissum plenè recepit officium.* Id miraculi accidit Fulrado Abbate, cui Stephanus Papa concesserat privilegium habendi proprium Episcopum, quem mox eidem Ecclesiæ ordinatum fuisse constat ex hoc loco, & peregrinantium confessiones (ut Pontifex statuerat) excepisse. Hinc conjicere licet, GOTHOFREDUM *Episcopum* in rotulo (ut vocant) Monachorum Dionysianorum memoratum tomo quarto Spicilegii, ibidem etiam Episcopum fuisse.

Ex his porro Anonymi verbis intelligimus, jam ipsius tempore desiisse *morem* illum habendi Episcopum loci proprium, ut verba Auctoris expendenti conspicuum fiet. Longè plures in Martiniana Basilica fuère proprii Episcopi. Monsnierius omnino decem enumerat in capite secundo. AMARALDUM scilicet, NICETIUM, PATERNUM sæculo octavo; BENIGNUM, DESIDERIUM, WICHARDUM sæculo nono; MAXIMUM, JULIANUM sæculo insequenti; PHILIPPUM & LUCIANUM tempore incerto. Primæ classi duos adjungo WICTERBUM & ANDEGARIUM, quorum obitus adnotatur in Francorum Annalibus ex codice Masciacensi vulgatis à Labbeo in tomo secundo Bibliothecæ novæ. Annales illi veterrimi, qui annum septingentesimum nonagesimum sextum non excedunt, de Wicterbo ista habent: *Anno septingentesimo quinquagesimo sexto, anno quinto regnante Pippino Rege, obiit* WICTERBUS *Episcopus & Abba sancti Martini. Fuit autem* BAU-

GOARIUS, *genere Heilolvingus*, (id est Bajoarius de gente seu familia Agilolfinga ex qua fuêre Duces Bajoariorum veteres) *senex & plusquam octogenarius usque ad id tempus sedebat, propria manu scribens libros.* De Andegario sic: *Anno septingentesimo nonagesimo* ANDEGARIUS *Episcopus Monasterii sancti Martini obiit quintodecimo Kalendas Februarii. Fuit autem ex genere Anglorum: sed pater ejus Botto nomine, negotiator fuit in urbe Massilia. Fuit autem magnæ humilitatis; unde omnibus gratissimus habebatur.* Tam aperta Scriptorum antiquorum testimonia sufficiunt ad illustrandam propriorum Episcoporum notitiam: qui aliquando (ut dixi) iidem ipsi Abbates erant, ut Wicterbus; aliquando alii ab Abbate, ut Andegarius, qui Alcuino Abbate fuit Episcopus Martinianus.

36. Eo in numero censendos existimo Abbates nonnullos Hohenoviæ infra Strateburgum seu Argentoratum, BENEDICTUM scilicet, TUBANUM, THOMAM, & STEPHANUM, qui modò Abbates, modò Episcopi; nunc utroque vocabulo appellantur: seu quòd antea episcopali dignitate perfuncti, id quod de Benedicto constanter adfirmant codices manu exarati; seu quod Episcopi Regionarii, nullis certis addicti sedibus; seu quòd Argentoratensis Episcopi Vicarii ac Chorepiscopi fuerint, uti conjicit Jodocus Coccius in libro de Dagoberto, capite quarto decimo. Certè non adsentior iis Auctoribus, quos Franciscus Guilimannus in libro primo de Argentinensibus Episcopis, capite sexto ait adserere, duos quondam fuisse Episcopatus, alterum Argentorati cis Rhenum, alterum Hohenoviæ ultra. Verisimilius est primos Abbates istius Monasterii fuisse adjutores seu Chorepiscopos Pontificis Argentoratensis. Nonnumquam enim Chorepiscopi sedem fixam habebant: qualis fuisse videtur Episcopus ille Ecclesiæ sancti Martini Cantuariæ *in suburbio civitatis in parte orientali, ubi sedes episcopalis erat* ad pontificatum usque Lanfranci: qui GODWINO *Episcopo Ecclesiæ S. Martini mortuo successorem subrogare noluit, dicens quòd in una civitate duo Episcopi minimè esse deberent, minùs cautè considerans, quòd ille in civitate sedem episcopalem non habebat*, inquit Auctor anonymus in tomo primo Monastici Anglicani, pagina vigesima sexta. Sic HERLEBERTUS Alberici Lingonensis Episcopi *Coepiscopus*, Abbas erat Monasterii Benigniani apud Divionem; uti & BERTILO, qui *Coepiscopus & Abbas* ibidem fuisse perhibetur: cui tamen postea *Isaac Episcopus Saronem Abbatem ad regimen & curam animarum socium constituit*, testante Anonymo in Chronico Benigniano. Denique Cœnobii Laubiensis Abbates primi URSMARUS, ERMINO, & THEODULFUS *Abbates & Episcopi* dicuntur. Cujus rei rationem in Ursmaro investigans Fulcuïnus, in Chronico Laubiensi ita scribit: *Varia de hoc est seniorum nostrorum relatio, dicentibus quibusdam quòd prædicandi gratiâ, ut competebat tunc rudimentis novellæ Fidei, ad compescendos superfluos ritus gentis barbaricæ Episcopus fuerit ordinatus: quod factum quoque de sancto Amando legimus. Quibusdam dignitatem hanc loco tribuentibus, opinionemque suam ratione quadam tuentibus: quòd videlicet locus regius, regiâ munificentiâ constructus, regio palatio contiguus, scilicet Liptinis, nulli committeretur, nisi priùs ordinatus esset Episcopus; quam dignitatem & in plerisque successorum ejus durasse in subsequentibus dicemus. Quid horum verum sit, lectoris arbitrio committimus.* Sic ille rectè & genuinè.

37. Alii denique dicebantur Episcopi, cùm tamen Episcopi non essent, ob munus scilicet evangelicæ prædicationis. Certè Anscharius in Vita S. Willehadi Bremensis Episcopi hoc in Sæculo exhibita observat, eum septennio prius quàm Episcopus esset, vocatum Episcopum fuisse. *Septem annis*, inquit, *priùs in eadem Presbyter est demoratus parochia, vocatus tamen Episcopus, & secundùm quod poterat cuncta potestate præsidentis ordinans.* Nec aliam ob causam Gregorius Presbyter &

Abbas Trajecti ad Rhenum dictus est à nonnullis Episcopus, quàm quod post Bonifacii Martyris necem eam Ecclesiam administravit. Hinc conjecturam capio, plures ob eamdem causam Episcopi nomine donatos fuisse. Sic sanctus Richarius Abbas & auctor Cœnobii Centulensis, in Martyrologio Notkeri sexto Kalendas Maii; & Wlmarus Abbas Silviniacensis, apud Adonem quinto-decimo Kalendas Julii appellantur Episcopi, eo quòd partes Episcopi in disseminando Evangelio expleverint. Existimo etiam id nominis ea fortè de causa traductum ad eos, qui Synodo Ingilheimensi in causa Ebbonis Remorum Episcopi subscripsisse inveniuntur hoc modo: *Ratoldus Presbyter vocatus Episcopus, Amalricus vocatus Episcopus*, apud Frodoardum in libro secundo historiæ Remensis, capite vigesimo. His per opportunum excursum pro modulo expositis, ad ordinem revertor.

§. IV.

De litterarum studiis per Benedictinos institutis in Germania.

38. POst adnuntiatam receptamque in Germania Religionem Christianam, post institutas Ecclesias Cathedrales, proximum erat ut Scholæ publicæ in ea constituerentur, in quibus inculta & efferata gens paullatim duros mores deponeret & mansuetioribus sanctioribusque exculta disciplinis humaniùs saperet. Non ignorabat sanctus Bonifacius, quantum id novitiæ Fidei interesset: eò curas suas direxit, & in Fritislariensi primùm Asceterio, postea in Fuldensi, tum Trajecti ad Rhenum, aliisque in locis publicas aperuit scholas. Atque ne id genus exercitii eo mortuo insuper haberetur, scripsit epistolam ad Fulradum, magnæ tunc in Regno Francorum auctoritatis, in hæc verba: „ Deprecor celsitu„ dinem Regis nostri pro nomine Christi Filii Dei, ut mihi nunc viventi indicare „ & mandare dignetur circa discipulos meos, qualem mercedem postea de illis „ facere voluerit. Sunt enim pæne omnes peregrini; quidam Presbyteri, per multa „ loca ad ministerium Ecclesiæ & populorum constituti: quidam sunt Monachi „ per cellulas nostras, & infantes ad legentes * litteras ordinati sunt: & aliqui se„ niores, qui longo tempore mecum viventes laboraverunt, & me adjuvabant. De „ his omnibus sollicitus sum, ut post obitum meum non disperdantur. „ Hinc mortuo Wigberto Fritislariensis Monasterii Abbate præcipit, *ut Wigbertus Presbyter & Megingodus Diaconus Regulam insinuent, & magistri sint infantium, & prædicent verbum Dei Fratribus.* Floruêre deinde studia litterarum in Cœnobiis, quantum æruginosa illa ferebant tempora: ut non magis essent asceteria virtutis, quàm scientiarum. Quia verò huc devenimus, juvat ab origine repetere, quæ fuerint in Ordine nostro studiorum initia & incrementa, quæ disciplina: tum percurrere insigniora quædam loca, in quibus ampliùs ea floruerunt.

* f infantibus ad legendas.

Studiorum origo in Ordine nostro.

39. Non priùs Ordinis sui apud Sublacum fundamenta jecit sanctus Benedictus, quàm puerorum institutionem in se suscepit. Testes Maurus & Placidus senatorii generis pueri, aliique quos à tenerioribus annis educavit, & pietatis litterarumque studiis informavit. Id exinde frequentatum aliis in locis in gratiam eorum puerorum, qui Deo in Monasteriis oblati à parentibus erant: sed postea quàm ea res probari cœpit experientiâ utilitatis communis, placuit ut ejusmodi institutio ad exteros etiam derivaretur: quod nescio an Germania prima susceperit.

Scholæ interiores & exteriores.

40. Quia verò pueris Deo consecratis non conveniebat, ut sæcularium collegio commiscerentur; alii ab aliis divisi sunt in duas turmas, & *scholæ interiores & exteriores* constitutæ. Certè Abbates in Concilio Aquisgranensi anno octingentesi-

mo ſeptimo-decimo ſtatuerunt capite quadrageſimo quinto, *ut ſchola in Monaſterio non habeatur niſi eorum qui oblati ſunt*; non quò pueri ſæculares ab ſcholis noſtris excluderentur, ſed quò diverſi ordinis pueri diviſis in ſcholis non unos audirent præceptores. Quo magis mirari ſubit ſecuritatem cujuſdam recentioris Scriptoris, qui eo capite exiſtimat Monachos ab docendis externis pueris removeri juſſu & auctoritate Principis: cùm ſtatutum iſtud ab ipſis Ordinis noſtri Præfectis conditum ſit eo animo, ut ne pueri Monachi ſæcularia cum pueris ſæcularibus diſcerent: eâ ſcilicet animi ſententiâ, quâ vetuerant capite quadrageſimo ſecundo, *ut nullus plebeius ſeu Clericus ſæcularis in Monaſterio ad habitandum recipiatur, niſi voluerit fieri Monachus.* Erant ergo, ut dixi, in Cœnobiis noſtris ſcholæ *interiores* ſeu *clauſtrales* pro Monachis; *exteriores* ſeu *canonicæ* pro ſæcularibus. Hujus diſcriminis auctorem habemus in-primis Ekkehardum in Vita S. Notkeri, capite ſeptimo. *Traduntur poſt breve tempus Marcello ſcholæ clauſtri cum beato Notkero Balbulo & cæteris monachici habitûs pueris: exteriores verò, id eſt canonicæ, Iſoni cum Salomone & ejus comparibus.* Iis in ſcholis quantâ diligentiâ inſtituerentur pueri in Monaſteriis, teſtis eſt Udalricus in libro tertio Conſuetudinum Cluniacenſium capite octavo, ubi commemoratis omnibus quæ in eorum educatione obſervabantur, concludit, difficile fieri poſſe, *ut ullus Regis filius majore diligentia nutriatur in palatio, quàm puer quilibet minimus in Cluniaco.* Et quidem Regum filios quamplures in Monaſteriis noſtris educatos legimus, Lotharium Caroli Calvi filium Autiſſiodori in Cœnobio S. Germani, Theodoricum tertium Kalæ; Ludovicum ſextum, aliosque in Monaſterio Dionyſiano: quibus adjungendi Pippinus Caroli Magni parens, & Rotbertus tertiæ ſtirpis Rex ſecundus. Puerorum inſtitutio,

41. Poſtea verò quàm tepeſcente religione datus eſt locus parentum cupiditati, qui levandæ familiæ causâ, non devotionis, ſi quos gibboſos, deformes, ſtupidos, & ſæculo ineptos haberent filios, Monaſteriis includebant; res in monaſticæ diſciplinæ verſa diſpendium, aboleri dein cœpit. Unde S. Udalricus in Prologo libri præcitati gratulatur Willelmo Hirſaugienſi Abbati, quòd peſtem hanc ſuſtuliſſet è medio, lege lata ne pueri in Monaſterium ſuum admitterentur, *ut opus ſit præfatis ſæcularibus alium ſibi nidum providere, ubi reponant pullos ſuos abortivos velut exheredatos. De qua re*, inquit Udalricus, *ſentiat quiſque quod voluerit: ego autem certus ſum, illam te radicem funditus exſtirpaſſe, ex qua præcipuè omnia ſunt Monaſteria deſtructa quæ deſtructa ſunt, vel in Teutonica, vel in Romana lingua.* Petrus Damiani etiam probat in Opuſculi trigeſimi ſexti capite ſexto-decimo, puerorum ſcholas quos *rigorem ſanctitatis ſæpe enervaſſe* dicit, ſuo tempore in monte Caſino deſiiiſſe. Id cùm animadvertiſſent Cartuſienſis Ordinis primi Inſtitutores, peculiare hac de re ſtatutum condiderunt, Guigone Cartuſiæ majoris Priore in hæc verba referente: *Pueros ſive adoleſcentes non recipimus, quia per eos Monaſteriis multa contigiſſe dolemus, & magna ſpiritalia ſimul & corporalia pericula formidantes.* Præter eos Guibertus Abbas de Novigento in libro primo de vita ſua, capite octavo agens de cauſis remiſſionis diſciplinæ Regularis in Cœnobiis noſtris, obſervat inter alias cauſas id factum, quia in Monaſteriis *perpauci reperiri poterant, qui peccati faſtidio ſæculum reſpuiſſent: ſed ab illis potiſſimùm detinebantur Eccleſiæ, qui in eiſdem parentum devotione contraditi, ab ineunte nutriebantur ætate: qui quanto minorem ſuper ſuis quæ nulla ſibi videbantur egiſſe malis metum habebant, tanto intra Cœnobiorum ſæpta remiſſiore ſtudio victitabant.* Denique Petrus Mauricius venerabilis, Abbas Monaſterii Cluniacenſis, puerorum ſuſceptionem in Ordine ſuo prohibuit, edito hac de re ſtatuto trigeſimo ſexto: quod poſtea Hugo Abbas eo nomine quintus confirmavit. Sic paullatim puerorum ſuſceptio oblatiove in Monaſteriis cur dimiſſa.

in desuetudinem abiit, donec tandem Ecclesiæ decreto in Concilio Tridentino vetita est, quæ ex Regulæ præscripto reatum perpetui voti inducebat.

Disciplinæ quæ præcipuè traditæ.

42. In Scholis nostris docebantur disciplinæ omnes: præcipuè tamen vigebat studium Scripturæ sacræ ac sanctorum Patrum, quæ una erat Theologia illius ætatis. Eò cetera omnia studia referebantur, eò viam faciebant humaniores litteræ artesque liberales, ut probant Bedæ Venerabilis libri de arte metrica, de schematis Scripturæ, de indigitatione; & HRabani opusculum de institutione Clericorum. Etsi verò bellorum atrocitas identidem silentium imponebat politioribus musis, eas tamen serenatis rebus pax continuò revocabat. Nam veteres illæ nostrorum Academiæ, eædem & rectè faciendi & bene dicendi scholæ erant: neque disjuncti (quod alicubi Cicero improbat) sed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi. Absurdum quippe est discidium illud quasi linguæ atque cordis, ut alii nos sapere, alii dicere doceant. Erat ergo, inquam, in Scholis nostris, ut virtutis studium, ita & humaniorum litterarum frequens usus: quibus addiscendis etiam profanorum Auctorum, eorum qui ab omni obscenitate abhorrent, lectio adhibebatur. Hinc Anselmus in libri primi epistola quinquagesima quinta Mauricio Monacho, suo quondam, tum Arnulfi auditori præcipit, ut quantum possit, legere satagat *de Virgilio & aliis Auctoribus, exceptis his, in quibus aliqua turpitudo sonat.*

Profanorum lectio necessaria ad informandos adolescentes.

Scio quid Paulinus in carmine ad Ausonium scribat, *Camœnis* scilicet *nec Apollini patêre debere dicata Christo pectora*; scio & Gregorii Magni effatum ad Desiderium Cadurcorum Antistitem, *quia in uno se ore cum Jovis laudibus Christi laudes non capiant*; nec ignoro, quòd Petrus Damiani in Opusculo tertio-decimo reprehendit Monachos, *qui Grammaticorum vulgus adeunt: qui relictis spiritalibus studiis, addiscere terrenæ artis ineptias concupiscunt; parvipendentes scilicet Regulam* BENEDICTI, *regulis gaudent vacare Donati.* Verùm aliud est quod instituendæ juventutis gratiâ ex necessitate à pueris discitur; aliud quod ab Episcopis, à viris ad sanctiora tendentibus exigitur; aliud quod ad usum discitur; aliud quod ad voluptatem & officium. „ Omnes enim artes, inquit Orator, aliter ab iis tractan-„ tur, qui eas ad usum transferunt; aliter ab iis qui ipsarum artium tractatu de-„ lectati, nihil in vita sunt aliud acturi. „ Hi scilicet id unum meditantur, id unum agunt: illi iis utuntur quum est commodum, quum postulat tempus & ratio honesta. Rectè hanc in rem Lanfrancus, cùm de quibusdam profanis quæstionibus pulsaretur, ita scribit ad Domnoaldum epistolâ trigesimâ tertiâ: *Quæstiones sæcularium litterarum nobis solvendas misistis: sed Episcopale propositum non decet operam dare ejusmodi studiis. Olim quidem juvenilem ætatem in his detrivimus; sed accedentes ad pastoralem curam abrenuntiandum eis decrevimus.* Certè à primis temporibus, tamquam ex inolita quadam consuetudine, Ecclesiarum Doctores Græcorum disciplinis se se exercuerunt, ut disertè probat Socrates in historiæ libro tertio, capite sexto-decimo: idque constat de Gregorio Nazianzeno, de Basilio, aliisque viris religiosissimis quos Gentilium libros lectitasse & commendasse novimus. Hæc dixerim occasione eorum, qui humaniorum litterarum expertes, in aliis ejuscemodi studia plus æquo reprehendunt: quæ si debito modo ac tempore adsumantur, judicium informant, animum perpoliunt & exornant, atque ad virtutis studium docilem aptumque efficiunt. Lege Filesaci tractatum hac de re singularem.

Provectioribus posthabenda.

43. Atqui ut consentaneum est, pueros seu adolescentes humanioribus studiis occupare animum; ita ex adverso indecorum est Monachos jam adultæ ætatis, nisi exigat alios docendi necessitas, libris Gentilium lectitandis meliorem dare operam. Hinc Patres Concilii Cloveshoviensis in Anglia sæculo octavo celebrati decernunt capite vigesimo, *ut provideant vigilanti perspectione Episcopi, ut sint Monasteria*

juxta

juxta vocabulum nominis sui, id est honesta silentium, quietorum, atque pro Deo laborantium habitacula: & non sint artium ludicrarum receptacula, hoc est poëtarum, citharistarum, musicorum, scurrarum; sed orantium, legentium, Deumque laudantium habitationes. Appositè quidem. Non enim congruit eos qui omnia Deo adhærendi gratiâ reliquerunt, fabulis & inanibus ludicris detineri: cùm possent deberentque animos lectione Scripturæ sacræ, Patrum, Conciliorum, & Historiæ Ecclesiasticæ imbuere more majorum; aliàs verò artes nonnisi per speciem relaxandi animi paullulum attingere. *Nam dictu dolendum est*, inquiunt Patres ejusdem Concilii capite septimo, *quòd his temporibus perpauci inveniantur, qui ex intimo corde sacræ scientiæ rapiantur amore, & vix aliquid elaborare in discendo voluerint: quin potiùs à juvenili ætate vanitatibus diversis & inanis gloriæ cupiditatibus occupantur, atque præsentis vitæ instabilitatem plus quàm sacrarum Scripturarum assiduitatem vagabunda mente sequuntur. Proinde*, aiunt, *coërceantur, & exerceantur in scholis pueri ad dilectionem sacræ Scripturæ: ut per hoc bene eruditi inveniri possint ad omnimodam Ecclesiæ Dei utilitatem.* Omnino verò egregia est ea de re epistola Caroli Magni ad Baugulfum Abbatem Fuldensem, digna certè quæ hîc integra exhiberetur. Monet siquidem Rex ille piissimus, „ utile esse ut Episcopia & Monasteria „ præter Regularis vitæ ordinem atque sanctæ Religionis conversationem, etiam „ in litterarum meditationibus secundùm uniuscujusque capacitatem docendi stu„ dium debeant impendere: qualiter sicut regularis norma honestatem morum; ita „ quoque docendi & discendi instantia ordinet & ornet seriem verborum: ut qui „ Deo placere appetunt rectè vivendo, ei etiam placere non negligant rectè lo„ quendo. Quamobrem hortamur vos, inquit, litterarum studia non solùm non „ negligere, verùm etiam humillima & Deo placita intentione ad hoc certatim dis„ cere, ut faciliùs & certiùs divinarum Scripturarum mysteria valeatis penetrare.

44. Magnam etiam diligentiam adhibuêre Majores nostri in studia Historiæ sacræ & civilis, transmittendo ad posteros tum monumenta antiquorum, tum memoriam rerum suo tempore gestarum. In priori genere Henricus Meibomius in Præfatione ad tertiam Witichindi editionem celebrat in primis Monasterium Corbeïense in Saxonia, „ quòd nobis non tantùm Witichindum historicum, verùm „ multos Archiepiscopos, Episcopos, Archimandritas & viros insigniter doctos „ dedit: adeoque primaria utriusque Saxoniæ schola aliquot sæculis fuit: immo „ rempublicam litterariam insigni omnique prædicatione digno beneficio affecit, „ conservatis quinque prioribus Annalium Cornelii Taciti libris. „ Corbeïæ Saxonicæ, si non præferenda, certè conjungenda hac in laude Corbeïa Gallica, alterius parens, quæ tot viros illustres protulit, tot monumenta litteraria orbi Christiano servavit, ut quotidie probant homines eruditi. Meibomii testimonio adjungenda est haud exigui hoc in loco momenti auctoritas Joachimi Vadiani hæretici, in libro primo de Collegiis Monasteriisque Germaniæ confitentis, curam aliquam studiorum illis sæculis fuisse in Monasteriis. „ Id quod testantur Bibliothecæ plu„ res, præcipuè Fuldensis & Lauresheimensis, Hirsaugiensis & Cæsariensis prope „ Nordlingam, aliæque non paucæ in Germania: quas inter & ea quæ S. Galli „ est, meritò censetur, optimis quondam libris & selectis referta. „ De illa antiquariorum opera, cui Majores nostri in omnibus æquè Cœnobiis per multa sæcula insudavêre, legenda est observatio decima Præfationis ad Sæculum primum.

Antiquariorum labor.

In posteriori studii genere illud memoriâ dignum quod legitur in Præfatione Matthæo Parisio præfixa ex Scoti Chronico, nimirum statutum fuisse in Anglia quondam, „ ut in uno quoque regali Monasterio unus aliquis designaretur scriba „ doctus ac diligens, qui Regis aliorumque facta ac Regni eventus notaret: quæ

Historiæ studium.

„ post Regis cujusque obitum ad proximum generale Capitulum deferrentur exa-
„ minanda, postea redigenda in Chronicon accuratè, in Archivis adservandum ad
„ documentum posterorum. Hinc Johannes Marshamus in Προπυλαίῳ Monastici
„ Anglicani scribit, Monachatum olim maximam fuisse partem gentis ecclesiasti-
„ cæ, & parietes cœnobiales diu sanctitatis & melioris litteraturæ fuisse sæpes: ex
„ illo seminario prodiisse ingentia illa Christiani orbis lumina, Bedam, Alcuinum,
„ Willebrordum, Bonifacium atque alios, ob doctrinam & propagatam Fidem
„ impensè colendos. Denique, quod ad præsentem locum facit, *absque Monachis*,
„ inquit, *nos sanè in historia patria semper essemus pueri*. „ Quid Bedæ nostro, quid Ingulfo & Turgoto, quid Willelmo Malmesburiensi, quid Matthæis ambobus, Westmonasteriensi & Parisio Monachis, aliisque pluribus debeat Britannia insula; quid Adoni Viennensi Archiepiscopo, quid Willelmo Gemeticensi, & Orderico Uticensi Cœnobitis, quid utrique Aimoino & Hugoni Abbati Flaviniacensi Gallia; quid Paulo Diacono, Erkemperto, Leoni Marsicano, & Petro Diacono Italia; quid Germania Reginoni Prumiensi Abbati, quid Witichindo & Lamberto Scafnaburgensi, quid Ditmaro & Hermanno Contracto, ceterisque debeat, etiam me tacente judicabunt rerum historicarum periti.

In quibus præcipuè Monasteriis.

45. Neque verò in his solùm, sed in omni studiorum genere maximè floruêre pleraque Germaniæ, uti etiam Galliæ, Britanniæ, Hispaniæ, & Italiæ Monasteria nostra. Legendus hoc de argumento Johannes Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, quæ optima est hujus Auctoris historia, ubi Cœnobia litterarum cultu celebriora enumerat Fuldense, sancti Galli, Augiense, Hersfeldense, Hirsaugiense, sancti Albani Moguntinense, Corbeïense utrumque, Prumiense, Medelocense seu Mediolacense, sancti Dionysii Parisiense, sancti Maximini Trevirense, Remense, Autisiodorense sancti Germani, Turonense sancti Martini, Stabulense, & Weissenburgense: *in quibus omnibus*, inquit, *erant Monachi & multi valde studiosi, è quorum collegio in singulis Cœnobiis unus ceteris in scientia Scripturarum excellentior, Scholasticus ponebatur.* Ekkehardus *Magistros scholæ* appellat. Istorum Cœnobiorum numero addenda sunt Parisiense S. Germani, Floriacense, Saltzburgense, (hactenus Universitas) Gorziense, Bremense, Cluniacense, aliaque permulta: de quibus Deo dante aliàs uberiùs differendi erit locus. Interim si lubet, lege Paulum Langium, Christophori Broweri Antiquitates Fuldenses, & Matthæi Weissii Lyceum Benedictinum.

Inde educti Episcopi &c.

Ex his porro Scholis etiam laïci adolescentes instructi promovebantur ad infulas pontificales: quales fuerunt Adalbero Remorum, & Octhardus Camaracensium Episcopi sæculo decimo, *qui in Scholis Gorgiensis Monasterii pariter condiscipuli exstiterant*, referente Balderico in Chronici Camaracensis libro primo, capite primo supra centesimum, & Ekkehardus junior in capite sexto de Monasterio sancti Galli: *Erant*, inquit, *disciplinæ loci, ut semper, & tunc severæ, non modò in claustro, sed & in Scholis externis. Unde etiam præter Clericos qui apud nos sæpe nutriti sunt, clarissimos Ecclesiis variis multoties dedimus & Episcopos.* Nempe, ut ab adversariis nostris testimonium repetam, „ in Præsule, inquit Joachimus Vadianus,
„ duæ res potissimùm spectabantur, pietas & eruditio. Pietatem à vitæ innocentia
„ & divini cultus amore metiebantur: eruditionem autem à judicio & à doctrinæ
„ præstantia. Quam quia paullo rariorem habebant illa sæcula, persæpe accidit, ut
„ & Monachi doctrinæ fama commendati, & quòd omnis studiorum facultas eo
„ tempore præcipuè in Monasteriis regnabat, in Episcopos electi, & summis sedi-
„ bus præfecti fuerint. „ Hæc ille initio libri primi jam citati.

Præceptores

46. Nec solùm in Monasteriis Majores nostri litteras docebant; sed etiam non

rarò ex illis Præceptores Ecclesiarum Episcopalium Scholis præficiebantur. Exstat hac de re Frodoardi testimonium in historiæ Remensis libro quarto, capite nono scribentis, ,, Fulconem Præsulem duas Scholas Remis, Canonicorum scilicet loci ,, atque ruralium Clericorum, pæne delapsas restituisse, & *evocato* REMIGIO *Autissiodorensi Magistro* liberalium artium studiis adolescentes Clericos exerceri fecisse, ,, ipsumque cum eis lectioni ac meditationi sapientiæ dedisse operam. Sed & HUCBALDUM *S. Amandi Monachum, virum quoque disciplinis sophisticis nobiliter eruditum* arcessisse; sicque *Ecclesiam Remensem præclaris illustrasse doctrinis*. Quod ibidem postea præstitit Gerbertus, Monachus tum Auriliacensis. ,, Quin etiam Remigium jam dictum Lutetiæ Parisiorum Scholas tenuisse, ac docuisse Dialecticam ceterasque artes liberales, prodit Johannes Monachus in Vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis, qui Odo Remigium præceptorem habuit. Denique, ut alios prætercam, Sigebertus Cœnobita Gemmelacensis in Mettensi Cœnobio S. Vincentii litteras publicè professus est, & factus est *fons patens non solùm Monachis, sed & Clericis ad se undique confluentibus,* teste Chronographo Gemmelacensi ejus discipulo, qui & præclara scribit de Olberto præceptore Burchardi Episcopi Wormatiensis. In his officiis si quid munificentiæ à discipulis accipiebant Præceptores, id in usus pios expendere solebant. Sic Sigebertus ipse *multa contulit ad usum & ornatum Ecclesiæ* Gemmelacensis, *quæ adquisierat voluntaria eorum quos instruxerat liberalitate.* E recentioribus porro non omittendus Genebrardus noster, qui litteras Hebraïcas in Parisiensi Academia est interpretatus.

Ecclesiarum Cathedralium, Academiarumque.

47. Pæne oblitus eram singulare Ordinis nostri decus, Sanctimonialium scilicet Benedictinarum studium quondam ardens in litteris excolendis: quæ laus etiam Bonifacio auctori tribuenda est. Is quippe in Britannia cùm degeret, non tantùm viros disciplinis imbuit, verùm etiam Monachas, quæ tantæ sapientiæ virum, ut scribit Willibaldus, Præceptorem expetierunt: quo præceptore *paginarum transcurrentes seriem, cælesti instanter scrutinio inhærebant, & sacramentorum arcana mysteriorumque abdita jugiter meditabantur.* In Germaniam ipse profectus, religiosas feminas è Britannia istùc advocavit, ex quibus CHUNIHILT *& filia ejus* BERATHGIT *valde eruditæ in liberali scientia, in Turingorum regione constituebantur magistræ,* ex Othloni libro primo, capite vigesimo quinto. Præter eas Lieba Bischofheimensi Parthenoni à Bonifacio præfecta, *lectionis studio tantâ diligentiâ incumbebat, ut nisi orationi vacaret, numquam divina pagina de manibus ejus abscederet. Nam cùm ab ipsis infantiæ rudimentis Grammaticâ & reliquis liberalium artium studiis esset instituta, tantâ meditationis instantiâ spiritalis scientiæ perfectionem conabatur adsequi, ut consentiente cum ingenio lectione, duplicato naturæ & industriæ bono, eruditissima redderetur.* Atque ut meliùs scias, quibus potissimùm studiis animum informaret, audi Rudolfum ipsius Vitæ scriptorem hoc modo prosequentem: *Sed & dicta sanctorum Patrum, & decreta canonum, totiusque Ecclesiastici Ordinis jura plenitudini perfectionis adjecit.* Eo in Parthenone *non parvus ancillarum Dei numerus collectus est, quæ ad exemplum beatæ Magistræ cælestis disciplinæ studiis instituebantur, & in tantum doctrinâ ejus proficiebant, ut plures ex illis postmodum Magistræ fierent aliarum: ita ut nulla, aut etiam rara in illis regionibus essent Monasteria feminarum, quæ non discipularum ejus magisteriâ desiderarent.*

Sanctimonialium studia.

Non hìc stetit piarum virginum conatus, sed etiam processit in communem reipublicæ utilitatem. Ut enim Monachi libris tum exscribendis, tum componendis meliorem impendebant operam: sic illæ laudabili æmulatione adductæ, utrumque laboris genus experiri studuerunt. Quas inter maximè celebrandæ sunt Monachæ Eikenses in Belgio, quæ tum legendo & meditando, tum scribendo atque

pingendo vacare solebant : in primis verò Harlindis & Renildis Abbatissæ, teste Auctore anonymo qui earum Acta litteris mandavit, „ præter textilia opera, quatuor Evangelia, Psalterium integrum, aliosque plures divinæ Scripturæ libros „ conscripsisse, ac liquido auro gemmis, margaritisque exornasse memorantur. „ Præcesserat istius facti exemplum in Cæsaria Abbatissa Arelatensi, „ cujus sodales „ inter Psalmos atque jejunia, vigilias quoque & lectiones, libros divinos pulchrè „ scriptitabant, ipsam Magistram habentes, „ referente Cypriano in Vita S. Cæsarii Episcopi, Cæsariæ Germani. Earum porro Sanctimonalium è nostris, quæ proprii ingenii monumenta protulerunt in lucem, numerum inire non est hujus loci. Exemplo sint HRoswita Gandersheimensis Monacha, nobilis pro tempore Poëtria, quæ res gestas Ottonis primi Imperatoris carmine cecinit; Hildegardis, Gertrudis, & aliæ, quæ maximè in Germania floruerunt.

§. V.

De cultu soli Germanici per Benedictinos.

48. DUo in Germania præstitêre Majores nostri in reipublicæ Christianæ utilitatem, nimirum conversionem gentis, & Ecclesiarum Episcopalium institutionem; studia verò in Clericorum & sæcularium commune emolumentum: quartum in habitatorum commoditatem, nempe ipsius soli Germanici propè deserti cultum & ornamentum. Primo loco occurrit Buchonia, solitudo quondam ingens, in Franciæ Orientalis & Turingiæ confinio. At postquam eo in saltu Bonifacius Monasterium Fuldense construxit, ex horrore illo emersit urbs & regio non ingrata. Testis hujus rei Liudgerus in Actis S. Gregorii Abbatis in hæc verba: *Sturmi venerabilis Abbas, unus ex numero illo Electorum Dei, qui ex S. Bonifacii disciplina profecti; quantum profecerit in eremo, Bocauna silva in testimonio est, quæ propè omnimodis inculta erat ac deserta: nunc * autem ab Oriente usque ad Occidentem, à Septemtrione usque ad Meridiem, Ecclesiis Dei & electis palmitibus Monachorum impleverunt.* Inde nomen à fago Buchoniæ relictum, auctore Candido in Vita S. Eigilis. Idem præstitit Bonifacius variis in locis, tam per se, quàm per suos; aliique è nostris post eum. Quid enim quondam Corbeïa, quid Brema, modò urbes in Saxonia? quid Fritislaria, quid Hersfeldum, opida in Turingia? quid Saltzburgum, Frisinga, Eistetum, urbes episcopales in Bajoaria? quid opida S. Galli & Campidona apud Helvetios? quid numerosa alia opida in tota Germania? horridæ quondam solitudines & latibula ferarum: nunc hominum amœnissima diversoria, postquam ea nostri labore & industriâ suâ excoluerunt. Facile esset id etiam de aliis provinciis ac Regnis demonstrare: sed ista in exemplum sufficiunt, ut intelligant omnes, ex Benedictinæ familiæ propagatione quid emolumenti & ornamenti Regnis Christianis accesserit.

* f hanc

49. Quippe nostrorum labor & parsimonia rem familiarem auxit, pietas & religio traxit hominum frequentiam, à quibus concessa Monachis prædia & multa servitiorum capita. His commissi agri ad excolendum, exstructæ casæ circum Monasteria, villæ ad incolendum impositæ: tum casæ & villæ in opida & vicos conversæ. Crevit etiam Monasteriorum res familiaris, non solùm ex donatione Regum ac Principum aliorumque conditorum; sed maximè ex opibus eorum qui vitam monasticam profitebantur. Quantum contulerit Monachorum labor & industria, lubet uno declarare exemplo Cœnobii Gravensis in Aquitania. Stephanus Abbas Monasterii S. Rigaldi & Ermenaldus Prior ejusdem loci turbam declinare cupien-

tes, in insulam Corda se se receperunt post medium sæculum undecimum. Adjunctus est ad eos quidam Cluniacensis Monachus, nomine Willelmus, *vir ingeniosus, laboriosus, piscandi & adquirendi solertissimus. Ipso retia componente, piscarias construente.* Monachi qui eatenus rebus destituti fuerant, eò demum excreverunt, ut Monasterium construxerint *haud procul ab ipsa insula, in loco qui dicitur Grava.* Quod Monasterium AMATUS *Romanæ Sedis legatus, idemque Burdegalensis Archiepiscopus*, adsistente Petro ejusdem Ecclesiæ Decano consecravit. Quæ omnia legi in litteris Stephani Abbatis & Ermenaldi, quibus istud Monasterium Hugoni Abbati Cluniacensi subjiciunt.

50. Ex istis ergo fontibus derivata est Ordinis nostri amplitudo, quæ in reipublicæ etiam commoda redundavit. Hinc colligere licet, quid sacro debeat Ordini Germania; quæ utinam ita se nunc gratam exhiberet, ut aliàs quondam: & non magis alienis traderet S. Benedicti patrimonium. Magnam partem jam hæresis devoravit, rapuitque aliena manus: reliquiis non parcent avidi comedones, nisi obsistat Monachorum religio ac pietas: quod optimum ac fere unicum est grassantis mali remedium. Jam imperatoria majestas Benedictinis Cœnobiis temperari jussit: reliquum est, ut sibi ipsi consulant Sodales nostri; & majorum suorum memores, relictam ab iis hereditatem servent iis modis, quibus eam illi comparârunt. Illud enim maximè nobis cavendum est, ne, ut majoribus nostris pulcherrimum fuit tantam nobis Ordinis nostri gloriam & amplitudinem relinquere; sic nobis turpissimum sit, illud quod accepimus tueri & conservari non posse: maximè cùm exemplis suis utriusque rei nobis auctores esse possint, si eorum religionem vellimus imitari.

§. VI.

OBSERVATIONES ECCLESIASTICÆ.

51. TAMETSI in Præfatione Sæculi superioris adnotata sunt non pauca de Missa quotidiana, de Reliquiis Sanctorum, aliisque de rebus, juvat tamen quædam huic loco opportuna retractare.

52. Missæ quotidianæ celebratio jam inde à sæculo sexto frequentata Sacerdotibus piis, circiter octavum sæculum ampliùs commendari cœpit. Statutum hac de re nullum invenio ante annum octingentesimum quinquagesimum-quintum, quo Synodus Ticinensis ita decrevit capite secundo: *Statuimus, ut non tantùm Dominicis diebus & præcipuis festivitatibus Episcopi Missas celebrent: sed cùm possibile fuerit, cotidiana quoque sacrificia frequentent.* In Gallia etiam idem statutum obtinere cœpit eo tempore, ut probat Riculfi Suessionici Episcopi capitulum tertium, ita Presbyteros alloquentis: *Habete, quæsumus, studium in Psalmos cantando, in divinos libros legendo, in canonicas horas constituendo, id est, Primam, Tertiam, Sextam; Missarum quoque cotidiana celebratione.* Quæ statuta potiùs exhortationis, quàm legis aut præcepti vim habuisse constat. Paullò ante id tempus Monachi Fuldenses Carolo Magno porrexerunt supplicem libellum, in quo præter alia Imperatori suggerebant, ut Presbyteris concederetur Missas sæpiùs celebrare: & ut spatia ad hoc eis darentur, sicut à Majoribus dabantur. Nimirum eo tempore Ratgarius Fuldensis Abbas Monachos suos ita urgebat ad laborem, ut nec Presbyteris liceret operari sacris cum vellent; nec in diebus festis, quos ipse Abbas sustulerat, interspirare. Quamobrem postulant Monachi, *ut Sanctorum honor & festivitas non detestetur, sed in Vigiliis & Missis eorum digna commemoratio fiat: & quòd in his festivitatibus, quibus major veneratio convenit, Fratribus ab opere ad lectionem & psalmodiam va-*

OBSERV. I. Statutum de Missa quotidiana.

care liceat. Non una erat in Monasteriis celebrandæ ab uno quoque Missæ disciplina, ut probat exemplum Ratperti Monachi ac litterarum Præfecti in Monasterio S. Galli apud Ekkehardum juniorem, capite tertio.

OBSERV. II. Panis sacrificij.

53. Panis sacrificio adhibitus eo tempore, non erat panis cibarius & usitatus: sed formulæ quædam instar Oblatarum, quibus modò in sacris utimur. Huc notanda sunt verba Isonis Monachi Sancti-Gallensis in libro primo de Miraculis S. Otmari capite tertio, ubi agens de translatione corporis ejusdem Sancti circiter medium sæculum nonum facta, ita scribit: *Sub capite autem & circa pectus viri Dei quædam panis rotulæ, quæ vulgo Oblatæ dicuntur, ita illæsæ atque ab omni corruptione extraneæ ab eodem Episcopo* Salomone *inveniebantur, ut in nulla omnino parte colorem vel speciem sui amittentes, adspicientium oculis infra spatium ipsius hebdomadæ videantur esse confectæ*. Nempe moris erat antiquis, ut Sacerdotes cum iis ornamentis instrumentisque sepelirentur, quibus in re sacra uti solebant. Meminit istius ritûs anonymus Auctor in libro quarto de vita S. Cuthberti Episcopi Lindisfarnensis, qui *toto corpore lavato, capite sudario circumdato, Oblatis super sanctum pectus positis, vestimenta sacerdotalia indutus, in obviam Christo calceamentis suis præparatis, in sindone cerata curatus* sepultusque est.

OBSERV. III. Oblatæ duplices.

54. Oblatarum nomen variis in locis invenio: ubique forma eadem, tametsi usus diversus. Aliæ quippe ad usum sacrum, aliæ ad communem erant. Primam acceptionem in multis exprimit Ordo Romanus his verbis: *Archidiaconus accipiens Oblatas, ponit tantas super altare, quantæ possunt populo sufficere*; & Gaufredus Prior Vosiensis in fine sui Chronici: *Sunt qui depravant eulogias, quas vocamus Oblias seu hostias, nimirum dicentes: Magnum bonum Missa, sed nullus idoneus ad hoc*. Aliam designat Burchardus in libro de casibus Monasterii S. Galli capite sexto, agens de Norperto Abbate, qui *in hebdomada paschali, in meridie vinum & Oblatas dari constituit*. Quo sensu Udalricus in libro primo Consuetudinum Cluniacensium, capite quadragesimo nono ait, *in Quinquagesima solere apponi ea quæ in ferramento characterato de conspersione farinæ tenuissimæ fiunt, & ab hominibus Romanæ linguæ Nebulæ, à nostratibus appellantur Oblatæ*.

OBSERV. IV. Quo ritu factæ.

55. Quo ritu fierent Oblatæ illæ, docet nos anonymus sæculi noni Monachus in libro de Miraculis S. Wandregisili Abbatis capite vigesimo nono. *Tempestate quadam cùm vigilia adesset Nativitatis Dominicæ, & sodales suas Sanctimoniales feminas multimoda prece rogitaret*, femina scilicet à Wandregisilo sanata, modò ne ad ignem accederet, *ut Oblatas quas oblatura Domino in crastinum erat formarent, ignique cui appropinquare non audebat decoquerent, & minimè impetraret; accessit ad ignem, ferroque quo imprimendæ ac decoquendæ erant Oblatæ arrepto, mox nervi manûs ejus dextræ contracti sunt, ac Oblatorium quod sponte susceperat, invita vi agente divina retinuit*. Ergo Oblatæ jam tum coquendæ ferro comprimebantur, imprimebanturve, quum id accidit, hoc est *anno octingentesimo nonagesimo quinto*. Quo etiam anno puella quædam ex familia Monasterii Campidunensis, nomine Guntrada, in Parthenone Mouheimensi Oblatas à se confectas, & *nitidè coctas atque in buxula repositas*, sanctæ Walpurgi obtulisse fertur in libro tertio de vita & miraculis sanctæ Walpurgis, capite primo. Utrumque locum egregiè illustrat Udalricus in libri tertii capite tertio-decimo. Primò tempus notat quo fiebant Oblatæ. *Quotiescumque fieri hostias necesse fuerit, præcipuè tamen ante Domini Natalem vel sanctæ Resurrectionis diem fieri solent*. Sic supra mulier illa componebat Oblatas in vigilia Nativitatis Dominicæ. Secundò postquam *frumentum granatim electum*, magna cum reverentia molitum est, farina cribratur & *conspergitur cum aqua frigida*, quia inde fiunt *hostiæ candidiores*. Tertiò *ferramentum, in quo sunt coquendæ*

characteratum tenet Conversus, manusque induit chirothecis. In ferramento verò *possunt simul hostiæ sex poni.* En ferramentum, quod Oblatorium suprà dictum ab Anonymo est. Eadem fere religione hostiæ fiebant sæculo undecimo, non solùm in Monasteriis, sed etiam in aliis Ecclesiis. Quippe, teste Humberto Cardinali in libro contra Græcorum calumnias, *Diaconi cum Subdiaconis, seu ipsi Sacerdotes sacris amicti vestibus, cum melodia Psalmorum azyma * conspersum & in ferro paratum ex secretario proferebant.* * l azima.

56. Jam verò longè ante ea tempora panis sacrificio deputatus religiosis quibusdam ritibus conficiebatur. Pachomius siquidem, uti in ejus Vita legitur à Dionysio Exiguo latinè versa, capite quadragesimo, *præceperat Fratribus qui in pistoria arte laborabant, ut si quando facerent Oblationes, nihil loquerentur supervacuum: sed apud semetipsos salutaria meditarentur eloquia.* Cur Pachomius silentium pistoribus signanter indixerit dum Oblationes conficerent, non alia videtur causa, quàm ut res ad usum sacrum destinatæ cum reverentia tractarentur. Idipsum servabant Cluniacenses, quum Oblatas faciebant. Pachomius quidem in Regulæ capite centesimo sexto decimo universim præcipit Fratribus, ut *quando farinam conspergunt aquâ & massam subigunt, nullus loquatur alteri.* At severiùs sine dubio silentium imposuerat iis qui Oblationibus faciendis operam dabant. Certè Oblationis nomine Pachomius Oblationes sacras in Missa fieri solitas intelligit in Regulæ capitibus septimo-decimo & nono-decimo: & sanctus Odo Abbas Cluniacensis in Collationum libro secundo, capite vigesimo octavo superiorem Pachomianæ regulæ versum de oblationibus sacris interpretatur. Eadem religione Radegundis, auctore Fortunato, *more sancti Germani totâ Quadragesimâ, in quantum quatriduana refectio postulavit, sua manu commolebat:* & exinde *Oblationes suis manibus faciens, locis venerabilibus incessanter dispensabat:* quod etiam præstabat matersamilias illa, cujus mentio in Vita Gregorii Magni. Eas præcesserat Candida uxor Trajani Magistri militum, quæ totas noctes molebat, & panem oblationis propriis manibus faciebat, teste Palladio in historiæ Lausiacæ capite septuagesimo nono editionis Meursianæ, cujus hæc verba: Ταύτην τὴν γενναίαν οἶδα ἐγὼ δι᾽ ὅλης πάσης τῆς νυκτὸς κοπιάσαν, καὶ ἀλήθουσαν, ταῖς ἰδίαις χερσὶν ποιοῦσαν τὸν ἄρτον τῆς προσκομιδῆς. Ex eo verò quòd panem rei sacræ adhibendum, molitâ priùs à se farinâ, manibus suis conficiebant matronæ tam nobiles, satis intelligitur, non fuisse tum panem cibarium & usitatum, qui à meritoriis operis confici solet: sed alium longè majori diligentia & religione paratum. Qua religione.

57. Id etiam colligitur ex colore ultra morem candido, qualem insinuat Beda in historiæ libro secundo, capite quinto. Nam eo loci de tribus idololatris filiis Seberti Christiani Regis Orientalium Saxonum scribit in hunc modum: *Cùm viderent Pontificem* Mellitum *celebratis in Ecclesia Missarum sollemniis Eucharistiam populo dare, dicebant (ut vulgo fertur) ad eum barbarâ inflati stultitiâ: Quare non & nobis porrigis panem nitidum, quem & patri nostro Saba dabas?* Quibus verbis satis innuunt illi, panem Eucharisticum ultra solitum fuisse nititum candidumque. OBSERV. V. Candidi coloris.

58. Verùm panem illum, & album supra ceteros, & alium ab usitato & communi fuisse, omnino evincit Concilium sextum-decimum Toletanum, anno sexcentesimo nonagesimo tertio celebratum, canone sexto. *Ad conventûs nostri agnitionem delatum est, quòd in quibusdam Hispaniarum partibus quidam Sacerdotum, non panes mundos & studio præparatos supra mensam Domini in sacrificio offerant: sed de panibus suis usibus præparatis crustulam in rotunditatem auferant, eumque super altare cum vino & aqua pro sacro libamine offerant. Quod factum nequaquam in sacræ auctoritatis historia gestum perpenditur. Unde id unanimitatis nostræ elegit conventus, ut* Aliæ à pane communi.

non aliter panis in altari Domini benedictione sanctificandus proponatur, nisi integer & nitidus, qui ex studio fuerit præparatus: neque grande aliquid, sed modica tantum Oblata, secundùm quod Ecclesiastica consuetudo retentat. In hoc canone multa observatione digna occurrunt. Primum, *panem nitidum* opponi usitato & communi, ut superiorem Bedæ locum interpretabar. Alterum, panem, eo tempore offerri solitum, *rotundum* fuisse: siquidem Presbyteri illi, de quibus agit Concilium, *crustulam in rotunditatem* è pane suo usitato detrahebant, quo scilicet formam Oblatarum sacrarum, quæ tum in usu erant, exprimerent. Certè Epiphanius in Ancorato eas στρογγυλοειδεῖς, id est rotundæ formæ vocat: & Iso suprà *rotulas* eas, quòd instar rotæ rotundæ essent, appellat. Deinde rem fuisse ubique *ecclesiastica consuetudine* receptam, ut non panis communis & cibarius, sed *nitidus & studio præparatus; non grande aliquid, sed modica tantùm Oblata* sacrificio adhiberetur. Præterea *in sacræ auctoritatis historia* nihil exstitisse consuetudini tum receptæ contrarium, quod favere posset Presbyteris illis, panem *suis usibus præparatum* in rem sacram usurpantibus. Denique panem illum, non *grandem*, sed *modicum*, nec tamen fractum, sed *integrum* fuisse.

Quibus omnibus pæne ob oculos ponitur species & forma Oblationum nostrarum: quam formam respexisse videtur Concilium Arelatense quintum, medio sæculo sexto celebratum, cujus caput primum decernit, *ut Oblatæ quæ in sacrificio offeruntur altario, à Comprovincialibus Episcopis ad formam Arelatensis offerantur Ecclesiæ.* His adfine est Concilii Calchutensis, labente sæculo octavo in Anglia convocati, capitulum decimum in hæc verba: *Oblationes etiam Fidelium tales sint, ut panis sit, non crusta.* Ex quo intelligitur, Anglis nonnullis, uti & Hispanis, subrepsisse id quod Humbertus Cardinalis reprehendit in Græcis, qui *coronulam panis*, communis scilicet & usualis, in rem sacram *ferro levare* soliti sunt: uti hoc compendio declinarent morosam in præparando sacro pane diligentiam Latinorum; immo etiam Ecclesiæ Hierosolymitanæ, quæ *tenues Oblatas ex simila præparatas, integras & sanas antiquitus* adhibuisse perhibetur in libro præcitato Humberti Cardinalis. Hinc mihi persuasum est, Patres Concilii Toletani nomine panis modici & integri significare tenues hasce Oblatas, quales hoc loco designat Humbertus, in ferro scilicet characterato coctas. Certè ante nonum sæculum frequens in Ecclesia usus erat patenarum vitrearum ad continendas Oblatas: quæ si non fuissent tenuissimæ, plures (ut necesse erat) in fragili instrumento cautè offerri deferrique non potuissent.

OBSERV. VI. Tenues & graciles.

59. Tenues itaque erant Oblatæ & graciles; paullulo tamen forsan ampliores quàm nostræ, sive quæ ad Sacerdotum, sive quæ ad laïcorum communionem fiebant. Oblata quippe seu hostia Sacerdotis dividebatur in novem portiones ex præscripto Missalis Mozarabum ab Isidoro Hispalensi Episcopo ordinati: & una Oblata laïcorum in communionem pluribus sufficiebat frangebaturque nonnumquam. *Tenues Oblatas*, inquit Humbertus, *ex simila præparatas & sanas sacris altaribus nos quoque superponimus, & ex ipsis post consecrationem fractis cum populo communicamus.* Et mos erat ad sæculum usque undecimum in Gallia frequentatus, ut Clericus ad Sacerdotium promotus, *hostiam de manu Episcopi susciperet, quam usque ad quadragesimum diem usu quotidiano consumebat*: cujus rei fidem facit Fulberti Episcopi Carnutensis, aut potiùs alterius Fulberti Monachi Epistola secunda ad Einardum, in editis mendosè Finardum. Denique Cartusiani ante annos quadringentos unam tantùm hostiam in Viaticum infirmorum reservabant in pyxide, quam hostiam frangebant, ut ex ea particulam infirmo porrigerent. Sic enim habet statutorum antiquorum prima pars in capite quadragesimo tertio: *Infra hebdomadam non mutatur hostia quæ est in capsula, si tamen propter infirmum fracta fuerit, mutare licebit.*

Alius

Alius mos erat penes Cluniacenses nostros, qui quatuor hostias consecratas in Viaticum adservabant, teste Udalrico in libro primo Consuetudinum Cluniacensium, capite octavo. *Ipsæ autem hostiæ*, inquit, *cùm fuerint consecratæ, mutantur quatuor cum illis quæ in pyxide & in aurea columba super altare pendente jugiter servantur maximè propter infirmos, ut quidquid de eis eveniat, Viaticum sit in promtu.* Qui verò in Missa communicaturi erant, singuli singulas offerebant hostias, ut postea videbimus. Diaconus tamen ex eadem qua Sacerdos hostia communicabat, ex libri secundi capite trigesimo. Ex quibus conjicere licet, etiam sæculo undecimo variasse Ecclesias Gallicanas in quantitate seu magnitudine hostiarum. Alii quippe integras (ut ita dicam) formulas, quales scilicet in ferro characterato compositæ fuerant, consecrabant: alii singulas formulas in plures hostias dividebant, & quidem Cluniacenses in sex, ut ex Udalrico superiùs vidimus. Specimen Oblatarum antiquarum exhibet codex manu descriptus ante annos quingentos, in Bibliotheca nostra Germanensi adservatus: in quo delineatus inter altaria duo stat Sacerdos, quorum in altero Judaïci ritûs sunt victimæ, aries & hircus; in altero Christianorum sacrificium denotant calix & Oblatæ crucis titulo insignes: tum pensiles utrimque hostiarum supra capsulæ. Quæ omnia æneis typis repræsentavit Sirmondus in Disquisitione de Azymo.

60. In Missa offerebant panem & vinum qui aderant, maximè qui communicaturi erant. Id quo ritu fieret, quove tempore desierit, paucis explicare juvat. Jam inde à primis Ecclesiæ temporibus Christiani suam quisque hostiam offerebant. Notior res, quàm ut probatione indigeat. Varia hac de re statuta postea confecta sunt in eos qui secus agerent. In his Concilii secundi Matisconensis Patres anno quingentesimo octogesimo quinto decreverunt capite quarto, *ut omnibus Dominicis diebus altaris oblatio ab omnibus viris & mulieribus offeratur tam panis quàm vini: ut per has immolationes & peccatorum suorum fascibus careant, & cum Abel vel ceteris Justis offerentibus promereantur esse consortes.* Id tum aliis decretis, tum exemplis manifestare facile possem, si res postularet. Insignem tamen locum Gregorii Turonici Episcopi hîc prætermittere non lubet. Is in libro de gloria Confessorum, capite quinto supra sexagesimum commemorat, duos in urbe Lugduno fuisse conjuges senatorii generis qui absque liberis matrimonio defuncti, heredem Ecclesiam reliquerunt. Viro mortuo uxor superstes, *per annum integrum assiduè orationi vacabat, celebrans quotidie Missarum sollemnia, & offerens oblationem pro memoria viri, non diffisa de Domini misericordia, quòd haberet defunctus requiem in die, qua Domino oblationem pro ejus anima delibasset. Semper sextarium Gazeti vini* * *præbuit in sacrificium basilicæ sanctæ: sed Subdiaconus nequam reservans gulæ Gazetum, acetum vehementissimum offerebat in calice, muliere non semper ad communicandi gratiam accedente.* Matrona facti à viro admonita in somnis, *ad matutinum secundùm consuetudinem surrexit: quibus expletis celebratisque Missis accedit ad poculum salutare, quæ tam fervens acetum hausit ex calice, ut putaret sibi dentes excuti.*

OBSERV. VII. Quo ritu oblatæ à Fidelibus.

Hoc in exemplo multa notatu digna: usus calicis eo tempore in communione, persuasio de refrigerio animæ defunctorum ex virtute sacrificii, oblatio vini in calice etiam eo die quo mulier non communicabat; in calice, inquam, haud dubiè alio à calice Sacerdotis; aliàs certè æquè Sacerdos ac mulier fraudem Subdiaconi deprehendisset, nec tulisset ipse aceti acrimoniam. Quo in loco venit in mentem

* *Gazeti vini*, id est, exquisiti. Gazetum dicitur Isidoro Hisp. l. 20. c. 3. à regione unde defertur, Gaza nimirum, quæ est Palestinæ oppidum. Laudatur ab eodem Gregorio Turon. lib. 7. Hist. Franc. c. 29. Sidonio Apollinari Carm. 17. Cassiodoro lib. 12. Variar. Epist. 12. & aliis.

responsio Gregorii Papæ secundi ad Bonifacium Episcopum, congruum scilicet non esse, *duos vel tres calices in altario ponere, quum Missarum sollemnia celebrantur.* Ex quo intelligimus id in more positum his in partibus fuisse. Ejusmodi calices Anastasio *ministeriales* dicuntur non semel, aliis *offertorii*. Quid verò inde fiebat, quum mulier illa non communicabat? Illud porrò præcipuè advertendum est, matronam illam per annum integrum quotidie sextarium vini in sacrificium obtulisse.

Id quo tempore fiebat, docet Hincmarus in Capitularis primi capite sexto-decimo. „ Qui candelam offerre voluerit, sive specialiter, sive generaliter; aut ante „ Missam, aut inter Missam antequam Evangelium legatur, ad altare deferat. Ad „ Oblationem autem, unam tantummodo Oblatam & offertorium pro se suisque „ omnibus conjunctis & familiaribus offerat. Si plus de vino voluerit, in buticula „ vel canna, aut plures Oblatas; aut ante Missam, aut post Missam Presbytero vel „ Ministro illius tribuat, unde populus in eleemosyna & benedictione illius eulo„ gias accipiat, vel Presbyter supplementum habeat. „ Cluniacenses etiam post Evangelium oblationem panis & vini faciebant, ut patet ex libro primo Udalrici, capite trigesimo. Ritus describitur in libri secundi capite duodecimo. „ In privatis „ diebus ad Missam matutinalem quia cuncti offerunt, curat hebdomadarius ut „ inter calices mediocres ad hoc solum factos & inter ampullas cum vino, habeat „ quinque & totidem patenas cum hostiis, quas ordinatim ponit forinsecus prope „ chorum, super tabulam desuper coopertam & panno intrinsecus amictam: ut inde „ Fratres eas accipiant cum offertoriis oblaturi. Ad majorem Missam, quia non „ offertur nisi ab uno choro, tantùm tres calices seu ampullæ præparantur, & heb„ domadarius stat in choro sinistro, tenens in manu auream patenam & ampliorem „ hostiis refertam: quas cum aureo cochleari offerentibus distribuit singillatim. „ Ex hoc loco etiam patet ritum illum perseverasse ad usque sæculum duodecimum, cujus initio vivebat Udalricus. Non immoror aliis testimoniis referendis. Grimlaicus Presbyter sæculi noni in Regula Solitariorum præcipit, *ut Reclusi Oratorium sit Ecclesiæ contiguum, quatenus idem Solitarius per fenestram ejusdem Oratorii possit ad Missas per manus Sacerdotum obationes offerre.* Existimo tamen sæculo octavo desinere cœpisse oblationum laïcarum usum, ut postea exponam.

Eulogiæ. 61. Ex oblationibus pars in materiam sacrificii adsumebatur, ea scilicet quæ post lectum Evangelium à Fidelibus offerebatur, ex Hincmaro suprà; pars benedicebatur in eulogias: quæ verò in usus ministrorum pauperumve cedebat, alterius conditionis erat, panis scilicet usitatus cum ceteris rebus. Panem communem à Fidelibus offerri solitum ab Oblatis consecrandis disertè distinguit Concilium Namnetense, statuens capite nono, *ut de oblationibus quæ offeruntur à populo & consecrationi supersunt, vel de panibus quos offerunt Fideles ad Ecclesiam, vel certè de suis Presbyter convenienter partes incisas habeat in vase nitido: ut post Missarum sollemnia, qui communicare non fuerunt parati, eulogias omni die Dominico & in diebus festis exinde accipiant.* Hincmarus idem statuit in Capitularis primi capite septimo. Exstat istius ritus præclarum vestigium apud Udalricum in libri secundi capite trigesimo. *In privatis diebus hostiæ non consecratæ portantur in refectorio, ut his qui eo die non communicaverunt, per manus Sacerdotis distribuantur,* nempe ante alios cibos ex capite vigesimo tertio: *quod hoc ordine fieri solet, ut primùm tribuat de ipsis hostiis Domno Abbati; postea cùm sint mensæ tres, utrimque ad dexteram Domni Abbatis ad unam mensam; postea ad omnes in alia parte; & sic iterum redit ad dexteram, & tribuentis manus à singulis osculatur.*

Fluxerat iste ritus ex antiquo Majorum nostrorum exemplo. Nam Monachi

Fuldenses in libello supplici ad Carolum Magnum postulant, *ut communicationem fracti panis ante cibum quotidie sumere non respuatur secundùm exempla præcedentium Patrum.* Abbates verò in Synodo Aquisgranensi congregati anno octingentesimo septimo decimo, statuerant capite octavo supra sexagesimum, *ut eulogiæ Fratribus à Presbyteris in refectorio dentur.* Petrus Damiani in libro de vita eremitica, capite quinto meminit cujusdam Martini, qui cùm aliis diebus non acciperet cibum nisi post solis occasum; diebus tamen Dominicis, circa sextam horam, *unam ex his quæ pro sacramentis fiunt oblatiunculam percipiebat*, & sic jejunium solvebat. Sic ergo reliqua pars Oblatarum expendebatur in eulogias, aut certè panis communis, qui à precatione Sacerdotis dictus est benedictus. Memini me aliquando vidisse priscarum eulogiarum usum in quibusdam parœciis Diœcesis Remensis: siquidem die festo Paschæ Presbyter seu Rector Ecclesiæ benedicit Oblatarum formulas integras, quæ postea jejunis pueris, quibus præ ætate communicare non licet, distribuuntur. Id in sua Diœcesi prohibuit Guillelmus Major Episcopus Andecavensis in statutis ab se conditis anno millesimo ducentesimo sexagesimo tertio, *ne ex ejusmodi* hostiarum *ministratione seu receptione erubescentiam evitare videantur parochiani*, qui scilicet à perceptione corporis Domini ob sua peccata removebantur; sic enim hunc locum interpretandum existimo. Nam quia eadem est hostiæ consecratæ & non consecratæ species exterior, facile in mentem veniebat, idem utrubique esse sacramentum. Quo errore deceptus fuisse videtur Theodorus Balsamon, dum ad caput quartum-decimum Synodi Laodicenæ arguit Latinos, „ quòd in „ festo Paschæ distribuerent laïcis azyma, postquam sanctificata seu consecrata „ fuerint, perinde ac communia. „

62. Oblationi panis & vini, à laïcis antiquitus fieri solitæ successit eleemosyna pecuniaria Presbytero facta, quam *stipendium* vocant. Id fieri cœptum, ut videtur, sæculo octavo, saltem in Missis privatis; non tamen ubique passim ante sæculum duodecimum. Pecuniariam eleemosynam satis apertè designat Chrodegangus Mettensis Episcopus in Regulæ suæ capite quadragesimo secundo. *Si aliquis uni Sacerdoti pro Missa sua vel pro confessione; aut Clerico pro psalmis & hymnis; seu pro se ipso vel pro quolibet caro suo, aut vivente aut mortuo, aliquid in eleemosyna dare voluerit; hoc Sacerdos vel Clericus à tribuente accipiat & exinde quod voluerit faciat.* Hinc factum, ut laïci ob modicam stipem quisque Missas sibi arrogarent. Hunc usum introduci cœptum reprehendere videtur Eugenius Papa secundus in Concilio Romano anno octingentesimo trigesimo septimo; sic enim ait capite septimo-decimo: *Presbyteri nullius blandiantur aut suadeantur sermonibus, ut non omnium ad se concurrentium in quibuslibet sacris locis oblationes ad Missarum sollemnitates recipiant; quia cùm mediatores Dei hominumque exsistant, in exercendis votis relaxandisque peccatis largissimam debent orationem peragere.* Idipsum repetit Leo Papa quartus in Synodo Romana.

OBSERV. VIII. Pecuniarum eleemosyna pro Missis.

Eodem tempore Walafridus Strabus nascentem ejusmodi morem erroris arguit in libro de rebus ecclesiasticis, capite vigesimo secundo. „ Sed & in hoc error non „ modicus videtur, quòd quidam se non posse aliter plenam commemorationem „ eorum facere pro quibus offerunt, nisi singulas oblationes pro singulis offerant: „ vel pro vivis & defunctis non simul æstimant immolandum: cùm verè sciamus „ unum pro omnibus mortuum, & unum panem esse & sanguinem, quem univer„ salis tenet Ecclesia. Quod si cui placet pro singulis singulatim offerre, pro solius „ devotionis amplitudine & orationum augendarum devotione id faciat, non autem „ pro stulta opinione, quâ putet, unum Dei sacramentum non esse generale medi„ camentum. „ Nunc autem eò devenit res, ut nisi Sacerdos pro modica stipe sin-

gulas persolvat Missas, gravissimum crimen commisisse judicetur à recentioribus casuum arbitriis. Meum non est hac de re ferre judicium: sed simpliciter exponere variam temporum disciplinam. Optimum est decretum sacro-sancti Concilii Tridentini in sessione vigesima-secunda, prohibentis *cujusvis generis mercedum conditiones, pacta, necnon importunas atque illiberales eleemosynarum exactiones, quæ à simoniaca labe non longè absunt.* Sed tamen cuperent boni omnes, ut aliqua facili via consuleretur & inopiæ Sacerdotum, & scrupulo ministrorum seu ædituorum, & necessitati seu devotioni Fidelium, quibus dum sua cuique Missa persolvitur, suffragia in longum tempus differri necesse est, urgente quantumvis necessitate: quod maximè evenire solet in frequentioribus locis. Hæc per excessum dixerim.

Donationes prædiorum pro materia sacrificii.

63. Ab eo ergo tempore, quo frequentari cœpit pecuniaria merces in usum Sacerdotis, cœpit etiam paullatim aboleri mos Oblationum sacrarum. Argumento sunt donationes quædam eo tempore factæ prædiorum atque villarum, ad comparandam materiam sacrificii. Carolus Francorum Rex, cognomento Calvus, *villam Scindelicias in pago Parisiensi sitam* concedit Monachis Dionysianis, ut oblationes pro se suaque conjuge Domino offerant, *& de vino quod in vineis prædictæ villæ natum fuerit, decem modia in sacrario Fratres mittant, quod mixtum fiat vino in sacrificio deputato.* Dicet forsan aliquis, vinum istud ex annuo reditu proveniens, oblatum postea fuisse à Monachis eo modo, quo apud Cluniacenses fieri mos erat: & sanctum Remigium Remorum Episcopum longè ante id tempus vineas quasdam testamento reliquisse eo pacto, *ut diebus festis, & omnibus Dominicis sacris altaribus* sua *offerretur oblatio:* quo tamen tempore morem offerendi penes fideles perseverasse constat. Nec repugnarem, nisi legerem apud Fulcuinum Abbatem Chronici Laubiensis auctorem, qui post medium sæculum decimum floruit, *solitum pendere vas cum vino juxta altare* in sacrificium sacro-sanctum. Quod manifestè probat jam desitum offerri vinum à Monachis laïcisve in Cœnobio Laubiensi. Sæculo insequenti Gulbertus de Huglevilla, nobilis Neustrasius, *unum modium vini ad celebrandas Missas* Monachis Alfagiensibus concessisse memoratur apud Ordericum Vitalem in Historiæ Ecclesiasticæ libro sexto. Et ne fortè quis reponat, id in Cœnobiis actitatum seriùs quàm in parœcialibus Ecclesiis; invenio paullò quidem seriùs, nimirum circiter annum millesimum centesimum octogesimum, Philippum Flandriæ Comitem, *in eleemosynam perpetuam adsignasse Ecclesiæ sanctæ Mariæ de Longovillari unam marcam argenti singulis annis, ad emendum panem & vinum in sacrificio altaris*, ut legi in Chartulario Bertiniano, quod Antonius Vion Herovalius, litteratorum omnium patronus, mihi communicavit.

Eodem etiam ævo fieri cœptæ donationes ad Missas instituendas. Plura ejus rei exempla exstant in majori Chartario Brivatensi, quod itidem ab eodem humanissimo viro nobis commodatum est. In his Airaudus quidam Ecclesiæ sancti Juliani, cui Bernardus Comes tum præerat, res suas in villa Buciaco sitas tradit in stipendia Fratrum seu Canonicorum, *vel ad sacricium Deo offerendum, anno sexto regnante Karolo Rege Aquitanorum, filio Karoli Regis Francorum*, id est Karoli cognomento Calvi. Item Joseph & uxor ejus res suas in villa Rosariis cedunt eidem Ecclesiæ, *ut illi servientes*, inquiunt, *propter nos sacrificium & orationes offerant*, anno vigesimo sexto regni Karoli Calvi. Denique ejusdem anno trigesimo-quinto, quo tempore Frotarius Abbas idemque Archiepiscopus Bituricensis locum regebat, Dado quidam res quas possidebat in villa Ardallo, concedit ad sacrificium pro se offerendum. Ex quibus manifestum efficitur, jam sæculo nono ejusmodi donationes in more fuisse.

64. Ex his quæ hactenus retuli, multa sunt quæ persuadent, antiquorum

Oblatas sacrificio deputatas, non modò ejusdem fere formæ ac figuræ cum nostris; sed etiam azymas seu infermentatas fuisse. Nam & tenues rotulæ erant, non spissæ ac densæ; nec proinde fermento inflatæ: & factæ ex simila diluta in aqua frigida, & coctæ intra ferrum characteratum: quo in genere fermentum numquam adhiberi solet. Verùm quia Jacobus Sirmondus, vir non magis pietate, quàm eruditione ac sinceri studio venerabilis, in Disquisitione sua de Azymo primus adseruit, azymorum usum non nisi in illo intervallo, quod à schismate Photii tempore Nicolai Papæ primi, ad turbas Michaëlis Cerularii pontificatu Leonis noni, hoc est ab anno fere octingentesimo sexagesimo tertio ad millesimum quinquagesimum effluxit, in Ecclesia Latina obtinuisse; non abs re erit quædam huc argumenta conferre pro recepta jamdudum sententia de antiquiori usu azymorum; tum paucis diluere Sirmondi objecta.

OBSERV. IX. Panis azymus.

65. Antequam hanc in rem argumenta proferam, expendendum est (quod sanè magni momenti esse debet) silentium sanctorum Patrum, non Latinorum modò, sed etiam Græcorum, Photii ætate superiorum: qui Eucharistiæ institutionem ineunte vespera azymorum, ac proinde in azymis celebratam fuisse probant. Qui cùm Christi Domini facto inhærendum esse in istius Sacramenti confectione dicant, atque in nonnullis ritibus, sicubi obvenit mutatio, rationes factæ mutationis inquirant; nullam tamen de mutato azymo quæstionem movent. Sic Augustinus in Epistola ad Bonifacium, & post eum Isidorus Hispalensis Episcopus in libro primo de officiis ecclesiasticis, Paschasius Radbertus in libro de corpore & sanguine Domini, Haimo Halberstatensis Antistes in Epistolam ad Corinthios & alii, causam indagant, cur à jejunis Eucharistia percipiatur in Ecclesia, cùm ab cœnatis Apostolis percepta sit: à nullo verò proditum est, Ecclesiam aliquando relictis azymis prætulisse fermentatum: quod tamen magis ad rem Sacramenti accedit, quàm jejunium aut cœnatio percipientis. Sanè quum video Cyprianum in Epistola ad Cæcilium, aliosque post eum, tanta cum religione admistionem aquæ in calicem tueri tum Ecclesiæ traditione, tum etiam facto Domini; vix in animum inducere possum, eos minùs curasse de fermento; quod abfuisse à Dominica cœna persuasum habuêre. Nec valet dicere, Patres antiquiores non meminisse azymi, ubi de Eucharistiæ materia tractant. Satis enim est, ut exemplum Domini proposuerint: nec admodum de re trita & familiari loqui solent, nisi aut controversiæ, aut morum necessitas id exigat.

66. At verò non desunt etiam testimonia Patrum Photio antiquiorum, qui sacrificii panem azymum fuisse demonstrant. In primis occurrit Isidorus Hispalensis Episcopus, qui anno sexcentesimo trigesimo sexto vitam absoluit. Is in libro primo de Officiis Ecclesiasticis, capite octavo-decimo, de materia sacrificii loquitur in hunc modum: *Sic verò calix Domini nostri* JESU CHRISTI *non potest esse aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi misceatur: quomodo nec corpus Domini potest esse simila sola, aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit & copulatum, & panis unius compage solidatum.* Hîc sanè cùm Isidorus agat de compositione panis Eucharistici, ejusque partes distinctè explicet; non omisisset fermentum, si panis azymus suo tempore usitatus non fuisset. Amalarius in libro tertio de Officiis Ecclesiasticis, capite nono-decimo, iisdem omnino verbis explicat hostiæ compositionem, quam fermenti expertem suo tempore fuisse probant HRabani & Paschasii Radberti manifesta testimonia. Eam Isidori sententiam declarant Hispanorum antiqui ritus in sacris olim servati, quorum auctor Isidorus, si librorum editorum inscriptioni & recentioribus Hispaniæ Scriptoribus credimus; aut certè Patres Ecclesiæ Toletanæ ejus ætatis, ut colligitur ex objectis Elipandi

in epistola ad Alcuinum & ex actis Concilii Francofurtensis. Ritus autem illi postea dicti sunt Mozarabum, id est Hispanorum Arabibus permistorum: qui tametsi in multis ab ceteris Latinis discreparent, suosque ritus pugnaciter plerique retinuerint usque ad sæculum tertium decimum, teste in primis Ruderico Toletano Episcopo; *constituebant* tamen *Sacramentum altaris de pane azymo, quemadmodum alii Latini*, ut scribit Jacobus à Vitriaco in historiæ occidentalis capite octogesimo primo: quod sine dubio ex traditione Majorum suorum acceperant. Certè in ea consensione cum Latinis jam erant Hispani inclinante sæculo octavo, quum eorum aliqui novatores adfirmare cœperunt, *mittendum esse salem in sacrificium*, id est in materiam panis Eucharistici, contra consuetudinem universalis atque Romanæ Ecclesiæ. Exstat ea de re Alcuini epistola sexagesima nona ad Fratres Lugdunenses, prout à Chesnio edita est, in qua ejusmodi errorem hac ratione convellit Alcuinus, quòd *panis qui in corpus Christi consecratur, absque fermento ullius alterius infectionis debet esse mundissimus; & aqua absque omni sorde purissima.* Quibus verbis removet à pane sacrificii non tantùm sordes, sed *fermentum* quodcumque, id est quidquid farinæ admisceri potest præter aquam: aliàs ejus argumentum non valeret contra salis admistionem. Et quidem subsequentibus verbis satis aperit mentem suam, quum dicit: *Ex aqua & farina panis fit qui consecratur in corpus Christi.* Cùm enim disertè agat contra eos, qui res alienas admiscebant in panem sacrum, doceatque quibus rebus constare, quibusve carere debeat; ejus profectò instituti erat commemorare fermentum, si tum in usu fuisset. Denique HRabanus Alcuini discipulus manifestè stat pro azymo, ut inferiùs videbimus: quod à præceptore suo, ut veri simile est, didicerat.

Ruderic lib. 8. cap. 26.

Hinc satis patet, Hispanos ante schisma Photii azymum adhibuisse in sacrificium: atque ita sensisse Isidorum, qui eorum rituum, si non auctor, certè approbator fuit. Quum ergo Patres Concilii Toletani sexti-decimi Isidoro mortuo celebrati decernunt, panem nonnisi *integrum & nitidum, qui ex studio fuerit præparatus; neque grande aliquid, sed modicam tantùm Oblatam, secundùm quod Ecclesiastica consuetudo retentat*, offerri debere; quumque adfirmant, *nequaquam in sacræ auctoritatis historia* usquam aliter gestum deprehendi; satis innuunt, eumdem panem quem probavit Isidorus tanta cum laude in octavo Concilio Toletano laudatus, in sacrificium adhibitum ab se fuisse, id est infermentatum: seque in ea fuisse persuasione, non alium apud Latinos ante omnem memoriam admissum esse. Exstat & alius locus pro azymo clarissimus inter editas Isidori epistolas, in ea scilicet quæ Redemto Archidiacono inscripta est. At epistola hæc, uti & præcedens Claudio Duci inscripta, mihi semper suspecta visa est, tum quia agit de azymorum controversia inter Græcos & Latinos, quam non ante sæculum undecimum natam fuisse & multa persuadent, & Leo Papa nonus in responsione ad Michaëlem Cerularium pronuntiat: tum quia nimis logicè definit verba sacra, quibus Christus Dominus Eucharistiam instituit, esse *de essentia seu de substantia sacramenti:* tametsi non longè ab eo loquendi modo recedit Paschasius Radbertus in libro de corpore & sanguine Domini, capite quinto-decimo. Ut ut sit de istius epistolæ veritate aliundè satis constare videtur Isidori pro azymo sententia.

67. Postea quàm hæc scripseram, accepi à V. C. Emerico Bigotio, audisse se aliquando Romæ à doctissimo Bibliothecæ Vaticanæ custode Luca Holstenio, exstare in quodam codice Vaticano testimonium Hildefonsi Toletani Pontificis pro usu azymorum: quo testimonio Holstenius adductus contra Sirmondi sententiam scribere cogitaverat. Hildefonsi locum etsi ob temporis angustias nondum obtinere potuerim, de hoc tamen lectorem monuisse è re litteraria esse existimavi.

68. Isidoro subscribit Venerabilis Beda in Lucæ caput vigesimum secundum. *Et neque aquam solam*, inquit, *neque solum vinum; sicut nec granum frumenti solum sine aquæ admistione & confectione in panem cuiquam licet offerre.* Eadem verba sunt HRabani Mauri in libro sexto commentariorum in Matthæum: qui rursus in libro primo de Ecclesiasticis Officiis, capite trigesimo primo, ita signanter exprimit azymum in usu sacrificii, ut ipsius sola auctoritas manifestè demonstret, jam ante Photii schisma Latinos in Missa panem infermentatum adhibuisse. Siquidem lucubratio ista ab eo condita est anno octingentesimo nono-decimo, ut patet ex versibus ei subjectis in pervetusto exemplari Bibliothecæ regiæ, id est ante annos quadraginta, quàm Photius pulso Ignatio in sedem Bysantinam intruderetur. Sic autem HRabanus loquitur in capite mox citato. *Quod autem panem sacrificii sine fermento esse oporteat, testatur liber Leviticus, ubi commemoratur Dominum per Moysen Filiis Israël ita præcepisse:* " Omnis, *inquit*, oblatio quæ offertur Domi-„ no, absque fermento fiat, nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacri-„ ficio Domini. „ *Credimus ergo & panem illum, quem primum Dominus in Coena mystica in mysterium* * *corporis sui consecravit, infermentatum esse.* Et paullo superiùs ita concluserat: *Ergo panem infermentatum & vinum aquâ mixtum in Sacramentum corporis & sanguinis Christi sanctificari oportet.* Ita HRabanus, cum in editis, tum in manu-scriptis codicibus, ut fidem faciunt duo exemplaria Bibliothecæ regiæ, quorum unum est annorum fere sexcentorum, alter octingentorum. Hic vero locus, quo nihil luculentius ad præsentem controversiam adduci potest, vel unus adstruit omnino usum azymorum initio sæculi noni, iis quidem verbis, ut non alicujus Ecclesiæ, sed Latinæ universæ communem, antiquum, ac necessarium morem fuisse appareat.

* MSS. Ministerium.

Idem etiam non obscurè insinuat Paschasius Radbertus Abbas Corbeïensis, HRabani æqualis, sed quinque annis mortuus ante ipsum, nimirum anno quinquagesimo primo supra octingentesimum, septennio ante ambitum Photii: dum sacrificii partes, immo & azymum trahit ad mores in libro de corpore & sanguine Domini capite vigesimo. *Hæc igitur conspersio de multis granis fecit unum corpus, corpus inquam sinceritatis & veritatis: si tamen sumus azymi, id est absque fermento malitiæ & nequitiæ, ut dignè panem de hac aqua conspersum accipere possimus...., Id circo, ô homo, serva conspersionem gratiæ: quia licèt triticum sis, nisi doctrinâ & virtute Spiritus sancti ad hanc unitatem & conspersionem fueris bene in farinam attenuatus; deinde conspersus gratiâ, & igne caritatis excoctus, non poteris ad soliditatem fidei firmari.* Hìc attinebat meminisse, non tantùm farinæ, aquæ, & coctionis; sed etiam fermenti, si tum panis sacrificii azymus non fuisset. At, quod rem evincit, Paschasius ad designandum Eucharisticum panem utitur vocabulo *conspersionis*: porro *conspersum* seu *conspersionem* idem esse atque infermentatum, docet nos Haimo Halberstatensis Episcopus in caput quintum epistolæ primæ ad Corinthios, dum scribit, Filios Israël egressos de Ægypto non detulisse inde *fermentatam farinam, sed tantummodò conspersam*: & Johannes Genuensis in Catholico: *Conspersio*, inquit, *est farina per aquam conglutinata sine fermento.* Ex quibus nullus de Paschasii mente superest ambigendi locus.

69. His argumentis adde ea quæ superiùs retulimus de Oblatis rotulisve super Cuthberti mortui pectus atque Othmari positis ante sæculum nonum: quæ sine dubio ferro characterato impressæ, ac proinde infermentatæ erant, uti & Oblatæ illæ, quæ à duabus feminis Germanicis confectæ sunt anno octingentesimo nonagesimo quinto, ex dictis. Illud verò in Udalrici auctoritate dignum consideratione est, quòd ritus Cluniacenses non fluxerint ab institutione Monasterii Clu-

niacensis: sed longè antè Euticius vir religiosus, Cœnobii Balmensis (ut creditur) Abbas principatu Ludovici Augusti, consuetudines illas desumserit *ex institutionibus & regulis diversorum Patrum, unoque volumine conligaverit*, testante Johanne Monacho in libro de vita sancti Odonis Abbatis Cluniacensis. Ex quo in ferre licet, religiosos illos ritus, quos Cluniacenses in conficiendis hostiis azymis servabant, profectos esse ex superiorum Patrum exemplo, cujus vestigia quædam in Candida nobili matrona & in sancta Radegunde suprà observavimus.

70. Hæc sufficere videntur ad probandum azymorum usum apud Latinos ante Photii secessionem. Scio quid sentiant sanctus Thomas Aquinas & Durandus, qui usum hunc ab Ecclesiæ quidem exordio receptum, sed ob hæresim Ebionitarum interruptum aiunt: quod factum Alexandro primo Pontifice censet Calvinus cum Barlaamo Hieracensi Episcopo. Nec me fugit, quid super hac re Johannes Gerson Cancellarius Parisiensis scripserit in tractatu primo de Communione sub utraque specie. Ast harum observationum brevitas non sinit his immorari. Restat ut ad Sirmondi objecta respondeam, postquam loca duo, Leonis Pontificis Romani & Humberti Cardinalis retulero. Leo Papa nonus in Epistola sexta ad Michaëlem Patriarcham Constantinopolitanum, cognomento Cerularium, tamquam indubitatam rem supponit, ab ipsis Christianæ Religionis principiis azymos panes in Ecclesia Latina usitatos fuisse: nec sanè uspiam, quod sciam, id novitatis nomine impugnavêre Orientales sæculo undecimo. Leonis Papæ verba hîc adscribam. *Illud autem quis non stupeat, quòd post tot sanctos & Orthodoxos Patres, per mille & viginti à passione Salvatoris annos, novus calumniator Ecclesiæ Latinorum emersisti, anathematizans omnes & publicam persecutionem excitans, quicumque participarentur Sacramentorum ex azymis?* Nemo non videt, invalidum, immo nullum esse Leonis argumentum, nisi supponat uti exploratum, Ecclesiam Latinam perpetuò usam azymis fuisse.

Unde mirari subit, quid his verbis intellexerit Sirmondus qui in Disquisitionis suæ capite tertio negat, Leonem vel Humbertum, " cùm azymorum causam „ agerent, istâ se perpetui moris præscriptione defendisse: „ recusatque ob id adsentiri vel Hugoni Tusco, qui Ecclesiam Latinam in azymis perpetuò immolasse; vel Ruperto Tuitiensi, qui Ecclesiam Romanam censet fermentum in sacrificio numquam admisisse. Sanè Humbertus in Responsione ad Nicetam Pectoratum, ex actis nescio quibus sextæ Synodi universalis refert Legatorum Romanorum responsum ad Constantinum Imperatorem: " A quo interrogati, qualiter Romana „ Ecclesia de sacrificio corporis & sanguinis Domini nostri Jesu Christi ordi- „ nem teneret, respondisse feruntur, in calice offerendum vinum aquâ mistum: „ oblationem verò panis nullam commistionem aut corruptionem fermenti habere „ debere. „ *Tunc*, addit Humbertus, *placuit piissimo Principi Constantino hæc traditio apostolicæ sedis.* Ex quo intelligitur, Humberti, uti & Leonis, mentem fuisse, ex Ecclesiæ Romanæ traditione perpetua descendere usum azymorum. Jam Sirmondi momenta pro fermento consideremus.

71. Primum est in capite primo Disquisitionis, quod ex populi oblationibus sacrificium consecraretur. " Quo igitur argumento, inquit Sirmondus, doceri „ clariùs poterat, Latinos tunc azymis in altari usos non esse, quàm undè constet „ oblatum à populo panem consecrasse, quem minimè dubium erat usitatum sibi ac „ fermento de more temperatum obtulisse? „ Immò verò non usitatum, idest communem & cibarium, sed studio præparatum panem à populo fuisse oblatum constat ex dictis: nec quidquam vetat, Fideles ante Photii turbas azymos panes obtulisse ex Ecclesiæ præscripto: cùm post Photium id præstiterint Cluniacenses & alii,

præstent-

præſtentque hactenus Armoricanæ matronæ teſte ipſo Sirmondo. Quamquam non negaverim, oblatum aliquando panem communem à laïcis: at quidem ante vel poſt ſacrificium, qui non in ſacrificii materiam cederet, ſed in uſus miniſtrorum & pauperum, ut ſuperiùs dictum eſt.

72. In capite ſecundo plura congeruntur argumenta: ,, Undenam, inquit Diſ- ,, quiſitor, Latinis de azymo veniſſet in mentem, qui ab Oriente, unde illis ſa- ,, crorum origo, non didicerant? ,, Ad quod ego: non conſtat, Latini an Græci variaverint panis materiam. Quippe Jacobus à Vitriaco Cardinalis in hiſtoriæ occidentalis capite trigeſimo octavo cenſet, Romanam Eccleſiam accepiſſe uſum azymorum à beatis Apoſtolis Petro & Paulo: Græcos verò mutaſſe hunc ritum poſt ſuam ab Latinis diſceſſionem, ne Romanam Eccleſiam imitari viderentur. Quòd ſi id non facilè perſuaderi poteſt, eo quòd Græci antiquæ diſciplinæ retinentiſſimi fuerint; ſaltem illud certum eſt, Eccleſiam Romanam ab ipſis primordiis cum Orientali non conſenſiſſe in nonnullis, putà in jejunio ſabbati, & in modo ſervandæ Quadrageſimæ, ut ex Ambroſio & Auguſtino, ex Socratis hiſtoria Eccleſiaſtica, aliiſque auctoribus manifeſtum eſt. Quid mirum ſi etiam in azymis?

73. Tertium Sirmondi argumentum eſt, notatos ab Orientalibus Ebionæos fuiſſe, quod δι' ἀζύμων, panibus azymis, ut Epiphanius refert, myſteria celebrarent. Verùm legenti integrum Epiphanii locum res omnino contraria apparet. Epiphanii textus is eſt: Μυστήρια καὶ δῆθεν τελοῦσι κατὰ μίμησιν τῶν ἁγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν διὰ ἀζύμων, καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυστηρίου δι' ὕδατος μόνου. Ad verbum: ,, Myſteria verò ſcilicet perficiunt ex imitatione Sanctorum Eccle- ,, ſiæ quotannis in azymis, alteram autem myſterii partem in aqua ſola. ,, Ex quo ſic argumentari licet: Ebionæi Catholicos in celebrando ſacrificio imitabantur in eo, quòd adhibebant azyma: diſcrepabant verò in eo, quòd ad alteram ſacrificii partem adhibebant meram aquam. Ergo Catholici primis illis Eccleſiæ temporibus azymo pane in ſacrificio utebantur. Quæ conſecutio exinde confirmatur, quòd Epiphanius azymorum uſum (uti errores ſolet) improbat nuſquam: at meræ aquæ patronos itidem Encratitas refutat in hæreſi quadrageſima ſexta editionis Petavianæ, in qua hæreſis Ebionitarum trigeſima eſt. Sanè Epiphanius referens alium errorem Ebionæorum, qui carnium uſum repudiabant, eos confutat exemplo Chriſti, qui in extrema Paſchatis celebratione carnes agni manducavit & azyma. Quî ergo Epiphanio in mentem venire potuit, ut hæreſeos inſimularet Ebionæos in eo, quod Chriſtum Dominum exemplo ſuo docuiſſe ipſe probat?

74. Reliqua Sirmondi objecta vel ſatis refutata manent ex dictis, vel minoris momenti ſunt. Nam quod opponit Ambroſii locum ex libro quarto de Sacramentis, ubi panis ſacrificii *uſitatus* dicitur; facilè diſſolvitur, ſi conſideres eo in loco panem vocari uſitatum, quòd ejuſdem materiæ ſit cum pane communi: opponique uſitatum pani ſupercœleſti ſeu carni Chriſti. Ceterùm etſi Photius, Romanæ ſeu Latinæ Eccleſiæ infenſiſſimus hoſtis, nullam de azymis objectionem movit, non inde tamen conſequitur, azymorum uſum apud Latinos in re ſacra non viguiſſe. Id enim ſine dubio diſſimulandum eſſe judicavit, propterea quòd azymum ex facto Chriſti Domini haberet auctoritatem. Hanc enim ob cauſam ſaniores & doctiores quique ex Græcis graviter indignati ſunt adverſus ſuos, ut probat Allatius in libro de perpetuo conſenſu utriuſque Eccleſiæ, quòd ea de re Latinis moverent litem: & Latini ipſi, quantumvis diſputationis fervore abrepti, nuſquam tamen Græcis fermentum ſuum tanquam illicitum exprobraverunt. Et quidem Photium, immo Eccleſiam Orientalem cum Chryſoſtomo, in ea tum fuiſſe perſuaſione, Servatorem noſtrum veſpere azymorum celebraſſe Paſcha, ac proinde in

azymis Eucharistiam instituisse, declarat Photius ipse in suæ Bibliothecæ capite centesimo sexto decimo, dum refert in certi Auctoris librum de sacro Paschæ festo, dicentis, Christum aliis quidem annis peregisse Pascha legale, id est secundùm legis præscriptum: minimè verò eo anno quo traditus est. Id quod Photius animadversione dignum judicavit. „ Nam Chrysostomus, inquit, & Ecclesia docent, Christum ante cœnam celebrasse Pascha legale. Καὶ σκόπειν χρή. ὁ γὰρ Χρυσόστομος Εκκλησία τότε φησὶν, αὐτὸν ἐπιτελέσαι τὸ νομικὸν πρὸ τῦ μυστικῦ δείπνυ. Non ergo mirum si Photius Romanis non obtrectavit usum azymorum: cùm ipse agnoverit cum tota sui temporis Ecclesia Orientali, Christum in eo quod extremum celebravit Paschate azymis usum fuisse. Præterea id genus alia dissimulavit Photius, in quibus Latini à Græcis discrepabant.

Pag. 55. n. 15. & 107. n. 18. Quantas turbas excitaverit Scotica tonsura inter Romanos & Scottos, superiùs vidimus. Dissimilis erat inter Græcos Latinosque tonsura capitis; nec tamen Photius Latinis id vitio tribuit, sed solam menti detonsionem. Ampliùs: sollemne tempus conferendi baptismi observabant Græci in Epiphania: interdicebant Latini, prohibente in primis Leone Magno in Epistola octogesima. Ad hæc, in Confirmationis sacramento solam chrismationem adhibebant illi: hi chrismationi addebant manuum impositionem. Ea non ignoravit Photius, nec tamen objecit. Nimirum ejus mentem facta hæc non pulsavêre, quemadmodum alia ab ipso objecta. Non enim omnium animi iisdem rebus moventur feriunturve. Denique agnoscit Photius differentiam & dissimilitudinem in mysticis sacrificiis per varias Ecclesias, διαφορὰν καὶ ἀνομοιότητα ἐν ταῖς μυστικαῖς θυσίαις: nec tamen inde reprehensionem peti sustinet in Epistola sexagesima quarta. Quid si in illa differentia reposuit azymum? Addunt nonnulli, Photium Latinorum rituum non ita callentem fuisse, ut qui Latinis capita quædam suppositicia merasque calumnias imposuerit, de agni consecratione, de ordinatione Diaconorum in Episcopos per saltum, & de chrismatis confectione ex aqua fluminis. Sicut ergo ex ejus objectis falsò quis inferat, hæc ita, uti ipse objicit, se tum habuisse apud Latinos; sic ex ejus silentio non rectè deduci azymum tum abfuisse à sacrificio Latinorum.

Verùm etsi Ratramnus tria hæc capita Latinis per calumniam objici causatur, nihilo minùs Æneas Parisiorum Episcopus secundum admittit: & Walafridus Strabus, utroque superior, in libro de rebus Ecclesiasticis capite octavo-decimo disertè tradit, morem offerendi & consecrandi agni *de Judaicarum superstitionum seminario natum*, *quorumdam simplicium errore* ad sua usque tempora fuisse propagatum. Qua in re Walafrido potior fides, quàm Æneæ aut Ratramno, qui id ut commentitium in Photium rejiciunt. Ex quo intelligitur, Photium Latinorum rituum non ita ignorantem fuisse. Quidquid id est, argumentum ex Photii silentio deductum contra usum azymorum, omnino diluitur certis Auctorum superiorum testimoniis quæ adduxi. De azymo hactenus.

OBSERV. X. Communio laïcorum sub utraque specie.

75. Oblationem sequitur Communio sacra, quam laïci etiam octavo sæculo manu recipiebant, & sub utraque specie frequentabant. Utrumque colligitur ex Actis sanctæ Odiliæ Abbatissæ, quæ morti proxima, *cùm calicem in quo dominicum corpus & sanguis habebatur, sibi adferri præcepisset, propriis manibus eum accipiendo sancta communione participata, omnibus cernentibus animam reddidit.* Usum calicis sacri in Viaticum egregiè signat factum religiosæ feminæ, nomine Fridburgæ, in Vita sancti Anscharii Bremensis Archiepiscopi, sæculo insequenti referendi. Ea quippe cùm jam appropinquaret dies mortis suæ, & nullus tunc adesset Sacerdos eo in loco ubi residebat; *ipsa amore sacrificii, quod audierat Viaticum esse Christianorum, de vino aliquantulum in quodam fecit reservari vasculo:*

& filiæ suæ in fide commendans, ut si quando ei ultimum tempus instaret, de ipso vino, quia sacrificium non habebat, ei in os distillaretur, ut vel sic Domini gratiæ exitum suum commendaret: quod *vinum tribus fere annis apud eam conservatum est.* Hoc exemplum apertè demonstrat calicis usum, etiam ad Viaticum, sæculo nono. Quamquam in alio exemplo ex Actis sanctæ Odiliæ repetito, non sanguinem solum ac separatum, sed panem sanguine intinctum significari conjicio eum ad modum, quo statuitur in cujusdam Concilii Turonensis capite quarto apud Burchardum: *Ut omnis Presbyter habeat pixidem aut vas tanto Sacramento dignum, ubi corpus dominicum diligenter recondatur ad Viaticum recedentibus ab hoc sæculo. Quæ tamen oblatio intincta esse debet in sanguine Christi, ut veraciter Presbyter possit dicere infirmo: Corpus & Sanguis Domini proficiat tibi*, &c. Idipsum etiam apud Cluniacenses observatum fuisse constat ex libro secundo Consuetudinum, capite trigesimo: tametsi Concilium Bracarense tertium canone primo longè ante prohibuerat, *Eucharistiam vino madidam populis pro complemento communionis porrigi.*

Ad istam prohibitionem respexisse videtur Guillelmus de Campellis, Catalaunensis Episcopus, Bernardi Abbatis Clarevallensis præcipuus amicus, is cujus lucubrationes passim citantur in opusculo quodam, quod Pancrisis inscribitur. Locum integrum ex membraneo codice Cheminionensi descripsi in hunc modum: " De perceptione Eucharistiæ diversi quidem usus sunt secundùm aliquas causas: „ sed res eadem. Quòd enim panis intinctus prohibitus est accipi, ex frivola causa „ fuit, scilicet pro buccella intincta, quam Dominus Judæ ad distinctionem por- „ rexit: tamen cum fide bonum est. Item quòd utraque species per se accipitur, „ eo fit, ut memoria corporis quod in cruce visibiliter pependit, & memoria san- „ guinis qui cum aqua de latere fluxit, artiùs teneatur, & quasi præsentetur. Ta- „ men sciendum, quòd qui alteram speciem accipit, totum Christum accipit. „ Non enim accipitur Christus membratim vel paullatim: sed totus vel in utraque „ specie, vel in altera. Unde & infantulis mox baptizatis solus calix datur, quia „ pane uti non possunt, & in calice totum Christum accipiunt. Dandus autem „ est calix eis: quia sicut non potest ad vitam quis ingredi sine baptismo; ita nec „ sine hoc vitali Viatico. *Et post quosdam versus:* Quod ergo dicitur utramque „ speciem oportere accipi, hæresis planè est. Quamvis enim utraque sacramenta „ ibi sint secundùm fractionem & odorem, & calorem & saporem: tamen in utra- „ que specie totus est Christus, qui post resurrectionem quidem ex toto est invi- „ sibilis, impassibilis, indivisibilis: ita ut nec sanguis sine carne, nec caro sine „ sanguine, nec utrumque sine anima humana, nec tota humana natura sine Verbo „ Dei sibi personaliter coünito. Et ideo licèt in alterutra specie totus sumatur; ta- „ men pro causa prædicta sacramentum utriusque speciei ab Ecclesia immutabiliter „ retinetur. Sunt enim in Ecclesia sacramenta quæ mutari licet, sunt quæ non li- „ cet: ut de aqua baptismi, de his speciebus, de oleo consecrationis. „ Hæc fusiùs retuli, tum quòd ea non cuivis obvia esse possint, tum quòd inde manifestum sit, Communionem sub utraque specie duravisse ad sæculum usque duodecimum. Siquidem Guillelmus de Campellis obiit anno centesimo vigesimo primo suprà millesimum: quo etiam tempore panis intinctus vulgò communicantibus porrigebatur: id quod item patet ex Epistola quadam Arnulfi Roffensis Episcopi, edita in tomo secundo Spicilegii, & ex alia Hildeberti Episcopi Cenomannensis id improbantis.

Non tamen calicis usum tum fuisse abolitum, certum est non solùm ex hoc loco, sed ex pluribus aliis. Petrus Damiani in Opusculo quarto-decimo de Ordine Fontis-Avellanæ: *Calices duos argenteos*, inquit, *hac vobis ratione providimus, ut*

cùm sacra dominici corporis & sanguinis mysteria vultis accipere, stannum vel vilius quodcumque metallum vestris labiis nequaquam necesse sit adhibere. Id etiam clarè docet Udalricus in libri secundi capite trigesimo. Exstat post Gerberti epistolam nonagesimam *distichon in calice*, quod an de pane intincto, an de utraque specie seorsum adservata intelligendum sit, Lectoris erit judicium.

Hinc sitis atque fames fugiunt, properate Fideles:
Dividit in populos has Præsul Adalbero gazas.

Verùm disertè omnino Petrus Damiani calicis usum penes laïcos etiam infirmos adstruit in Opusculi quadragesimi septimi capite secundo, agens de quodam Presbytero, qui *aliquando dum sacri muneris Eucharistiam detulisset ægroto, ut erat utique deses ac negligens, aliquantulum dominici sanguinis remansit in calice. Quod cùm ille ad Ecclesiam rediens comperisset, sed fastidio præpeditus noluisset accipere; mox calicem lavit, & in labrum marmoreum, in quo erat aqua sanctificata, projecit. Et, ô magnum divinæ virtutis indicium! Illam labri partem quam id quod effusum est de calice contigit, in sanguineum ruborem repentè convertit, ubi scilicet duæ majores guttæ exprimuntur.* Sanè per id tempus, hoc est medio sæculo undecimo, panis intincti usum paucis in locis apud Latinos usurpatum fuisse, intelligitur ex Humberto Cardinali, qui morem hunc in Græcis carpit, & calicis usum seorsum à pane penes Latinos frequentatum adfirmat. Denique ex dictis manifestum est, etiam sæculo duodecimo sanguinem Christi Domini infantibus statim à baptismo præbitum fuisse. Huc accedit auctoritas Magistri Roberti Pauluļi in libro primo de Ecclesiasticis officiis, capite vigesimo, ubi notat ignorantiam quorumdam sui temporis Presbyterorum, qui Ecclesiasticæ institutionis formam retinentes, non rem ipsam, pueris dabant vinum loco sanguinis. Istud Opusculum editum est sub nomine Hugonis à sancto Victore: verùm in optimæ notæ apographo Corbeïensi tribuitur Magistro Roberto Paululo, qui in Chartario Corbeïensi nonnullis instrumentis subscripsisse invenitur annis supra millesimum centesimo septuagesimo quarto, nono, & octogesimo quarto, *Magister Robertus Paululus, minister Episcopi Ambianensis.* Hæc indicare opportunum visum est ad illustrandum Auctorem hactenus ignotum.

OBSERV. XI. Eucharistia manu recepta.

76. Eucharistiam in manus etiam à feminis acceptam octavo sæculo fuisse, superiùs ex Actis sanctæ Odiliæ vidimus. Quamquam Synodus Autisiodorensis sub Aunachario congregata sub finem sæculi sexti, id feminis interdicit canone trigesimo sexto, & *Dominicale* manibus teneri præcipit canone quadragesimo secundo. Viris autem, & fortassis etiam Virginibus sacris, licebat Eucharistiam manibus excipere ad sæculum octavum. Cædmon Monachus, non tamen Presbyter, ad extrema deveniens, rogavit Eucharistiam sibi adferri: *quâ acceptâ in manu*, inquit Beda in historiæ Ecclesiasticæ libro quarto, capite vigesimo quarto, *interrogavit, si omnes placidum erga se animum haberent.* Adeo verò neque id etiam feminis tunc temporis negatum, ut etiam Eucharistiam aliis tradere præsumerent sæculo nono. Eam temeritatem in viris feminisque laïcis refellunt damnantque Concilia, Parisiense anno octingentesimo vigesimo nono in partis primæ capite quadragesimo; Remense relatum ab Reginone in libro primo de Ecclesiasticis disciplinis capite vigesimo supra centesimum, & à Burchardo & Gratiano; Hincmarus etiam in Capitularis secundi capite decimo. Huic malo in dies gliscenti ut obviaret Concilium Rotomagense, statuit, ut ne quis ampliùs Eucharistiam acciperet manu, sed Sacerdos communicaturis eam porrigeret. Concilii hæc verba sunt capite secundo. » Dictum est nobis, quòd quidam Presbyteri celebrata

„ Missâ detractantes ipsi sumere divina Mysteria quæ consecrarunt, calicem Domini „ mulierculis quæ ad Missas offerunt tradant, vel quibusdam laïcis qui dijudicare cor„ pus Domini nesciunt, id est discernere inter cibum spiritualem atque carnalem. Quod „ quantum sit omni Ecclesiasticæ religioni contrarium, pectus Fidelium novit. Unde „ omnibus Presbyteris interdicimus, ut nullus in posterum hoc facere præsumat: sed „ ipse cum reverentia sumat, & Diacono aut Subdiacono qui ministri sunt altaris, colli„ genda tradat. Illud etiam attendat, ut eos propria manu communicet. Nulli autem „ laïco aut feminæ Eucharistiam in manibus ponat: sed tantùm in os ejus cum his ver„ bis ponat: Corpus Domini & sanguis prosit tibi ad remissionem peccatorum & ad „ vitam æternam. Si quis hæc transgressus fuerit, quia Deum omnipotentem con„ temnit & quantum in ipso est inhonorat, ab altari removeatur. „

Istud Concilium, quod needum editum est * præter hoc caput quod refertur ab Ivone, in manu-scripto exemplari constat capitulis sexdecim, inscribiturque SYNODUS GENERALIS RODOMI REGNANTE HLUDOVIO GLORIOSO REGE, id est (ut quidem conjicio) Ludovico secundo cognomento Balbo, aut certè ejus filio cognomine ac successore, circiter annum octingentesimum octogesimum. quo ex tempore abrogari cœpit mos ille recipiendi in manus Eucharistiam, reservatâ nihilo minùs Diacono & Subdiacono tractandi corporis dominici facultate. Apud Uldaricum in libro secundo Consuetudinum Cluniacensium capite trigesimo, Diaconus *hostias frangere & dividere* in aliorum communionem dicitur; & Subdiaconus *portiunculam dominici corporis quam sumturus est, de patena accipere cum duobus mediis digitis sinistræ manus*. Et in antiquis Statutis Cartusiensium anno millesimo ducentesimo quinquagesimo nono conditis præcipitur, Diaconum singulis dominicis de hostia adservata seipsum communicare. Guillelmus Major Andecavorum Episcopus in Synodo habita in festo sancti Lucæ anni supra millesimum ducentesimi septuagesimi tertii, arguit Rectores seu Curiones nonnullos, permittentes, ut Diaconi quos secum habebant, *sine necessitatis articulo* confessiones audirent & absolverent: corpusque dominicum infirmis deferrent & ministrarent: id quod nonnisi *in necessitatis articulo* fieri vetat sub interminatione suspensionis.

* Exstat nunc inter Concilia Rotomag. Provinciæ edita Rotomagi an. 1717. & VII. coactum fuisse sæculo creditur.

OBSERV. XII. Altaria plura in una Ecclesia.

77. Huc pertinet consideratio de altaribus sacris, de quibus ut aliquid admoneam, movet me Auctor historiæ eucharisticæ, dum ait, altare unicum in unaquaque Ecclesia ante sæculum octavum fuisse; & altaria portatilia seu tabulas altaris, quas *itinerarias* vocat Ordo Romanus, in usu non fuisse ante sæculum undecimum. Utrumque examinandum hoc loco est. Altare unicum in qualibet Ecclesia primis Religionis Christianæ sæculis fuisse constat, tùm quia unus Sacerdos uni Ecclesiæ præficiebatur, seu (ut aiunt) incardinabatur; tum quia rari erant Sacerdotes etiam in Monasteriis, Sacerdotum collegia nulla. Crescente numero Fidelium, crevit & numerus ministrorum sacrorum Ecclesiarumque. Optatus Milevitanus in libro secundo, Romæ quadraginta & ampliùs fuisse testatur Basilicas sub tempore persecutionis Diocletiani: & Cornelius Papa in Epistola ad Fabium, ab Eusebio relata in historiæ libro sexto, capite quadragesimo tertio, “ ait Romæ tum fuisse Presbyteros quatuor & quadraginta, pro numero videlicet „ Ecclesiarum; septem autem Diaconos, totidemque Subdiaconos; Acoluthos „ duos & quadraginta; Exorcistas & Lectores cum Ostiariis quinquaginta duos, „ viduas denique cum infirmis & egentibus plusquam mille & quingentas. „ En qualis erat tum Romani Cleri status. Vix alia erat in Monasteriis disciplina: etsi in Monasterio Nitriæ erant Presbyteri octo; unus tamen, is scilicet qui primus erat, quoad viveret, offerebat, judicabat, concionabaturque, teste Palladio, ceteris nihil ejusmodi præsumentibus. Verùm de numero Presbyterorum in Monasteriis inferiùs oratio recurret.

Sæculo sexto unius Basilicæ unus titulus erat : testis ea de re Gregorius Turonicus Episcopus in libris de gloria Martyrum. Ecclesiæ plures in uno Monasterio constructæ, sua cuique ara. Hinc sanctus Pater Benedictus in monte Casino duplex Oratorium, sanctus Maurus Glannafolii quadruplex erexit. Paullo post Sacerdotum numerus augeri, mysteria sacra frequentari ampliùs; & aræ plures una in Ecclesia construi cœptæ. Quippe in sepulcri dominici Ecclesia, referente Arculfo Episcopo Gallo, qui loca sacra invisit sæculo septimo, altaria erant quinque; & in Basilica S. Mariæ in valle Josaphat altaria quatuor. Immò sæculo sexto Burdigalæ in Basilica sancti Petri altare duplex erat, uti nos docet Gregorius Turonensis Episcopus in libro primo de gloria Martyrum, capite trigesimo quarto. Sæculo dein octavo numerus altarium auctus : adeo ut Carolus Magnus in Capitulari edito anno octingentesimo quarto ad Theodonis-villam mandaverit *de altaribus, ut non superabundent in Ecclesia.* Certè in primaria Romæ Basilica sancti Petri, præter majorem aram, Paulus Papa *mensam illam* quam Pippinus Rex Stephano Pontifici direxerat, *infra aulam ipsius Principis Apostolorum introduxit, & super corpus ejusdem* positam *chrismate unctionis sanctificavit*, & in ea *sacrificium obtulit*, ut testatur epistola quarta-decima codicis Carolini.

Etsi verò unius Ecclesiæ quondam unum erat altare, plures tamen in eo Missas uno quoque die celebrari fas erat, contra quàm multi opinantur. Ea enim quæ hac de re leguntur interdicta, non de diversis Sacerdotibus, sed de uno eodemque explicanda sunt. Id ex Concilii Autissiodorensis, quod anno quingentesimo septuagesimo octavo celebratum est, capite decimo planum fiet. *Non licet super uno altario in una die duas Missas dicere: nec in altario ubi Episcopus Missas dixerit, ut Presbyter in illa die Missas dicat.* Quibus sanè verbis prærogativa quædam Episcopo supra ceteros Presbyteros tribuitur, ut scilicet in illo altari, in quo Missam dixisset, Presbytero non liceret ea die sacrificium offerre. Ergo Presbyteris licebat, aliis post alios, Missas in eodem altari celebrare : aliàs frustranea esset Concilii additio de Episcopis. Hoc illustratur facto Gregorii Turonici Episcopi, qui cùm ab æmulis apud Chilpericum esset accusatus maledicentiæ in Fredegundem, *apud Brennacum villam restitit ad hoc causa, ut dictis Missis in tribus altaribus se de his verbis exueret sacramento. Et licèt canonibus essent contraria, pro causa tamen Regis impleta sunt.* Ad quid enim non in uno, sed in tribus altaribus Gregorius celebravit Missas tres, nisi quia uni Sacerdoti id in uno altari non licebat?

OBSERV. XIII. Altaria mobilia.

78. Altaria mobilia seu portatilia in usu fuisse longè ante sæculum undecimum, patet ex Vita sancti Wlframni Episcopi Senonensis, in qua Wlframnus in navi Oceanum trajiciens, sacrum fecisse super altare portatile dicitur. Consentit Beda in historiæ libro quinto, capite undecimo, agens de duobus Ewaldis, qui *cotidie sacrificium Deo victimæ salutaris offerebant, habentes secum vascula & tabulam altaris vice dedicatam*: & Hincmarus in Capitulari tertio præcipit, *ut nullus Missam celebret in altari non consecrato, vel sine tabula ab Episcopo consecrata*, quæ sit *de marmore vel nigra petra, aut litro honestissimo.* Nec alium fuisse usum sæculo quinto, ut putat Auctor historiæ eucharisticæ in Addendis, probat exemplum Theodoriti, qui Diaconorum manibus vice altaris usus est ad sacrificium. Quamvis enim tabellæ ejusmodi in usu essent ævo Theodori Cantuariensis Episcopi, tamen ipse in Pœnitentiali suo libro ait licere Presbytero *Missam in campo dicere, si Diaconus, vel Presbyter, vel ipse calicem & oblationem manibus tenuerit.* Quin immo Theodoriti factum innuit, non licuisse uti mensâ profanâ in sacrificium : ut necesse fuerit adhibere manus Ministri sacri vice altaris. Formam ejusmodi tabularum repræsentat nobis codex manu exaratus Cœnobii Dionysiani

prope Lutetiam Parisiorum: quo in codice Carolus Calvus prædicto Monasterio multa donaria contulisse dicitur, in his *altare portatile de marmore porphyretico per quadrum auro incluso, quatuor pedes habente; in quo in anteriori parte posuit brachium sancti Jacobi Apostoli, qui dictus est frater Domini; ad dexteram verò ejusdem altaris partem brachii pretiotissimi protomartyris Stephani; ad sinistram verò ejusdem altaris brachium sancti Vincentii Martyris auro optimo inclusit.*

79. Porro edita fuisse ab initio altaria constat ex facto Alexandri Constantinopolitani Episcopi apud Socratem in Historiæ Ecclesiasticæ libro primo, capite trigesimo-sexto, & ex facto Gainæ apud Sozomenum in libri octavi capite septimo, qui uterque subtus aram Deo preces fudisse perhibentur. Ejusdem erant formæ altaria in Occidente sæculis octavo & nono. Nam teste Adelhelmo Sagiensi Episcopo in libro de miraculis sanctæ Opportunæ, numero nono, miles quidam Bosonis Regis, cæcitate à Deo percussus, *subtus altare jacens* visum Monciaci recepisse perhibetur; & in libello de translatione & miraculis S. Gorgonii Martyris hîc, capite quarto-decimo, mutus quidam permissus est in Ecclesia *jacere sub gradibus, quibus ad altare adscenditur*: quod de crypta subterranea intelligendum non puto. Utrumque locum illustrat Gregorius Turonensis Episcopus in libro primo de gloria Martyrum, capite trigesimo-tertio, ubi aram, qualis suo tempore Burdigalæ in Basilica sancti Petri Apostoli cernebatur, describit in hunc modum. *Hujus altare positis in altum pulpitis locatum habetur: cujus pars inferior in modum cryptæ ostio clauditur, habens nihilo minùs & ipsa cum Sanctorum pignoribus altare suum.*

OBSERV. XIV. Altaria edita & cava.

Neque solùm edito in loco sita erant altaria: erant etiam cava, ut patet ex libro Ardonis de Vita Benedicti Anianæ Abbatis, ubi Auctor de altari Salvatoris apud Anianam constructo scribit in hæc verba: *Altare illud forinsecus est solidum, ab intus autem cavum, retrorsum habens ostiolum, quo privatis diebus inclusæ tenentur capsæ cum diversis Reliquiis Patrum.* Ergo diebus Dominicis & festis indè producebantur Reliquiæ, Fidelium oculis & cultui exhibendæ. Simile etiam erat altare illud aureum, quod Angilbertus Mediolanensis Episcopus in æde Ambrosiana, ubi tum degebant Sodales nostri, fieri curavit ante medium sæculum nonum: quodque ex Purisello describens Ughellus in Italiæ sacræ tomo quarto, notat in posteriori altaris parte binas fuisse fores perangustas, per quas ostiolum patebat in partem altaris interiorem, ubi repositæ Reliquiæ. Quin etiam mobilia erant quandoque altaria majora. Ejus rei auctorem habemus „ Chronographum Laureshamensem scriben„ tem, Helmericum Abbatem tumbam sancti Nazarii auro argentoque decorasse, „ altare etiam simili impensa & opera mirificasse, *quod postea ad Ecclesiam S. Petri, quæ dicitur Altenmunster, translatum est*: & in loco ubi Christus Dominus natus est, præter altare quod erat in Ecclesia super speluncam ædificata, erat etiam altare minus, quod transferebatur in speluncam ab iis qui Missas ibi celebrare volebant, teste Sanctimoniali in Vita sancti Willibaldi Episcopi Eistetensis.

80. Post Eucharistiæ considerationem agendum videtur de Confessione & Pœnitentia, prout nobis occasionem præbent Acta hîc edita: in quibus CONFESSORUM vocabulum usurpatum non semel, & CONFESSIO frequens inculcata: sic enim in libello de gestis Bertilæ Abbatissæ Kalensis scribit Auctor anonymus ejus æqualis: *Familiam quoque Monasterii sive vicinos propinquos per sanctam Communionem attrahebat, ut datis Confessionibus pœnitentiam pro peccatis suis agerent.* Ex his verbis satis apparet, eam fuisse tum temporis persuasionem, ut qui ad Communionem sanctam accedere vellent, conscientiam prævia Confessione repurgarent: siquidem Bertila *per Communionem* suos attrahebat ad Confessionem & Pœnitentiam: indeque refelli Johannem Dallæum, è Novatoribus sanè eruditum qui in

OBSERV. XV. Confessio Communioni præmissa.

libro quarto de Confessione, capite quarto adserit, ne nono quidem sæculo hoc à Fidelibus communicaturis postulasse Patres, ut apud Sacerdotem Confessione arcana pectus purgarent, antequam ad Domini mensam accederent. Ab eo errore longè aberat Alcuinus, dum in Confessionis formula, quam exhibet in secunda parte de Psalmorum usu, pœnitentem ita loquentem inducit: *Corpus & sanguinem Domini, polluto corde & corpore, sine Confessione & Pœnitentia, scienter indignè accepi, nec judicium Dei super me venturum exterritus timui, ut timere debui.* Qui ergo Eucharistiam polluto corde & corpore suscipiebat, nisi confessionem & pœnitentiam præmisisset, judicium incurrere censebatur.

Confessionis necessitas.

81. Ne verò Dallæus, ut solet, hos aliosque locos detorqueat ad Confessionem peccatorum, quæ publicâ pœnitentiâ expiari prævia Confessione oportebat; demonstrandum est istud Alcuini totiusque Ecclesiæ dogma eo tempore fuisse receptum, peccata letalia, etiam interna, sine Confessione remitti non posse, ubi adesset copia Sacerdotis. Exorta per id tempus est prava secta quorumdam laïcorum *in provincia Gothorum*, id est (ut quidem existimo) in Gallia Narbonensi, qui peccata sua Sacerdotibus confiteri recusabant. Exstat ea de re Alcuini epistola septuagesima prima editionis Chesnianæ, inscripta *dilectissimis Fratribus & Patribus in provincia Gothorum*, malè Canisio (apud quem vigesima sexta est) *in provincia Scotorum*, quâ in epistola sic Alcuinus loquitur: *Dicitur verò neminem ex laïcis suam velle Confessionem Sacerdotibus dare, quos à Domino Christo cum sanctis Apostolis ligandi solvendique potestatem accepisse credimus.* Tum variis argumentis & necessitatem Confessionis in peccatore, & facultatem absolvendi in Sacerdote probat. Postea ex comparatione trium mortuorum quos Dominus suscitavit, tria distinguit peccantium genera, *quæ modò quotidie divina confitentibus suscitare solet gratia.* Alii quippe in corde peccant, alii opere, alii ex consuetudine. Demum ita concludit: *Hæc cogitate, carissimi Fratres, & in qualicumque harum trium mortium genere si quis jaceat, citiùs ad Confessionis probatissima medicamenta confugiat, salutifero pœnitentiæ se abluat medicamine, ut non ad judicium damnationis, sed ad salutem sanctificationis communicet corpore & sanguine Domini nostri* JESU CHRISTI. Ex quibus manifestum est Alcuini hanc fuisse sententiam, non minùs eos qui in corde, id est solo interno animi consensu, quàm eos qui opere ipso externo peccaverant, Confessionis remedio ac legi obnoxios esse, ut non ad judicium, sed ad salutem Eucharistiam acciperent. Id verò etiam ampliùs declarat his verbis, quibus aliter sentientes revocat ad saniorem mentem. *Sequimini vestigia sanctorum Patrum, & nolite in catholicæ Fidei Religionem novas inducere sectas. Cavete vobis venenosum erraticæ invectionis fermentum: sed in sinceritate & veritate mundissimos sacræ Fidei panes comedite.* Quid nomine *sectæ* intelligat, non in uno loco explicat Alcuinus in libris adversus Elipandum. Eo enim vocabulo designat hæresim in tribus versibus epistolæ istis libris præfixæ. Ergo in negotio Religionis Christianæ non sequitur *vestigia sanctorum Patrum*, sed *sectam*, id est hæresim, *& erraticæ invectionis fermentum* inducit, quisquis negat, peccata etiam interna Sacerdotibus non esse revelanda, & prætermisso Confessionis remedio expiari posse solo animi pœnitentis dolore.

Nec alienum ab hoc loco est id quod in Actione prima Concilii Romani sub Zacharia Pontifice legitur de præsumtione quadam Aldeberti hæretici, cujus hoc *maximum scelus & blasphemia contra Deum* commemoratur, quòd *venienti populo & prostrato ante pedes ejus & cupienti confiteri peccata sua dicebat: scio omnia peccata vestra, quia mihi cognita sunt occulta vestra: ideoque non est opus confiteri ea. Securi ergo & absoluti de peccatis vestris præteritis, revertimini ad domos vestras cum pace.*

Hoc

Hoc in textu duo potissimùm observanda : alterum, moris tunc temporis fuisse, ut qui Sacerdotibus peccata sua in aurem revelare volebant, prostrati ante pedes Confessarii id præstarent : alterum, Aldebertum Sacerdotem fuisse, & proinde non ob aliam causam à Patribus hoc in facto damnatum, quàm quòd dicebat, *opus non esse* confiteri sibi peccata sua, ut quis *securus & absolutus* à peccatis redderetur. Ex his item refellitur Dallæus, dum in libri quarti capite undecimo audacter asseverat, nullos ante hæc quinque ultima sæcula homines catholicis de sacramentali Confessione fecisse controversiam.

82. De necessitate Confessionis in extremis eadem erat hominum illius ævi persuasio. Id quod probat in primis Auctor anonymus ac subpar in libello de Vita sancti Filiberti Abbatis Gemeticensis. Quippe *cùm unus Monachus venisset ad extremum mortis, mutus effectus est labiis. Ingressus Dei Sacerdos ad illum, blandè suadere cœpit, ut si haberet occultum facinus, unde pœnitentiam non egisset, manum ejus stringeret. Cumque ille ita fecisset, ingressus vir Dei Ecclesiam sanctæ Mariæ, cœpit Dominum exorare, ut ægro dignaretur linguam reddere, ne adversarius animam pro absconso crimine valeret submergere in barathrum inferni. Cumque Sanctus de oratione consurgeret, ei Frater alius nuntiavit, quòd æger loqui valeret, & confessionem ei dare satageret. Quod ita factum est, nam confessione data & receptâ pœnitentiâ reddidit animam Domino : ut nec Sanctus de Domino diffideret, nec æger in desperationem transiret.* Hîc vides existimasse Filibertum, Monachi sui facinus, tametsi *occultum*, etiam amisso vocis officio sine Confessione remitti non posse : quod tamen aliter de illis moribundis à Leone Magno doceri, observavi in Sæculo nostro secundo, ubi hæc Vita edita est. etiam in extremis.

Necessitatem Confessionis in extremis agnoscunt etiam Patres Concilii Calchutensis in Anglia celebrati anno septingentesimo octogesimo septimo, in capite vigesimo. *Si quis (quod absit) sine pœnitentia aut confessione de hac vita dicessit, pro eo minimè orandum est. Nullus enim sine peccato est.* Et Jonas Aurelianensis Episcopus in libro primo de institutione laïcorum, capite quarto decimo : *Si ergo infirmi in peccatis sint, & hæc Presbyteris Ecclesiæ confessi fuerint, ac perfecto corde ea relinquere atque emendare sategerint, dimittentur eis. Neque enim sine confessione emendationis* (lege *& proposito emendationis*) *peccata queunt dimitti.* Quid signantius ad catholicum dogma confirmandum adferri potest? Huc multa alia conjici possent testimonia & exempla, qualis est auctoritas Concilii Parisiensis sexti, vetantis Presbyteros seu Rectores Ecclesiarum per diversa mitti, quòd *eorum absentiâ homines sine confessione plerumque moriantur* ; qualia sunt exempla apud Bedam in libri quarti capite vigesimo quinto, & quinti quarto-decimo, & apud Bonifacium Maguntinum Antistitem in epistola nona-decima ad Ethelbaldum de Ceolredo Rege, *qui sine pœnitentia & Confessione de hac luce ad tormenta inferni migrasse* perhibetur. Verùm hæc fusiùs persequi non sinunt observationis leges.

83. Confessionis integritatem commendant Concilia, Cabilonense secundum capite trigesimo secundo, & Ticinense capite sexto. Theodulfus etiam Aurelianensis Episcopus in Capitularis articulo trigesimo primo : quibus in locis præcipitur ut Confessio *plena* fiat, tam de peccatis quæ *animi motu* sive *cogitatione*, quàm de his quæ *carnis fragilitate* seu *opere* perpetrantur : & publica quidem *publicè*, occulta verò *occultè* expientur. Legendus etiam Jonas in libro primo de institutione laïcali, capite octavo-decimo. OBSERV. XVI. Confessionis integritas.

84. Generalis Confessionis exempla quædam hoc loco expendenda sunt, unum ex septimo, alterum ex nono sæculo. Eligius teste Audoëno in Vitæ libro primo, capite septimo, *cùm jam virilem ageret ætatem, cupiens se vas Deo exhibere sanctifi-* OBSERV. XVII. Confessio generalis.

catum, ac metuens ne aliqua suum delicta pectus frustrarent, omnia ab adolescentia sua coram Sacerdote confessus est acta: sicque sibi austeram imponens pœnitentiam, &c. En egregium Confessionis generalis exemplum in homine piissimo, ab Auctore æquè sancto, ejusque æquali & amico relatum. Aliud non minùs insigne exstat in libello, qui inscribitur Consilium Hincmari Archiepiscopi de pœnitentia Pippini Junioris, olim Regis Aquitaniæ, apud Sirmondum in Analectis ad Capitula Caroli Calvi. *Exhortandus est Pippinus, ut puram confessionem de omnibus peccatis suis, quæ ab ineunte ætate perpetravit, secretè faciat: quia fortè talia fecit, quæ turpe est etiam in publicum dicere.* Hæc de occultis; de publicis autem criminibus, nempe *de hoc quòd suum habitum*, monasticum scilicet, *dimisit & se perjuravit, & quia cum paganis se junxit, & quia sua conjunctione multa mala sunt perpetrata, coram Ecclesia inter publicè pœnitentes se lacrymabiliter accuset.* De Monachorum seu Novitiorum generali Confessione infrà.

OBSERV. XVIII. 85. Aliud genus Confessionis generalis, quà scilicet scripto aut verbis generatim conceptis se se peccatores profitebantur, in usu per ea tempora erat. Eo animo Rotbertus Cenomannensis Episcopus epistolam scripsit, *quam in ægritudine valida positus direxit Episcopis circa muros Andegavis cum Carolo Principe in obsidionem Nortmannorum residentibus, petens ab eis absolvi.* Exstat ea epistola in tomo tertio Conciliorum Galliæ, cum subjecta *epistola absolutionis, quam ei remiserunt iidem venerabiles Consacerdotes.* Memoratur & altera Hildeboldi Suessionensis Episcopi ad Hincmarum, *cum exhortatoria Hincmari Metropolitani ad ipsum Hildeboldum corporea infirmitate detentum: in qua juxta petitionem litterarum confessionis illius, sua auctoritate eum per absentiam corporalem reconciliando absolvit.* Quid Episcopi illi Coepiscopis suis revelaverint, qualemve ab illis absolutionem retulerint, non facile fuerit divinare. In litteris Confessionis generatim se peccatores esse protestantur: sed forsan seriem peccatorum suorum seorsum exponebant in aliis schedulis, quas perlectas incunctanter lacerari par erat. Crediderim hac generali professione postulasse eos indulgentiam seu remissionem pœnæ peccatis suis debitæ. Id suadet Epistola Johannis Papæ decimi noni ad Hugonem, cognomento Cabilonensem, Autisiodorensem Episcopum: qui *scrupulo tactus peccatorum ad Johannem pergens, acriter se pœnitere clamavit, indignum se vociferans curæ pastoralis ac pontificalis dignitatis.* Is à Pontifice absolutionis litteras impetravit, in quibus notanda hæc verba: *Proinde Fratri nostro Hugoni Autisiodorensi Præsuli, Deo & nobis sua peccata confitenti, seseque culpabilem reddenti, plenariam à Deo pollicente promittimus consequi indulgentiæ veniam*, uti legitur in libro de gestis Episcoporum Autisiodorensium, capite quadragesimo nono. His præiverat Alcuinus, qui in epistola sexagesima tertia Hadriano Papæ se se offert *peccatorum maculis sanandum*, postulatque *ut jubeat se salutiferæ pietatis verbo à peccatorum vinculis esse solutum.* Idem flagitat à Leone Papa epistola septuagesimâ secunda. Quo demissionis ac confessionis, tametsi generatim expressæ, genere aliquid relaxamenti auctoritate Ecclesiastica sibi contingere persuasum habebant homines illi religiosi.

OBSERV. XIX. Confessarii proprii. 86. Auditores Confessionum ab eo primùm octavo sæculo certis personis addictos invenio. Bertinus Sithivensis Abbas Walberto Comiti *Pater Confessionum* fuisse dicitur: & Martinus Corbeïensis Monachus, Caroli Principis cognomine Martelli *Capellanus, cui Carolus confitebatur peccata sua.* Humbertus seu Bertus, Offæ Regis Merciorum Capellanus, *conscius* ejusdem *secretorum & Confessor* appellatur apud Spelmannum in Conciliorum Angliæ tomo primo. Donatus Scottus, Fesulanæ Ecclesiæ Episcopus, Ludovico & Lothario Imperatoribus à confessionibus fuisse perhibetur in tomo tertio Italiæ sacræ. Postea res trita cœpit esse. Nam Dun-

stanus regii Palatii Presbyter, ac *Cancellario Turketulo à secretis familiarissimus, & confessionum suarum communicator confidentissimus* dicitur apud Ingulfum. Othalricus seu Udalricus Augustanus Episcopus Ottonis primi Imperatoris, teste Ditmaro in Chronici libro secundo; Stephanus, qui postea hæreticus fuit, Constantiæ Reginæ, uxoris Rotberti Francorum Regis *Confessor* in Actis Concilii Aurelianensis, tomo secundo Spicilegii. Theodoricus Abbas Cœnobii sancti Petri apud Carnutas, *Confessor* Richardi Nortmannorum Comitis seu Ducis; Avicius Prior Monasterii Eoveshami, *Confessor* Comitis Leofrici apud Ingulfum; uti & Lanfrancus Comitis Waldeni, appellantur. De Confessoribus propriis vulgarium hominum exstat locus insignis in Dialogo Egberti Eboracensis Archiepiscopi, inferiùs commemorandus.

OBSERV. XX. Confessarii plures unius hominis.

87. Confessores nonnumquam plures unius hominis peccata maximè in extremis audiebant, & simul pœnitentem absolvebant. Theodardus Narbonensis Archiepiscopus, morti proximus *vocavit ad se Abbatem* Cœnobii sancti Martini apud Cadurcos, *& qui sub ejus cura degebant omnes reliquos Sacerdotes Monastico utentes officio, & confessionis suæ professionem eorum quæ patraverat delictorum evidenter cum luctu & gemitu exposuit*, uti legitur in quodam fragmento apud Labbeum, tomo secundo Bibliothecæ novæ. Ebbo Remorum Antistes, læsæ majestatis postulatus, *Confessoribus suis Aiulfo & Nothoni Archiepiscopis, Badarado Modoino, Achardo, & Theoderico Episcopis crimina sua confessus est.* Quam tamen confessionem *secretam* ipse vocat in Apologetico suo, quod exstat in tomo secundo Spicilegii: idemque attestantur Patres Concilii Trecensis in epistola ad Nicolaum Papam. Plura id genus exempla mihi inter legendum occurrerunt: in primis Taginonis Magadaburgensis Episcopi, qui anno millesimo duodecimo infirmatus, *accersito Sigefrido Abbate, fratre Thietmari Episcopi Mersburgensis, & Erico Havelbergensi Episcopo, peccatorum confessionem his fecit*, ut legitur in manu-scripto Chronico Magadaburgensi: quod etiam tradit ipse Thietmarus seu Ditmarus in Chronici libro sexto. Idem Auctor in octavo libro laudat Bernarium Episcopum, qui ipsum ad cujusdam Ecclesiæ ab se constructæ consecrationem invitavit. *Ante cujus consecrationem*, inquit, *volumen longum facinoribus suis inscriptum, ac priùs* CETERIS CONFESSORIBUS SUIS *ostensum, mihi aperuit, & coram me gemens legit, & à me supplex indulgentiam postulavit.* Addit postea quædam non omittenda hoc loco, tametsi paullo extra propositum. *Hanc epistolam sumsi, & absolutionem commissi divina potestate huic feci. Cumque eodem die, id est sexto-decimo Kalendas Aprilis, quia tunc erat annua dies sui patris, prædictam consecrarem Ecclesiam, supra pixidem Sanctorum reliquiis refertam prænominatum posui breviarium, ut eorum assiduo interventu vera flebiliter confitenti remissio fieret & diu optata abolitio. Hoc numquam vidi aliquem fecisse aut audivi: sed quia infirmitatem meam huic nil prodesse timui, ad Sanctos intercessores confugi.* Simile factum lege in Actis sanctæ Segolenæ Abbatissæ in hujus Sæculi tomo posteriori.

Ad hæc, Goffridus Autisiodorensis Episcopus „ instante morte deferri voluit „ in Monasterium Caritatis super Ligerim, convocavitque Hugonem Episcopum „ Nivernensem nepotem suum, & Gerardum Priorem jam dicti loci „: *ut inter sanctas illorum manus facta confessione delictorum, Redemtori Christo spiritum redderet*, in libro de gestis Episcoporum Autisiodorensium, capite quinquagesimo primo. Henricus item primus Anglorum Rex, extrema ægritudine decumbens, *Capellanis suis reatus suos confessus est, & peracta confessione absolutionem & pœnitentiam à Sacerdotibus accepit, oleique sacri unctione delinitus, & Eucharistiâ refectus Deo se commendavit*, apud Ordericum in historiæ libro tertio-decimo. Id quod Hugo Rotomagensis Archiepiscopus, qui aderat, declarat in epistola sua apud Willel-

mum Malmesburiensem Monachum in libro primo Historiæ novellæ, his verbis: *Venimus ad ipsum, & cum ipso plenum mœroribus confecimus triduum. Prout ei dicebamus, ipse ore proprio sua fatebatur peccata, & manu propria pectus suum percutiebat, & malam voluntatem dimittebat. Consilio Dei & nostro & Episcoporum, emendationem vitæ suæ observaturum se se promittebat: sub ista promissione pro nostro officio tertiò eum & per triduum absolvimus.* Huc spectat Petrus de Honestis in Regulæ Clericorum libro secundo, capite vigesimo secundo, dum ista de ægrotantibus præscribit. „ Hi ergo si febrem continuari vel languorem increscere persenserint, „ tunc advocato Priore seu Præposito & Presbyteris ad hoc officium deputatis, „ plenam de peccatis confessionem faciant. Sicque promissa de præteritis culpis se„ cundùm Prioris jussum satisfactione & in futuro sui emendatione, susceptaque „ ab omni conventu benedictione & peccatorum absolutione, fideliter per eos qui„ bus injunctum est custodiantur, ut eos in cunctis necessitatibus suis ministros „ aptissimos habeant. Qui semel saltem in die convisitantibus se Fratribus confes„ sionem faciant, atque orationis benedictionem ab eis exquirant. „ Cur enim, quæso, si uni Presbytero fiebat confessio, convocantur Presbyteri omnes, omnes absolutionem dant? nonne evidens est argumentum, ab iisdem absolutionem datam, quibus facta confessio? Ex eodem ritu profectum est, ut unctionem infirmis adhiberent Presbyteri plures, uti Menardus observavit in librum Sacramentorum. Confer Morinum in libro secundo de Pœnitentia, capite undecimo.

OBSERV. XXI. Confessio Sacerdotum.

88. Confessio Presbyterorum cuilibet Sacerdoti, Monachorum Priori & Confessario Monasterii, Sanctimonialium Presbytero & Abbatissæ nonnumquam fiebat. Hæc paucis explicanda. De Presbyterorum Confessionibus præter id quod habetur in Responsis Zachariæ ad Pippinum, interdicentis reconciliationem Presbyteris per manuum impositionem, hoc est per pœnitentiam publicam; & in Concilii Parisiensis sexti parte prima, capite sexto supra quadragesimum; nihil invenio ante sæculum quartum-decimum, quo definitum non semel, ut Presbyteri cuivis Sacerdoti confiteri possint: nempe in Concilio Waurensi anno millesimo trecentesimo sexagesimo octavo, capite octogesimo primo; & postea in Narbonensi, capite octavo-decimo Collectionis Baluzianæ. Idem eodem fere tempore permittit Synodus Bajocensis. *Præcipitur quòd Sacerdotes Episcopo vel Pœnitentialibus suis*, id est Episcoporum, *semel in anno confiteantur. Permittit autem Episcopus, quod interim possint, quoties opus fuerit, aliis Sacerdotibus confiteri.* Quæ Synodus etiam Cenomannensis aliis dicitur.

OBSERV. XXII. Monachorum.

89. De Monachorum confessione ita scribit Chrodegangus Mettensis Episcopus in Regulæ capite trigesimo secundo: *Monachi in unoquoque sabbato confessionem faciant cum bona voluntate Episcopo aut Priori suo.* Hunc locum forsan non viderat Petrus Blesensis, dum ait in epistola quadam ad W. Abbatem: *Sæpe videmus aliquos hujus vestri Ordinis Episcopis confiteri, vel illis quos pro se delegant Episcopi; quod quidem scimus esse contra constitutiones Patrum & honestati contrarium.* Erat in Monasteriis præter Abbatem Prioremve Presbyter Monachus, audiendis confessionibus deputatus. Presbyteri octo erant in Monasterio Nitriæ, ut superiùs vidimus: sed unus judicabat, id est sententiam ferebat de aliorum peccatis. Thegammarus Confessarius erat Fratrum in Monasterio Augiensi à Walafrido Strabo laudatus in carmine de visione Vertini Monachi in hæc verba:

cui longa senectus
Contulit æterno venerandos munere canos.
Confessor Fratrum, gnarus conferre medellam.

Idem officium in Cœnobio Cluniacensi gessit sæculo undecimo sanctus Udal-

ricus, uti suo loco videbimus. De Monachorum confessione plura inferiùs.

90. Confessiones Sanctimonialium sub conscientia Abbatissæ Presbytero fieri probat Basilius in Regulæ suæ capite undeducentesimo, ubi interrogatus, *si oportet quum aliqua Soror confitetur quodcumque delictum suum Presbytero, etiam Matrem Monasterii adesse*; respondet: *Honestius mihi videtur esse & religiosius, ut per seniorem Matrem Presbyter si quid illud sibi videtur statuat, & modum vel tempus pœnitentiæ imponat ad emendationem ejus, quæ corrigi desiderat à peccato.* Hinc videtur illustrari posse id quod legitur, tum apud Jonam in libello de rebus gestis in Cœnobio Eboriacensi tempore Burgundofaræ Abbatissæ, capitibus octavo (malè decimo in editis nostris) & tertio-decimo; tum in Regula cujusdam (ut vocant) capitibus sexto & decimo sexto: in quibus mentio fit confessionis Abbatissæ vel Præpositis factæ etiam de gravioribus delictis, & quidem in extremis apud Jonam. Id verò statutum eo animo fuerat, sive quòd Presbyter à Sanctimonialibus per Abbatissam faciliùs confessionem exprimeret earum maximè rerum, quæ verecundiæ speciem habent, sive quòd rectiùs cum ea pœnitentiæ modum præscriberet; seu denique ut ea præsente confessio fieret eum ad modum, quo plures Sacerdotes unius ejusdemque hominis confessionem excepisse dictum est. Quamquam nescio an quibusdam in locis sibi hoc in negotio nimium sumserint Abbatissæ, quæ per speciem removendi homines à conspectu Monacharum, in subditarum conscientias plus auctoritatis, quàm liceret, usurpare tentaverint. Certè Theodorus Balsamon in Juris Græco-Romani libro quinto, interrogatione trigesima quarta, notat quasdam Cœnobiorum Præfectas, quæ Episcopi licentiam requisierunt, „ ut Monacharum „ sibi subditarum confessiones exciperent. Respondet Antiochenus Patriarcha, eam „ potestatem solis Sacerdotibus concessam esse. „ Lege Acta sanctæ Segolenæ Abbatissæ quæ omnia vitæ suæ errata, quantumvis levissima, Monacho Presbytero confessa est: tametsi eo tempore, quo necdum venialium culparum frequens erat confessio sacramentalis, Sanctimoniales rariùs forsan Presbyteris quàm Abbatissis conscientias suas denudabant.

OBSERV. XXIII. & Sanctimonialium.

91. Jam superest ut exponam, quo tempore, quave occasione quondam solita sit fieri confessio; nempe in præcipuis anni festis, & ante Quadragesimam; ante Confirmationem, & peregrinationes; ante Professionem Monasticam, & militum initiationem; ante pugnam, & in extremis.

OBSERV. XXIV.

92. In præcipuis sollemnitatibus. Luculentum hac de re testimonium exstat in fine Dialogi Egberti Eboracensis Episcopi in hæc verba: *Quartum jejunium mense Novembrio à veteribus colebatur juxta præceptum Domini ad Hieremiam dicentis: Tolle volumen libri, &c. Hac ergo auctoritate divinarum Scripturarum Ecclesia Catholica morem obtinet, & jejunium atque observationem mense celebrat decimo, sabbato quarto, propter advenientem venerabilem sollemnitatem Domini nostri* JESU CHRISTI: *ubi ante plures dies & continentia carnis, & jejunia exhibenda sunt, ut unusquisque Fidelis præparet se ad communionem corporis & sanguinis Christi cum devotione sumendam.* Eam ob rem jejunia exercebant, secedebant in Monasteria, ad Confessores denique suos accedebant. Sic enim continenter subdit Egbertus: *Quod & gens Anglorum semper in plena hebdomada ante Natale Domini consuevit, non solùm quartâ & sextâ feriâ & sabbato, sed & juges duodecim dies in jejuniis & vigiliis, & orationibus, & eleemosynarum largitionibus, & in Monasteriis & in plebibus, ante Natale Domini quasi legitimum jejunium exercuisse perhibetur. Nam hæc, Deo gratias, à temporibus Vitaliani Papæ & Theodori Dorobernensis Archiepiscopi inolevit in Ecclesia Anglorum consuetudo, & quasi legitima tenebatur, ut non solùm Clerici in Monasteriis, sed etiam laici cum conjugibus &*

Confessio in festis præcipuis.

familiis suis ad Confessores suos pervenirent, & se fletibus à carnalis concupiscentiæ consortio his duodecim diebus cum eleemosynarum largitione mundarent: quatenus puriores Dominicæ Communionis perceptionem in Natale Domini perciperent. Hunc locum integrum referre visum est, ut appareret contra Dallæi item erratum in libri quarti capite octavo, jam septimo sæculo, id est à tempore Vitaliani Papæ, mentionem factam confessionis ante Natale Domini, (ad quid enim aliud laïci ad *Confessores suos* accedebant?) & quidem confessionem communioni uti dispositionem cum jejunio præmissam.

Confessio item fiebat ante Quadragesimam ob festi Paschalis religionem. Chrodegangus Mettensis Episcopus in Regulæ capite trigesimo secundo id probat de tribus Quadragesimis, quæ servabantur ante Pascha, ante Natale sancti Johannis Baptistæ, & Christi Domini. *Hæc est*, inquit, *ratio pœnitentiæ & confessionis nostræ, quæ coram Deo & Sacerdotibus ejus à nobis pariter agendæ sunt, id est in unoquoque anno tribus vicibus, id est in tribus Quadragesimis populus Fidelis suam confessionem faciat: & qui plus fecerit, melius facit.* Theodulfus Aurelianensis Episcopus in Capitularis articulo trigesimo sexto. *Hebdomada una ante initium Quadragesimæ confessiones Sacerdotibus dandæ sunt.* Hinc Adelardus Abbas Corbeïensis in Statutorum libro primo, capite secundo, Monasterii operis concedit laboris manualis remissionem *primo die jejuniorum Quadragesimæ, ideo ut spatium habeant confessiones suas renovare.* Et ne quis interpretetur de confessione ordinata ob pœnitentiam publicam, occurrit Regino Prumiensis Abbas, duplicem distinguens confessionem in Collectionis * canonum libro primo, capite octogesimo octavo supra ducentesimum. *Presbyteri debent admonere plebem sibi subjectam, ut omnis qui se sentit mortifero peccati vulnere sauciatum, feriâ quartâ ante Quadragesimam cum omni festinatione recurrat ad vivificantem matrem Ecclesiam: ubi quod malè commisit, cum omni humilitate & contritione cordis simpliciter confessus, recipiat remedium pœnitentiæ (publicæ) secundùm modum canonicis auctoritatibus præfixum, tradaturque Satanæ in interitu carnis, ut spiritus salvus sit in nomine * Domini.* Hæc ille de confessione facienda ob publicam pœnitentiam: sic verò de privata: *Non solùm autem ille qui mortale aliquod commisit, sed etiam omnis homo, quicumque se recognoscit immaculatam Christi tunicam quam in Baptismo accepit, peccati maculâ polluisse, ad proprium Sacerdotem venire festinet, & cum purificatione mentis omnes transgressiones omniaque peccata, quibus Dei offensam se incurrisse meminit, humiliter confiteatur.* Adeo verò hoc in legem evaserat, ut idem Auctor in libri secundi capite quinto referat id inter ea, de quibus Episcopus in Synodo interrogare debet, nempe *si aliquis ad confessionem non veniat vel una vice in anno, id est in capite Quadragesimæ, & pœnitentiam pro peccatis suis suscipiat.* Non ergo Innocentius tertius (ut Dallæus fallit) istius legis auctor, sed approbator censendus est. His accedit Gislebertus Lunicensis Episcopus in epistola quadam de statu Ecclesiæ: *Absolvit Præsul populum de venialibus in capite jejunii, de criminalibus in Cœna Domini.* Quibus in locis, tam apud Reginonem quàm apud Gislebertum, *venialium peccatorum* nomine intelligenda sunt leviora peccata mortalia, quæ pœnitentiæ publicæ subjecta non erant, tametsi *tunicam in Baptismo acceptam maculâ* suâ *polluebant*: non verò peccata illa levissima, quæ recentiores appellant venialia. De his enim per ea tempora passim non fiebat confessio Sacerdoti, ut postea dicendum erit.

* Ea recèns edita est à V.C. Stephano Baluzio.

* L. in die.

Ante Confirmationem.

93. Ante Confirmationem: de qua ita Herardus Turonensis Archiepiscopus in capitulo septuagesimo quinto: *Ut jejuni ad Confirmationem veniant perfectæ ætatis, & moneantur Confessiones dare priùs, ut mundi donum sancti Spiritûs valeant accipere.*

Ante peregrinationem.

94. Ante peregrinationem. Ahito seu Hetto ex-Monacho Augiensi Basiliensis

Episcopus, in Capitularis articulo octavo-decimo, *omnibus Fidelibus denuntiandum* jubet, *ut qui causâ orationis ad limina beatorum Apostolorum pergere cupiunt, domi confiteantur peccata sua; & sic proficiscantur: quia à proprio Episcopo suo aut Sacerdote ligandi aut exsolvendi sunt, non ab extraneo.* Neque adversatur Leo Papa nonus, dum Monachis Besuensibus concedit facultatem audiendi adventantium peregrinorum Confessiones: quod & ipsum aliis ab aliis Pontificibus indultum.

95. Ante Monasticæ vitæ tirocinium Novitii confessionem edebant, eamque ut plurimùm generalem. Johannes Climacus in Scholæ gradu quarto: πρὸ πάντων ἐξομολογησώμεθα τῷ καλῷ ἡμῶν δικαστῇ, καὶ μόνῳ εἰ δὲ κελεύει, καὶ πᾶσι: id est,, Primum ,, omnium confitemur bono Judici nostro, vel soli, vel, si imperet ille, omnibus.,, Sic Confessarii Sacerdotis officium judicandi nomine exprimit Palladius, ubi de Monasterio Nitriæ agit. Patrem spiritalem vulgò Græci, uti & Latini appellant. Idem statutum de Novitiis legitur apud Udalricum in libri tertii capite vigesimo sexto: *In vita quoque sæculari quæque extra salutem animæ suæ commiserunt, omnia Domno Abbati ad confessionem manifestant.* Quod apud Cluniacenses, id etiam vigebat apud Cartusienses, uti legitur in secunda parte Statutorum antiquorum, capite undecimo. *Consulimus & monemus, ut tam Clerici quàm laïci universaliter confiteantur ad minus, quum ad Ordinem veniunt, & quando Prior mutatur.* Ante vitæ Monasticæ initium.

Jam Monachi facti confessionem venialium sibi invicem plerumque faciebant, quod etiam observabant homines religiosiores. Beda in commentario in caput quintum epistolæ S. Jacobi Apostoli, exponens hunc versum, *Confitemini ergo alterutrum peccata vestra; in hac sententia*, inquit, *illa debet esse discretio, ut cotidiana leviaque peccata alterutrum coæqualibus confiteamur &c.* Jonas Aurelianensis Episcopus in libro primo de institutione laïcali, capite sexto-decimo: *Moris est Ecclesiæ de gravioribus peccatis Sacerdotibus, per quos homines Deo reconciliantur, confessionem facere: de cotidianis verò & levibus quibuscumque perrari sunt qui invicem confessionem faciant, exceptis Monachis, qui id cotidie faciunt*, nempe æqualibus, ut inferiùs probat adductis Bedæ aliorumque Patrum testimoniis: ex quibus ita concludit: *His documentis colligi potest, quòd sicut cotidie in multis offendimus; ita cotidie de admissis confessionem alterutrum facere, & orationibus & eleemosynis, & humilitate & contritione cordis & corporis ea debemus purgare.* Confessio venialium.

Alia tamen videtur fuisse sententia Chrodegangi Mettensis Episcopi superiùs adducta, qui *in unoquoqué sabbato* à Monachis confessionem fieri non æqualibus modò, sed *Episcopo aut Priori* monet. Quod intelligendum puto non de singulis Monachis, sed de iis quibus aut conscientia, aut scrupulus culpæ gravioris inerat. Certè in primariis Statutis Cartusiensium apud Guigonem hæc leguntur in capite septimo: *Et quia tota hebdomada in cellis silentium tenemus, peccata nostra Priori vel quibus ab eo injunctum est confitemur*, nempe in sabbato. Id quod non de Sacramentali, sed de communi culparum accusatione explicat tertia compilatio Statutorum in partis secundæ capite undecimo: ubi relatis Guigonis verbis, explicationis gratiâ ista subduntur: " Occurrente autem Capituli festo in sabbato, ,, die præcedenti quæ sine tali festo occurrit, confitemur. Semper autem confite- ,, mur in vigilia Natalis Domini, nisi eadem vigilia occurrat in Dominica vel ,, in feria secunda: in quo casu confitemur in sabbato sequenti. Providendum est ,, enim, ut semper in qualibet hebdomada faciamus confessiones communes.. . ,, Quandocumque in Capitulo confitemur, prolixitatem caveamus: in cella autem ,, diffusiùs possumus confiteri. Pro privata confessione quæ in cella fit vel alibi, ,, non dimittitur generalis quæ fit in sabbato.,, Hinc manifestum est, Guigonis Statutum superiùs memoratum non esse de confessione sacramentali, cujus ille (si

bene recolo) in toto Statutorum suorum libello non meminit: quasi innueret, Cartusiensium mores ac vitam ita comparatam esse debere, ut sicut nullus erat locus peccatis gravioribus; sic nullum tempus confessioni sacramentali adsignari necesse esset. Et tamen Guigonis ævo peccata venialia in aurem sacerdotum Monachi revelare solebant, maximè in dubiis causis, ubi culpæ gravioris latebat suspicio. Qua de re intelligendum videtur Regulæ sancti Benedicti caput quadragesimum sextum, ubi errata communia coram omnibus exponi Abbati præcipit: *Si verò peccati causa latens fuerit, tantùm Abbati aut spiritualibus senioribus patefieri*: ubi *Patres spiritales*, Confessarios appellare videtur more veterum Græcorum Latinorumque recentiorum.

Vigebat etiam initio sæculi quinti-decimi mos ille revelandi æqualibus peccata venialia, ut constat ex sermone quodam Radulfi Ardentis in Litania majore: tametsi jamdudum sacramentalis confessio venialium inducta erat, saltem apud Monachos. De hac confessione interpretandi sunt Petrus Damiani, Petrus de Honestis, Guillelmus Abbas Monasterii S. Theoderici, uti & sanctus Bonaventura, quorum testimonia hoc loco expendenda. Petrus Damiani in Opusculo quinto-decimo de suæ Congregationis institutis, capite quarto & vigesimo, Eremitam monet, ut *si aliquando consistens in cellula, illicitum aliquod cogitando, vel etiam operando peccaverit, unde se quantumlibet conscientia pavefacta remordeat, non statim confessionis gratiâ prodat, vel propositi rigorem frangat*: sed *Deo interim confiteatur & futuræ jam confessionis velut quasdam illi arras in hunc modum tradat: Domine* JESU CHRISTE, &c. ubi Petrus non videtur loqui de letalibus culpis, quarum sine dubio confessionem religioni silentii prætulisset, homo purioris disciplinæ amantissimus. Petrus de Honestis in libro secundo de Regula Clericorum, capite sexto-decimo præcipit, ut in festorum pervigilio *fiat omnium excessuum patens confessio. Si quis tamen aliquid privatè confiteri voluerit, confiteatur Priori sive Presbyteris per Priorem ad hoc officium deputatis*, nempe etiam de levioribus noxis: quarum confessionem clariùs exprimit Guillelmus Abbas in libro primo de vita sancti Bernardi Abbatis Clarevallensis capite sexto, ita loquens de discipulis ejus piissimis: *Sed viri verè religiosi & piè prudentes, & in prædicatione sermonum ejus venerabantur etiam quæ non capiebant, & in confessionibus suis licèt ad novum stuperent auditum, eo quòd seminarium quoddam desperationis præferre videretur infirmis: tamen juxta sententiam sancti Job nefas putabant contradicere sermonibus Sancti.* Nempe ita leviora peccata, quæ sibi confitebantur discipuli, Bernardus exagerebat verbis, ut illi pæne desperatione fracti, spem consectandæ perfectiònis abjicerent. Omnium verò clarissimè Bonaventura sacramentalem venialium peccatorum confessionem suo tempore in usu fuisse docet in librum quartum sententiarum, distinctione septima-decima, parte tertia, articulo secundo, quæstione prima, *Quamvis*, inquit, *de ratione sui generis non sit ea confiteri necessarium; tamen ea confiteri congruum est, maximè viris perfectis: quia utile est multùm, & pœna illis debita minuitur ex vi clavium.* In Actis sanctæ Segolenæ Abbatissæ hîc editis exstat longè vetustius exemplum confessionis venialium erratorum. Segolena quippe cuidam Monacho, qui & ipse Sacerdos erat, omnia *parva minimaque peccata, sine quibus esse non possumus, cum gravia deessent, lachrymans confessa* est, uti legitur in capite vigesimo tertio. Ex his patet, jam ante longa tempora homines purioris vitæ studiosos de venialibus fecisse confessionem, uti & modò, maximè ad serenandam conscientiam in dubiis causis. Verùm illud interest, quòd Majores nostri stata ejusmodi confessionibus intervalla non definiebant, sed suæ quemque conscientiæ permittebant.

Ante militum initiationem.

96. Ut ante Monachorum, sic ante militum initiationem confessio quondam præmittebatur,

præmittebatur. Nempe *Anglorum erat consuetudo*, teste Ingulfo Abbate Crulandensi, *quòd qui militiæ legitimè consecrandus esset, vespere præcedente diem consecrationis suæ, ad Episcopum, vel Abbatem, vel Monachum, vel Sacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus peccatis suis confessionem faceret; & absolutus, orationibus & devotionibus & afflictionibus deditus in Ecclesia pernoctaret. In crastino quoque Missam auditurus gladium super altare offerret, & post Evangelium Sacerdos benedictum gladium collo militis cum benedictione imponeret, & communicatus ad eamdem Missam sacris Christi mysteriis, denuo miles legitimus permaneret.* Ita Ingulfus, qui ait eum modum initiandi militis odiosum Nortmannis fuisse. Et tamen ipsi Regum filii hoc ritu initiabantur milites, ut colligimus ex Orderico Vitali, qui in historiæ libro quinto observat, Ricardum Guillelmi Anglorum Regis Filium occubuisse, antequam *militiæ cingulum acciperet*. Idem etiam factum in Gallia docet Chronicon Dionysianum, in quo Philippus filius Philippi Regis, cognomento Pulcher, *factus miles in festo Adsumtionis* beatæ Virginis perhibetur: idemque tres filios suos Ludovicum, Philippum, & Karolum, in festo Pentecostes *novos milites* ordinasse, & ipsi filii Regis *alios milites novos numero ampliùs quadringentos* accinxisse referuntur in Chronico Rotomagensi apud Labbeum, tomo primo Bibliothecæ novæ: ubi etiam Philippus sextus Johannem filium suum primogenitum accinxisse & quadringentos novos milites ordinasse memoratur anno millesimo trecentesimo trigesimo secundo, in octavis post festum sancti Michaëlis: sub cujus nomine & auspiciis Ordo militum ab Ludovico undecimo postea institutus est.

97. Ante pugnam etiam milites peccata sua Presbyteris revelabant, auctore Alcuino in Epistola quadragesima sexta ad Damœtam. *Valde sollicitus sum de itinere profectionis in hostem: quia plurima solent in talibus evenire pericula rebus. Tu verò iter tuum confessione confirmare, eleemosynis roborare memento.* Audomarenses opidani à Nortmannis obsessi, *compuncti se mutua confessione rebaptizaverunt, ac humili perceptione mysterii corporis & sanguinis se munierunt*, ait Auctor æqualis ejus temporis, in libro secundo de miraculis sancti Bertini capite septimo. Rex Arnulfus in obsidione Romana, *sollemnitate Missarum celebrata, exercitum unanimiter interrogavit, quid facto opus sit, conveniunt omnes cum lachrymis fidem promittentes, confessionem coram sacerdotibus publicè agentes*, in Annalibus Fuldensibus ad annum octingentesimum nonagesimum quintum. Willemus Malmesburiensis Monachus in libro tertio de gestis Anglorum, capite quinto-decimo laudat milites Nortmannos, quòd *tota nocte confessioni peccatorum vacantes, mane dominico corpore communicaverint*, antequam pugnam cum Anglis inirent. Denique Dux Conradus anno quinto & quinquagesimo supra nongentesimum pugnaturus contra Hungaros, *post Missæ celebrationem sacramque communionem ab egregio porrectam Odelrico Confessore suo, processit adversus hostes*, ut legitur in Chronico Magadaburgensi. Hinc Synodus Germanica Liptinis confirmata permittit capite secundo, ut *in castris Princeps habeat unum vel duos Episcopos cum Capellanis vel Presbyteris eorum, & unusquisque Præfectus unum Presbyterum, qui hominibus peccata confitentibus judicare & indicare pœnitentiam possit*: quod decretum Carolus Magnus in capitula Ecclesiastica postea transtulit anno octingentesimo. Ante pugnam.

98. In extremis denique peccata Sacerdoti confiteri præceptum erat, ut superiùs probatum est. Qua in re illud animadversione dignum, obtinuisse aliquando hunc morem, ut reis capitis damnatis spatium confitendi negaretur. Argumento est Dacco, Dagarici quondam filius, qui cùm à Chilperico Francorum Rege *vinctus detineretur, & cerneret se penitus non evasurum, à Presbytero Rege nescien-* In extremis.

te pœnitentiam petiit : quâ acceptâ interfectus est. Hunc locum Gregorii Turonici Episcopi ex libri quinti capite vigesimo quinto, ita reddidit Aimoinus in libri tertii capite vigesimo nono : *Dacco confessus cuidam Presbytero peccata sua, pœnitentiam Rege nesciente petiit : quâ acceptâ interfectus est.* Et certè pœnitentiæ vocabulum apud Gregorium de confessione secreta interpretari cogit ipse contextus, non verò de pœnitentia publica. Quid enim juvisset Dacconem, accipere pænitentiam publicam à Presbytero, quam persolvere temporis angustia non patiebatur ? aut quid demum remedii consequebatur accipiendo, non obeundo pœnitentiam ? Rectè verò *penitentiam*, hoc est sacramentum pœnitentiæ peccata confitendo *petiit & accepit*. Ex hoc uno loco refellitur Dallæi commentum duplex : unum, dum ait in libri quarti capite quinto, nullum exstare exemplum confessionis factæ ab homine posito in extremis ad usque sæculum nonum inclusivè : alterum in capite quadragesimo ejusdem libri, pœnitentiam simpliciter dictam ad octavum usque sæculum de pœnitentia publica, non de confessione intelligi. Porro etiam ex hoc Gregorii testimonio intelligitur, reis capitis damnatis pœnitentiam seu confessionem negari solitam, ut Dacco *Rege nesciente* clam à Presbytero eam postulare coactus sit. Exemplum aliud nobis suppeditat Ordericus Vitalis in historiæ suæ libro octavo de Conano quodam, qui cùm Rotomagum Guillelmo Rufo prodere tentasset, captus tandem à Rotberto Duce, *pro amore Dei confessionem sibi permitti* postulavit, nec obtinuit.

Severam hanc legem primi in Anglia sæculo nono sustulerunt Alfredus seu Aluredus Anglorum, & Guthurnus Anglo-Danorum Reges, sancientes in Legum Ecclesiasticarum capite octavo, ut *si quis reus mortis profiteri desideret Sacerdoti, numquam negetur ei :* quam remissionem approbavit Edwardus Rex Aluredi filius in Legum ab se & Guthurno conditarum capite quinto, in hæc verba : *Si quis rei capitalis damnatus sua ingenuè Sacerdoti peccata confiteri cupiverit, id ei conceditor.* Seriùs in Gallia id permissum, nimirum anno trecentesimo nonagesimo sexto supra millesimum, quo Carolus sextus Francorum Rex multorum Procerum Ecclesiasticorum & laïcorum precibus persuasus hunc morem abrogavit, cujus rei Edictum integrum Fontano refert in tomo primo Edictorum. Profectus erat mos iste ex antiqua disciplina, quæ facinorosis excommunicatis pœnitentiam denegabat, si tantùm in exitu eam petebant, ut Morinus observavit in libro primo de pœnitentia capite primo.

OBSERV. XXV. Pœnitentia publica.

99. Nunc locus & occasio postularet, ut de pœnitentiæ publicæ disciplina, qualis scilicet per octavum ac subsequentia sæcula tenebat, aliquas observationes proponerem. Nimirum octavo sæculo Patres Concilii Cloveshoviensis graviter conquesti sunt de pœnitentiæ publicæ redemtione per eleemosynas & Missas : dein Patres Cabilonensis ac Remensis Synodorum de ejus remissione, ac redemtione item per laborem peregrinationum *Romam Turonumve & alia quædam loca sub prætextu orationis*, ut loquuntur Patres Cabilonenses : tametsi Nicolaus Papa primus ob peregrinationem Romanam nonnihil relaxamenti concessit Wimaro, aliisque nonnullis publicæ pœnitentiæ addictis. Verùm quia Morinus modò laudatus & alii plures nostro ævo copiosè & eruditè hoc argumentum tractaverunt, ei supersedeo. Tantùm observo verum non esse id quod Dallæus adfirmat non semel, pœnitentiam publicam ab ineunte sæculo tertio decimo seu ab Innocentii tertii pontificatu exstinctam penitus esse. Nam in præceptis conditis in Synodo Rotomagensi anno ducentesimo quadragesimo quinto supra millesimum istud legitur, *ut Presbyteri Parochianos suos sollemniter pœnitentes faciant venire in capite jejunii ad Cathedralem Ecclesiam, ut per Archiepiscopum sollemniter ab Ecclesia ejiciantur, &*

similiter in die Jovis proxima ante Pascha per Archiepiscopum Ecclesiæ reconcilientur: quod argumento est etiam tum viguisse publicam pœnitentiam, cujus aliqua vestigia in Ecclesia Romana suo remansisse tempore auctor est Desiderius Erasmus in Exomologesi.

100. Eodem octavo sæculo mutuæ SOCIETATES in commendationem vivorum, & præcipuè mortuorum; & ANNIVERSARIA perpetua frequentari cœpta. De ejusmodi Societatibus exstat insignis locus apud venerabilem Bedam, qui in mercedem vitæ sancti Cuthberti ab se conscriptæ, hæc rogat in Prologo ad Eadfridum Episcopum & Monachum Lindisfarnensem: *Me defuncto pro redemtione animæ meæ, quasi pro familiaris ac vernaculi vestri, orare & Missas facere, & nomen meum inter vestra scribere dignemini. Nam & tu, sanctissime Antistes, hoc te mihi promisisse jam retines: in cujus etiam testimonium futuræ conscriptionis religioso Fratri nostro Godfrido mansionario præcepisti, ut in albo vestræ sanctæ congregationis meum nunc quoque nomen appareret.* Plures ea de re leguntur sancti Bonifacii Episcopi Maguntini & Martyris epistolæ, in his epistola centesima sexta ad Optatum Abbatem, scilicet Casinensem. *Diligenter quoque deprecamur, ut familiaritas fraternæ caritatis inter nos sit, & pro viventibus oratio communis, & pro migrantibus de hoc sæculo & orationes & Missarum sollemnia celebrentur, quum alternatim nomina defunctorum inter nos mittentur*: & Epistola nonagesima quinta Cudberti Abbatis Wiremuthensis ad Lullum Episcopum Bonifacii successorem: *Nomina Fratrum quæ ad nos misisti, cum nominibus hujus Monasterii Fratrum dormientium in Christo scripta continentur, ita ut pro illis nonaginta & eo ampliùs Missas facere præceperim.* Istiusmodi Societas non tantùm in gratiam Monachorum, sed etiam amicorum & familiarium ejusdem Monasterii fiebat. Hinc Dodo Abbas Hornbacensis in Bonifaciana epistola octogesima quarta ad Lullum: *cùm salutationis*, inquit, *officiis humili prece deposcimus, ut istam familiam Christi & sancti Petri in vestra commemoratione semper habeatis, & ipsi pro omnibus amicis nostris, tam Episcopis & eorum Clero, quàm Abbatibus & eorum Monachis, seu & Abbatissis vel Deo dicatis, in ista congregatione sancti Petri oratores vestros tam vivos quàm defunctos in vestra mercede commemorare faciatis, ut in sacris orationibus illorum eam assiduè memorare debeant: quatenus per illorum suffragia olim optatam adire mereamur januam paradisi.* Deinde addit: *Similiter vos deprecamur, ut omnium amicorum vestrorum nomina, tam vivorum quàm defunctorum, per præsentem Fratrem nostrum Saganaldum per Breve ad nos dirigere faciatis.* Brevia seu Breves isti erant indiculi nominum eorum, qui in suffragiorum societatem admittendi seu admissi erant, quales exstant in Bonifacianis epistolis centesimis octava, nona, & undecima: quales item memorat Udalricus in libro tertio Consuetudinum Cluniacensium, capitibus trigesimo, sequenti, & ultimo. Quippe moris erat, ut prima quaque occasione quotannis, seu statim post mortem alicujus Abbatis aut spectatæ personæ, mitteretur ad socios Monachos epistola encyclica, in qua describebantur potiora gesta defuncti Abbatis, & Rotulus seu nomina defunctorum eo anno; ex parte verò sociorum remitteretur Carmen lugubre super morte Abbatis spectatæve personæ (Titulum appellabant) cum Rotulo seu indiculo suorum etiam mortuorum: qui ab utrisque in Necrologiis inscribebantur.

OBSERV. XXVI. Societates pro suffragiis.

Neque mansit penes solos Monachos iste ritus; sed ad Clericos etiam & laïcos permanavit. In Synodo Francofurtensi sub finem octavi sæculi celebrata Carolus Rex commonuit Patres, *ut Alcuinum ipsa sancta Synodus in suo consortio sive in orationibus recipere dignaretur, eo quòd esset vir de Ecclesiasticis doctrinis eruditus. Omnis namque Synodus secundùm admonitionem Domini Regis consensit, & eum in*

eorum consortio sive in orationibus receperunt : & in Concilio apud Saponarias post medium sæculum nonum Episcopi statuerunt, *ut pro se invicem omnes dum adviverent, preces hujusmodi frequentarent, scilicet ut singuli pro cunctis per singulas hebdomadas feriâ quartâ Missam celebrarent : post vocationem autem cujuslibet eorum superstites obtinerent, ut pro eo qui decesserit, in sedibus septenæ Missæ, totidemque vigiliæ Domino persolverentur : à Presbyteris autem Monasteriorum sive villarum tres Missæ totidemque vigiliæ dependerentur. Exitus autem uniuscujusque vicissim piis currentibus litteris innotescat.* Qui in ejusmodi Societatem adlecti erant, *Fratres conscripti* appellabantur, apud Goldastum de Monasterio sancti Galli. Varia fuêre in ejusmodi Societatibus officia, septenaria, tricenaria; annona seu portio quotidiana Monachi, pauperibus expensa in dies triginta. Porro Societates illæ non ex operum fiducia, quà Monachi inflati essent, ut Joachimus Vadianus calumniatur; sed ex Fidelium persuasione profectæ sunt, quâ in animum induxerant suum, piorum hominum suffragia ob communionem Religionis Christianæ plurimùm valere ad Dei gratiam conciliandam.

OBSERV. XXVII. Anniversaria.

101. Societatibus istis accessêre ANNIVERSARIA perpetua per idem fere tempus. A primis Ecclesiæ sæculis defunctorum extremum diem anniversariis precibus cultum fuisse testis est Tertullianus in libro de Corona militis, & Cassianus in Collationis primæ capite nono-decimo : idque aliis argumentis probavit Gazæus in eum Cassiani locum. An verò anniversaria illa officia semel tantùm, an perpetuò recurrerent, non ausim adfirmare. Certè Candidus Monachus in Vita sancti Eigilis Abbatis Fuldensis, qui anniversariam memoriam Fratrum defunctorum instituerat, satis innuit rem tum vulgatam non fuisse, ut proinde eam tueri & approbare necessarium judicaverit his verbis : *Simili consilio atque devotione idem* (*Eigil*) *bonæ voluntatis vir anniversariam Sturmis primi Abbatis, fundatoris Monasterii Fuldæ, & memoriam omnium Fratrum de hac luce defunctorum in natale sancti Ignatii Martyris Christi, qui paullo inferiùs ab hac anniversaria numeratur, propter intercessionem tanti Patroni in Missarum celebratione, psalmodiis, & oratione sancta celebrari sancivit. Hujus rei siquidem constitutio dum cunctæ congregationi perlecta esset, ac deinde si placeret interrogatum fuisset; respondebatur ab omnibus, Placet. Sed ne cui fortasse hæc celebratio superstitiosa & cassa esse videatur, legat Collationes sanctorum Patrum, & ibi reperiet hujus festivitatis exemplum.* Hinc patet, rem istam his in partibus haud usitatam fuisse, cui, ne superstitiosa videretur, exempli auctoritas præstruenda fuerit. Quamquam nonnulla exstant Anniversaria Regum aliarumque illustrium personarum ante illud tempus instituta in Gallia, Chlodovei Magni scilicet in Ecclesia sancti Petri, nunc sanctæ Genovefæ; Childeberti ejus filii in Monasterio sancti Vincentii seu S. Germani de Pratis; Dagoberti in Basilica Dionysiana, apud Luteciam Parisiorum : quæ Anniversaria in prædictis locis hactenus recoluntur; at quo tempore cœperint, ignoratur. Neque tamen putes ea recentiorum commenta fuisse. Siquidem Carolus Calvus in diplomate concesso Monachis Germanensibus rogatu Gozlini Abbatis anno trigesimo tertio regni sui approbat *refectionem* Monachis parari solitam *in Anniversario Childeberti Regis*. Synodus verò Pistensis anno octingentesimo sexagesimo secundo ratas habet refectiones, quas *Hilduinus Abba ordinaverat atque constituerat* Dionysianis in nonnullis festis, *atque in Anniversario Dagoberti Regis*. Rigobertus quoque Remorum Antistes, auctore Frodoardo in historiæ Remensis libro secundo capite undecimo, Ecclesiam sancti Hilarii cum suburbio ad eam pertinente concessit Canonicis Ecclesiæ suæ, *ut in annua transitûs sui die sufficiens eis inde refectio pararetur*. In Anglia Ethelredus Rex Merciorum sub finem sæculi septimi donationes fratris ac

fororum suarum Cœnobio Medehamstedensi factas confirmavit, *ut in Anniversariis suis eas haberent pro anima sua*, uti legitur in calce decretalis epistolæ Agathonis Papæ apud Spelmamum. Quidam huc trahunt locum ex Bedæ libro tertio, capite secundo, pro Anniversario Regis Oswaldi: sed perperam. Quas enim vigilias Fratres Hagustaldenses quotannis celebrabant, ideo vivente *pro salute ejus* præstabant *pridie, quàm postea idem Oswaldus occisus est.* Anastasius vulgatus in Leone secundo meminit *Anniversitatis*: quo nomine nescio an intelligat Anniversarium perpetuum. At relata testimonia sufficiunt ad probandum, jam id genus Anniversaria quædam præcessisse Eigilis Abbatis institutionem: à cujus tempore factum est, ut res haud vulgaris à Regibus illustrioribusque viris ad alios inferioris ordinis homines traduceretur.

Primum hac de re statutum post Eigilem invenio in Synodo Abbatum Aquisgrani coacta anno septimo-decimo supra octingentesimum: *ut pro Abbate defuncto Anniversarium fiat officium*, forsan pro uno duntaxat anno. Nortpertus Abbas sancti-Gallensis, qui anno millesimo septuagesimo secundo mortuus est, *primus* inter Abbates ejusdem Monasterii *Anniversarium suum instituisse* dicitur in Necrologio, quarto nonas Septembris. Porro Goldastus observat, à diebus Manegoldi Decani anniversarios dies cœptos in Alamannia ab omnibus utriusque sexûs celebrari circa annum ducentesimum sexagesimum secundum supra millesimum. At ritum istum jam in morem sæculo nono transiisse satis indicat Amalarius, cujus hæc verba in libro tertio de divinis officiis capite quadragesimo quarto: *Anniversaria dies ideo repetitur, quia nescimus qualiter eorum causa habeatur in alia vita.* In majori Chartario Brivatensi plura legi Anniversaria privatorum hominum nono sæculo instituta: & sæculo insequenti Adalbero Mettensis Episcopus *Anniversaria priorum Pontificum* magno sumtu magnisque eleemosynis celebrasse perhibetur. Præclarus hujus argumenti locus est apud Ordericum Vitalem in historiæ libro tertio, ubi Osbernus Abbas Uticensis dicitur constituisse *generale Anniversarium* singulis annis sexto Kalendas Julii fieri pro patribus & matribus, pro fratribus & fororibus omnium Monachorum Cœnobii Uticensis. „ In rotulo quidem longis„ simo omnium Fratrum, dum vocante Deo ad ordinem veniunt, nomina scri„ buntur: deinde patrum & matrum eorum, fratrumque ac sororum vocabula „ subscribuntur: qui rotulus penes aram toto anno servatur, & sedula commemo„ ratio inscriptorum in conspectu Domini agitur, dum ei à Sacerdote in celebra„ tione dicitur, *Animas famulorum famularumque tuarum, quorum nomina ante* „ *sanctum altare tuum scripta adesse videntur, Electorum tuorum jungere digneris* „ *consortio.* Anniversarium verò de quo loquimur, sexto Kalendas Julii sic agitur. „ Omnia signa serò & mane ad officium defunctorum diu pulsantur, volumen „ mortuorum super altare dissolutum palam expanditur: & deprecatio priùs pro „ defunctis, postea pro vivis parentibus & benefactoribus cunctis fidelibus Deo „ offertur. Missa verò matutinalis ab Abbate celebriter canitur: ab Eleemosyna„ rio autem tot pauperes, quot Monachi sunt, ipsa die in Cœnobio colliguntur, „ &c. „ Plura id genus exempla ex sæculo nono mihi occurrerunt, Ludovici Augusti cognomento Pii in Statutis Corbeïensibus Adelardi Abbatis; Witlasii Regis Merciorum apud Ingulfum; Heccardi Comitis apud Perardum in monumentis Burgundicis. At originem rei investigasse sufficiat.

102. Et quoniam de mortuis agi cœptum, notare juvat olim SIGNA seu campanas Ecclesiæ pulsari solitas pro iis qui in agone mortis constituti erant. Locus est hanc in rem fere singularis in Vita sancti Sturmii Abbatis Fuldensis hoc in Sæculo edita, qui morti proximus, *currere citiùs ad Ecclesiam jussit, omnes gloggas pari-*

OBSERV. XXVIII. Signa pulsata in extremis.

ter moveri imperavit, & Fratribus congregatis obitum suum citò adfuturum nuntiare præcepit, & pro se enixiùs orare postulavit. In Britannia tamen post extremos halitus emissamque animam signa pulsabantur, teste Beda in historiæ libro quarto, capite vigesimo tertio, ubi agit de obitu Hildæ Abbatissæ: quâ mortuâ *Begu sanctimonialis femina* alîus Monasterii, *audivit notum campanæ sonum, quo ad orationes excitari vel convocari solebant, cùm quis de hoc sæculo fuisset evocatus.* Concilium verò Calchutense capite decimo præcipit, mortuo Episcopo, *ut pulsato signo omnis famulorum Dei coetus ad Basilicam conveniat.* Quamquam veri simile est, aliis in locis campanas etiam olim pulsatas in agone morientium, ut extrema vitæ periodus Domino precibus commendaretur. Certè apud Remos lugubris ille tinnitus, quo mortuorum obitus modò significari solet, corrupto vulgi more appellatur *l'Abbé mort*, quasi diceres agonem mortis seu morientis, *l'Abboy de la mort*: inde tracta forsan appellatione, quòd olim signum illud in agone pulsari soleret.

OBSERV. XXIX. Reliquiæ super altare.

103. Observatu dignum est, id quod in Actis sanctæ Walpurgis Abbatissæ refero ex sancto Odone in libro secundo Collationum, capite vigesimo octavo: nimirum desiisse miracula ipsius Sanctæ, *quia ejus Reliquiæ erant super altare Domini, ubi majestas divini mysterii solummodo debet celebrari:* & sanctus Bercharius Abbas Dervensis Monachum quemdam graviter corripuisse visus est, quòd ipsius Reliquias *super altare* deposuisset. Huc etiam spectant verba cujusdam Anonymi in libro de vita sancti Servatii Tungrorum Episcopi, cujus Reliquiæ cùm jussu Caroli Magni per Wilgisum Episcopum levatæ è tumulo fuissent, *ante altare positæ sunt. Necdum enim*, ait Auctor, *præsumi fas erat, ut quidquam super altare poneretur præter sacrificium: quia mensa est Domini exercituum.* Alius mos inductus procedente sæculo nono: siquidem Reliquiæ sanctæ Walpurgis *super altare* locatæ sunt anno octingentesimo nonagesimo tertio: & post annos fere octoginta, sancti Swithuni Wintoniensis Episcopi arca itidem super altare posita est: tum sub finem sæculi noni Concilium Remense ineditum, cujus plura capitula citantur ab Reginone, Burcardo & Ivone, observari jubet, *ut mensa Christi, id est altare, ubi corpus dominicum consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sanctorum Reliquiæ reconduntur: cum omni veneratione honoretur, nihilque super eo ponatur, nisi capsæ cum sanctorum Reliquiis & quatuor Evangelia:* denique Ratherius Veronensis Episcopus in Oratione Synodica: *Super altare nihil ponatur, nisi capsæ aut Reliquiæ, aut fortè quatuor Evangelia, & buxida cum corpore Domini ad Viaticum pro infirmis.* Quamquam ne tum quidem Reliquiæ passim super altare perpetuò expositæ consistebant, sed festis tantùm sollemnibusque diebus: aliis reconditæ jacebant in concavo altaris loco, ut superiùs vidimus in quarta-decima Observatione. Plura de adservandis Sanctorum Reliquiis dicta sunt in Præfatione sæculi secundi.

OBSERV. XXX. Romani ritus in Ecclesia Gallicana recepti.

104. Inter octavi sæculi novas res, Romani ritus in Ecclesia Gallicana Anglicanaque recepti; Organa Musica in Galliam invecta. Galli siquidem *ab initio receptæ Fidei*, ut loquitur Hilduinus Abbas in epistola Areopagiticis præfixa, alium *Missæ ordinem* servabant, *usquequo tenorem quo nunc utitur Romanum susceperunt:* quod factum putat Hilduinus hortatu Innocentii, Gelasii, & Gregorii Magni Pontificum Romanorum, quorum epistolas ad Episcopos Galliarum *de more Romano in cunctis Ecclesiasticæ auctoritatis muniis imitando* laudat Hilduinus. At seriùs depositum esse Missæ ordinem Gallicanum, constat ex responsis Gregorii Magni ad Augustinum: in quibus eo tempore *altera consuetudo Missarum in Romana Ecclesia, atque altera in Gallia* fuisse perhibetur. Diffidebat etiam Gallicana Ecclesia

in cantu & in psalmorum tum ordine, tum versione ab Romana. Cantum Romanum in Gallias Pippinus sublato Gallicano induxit *ob unanimitatem Apostolicæ sedis & sanctæ Dei Ecclesiæ pacificam concordiam*, testante Carolo Magno in Capitularis Aquisgranensis capite octogesimo. Hinc Remigius Rotomagensis Antistes, Pippini Frater, Monachos Romam direxit ad discendum cantum Ecclesiæ Romanæ: dein Carolus Magnus animadvertens cantûs modos in diversis Galliæ Ecclesiis discordare, duos Clericos Leoni Papæ direxit in Schola Romana instruendos: quorum alterum apud se postea retinuisse, alterum Drogoni Mettensi Episcopo concessisse memoratur in libro primo Monachi Sancti-Gallensis. Romanos tamen aliquid de Gallicano cantu retinuisse auctor est Walafridus Strabus in libro de rebus Ecclesiasticis capite vigesimo quinto. Quo in loco hic Auctor de versione psalmorum, quæ tum in usu erat apud Gallos & Germanos, ita scribit: *Psalmos autem cùm secundùm Septuaginta interpretes Romani adhuc habeant; Galli & Germanorum aliqui secundùm emendationem quam Hieronymus Pater de Septuaginta editione composuit, psalterium cantant: quam Gregorius Turonensis Episcopus à partibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur Ecclesia transtulisse.* Anglicana Ecclesia paullo ante Gallicanam recepit cantum ritusque Romanos: & cantum quidem per Johannem Abbatem, Romanæ sancti Petri Ecclesiæ Archicantorem, teste Beda in historiæ libro quarto, capite octavo decimo: ritus autem Romanos anno septingentesimo quadragesimo septimo in Concilio Cloveshoviensi, cujus exstat hac de re canon tertius-decimus. Porro Alfonsus sextus Hispaniarum Rex *dignissimum Romanæ institutionis officium* in Regno suo *celebrari* præcepit sæculo undecimo: quod ipse testatur in suo ipsius diplomate relato apud Yepezium in Chronici Benedictini tomo tertio.

Et in aliis

OBSERV. XXXI. Organa in Gallia.

105. Organa in Galliam invecta esse anno septingentesimo quinquagesimo septimo, Eginhardus in primis memoriæ prodidit his verbis: *Constantinus Imperator Pippino Regi multa misit munera, inter quæ & Organa, quæ ad eum in Compendio villa pervenerunt.* Organa ærea ante id tempus apud nostrates fuisse in usu, nullo constat argumento. Venantius quidem Fortunatus in Carmine decimo libri secundi testatur, in Ecclesia Parisiaca *cymbalicas voces calamis misceri acutis* solitas. At ejus verba de Organis æreis intelligi necesse non est: sed hæc figuratè dicta de varietate vocum, diversa instrumenta musica imitantium. Quin ex Walafrido Strabo intelligimus, Græcorum hoc inventum esse, & ab eis ad Gallos transiisse. Sic enim ille canit in versibus Aquisgrani editis anno sexto-decimo Ludovici Imperatoris de templi Aquisgranensis apparatu.

Ast alia de parte nitens fulgore corusco
Auratus discurrit eques, comitante pedestri
Agmine: tintinnum quidam, quidam Organa pulsant.
Dulce melos tantùm vanas deludere mentes
Cœpit, ut una suis decedens sensibus ipsam
Femina perdiderit vocum dulcedine vitam.
Cedant magna tui superest figmenta colossi,
Roma: velit Cæsar Magnus; migrabit ad arces
Francorum, quodcumque miser conflaverit orbis.
En queis præcipuè jactabat Græcia sese,
Organa Rex Magnus non inter maxima ponit.

Idem etiam prodit Monachus Gallensis Anonymus in libro secundo de vita Caroli Magni capite decimo. *Adduxerunt etiam iidem Missi*, Constantini scilicet

Imperatoris, *omne genus Organorum, sed & variarum rerum secum: quæ cuncta ab opificibus sagacissimi Caroli quasi dissimulanter adspecta, accuratissimè sunt in opus conversa: & præcipuè illud Musicorum Organum præstantissimum, quod doliis ex ære conflatis, follibusque taurinis per fistulas æreas mirè perflantibus, rugitu quidem tonitrui beatum, garrulitatem verò liræ vel cymbali dulcedine coæquabat. Quod ubi positum fuerit, quamdiuque duraverit, & quo modo inter alia rei publicæ damna perierit, non est hujus loci vel temporis enarrare.* Nempe id periit, ut puto, in direptione Aquisgranensis basilicæ per Nortmannos. Ad hæc Johannes Papa octavus Annoni Episcopo Frisingensi de Organis ita scribit: *Precamur autem, ut optimum Organum cum artifice qui hoc moderari & facere ad omnem modulationis efficaciam possit, ad instructionem musicæ disciplinæ nobis aut deferas, aut cum eisdem redditibus mittas.* Wolstanus Monachus Ventanus in Prologo ad vitam metricam sancti Swithuni, laudat Elfegum Ventanum Episcopum ob Organa in Ventano Monasterio constructa his versibus:

Talia & auxistis hic Organa, qualia nusquam
Cernuntur, gemino constabilita sono.
Bisseni suprà sociantur in ordine folles,
Inferiusque jacent quatuor atque decem.
Flatibus alternis spiracula maxima reddunt,
Quos agitant validi septuaginta viri:
Brachia versantes, multo & sudore madentes,
Certatimque suos quisque monet socios,
Viribus ut totis impellant flamina sursum,
*Et rugiat * pleno Kapsa referta sinu.* * L. Rugiat &.
Sola quadringentas quæ sustinet ordine musas,
Quas manus organici temperat ingenii.

Pluribus hæc mirifica Organa describit Wolstanus: cujus lucubrationem aliasque permultas ex Anglia accepimus beneficio & munificentiâ clarissimi ac nobilissimi viri Domini Josephi Williamsonis, Regi Britanniæ ab archivis Status & à secretis intimis, qui non minùs litteratos amat fovetque, quàm litteras. Ex his porro manifestum est, Organa non solùm in Gallia, sed & in Anglia fuisse in usu sæculo decimo. De Italia verò testatur Gerbertus in Epistola nonagesima prima ad Raimondum Aurelianensem Abbatem, in qua dicit non habere se quod scribat *super Organis in Italia positis, ac Monacho dirigendo qui ea conducat.* Jam ergo usus Organorum penes Monachos erat: id quod de Fiscamnensi Monasterio adfirmat Baldricus Dolensis Archiespicopus in Epistola ad Fiscamnenses. *Illa in Ecclesia,* inquit, *unum erat quod mihi non mediocriter complacuit, quod ad Deum laudandum & excitandum David Canticis suis inseruit: Laudate, inquit, Dominum in chordis & Organo. Ibi siquidem instrumentum vidi musicum, fistulis æreis compactum, quod follibus excitum fabrilibus, suavem reddebat melodiam.... Organa illud vocant, certisque temporibus excitabant.* Quibus verbis satis quidem innuit Baldricus, rariora id genus instrumenta fuisse & maximè in Monasteriis; additque non omnibus probari. *Non tamen ignoro, quia sunt multi, qui tale quid in suis non habentes Ecclesiis, eos qui habent murmurando dilapidant: quos nos obloquentes & detrahentes audemus nuncupare, qui quòd Organa nobis innuant, nesciunt exponere.* Sic multa ille in hunc modum. Quanquam non desunt etiam nostro ævo, qui Organorum usum in Ecclesiis, maximè verò Cœnobiticis improbant: alii mediâ incedentes viâ, tolerant ea ubi sunt; inducenda esse ubi non sunt pernegant.

106. Sunt

106. Sunt qui etiam sæculo octavo Collegia Canonicorum in Ecclesiis cathedralibus primùm cœpisse existimant. Et quidem ante istud tempus rariora fuisse ejusmodi collegia constat, non tamen nulla: quippe sæculo septimo Paulus Episcopus Veroduni, Tetricus Autisiodori, Rigobertus Remis Canonicos instituisse, an restituisse feruntur. Attamen jam ante ea tempora numerosum Clericorum cœtum in nonnullis fuisse Ecclesiis certum est ex Venantio Fortunato, qui Clerum Ecclesiæ Parisiacæ celebrat in libri secundi carmine decimo in hunc modum. OBSERV. XXXII. Canonici in Ecclesiis cathedralibus.

Celsa Parisiaci Cleri reverentia pollens,
Ecclesiæ genium, gloria, munus, honor:
Carmine Davidico divina poëmata pangens,
Cursibus assiduis dulce revolvit opus.
Inde Sacerdotes, Leviticus hinc micat ordo:
Illos canities, hos stola pulchra tegit.
In medio Germanus adest Antistes honore,
Qui regit hinc juvenes, subrigit inde senes.

Hinc etiam patet, psallendi morem assiduum seu quotidianum in ista Ecclesia tum obtinuisse, & in aliis indubiè permultis, contra quàm nonnulli opinantur. Canonici etiam erant sæculo septimo in majori Ecclesia Namnetensi, utpote qui dedicationi Basilicæ Antrensis interfuisse dicuntur in Actis S. Hermenlandi Abbatis.

§. VII.

OBSERVATIONES MONASTICÆ.

107. AD res Monasticas quod attinet, adverto per istud sæculum octavum fuisse Abbates nonnullos, qui solùm Diaconi erant, non Sacerdotes quales fuêre Benignus Abbas Fontanellensis in Gallia, Sigfridus Girwensis in Britannia insula: immo Johannes Abbas à Paulo Papa missus ad Pippinum Regem; Subdiaconus dumtaxat appellatur in pontificiis litteris octava-decima & vigesima Codicis Carolini. Certè in primordiis Ordinis nostri, tametsi Sacerdotio initiati erant Abbates plerique, non tamen omnes; nam sanctum Maurum Abbatem, sancti Patris Benedicti discipulum, Magistri carissimi hortatu an etiam exemplo, Levitici tantùm Ordinis fuisse constat. Quid sequioribus sæculis, nono scilicet & subsequentibus, hac in re contigerit, paucis considerare juvat. Anno septimo-decimo supra octingentesimum Abbates in Synodo Aquisgrani congregati statuerunt capite sexagesimo secundo, *ut Abbas, Præpositus, vel Decanus, quamvis Presbyteri non sint, Lectoribus benedictionem tribuant.* Quod sanè consentaneum Regulæ in capite sexagesimo, ubi sanctus Benedictus agens de Sacerdote qui voluerit in Monasterio habitare; *Concedatur ei*, ait, *post Abbatem stare & benedicere.* Post Abbatem, inquit, etiamsi Abbas Presbyter non sit, uti explicant Patres Synodi Aquisgranensis: quorum ævo proinde Abbates quidam Sacerdotii expertes erant. Et in Regula Magistri Abbas Presbyter non erat: nec Sacerdotes tamen quidquam agendi supra ceteros potestatem habebant, ex capite octogesimo tertio. Paullo post Synodum Aquisgranensem Eugenius Papa primus in Concilio Romano, HLudovici Augusti anno tertio-decimo, de Abbatibus ita decernit canone vigesimo septimo: *Sacerdotalem quoque honorem sint adepti, ut peccantium sibi subjectorum Fratrum valeant omnimodis refrenare & amputare commissa.* Et tamen anno tertio post mortem Ludovici Pii Abbas Fontanellensis erat Herembertus Diaconus: itidemque OBSERV. XXXIII. Abbates Diaconi.

Nicolaus de Nortmannia Cœnobii sancti Audoëni apud Rotomagum Abbas, teste Orderico Vitale, anno millesimo nonagesimo secundo. Goffridus Abbas Vindocinensis, nonnisi post adeptam Cardinalatûs dignitatem Presbyter ordinatus est. Denique, ut uno saltu alia sæcula concludam, Christophorus Abbas Stabulensis obiit Diaconus anno septuagesimo sexto sæculi proximè elapsi.

OBSERV. XXXIV. Sacerdotum numerus in Monasteriis.

108. Hæc verò Abbatum Diaconorum electio haudquaquam fiebat ob penuriam Sacerdotum in Monasteriis: sed quòd suffragiorum major pars in Diaconum prævaleret. Quod ut palam fiat, lubet quibusdam exemplis demonstrare, quot nonnullis in Monasteriis Presbyteri fuerint per tempora mediæ ætatis. Angilbertus Abbas in Cœnobio Centulensi Monachos trecentos, puerosque centum instituit, ac divisit in turmas tres, statuitque *ut si non plus, vel triginta à Fratribus diversorum chororum per diversa altaria Missæ quotidie agerentur, exceptis illis duabus de Conventu, quæ mane & meridie sollemnissimè celebrantur*, auctore Hariulfo in Chronico Centulensi. Quem locum paullo subobscurum ita interpretor, ut ex singulis turmis, quæ centum Monachis constabant, Presbyteri minimùm triginta Missas totidem celebrarent, in summa nonaginta singulis diebus: quod Caroli Magni principatu contigit. Non multò pòst in Monasterio S. Galli *sub Salomone Abbate fuerunt simul Presbyteri quadraginta duo, Diaconi quatuor & viginti, Subdiaconi quindecim, pueri viginti*, testante Ekkehardo: & in brevi indiculo Monachorum Dionysianorum recensentur Sacerdotes triginta tres, Diaconi septemdecim, Subdiaconi quatuor & viginti, Acolythi septem, Monachi quadraginta unus, omnes centum viginti duo, in Spicilegii tomo quarto. Ex triginta Monachis Crulandensibus, quos Ingulfus scribit fugisse rabiem Nortmannorum anno octingentesimo septuagesimo, *decem erant Sacerdotes, ceteri inferiorum graduum exstiterant*. In Chronico Piscariensi anno millesimo quadragesimo sexto electioni Dominici Abbatis subscribunt Presbyteri minimùm viginti ex Monachis triginta duobus. Ex quibus intelligitur, paullo minorem, quàm modò, Presbyterorum in Cœnobiis nostris numerum per ea tempora exstitisse.

OBSERV. XXXV. Interdictus feminis ingressus in Ecclesias Monachorum.

109. De interdicto feminis ingressu in Ecclesias nostras, quædam observavimus in Præfatione Sæculi secundi: hîc nonnulla rursus animadversione digna recurrunt ex his Actis repetenda. Viguit ejuscemodi lex in Cœnobiis Sithivensi & Fuldensi usque ad sæculum decimum-quartum. Una Flandriæ Comitissa, nomine Adala, sæculo decimo, gratiâ postulandæ à sancto Bertino sanitatis, id obtinere potuit ex consensu Episcoporum Tavernnensis & Camaracensis qui *acceptâ etiam à Monachis licentiâ anno nativitatis Domini nongentesimo trigesimo octavo, annoque quinto Ludovici Regis, feriâ secundâ Paschæ, introduxerunt eam præfati Episcopi in eodem Monasterio*, id est in Ecclesiam Monasterii, *non sine tremore maximo: quoniam hoc illa prima facere præsumserat, quod antea Reginarum nulla concupiscere audebat*, ex libro secundo de miraculis sancti Bertini. Nec deinceps id permissum ad sæculum usque decimum quartum, ut constat ex Johanne Iperio. Eadem lex tanta etiam religione in Fuldensi Monasterio servata est, (quod maximè constat ex Actis sanctæ Liobæ Abbatissæ, cui uni licuit Basilicam Fuldensem ingredi ex concessione sancti Bonifacii popularis & consanguinei sui) ut Fridericus Imperator, cognomento Ænobarbus, ingressu Basilicæ Monachorum Fuldensium abstinuerit, *quia Regina in comitatu ejus erat*. Idem refert de Albrata Comitissa Christophorus Browerus in libro primo Fuldensium antiquitatum capite octavo, ubi observat, Fuldense templum fulmine de cœlo tactum conflagrasse anno millesimo trecentesimo nonagesimo octavo, septima die mensis Junii, id est triduo pòst quàm sancti Bonifacii festa luce feminis in Basilicam & Monasterii septa tunc primùm ingressus

datus, ex concessione videlicet Bonifacii Papæ noni, qui rogatu Johannis Merlavii Abbatis, pristini interdicti rigorem emollierat diplomate dato ante annos duos. Quid principatu Pippini cuidam feminæ Anglæ vocabulo acciderit ob violatam Basilicæ Besuensis religionem, memorat Johannes Monachus in Chronico Monasterii sui. Eamdem disciplinam à Columbano sibi traditam Luxoviensis Cœnobitæ servaverant ad medium usque sæculum nonum, quo *Hucbertus Clericus Bosonis filius, Monasterium in commemoratione beati Petri Apostoli Luxovio constitutum, cujus claustri aditus mulieribus numquam patuerat, hostili modo ingressus cum illicitis mulieribus per aliquot dies remorari non trepidavit*: qua de re eum arguit Benedictus Papa tertius in epistola ad Episcopos in Regno Caroli constitutos.

Quin Turonici Canonici Basilicæ Martinianæ, eam quam à Monachis acceperant disciplinam aliquamdiu etiam abjectis Monasticis Institutis retinuerunt, uti apparet ex epistola Leonis Papæ septimi ad Hugonem Abbatem, quæ exstat in tomo secundo Spicilegii: & S. Odo Abbas Cluniacensis in libro de combustione Ecclesiæ S. Martini conqueritur, quòd sanctus ille locus pristina religione relicta *commune diversorium* esse permittatur. Utinam nunc saltem chorus modulantium Eclesiæ Ministrorum secretus esset à conspectu & concursu promiscui vulgi! utinam religioni haberentur sacri altaris gradus, ad quos non rarò mulierculæ obrepunt impunè.

110. Huc etiam pertinet consideratio de religione Majorum nostrorum, qui miracula, siquando per Sanctos factitabantur in Basilicis suis, aut occultare, aut cohibere pro virili studebant. Insigne est eam in rem factum Medianensium Monachorum in Actis sancti Hildulfi ex Episcopo Trevirensi Abbatis Medianensis primi. Hi nimirum cùm ob frequentia sancti Spinuli miracula paterentur hominum turbas eò confluentium; ne *à regia via* disciplinæ regularis his incommodis avocarentur, *ex obedientia* sancto Spinulo etsi mortuo præceperunt, ut à patrandis miraculis cessaret: quod incunctanter consecutum fuisse tradit Richerius Monachus Senoniensis. Idem etiam præstitêre quondam in sanctum Gibrianum Remigiani nostri, & Clarevallenses in sanctum Bernardum. Eòdem spectat exemplum Sarlatensium Monachorum, qui cùm sancti Pardulfi Abbatis corpus è Garactensi Monasterio acceptum juxta loculum sancti Sacerdoris Lemovicensis Episcopi collocassent, fierentque in dies miracula, quibus illuc frequens populus invitabatur; sanctum *Abbatem à Pontifice separantes, in Ecclesiam S. Johannis extra Monasterium transtulerunt*, ut turbam miraculorum sequacem eò removerent.

OBSERV. XXXVI. Miraculorum frequentia piis suspecta Monachis.

Nec prætereundum hoc loco est id quod Rodulfus Abbas Trudonianus de Guntramno Abbate commemorat in Chronici Trudonensis libro primo. *Hujus vitæ ultimis annis*, inquit, *domini nostri Trudonis sepulcrum frequentissimè cœpit coruscare miraculis, quæ ille studiosissimè satagebat occultare.* Cujus facti rationem hanc reddit: *Sagaci enim pectore concipiens quod futurum erat, signa data esse infidelibus, non fidelibus dicebat: quod non longè post illum nonnulli de nostris experti sunt, qui inter ipsa quoque miracula Deum offendere non timuerunt.* Nimirum, ut Rodulfus ipse observat initio libri secundi, succedente Adelardo secundo Abbate, *cœperunt haberi miracula & virtutes sepulcri S. Trudonis, non tam* TIMORI ET REVERENTIÆ, *quàm* OSTENTUI ET POPULARI GLORIÆ. Concurrentibus eò peregrinorum turbis, *Oratorium, chorus, templum, claustrum, pratum nocte dieque non inveniebatur à multitudine vacuum: quarum perstrepentium continua inquietatio magnæ fiebat molestiæ & Ordinis impedimento: senioribus solitis & volentibus Deo servire in quiete & silentio; juniores verò quibus tædio erat religio, & disciplina odio, gratulabantur priùs occultè hac quasi necessitate se magistræ Regulæ mandata præterire.* Hinc labefactata disciplina regularis, violatæ silentii leges, spreta Majorum imperia, in proprios

usus conversæ res, uti genuinè ac patheticῶs rem describit Rodulfus magno sanè posterorum documento: demumque ita concludit: *Quanto longiùs ferebatur relatione peregrinorum gloriosa celebritas miraculorum sancti Trudonis, tanto & nostrorum reprehendebatur sæcularitas ex levitate morum & abusione indisciplinationis. Erat enim summa opportunitas quibusque nostri Ordinis perire volentibus ex peregrina (ut dixi) veniente & abeunte multitudine, tum ex confracti Monasterii vasta reparandaque amplitudine.* Audiant hæc qui turbas populorum amant, illi nempe, quibus nulla sanctior festivitas, quam quæ celebratur in frequentia tumultuantis vulgi: ubi scilicet bellè fervet pietas, dum multitudo vagos rapit oculos, nec mentem sinit rebus divinis, ut par est, occupari.

Observ. XXXVII. Abbates sæculares.

III. Eodem fere octavo sæculo inducti sunt Abbates sæculares, & Advocati Monasteriorum. Ab ipsis Ordinis nostri primordiis Monachi liberam habebant eligendi Abbatis facultatem. Eam primò ad se traducere moliti Episcopi, tum etiam Clerici: qui per speciem ecclesiastici muneris in Monasteriis exercendi captabant regimen Abbatiale. Exstant plures adversus ejusmodi Clericos epistolæ Gregorii Magni, citatæ ab Johanne Diacono in libro secundo Vitæ Gregorianæ, capite quinquagesimo quarto. Ut verò ab ejusmodi ambitu removerentur sæculares, Privilegia subinde ab summis Pontificibus, Episcopis & Regibus petita obtentaque sunt, maximè sæculo septimo. Dein Carolus Princeps, cognomento Tudes, variis bellorum tumultibus impeditus & exhaustus, Abbatias, immo & Sedes Episcopales laïcis hominibus concessit, & pleraque Ecclesiarum prædia in beneficium attribuit: aut certè eo bellis occupato sæculares ipsi res Ecclesiæ invadebant impunè, atque alii aliis pro libito tradebant. Qua de re conquestus est Bonifacius Apostolicæ Sedis Legatus in epistola trigesima secunda ad Zachariam Papam his verbis: *Modò maxima parte per civitates, episcopales sedes traditæ sunt laïcis cupidis ad possidendum, vel adulteris Clericis, scortatoribus & publicanis sæculariter ad perfruendum:* eoque tandem processit mali labes, ut etiam Abbatiæ seu virorum Monasteria feminis in beneficium traderentur. Sic Remigius, Pippini Regis frater, Anglæ cuidam Theodardi uxori Besuense; sic Lothatius Waldradæ pellici Lutrense; alii alia Monasteria commiserunt. Hinc fugati, tum vi, tum inopiâ Monachi: Cœnobia in solitudinem redacta: prædia in precarium quibuslibet concessa: denique periit Ordo fere omnis. Istius temporis calamitatem egregiè describit Fontanellensis Chronographus, agens de Teutsindo Abbate: qui locum regiminis adeptus anno septingentesimo trigesimo quarto, *mox rebus ablatis in maximam paupertatem hoc quondam gloriosum Cœnobium redegit. Nam pæne tertiam facultatum partem abstulit, suisque propinquis ac regiis hominibus ad possidendum contradidit. Nempe melius esset*, addit paullo post, *ea die quando præfatæ res de isto Cœnobio fuerunt sublatæ, ut ignis ibi accenderetur, qui universa ædificia funditus consumsisset: quoniam decies antea quivisset reædificari, quàm tales res adquirere. Nam unde milites Christi alimoniam consequebantur inde nunc pastus exhibetur canibus: & unde lumen ante aram Christi in Ecclesia lucere solebat, inde armillæ, baltei & calcares fabricantur, necnon sellæ equinæ auro argentoque decorantur. . . Tales quippe Rectores nequiores sunt paganis: quoniam si pagani locum ipsum cremaverint, terram tamen secum non tollunt.* Nec laudabilioris vitæ fuit Wido Teutsindi successor. *Hic propinquus Caroli Principis fuit, qui etiam Monasterium S. Vedasti, quod est in Atrebatensi civitate, jure regiminis tenuit anno uno, sicut & istud. Erat autem de sæcularibus Clericis, gladioque, quem semispiacium* (rectiùs *semispathium*) *vocant, semper accinctus, sagoque pro cappa utebatur, parumque ecclesiasticæ disciplinæ imperiis parebat: nam copiam canum multiplicem semper habebat, &c.*

Is erat Monasteriorum in Gallia fere omnium miserabilis status: cui malo jam altas radices agenti remedium adhibere conati sunt optimi quique Principes, Carolomannus, Pippinus, Carolus & Ludovicus Augusti, itidemque Carolus Calvus: eisque colloboraverunt Episcopi Gallicani in Conciliis, Suessionensi anno septingentesimo quadragesimo quarto, in capite tertio; Vernensi anno octingentesimo quadragesimo quarto, in capite itidem tertio; Meldensi anno insequenti, in capite decimo; & Troslejano anno nongentesimo nono, in capite tertio: quibus in Conciliis luctuosus rerum status patheticôs describitur, maximè in Troslejano, cujus hæc fuit sententia, non posse restitui deformatum Ordinem monasticum, nisi per Abbates Regulares: sic enim loquuntur Patres: *Quomodo igitur aurum sine aurifice in pristinum & optimum non potest reformari colorem: sic & monastica vita sine regularis Abbatis providentia ad pristinum atque optimum vivendi nequit reformari ordinem. . . Censemus igitur, ut status Monasteriorum inviolatus juxta antiquam Regulæ traditionem & canonum constituta servetur: & ut Abbates sint religiosæ personæ, & quæ regularem noverint disciplinam.* Huc etiam Romani Pontifices auctoritatem suam adhibuerunt: in quibus Nicolaus Papa primus in Privilegio quod concessit Trasulfo Abbati Corbeïensi, vetat præfici Monasterio *Abbatem canonicum, aut laïcum, aut alterius Monasterii Monachum; quoniam Monachico Ordini præficere vel laïcum, vel canonicum, non est servare Ordinis professionem, sed evertere: quòd unusquisque Præpositus cujus est Ordinis, ejus quoque erit & propagator: nec bene disponet aliquando cujuscumque militiæ vitam, cujus non fuerit ipse qui disponit æmulator.* Dein Reges monet his verbis: *Non decet neque justum videri poterit, ut sibi militantibus de Ecclesiæ Christi possessionibus mercedem restituant: & quod de Republica sua retribuere debent, id reddere velint de his quæ collata sunt Deo.* Tandem Hugo tertiæ stirpis regiæ nunc feliciter imperantis caput, integram Ecclesiis eligendorum Præfectorum libertatem restituit. Lege Dadini librum primum de Ducibus & Comitibus in capite decimo tertio: qui etiam capite sexto agit de Advocatis Monasteriorum, de quibus pauca hîc observanda.

OBSERV. XXXVIII. Advocati Monasteriorum.

112. Quod in Ecclesia Romana & Orientali præstitêre Defensores, id ut in Monasteriis agerent instituti Advocati sunt. Id muneris primòquidem suppleverunt Reges plerique, qui loca Deo sacra in suam (ut vocabant) mundeburdem seu tutelam ac defensionem suscipiebant. Postea verò quàm multiplicatis Monasteriis regia cura singulis defendendis sufficere visa non est, subrogati sunt homines præpotentes, Duces ac Comites, qui auctoritatis suæ præsidium Cœnobitis accommodarent. Obstitêre primò Episcopi nonnulli, quos inter Synodi Cabilonensis Patres circiter medium sæculum septimum præcipiunt capite quinto-decimo: *ut Abbates & Monachi aut Agentes Monasteriorum patrocinio sæculari penitus non utantur, nec ad Principis præsentiam sine Episcopi sui permissu ambulare audeant.* Attamen vicit ipsa rei necessitas, ut scilicet hominum sæcularium Ecclesiasticis rebus inhiantium cupiditas reprimeretur. Quippe Chlotharius Chlodovei junioris filius, *inlustrem virum Gengulfum* Besuensibus Monachis *Advocatum* concessit *anno decimo regni sui*: nimirum *ut omnes causas ipsius Monasterii prosequeretur, & ablata restitueret.* Postea Carolus Magnus in Capitulis Ecclesiasticis quæ exstant apud Sirmondum ad annum octingentesimum primum, statuit capite trigesimo quarto, *ut Episcopi & Abbates Advocatos haberent, & ipsi* (Advocati) *haberent in illo Comitatu propriam hereditatem: & ut ipsi recti & boni essent, & haberent voluntatem rectè & justè causas perficere.* Hanc provinciam suscepêre plerique Monasteriorum conditores, ipsorumque posteri, siquidem satis virium habebant & auctoritatis: sin minùs, alii Optimates à Monachis electi, & approbati à Rege.

Hinc Albertus Bremensis Archiepiscopus cùm Gorecense Monasterium erexisset, decernit, *ut quisquis in stirpe nostra*, inquit, *laïcus ceteris ætate provectior fuerit, hic nostra constitutione huic loco Advocatus constituatur : si verò evenerit, ut talis de stirpe nostra deficiat, quemcumque Abbas cum consilio Fratrum ad defensionem & utilitatem loci expetierit, hunc Archiepiscopus Bremensis Advocatum constituet.* Ita legitur in fragmento Chronici Gorecensis post Witichindi librum de gestis Saxonicis. Monasterium sancti Galli, propterea quòd *non ex regalibus donariis, sed ex privatorum traditiunculis accreverat, cùm nullum privilegium aliorum Monasteriorum, neminem sui defensorem vel Advocatum reperire potuisset*, Ludovicus Augustus tuendum accepit, teste Monacho sancti-Gallensi in libro primo de vita Caroli Magni, capite quinto.

Atque ut Advocati adversariis sese validiùs opponerent, stipendium ac merces constituta eis est : ipsique adeo Monasteriorum lites omnes prosequebantur, immò & duella (si necesse erat) suscipiebant, & ad castra pergebant cum militibus seu cum vassis & hominibus Monasteriorum, quæ Regi militiam debebant: stipendium istud erat annuus census tertiave pars emendarum : quo nomine pecuniarias multas appellabant. Theodoricus Flandrensis Comes in generali Privilegio Monachis Bertinianis concesso anno centesimo quadragesimo septimo supra millesimum, statuit, *ut quicumque Advocatus fuerit ejusdem Ecclesiæ, juxta institutum Balduini Insulani, iturus in regalem expeditionem semel in anno, unum Baconem & unam pensam caseorum, & unum summarium ; vel pro his unam marcam argenti ab Abbate accipiat, & singulis annis de unaquaque terra villæ de Archas dimidiam firtalam avenæ habeat, eo pacto, ut nihil umquam de eadem villa qualicumque causa exigat aut accipiat, & ut Ecclesiæ opportunum suæ defensionis auxilium non subtrahat.* Advocatus Monasterii Senoniensis in Vosago, *tertiam partem emendarum, illorum scilicet placitorum ad quæ ab Abbate* vocatus erat, accipiebat ; ad cetera manus non extendebat, ut legitur in Chronici Senoniensis libro secundo, capite quinto.

Duellorum ab Advocatis susceptorum in causis Monasterii sui exempla exstant non pauca : unum in libro de miraculis sancti Benedicti auctore Adrevaldo, capite vigesimo quinto & sequenti : aliud in libro secundo de miraculis sancti Bertini capite quinto-decimo, notatu dignum : tertium in Notis ad Guibertum. Ad finiendam litem Advocati etiam actionem omnem prosequi debebant, & juramentum (si quando exigebat res) præstabant. Exemplo est lis inter Archiepiscopum Trevirensem Abbatemque Prumiensem ventilata coram Carolo Magno pro cella sancti Goaris, apud Wandalbertum in libro de miraculis ipsius sancti : ubi Prumiensis Cœnobii Advocatum Ratbertum nomine appellat *Causidicum Monasterii.* Officium istud in dignitatem evasit, quæ unà cum annuo stipendio transibat ad hæredes Advocatorum. Tempore procedente, qui Monasteriorum defensores esse debuerant, eorum deprædatores ac direptores exstiterunt : ac demum Advocatiæ pretio Monasteriis vindicatæ, sæculo quarto-decimo penitus exstinctæ sunt. Theodericus Abbas Gemeticensis à Drogone Ambianensi Comite annuos census, quos is pro jure Advocati exigebat in Genestevilla, redemit *offerendo sexaginta & duas libras Rotomagensis monetæ, necnon & sex equos permagni pretii*, ut legitur in charta hac de re condita anno millesimo trigesimo, quam habes in calce hujus Sæculi. Idem pactum fecerunt Monachi Senonienses cum Simone Lotharingiæ Duce anno millesimo ducentesimo sexagesimo. Porro antequam munus inirent Advocati, Abbati Monachisque præstabant Sacramentum, cujus hæc forma in manu-scripto codice Monasterii sancti Walarici.

„ Vos juratis per Deum & omnes Sanctos, quorum Reliquiæ hîc sunt & alibi, quòd vos ab hac hora & deinceps benivolentiam & fidelitatem habebitis & portabitis huic Ecclesiæ sancti Walarici & omnibus membris: & etiam possessiones omnes & omnia jura istius Ecclesiæ bona fide juvabitis ad defendendum & custodiendum de omni injuria seu violentia adversus omnes secundùm vestram possibilitatem, quotiescumque super his fueritis requisitus? Concludat Abbas: Ita vos juvet Dominus.

Istud Juramentum ibi præstitit Rotbertus Drocarum Comes anno trecentesimo vigesimo primo supra millesimum: quo fere sæculo Advocatorum munus ac nomen desiit in Monasteriis.

113. Nomine, non officio differebant Conservatores, in quibusdam Monasteriis instituti: qualis fuit in Cœnobio sancti Salvatoris in Vosago, ex Chronici Senoniensis libro secundo capite sexto-decimo. Et erant Subadvocati aliquando plures in singulis Monasteriis, qui vice Advocatorum res Monasterii curabant. Hinc Otto Imperator in litteris, quibus Lantbertum Comitem Lovaniensem creat Advocatum Cœnobii Gemmelacensis, statuit, *ut Comes, numquam præter unum Subadvocatum habeat: porro Subadvocatus in villis ad Abbatiam pertinentibus nihil aliud juris habeat, nisi per singulos annos de unaquaque domo denarium unum, gallinam unam, avenæ sexsarium unum*: quæ litteræ datæ sunt anno quadragesimo octavo supra nongentesimum, exstantque in Chronico Gemmelacensi, tomo sexto Spicilegii. Hinc manifestè colligitur, plures aliquando Subadvocatos Monasteriis impositos fuisse. Ea de re graviter conqueritur Fulcardus Abbas Laubiensis in epistola ad Henricum Imperatorem eo nomine quartum. *Modò*, inquit, *habentur in villis sancti Petri multi Advocati, immò raptores in aliquibus quinque, in aliis quatuor, in aliquibus tres, in aliquibus etiam septem: qui præter tres principales generales placitos, quandocumque volunt, ibi singillatim placitant*. Edita est hæc epistola in Continuatione libelli de gestis Abbatum Laubiensium tomo sexto Spicilegii, lectu sanè digna hoc in argumento: sed mihi ad finem jam properanti locum indicasse satis est. Jam ergo his Observationibus Ecclesiasticis Monasticisque succedant aliæ quædam ad Historiam & ad nonnulla controversiarum capita pertinentes.

Conservatores & Subadvocati.

§. VIII.

Observationes Historicæ.

114. De Regibus Francorum ex his Actis quædam eruimus, quæ illustrandæ historiæ Francicæ non parum conducunt. Atque ut ab Childerico Chlodovei secundi filio ducam initium, maximè notandi sunt loci duo in fragmento de vita sancti Lantberti ex Fontanellensi Abbate Episcopi Lugdunensis, quibus discimus, quot annis regnaverit Childericus, utque Dagobertum filium habuerit: quorum alterum hactenus non satis exploratum: alterum ab historicis nostris prorsus ignoratum est. Sic ergo Auctor ille, qui imperante Ludovico Augusto vivebat, ubi agit de prædiis quibusdam Lantberto Abbati collatis in Neustria, primæ Observationi lucem præfert. *Edita est autem hæc regia largitio Arlauno jocundo palatio, undecimo anno præfati Regis in Austria, qui fuerat primus in Neustria*. Ex his verbis intelligimus, Childericum post decem annos quàm in Austria regnare cœperat, Neustriæ solio impositum fuisse post mortem Chlotarii fratris, qui annis quatuordecim Neustriâ potitus est. Childericum proinde

Observ. XXXIX. Childerici tempus regni.

non ſtatim à morte Chlodovei Patris, ſed poſt annos dumtaxat quatuor Auſtriæ præfectum fuiſſe; egiſſeque annum regni decimum, quum frater ipſius Chlotharius annum quartum-decimum, qui vitæ ſupremus fuit, abſolvebat: denique Childerici annum regni undecimum in Auſtria, primum ejuſdem in Neuſtria fuiſſe. Apud Baldericum in Chronici Camaracenſis libro primo, capite ſeptimodecimo, exſtant litteræ quædam Choneberti Abbatis, datæ *anno duodecimo Childerici Regis:* qui proinde annus regni Neuſtraſiani ſecundus erat. Porro Childericus in ſumma regnavit *annis quatuordecim*, ut patet ex Chronico breviſſimo, quod ex codice Tiliano poſt Erchanberti fragmentum edidit Andreas Cheſnius: & quidem in Neuſtria quatuor annis rerum potitus eſt, ex Actis ſancti Waningi ſuperiori in Sæculo relatis, exſtinctus anno ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio in autumno.

Observ. XL. Filii, Dagobertus. 115. Alter locus ejuſdem fragmenti docet nos, Childericum habuiſſe filium Dagobertum, qui unà cum ipſo ac Bilhilde uxore occiſus ſit. Auctoris prædicti hæc verba ſunt: „Antefatus autem Rex Hildericus inſidiis ſatellitum ſuorum, „Amalberti videlicet & Ingolberti ſimulque Bodilonis, necnon & Lupi aliorum- „que, unà cum conjuge ſua vocabulo Bilhilde, filioque nomine Dagoberto, „vitâ & Regno privatus eſt: quorum corpora prænominatus maximus.„.... cetera deſiderantur in membranis, quibus uſi ſumus, magno ſanè hiſtoriæ Francicæ damno. Sed tamen ex hoc loco diſcimus tandem, Childerico filium fuiſſe Dagobertum, quem puto eſſe infantulum illum, cujus urnula Reginæ matris ſuæ loculo impoſita juxta cineres Childerici patris in Baſilica noſtra Germanenſi reperta eſt anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo ſexto: cujus detectionis narrationem Hadrianus Valeſius exhibet in rerum Francicarum libro vigeſimo primo.

Observ. XLI. Et Chilpericus. 116. Præter Dagobertum Childericus Filium etiam habuit Chilpericum, cognomento Danielem, qui poſt Dagobertum tertium in Francia regnavit. Id quidem jam probavêre nonnulli ex quibuſdam Chilperici inſtrumentis, quorum unum Corbeïenſibus Monachis, alterum Chillardo Abbati Dionyſiano conceſſum legitur. At cùm ea inſtrumenta ex ipſis autographis deſumta non putarentur, iis fidem omnem non adhibebant viri quidam eruditi. Luſtravi proinde archivum Dionyſianum, in quo duplex reperi inſtrumentum primarium Chillardo Abbati conceſſum à Chilperico, unum *datum quod fecit menſis Martius dies quinque, anno primo regni, Compendio*, in quo Chilpericus *genitorem ſuum* Chilpericum, *avunculos*, id eſt patruos Chlodocarium & Theodericum appellat: alterum *datum quod fecit menſis Martius dies ſexdecim*, itidem *anno primo regni, Compendio*, in quo Dagoberchthum *proavum*, *avum* Chlodoveum, *genitorem* Childericum vocat. Utrumque hoc monumentum, quod mecum unà viderunt in autographo viri clariſſimi Carolus Freſnius, Antonius Vion, & Johannes Baptiſta Cotelerius, cum aliis id genus inſtrumentis non ſine negotio erui ex ipſis primariis litteris, quæ ob apicum & ſtili ſalebras vix legi poſſunt. Ea videſis in calce hujuſce voluminis, ubi leges aliud etiam diploma Chilperici, *datum ſub die pridie Kalendas Martias, anno primo regni, Compendio*, in quo Chilpericus inſuper *conſobrinos*, id eſt fratres ſuos patrueles, nominat Chlodovium, Childeberchthum & Dagoberchthum: quod diploma, quia mendoſum apud Dubletum legebatur, ex ipſo originali integrum repræſentare viſum eſt. Ex his patet corrigendos eſſe Ademarum, alioſque, qui Chilpericum hunc Dagoberti fratrem fuiſſe aiunt.

Observ. XLII. 117. Chronologiæ ſuperiùs ſtabilitæ de initio regni Childerici cùm in Auſtria, tum

tum in Neustria, suffragatur tempus initi principatûs à Theodorico ejus fratre ac successore, cujus annus quartus-decimus cum anno æræ Christianæ sexcentesimo octogesimo sexto comparatur in instrumento quodam Chartarii Benigniani, relato apud Perardum in Collectione monumentorum Burgundicorum, dato *die sabbato proximo ante medio mense Aprili, in anno* XIIII. *regnante Domino nostro Theodorico Rege*, quæ notæ conveniunt anno Christi prædicto, quo dies quintus-decimus mensis Aprilis litterâ dominicali *G* præditus erat: non verò Theodorici cognomento Kalensis regno aptari possunt. Hæc verò epocha initi à Theodorico principatûs confirmatur ex iis quæ de tempore cæsi Dagoberti postea dicturus sum. Theodorici initium regni.

118. Quo tempore Neustriæ dominabatur Theodoricus Chlodovei secundi filius, Childerici frater; eo etiam regnabat in Austria DAGOBERTUS secundus, filius Sigiberti junioris; patre mortuo in Hiberniam pulsus à Grimoaldo palatii Præfecto, ab Austrasiis postea revocatus: cujus restitutionem per multos annos ignoratam, tandem in apertam historiæ lucem nuper revocavit Hadrianus Valesius, Historiographus regius; eamdemque præclaro Commentario Godefridus Henschenius illustravit. Argumenta potiora duo, quæ Dagoberti reditum persuadent, ex Willelmo Malmesburiensi Monacho in Actis sancti Wilfridi Archiepiscopi Eboracensis, & ex libro de gestis sancti Memmii Catalaunensis Episcopi repetuntur: ex quibus discimus quidem, Dagobertum in Galliam revocatum, in legitimam paterni Regni sortem restitutum fuisse. At quo tempore, quove mortis genere decesserit, non discimus. Utrumque verò demonstro primus ex Fridegodo & Eadmero, gravibus auctoribus, qui in libello quisque suo de vita sancti Wilfridi, Dagoberti non solùm restitutionem, sed etiam mortis genus tempusque nos docent: id quod nescio an ab Stephano Heddio, qui sancti Wilfridi res gestas primus scripsisse dicitur, an ab aliis Scriptoribus acceperunt. OBSERV. XLIII. Dagoberti secundi restitutio.

119. Fridegodus Monachus Anglus, alius à Fridegodo Gallo sancti Audoëni laudatore, is qui rogatu Odonis Cantuariensis Pontificis sæculo decimo vitam sancti Wilfridi versibus descripsit, sic de Dagoberto secundo & Wilfridi ad eum adventu cecinit.

Ver gelidas tepidis jam solverat æstibus Alpes,
Viribus adsumtis, cùm Præsul lætus ab illis
Gallica rura petens exivit finibus, atque
Nota subit fidens DAGOBERTI *mœnia Regis.*
Is equidem meritò, venturus ut adseret ordo,
Publica suscepto præbebat læta patrono.
Perditus ut nostis, inquit, popularibus alis,
Excepi mæstas tenero olim somate erumnas,
Adscendi tremulum non multo remige lembum,
Pulsus ad ignavos adulescens exsul Hibernos.
En vobis, cujus merui tutamine reddi,
Per me, perque tuam, miles delecte, salutem,
Si qua fides animo, tantum servemus amicum.

Quos Fridegodi versus post annos centum fere octoginta ita reddidit Eadmerus in Actis ipsius Wilfridi. *Securus igitur insidiarum Præsul, in ipsa provincia totam cum nova Dei plebe hiemem feliciter exigens, deinde pergendi Romam iter repetiit; & Galliam perveniens nota sibi Regis Dagoberti mœnia subiit: quem ipse Rex visum mox recognovit, eumque multa cum lætitia hospitio suscepit. Et vocatis hominibus suis hac eos voce alloquitur: Virum hunc quem ecce coram habetis, magnopere dilectio-*

ni vestræ commendo, rogans ut illi in quocumque negotio vestri opus habuerit, adsistatio, siquidem me (sicut credere fas est) sincera mente amatis. Hujus enim probitate & industriâ vobis redditus, vobisque, ut inpræsentiarum videtis, regia sum dignitate prælatus. Nam dudum, velut ipsi recordamini, cùm popularibus insidiis ferè perditus essem, exsul quoque liberationis meæ gratiâ oberrassem, pelago quoque jactatus ad ignavos Hibernos perlatus fuissem; hinc me inde adductum magna benivolentiâ secum aliquando tenuit, ab omni periculo protexit, atque nativo solo incolumem ac tutum restitui posse donavit. Quapropter per meam & vestram vos obtestor salutem, ut si qua in vobis est fides, tantum servemus amicum, & vicem exhibitæ mihi dilectionis ac benivolentiæ communiter gratiosi procuremus ei impendere. Sic Dagoberti reditum in Galliam confirmant Eadmerus & Fridegodus.

OBSERV. XLIV. Et interitus.

120. Præterea iidem Auctores probant, Dagobertum ipsum cæsum ab æmulis fuisse eodem anno, quo Synodus Romana Pontifice Agathone contra Monotheletas celebrata est, id est anno sexcentesimo septuagesimo nono. Cùm enim hæc Synodus peracta fuisset *mense Octobri, Indictione septima, anno vigesimo Constantini Augusti*, uti istius Concilii fragmentum de Britannicis rebus indicat apud Spelmannum; inde absolutus reveniens Wilfridus, obvios habuit sicarios, qui Dagobertum è medio paullo antè sustulerant, sibi ipsi necem minitantes. Rem ita narrat Fridegodus.

Nam properans patuli dum verreret æquora campi,
Conglomerata suis furunt collegia signis
Noxia, legali (ceu fertur) sanguine fuso.
Civiles etenim Dagobertus Marchio dextras
Senserat, & rigidum capulo-tenus inguine ferrum.
Prælia vibratis intentant comminus hastis.
Arduus excusso quorum convicia telo
Unus Pontifici fœdo sic ingerit ore:
Delator patriæ petulans, moribunde viator,
Gallica tu pridem violasti sceptra, relato
Qui periit cæsus, quem jure sequere, tyranno.

Sic vero Eadmerus: *Ecce autem extra quàm putabatur, latronum manus ad interficiendum parata, viro Domini haud grata processione occurrit. Erant enim qui Regi* DAGOBERTO *insidias tetenderant, eumque gladio in inguine merso necaverant. Hi ergo viro Dei occurrentes, animique furorem vultus sui ferocitate pandentes, prœlia vibratis intentant comminus hastis: quorum unus, qui quasi loco Principis inter eos habebatur, excusso quod manu tenuerat telo, militi Christi fœdo ore conviciabatur. Delator, inquiens, patriæ petulans, & moribunde viator, tu quidem jam pridem Gallica sceptra violasti, tu Gallica rura pessumdedisti, tu Gallicam libertatem in servitutem redegisti, cum tyrannum jam olim à nobis exsiliatum tuâ instantiâ in Regnum constituisti. At ipsius quidem crudelitas justissima morte punita, te quoque, utpote maximum suæ mortis auctorem; te, inquam, eadem morte puniendum esse declamat,* &c. Hæc testimonia magni momenti sunt ad illustrandam rerum Francicarum historiam. Et quidem Eadmeri verba significant, Wilfridum revocandi Dagoberti auctorem, aut certè adjutorem fuisse. Deinde ex utriusque Auctoris narratione intelligimus, Dagobertum, exorto civili bello, ab adversariis necatum intra illud temporis intervallum, quod ab adventu Wilfridi tempore verno usque ad Synodum Romanam mense Octobri convocatam effluxit per annum sexcentesimum septuagesimum nonum. Tum illud conficitur, Theodoricum Francorum Regem, qui cum

Dagoberto fratre patrueli de finibus Regni in agro Lingonensi dimicasse perhibetur in libello de vita sanctæ Salabergæ; jam ante annos minimùm quinque, quàm Dagobertus exstingueretur, regnare cœpisse, hoc est anno sexcentesimo septuagesimo tertio. Sub ejus enim anni autumnum cæsus Childericus, Austriæ & Neustriæ Rex, locum fecit revocandis Theodorico apud Neustrasios, & Dagoberto, apud Austrasios regnaturis. Porro Dagobertus annos minimùm quatuor Austrasiis imperavit, anno sexcentesimo undeoctogesimo exstinctus: & Theodoricus annum Regni quartum-decimum agebat anno Christi sexcentesimo octogesimo sexto, ex dictis. Hæc ergo de Dagoberti nece & anno mortis ita se habent: quod utrumque hactenus probare potuit nemo: tametsi Hadrianus Valesius ejus annum supremum (quæ viri acerrimo judicio præditi sagacitas est) jam fere conjecturâ adsecutus erat, dum scribit in libro vigesimo secundo, „ incertum esse, quid rerum gesserit, quove anno obierit Dagobertus. Videri „ tamen eum non diu rerum potitum esse, nec annum Domini sexcentesimum oc- „ togesimum excessisse. „ Harum quidem rerum notitiam debemus Anglicanis Scriptoribus nostris, Fridegodo, & Eadmero, uti & Willelmo Malmesburiensi Monachis. Ut verò Eadmerus in manus nostras veniret, fecit eximia humanitas ac liberalitas viri non minùs de litteraria, quàm de civili Republica bene meriti, prænobilis Domini Josephi Williamsonis, jam in superiori Præfationis hujus parte laudati. Fridegodum autem exhibuit nobis vetus Codex Bibliothecæ Corbeïensis.

121. Præter ea quæ de morte Dagoberti huc usque stabilita sunt, si conjecturis indulgere licet, veri simile crediderim, Dagobertum secundum esse eum ipsum, qui Satanaci Martyr & Sanctus colitur quarto nonas Septembris, eodemque die jam dudum in diœcesi Verodunensi, uti in manu-scripto ejus Ecclesiæ Breviario adverti. Moris quippe fuit apud priscos illius ævi Christianos, ut quisquis innocens quavis ex causa necaretur, is Sanctus seu Martyr diceretur censereturque. Sic Carolus cognomento Simplex, auctore Hugone Flaviniacensi Abbate, *sanctus rectè potest vocari: quoniam injustè ab infidelibus suis & perjuris longo carceris squalore afflictus, transmissus est vitæ perpetuæ:* & Eadwardus, Anglorum Rex pius, propterea quòd novercæ pessimæ instinctu sicâ transfossus est, *Martyr* audit & *Sanctus* apud Willelmum Malmesburiensem Monachum, aliosque rerum Anglicarum Scriptores. Sunt in eam rem exempla pæne infinita. Dagobertum fuisse Regem pium bonumque probant nonnullæ ejus donationes apud Henschenium. Immeritò cæsus ab æmulis est: ob hoc forsan Martyr vocatus & cultus, ejusque reliquiæ Satanaci honoratæ. Nec me movet alterius Fridegodi testimonium in libro de vita sancti Audoëni adfirmantis, Childericum Dagobertumque Sigiberti filium in Rotomagensi Basilica sancti Petri ab Audoëno sepultos fuisse. Ut enim falsus est in Childerico, apud Parisios in Ecclesia nostra Germanensi tumulato: sic etiam facilè decipi potuit in Dagoberto Childerici filio, juxta patrem (ut diximus) sepulto, quem pro Dagoberto Sigiberti filio usurpaverit: certè cùm Dagobertus secundus regnaverit in Austria, ibique interierit; potiùs apud Austrasios, quibus Satanacum villa quondam Regia, nunc opidum ad Mosam, subjectum erat, quàm apud Francos seu Neustrasios sepulturæ locum habuisse videtur. Hæc de Dagoberto secundo.

OBSERV. XLV. Dagobertus Satanaci cultus.

122. Fuit & tertius DAGOBERTUS, Childeberti itidem tertii filius, qui in quibusdam Francorum Annalibus anno septingentesimo quinto-decimo, in aliis anno insequente obiisse memoratur, utrubique rectè, habita diversi calculi ratione. Cùm enim mors ejus inciderit in XIIII. *Kalendas Februarii*; qui anni initium desumebant ab Januario, annum septingentesimum sextum-decimum;

OBSERV. XLVI. Dagobertus III.

qui verò à Martio, annum antecedentem signaverunt. Dagobertus iste Childeberto patri successerat anno septingentesimo undecimo, ut constat ex veterrimis Annalibus Francorum; & quidem XVIII. *Kalendas Maii, feriâ secundâ Paschæ*, quo die mortuus pater, ex Chronico Medardensi. Porro Dagobertus vivere desiit XIIII. *Kalendas Februarii*, ex Chronico Monasterii sancti Petri Vivi. Annos proinde fere quinque regnavit. Hinc conciliantur diversi Annales, quorum alii annos regni quatuor, alii quinque huic Dagoberto tribuunt. Charta quædam ordine trigesima quinta apud Goldastum, in tomo secundo rerum Alamannicarum, data dicitur *anno trigesimo post regnum Tagoberti Regis.* *

OBSERV. XLVII. Caroli Principis Confessarius Martinus.

123. De CAROLO Principe, quem Tuditem cognominant, aliqua sunt observatu haud indigna. Is quippe MARTINUM Corbeïensem Monachum (quod antea nullus animadvertit) Capellanum seu Confessarium habuit: ALFONSUM Castrensis Monasterii Abbatem, intimorum consiliorum participem; qui ipsum ad piè moriendum coram hortatus est. Martinus iste, hactenus nomine solo notus, in Annalibus Francicis designatus est his omnino verbis: *Anno* DCC. XXVI. *Martinus mortuus est.* Quo in loco Hadrianus Valesius non immeritò arguit tantam securitatem negligentiamve Annalistarum nostrorum, ut nudis hominum nominibus lectis, qui illi fuerint, posteros divinare voluisse, aut divinaturos credidisse videantur. Ego verò tandem lectione veterrimorum Annalium, qui apud Labbeum in tomo secundo Bibliothecæ novæ editi sunt ex codice Masciacensi, didici quis fuerit ille Martinus. *Anno* DCCXXVI. *Martinus mortuus est. Fuit autem Monachus in Corbeïa, vir vitæ continentissimæ & adprimè eruditus: quem Karolus Dux in summa veneratione habuit, & peccata sua ei confitebatur.* Id sanè non fugisset Hadriani Valesii diligentiam, si Annales illi tum, quum historiæ suæ tomum tertium condebat, in lucem editi fuissent. Plura de hoc Martino viro sancto adnotavi ad annum præcitatum.

OBSERV. XLVIII. Alfonsus eidem à consiliis.

124. Præter Martinum, Carolo quoque familiaris fuit Alfonsus Castrensis Abbas è nostris, uti & Martinus. Alfonsum ita laudat Chronographus Castrensis in tomo septimo Spicilegii.

Nobilium ut reparet Martellus damna virorum,
Injecit dominas in sacra feuda manus:
Castrensi gazæ parcens Abbatis amore,
Cujus consilio est usus & auxilio.
Proximus est morti Princeps: hunc excitat Abbas,
Et tinctum Christi Sanguine monstrat iter.

Fabula de ejus damnatione.

Hæc si compares cum diplomate Pippini Regis, dato Compendii anno quarto Regni ejus, quo diplomate Fulrado Abbati ac Monachis Dionysianis concedit *locum in pago Virdunensi, qui appellatur ad montem sancti Michaëlis*, tum pro sua ipsius mercede, *tum pro remedio animæ genitoris sui Karoli*; intelliges sanè fabulosa esse quæ de vulgata Caroli Principis damnatione circumferuntur. Neque enim Pippinus ignorasset Eucherii visum ac factum, detectionem scilicet paterni sepulcri & fuliginosam illam serpentis officinam, damnationis indicem: nec si rescisset, postea pro animæ ejus remedio preces sacras instituisset. Qua de re fusiùs in Actis sancti Eucherii Aurelianensis Episcopi dictum est ad annum septingentesimum duodequadragesimum. Eadem fabula de Carolo Calvo jactata est in vulgus sæculo tertio-decimo, teste Richerio in Chronici Senoniensis libro tertio, capite septimo-decimo. Carolus Princeps Regnum Francorum solus tenuit per

* Hoc idem argumentum pertractat iterum Mabillonius in Præfat. Sæculi quarti, parte prima, §. IX. num. 198. & seqq.

interregni annos quinque, à morte scilicet Theodorici Regis ad suum ipsius obitum. Cujus rei argumento est diploma, quod ipse Monasterio Dionysiano concessit *anno quinto post defunctum Theodoricum Regem, die septima-decima Septembris*, uno fere mense antè, quàm è vivis excederet Idibus Octobris anni septingentesimi quadragesimi primi : tametsi non Regis, sed Majoris-domus nomen dumtaxat usurpavit. Instrumentum quoddam Ermenoaræ Deo sacratæ in gratiam Cœnobii Benignini datum legitur *ante Kalendas Madias, defuncto domno Theoderico, & electo Karolo Majore-domus* : & in Annalibus Francorum editis ex codice Tiliano apud Chesnium : *anno* DCCXLI. *Karolus Major-domus mortuus est.*

125. PIPPINUS Caroli filius & Major-domus post eum sub Childerico Rege per annos decem, postea Rex dictus est : cujus regnum, non ab anno septingentesimo quinquagesimo quarto (ut putat Baronius) quo coronatus ab Stephano est ; sed ab anno septingentesimo quinquagesimo secundo numerari cœptum, ut ex variis monumentis constat. Tria nobis diplomata ex Chartario Gallensi Goldastus suppeditat, nimirum chartas ordine quadragesimam secundam & sequentem in tomo secundo rerum Alamannicarum, & aliam in tomo tertio, paginâ quinquagesimâ septimâ. Prima ex tribus sic desinit : *Notavi diem Martis* VIII. *Idus Augustas, anno tertio regnante domno nostro Pippino Rege*, hoc est anno septingentesimo quinquagesimo quarto, quo littera dominicalis *F* obtinebat, dies Martis in octavum Idus Augusti incidebat. In alia charta : *Notavi die dominico sexto Idus Octupris, anno decimo regnante domno Pippino Rege Francorum*, idest anno septingentesimo sexagesimo secundo, qui littera *C* dominicali præditus erat. In tertia denique : *Ego Arnulfus rogitus anno sexto Pippini Regis, die Mercoris duodecimo Kalendas Januarii scripsi & subscripsi*, putà anno septingentesimo quinquagesimo septimo, quo littera dominicalis *B* currebat. Neque aliter Pippini Regis annos in Gallia numeratos esse testatur in primis Chronographus Fontanellensis. Hinc verisimilius videtur, Pippinum à Bonifacio Romanæ Sedis Legato Regem coronatum fuisse anno septingentesimo quinquagesimo secundo, uti legitur in Annalibus Fuldensibus : quo ex tempore regnum iniisse dictus sit : tametsi Annales Francorum & Eginhardi, quibus subscribunt Regino & Chronographus Fontanellensis in Austrulfo Abbate, id factum anno quinquagesimo referunt. Certè Childericus Rex, qui non ante annum septingentesimum quadragesimum secundum iniit principatum, non ante annum regni decimum abjectus est, testante charta quadragesima apud Goldastum, quæ data est *septimo Idus Septembris, anno decimo regni domni nostri Ildirici Regis.* Is in Sithivense Monasterium retrusus perhibetur tum apud Johannem Iperium, tum in Chronico Fontanellensi ; malè apud alios in Gemeticense : Theodoricus verò ejus filius in Fontanellense, auctore prædicto Chronographo, in loco jam citato. Ex his corrigendus Isonis Monachi Sancti-Gallensis calculus, qui Childerici dejectionem & regni Pippini initium reponit anno septingentesimo quinquagesimo quarto, eumdemque errorem Baronio imposuit. In quodam Chronico pervetusto, quod in principatu Ludovici Augusti desinit, Pippinus, qui obiit anno septingentesimo sexagesimo octavo, septimo Idus Octobris, *annis septemdecim* regnavisse fertur. Ceterùm Pippino Regi ADAM filiam hactenus non satis notam, fuisse patet ex Codicis Trevirensis inscriptione inferiùs relata ad annum septingentesimum trigesimum quartum, ubi de Ada Palatioli Abbatissa. Hæc de Regibus Francorum.

OBSERV. XLIX. Pippini Regis exordium.

126. DESIDERIUM Langobardorum Regem à Carolo Magno in Papia urbe comprehensum, in Galliam abductum testantur Annales nostri : sed nec locum ubi reliquum vitæ peregit, nec vitæ mortisve genus designant. Id verò deprehendi

OBSERV. L. Desiderii Regis La-

gobardorum exitus Corbeïæ. lectione Hepidanni Cœnobitæ Gallensis in hæc verba : *Anno septingentesimo septuagesimo secundo Paveja civitas conquisita :* & DESIDERIUS *&* ANSA *uxor ejus pariter exsiliati sunt ad Corbeïam : & ibi Desiderius in vigiliis & orationibus & jejuniis & multis bonis operibus permansit usque ad diem obitus sui.* Ejus rei nulla penes Corbeïenses nostros memoria supererat.

OBSERV. LI. Tassilonis Gemetici. 127. Tassilonem Bajoariorum Ducem ob violatam fidem relegatum fuisse in Gemeticense Monasterium, certis probavi argumentis in ejus Elogio sub finem istius Sæculi : eumque esse conjicio, qui unà cum filio Theodone & alio innominato illic sepultus, Enervatorum fabulæ originem dedit, prout eo loci opinionem declaravi.

OBSERV. LII. Calvinianus quidam refutatus. 128. Alia multa sunt, quæ in has Observationes ex his Actis conjici possent, nisi me jam longiùs prolapsum brevitatis studium revocaret. Sed tamen præterire hoc loco non possum facinus cujus heterodoxi hominis, qui recèns in Dissertatione Gallicè ab se edita de auctore Opusculi vulgati nomine Bertramni contra Paschasium Radbertum de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, ausus est adfirmare in primæ partis capite secundo, „ Paschasii discipulos, id est Catholicos, Magistri „ sui scriptis nonnullis imposuisse nomina Auctore suo illustriora : in his librum de „ perpetua virginitate Deiparæ Virginis, quam Paschasii lucubrationem esse modò „ constat apud eruditos, Hildefonso Toletano auctori adfictum sæculo decimo „ fuisse impostura temeraria cujusdam Presbyteri, nomine Gomezani, mala fide „ mentientis Opusculum istud ab Gotescalco Episcopo ex Hispania allatum : eo„ que impudentiæ processisse hominem, ut in catalogum Hildefonsi operum in„ truserit hæc verba quæ leguntur in Miræi editione : *Scripsit* Hildefonsus *libellum* „ *de virginitate sanctæ Mariæ contra tres Infideles :* ob idque genuinum Paschasii „ fetum Hildefonso subditum ad ætatem nostram fuisse. „ Ubi hæc legi, miratus sum sanè & obstupui Dissertatoris, hominis alioquin docti ac politi, confidentiam ac securitatem, qui tam audacter falsarii crimen Gomezano, nedum Catholicis omnibus imponit, & quidem tam inconsideratè, ut ipse falsi delatoris nomen effugere non possit. Certum est omnino, Paschasium Radbertum edidisse Opusculum *de partu Virginis*, in quo agit de virginitate Deiparæ : at nihilo minùs certum est, Hildefonsum scripsisse *libellum de perpetua virginitate sanctæ Mariæ.* Idem utriusque scopus ; sed diversus fetus, inscriptio diversa, alii atque alii adversarii. Hildefonsus scripsit *contra tres Infideles, Jovinianum* scilicet, *Helvidium, & Judæos*, qui virginitatem beatæ Mariæ erecta fronte impugnabant, ut constat ex epistolis Quiricii Barcinonensis Episcopi ejus æqualis, editis in Spicilegii tomo primo. Paschasius scripsit contra *Fratres*, (sic adversarios vocat in Præfatione sua) qui de virginitate quidem Dei Matris rectè sentiebant, sed modum partus Dominici non rectè explicabant. Hildefonsi libellus, id est opusculum dividitur in libros tres ; Paschasii in duos. Hujus Præfatio nuncupatur *Venerabili Matronæ Christi unà cum sacris Virginibus Vesona* (legendum *Suessona*) *monasticè degentibus :* illius Prologus incipit ab his verbis : *Deus lumen verum , qui illuminas omnem hominem.* Primus, id est Hildefonsus, opusculum suum *testimoniis veteris ac novi Testamenti plenum edidit*, testante Zixilane in ipsius Vita : alter testimoniis Patrum sententiam suam probat. Hæc fusiùs demonstrata in Observationibus ad Vitam S. Hildefonsi Sæculo nostro secundo. *Sæculo 2. ad ann. 647.*

Aliud ergo est Hildefonsi opusculum *de perpetua Virginitate beatæ Mariæ* ab eo, quod Paschasius composuit *de partu Virginis :* etsi idem fere utriusque sit argumentum. Nec Gomezanus Paschasii lucubrationem Hildefonso supposuit, sed verum ac germanum Hildefonsi opus ab se descriptum auctori suo tribuit. Gotescalcus

Aniciensis Episcopus in Hispaniam profectus, istud Gomezani exemplum retulit in Galliam *ærâ* DCCCCLXXXIX. Exstat in Bibliotheca Monasterii Carolilocensis prope Silvanectum Hildefonsi verum opusculum, cui præfigitur inscriptio Gomezani, hoc in Sæculo edita ad Vitam S. Theofredi Abbatis Calmeliacensis, quâ manifestè retunditur falsa criminatio Dissertatoris Calviniani. Idem opusculum Bartholomæus Laudunensis Episcopus sæculo duodecimo studiosè perquiri curavit per Hermannum Monachum, qui tandem tres illos libellos Catalauni inventos descripsit cum Vita Hildefonsi, uti adnotatum ad Acta Hildefonsi. Primus è Catholicis Franciscus Feu-Ardentius, Theologus Parisiensis, edidit Opusculum Hildefonsi *contra tres Infideles*, eidemque Auctori subdidit Paschasii lucubrationem *de partu Virginis* sine Præfatione, ab his verbis: *Quamvis omnium Ecclesiarum, &c.* Quod non mala fide ab eo factum constat: sed cùm utramque hanc scriptionem invenisset, nec ullo indicio Paschasii lucubrationem discernere potuisset; eas ejusdem Auctoris esse putavit, nempe Hildefonsi, sive propter argumenti similitudinem, sive quòd ambo opera, alterum post alterum in exemplari manu-scripto, quo usus est, continenter exsistebant. Id vero contigit amanuensis imprudentiâ, qui (ut fit sæpissimè) Paschasii Præfationem omiserat in apographo. Falsum est itaque Gomezanum aut Hildefonso Paschasii librum supposuisse, aut catalogum Hildefonsi operum interpolasse: quin immo multum Gomezano debemus, cujus operâ Hildefonsi opusculum de virginitate B. Mariæ in Gallia habuimus. Corrigat ergo Disceptator imposturam, quam ipse commisit, dum commentus est alienam.

Sæculo 3. ad ann. 728.

MONITUM.

Hic defensionem Præfationis Sæculi secundi Benedictini, seu Dissertationem adversus P. Cointium circa illud tempus quo sancti Benedicti Regula in Gallia recepta sit, Mabillonius ediderat; sed hanc lucubrationem eidem Præfationi, ob rationem à nobis superiùs allatam, subnexuimus. Vide supra pag. 65. §. III. n. 31. & seqq.

129. In fine totius Præfationis reliquum est, ut cum debita grati animi significatione commemorem eos, qui studia nostra juvare & promovere studuerunt, & auxiliares copias huic tertio Sæculo suppeditarunt, tum ex Germania, tum ex Belgio, tum ex Anglia. Quos inter mihi multis nominibus celebrandus est Reverendissimus Pater Romanus Abbas Monasterii S. Pantaleonis Coloniæ; idemque Congregationis Bursfeldensis Præfectus, cujus beneficentiâ contigit, ut eruditi viri Willelmus Wlfrathus Cœnobii Prior, Bernardus Moërsius Theologiæ Lector recèns mortuus; & Antonius Erkelensius nobis operam suam contulerint. Id etiam ultro præstitêre amplissimi Abbates D. Carolus Marchantius Monasteriensis in valle sancti Gregorii, & D. Maurus Iburgensis, ac per eum Adolfus Overhamus Cœnobita & Bibliothecarius Corbeïæ Saxonicæ eruditus. Ex Belgio item Amplissimi Abbates Letiensis, Bergensis, & Blangiacensis: tum etiam Sodales nostri Bertiniani, Ghisleniani, Vedastini, Afflegemiani, quos propriis nominibus, ubi locus exiget designabo. Studiis etiam nostris non parum favit Amplissimus D. Prælatus Blandiniensis, adnitente etiam Andrea Vanheulio Bibliothecario docto, amico meo. Ex Anglia unus instar multorum est vir spectatissimus D. Josephus Wiliamsom, Regi ab intimis secretis, jam laudatus à nobis non semel, cujus beneficio ac liberalitate permulta accepimus, quæ non minùs historiam nostram illustrant, quàm

ejus memoriam ac nomen apud nos commendant. Hæc de exteris : nam ab Italia & Hiſpania nihil dum obtinuimus. Ad noſtrates quod attinet, non eſt neceſſe ut numerum ineam eorum, qui nobis tulêre ſuppetias. Quot fere Monaſteria noſtra ſunt in Gallia, tot beneficia exinde nobis provenerunt. Quamquam non eſt, cur ejus rei mentionem faciam : cùm opus hoc non tam unius aut alterius ſit, quàm Congregationis noſtræ ſodalium, præter id quod erratum à me eſt, quod certè agnoſco meum. Non præteribo tamen ex Galliæ noſtræ hominibus V. C. Antonium Vionem Herovallium, numquam ſatis litteratis omnibus laudatum, qui pro ſua humanitate ac liberalitate nullum prætermiſit officium, quod è re noſtra eſſe intellexit. Addam ex florentiſſima S. Vitoni Congregatione Benedictina religioſos viros Conſtantinum Gravellium, recèns Luxovii Priorem & Bartholomæum Senocum Monaſterii ſancti Vitoni Cœnobitam ac Theologiæ Lectorem eruditum: è Ciſtertio amicum noſtrum Jacobum Lannoïum, qui ante duos annos Belgii Monaſteria & Bibliothecas noſtri cauſâ perluſtravit. Ceterum illud beneficii loco ab aliis peto, ut conatus noſtros Deo Opt. Max. commendent, quatenus ſtudia noſtra qualiacumque cedant in Reipublicæ Chriſtianæ utilitatem & Ordinis noſtri profectum.

R. P. D. JOHANNIS

R. P. D. JOHANNIS MABILLONII
PRÆFATIO
IN QUARTUM SÆCULUM BENEDICTINUM,
QUOD EST A CHRISTO NATO NONUM.

PARS PRIMA.

1. POST longas ſtudiorum inducias quas adverſa mihi valetudo ante annos ferme quatuor indixit; poſt intermiſſam à triennio hujuſce operis editionem, cujus filum in anno Chriſti DCCCXXIX. abrumpere coactus ſum; denique poſt editos veterum Analectorum tomos duos, quos per ea morbi tædia atque otia pro modulo digeſſi; jam tandem quatenus affectæ vires ſinunt, redeo ad optata ſtudia, ideſt ad Sæculum Ordinis noſtri quartum, Eccleſiæ nonum: cujus lætis ac magnificis initiis (ut rebus humanis accidere ſolet) perturbatus decurſus, infelix ac miſerabilis exitus ſucceſſit.

2. Carolus, cognomento Magnus, ſed animi rerumque geſtarum præſtantiâ maximus, acceptum à Pippino patre Regnum in eam amplitudinem & majeſtatem evexerat, nullum ut in orbe potentius foret, nullumque fortunatius, ſi magis diuturnum fuiſſet. Parebat ejus legibus non ſolùm Gallia omnis, ſed etiam magna pars Italiæ, Germania, Noricum, Pannonia, Dacia, & aliæ Septemtrionales regiones; eidemque manum Hiſpania dare geſtiebat. Sed ubi tantum Imperium extra ſortis aleam poſitum videbatur, magnitudine ſua laborare cœpit; ut non facilè ab uno homine teneri ac regi poſſet, qui Carolo Magno eſſet minor. Tanto Principe cadente ceſſit Ludovico filio paterna hereditas, bellica virtute ac pietate comparata: qui Ludovicns cùm à pleriſque principio amaretur ut pius, ab omnibus demum deſertus, abjectuſque eſt, memorando ac miſerando humanæ inconſtantiæ exemplo. In thronum poſtea reſtitutus, Imperium in tres filios diviſum reliquit: qui ſua ſorte non contenti, cùm alter alteri inſidias & bella parant, Septemtrionalibus populis (Nortmannos vocant) in has regiones aditum præbuere. Illi omnia igni & ferro vaſtantes, & cum legitimis Regibus per annos fere ſeptuaginta ſæpius conflictati, everſi tandem Imperii reliquias cum vero herede partiti ſunt. Dani haud abſimilem cladem intulere majori Britanniæ, Hiberniæque adjacenti: cùm Arabes ante in Hiſpanias effuſi, diram Chriſtianorum ſtragem edidere. Europæ ſtatus.

3. Iiſdem propemodum gradibus proceſſit Eccleſiæ ſtatus. Quò ſua cumque Carolus, eò etiam Crucis tropæa inferebat, templis, ariſque, Epiſcopatibus, ac Monaſteriis erectis: adeo ut non tam ſibi, quàm Chriſto viciſſe non immeritò Eccleſiæ.

credatur. Ludovicus Augustus patris religionem æmulatus, majorem etiam curam regni Christi gessisse visus est, quàm sui; quando in boreales trans Albim regiones, quas ferro domare desperaverat, Evangelii præcones direxit, Anscharium, aliosque è nostris viros doctrinâ ac pietate præstantes: qui efferis illis Nationibus Christi jugum imposuere, quod bellicæ artes, armaque perficere non potuerant.

& rei Monasticæ.

4. Utrique etiam Imperatori magna fuit sollicitudo restituendæ cum Ecclesiasticæ, tum regularis disciplinæ, ac Monastici Ordinis propagandi. Varia hac de re Concilia indicta, Capitularia edita, utiles conditæ leges, quas exemplo violavit bellorum intestinorum licentia. Eo vero Caroli studium in rem christianam exarsit, ut Saxonibus Baptismum detrectantibus, iisdemque jam conversis, sed Ecclesiæ de Quadragesima leges abjicientibus, mortis supplicium interminatus sit. Ludovicus Augustus in restituenda monastica disciplina plurimùm usus est operâ Benedicti Anianæ Abbatis, quem alterum Ordinis nostri parentem Gallia sortita est.

Controversiæ,

5. Ut bella rempublicam, sic graves controversiæ per id tempus Ecclesiam perturbarunt. Ex Oriente quippe in Occidentem permanavit quæstio de colendis Imaginibus: quæ Gallorum animos integro sæculo à Græcis abalienavit. Galli vicissim Orientalibus contentionis materiam subministrarunt, ob additamentum Symboli de processione Spiritûs sancti. Quin etiam ex Hispania in Galliam per Elipandum & Felicem Episcopos hæresis Adoptivorum infeliciter disseminata est: at continuò repressa. Accessere quatuor capitula de gemina prædestinatione, de libero arbitrio, de divina voluntate salvandi omnes homines, ac de pretio sanguinis Christi Domini: quæ ingentes in his regionibus turbas excitavere. De Eucharistia etiam hinc inde graviter agitatum apud Gallos; atque de modo, quo Christus è Virgine processit. His omnibus malis cumulum imposuit funestum Græcorum discidium, qui Photio auctore ac incentore in Latinos debacchari cœperunt, variis objectis criminationibus: quæ non tam simultatis causæ, quàm colores fuere. In his omnibus quantum pro Ecclesia Majores nostri adlaboraverint, testantur libri ab ipsis editi: in quibus renascentis scientiæ & eloquentiæ, paullo pòst intermorituræ, vestigia præclara invenias. Hæc breviter ob oculos posita, fusiùs pro more meo illustrare convenit in gratiam studiosorum: quibus non ingrata est istarum rerum plana & pacata tractatio. Exigit etiam institutum meum, ut de restituta per Benedictum Anianensem Abbatem, aliosque Monastica disciplina, data opera iterum edisseram, ut in loco: tum de celebrioribus Ordinis nostri Scholis per ea tempora institutis: cui argumento succedent Observationes Ecclesiasticæ, Monasticæ atque historicæ.

§. I.

De hæresi Feliciana, seu Adoptivorum.

6. Cum octavo ac nono sæculo negotiorum Ecclesiasticorum summa aut per nostros, aut cum nostris gereretur, penes quos & Ecclesiæ dignitates, & studiorum cura maximè residebant; quænam illorum partes fuerint in controversiis, quæ ea tempestate Ecclesiam sollicitarunt, brevi oratione explicandum est.

7. Ex septem controversiarum capitulis, quæ per illa tempora efferbuisse in Ecclesia mox dicebam; tria tantùm hac in Præfatione explicare juvat, aliis in alium tomum rejectis. Cùm enim hujus Sæculi Acta in duo volumina partiri coactus sim; simul etiam præloquendi argumenta necesse est dividere in duas partes, ut sua utrique tomo Præfatio respondeat. Hîc itaque agendum ante omnia de hæ-

resi Feliciana; tum de Symboli additamento; ac demum de cultu Imaginum, quæ tria origine priora turbarum capita exstiterunt.

8. Atque ut à primo exordiar, cùm circiter annum DCCLXXX. Elipandus Toletanæ Ecclesiæ præesset, Felicem Urgelitanæ Sedis Episcopum, præceptorem quondam suum consuluit, quo pacto Christum Dei agnosceret, naturalem, an adoptivum. Hic litteris suis professus est, Christum secundùm naturam assumtam filium esse non naturalem, sed nuncupantivum adoptivumque. Rescripto accepto Elipandus (qui eâ doctrinâ sine dubio ante imbutus fuerat) hoc pestiferum dogma per Asturias & Galliciam disseminavit: Felix verò per Septimaniam, testante Jona Aurelianensi Episcopo initio libri primi de cultu Imaginum. Inter eos, quos Elipandus ad partes suas adduxit, fuere Ascaricus Bracarensis Episcopus, & Fidelis Abbas, cui primo sectæ suæ arcana revelavit, scriptâ ad eum epistolâ *mense Octobri, æra* DCCCXXIII. seu anno Christi DCCLXXXV. testante Beato Abbate ab ipso initio libri I. adversus Elipandum. Accessere etiam ad eamdem sectam Cordubenses nonnulli, ut mox ab ipso Elipando discemus. Id ubi rescivit Hadrianus Papa primus, ad universos Hispaniarum Episcopos scripsit Epistolam, quæ est 97. codicis Carolini. Hac eos monet, ut Migentii cujusdam ejusque asseclæ, nomine Ægilæ, turbas de Paschatis die festo; atque adeo Elipandi & Ascarici Nestorianam in Christum Dominum blasphemiam coërcerent. Convocato provincialium Episcoporum cœtu, Elipandus Migentianos, uti ipse in epistola ad Fidelem Abbatem gloriatur, reprimit incunctanter: at proprium errorem, quem à Felice acceperat, publicare pergit.

Gliscenti hæresi occurrerunt in primis Beatus Abbas Hispanus, & Hitherius ejus discipulus: quibus in operæ consortionem accessit, præter Paulinum Aquileiensem Patriarcham, Alcuinus, de utroque ita scribens in libro adversus Felicem primo. *Quod verò quemdam Beatum Abbatem, & discipulum ejus Hitherium Episcopum dicitis huic vestræ sectæ primùm contraire; laudamus eos in eo, quòd veritatem defendere conati sunt. Sed si verum est quod dixistis, eos duas naturas Christi in unum confundere, sicut vinum & aquam; hoc nullatenus consentimus.* Falsa erat hæc criminatio, quam adversarii ex ipsorum sententia perperam inferebant, quasi inde consequeretur, si Christus censeretur filius Dei naturalis, quà homo est, ut natura humana cum divina confundi deberet. Ubi Felicis epistola in Alcuini manus pervenit; auctorem ab errore amica admonitione retrahere conatus est: cui Felix litteras remisit amarulentis, aculeatisque verbis plenas, ut vel ipsa earum probat inscriptio in hunc modum: *Reverentissimo Fratri Albino Diacono, non Christi Ministro, sed Antiphrasii Beati fœdissimi discipulo.* Ita locum hunc restitui, cùm legatur in editis *antiphrasi beato fœdissimi discipulo*, apud Chesnium: qui etiam in superiori Alcuini versu, ubi de Beato Abbate agitur, *beatum Abbatem* adjectivo nomine expressit.

9. De eodem Beato intelligendus est Elipandus in epistola ad Felicem nuper conversum in hæc verba. *Ego verò direxi epistolam tuam ad Cordobo Fratribus, qui de Deo recta sentiunt, & mihi multa scripserunt, quæ in tuo adjutorio debueram dirigere, sed ab ipso hæresiarcham Albini magistro Antiphrasio Beato direxi relegenda*, id est *ad ipsum hæresiarcham Albini magistrum, Antiphrasium Beatum.* Ad hanc antiphrasim respexit ejus Vitæ Scriptor, qui de Beati Abbatis libris duobus adversus Elipandum editis ita scribit. *Cujus cùm in manus Elipandi & aliorum sequacium pervenit codex, illum infestissimis sunt dedecorum ulceribus verbo & paginis insecuti, inter quæ Antiphrasii nomine macularunt.*

10. Acceptis Felicis litteris Alcuinus respondit libris septem; idemque adver-

ſus Elipandum quatuor libros compoſuit, præmiſsâ epiſtolâ, quæ Elipandi bilem in ipſum excitavit. Felix Narbone primùm anno DCCLXXXVIII, dein Ratiſponæ anno DCCXCII. tum Francofurti ad Mœnum biennio pòſt; mox Hadriano Pontifice Romæ, ibidemque ſub Leone anno DCCXCIX; ad hæc eodem anno in Synodo Urgelitana, cui Benedictus Anianenſis Abbas à Carolo Magno legatus interfuit, ac demum in Synodo Aquiſgranenſi confutatus, convictuſque ab Alcuino eſt. Totius fere negotii ſeriem deſcribit Felix ipſe in Confeſſione Fidei ſuæ, quam Clericis parochiæ ſuæ jam ſanior factus tranſmiſit. Hæc tametſi omnia octavo ſæculo geſta ſint, ad hunc locum revocavi: propterea quòd ea facta ad Beatum Abbatem, Alcuinum, & Benedictum itidem Abbates, quorum Acta refero in hoc Sæculo nono, pertineant.

11. Poſt obitum Felicis, quem Lugduni deceſſiſſe ex fama refert Ado in Chronico, Agobardus quemdam illius invenit dialogum, eoque perlecto animadvertit, *hominem diligenter & fraudulenter inſtauraſſe, quantum in ſe fuit, omnem pravitatem dogmatis ſui, in qua dudum fuerat detectus & convictus, & propter quam ab honore Epiſcopatus depoſitus.* Agobardi hoc de libello cenſuram *quidam ex Fratribus indignè tulerunt*, arbitrati eam non procedere ex *zelo fidei, ſed invidentia.* Hinc eſt, quòd tum judicii ſui æquitate, tum fidei integritate ac religione impulſus, *ſchedulam* (ut vocat) iſtam ſive dialogum impugnare auſus eſt in gratiam ſimplicium, rudiumque Chriſtianorum, *qui incautè admirantes vitam prædicti Felicis, probanda cuncta putabant quæ dixiſſet; neſcientes, quia non ex vita hominis metienda eſt fides, ſed ex fide probanda eſt vita.* Opuſculum hac de re ſuum Agobardus nuncupavit Ludovico Imperatori, ad cujus exordium imperii Felicem perveniſſe inde conjicere licet. Eum etſi *religioſa vita* ac *ſanctitate ſpectabilem* appellet Alcuinus non ſemel; tamen *in errore ſuo mortuum* ferebant Adonis ætate. Mala ſanè (ſi ita res eſt) boni hominis fortuna!

§. II.

De additamento Symboli.

12. EODEM tempore exorta eſt quæſtio de proceſſione Spiritus ſancti; ventilata primùm anno DCCLXVII. in Synodo Gentiliacenſi, dein anno DCCCIX. in Aquiſgranenſi; ac paullo pòſt in Collatione eodem anno Romæ cum Leone Pontifice habita, cui Adalhardus Abbas Corbeïenſis juſſu Caroli Magni, unà cum Jeſſe Ambianenſi & Bernario Wormatienſi Epiſcopis, interfuit, comitante Smaragdo Monaſterii S. Michaëlis in pago Virdunenſi Abbate, qui prædictam Collationem in litteras retulit. Dogma probavit ſingulari edito libello Theodulfus Epiſcopus Aurelianenſis, cui Carolus Auguſtus hanc provinciam demandaverat. Hujus controverſiæ occaſio petita eſt ex more Gallorum, qui cùm in Symbolo Conſtantinopolitano addidiſſent vocem *Filioque*, in quorumdam reprehenſionem incurrêre, præcipuè Johannis Monachi Jeroſolymitani. Is quippe anno jam dicto in Galliam miſſus ad Carolum controverſiam hac de re commovit, quæ ad Romani Pontificis judicium delata eſt. Gallorum ſententiam probavit Leo Papa III. non factum: ratus nefas eſſe quidquam citra Eccleſiæ univerſæ definitionem in Fidei Symbolum admittere. *Licet*, inquit, *docendo cantare, & cantando docere: ſed illicitè in prohibitis, nec ſcribendo, nec cantando licet inſerere.* Legatis perſuadentibus conſenſit Pontifex, ut ne vox *Filioque* penitus expungeretur, ne videlicet id crederetur eſſe contra Fidem: ſed tamen ut paullatim in palatio intermitteretur conſuluit, quatenus aliæ Eccleſiæ

ejus exemplo eam vocem cantare dediscerent. Verùm vox semel admissa revocari non potuit, immo propagatus est ejus usus ad alias Ecclesias, adeoque per totam Ecclesiam Latinam ante medium sæculum nonum, testante Photio Patriarcha, qui litem de hac additione Latinis intentavit, ac post eum Michaël Cerularius Leonis Papæ noni pontificatu, uti suo loco demonstrandum. Ab hac voce ventum est ad dogma ipsum, quod fuit seminarium & præcipua causa funestæ discessionis Græcorum à Latinis: de qua etiam nunc ingemiscimus.

§. III.

De cultu sacrarum Imaginum.

13. LONGE gravior ac diuturnior fuit contentio de cultu sacrarum Imaginum, quæ ex Oriente in Occidentem ea tempestate propagata est. Imaginum sacrarum usus in Ecclesia antiquus & à primis Christianæ Religionis incunabulis institutus; usus varius atque multiplex pro variis temporibus fuit. De planis seu pictis Imaginibus loquor: nam fictarum seu exstantium (quas statuas vocant) longè seriùs frequentatus est usus in ædibus sacris, præterquam in Ecclesiarum aditu sive portis: ubi jam inde à sæculo septimo, saltem apud nostrates Gallos, protuberantes erectæ sunt icones sacræ.

Imaginum usus antiquus.

14. Theodorus Lector in historiæ libro 1. commemorat, Eudociam ab urbe Jerosolymitana ad Pulcheriam misisse Imaginem Matris Domini, quam Lucas Apostolus depinxisse ferebatur. De statua Christi per Syrophœnissam (ut fama erat) confecta Eusebius Pamphili agens in historiæ libro 7. cap. 18. ait „ non mirum esse, „ si Gentiles à Salvatore nostro beneficiis affecti hæc præstiterint: cùm & Apos„tolorum, inquit, Petri & Pauli, Christique ipsius pictas imagines ad nostram „ usque memoriam servatas viderimus. „ Mitto Basilii Magni, Gregorii Nysseni, Prudentii, aliorumque Veterum in hanc rem testimonia.

An etiam cultus?

15. Jam ergo tum, idest procedente sæculo quarto, antiquus in Ecclesia censebatur Imaginum usus. An cultum initio probaverit, aut exegerit Ecclesia, non constat, Nam etsi Imagines Christi Domini, aliorumque Sanctorum esse venerabiles doceat ipsum rationis lumen, nec umquam Ecclesia secus senserit; nihilo minus principio à cultu imaginum fortasse temperavit, ne si id permisisset, Gentiles ad Christi Fidem conversi in simulacrorum cultum, cui maximè priùs addicti fuerant, relapsuri essent. *Si enim Sanctorum Imagines*, inquit Agobardus, *hi qui dæmonum cultum reliquerant, venerari juberentur; puto quòd videretur eis non tam idola reliquisse, quàm simulacra mutasse.* Sed quia prona quadam facilitate vulgus in visibilia ferri ac diffluere solet; quibusdam Ecclesiarum Pastoribus principio consultius visum est omnino temperare ab Imaginum usu, quàm eo admisso occasionem dare colendi Imagines cum Gentilium scandalo & offensa. Hinc Patres Eliberitani statuerunt, *picturas in Ecclesia esse non debere, nec quod colitur aut adoratur, in parietibus depingi.* Et sanctus Epiphanius à vicana quadam Ecclesia velum removit, in quo Imago Christi vel Sancti cujusdam depicta erat, ut ipse testatur in epistola ad Johannem Jerosolymitanum.

An necessarius?

16. Neque verò Imaginum cultus adeo necessarius est, ut citra salutis dispendium intermitti aut dispensari ab Ecclesia non possit pro temporum ac locorum conditione. Id ante omnia constituendum censuit vir præstantissimæ doctrinæ Dionysius Petavius in Theologicorum dogmatum lib. 15. cap. 13. „ Imagines „ scilicet ex eorum per se genere esse, quæ ἀδιάφορα nominantur, hoc est, quæ ad

ſalutem omnino neceſſaria non ſunt, nec ad ſubſtantiam ipſam Religionis attinent; ſed in poteſtate ſunt Eccleſiæ, ut ea vel adhibeat, vel ablegat, pro eo atque ſatius eſſe decreverit.

Quibus modis inductus. 17. Permiſſo ac propagato Imaginum uſu, ex præconcepto Chriſti Domini, ſanctiſſimæ ejus Matris, aliorumque Sanctorum amore facilè inducti ſunt Fideles, tum ad ornandas & nitidè habendas eorum Imagines, decentique loco exponendas; tum ad eos exſecrandos, qui eas contemtui ac ludibrio habuiſſent. Hoc autem ſtudio non ſolùm affecta eſt rudis ac religioſa plebs; ſed etiam Eccleſiæ Paſtores & Epiſcopi eas hoc præcipuè nomine probaverunt, quòd & idiotis eſſent librorum loco, ad diſcenda Chriſti Domini atque Sanctorum ejus egregia facta; & quibuſque utiles ad memoriam eorum refricandam. Et quidem hæc ferè prima fuit priſcæ Eccleſiæ religio in Imagines ſacras; deinde ventum eſt ad oſcula, ad ſalutationes, ad geniculationes, thuris ac thymiamatis ſuffitum, cereorumque accenſiones: quæ omnia primùm, quidam ut ſuperſtitionis germina averſari; alii tolerare tamquam rudis ſimplicitatis facta; alii denique ut ſinceræ pietatis officia probare, modò animus in exemplaria dirigeretur.

Ab Iconoclaſtis impugnatus. 18. Ea res commovit in primis (ſic ferunt) Judæos: qui cùm Chriſti Domini, quem cruci adfixerant, imaginem coli animadverterent, rem ſe præclaram facturos arbitrati ſunt, ſi diſcidium de cultu imaginum inter Fideles excitarent. Facilis ac lubrica huic facinori occaſio acceſſit. Quippe Leo Imperator, cognomento Iſauricus, Judæorum præſtigiis in certam ſpem adductus Imperii; ubi compos ejus eſt factus, ut ſe gratum illis exhiberet, primòquidem Chriſti effigiem, quæ ſupra portam æream collocata erat, per ſuos ſatellites dejecit anno Imperii decimo: tum anno XIV. qui reparatæ ſalutis DCCXXX. fuit, apertum bellum Imaginibus ſacris indixit, promulgato edicto de illis evertendis. Obſtitit incaſſum Germanus novæ Romæ Patriarcha ſanctiſſimus: nec Gregorii Papæ ſecundi, tertiive admonitio, dirarumque imprecatio furentem hominem à propoſito revocare valuerunt. Leoni è medio ſublato ſucceſſit anno DCCXLI. Conſtantinus dictus Copronymus, paternæ impietatis non minùs, quàm Imperii heres: qui anno DCCLIV. coacto trecentorum triginta octo Epiſcoporum gregario cœtu, cultum Imaginum damnari curavit. Eidem infeliciter exſtincto Leo filius ſuffectus eſt anno DCCLXXV. in annos quinque; ſucceſſorem ſortitus Conſtantinum, qui cum Irena matre catholica regnare cœpit anno DCCLXXX. Interim Taraſius in ſedem Patriarchalem cooptatus, non priùs ad eam dignitatem capeſſendam adduci potuit, quàm Auguſti poteſtatem feciſſent congregandi Synodum generalem ad reſtituendum Imaginum cultum. Ea conceſſa facultate, Conſtantinopolim Epiſcopi Orientales unà cum Apoſtolicis Legatis convenere anno DCCLXXXVI. tranſlati anno inſequenti Nicæam Bithyniæ (unde Synodus aliquando Conſtantinopolitana; aliquando & rectiùs quidem, Nicæna ſecunda, ſeptima univerſalis dicta) ubi totum negotium pro voto ſanctiſſimi Patriarchæ, omniumque Catholicorum perfectum eſt, decreto edito in Actione 7. his verbis. *Statuimus cum omni exacta cura & diligentia, ſimiliter ac ſanctæ Crucis & vivificæ figuram, venerandas & ſanctas imagines palam proponi, quæ coloribus teſſeliſve conſtant, aut alia quavis idonea materia, in ſanctis Dei Eccleſiis, in ſacris vaſis ac veſtibus, necnon parietibus & tabulis, ædibus ac viis: nempe tum Domini ac Dei ac Salvatoris Jeſu Chriſti Imagines, tum incontaminatæ Dominæ noſtræ ſanctæ Dei Genitricis, necnon honorabilium Angelorum, ac Sanctorum omnium ac piorum virorum. Quanto enim frequentiùs per imaginatam expreſſionem videntur, tanto magis qui illas intuentur, ad prototyporum recordationem & deſiderium excitantur. Et ut ipſis oſculum & honorariam adorationem deſe-*

Nicænæ Synodi in eos decretum.

rant, ſeu, ut Græca verba reddam, καὶ ἐπιπόθεσιν καὶ ταύταις ἀσπασμὸν, καὶ τιμητικὴν προσκύνησιν ἀπονέμειν; *non tamen verum ſecundùm Fidem noſtram latriæ cultum, qui ſoli divinæ naturæ convenit*, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν ἣ πρέπει μόνῃ τῇ θείᾳ φύσει. *Sed eodem modo veneremur, quo figuram pretioſæ ac vivificæ Crucis, & ſancta Evangelia, ac cetera ſacra donaria: tum ut ſuffitus & lumina ad illas honorandas adhibeantur, quæ fuit antiquorum religioſa conſuetudo.*

19. His omnino verbis continetur ſeptimæ Synodi decretum de colendis Imaginibus: in quo multa occurrunt obſervanda. Primum, nullam in eo fieri mentionem ſtatuarum, quas nondum uſus ferebat; immo neque ad hunc uſque diem fert apud Græcos; ſed planarum, ſeu pictarum, teſſelatarumque Imaginum. Unum tamen huic ſententiæ opponi poteſt ex epiſtola Michaëlis & Theophili Imperatorum ad Ludovicum Auguſtum: ubi conqueruntur, quòd quidam Græcorum *corpus Domini in manus Imaginum ponebant*, à quibus communio accipiebatur: quod quidem pictis Imaginibus convenire non poteſt, ſed tantùm fictis. Harum proinde uſus apud Græcos nonnullos ea tempeſtate obtinebat, tametſi rarior, & nulla Eccleſiæ auctoritate approbatus. Unde in æde S. Sophiæ, ab Juſtiniano Auguſto conſtructa ſæculo ſexto, cùm multæ eſſent imagines, nullæ tamen fictæ exſtabant; ſed tantùm cælatæ, inſculptæque in argenteis tabellis, referente Paulo Silentiario, teſte oculato: quæ quidem effigies à pictis & planis parum differunt, uti & teſſelatæ. Deinde in ſuperiori Concilii Nicæni definitione obſervo, nihil etiam decerni de Sanctiſſimæ Trinitatis, Dei Patris, aut Spiritus ſancti picturis, quas necdum etiam admittebat ætas illa. Tertium, Imaginibus Chriſti Domini ac Sanctorum, non abſolutum, ſed relativum dumtaxat cultum concedi, qui ad πρωτότυπα referatur. Quartum, τιμητικὴν προσκύνησιν, id eſt honorariam ſeu externam adorationem, non verum latriæ cultum, ſoli divinæ naturæ debitum deferri, eum ad modum, quo *Crucem ac ſacra donaria*, hoc eſt propoſita ſacro ſancti Miſſæ ſacrificii munera, quæ Græci etiam nunc ante conſecrationem honorant, venerabantur. Ex quo manifeſtum eſt, deceptos fuiſſe, quemadmodum notavit in primis Guillelmus Eſtius, Scholaſticos pleroſque, qui Imagini Chriſti & ſanctæ Cruci latriæ relativam (quam vocant) adorationem tribuendam eſſe affirmarunt, contra expreſſam hujuſce Concilii ac veterum Patrum definitionem. Cum Nicæna Synodo hac in parte omnino tum conveniebat Gallicana Eccleſia; *quæ ex ſanctorum Patrum traditione Crucem Chriſti venerabatur, adorabat, colebat, non cultu & adoratione, quæ ſolius divinitatis eſt*; ſed inferiori nimirum eam ſalutando, & ad eam procumbendo, directa mente ad Chriſtum, qui per eam nos redemit, uti explicat Jonas Aurelianenſis Epiſcopus in lib. I. adverſus Claudium Taurinenſem, & ante eum Dungalus Recluſus.

20. Abſoluta Synodo Nicæna, Patres ejus decreta retulêre ad ſummum Pontificem Hadrianum, qui ea probavit, atque auctoritate ſua confirmavit, miſſis Synodalium actorum exemplis ad Carolum Magnum, alioſque Principes Latinæ communionis. Offendit Gallicanos Præſules προσκυνήσεως ſeu adorationis nomen, quod Imaginibus ſacris Synodus tribuebat. Hinc querelis ad Carolum delatis, commiſſa eſt cura nonnullis Epiſcopis colligendi capitula quædam ex ſanctis Patribus de imaginum cultu. Anno poſt Synodum tertio, hoc eſt anno Chriſti DCCXC. editum eſt hac de re opuſculum in quatuor libros diviſum: quod quidem integrum, aut certè quædam capitula ex eo ſelecta, ut cenſet Petavius, Carolus anno DCCXCII. per Angilbertum Abbatem Centulenſem tranſmiſit ad Hadria-

Gallis haud probatum.

num Papam, ut Gallicanæ Ecclesiæ ejusque expostulationis rationem Pontifex haberet. His capitulis acceptis Hadrianus alia opposuit in decreti Nicæni confirmationem. Nec sic tamen acquievit Gallicana Ecclesia: sed anno DCCXCIV. in Synodo Francofurti ad Mœnum habita maximè in causa Felicis Urgelitani Episcopi, contrarium Nicænæ definitioni decretum Patres edidere cap. 2. in hæc verba: *Allata est in medium quæstio de nova Græcorum Synodo, quam de adorandis Imaginibus Constantinopoli fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur. Qui supra sanctissimi Patres nostri, omnimodis adorationem & servitium renuentes, contemserunt, atque consentientes condemnaverunt.* Idem in Anglia paullo antè sancitum dicitur; simulque Alcuinus epistolam contra Nicænum statutum exarasse *ex auctoritate divinarum, Scripturarum mirabiliter affirmatam, illamque ex persona Episcoporum & Principum* istius insulæ *Regi Francorum attulisse:* cujus rei fides est penes Symeonem Dunelmensem Monachum, ac Rogerium Hovedenum, quibus accedit Matthæus Monachus Westmonasteriensis.

21. Anno dein DCCCXXIV. Legati Michaëlis & Theophili Imperatorum ex Oriente ad Ludovicum Augustum missi, traditis divalibus litteris exposuerunt intempestivum (ut ferebant) Græcorum studium in sanctas Imagines, quòd scilicet *sanctas Cruces de templis* expellerent, & earum loco pictas Imagines statuerent, accenderentque *lucernas coram eis*, simul & incensum adolerent; quòd eas psallendo adorarent, atque ab eisdem imaginibus *auxilium* peterent, easque *filiorum suorum* de baptismatis fonte susceptrices facerent. Quin etiam addebant, quosdam Sacerdotum colores de imaginibus erasos immiscere vino & oblationibus sacris; & ex hac oblatione post Missarum sollemnia Fidelibus communionem sacram porrigere; aliaque multa id genus superstitiosè patrari.

22. Ludovicus his litteris commotus, petita licentia ab Eugenio Papa Episcoporum conventum Luteciam Parisiorum indixit, in quo conditus est alius libellus ad probandum retinendas quidem imagines, ac nullatenus adorandas esse, ullove superstitioso cultu honorandas. Sed cùm vereretur Augustus, ne lecto integro libello commoveretur Eugenius Papa; collecta ex eo libello capitula ipsi direxit per Hieremiam Senonensem & Jonam Aurelianensem Antistites, dato mandato, ut hac de re prudenter ac moderatè cum Pontifice agerent. Quid inde actum sit, incertum: at constat Gallicanam Ecclesiam in eadem sententia perstitisse usque ad finem sæculi noni, quo ferè tempore cum Græcis & Romana Ecclesia in modo colendi Imagines convenire cœpit, ut postea exponam.

23. Post Synodum Parisiensem Claudius Taurinensis Episcopus, natione Hispanus, Felicis Urgelitani discipulus, auctoritate qua apud Ludovicum Augustum pollebat, nimis quàm elatus, Imagines & Cruces ex parochiæ suæ Basilicis abegit, confregitque. Ea re comperta, Theodomirus Gallus Abbas cujusdam Monasterii, in quo *centum quadraginta Monachi sub Regula S. Benedicti* vivebant, Claudio ceteroquin familiaris admodum & acceptus, adversus eum ob istud factum commotus, conquestusque est scripta epistola, quæ retinendas Imagines, non tamen adorandas asserebat. His litteris ab amico directis superbè ac protervè Claudius respondit Apologetico (quod vocat) edito adversus Theodemirum: cujus deffensionem Dungalus Reclusus suscepit biennio post Synodum Parisiensem; tum Jonas Aurelianensis Episcopus sub extremum tempus vitæ Ludovici Augusti tribus libris, quos iisdem Ludovico & Claudio mortuis perfecit, & Carolo Calvo nuncupavit. Ambo verò in opusculo suo tria moliuntur adversus

adversus Claudium. *Quippe de tribus*, inquit Dungalus, *causis ille imprudens calumniator in sua disputavit Epistola, hoc est primò de Imaginibus confringendis ac projiciendis; secundò de Cruce non adoranda amplius, quàm asinus quilibet, aut spinosa rubus; tertiò Memorias*, id est oratoria, *Sanctorum & specialiter Ecclesiam S. Petri prohibebat adiri.* Hos Claudii errores Dungalus & Jonas libris suis confutant.

24. De sanctæ Crucis & Imaginum cultu eadem fuit aliorum Galliæ, immò & Germaniæ Episcoporum sententia, testante Jona in lib. 1. *Qui quæso te sunt isti, qui agnos pictos velint adorare? Numquidnam Galli aut Germani? qui cuicumque picturæ adorationem non solùm defendere detrectant, sed & adorantibus libera voce resultant, eosque quantum possunt invectione redarguunt, & ut ad sanam mentem redeant, toto conamine elaborant.* Aperta est hac de re Eginhardi, Agobardi, Annalium Francorum, Bertinianorum, atque Fuldensium, Hincmari & Adonis sententia in Synodum Nicænam. At videndum porro est, in quo sita fuerit Gallorum sententia pro Imaginibus sacris; qua in re discreparint à Græcis; ac quomodo tandem in consentionem cum eis venerint.

25. Gallos, uti & alios populos catholicæ communionis, Imaginibus in basilicis & in privatis ædibus usos antiquitus fuisse constat. Præclarus hujus rei locus est apud Gregorium Turonensem Episcopum in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 22. *Etiam & isto nunc tempore per credulitatem integram tanto Christus amore diligitur, ut cujus legem in tabulis cordis credentes populi retinent, ejus etiam Imaginem ad commemorationem virtutis in tabulis visibilibus pictam per Ecclesias ac domos adfigant. Sed in hoc inimicus semper humani generis æmulus exstat.* Deinde commemorat Judæi cujusdam factum, qui cùm hujusmodi Imaginem in tabula pictam ac parieti adfixam in Ecclesia sæpe vidisset; telo ipsam Imaginem perfodit, elisamque de pariete clanculum deportavit in domum suam, ut eam flammis exureret; at divinitus impeditus fuit, fluente sanguine ex vulnere inflicto. Eadem religio fuit Anglorum in Imagines, testante Beda in lib. 1. de vita Biscopi Abbatis sui. Is *picturas Imaginum sanctarum*, scilicet beatæ Mariæ & duodecim Apostolorum, præterea *Imagines Evangelicæ historiæ & visionum sancti Johannis Evangelistæ Roma detulit, & in Ecclesia sua collocavit: quatenus intrantes Ecclesiam omnes, etiam litterarum ignari, quaquaversum intenderent, vel semper amabilem Christi, Sanctorumque ejus, quamvis in imagine, contemplarentur adspectum; vel dominicæ Incarnationis gratiam vigilanti ore mente recolerent; vel extremi discrimen examinis, quasi coram oculis habentes, districtiùs se ipsi examinare debuissent.*

Hinc errati arguuntur Centuriatores Magdeburgenses, qui ex Nauclero & Balæo, sine veteris alicujus (ait Spelmannus) testimonio, asserunt, Imagines per Egwinum Wigorniensem Episcopum in Anglicanas primùm Ecclesias fuisse invectas, pontificatu scilicet Constantini Papæ, qui sedere cœpit anno DCCVIII. octodecennio post mortem Biscopi Abbatis. Ad Galliam revertor, ubi notum est factum Sereni Massiliensis Episcopi, qui sub initium sæculi septimi, cum populum sibi creditum ad adorandas Imagines fervescere animadverteret; eas è templis eliminavit, projectasque confregit. Sereni zelum probavit Gregorius Magnus, prohibentis ne quid manu factum adoraretur: factum improbavit, quòd scilicet easdem Imagines confregisset. *Id circo enim*, inquit, *pictura in Ecclesiis adhibetur, ut hi qui litteras nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quæ legere in codicibus non valent. Tua ergo Fraternitas & illa servare, & ab eorum adoratu populum prohibere debuit: quatenus & litterarum nescii haberent, unde scientiam historiæ colligerent; & populus in picturæ adoratione minimè peccaret.* Qua in epistola duo

tantùm exigit sanctissimus Pontifex, nempe Imagines in Ecclesiis retinendas esse; non tamen adorandas. Hanc regulam, à summo & verè magno Pontifice Gallicano Antistiti præscriptam, tota quanta est Gallicana Ecclesia sibi sequendam esse indubitanter existimavit.

Græci cur in Imaginum cultum magis effusi.

26. Quamobrem imaginibus sacris plus tribuerint Græci, eorumque exemplo Massilienses, Græcorum colonia quondam; quadamtenus conjecisse mihi videor. Id siquidem in more positum erat apud Græcos, aliosque populos Romano subjectos Imperio, ut statis diebus Imagines & statuæ Imperatorum qui beneficiis rempublicam demeruissent, quotannis colerentur certis ritibus: quos postea Imaginibus sacris exhibendos esse religio facilè persuasit. Quantus honos Constantini Magni Statuæ delatus sit, perspicuè innuit Theodoritus in historiæ lib. 2. cap. 34. ubi de iis quæ ejusdem jam defuncti cadaveri exhibita fuerant, fidem facturus, hæc habet. Εἰ δέ τις ἐκείνοις διαπιστεῖ, τὰ νῦν περὶ τὴν ἐκείνου θήκην, καὶ τὴν ἀνδρίαν τὰ γινόμενα βλέπων, πιστευσάθω τοῖς γεγραμμένοις, id est juxta emendatam suspiciendæ memoriæ Henrici Valesii versionem: *Quòd si quis istis non vult credere; is ea intuens quæ nunc ad ejus loculum & statuam geruntur, credat his quæ scripta sunt.* Quænam verò fuerint illa, quæ ad Constantini sepulcrum & statuam fiebant, observat idem Valesius ex Philostorgii lib. 2. cap. 18. ubi auctor iste tradit, Julianum Apostatam Christianos accusasse, quasi Constantini Imaginem, in porphyretica columna stantem, sacrificiis propitiarent, lucernis atque odoribus colerent, precesque velut Deo allegarent, & ad depellenda mala ei supplicarent: quæ sollemnis pompa celebrabatur quotannis undecima die mensis Maii.

L. unica Cod. Th. de Imag. Imperial.

Quod mortuorum Imaginibus deferebatur, id etiam vivorum Statuis non rarò fiebat tanta cum adulantis vulgi licentia, ut Theodosius Imperator piissimus edita lege jusserit, ut si quando ejus statuæ vel imagines erigerentur, seu diebus (ut adsolet) festis, sive communibus; adesset Judex sine adorationis ambitioso fastigio; curaretque, ut excedens cultura hominum dignitatem, superno numini reservaretur. Effusam hanc statuas & imagines Imperiales colendi licentiam, tametsi tantisper castigatam, improbat Zacchæus Christianus in Dialogi lib. 1. cap. 28. ubi conquerenti Appollonio Philosopho, cur imagines hominum, vel ceris pictas, vel metallis defictas, sub Regum reverentia etiam publica adoratione venerarentur; respondet id sibi probari nec posse nec debere. Divini quippe speciale hoc nomen officii esse. *Sed sicut in hujusmodi malum*, inquit, *primùm adulatio homines impulit: sic nunc ab errore consuetudo vix revocat. In quo tamen incautum obsequium, non aliquem divinum deprehenditis cultum: sed propter similitudinem amabilium vultuum, gaudia interna plùs faciant, quàm hi fortè exigant, quibus defertur; aut perfungi oporteat deferentes. Et licet hanc incautioris obsequii consuetudinem cautiores horreant Christiani, nec prohibere desinant Sacerdotes; non tamen Deus dicitur, cujus effigies salutatur; nec adolentur thure imagines, aut colendæ aris superstant: sed memoriæ pro meritis exponuntur, ut exemplum factorum probabilium posteris præstent, aut præsentes pro abusione castigent.* Perseveravit mos iste usque ad tempora Gregorii Magni, ut patet ex initio libri XI. epistolarum, ubi hæc verba lego: *Venit icona Focæ & Leontiæ Augustorum Romam & acclamatum est eis in Lateranis in Basilica Julii ab omni Clero vel Senatu: Exaudi Christe. Focæ Augusto & Leontiæ Augustæ vita.*

27. Ita ergo res accidisse videtur, ut cùm adorationem, odores, aliosque sollemnis pompæ ritus augustalibus statuis deferrent Græci, visum est etiam religiosis quibusque, nihil minus Christi Domini, beatæ Mariæ, aliorumque Sanctorum Imaginibus deferendum. Sicque honoraria illa Imperialium statuarum venera-

tio ad sacras Imagines traducta est primùm apud Græcos, seriùs apud Gallos, quibus inauditus insitatusque fuit cùm prioris, tum posterioris generis cultus. Certè Carolini operis scriptor Imaginum imperialium adorationes magnopere reprehendit in lib. 3. cap. 15. Quam ob rem, ubi ejusmodi cultum Synodali auctoritate Imaginibus sacris delatum accepêre Gallicani Præsules, contrà obniti cœpêre, quasi honor Deo proprius ad simulacra transferretur.

28. Atque ut perspicuum fiat, qua in re versaretur Gallorum discrimen tum à Græcis, tum ab Imaginum effractoribus seu Iconoclastis; quidve moliti sint Patres Synodi Francofurtensis, & Parisiensis; observandum est Latinos tribus in rebus consensisse cum Græcis. Primò retinendas & exponendas in ædibus privatis atque sacris Christi & Sanctorum Imagines ad excitandam eorum memoriam, & ad erudiendos simplices ac illiteratos Christianos. Secundò colendam & adorandam esse Crucem, non quidem adoratione summa & latreutica, ac κατὰ πίςιν, secundùm fidem, quasi quid divinum, aut cultu dignum ei inesse credatur; sed honoraria, id est illam salutando, aut caput inclinando, vel procumbendo ad illam, mente ad Christum directa. Tertiò etiam reliquias Sanctorum congruo cultu venerandas esse. Quæ postrema duo disertè asserunt Jonas & Dungalus in libris suis adversus Claudium Episcopum Taurinensem. At unum erat, in quo Galli à Græcis dissidebant: nimirum quòd cultum etiam honorarium seu externum Imagini cuilibet denegabant, non tantùm absolutum, sed etiam relativum (ut vocant) & transitorium. Denique ab Imaginum effractoribus omnino recedebant, tum in eo, quòd illi Imagines sacras penitus abjicerent; tum in eo, quòd imaginum adoratores vocarent idololatras. Quod convicium Latini, saltem nonnulli, Græcis impingi nolebant ob Imaginum cultum, tametsi ab eis dissentirent. Hæc paucis, quoad ejus fieri poterit, explicanda. Gallorum sententia explicatur.

29. Adorationem & cultum Imaginibus sacris detrahebant Galli, hac inducti ratione, quòd omnis cultus & adoratio soli Deo debeatur. Hinc Carolinus Auctor in lib. 2. cap. 21. probat, cultum & adorationem Imaginum pæne cunctarum divinarum Scripturarum abdicari eloquio. *Solum namque Dominum*, inquit, *colere, ipsum adorare, ipsum glorificare debere totius divinæ Scripturæ tuba intonat.* Eodem ferunt Jonæ verba in lib. 1. *Creaturam adorari, eique aliquid divinæ servitutis impendi nefas ducimus; hujusque sceleris patratorem detestandum & anathematizandum libera voce proclamamus.* Et Agobardus, *Soli Domino*, inquit, *offeramus gloriam & honorem, nec cum simulacris fornicemur*: & infrà: *Nemo se fallat, nemo se seducat, nemo se circumveniat. Quicumque aliquam picturam, vel fusilem, sive ductilem adorat statuam *; non exhibet cultum Deo, non honorat Angelos vel homines sanctos, sed simulacra veneratur.*

* *Erant ergo tum in usu, saltem alicubi, statuæ Sanctorum.*

30. Neque dixeris hæc intelligi de cultu absoluto, non verò de transitorio, qui ad exemplaria refertur. Tam enim secundarium hunc cultum auctores isti, quàm primarium refutabant. Audiamus Agobardum in cap. 19. *Dicit forsan aliquis, non se putare Imagini, quam adorat, aliquid inesse divinum: sed tantummodo pro honore ejus, cujus effigies est, tali eam veneratione donare. Cui facile respondetur: quia si Imago, quam adorat, Deus non est; nequaquam veneranda est; quasi pro honore Sanctorum, qui nequaquam divinos sibi arrogant honores.* Et in cap. 35. *Nec iterum ad sua latibula fraudulenta recurrat astutia, ut dicat se non Imagines Sanctorum adorare, sed Sanctos: clamat enim Deus; Gloriam meam alteri non dabo.* Eadem est sententia Jonæ in lib. 1. Nam relatis ex Claudio eorum, qui colebant Imagines, hisce verbis: *Non putamus Imagini quam adoramus, aliquid inesse divinum; sed tantummodo pro honore cujus effigies est, tali eam veneratione adoramus;*

hæc subinfert : *Unà autem reprehendimus ac detestamur. Quia cùm eorum sententiam non subterfugiat Imaginibus nihil esse divini ; majori digni sunt invectione , eo quòd debitum honorem divinitati impenderint infirmo & egeno simulacro.*

31. Ex his manifestum est , Gallos ejus temporis , saltem nonnullos , omnem penitus cultum , absolutum atque relativum , Imaginibus abdicasse ; ac proinde solam Crucem , cujus cultus ad Christum Dominum refertur , Angelos & homines sanctos , hoc secundario cultu esse honorandos ; non tamen cultu divinitatis , ut identidem in culeat Jonas. Quapropter despiciendum est , num tota controversia in adorationis & cultus vocabulis hæserit ; ob idque solum ejusmodi officia Imaginibus denegarent Galli , quòd hæc supremi cultus nomina ab ipsis crederentur. Quod ut magis exploratum evadat , investigare necesse est , an aliquid observantiæ Imaginibus detulerint , quam tamen cultus aut adorationis nomine designandam esse negaverint.

32. Hac in controversia , ut fere in omnibus aliis , quidam media via , quidam extremis ambulabant. Auctor Carolinus , & scriptor libelli editi nomine Synodi Parisiensis , simulque Agobardus (quem istius libelli auctorem agnoscunt nonnulli) aliquanto ferventiùs rem agunt , & longiùs progrediuntur. Paullo moderatior est Thomas : at Walafridus Strabus & Dungalus non longè à sententia Nicænæ Synodi recedunt. Hujus discriminis causa petenda est tum ex novitate controversiæ , qua incipiente contentiones ampliùs fervere solent : tum ex diverso hominum genio , quorum alii æquiores , alii magis præcipites , in diversa feruntur; alii adversariorum sententiam inique æstimant , exprimuntque.

33. Carolinus Auctor in lib. 2. cap. 24. censet fas esse , hominem *adorare* caritatis & salutationis officio : secus Imagines manu factas , quibus nequidem eumdem honorem , qui sacris vasis defertur , concedit in cap. 29. tametsi Sanctorum sacrarumque reliquiarum venerationem approbat in lib. 3. cap. 24. & 31.

34. Eodem fertur libellus Synodi Parisiensis , in quo legitur non mediocriter errasse septimæ Synodi Patres , *qui eas* (Imagines) *non solùm coli & adorari , & sanctas nuncupari sanxerunt , verùm etiam sanctimoniam ab eis se adipisci professi sunt.* Quin etiam Hadrianum qui Synodi decreta confirmavit , eo nomine reprehendit , quòd Imaginum superstitiosam (sic appellat) venerationem auctoritate sua probaverit.

35. Ulteriùs progreditur Agobardus , in cap. 32. scribens Imagines , vel pictas , vel sculptas , causa historiæ ad recordandum , non ad colendum admitti oportere. Et cap. 33. errorem invalescentem eo evasisse , *ut idololatriæ vel Antropomorphytarum hæresi propinquum aut simile sit adorare figmenta , & spem in eis habere.* Ad hæc , Imagines sanctas appellari non patitur in cap. 34. quod etiam improbat libellus Synodi Parisiensis. Denique eo progressus est Agobardus in cap. 23. ut dixerit , exemplo Ezechiæ Regis , qui serpentem æneum à Deo institutum magna cum laude contrivit , quoniam errans populus eum tanquam idolum colere cœperat ; multo religiosiùs Sanctorum Imagines comminuendas esse , & usque ad pulverem eradendas : præsertim *cùm non illas fieri Deus jusserit , sed humanus sensus excogitaverit.*

36. Jonas etsi omnem Imaginibus cultum abjudicare videtur , easque ad memoriam dumtaxat & eruditionem exhibendas putat ; non tamen cultores *idololatras* vocari sinit , ut ejus verba testantur in lib. 1. *Nam & illi* , inquit , *qui nimio & indiscreto amore ob honorem Sanctorum eorum Imaginibus supplicant , nescio an temere idololatræ sint vocandi. Videntur sanè potiùs ab hac superstitione adhibito rationis moderamine revocandi , quàm idololatræ (cùm utique sanctæ Trinitatis fidem veraciter*

credant & prædicent) nuncupandi. Contendit tamen Jonas, nequaquam venerandas esse Imagines. Id nescio an, vel quid aliud improbaverit Lupus Abbas Ferrariensis, cui opus suum discutiendum transmiserat. Huc enim refero Lupi Epistolam 27. quam *reverentissimo Præsuli Jonæ* inscribit cum W. Monacho (ut credere par est) suo, respondens in hunc modum. *Librum vestrum, sicut rogastis, excurrimus, sed, ut parcissimè dicamus, in eo mutare nihil voluimus: ut operis vestri sitis ipsi correctores, cujus estis autores: siquidem expendenda nobis fuit teneritudinis & tenuitatis nostræ ratio, & ætatis ac Ordinis vestri habenda consideratio: nec facilitatem ac delectationem quamdam reprehendendi, quam in quibusdam notare solemus, debuimus imitari.* Ita pro modestia sua Lupus, cujus sententiam hoc de argumento inde elicere nobis non licet.

37. Walafridus Strabus Abbas Augiensis in lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 8. tantillo amplius Imaginibus indulget, quàm Jonas; censetque non tantùm esse retinendas, sed etiam ob amorem eorum, quorum similitudines sunt, animis videntium artiùs imprimendas. Et quidem in eo *devotionem & utilitatem, quâ commoveri vel instrui appetimus, non esse culpandam: sed in his colendis superstitionem & hebetudinem, qua spiritalem cultum ad corporalia traducere erronei nituntur, esse damnandam.* Itaque tam eos improbat, *qui easdem Imagines ultra quàm satis est venerantur*; quàm qui illas ut quasdam idololatriæ species penitus respuunt. Unde intelligitur à Walafrido non damnari quemlibet Imaginum cultum; sed tantùm immodicum, maximè *spiritalem.* Quod omnino consonat Nicænæ Synodi decreto, quæ *honorarium* dumtaxat cultum, id est externum Imaginibus tribuit.

38. Præterea Walafridus *ne ipsos quidem sanctos homines*, vivos vel mortuos, divinis colendos honoribus vel honorandos ait: quæ certè doctrina sana est, maximè si ad ejus interpretationem expendatur. *Rogamus enim*, inquit, *Sanctos, non ut ipsi præstent per se, quæ saluti nostræ necessaria sunt; sed ut ab auctore bonorum, utpote illi proximiores meritis, & ideo certiùs audiendi, impetrent, quæ saluti petentium opportuna non nesciunt. Deum autem oramus, ut sua bonitate gratuita, meritis & intercessionibus Sanctorum, quæ nobis judicat commoda largiatur: Et huic quidem ut Deo, Domino, Judici, Creatori, Omnipotenti & Salvatori supplicamus: illos verò ut Dei amicos, Domini famulos, patronos, verè honoratos & pleniter salvatos in adjutorium vocamus. Tales esse preces fidelium, qui publicas Ecclesiæ orationes considerare norunt, dubitare non poterunt.* Ex his patet Walafridum de Sanctorum honore & appellatione rectè sensisse, eos nempe honorari, precibus interpellari posse ac debere: at nequaquam iis uti Deo, Domino, ac Judici supplicandum, quasi ab ipsis petita accipere possimus: qua in re divinos honores reponit. Post hæc demum, tam Sanctorum, quam sacrarum Imaginum cultum ita concludendo exponit. *Cùm itaque talis sit Christiani perfectio sensus; non sunt omnimodis honesti & moderati Imaginum honores abjiciendi.*

Hæc tam clara sunt pro religioso ac legitimo cultu Imaginum, ut mirum sit aliquos dicere, cautè hoc in loco legendum esse Walafridum. Nam etsi divinos Imaginibus, ipsisque sanctis honores negat; honestos tamen & moderatos concedit. Neque subscribere possum magno certè viro Dionysio Petavio, scribenti in Dogmatum lib. 15. cap. 16. n. 8. Walafridum in hoc tantùm illos honores reposuisse, ut minimè conculcentur, aut deleantur. Etsi enim id subinde admonet; tamen aliquid ampliùs desiderat, cùm agit de moderato Imaginum cultu, quo aliquam externi honoris significationem omnino designat. Immò non tantùm in externo cultu reponit hunc honorem, sed & in affectu interno, ut patet ex ultimis ejusdem capituli verbis. *Sic itaque Imagines & pictura habendæ sunt & amandæ; ut*

nec despectu utilitas adnulletur, & hæc irreverentia in ipsorum, quorum similitudines sunt, redundet injuriam: nec cultu immoderato Fidei sanitas vulneretur, & corporalibus rebus honor nimiè impensus arguat nos minùs spiritalia contemplari. Itaque ex Walafridi sententia *amandæ* sunt imagines,* non despiciendæ, ita ut amor ille externum à nobis honorem in picturas sacras exigat, & in exemplaria dirigatur internus affectus.

39. Cum Walafrido consentit Dungalus Reclusus Monasterii (ut puto) Dionysiani in agro Parisiensi. Is siquidem epistolam ad Carolum Magnum de duplicis solis eclipsi, quæ anno DCCCX. contigit, scripsit interventu Waldonis Abbatis, uti ejus rei gratiâ Carolus direxerat epistolam, ut per illam ipse ex Caroli *verbis* Dungalum interrogaret *de ratione defectu solis.* Unde conjector Dungalum fuisse Reclusum in Cœnobio Dionysiano: tum quia Waldo Abbas per id tempus huic loco, uti & Augiæ, præerat: tum quia liber Dungali contra Claudium, judicio Papyrii Massoni primi ejus editoris, scriptus est in Monasterio „ beati Dionysii ad Se„ quanam flumen, ubi in manibus Velii Benedictini Ordinis & Bibliothecarii, no„ bilis & docti viri, à multis visus est. Itaque Dungalus contra Claudium agens „ in fine libri sui de cultu imaginum, hæc habet. *His ergo omnibus superiùs comprehensis, certissimè & evidentissimè patet, picturas sanctas, & sanctam Domini Crucem, & sacras electorum Dei reliquias, dignis & congruis honoribus à Catholicis & Orthodoxis in Deo & propter Deum venerari oportere: non ut sacrificando eis divinus honor & cultus, soli Deo omnium Creatori debitus, sit à quoquam deferendus: sed ut in ejus amore, honore, laude & gloria sua sancta insignia & venerabilia vasa, prout decet, singula eorum à Fidelibus & Religiosis salva fide & non ficta honorentur & amplectantur.* Ubi nemo non videt Imaginibus à Dungalo tribui religiosum cultum qualem sanctæ Cruci ac reliquiis sacris tunc temporis impendebat Gallicana Ecclesia.

40. Eumdem etiam cultum picturis sacris concessit Hincmarus Remorum Antistes, qui *flagitantibus Coëpiscopis fratribus suis librum scripsit, qualiter Imagines Salvatoris nostri, vel Sanctorum ipsius venerandæ sint*, testante Frodoardo in historiæ Remensis lib. 3. cap. 29. quod Hincmari opus etsi exciderit, tamen ex Frodoardi verbis intelligimus, Hincmarum Imaginibus non denegasse cultum omnem, sed qualemcumque concessisse. Itaque inter eos omnes, quos hactenus commemoravi, Auctores Gallicanos, nulli sunt qui propiùs ad Nicænæ Synodi decretum accesserint, quàm Hincmarus, Dungalus, & Walafridus Strabus, quem Gallicanis Scriptoribus hoc in loco accenseo; omnes ex Ordine S. Benedicti.

41. Ex iis quæ hucusque dicta sunt, intelligimus, quænam fuerit Gallorum sententia de cultu imaginum; & qua ratione explicari debeat honos ille divinus, quem Scriptor Carolinus, libellus Synodi Parisiensis, Agobardus, & Jonas picturis sacris abrogant. Nempe sentiebant Galli imagines honore moderato coli posse, eas scilicet decenti in loco collocando, ornando, curandoque, ut quàm maximè niterent; & ne pulvere sordibusve inficerentur. Sic Servatoris nostri statuam, hominum incuriâ jam mutilatam, deformatamque, & ignoratam cujus esset; postea agnitam, Christiani in Diaconico, id est in Sacrario Ecclesiæ, collocarunt, teste Philostorgio in historiæ lib. 7. competentem ei curam atque observantiam deferentes, τὰ πρέποντα ἐθεράπευον nequaquam tamen eam colentes aut adorantes, σέβοντες μετὰ ἢ προσκυνοῦντες οὐδαμῶς. Neque enim fas erat, inquit Philostorgius, æneam, aut aliam quamlibet materiam adorare. In hoc, inquam, Gallorum nostro-

* *Sic Anastasius* σχετικὴν προσκύνησιν. *Ex Theophane, vertit* affectivam adorationem, *in Hist. Eccles.*

rum religio in Imagines eo tempore ferè sistebat, eorum scilicet, qui res sacras meliùs callebant. Nam simpliciores, immo & fortè religiosiores Christiani, à salutationibus, & capitis saltem inclinationibus abstinuisse non facilè crediderim.

42. Quòd verò opus Carolinum, libellus Synodi Parisiensis, & Agobardus vehementiùs in cultum sacrarum Imaginum invehuntur; id factum ex præjudicio & præconcepta opinione immoderati cultus, quem Græci Imaginibus ita deferre censebantur, ut in eis spem suam ponerent, & internum cultum adorationemque eis adhiberent. Quippe προσκυνήσεως vocabulum, quo usi sunt Patres Nicæni, vehementer Gallos offendit, ratos illam vocem in proposita materia legitimum sensum pati non posse: propterea quòd adoratio religiosa, qualiscumque sit, aut soli Deo convenire, aut spiritalem internumque cultum, quem picturis exhibere nefas, designare videatur. Et oscula quidem ac thymiamatum suffitus, cereorumque accensiones Imaginibus citra superstitionis culpam concedi non posse putabant. Hinc Auctor Carolinus ex præconcepto adorationis, aliorumque rituum Græcanicorum odio longiùs progressus est, ut ne eum quidem honorem, qui sacris vasis conceditur, Imaginibus tribui pateretur, nimirum propter periculum superstitionis. Huc referri potest Augustini sententia in Psalmum 113. ubi paganos arguens ob cultum simulacrorum, innuere videtur eo tempore non viguisse in Africana Ecclesia Imaginum usum, sed sacrorum vasorum: *quæ quidem ipso ministerio consecrata sancta dicuntur. Verumtamen*, inquit, *numquid os habent, & non loquuntur? numquid oculos habent, & non videbunt? numquid eis supplicamus, quia per ea supplicamus Deo?* Et hinc forsan Carolinus Auctor vasis sacris qualemcumque honorem indulsit, quem Imaginibus sacris abjudicavit. Sic etiam affecti erant Galli in libros sacros. *Nam*, teste Jona in Præfatione lib. 2. contra Claudium, *sacræ religionis usus in sancta Ecclesia tunc servabatur, ut perlecta sacri Evangelii lectione, ab Episcopo, vel Presbyteris, ceterisque sacri Ordinis Religiosis, codex in quo Evangelii lectio recitata est, multiplicibus osculis veneraretur*, capite inclinato ad codicem, *illius* scilicet *causâ; cujus verba esse creduntur*. Hinc verò contra Gallos argumentum sumsit Anastasius in Præfatione ad versionem Synodi Nicænæ, contendens, ob eamdemmet causam Imaginibus sacris cultum non esse denegandum. Hæc ergo Carolinum Auctorem movebant adversus decretum Nicænum.

43. Simili ratione Patres Synodi Francofurtensis duabus offensi sunt rebus, nempe adorationis vocabulo & prima interpretatione sententiæ Nicænæ, quam Carolinus Auctor attulerat. Quippe ipsi adorationis vocem non ferentes, omnino Imaginum *adorationem & servitutem* admittere recusarunt, ob id scilicet, quòd ista vocabula cultum uni *Deificæ Trinitati* competentem designarent. Quapropter ubi dicunt, *Allata est in medium quæstio de nova Græcorum Synodo, in qua scriptum habebatur, ut qui Imaginibus Sanctorum, ita ut Deificæ Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema judicarentur*: hæc verba, *ut Deificæ Trinitati*, ab ipsis Patribus Francofordiensibus adjecta esse puto, ut explicarent adorationis vocabulum, non verò quòd ea legissent in decreto Nicæno, in quo hoc additamentum non reperitur, immo contraria omnino sententia. Quo fit, ut nonnulli existiment, Synodum Francofordiensem adversari, non Synodo Nicænæ, sed Conciliabulo Constantinopolitano, quod eodem anno (ut aiunt) coactum, supremum Imaginibus cultum decreverit. Verùm quid de hac re sentiendum sit, accuratè docet Jacobus Sirmondus in admonitione ad Canonem Francofordiensem.

44. Ad Agobardum quod attinet, (idem esto judicium de libello Synodi Parisiensis) præter invidiosum adorationis vocabulum, accessit etiam ad inflammandum ejus animum epistola Michaëlis & Theophili Imperatorum ad Ludovicum Augus-

tum: in qua multa commemorantur de superstitiosa religione Græcorum in Imagines, quæ non immeritò Agobardum commoverunt. Quis enim non indignè ferret, audito quòd Græci ejectis Crucibus è Basilicis, substituerent Imagines, eisque incensum adolerent, lucernis insuper admotis? quòd eas psallendo adorarent, & ab eis auxilium peterent? quòd plerique linteaminibus easdem Imagines circumdarent, & filiorum suorum de baptismatis fonte facerent susceptrices? quòd ab eis alii religiosum habitum susciperent? quòd quidam Sacerdotum colores de Imaginibus eradentes immiscerent sacrificio; alii verò corpus Domini in manu Imaginum ponerent, ab illis communionem accepturi? quòd denique nonnulli spretis Ecclesiis, in profanis ædibus altarium vice tabulis Imaginum uterentur, & super eas sacra mysteria celebrarent? Quis, inquam, hæc audiens non aversetur, saltem pleraque, ut superstitiosa? Ea porro in litteris ab Imperatoribus directis continebantur. Quam ob rem his lectis ultrà modum exarsit Agobardus, idololatriæ & Antropomorphytarum errori proximum esse existimans, sic adorare simulacra, & spem in eis ponere: maximè verò invehitur in eos, qui sine *basilica, sine altari, absque Sanctorum reliquiis, super hujuscemodi* (ut ipse vocat) *figmenta Missam celebrabant*; censetque rectiùs esse Imagines abjicere & comminuere, quàm ad hujusmodi superstitiones declinare. Quod quidem dixit, non quòd Imagines è Basilicis sublatas vellet; sed ut superstitiosa id genus errata emendanda esse demonstraret; neque hac religionis specie pacem Ecclesiæ Orientalis perturbari licere. Ea res in primis movit Patres Synodi Parisiensis, quibus persuasum fuit Ecclesiæ tranquillitatem, sine qua caritas & necessitudo Christiana constare nequit, longè præponendam esse huic controversiæ, quâ detinebantur Græci, *inflammati ultra quàm oportuisset, vel umquam priùs actum esset in imaginum cultura*, ut scribunt sub finem libelli sui.

Galli ob id à Romana Sede non divisi.

45. Hæc non eo animo à me dicta sunt, quasi Gallos ejus temporis omni penitus culpa vacasse existimem, si non in ritu colendi Imagines, saltem in modo impugnandi decretum Nicænæ Synodi, quam universalem esse pernegabant, ut probat caput 28. lib. 4. Carolini. Et sanè perspectam probatamque fuisse Romanis Pontificibus Gallorum religionem in Imagines sacras satis apparet, tum ex responsis Hadriani primi, qui eos nusquam erroris notat: tum ex aliis Pontificibus, qui nullum hac de re negotium Ecclesiæ Gallicanæ facesserunt. Observatu digna est admonitio Nicolai Papæ primi ad Adonem Viennensem Archiepiscopum. Is cùm initio sui Episcopatus cautionem seu Fidei suæ professionem ad Nicolaum direxisset, professus se probare quatuor Synodos generales, nulla ceterarum mentione facta; ita ipsi rescribit Nicolaus. *In petitione pallii vobis annuimus. Verùm tamen istiusmodi occasione nacta, non fuerat postulatio vestra implenda, nisi recensita intentione directæ scripturæ cognovissemus, vos per omnia tenere velle, quod sancta dogmatizat Ecclesia. Ideoque volumus, pariterque sanctitatem vestram rogamus, ut sub omni celeritate dirigatis, qualiter vos de ipsis quinta & sexta Synodis sentiatis.* Qua in epistola Pontifex nullam mentionem facit septimæ Synodi, sive quòd eam à Gallis universalem non censeri haud ignoraret; seu quòd nullatenus ipsi suspecta foret Gallicanæ Ecclesiæ in Imagines religio, tametsi longè moderatior fuerit, quàm Græcorum.

46. Sub idem tempus in Romano Concilio sub eodem Nicolao; dein in octava Synodo universali, quam anno DCCCLXIX. reponit Baronius, Annales verò Bertiniani anno DCCCLXXII. sub Hadriano secundo confirmatus est Imaginum cultus, & diræ in Iconomachos prolatæ. *In qua Synodo*, inquit Annalista Bertinianus, *de Imaginibus adorandis aliter, quàm Orthodoxi Doctores antea definierant; & pro favore Romani Pontificis, qui eorum votis de adorandis Imaginibus annuit; & quedam*

dam contra antiquos canones, ſed & contra ſuam ipſam Synodum conſtituerunt, ſicut qui eamdem Synodum legerit, patenter inveniet. Hæc paullo duriùs ſcribit Bertinianus Annaliſta: ſed tamen inde intelligimus, Gallos nondum colendis Græcanico ritu Imaginibus adſueviſſe: quod factum pedetentim poſt ſeptimæ Synodi Latinam verſionem, quam Anaſtaſius Bibliothecarius, cùm Conſtantinopoli pro octava Synodo verſaretur, elaboravit: cujus in verſionis Præfatione Gallos adhortatus eſt ad colendas Imagines more & exemplo Græcorum; eum ad modum quo Crucem & librum Evangeliorum Galli ipſi venerabantur.

Ad cultum Imaginum accedunt.

47. Procedente tempore tanto cum fervore Galli in cultum Imaginum effuſi ſunt, ut magis retinaculo, quàm incitamento jam opus habeat vulgi religio. Pia quidem eſt Imaginum veneratio: ſed optandum eſſet, ut plus ſedulitatis tribueretur ſanctiſſimo Euchariſtiæ Sacramento, in quo ipſe Chriſtus, non imagine, ſed re ipſa exſiſtit. At (quod maximè dolendum eſt) videas non raró Fideles Eccleſiam ingreſſos, inſalutato tanto hoſpite ad Imagines procumbere, quaſi plus præſidii eſſet in iſtis, quàm in ipſo Euchariſtiæ Sacramento. Verùm hæc errata ſunt rudis & imperiti vulgi, ab Eccleſiæ emendanda Paſtoribus, quorum officii eſt inſtruere plebem ſibi commiſſam de congruo cultu Imaginum; & legitimum ipſi præſcribere modum, ne ad ſuperſtitioſa effluat. Ad ipſos etiam ſpectat pictorum ſculptorumque licentia, qui Imagines aliquando, non tam ad excitandam, quàm ad corrumpendam pietatem componunt. Nunc optandum eſſet, ut id eveniret, quod ſua ætate Narbone accidiſſe Gregorius Turonenſis Epiſcopus commemorat in lib. 1. de gloria Martyrum cap. 23. de pictura, quæ Chriſtum Dominum Cruci affixum, quaſi linteo præcinctum exhibebat. Ait quippe Chriſtum ſemel ac tertiò cuidam per viſum intimaſſe, ut ſe non parte tantùm, ſed toto corpore operirent. Re tandem ad Epiſcopum delata, is *juſſit deſuper velum expandi: & ſic obtecta*, inquit Gregorius, *nunc pictura ſuſpicitur. Nam etſi parumper detegatur ad contemplandum, mox demiſſo velo contegitur, ne detecta cernatur.* Hinc factum puto, ut in nonnullis Eccleſiis Crucifixi ſtatuæ veteres talari veſte indutæ conſpiciantur: qualis eſt ea quæ in æde ſanctæ Ciliniæ B. Remigii nutricis apud Remos hodie quoque viſitur.

Modus in his habendus.

48. Ceterum optandum eſſet, ut qui conciones ad populum habent, ſive qui concertationes edunt de Imaginum cultu; Conciliorum verba, integras, non dimidiatas ſententias religioſè adhiberent; ſequerenturque ad amuſſim Eccleſiæ definitionem, quæ duobus præcipuè decretis continetur, Nicæno ſcilicet, ac Tridentino. Nicænum ſuperiùs attuli, veluti fundamentum harum obſervationum: quas aptiſſimè claudet Tridentinum, his conceptum verbis in Seſſione 25. *Imagines porro Chriſti, Deiparæ Virginis, & aliorum Sanctorum in templis præſertim habendas, & retinendas, eiſque debitum honorem & venerationem impertiendam: non quòd credatur ineſſe aliqua in eis divinitas vel virtus, propter quam ſint colendæ; vel quòd ab eis ſit aliquid petendum, vel quòd fiducia in Imaginibus ſit figenda, veluti olim fiebat à gentibus, quæ in idolis ſpem ſuam collocabant: ſed quoniam honos qui eis exhibetur, refertur ad prototypa, quæ illæ repreſentant: ita ut per Imagines quas oſculamur, & coram quibus caput aperimus & procumbimus, Chriſtum adoremus; & Sanctos, quorum illæ ſimilitudines gerunt, veneremur.* Hæc vera ac ſana Eccleſiæ doctrina de Imaginum uſu ac cultu. Ad res monaſticas accedo.

§. IV.

Specimen Monastici Ordinis, qualis fuerit ævo sancti Benedicti, ac post eum.

49. DE prima regularis disciplinæ in Ordine nostro remissione, deque ejusdem restitutione, maximè per Benedictum Anianensem Abbatem facta, dicturus, quatuor in præsenti demonstranda suscipio. Primum restitutionem hanc non esse primariam (ut quibusdam videtur) Regulæ nostræ propagationem in omnia Galliæ Monasteria; sed regularis normæ in eis instaurationem. Quod etsi ordine postremum sit, primo tamen loco id exsequi necesse est, ad præstruendam consequentium fidem. Alterum, quo in statu publica res Benedictina esset ante ejusmodi restitutionem. Tertium, quibus gradibus ad remissionem lapsa sit. Quartum, quibus modis facta fuerit regularis observationis restitutio. Sed priùs in antecessum quædam præmittenda sunt de statu seu republica veterum Monachorum.

Quinque hic examinanda.

50. Cùm primùm ad illustranda Sanctorum nostrorum Acta me contuli, statutum apud me erat, nuntium remittere altercationibus illis privatis, quæ de Sanctis Ordini certo vindicandis præter modum excitari, ac progredi solent. Sanè id mihi persuadebat tum necessitudo Religionis Christianæ, ejusmodi singularia partium studia non probantis; tum charitas veterum Monachorum, quibus unus Ordo erat, atque una societas: tum instituti mei ratio, ut ad tractandas vetustas res accederem animo ipso veterum, qui ab hujusmodi discidiis animum semper alienum habuere; tum denique majorum nostrorum exempla, qui de priscis Monachis agentes, Benedictinos ab aliis nusquam discrevere ante Trithemii ætatem. Testis hac de re Bernardus Casinensis Abbas, postea Cardinalis: testis & Willelmus Abbas Romani Monasterii S. Pauli, in suo uterque sanctorum Monachorum catalogo, quem Willelmus exemplo Johannis Papæ XXII. se condidisse testatur. Primus qui privatum id genus indicem virorum illustrium Ordinis S. Benedicti texuit, invenitur Trithemius, eoque vivente Johannes Griesheremus, Monasterii S. Udalrici Augustæ Vindelicorum Presbyter ac Monachus, quibus accessit Wion: quorum etsi quædam errata sunt, certè probabilis est labor, & quidem difficilis, pro novo ac nondum trito argumento.

Lites de Sanctis Ordinum antiquis ignotæ.

Trithemius Benedictinos ab aliis sejunxit primus.

51. Neque tamen ego, ubi Sanctos nostros in certas sæculorum classes redigere proposui, id citra delectum facere institueram: sed ea lege id à me præstandum susceperam, non ut magnificum quemdam Sanctorum nostrorum catalogum adornarem ad pompam, sed ut factum ad historicæ veritatis amussim expenderem; & si quid peccatum esset contra veritatis leges, id pro modulo emendarem. Nimirum id postulabat sæculi nostri genius, cui obsequendum erat: ut Sodales nostri, qui magis domesticis, quàm alienis exemplis moveri solent, accuratum, quantum in me esset, haberent indicem majorum suorum, quorum sanctitatem debeant imitari. Verùm mihi id agitanti accidit præter votum, ut disputationes de Sanctorum nostrorum delectu, & longiores, & forsan etiam acriores, quàm optassem, inire coactus sim, tametsi justæ defensionis modum tenere diligenter studui.

52. Certè multùm contrahi poterant concertationes nostræ, si utrique animo recogitassemus, quàm fere inutiles sint ejusmodi altercationes, maximè ubi agitur de privatis Ordinibus veterum Monachorum, quibus unus (ut sæpius dixi) Ordo fuit ante annos retro sexcentos. Una quippe erat eorum societas, facilis & promiscuus in alia Monasteria Monachorum invicem cum Præfectorum licentia commeatus; tametsi omnia separata erant; sed una caritatis lege confœderata. Primaria

Unus Ordo veterum Monachorum.

vitæ Monasticæ Regula erat abdicatio rerum omnium, tum propriorum studiorum, qualis in Evangelio præscribitur. Ad hæc secessio à sæculi tumultu, officia divina statis horis, obedientia summa, juge silentium, labor manualis, ciborum tenuitas & delectus, corporis castigatio, delictorum etiam levium pœnæ graves; in summa propriæ salutis una fere & maxima cura; pro aliena continentes ac sollicitæ preces; pro Ecclesia etiam suscepti labores, ubi postulabat caritas, aut necessitas. Legumlatorum omnium Regulæ eo spectabant: & quæ ad id magis conducere videbatur, eam suscipiebant Monachi cujusque Monasterii pro Rectorum arbitrio & voluntate apud Occidentales seu Latinos. Hinc mutatæ passim Regulæ; & plures in uno eodemque Monasterio non raro servatæ, uti Gregorius Turonensis Episcopus scribit de Athanensi, in quo ait servatas fuisse *Regulas S. Basilii, Cassiani, Cæsarii, & aliorum Patrum*, detractis scilicet & usurpatis iis, quæ pro locorum ac temporum conditione intempestiva, aut opportuna videbantur.

Vitæ forma æqualis.

Regulæ mutatæ pro nutu Rectorum.

[r] Greg. Turon. Hist. lib. 10, c. 29.

53. Vagam illam Regulas mutandi licentiam primus tantisper castigavit sanctus Pater Benedictus, cujus discipulis susceptam semel Regulam abdicare numquam fas fuit. Id verò inde processit, quòd cum sanctissimus Legislator primus, aut certè inter primos, sollemnis professionis formam, modumque præscripserit; intra professionis terminos incluserit Regulæ suæ observationem, à qua deinceps recedere non liceat. Hinc est, quòd Novitiis frequentem Regulæ suæ lectionem commendat in cap. 58. ac demum, *si habita secum deliberatione promiserit*, Novitius *se omnia custodire, & cuncta sibi imperata servare; tunc suscipiatur*, inquit, *in Congregatione, sciens lege Regulæ constitutum, quòd ei ex illa die non liceat de Monasterio egredi, nec collum excutere de sub jugo Regulæ, quam sub tam morosa deliberatione licuit recusare aut suscipere.* Hanc servandæ S. Benedicti Regulæ Promissionem ab ipsis Ordinis nostri incunabulis disertè semper expressere ejus alumni, tum in Petitione ac Professione adultorum, tum in oblatione parvulorum. Veterrima hujusce oblationis exempla bene multa nobis suppetunt in scriptis atque editis libris: unum in nova Capitularium editione, quam vir de republica litteraria optimè meritus Stephanus Baluzius recèns adornavit: aliud in Chronico Novaliciensi, ubi Amblulfi pueri oblatio, imperante Carolo Magno facta, conceptis verbis exprimitur: alia item in Notis Acherii nostri ad Lanfrancum, quæ formulæ in Remigiano apud Remos Cœnobio usitatæ erant sæculo IX. In his porro formulis omnibus, quæ iisdem omnino verbis ubique constant, parentes filii oblati nomine sanctè jurant, se ita filium suum tradere Deo, *ut ab hac die non liceat illi collum de sub jugo Regulæ excutere.* Huic petitioni accedebat promissio, testante Hildemaro, iisdem omnino verbis à parentibus vice filii facta, atque ab adultis pro se ipsis. Utrumque sponte sua confirmabant, approbabantque filii, cùm ad intelligibilem ætatem pervenerant, ex Synodi Aquisgranensis cap. 36.

Mutationem hanc temperavit sanctus Benedictus.

54. Hanc adultorum Petitionem cum ipsa Professione confundunt Menardus noster & Haëftenus, doctissimi viri, aliique recentiores. At aliam ab alia diversam esse constat. Eas quippe non obscurè distinguit S. Benedictus in Regulæ cap. 58. ubi post verba superiùs præmissa, de Promissione hæc habet. *Suscipiendus autem in oratorio coram omnibus promittat de stabilitate sua, & conversione morum suorum, & obedientia coram Deo & Sanctis ejus: ut si aliquando aliter fecerit, ab eo se damnandum sciat, quem irridet.* Tum de Petitione subdit. *De qua Promissione sua faciat Petitionem ad nomen Sanctorum, quorum reliquiæ ibi sunt, & Abbatis præsentis: quam Petitionem manu sua scribat; aut certè, si non scit litteras, alter ab eo rogatus scribat; & ille Novitius signum faciat, & manu sua eam super altare ponat.* En Promissio & Petitio à S. Benedicto distinctæ. Promissio Monachum Deo; Petitio,

Petitio à Professione distincta.

veluti contractus & pactum, (sic appellat Fructuosus) etiam hominibus ac religioni obnoxium reddebat. Eum verò esse istius loci sensum patet ex antiquis Regulæ Commentatoribus, Hildemaro, & Smaragdo. Uterque enim hunc initiandi Monachi ordinem commemorat, ut primò Novitius promittat *de stabilitate, conversione & obedientia secundùm Regulam S. Benedicti. Et cùm hæc dixerit promittens*, inquit Hildemarus, *tunc debet facere Petitionem, id est aut tunc debet scribere ipsam Petitionem: aut si scripta fuerit ipsa Petitio, tunc ibi in præsentia debet scribere aliquid, hoc est nomen suum; aut, si non sapit scribere, tunc in præsentia Fratrum ibi debet facere signum Crucis.* Duo ista signantiùs distinguit Smaragdus, qui formulas & Promissionis, & Petitionis in commentario suo refert: quibus alias octavo sæculo receptas in hujusce tomi Appendice adjicio ex editione Baluziana. Porro in oblatione parvulorum parentes edebant, non solùm Petitionem, sed etiam Promissionem, testante Hildemaro in cap. 59.

55. Denique in utrisque formulis Promissionis scilicet ac Petitionis, includitur votum ac promissio servandæ Regulæ, uti mox asserebam. Id cuivis planè perspicuum fiet ex vetustis formularum exemplis, quæ ad nos usque pervenerunt. Nam præter Baluzianas superiùs memoratas, in ejus rei argumentum alias habemus Professionis formulas, tum in epistola Theodemari ad Carolum Magnum, tum apud Hildemarum & Smaragdum, sæculi noni auctores; tum apud Haëftenum. Atqui formulæ istæ omnes in cunctis Monasteriis Regulæ nostræ subjectis principio receptæ sunt ex veteri more. Certè Fuldenses Monachi *Regulam S. Benedicti se impleturos* ab initio *promiserunt*, ex Sturmii Abbatis Vita num. 14. & Germanici itidem Monachi atque Sanctimoniales omnes idem præstabant ineunte sæculo IX. ex Concilii Moguntiacensis can. 11. & 13. Huic professionis ac Regulæ retinaculo accesserunt aliæ duæ ejusdem Regulæ prærogativæ. Una, quòd ex omnibus veterum Patrum Regulis hæc sola à summis Pontificibus, videlicet Gregorio Magno ac Bonifacio IV. commendata sit ac promulgata. Altera, quòd sola etiam in frequentibus Conciliis, maximè Gallicanis, celebrata, ac Monachis omnibus præscripta: quod nulli alteri Regulæ concessum legimus. Hoc triplici funiculo repressa est promiscua illa Regularum mutatio in Monasteriis Occidentalium seu Latinorum.

56. Neque tamen sic Regulam suam instituit S. Benedictus, ut secessionem aut quasi divortium faceret à corpore sive cœtu ceterorum Monachorum. Etsi enim discipulos suos Regulæ servandæ voto adstrinxit, non tamen aliarum Regularum usum eis interdixit, & aliorum Monachorum societatem. Quippe Regularum qualis tunc erat diversitas, non magis omnium Monachorum unioni obstabat, quàm variæ in eamdem Regulam commentationes, quas modò admittunt Congregationes diversæ, quæ sub eadem Regula, eodemque Ordine militant. Deinde S. Benedictus discipulis suis potestatem fecit alias superinducendi Patrum Regulas, putà S. Basilii, aliorumque, ad ea supplenda, quæ in sua vel indefinita reliquerat, vel imperfecta (quæ viri sanctissimi modestia erat) ipse reputabat, ut ex Regulæ capite ultimo perspicuum est: adeò ut hæc supplementa ex aliis petita Regulis, quasi Regulæ nostræ commentationes tunc haberentur. Illustre est hanc in rem exemplum Benedicti Anianensis Abbatis, qui non solùm omnes Regulas in unum codicem redegit; sed etiam ex eis conflavit Concordiam (quam vocat) Regularum: in qua relatis Regulæ nostræ singulis capitulis, singula aliarum Regularum capita pro argumenti materia subjungit, aptatque: tum ut ex mutua collatione amplior accederet Regulæ nostræ auctoritas; tum ut inde supplerentur ea, quæ sanctus Benedictus indefinita reliquerat: qualis est pœnitentiarum modus, vestium forma & color, aliaque id genus, Abbatis arbitrio commissa.

57. Huc etiam pertinent capitula, quæ Grimaldus & Tatto *Regimberto præceptori*, aliisque Cœnobii S. Galli Monachis transmiserunt ad explicandam Regulam, quæ capitula in Appendice nostra reperies. Præterea alienis Monachis in Cœnobia Regulæ suæ subjecta accedendi licentiam dedit Pater sanctus in cap. 61. si modò probata eorum vita esset, ipsique Monachi stabilitatem in Monasterio promitterent. Hujus promissionis formam invenio in Regulæ nostræ commentario perantiquo, qui Paulo Diacono hactenus adscriptus est, at Hildemarum Monachum auctorem habet. En promissionis forma. *Ego ill. veniens de longinquis Provinciis in hoc Monasterium, quia placuit mihi conversatio Fratrum istius loci, & illis mea placuit conversatio; ideo stabilitatem meam in hoc Monasterio per hanc scripturam manu mea scriptam perpetuum confirmo.* Ut verò de adventantium Monachorum constaret moribus, probatio non porrigebatur in annum, sed breviori tempore definita erat. Magister in Regula sua, quæ tota ex Benedictina conflata est, duorum tantùm mensium exigit probationem, in capite 39. quod Fratribus jam conversis, uti & alia duo superiora, competere manifestum est.

58. Jam qua via, quave ratione alia Monasteria, quæ vel ante S. Benedictum, vel eo vivente aut mortuo sub alia Regula erecta sunt, ad Institutum nostrum accesserint, ex dictis explicare non fuerit operosum. Id quippe nulla vi, nullo dolo malo, nullis machinis (ut quidam perperam fingunt) admotis patratum est; sed prona voluntate cujusque loci Monachorum, qui Regulam nostram *discretione præcipuam, sermone luculentam* attendentes, sicque Gregorii Magni oraculo approbatam, propriis institutis præferendam esse existimarunt. Nulla, aut certè admodum rara, ex Monasteriis nostris transmissa colonia veteres inquilinos è propriis sedibus ejecit: sed spontaneos ad sui cultum adduxit Regulæ sanctæ auctoritas. Ad id porro quibusdam quasi gradibus pedetentim ventum est.

Regula sancti Benedicti quibus modis propagata.

59. Primò enim cùm in voluntate Abbatum posita esset tunc cujusque Monasterii Regula; ex nostra plerique in suos usus transtulere, quæ ad informandos sibi subjectorum mores ac pietatem instruendam magis conducere videbantur, nulla tamen Regulæ nostræ promissione sollemniter ac disertè facta. Alii ad nostros propiùs accessere, non solùm plerosque ritus ex Regula sancti Benedicti mutuando, sed etiam admittendo substantialem hanc (ut ita dicam) ejus partem, hoc est sollemnem ipsius Regulæ Professionem. Sic in Regula Donati Vesontionensis Episcopi, quæ in Jussanensium Sanctimonialium gratiam ex Regulis sancti Cæsarii, S. Benedicti maxima ex parte, ac S. Columbani condita est; ubi de probandis Virginibus agitur, id est in cap. 6. tota hujus negotii institutio petitur ex Regula nostra, ad cujus præscriptum professionis forma exigitur in hunc modum. *Prædicentur ei omnia dura & aspera, per quæ itur ad Deum: & si promiserit de stabilitate sua perseverantiam; tunc demum post anni circulum in Cœnobium ingrediatur; & obedientia ac stabilitate promissa, in congregatione societur:* quæ totidem verba exstant in Regulæ nostræ cap. 58. hoc solùm addito, quòd promissio illa fiat non modò *de stabilitate ac perseverantia*, sed etiam *de conversione morum*, & quidem *secundùm Regulam*, ut habent veteres formulæ superiùs memoratæ. Quamquam in veteri Benedictinæ professionis formula apud Theodemarum, in duabus aliis in Appendice nostra relatis, atque in Regulæ Magistri cap. 89. (quæ Regula non tam specialis est, quàm commentatio Benedictinæ) nulla etiam occurrit mentio conversionis morum: nimirum quia *obedientiæ secundùm Regulam* voto satis contineri videbatur. Ad eumdem modum Fructuosus Bracarensis Episcopus *Conversorum*, id est adultorum, *professionem* ordinavit, statuto edito in Regulæ primæ cap. 22. ut Abbas candidati Monachi *accipiat pactum*,

omnem suæ professionis continens originem: in quo etiam ita se idem convertens alligabit, ut omnia se instituta Cœnobii mente devota profiteatur implere, nec ea ullo umquam tempore violare; neque à districtione Cœnobii, quam expetiit, polliceatur nullatenus evagari. Quibus verbis Fructuosus, qui Regulam suam maximè ex nostræ decretis contexuit, obedientiam & stabilitatem non obscurè describit; apertiùs verò in istius *Pacti* formula, quam refert in fine Regulæ suæ communis. Qui priori modo Regulam nostram sibi assumebant, dimidiati (ut sic loquar) Benedictini; qui posteriori seu Donatiano, veri ac perfecti censeri debent Instituti nostri alumni. Porro Donatianus omnibus S. Columbani Discipulis, Waldeberto Abbate, communis fuit.

60. His duobus inducendæ Regulæ modis accessere alii duo, nempe ut mitterentur unus aut alter Monachi, vel è nostris in aliena Cœnobia, qui docerent; vel ex alienis in nostra, qui discerent, aliisque postea traderent Instituti nostri rationem. In hoc genere invenio Abbatem Fundani in Italia Monasterii, qui cùm omnia totius Italiæ Monasteria ad Benedictinam vivendi normam certatim concurrere adverteret; duos ex discipulis suis Casinum misit ad Simplicium, ejus loci post S. Benedictum Abbatem secundum, ut *juxta prædictam sanctam Regulam & observantiam pleniùs instruerentur in Casinensi sancta Congregatione.* Ejus Epistolæ, quam alibi integram retuli, exordium hujus facti rationem exponit his verbis. *Experientiâ compertum est, multorum Rectorum mores varias vivendi normas in Monasteriis peperisse. Hinc factum est, ut jam omnia Monasteria Campaniæ, Sammiæ, Valeriæ, Tusciæ, Liguriæ, & aliarum provinciarum Italiæ, certam & rectam regulam vivendi, quam sanctissimus & Deo acceptus Benedictus magister tuus instituit, servare decreverint: ut juxta illam viventes, nec ad dexteram, nec ad sinistram declinare præsumant.* Quibus verbis probatur id quod superiùs dixi, scilicet varias in singulis Monasteriis Regulas antiquitus acceptas fuisse pro Rectorum arbitrio; eamque demum licentiam S. Benedicti Regulâ castigatam. Sed ut ad propositum revertar, aliquando unus alterve Monachi ex Monasteriis nostris in aliena mittebantur, ut Regulæ sanctæ institutis alios informarent Id verò potiùs conjecturâ, quàm certo ullo argumento inductus affirmo contigisse. Nullum enim hujus facti exemplum apud veteres Scriptores legere memini. Missi sunt quidem persæpe ex probatis Instituti nostri Cœnobiis Monachi ad alia emendanda seu reformanda, in quibus Regulæ nostræ jam collapsa erat disciplina. At qui eam in aliena primis illis sæculis induxerit, missum lego neminem. His duobus modis affines sunt alii itidem duo. Unus, cùm peregrini Monachi à nostris humanissimè de more accepti, Regulæ nostræ observationem, quam hospitii consuetudine didicerant, ad suos reversi commendarent, eisque approbarent. Sic sancti Wandregisilus & Filbertus varia Galliæ & Italiæ Monasteria perlustrarunt, atque ex iis Regulæ Benedictinæ aliarumque cultum in sua derivarunt. Postremus denique modus est, cùm extranei Monachi in nostrorum societatem firmata stabilitate admissi, cum licentia remearent ad pristinas sedes, ibique Instituti nostri rationem observari curarent. Neque enim ea, quam apud nostros voverant, stabilitas huic rei obstabat, ut docent Regulæ commentatores, in primis Hildemarus in cap. ita 58. & 60. Lege formulam Petitionis primam in Appendice nostra. Omnibus istis modis, certè benignissimis, primitus propagata est Regula sancta in vetera Monasteria alienis subjecta Regulis: non verò Monachorum ejectione aut substitutione aliorum.

61. Paullo aliter actum est cum Scotticis Monachis: qui cùm à Romanis ritibus in multis desciscerent, ob idque schismatici judicarentur; è propriis aliquando

sedibus eliminati sunt, ut nostris facerent locum: id factum in Monasterio Lindisfarnensi auctoritate Alchfridi Northumbrorum Regis; in Rippensi, aliisque Diœcesis Eboracensis Cœnobiis per Wilfridum Episcopum sæculo septimo: denique in Landevenecense sæculo nono per Ludovicum Pium Regula nostra inducta est.

62. Sic ergo ad partes nostras commigravere vetera Monasteria: quæ tamen non in unum quasi corpus redacta sunt: non alia aliis subjecta, aut subordinata; non ab uno generali Præfecto administrata; sed ab invicem singula discreta ac separata, diversos habuere Rectores sub ejusdem Regulæ institutione, variis aliquando ritibus distinctâ. Primus Galliæ ac Germaniæ Monasteria ad uniformem sub Regula nostra vivendi modum adducere tentavit Benedictus Anianæ Abbas, favente Ludovico Augusto: cujus auctoritate Synodus Aquisgranensis eo fine indicta est ac celebrata, convocatis totius Galliæ ac Germaniæ Abbatibus. Quin etiam eidem Benedicto multa commissa sunt regenda Cœnobia, quibus ipse omnibus Abbatis primarii vice præerat. Eo mortuo, eadem Monasteria denuo translata sunt ad proprios quæque Rectores, qui hanc Benedictinæ Congregationis veluti primam ideam violarunt, & ad diversos ritus iterum redacti sunt. Rem feliciùs exsecutus est S. Odo Abbas Cluniacensis. Is enim ipsiusque successores infinita pæne Monasteria sub unius Abbatis regimine coadunarunt, & principi Monasterio Cluniacensi subjecerunt. Cluniacensi successit sæculo XI. Camaldulensis Congregatio auctore S. Romualdo, tum Vallumbrosana auctore S. Johanne Gualberto, ac Cistertiensis auctore S. Roberto Abbate Molismensi, aliæque complures, quas hîc enumerare otiosum est, omnes sub eadem Regula S. Benedicti. Eodem sæculo XI. institui cœpit Ordo Cartusianus per S. Brunonem, dein Præmonstratensis insequenti per S. Norbertum, ac demum sæculo XIII. variæ Mendicantium Religiosorum societates.

Monasteria quando in unum corpus coaluerint.

Ordinum varietas ut incœpit.

63. Ab istis temporibus scindi cœpit Monasticæ reipublicæ communio in varios Ordines. Nam antea, ut jam dixi, unus Monachorum Ordo censebatur, non solùm quòd Monasteria pæne omnia in Europa sub una S. Benedicti Regula militabant, verùm etiam quòd, etiamsi qua alieno instituto addicta supererant, una tamen cum nostris societatis lege connecterentur. Primus Ordinem sancti Benedicti, quasi specialem, ab aliis distinxisse videtur Lupus Ferrariensis Abbas in Epistola 29. ubi non modò *Patrem nostrum Benedictum* vocat; verùm etiam ex ejus regula asserit, Sacerdotes in Monasteria fuisse admissos *jam inde ab initio nostri Ordinis.* Ast ita locutum fuisse Lupum existimo, non quò discernat Ordinem S. Benedicti ab aliis; sed quòd unicus tum esset in Gallia Monachorum Ordo Benedictinus. Certè in eadem epistola, paullo ante verba mox relata, *nostram, hoc est monachicam religionem* interpretatur. Eadem ratione explicanda sunt, quæ in sancti Mauri Abbatis Vita leguntur, hæc verba: *Observatio Ordinis nostri summam deposcit quietem*, id est Monastici: quæ eadem ferè verba reperio in Actis S. Hermelandi Abbatis cap. 2. Neque etiam Ordinum varietatem arguunt Litaniæ ab Alcuino conditæ pro feria tertia, in quibus *omnium Monachorum Ordines* precibus interpellat. Hic enim locus intelligendus est de variis Monachis in cælum receptis: quorum alii Martyres, Confessores alii, alii Doctores in vivis fuerant. Alias sanè non *omnium Monachorum Ordines*, sed *omnium Ordinum Monachi* erant appellandi: sæculo insequenti cùm per sanctum Odonem erecta fuisset Cluniacensis Congregatio, propriis ritibus adstricta Regulæ S. Benedicti; quæ priscos ritus retinebant Monasteria, alterius Ordinis dicebantur, tametsi ejusdem Regulæ unione confederata; maximè quæ varias sub se cellas ac Monasteriola

habebant. Sic *Ordo Majoris Monasterii* vocatur apud Willelmum Gemeticensé Monachum in lib. 7. cap. 37.

64. Cartusiensi, Camaldulensi, Wallumbrosana, Grandimontensi, ac Cistertiensi familiis exortis, major facta est Monachorum discretio, ob varias vestes, aut Regulas, variosque ritus, quibus utebantur. Nigros appellabant veteres Benedictinos; Cistertienses principio griseos, tum albos seu candidos. Certè Robertus de Monte *Ordinem Cistertiensem*, uti & Cartusiensem vocat in tractatu de mutatione Ordinis Monachorum cap. 2. Hinc S. Bernardus in Apologia ad Guillelmum Abbatem: *Unum Ordinem professione teneo, ceteros caritate.* In variis tamen hisce Ordinibus perseveravit unus atque idem veteris Monastici Ordinis genius, unus idemque scopus, qualem superiùs exposui.

65. Tandem sæculo XIII. & subsequentibus antiqua reipublicæ monasticæ facies non parum immutata est; distracta unio in diversos fines, unus Ordo in multiplices distinctus Ordines, immo & Religiones. Neque enim omnes capit unum Monachorum nomen, nec illud ipsum ferunt omnes. Hinc pro divinis officiis & labore manuum, alii concionandi officium, alii studia, alii utrumque: quidam etiam pro studiis caritatis officia; alii pro ceteris prisci Monachatus insignibus varios ritus induxere, omnes ferè in aliorum commoda & salutem instituti. Profecit Ecclesia tot Ordinum varietate, quamdiu intra Regulæ quisque suæ limites constitere; proficitque in dies, ubi primis Ordinis moribus statur. Omnes hos Ordines probi quique laudant, approbant, foventque, & meritò certè. At Monachis maximè cavendum est, ne à primario instituti sui proposito atque scopo retrahantur, sive exemplo aliorum, qui alienæ saluti procurandæ se se totos addixere; sive querelis hominum sæcularium, qui eos quasi reipublicæ Christianæ inutiles traducunt & à solitudinis secessu revocare moliuntur.

Monachi Reipublicæ Christianæ perutiles.

66. Jam dudum adversus hunc scopulum Eugenius Papa III. præmunivit Cistertienses suos in Epistola ad Capitulum generale. *Et quoniam*, inquit, *filii sæculi hujus vos renitentes etiam ad regimen sui trahere moliuntur, & de quiete contemplationis & deserti silentio volunt vos aliquoties ad occupationes & negotia revocare; ad mentis oculum Patrum vestrorum instituta reducite: & propheticum habentes exemplum, eligite magis abjecti esse in domo Dei, quàm habitare in tentoriis peccatorum.* An verò desidiosum hominum genus instituissent Antonius, Pachomius, Basilius; laudasset Athanasius, defendisset Chrysostomus; sectati essent cum Basilio & Chrysostomo Gregorius Nazianzenus, Martinus, Hieronymus, Augustinus, Fulgentius, Cæsarius, & (ut infinitos alios sileam) Gregorius Magnus, omnes præclarissima Ecclesiæ lumina? Itane otiosos approbaret Ecclesia; Concilia, Patresque laudarent, tanquam illustriorem gregis Christi portionem; confirmarent, foverentque piissimi quique Principes, Reges, Imperatores? Audiant illi Monachorum censores, quid de Monachorum instituto pronuntiarit Justinianus in novella 133. *Singularis vita, hujusque contemplatio res est sacra, & ex hoc evehens animas ad Deum; & non solùm juvans eos qui ad hanc accedunt; sed etiam aliis omnibus pro ejus puritate & supplicatione ad Deum præbens inspectam utilitatem. Unde & priscis Imperatoribus studii fuit, & à nobis non pauca sancita sunt de eorum honestate & ornatu.* Hanc verò utilitatem inferiùs explicat his verbis. *Si enim illi puris manibus & nudis animabus pro Republica supplicent Deo; manifestum, quòd & exercitus habebunt bene, & civitates bene disponentur. Deo quoque placato & propitio exsistente, quomodo non universa plena totius pacis & devotionis? sed & terra nobis feret fructus, & mare quæ sua sunt dabit, illorum oratione propitiationem Dei ad omnem rem publicam deducente. Sed & ipsum commune schema hominum reverentius erit,*

& vivet meliùs illorum erubescens perdurationem. Idem sensit de Monachorum instituto magnus ille Johannes Alexandrinæ Ecclesiæ Episcopus, cognomento Eleemosynarius : qui cùm non fuisset Monachus, *nolens autem*, teste Leontio Episcopo, *hujus boni esse expers, congregavit Alexandriæ duos Ordines sanctorum Monachorum, & statuit eis omnem utilitatem tribui de villis suis in civitate sua : & faciens eis cellulas in duobus oratoriis, Ego*, inquit, *post Deum utilitatem corporalem vestram procurabo, vos autem spiritalis habetote meæ curam salutis.* Quantùm verò inde utilitatis acceperit Alexandria, subdit Leontius, dicens *ad similitudinem Monasterii ex his civitatem pæne vixisse, & in diversis locis pervigiles hymnodias Deo retulisse.*

Hæc vera Monachorum officia, quorum institutum nemo poterat meliùs aut exprimere, aut tueri. Ad eum siquidem modum comparata est proborum quorumque hujus etiam temporis Monachorum vita, qui non minùs secessus ac silentii exemplo Fidelibus aliquando prosunt, quàm alii concionandi officio. Quis enim vero, si modò de Christiana pietate rectè sentit, remque coram Deo examinat; quis, inquam, Ecclesiæ non perutiles existimet eos, qui Christi vitam atque Evangelium factis suis assiduè pro modulo confirmare ac protestari conantur? qui religionis præcipuum officium, Dei scilicet cultum, quanta possunt religione celebrant, corpore & animo in perfectum laudis sacrificium contrito & mactato? qui Christianæ pœnitentiæ antiqua vestigia specimenque in Ecclesia retinent? qui virtutis publicas scholas aperiunt? qui veterum scriptorum monumenta labore suo transmisere ad posteros? qui Clericis laudabiles instituendi societates exemplum dedere? qui denique quot Monasteria, tot Xenodochia erexere, in quibus animorum morbi curantur, innocentia per baptismum parta inviolata servatur, aut perdita restauratur, omnium pauperum egenorumque inopia sublevatur? Xenodochia, inquam, Monasteria sunt, in quibus non solùm Monachi à sæculi corruptelis vindicantur; sed etiam *mundus omnis*, ut testatur Leodegarius, immo Gallicani cum eo Episcopi in Concilio Augustodunensi : qui cùm ad servandam S. Benedicti Regulam Abbates & Monachos cohortati essent, hæc subdunt in Canone 15. *Si enim hæc omnia fuerint legitimè apud Abbates vel Monasteria conservata; & numerus Monachorum Deo propitio augebitur, & mundus omnis per eorum orationes continuas malis carebit contagiis.* Denique quis dicat eos civili ac Christianæ reipublicæ inutiles, qui provincias ferè totas incultas & in solitudinem redactas, opidis, vicis impleverunt, ornarunt ædificiis, litteris excoluerunt, erectis Episcopatibus, pastoribus institutis, multis paganorum millibus ad Fidem adductis? Hæc qui per Monachos patrata nescit, planè in historia novus hospes est.

„ Quænam igitur est animi perversitas, ut cujusdam verbis utar, qui Monachorum potiùs censor, quàm adulator est, odisse Monachum ob hoc ipsum quòd Monachus est? profiteris te Christianum, & aversaris eos, qui Christo simillimi sunt? Hîc protinus occinent, scio, plerosque plurimùm abesse ab hac imagine priscorum Monachorum. Nullum igitur vitæ genus probabimus, si propter malos oderimus & bonos. „ Deflexerint sanè tantisper à primario proposito suo Monachi. At quotus quisque est Christianorum, qui primitivæ Ecclesiæ sanctimoniam hactenus retinuerit? nullus ordo, nullus status, nullusve locus à generali corruptela ex integro immunis est. De probis Monachis illud audeo dicere, nullum esse in Ecclesia statum, qui ad primigenios instituti sui mores postliminio redire ferventiùs contendat, & in dies fieri melior. Hæc per excursum attigerim, non quo sæcularium hominum probra, dicas ac querelas hoc modo temperari posse putem : sed ut apud æquos homines Monastici Ordinis causam

Erasm. in Epist. ad Johan. Emstedium Cartusian.

paucis perorem ; ac demum ut status sui dignitatem intelligant sodales nostri, neque ab eo deflectant adversariorum improperiis, quæ homini Christiano (quanto magis Monacho ?) æquanimiter toleranda sunt.

67. Neque porro his detractum imus aliis recentiorum temporum Ordinibus, quorum institutum probamus ac veneramur. Manet cuique sua laus & prærogativa : nec ex eorum numero esse velim , qui de Ordinis sui præ aliis dignitate, de vitæ contemplativæ præstantia supra activam longas serunt disputationes. Quæ hactenus de variis Ordinibus retuli , eo tantùm spectant , ut diversos Monasticæ reipublicæ status exponam. Nunc ergo (ut dicere cœperam) tanta facta est Ordinum , quanta Regularum , immo & rituum sub eadem Regula , ac statutorum diversitas : adeo ut violatæ fidei reus censeatur Monachus aut Religiosus quisque , qui in alterius Ordinis aut professionis locum migrarit absque pontificia passim auctoritate. Ex hac familiarum & Ordinum discretione nata est bonorum cujusque Ordinis propria ac privata possessio, certis legibus definita. Hinc est , ut quod uni competit Ordini , ad alium transferri non magis possit , quàm singularis cujusque personæ facultates ad aliam.

Columbani institutum ab aliis an divisum.

68. Ex his omnibus quæ hactenus dixi , manifestum est , quàm facile fuerit antiquis Monachis admittere S. Benedicti Regulam , ubi ejus dignitas , discretio & præstantia ipsis perspecta esse cœpit , quave ratione ea res demum perfecta sit. Hæc cùm ita sint , non tantopere disceptandum erat de Monachis sanctis, qui ævo S. Benedicti vixere , nimirum an & quando ejus Regulam susceperint ; deque instituto Columbani , an fuerit à Benedictino diversum , an Regula ejus peculiaris. Certum quippe est , unicum fuisse , non solùm Benedicti & Columbani, sed etiam omnium Monachorum eo tempore Ordinem , tametsi varias Regulas atque ritus habuerint diversos. Constat etiam , non solùm S. Benedictum , sed & Columbanum , cùm duo in Gallia Cœnobia ædificasset, *Spiritu sancto repletum*, ut testatur Jonas, *condidisse Regulam quam tenerent.* Præter hanc Regulam Columbanus scripsit Pœnitentialem librum : quod utrumque opus habemus in codice Regularum. Tota lis est, an hæc Regula semper in uno quoque Columbani Monasterio cum Benedictina ita coaluerit , ut nullo tempore ab illa sejuncta sit : aut si sejuncta aliquando, quo demum tempore cum ea coaluerit. Quod sanè non magni momenti esse videbitur, si attendamus , utriusque Patris discipulos unius Ordinis consodales ac commilitones fuisse. Diversi quidem in nonnullis fuere Columbani, ejusque discipulorum mores à Latinorum Monachorum ritibus, quos Regulæ S. Benedicti professores sectabantur. At si quædam discidiola inde exorta excipias, unius Ordinis unionem non magis violabat illa diversitas , quàm variæ nunc commentationes in Regulam nostram. Tametsi verò quidam Columbani ritus à nostris differebant ; eodem tendebant præcipua quæque, penitusque similia erant ; qualis est oblatio infantium in Monasteriis, cujus oblationis ritum Columbanus ex Regula S. Benedicti forsan acceperit : nam ea de re nullum in ejus Regula decretum invenio. Certè Donatus puer *in Monasterio Luxoviensi alitus*, ibidemque Deo *à teneris consecratus est* Columbano Abbate : quòd etiam de Agilo puero legitur.

69. Atque ut ampliùs elucescat, Columbani Ordinem non fuisse ab aliis sejunctum ac separatum , insigne affero exemplum Eustasii, post Columbanum Abbatis Luxoviensis : qui ad eum in Italiam profecturus , *introiens Cœnobium Agaunense*, ubi tum Monachi degebant, *sciscitari cœpit , quis inter primos sanctitate primus ibidem haberetur.* Cognito eum esse Amatum Monachum, qui post annos triginta inibi exactos, *in excelsissima rupe jam ferè per triennium duram gerebat vitam* ; ipse re-

vertens ab Italia, ablatum sanctum hominem Luxovium usque perduxit : ubi is aliquod temporis spatium conversatus, *ab omnibus amatus effectus est*, ut scribit gravis auctor & æqualis in Actis S. Amati in Sæculo secundo relatis. Quo in facto observandum est, Agaunenses non vixisse ad præscriptum Regulæ S. Columbani, sed alius, nempe (ut probabile est) Benedictinæ: quam à S. Mauro in Galliam accedente, illacque transeunte suscepisse dicuntur. At sive hanc, seu aliam Regulam professi sunt Agaunenses; ex superiori facto apertè intelligitur, Columbani Institutum ab aliis non fuisse diversum; quandoquidem Amatus nulla habitus aut professionis mutatione facti Luxovium admissus sit & cooptatus.

70. Non diffiteor tamen secus actùm aliquando cum alienis Monachis, quorum non ita perspecti erant mores ac probata vita, ut patet ex Actis S. Walarici Abbatis, qui in Monasterio Autumo apud Arvernos Monachum professus, cùm Luxovium se recepisset ad Columbanum, *in primis humilitatis causa & ritu Novitiorum hortum excolere cœpit.* Hinc explorata ipsius virtute, Columbanus *jussit eum inter condignos probatosque Monachos constitui, quem Fratres adhuc, quasi Novitium, inter modernos esse judicandum æstimabant.* Itaque Walaricus jam ante Monachus, apud Luxovium probatus est, *ritu Novitiorum*, eumque Fratres *quasi Novitium* æstimabant, quo ad usque Columbanus eum *inter probatos Monachos* admisit. Verùm, ut dixi, id non fiebat adversus omnes, sed erga eos dumtaxat, quorum vita dubia atque mores incerti erant. Alioquin statim ab ingressu ejus loci Monachi censebantur, ut ex Amati facto discimus: qui inter Luxovienses non aliter acceptus est, quàm Luxovii proprius alumnus.

§. V.

Regula S. Benedicti ante sæculum VIII. *recepta ubique Galliarum.*

71. QUORSUM, inquis, hæc tam longo repetita principio ? nimirum ut appareat, quàm otiosi sint eorum conatus, qui non solùm Columbanum, sed etiam ejus discipulos Ordini nostro detrahere conantur, & Regulæ S. Benedicti generalem in Monasteriis usum rejiciunt in sæculum octavum, immo & nonum. Nam cùm ab initio unicus fuerit Benedicti, Columbani, aliorumque Legumlatorum Monasticus Ordo, etsi quidam ritus (ut hodie etiam in unius ejusdemque Ordinis variis familiis cernuntur) diversi fuerint; consequens est Columbanum ejusque discipulos non immeritò sodalibus nostris vindicari posse; & hos quidem eo potiori jure, quòd cum Regula Institutoris sui etiam Benedictinam, si non ipso Columbano auctore, certè propria sponte ipsi susceperint. Quia verò id non placet recentioribus nonnullis, qui Regulæ S. Benedicti propagationem seriùs admittunt; operæ pretium me facturum puto, si argumenta quædam, sive à me jam relata in superioribus Præfationibus : seu nova & postmodum inventa huc referam historico more, non contentioso illo modo, qui in controversiis adhiberi solet. Quod ut dilucidiùs exsequar, & quibuscumque adversariorum argumentis & effugiis aditum præcludam; hîc demonstrare aggredior, neque Benedictum Anianensem, aut Ludovicum Augustum; neque Carolum Magnum, aut Casinenses Monachos; neque Bonifacium Moguntinum Archiepiscopum, aut Pippinum Regem, Carolomannumve ejus fratrem, generalis propagationis Regulæ Benedictinæ auctores, sed ejusdem observationis restitutores fuisse. Hæc singulatim explicanda. Quæ hîc explicanda.

72. Ludovico Pio imperante Regula S. Benedicti adeo propagata erat, ut sanc-

tus Benedictus *cunctorum Monachorum Pater* appelletur ab Ardone Monacho, Ludovici temporis æquali. Et ante eum Alcuinus idipsum iisdem ferè verbis tradiderat, de sancto Benedicto ita canens in Epigrammate 112.

Turba Monachorum celebrat te sancta per orbem,
Quorum vita fuit famine scripta tuo.

Regulæ S. Benedicti propagator,

Itaque labente sæculo octavo, regnante Carolo Magno, tam longè lateque *per orbem*, saltem Occiduum seu Latinum, sancti Patris Regula propagata erat, ut *turba Monachorum per orbem*, ipsum velut parentem ac præceptorem suum celebraret. Quod si advertisset quidam vir doctus, S. Benedictum anno DCCXLII. *omnium Monachorum Patrem* dici potuisse forsan non negasset: cùm ab annis inde ferè XL ita dictus sit ab Alcuino. Sed ne fortasse huic Alcuini loco plus, quàm ejus verba præ se ferant, tribuere videar; affero alium ejusdem Auctoris ex carmine 141, ubi Benedictus absolutè *Monachorum Pastor* appellatur.

O Benedicte vale, Monachorum maxime Pastor:
Quos generas verbis, hos rege jam precibus.

Baluz. in Append. Capitul. n. xxi.

Sic in Charta Ludovici Pii, tum Aquitaniæ Regis, S. Benedictus *Monachorum Pater* laudatur, nimirum anno DCCCVII, ut legitur in Appendice Capitularium. Sed rixas hîc serere non est animus; præstatque audire S. Odonem Abbatem Cluniacensem, qui in sermone de S. Benedicto eam fuisse dicit ipsius prærogativam, eumque fulgorem; *ut etiam remotissimos totius Christianitatis sinus radiis suæ beatitudinis illustraret.* Tum subdit. *Nec Monachorum cohortes ubique terrarum diffusæ tantam ejus altitudinem ignorant, qui sanctam ipsius institutionem præ ceteris sectantur: ita ut etiam in illorum Patrum Cœnobiis, qui normam sancti propositi fideliter ac religiosè promulgarunt, hanc proprii clientes eorum malint profiteri non immeritò arbitrantes, quòd hunc specialiter, tanquam alterum Moysen, Deus mundo prædestinavit: ut sicut ille Judæis; ita iste tam Judæis, quàm gentibus Monasticæ legis decreta sanciret.* Ex his omnibus conficitur, Regulam nostram sæculo IX. adeo fuisse diffusam, ut sola, saltem in orbe Latino, generali usu recepta esset. Atque ut de aliis modò regnis & provinciis sileam, certè id maximè constat de Gallia: sed quando & quo auctore id factum sit, investigandum est.

I. non Benedictus Anianensis.

73. Benedictum Anianæ Abbatem, non istius propagationis auctorem, sed Benedictinæ disciplinæ jam collapsæ restitutorem fuisse certis argumentis demonstrare facile est. Huic rei probandæ sufficere posset testimonium Indensium Monachorum, qui ipsius Benedicti obitum, resque ab eo gestas Ardoni Monacho scriptis litteris commemorantes; *Hic est*, inquiunt, *Benedictus, per quem Dominus Christus in omni regno Francorum Regulam S. Benedicti restauravit:* quæ verba in proposito argumento tam clara, tamque perspicua sunt, ut commentariis non egeant. *Restauravit*, aiunt: non monasticum in communi Ordinem, non quamlibet Regulam, sed *Regulam S. Benedicti*. Non ergo primus eam instituit in Gallicanis Cœnobiis: sed collapsam restituit in integrum; & quidem non in paucis dumtaxat Monasteriis, sed *in omni regno Francorum*, data opera, ut eodem modo ubique servaretur, quo fuerat olim instituta. Hoc unum testimonium, quod testium est oculatorum, sufficit ad rem, de qua agimus, finiendam: cùm adeo perspicuum, validum ac necessarium sit, ut nulla dissimulatione, aut tergiversatione eludi possit. Accedit ipsius Benedicti auctoritas ex epistola quam morti proximus Anianensibus Monachis scripsit, commendans illis Cœnobia, quæ ab se reducta fuerant ad meliorem frugem. En ejus verba: *Sicut ergo Monasteria dudum vitiata, jam aliquid emenda-*

tionis à nobis accepisse videntur largiente Domino: ita maximè nunc cavete, ne (quod absit, te posco, misericors Deus) sinistram viam ullo tempore tendant. Jam ergo cùm Benedicti, tum ipsius discipulorum testimonio perspectum ac demonstratum habemus, *dudum vitiata* Galliæ Monasteria per Benedictum emendationem accepisse, & in eis Regulam S. Benedicti, non primitus institutam fuisse, sed restitutam. Quippe *hic est Benedictus per quem Christus in omni regno Francorum Regulam sancti Benedicti restauravit.*

74. Tota Vitæ ejusdem Benedicti series idipsum nos docet, auctore Ardone ejus discipulo. Primò enim Benedictut cùm primùm condito Anianensi Monasterio præesse cœpit, Carolo regnante, *dedit cor suum ad investigandam Beati Benedicti Regulam: eamque ut intelligere posset, satagere circumiens Monasteria, peritos quoque interrogans quæ ignorabat.* Nimirum quia in singulis Monasteriis erant mores, ritusque diversi, & varius Regulæ usus; ea circumibat vir sanctus, ut ex variis locis perfectam Regulæ observationem defloraret, quam ex uno haurire non poterat. Tum *omnium Sanctorum quascumque invenire potuit Regulas congregavit.* Nimirum eo consilio, ut concordiam texeret, codicemque Regularum, ex quarum comparatione demonstraret legitimum Regulæ S. Benedicti sensum, ad quam *investigandam* id agebat: & ut ex hac comparatione ac convenientia major accederet eidem Regulæ auctoritas. Hoc modo *normam utilem & Monasteriorum salubres consuetudines didicit; suisque eas tradidit Monachis observandas.* Hic locus notatu dignus est. Quippe non alias Monachis suis imposuit consuetudines, quàm Regulæ sancti Benedicti ab eis promissæ convenientes. Atqui aliorum *Monasteriorum consuetudines didicit; suisque eas tradidit Monachis observandas.* Constat igitur in illis Monasteriis consuetudines ad mentem & institutum Regulæ nostræ ante observatas fuisse, quàm Benedictus ea Monasteria emendaret, & ad strictiorem normam revocaret. Num. 27.

75. Postquam ita Monasterium suum instituit Abbas pius, jam aliorum correctioni curam & operam suam adhibuit. Siquidem *omnium Monasteriorum tam in Provincia, quàm in Gothia & Novempalitana* provincia consistentium, erat quasi nutrix fovens juvansque, atque ab omnibus amabatur ut Pater, venerabatur ut dux, reverebatur ut magister. Caritatis enim amore, ut plures faceret salvos, aliorum circuibat cellas, & eis Regulæ sua pandebat absconsa. Regulæ*, inquit, *suæ*, id est cujusque Monasterii. Non ergo aliam tum inducebat, sed receptam confirmabat, explicabatque. Porro non aliam explicabat, ut ipsi fatentur adversarii, à Regula S. Benedicti, quam ipse professus erat. Pergit Ardo ejus vitæ scriptor. *Gloriosissimus autem Ludovicus, tum Rex Aquitanorum,* comperta ejus sanctitatis fama, *eum omnibus in regno suo* Monasteriis præfecit, ut normam salutiferam cunctis ostenderet.* Ad quid putas? an eo animo, ut Regulam sancti Benedicti, quasi eatenus istic inauditam, & necdum receptam traderet? Immo verò ut longè ante inductam, & jam servari desitam revocaret ad usum, & Monachos ad Canonicorum vitam prolapsos emendaret. Id namque disertè probant Ardonis verba quæ sequuntur. *Erant enim Monasteria instituta canonica servantes*, Regulæ autem præcepta ignorantes, cujus ille obediens jussis, circuivit singulorum Monasteria, non solùm semel & bis, sed & multis vicibus: ostendens monita Regulæ, eamque eis per singula capita discutiens, nota confirmans, ignota elucidans. Sicque actum est providente Deo, ut omnia pæne Monasteria in Aquitania sita regularem susciperent formam.* Insignis hic locus est, neque ullus in rem nostram luculentior afferri potest. Quippe Monasteria illa, quæ *instituta canonica* servabant, *Regulæ autem præcepta* ignorabant, erant illorum Monachorum, qui sponte sua ad Canonicorum mores, & forsan etiam habitum acces-

Num. 28.

* Novempopulana, la Gascogne.

Num. 31.

* Servantia

ferant, ignorantes præcepta Regulæ, quæ in ipsis Monasteriis jamdudum instituta fuerat. Certè de solis Monachis intelligi potest hic locus: nam hîc de Monachorum Cœnobiis agitur. Id patet ex sequentibus verbis, quibus dicitur Benedictus prædictis Cœnobitis *ostendisse monita Regulæ*, non primùm imposuisse, eisque *per singula capita excussisse*, seu exposuisse; adeoque *nota confirmasse*. (Ergo nota illis erant quædam Regulæ capita, ea scilicet quæ usu adhuc retinebant:) ac demum *ignota elucidasse*. In his porro omnibus nihil est, quod de novæ Regulæ institutione explicari possit: sed omnia eo conspirant, ut Regulam S. Benedicti his in locis restitutam fuisse demonstrent.

76. Hunc locum egregiè illustrat canon 25. Concilii Turonensis anno DCCCXIII. celebrati, inscriptus *de Monasteriis Monachorum Regulæ S. Benedicti*. Sic autem canon iste se habet. *Monasteria Monachorum, in quibus olim Regula Beati Benedicti Patris conservabatur, sed nunc fortè qualicumque negligentia subrepente remissiùs ac dissolutiùs custoditur, vel certè penitus abolita negligitur; bonum videtur ut ad pristinum revertantur statum: & Abbates eorumdem in eodem habitu & vita, qua ipsa Regula præcipit eos incedere, vivere studeant.* Erant ergo tum Monasteria quædam, in quibus tum Regula S. Benedicti remissa erat; immo nonnulla in quibus penitus defecerat: ita ut Abbates etiam regulares habitum Monasticum deposuissent: quæ Monasteria Patres Concilii jubent, *ut ad pristinum revertantur statum.* Idem in eodemmet canone clariùs explicant subsequentibus verbis. *Quoniam aliqua sunt Monasteria, in quibus jam pauci sunt Monachi, qui prædicti Patris Regulam suis Abbatibus promissam habeant, quippe cùm ipsi Abbates magis canonicè, quàm monachicè inter suos conversari videntur.* Ex quibus patet, & Abbates Regulares in quibusdam Monasteriis Regulæ sancti Benedicti pridem addictis, *magis canonicè, quàm monachicè* tum vixisse; & Monachos in tantam remissionem fuisse prolapsos, ut servandæ Regulæ promissionem, quam Abbatibus fieri Regula præcipit, facere desiissent. Hoc in numero fuêre Turonenses Monachi Cœnobii S. Martini, ut lego in Epistola Caroli Magni ad ipsos scripta in reum Theodulfi Aurelianensis Episcopi Clericum, qui ad S. Martini tumulum confugerat, defendentibus eum Monachis, quos Carolus ita increpat. *Ipsi quoque nostis, qui congregatio hujus Monasterii ac servi Dei, & utinam verè, dicimini, qualiter jam crebrò vita vestra à multis diffamata est, & non absque re. Aliquando enim Monachos, aliquando Canonicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis.*

Erant ergo ex institutione sua *Monachi & servi Dei* Turonenses illi: sed tamen abjecta Regulæ observatione ita deformati, ut aliquando *Monachos*, aliquando *Canonicos* se dicerent. His emendandis adhibitus est Alcuinus, testante Carolo in eadem epistola, quam recèns publicavit vir eximiæ eruditionis Stephanus Baluzius in tomo 1. Capitularium, qualis in hujusce tomi Appendice habetur. Fontanellenses etiam Monachi, cadente *almæ Regulæ* statu, *Canonico ordine* vivebant: dum Ansegisus Abbas pristinam revocavit disciplinam, *juxta quod voluntatem Domni Imperatoris* Ludovici *super hoc noverat.* Utrisque adjungendi sunt Monachi Dionysiani, testante eodem Ludovico Pio in insigni diplomate, quod de eorum correctione & emendatione scripsit: cui negotio adhibitum ait ab se Benedictum nostrum unà cum Arnulfo Abbate, quem vel Heriensis, vel Glonnensis, vel certè utriusque Monasterii Abbatem fuisse puto. Et hæc erant Monasteria *instituta canonica servantia*, ut loquitur Ardo: de quibus agit Concilium Turonense: quæ cùm à Regula sancti Benedicti jam pæne defecissent; ad eamdem per Benedictum revocantur.

Vide Acta hic pag. 623.

77. Si à Benedicti factis ad ejus scripta reflectamus animum; eumdem etiam in eis scopum inveniemus. Ex variis opusculis, quæ vir pius edidit in gratiam Ordinis sui, duo præcipua sunt, nempe Codex Regularum, earumque Concordia cum

Regulæ S. Benedicti. Sunt qui existiment Concordiam ab eo fuisse conditam, ut ad suscipiendam S. Benedicti Regulam omnium animi magis benevoli redderentur. Immo alias ob causas omnino duas. Erant quippe tunc temporis duo Monachorum genera. Alii prorsus dissoluti, *instituta canonica servantes*, Regulæ præcepta ferè ignorabant ex dictis; vixque ad Monasticas leges, regularesque mores à Benedicto reduci poterant. Alii *tepidi ac segnes*, cùm Regulæ nostræ usus & officia utcumque exsequerentur, ad sublimiora quædam aliarum Regularum capita provehi se non ferebant, allegantes promissionem ab se factam unius Regulæ servandæ, nempe Benedictinæ. In utrorumque gratiam Benedictus scripsit Concordiam Regularum; ut dissoluti, quanti sint facienda S. Benedicti instituta, discerent ex aliarum comparatione Regularum: tepidi verò non rejicerent alias Patrum Regulas, ex quibus S. Benedictus suam ferè desflorasset. Priorem istius libri scribendi caussam aperit Ardo his verbis: *Rursus ut ostenderet contentiosis*, iis nempe, qui ad Regulæ praxim non facilè reduci poterant, *nulla frivola cassaque à beato Benedicto edita fore, sed suam ex aliorum fultam esse Regulis; alium collectis Regularum sententiis composuit librum, cui nomen Concordia Regularum dedit: ita dumtaxat, ut beati Benedicti præcederet sententia; ei verò rationabiliter convenientes jungerentur deinceps.* Præmiserat Ardo Benedictum antea composuisse alium librum ex Regulis diversorum Patrum collectum, qui *Codex Regularum* appellatur: in quo præcederet sancti Benedicti Regula, ceteræ subsequerentur: tametsi alius ordo exstat in editis.

Hunc librum *ad Collectam matutinam*, id est ad communem lectionem manè fieri solitam, legi jussit. Cùm verò Monachi nonnulli aliam sibi prælegi, quàm sancti Benedicti Regulam ab se voto promissam, indignè ferrent; alterum composuit librum de Concordia aliarum Regularum cum Benedictina, ut earum etiam lectionem (quæ altera hujus operis occasio est) Monachis suis approbaret. Eam porro fuisse viri sancti mentem in hoc posteriori opere, docet ipse in prologo, quem *Abbatibus, & Monachis omnibus* nuncupavit. Modò ergo constet librum hunc directum esse Monachis Regulam S. Benedicti professis; constet etiam necesse est, omnes tum in his partibus eidem Regulæ fuisse addictos. Id verò patet ex ipsa Præfatione, cujus initium ejusmodi est. *Dum communi utilitati consulens, attentiùs quærerem, quo modo utiliùs possem cunctis prodesse; cœpi Sanctorum Vitas, Regulasque legere Patrum: quas dum sagaci intentione percurrerem, & eadem pæne, quæ à S. Benedicto prolata sunt, verba in quibusdam locis, in quibusdam verò sensum eumdem cognoscerem; occurrerunt animo ea, quæ à segnibus tepidisque Monachis dici assolent: Quid ceteræ huic conferunt Regulæ? quid ad me quas non promisi, pertinet legere?* Ergo ab aliarum lectione Regularum *tepidi* illi Monachi ideo avertebantur, propterea quòd de eis servandis non fecissent promissionem, sed de una S. Benedicti Regula quam proinde unam sibi prælegi, & imponi patiebantur. *Et hæc quidem dicunt*, subdit Concordiæ auctor Benedictus, *ignorantes beatum Benedictum suam à ceteris assumsisse Regulam, & veluti ex manipulis unum strenuè contraxisse manipulum.* Hac ergo ratione Concordiæ scriptor aliarum lectionem Regularum; tametsi eis non se se addixissent Monachi, nequaquam insuper habendam dicit, quòd S. Benedicti Regula, quam promiserant ac lectitare debebant, ex illis Regulis sit conflata. Ergo isti, in quorum gratiam hunc librum condebat, omnes S. Benedicti Regulæ adstricti voto erant. Cùm igitur operis titulus librum hunc *Abbatibus & Monachis omnibus* nuncupatum esse disertè præ se ferat; Abbates & Monachos omnes, quotquot scilicet Gallicano tum imperio subjacebant, eidem Regulæ nomen dedisse manifestum est. Non ergo ad hoc condita Concordia Regularum, ut Monachorum animi ad Regulam nostram suscipiendam magis benevoli

redderentur: sed ut ad ipsius praxim & usum dissoluti postliminio revocarentur, & tepidi ad lectionem aliarum Regularum. Jam quid in eadem causa gestum sit in Synodo Aquisgranensi, etiam explicandum est.

78. Mortuo Carolo, Ludovicus ejus filius ac successor Aquisgrani Synodum
z. non Ludovicus Pius. indixit anno DCCCXVII, VI. Idus Julias: ubi *convenientes Abbates complures unà cum suis Monachis*, septuaginta duo capitula *communi consilio ac pari voluntate inviolabiliter à regularibus conservari decreverunt*. Huic Synodo interfuêre in primis Benedictus Anianensis, penes quem summa negotii erat; Arnulfus Heriensis, Apollinaris Casinensis, Euticius Balmensis, Alveus Andaginensis, Apollinarius Flaviniacensis, Josue Monasterii S. Vincentii ad Vulturnum Abbates, & alii bene multi, omnes Regulam S. Benedicti servantes. Primo capitulo statutum ab eis est, *ut Abbates mox ut ad Monasteria sua remeaverint, Regulam per singula verba discutientes pleniter legant, & intelligentes Domino opitulante efficaciter cum Monachis suis implere studeant.* His verbis manifestum est declarari Regulam cuivis notissimam, receptamque in cunctis Monasteriis. Nam si de inducenda nova Regula hîc sermo fuisset institutus, explicandum erat, quæ esset hæc Regula, & de aliis abjiciendis decretum fieri debuerat. Eodem modo pergit capitulum secundum, *ut Monachi omnes, qui possunt, Regulam memoriter discant.* Hîc si dicant significari propriam cujusque Monasterii Regulam, ipsi sententiam suam evertunt adversarii: nam in ea Synodo Regulam sancti Benedicti Monasteriis omnibus imperatam affirmant. Ergo de eadem Regula ubivis jam recepta intelligenda sunt capitula duo superiora. Et certè id manifestè declarant tum secundi capituli titulus, qui sic habet: *De Monachis ut Regulam S. Benedicti qui valuerint, memoriter discant*: tum subsequentia quæ pleraque ex ipsis nostræ Regulæ verbis ac sententiis constant. Et cap. 3. præcipitur, *ut officium juxta quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent Monachi.* Ad hæc in capitulis 22. & 29. eadem Regula absolutè *Regula* vocatur. Nam in cap. 22. relatis omnibus, quæ Monachis dari præcipit Regula S. Benedicti, subdunt Patres: *Et quæcumque præter hæc Regula jubet, singuli, cùm necessitas fuerit, absque dilatione accipiant.* Et cap. 29. *Ut nihil Lectori, nisi quod Regula jubet, detur.* Nempe Regula, de qua cap. 1. præcipitur, *ut eam per singula verba discutientes, pleniter legant Monachi*, id est Regula S. Benedicti, ut disertis verbis præfert secundi capituli inscriptio. Itaque Synodi Aquisgranensis auctoritate Regula nostra non primùm inducta est in Monasteria: sed ejus lectio, memoria, & observatio commendata, inculcata, præscripta: quæ antea pæne tota neglecta erat.

79. Id verò luce clariùs demonstratur ex Ardone, qui de hac Synodo loquitur in hunc modum. *Præfecit eum quoque Imperator Ludovicus cunctis in Regno suo Cœ-*
Num. 50. *nobiis*; nempe ut quemadmodum eo Aquitaniæ Rege omnia Galliæ, id est Aquitaniæ, Septimaniæ, Provinciæ, ac Novempopulanæ Cœnobia Benedicto commissa fuerant: sic eo jam facto Imperatore, Benedictus omnia ipsius imperio subjecta Monasteria regeret & emendaret. *Multa, quippe Monasteria erant, quæ quondam regulariter fuerant instituta: sed paullatìm tepescente rigore, regularis pæne deperierat Ordo. Ut autem sicut una omnium erat professio, fieret quoque omnium Monasteriorum salubris una consuetudo, jubente Imperatore, aggregatis Cœnobiorum Patribus unà cum quamplurimis Monachis, per plures resedit dies.* En Synodi Aquisgranensis occasio & causa: nempè ut Monasteria in quibus *regularis deperierat Ordo*, & quorum jam *una* erat *professio*, non solùm Monasticæ vitæ, sed etiam Regulæ, *fieret quoque omnium salubris una consuetudo.* Ergo de uniformi rituum ac consuetudinum usu agebatur, non de Regula ipsa inducenda. Atque ut id magis magisque exploratum fiat, hæc subdit Ardo. *Omnibus ergo simul positis, Regulam ab integro discutiens,*

discutiens, cunctis obscura dilucidans, dubia patefecit, priscos errores abstulit, utiles consuetudines, affectusque confirmavit. Tantum igitur abest, ut novam Regulam Synodi auctoritate imposuerit Benedictus, quin immo explicatâ Regulâ nostrâ, *utiles consuetudines*, Regulæ scilicet convenientes, confirmavit: noxias tantùm *abstulit*, quas nempe remissio vitiosa ac veternosa invexerat.

80. Jam videamus, quid novi hac in Synodo Monasteriis impositum sit. *Judicia igitur Regulæ*, inquit Ardo, *cunctaque dubia ad proficuum deducta effectum, quas minus Regula pandit consuetudines, assentientibus cunctis protulit: de quibus etiam capitularem institutum Imperatori confirmandum præbuit, ut omnibus in regno suo positis Monasteriis observare præciperet, ad quem scire cupientem dirigimus.* Ad hoc igitur condita sunt capitula Synodi Aquisgranensis, non ut Regula sancti Benedicti primitus inveheretur: sed ut consuetudines, quas ipsa non satis explicat, assentientibus cunctis ratæ haberentur, susciperenturque. Post hæc totius negotii summam ita concludit Ardo. *Perfectum itaque propagatumque est opus, divina opitulante misericordia; & una cunctis generaliter posita observatur Regula: cunctaque Monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, ac si ab uno magistro, & in uno imbuerentur loco.* Nempe *uniformis mensura in potu, in cibo, in vigiliis, in modulationibus, cunctis observanda est tradita.* Quæ fusiùs in consequentibus explicat Ardo. *Quia enim multa Regula implere jubet; sed permulta sunt, quæ usus explere cotidianus expetit, ipsa tamen reticet: nonnulla autem præcipit, quæ aut propter concordiam unitatis, aut certè propter observantiam honestatis, seu propter considerationem fragilitatis commutantur: id circo venerabilis Abbas quæque observanda comperit, absque ulla cunctatione vel excusationis fuco, implere decrevit. Ea verò quæ certis pro causis, aut dimittenda cognovit, aut committenda inspexit; nihilo minus prout rectiùs, & secundùm posse locique positionem decere cognovit, suis observanda discipulis tradidit. Si qua nempe minùs lucidè pagina Regulæ pandit, aut omnino silet, rationabiliter apteque instituit.* Hæc tota œconomia Synodi Aquisgranensis, quæ ad uniformem Regulæ nostræ observationem, non ad ipsius admissionem spectat, uti perspicuum redditur ex iis statutis, quæ Ardo singillatim subjungit, *ut Monachi omnes convenirent in officiis divinis, in cibo & potu, & maximè in habitu*: in quo *dissimiles fecerat multorum consuetudo*, non Regula diversa.

81. His omnibus consonat id, quod in Vita Ludovici Pii de hac Synodo memoriæ proditum est: nempe Ludovicum constituisse *Benedictum Abbatem & cum eo Monachos strenuæ vitæ, qui per omnia Monasteria euntes, redeuntesque uniformem traderent cunctis Monasteriis, tam viris, quàm Sanctimonialibus, vivendi secundùm Regulam S. Benedicti incommutabilem morem.* Itaque jam antè *cunctis Monasteriis* imposita fuerat Regula S. Benedicti: sed cùm eam secundùm varios ritus observarent Monachi, à Ludovico Augusto provisum est, ut missi *per omnia Monasteria* Monachi *uniformem traderent tam viris, quàm Sanctimonialibus incommutabilem vivendi morem secundùm Regulam S. Benedicti.* Ergo in hac Synodo non de novæ Regulæ susceptione actum est, sed de uniformi ratione vivendi secundùm Regulam sancti Benedicti. Invictum ejusdem rei argumentum colligo ex capitulis, quæ Missi dominici post Synodum Monasteriis omnibus proposuere. Capitulorum inscriptio sic habet. *Capitula novitiarum* * *de his, in quibus præceptum Regulæ & constitutiones novellorum Conciliorum acutiùs nos considerare, & promtius exercere jussio imperialis ammonet.* Tum sequitur capitulum primum. *In primis, ut nulla in ullis rebus inter hujus professionis viros in toto regno suo, nisi ubi impossibilitas non permittit, inveniatur varietas: cujus impossibilitatis qualitatem summo studio Missi pro hoc directi satagant inquirere.* Capitula hæc numero XXXI. quæ ex codice Mo-

* *Supple* Constitutionum.

nasterii sancti Galli vir clarissimus Stephanus Baluzius primus in lucem edidit, in Appendice nostra denuo recusa, omnia condita sunt *secundum præceptum Regulæ*, vel *ut Regula mandat*, nulla Legislatoris mentione facta, tametsi ipsissima Regulæ nostræ verba passim adducuntur. Ex quo manifestum est ea Monasteriis fuisse præscripta, ut Regula jam recepta, id est Regula sancti Benedicti uniformi ritu observaretur, seu ut primo capitulo statuitur, *ut nulla in ullis rebus inter hujus professionis inveniretur varietas in toto regno* Ludovici Augusti.

Id porro luculenter demonstrat epistola, cum XII. capitulis ante Missorum dominicorum adventum ad Augiense Monasterium directa per quosdam Monachos, qui inde ab Abbate & Conventu, ad Benedicti (ut puto) Abbatis Cœnobium transmissi fuerant, ut ejus probatos mores, ac ritus coràm addiscerent, ac sodalibus suis postea renuntiarent. Hæc epistola, quæ item in hujusce tomi Appendice exstat, Abbati & Congregationi Augiensi inscripta est, incipitque in hunc modum. *Quia igitur, sanctissime Pater, vestræ auctoritatis voluntas exstitit, ut huic sanctissimæ legationi nostra parvitas deserviret; placuit & nobis, ut, sicut ipsi injungere estis dignati, quidquid morum honestorum in Ordine regulari apud venerabilem illum Abbatem & erga ejus Fratres constituti addiscere possemus, vestræ panderemus sanctitati.* Et infra. *Duodecim igitur capitula ex his omnibus, quæ vos maximè de pernecessariis commoneri faciliùs posse credidimus, facere, & vestræ beatitudini destinare curavimus.* Nempe *ne dum regulares Monachi venerint, qui jussu imperiali tota Cœnobia gentis nostræ, ubi opus fuerit, regulariter instruere debebunt, imparatiores vos inveniant ad ea informanda, quorum partem aliquam hæc capitula quæ sequuntur, continent.* Hæc omnia capitula desumta sunt ex Regula sancti Benedicti, quæ tamen nusquam nominatur. Quod verò de regularibus Monachis, qui jussu imperiali Cœnobia circumibant, scribitur, referendum est ad Missos dominicos superiùs memoratos, qui post Synodum Aquisgranensem in omnia Monasteria directi sunt à Ludovico Pio ad instituendum in eis Regulæ nostræ uniformem ritum: eum ad modum quo alii jussu Caroli Magni Cœnobia itidem circumiere ad instaurandas regulares officinas (ut legitur in Concilio Moguntino anno DCCCXIII. celebrato cap. 20.) ad præscriptum *sanctæ Regulæ*, id est, Regulæ sancti Benedicti, cujus verba referunt Patres Moguntini. Porro ex hac epistola Augiensium Monachorum, subjunctisque capitulis intelligimus, Missos dominicos à Ludovico per *tota Cœnobia* gentis illius, id est Germaniæ, fuisse directos; idémque præstitisse, quod Augienses illi Monachi in Cœnobio suo, qui Missos illos prævertêre, non novam Augiensibus Monachis imponendo Regulam, sed ritus uniformes, quales scilicet in Cœnobiis per Benedictum ordinatis ipsi observaverant.

82. Hactenus Benedicti Abbatis Anianensis facta & scripta; tum Synodi Aquisgranensis occasionem, processum, decreta & effectum expendimus. Hæc omnia eodem collimant, nimirum ut sancti Benedicti, quæ in plerisque locis jam ferè obsoleverat, ubique verò sub variis ritibus servabatur, ad uniformem ejusdem observantiæ concentum reduceretur. Huc non veri similes dumtaxat rationes, non probabiles conjecturas protulimus; sed argumenta (ut quidem existimo) invicta, manifesta, ac necessaria, quibus, spero, acquiescerent æquissimi quique rerum æstimatores. Si quis ulteriùs in posterum refragari volet, cum eo ampliùs contendere non est animus, ne otio ac litteris abuti videar. Ceterùm apud nos æternùm vigebit memoria Ludovici Pii benefactorum in Regulam nostram, cujus *decreta* ut in Monasteriis omnibus imperio suo subjectis inviolata *tenerentur*, data *lege sancivit*; ejusdemque *normæ* jam *antiquæ* seu antiquatæ *legalia*, id est instituta, *renovari* curavit, ut vetus Poëta, qui de exordio & origine gentis Francorum carmen scripsit ad Carolum Calvum, his versibus cecinit.

Hic decreta Patris BENEDICTI *lege tenenda*
Sancit, & antiquæ renovat legalia normæ,
Cujus erat fautor devota mente. Poëta editus per Thomam à sancto Josepho Carmel. Excalc.

83. Jam (quod secundo loco mihi probandum incumbit) Carolum Magnum Regulæ nostræ, non propagationem primam, sed restitutionem procurasse, satis itidem ex superioribus conspicuum est: cùm ea quæ hoc in negotio patravit Benedictus, partim ipsius Caroli, partim Ludovici principatu gesta sint. Ad majorem tamen hujus rei illustrationem specialia quædam argumenta huc conferre juvat. 3. non Carolus Magnus.

84. Varia Concilia & Capitula promulgari curavit Carolus Magnus, in quibus multa sancita sunt in gratiam Regulæ sancti Benedicti, in cujus observationem maximè propensus erat; adeo ut sicuti *Monachos voti sui prævaricatores despexit*; ita *observatores, omni affectu dilexerit,* testante Monacho Sancti-Gallensi, in lib. 2. cap. 16. In capitulis *quæ ad Monachos propriè spectant*, omnia condita sunt ad mentem Regulæ S. Benedicti, quæ absolutè *Regula* vocatur: quod argumento est eam omnibus tum notam fuisse, solamque observatam. Exemplo sint capitula, quintum *de Decanis & Præpositis, ut eorum mutatio secundùm Regulam fiat*: sextum *de Cellerariis Monasterii, ut non avari, sed tales mittantur quales Regula præcipit*: id est Regula sancti Benedicti, uti explicat canon 14. Concilii Francofurtensis, eodem Carolo regnante celebrati: nonum *de susceptione hospitum, sicut Regula continet.* Ex quo sic argumentari licet. Caroli Magni Capitulare quod anno Regni ejus XXI, Christi DCCLXXXIX. editum est, ita de Regula nostra loquitur, quasi jamdudum ab omnibus recepta, utpote quæ Regulæ nomine nudè prolato designatur. Ergo longè ante istud tempus ubique invaluerat. Id autem confirmatur ex Capitulari anni DCCLXXIX, decernentis cap. 9. *de Monasteriis quæ regularia fuerunt, ut secundùm Regulam vivant.* Ubi Regulæ nomine, non propria ac singularis cujuslibet Monasterii Regula intelligitur, sed Benedictina, ut patet ex superiori Capitulari. Idem etiam de aliis Capitulis dicendum est, in quibus eadem Regula simpliciter dicta servari præcipitur. Ex Capitularibus. Sirmond. to. 2. Concil. p. 156.

Aliis omissis consideratione dignum est illud, quod à Carolo anno imperii XI. emissum lego, in quo varias proponit quæstiones, quas solvi ac sibi explicari postulat Imperator: ubi cap. 12. interrogat *de conversatione Monachorum, & utrum aliqui Monachi esse possint præter eos, qui Regulam S. Benedicti observant, Inquirendum etiam, si in Gallia Monachi fuissent, priusquàm traditio Regulæ S. Benedicti in has parochias pervenisset.* Ubi vides dubitasse Carolum, an alii Monachi præter Benedictinos tum potuissent admitti. Unde consequens est, eos solos in Gallia tunc exstitisse, & Regulam S. Benedicti unicam usu receptam in Imperio Caroli Magni, non recentiori tempore, sed ante omnem ejus temporis hominum memoriam. Si enim aut Caroli Magni ætate, aut præcepto, in Gallicana Cœnobia invecta fuisset; certè id non ignorasset Carolus, nec interrogationem hac de re proposuisset. Eodem spectat quæstio Capitularis sequentis in cap. 12. *Qua Regula Monachi vixissent in Gallia, priusquàm Regula S. Benedicti in ea tradita fuisset: cùm legamus sanctum Martinum & Monachum fuisse, & sub se Monachos habuisse, qui multo ante sanctum Benedictum fuit. Tradita* proinde, id est recepta jam erat in tota Gallia sancti Benedicti Regula. Nam si in paucis dumtaxat, vel etiam plerisque Cœnobiis usitata tum fuisset, aut si Caroli mandato invecta; supervacua, immo & absurda esset interrogatio.

85. In Conciliis ferè omnibus regnante Carolo habitis eadem Regula commendatur, maximè in Francofurtensi, in Aquisgranensi universali anni DCCCII, & in & ex Conciliis.

aliis quinque Conciliis anno DCCCXIII. congregatis, in quibus multa decreta sunt ad ipsius Regulæ restituendam observationem, non ad eam propagandam.

86. Ordior à postremis quinque Synodis, in quinque totius Francici Imperii partibus simul convocatis, nempe Cæsaroduni, Turonum, Moguntiaci, Remis, Arelate, & Cabilone & quidem anno DCCCXIII. qui Caroli supremus fuit. In his quippe Conciliis Monachorum mores ad præscriptum Regulæ nostræ emendari curarunt: quam proinde jam ubique receptam agnoscunt. Observandus in primis canon 25. Concilii Turonensis superiùs jam memoratus, decernentis, ut *Monasteria Monachorum, in quibus olim Regula beati Benedicti Patris conservabatur; sed tunc fortè qualicumque negligentia subrepente remissiùs ac dissolutiùs custodiebatur, vel certè penitus abolita negligebatur; ad pristinum revertatur statum.* Neque dici potest, hunc canonem de Cœnobiis dumtaxat aliquibus, in quibus Regula S. Benedicti jam pæne in desuetudinem abiisset, interpretandum esse. Nam Patres sine dubio Monachorum omnium Turonensis provinciæ rationem habuere: nec dubium quin mentionem fecissent, non eorum solùm qui Regulam sancti Benedicti servassent; sed etiam aliorum Monachorum, si præter nostros alii exstitissent in eadem provincia.

87. Idem etiam de Germania universa attestatur Concilium Moguntinum, constans Episcopis provinciæ Moguntiacensis, Trevirensis, Coloniensis & Saltzburgensis: quo in Concilio varia statuta edita sunt à capite XI. *de vita Monachorum*, ubi necessariò exigebat locus, ut si qui alii præter Benedictinos in quatuor illis provinciis reperti fuissent, ad suam quique Regulam vivere compellerentur. Verùm una ubique mentio fit Regulæ S. Benedicti: una proinde in illis partibus servabatur, non solùm à Monachis, sed etiam à Sanctimonialibus. Id planè demonstrat canon XI. *de vita Monachorum* inscriptus. *Abbates autem censuimus ita cum Monachis suis pleniter vivere, sicut ipsi qui in præsenti Synodo aderant, palam nobis omnibus promiserunt, id est secundùm doctrinam sanctæ Regulæ Benedicti, quantum humana permittit fragilitas.* Quippe in plerisque Monasteriis ipsius Regulæ observatio jam remissa, ac (ut ita dicam) dimidiata erat. Patres verò Moguntini censuere *pleniter* servandam esse; idque *palam omnibus* promiserunt Abbates. Hunc locum egregiè illustrat canon XIII. *de sacris virginibus*, in quo hæc verba. *Abbatissas cum Sanctimonialibus omnino rectè & justè vivere censemus. Quæ verò professionem sanctæ Regulæ Benedicti fecerunt, regulariter vivant. Sin autem, canonicè vivant pleniter.* Duo tum erant Sanctimonialium Ordines, Monacharum & Canonicarum. His præscribitur, *ut canonicè vivant pleniter*, non remissè: ut de Monachis dictum est. Illis, *quæ professionem sanctæ Regulæ Benedicti fecerant, ut regulariter vivant.* Ergo non primùm istis imposita est hæc Regula, sed denuo commendata & inculcata.

88. De Gallia Lugdunensi aperta est itidem Cabilonensis Concilii auctoritas in cap. 22. cujus inscriptio attendenda est *de Abbatibus & Monachis ut secundùm Regulam vivant.* Dixerit aliquis hunc esse tituli sensum, ut secundùm Regulam quique suam vivant. Immo verò, ut secundùm Regulam S. Benedicti, uti explicat capitis series. *De Abbatibus verò & Monachis, idcirco hîc pauca scribimus, quia pæne omnia Monasteria regularia in his regionibus constituta secundùm Regulam S. Benedicti se vivere fatentur: quæ B. Benedicti documenta per omnia demonstrant, qualiter eis vivendum sit. Inquiratur ergo diligenter, ubi secundùm ipsum ordinem vivitur, & ubi ab ipso ordine digressum est: ut juxta ejusdem beati viri institutionem vivere certent, qui se ut ita viverent, cum attestatione professi sunt.* Vides Abbates & Monachos totius Galliæ Lugdunensis (ut habent Acta Concilii) non adigi ad

novæ Regulæ susceptionem, immo verò *pane omnia Monasteria regularia in his regionibus constituta, secundùm Regulam S. Benedicti*, ut fatebantur, eatenus vixisse. Monasteria, inquam, regularia *pane omnia in his regionibus*, id est Gallicanis: in quarum nonnullis Monasteriis id contigerat, quod in Dionysiano contigisse testatur Ludovicus Augustus in diplomate pro restitutione Monastici Ordinis in eodem Cœnobio: ubi Monastica professio adeo labefactata erat, ut ex his qui *in eodem loco regularem promissionem fecerant, quidam desertores ejusdem propositi effecti; quidam etiam non eamdem professionem se fecisse mentiti sint.*

89. Ad hæc, in Remensi Concilio, quod totius Belgicæ secundæ Episcopis constabat, quemadmodum ad ordinandam Canonicorum vitam *lecti sunt sancti Canones, ut quisque Canonicus legem vitamque suam minimè ignoraret*, ex capite 8: sic ad Monachorum mores informandos lecta est *Regula Monachorum*; (id enim absolutè præfert titulus capitis noni) hoc est Regula S. Benedicti, uti caput ipsum explicat: quatenus ad istius Regulæ præscriptum viverent Monachi omnes quemadmodum Canonici omnes ad præscriptum Canonum. Ita habet textus cap. 9. *Lecta est Regula S. Benedicti, ut ad memoriam reduceretur Abbatibus minùs scientibus, si qui fortè adfuerint, qualiter & se & suos secundùm eamdem Regulam custodire valerent, atque gubernare.* En ad quid *lecta est Regula S. Benedicti*, nempe *ut ad memoriam reduceretur Abbatibus minùs scientibus, si qui fortè adfuissent*; non ut recèns eis imponeretur. Quippe quæ jamdudum suscepta fuerat; adeo ut jam ad memoriam reduci eam oporteret. Ergo in tota Belgica secunda longè ante istud tempus Monachi omnes informati fuerant S. Benedicti institutis.

90. Denique in Concilio Arelatensi, quod ex quinque superiùs memoratis unicum superest examinandum, nihil singulare decretum est de Regula Monachorum, nisi quod provisum est cap. 6. *Qualiter secundùm Ordinem Regularem vivere deberent*, uti & Canonici *secundùm ordinem canonicum*. Hîc *Ordinis regularis* nomine haud dubiè intelligitur Ordo regularis secundùm Regulam S. Benedicti: tum quia Concilium Arelatense conflatum erat ex Episcopis non solùm utriusque Provinciæ Viennensis, sed etiam Narbonensis, in qua sita erant Ananiense, Gellonense, aliaque Monasteria, quæ à Benedicto Anianæ Abbate regebantur: tum quia Benedictus ipse Concilio Arelatensi, ut verisimillimum est, interfuit: tum denique quia in his regionibus, nempe Gallicanis, *omnia pæne Monasteria regularia secundùm Regulam S. Benedicti se vivere fatebantur*, ut superiùs ex Concilio Cabilonensi præmissum est. In his porro quinque Conciliis nulla fit mentio provinciæ Maximæ Sequanorum, quam cum Lugdunensi Cabilonem; nulla de secunda & quarta Lugdunensi, id est Rotomagensi & Senonensi, quas Remos; nulla denique de duabus Aquitaniis, quas Turonos convenisse existimo. In toto itaque Francico Imperio, id est in tota Gallia & Germania, una in Monasteriis Regula S. Benedicti servabatur anno DCCCXIII. quo hæc quinque Concilia celebrata sunt.

91. Idem verò Benedictinæ reipublicæ status erat tempore Synodi generalis Aquisgranensis, quæ procurante Carolo Imperatore Aquisgrani convenit anno DCCII. De hac Synodo Annales veterrimi, qui in anno DCCCXVII. desinunt, à Petro Lambecio editi in tomo 2. Bibliothecæ Cæsareæ cap. 5. ita memorant ad annum DCCCCII. „ Et mense Octimbrio congregavit universalem Synodum „ in jam nominato loco: & ibi fecit per Episcopos cum Presbyteris seu Diaco„ nibus relegi universos canones, quos sancta Synodus recepit; & decreta Pon„ tificum & pleniter jussit ea tradi coram omnibus Episcopis, Presbyteris, & „ Diaconibus. Similiter in ipsa Synodo congregavit universos Abbates & Mona-

„ chos qui ibi aderant, & ipsi inter se conventum faciebant, & legerunt Regu-„ lam S. P. Benedicti, & eam tradiderunt sapientes in conspectu Abbatum & Mo-„ chorum. Et tunc jussio ejus generalis super omnes Episcopos, Abbates, „ Presbyteros, Diacones, seu universo Clero facta est, ut unusquisque in loco „ suo juxta constitutionem Sanctorum Patrum, sive in Episcopatibus seu „ in Monasteriis, aut per universas sanctas Ecclesias, ut Canonici juxta Ca-„ nones viverent; & quidquid in Clero, aut in populo, de culpis, aut „ de negligentiis apparuerit, juxta Canonum auctoritatem emendassent. Et quid-„ quid in Monasteriis seu Monachis contra Regulam sancti Benedicti factum „ fuisset, hoc ipsum juxta Regulam sancti Benedicti emendare fecissent. Sed „ & ipse Imperator interim quòd ipsa Synodus facta est, congregavit Duces, „ Comites & reliqua Christiano populo cum legislatoribus: & fecit omnes „ leges in regno suo legi, & tradi unicuique hominum legem suam, & emen-„ dare ubicumque necesse fuit, & emendatam legem scribere; & ut judices „ per scriptum judicassent, & munera non accepissent: sed omnes homines, „ pauperes & divites, in regno suo justitiam habuissent. „ In hoc itaque Concilio tres factæ sunt turmæ, prima Episcoporum cum ceteris Clericis: altera universorum Abbatum cum Monachis: tertia Ducum, Comitum & Procerum. Ab his omnium mores examinati, Clericorum ad præscripta Canonum: Monachorum ad Regulam sancti Benedicti: populorum ad cujusque proprias leges Quidquid contra Regulam sancti Benedicti peccatum fuerat, emendari curavit Imperator. Ea proinde jam longè ante id tempus recepta erat ab universis Francici Imperii Monachis: uti Canones à Clericis, & privatæ cujusque gentis leges à singulis populis. Hunc locum eo lubentiùs retuli, quòd nulla ejus Concilii supersint acta, nec ferè ulla memoria, præterquàm in Chronico Moisacensi, ubi eadem verba leguntur de Regula S. Benedicti.

92. His Conciliis accedit Francofurtense anno DCCXCIV. habitum, in quo varia pro Monachis sancita sunt decreta cap. 13. *Ut Abbas cum suis dormiat Monachis secundùm Regulam S. Benedicti.* Cap. 14. *Ut Cellarii in Monasteriis tales electi sint, quales Regula S. Benedicti docet.* Cap. 16. *Ut pro suscipiendis in sancto Ordine Fratribus nequaquam pecunia requiratur: sed secundùm Regulam S. Benedicti recipiantur.* Quæ omnia eo tendunt, non ut recepta pridem Regula abjiciatur, novaque inducatur; sed ut Regulæ S. Benedicti observatio restituatur in melius.

93. Sive ergo Caroli Magni Capitularia, sive Concilia eo regnante ac procurante habita consideremus, is erat Monasteriorum in ejus Imperio omnium ordo ac status, ut ante ipsius Caroli principatum viverent ad præscriptum S. Benedicti Regulæ, ad cujus accuratam observationem Imperator Monachos Imperii sui omnes jam aliquantum prolapsos revocare curavit. Non longè à sententia nostra recedere videtur eruditus vir Carolus Cointius, professus se nusquam negasse sub Carolo Magno Regulam S. Benedicti *communi usu* receptam in Gallia. Tum subdit: „ Sub Meroveadis Regibus & Pippino Caroli Magni patre steterunt in Galliis „ multa Benedictinæ Familiæ Monasteria. Hæc, ut & alia ceterorum Ordinum, „ quoniam Monastice plurimum remittebatur, ad antiquos mores veteremque „ disciplinam revocare conatus est Carolus; remque, quamvis arduam, non pa-„ rum promovit, ut inferiùs pleræque Synodi docebunt. Opus autem à patre „ tam feliciter inchoatum, triennio post ejus obitum vix elapso perfecit Ludovi-„ cus filius. „ Quod de ceterorum Ordinum Monasteriis habet hæc commentatio, id intelligendum de uno aut altero Monasteriis, quæ alterius instituti, quàm

Coint. tom. 6. ad ann. 789. n. 153.

Benedictini partes regnante Carolo Magno & Ludovico ejus filio tenere pergebant: quale erat Landevenecense in Armoricæ finibus, quod cùm Scottorum mores atque ritus eatenus sectaretur; re comperta Ludovicus Augustus ejus loci Monachos ad Benedictinos adduxit. Nescio an ullum aliud fuerit alieni instituti Cœnobium in Gallia.

Certè si plura ejusmodi tum exstitissent, aliqua de illis, deque eorum Regula speciatim mentio facta fuisset, aut in Capitularibus Regum, aut in Conciliis Episcoporúm, quæ pro instauranda Monastica disciplina condita sunt. Verùm etiam una semper in utrisque audit S. Benedicti Regula: quæ passim *Regula*, & *Regula Monachorum* nullo addito appellatur. Ex ea itidem unica tum Capitularia, tum Synododorum decreta pro Monachis eruuntur. Ad ejus etiam præscriptum, quæcumque in Monasteriis peccata fuerant, emendare curarunt Francici Imperii *universi Abbates* in generali Synodo Aquisgranensi: & in Cabilonensi *omnia pæne Monasteria regularia* secundùm eamdem Regulam in his Gallicanis regionibus se vivere confessa sunt, paucis admodum, quæ à S. Benedicti institutis ad canonica prolabi cœperant, *mendaciter* negantibus se de ejusdem Regulæ observatione promissionem fecisse. Denique nulla cujusvis alius Regulæ memoria est, sive in Capitularibus, sive in Conciliis, aliisve scriptis ejus temporis: frequentissima verò Regulæ S. Benedicti, quæ proinde una in Gallicanis Germanicisque Cœnobiis tum obtinuerat, id est regnantibus Carolo Magno & Ludovico Augusto.

94. Cur nihil simile in Italicis Cœnobiis Imperio suo subjectis tentaverint ambo isti Imperatores; id duabus ex causis accidisse existimo. Una, quòd rem gratam Romano Pontifici, in cujus oculis sita erant hæc Monasteria, se facturos arbitrati sint, si Monachorum Italicorum correctionem ejus providentiæ committerent. Altera, quòd in meliori statu esset tunc disciplina regularis penes Italos, quàm penes Gallos. Quippe restituto Casinensi Monasterio, denuo viguit in eo, tanquam in capite, monastica norma: quæ inde in alia Italiæ Cœnobia sensim propagata est. Hinc est, quòd non solùm Willibaldus, futurus Eistetensis Episcopus, Casinum; sed etiam Sturmius Abbas Fuldensis in alia etiam Italiæ Monasteria profectus est, eo directus à S. Bonifacio Moguntiacensi Archiepiscopo, ut *conversationem regularem*, qualis tum ibi servabatur, *perfectè disceret.* Id contigit anno à conditione Fuldensis Cœnobii quarto, Christi DCCXLVIII, quo anno Sturmius *adsumtis secum duobus Fratribus Romam profectus est: atque in illa terra cunctis Monasteriis lustratis, & omnium mores ibi Fratrum consistentium, traditionesque Monasteriorum ad plenum discens, integrum annum apud illa Monasteria perseverans, secundo inde anno repletus quibus viderat virtutibus, regressus est.* Cùm verò *mores gentis illius & disciplinas Monachorum retulisset* Bonifacio, ab eo remissus est ad *novellum* Monasterium Fuldense, sub S. Benedicti Regula primitus institutum, *ut ad instar morum Monachorum*, quos in Italia viderat, illud *institueret.* Rem protinus exsecutus est Sturmius, Et *ea quæ in Italiæ & Tusciæ provinciæ Monasteriis à sanctis Patribus didicerat, & verbis prudentibus promsit, & exemplis in semetipso monstravit. Tunc desiderium ingens inerat Fratribus* Fuldensis Cœnobii *ad omnia, quæ eis dicta vel ostensa fuerant, sanctorum exemplis semetipsos toto adnisu aptare, & Regulam S. Benedicti quam se implesse*, id est impleturos, *promiserant, ad omnia observabant.* Ex quo intelligitur, quàm accurata fuerit per id tempus apud Italos monastica disciplina.

95. Eodem anno Carolus Magnus Casinates Monachos consuluit super ipsorum observatione, ut Gallicanis eam Cœnobiis, quæ ad meliorem frugem revocare destinabat, sectandam proponeret. Exstat in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 12. epis- Neque ex Theodemari epistola ad Carolum M. quæ vindicatur.

tola à Paulo Diacono ad Carolum ſcripta nomine Theodemari Abbatis, quâ ei gratulatur, quòd *Dei agrum ſtudioſè excoleret, ac Monachorum religionem ad meliorem perduceret ſtatum.* Scio hanc epiſtolam eruditis viris nonnullis, in primis Menardo noſtro, quibuſdam in locis ſuſpectam videri; Carolo Cointio ſuppoſititiam, exiſtimanti has litteras intra illud temporis ſpatium, quod ab excidio Caſinenſi anni DCCCLXXXIV. ad tempora Leonis Marſicani, id eſt ad ſæculi XII. initium effluxit, Theodemaro fuiſſe affictas. At neque ſuſpicionis neque ſuppoſitionis argumenta tanti mihi videntur, ut iſti epiſtolæ fidem abrogare debeamus. Ea quippe reperitur, teſte Angelo de Nuce, in pervetuſto codice Johannis Caſinenſis Abbatis, qui codex non integro ſæculo poſt Paulum & Theodemarum compilatus fuit. Deinde ejus epiſtolæ veritati Hildemarus in commentario Regulæ ante annos octingentos & quadraginta ſcripto apertè ſuffragatur, uti poſtea oſtendam. * Ad hæc, nulla fingendæ epiſtolæ cauſa probabilis afferri poteſt; nihilque continet ſive à Pauli Diaconi ſtilo, ſive à Theodemari ætate alienum.

Cointius to. 6. ad ann. 789. nu. 137. & ſeqq.

* *Num. 99.*

96. Præcipua ſecus opinantium conjectura deſumitur ex enormi panis quantitate, nimirum unciarum octo & quadraginta, quam in dicta epiſtola ſingulis Monachis in diem aſſignari arbitrantur. Theodemari hæc verba ſunt. *Direximus quoque pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras ſingularum librarum, juxta ſacræ textum Regulæ, poſſit dividi: quod pondus, ſicut ab ipſo Patre eſt inſtitutum, in hoc eſt loco repertum.* Ubi mirari ſubit, eruditos viros, Haëftenum, & Angelum de Nuce, non aſſecutos ſenſum hujus loci, qui de pane quatuor librarum, non ſingulis Monachis in ſolidum concedendo; ſed *in quaternas quadras ſingularum librarum* pro totidem Monachis *dividendo* interpretandus eſt, ut ipſa lectionis ſeries docet, & ego inferiùs manifeſtè demonſtrabo *.

* *Num. 153.*

Nihilo validior eſt objectio petita ex *cappæ* vocabulo ad deſignandam monaſticam veſtem. Ambigua eſt, fateor, hujus vocis acceptio, aliquando pro clericali, vel etiam ſæculari; aliquando pro monaſtica veſte. Clericalem ſignificat in Chronici Fontanellenſis cap. 10. in Concilii Troſleiani cap. 6. apud Ordericum Vitalem in lib. 8. pag. 711. & alios. At nego id quod Peïratius, in antiquitatibus regiæ Capellæ, & ex eo Carolus Cointius affirmat, nullum è Scriptoribus rerum Francicarum reperiri, qui cappæ nomen ſub Carolinis Regibus, in eadem ac Theodemarus acceperit ſignificatione. Certè ſub Carolinis Regibus, vivebant Wlfinus Boëtius, Anſegiſus Abbas Fontanellenſis, Smaragdus Abbas, Walafridus Strabus, Rudolfus Fuldenſis Monachus: qui omnes cappæ nomine uſi ſunt ad deſignandam veſtem monachalem. Wlfinus quidem Boëtius in libello de vita S. Juniani Abbatis, *Veſtis ejus*, inquit, *cilicina de caprarum pilis, quæ in modum caracallæ, quam nunc cappam vocamus, perſeverat uſque hodie.* Anſegiſus Fontanellenſis Abbas in conſtitutione ſua pro Fontanellæ Monachis, *ſaccos quindecim ſeu griſeos ſiciſcos* concedit, *unde cappæ fiant.* Smaragdus Abbas S. Michaëlis in agro Virdunenſi, in commentario ſuper caput 55. Regulæ S. Benedicti, *cucullam dicit ille*, nempe S. Benedictus, *quòd nos modò cappam dicimus.* Walafridus in lib. de Vita S. Othmari cap. 2. ſcribit Othmarum veſtes plerumque ſuas nudis pauperibus tribuiſſe; *ita ut interdum ſine tunica, ſolâ cappâ contectus ad Monaſterium remearet.* Poſtremò Rudolfus in Vita S. Liobæ Abbatiſſæ cap. 17. *Cappam*, inquit, *qua erat induta, abjiciens,* &c. His omnibus accedit auctoritas Patrum Synodi Aquiſgranenſis anni DCCCXVII. in qua ter mentio ſit de cappis Monachorum, nempe cap. 13. ubi Monachus à Priore ſuo increpitus, *cum cappa veniam petere* jubetur. Et cap. 21. *unuſquiſque Monachorum duas cappas habere* permittitur. Denique cap. 61. ſtatuitur, *ut Monachi*

Nachi cappas dissutas, præter villosas non habeant. Hæc tam perspicua sunt ac decretoria, ut nullus, opinor, dubitaturus sit in posterum, sub Carolinis Regibus *cappæ* nomen in eadem, qua apud Theodemarum, significatione usurpatum à Scriptoribus rerum Francicarum, id est ad designandum Monachorum habitum: neque hinc quidquam contra Theodemari Epistolæ veritatem elici posse; immò eam inde confirmari. Tanta nubes testium gravissimorum, qui Ludovico Pio imperante floruerunt, cappæ nomen non tunc primùm inolevisse satis superque probat; sed ejus originem ad superiora sæcula, quæ ad Merovingicos Reges pertinent, referri oportere, contra quàm sentiunt Peïratus, ejusque sequaces. Et quidem in ea persuasione fuit Walafridus Strabus, qui in lib. de rebus Ecclesiasticis capite ultimo existimavit, *dictos fuisse primitus Capellanos à cappa S. Martini, quam Reges Francorum ob adjutorium victoriæ in prœliis solebant secum habere:* quod etiam approbat Monachus sancti Gallensis in vita Caroli Magni. Itaque existimavit Walafridus, cappæ nomen sub Meroveadis Regibus receptum fuisse. Verùm hoc πάρεργον est, sufficitque ad propositum meum id, quod superiùs demonstravi, scilicet cappæ nomen sub Carolinis Regibus pro Monastico habitu invaluisse.

97. His minutias quasdam addunt ad Theodemari Epistolam elevandam, nempe quòd vestes plures, plura item fercula, volatilium etiam esum frequentiorem, quàm Casinensis Monasterii per id tempus ferat status, Monachis hæc Epistola indulgeat; multò utique remissiùs, quàm Synodus Aquisgranensis. De vestimentis quæ in ea Epistola scribit auctor, Cointius censet adeo laxa esse, adeoque Benedictinæ Regulæ refragari, ut scripta minimè videantur ab Abbate Benedictino, Monachos ad reformanda Galliarum Monasteria transmissuro. At idem dici posset de Synodo Aquisgranensi, quæ tametsi ad restituendam Regulæ Benedictinæ observationem celebrata est, non pauciores Monachis vestes, immo plures indulget, quàm epistola controversa. De ferculis silet Concilium: & siquidem volatilium esum in festis Natalis Domini & Paschæ redigit ad quatuor dies, quam licentiam Epistola ad octo porogat; certè usum pinguedinis, quem Epistola non habet, Gallicanis Monachis tribuit in cap. 77. Ceterum non ita laxa videntur, quæ in ea Epistola legimus: quandoquidem eo tempore apud Casinum *plures è Fratribus, qualibet quarta & sexta feria, pane tantum herbisque hortensibus vescebantur; plerique etiam vinum non bibebant*, ait Epistolæ Scriptor. Neque verò mirandum, si quid paullulùm severiùs in Synodo Aquisgranensi, quæ ad restituendos in meliùs Monachorum mores indicta est, statutum fuisset, quàm in Epistola Theodemari. Sanè etsi speciatim pro Franciæ Monachis convocata est; nihilominus ab aliarum regionum Cœnobiis recepta sunt ejus decreta, maximè à Casinensibus Monachis, apud quos Aquisgranensia Capitula, *ac si beati Benedicti Regula olim observata* sunt, referente Leone Marsicano in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 16.

98. Ad Theodemari Epistolam redeo, in qua lego hæc verba. *Quare quia beati Patris nostri Benedicti doctrinam & luculenta exempla aliquos Monachorum regionis illius*, nempe Gallicanæ, *vestræ clementiæ informari placuit; juxta præceptionem en vobis Regulam ejusdem beati Patris de ipso codice, quam ille suis sanctis manibus exaravit, transcriptam direximus.* Non quòd Regula S. Benedicti tunc ignota esset in Gallia; sed ut eo carior & acceptior esset, quòd ejus exemplum ex ipso autographo Carolus Magnus habuisset. Aut potiùs id muneris loco Theodemarus Carolo misit, eum ad modum quo Carolus ipse librum Psalmorum aureis scriptum litteris transmisit ad Hadrianum Papam. Simili modo Grimaldus &

Tatto sub annum DCCCXVII. ex Gallia sancti-Gallensibus Monachis *Regulam beati Benedicti egregii Doctoris direxere, quæ de illo transscripta est exemplare, quod ex ipso exemplatum est codice, quem beatus Pater sacris manibus suis exarare ob multorum sanitatem animarum curavit.* Existimo exemplar istud non aliud fuisse ab illo, quod beatus Maurus secum attulit in Gallias: quod quidem exemplar destructo Glannafoliensi Cœnobio in potestatem Majoris Monasterii Monachorum pervenisse colligo ex Browero. Is enim in Fuldensium antiquitatum lib. 2. cap. 16. memorat, in Fuldensi Monasterio adservari codicem Regulæ nostræ perantiquum, ad cujus calcem hoc præclarum attexitur *mnemosynon* beati Patriarchæ. CODEX PECCATORIS BENEDICTI. VÆ MIHI MISERO HABENTI CONTRARIAM MIHI REM, QUI REUS IN HIS OMNIBUS, QUÆ ADVERSANTUR MORIBUS MEIS MALIS. TU VERÒ HORUM LECTOR, SI TUAM VIDERIS VITAM CONCORDARE PRÆCEPTIS, ORANS PRO SCRIPTORE, CODICEM REDDE DOMINO SUO. *Hæc verba S. Patris,* subdit hujus clausulæ exscriptor, *reperta sunt in fine Regulæ, quam ipse manibus suis propriis scripsit, & S. Mauro, cùm eum ad Gallias mitteret, tradidit. Quæ Dominus ac venerabilis Abbas N.* Ruthardus scilicet, qui Fuldensi Monasterio præesse cœpit anno MLXXV.) *cùm apud Majus-Monasterium Turonense in eadem Regula, quæ ibi pro reliquiis servatur, invenisset; rogavit sibi apud Cluniacum transmitti, & in hac Regula nostra pro amore ipsius sanctissimi Patris nostri jussit studiosè describi.* Grimaldus & Tatto haud dubiè hoc exemplari usi sunt, forsan cùm residerent in scholis Martiniani Cœnobii Turonensis.

99. Post superiora verba Theodemarus subjicit missos ab se libros hymnorum, & ritus psalmodiæ tum usitatæ, unà cum mensura panis & vini; demumque agit de mensura & forma vestimentorum. Nempe Carolus sollicitè curabat, ut Monachi à primaria vivendi norma prolapsi, ad beati Benedicti normam, qualis Casini servabatur, informarentur, id satagente in primis Benedicto Ananiensi: qui, teste Ardone, *quos peritos in Regulæ cultu esse compererat, attentè sciscitabatur circa longeque positos, eos etiam qui istis in partibus ad montem Casinum accederent, veluti qui non audita solummodo, sed visa perciperent:* ut scilicet Monasterium suum ad Casinensium mores emendaret. Quapropter rogatu Caroli Magni Theodemarus ea, quæ superiùs commemorata sunt, in Galliam misit, ut ad eorum norman Gallicani se se Monachi conformarent. Id perspicuè declarat Epistolæ titulus, qualem ex MS. Codice Trevirensi excepit Haëftenus, in fine Disquisitionum suarum ita redditus: *Epistola Congregationis S. Benedicti ad Carolum Regem Francorum, de privatis eorum moribus.* Ad hoc ergo missa est Epistola, non ut vetustis Regulis abrogatis Benedictina inveheretur in Gallicana Cœnobia: sed ut peculiares Casini ritus Benedictinis Galliæ Monachis traderentur. Ad istam Epistolam Hildemarus, qui Regulam nostram commentatus est imperante Ludovico Augusto, indubiè respexit, cùm super caput 40. de hemina loquitur in hunc modum. *Carolus Rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset, misit Beneventum ad ipsum Monasterium, videlicet S. Benedicti: & ibi repperit antiquam heminam; & juxta illam datur Monachis vinum.* Quæ verba sic prædictæ epistolæ tenori respondent, ut vel hoc solo argumento penitus corruant omnes contradicentium rationes. Denique hæc Epistola scripta est post Caroli Magni accessum Casinum, ut ex Leonis Marsicani Chronico discimus; id est post annum DCCLXXXVI. quo anno Carolus Casinum acceptus est. Scripta est, inquam, eo anno, quo Carolus *victoriam de hostibus triumphosque* reportavit, nempe anno (ut mihi videtur) DCCXC. post victoriam scilicet Avaricam: ob quam trium dierum

sitaniam indixit, scriptis hac de re litteris ad Fastradam Reginam. Certè in Capitulari anni præcedentis multa pro Regula S. Benedicti decrevit à capite 73. quo nuntio accepto Theodomarus Christianissimo Regi gratias egit, *quòd Monachorum Religionem ad meliorem statum perducere* moliretur. Ceterum si per Casinates Carolo regnante propagata fuisset in Gallia Benedictina Regula, id profectò non ignorasset Carolus: nec proinde quænam Regula in his partibus viguisset ante Benedictinam, inquisisset in Capitulari inquisitionum superiùs memorato.

100. Et certè (quod quarto loco demonstrandum occurrit) Regula nostra jam ubique vigebat in Gallia principatu Carolomanni ac Pippini ejus fratris, tempore S. Bonifacii Romani Pontificis legati, qui omnes Regulæ nostræ cultores eximii, non primarii propagatores dicendi sunt: nisi propagatores appellaveris eos, qui nova in nostrorum gratiam Cœnobia construxere: quales non solùm Carolomannum ac Pippinum, sed etiam Carolum, ac maximè Ludovicum exstitiste constat. In Synodo Germanica, quæ anno DCCXLII. *sub Carolomanno Majore domus regiæ* coacta est Kalendis Martiis, decernitur cap. 7. *ut Monachi & ancillæ Dei monasteriales juxta Regulam S. Benedicti Cœnobia vel Xenodochia sua ordinare, gubernare ac vivere studeant; & vitam propriam degere secundùm prædicti Patris ordinationem non negligant.* Observandum est in primis id absolutè de *Monachis & ancillis Dei monasterialibus* universis, quotquot scilicet Carolomanni principatui, hoc est Austrasiæ regno, subjacebant, intelligendum esse. Deinde verbum, *non negligant*, satis superque indicare, istud decretum, non de primaria, sed de strictiori Regulæ nostræ observatione interpretandum, quæ in nonnullis Monasteriis jam remitti cœperat. Et quidem cùm ea Synodus habita sit in Germania, ubi Bonifacius ejusque discipuli Regulam S. Benedicti ubique instituerant; statutum hoc non aliò spectat, quàm ad refricandam fugientis observationis memoriam. Denique id confirmatur ex præfatione Concilii, quod ideo congregatum dicitur, *ut lex Dei & Ecclesiastica religio recuperetur, quæ in diebus præteritorum Principum dissipata corruit.*

4. Neque Carolomannus, aut Bonifacius.

101. Anno sequenti in Synodo Liptinensi, cui etiam Bonifacius noster præfuit, confirmata sunt Synodi Germanicæ decreta, & nova quædam condita, in quorum primo ita scriptum legitur. *Omnes venerabiles Sacerdotes Dei, & Comites, & Præfecti prioris Synodi decreta consentientes firmaverunt, seque ea implere velle & observare promiserunt. Et omnis ecclesiastici ordinis Clerus, Episcopi, & Presbyteri, & Diaconi cum reliquis Clericis, suscipientes antiquorum Patrum canones, promiserunt se velle ecclesiastica jura & moribus, & doctrinis, & ministerio recuperare. Abbates verò & Monachi receperunt Regulam S. Patris Benedicti ad restaurandam normam regularis vitæ.* Quo in loco eodem modo, & ob eamdem causam Abbates & Monachi Regulam S. Benedicti *recepisse* dicuntur, sicut Clerici antiquorum Patrum canones *suscepisse*. Atqui non tum primùm Clerici canones susceperunt: sed eorum observationem jam neglectam denuo revocarunt. Quod eodem modo etiam de Regula S. Benedicti interpretandum est, cujus disciplinam jam in desuetudinem abire cæptam *receperunt* Abbates & Monachi ad restaurandam normam regularis vitæ, quæ tum labefactata erat.

Sic Patres Concilii IV. Toletani, *Recipimus*, inquiunt, *quatuor Synodos*: non quòd tunc primùm eas ratas, acceptasque haberent: sed ut earum sanctionibus adhærere in posterum, uti ante Synodum, se velle, publica confessione contestarentur. Sic in Concilio Aquisgranensi anni DCCCII. superiùs laudato, *universos canones* sancta Synodus *recepit*, id est tamquam veram ac legitimam Clericorum regulam à Majoribus institutam, servatamque agnovit, approbavit,

eisque se subjecit. Ceterum si verborum severior esset habenda ratio in decreto illo Synodi Liptinensis, ubi Clerici canones *suscepisse*, Monachi Regulam S. Benedicti *recepisse* perhibentur; Clerici primùm canones, Monachi S. Benedicti Regulam, quam scilicet remissiùs observare cœperant, denuo atque iterum admisisse dicendi essent. Nam *recipere* tantumdem valet, atque iterum accipere. Quod si neutrum verbum in rigida hac significatione usurpari velis; saltem concedas necesse est, legitimo niti fundamento assertionem nostram, cùm dicimus, Monachos tum Regulam S. Benedicti *recepisse* eodem modo, quo Clerici *susceperunt* sacros canones, quibus antea subjecti fuerant. Et certè hunc loci istius sensum exigunt argumenta, quæ pro generali Regulæ nostræ per Galliam propagatione septimo sæculo facta mox adducturus sum. Quod de Synodo Germanica & Liptinensi dixi, Carolomanno curante in Austrasiano regno gestum est.

5. Neque Pippinus.

102. Eodem tempore alteram Franciciæ ditionis partem sub Childerico Rege administrabat Pippinus Princeps, cujus mandato celebratum est anno DCCXLIV. Suessione Concilium, cui S. Bonifacius Apostolicæ Sedis Legatus præsedit. In eo Concilio definitum est cap. 3. *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei secundum Regulam sanctam stabilis permaneat.* Ubi *Regulæ sanctæ* nomine Benedictinam significari constat. Etsi enim sanctæ sint sanctorum Patrum Regulæ omnes, suasque Cæsarius & Fructuosus, uti Benedictus, Regulas sanctas appellent, & cujusvis Regulæ professores suam quisque sanctam Regulam dicant; nulla tamen alia Regula præter nostram hoc elogium obtinuit apud omnes, ut nudo, sed præclaro Regulæ sanctæ nomine designaretur. Sanctæ sunt quidem Regulæ omnes: sed quemadmodum etsi plures sunt Apostoli, unus tamen Paulus Apostoli nomine censetur; uti Oratoris nomine solus apud Latinos Cicero, tametsi plurimi alii Oratores exstitere: sic una Regula S. Benedicti ob sui dignitatem & æstimationem apud omnes Regula sancta nuncupatur. Sed ne extra propositi fines longiùs abeam, nullam aliam per octavum nonumve sæculum Regulam esse contendo, quæ hoc nomine affecta sit in Actis sanctorum Monachorum apud Latinos, in Gallicanis Conciliis, atque Scriptoribus, & in diplomatibus Francorum Regum & Imperatorum. Nimius sim, si ex Actis Sanctorum referam locos omnes, in quibus Regulæ sanctæ nomen soli Benedictinæ tribuitur: id disertè probant Vitæ sanctorum Richmiri Cenomannensis, Walafridi Palatiolensis, Sturmii Fuldensis Abbatum, & Harlindis Abbatissæ, in Sæculo nostro tertio: item in hocce tomo Vitæ Willelmi Gellonensis Monachi, Eigilis Fuldensis, Benedicti Anianensis, Walæ Corbeiensis Abbatum: quæ Vitæ omnes à Scriptoribus ejus temporis editæ sunt.

Regulæ sanctæ vocabulum Benedictinæ assertum.

Eamdem honoris prærogativam S. Benedicti Regula menuit in Concilio Moguntino cap. 20. ubi loca & ædificia Monachis congrua providentur, *sicut in sancta Regula dicitur.* Et ne fortè ad aliam Regulam detorqueatur hic locus, mox istius sanctæ Regulæ referuntur hæc verba. *Monasterium autem ita debet constitui, ut omnia necessaria intra Monasterium exerceantur:* quæ totidem verba reperiuntur in Regulæ nostræ cap. 66. Moguntino accedit Trosleïanum in cap. 3. ubi laudatâ *sancti & sancto Spiritu pleni beatissimi Patris Benedicti Regulâ*, post aliquot versus hæc leguntur: *In ipso ingressu lectionis sanctæ Regulæ legitur de eligendo Abbate, & qualis debeat esse:* quod argumentum est capitis secundi Regulæ S. Benedicti. Ex variis Regum nostrorum diplomatis, duo tantùm huc profero, unum Caroli Magni, alterum Ludovici Augusti, in quibus *Regula sancta* pro Benedictina usurpatur. Caroli Magni hac de re præceptum pro Cella-nova exstat in hocce tomo, rogatu Benedicti Anianensis Abbatis concessum. Ludovici

Pag. 222.

Augusti litteræ pro subjectione Cœnobii Glannafoliensis Fossatensis habentur apud V. C. Stephanum Baluzium in Appendice tomi secundi Capitularium. Ad hæc, præter memorata Sanctorum Acta; ex Auctoribus sæculi octavi duos, totidemque noni hanc in rem conferre juvat. Primus sit Paulus Diaconus, qui in lib. 6. de gestis Langobardorum cap. 40. de Petronace Casini Abbate agens, *Multorum*, inquit, *ibi Monachorum, nobilium & mediocrium, ad se concurrentium Pater effectus, sub sanctæ Regulæ jugo & B. Benedicti, institutione reparatis habitaculis agere cœpit.* Hæc verba, *sub sanctæ Regulæ jugo*, specialem designant Casini Regulam, non aliam quamcumque, aut Monasticæ vitæ commune institutum. Nec aliam sanè indicant, quàm S. Benedicti Regulam, ad cujus verba ex cap. 58. *sub jugo Regulæ*, hîc Paulus alludit. Ergo quod *de B. Benedicti institutione subdit*, explicationis gratiâ adjectum est. Paulo Diacono suffragatur Alcuinus in Formula Confessionis ad Monachos Turonenses. Sic enim in parte 1. loquitur nomine istorum Monachorum. *Præcepta tua sine intermissione contemno; promissiones meas, quibus me sanctam Regulam servaturum spopondi, momentis singulis violo.* Hîc sine dubio intelligit propriam Cœnobii Martiniani Regulam, id est Regulam S. Benedicti, ut patet tum ex libello de Psalmorum usu, parte 1. ante medium, ubi ait in persona eorumdem Monachorum: *Concede mihi, dilecti tui, Patris mei Benedicti sequi & imitari vestigia*: tum ex his, quæ de ejusdem Monasterii Regula postea dicturus sum. His duobus Auctoribus tertium adjungo Benedictum Anianæ Abbatem, qui in Præfatione metrica ad Concordiam Regularum Benedictinos convenit in hunc modum. Num. 1.

Sumite hæc, Monachi, monita, quæ Regula sancta
Vos monet assiduè.

Nimirum Regula S. Benedicti, in cujus capite ultimo Pater sanctus suos cohortatur ad aliarum lectionem praximque Regularum. Denique Regulæ sanctæ notionem egregiè explicat Hincmarus Remorum Antistes in libro de non trina Deitate. *Sancta Regula*, inquit, *eodem Spiritu sancto, quo & sacri Canones in venerandis Conciliis, per os beati Benedicti promulgata*, &c. Quibus verbis nihil luculentius ad propositum afferri potest. Sic ex Actis sanctorum Monachorum, ex Conciliis Gallicanis ac diplomatis Regum; denique ex auctoribus octavi sæculi ac noni, patet Regulæ sanctæ nomen per octavum nonumve sæculum nulli alii attributum, quàm Regulæ S. Benedicti. Neque locus ullus certus & exploratus ex eorum temporum scriptoribus in contrarium afferri potest. Ex quo consequens est, præmissum Concilii Suessionensis decretum eidem soli Regulæ convenire. Hincmar. tom. 1. p. 442.

Verùm fac elogium istud, non soli Regulæ nostræ proprium, sed omnibus aliis esse commune: nec sic tamen Suessionense statutum ulli alii, quàm nostræ aptari potest. Quippe temporis, loci, ac personarum circumstantiæ omnes ad eam speciatim spectant. In primis cùm dictante S. Bonifacio, aut saltem eo agente istius Synodi decreta, uti & Germanicæ ac Liptinensis, condita sint; hunc locum de Regula S. Benedicti, quam Bonifacius professus erat, jure interpretandum esse nemo non videt. Deinde Synodi Germanicæ Liptinensisque eadem ferè sunt pleraque capitula, atque Suessionensis; quæ Synodi alia post aliam celebratæ sunt intra biennium, eodem Bonifacio singulis præsidente. Ergo ubi capitulorum argumenta respondent, eodem modo ubique explicanda sunt. Itaque cum in Synodis Germanica & Liptinensi *Monachis & ancillis Dei Monasterialibus* præcipiatur, *ut secundùm Regulam S. Benedicti vivant*; eodem etiam sensu Synodi Suessionensis decretum, *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei secundùm Regulam sanctam stabilis permaneat*, de Benedictina interpretandum est.

Et certè si Carolomannus in Regulæ nostræ observationem, quam post modum amplexus est, propensus fuisse dicatur; idem etiam de Pippino ejus fratre, quo præsente Synodus Suessionensis habita est, asserere meritò possumus: siquidem Monasterio S. Galli per Othmarum Abbatem restituto idem Princeps *libellum quem Benedictus Pater de Cœnobitarum conversatione composuerat, eidem Abbati* transmisisse memoratur apud Walafridum Strabum in lib. de miraculis S. Galli cap. II. Denique sub ejus principatu, quotquot in Gallia Cœnobia exstructa sunt, non aliam, quàm S. Benedicti Regulam accepere, quibus Pippinus ipse privilegia amplissima prona voluntate indulsit. Exemplo sunt privilegium Soriciniensi Monasterio concessum anno DCCLIV, aliud Juncellensi anno DCCLXVIII. in Appendice Capitularium. Ad hæc ut Monasteria non minùs duodecim S. Pirminius vel instituit, vel restituit Pippini principatu: sic duo Chrodegangus Mettensis Episcopus in parochia sua construxit sub regula S. Benedicti, testante Paulo Warnefridi in libro de Mettensibus Episcopis. Adde Eikense Virginum, quod à sanctis Harlinde & Reinula *secundùm normam S. Regulæ* ineunte sæculo VIII. conditum est. Ex his omnibus, ut puto, manifestum est, prædictum Suessionensis Concilii decretum, statuentis, *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei secundùm Regulam sanctam stabilis permaneat*; explicandum esse de Regula S. Benedicti: quæ proinde ante id tempus in Gallicano regno jàm ubique recepta erat in Monasteriis; cùm ad Regulæ jam receptæ stabilitatem, non ad ejus admissionem pertineat hic locus.

Baluz. Append. num. XIII. & XV.

Regula S. Benedicti una in Cœnobiis sæculo VIII.

103. Jam satis, ni fallor, demonstratum apparet, eamdem Regulam in antiquiora Monasteria non fuisse invectam sæculo octavo, multo minùs nono, neque per Ludovicum Pium, aut Benedictum Anianensem; neque per Carolum Magnum, aut Casinenses Monachos; neque per Carolomannum, Pippinumve, aut Bonifacium Archiepiscopum Moguntinum; quos omnes Regulæ nostræ cultores ac fautores eximios fuisse constat, non auctores primariæ ejus propagationis in antiquiora Monasteria, quæ ipsam ante sæculum octavum omnia, aut ferè omnia jam admiserant. Et quidem principio illam servavere cum propriis cujusque loci Regulis: at sæculo octavo sola jam ubique servabatur, audiebaturque Regula S. Benedicti apud Gallos & Germanos, ut patet ex omnibus Conciliis, Regum & Imperatorum Capitularibus ac litteris ejus temporis, in quibus nulla Regulæ S. Columbani, aliorumve Patrum mentio reperitur.

Farfensis privilegii clausula explicatur.

104. Unicum invenio diploma Caroli Magni, datum anno septimo & primo regni ejus, hoc est anno Christi DCCLXXIV, quo diplomate Carolus jubet Farfense Monasterium eodem privilegio gaudere, *sicut cetera Monasteria Lirinensium, Agaunensium, & Luxoviensium, ubi prisca Patrum Basilii, Benedicti, & Columbani, vel ceterorum Patrum Regula custodiri videtur*. Qui locus hoc modo explicari debet, ut in illis Monasteriis plures simul Regulæ servatæ fuerint, nempe Regula prisca cujusque Monasterii cum Regula S. Benedicti, quæ in omnibus tum recepta erat. Sic in Luxoviensi Regula nostra servata est cum Regulæ S. Columbani ritibus nonnullis, in Agaunensi cum Tarnatensi, & in Lirinensi cum Regula sancti Basili. Certè in litteris Ludovici Pii eidem Farfensi Monasterio concessis, quibus Caroli patris præceptum confirmat, una fit mentio Regulæ sancti Benedicti, ubi de iisdem Monasteriis agitur. *Sicut cetera*, inquit, *Monasteria, quæ in Francia sub S. Patris Benedicti norma consistunt*. Adeo ut Carolus Magnus in dicto privilegio non tam sui temporis rationem habuisse videatur, quàm superioris: quo tempore plures simul Regulæ Lirini, Agauni, & Luxovii servabantur.

105. Neque verò negari potest, S. Benedicti Regulam in tribus illis Cœnobiis

ante sæculum octavum observatum fuisse. Ejus quippe notitiam atque usum Agaunenses accepere à S. Mauro cùm is in Franciam veniens apud eos hospitatus est. De Luxoviensi res patet, tum ex eo quòd initio sæculi noni Fontanellense Cœnobium ad Regulæ nostræ strictiorem disciplinam revocatum est per Monachos Luxovienses, procurante Ansegiso Abbate, ut constat ex Chronici Fontanellensis scriptore æquali; tum maximè ex eo quòd Sequanenses Monachi eamdem institutionem à Luxoviensibus acceperunt ante sæculum octavum. Certum enim est eo tempore quo Benedictus Anianensis ad S. Sequani Cœnobium accessit, id est anno DCCLXXIII. aut insequente, Regulam S. Benedicti eo in loco servatam, immo jam negligi cœptam fuisse. Eam proinde longè ante istud tempus admiserant Sequanenses. Unde verò acceperant? nempe ex Luxoviensi Monasterio, uti nos docet liber de Vita sancti Frodoberti Cellensis Abbatis. Quippe cùm Waldebertus Abbas Luxovio præesset, ibique moratetur Frodobertus, *vir Apostolicus Bertwaldus, Lingonicæ urbis Episcopus, quemdam ex Cœnobio S. Sequani Abbatem, Theudolenum nomine, eruditionis gratiâ illuc destinare curavit.* Non dubium quin Theudolenus iste, qui *eruditionis gratiâ*, hoc est addiscendæ Luxoviensis disciplinæ causâ, eò perrexerat; ad propria reversus, eamdem postea Monachis imposuerit suis. Hæc verò disciplina jam istic remissa erat, testante Ardone, cùm Benedictus ibi Monachum induit, scilicet anno DCCLXXIII. Regula, inquam, S. Benedicti, ut disertis verbis attestatur Ardo. Itaque fateri necesse est, ejus primariam institutionem, aut certè strictiorem observationem ad Sequanenses per Theudolenum Abbatem fuisse derivatam ex Cœnobio Luxoviensi, ubi proinde medio sæculo VII. jam vigebat.

Si verò id constet de Luxoviensi, quanto magis de aliis beati Columbani Monasteriis, quæ principis hujus Cœnobii exemplum sequebantur? De Lirinensi nihilo major dubitandi occasio relicta est. Nam Benedictus Anglus, cognomento Biscopus, qui variis perlustratis Monasteriis eam vivendi normam, teste Beda, Wiremuthensi ac Girwensi ab se erectis imposuit, qualem in aliis perspexerat, didiceratque; Monachi vestem induit in Cœnobio Lirinensi. Quam verò Regulam Monachis suis tradiderit, exponit Beda in lib. I. de ejus vita, scilicet *Regulam magni quondam Abbatis Benedicti*, quam morti proximus discipulis suis commendavit. Eam igitur Lirini didicerat sub annum DCLVI, quo ferè anno istuc accessit. Paullo pòst S. Aigulfus, is qui B. Patris Benedicti reliquias Casino Floriacum transtulit, Lirino præfectus est, ubi tam Regulam nostram tunc temporis viguisse, quàm Aigulfum eidem paruisse exploratum est. Hinc explicata manet clausula Farfensis privilegii à Carolo Magno concessi, idque unum ex eo colligi potest, nimirum primarias Lirinensium, Agaunensium & Luxoviensium Regulas, id est sancti Basilii & S. Columbani, saltem aliqua ex parte & secundùm aliquos ritus unà cum S. Benedicti Regula viguisse in istis locis: tametsi hæc Regularum conjunctio longè ante concessi privilegii tempus, ut demonstravi, facta fuerat in illis, immo & in aliis tam Columbani, quàm aliorum veterum Patrum Cœnobiis: in quibus haud seriùs sæculo septimo recepta est Regula S. Benedicti.

106. Et quia huc devenimus, quædam hanc in rem momenta cùm nova, tum alibi jam à me exposita adhuc semel exhibere juvat, ut in posterum non sit necesse idem argumentum retractare. In primis occurrit Synodus Augustodunensis, in cujus cap. 15. ita statutum invenio. *De Abbatibus verò vel Monachis ita observare convenit, ut quidquid canonicus ordo vel Regula S. Benedicti edocet, & implere, & custodire in omnibus debeant.* Ubi observare convenit hæc verba, *canonicus ordo*, tantumdem sonare, ac Canonum leges, quas cum Regula S. Benedicti observari præcipit Synodus Augustodunensis; nam *vel* hoc in capite, uti alibi passim, non

Regula nostra sæculo VII. in Gallia recepta ubique.

disjunctivè, sed conjunctivè usurpatur. Hanc canonici ordinis acceptionem probat capitis argumentum, quod est *de Abbatibus, eorumque Monachis*. Neque enim hîc de Canonicis sermo est. Hujus statuti ratio, quæ mox subjicitur, sententiam nostram apertè confirmat. Est autem ratio ejusmodi. *Si enim hæc omnia fuerint legitimè apud Abbates vel Monasteria conservata; & numerus Monachorum Deo propitio augebitur, & mundus omnis per eorum orationes assiduas malis carebit contagiis.* Si hoc in loco de Canonicis ac Monachis actum esset, ratio utrisque communis esse debuerat. Præterea in subsequentibus ejus capitis sententiis varias Monachis leges præscribunt, aut potiùs inculcant Patres, Canonicis nullas. Certè in eodem sensu *canonicus ordo* sumitur à Gregorio Magno in lib. II. epistola 54, & apud alios Auctores. Gregorii locum huc afferre sufficiat. Is Johanni Defensori significat, *Monachos Monasterii in Capricana insula* perversè agere; eidemque mandat *ad prædictum Monasterium accedere, & quæ resecatione digna repererit, corrigere, sicut* CANONICUS ORDO *desiderat*, id est canonum sanctiones atque decreta: quo in sensu etiam accipitur in præmisso capite Augustodunensi.

Porro hæc Synodus constabat *quinquaginta quatuor Episcopis Christiaci* congregatis, ut ex Leodegarii testamento observavi in Præfatione secunda Sæculi tertii. Non ergo Diœcesana dumtaxat fuit hæc Synodus, sed ferè nationalis: tum quia per ea tempora Synodi pæne omnes, in quibus canones condebantur, erant minimùm provinciales: tum quia statuta Synodi Augustodunensis censentur inter Canones Ecclesiæ Gallicanæ: tum quia pro universa Gallia condita sunt, probante canone sexto, *ut in civitatibus non inveniantur Monachi.* Dicuntur autem *canones S. Leodegarii*, quòd eorum auctor fuerit Episcopus sanctus: *Augustodunenses* verò *canones* ab antiquis, ut patet ex formula 36. novæ collectionis Baluzianæ, propterea quòd in Diœcesi ejus civitatis conditi sunt. Itaque in toto Franciæ regno, anno tertio sive quarto Theoderici Regis, una sancti Benedictini Regula cum decretis canonum Monachis præcipitur, non ut primùm admittatur, sed ut *conservetur & impleatur.*

Præf. num. 83.

107. In tanta rerum veterum distantia & obscuritate, huic rei confirmandæ quædam argumenta conferre satis fuerit de nonnullis variarum Galliæ provinciarum Monasteriis: ut de ceteris conjecturam faciant æqui rerum æstimatores. In Burgundiæ regno sola S. Benedicti Regula novis Cœnobiis imponebatur sub medium sæculum septimum. Id colligo ex duplici ejus temporis formula, quam utramque ex vetustissimo codice ab annis ferè nongentis exarato eruit eruditur vir Stephanus Baluzius. Prima formula est ordine XXXVII, nempe *qualiter chartam faciat qui Monasterium in proprio ædificat.* Inter cetera statuitur, *ut cùm Abbas istius loci acceperit transitum, quemcumque de semetipsis Monachi ibidem habitantes secundùm Regulam B. Benedicti meliorem invenerint, ipsum Abbatem ibidem constituant.* Si verò talis istic defuerit, *potestas maneat ipsis Monachis, ubicumque in propriis Monasteriis rectiùs & sanctiùs secundùm Regulam S. Benedicti invenerint expetere,* &c. In fine conditor supplicat *glorioso Domno, qui est temporibus modernis, & futuris successoribus, quos Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, ut hoc suæ voluntatis statutum adversus omnes* inviolatum servet. Eadem leguntur in sequenti formula, *Qualiter privilegium condatur.*

In Burgundia.

Porrò utraque hæc formula, in Appendice nostra habetur, conditaque est sæculo VII. quo tempore Burgundiæ regno proprius Rex præerat. Nam ab eo tempore, nimirum à principatu Chlotarii secundi, defecit istorum Regum successio usque ad annum DCCCLV. quo Carolus Provinciæ Rex constitutus est ab Lothario parente suo, cui regno pars magna Burgundiæ parebat. Verùm regius

codex

codex, quo usus est Baluzius, ante imperium Ludovici Pii scriptus fuerat. Unde consequens est prædictas formulas superiorum Burgundiæ Regum tempore fuisse conditas, id est ante finem sæculi septimi: quo proinde tempore, & nova quæ condebantur, & alia vetera jam S. Benedicti Regulam servabant. Siquidem ubi mortuis Abbatibus deficiebant in novis Monasteriis Monachi ad ea regenda idonei, ex vicinis alii ejusdem Regulæ professores accersebantur. Hanc scribendi instrumenti formam imitatus est Widradus anno DCCXX. in suo testamento pro conditione Cœnobii Flaviniacensis. In eo enim testamento Widradus constituit, ut Abbas Flaviniacensis Monachos suos *regat secundùm Regulam S. Benedicti*: Abbate verò mortuo eligant Fratres religiosum successorem, aut ex se ipsis, aut certè (si talis apud eos inveniri non possit) ex *proximis Monasteriis*. Itaque eamdem Regulam sectabantur proxima quæque Monasteria, scilicet Reomaënse S. Johannis, Sigestericense S. Sequani, Besuence, Divionense S. Benigni, Æduense S. Martini, Autisiodorense sancti Germani, & Melundense, quod Molomense vocant recentiores.

108. In provincia Lugdunensi prima, ad quam pleraque ex his Monasteriis pertinebant, facilè principem locum obtinebat insulæ Barbaræ Cœnobium, in Araris meditullio, paullo supra Lugdunum situm: in quo, eodem tempore, id est medio sæculo VII. vigebat Benedictinum Institutum. In hujus rei confirmationem proferuntur Chlodovei secundi litteræ, quæ nulla infitiatione legitima refelli possunt. Sanè Benedictus Anianensis Abbas eidem loco præfectus est à Carolo Magno, ut senio lapsam Regulæ Benedictinæ disciplinam ibidem restitueret, testante Leidrado Lugdunensi Archiepiscopo in epistola ad Carolum Magnum: nec dubium quin eamdem etiam restituerit Viennæ, ubi duodecim sæculo VII. Cœnobia erant utriusque sexus. De Lirinensi Asceterio actum superiùs. In Provincia Lugdunensi.

109. In provincia Aquitanica prima, Albigensi pago, Castrensem Abbatiam *construxerunt tres viri pii & nobiles sub Regula S. Benedicti*, & Ecclesiam in ejusdem Sancti honorem dedicari curarunt, *anno Domini* DCXLVII. Eodem tempore Cadurcis præerat Desiderius piissimus Episcopus, ante cujus pontificatum *à Cadurcis secta Columbani procul aberat, instituta B. Benedicti longè distabant. Desiderii autem tempore hæc secta Caturcæ intravit, hujus sub die hæc religio adolescere cœpit*, nempe in Marciliacensi, aliisque Cœnobiis. Hujus rei testis est auctor gravis in Vita ejusdem Desiderii. In Aquitania secunda apud Pictones Mariacense Cœnobium sub S. Juniano Abbate Regulæ nostræ paruit, ut scribit Wlfinus Boëtius in ejus Vita. Et S. Maxentii Abbatia idem institutum servabat sub regimine sancti Leodegarii Abbatis, postea Episcopi Æduensis. Idem de Ansionensi sancti Jovini & Quinciacensi Asceteriis sentiendum est, ex Vita S. Aicadri Abbatis. Narbonensi,

110. In civitate Turonica unum ex præcipuis Monasteriis erat Martinianum, in quo S. Benedicti Regula vigebat sæculo VII. Id disertè probant litteræ Ibbonis ejus urbis Episcopi, in quibus Chrotperti ac Bertoni hac de re privilegia laudantur. Exstant in hujusce tomi Appendice Ibbonis litteræ, quarum fragmentum olim accepi ex Chartario Martiniano, idque retuli in Præfatione Sæculi primi. At postea integrum privilegium in MS. codice Thuaneo ante annos octingentos exarato reperi, in privilegii formam redactum: in quo eadem omnino verba, atque in fragmento Martiniano, leguntur, suppressis dumtaxat propriis nominibus Episcoporum. In eo porro privilegio, quod sub Christi annum DCCX. Guntramno Abbati concessum est, statuit Ibbo, „ ut si Abbas ab hac luce discesserit, per electionem memoratæ Congregationis Monasterii, quorum vita perfecta creditur, „ sicut Regula sancti Benedicti edocet, in eorum consensu solidetur, sicut & auc- Turonensi. *Præf. Sæculi I. num. 68.*

„ toritas Papæ urbis Romæ Adeodati continet per privilegii seriem. *Et multis in„ terpositis :* Nos inspirante Domino plena devotione deinceps in idipsum venerabi„ lem Guntramnum Abbatem, suamque Congregationem, vel præfati Monasterii „ S. Martini Antistitem, volumus confirmare, ut inspecta ipsa privilegia tam de„ cessoris nostri Chrotperti, Bertoni, quàm & Adeodati Papæ urbis Romæ, seu „ confirmationes gloriosorum Regum, ut nostro tempore vel successorum nostro„ rum omnimodis inviolabiter conserventur, &c. Ego in Christi nomine Ibbo, „ etsi peccator, Episcopus hoc privilegium integra voluntate & devotione ad Mo„ nasterium S. Martini, ubi ipsi Monachi secundùm Regulam S. Benedicti con„ versari videntur, subscripsi. „ Has litteras nemo in falsi suspicionem adducere potest; idque vetant causæ potissimùm duæ. Prima est, quòd in privilegii formulam redactæ sunt ab annis fermè nongentis, ut patet ex codice Thuaneo, in quem relatæ fuerunt, vel ex ipso autographo, vel ex autographi exemplo incorrupto: quandoquidem Martiniani Cœnobitæ jam inde ab ineunte Caroli Magni principatu cucullam monasticam abjicere meditabantur, & deficere à S. Benedicti Regula, cujus proinde memoriam Ibbonis privilegio inserere abhorruissent. Altera causa est, quòd privilegium istud ab octingentis & septuaginta annis pænes se adservant Monachis suffecti Canonici sæculares : quorum potiùs intererat Regulæ S. Benedicti mentionem supprimere, quàm in ejus gratiam ficta interpolatione illud vitiare. Verùm etsi nobis deesset Ibbonis privilegium, alia suppeterent argumenta, quibus Martinianam Ecclesiam nostris quondam institutis paruisse demonstraremus. Una quippe id evincit Alcuini auctoritas, qui in formula confessionis Martinianis Monachis directa eos inducit pœnitentes, quòd *promissiones suas, quibus sanctam Regulam servaturos se spoponderant, momentis singulis violarent.* Et in libello de Psalmorum usu, in eorum persona, *Concede mihi,* inquit, *dilecti tui Patris mei Benedicti sequi & imitari vestigia.* Illud autem præsidii causæ nostræ addit Ibbonis privilegium, quòd ante illud tempus, id est ante annum DCCX. Martiniani *Monachi secundùm Regulam S. Benedicti conversari videbantur,* ut privilegii verbis utar, id est re ipsa conversabantur, ut res palam omnibus erat. Ex quo consequens est, Regulam hanc jam ibidem viguisse sæculo septimo. Si verò id de Martiniano constat, cur non etiam de Majori-Monasterio?

111. Fluxit ea disciplina in hæc aliaque ejusdem provinciæ Cœnobia ex Glannafoliensi agri Andegavensis, *in quo venerabile corpus S. Mauri Patris Benedicti discipuli jacebat humatum, ubi olim ipse Deo dilectus cum sibi subjectis multis Fratribus sub sancta Regula deguit,* ut lego in diplomate Ludovici Pii apud V. C. Stephanum Baluzium in Appendice ad Capitularia. Prope Namnetum civitatem Martinus Abbas Vertavum condendo Monasterio elegit, in quo *Regulæ beatissimam statuit normam, quam satis arduam & discretionis censurâ præcipuam* (quod Benedictinæ elogium est apud Gregorium Magnum) *olim ipse à transalpinæ regionis partibus fertur detulisse,* nimirum post medium sæculum sextum, ex secunda ipsius Vita. Apud Cenomannos sæculo septimo duo vigebant sub eadem Regula Parthenones, unus de Prato, in quem S. Adrechildis Abbatissa Regulam nostram ex Suessionensi B. Mariæ Parthenone intulisse perhibetur : alter sanctæ Scholasticæ, ubi ipsius sanctæ Virginis reliquiæ Casino advectæ reconditæ sunt. Pæne prætermiseram Heriense Asceterium, quod S. Filibertus; & Antrense, quod S. Hermelandus in Namnetensi pago ad idem institutum composuere. Filibertus Abbas erat etiam Gemeticensis, Hermelandus Monachus Fontanellensis.

Append. ad Cap. num. lij.

112. Duo hæc Cœnobia in provincia Rotomagensi* ceteris præeminebant sæculo septimo, erantque veluti duo seminaria sanctorum Monachorum. Fontanellense

* Rotomagensi.

condidit regnante Chlodoveo juniori, rexitque per annos ferè viginti Wandregisilus Abbas sanctus: cui successit Lantbertus in annos undecim; Lantberto Ansbertus, dein Archiepiscopus Rotomagensis, qui in Synodo apud eamdem urbem habita statuit, *ut sicuti sub ejus regimine, ita inantea, & ipsi Fontanellenses, & posteri eorum, secundùm Regulam sancti Patris Benedicti fideliter Christo deservirent:* eum ad modum quo Patres Synodi Suessionensis postea decreverunt, *ut Ordo Monachorum vel ancillarum Dei secundùm Regulam sanctam stabilis permaneret.* Hæc Synodus Rotomagensis celebrata est anno XVI. Theoderici Regis, teste Aigrado Monacho subæquali, qui annus Christi anno DCLXXXIX. respondet. Itaque sub Ansberti Abbatis regimine Fontanellenses jam vivebant ad Regulæ nostræ præscriptum. Certè ab ineunte dignitate Ansbertus *assiduè meditabatur, quale susceperat onus, videlicet commissi à Domino gregis regere animos, & multorum servire moribus,* uti præscribit S. Benedictus in Regulæ cap. 2. Sub Lantberto Abbate ejus decessore, idem vigebat institutum. Is enim Condedum, futurum Monachum, Fontanellam accipiens, *post orationes ad Dominum & salutationes fraternas & spiritalia colloquia, omnem humanitatem, ut monastica dictat Norma, eidem viro sancto cum suis omnibus exhibuit.* Hæc monastica Norma haud alia est à Benedictina, quæ hunc suscipiendi hospitis ritum totidem verbis præscribit in cap. 53. Accedit quòd S. Hermelandus ab eodem Lantberto in Monachum attonsus, ac deinde ab ipso in Armoricam missus, *ut novus Benedictus effulsisse* in Antrensi Monasterio perhibetur. Quod sanè elogium Hermelando non rectè tribueret vitæ scriptor æqualis, si is sancti Patris mores ac Regulam non fuisset sectatus. Denique nulla mutatæ ab Ansberto Abbate Regulæ vestigia, nulla occasio, mentiove reperitur. Quin immo apud Aigradum Lantbertus *cœpit cariùs diligere Ansbertum; sicut monastica docet Norma, nitore religionis pollentem omnimodis diligendum,* nempe Regula S. Benedicti, qui in cap. 2. Abbatem monet, ut *nullum* Monachorum suorum *plus amet, quàm alium, nisi quem in bonis actibus invenerit meliorem.* Hanc ergo Regulam cum suis sectabatur Lantbertus, quam proinde à Wandregisilo primo loci Abbate acceperat. Certè, Aigrado referente, postquam Wandregisilus Monasterium construxit, *cum magna Monachorum cohorte sub sanctæ Regulæ jugo laudabilem ducebat vitam.* Aigradus Fontanellæ Monachus erat sub Hiltberto Ansberti successore, Benedictinæ utique Regulæ sectator: quam *sanctæ Regulæ* nomine haud dubiè designavit, uti ab auctoribus sæculi octavi ac noni omnibus designatam fuisse superiùs * demonstravi. Pergit idem auctor scribere de Wandregisilo, qui Ansberti monasticum habitum petentis *postulationem audiens, inducias consulendi super hoc dicebat habere se velle, ut, sicut apostolica & monastica docet Regula, sciret ad quid venerat.* Quæ totidem verba sunt Regulæ S. Benedicti in cap. 58. Prætrea Waningus filium suum Desideratum monasticis disciplinis *sub forma & institutione sancti Patris Benedicti* Wandregisilo imbuendum tradidisse memoratur in fragmento relato apud Bollandum. Ad hæc sanctus Wlframnus instante morte, quæ DCCXX, accidisse dicitur, Fontanellenses admonuit, ut *instituta disciplinæ regularis, quæ à sancto Patre Wandregisilo didicerant, vel in ipso vidissent, vel in Patrum præcedentium factis sive dictis invenissent, indefessa instantia sequerentur.* Proinde eadem instituta, quæ Fontanellæ præscripserat Wandregisilus, immutata vigebant anno DCCXX, qui secundus & vigesimus erat ab obitu S. Ansberti. Denique Fontanellensis Chronographus anonymus, qui principatu Ludovici Pii scribebat conqueritur de Teutsindi Abbatis regimine, *cujus tempore status vitæ innocentis, quem in eodem Cœnobio secundùm eximii Patris Benedicti Normam excolendum fore beatus Pater Wandregisilus instituerat, ob inopias plurimas fluctuare cœpit.* Hinc nemo dubitare potest, non aliam,

* *Num.* 102.

quàm S. Benedicti Regulam Fontanellæ primitus fuisse impositam à S. Wandregisilo; idque ita sensisse non solùm Chronographum Fontanellensem, sed etiam Aigradum, cujus auctoritatem nonnulli perperam nobis objiciunt: quæ objecta dilui in Sæculi tertii Præfatione secunda *. Ceterùm ex Fontanellensi eadem institutio derivata est in Ogiense Diœcesis Trecensis Monasterium per S. Godonem; & in Fiscamnense per sanctam Hildemarcam Abbatissam, quam Wandregisilus ex Burdigala civitate, ubi Sanctimonialium Parthenona regebat, accersivit.

V. Supra pag. 75. num. 49. & seqq.

113. Wandregisili amicus & aqualis erat S. Filibertus, qui Monachum Resbaci professus sub sancto Agilo Abbate, in ejus locum postea successit: sed ob quorumdam vexationes loco cedere compulsus, *cœpit Sanctorum Cœnobia circuire; ut aliquid emolumenti ex susceptione sanctitatis valeret accipere.* Quippe *lustravit Luxovium & Bobium, vel reliqua Cœnobia sub Norma S. Columbani degentia, atque omnia Monasteria, quæ intra suum gremium Francia & Italia, ac tota concludit Burgundia: astuta intentione providens, ut quidquid melioribus florere videret studiis, hoc suis traheret exemplis.* Hinc *Basilii sancti charismata, Macarii Regulam, Benedicti decreta, Columbani instituta sanctissima, lectione frequentabat assidua: sicque onustus virtute aromatum sequacibus sanctum monstrabat exemplum.* Harum Regularum præsidio atque usu fultus, Cœnobium Gemeticense condidit in agro Rotomagensi ad Sequanam; illudque ad earumdem Regularum præscriptum administravit. Dein *multa Monasteria per ejus exemplum sunt constructa in Neustria: & confluebant ad eum Sacerdotes Domini, cupientes exemplum illius imitari, & de ejus Regula sua ornabant Cœnobia.* Prodiit ex Gemetico Sidonius Monachus sanctus, ejusdemque loci Cellelarius, qui ad Caletos eo annuente migravit, ut Cœnobium nomine suo postea insignitum exstrueret. Istic Monastica veste donatus est sanctus Leutfredus, primus Abbas & conditor Cœnobii Madriacensis. Ipse verò Filibertus *aliud construxit Cœnobium, nomine Pauliacum, decem millibus à Gemetico sequestratum: ubi sanctarum congregavit multitudinem feminarum*, quas *sub Religionis norma gubernabat* sancta Austreberta, quæ ex Tarvanensi pago istuc accita est. Tandem Filibertus Ebroini invidiam declinans, sanctum Aicadrum Quinciacensem Abbatem, Regulæ sancti Benedicti (ut ejus actis patet) servantem, Gemetico præfecit: tum in Herium insulam transmigravit, ubi condito Heriensi Cœnobio mortuus, sepultusque est.

Belgicâ

114. Eadem tempestate rem Monasticam mirificè illustrarunt, propagaruntque in primis Audomarus cum collegis suis, Remaclus, Amandus, Bercharius, & Ursmarus, præter Eligium Episcopum, qui Tornaci Cœnobium sancti Martini, Walaricum, qui Leuconaense; & Richarium, qui Centulense & Forestense condiderunt. Audomarus ex Monacho Luxoviensi Morinorum Episcopus promovente Dagoberto creatus, præcipuè sategit, ut Diœcesim suam novo Monachorum cœtu exornaret. Erant id genus piorum hominum apud Morinos plurimi jam inde à tempore Victricii Rotomagensis Antistitis, probante Paulini Episcopi Nolani Epistola ad ipsum. Et S. Treverius Monachus, *ex genere Romanorum Cadurcensi territorio ortus, Monasterium, quod in suburbio Tarowanicæ urbis situm erat, expetiit* sæculo VI. Ad Audomarum protinus accessere populares ejus Mummolenus, Ebertramnus, & Bertinus: in horum gratiam ædificatum est vetus Monasterium, cui Mummolenus; tum Sithiense, cui Bertinus Abbas præfuit primus, Mummoleno rapto ad sedem Noviomensem; Ebertramno in Abbatem Basilicæ S. Quintini quæ tum Monachorum erat, assumto. Monasterio Sithiensi constructo consultum voluit Audomarus, dato Privilegio, *ut quieti sub Regula sancta Monachi* ibi *viverent, anno Chlotarii Regis sexto.* Ex

eodem Asceterio processere Monasteria (si Iperio credimus) duodecim : ex quibus Bergense conditum est à S. Winnoco Abbate, quem Bertinus *sub Norma pii Patris Benedicti edocuit ferre jugum Christi*.

115. Totidem Monasteria in Arduennæ saltu erexisse dicitur ab Herigero Sigibertus Austrasiorum Rex, hortante in primis Remaclo Trajecti ad Mosam Episcopo, cui Stabulense ac Malmundariense Monasteria acceptam referunt originem suam. Remaclus Monachus fuerat, Abbasque primus Sollemniacensis apud Lemovicenses Cœnobii, quod S. Eligius in fundo paterno ædificarat *ea conditione, ut Monachi Regulam Beatissimorum Patrum Benedicti & Columbani firmiter tenerent*. Testes hujus rei litteræ ab Eligio concessæ *anno decimo Dagoberti Regis*, quales exstant in fine Sæculi secundi. Has litteras probat Vita S. Tillonis, confirmat Synodus Suessionensis anni DCCCLXVI. quæ solius Regulæ S. Benedicti meminit, relata hac clausulá testamenti Eligiani. Per idem ferè tempus floruit S. Adela Dagoberti Austrasiorum Regis filia, quæ Palatioli apud Treviros Cœnobium exstruxit, *in eoque Monacharum cœtum sub disciplina & Regula S. Benedicti viventium aggregavit*, quibus ipsa præfuit Abbatissa. Id probat ejus testamentum, quod anno XII. Theoderici Regis conditum est.

116. Remaclo in sedem Trajectensem suffectus est S. Amandus, qui Monachus primùm Cœnobii S. Martini apud Turonos, deinde procurante Chlotario Francorum Rege absolutè ordinatus Episcopus, demum jussu Dagoberti post Remaclum admotus est Cathedræ Trajectensi. Is non solùm Nantense Vabrensis pagi Cœnobium, sed alia complura in Belgio exstruxit quorum præcipua fuere Gandense, postea S. Bavonis dictum; & aliud Blandiniense S. Petri in eadem urbe Gandavo; tum Elnonense virorum, & Marcianense duplex in pago Tornacensi: quibus postea Barisiacense agri Laudunensis accessit. Unus ex Amandi præcipuis discipulis fuit S. Bavo, primæ in Belgio nobilitatis vir: cujus acta in litteras retulit Anonymus ferè æqualis, à Rabano atque Adone laudatus in Martyrologiis. Ex his actis discimus, Gandense Monasterium (quod etiam de Blandiniensi dicendum) primitus insedisse Monachos, quibus S. Amandus Abbatem Florbertum imposuit cum Regula S. Benedicti, quam ipse in Martiniano Cœnobio professus erat, uti demonstravi in Præfatione Seculi secundi & in Præfatione secunda tertii *. Idem præstitum in Elnonensi & Marcianensi. Istic Monasterium erat duplex, virorum ac puellarum. Viris Præfectus est Jonatus, quem nonnulli eumdem esse cum Jona Bobiensi Monacho existimant. Nec vana sanè conjectura. Nam Jonas iste Abbatis nomine donatur in Vitæ S. Walarici cap 6. his verbis: *Jonas Abbas vir magnus, eloquentiâ plenus, dictandi peritus*; idemque est *Jonas Abbas*, qui librum de vita S. Johannis Reomaënsis Abbatis expolivit.

* V. Supra pag. 61. §. 2. & pag. 78. num. 53. & seqq.

Denique Jonas ipse Bobiensis Monachus in præfatione ad vitam S. Columbani huic sententiæ non obscurè attestatur in hæc verba. *Quamquam me & per triennium Oceani per ora vehat & scabra lintris adacta; has quoque scatens, molles sectando vias, madefacit sæpe & lenta palus Elnonis plantas, ob venerabilis Amandi Pontificis ferendum suffragium, qui his constitutus in locis veteres Sicambrorum errores Evangelico mucrone coërcet*. Quidquid sit de Jonæ prælatura Marcianensi; hinc saltem constat eum sæpe ventitasse ad Elnonense Monasterium causâ visendi Amandi, qui ex ejus consuetudine coram didicit S. Columbani ritus, quos cum Regula S. Benedicti, ut probat ejusdem Amandi privilegium à me editum ad calcem Sæculi secundi, præscripsit Cœnobio Barisiacensi ab se constructo *sub regula*, inquit, *domni Benedicti seu domni Columbani*. Sub S. Pontificis auspiciis Ghis-

lenus Cellense, Gertrudis Nivialense, Aldegundis Melbodiense, Waldetrudis Castrilocense, Vincentius seu Madalgarius Altimontense ac Sonegiense Monasteria condiderunt: & S. Vindicianus Atrebatensis Episcopus Cœnobio S. Vedasti ab se instituto Abbatem primùm præfecit Hattam, accitum ex Blandiniensi.

117. Interea Landelinus, cognomento Morosus, Autberti Cameracensis Episcopi hortatu conversus ad meliorem frugem, secessit primùm *in locum super fluvium Sambram situm, qui ex nomine rivuli decurrentis in prædictum flumen vocatur Laubacus: & ibi construxit sibi & discipulis suis monasteriales habitationes.* Postea Crispiniacum se recepit, & Laubaco *præfecit beatum Ursmarum*, teste Balderico, *piis moribus præditum, in functoria tantum prædicatione sacratum Episcopum.* Is præter S. Mariæ Ecclesiam, quam in vertice montis ad Fratrum sepulturam erexit, alia duo condidit Cœnobia, Alnense scilicet, quod nunc Cisterciensis est Ordinis, *ad Sambram; & Waslarense in finibus Faniæ, versus Teorasciæ saltum.* Waslarensi *Dodonem præfecit, virum admodum sanctum,* inquit Fulcuinus in Chronici Laubiensis cap. 4.

118. Quin etiam Bercharius, monasticis Regulis apud Luxovium institutus, favente Nivardo Remorum Pontifice rempublicam Monasticam egregiè illustravit. Et primùmquidem opitulante Childerico Rege Cœnobium Altivillarense in agro Remensi, postea Dervense in Catalaunensi ædificavit cum Parthenone puellarum, quibus Waltildem præfecit Abbatissam. Waltildis hæc unà cum marito suo Waimero fundum suppeditavit condendo Cœnobio Dervensi; tum postea velo suscepto Sanctimonialis ac demum Abbatissa effecta est. Dervensi virorum ac puellari Monasterio privilegium concessit Bertoëndus Catalaunensis Episcopus *anno secundo Chlodovei Regis*, quale exstat in Spicilegii tomo X. decernens inter cetera, *ut si aliquando ipsa Congregatio de eorum religione tepidè egerint, secundùm Regulam sancti Benedicti vel Domni Columbani ab eorum Abbate vel Abbatissa, qui pro tempore spiritalis Pater vel Mater exstiterint, corrigantur.* Nivardus idem sancivit pro Altivillarensi, referente Frodoardo in historiæ lib. 2. cap. 7. idemque Viriziacensis Cœnobii *Monachis sub Perrone Abbate Deo servientibus immunitatem instituit, ut nullus Ecclesiasticorum judicum eos indebitè in aliquo inquietare præsumeret; sed eis quieto ordine sub sancta Regula vivere ac Deo servire liceret*, ex eodem auctore in lib. 2. cap. 6. Nivardo successit Regulus seu Reolus, qui *construxit Monasterium Orbacense in loco, quem promeruit dono Regis Theoderici per ipsius licentiam, suffragante quoque Ebroino Majore-domus*, inquit Frodoardus in ejusdem libri cap. 10. *Impetravitque Domnus idem Reolus à Monasterio Rasbacensi sex Monachos, qui regimina sanctæ Regulæ ibidem tenerent, & alios ea docerent.* Per sæculum septimum *Regulæ sanctæ* nomine ita designatur Regula S. Benedicti, ut tamen Regulam S. Columbani, aliasque complectatur nonnumquam; ut patet conferenti duplicem S. Præjecti Vitam. Nam in priori, quæ ab Auctore æquali scripta est, Camelariensis Parthenon dicitur fabricatus *ex Regula dumtaxat virorum sanctorum, id est S. Benedicti, & S. Cæsarii, atque Columbani:* in posteriori Auctoris item coætanei, *sub norma sanctæ Regulæ.* At sæculo octavo & insequenti Regulæ sanctæ vocabulum soli Benedictinæ tribuitur. Tametsi Frodoardus, sæculi decimi scriptor, Regulæ sanctæ nomen ac sensum ex sæculi septimi litteris atque usu aliquando usurpavit, nempe pro Regulis S. Benedicti & S. Columbani simul conjunctis. Cùm igitur Reolus ex Cœnobio Resbacensi Monachos, qui Regulæ utriusque *regimina* sectarentur, Orbacum induxerit; consequens est, utramque hanc Regulam jam tum viguisse apud Resbacenses.

Apud Meldos, Parisios, 634.

119. Situm est Monasterium istud in Briegio ad torrentem Resbacem, condi-

tum à Dadone seu Audoëno, postea Episcopo Rotomagensi. Dadoni fratres duos tribuit Dagoberti diploma pro Cœnobio Resbacensi, & Hildegarius Meldorum Antistes in Vita S. Faronis Meldensis Episcopi, videlicet Adonem & Radonem: ex quibus Radonem rejiciendum censet eximius vir Hadrianus Valesius, cujus sententiæ subscripsi in Sæculo II. Adonem Jotrense Monasterium duplex, Radoliense Radonem auctores agnoscunt. Præterea Monasticum sanctæ Crucis apud Meldos à sancto Farone erectum est, Eboriacense à sancta Fara seu Burgundofara, paullo ante, quàm Furseus Latiniacensi, ac Balthildis Regina Calensi Virginum intra Parisiensem pagum, & Corbeiensi virorum intra Ambianensem construendis admoverent manum. His omnibus illustrius fuit S. Dionysii amplissimum Cœnobium, quod Dagobertus in agro Parisiaco regia magnificentia exstruxit, instituto perennis psalmodiæ officio, quod postea Aigulfus Abbas abrogavit. Ejus loci Monachos ad Canonicorum solutiorem vitam inclinantes Ludovicus Pius revocavit ad cultum Regulæ S. Benedicti. Eodem Dagoberto favente Geremarus Flaviacensi Asceterio dedit originem, *construxitque omnia necessaria monasticæ vitæ congrua, vel artes diversas, quas intra Monasterium exerceri utile est, ut non esset Monachis necessitas vagandi foras: quia, sicut B. Benedictus dicit, omnino animabus eorum non expedit*, ut legitur in ipsius Geremari Vita, scripta ab auctore (ut puto) æquali.

120. In urbe Senonica antiquum est S. Petri Cœnobium ab Theodechilde Regina conditum ante medium sæculum sextum: cujus loci Monachis Emmo ejusdem civitatis Episcopus privilegium concessit anno tertio Chlotarii Regis, Christi DCLVII, hac inductus ratione, *quod sancto desiderio succensi sub Regula B. Benedicti, & modò Luxoviensis Monasterii consistere deliberarent*. Annuit Emmo cum Episcopis comprovincialibus, statuitque, ut si aliter ipsi Monachi egerint, *secundùm Regulam ipsius Domni Benedicti & S. Columbani corrigantur*. Præerat tum isti Cœnobio Aighilenus Abbas: sub quo S. Ebbo Monachus, postea Episcopus Senonensis, *obedientiam Regulæ magistram cum humilitatis gradibus* (quos in Regulæ cap. 8. exponit S. Benedictus) familiari usu exercuisse dicitur. Habes in Sæculi tertii Appendice integrum Emmonis privilegium, ad cujus exemplum Drausio Suessionensis Episcopus, qui eidem subscripsit, consimile impertiit illustri Parthenoni B. Mariæ apud Suessionas, editum in Probationibus Gallicæ historiæ ejusdem Cœnobii. Inde educta est sancta Ada seu Adrechildis, quæ petente Cenomannensi Episcopo ad Cenomannicam urbem venit, & in suburbano Parthenone de Prato, cujus superiùs mentio facta est, *Regulam S. Benedicti docuit*, ut tradunt acta vetera Aldrici Episcopi Cenomannensis. Revertor ad provinciam Senonensem, in qua nescio an situm erat Cœnobium Virginum, B. Mariæ, S. Columbæ, atque S. Agathæ sacrum: cui Cœnobio Joannes Papa IV. privilegium concessit, in quo ejus loci Sanctimoniales ait militasse sub Regula S. Benedicti, aliisque, ut postea fusiùs exponam *. De Gajacensi * beatæ Mariæ Parthenone (qui modò Prioratus est in pago Wastinensi, pendens à Cœnobio S. Faræ) privilegium istud explicari posse aliquando suspicabar. At S. Mariæ, & beatis Apostolis Petro & Paulo sacratum erat, ut patet ex formula 41. apud Bignonium.

In provincia Narbonensi.

* Num. 123.
* Giy.

121. Floriacense Asceterium in agro Aurelianensi ad Ligerim erexit Leodebodus Abbas Aurelianensis, illudque B. Mariæ & S. Petro dedicari curavit. Ibi *Monachi juxta Regulam sanctissimi Benedicti & domni Columbani* primitus *constitisse* memorantur in ipsius hac de re testamento, *quod anno secundo Chlodovei* junioris conditum est. Istuc sancti Patris Benedictini reliquiæ curante Mummolo Abbate paullò pòst Casino advehuntur. Ad eadem quoque tempora pertinere videtur Cœno-

bium, quod MAGNULFUS *venerabilis Abbas* construxit in honorem *S. Petri & S. Benedicti*, testante Alcuino in Epigrammatibus 162, & 163, ubi *Fratres ad normam Regulæ* vivere deberent. Quo in loco situm fuerit Cœnobium istud, quisve ejus auctor Magnulfus, nondum adsequi mihi licuit. An fortasse Menulfus, quem Britanniæ minoris Episcopum ferunt, patronumque suum agnoscunt Sanctimoniales Cœnobii Borbonensis, quod sancti Menulfi nomine, tumulo ac reliquiis decoratum, aliquando etiam virorum fuit? Aliorum hac de re exspecto judicium. Interim observo habitum fuisse sæculo VII. Concilium Aurelianense, in quo decreta quædam pro Regulæ nostræ observatione sancita. Unum ex istis (ni fallor) refert Egbertus Eboracensis Antistes, in Excerptionum cap. 63. apud Spelmannum, ubi canon Aurelianensis refertur in hunc modum. *Si quis Abbas cautus in regimine, & humilis, & castus, sobriusque, misericors, & discretus non fuerit, ac divina præcepta verbis & exemplis non ostenderit; ab Episcopo in cujus consistit territorio, & à vicinis Abbatibus & ceteris Domini * timentibus, à suo arceatur honore, etiamsi omnis congregatio vitiis suis consentiens Abbatem eum habere voluerit.*

* L. Deum.

Has omnes Abbatis dotes totidem verbis exigit S. Benedictus in Regulæ suæ capitibus 2. & 64. ex quibus sine dubio Patres Synodi Aurelianensis depromserunt statuti sui formam, quod Monachis hanc Regulam servantibus altè infixum esse volebant. Celebrata est hæc Synodus ante Egberti Pontificatum, qui sedem iniit anno DCCXXXIV. Ad sæculum proinde septimum referenda est, fortasse ea ipsa, cujus præclara mentio est apud S. Audoënum in lib. 1. de Vita S. Eligii cap. 34. cujus Eligii studio & opera coacta est hæc Synodus sub annum DCXLV. adversus quemdam hæreticum Monotheletam. Si in illa Synodo sancitum est superius decretum, inde consequitur Regulam nostram tum viguisse non solùm in diœcesi Aurelianensi, sed etiam in aliis: quandoquidem hæc Synodus ex multis Gallicanis Episcopis, Audoëno, Eligio, aliisque constabat. Neque enim solent condi Canones ad Regulas arbitrarias, sed ad communes receptasque leges, pro cujusque statu & conditione. Aurelianis proxima est provincia Bituricensis in qua S. Sigirannus Abbas *sub sancta Regula à beatissimo edita Benedicto* militavit. Eadem haud dubiè vigebat in Navensi S. Sulpicii, & in aliis Cœnobiis, quæ sub regula S. Columbani primitus instituta fuisse tradit Jonas in Vita Eustasii Abbatis. Denique in pago Arvernensi Præjectus Pontifex sanctus unum, Genesius alterum Virginum Cœnobia condidere sub sancta Regula, quam Donatus ex Benedictina maxima ex parte collegerat.

Regulæ S. Benedicti conjunctio cum aliis asserta.

122. Ex his omnibus, quæ de variis Galliarum Cœnobiis hactenus exposui, satis superque compertum est, quam latè propagata fuerit sæculo VII. S. Benedicti Regula in vetustissima quæque ac nova hujusce regni Monasteria. Id factum conjunctione Regulæ S. Benedicti cum aliis aliorum Patrum, maximè Columbani institutis. Ejus rei exemplum, referente Gregorio Turonensi Episcopo in historiæ lib. 10. cap. 29. præcesserat in Cœnobio Atanensi, in quo *non modo Cassiani, verùm etiam Basilii & reliquorum Abbatum qui monasterialem vitam instituerunt, celebratæ sunt Regulæ* sub Aredio rectore. Idem in plerisque Cœnobiis Gallicanis sæculo VII. contigisse plurima probant vetera instrumenta, quæ in singulis eisdemque locis varias ac diversas Regulas simul observatas fuisse evincunt. Ejusmodi sunt litteræ Leodebodi pro Floriacensi, Eligii pro Sollemniacensi, Amandi pro Barisiacensi, Bertoëndi pro Dervensi, Bertefridi pro Cobciensi, Emmonis pro Senonensi S. Petri, Drausionis pro Suessionensi B. Mariæ, Blidegisili pro Fossatensi, Hidulfi pro Deodati, Chlotarii tertii Francorum Regis pro Besuensi, Theoderici item tertii pro Mauri-Monasterio & aliæ complures: in quibus omnibus

nibus monumentis istorum locorum Monachi vixisse memorantur *secundùm Regulam S. Benedicti & Domni Columbani*, item *secundùm Regulam S. Benedicti ad modum Luxoviensis Monasterii*. Harum litterarum Usserio Armachano viro doctissimo tanta visa est auctoritas, ut ex eis conjunctionem Regulæ S. Benedicti cum institutis S. Columbani assere non dubitaverit. *Usser. in Adcend. Antiquit. Britann. p. 1050.*

Certè hæc instrumenta multitudine se se tuentur sua. Si enim unum dumtaxat aut alterum ejus rei testimonium in promptu haberemus; aliqua forsan interpolationis suspicio veniret in mentem. Nunc verò cum tot, tamque locis ac personis diversa, in quibus hæc Regularum unio deprehenditur, monumenta supersint; nemo de hac conjunctione jure merito controversiam movere potest. Et quidem eam agnoverunt pro Sollemniacensi Monasterio Scriptor Vitæ S. Tillonis ejus loci Monachi; pro Altivillarensi Frodoardus sæculi x. scriptor; pro Floriacensi Helgaldus Frodoardi suppar; pro Besuensi Anonymus sæculi xi. Chronographus; pro Vesontionensi veteres membranæ à Johanne Jacobo Chiffletio in sua Vesontione relatæ. Denique hanc Regularum unionem aliquando factam esse fatendum est. Atqui eam ante sæculum octavum contigisse constat, tum ex iis quæ superiùs dixi, tum ex eo, quòd nulla ejus conjunctionis jam tum primùm factæ vestigia restent in sæculi VIII. monumentis, sive in Conciliis Episcoporum, sive in diplomatis ac Capitularibus Regum, sive in ejus temporis auctorum scriptis: in quibus omnibus Regulæ S. Benedicti mentio frequens occurrit, aliarum nulla, præterquam in privilegio Farfensi, quod certè unionem hanc longè antè factam designat.

123. Præ his omnibus luculentissimum est hac in causa privilegium Johannis Papæ IV. postulante Chlodoveo juniori concessum Parthenoni *beatæ Mariæ, & S. Columbæ atque S. Agathæ, seu aliorum sanctorum Martyrum*: quo in loco Sanctimoniales vivebant secundùm *edicta Antonii, Pachomii, & haud procul à nostris temporibus* (sic loquitur Pontifex) *Benedicti Abbatis istius Romæ urbis.* Hoc privilegium, quod in ejus tomi Appendice integrum exstat, in formulam privilegii ante annos octingentos redactum est in codice Thuaneo, ex quo illud erui. Quodnam fuerit Cœnobium istud, quove in loco situm, divinare non licuit, suppressis scilicet nominibus propriis personarum ac locorum plerisque. In Actis S. Clari Abbatis invenio apud Viennam Cœnobium *Sanctimonialium beatæ Virginis Columbæ, quod triginta Monachas* alebat: cui nescio an Johannis Papæ privilegium aptari possit, quod Cœnobio sanctæ Mariæ & sanctæ Columbæ concessum est. Et hinc certè longè validius in rem nostram argumentum deducimus, ad probandam sæculo VII. Regularum conjunctionem. Si enim in authentico privilegio Regularum Antonii, Pachomii, & Benedicti mentio facta non fuisset; nemini venisset in mentem communi privilegii formulæ eam inserere. Ceterum quod Benedictus Abbas Romæ urbis à Pontifice vocatur; hoc nomine comprehenditur pro veteri more tota ditio Romanæ civitatis, ad quam Sublacus & Casinum, ubi S. Pater Abbatis gessit officium, pertinet. Ex hoc igitur privilegio manifestum est, S. Benedicti Regulam cum *edictis Antonii & Pachonii* observatam fuisse in Gallicano Parthenone B. Mariæ, eamque Regularum conjunctionem per ea tempora obtinuisse.

124. His veterrimis Instrumentis suffragantur aperta æqualium scriptorum testimonia omni exceptione majora. Primum desumo ex Actis S. Filiberti Abbatis, qui in Monasterio Resbacensi sub Agilo Abbate S. Columbani discipulo primùm institutus, dein creatus Abbas Resbacensis, *Basilii sancti carismata, Macharii Regulam, Benedicti decreta, Columbani instituta sanctissima lectione frequentabat as-*

sidua: sicque onustus virtute aromatum, sequacibus sanctum monstrabat exemplum. Columbani instituta professus erat Filibertus: qui tamen eodem in loco habebat Basilii, Macarii, & Benedicti Regulas, nimirum ut eas factis exprimeret suis, ac discipulis sectandas proponeret, non solùm in Resbacensi, sed etiam in Gemeticensi, aliisque Cœnobiis, ab se vel erectis, vel institutis. *Multi* quippe *de ejus Regula sua ornabant Cœnobia.* Hîc Regulæ nomine intelligendum est complexum ex præmissis Regulis, quas in Cœnobio suo Filibertus omnes servari curabat, quemadmodum Atani Aredius Regulas Basilii, Cassiani, & aliorum Patrum. Non enim assentior doctissimo viro Dadino Alteserræ, existimanti Filibertum ex Regulis Macarii, Basilii, Benedicti & Columbani propriam concinnasse. Eas quippe Regulas omnes Filibertus à discipulis suis legi, & observari satagebat, conciliatis iis, quæ in speciem contraria; aut omissis, quæ loco ac personis incongrua videbantur.

Alteserr. Ascetic. lib. 6. c. 1.

125. Alterum argumentum, idque invictissimum, suppeditat Regula sancti Donati Archiepiscopi Vesontionensis. Is sancti Columbani discipulus, ac Monachus in Cœnobio Luxoviensi, postea adeptus Episcopatum Vesontionensem, duo condidit Monasteria, unum virorum, puellarum alterum. Primum in honorem B. Pauli Apostoli, ubi *fideles viros* (ut habent antiquæ membranæ Vesontionenses à Johanne Jacobo Chiffletio relatæ) *sub beati Benedicti & beati Columbani Luxoviensi Regula victuros instituit.* Alterum in eadem urbe sanctarum *Monialium in honore beatæ Mariæ, matre ejus Flavia cooperante*, quæ inibi Sanctimonialis effecta est. Idem quoque rogante Gauthstruda Jussani (hoc loco nomen) Monasterii Abbatissa, ejusque congregatione *enchiridion* composuit ex tribus collectum Regulis, sanctorum videlicet Cæsarii Arelatensis Episcopi, Benedicti & Columbani Abbatum: & tria supra quadraginta capitula ex Regula S. Benedicti adduxit. Cæsarii Regulam, utpote Sanctimonialibus aptatam, servare non recusabant Monachæ Jussanenses: at Benedicti & Columbani Regulas etiam aptari sibi postulabant, *dicentes, quòd Regulæ prædictorum Patrum minime convenirent* sexui suo, *cùm easdem viris potius, & nequaquam feminis edidissent.* Quæ causa has Sanctimoniales ad id impulerit, nulla alia occurrit, quàm studium æmulandi Luxovienses Monachos, Donati consodales, qui ambas Benedicti & Columbani Regulas tum observarent. Earum postulata ægrè tandem admisit Donatus, idque tandem perfecit, *quod bonis* piarum Virginum *desideriis placuit*, seligendo ea, quæ ipsis expediebant, *quemadmodum regulariter rectum Christi tramitem tam vos, inquit, quam ceteræ vobis succedentes, Christo opitulante tenere valeatis.* Hanc itaque Regulam ex illis tribus conflatam, Jussanensi Monasterio imposuit Donatus, eamque in succedentia tempora observari præcepit ante annum Christi DCL, quo ferè tempore vivere desiit. Hæc eadem est, ut puto, Regula, quæ in Camelariensi apud Arvernos Parthenone paullo pòst servata est. Quippe vir illustris Genesius consilio S. Præjecti *Monasterium sacrarum Virginum suburbano præfatæ civitatis, in loco cui Camelaria nomen inditum est, omni nisu atque conamine fabricare adorsus est ex Regula dumtaxat virorum sanctorum, id est S. Benedicti & S. Cæsarii atque Columbani*, ut tradit auctor ejus temporis in priori Vita S. Præjecti Episcopi Arvernensis, qui aliud item Virginum Cœnobium sub iisdem institutis instruxit.

Conjunctio ejusdem Regulæ cum Regula S. Columbani.

126. Etiamsi unum hunc locum haberemus, is certè sufficeret ad probandum Regulam S. Benedicti unà cum S. Columbani Norma ante medium sæculum septimum viguisse apud Luxovienses. Nimirum Donatus, ejus loci Monachus, Columbani alumnus, Vesontione Monasterium S. Pauli instituit sub utraque hac Regula: tum Sanctimoniales Jussanenses ab ipso totidem institutæ ambas utriusque

Patris Regulas cum Cæsariana sibi aptari postulant. Rem exsequitur Donatus, ac Regulam ex illis tribus collectam Jussanensibus imponit. Quis credat Donato Luxoviensi Monacho in mentem venire potuisse, ut Monachos in urbe sua Episcopali institueret ad alterius Regulæ, quàm Luxoviensis præscriptum? An rem Donato gratam facturæ fuissent Jussanenses, si aliam à Luxoviensi Regulam, quam is professus erat, sectari voluissent? Verùm non desunt nobis alia, quibus id probemus, argumenta. Id enim disertè probat libellus de Vita S. Salabergæ jam sæpius relatus: in quo Waldebertus, post Eustasium in Luxoviensi regimine Columbani successor, laudatur quòd *ejus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum, ac sacrarum puellarum examina non solùm per agros, villas, vicosque atque castella, verùm etiam per eremi vastitatem ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperint: cùm ante illud tempus Monasteria vix pauca illis reperirentur in locis.*

Huic testimonio auctoris gravis & æqualis respondet Jonæ auctoritas ex Vita sancti Eustasii Abbatis in hæc verba. *Deinde Monachorum sub ejus obedientia in sæpefato Cœnobio Luxoviensi concio maxima erat, ut ex hoc jam multa per vicina loca Monasteria construerentur, quæ ejus successor beatus Waldebertus firmavit atque ædificavit.* Ergo ex Jonæ testimonio cum Vita S. Salabergæ comparato liquidò apparet, Waldebertum ea ædificasse Monasteria, quæ *per Galliarum provincias ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulasse referuntur in Actis S. Salabergæ.* Et certè hunc sensum exigit hujus Vitæ scriptor. In ea quippe laudatur Waldebertus, quòd ejus tempore, id est eo Abbate atque procurante, complura *pullulare cœperint* Monasteria sub duplici hac Regula. Sic enim habent verba mox relatis superiora: *In cujus*, videlicet Eustasii, *locum beatæ recordationis Waldebertus in regimine fratrum subvectus est, vir omnium fama laudabilis.* Quid ita? nempe quia *hujus tempore per Galliarum provincias agmina Monachorum ac sacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperunt.* Si inde *laudabilis* Waldebertus; ergo horum Monasteriorum auctor fuit, quæ sub ejus regimine *ex Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani* pullularunt. Alia porro hujus rei argumenta postea recurrent. Hinc apparet, Monasteria illa, quæ Jonas in Eustasii Abbatis vita sub institutis Columbani condita fuisse dicit post Synodum Matisconensem, sub utraque Regula militasse. De Sollemniacensi virorum, ac de Jussanensi & Cameliarensi, itemque de alio Arvernensi Virginum id constat, quæ sub utraque hac Regula surrexisse superiùs demonstratum est certissimis argumentis. De Laudunensi Pathenone S. Salabergæ, quæ ab ipso Waldeberto in rebus Monasticis instituta fuerat, idem etiam intelligitur ex ejus Vita, in qua hæc verba lego. *Sed cùm vas plenè refertum ex poti liquore non esset, famulaque Christi, cui obedientiæ causa eodem anno juxta tenorem Regulæ ad cellarium custodiendum, Sororibusque ministrandum ordo evenerat, &c.* In Regula S. Columbani nulla Cellerarii mentio est, cujus officium describitur à S. Benedicto in Regulæ cap. 31. Porro officium istud (obedientiam vocabant veteres) in annum committi, antiquus mos est in Ordine nostro usitatus. Quod de Laudunensi dico, idem etiam asserere licet de aliis Cœnobiis, quæ à B. Columbani discipulis in Briegio erecta sunt. Ea quippe cùm perlustrasset Botulfus Anglus cum Adulfo, indeque *Monasterialibus imbutus Regulis*, in patriam remeasset; postea intra Lincolniæ Comitatum Ikanhoense Asceterium *ad instar Monasteriorum, ubi conversatus fuerat in partibus Galliæ, perfecit, sanctorum Patrum instituta assiduâ in se observans diligentiâ.* Ad hæc, *quod in transmarinis partibus didicerat de Monachorum districtiori vita & regulari consuetudine*, subditis suis cotidie

Vitæ S. Salabg. num. 19.

inculcare solitus erat. Uno verbo, *præcepta salutis secundùm Beati Patris* BENEDICTI *documentum, vetera novis, nova veteribus miscens, nunc antiquorum Instituta, nunc per se intellecta discipulos edocuit.* Ecce Botulfus cum Regula S. Benedicti alias Patrum Regulas, cum veteres, tum novas, qualis erat Columbani, à Monachis suis observari curavit *ad instar Monasteriorum, ubi conversatus fuerat in partibus Galliæ*, nempe Briegensibus: in quibus nimirum istæ simul Regulæ tunc temporis receptæ erant, id est, post medium sæculum septimum.

Ex his testimoniis accedit auctoritas vetustis illis instrumentis, quæ Regulas S. Benedicti & S. Columbani in eisdem simul viguisse Monasteriis tradunt. Id confirmat libellus de rebus gestis S. Serenici Monachi, qui præter orationes peculiares, *Romanum seu Gallicanum, necnon & sanctorum Patrum Benedicti seu Columbani cursum horis singulis Domino decantabat. Congruum enim illi visum fuerat, ut horum officia Christo persolveret, quorum virtutum actus jamdudum in mentis arce locaverat: & quos ardua imitatione studuerat sequi, in orationum sollemniis conaretur imitari.* Ex quibus intelligimus, Serenicum sibi in exemplum proposuisse vivendi morem, quem sancti Benedictus & Columbanus in se se expresserant. Eamdem sententiam probat Chronici Fontanellensis caput 12, ubi Wando Abbas ab anno DCCXLII, isti Cœnobio inter alios libros perhibetur tradidisse codicem unum, *in quo continebatur Regula S. Benedicti & S. Columbani, & Martyrologium.* Istorum verò temporum, uti & posteriorum ferebat usus apud Monachos, ut quam quique servarent Regulam, eam in Cœnobiis descriptam atque simul compactam haberent cum Martyrologio; ac sic utrumque esset in promptu ad legendum in Capitulo post Primam ut alias observavi. Atqui jam longè ante Wandonis Abbatis regimen scriptus erat iste Fontanellensis Codex, qui usui fuerat sæculo VII. quibusdam Monachis utramque Regulam servantibus. Hinc cum Orderico Vitali concludere licet, B. Columbani discipulos *sancti normam suscepisse Benedicti, ita tamen ut non abhorerent sui statuta magistri, almi videlicet Columbani.*

Qua occasione facta. 127. Quo tempore, quave occasione duæ istæ Regulæ in unam coaluerint; an ab ipsis Luxovii primordiis, an aliquanto pòst intervallo; res non est penitus explorata apud omnes. Existimavi aliquando hanc unionem esse factam nonnisi post Synodum Matisconensem, cui occasionem dederunt Agrestii & aliorum querelæ adversus Regulam Columbani. Querelarum capita erant ritus à Romanis diversi, cochlearis signatio frequens, orationum multiplicitas singularis, tonsuræ diversitas; in summa Scottorum ritus à Romanis alieni. Agrestii partibus adhæsit Amatus, tum Monachus, pòst Abbas Habendensis piissimus, qui cùm Agauni ritibus Latinis adsuevisset, Scoticos ægrè ferebat. Quapropter *abjectis institutis pristinis*, nimirum Scoticis, *plebem*, id est Monachos sibi subjectos, *rudibus doctrinis* (ut loquitur Jonas) cum Romarico *instruere conatus est.* Hinc observabam Columbanum in Luxoviensium gratiam afflante Spiritu sancto scripsisse Regulam, quæ nihil cum Benedictina commercii habere videbatur. Deinde ipsum *in Gallias venientem*, id est post suum ipsius in Gallias adventum, *nihil discrepasse à Britonibus in eorum conversatione*, ut patet ex epistola Laurentii Dorobernensis Episcopi relata apud Bedam: qui Laurentius id per ipsum Columbanum, scilicet ex ejus factis, compererat. Insuper hos Brittonum ritus apud Luxovium perseverasse ad annum DCXXV, quo habita est Synodus Matisconensis in hac causa.

Beda lib. 2. cap. 4.

Aliunde advertebam, Regulam S. Benedicti nusquam coaluisse cum ritibus Scotticis, quibus maximè infensi erant Latini plerique; immo, sicubi Romani ritus Scotticis successerint in Monasteriis, ibidem etiam successisse Regulam sancti Benedicti. Id quippe evenisse in Lindisfarnensi anno DCLXV. post conventum hac

de re habitum, conflictumque Wilfridi cum Colmanno Scottorum antesignano; idem etiam in Magensi, ubi *conversi ad meliora instituta* Monachi, *ad exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico vivere* cœperunt, apud Bedam: quem locum de Regula sancti Benedicti interpretandum esse hîc ostendo in Observationibus prævііs ad librum Eddii de Vita sancti Wilfridi. Denique idem item evenisse in Landevenecensi, procurante Ludovico Augusto. Uno verbo, hac in re duo mihi certa & explorata videbantur, tertiùm omnino probabile. Certum quidem unum, Regulam sancti Columbani à Regula sancti Benedicti esse diversam, neque hujus commentarium esse: alterum certum, ambas in unam haud seriùs apud Luxovienses convenisse, quàm sub primis Columbani discipulis: tertium, quod omnino probabile existimo, est, hanc conjunctionem factam esse post Synodum Matisconensem, si non sub Eustasio Abbate, qui intra annum à Synodo facta decessit; certè sub Waldeberto ejus successore. Is enim, referente Adsone Abbate in ipsius Vita, *si quid in rebus vel ceteris utriusque vitæ commoditatibus tempore illorum duorum Patrum, Columbani videlicet & Eustasii, imperfectum restabat, omni industria supplevit, auxit, & ad unguem perfectiùs elimavit.* Quidquid sit tandem de hoc tertio capite, non dubito quin duobus primis assensuri fuissent Trithemius & Yepezius, si S. Columbani Regulam atque Vitam à Jona scriptam, quas numquam viderunt, attentè legissent.

Anonym. in Vita S. Cuthberti.

Beda lib. 4. cap. 4.

Num. 14. An Bobii ab initio servata Regula nostra.

128. De Bobiensi Monasterio sic conjectabam in Præfatione Sæculi secundi, nimirum Columbanum in Italiam profectum, ut se Romanis moribus accommodaret, S. Benedicti Regulam admisisse in Cœnobio Bobiensi: quod tamen extra lineas disputationis posui: quoniam ejus rei tum mihi certa non suppetebant argumenta. At verò constanter asserui, Regulam S. Benedicti apud Bobienses jam fuisse receptam tempore Bobuleni Abbatis, pontificatu Theodori, non Lucii Papæ secundi, uti Ferdinandus Ughellus, & post eum Carolus Cointius innuebant. Id autem confirmabam litteris Theodori Papæ Bobuleno Abbati concessis, in quibus utriusque Regulæ simul inibi servatæ fit mentio his verbis. *In quo Monasterio Monachi sub Regula sanctæ memoriæ Benedicti, vel prædicti reverendissimi Columbani fundatoris loci illius conversari videntur.* His in verbis interpolationem causatur Ughellus, Carolo Cointio suffragante; censetque superiora verba in privilegio *addita ab alio aliquo parum cauto.*

Hujus assertionis duas affert rationes. Prima est. *Quid enim illa significant*, REVERENDISSIMI COLUMBANI FUNDATORIS, *cum jam cœlestibus fuisset adscriptus, veluti Benedictus, quem* SANCTÆ MEMORIÆ *vocat?* Frigida sanè ratio. Ab obitu sancti Columbani ad tempus concessi privilegii, viginti sex admodum intercedunt anni. Columbanum per illud intervallum Sanctorum loco habitum fuisse non dubito: non tamen sollemni ritu cœlitibus adscriptum constat. Jonas qui paullo post concessum privilegium scribendis Columbani gestis dedit operam, eum in ipso limine *almi Patris Columbani* nomine tantùm insignit. Ad hæc Gregorius Magnus Vitam S. Benedicti in lib. 2. Dial. scribens post annos ab ejus obitu quinquaginta, eum *vitæ venerabilis virum*; & B. Æquitium, qui ante S. Benedictum vivere desierat, *reverendissimum* appellat in lib. 1. Quid mirum si Theodorus idem elogium tribuit Columbano? Neque potior est altera Ughelli ratio. *Judicet lector*, inquit, *an Theodoro Pontifici ignotum potuerit esse, quam Regulam Bobienses profiterentur Monachi, an Columbani ab ipso præscriptam filiis discipulisque nuper; vel Benedicti, Monachis omnibus traditam?* Wghelli ratio, vel potiùs erratum, fundatur in particula disjunctiva *vel* ad hæc verba, *sub Regula Benedicti vel Columbani.* At mirum est virum doctum, & in evolvendis Italiæ scriniis apprime versatum, non ad-

vertisse, apud veteres passim particulam *vel* conjunctivè usurpari, ut sexcentis exemplis probare possem, nisi res esset vel mediocriter litteratis tritissima. Nihil ergo rationes Ughelli efficiunt adversus Theodori privilegium, ejusque integritatem: immo illud egregiè fulciunt. Certè hæc Theodori verba redolent antiquum morem; eaque legerat in ejus privilegio anonymus Bobiensis Monachus qui librum de Miraculis sancti Columbani composuit sæculo x. ineunte. Itaque pontificatu Theodori Papæ, sub regimine Bobuleni Abbatis, id est anno DCXLIII, apud Bobienses vigebat S. Benedicti Regula cum institutis Columbani, ut in Præfatione Sæculi secundi, & in altera Sæculi tertii fusiùs demonstravi *.

** V. supra pag. 59. n. 22. & 23. & pag. 67. n. 34. & seqq.*

129. Quod verò insuper dixi, Columbanum in Italiam profectum, ut se Romanis moribus accommodaret, Regulam sancti Benedicti suscepisse, non me pœnitet. Ejus enim rei adstipulatorem habeo Paschasium Radbertum in lib. 2. de Epitaphio Walæ Abbatis cap. 21. En Paschasii verba. *Fortè non legisti vitam & actus ejusdem beati Columbani, qui expulsus zelo cujusdam feminæ à Luxovio, hunc rursus coædificavit locum, & præfuit ibi multis fratribus laudabiliter usque ad finem vitæ. Non enim talentum sibi creditum abscondere in terram debuit* (Wala) *sed erogare fratribus: quod beatum Benedictum, & alios quamplurimos fecisse legimus. Nequaquam igitur minùs videtur eum defendisse ab hostibus, & religiosissimè rexisse sub sancta Regula, & augmentasse studiosissimè; in ipsa eademque professione quàm primum illud inchoasse.* Hîc in primis observandum est, interpunctionem in exemplari appositam esse post vocem *studiosissimè*, more Paschasio familiari. Deinde *primum* sumendum esse, non adjectivè, sed adverbialiter: ita ut *illud* referatur non ad Corbeïense, sed ad Bobiense Monasterium, sicut *eum* in priori membro. Propterea hoc posterius comma, *in ipsa eademque professione quàm primum illud inchoasse*, intelligi posse aut conditionatè de Wala, aut absolutè de Columbano. Conditionatè quidem, quasi diceret, *quàm si primùm illud inchoasset Wala.* Absolutè verò sic, *quàm Columbanus, qui illud primum inchoavit.* Sed posterior sensus Paschasii scopo & institutæ Columbanum inter & Walam comparationi magis quadrat.

Nunc tota difficultas est, quid verbis *sanctæ Regulæ* intellexerit Paschasius, specialem S. Benedicti Regulam an Columbani, an utramque simul. Regulam S. Benedicti in Conciliis & in scriptis sæculi octavi ac noni hoc nomine passim designari ex dictis constat. Etsi verò id non constaret, nemo tamen infitiari posset eam hoc elogio designari ab Auctore, qui ipsam professus erat. Atqui Paschasius cum sodalibus suis Regulam S. Benedicti servàbat in Cœnobio Corbeiensi, ut patet tum ex vita sancti Adalhardi eorum institutoris, tum ex statutis ejusdem, in quibus Regula sancti Benedicti servanda proponitur. Denique quid Paschasius Regulæ sanctæ nomine intelligat, apertè significat in lib. 1. de Epitaphio Walæ cap. 21, de Wala Corbeiæ Abbate ita disserens. *Nihil enim ex omni contextu Regulæ relinquens intactum, nihil indiscussum, &c. Quod si quispiam ex omnibus* SANCTÆ REGULÆ *verbis aliquid excedens non satisfaceret, &c.* Hîc certè agit Paschasius de Regula tum servata apud Corbeienses, id est de Regula sancti Benedicti, cujus in tantum mores æmulabatur Wala, ut Paschasius asserat, *nullum amplius nostro*, inquit, *in tempore Patris Benedicti formam gessisse.* Ergo similiter in primo ejusdem Epitaphii loco, à me superiùs relato, *Regulæ sanctæ* nomen sumitur pro Regula sancti Benedicti. Unde consequens est, hæc itidem verba, *sub ipsa eademque professione*, de eadem S. Benedicti Regula esse interpretanda, ut certè probat ipsa verborum series & genuina significatio. Nemo igitur jure dubitaverit, quin Radbertus in ea fuerit sententia, Bobiense Monasterium S. Benedicti Regulæ à primordiis paruisse: ac proinde etiam Columbanum. Et quidem id confirmant sequentia

Lib. 1. de Wala cap. 1.

Paschasii verba in lib. 2. cap. 23, ubi Columbani & Walæ *una religio, una conversatio* fuisse perhibetur. Unde hæc auctoritas, à viro gravi, tametsi à Columbani ætate annis ampliùs ducentis summoto, profecta, magni momenti esse debet ad probandum id, quod jam dixi, Columbanum admisisse Regulam nostram cum sua in Cœnobium Bobiense, quod ipse à fundamentis erexit.

130. Erit forsan qui in prælaudato Paschasii loco, ubi de Bobiensi conditione agitur, *Regulam sanctam* pro complexo utriusque Regulæ sumi contendat: propterea quòd Paschasius ignorare non potuit, Columbanum propriam scripsisse Regulam, Bobiensibus perinde atque Luxoviensibus præscriptam: quandoquidem Jonæ lucubrationem, in qua Columbani Regula commendatur, legerat, ut superiora ejus verba probant; & ipse Monachus erat Corbeiæ, quæ principio sub utraque Regula militavit. Verùm etiamsi hanc duplicis Regulæ conjunctionem apud Bobienses ab initio invaluisse persuasum habuerit Radbertus; hîc tamen *Regulam sanctam* pro speciali Regula sancti Benedicti, ut in priori libro usurpare videtur: aut certè hoc nomine involvit Regulam S. Columbani sollemni illo loquendi modo, quo totum à nobiliori parte significant Rhetores: eum ad modum, quo Patres Synodi Suessionensis, agentes de primaria Sollemniaci Regula, quam duplicem fuisse sciebant, unius Regulæ S. Benedicti meminerunt. Et quidem hoc loco Paschasius rationem habuit solius sancti Benedicti Regulæ, quæ sola quoniam apud Corbeienses vigebat sub Walæ regimine, Paschasii scopo ac institutæ comparationi sufficiebat. Sic Jonas in libro de gestis Columbani ejusque discipulorum, quem post ambarum Regularum unionem scripsit, datâ operâ unicam laudat Columbani Regulam: quoniam hæc una ad Patris sui elogium pertinebat.

Sanè affectatum videtur Jonæ silentium de Regulis aliorum Patrum. Id colligitur ex Actis S. Columbani, in quibus singula Cœnobia, quæ Donatus, ejusque mater Flavia construxere, commemorans, Regulæ S. Columbani studiosè meminit. At de Jussanensi Parthenone agens, nullam mentionem facit institutæ isto in loco Regulæ, quam Donatus ex Regulis sanctorum Cæsarii, Benedicti & Columbani defloraverat. Quid ita? nimirum quia à Columbani elogio (ut jam dixi) aliena videbatur commemoratio aliarum Regularum. Quamquam cur Jonas de S. Benedicti Regula siluerit, alia etiam subesse potuit causa. Cum enim hanc Regulam in Gallicanis, Italicisque, etiam Columbani Monasteris celebrari animadverteret, Columbani verò Regulam ab ea veluti obscurari; patris ac institutoris sui amore raptus, Benedictinâ (quæ omnibus perspecta, ac probata erat) dissimulatâ, Columbani Regulam quàm maximo potuit studio commendavit & inculcavit, ne tandem aliquando in desuetudinem posterorumque oblivionem penitus abiret. Porro etiamsi Jonas (quod gratis interim admissum sit) S. Benedicti Regulam excluderet; nequaquam ejus silentium ultra annum DCXLIII, quo Actis Columbani supremam imposuit manum, protrahi debet: nec quidquam efficit in præjudicium eorum Monasteriorum, quæ ab eo tempore sub utraque Regula vel primitus instituta, vel post suam demum conditionem aggregata fuisse probant superiora testimonia.

Jonæ silentium de Regula nostra expenditur.

131. Alia est ratio de S. Audoëno; qui in lib. 1. de Vita S. Eligii cap. 21. ubi Luxoviensis Cœnobii regularem disciplinam prædicat, nusquam Regulæ S. Columbani disertè meminit; sed tantùm usus est vocabulo *Regulæ* ac *Regulæ sacræ*: quo nomine complexum ex utraque S. Benedicti & Columbani Regula sine dubio intelligit. Verba ejus expendenda sunt ita de Eligio loquentis. *Ipse quoque properabat ad Cœnobia, maximè Lussedium, quod erat eo tempore cunctis eminentius atque districtius. Neque enim tam crebra erant adhuc in Galliis Monasteria*

Et S. Audoëni.

& sicubi essent, non sub regulari quidem disciplina, sed erant prorsus in malitia fermenti veteris sæcularia. Præter Lussedium ergo, quod solum (ut dictum est) districtionem Regulæ sollerter tenebat; Sollemniacense Monasterium in partibus occiduis hujus religionis exstitit caput, ex quo multi demum sumserunt & initium, & exemplum: adeo ut nunc quoque, propitia Divinitate, innumera per omnem Franciam & Galliam habeantur sub regulari disciplina alma utriusque sexus Cœnobia. Et infra commemorat Audoënus, in Sollemniacensi Asceterio tantam *sacræ Regulæ* observantiam se vidisse, *ut ejusdem Monachorum vita singularis videretur præ ceteris Galliæ Monasteriis*; sanctumque Eligium Virginum ædificasse Monasterium, ubi *districtam Regulæ disciplinam constituens, usque ad trecentarum puellarum numerum ex diversis gentibus, tam ex ancillis suis, quàm ex illustribus Galliæ matronis congregavit*, sub Aurea Abbatissa.

De tribus his locis quædam observanda. Primus egregiè illustratur testimonio ex Actis S. Salabergæ petito, cui vicissim etiam multum lucis refundit. Sollemniacensis Monasterii conditio eo tempore contigit, quo Luxovio præerat Waldebertus Abbas: sub cujus regimine *per Galliarum provincias agmina Monachorum, ac sacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœperunt: cùm ante illud tempus Monasteria vix pauca illis reperirentur in locis*, ut scribit Salabergæ laudator. Ergo *utriusque sexus Cœnobia, quæ sub regulari disciplina per omnem Franciam & Galliam* condita fuisse tradit Audoënus, ea *sub Regula beatorum Benedicti & Columbani* pullulabant: nec obstat, quòd Audoënus hoc complexum *Regulæ* nomine appellat, ubi ait Lussedium solum *districtionem Regulæ* tenuisse. Nam Donatus complexum ex triplici Regula, Cæsarii videlicet, Benedicti, & Columbani, eodem nomine afficit in prologo suo, ubi Jussanenses monet, ut juniores ac negligentes *juxta tenorem ipsius Regulæ* coërceant. Accedit & alia auctoritas ex Actis S. Salabergæ, ubi auctor ejus temporis, qui Waldeberto Abbate Monasteria utriusque sexus *ex Regula beatorum Patrum Benedicti & Columbani* pullulasse scribit, idem alibi repetit his verbis. *Cum egregia sanctitatis opinio B. Walberti pæne per universos Francorum terminos eximiè pullularet, Monasteriaque virorum ac mulierum Christi ex ejus Norma affatim conderentur*, &c. Quid clarius ad propositum afferri potest? Quæcumque in Galliis Monasteria utriusque sexus condebantur Waldeberto Luxovii Abbate, ea *ex ejus Norma* condebantur. Quænam illa Norma? nempe Norma in Cœnobio Luxoviensi tum servata. At quæ tandem illa Luxoviensis Norma? scilicet *Regula* beatorum Patrum Benedicti & Columbani, sub qua Monasteria tunc temporis pullulare cœperunt, ut habet idem Salabergæ Encomiastes: qui quidem complexum ex utraque hac Regula *Normam* Waldeberti vocat, quasi à Waldeberto institutam ac promotam: quam Normam Audoënus *Regulæ* ac *sacræ Regulæ* elogio designat. Hæc itaque est illa *Norma* seu *Regula sacra*, quam sectabantur Sollemniacenses, aliique ad eorum exemplum informati, ex Audoëno: id est *Regula beatissimorum Patrum Benedicti & Columbani*; uti explicat Eligius ipse in testamento suo pro conditione Cœnobii Sollemniacensis. Hæc est, inquam, Regula, cui parebant Sanctimonialium Parthenones per ea tempora instructi, qualis S. Aureæ Parthenon apud Parisios ab Eligio erectus: ubi Regulam Donati viguisse existimo, quemadmodum in Jussanensi & Cameliensi.

132. Hinc validissimè atque invictissimè confirmatur superior assertio, nimirum Regulam S. Columbani cum Benedictina sub primis Columbani discipulis coiisse apud Luxovienses; duplicemque hanc Regulam, simul conjunctam, latè propaga-

propagatam fuisse in Galliis Waldeberto Abbati, post Synodum Matisconensem: quo ex tempore Luxovienses abjecere singulares Scottorum ritus, quos Bobienses aut nusquam admiserunt, aut citiùs repudiarunt.

133. Hujus rei desumo argumentum ex Actis Bertulfi tertii Abbatis Bobiensis, qui primo regiminis sui anno à Dertonensi Episcopo de Cœnobii sui libertate sollicitatus, Romam confugit ad Honorium Papam. Is comperta Bertulfi adventus causa, *de industria quærit, quæ sit consuetudo regularis disciplinæ* in Monasterio Bobiensi. *Cumque cuncta alacri animo in aures Præsulis digessisset* Bertulfus; *placuit Honorio regularis series, religionis cultus, ac humilitatis indicia:* tum *præbuit optatum munus, privilegia sedis Apostolicæ largitus est: quatenus nullus Episcoporum in præfato Cœnobio quolibet jure dominari conaretur.* Id contigit anno DCXXVIII, qui Bertulfi regiminis primus erat. Quam adversi fuerint Romani Scottorum ac Brittonum ritibus, manifestum est ex iis, quæ in Britannia insula per Augustinum, aliosque à Gregorio Magno Roma missos, patrata leguntur apud Bedam: ex quo discimus Scottos ac Brittones Schismaticorum loco fuisse habitos. Si tonsuram, aliosque Scottorum mores atque ritus tum servassent Bobienses; nequaquam sanè eorum consuetudines exoticamque disciplinam probasset Honorius Papa; multo minus immunitatis privilegium Bertulfo ac Bobiensibus Monachis impertisset. Eo igitur tempore Romanis ritibus adhærebant Bobienses; an ab ipsis primordiis, nunc inquirendum est.

Columbanus cur Regulam S. Benedicti admiserit Bobium.

Beda hist. lib. 2. cap. 2.

134. In Actis S. Attalæ Abbatis, qui Bertulfi decessor, Columbani successor proximus fuit, apud Jonam invenio Bobienses Monachos contra eum insurrexisse, conquerentes, *se nimii fervoris austeritatem ferre non posse & arduæ disciplinæ pondera portare non valere;* nec quoquo tandem pacto per virum sanctum in officio suo retineri potuisse: sed alios *marinis finibus receptos*, alios *locum eremi ob libertatem habendam petiisse.* Haud absimile factum istud ab Agrestii discidio, quod Luxovii contigisse superiùs vidimus*. Verùm illud interest discriminis, quòd Agrestius cum asseclis suis Scottorum ritus singulares carpebat: Bobienses solam *nimii fervoris austeritatem & arduæ disciplinæ pondera* causabantur: ex quo intelligitur, simultatem hanc non processisse de Scottorum moribus: quos sine dubio objecissent Bobienses illi seditiosi, idque notasset Jonas in Actis Attalæ, ut in Actis Eustasii. Sub ipso proinde Columbano, id est ab ipsis Bobiensis Cœnobii primordiis, Romanos ritus admisere Bobienses, simulque Regulam S. Benedicti, ut Paschasius Radbertus auctor est.

Supra pag. 236, n. 127.

135. Moveat fortasse nonnullos, cur Columbanus potiùs in Bobiense Cœnobium Romanos ritus admiserit, quàm in Luxoviense. Ejus rei duplicem afferri posse causam existimo. Una est, quòd Columbanus Luxovium condidit sub annum DXC. ante adventum Augustini ejusque sociorum in Britanniam insulam: post quorum adventum, atroces inter eos ac Brittones simultates excitatæ sunt causâ rituum diversorum à Romanis. Hinc est, quòd Columbanus, qui ejusmodi discidia non prævidit, patrios ritus Luxoviensibus suis præscribere non dubitavit. At cùm hos ritus tantarum causam turbarum exstitisse postea animadverteret; in Italiam profectus, eos saltem magna ex parte abdicavit, Romanosque Bobiensibus suis imposuit. Sic enim (quæ altera præmissi discriminis ratio est) à Romano Pontifice, cui vicinior erat, gratiam inire se posse reputavit, veritus scilicet, ne pro contrariis moribus schismaticorum hominum loco haberetur. Itaque pro tonsura Scotica Romanam usurpavit, Paschalis festi legitimum admisit tempus, eosque solos retinuit patrios ritus, quos Romanis non ingratos fore existimavit. Ad hæc, Regulam S. Benedicti cum sua adunatam Bobiensibus proposuit, quam vi-

delicet meliùs quàm antea noverat. Nimirum cùm Luxoviense Monasterium erexit, Gregorius Magnus nondum scripserat Dialogorum libros in quibus S. Benedicti facta posteris commendavit: ejusque Regulam *discretione præcipuam, sermone luculentam* nondum prædicaverat: propterea Columbanus, cui minùs perspecta erat ejus Regulæ præstantia, specialem Regulam in Luxoviensium gratiam condidit. At postquam accessit in Italiam, ubi omnia Latinorum Monasteria sub S. Benedicti Regula militabant; postquam ejus Regulæ elogium Gregorii Magni oraculo pronuntiatum accepit; postquam eamdem Regulam Latinis Monachis ab eodem Pontifice propositam, & à Bonifacio Papa IV. in Synodo Romana laudatam animadvertit; tum ne ab aliorum Monachorum institutis penitus recedere videretur, hanc Regulam cum sua conjunxit, Bobiensibus commendavit ac præscripsit.

Conclusio pro sæculo VII.

Hæc sunt, quæ de utriusque Regulæ conjunctione, tum in Cœnobiis per Columbanum ejusque discipulos erectis, tum in aliis Gallicanis facta observare potui, adhibitis (quantum in me fuit) certis probatisque argumentis, rejectis inanibus conjecturis, quæ veritatis cognitionem non tam promovere, quàm obscurare solent. Ex his demonstrare conatus sum, Regulam S. Benedicti per sæculum septimum viguisse ubique Galliarum, receptam apud Luxovienses sub primis Columbani discipulis, ab ipsis primordiis apud Bobienses: quod postremum si minus exploratum nonnullis videatur; certè maximè probabile esse infitiabitur nemo, qui Paschasii Radberti auctoritatem, aliasque rationabiles conjecturas à me huc allatas æqua lance expenderit. Si quis eamdem Regulam apud Luxovienses etiam ab initio invaluisse contendat; ejus sententiæ lubens subscribam, ubi hanc partem congruis probationibus assertam perspexero. Interim quanta sæculo sexto per B. Maurum Regulæ nostræ propagatio facta fuerit, quatenus scriptorum inopia & temporum longinquitas patientur, breviter exponam.

Regulæ nostræ propagatio sæculo VI.

136. Initium duco à S. Odilone Cluniacensi Abbate, qui in Vita S. Maïoli, de Regulæ nostræ propagatione hæc habet. *Processu temporis, post transitum videlicet suprà dicti piissimi Patris, per B.* MAURUM *ejus discipulum omnis pæne Gallia ejus institutionis suscepit exordium. Deinde per eum & eos, quos ipse ad justitiam erudivit, per plurima temporum spatia eadem religio ad cumulum perfectionis excrevit.* Eadem est sententia Leonis Marsicani, in Chronici Casinensis lib. I. cap. I. scribentis, *per S. Maurum* scilicet, *ejusque discipulos omnem ordinem & regularis disciplinæ normam, quæ per sanctum Patrem Benedictum fuerat constituta, per totam Galliam diffusam ac disseminatam fuisse.* Utrumque hoc testimonium confirmat Wlfinus Boëtius Ludovici Pii compar, in libello de Vita S. Juniani Abbatis Mariacensis apud Pictones: qui Junianus Chlotario Francorum Regi de ipsius vitæ genere sciscitanti respondit, se *sub monastico ordine vitam degere, & Monachis prælatum, & beatissimi Benedicti instituta servare.*

Idem quoque constat de S. Martino Abbate Vertavensi, de quo hæc lego in priori ejus Vita. *Monasterium instituit, quod Vertavum dicitur, in quo turmam Christo militantium aggregans, ipse quoque cum eis regulari lineæ morum se subdidit, quam Regulam priorum Patrum decretis institutam à Transalpinis ferunt regionibus ab ipso delatam.* Hæc cùm de S. Benedicti Regula ex Italia per Martinum allata dubitanter dixisse videretur anonymus iste sæculi X. Scriptor; Martinum sodalibus nostris indubitanter adscribendum esse non putavi. Verùm alter ejusdem Vitæ Scriptor omnem ejus rei dubitationem adimit his verbis: *Regulæ quoque beatissimam statuit normam, quam satis arduam & discretionis censura præcipuam olim ipse à Transalpinæ regionis partibus fertur detulisse.* Ubi secundus iste auctor indubitanter as-

firmat, Martinum in Vertavensi Monasterio statuisse *Regulæ beatissimam normam, discretionis censura præcipuam*: quod Benedictinæ elogium est à Gregorio Magno aptatum: tametsi idem auctor non ita incunctanter asserere audeat, hanc Regulam *à Transalpinæ regionis partibus* à Martino fuisse delatam. Itaque ex ejus auctoris testimonio intelligimus, Martinum Vertavensibus Monachis Regulam hanc præscripsisse, immo & pluribus aliis Monasteriis ab se erectis, quibus non aliam utique imposuit, quàm principi Asceterio. De aliis porro à Martino erectis ita scribit primus Vitæ scriptor. *Plura præterea condens Cœnobia, multaque devotorum aggregans collegia, usque ad trecentorum & eo amplius discipulorum greges traditur cumulasse numerum.* Idem clariùs explicat alia ejusdem Martini Vita hoc modo. *Ex ejus ergo loci sancto conturbernio, velut fertili apiastro, cælestis institutionis melle redolentia tanta eruperant examina, ut mirum in modum tota ex eorum coadunatis floribus fragraret Neustria.* Nam Martinus *ab hoc loco digressus, plurima undique vitæ regularis construxit Cœnobia, in quibus Monachorum multitudo inerat magna: adeo ut tercentenus multitudine vinceretur numerus, quibus communis erga Deum & sanctæ vitæ propositum coalebat affectus.* Non solùm ergo in Vertavensi, sed etiam in aliis à Martino per Neustriam conditis viguit Regula S. Benedicti: quam potiùs à S. Mauro apud Andegavos commorante, quàm ex Transalpinis partibus Martinus accepisse mihi videtur. Ex his Monasteriis duplex erat apud Durivum, virorum unum, alterum Sanctimonialium.

Eidem etiam auctori Ordericus Vitalis tribuit originem Cœnobii ad Duos-Gemellos apud Bajocasses: ubi S. Ebrulfus, postea Uticensis Abbas, Monasticæ vitæ tirociniis informatus est. Orderico non obscurè suffragatur altera S. Martini Vita, in qua *Neustria hujus floribus fragrasse* perhibetur. Certè Ebrulfus in libello de ejus vita versibus Gallicis ab annis quadringentis scripto Regulam S. Benedicti Uticensi Monasterio præscripsisse dicitur. Idem proinde præstiterit in aliis Cœnobiis omnino *quindecim, tam virorum, quàm mulierum* ab se institutis. Hinc apparet, quantum Martino Vertavensi Abbati debeat publica res Benedictina; nec immeritò proinde nostris adscribendum esse. Hinc si aliquando primum Actorum nostrorum Sæculum recudi contingat, ejus vitam non minutioribus, sed majoribus typis donari velim. *Orderic. hist. lib. 6.*

Ceterùm non solum in provincia Turonensi ac Rotomagensi nota erat sæculo VI. Regula Benedictina, sed etiam in Arelatensi, probante Regula S. Aureliani ejus urbis Episcopi: „ qui Regulam S. Benedicti præ oculis habuit procul dubio, „ inquit, Carolus Coïntius, cum suam conderet in qua meminit Completorii à „ S. Benedicto instituti. „ Et quidem in utraque Regula Aurelianus cavet, ne *extra mensam communem quicquam cibi potusve accipere liceat absque infirmis, & illis qui minoris sunt ætatis*: quod statutum omnino respondet Regulæ S. Benedicti capiti 43. Aurelianus etiam infirmis carnium usum concedit, sanis negat, uti & S. Benedictus. Adde libellum de vita S. Augendi Jurensis Abbatis, de quo Auctor ejus æqualis hæc commemorat. *Iste Abbas sanctus mensulam suam, ut quosdam facere nuper audivi, nec victum umquam exceptavit à Fratribus.* Quibus verbis notare videtur S. Benedicti Regulam, quæ mensam Abbatis cum hospitibus statuit cap. 56. Verùm quantos progressus in aliis Galliarum partibus sæculo sexto fecerit Benedictinum institutum, impossibile est explicare per partes: tametsi S. Odilo Cluniacensis sæculo XI. Abbas persuasum habuit, *omnem pæne Galliam per B. Maurum ejus institutionis suscepisse exordium*: quod etiam asserit Leo Marsicanus. Hoc argumentum nemò meliùs concludat, quàm V. C. Dadinus Alteserra, cujus hæc verba sunt in Asceticôn lib. 1. cap. 15. *In Occidente quinto*

sæculo, religione quoque intepescente, ortus est sol, qui sua luce defectam religionem ac emortuam suscitaret. Hic est B. Benedictus, qui propriam religionem non modo instituit & Regulam dedit, sed & cetera Monasteria quæ antè erant, ad se & obsequium suæ Regulæ traxit, & religionem jacentem restituit: de quo verè & sine fuco dici potuit, quod falsò & adulatoriè de Juliano Libanius Orat. 10. tom. 2. φυγάδα τὴν εὐσέβειαν κατήγαγε fugitivam pietatem reduxit. *A beato Benedicto missus est in Galliam B. Maurus, qui Regulam B. Benedicti tradidit, & per universa ferè Monasteria Galliæ propagavit.* Hactenus Alteserra. Jam satis, superque satis de Regulæ nostræ propagatione per Gallias, dum se se offerat occasio agendi de aliis regnis.

§. VI.

Prima declinatio disciplinæ regularis in Ordine S. Benedicti; ejusque lapsus causæ.

137. EX iis omnibus, quæ initio superioris capitis dicta sunt, intelligitur, quantum Monachi ab exacta Regulæ S. Benedicti observatione deflexissent ætate Caroli Magni; & quantum ad ejus restitutionem contulerit Benedictus Abbas Anianensis. Ad præcavenda verò mala quibus obnoxii sumus, non minùs conducit morborum causas aperire, quàm ipsa remedia. Proinde antè quàm de restitutæ per Benedictum disciplinæ regularis modis agamus, juverit ostendere, quibus gradibus ad relaxationem ventum sit: ut ex majorum detrimento posteri documentum accipiant.

Variæ fuerunt, ut in aliis rebus, ejus rei causæ; aliæ remotæ, aliæ propiùs rem ipsam afficientes. Nam ut ne quid de communi humanæ conditionis inconstantia loquar, tria maximè ab ipsis Monasteriis exorta morbi principia invenio, primum à Rectoribus ipsis, alterum à Monachis, tertium ab indigentia. Tres etiam causas externas, scilicet Abbates sæculares, exterorum cupiditatem, ac bella. De hoc posteriori causarum genere, à quo mali prima labes, supervacaneum fuerit multa dicere: cùm nec earum remedia in nostra potestate consistant, nec cautelæ. Grande malum nec paucis verbis describi potest, nec multis patitur. Sufficiant hanc in rem, quæ in superioris Sæculi præfatione exposui. Ad mali domestica principia convertatur oratio.

Causa 1. lapsus.

138. Primum ex Abbatibus regularibus nonnullis repeto: à quibus ut totus regularis disciplinæ vigor, ita ejusdem languor & occasus maximè pendet. Ex his Caroli Magni ævo nonnulli nimia, seu rigiditate, seu indulgentia, seu magnificentia, multas reipublicæ monasticæ clades intulerunt. In Cœnobio Fuldensi eo usque processit Ratgarii Abbatis ferocia, ut Monachis duro operi addictis nec concederet spatium feriatis diebus sacra faciendi; quin immo festos dies propria auctoritate rescinderet; libros, studiaque interdiceret; infirmis remedia, omnibus vestimenta necessaria denegaret, uti Fuldenses Monachi in libello supplici Carolo Magno porrecto conqueruntur. Querelis apud Imperatorem depositis, cùm nec sic defervesceret Abbatis sævities, è propriis sedibus palabundi discedere coacti sunt Monachi: donec abjecto tandem Ratgario Eigili Abbati piissimo regimen commissum est. Ejusmodi Rectores, qui duras & serviles operas à Fratribus exigebant, *Abbates sæculares* vocat Hildemarus in Regulæ caput 48. alios qui mitiùs cum illis agebant, *Abbates spiritales*.

Lege Vitam S. Eigilis Ab. hic, & Elogium Rabani in tomo seq.

139. Neque verò solùm in Monasterio Fuldensi, sed etiam in aliis grassatum est hoc malum. Adeo ut Abbates quidam, quorum judicio Regula culparum remedia credit ac pœnas; errata Monachorum suorum punirent orbatione oculorum

ac membrorum mutilatione. Unde Carolus Magnus in Capitulari anni DCCLXXXIX, pro Monachis edito, præcipit cap. 16. *ut disciplina Monachis regularis imponatur, non sæcularis: id est non orbentur, non mancationes alias habeant, nisi ex auctoritate Regulæ.* Idem Patres Concilii Francofurtensis anno DCCXCIV. statuunt cap. 18. *Abbates quâlibet culpâ à Monachis commissâ, nequaquam permittimus cæcare aut membrorum debilitatem ingerere, nisi regulari disciplinæ subjaceant.* Ex quibus intelligitur, malum hoc latiùs serpere cœpisse principatu Caroli Magni. Quapropter Fuldenses Monachi in libello supplici jam dicto contestantur, se præ omnibus optare, ut non solùm *unitatem & concordiam* habeant cum Abbate suo: sed *& misericordiam & familiaritatem, pietatem & modestiam in illo sentiant.* Denique ut *quando aliquis de Fratribus præoccupatus fuerit in aliquo delicto, non statim tyrannicâ vindictâ excruciet Abbas; sed misericordi disciplina corrigere festinet, conversumque clementer excipiat, nec prava suspicione denuo illum fatiget, vel odio.* Talem pro voto suo experti sunt ipsi Eigilem Abbatem, Ratgarii successorem, cujus in diebus *Fratribus pax, cor unum & anima una in Deo fuit*, referente Candido ejus discipulo: adeo *ut numquam illi congregatio, nec ille congregationi Monachorum, ullam molestiam perturbationis intulerit.* Tales etiam experti sunt Corbeïenses Adalhardum (ut de aliis infinitis sileam) & Walam Abbates præstantissimos: quibus natalium splendor uberiorem modestiæ materiam suppeditavit, non superbiendi, dominandive (ut fit) aut durè agendi libidinem auxit.

140. Ex adverso quorumdam Abbatum nimiâ indulgentiâ & facilitate pessum abiit regularis disciplina, dum illi non quos & quales, sed quot haberent Monachos, curabant: nec eos spiritalibus, sed aliis quibuscumque inferioribus studiis imbuere satagebant. Istud erratum Carolus Magnus in brevi Capitularium edito anno Imperii XI. universim reprehendit cap. 11. his verbis. *Quam utilitatem conferat Ecclesiæ Christi, quòd is qui pastor vel magister nec cujuscumque venerabilis loci esse debet, magis studet in sua conversatione habere multos, quàm bonos: & non tantùm probis, quàm multitudine hominum delectatur: plus studet, ut suus Clericus, vel Monachus benè cantet & legat, quàm justè & beatè vivat.* Tum subdit. *Quamquam non solùm minimè in Ecclesia contemnenda sit cantandi vel legendi disciplina, sed etiam omnimodis exercenda. Sed si utrumque cuilibet venerabili loco accedere non potest; tolerabiliùs tamen ferenda nobis videtur imperfectio cantandi, quàm vivendi.* Ita piissimus Imperator. Hinc statuit in Capitulari Aquisgranensi anni DCCLXXXIX, *ut ad Monasteria venientes, secundùm regularem ordinem primo in Pulsatorio*, seu domo Novitiorum, qui Pulsantes dicti, *probentur & sic recipiantur.* Senserant malum illud Fuldenses Monachi, qui in libello supplici ad eumdem Augustum deprecantur, *ut nullus ante probationem suscipiatur, neque corpori Monasterii societur: ne fortè aliquis magis propter commoda terrena, quàm propter æternæ vitæ amorem se Monasterio sociare voluerit; & receptus in honesto suo more conturbet Fratres.* Huc spectat cap. 16. Francofurtensis Concilii, *præmia pro introeuntibus in Monasterium requiri* prohibentis. Causa 2.

141. Alia labefactatæ disciplinæ causa ex nimia ædificiorum magnificentia orta est: quam eodem loco idem Imperator notat his verbis. *Et quamvis bonum sit, ut Ecclesiæ publica sint ædificia; præferendus tamen est ædificiis bonorum morum ornatus & culmen: quia, in quantum nobis videtur, structio basilicarum veteris legis quamdam trahit consuetudinem: morum autem emendatio propriè ad novum Testamentum & christianam pertinet disciplinam.* Hac de re Fuldenses Monachi apud eumdem Imperatorem in libello jam dictò expostulant, supplicantes, *ut ædificia immensa atque superflua, & cetera inutilia opera omittantur, quibus Fratres ultra mo-* Causa 3.

dum fatigantur, & familiæ foris dispereunt: sed omnia juxta mensuram & discretionem fiant. Lectu dignum est exemplum Wlstani Episcopi Wigorniensis, qui referente Willelmo Malmesburiensi, *cùm Monasterii Wigorniensis novam Ecclesiam perfecisset, & veterem Ecclesiam, quam S. Oswaldus construxerat, subrui videret; lachrymas fundendo dixisse fertur: Nos miseri Sanctorum opera destruimus, ut nobis laudem comparemus. Non noverat illa felicium virorum ætas pompaticas ædes construere, sed sub qualicumque tecto seipsos Deo immolare, subjectosque ad exemplum attrahere. Nos è contra nitimur, ut animarum negligentes curam, accumulemus lapides.* Hæc verò censura minimè cadit in eos, qui non modò regularem disciplinam in Cœnobiis pæne emortuam denuo excitant, sed & collapsa instaurant ædificia, veteresque parietinas sarciunt: quatenus solida atque æternum (si fieri possit) duratura pietati domicilia, & congruas locorum dignitati ac celebritati ædes restituant. Neque enim decorum fuerit, Basilicis augustissimis, quas Regum, aliorumque Fidelium pietas pro Monachis erexit, circumponere humiles ac rudes casas. Quamquam ab his etiam locis longè abesse debet vana & inanis ornamentorum ostentatio, quæ insanos sumtus in speciosa, superfluaque ædificia profligat. Lege Petri Damiani epistolam 2. lib. 8.

Causa 4. 142. Monachis & Abbatibus nonnullis communis fuit morbus, habendi cupiditas, non extremum vitæ monasticæ venenum. Id maximè discipulis suis præcavebant Adalhardus & Wala Corbeïenses Abbates, testante Paschasio Radberto in lib. 1. de Walæ gestis cap. 18. *Ad hoc quippe*, inquit, *duo isti eximii fundamenta in gentibus ad boream civitatis cùm ponerent unà cum turribus & propugnaculis suis, tria ista omnino monebant: ne rebus multum ditescere gauderent, neque divitias sæculi appeterent, ita ut in eis cor apponerent: sed omnino delicias & voluptates, ac si venena fugerent. Ad ultimum, ne ullis, ac si pro religione, honoribus & fastu delectarentur superbiæ: ne fortè ex toto fatescerent, & in vacuum deperirent, sicut in Galliis*, inquit, *multas deperiisse à religione Ecclesias bene olim fundatas cernimus. Quapropter isti multis jam edocti exemplis, suos præmonebant filios, ne rebus affluerent humanis, pro quibus sæculo deservirent: sed ut essent pauperes spiritu, humiles & mansueti, mites ac misericordes; & justitiam semper in omnibus esurientes: quatinus de illis omnes bene vellent propter munditiam cordis eorum, bene optarent; ne propter invidiam rerum & felicitatem eis inviderent, & opprimerent eos sæculi servitute.* Lege sequentia apud eumdem auctorem. Cupiditati affinis est alia labes, nempe retinendæ rei familiaris nimia sollicitudo & litigandi misera conditio, quæ sanctissimas quasque Christianæ pietatis leges corrumpit, servos Dei à sæculi rebus abstractos revocat ad forenses tumultus, immo etiam aliquando loca sacra in forum convertit. Hanc pestem, veluti monasticæ religioni penitus exitialem, meritò damnant Congregationis nostræ Præfecti; eamque, quantum in se est, funditus exstinguere conantur. Sed eo evasit sæculi iniquitas, ut Monachis, aut bonis omnibus cedendum sit, aut subeunda litigandi necessitas. Hanc porro necessitatem si in gravioribus causis admittere licet, certè pro levi detrimento non licet. Qui secus sentiunt, quantum ab Evangelii sensu absint, nondum satis intelligunt.

Causa 5. 143. Ex cupiditate oriri solet, non copia sed inopia, aliud grande malum, quod ruinæ Monasteriorum ultimam manum imposuit. Exsulare quippe debet à Monachis rerum cupiditas; sed non possessio ipsa, quæ Deo vacantibus necessaria est. At mira Dei providentia contingit, ut quo quis plus cupit, eo magis inops fiat; & siquidem divitiis affluit, ab aliis spolietur, dum cupiditas omnium invidentiam ad se trahit, ut superiùs ex Paschasio observabam. Et inopia quidem, si modò summa non est, virtuti materiam subministrat hominibus temperantiæ Chris-

tianæ amantibus : *& ubi caritas est, etiam exigua sufficiunt*, inquit Ardo in Vita Benedicti Anianæ Abbatis. At verò è contrario cupidos & avaros ad extremas angustias rerum tenuitas redigit, eaque ad omnia flagitia sternit viam. Quanta mala pepererit ætate Caroli Calvi indigentia Monasteriorum, in primis Patres Concilii Vernensis anno DCCCXLIV. celebrati docent nos cap. 3. *In locis sanctis, hoc est Monasteriis, alios studio, nonnullos desidia, multos necessitate victus & vestimenti à sua professione deviare comperimus.* Et miserandis vocibus id ampliùs exponunt cap. 12. *Veniemus nunc ad ultimam partem admonitionis nostræ, quam qua intentione fundimus, dederit Deus, ut vos, ac Proceres, ceterique fideles, ea devotione suscipiatis. Videmus enim iram Dei nobis & vobis imminere, cùm pro rapinis & immanibus aliis sceleribus; tum etiam maximè, quòd Ecclesiæ facultates, quas Reges & reliqui Christiani Deo voverunt ad alimentum servorum Dei & pauperum ad exceptionem hospitum, redemtionem captivorum, atque templorum Dei instaurationem; nunc in usu sæcularium detinentur. Hinc multi servi Dei penuriam cibi & potus, ac vestimentorum patiuntur; pauperes consuetam eleemosynam non accipiunt; negliguntur hospites, fraudantur captivi; & fama omnium meritò laceratur. Et quidem si hæc à paganis pateretur Ecclesia, patientiam flagitaret. Nunc autem oppressi à filiis nostris, hoc est ab his, quos vel nos, vel decessores nostri in Christo genuimus, Christianos eos nostro ministerio facientes, nullam patientia consolationem recipimus: quoniam de illorum interitu formidamus.* Hæc & alia plura Episcopi in ea Synodo congregati non magis patheticè, quàm piè, ad Carolum Calvum. Cùm verò quidam ad detrahendas Monasteriis, aliisque Ecclesiis facultates egregio prætextu uterentur, quòd scilicet divitiæ venenum essent Ecclesiæ; ad hoc speciosum argumentum respondent Patres Concilii sexti Parisiensis in lib. 1. cap. 18. *Convenit Pastoribus Ecclesiarum res Ecclesiæ possidere, non ab his possideri; &, ut Prosper* * *scribit, eas possidendo debent contemnere, & non sibi, sed aliis possidere. Constat autem sanctissimos Pontifices, qui cum Christo remuneratore suo regnant, quorum nos indigni locum tenemus; res Ecclesiæ, non sibi, sed aliis possedisse; & non ad suam gloriam & delectationem, sed potiùs ad Dei honorem & Fidelium commoditatem eos his usos fuisse . . . Cesset ergo ambitio quæ dicere solet, nimis rerum habere Ecclesias Christi: & perpendat, quia quantæcumque sunt res Ecclesiæ, si eo modo quo dispensandæ sunt, dispensentur, nimiæ non sunt. Cupiditas quippe, immo negligentia quorumdam dispensatorum, non Ecclesiæ amplæ res, in vitio sunt. Mira namque res, ambitio mundialis satis non habet, & Ecclesia Christi nimium habet.* Certè multas opes olim possedit Ordo sancti Benedicti in nonnullis Monasteriis: sed iis etiam rectè usi sunt majores nostri. In Cœnobio Cluniacensi una die septemdecim millia pauperum congrua stipe donati sunt, ut legitur apud Udalricum. Denique quot & quanta mala eidem Ordini attulerit direptio rei familiaris, testantur omnes eorum temporum auctores, Letaldus Monachus de Cœnobio Mitiacensi, Chronographus Anonymus de Fontanellensi, Ingulfus Abbas de Crulandensi, & Johannes Monachus de toto Ordine S. Benedicti initio lib. 3. de vita S. Odonis Cluniacensis. Hinc intelligitur, quàm verum sit id quod Concilium Aquisgranense sub Ludovico Pio scriptum reliquit cap. 115. *Monachis, quia nihil sibi proprium reliquerunt, manifestum est illos copiosioribus Ecclesiæ sumtibus, quàm Canonicis, qui suis & Ecclesiæ utuntur rebus, indigere.*

Ardo num. 43.

* *Immo Julian. Pomerius lib. 2. de vita contempl. c. 9.*

Udalric. lib. 3. consuetud. Cluni. c. 12.

144. Hæc inopia procedit quidem ex sæcularium rapacitate tamquam ex extraneo principio: at varias subinde à Monachis ipsis etiam causas habet, quales sunt incuria sui status, negligentia Regulæ ac Monasticæ disciplinæ: qua semel violata, necesse est temporales quoque facultates pessum ire. Hinc rectè Hildebertus Cenomanensis Episcopus in epistola 38. ad Ecolismensem Antistitem. *Inter tot sacræ* Causa 6.

professionis injurias, hoc etiam præjudicio respublica premitur, ut quia Monachi ab infestatione Ordinis non abstinent; ab infestatione Monachorum sæculares minimè abstineant. Res sanctuarii rapinis expositæ, dispositæ flagitiis, exteriùs violentiâ, vinolentiâ & petulantiâ interiùs atteruntur. Ætate Caroli Magni in Ordine nostro etiam locum habuit hæc labes, dum essent Monachi complures, qui, referente Ardone, sic disciplinam regularem abjecerant, ut Regulæ præcepta penitus ignorarent; & status sui immemores, Monachos abnegarent se se, Canonicos profiterentur. Hæ ferè causæ sunt corruptæ per id tempus disciplinæ regularis: nunc de malorum remediis agendum.

§. VII.

Remedia his malis adhibita.

145. IN remediis primum locum tenet peritus medicus, qui morbos pro suo cujusque genere peritè tractare ac curare feliciter valeat. Regulari Ordinis sancti Benedicti disciplinæ jam labenti & ad defectum vergenti alterum Benedictum Deus Opt. Max. providit: ut sicut per magnum Benedictum hæc sancta institutio acceperat exordium; ita ab æquivoco restitueretur. Hinc Benedictum Anianensem Abbatem, tanti operis administrum, Theodulfus Aurelianensis Episcopus, cum sancto Patre Benedicto conferre non dubitavit in carmine 6. lib. 3.

Benedictus remediorum præcipuus auctor.

Quod fuit Ausoniis BENEDICTUS *rector in arvis,*
Hoc modo tu in nostris es, BENEDICTE, *locis.*

Quia verò tantæ molis opus per unum hominem perfici non poterat; adjutores accessere in primis Carolus Magnus & Ludovicus Pius, qui regia auctoritate pios optimi viri conatus juvare non destiterunt. Accepta siquidem ab eis potestate Benedictus lustravit Galliæ Monasteria, morum excussit errata, eisque remedia opportuna adhibuit. Huc varia pro Monachis condita Capitularia, indictæ variis in locis Synodi, in quibus sancita sunt salubria reipublicæ monasticæ decreta, maximè in Synodo Aquisgranensi anni DCCCXVII, quæ magno operi supremam imposuit manum. In ea Synodo condita sunt Capitula LXXII. Tot enim enumerat Leo Marsicanus in Chronici Casinensis lib. 1. cap. 16. & Chronographus Monasterii sancti Vincentii ad Wlturnum, tametsi variat numerus in libris editis & MSS. ob varias capitulorum divisiones. Omnia verò istius Synodi decreta in articulos triginta & unum redegerunt, & ad sancti Galli Monasterium direxerunt Grimaldus & Tatto Monachi: quos articulos in Appendice nostra legere licet. Porro his Synodi Capitulis quædam adjecit Benedictus, maximè pro officio divino, ut scribit Ardo in ipsius Vita. Jam totius negotii œconomiam inspiciamus.

Synodus Aquisgranensis ob id habita.

146. In primis visum est operæ pretium quoddam Congregationis corpus constituere, & omnia Monasteria conformare ad æqualem quamdam vitæ rationem: ut Monachi ejusdem professionis iisdem ritibus addicti, mutuis se se exemplis ad regularem disciplinam accenderent. Ejus rei cura præcipuè Benedicto demandata est: cujus opera, teste Ardone, *cuncta Monasteria ita ad formam unitatis redacta sunt, ac si ab uno magistro, & in uno imbuerentur loco. Uniformis* quippe *mensura in potu, in vigiliis, in modulationibus cunctis observanda est tradita.* Insigne istius præclaræ institutionis specimen nobis exhibet epistola* quorumdam Augiensium Monachorum, qui in Galliam explorandæ gratiâ regularis disciplinæ ab suis missi, eam duodecim capitulis comprehenderunt. Hæc verò Capitula, quorum primam editionem cum

Ardo num. 52.

Decretum pro uniformi vita.

* *Exstat in Appendice nostra.*

cum aliis multis eruditissimo Baluzio acceptam referre debemus, condita videntur ante Synodum Aquisgranensem, quæ ritus in Anianensi Monasterio, aliisque per Benedictum ordinatis institutos comprobavit, & ubique observari præcepit.

Hæc prima fuit species Congregationis sub Regula sancti Benedicti. Nam cùm omnia Galliæ Monasteria ab se invicem antea separata fuissent, nulli generali Præfecto subjecta; omnia tum primùm ad formam quamdam unionis coaluere, & unius Benedicti regimini, correctioni, & emendationi subesse cœperunt. Verùm rudis hæc fuit Congregationis forma. Nam mortuo Benedicto, de successore, qui totius corporis pondus humeris exciperet, provisum non est: sicque contigit, ut eo cadente unumquodque Monasterium pedetentim ad varios pro libito ritus moresque denuo abierit, maximè accedente Nortmannorum tempestate. In Casinensi tamen Cœnobio, quod etiam de aliis nonnullis sentire par est, Aquisgranensis Concilii capitula eadem ferè religione, qua sancti Benedicti Regula, observata sunt usque ad tempus Leonis Marsicani, cujus relatu id discimus. *Chron. Casin. lib. I. cap. 16.*

147. Constituto corpore, prima Patrum agitatio fuit de Regulæ frequenti lectione ac meditatione: qua de re prima condidere capitula, rati, ut reipublicæ monasticæ salutem ex Regulæ observatione; sic ejusdem observationem ex meditatione pendere. Regulæ lectio inculcata.

148. Deinde capite 3. actum est de Officio divino, statutumque, *ut Officium quod in Regula S. Benedicti continetur, celebrent Monachi.* Et tamen Ardo tradit Benedictum sancivisse, ut diurna officia juxta Romanum morem Psalmo CXVIII. persolverentur, non secundùm Regulæ præscriptum: tametsi Benedictus quotidie præter *cursum*, id est sollemnes ritûs Romani preces, quas Horas diurnas vocant, *regulare* explebat *officium:* quod de Regulæ psalmodia interpretor. Certè ante prædictam Synodum lectiones tres in matutinis vigiliis canebant Casinenses, testante Theodemaro Abbate in epistola ad Carolum, *ne à sancta Romana Ecclesia recedere viderentur.* Et Carolus Magnus in Capitularis Aquisgranensis cap. 80. statuerat, *ut Monachi cantum Romanum pleniter & ordinabiliter per nocturnale vel gradale officium peragerent*, uti genitor ejus Pippinus fieri præceperat: quod tamen de solo cantu, non de Psalmorum numero ac serie intelligendum. Anno siquidem DCCCII. in Synodo Aquisgranensi statutum est, *ut in Monasteriis Regulam S. Benedicti servantibus* (nam & Canonicorum Monasteria erant) *Officium S. Benedicti facerent, sicut Regula docet*, ex Chronico Moisacensi. Et tamen Walafridus Strabus in lib. de rebus Ecclesiasticis cap. 25. conqueritur quòd suo tempore Monachi à ritu psalmodiæ S. Benedicti recessissent. Quod de paucis tantùm, non de universis Cœnobiis interpretandum esse constat ex Amalario ejus temporis auctore, qui Monachorum divina officia à clericalibus diversa tum fuisse testatur in Supplemento lib. 4. de officiis divinis, quod Supplementum in tomo 2. Analectorum à me editum est. Officium divinum ut ordinatum.

149. Abbatum nimia severitas in Monachos repressa est edito decreto, ut quibusque necessaria suppeditarent, maximè infirmis: & ut ne mensam alibi, quàm in communi refectorio; lectum non nisi in dormitorio haberent; contentique essent Fratrum regulari mensura in victu ac vestitu. Ad hæc multa pro Monachis capitula edita sunt, tum ad ritè probandos Novitios; tum ad restituendum laborem, qui corpore exercetur; tum ad reformandam vestimentorum mensuram, formamque; tum ad præscribendam victus rationem sanis & infirmis. Statuta pro Abbatibus.

150. Ut incautæ Novitiorum susceptioni provideretur, statutum est cap. 34. *ut Novitio non facilis in Monasterio tribuatur ingressus; & ut in cella hospitum, probationis causâ, hospitibus serviat paucis diebus. Res verò si quas habet, parentibus* pro Novitiis.

suis commendet. Expleto autem probationis suæ anno, secundùm quod Regula præcipit, inde faciat. Ipse verò nec tondeatur, nec vestimenta pristina immutet, priusquam obedientiam promittat. Hæc paucis explicanda ex Hildemaro, Regulæ nostræ Commentatore perantiquo. Primùm vitæ monasticæ candidatus ad portam Monasterii exteriorem, id est in cella ibidem pro ejusmodi candidatis instructa, morabatur *per quinque dies.* Deinde probatâ ejus constantiâ, admittebatur in cellam hospitum *adhuc laïcus*: ibique committebatur hospitii custodi, cujus jussis obtemperabat, discalceando hospites, focum instruendo ac lectos, aliaque id genus præstando, quibus explorarentur ejus mores. Tum post exactos in hospitio menses duos, ei Regula prælegebatur *sub duobus vel tribus diebus*: postea verò si ad eam servandam se parem esse testabatur, tunc indutus *suis bonis vestimentis*, id est *lorica, scuto, lancea, spatha, & balteo*, in capitulum adducebatur. Post exhortatorium Abbatis sermonem, si sæculo nuntium remittere pergebat; acceptis rursus induciis, denuo in capitulum accedebat eodem ritu: & ibi coram Fratribus, aut *balteum & armillas, aut spatham solummodo deponebat.* Jam si ad sæculum reverti pernegabat; tunc ibidem *omnibus vestimentis suis* abjectis *radebatur, & aliis vestibus, id est clericalibus suis, induebatur.* Postmodum in cellam Novitiorum perductus, reliquum ibi probationis tempus exigebat. Et siquidem in proposito perdurabat suo, sollemnem professionem emittebat post decem menses: sin verò, *liber discedebat à professione monachica*, non à clericali: propterea quòd Nicæni Concilii cap. 12. sancitum erat, ut iis qui *vocati per gratiam semel militiæ cingulum deposuissent*, ad sæculum reverti nequaquam integrum esset. Alium ritum observabant nonnulli, qui non nisi post annum probationis exactum, arma vestesque sæculares deponebant: ut scilicet hoc pacto, si ad sæculum ante professionem reverti vellent; non constringerentur pœnâ Nicæni Concilii, quod decem pœnitentiæ annos iis, qui militiæ cingulum resumsissent, imposuit. Et ad hos quidem magis accedere videtur prædictum Synodi Aquisgranensis decretum, cui illustrando superiora ex Hildemaro adducere visum est operæ pretium. Tandem hunc decreti Aquisgranensis ritum abrogavit Congregatio Cluniacensis, quæ Novitio tonsuram, aliasque monasticas vestes exceptâ cucullâ impertiit, ut tradit Udalricus in Consuetudinum Cluniacensium lib. 2. capitibus 1. & 2.

De ratione victus.

151. Insuper sanis & infirmis dicta Synodus eam præscribit victûs rationem, ut his carnium usus concessus sit, illis negatus etiam volatilium esus, præterquàm certis Natalis Domini & Paschæ diebus, quibus volatilia permissa sunt. Pinguedinem extra Quinquagesimam ante Pascha, octo dies ante Adventum, & quaslibet ferias sextas adhibere ad condienda pulmenta concessum est. Hujus indulgentiæ rationem affert fragmentum historicum de Concilio Aquisgranensi à me vulgatum in veterum Analectorum tomo 1. *Et quia oleum olivarum non habent Franci, voluerunt Episcopi ut oleo lardivo utantur.* Eamdem rationem tradunt Scriptor vitæ S. Meinwerci Paderbonensis Episcopi, & Ordericus Vitalis. Addit idem fragmentum statuisse Episcopos, concordante domino Papa, *ut Monachi à gravi opere & labore propter honestatem sacerdotii cessent; & loco laboris ad horas psalmos quosdam nominatos pro vivis & defunctis fidelibus cantent cum orationibus ordinatis.* Quod ita intelligendum, ut aliquantum remissi sint corporales labores, scilicet graviores; non penitus abrogati, immo præscripti variis istius Synodi decretis, quorum auctores fuere, non Episcopi, sed Abbates cum Monachis. Denique in eadem Synodo panis libra *triginta solidis per duodecim denarios* definita: hemina vini concessa; & loco heminæ vini, de cervisia mensura duplex.

De pinguedine.

Order. in Hist. lib. 8. pag. 712.

De libra panis.

152. Multos torsit hic locus de libra panis, quam Patres sic statuunt cap. 57:

ut libra panis triginta solidis per duodecim denarios metiatur : & quidem *antequam coquatur*, ut capituli præfert inscriptio. Adelardus Gazæus in Notis ad Cassianum id de pretio panis interpretatur, eique suffragatur Dadinus Alteserra. Haëftnus verò de pondere quatuor librarum. Illic panis enorme pretium, hîc enormis mensura. Difficultatem declinasse videtur Menardus noster in Concordia Regularum. Primus (ni fallor) ex recentioribus propiùs ad rei nodum accessit Antonius Yepezius in Notis ad Concilium Aquisgranense, quas tomo 3. Chronici Benedictini adjecit. Censuit quippe vir doctus eam legem de pondere libræ editam more Francorum, qui libram numericam viginti solidis computare solent, solidum vero duodecim denariis : quem eumdem computandi morem in ponderibus etiam olim adhibuerint. Ex qua observatione divinavit, libram crudi panis à Synodo designatam constitisse librâ sesquimediâ, ut coctus panis constaret librâ unâ Parisino more, quæ pro una libra viginti quinque solidos exigit : & hanc demum esse libram, quam S. Benedictus *propensam* vocat. Yepezio suffragatur Petrus Boërius in secundo Regulæ commentario : *Libra denariorum ideo libra dicitur, quia tantum ponderare solebat.* At locum hunc egregiè illustrat libellus de hemina vini & libra panis Benedictina anno MDCLXVII. Gallicè Parisiis editus, cujus auctor, vir eruditus, postquam de Ordine S. Benedicti bene meruit studio atque operâ suâ, nunc in eodem Ordine ipse meretur sub severa ejusdem Regulæ disciplina. Is in libello suo ex vetustis Francorum legibus observat, ,, vigesimam partem unciæ denarium esse, duodecim ,, verò denarios assem efficere, adeo ut tres unciæ quinque asses, & duodecim ,, unciæ libram viginti solidorum constituant : solidum verò denarii duodecim. Certè in lib. 3. Capitularium cap. 14. editionis Baluzianæ, ab homine qui habuerit trium dumtaxat librarum pretium pro heribanno *solidi triginta* exiguntur, *id est libra & dimidia*. Hanc verò interpretationem adhibuisse videtur Ansegisus : nam in secundo Capitulari anni DCCCV, ex cujus capite 19. præmissa verba ab Ansegiso desumta sunt, non reperitur ista commentatio. Itaque cùm Patres Synodi Aquisgranensis libram panis ante coctionem triginta solidis per duodecim denarios constantem adsignant ; octodecim uncias crudi panis concedunt, fere quatuordecim aut sexdecim cocti ; quatuordecim quidem, si primarius ac levior esset panis ; sexdecim verò, si secundarius.

Gazæus in Cass. lib. 5. c. 5.
Dadin. Ascet. lib. 5.
Haëften. lib. 10. tract. 4. Disq. 2.
Num. XXV.

Eodem fert antiquus Regulæ Commentator Hildemarus, qui in Regulæ cap. 30. ubi de puerorum cibo agit, *libra*, inquit, *viginti duos solidos habet, quando crudus est panis* : *ut cùm coctus fuerit, habeat solùm viginti.* Rectè quidem de libra communi, secus de Benedictina, quæ *propensa* esse debet. Quanquam veteres quique commentatores ità vocem *propensam* exponunt, ut perinde sonet ac *præponderata*, apud Hildemarum, & Bernardum Casinensem ac Boërium : seu *ante pensata*, apud Smaragdum. At magis nativa est prior expositio. Eumdem fere expendendæ libræ modum olim adhibebant Hispani, testante Eldefonso Episcopo in libello de forma & pondere hostiarum, condito ante annos octingentos, cujus Auctoris verba huc adscribo. *Trecenti nummi antiquam per viginti & quinque solidos efficiunt libram ; & duodecim tales libræ, quæ fiunt per tria millia sexcentos nummos, sextarium tritici efficiunt unum, ex quo septem panes formari possunt, de quibus per totam hebdomadam homo vivere unus potest, aut septem in una die.* Ex quibus verbis intelligitur, Hispanorum libram aut tantisper graviorem tum fuisse Gallicana, aut solidos leviores. Porro hic libellus ad calcem Dissertationis de Azimo à me editus est ex Bibliothecæ Vaticanæ codice MS. cujus simile exemplum recens noster Claudius Stephanotius reperit in Bibliotheca Ecclesiæ Aniciensis, ab annis fere septingentis exaratum. Alio modo panis libram expendit Petrus Damiani, apud quem *libra panis tria ova anserum pensat.*

Petrus Dam. Opusc. 15. c. 7.

Judicium de libra Theodemari.

153. Ad hanc libræ nostræ considerationem pertinet oratio de quibusdam libræ Benedictinæ ponderibus, quæ nonnulli tanquam enormia & à Regulæ Benedictinæ modo prorsus aliena supposititiorum loco habent. Primum est pondus, quod Theodemarus Casinensis Abbas in Epistola ad Carolum Magnum designat his verbis. *Direximus quoque pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum, juxta sacræ textum Regulæ, possit dividi: quod pondus, sicut ab ipso Patre est institutum, in hoc est loco repertum.* Ad quem locum Haëftenus: *Ex hoc fortassis capite*, ait, *suspicatur eruditissimus Menardus, Epistolam hanc non esse Theodemari. Si enim pondus libræ, ut in suis Declarationibus aiunt Casinenses, sit unciarum tringinta trium & semis, eaque mensura nonnullis enormis videatur; quid dicendum de hac Theodemari quatuor librarum sive unciarum* XLVIII, *ita ut triginta duæ prandio, cœnæ verò sexdecim deputentur? Voluit enim S. Benedictus tertiam partem reservari cœnaturis.* Attamen Angelo de Nuce in Notis ad Chronicon Casinense, enormis non videtur hæc mensura, *propter varias complexiones, agrorum labores & opsoniorum parcitatem.* Sed has rationes nihili facit Carolus Cointius in Annalium tom. 6. ubi hanc Theodemari Epistolam vel hoc nomine suppositiciam existimat, quòd tantam panis mensuram singulis Monachis indulget. Et ego quidem uti genuinam non facilè approbarem, si esset hujus loci ista sententia.

Vide suprà num. 96. pag. 216.

Verùm Theodemari verba non ita accipienda sunt, quasi pondus quatuor librarum Monachis per capita concedat: sed ut adsignet *pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum* totidem Monachis possit dividi. Quia enim in tanto Monachorum numero, quem unumquodque Cœnobium olim capiebat, difficile fuisset singulos panes in solidum pro singulis Monachis conficere & coquere; ea demum compendiosa ratio inventa est, ut majores panes, singuli quatuor librarum, fierent, *qui in quaternas quadras singularum librarum* pro totidem Monachis dividi possent. Atque ut id expeditius fieret, crudi panes cruce per medium signabantur, ut cocti in quadras æquales nullo negotio scinderentur. Athenæus ex Philemone tradit, *Blomilios panes dici, incisuris divisos, quos quadratos appellant Romani.* Ejus rei præclarum suppeditat argumentum Gregorius Magnus in lib. I. Dialogorum cap. II. de Martyrio Monacho ita scribens. *Dum quadam die fratres illius panem subcinericium fecissent, eique obliti essent crucis signum imprimere, sicut in hac provincia crudi panes ligno signari solent, ut per quadras quatuor partiti videantur, &c.* Eodem spectat libellus de Vita S. Severi Abbatis Agathensis, in qua Bæticus Antistes unum paximatium panem famulo Christi direxisse de more dicitur, *in quo crux Dominica videbatur impressa.* Nihil his locis luculentius afferri potest ad illustrandam, probandamque Theodemari Epistolam. Moris erat apud Italos, teste Gregorio, ut crudi panes ligno signarentur in modum crucis, ut per quadras quatuor facilè dividi possent. Eumdem præscribit Theodemarus, adsignando *pondus quatuor librarum, ad cujus æqualitatem ponderis panis debeat fieri, qui in quaternas quadras singularum librarum possit dividi* quatuor Monachis; idque *juxta sacræ textum Regulæ*, quæ singulas libras singulis Monachis tribuit. Non ergo enormis videri debet Theodemari mensura, sed penitus ad Regulæ præscriptum concinnata.

Athenæus lib. 3. pag. 86.

Sæcul. I. Bened. pag. 566.

Item de Casinensi Fossatensi, &c.

154. Aliam rationem iniêre nonnulli, qui integros panes, non per quatuor libras partiebantur, sed per duas, ut panis in medio divisus duobus Monachis sufficeret. Apud Casinenses servatur pondus triginta trium unciarum cum dimidia. Consimile olim exstabat in Cœnobio Fossatensi, teste Jacobo Brolio: aliud

itêm in Suessionensi S. Medardi ejusdem ponderis, exceptâ unciâ dimidiâ. Ad hæc accedit *mensura panis S. Crucis Burdegalensis* ex ære Cyprio, quam Menardus noster ait esse octo & viginti unciarum. Qui his mensuris utebantur, duas totidem Monachorum portiones conferebant in unum panem, qui per medium divisus, duas libras propensas efficeret, singulas quidem sexdecim unciarum secundùm Casinenses, Fossatenses, & sancti-Medardenses: at secundùm Burdegalenses sanctæ Crucis quatuordecim unciarum. Hac ratione superiora pondera legitima esse ostendit noster Jacobus Clericus, in rebus Mathematicis & Musicis peritissimus, in libello inedito de hemina Benedictina. Huc probatione opus ad faciendam fidem. Eam dividendi in duos Monachos integri panis consuetudinem approbat Regula Magistri in cap. 26. *Medius panis*, inquit, *pensans libram unam, singulis Fratribus in die sufficiat*. Ergo ex Regula Magistri, quæ ferè tota ex Benedictina desumta est, duabus libris constabat solidus panis: cujus medietas *pensans libram unam*, uni fratri competebat. Translatus verò est mos iste etiam ad Benedictinos, probante Smaragdo in Regulæ caput 39. ubi Magistri auctoritatem præmissam adducit. Nemo igitur ambigere debet, quin legitima sint pondera de quibus hîc agimus, ad conficiendos scilicet singulos binarum librarum panes: qui per medium divisi, duobus Monachis ad præscriptum Regulæ distribuerentur.

Antequam hinc discedo, expendere juvat, quod Gallicus Dissertator de pondere libræ Fossatensi, aliisque similibus contra Brolium scribit. Inde quippe Fossatensis ponderis falsitatem satis arguisse sibi visus est, quòd nullus scriptor ejusmodi ponderis auctoritatem adduxerit in medium. Immo verò eam adduxit Petrus Boërius seu Boërii, tum Abbas Monasterii S. Aniani * Tomerarium, dein Urbevetanus Episcopus, qui in prima ex duabus Regulæ expositionibus, provinciali Capitulo nigrorum Monachorum nuncupata, prædictum pondus se vidisse ac tenuisse affirmat. En ejus verba in Regulæ cap. 39. *Monachi vero Monasterii S. Mauri apud Galliam habent primum pondus panis & mensuram vini, quæ (prout habet scriptura ejusdem Monasterii & vulgaris assertio) idem sanctus jussu B. Benedicti unà cum regula attulit: quæ, prout notatur, vidi & tenui, & in tantum consimilia exportam * in sacrario reverenter conservant. Verumtamen pondus panis duas libras quintales excedit: quod forsan non est multum pro die homini plura alia fercula delicata non habenti, & operibus manuum regulariter insistenti.* Hoc itaque pondus, quod in S. Mauri Cœnobio Petrus Boërius olim vidit, ibidem adservari potuit usque ad tempus Brolii, qui illud ipsum eo in loco vidit & contrectavit.

Num. xl.

* S. Chignan.

* L. & iis tantùm consimilibus expositis.

155. Quærat aliquis an ponderandi panis exemplar, quod S. Benedictus Casini reliquit, fuerit quatuor, ut illud Theodemari; an duarum librarum, uti recentius exemplum Casinense? Ego quidem existimo unius fuisse libræ, uti colligo ex Bernardi Casinensis commentario in Regulæ caput 39. *Libra propensa*, inquit, *appellatur præponderata & ad pondus mensurata*: pondus autem illud quod instituit B. BENEDICTUS, *usque hodie in Casinensi Monasterio reservatur*, &c. Erat ergo pondus istud unius libræ: quod ampliùs declarant sequentia Bernardi verba, quibus explicans modum reservandæ tertiæ partis libræ cænaturis, hæc habet. *Hoc usque ad tempus meum fuit observatum, quòd quædam distinctio fiebat in tertia parte panis, ut non essent duo, vel tres panes, sed unus. Sed ego videns hoc non multum esse decens, libram massæ farinæ in tres partes divisi, ut tertia pars libræ possit, non in pane fracto, sed in integro reservari.* Ex quibus intelligitur, panes integros pro singulis Monachis tum fuisse confectos, ad primarium scilicet pondus S. Benedicti: si tamen genuinum ac primarium erat S. Benedicti pondus, quod Bernardi Abbatis tempore Casini servabatur. Hæc de libra panis.

De hemina vini.

156. De hemina vini major est difficultas. Dissertator Gallicus superiùs laudatus rectè probat, heminam seu cotylam esse semisextarium; sextarium verò congii sextam partem: ac proinde heminam sex cyathis, sextarium duabus heminis, congium sex sextariis constare. Deinde ex congii mensura rectè infert heminæ, aliarumque partium capacitatem: idque meliùs vasis mensurâ, quàm liquoris pondere, quod pro diversitate liquorum variat, æstimari censet. Hæc, inquam, rectè probat, nec quidquam solidi argumenti in contrarium afferri potest. At verò quod inde assumit, non perinde certum est: nempe heminam vini à S. Benedicto adsignatam æstimari debere ex mensura congii Romani, qualis in Farnesianis ædibus adservatur. Hoc congii Romani exemplar legitimum quidem esse concedo: at heminam Benedictinam ad ejus exemplum conformatam esse nullis constat argumentis.

157. Ad probandam Farnesiani congii veritatem, præter varia experimenta à peritis viris facta, aliud etiam me præsente de mensura heminæ Romanæ factum est in Bibliotheca S. Genovefæ apud Parisios, in qua veteres unciæ Romanæ cum exemplari heminæ itidem Romanæ adservantur. Istuc cùm invitatus fuissem à R. P. Molinetio ad comparandam heminam cum unciis Romanis, allatus est etiam vetustus sextarius Romanus, qui est penes illustrissimum Harlæum, Senatus Parisiensis Procuratorem generalem. Primùm itaque facta est libratio decem unciarum cum hemina vini: tum heminâ in sextarium bis refusâ, deprehensa est perfecta mensurarum æqualitas, congio Farnesiano apprimè respondens.

158. Etsi verò id constat de hemina Romana; nego tamen id de qualibet hemina dici posse. Pro variis enim regionibus, variisque temporibus etiam variarunt pondera & mensuræ. Carolus Calvus in Præcepto pro stipendiis Clericorum S. Petri, qui Sanctimonialibus Suessionici B. Mariæ Parthenonis subjecti sunt, cuilibet Sacerdoti per singulos dies *heminam id est tres libras* vini tribuit. In ms. Codice Bibliothecæ S. Remigii apud Remos, qui codex ante annos octingentos Ebone Pontifice à Bertigario Monacho scriptus est, post Macrobii libros exstat vetustioris auctoris tractatus de ponderibus & mensuris, in quo hæc leguntur de mensuris liquidorum. *Apud quosdam cyathi novem heminam facere videntur, quod sunt drachmæ* XC. *apud quosdam verò acetabula quatuor, quod sunt drachmæ* XLVIII. *Hemina autem juxta quosdam appendit libram unam, apud quosdam verò libram & dimidiam. Similiter sextarios duplices judicaverunt. Nam alii voluerunt, ut sextarius duarum esset librarum; alii vero trium: utrique tamen, ut duæ heminæ sextarium facerent, definierunt. Choenix autem quinque sextariis adimpletur: cui si sextum addideris, fit congius: congius quater missus modium complet. Quemadmodum autem de sextario, sic & de modio aliis placuit* XVI. *sextariis modium impleri, aliis* XXII. *aliis verò* XXIV. *Sed has mensuras ad votum Principum vel judicum esse deprehendimus.... Nobis verò videtur rectissimum, ut trium librarum sextario vicies & quater multiplicato modius impleatur. Qui modius medii talenti pondere coæquatus, septuaginta & duabus efficitur libris: sive ut quinque libras habens sextarius, similiter vicies & quater ductus, maximi talenti, id est* CXX. *librarum pondere mensuretur.* Hæc idcirco fusiùs refero, quòd ad illustrandam heminæ nostræ mensuram plurimùm conferat iste locus.

In Probat. Historiæ Gallicæ B. Mariæ Suession. auct. nostro Michaële Germano p. 435.

159. Primò hujus auctoris sententia est, heminam debere constare librâ vel sesquilibrâ, non mensurali, (ut Isidori libram Dissertator interpretatur) sed ponderali. *Hemina*, inquit, *juxta quosdam* APPENDIT *libram unam: apud quosdam libram & dimidiam:* quam sententiam Anonymus iste inferiùs præfert.

Deinde mensuræ istæ *ad votum Principum vel Judicum* olim mutabantur, ut

tradit vetus iste auctor : cui suffragatur in primis Concilium Aquisgranense anni DCCCXVI. pro Canonicis, in cujus capite 122. hæc verba lego. *Cum hujuscemodi mensuræ diversissimæ & inæquales soleant haberi ; publicum tamen pondus provinciis, civitatibus, metallisque inditum, nihil diversitatis aut inæqualitatis pati debet, &c.* At, inquis, hemina Benedictina ad modum congii Romani exacta erat, utpote ab homine Italo, in Italia nato ac vivente constituta. Et id certè probandum erat: nam in hoc versatur totius difficultatis cardo. Verùm an vivente S. Benedicto, regnantibus in Italia Gothis, Romæ viguerit antiquæ mensuræ norma, incertum est : siquidem *ad votum Principum vel Judicum* olim variabant mensuræ, ex dictis. Deinde etiamsi viguerit prisca mensura, dubium an etiam in Italia tota. Variæ enim passim pro variis locis ac civitatibus habentur mensuræ. Denique quamvis in Italia tota viguisset, peculiarem instituere potuit S. Benedictus, & re quidem vera instituit, libram panis : quid mirum si heminam vini peculiarem ? Quippe libra panis Benedictina quatuordecim, aut sexdecim unciarum erat, ut ex superioribus patet : Romana tantùm duodecim. Itaque etiamsi apud Romanos hemina decem unciis appendens tum obtinuisset, S. Benedictus rationem habere potuit aliarum provinciarum, in quibus hemina sesquilibrâ constabat. Certè quemadmodum libræ panis ab se constitutæ exemplar Casini concinnari curavit, quia libra hæc à Romana diversa erat : ita heminæ itidem pondus videtur condidisse, propterea quòd hemina ista itidem à Romana variaret. Cur enim si Romanâ mensurâ constitisset, peculiare heminæ exemplar fabricaturus erat ? Quid necesse fuisset, ut per S. Maurum primùm, tum per Theodemarum Abbatem ejus exemplum in Galliam transmitteretur. Uno quippe verbo exprimi poterat hemina Romana, id est decem unciarum. Qualis verò & quanta fuerit heminæ mensura, cùm Casinensis, tum Gallicana, per S. Maurum allata, hîc investigandum est.

160. Jacobus Brolius in Supplemento Antiquitatum Parisiensium testatur, in archivo Cœnobii S. Mauri Fossatensis olim adservatum fuisse sacculum coriaceum, continentem pondera plumbea panis & vini à S. Benedicto præscripta. Primum erat *panis triginta trium unciarum & semis*, ut superiùs dictum est. Alterum *quod erat heminæ vini, 25. uncias pendebat, pintam Parisinam tribus unciis excedens.* Hîc mendum irrepsit in Brolii contextum, ubi non 25. sed 35. *uncias* legendum est : quandoquidem Pinta Parisiensis triginta duabus unciis constat, ut docet Dissertator. * Hæc duo pondera penes se diu retinuisse, ac demum Canonicorum incuriâ deperdita fuisse Brolius commemorat. Petrus Boërius, qui post medium sæculum XIV. florebat, in primo Regulæ commentario utrumque pondus itidem in Monasterio S. Mauri se vidisse, ac tenuisse dicit. Et de Fossatensi quidem vini mensura hæc habet in cap. 39. *Ea verò ratione dico mensuram vini prædictam non excedere, quæ tres copinas Parisienses continet valde justè.* Brolius habet tantùm pintam, seu *duas copinas* cum tribus unciis : siquidem copina Parisiensis sexdecim uncias capit. Unde si non mutavit mensura Parisiensis, certè crediderim erratum potiùs irrepsisse in Boërii calculum vel contextum, quàm in præmissum locum Brolii, qui mensuram Fossatensem accuratè expendit, ejusque exemplum sibi fabricari curavit. Ex Boërii verò testimonio, si non habemus accuratam Fossatensis heminæ mensuram, saltem vindicatur Jacobi Brolii bona fides, qui Fossatense pondus se vidisse contestatur. Guido Juvenalis, Abbas Sulpicianus apud Bituriges, in Regulæ versione Gallica, quam labente sæculo XV. concinnavit, heminam interpretatur *copinam*, prout habent primæ istius versionis editiones anni 1500. & 1581.

* *Num.* XLVII.

Eamdemmet mensuram Stephanus Poncherius Parisiensis Episcopus Calensibus

Sanctimonialibus concedit ineunte sæculo XVI. & Fontebraldenses in Gallica Regula versione ms. At Petrus Masius Abbas Casalis Benedicti, auctor congregationis ejusdem nominis anno MDXVI. erectæ, *Hemina*, inquit, *sicut à quibusdam expositoribus Regulæ accepimus, est quædam mensura, continens unam libram cum quarta parte alicujus liquoris: & est quasi tertia pars quartæ vini Parisiensis*, id est quartarii, quatuor copinas Parisienses continentis. Eadem partim est sententia Monachi Clarævallensis anonymi, qui Guidonis versionem interpolavit, ediditque anno MDXIV. ac Sanctimonialibus aptavit. Is quippe libram unam cum quarta parte tribuit heminæ, eamque pintæ Parisinæ adæquat. In tanta opinionum varietate vix certi quidquam statuere licet.

161. Si ad Casinense exemplar recurramus, iterum ambages. Bernardus ante annos quadringentos Abbas Casinensis, ita heminæ locum interpretatur. *Hemina vini mensura est, apud nos usque hodie reservata, quam veteres certo pondere mensuraverunt: quod causa brevitatis hic scribere prætermitto.* De hac mensura Nicolaus de Fractura, qui anno MCCXCIX. Regulam commentatus est Casini, & post eum Boërius in primo commentario suo, id memoriæ prodidit. *Est mensura competens ad bibendum in uno prandio, quæ usque hodie in Casinensi Monasterio conservatur. Et facta consideratione, sicut de facto sum expertus, parum plus aut minus potest recipere, quàm Petitum, quod est mensura quædam apud Romanos. Et quod de tali mensura Magister intellexerit, est valde verisimile, ex eo quòd in Nursia provincia, unde ortus idem fuit, talis mensura habetur in usu: & homines illius provinciæ in emendo, vendendoque communiter circa mensuram hujusmodi usum sequuntur Romanorum.* Quantum vero caperet Petitum Romanorum, non explicat Nicolaus, neque Boërius, qui eadem omnino Nicolai verba retulit. Si Lucæ Pæto, qui sub finem superioris sæculi de mensuris scripsit, fides est, Petitum seu Petittum idem est ac bocalis. At fogliettis quatuor constat bocalis, utrumque attestante Villalpando. *Fogliettis quatuor*, inquit, *constat bocalis, quem auctore Pæto non multò ante vocabant Petittum.* Porro Foglietta seu follietta sexdecim Romanas uncias pendit, ut scribit eo loci Villalpandus: ac proinde bocalis constat Romanis unciis quatuor & sexaginta. Hanc vero Petitti à Nicolao & Boërio memorati mensuram esse, adduci non possum ut credam. Quippe Boërius agens de Fossatensi mensura, quæ, ex ipsius sententia, *tres copinas Parisienses continet valde justè*, hæc subdit: *Debilitas vini Gallici fecit forsan excrescere communem mensuram Casinensem, de qua plena notatio infrà.* Si mensura Fossatensis excedebat heminam Casinensem seu Petitum Romanum; ergo mensura Casinensis minùs capiebat, quàm tres copinas, quas Fossatensi adsignat Boërius: immo minùs, quàm uncias tringinta quinque, si Brolius Fossatense pondus rectiùs expendit. Hactenus, ut Fossatensis, ita & Casinensis hemina non penitus nobis explorata est: sed tamen utramque Romana veteri, sive semi-sextario Parisiensis longè graviorem fuisse inde compertum habemus. Porro Casinensis mensuræ antiquitatem probant, non solùm Bernardus, ante annos quadringentos Abbas Casinensis, sed etiam Petrus Diaconus, centum annis Bernardo superior, in commentario suo; & post Bernardum Nicolaus de Fractura. Jam antiquiores Regulæ expositores consulamus.

Villalpand. tom. 3. lib. 3. de mens. cap. 80.

162. In primis occurrit Hildemarus, cujus hæc verba sunt. *Sciendum est, quia unaquæque regio suam mensuram habet. Et id circo Doctores cùm de mensura dicunt, secundùm sui loci consuetudinem dicunt... Ita S. Benedictus cùm heminam dicit, secundùm consuetudinem suì loci dicit: similiter de officiis facit, & ceteris. Unde* KAROLUS *Rex qualiter ipsam heminam intelligere ac scire potuisset; misit Beneventum ad ipsum Monasterium, videlicet S. Benedicti, & ibi repperit antiquam heminam: & juxta*

juxta illam heminam datur Monachis vinum : similiter & juxta illam habemus & nos. Ex quibus verbis intelligimus, Hildemaro perspectam fuisse Benedictinam vini mensuram, eamque Monachis tum fuisse communem, id est imperante Ludovico Pio. Deinde auctor iste adducit Isidori auctoritatem, heminæ libram unam assignantis : idemque præstant Smaragdus & Boërius : qua in re non tam commentatoris officium agunt, quàm collectoris, qui quodlibet argumentum habuerit præ manibus, corrasis undique communibus locis, quantumvis malè cohærentibus, illud exponere conatur. Uno verbo, auctores isti heminæ thesim utcumque ornant, Benedictinæ hipothesim non adstruunt. Et quidem Boërius probata ex Nicolao heminæ Casinensis mensura, ita Isidori locum ex Smaragdo acceptum interpretatur in commentario primo. *Licet, ut æquis libravi stateris, modica videatur* unius libræ hemina ; *aquâ tamen junctâ vino forti, maximè sicut est in partibus Casinensibus, satis sufficere credo : si voluptati tamen sobrietas & necessitas præferantur. Sufficere namque debet homini pœnitenti, si ista mensura tria vel quatuor contineat pocula : cùm ultra tertiam vicem in prandio minimè sit bibendum.* Ubi vides, Boërium non satis sibi consentire, qui cùm heminam Benedictinam ad Pettiti capacitatem paullò ante revocasset ; mox opinione quasi mutata in Isidori sententiam transmigrat. Porro neque sibi ipse constat Isidorus, uti Menardus noster observat in Concordia Regularum.

Duo igitur certa ex veteri Hildemari commentario elicere licet, nempe Casino ac Beneventanæ regioni peculiarem fuisse heminæ mensuram, qua usus est S. Benedictus ; eamque in Monasteriis ineunte sæculo IX. receptam. At quantum caperet hæc hemina, neque ex Hildemaro, neque ex Smaragdo, aliisve colligi potest. Certè Hildemarus longè ampliorem, quàm Isidorus, heminæ mensuram admisit : siquidem in eodem commentarii sui capite post prædicta, ubi exponit S. Benedicti sententiam crapulæ occasionem à Monachis suis amovere volentis, ait minuendam esse mensuram ei, *qui de sola hemina mensura crapulam sentit, id est qui aut in locutione, vel in ingressu vacillat :* quod certè nulli quantumvis infirmo capiti accedere posset, qui unico semi-sextario Parisiensi in diem uteretur. Superest, ut in investiganda heminæ mensura sequamur sententiam Richardi de S. Angelo Monachi Casinensis, qui in Regulæ commentario ante medium sæculum XIII. scripto, dicit heminam esse *quamdam mensuram, quæ meliùs potest agnosci de facto, quàm de jure.* Ad facta igitur & exempla jam tandem consideratio nostra convertatur.

163. Nullum aptius antiquiusve nobis occurrit exemplum ad probandam heminæ monasticæ capacitatem, quàm Regula Magistri : quæ cùm fere tota verbis ac sententiis constet S. Benedicti Regulæ, ejusque veluti commentarius censenda sit ; eo utique tempore scripta est, quo S. Benedicti institutum in viridi erat observatione, hoc est exeunte sæculo sexto, aut septimo ineunte. Illud argumento est, quòd hæc Magistri Regula in duobus Bibliothecæ Corbeiensis membraneis codicibus invenitur litteris uncialibus descripta ante annos mille. Et quidem in fine unius exstat index Pontificum Romanorum, paullo recentiori manu additus, desinens in Johanne Papa VI. qui anno DCCV. devixit. Existimavit porro Menardus noster conditam fuisse hanc Regulam circa tempora Chlodovei secundi Francorum Regis : *quia utitur vocabulo Majoris domus, quod tunc maximè erat in usu.* Utitur autem in capite II. non tamen ad designandam domus regiæ dignitatem : sed cujuslibet potentis hominis officialem. Istius denique Regulæ scriptor, qui libram panis, duo fercula, & calicem vini ministris mensarum & Lectori assignat, omnino ad mentem S. Benedicti ; paullo aliter de Monachorum potu statuit in cap.

27. singulis concedens æstivo tempore primo singulos *meros*, id est meri calices: tum *caldos omnibus quaternos extra illum merum*; &, cùm ad sextam reficitur, *ternas serâ potiones*. Quantum verò caperent singulæ tres illæ potiones, ita explicat eodem in loco. *Calix verò aut galleta, per quem erit in diversis vicibus ministrandum, talis sit, qui tertius impleat mixtam heminam*. Itaque hemina Magistri, quæ haud alia sine dubio à Benedictina erat, capiebat tres calices. Tantumdem etiam continebat hemina seu semi-sextarius Fructuosi, qui ita vini potionem temperari præcipit in Regulæ primæ cap. 5. *ut inter quatuor Fratres sextarius dividatur*: & in præcipuis sollemnitatibus, singulis præbeantur *tres potiones*, id est hemina. Apud Isidorum in Regulæ cap. 10. *Ternis poculis fraterna reficienda est sitis*. Atqui Isidorus & Fructuosus in condenda Regula sua Benedictinam præ oculis habuêre, ejusque ritus expressêre, ut in Præfatione Sæculi primi ostendi. Quantum verò caperent singuli tres illi calices, statim discutiendum erit.

164. Eamdem sententiam confirmat S. Adalhardus Corbeiensis Abbas in statutis suis, quæ anno DCCCXXII. condita sunt, id est anno quinto post Synodum Aquisgranensem. Is in libro 1. cap. 4. de Eleemosynis ita præscribit. *De potu autem quotidie detur modius dimidius, id est sextaria* VIII. *de quibus dividuntur sextaria quatuor inter illos duodecim* Canonicos *suprascriptos, ita ut unusquisque accipiat calices duos. Ex aliis quoque quatuor sex dantur Clericis, quibus pedes lavantur à Fratribus, unicuique calix unus; & Willeranno servitori calix unus. Quod residuum fuerit, in arbitrio Hospitalarii relinquimus, quo modo illud, sive infirmis, sive aliis pauperibus dividat*. Hoc in loco Abbas pius sextarios quatuor dividit in duodecim Canonicos, ita ut unusquisque acciperet calices duos. Proinde sextarius in Monasterio Corbeiensi tum constabat calicibus sex: hemina verò calicibus tribus, quorum unus operario uni sufficiebat. At verò semi-sextarius Romanus seu Parisiensis vix ampliùs capit, quàm satis sit ad calicem unum, qui manuali operæ sufficiat. Neque dixeris, aquam misceri potuisse ad supplendum quod minus erat ad congruam potionem. Nam hîc agitur de potu cervisiæ, quæ & largiùs propinari solet & aquâ minimè diluitur.

165. Si hæc erat (ut certè erat) heminæ mensura apud Corbeienses, non dubium, quin eadem esset in aliis Galliarum Monasteriis post Synodum Aquisgranensem; nec minus certum est, hanc mensuram exactam fuisse ad pondus Casinense, cujus exemplum Theodemarus ad Carolum Magnum direxerat. Certè Benedictus Anianæ Abbas Casinenses ritus quàm proximè imitabatur, teste Ardone. Et Ludovicus Pius post Synodum Aquisgranensem direxit *pondus & mensuram, secundùm quæ Clericis & Sanctimonialibus panis & potus æqualiter tribuenda* erant, ut probat ejus epistola ad Sicharium Episcopum Burdegalensem: quod idem etiam
* Num. 161. de Monachis à Carolo provisum esse constat ex Hildemari testimonio superiùs * relato. Præterea Adalhardus, statutorum Corbeiensium auctor, Casini diu fuerat versatus, ibidemque heminæ Benedictinæ mensuram didicerat. Itaque cùm apud Corbeienses hemina constaret calicibus tribus; eamdem in aliis Monasteriis mensuram viguisse non immeritò concludimus.

Ad hæc Patres Concilii Aquisgranensis in Regulæ Canonicorum cap. 129. cuilibet Canonico *quinque libras vini* concedunt: quid mirum, si cuilibet Monacho in diem tres vini calices indulserit anno sequenti alia Synodus Aquisgranensis? quæ heminam vini singulis ex Regulæ præcepto concedit cap. 22. & si defuerit, duplicem *mensuram de cervisia bona* vult suppleri. Denique Regula Magistri, quæ in nonnullis Benedictinâ severior est, & in plerisque eam imitatur, in prandio per æstatem quinque tribuit calices, unum meri, quatuor alius liquoris; tres

verò in cæna, præter illum vini haustum, qui post Nonam æstate sumebatur. Et quidem tres in Benedictina hemina calices vini meri (neque enim dilutum tribuit S. Benedictus, sed merum à singulis aquâ postea diluendum) admittere necesse est, idque ultro admittet Dissertator. Nam cùm in ejus sententia Lector mensæ calicem vini ex præscripta mensura ante lectionem accipiat; duos superfuisse calices fatendum est, quorum unum in prandio, alterum in cæna, quando bis comedebatur, idem Lector perciperet.

Jam quantum ad unum calicem seu haustum moderatum, qui uni mensæ sufficiat, satis sit, quæstio est. Villalpandus antiquos vini abstemios singulis potationibus & quidem sæpius repetitis, quatuor cyathos; quincunces & septunces exhausisse probat. Hemina autem Romana sex dumtaxat cyathos capiebat. Ego verò existimo ad unum moderatum haustum, qui uni parcissimæ corporis refectioni sufficiat, non minus concedi posse, quàm uncias quinque aut sex. Hinc factum puto, ut vasculum illud modicum, quo Parisienses etiam nunc utuntur, proprium vocabulum retinuerit Poculum, vulgo *Poçon:* propterea quòd una mediocri potatione absumatur. Atqui tria hujusmodi pocula sesquiheminam Romanam pendunt, adæquantque copinam Parisiensem. Hanc excedebat mensura Petri Masii, qui heminam cum nonnullis auctoribus tertiam partem quartarii Parisiensis interpretatur. At ejusmodi mensurâ antiquior est, amplior que, cùm Casinensis, tum Fossatensis: siquidem Fossatensis constabat unciis tringinta quinque ex Brolio: qui calculus accedit ad heminam Suessionicam, quam tres libras appendere superiùs observabam *. Neque porro minus capiebat semi-sextarius ille, quem Fructuosus duobus Monachis in diem adsignat: quandoquidem sextarium in quatuor Monachos partitur in Regulæ primæ cap. 5. Alioquin cuilibet Monacho per diem integrum non cessissent nisi vini cyathi admodum tres, & aquâ admistâ ferè quatuor: *qui potus vix gallinæ sufficiat in diem, nedum humano corpori jejuno*, inquit Villalpandus. Secundùm Fossatensem istam mensuram singuli terni heminæ calices unciis ferè duodecim constabant: non quòd tantum vini singulis vicibus singuli Monachi perciperent: sed ut hoc modo explicetur heminæ Benedictinæ mensura. Sic Budæus cheopinam seu chopinam Parisiensem ita dictam arbitratur, *quòd eâ tantum funditur vel hauritur vini, quantum homo sitibundus uno haustu*, non quidem re vera absumat, sed *absumere possit*.

Villap. tom. 3. pag. 439. 440. & 446.

* *Num.* 158.

Villalp. ibid. pag. 446. col. 2.

Bud. lib. 5. de asse.

Ita ergo se habebat Fossatensis mensura, ad quam proximè Casinensis accedebat, tametsi tantisper levior ob præstantiam vini Italici. Scio homines alios aliis vini parciores, & nonnullos quidem esse, quibus hemina Romana sufficiat in diem. At in instituendo religioso cœtu S. Benedictus rationem habuit communis multorum facultatis, non paucorum. *Infirmorum*, inquit, *contuentes imbecillitatem, credimus heminam vini per singulos sufficere per diem: quibus autem donat Deus tolerantiam abstinentiæ, propriam se habituros mercedem sciant.* Quæ hactenus de hemina Benedictina dixi, non ita accipi velim, quasi rem ipsam me attigisse putem, aut monasticæ temperantiæ modum ampliari velim: verùm ut probem, me huic argumento, quod in manus incidebat, non omnino defuisse, sed qualemcumque illustrandæ rei obscurissimæ diligentiam adhibuisse.

166. Superest dicendum de Bibere & Mixto, quorum aliud mensæ ministris, aliud Lectori concedit S. Benedictus. De ministris septimanariis ita statuit cap. 35. *Septimanarii ante unam horam refectionis accipiant super statutam annonam singulos biberes & panem.* Biber, seu Biberis, de cujus notione legendus Haëftenus, est haustus vini, quem cum frusto panis sumebant septimanarii. Theodemarus Abbas Casinensis Carolo Magno direxit *mensuram unius calicis, quem*

De Bibere ministrantium ad mensam.

* *Al.* Obsequiaturi.

obsequuturi * *Fratres juxta sacræ textum Regulæ solent accipere* : & Boërius in primo commentario : *Biberes sunt parva vascula, quæ plena sufficiunt ad unum moderatum haustum.* An hæc vini potio, frustumque panis de indicta singulis mensura, an præter illam acciperetur, non ita perspicuum est apud veteres. Hildemarus, antiquus Regulæ commentator, rem non satis explicat his verbis. *Cùm dicit ante unam horam, non dicit propter terminum horæ, sed propter intervallum, ut possint rationabiliter accipere hoc quod jussum est : quia sicuti alibi de Lectore dicit, accipiat Mixtum priusquam incipiat legere. v. g. si tempus est quando ad nonam reficiunt Fratres, cùm canitur Missa ad octavam ; post missam vadant omnes qui debent accipere mixtum, id est hebdomadarii coquinæ, Lector, hospitalarii, & qui infirmis serviunt pariter : & inveniant singuli præparatam quartam partem libræ, id est quinque solidos pensantes, de pane in loco suo.* Si hæc Regulæ verba, *super statutam annonam*, decerpendo de regulari mensura intellexisset Hildemarus, dicturus fuisset *quartam partem libræ suæ, & de pane suo.* Nunc autem cùm absolutè rem enuntiet ; hoc subsidium ministris præter statutam annonam indultum fuisse satis innuit.

Illud autem tamen in contrarium movet, quòd S. Benedictus in cap. 49. agens de Quadragesimæ observatione, præcipit, *ut unusquisque super mensuram sibi indictam aliquid offerat Deo, id est de cibo de potu &c.* ubi hæc verba *super mensuram sibi indictam*, ita explicanda sunt, ut de mensura sibi indicta id offerant Fratres, id est de cibo & potu in Regula præscriptis. Unde consequi videtur, ut alter locus, *super statutam annonam*, eodem modo reddendus sit, de statuta annona, ut etiam explicat Menardus noster, Boërii commentario primo non obscurè suffragante. Verumtamen Congregatio Cluniacensis aliter hunc Regulæ textum intellexit, ac subsidium istud septimanariis concessit præter solitam mensuram. *Ad Mixtum*, inquit Udalricus, *non accipiunt, nisi quod S. Benedictus præcipit, quartam partem panis absque libra sua, & de vino similiter.*

Udalric. lib. 2. consuetud. Clun. c. 35.

De Mixto Lectoris.

167. Quæ septimanariis S. Benedictus adsignat Biberes & panem, Udalricus communi vocabulo appellat *Mixtum* : quo nomine S. Benedictus Lectoris subsidiolum designat in Regulæ cap. 38. *Frater hebdomadarius accipiat Mixtum, priusquam incipiat legere, propter communionem sanctam, & ne fortè grave sit ei jejunium sustinere.* Et Synodus Aquisgranensis cap. 29. *ut Lectori nihil, nisi quod Regula jubet, detur.* Mixti nomine haustum vini aquâ diluti citra panem intelligi putat Gallicus Dissertator. At his verbis etiam comprehendi frustum panis docent præter Udalricum veteres quique Regulæ commentatores. *Mixtum intelligit panem & vinum*, inquit Hildemarus, *sicut superiùs dixit, singulos Biberes & panem. Nam illius temporis consuetudo fuit sic dicere, unde nos dicimus mordere, Mixtum vocare.* Et Smaragdus : *Quod dicit, accipiat Mixtum, panis intelligitur simul & vinum. In multis enim provinciis panis tantùm & vinum, quod super altare offertur, Mixtum vocatur.* Hæc Smaragdus Abbas scripsit statim post Synodum Aquisgranensem, cujus proinde statuto superiùs relato nequaquam adversatur mos ille antiquus Lectori concedendi frustum panis cum vini calice. Et quidem mos obtinebat in Monasteriis per Benedictum Anianensem ordinatis, ut constat ex epistola quorumdam Augensium Monachorum ad calcem hujusce tomi adducta : in cujus capitulo quinto hebdomadariis ministris, quibus Regula singulos biberes & panem concedit, nihil aliud tribuitur, quàm Lectori, scilicet *Mixtum* ; quod proinde utrumque comprehendit.

Num. XXXIII. *& seqq.*

168. Opponit Dissertator concedi Mixtum propter communionem sanctam, nulla panis mentione facta : post communionem verò moris esse præberi non pa-

nem, sed solum vinum aquâ dilutum. Et quamvis Belethus dicat suo tempore *buccęam* seu buccellam panis simul cum vino communicatis datam; id factum ex imitatione recentiorum Monachorum, qui hunc Regulæ locum ita perperam interpretabantur. Verùm ex primis Regulæ commentatoribus jam probatum est, Mixti nomine etiam panem comprehendi vulgari more illius ætatis. Deinde Lectori conceditur Mixtum, non tantùm *propter communionem sanctam, ne aliquid inde sumtum excreans projiciat in sputo*, ut ait Smaragdus: sed etiam ad confirmandum ejus stomachum, *ne fortè ei grave* esset *jejunium sustinere*, ex Regula. Prima concessi Mixti ratio, quæ propter communionem sanctam, ad Dominicos sollemnesque dies pertinet, quibus diebus communicabant omnes. Hinc S. Benedictus singulos biberes & panem, quod utrumque ante unam horam refectionis per hebdomadam concedit septimanariis coquinæ, percipi vetat diebus sollemnibus ante Missas. *In diebus*, inquit, *sollemnibus usque ad Missas sustineant*: nimirum quia in Missa communicabant, uti & Lector, qui diebus singulis non communicabat, contra quàm supponit Dissertator. Certè in diebus Quadragesimæ, exceptis Dominicis, *non canebatur Missa* tempore S. Benedicti, ait Hildemarus in Regulæ caput 48. Altera Mixti ratio est ob levandum jejunii pondus: quæ ratio valet ad singulos dies; nec minus panis, quàm vini subsidium exigit.

169. Rursus objicit Dissertator Regulam Magistri, qui in capite 24. solum *merum* indulget Lectori *propter sputum sacramenti*, non verò panem. At vel ex hoc loco confirmatur id, quod dixi de Mixto Benedictino: nam Magister sine dubio hoc nomine etiam comprehendit frustum panis. Verba ejus expendenda sunt. *Et cùm primùm mensæ Abbas cum omnibus acceperit merum, & ipse* Lector *similiter suum merum propter sputum sacramenti accipiat: & sic incipiat legere.* Itaque Lector ex Regula Magistri merum accipiebat initio comestionis cum Abbate, aliisque Fratribus. Jam quo ritu Abbas, ceterique merum illud acciperent, explicat idem Magister in cap. 27. *Mox cùm sederint ad mensas Fratres, antequam comedant, singulos meros accipiant: quos meros accipientes, singuli porrigant Abbati sibi signandos... in quibus omnibus mensis in suos meros quisquis frater de suo pane ternas sibi non ampliùs buccellas intinguant.* Ergo singuli Fratres sumendo meros suos, ternas panis buccellas vino intinctas sumebant: ac proinde etiam Lector, cui suum merum, quemadmodum aliis, indulget Magister; ex imitatione scilicet Regulæ S. Benedicti, qui Mixti nomine panem & vinum simul comprehendit. Num. XXXIV.

170. De hac Mixti origine ac significatione litigant eruditi viri. Est qui suspicatur *Mixtum* hoc loco à librariis positum pro *mystro*, quæ cyathi quarta pars est. At vocem *Mixtum* retinere præstat cum omnibus libris editis ac manu descriptis. Cùm enim mystrum cyathi quarta pars sit, cyathus verò sexta pars heminæ, decem drachmas appendens; si S. Benedictus unum dumtaxat mystrum Lectori concederet, vix unam potus sorbitiunculam tribueret, id est drachmas admodum duas cum dimidia. Porro quod dixi de mystri mensura, confirmatur carmine de ponderibus & mensuris, quod plures Prisciano tribuunt, alii Fannio, ut ex antiquis Hildemarus.

At cotilæ cyathos bis ternos una receptat.
At mystrum cyathi quarta est, ac tertia mystri
*Quam vocitant chemen *: capit hæc cochlearia bina.* *al. cyanem

Retinendum igitur Mixti nomen, quod non puto sic dictum, ut plerique censent, ob mixtionem aquæ. Hæc quidem vox formata est à verbo *misceo*. At *miscere* apud mediæ latinitatis scriptores idem valet atque haustum vini præbere. Hinc

Johannes Januensis in Catholico. *Miscere, id est potare, vinum præbere. Et est tractum inde, quòd antiqui miscebant calida frigidis, & frigida calidis in calice: (unde calix dictus à calida potatione:) sicut nos miscemus adhuc aquam vino, vel è converso.* Certè Theodemarus in epistola ad Carolum Magnum hoc verbum eodem sensu usurpat. *Aliis diebus prandentibus Fratribus, cùm vinum nobis abundat, singulas phialas miscere facimus.... In summis quoque festivitatibus ad prandium facimus miscere.* Quid sit verò *singulas phialas miscere*, explicat in consequentibus ubi ait: *æstatis tempore post Nonam singulas phialas nostris Fratribus præbemus.* Eodem modo etiam usurpatur apud Gregorium Turonensem Episcopum in lib. 2. de miraculis S. Martini cap. 22. apud Venantium Fortunatum in lib. 1. de Vita S. Radegundis, apud Alcuinum in Vita S. Willibrordi non semel, aliosque auctores, quorum nonnullos protuli in Notis ad præmissum Alcuini librum. Nec abs re erit etiam adducere hoc testimonium ex Vita ipsius Alcuini: propterea quòd non solùm hujus verbi significationem exprimit, sed etiam præclarum suppeditat argumentum de ablutione ab antiquis concessa post Communionem. Auctor iste anonymus commemorat, Carolum Magnum cum Pippino ac Ludovico Turonos profectum percepisse communionem sacram; tum subdit: *Cùm post communionem Corporis Christi & Sanguinis, manu propria eis misceret* Alcuinus; *isdem Ludovicus, humilitate clarissimus, præ omnibus Patri sancto se inclinans, ejus osculatus est manum.* Ubi vides *miscere* idem esse ac vini potum præbere.

171. Aliam Mixti notionem tradit Petrus Boërius in primo Commentario suo in Regulæ caput 38. his verbis. *Apud nos in quibusdam Monasteriis fiunt quidam panes, qui Mixtones, seu Mixtoni vocantur: sic fortè dicti, quia ex mixtura frumenti & hordei vel siliginis fiunt; & sunt ita modici panes, quòd quatuor aut quinque sunt necessarii uni Fratri per diem. Et quia quarta pars annonæ debet dari Fratri prægustanti; dicitur hìc quòd Frater Lector Mixtum accipiat, id est unum panem, modicum vocatum, sive Mixtonum. Vel ab hoc Mixto sunt veriùs appellati mixtones.* Idem in secundo Commentario. *Vulgare est*, inquit, *Italicorum dicere Mixtum illam levem comestionem, quæ prandium antecedit.* Itaque ex his omnibus perspicuum est, Mixti nomine comprehendi non tantùm calicem vini, sed etiam modicum panis fragmentum, id est *libræ quartam partem*, ut habet Hildemarus in Regulæ caput 35. cui suffragantur Udalricus superiùs laudatus *, Boërius in loco mox relato, atque Usus Ordinis Cistertiensis: qui Usus pro Mixto *quartam partem heminæ* Lectori & septimanariis indulgent. Tum subdunt: *Sumto itaque Mixto si quid residuum fuerit, referant panem in arcam, & vinum in vas*: quod argumento est, hunc vini calicem non ita modicum fuisse. Hæc in Capitula Synodi Aquisgranensis observasse sufficiat.

* Num. 166.

Usus Cistert. c. 73.

172. Præter statuta ejus Synodi & Benedicti Anianensis, exstat etiam alius liber, *Ordo conversationis monasticæ* inscriptus apud Haëftenum, & in MS. codice Gemeticensi, *Memoriale Monachorum.* Hujus libelli conditor est, vel Benedictus Anianæ Abbas, qui *Ordinem* observandum omnibus Monachis tradidisse, præter statuta Synodi Aquisgranensis, perhibetur ab Ardone; aut certè Euticius Abbas, qui *ex beatorum Patrum Regulis & institutionibus diversas consuetudines sumsit, unoque volumine conligavit*, referente Johanne Monacho in lib. 1. de Vita sancti Odonis Abbatis cap. 11. In excerptis quæ Ardo in Benedicti Vita ex *Ordine* superiùs memorato adducit, vix ullum apparet vestigium hujus libri, de quo hìc agimus. Unde potius Euticio adscribendus videtur, quàm Benedicto. Huic porro tribuitur judicium de diverso pœnitentiarum modo, qui Monachis lapsis imponi debet ex Regulæ præscripto: quod opus in Appendice Capitularium recèns edi-

tum est num. XI. Eidem Benedicto multum etiam obstricta est res litteraria, quam disciplinæ regularis sociam & opitulatricem vir prudens non immeritò reputavit, ob idque quanta potuit sedulitate promovere sategit, ut ex consequentibus perspicuum fiet.

§. VIII.

De Scholis Parisiensibus, Palatinis, & Monasterialibus sæculi IX.

173. POSTQUAM de litterarum studiis per Monasteria nostra principio institutis disserui in superioris Sæculi Præfatione; nunc consequens est, ut de Scholis nostris sæculo nono celebrioribus agam hoc loco, & primùm quidem de Academia Parisiensi, cujus initia majoribus nostris omnes accepta referunt. At quos habemus ejus sententiæ auctores, tot fabulis involuti sunt; ut non facile sit verum ac certum à falso & incerto secernere. Inter primos occurrit Vincentius Bellovacensis, qui in Speculo historiali scribit, idemque alii permulti post eum Parisiensis studii institutores exstitisse quatuor Monachos Bedæ discipulos, scilicet Rabanum, Alcuinum, Claudium, & Johannem Scotum: quos omnes Beda vivente constat necdum fuisse natos, si fortè unum Alcuinum excipias. Claudium verò confundunt plerique cum Clemente, quem ex Hibernia in Galliam docendi gratiâ cum alio socio accessisse tradit Monachus Sancti-Gallensis initio vitæ Caroli Magni. At Claudium, qui in Palatio Caroli Magni aliquamdiu litteras docuit, alium esse ab isto Clemente exploratum est: tum quia hic Claudius natione Hispanus fuit, Felicis Urgelitani Episcopi discipulus, postea Taurinensis Episcopus, ut demonstravi in veterum Analectorum tomo I. tum quia ex Hispania in Galliam arcessitus à Carolo est. Aliâ proinde viâ investiganda origo Academiæ Parisiensis. Atque ut ne in verbo ludamus, præmonitum Lectorem velim, hîc Academiæ nomine non significari à me corpus illud (quod vocant) Universitatis, quatuor Facultatibus constans, in quo certi honoris gradus litteratis sollemni ritu conferuntur: sed intelligi publica quæcumque litterarum studia uno in loco instituta & continuata.

Vincent. Specu. hist. lib. 23. al. 24. c. 73.

174. Quantum Carolo Magno res litteraria debeat, testantur illorum temporum auctores, qui ejus studium in Scholis instituendis certatim commendant. Huc spectant præclara ipsius Epistola ad Baugolfum Abbatem Fuldensem, ad alios itidem Abbates, immo & Episcopos missa; ejusdem Capitularia, & decreta maximè Concilii Cabilonensis ad restituenda ubique studia, quæ plerisque in locis ad interitum vergebant. Hoc in opere usus est incentore simul & adjutore in primis Alcuino: cujus operâ factum est, *ut Athenæ novæ perficerentur in Francia*, ut scribit ipse in epistola 10.

Studia in Galliis antiqua.

175. Jam quidem longè ante illud tempus litterarum exercitia in Gallia viguerant. Tacitus in libro 3. Annalium sub Vespasiano, & Eumenius sub Diocletiano ac Maximiano Augustis Scholarum Augustodunensium meminere; qua de re Notitia Galliarum, à viro clarissimo Hadriano Valesio Historiographo regio nuper edita, legenda est. Apud Juvenalem,

Notit. Gal. pag. 61. & 62.

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

Exstat Gratiani rescriptum in Codice Theodosiano relatum, quo Antonio Prætorio Galliarum Præfecto mandat, ut in singulis Metropolibus litterarum studia instituat, eisque idoneos professores præficiat cum congruo supplemento. Hæc studia potissimùm floruere in civitatibus Lugdunensi, Augustodunensi, aliisque usque

ad sæculum VII, quo tempore Sigeberchtus Orientalium Anglorum Rex, in Galliâ quondam profugus, *ubi regno potitus est, mox*, referente Beda, *ea quæ in Galliis bene disposita vidit, imitari cupiens, instituit scholam, in qua pueri litteris erudirentur, juvante se Episcopo Felice*, quem natione Gallum, professione Monachum fuisse referunt: quod argumento est, in pluribus jam Galliarum locis scholas viguisse. At per varias bellorum procellas, quæ sæculo VIII. Galliam universam infestarunt, cùm otia & quies amica Musis prærepta fuissent, ubique litterarum studia languere, brevi intermoritura, cœperunt: donec Carolus Magnus ea postliminio excitavit denuo, invitatis in Galliam litteratis viris, Alcuino, aliisque Anglis, qui acceptam ex hoc regno eruditionem ac doctrinam Gallis tandem vicissim refunderent. Idem curavit Ludovicus Augustus ejus filius, ut constat tum ex ipsius vita, tum ex Wandalberto Prumiensi Monacho in Præfatione ad vitam S. Goaris, ubi scribit, *apud Gallias multos annos litterarum studia jacuisse, quousque sua ætate Principum liberalitate & optimorum virorum sollertiâ, disciplinarum studia profecerunt*. Hericus Autisiodorensis Monachus idem elogium Carolo Calvo tribuit in prologo ad carmen de S. Germano Episcopo Autisiodorensi: tametsi Caroli Calvi principatu grave dispendium passæ sunt artium disciplinæ ob Nortmannorum infestationes; at longè gravius sub istius sæculi finem. Sed ad Carolum Magnum & Alcuinum reflectenda oratio est.

Beda Hist. lib. 3. c. 18.

A Carolo M. &c. denuo excitata.

176. Ut à minimis ad majora progrederetur Alcuinus, Carolum in primis monuit, ut scribendi ratio, quæ per librariorum socordiam corruptissima erat, ad meliorem formam reduceretur; curarentque scriptores amanuenses, ut commatum distinctiones antea neglectas observarent. Hortatoria ea de re habetur Alcuini epistola 15. ad Carolum in hæc verba. *Punctorum distinctiones vel subdistinctiones, licet ornatum faciant pulcherrimum in sententiis, tamen usus illorum propter rusticitatem pæne recessit à scriptoribus. Sed sicut totius sapientiæ decus, & salutaris eruditionis ornatus per vestræ nobilitatis industriam renovari incipit: ita & horum usus in manibus scribentium redintegrandus esse videtur*. Deinde librum edidit de septem liberalibus artibus; tum Dialogum de Grammatica, aliosque duos interlocutore Carolo de Rethorica & Dialectica: quibus varios tractatus, libros & epistolas de rebus moralibus ac theologicis adjecit. Adeo ut duo tantùm restent studiorum genera, Legum scilicet Jurisque scientia, ac Medicinæ, de quibus nulla exstant ejus Auctoris monumenta.

177. Neque ea solùm libris editis docuit Alcuinus; sed etiam in publicis scholis, illis maximè, quas in Turonensi sancti Martini Cœnobio Abbas ipse aperuit. *Ego Flaccus vester*, inquit in epistola 1. ad Carolum, *secundùm exhortationem & bonam voluntatem vestram, aliis per tecta S. Martini sanctarum mella Scripturarum ministrare satago: alios vetere antiquarum disciplinarum mero inebriare studeo: alios grammaticæ subtilitatis enutrire pomis incipiam: quosdam stellarum ordine, ceu picto cujuslibet magnæ domus culmine, inluminare gestio, plurima plurimis factus, ut plurimos ad profectum sanctæ Dei Ecclesiæ, & ad decorem imperialis regni vestri erudiam*. At de isto, aliisque locis ab eo illustratis agendum in ejus Elogio, quod inferiùs suo loco exhibendum est. Interim hoc in loco inquirendum, an Alcuinus auctor, aut certè instaurator dicendus sit Academiæ Parisiensis, eo modo, quo Academiæ nomen superiùs exposui: hoc est, an publica litterarum studia, quæ per continuas temporum vices postea perstiterint, Luteciæ Parisiorum favente Carolo Magno instituerit.

Scholæ Palatinæ Alcuino quantum debeant.

178. Scholam in Palatio Caroli Magni ab Alcuino aut institutam, aut certè excultam fuisse, in qua pueri nobiles ac ministeriales Palatini litteras docebantur,

nemo negare potest. Quippe Carolus eruditus ab eo est, indubiè in palatio regio, eoque præceptore Rhetoricæ & Dialecticæ, præcipuè tamen Astronomiæ dedit operam, uti Eginhardus auctor est. Hinc in Epigrammate 199. Fratres Eboracenses ad pangendos versus invitans, de se ipse ita canit.

Talia namque placent vestro quia munera Patri,
Qui nunc egregias regalibus insonat artes
Auribus, & patrum ducit per prata sequentem,
Præpulcro sophiæ regnantem stemmate celsæ.

Id contigit in prima Alcuini mora apud Gallias: quo tempore Gislam & Rictrudem regias virgines; Angilbertum, cui cognomen indidit Homero; aliosque viros illustres litteris imbuit. Cùm verò computum ecclesiasticum secundùm Romanæ Ecclesiæ ritum scholaribus palatinis tradidisset; postea in epistola 9. ad Carolum conquestus est., quòd *calculatores Ægyptiacos*, eos scilicet qui calculum Alexandrinum sequebantur, admisisset in scholam palatinam. *Ego ignarus*, ait, *nesciens Ægyptiacam Scholam in palatio Daviticæ versari gloriæ*, (nam Carolum Davidis nomine compellare solitus erat) *ego abiens Latinos ibi dimisi: nescio quis subintroduxit Ægyptios.* Quinam fuerint Ægyptiaci illi præceptores, conjicere mihi videor ex Carmine Theodulfi Aurelianensis Episcopi ad Angilbertum: quo in Carmine Scottum quemdam in aula degentem ac docentem salsis amarulentisque dicteriis impetit. Nam Scotti ex Hibernia orti olim sequebantur Paschalem circulum Alexandrinorum, qui Pascha Lunæ quarta-decima die, si quando in Dominicam incidisset, celebrabant. Et forsan is erat Clemens Scottus, quem in Gallia ad docendum fuisse relictum à Carolo tradit Monachus Sancti-Gallensis initio libri primi.

179. Erat ergo schola palatii regnante Carolo Magno: at quo in loco exstiterit, immo an constiterit uno in loco, indangandum est. Posterius hoc mihi certum videtur. Neque enim facilè de loco in locum transferri poterat totus ille præceptorum, scholarium, librorumque comitatus & apparatus, si quando Rex mutabat sedem, quod frequenter contingebat. Et erat amplissima in palatio, non illo circumforaneo, sed fixo Bibliotheca: ex qua Ludovicus Augustus *copiam librorum* Amalario Diacono suppeditavit, ut is ex diversis Doctorum sententiis Regulam Canonicorum excerperet, referente Ademaro Monacho Ecolismensi. Stata proinde erat palatii schola. Id tamen non ita adseveranter affirmem, ut palatinos scholares de loco in locum aliquando cum regio comitatu non existimem commigrasse. Nam Alcuinus, quem scholæ palatinæ moderatorem fuisse constat, ferè numquam aberat à contubernio Caroli Magni; & Carolus Calvus *liberalium artium ferulas à palatio numquam deesse* patiebatur, ut lego in historia Episcoporum Autissiodorensium. Varia per id tempus erant palatia Regum nostrorum. Aquisgranensi maximè delectabatur Carolus Magnus, & post eum Ludovicus Augustus.

An fixæ.

Hist. Episc. Autis. c. 41.

180. An Schola Parisiensis ea tempestate inter Scholas Palatinas censeretur, dubitaverint fortasse nonnulli: propterea quòd postremis primæ stirpis regiæ, & totis secundæ temporibus rariùs Luteciæ Parisiorum residebant Francorum Reges. Palatinæ tamen dici potuere Parisienses Scholæ, utpote sitæ juxta palatium Thermarum, quod erat in australi pomœrio civitatis, ad montem scilicet S. Genovefæ, qui olim *Locuticius* dicebatur. Certè antiquitus hunc locum insedisse viros doctos qui litteras profitebantur, patet tum exemplo Hucboldi, qui *dum adolescentulus è scholari disciplina confugisset Parisius, S. Genovefæ Canonicis adhæsit* tempore Rotberti Regis Francorum, *& in brevi multarum scholarum instructor fuit.* Anselmus Leodicensis Canonicus auctor. Sæculo insequente Abaëlardus *extra civitatem in monte*

Parisienses Scholæ.

S. Genovefæ scholarum suarum castra posuit, ut ipse memorat in historiæ calamitatum suarum lib. 1. cap. 2. Eumdem montem occupant modò collegia ferè omnia Universitatis Parisiensis. An Parisiensibus Scholis aliquando præfuerit Alcuinus, non ita compertum est apud veteres. Huc tamen facit epistola Gislæ & Rictrudis, regiarum virginum, præfixa ejus commentario in Johannem. In ea enim epistola se nonnihil *de melliflua sanctæ Scripturæ cognitione*, Alcuino *exponente*, *hausisse* confitentur, & quidem apud Parisios, ut ex sequentibus istius Epistolæ verbis intelligitur. Nam adducto Hieronymi exemplo, qui rogatu quarumdam Romanæ urbis matronarum plurima in sacram Scripturam opuscula apud Bethleem condiderat, hæc subdunt. *Minori vadosum Ligeris flumen, quàm Tyrrheni maris latitudo periculo navigatur: & multò faciliùs chartarum portitor tuarum de Turonis Parisiacam civitatem, quàm illius de Bethleem Romam pervenire poterit.* Turonis tum degebat Alcuinus, Gisla & Rictrudis apud Parisios: ubi proinde eas erudierit Alcuinus. Quis post ipsum rexerit Parisienses Scholas, non invenio. Neque enim ferenda est Parisiensium Præceptorum successio, quam tradit sive Vincentius Bellovacensis, seu Ademarus Ecolismensis Monachus, Smaragdum Theodulfi; Hericum Remigii præceptores perperam appellans: cùm ex adverso Remigius Heiricum auditorem habuerit; & Theodulfus litteras didicerit in Italia, antequam in Galliam invitante Carolo Magno accederet, Smaragdo natu major. Ex his unum Remigium Parisiensibus Scholis præfectum fuisse constat: quo præceptore Odo, postea Cluniacensis Abbas piissimus, in Parisiaca civitate usus est.

Palatini Præceptores.

181. Quia ergo in tanta rerum obscuritate, quinam litteras apud Parisios Carolinis temporibus docuerint, designare difficile est; saltem palatinarum Scholarum, ubicumque demum in Gallia steterint, Rectores enumerare juvat, Alcuino ejusmodi scholarum moderatori facilè principi, cùm ad Turonicum S. Martini Cœnobium tandem secessisset; successit CLEMENS Scottus ille, quem Theodulfus versibus insectatur, uti modò observabam. Eodem tempore CLAUDIUS Hispanus, Felicis Urgelitani Episcopi discipulus, *cui in explanandis sanctorum Evangeliorum lectionibus quantulacumque notitia inesse videbatur*, ut ait Jonas in libro primo contra eum scripto, in palatio moratus est jussu Caroli Magni, nimirum ut Scripturas sacras Palatinis exponeret. Claudio ad sedem Taurinensem promoto per Ludovicum Augustum, easdem scholas moderatus est AMALARIUS Diaconus: quem istic Præceptorem habuit ANGELOMUS Monachus Luxoviensis. Is quippe in Præfatione explanationis super Cantica Canticorum Lothario Augusto scribit, se *excubasse in vestro*, inquit, *sacro palatio, sub obtentu traditionum liberalium artium, enucleationumque divinarum scilicet Scripturarum.* Et in Præfatione ad Commentarios Regum, fatetur eos ab se conditos ex mente Præceptoris sui, quem Amalarium fuisse reor. Hinc est, quòd Ludovicus Pius eidem Amalario copiam librorum suppeditavit ex Bibliotheca palatii ad componendam (ut dixi) Regulam Canonicorum: eumdemque Romam misit, ut Gallicanum cantum & officium ad ritum Romanum emendaret. Ludovico item imperante Palatii præceptor fuit THOMAS, ad quem hoc nomine Walafridus Strabus carmen edidit. REMIGIUS, Cœnobii sancti Germani apud Autisiodorum Monachus, *Dialecticam & Musicam* apud Parisios professus est, regnante Carolo Calvo: siquidem eo præceptore has artes S. Odo Abbas Cluniacensis ibidem didicisse memoratur à Johanne Monacho ipsius Vitæ scriptore. Remigii æqualis fuit JOHANNES Scottus, qui etiam in Palatio Caroli Calvi Scholas tenuit, discipulumque inter alios habuit Uribaldum postea Episcopum Autisiodorensem. Quinam post eos Palatinas scholas rexerint sæculo nono, mihi nondum compertum est.

182. Hæc de Palatinis Scholis dixerim occasione Academiæ Parisiensis, quam nomine Scholæ Palatinæ, propterea quod Palatio vicina erat, itidem affectam fuisse veri simillimum est. In Scholas porro Palatinas Monachi non rarò admittebantur cùm ad docendum, tum ad discendum. In his facilè princeps fuit Alcuinus, de cujus monachatu fusiùs disseram in ipsius Elogio hîc relato. Alcuino post aliquot tempus successit Amalarius, quem Sigebertus itidem *Monachum* vocat in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 87. Unde suspicor eumdemmet esse Amalarium, cui Eginhardus Epistolam tertiam dirigit, *Reverentissimo Christi famulo Amalhario* inscriptam. Et primùm quidem Clericus, tum Diaconus Mettensis Ecclesiæ fuit, ac demum Presbyter & Abbas fortasse Gorziensis: sub cujus regimine vixit Gontardus Monachus, ad quem exstat ejus Epistola de sputo post communionem, ubi Gontardum *filium in disciplina Christi* appellat. Non longo post Amalarium intervallo Parisiensibus Scholis præfuit Remigius Monachus Autisiodorensis. An etiam Johannes Scottus inter Monachos censendus sit, in secundo hujus sæculi tomo expendam. Si à domesticis ad externas scholas transeamus, Monachos etiam ad docendum admissos inveniemus. Egregium hujus rei argumentum exstat in Vita Alfredi Anglo-Saxonum Regis, qui cùm liberales disciplinas, tum in Palatio, tum in regno suo restituere vellet; istuc Grimbaldum & Johannem Ordinis nostri Monachos invitavit, idque per eos feliciter exsecutus est, ut in secundo tomo fusiùs exponam. Monachi Præceptores admissi.

183. Præter Præceptores in Scholas Palatinas admittebantur etiam Monachi ad discendum. Nam in istis Angelomum Luxoviensem Monachum studiis sacris dedisse operam superiùs observabam. Neque mirum sanè, cùm in Palatiis Reges haberent etiam Cœnobia Monachorum. De Euticio Abbate explorata est res testimonio Johannis Monachi in lib. 2. de Vita S. Odonis Abbatis Cluniacensis, ubi Euticius *in tanto amore* apud Ludovicum Augustum habitus fuisse prædicatur, *ut intra palatium suum illi construeret Monasterium.* Quonam in loco situm fuerit Monasterium istud, mihi divinare non licet: nam varia fuere per id tempus, ut dixi, palatia Regum nostrorum. Idem præstitit Ludovicus in Benedictum Anianæ Abbatem: in cujus gratiam, *quia Imperatori multis pro causis erat necessarius, placuit Imperatori, ut non longè à palatio provideret locum aptum sibi, in quo cum paucis quiescere posset.* Id exsecutus est Ludovicus constructo Indæ Monasterio prope palatium Aquisgranense, ubi Ludovicus frequens morabatur. Iidemque auditores.

184. Superest, ut de Scholis Monasteriorum nostrorum, quæ sæculo nono celebriores fuere, paucis agam hoc loco. Erant in singulis Cœnobiis ejusmodi Scholæ, majores aliæ, aliæ minores. Carolus siquidem constituit in primo Capitulari Aquisgranensi anni DCCLXXXIX, ut Canonici & Monachi, *non solùm servilis conditionis infantes, sed etiam ingenuorum filios aggregarent, sibique sociarent; fierentque* apud eos *Scholæ legentium puerorum*, ut hi *psalmos, notas, cantus, compotum, grammaticam per singula Monasteria vel Episcopia discerent.* Publicæ igitur, omnibusque communes erant Monasteriorum Scholæ, nimirum *exteriores* seu *canonicæ:* nam claustrales solis Monachis destinatæ erant, teste Ekkehardo Monacho de casibus sancti Galli cap. 1. Hinc Trithemius in Chronico Hirsaugiensi, *In omnibus*, inquit, *Ordinis nostri Cœnobiis, in Germania & Gallia maximè, Monachorum Scholastici ex Monachis habebantur, qui juniores quosque & ingenio præstantes in primitivis litterarum scientiis erudirent, & postea qui habiles inventi fuissent, ad altiora transmitterent.* Erant hæ minores scholæ, in quibus pueri condiscebant *Fidem catholicam & Orationem Dominicam*, ex Concilii Moguntini cap. 45. item *psalmos, notas, cantus, computum, & grammaticam*, ex Capitulari Aquisgranensi mox relato. De ma-

Capitular. Aquisg. c. 70. & Capit. lib. 1. c. 68.

Trithem. in Chron. Hirsaug. ad an. 952.

joribus Scholis ita subjungit Trithemius. *In solis autem Cœnobiis, quibus & abundantia rerum temporalium erat copiosior, & Monachorum numerus major, constituebantur ad officium docendi alios Monachi omnium doctissimi, & non solùm in divinis, sed etiam in sæcularibus litteris eruditi, ad quos mittebantur Monachi altioribus disciplinis imbuendi.* Porro in singulis Cœnobiis majoribus Scholasticus instituebatur, id est Scholarum Magister, qui non solùm in Scripturarum divinarum scientia excelleret; sed etiam *in litteris sæcularibus*, id est *in Mathematica, Astronomia, Arithmetica, Geometrica, Musica, Rhetorica, Poësi & in ceteris omnibus. Quoties autem idoneum ad hanc subeundam provinciam in suo Cœnobio Monachum Abbas minimè habuisset; de aliquo alio Monasterio petere aptum, non erat verecundum*, &c. Denique præcipua Monasteria, in quibus ejusmodi studia fervebant sæculo nono, enumerat idem Trithemius, scilicet *Fuldense, sancti Galli, Augiense, Hirsfeldense, Hirsaugiense, S. Albani Moguntinense, Corbeïense, Prumiense, Mediolacense, S. Dionysii Parisiense, sancti Maximini Trevirense, Remense, Altisiodorense, Turonense, Stabulense, & Weissemburgense.* His adjunge Anianense, Floriacense, Parisiense S. Germani, Ferrariense, Gorziense, Insulæ Barbaræ, sancti Michaëlis Virodunense, Fontanellense, Sithiense, apud Italos Casinense, Ticinense, & alia complura. Ut de singulis pro argumenti dignitate hîc edisseram, non sinit brevitatis studium: de quibusdam nonnulla delibare sufficiat.

Idem ad ann. 890.

Anianensis.

185. Benedictus, magnus ille Anianæ Abbas, simul ut de restituenda regulari disciplina cogitavit, mox etiam studia litterarum redintegrare adnisus est. *Normam utilem*, inquit Ardo, *& Monasteriorum salubres consuetudines didicit, suisque eas tradidit Monachis observandas.* Tum *instituit cantores, docuit lectores, habuit grammaticos; & scientiâ scripturarum peritos, de quibus etiam pòst fuêre Episcopi, aggregavit*: denique *librorum multitudinem congregavit.* Ex hujus discipulis unus fuit Ardo ipsius vitæ scriptor, quem *Magistrum* vocant Indenses in epistola sua, alio nomine Smaragdus appellatus.

S. Michaëlis.

186. Floruit eodem tempore alius Smaragdus Abbas Monasterii S. Michaëlis in pago Virdunensi, pietate ac scriptis clarus, à quo Schola hujus loci originem habuit, ut fusiùs exposui in Notis ad Chronicon ejusdem Cœnobii, quod typis vulgatum est in veterum Analectorum tomo 1.

Floriacensis.

187. Jam ante Smaragdum vigebat Schola Floriacensis, de qua hæc lego in Capitulari Theodulfi Episcopi Aurelianensis. *Si quis ex Presbyteris voluerit nepotem suum aut aliquem consanguineum ad Scholam mittere in Ecclesia S. Crucis, aut in Monasterio S. Aniani, aut S. Benedicti, aut S. Lifardi, aut in ceteris de iis Cœnobiis, quæ nobis ad regendum concessa sunt; ei licentiam id faciendi concedimus.* Quidam vir doctus hîc observat, Scholas Episcopales in Cathedrali S. Crucis Ecclesia; Cœnobiales in Monasteriis S. Benedicti, aliisque, sic tum fuisse institutas, *ut privatæ essent utræque, nec publicè cuilibet paterent: quandoquidem Presbyterorum nepotibus ac consanguineis, ut eas adire possent, loco privilegii concessum est ab Episcopo Diœcesano.* Id quidem Theodulfi privilegium est: sed Presbyterorum consanguineis, non Scholis ipsis concessum. Presbyterorum quippe nepotes ac consanguinei, quos hîc memorat Theodulfus, erant adolescentes in Clerum cooptati, ac certis addicti Ecclesiis, alii urbicanis, alii vicanis: utrisque licentiam concedit adeundi quas ex his vellent Scholas. Neque enim licebat Clericis ab Ecclesia, cui semel incardinati erant, recedere inconsulto Episcopo. Has ergo Scholas, uti publicas, agnoscit Theodulfus: aliàs frustra concederet licentiam ad eas adeundi, nisi adventicii in illas admitterentur. Sic Episcopi, sic Collegia Canonicorum subditis suis facultatem indulgent adeundi studium Parisiense. Sic Theodulfus junioribus

Coin. ann. 786. n. 85.

Clericis permittebat aditum Scholæ Floriacensis, uti & aliorum suæ Diœceseos Cœnobiorum: in quibus idem mos obtinebat, atque in Sancti-Gallensi, ubi duplices erant Scholæ, *interiores* seu Claustrales pro Monachis, *exteriores* seu *Canonicæ* pro sæcularibus, quorum consuetudo junioribus Monachis interdicta erat.

Ut verò hunc Theodulfi locum de junioribus Clericis exponam, præcipuè me movet Beati Abbatis Hispani, Theodulfi æqualis, liber adversus Elipandum primus, in quo docet solos eos, qui *futuri* sunt Sacerdotes, *Scholæ* traditum solitos; ceteros *doctrinæ*. *Ex ipsis baptizatis*, inquit, *alii traduntur Scholæ, & offeruntur à parentibus Christo, ut possint futuri esse Sacerdotes, & serviant Christo: alii tantùm doctrinæ traduntur, ut legant, & cognoscant Christum, & accipiant cum benedictione intra Ecclesiam uxores, ut serviant conjugio.* Ex quo intelligitur, superiorem Theodulfi locum explicandum esse de Clericis, aut de vitæ Clericalis candidatis: qui soli mittebantur ad Scholas. Hinc soli ferè Clerici litteris instructi erant, uti vulgatum hactenus retinet proverbium. Quamquam Scholæ Palatinæ apud Francos nobilibus quibusque destinatæ erant. Atque ut laïcis ac Clericis communes fuerint etiam aliæ Scholæ, id etiam sententiæ nostræ favet. Neque enim eas Scholas adeundi licentiam Theodulfus restrinxisset ad nepotes & consanguineos Presbyterorum, si laïcis itidem quibusvis non patuissent istæ Academiæ. Sæculo IX. Scholam Floriacensem illustrarunt in primis Adalbertus, Adrevaldus, Adelerius; insequenti Constantinus Scholasticus, Abo, & Aimoinus.

188. Nulla verò per id tempus celebrior Academia fuit, quàm Fuldensis Rabano præceptore, cui adjunctus Haimo postea Halberstadensis Episcopus, aliique. Eò Freculfus Lexoviensis Episcopus, Lupus Monachus, dein Abbas Ferrariensis; Heiricus Autisiodorensis Monachus, & alii permulti se contulere ex Gallia, ut litteras sacras addiscerent. His etiam adnumero Wssinum Eginhardi filium ac Monachum, ad quem ipse scripsit Epistolam 30. cujus hîc verba referre operæ pretium duco. *Mi nate*, inquit, *stude probos æmulari mores, & quem te semper sequi hortabar, ne ullo pacto offensum habere velis: sed professionis tuæ memor, quantum ipse annuerit, cui te totum commisisti, ejus mandatis insiste discendis. His edoctus, & in opere eorum assuctus, nullo vitalis scientiæ commodo carebis: sicut te præsens monui, in studio discendi te exerce; & quidquid ex ipso lucidissimo & abundantissimo magni Oratoris ingenio assequi nobilis scientiæ potueris, nihil intactum relinque: maximè autem probos mores illius, quibus excellit, imitari memento: quoniam Grammatica & Rhetorica, ceteraque liberalium artium studia, vana sunt, & valde nociva servis Dei, nisi per gratiam divinam bonis moribus subesse noscantur: quia scientia inflat, caritas verò ædificat. Melius mihi quidem est, ut te mortuum videre contingat, quàm inflatum & scatentem vitiis.* Hæc piissimi parentis monita, qui Rabanum præceptorem his verbis imitandum videtur proponere Wssino, qui vel filius ejus verus, vel certè filius in Christo ac propinquus erat. Fuldensis.

189. Ex Fuldensi Academia propagata est Hirsaugiensis, de qua fusè Trithemius in historia Hirsaugiensi. Augiensis etiam Fuldensi debet Walafridum suum, qui Rabani auditor fuit: tametsi etiam Augiæ Tattonem præceptorem habuit. Ast ante Walafridum Hetto Abbas Augiensis, à Scotto quodam (quem Clementem esse puto) edoctus, Augiensem Scholam illustraverat. Successorem habuit Erlebaldum, Erlebaldus Tattonem & Wetinum, de cujus viso carmen edidit Walafridus hoc in tomo relatum, in quo hæc omnia memorantur. Veri item simile est, Gothescalcum in eodem loco edoctum fuisse, uti colligunt nonnulli ex Walafridi carmine ad ipsum, & ex schedis Monasterii Altivillarensis. Augiensis.

S. Albani. 190. Fuldensi vicinium erat Moguntiacense S. Albani Monasterium, in quo florebant studia per Probum, & Altwinum Monachos, non minùs pios, quàm doctos. Probi res gestas referam in hujus Sæculi tomo 2. De Altwino condiscipulo suo agit Lupus Abbas Ferrariensis in Epistolis 20. 34. & 36. ad ipsum scriptis: in quarum prioribus duabus varias Grammaticæ quæstiones ab eo propositas solvit. In his etiam de Episcopi cujusdam sanitate sollicitum se esse significat: quod de Rabano Præceptore suo, qui tum Moguntiacensi Ecclesiæ præerat, intelligendum est.

Prumiensis. 191. Non ita longè ab his duobus aberat Prumiense Monasterium, in quo etiam litterarum cultus maximè viguit Marcwardo Abbate: cujus discipuli fuère Ado Viennensis postea Archiepiscopus, Wandalbertus Diaconus, & alii, quibus accedit Regino celebris Abbas Prumiensis. Ado quippe Monachus quidem erat Ferrariensis: sed ob sociorum quorumdam invidiam inde exire compulsus, Prumiam se recepit sub Marcwardi disciplina; deinde Lugdunum, ubi à Remigio Episcopo perhumaniter acceptus est, ac demum ejus opera provectus in sedem Viennensem. Horum omnium probationes adducam in præsentis Sæculi tomo 2, in quo Adonis res gestas expositurus sum. Sed mihi temperare nequeo, quin cum litteratis viris communicem egregium de eodem Adone testimonium, quod hactenus in Lupi Abbatis epistolis lectum est, sed non intellectum. Locus occurrit in Epistola 122. quæ Gerardo Provinciæ Duci seu Comiti, & Bertæ ejus conjugi inscripta est. In hac enim Epistola Lupus ipsis contestatur, quemdam Monachum suum, qui à Monasterio suo quondam cum *regularibus litteris* discesserat Prumiam, ac postmodum discendi studio Lugduni constiterat sub Remigio Pontifice, esse hominem probatæ vitæ, idoneum ad docendum, progenitorum nobilitate ornatum; uno verbo prorsus dignum sede Episcopali, ad quam electus erat: quæ omnia in Adonem convenire certis demonstrabo argumentis. Interim primam hujusce observationis meæ originem acceptam refero diligentiæ eruditissimi viri Stephani Baluzii, qui in nova editione Lupi Abbatis operum, hanc mihi eruendæ veritatis viam aperuit duarum dumtaxat litterarum correctione. Nimirum in editione Massoniana sic legebatur hic versus: *Ceterum, quod diligenter scrutamini, noveritis Monachum & discipulum meum nonnumquam à nostro Monasterio aufugisse.* Ita verò eum restituit Baluzius, *Monachum & discipulum meum* AD. *numquam* &c. cui loco vir diligentissimus hanc adnotationem adhibuit. *Ita vetus codex, pro quo editio Massonii habet*, nonnumquam. *Sanè necessaria est insthæc emendatio. Quis autem fuerit hic homo, quem duabus illis litteris* AD. *expressum videmus, nondum potui divinare.* Ita ille. Nec ego certè umquam divinassem, nisi istuc me perduxissent vetera hac de re monumenta, quæ præ manibus habeo. Id me in antecessum monuisse non erit (opinor) viris studiosis ingratum.

Ferrariensis. 192. Prumiensi Monasterio magna affinitate conjunctum erat Ferrariense, quod famosissimum fuit, maximè sub regimine Lupi Abbatis, ut hîc dicendum in Vita S. Aldrici ex Abbate Pontificis Senonensis. Quantum in litteras propensus fuerit Lupus, testatur ipse in epistola 1. ad Einardum. *Amor litterarum*, inquit, *ab ipso ferè initio pueritiæ mihi est innatus; nec earum, ut nunc à plerisque vocantur, superstitiosa otia fastidio sunt.* Hoc amore affectus, in peregrinas regiones profectus est, scilicet in Fuldense Monasterium, non ut linguam Germanicam disceret, ut alicubi dicit: sed ut sacra lectione & eruditione pasceret animum. Reversus Ferrarias, Abbasque factus, duplici pabulo pavit gregem, scilicet doctrinâ salutis, & humanioribus disciplinis. De inculcando tum bonæ vitæ, tum scientiæ studio quàm sollicitus fuerit, testatur in epistola 35. ad Ebrardum Monachum,

propinquum suum. *Reviviscentem, inquit, in his nostris regionibus sapientiam quosdam studiosè colere pergratum habeo: sed hinc haud quaquam mediocriter moveor, quòd quidam nostrûm partem illius appetentes, insolenter partem repudiant... Etenim plerique ex ea cultum sermonis quærimus: & paucos admodum reperias, qui ex ea morum probitatem (quod longè conducibilius est) proponant addiscere. Sic linguæ vitia reformamus & purgare contendimus: vitæ verò delicta parvi pendimus & augemus.* Eamdem occupationem aliquamdiu intermissam repetere se velle Carolo Regi testatum facit per Æneam Parisiensem Episcopum in epistola 119. De auditoribus suis agit in epistola 34. ad Altwinum, & in epistola 116. gratissimum auditorem suum Fridilonem memorat. Inter hos auditores adnumerandi sunt etiam Ado prælaudatus, & Heiricus Autisiodorensis Monasterii sancti Germani Cœnobita. Id enim ipse contestatur in carmine ad Hildeboldum Autisiodorensem Episcopum, cui collectanea sua (quæ præ manibus habeo) ex ore Lupi & Haimonis præceptorum suorum accepta dedicavit, præmissis versibus à me in veterum Analectorum tomo 1. editis, ex quibus sequentes ad propositum pertinent.

Hîc præceptorum sunt ludicra pulcra duorum,
Quîs ego Præsulibus ingenium colui.
His LUPUS, *his* HAIMO *ludebant ordine grato,*
Cùm quid ludendum tempus & hora daret.
Humanis alter, divinis calluit alter:
Excellit titulis clarus uterque suis.

Ex quibus intelligimus Heiricum Ferrariis & Fuldæ operam litteris navasse.

193. Dein Scholas Monasterii sui, scilicet sancti Germani apud Autisiodorum, rexit Heiricus, cui ad educandum commissus est Lotharius Caroli Calvi filius, uti Heiricus ipse testatur in epistola ad Carolum Calvum, Vitæ sancti Germani præfixa his verbis. *Quidquid igitur litteræ possunt, quidquid assequuntur ingenia, tibi debent: tibi, inquam, qui natus ad agendum semper aliquid dignum viro, cùm virtute præcellis, tum etiam sapientia refulges. Quorsum ista protulerim, illud causa est, divæ memoriæ* LOTHARIUM, *tuæ filium majestatis, annis puerum, mente Philosophum, (ingenuè confiteor) animi indole & sollertiæ opibus, ut tibi uni concedam, præ ceteris sui ævi mortalibus exstitisse pretiosum. Is quòd tua dispositione & Deo devotus, & beato Germano ad educandum fuerat commendatus, tantùm devotionis in Sanctum, tantum ardoris in locum conceperat, ut vitam illius mors livida nobis merito invidisse putetur.* Fuerat Lotharius iste *Clericus*, id est Monachus, factus in Cœnobio Reomaensi *, ut patet ex Annalibus Bertinianis, in quibus hæc verba ad annum DCCCLXI. *Karlus Rex filium suum Lotharium claudum in Monasterio S. Johannis Clericum fieri jubet.* Ejus mortem anno DCCCLXV. referunt iidem Annales. Heirici apud Autisiodorum sodalis, fuit Remigius Lupi Abbatis propinquus & forsan discipulus, qui primo quidem in suo ipsius Monasterio litteras docuit, tum Luteciæ Parisiorum, atque etiam apud Remos; eò vocatus à Fulcone Archiepiscopo Remensi, testante Frodoardo in lib. 4. cap. 9.

Sancti Germani, apud Autisiodorum.

* Monstier S. Jean.

194. Commune & nomen, & studiorum commercium erat in S. Germani Monasterio Parisiacensi, quod à pratis appellationem traxit: quo in loco sub Aimoino, ac deinde sub Abbone Magistris Scholæ pro miserabili Galliæ statu floruerunt, perseveraruntque sæculo X, quo Olbertus, Gemblacensis dein Abbas, huc eruditionis gratiâ missus est. Refloruêre studia hæc maximè sub Guillelmo Episcopi Abbate procedente sæculo XV. qui Abbas Jus Canonicum in Universitate Parisiensi prælegisse fertur.

Sancti Germani apud Parisios.

Corbeïense utrumque.

195. Multa dicenda essent de studiis utriusque Corbeïæ, Gallicanæ scilicet, ac Saxonicæ: quæ utraque magnum illum Anscharium præceptorem habuit: Gallicana verò Paschasium Radbertum, ex cujus disciplina permulti viri scientia & pietate illustres prodierunt. At de his legenda eorum Acta, quæ in præsenti Sæculo exhibentur.

Elnonense.

196. Venio ad Elnonense S. Amandi Monasterium, in quo Milo Monachus studiis præfuit: cujus disciplinæ commissi sunt filii duo Caroli Calvi, Drogo & Pippinus: qui cùm eo in loco morte correpti essent ab ipsis vitæ ineuntis primordiis, sepulturâ ibidem & Epitaphio donati sunt à me alibi relato. Miloni successit Hucbaldus nepos in regendis Scholis, qui & ipse Remos à Fulcone Archiepiscopo arcessitus est ad Canonicos erudiendos, ut tradit Frodoardus in loco mox citato.

Casinense. Ticinense.

197. Casinense Monasterium (quod honoris causâ primum nominari debuit) pæne præterieram: ubi Paulo Diacono præceptore non minùs claruerunt artes liberales, quàm virtutis ac religionis disciplina. Huic accedit Ticinense S. Augustini Cœnobium, in quo etiam Academiam aperuit Scottus quidam, Clementis alterius Scotti socius: qui cùm ambo in Galliam accessissent ad Carolum Magnum, *unum*, scilicet Clementem, *in Gallia residere præcepit* Imperator ad pueros quosque erudiendos: *alterum verò in Italiam direxit, cui & Monasterium sancti Augustini juxta Ticinensem urbem delegavit, ut qui illuc ad eum voluissent, ad discendum congregari potuissent*, ut scribit Monachus Sancti-Gallensis initio libri primi.

De aliis Ordinis nostri Academiis, quas superiùs commemoravi, hîc agere supersedeo: tum quia id exigit instituti mei brevitas: tum quia de earum origine jam præclarè egit nominatissimus vir Johannes Launoïus in libro de Scholis celebrioribus per Occidentem instauratis.

§. IX.

Observationes historicæ, præsertim de Dagoberto secundo Austrasiorum Rege.

198. TRIBUS maximè observationibus illustrata est nostra ætate Francica sæculi septimi historia. Prima est de anno obitûs Dagoberti senioris, atque initi à Chlodoveo ejus filio principatûs. Secunda de restitutione Dagoberti secundi in Regnum Austrasianum. Tertia de tempore atque genere mortis ejusdem Dagoberti. Prima & tertia multum conferunt ad stabiliendam sæculi septimi chronologiam: media, uti & postrema, continet insigne factum ab Historicis nostris ante annos ferè nongentos ignoratum.

Dagoberti I. confirmantur anni principatûs.

199. Primam observationem explicavit V. C. Hadrianus Valesius Historiographus Regius, duobusque argumentis ex Fredegarii auctoritate petitis demonstravit, annos regni sexdecim, qui Dagoberto seniori tribuuntur, non esse computandos à morte Chlotarii ejus patris, quæ anno DCXXVIII. contigit: sed ab anno DCXXII, quo Rex Austriæ constitutus est, vivente Chlotario patre: adeoque hujus Dagoberti supremum annum coincidere cum anno DCXXXVIII; non cùm anno DCXLIV, uti ante Valesii observationem omnibus persuasum erat. Duobus Valesii argumentis tertium adjecit eruditus vir Carolus Cointius, desumtum ex Jonæ prologo in Vitam sancti Columbani cum Actis S. Eustasii collato. Quippe Jonas hunc prologum scribebat triennio vix dum elapso à morte Bertulfi Bobiensis Abbatis, qui anno DCXL. vivere desiit: idemque auctor Eustasii Vitam Columbani Actis continenter subjectam exarabat tum, cùm jam *Ecclesiæ Veromandensi præerat Elegius*, qui *anno tertio Chlodovei* junioris Episcopus ordinatus est. His tribus

bus argumentis etiam ego duo alia superaddidi in Præfatione Sæculi secundi ex Fredegario, qui Sisenandi Vesigothorum Regis principatum orditur ab anno nono regni Dagoberti, cùm Sisenandum anno DCXXXI. regnum iniisse constet: idemque tradit *Sentilam*, aliis Chintilam dictum, *qui Sisenando in regnum successerat, defunctum* esse *anno secundo Chlodovei Regis*, hoc est anno DCXXXIX, uti Johannes Mariana probat. V. sup. pag. 97. n. 91.

200. His omnibus aliud item gravissimum accidit argumentum ex tempore mortis Dagoberti secundi, quem anno DCLXXIX. necatum fuisse in Præfatione Sæculi tertii ostendi, tum Fridegodi, tum Eadmeri auctoritate in Actis S. Wilfridi Episcopi Eboracensis. Tanti visa est eruditissimo viro Godefrido Henschenio horum scriptorum auctoritas, ut cùm ipse in Diatriba de tribus Dagobertis, & in Exegesi præliminari ad Martii tomum tertium, vulgatam Dagoberti senioris epocham constanter retinuisset, ac Dagoberti secundi obitum rejecisset in annum DCLXXXVII; mutatâ tandem sententiâ (quæ optimi viri sinceritas est) hujus Dagoberti cædem summoverit ad annum DCLXXX; atque adeo Dagoberti senioris itidem obitum ad calculum Valesianum revocaverit, id est ad annum DCXXXVIII, ut legere licet in ejus Exegesi præliminari ad Aprilis tomum tertium. Sic ab omnibus tandem approbata est Valesiana Epocha de tempore obitus Dagoberti senioris. Huic calculo coronidis loco novissimnm adjicio argumentum ex privilegio Johannis IV. Romani Pontificis, quod Sanctimonialibus *beatæ Mariæ & sanctæ Columbæ* concessit rogatu Chlodovei, haud dubiè junioris. Porro Johannes IV. anno DCXXXIX iniit pontificatum, eumque anno pòst tertio Theodoro successori morte sua resignavit. Jam ergo summâ rerum apud Francos potiebatur Chlodoveus sedente Johanne IV, hoc est anno DCXXXIX, vel insequente. Hoc verò Johannis privilegium in Appendice hujusce tomi vulgatum habes, erutum ex pervetusto codice Thuaneo. V. sup. pag. 170. n. 12.

S. Eligii ordinationis epocha expenditur.

201. Opponitur epocha beati Eligii ordinationis in Episcopum Noviomagensem: quæ ordinatio, referente Audoëno, facta est eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur*. Tunc quippe Eligius & Audoënus *convenientes simul in civitatem Rotomagensem quarto-decimo die mensis tertii*, seu Maii, *tertio anno Chlodovei juvenculi adhuc Regis, die Dominico ante Litanias consecrati sunt Episcopi*, Audoënus quidem *Rodomo*, Eligius autem *Noviomo*. Adversæ partis auctores id referunt ad annum DCXLVI, quo Dominica dies Rogationes præcedens in quartumdecimum Maii diem incidebat. Qui certè annus, si Chlodovei tertii regni erat, Chlodoveum anno DCXLIV, principatum iniisse fatendum est. Hunc nodum solvere tentant alii atque alii variis modis. Uni quippe interpolationem in hæc Eligii Acta irrepsisse causantur: in cujus rei argumentum proferunt locum ex initio lib. 2. ubi *sancti viri* Eligius & Audoënus appellantur: quem titulum sibi, inquiunt, non tribuisset Audoënus ejus operis scriptor. Verùm elogium istud, quod communi nomine sibi atque Eligio aptat Audoënus, non magis ipsi repugnat, quàm pleraque alia, quæ sibi sumserunt illorum temporum auctores. Sic Willibaldus in Actis S. Bonifacii Episcopi & Martyris agens de sua ac Lulli electione, se ipse ac Lullum *bonæ industriæ viros* appellat. Sic Anastasius Bibliothecarius de se item scribens in Scholiis ad Synodum VIII, se primum inter Missos Ludovici Imperatoris nominat his verbis: *Anastasius Deo amabilis Bibliothecarius Romæ*. Quin etiam ipse in Vita Hadriani Papæ II. (si tamen ipse ejus scriptor est) se se *disertissimum, fidelissimum* ac *prudentissimum* dicit. Atque ut præmissus Audoëni locus vitiosus sit, ubi sancti nomen sibi ipsi assumit; certè integer est alter de tempore ordinationis Eligianæ. Non solùm enim in omnibus, quotquot vidi, ejus vitæ codicibus MSS. sed etiam in ejusdem compendiis & exscriptis præmissæ circumstantiæ omnes addu- Audoën. lib. 2. de Vita S. Elig. c. 1. V. tom. 1. Analect. p. 111.

cuntur. Alius proinde modus solvendæ difficultatis afferendus est. Ingeniosa planè & acuta mihi aliquando visa est Caroli Cointi ratio, qui Eligium quidem & Audoënum Maii die XIV. Rotomagum convenisse, ac sequenti Dominica consecratos fuisse sentit: qui calculus anno DCXL. rectè convenit. At in veterrimo Noviomagensis Ecclesiæ Kalendario, quod libro Psalmorum ab annis bene nongentis exarato præmissum est, aliisque, *ordinatio sancti Eligii* assignatur II. *Id. Maii*, quo die hactenus celebratur. Non ergo distingui potest dies XIV. Maii ab Eligii ordinationis die: nisi dixeris, Ecclesiam Noviomagensem hac in re aberrasse ab annis ampliùs nongentis: quod certè haud temere proferre licet.

Denique Henschenius in Exegesi præliminari ad Aprilis tomum 3, alias duas conciliandi hujus loci methodos adducit. Una est, ut Dominica ante Litanias sit Dominica quarta post Pascha, seu Dominica ante hebdomadam Rogationum sive Litaniarum. Altera ut octiduo citiùs Pascha celebraverint Galli, quemadmodum aliàs, anno DCXL, quo Eligii ordinatio contigerit. Utramque hanc methodum multis refellit Carolus Cointius in Annalium tomo 6. Et primam quidem satis confutat Audoënus ipse, cùm hanc ordinationem statuat eo tempore, *quo apud Gallias Rogationes celebrabantur*. Non itaque octiduo ante Rogationes. Certè neque octiduanum Paschæ discrimen obtinuit anno DCXL, ut ex Clavii, aliorumque Paschalibus tabulis Cointius rectè probat. In tantis ambagibus unum mihi modò succurrit, nimirum annum tertium *Chlodovei juvenculi adhuc Regis*, quo anno Eligii ordinationem reponit Audoënus, interpretandum esse habita ratione temporis quo Chlodoveus, statim atque natus est, Neustriæ Rex designatus fuit. Id verò Fredegarius Scholasticus docet accidisse anno XII. regni Dagoberti, quo anno *Austrasiorum omnes Primates, Pontifices, ceterique Leudes Sigiberti sacramentis firmaverunt, ut Neptricum & Burgundia solidato ordine ad regnum Chlodovei post Dagoberti discessum adspiceret*. Chlodoveus itaque Neustriæ Rex designatus est anno XII. regni Dagoberti, qui anno DCXXXIII. respondet: adeo ut annus designati Regis Chlodovei tertius cum anno Christi DCXXXV. conveniat: quo quidem anno Dominica Rogationum in Maii diem XIV. incidebat. Certè hunc ipsum Eligianæ ordinationis annum statuit non modò Fridegodus Monachus in Vita beati Audoëni, sed etiam vetustissimus auctor anonymus, qui Chronica Regum Francorum digerebat anno DCCCLV. Sic enim lego apud Labbeum. *Hujus Chlodovechi anno tertio, Incarnationis Dominicæ* DCXXXV, *sub Martino Papa, Audoënus & Eligius apud Rotomagum una die ordinantur Episcopi*. Fallit calculus hujus auctoris in Martini Papæ pontificatu; at forsan Eligianæ ordinationis annum rectè assignaverit. Illud tamen in contrarium nonnullos moveat, quòd Eligius ad Episcopatum promotus videtur nonnisi post mortem Dagoberti, quam Audoënus refert in lib. I. de gestis S. Eligii, ubi privatam ejus ac singularem vitam memorat. Sed facilè reponi potest, Audoënum in eodem libro quædam etiam anticipatò retulisse, ut mortem Martini Papæ, quæ sub extremum Eligii jam Episcopi tempus contigit. Hæc de epocha Eligianæ ordinationis dicta sunt, dum certior occurrat conciliandæ & illustrandæ veritatis via.

Coint. to. 6. pag. 670. & seqq.

Fredeg. cap. 76.

Labbe. tom. I. Bibl. novæ pag. 339.

202. Sigebertus, alter Dagoberti Regis filius natu major, paullo ante Chlodoveum fratrem è medio sublatus, unicum filium, nomine Dagobertum, moriens Grimoaldo Palatii Præfecto commendavit, ut ipsius opera in paterno regno confirmaretur. At ille pueri imbecillitate ad ejus perniciem abusus, Dagobertum tonso capite Clericum fecit, & per Didonem Pictavorum Episcopum in Scottiam majorem, seu Hiberniam Scottorum insulam, perpetuo, (si Deo ita visum esset) exsilio relegavit; ejusque loco Childebertum filium suum Austrasiorum throno impo-

Dagoberti II. restitutio denuo item asserta.

fuit. Hæc apud veteres Francorum Annales legebantur de isto Dagoberto, de quo nihil ampliùs in posterum referunt. Primus inter nostrates Hadrianus Valesius Dagoberti in paternum regnum restitutionem observavit; inter exteros Godefridus Henschenius: eamque tribus uterque argumentis probavere, nimirum auctoritate Willelmi Malmesburiensis Monachi, scriptoris Vitæ S. Salabergæ anonymi, alteriusque item anonymi, qui beati Memmii Catalaunensis Episcopi gesta in litteras retulit. Tribus his auctoribus adjunxi alios duos in Sæculi tertii parte prima; scilicet Fridegodum Poëtam, & Eadmerum Monachum, in libello utrumque suo de Vita sancti Wilfridi Episcopi Eboracensis. Verùm etsi tam illustre factum idoneis monumentis stabilitum videbatur; unus tamen desiderabatur auctor Eddius Stephanus, à quo tam Willelmus Malmesburiensis, quàm Fridegodus & Eadmerus auctoritatem acceperant. Hunc verò auctorem tandem ex Anglia, post multas ultro citroque missas epistolas, favente Deo accepi; ejusque in hocce tomo exhibeo lucubrationem, quâ luculentius nihil ad illustrandam Dagoberti restitutionem umquam afferri potest. Eddius quippe æqualis & familiaris fuit Wilfridi, rerumque ab eo gestarum testis plerumque oculatus; cujus Wilfridi operâ Dagobertus ab exilio in thronum revocatus est. Eddius verò hac de re testimonium perhibet cap. 27. in hunc modum. „ Postquam Deo amabilis Pontifex noster in *Freis* hiemaverat, populum multum Domino lucratus; verno tempore adveniente cœptum iter, Deo adjuvante, ad Sedem Apostolicam cum comitibus carpebat, veniens ad Francorum Regem nomine *Daëgberht*, qui eum cum honore mansuetissimè pro meritis ejus anteactis in eum suscepit. Nam supradictus Rex in juventute sua ab inimicis regnantibus in exsilium proditionis pulsus, navigando ad Hiberniam insulam, Deo juvante pervenit. Post annorum circulum amici & propinqui ejus viventem, & in perfecta ætate florentem à navigantibus audientes, misêre nuncios suos ad beatum Wilfridum Episcopum, petentes, ut eum de Scottia & Hibernia ad se invitasset, & sibi ad Regem emisisset. Et sic sanctus Pontifex noster perfecit, suscipiens eum de Hibernia venientem, per omnia ditatum, & viribus sociorum elevatum magnificè ad suam regionem emisit. Et hinc Rex beneficiorum ejus memor erat, diligenter poscens, ut in regno suo Episcopatum maximum ad civitatem Streitburg pertinentem susciperet: & eum nolentem accipere, cum muneribus & donis magnis, & cum Deodato Episcopo suo duce ad Apostolicam Sedem emisit. „ Hactenus Eddii verba: cujus hac in re auctoritas instar omnium esse debet, & Dagoberti restitutionem mirificè illustrat.

V. supra pag. 169. n. 118. & 119.

203. Unum hìc superest discutiendum, nimirum quo tempore Dagobertus ex Hibernia in Austriam reversus sit. Henschenius in Exegesi præliminari ad Aprilis tomum tertium, id factum arbitratur circa annum DCLXI, „ quo tempore, inquit, Wilfridus erat carus Regi Oswio, ejusque filio Alfrido, ac reliquis regni Proceribus, ut faciliùs potuerit Dagoberto auxiliari. „ At Valesius, & post eum Carolus Cointius Dagoberti reditum in patriam rejiciunt post mortem Childerici Regis: quo exstincto, à Wlfoaldo Majore-domus regiæ, & à ceteris Austrasiorum Optimatibus ex Hibernia revocatus sit, & in regnum patrium restitutus. Et ego quidem Dagoberti ex Hibernia reditum existimo contigisse post mortem vel Chlotarii Regis, vel Childerici ejus fratris. Primùm quia jam adultæ ætatis erat Dagobertus, cùm in Galliam revocatus est. Expendenda sunt superiora Eddii hæc verba. *Post annorum circulum*, quàm scilicet exsilio deportatus in Hiberniam fuerat Dagobertus, *amici & propinqui ejus viventem, & in perfecta ætate florentem à navigantibus audientes, misêre nuntios suos ad beatum Wilfridum Episcopum, petentes, ut eum de Scottia & Hibernia ad se invitasset, & sibi ad Regem emisisset. Et sic sanctus*

Quo tempore facta.

Pontifex noster perfecit, &c. Itaque jam tum *perfectæ ætatis* erat Dagobertus, id est annos minimùm viginti natus, qui sub annum DCL. prodiit in lucem. Deinde jam Episcopus erat Wilfridus, qui non nisi anno DCLXIV. Episcopus consecratus est; nec ante annum DCLXIX. in sedem Eboracensem admissus: quam postea pacificè rexit per annos ferè novem, Egfridi per id tempus amicitiâ usus: quo tempore Dagoberto in patriam revertenti auxilium ferre potuit. Ad hæc, ab amicis & propinquis revocatus est Dagobertus, ut *sibi in Regem* præficeretur: idque statim ab ipsius reditu consecutum esse satis declarat Eddius in cap. 31, ubi Episcopum quemdam ejusdem Dagoberti cædis conscium inducit, Wilfrido insultantem in hunc modum. *Qua fiducia tam temerariè per Francorum regionem pergis, qui dignus es morte, quia nobis Regem subsidio tuo factum exsilio emisisti?* Quod sanè improperium Wilfrido non objiceretur, si tantùm reversionis auctor, non etiam recuperandi regni adjutor Dagoberto fuisset. Ex his consequens est, Dagobertum non ante Chlotarii mortem, quæ anno DCLXIX. accidit, in patriam revertisse, atque Austrasiæ throno fuisse admotum.

204. Insigne hujus restitutionis argumentum nobis suppeditat Paulus Warnefridi in lib. 5. de gestis Langobardorum, ubi Grimoaldus Langobardorum Rex cum Dagoberto pacem iniisse memoratur eo anno, quo ipse è vivis sublatus est. Ita enim scribit Paulus in lib. 5. cap. 32. *Hac tempestate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo Rex Grimoaldus pacis firmissimæ fedus inierat.* Observatu maximè dignus est hic locus: cui illustrando ostendere convenit, quo tempore initum sit hoc fedus. Id verò perspicuum fit ex subsequentibus Pauli verbis. *Cujus Grimoaldi vires Bertaridus apud Francorum patriam constitutus metuens, egressus è Gallia ad Britanniam insulam Saxonumque Regem properare disponit.* Tum idem Auctor subdit capite insequenti, Bertaridum, cùm Occeani fretum quod inter Galliam Britanniamque insulam interjacet, nave trajiceret; cælesti voce admonitum fuisse, *ut in patriam suam reverteretur*: nimirum quia *tertia jam die Grimoaldus ab hac luce subtractus* erat. Nunc, quo anno id contigerit, explorandum est, si Paulus Grimoaldo annos regni novem rectè tribuit, non anno DCLXXIII, ut Baronius existimavit, sed DCLXXI. interiisse dicendus est. Quippe Grimoaldus anno Christi DCLXIII. regnare occœpit, cùm sexto regni sui anno, mense Julio, Indictione XI, id est anno Domini DCLXVIII, edictum Rotharis emendasse, & auxisse se dicat. Unde Hadrianus Valesius rectè infert, Grimoaldum anno DCLXXI decessisse. Itaque jam ante hunc annum Dagobertus in Galliam reversus erat, utpote qui ante Grimoaldi obitum pacis fedus cum eo inierat; ob idque Bertaridus, qui à Grimoaldo regni sortitione spoliatus exsulabat in Gallia, fugam in Angliam cogitabat. Hic est Bertaridus, quem Wilfridus Romam adiens, salutato Dagoberto, jam in regnum restitutum invisit, à quo perhumaniter acceptus est, ut tradit Eddius in prælaudato capite 27, ubi eum *Berchterum Campaniæ Regem* appellat. Hunc verò locum de Bertarido ut exponerem, viso Eddii testimonio admonuit me vir, cùm de republica litteraria, tum de me optimè meritus Hadrianus Valesius, ut suo loco fusiùs ostendam *. Hinc intelligimus, Dagobertum mortuo Chlotario in patriam ab Austrasiis revocatum fuisse, cùm Childericus ad capessendum Neustriæ regnum advolavit; tumque fedus pepigisse cum Grimoaldo, ut ejus amicitiâ adversus æmulos se tutum præberet. Constat tamen eumdem Dagobertum non statim integro Austrasiæ regno potitum fuisse, cùm Childericus utrumque principatum sibi retinere conatus sit: immo etiam Theodoricus ejus frater ac successor, quo regnante Ebroinus Major-domus Trajectensem Episcopatum, qui Austriæ regno continebatur, expulso Landeberto commisit Faramondo, suarum

[1] Vales. in rerum Franci. lib. 19. pag. 148.

* hic pag. 675.

partium fautori. Henschenius in novissima Exegesi existimat, Alsatiam & provincias dumtaxat Transrhenanas huic Dagoberto principio cessisse, eumque cum Childerico pacem tenuisse. Id secus accidit cum Theoderico, contra quem Dagobertus de finibus regni dimicavit. Hæc de restitutione Dagoberti.

205. Non minùs illustre est Eddii testimonium de nece ejusdem Regis quem Wilfridus, cùm ex Romano itinere in patriam se reciperet, in Gallia didicit. Rem gestam Eddius ita commemorat in cap. 31. *Pergente sancto Præsule nostro ab Apostolica Sede cum triumphali judicio per Campaniam & montana transscendente, in Regionem Francorum venit: ibique nuper amico suo fideli* DAEGBERHTO *Rege per dolum Ducum & consensu Episcoporum (quod absit) insidiosè occiso: ex quibus unus cum ingenti exercitu obviavit, cogitans impiè in corde suo insidias, nisi Deus restitisset ei, sodales suos omnes spoliatos aut in servitutem redigere, aut vendere sub corona, seu rebellantes occidere, atque Pastorem sanctum nostrum anxiatum in custodia usque ad* EFRUINI *Ducis reservare judicium.* „ *Interrogavit eum Episcopus dicens. Qua fiducia tam temerariè per Francorum regionem pergis, qui dignus es morte, quia nobis Regem subsidio tuo factum exsilio * emisisti? Dissipator erat urbium, consilia seniorum despiciens; populos, ut Roboam filius Salomonis, tributo humilians; Ecclesias Dei tum Præsulibus contemnens: quorum malorum pœnas luens occisus; cadaver ejus humatum jacet. Sanctus verò Pontifex humiliter respondit Episcopo: Veritatem dico in Christo Jesu, & per sanctam Petrum Apostolum non mentior, quia talem virum exsulantem & in peregrinatione degentem, secundùm Dei preceptum Israëlitico, qui accola fuit in terra aliena, auxiliatus enutrivi & exaltavi in bonum & non in malum vestrum.*

Dagoberti ejusdem genus ac tempus mortis.

* f. ex exsilio.

206. Hîc in primis observandum est tempus, quo Wilfridi reditus iste Româ contigit, adeoque Dagoberti cædes. Wilfridus ab Egfrido Rege abalienatus, ex Anglia solvit in Frisiam anno DCLXXVIII, ibique cum S. Willebrordo hiemem exegit. Tum Dagobertum Austrasiorum regem invisit; & post aliquantam apud eum moram, transscensis Alpibus à Berchthero seu Bertarido Langobardorum Rege benignè acceptus, Romam tandem pervenit sub autumnum anni DCLXXIX. Deinde Octobri insequente cogitur Synodus Episcoporum L. in qua purgatus est Pontifex sanctus, qui Romæ hiemavit: ac demum Concilio CXXV Episcoporum interfuit, Monotheletarumque hæresim signo suo diris addixit. Hæc omnia tum ex Actis Wilfridi ab Eddio scriptis, tum ex observationibus à me appositis constant. Istius porro Concilii, quod anno DCLXXX. celebratum esse conciliorum acta docent, tempus signantiùs exprimit unus Eddius Stephanus in cap. 50. nimirum *in sancto Pascha, tertia die.* Postmodum Româ revertens Wilfridus, cùm Franciam attigisset, obvium habuit Episcopum, qui ipsi beneficium Dagoberto impensum exprobravit, ejusque interitum nuntiavit, uti superior Eddii locus ostendit. Recens igitur erat tum Dagoberti cædes; quæ proinde vel sub finem anni DCLXXIX, vel sub Pascha anni insequentis accidisse dicenda est.

207. Deinde in præmisso Eddii testimonio advertendum est Dagobertum *per dolum Ducum, & consensu Episcoporum*, quorumdam *insidiosè occisum fuisse*, hoc est factione optimatum aliquot Regni Austrasiani, conspirantibus Pseudepiscopis nonnullis, iis nimirum, qui Ebroini partibus favebant. Illud argumento est, quòd Episcopus ille, qui Wilfrido *cum ingenti exercitu*, id est cum multis armatis, obviavit, eum ad *Efruini* seu Ebroini *Ducis judicium reservare* minabatur. Istius porro factionis origo nata videtur hoc pacto. Cùm enim mortuo Childerico Ebroinus Luxovio, ubi in Monachum attonsus fuerat, excessisset; Majorisdomus officium apud Austrasios invadere conatus est obsistente Wlfoaldo, cui

Austrasiorum pars adhæsit, pars Ebroino. Qui Wlfoaldo adhærebant, Dagobertum opitulante Wilfrido ex Hibernia reversum, & Austriæ parti jam imperantem, eidem regno in solidum præficere moliebantur. Ex adverso Ebroinus alium Regem, nomine Chlodoveum, quem Chlotarii quondam Regis filium fingebat, Francis omnibus imponere conatus est, quos ad partes suas pertraxerat. Hæc anno DCLXXIII. contigêre. Tum Ebroinus ut plures per fas, nefasque sibi conciliaret; Episcopatus perversis pastoribus tradidit, legitimis ejectis: ut Trajectensem Faramundo in locum Landeberti in exsilium pulsi; Trecensem Waimero Campaniæ Duci, qui ambo, id est Faramundus & Waimerus, Ebroini facinorum fautores erant. Dein anno DCLXXIV. cæso Leudesio Majore-domus in Neustria, Ebroinus cum Theodorico Rege in gratiam rediit, & in pristinam dignitatem restitutus est. Sic Ebroino apud Neustrasios agente, summam rerum apud Austrasios paullatim sibi vindicavit Dagobertus, & de Regni finibus (ut S. Salabergæ gestorum scriptor ejus temporis docet) collatis cum Theodorico Rege signis dimicavit. Sed cùm Pseudepiscopos illos, aliosque Ebroini satellites exagitaret; hi conjuratione in eum factâ, necem ipsi intulerunt.

Sepultura

208. Quia verò in Austrasia contigit hæc cædes; nequaquam credibile est, Dagobertum Sigeberti filium, Austrasiorum Regem, in Rotomagensi S. Audoëni Basilica fuisse sepultum: cùm enim infensum habuerit Theodoricum Regem, maximè vero Ebroinum; tantum ei honorem delatum fuisse ut ejus corpus Rotomagum transferretur tumulandum, nemo facile sibi in animum induxerit. Neque moror Fridegodum sæculi X. scriptorem oscitantem, qui non solùm Dagobertum hunc, sed etiam Childericum Theodorici fratrem, & uxorem ejus Bilhildem cum filio, Beretrudem quoque Reginam Chlotario secundo nuptam, in eadem S. Audoëni Ecclesia sepultos fuisse affirmat, egregio planè commento: cùm horum tumuli hactenus exstent in Basilica S. Germani à Pratis apud Parisios, nec de eorum translatione Rotomago istuc factâ ulla vel mentio, vel occasio afferri possit. Nulla proinde fides homini de Dagoberti secundi sepultura rem à veri similitudine adeo alienam referenti. Hinc asserere non dubitem, Dagobertum, qui Satanaci humatus, atque ante annos sexcentos cultus est, non alium esse à Dagoberto II. Austrasiorum Rege: qui quòd innocens ab adversariis nefariè cæsus sit, à posteris Martyr habitus est pro more illius ætatis. Et siquidem ejus martyrii diem X. Kal. Januarii rectè statuit anonymus auctor, qui de Dagoberto Satanacensi scripsit, eum desinente anno LXXIX. interiisse dicendum est. Certè eumdem quoque diem vetus Kalendarium, quod Psalterio Emmæ Francorum Reginæ, Lotharii uxoris, præfixum est, his omnino verbis assignat. X. Kal. Januarii SANCTI DAGOBERTI REGIS ET MARTYRIS. Is apud Satanacenses colitur IV. *non. Septembris*, qui translationis ejus est dies. Ex hoc porro Kalendario seu Psalterio, quod in Remigiana apud Remos Bibliotheca etiam nunc habetur, intelligimus, S. Dagobertum Satanacensem *Regis* nomine ante annos septingentos ornatum fuisse.

209. Antequam Wilfridum dimittamus, quædam observare juvat de Dalfino Lugdunensi Episcopo, quem Wilfridus adolescens Romam adeundo, indeque redeundo invisisse perhibetur apud Eddium Stephanum, Bedam, aliosque eorum sequaces. Existimaveram cum viris doctis, Dalfinum hunc non alium esse ab Annemundo Lugdunensi Episcopo, cui competere videbatur non modò temporis ratio, sed etiam mortis genus, quod prælaudati auctores Dalfino tribuunt. Postea verò cùm in manus meas incidisset Annemundi Testamentum pro puellari S. Petri Monasterio Lugdunensi, non penitus sincerum, in quo Annemundus memorat *fratrem* suum, *nomine* DALFINUM; suspicio mihi injecta est, num esset is Dal-

finus à Beda & Eddio commendatus, qui fratri Annemundo successerit in sede Lugdunensi. Sed quoniam neque in recentioribus Lugdunensium Pontificum indicibus, neque in vetustioribus duobus à Petro Francisco Chiffletio in suo Paulino editis, ullus Dalfini nomine ejus sedis Episcopus invenitur; rem in medio relinquere satius visum est: tametsi apud me plurimum valet Eddii ac Bedæ comparium scriptorum auctoritas, qui Dalfinum Lugdunensem Episcopum appellant. Hæc sunt quæ de Wilfrido, deque Dagoberto Austrasiorum Rege observare operæ pretium duxi, occasione & argumento acceptis ex Eddii libello: quod præclarissimum Gallicanæ, Anglicanæque historiæ monumentum suppeditat hic tomus.

210. Non minùs illustris est Paschasii Radberti lucubratio de gestis venerabilis Walæ Corbeïensis Abbatis. EPITAPHIUM ARSENII inscribit Auctor. Epitaphium quidem, id est laudatorium opus, quo hominem pietate insignem recèns mortuum prosecutus est, eum ad modum, quo S. Hieronymus Nepotiani, Paulæ, Marcellæ, & Fabiolæ epitaphia fusiori oratione explicavit; & ante eum Gregorius Nazianzenus Basilii Magni *Epitaphium*, seu orationem funebrem scripsisse dicitur apud Ursum in præfatione ad Basilii Vitam Amphilochio adscriptam. ARSENIUM verò appellat Walam Paschasius, uti etiam in præfatione ad librum de Corpore & Sanguine Domini, non solùm usitato Carolinis temporibus more viros insignes adjecticiis cognomentis efferendi; sed maximè ut totam Walæ historiam fictis nominibus adumbraret, ne pleraque facta in ea relata, eorumve auctores (quæ invidiam ipsi conflare poterant) à quibusvis statim intelligerentur. Neque verò fortuita personis nomina tribuit, sed dignitati ac moribus cujusque accommoda; Imperatoribus, Regibusque Imperatoria & Regia. Arsenium porro appellat Walam ob gratiam lacrymarum, quâ is, ut Arsenius quondam ille celebris Asceta, præditus erat. Bernardum autem Septimaniæ Ducem vocat Nasonem eam forsan ob causam, (ut rectè augurari mihi videtur præstantissimus vir Carolus Fresnius) quòd ex patre Guillelmo, quem curti seu brevis nasi fuisse ferunt, processerit. Hæc historia duobus constat libris, quorum prior privatam Walæ vitam; posterior lugubrem exauctorationis Ludovici Augusti scenam repræsentat: adeo ut arcana hæc omnium ejus rei calamitatum historia, & veluti ἀνέκδοτος dici possit. Totam autem istius facti causam rejicit Paschasius in Bernardi Septimaniæ Ducis ac Imperatoris Cubicularii obscenos mores, feritatem, & nimiam cum Juditha Augusta consuetudinem. Qua in re Paschasio, auctori non minùs gravi quàm pio, rerum gestarum plerumque testi oculato, nemo jure fidem abrogare potest. Is enim nulli parti favebat præter æquum. Primùm quia Walâ per hos motus apud Lemanum lacum exsulante, ut in ejus Epitaphio legitur lib. 2. cap. 10. Paschasius legatione functus est pro Ludovico Augusto: cui proinde suspecta non erat ipsius fides. Deinde neque in Bernardum (quantumvis acrioribus eum verbis passim insectetur) pravè affectus erat Paschasius: siquidem Wala, cui is adhærebat, Bernardi sororem in matrimonium duxerat. Certè Nithardus, regiæ familiæ scriptor, Ludovici Pii Sororius, Carolo ejus filio addictissimus, non minùs acerbè invehitur in Bernardum in libro primo, ubi Bernardus *republica abusus, quam solidare debuit, penitus evertisse* perhibetur: & sub initium libri 2. idem Caroli Calvi mandatum insuper habere solitus, in ejus offensam incurrisse propter *seductiones, quas patri fecerat, & hactenus illi faciebat.* Hinc *grandia moliens, summisque inhians, majestatis reus, Francorum judicio, jussu Caroli in Aquitania capitalem sententiam subiit anno* DCCCXLIV, ut tradunt Annales Bertiniani, in quibus etiam *tyranni* nomine afficitur. Præter ea neque à partibus Lotharii stabat Paschasius. Huic rei illud argumento est, quòd cùm à Proceribus non-

Walæ Epitaphium auctore Paschasio.

Auctoris hujus fides.

Nitard. lib. 1. ad an. 829.

Paschas. lib. 2. de Wala cap. 18. nullis Lothario monarchia deferretur, obstitit cum Wala Paschasius. Ad hæc Carolo Calvo, Judithæ Augustæ filio, acceptissimus fuit; à quo ejus electio in Abbatem Corbeïensem probata est: cui etiam librum de Sacramento altaris, ab se olim compositum, obtulit in Natali Domini cum insigni epistola, observantiæ in Carolum plena, quam in tomo sequenti, Deo dante, proferam in lucem.

Walæ Sanctimonia. 211. Ceterum Walæ sanctimoniam egregiè commendant Paschasii libri duo de ejus Epitaphio, maximè primus, in quo privata ipsius vita describitur. Is quippe jam inde ab ineunte instituti Monastici tirocinio (ut cetera ejus acta hîc omittam) ita comparatus ad pia officia fuisse memoratur, ut *in die agrum corporis sui refunderet sudoribus; in nocte verò fletibus.* Et nocte quidem *somno expleto parvissimi temporis non minùs ante vigilias Fratrum, quàm post vigilias coram sanctis altaribus prostratus humo jacebat, lacrymarum imbre solum rigabat.* Fateturque Paschasius, *sæpe vidisse se loca suis mane madentia lacrymarum imbribus, & conspexisse oculos pæne consumtos à fletibus.* Ubi observare convenit, moris fuisse olim apud Majores nostros, ut sive ante, sive post matutinum officium, Fratres orando altaria circumirent: quem ritum *post Matutinos ante Primam* instituerat Benedictus Anianensis, ut tradunt Monachi Sancti-Gallenses in epistolæ suæ capitulo 31. Quin etiam apud laïcos id in usum transierat testante Prudentio Tricassinensi Episcopo in Sermone de sancta Maura, quam quondam *adspexit artiùs amplectentem & osculantem altare, ubi corpus beatæ Virginis Mastidiæ requiescit; & ad pedes ejusdem altaris lacrymarum suarum rivulum* effundentem. Ea res in memoriam revocat aliud ejusdem Mauræ insigne factum: quæ *hanc à tenera ætate consuetudinem observavit*, ut *quotidie* coram triplici Salvatoris effigie, *se toto corpore prosterneret in Ecclesia Apostolorum* Cathedrali apud Trecas: *ubi tribus modis Imago depingebatur Salvatoris, nempe tamquam pueri sedentis in gremio Matris; tamquam magni Domini sedentis in solio majestatis; & tamquam juvenis pendentis in patibulo crucis.* Ex hoc verò facto confirmatur id, quod superius conjiciebam, * Gallos scilicet religiosiores sæculo nono (quo tempore B. Maura florebat) non omnem sacris Imaginibus cultum detrectasse; neque à salutationibus, & capitis saltem ad eas inclinationibus abstinuisse.

Id. lib. 1. c. 10. hîc pag. 471.

V. Append. hîc pag. 742.

* Num. 41.

212. Alia multa sunt, quæ hîc observare possem, nisi Præfatio mea jam excederet modum. Hoc in genere adducere liceret historiam Otgerii, Regnante Carolo Magno heroïs olim celebratissimi, nostris verò temporibns obscurissimi, quem Pugnatorem seu Præliatorem fortem appellabant: deinde observationes meas de Vetula civitate Vellavorum, ac Dissertationem de veterum Notitiarum origine atque usu, in Appendice nostra editas: ad hæc singularem locum ex Manuali Duodanæ uxoris Bernardi Septimaniæ Ducis ac Ludovici Pii Camerarii: quo in loco Duodana LUDOVICUM *fratrem* suum vocat. An Ludovicum pium? Verba ejus expendenda sunt. *Inchoatio hujus libelli secundo anno obitus Ludovici quondam mei fratris*, II. *Kal. Decembris, S. Andreæ Missa inchoante, sancto Domini adventu: finitus est autem, auxiliante Deo*, IV. *Non. mensis. Februarii.* Inchoatus est autem liber paullo post nativitatem, certè ante lustrationem seu tinctionem Bernardi, ejusdem Duodanæ alterius filii: quem *anno sequente* obitum Ludovici Augusti, & quidem XI. *Kal. April.* natum esse dicit in præfatione Manualis sui: additque in capite 7. ejus nomen se ignorare utpote, qui necdum baptismatis gratiam percepisset. Præterea scriptus est liber iste ante mortem Bernardi Duodanæ mariti, ut fidem facit præfatio; quem Bernardum anno DCCCXLIV. interiisse constat. Denique Willelmus, cui Mannalem suum nuncupavit Duodana, tum sexdecimum annum agebat, ut divinare licet ex his verbis capitis 68. *Quadrans*

Hîc pag. 757.

drans in quatuor jam habes annos usque perductos, id est si quid hîc capio, quater quatuor annos. Willelmus porro natus est, *anno* XIII. imperii Ludovici Augusti, id est anno DCCCXXVI, III. *Kal. Decemb.* uti habet Manualis præfatio: ac proinde annus ejus sextus-decimus conveniebat cum anno DCCCXLII, qui secundus erat à morte Ludovici Pii. Si eruditis viris placet hæc observatio, Duodana seu Dodana inter liberos Caroli Magni (quod nemo hactenus dixit) connumeranda est. Et fortasse huc facit, quòd nuptiæ Duodanæ cum Bernardo celebratæ sunt *in Aquisgrani palatio*.

213. Alias observationes remitto in istius Sæculi tomum secundum: quem jam magna ex parte dispositum continuò edidissem, si aliquantisper ab opere respirare non cogerent afflictæ valetudinis vires. Neque vero facilè, sive studiorum, sive typographici operis labores sustinere solus valuissem, nisi languentem relevasset noster Michaël Germanus, studiorum meorum socius & adjutor. In fine magnam à lectoribus meis mercedem retulero, si Deum opt. max. pro me orent, ut mihi & gratiam ad patiendum augeat, & vires ad agendum: quatenus operi jam aliquantum provecto supremam imponere manum valeam, si quid conferat in Dei gloriam, & in reipublicæ Christianæ ac monasticæ utilitatem.

PRÆFATIONIS SÆCULI QUARTI

PARS SECUNDA.

Dicendorum difficultas, 1. AGGREDIOR alteram Præfationis partem, in qua de reliquis sæculi noni controversiis, quemadmodum in me receperam, tractandum incumbit. Difficilis sanè & invidiosa res, quæ ipsa cogitatione suscepti muneris mentem fatigat: sed durandum est, quia cœpimus; & si ad ea pro dignitate tractanda viribus impares sumus, animo tamen perseverandum. Aderit fortasse dicenti, ut quidem spero, favorabilis Lectorum æquitas, ut dicta à me non in sequiorem rapiant partem, sed ita ut simpliciter exponentur, simpliciter accipiant: id scilicet benignè reputantes, me nullo partium studio adductum, sed sine fuco & affectatione ea quæ instituti mei sunt, religiosè exsequi. Dabo certè operam, ut id quàm moderatissimè fiat, historicum acturus in factis exponendis, non theologicorum dogmatum arbitrum & assertorem. & argumentum. Agendum verò favente Deo primùm de Eucharisticis sæculi IX. controversiis: tum de Gotescalci fortuna & turbis. Deinde de modo quo Christus Dominus è Virgine processit, qua de re libri ultro citroque conscripti sunt à Paschasio Radberto & Ratramno: qui Ratramnus itidem Monachum quemdam Corbeïensem de animæ in diversis hominibus singularitate pueriliter philosophantem acriter confutavit. Denique de funesto Græcorum discidio, eorumque objectis adversus Latinos sermo instituetur. His succedet tractatio de conversione Septemtrionalium populorum ad Fidem facta per nostros: itemque de Martyrologiorum Scriptoribus Benedictinis. Postremo loco subsequentur observationes de rebus Ecclesiasticis, monasticis atque historicis, quibus tota demum claudetur Præfatio.

CAPUT I.

De controversiis Eucharisticis sæculi noni.

Controversiarum origo ex libro Paschasii de Eucharistia. 2. QUANTIS animorum studiis sæculo nono & insequentibus Eucharisticæ res agitatæ sint, lucubrationes hoc de argumento relictæ abundè testantur. Earum contentionum origo nata videtur ex Paschasii Radberti Abbatis Corbeïensis libro, quem de corpore & sanguine Domini per id tempus composuit.

3. Hic Paschasii liber varias subinde procellas sustinuit, variosque adversarios, alios aliis non parum dissimiles ac diversos. Quidam enim Paschasii ævo exstitere, catholici omnes, aut ferè omnes; alii sæculo XI, auctore atque incentore Berengario, hæretici: quibus novissimi post longa tempora successerunt nostri temporis itidem heterodoxi, Lutherani & Calvinistæ. Sed istius libri fortuna haud planè eadem fuit apud hos, atque illos. Ex Lutheranis quippe Hiobus

Gastus Hagenoënsis Paschasii librum, de quo hîc agimus, vulgavit anno MDXXVIII, eumque penitus pervertere demum ausus est, pudendo planè ac detestando facinore. Cùm enim Paschasium non minùs transsubstantiationis & sacrificii, quàm realis præsentiæ patronum ubique animadverteret; eò processit hominis impudentissimi temeritas, ut non solùm integra hujusce libri capita expunxerit; verùm etiam alia subinde verba, aliasque sententias subornarit intruseritque, quò Paschasium errori suo patrocinari persuaderet. Hujus autem falsarii perfidiam ac depravationes Nicolaus Mameranus Lucemburgensis detexit primus; ac Paschasii librum sanum & integrum Coloniæ excudi curavit anno MDL. Sic restituto Paschasio, aliò se convertêre Calvinistæ, qui Albertino potissimùm duce id scilicet adstruere conantur, Paschasium in re Eucharistica novatorem fuisse, qui antiquam Ecclesiæ fidem ac traditionem novis commentis infecerit, ut realis præsentiæ ac transsubstantiationis doctrinam æqualibus ac posteris suis propinaret. Immò verò hæc commenta sunt recentiorum hæreticorum, quibus jam copiosè & eruditè responsum est à Scriptoribus Catholicis, ferè ùt nihil reliqui hoc in negotio nobis superesse videatur. At quoniam libri illi plerique Gallico idiomate conscripti sunt; in gratiam exterorum huc quædam conferre juvat ad vindicandam Paschasii doctrinam. Sed priùs in antecessum præmittenda sunt nonnulla de ejus libro, quæ à viris doctis necdum observata, mihi aliquando veteres libros revolventi occurrerunt, celebri controversiæ aliquid lucis, Deo dante, additura. Argumentum autem in varias sectiones pro commodo Lectorum distribuemus.

§. I.

De Paschasii scriptis Eucharisticis.

4. PASCHASIUS librum de corpore & sanguine Domini composuit tempore exsilii cujusdam Abbatis sui, quem ipse in prologo ARSENIUM, & alterum sui sæculi HIEREMIAM vocat. His nominibus sanctum Adalhardum Abbatem Corbeïensem, qui ab anno DCCCXIV. in annos septem apud Herium insulam exsulavit, designari hactenus eruditis viris persuasum est: qui idcirco Radberti librum de corpore & sanguine Domini circiter annum DCCCXVIII. scriptum fuisse communi consensu tradiderunt. Et mea quidem hæc persuasio fuit, dum Paschasii opus seu Dialogum reperi de rebus gestis Walæ Abbatis fratris ac successoris Adalhardi: quem Walam perpetuò ARSENIUM & HIEREMIAM; Adalhardum verò ANTONIUM vocat. Sanè idem Auctor in libro de vita sancti Adalhardi Abbatis testatur, Adalhardum aliquando Aurelium Augustinum, aliquando Antonium cognominatum fuisse; Arsenium aut Hieremiam nusquam. Hæc argumenta fateri nos cogunt, librum Paschasii de corpore & sanguine Domini scriptum esse tempore exsilii Walæ Abbatis, quod ab anno DCCCXXX. ad DCCCXXXII. contigisse apertè colligitur ex Dialogo Paschasii de Walæ gestis, qui in superiori tomo editus, EPITAPHIUM ARSENII, id est laudatoria oratio Walæ, inscribitur. Contigit istud Walæ exsilium per lubricas illas funestasque tempestates, cùm Ludovici Augusti filii & Francorum magnates de principatu digladiabantur. Eò sine dubio respexit Paschasius in libello suo de Eucharistia paullo post initium, ubi ait, *discordiarum anfractibus pæne labi orbem, effusa super magnates contentione imperii.* Porro istius Walæ exsilii, quod Nithardus in Historiæ libro primo, & libellus de novæ Corbeïæ constructione leviter notant, triplicem locum designat Radbertus, nempe ad lacum Lemanum, in Herio insula, & in quodam Germaniæ

Quo tempore scriptus.

Monasterio. Ex his conficio, Paschasii librum de corpore & sanguine Domini serius annis tredecim, quàm hactenus creditum est, id est anno DCCCXXXI. compositum fuisse.

5. Unum tamen his, quæ de Arsenio dixi, opponi potest ex optimæ notæ Corbeïensi codice membraneo, in quo libri de corpore & sanguine Domini præfatio continet nonnulla de Arsenio, quæ in plerisque libris editis desunt. Exemplaria edita initio hæc habent. *Novit igitur, nec ambigo, tua experimento disciplinarum sollertia, quòd* ARSENIUS *noster, quem nostra nunc nobis sæcula Hieremiam alterum tulerunt ab illo, in fidei te mihi commiserit ratione. Propter quod à primævo indefessus curavi te rapere de inter undas.* Postea subdit Codex Corbeïensis. *Sed fateor tibi magis melotam Patris supra verticem profuisse, qua denique subvectum te congratulor evasisse, me quoque jocundor non in vacuum cucurrisse. Præfatus autem Pater,* SCILICET ADELARDUS, *uti justitiæ faventibus moris est, exsilium fert pro fide, illo ut utar Comici, quia plenus rimarum, veritatem sciens silere noluit. Unde adhuc suspecti sumus, quid Dei dispensatio ex eo ulteriùs velit, quem jam inspicimus promissionibus meritorum hinc inde divinitus agitari. Tu tamen non es secutus juvenilia,* & cetera ut in editis. Ex his inferas, Arsenium non alium hîc significari, quàm Adalhardum seu Adelardum, ut communis hactenus sententia tenet; traditque vetus Auctor in libello de vita Paschasii hîc edito, & Antonius de Caulincurte in Corbeïensi Chronico MS. Neque dici potest hos versus posteriores non esse Radberti. Nam etsi in quibusdam libris membraneis non habeantur; sapiunt tamen ætatem ac genium Auctoris, qui Terentii sententias non raro adhibet. Quia tamen constat ex ipso Radberto, tum in Vita sancti Adalhardi, tum in libris duobus de gestis Walæ Abbatis, Adalhardo adscititium nomen fuisse Antonium, Walæ autem Arsenium; dicendum est, superiori sententiæ verba hæc, *scilicet Adelardus*, explicationis gratiâ perperam interjecta fuisse ante annos ferè sexcentos, quo tempore jam dictus Corbeïensis codex manu exaratus est. Et quidem in Coloniensi editione anni MDL. superius additamentum reperitur, at suppressis his verbis, *scilicet Adelardus*; atque etiam in exemplari Aniciensi, quod Autographum esse puto, de quo inferiùs agendum erit. Wala itaque intelligendus est hoc loco, qui tum *exsilium ferebat pro fide*, scilicet in rem publicam, uti etiam legitur in ejus Epitaphio.

II.

An unicus. 6. Ludovicus Cellotius, eruditus Presbyter Societatis JESU, in Notis ad Anonymum, quem edidit in Appendice ad historiam Gotescalci, asserit Paschasium binos de Eucharistia libros scripsisse, unum breviorem *de corpore & sanguine Domini*, qui in omnium manibus versatur: alterum prolixiorem, quem ait excidisse, *de Sacramentis* inscriptum, uti eum citat Radbertus in Matthæum: qui liber centum ferè capitulis constaret, Anonymo testante.

7. Verùm unum & eumdem esse Paschasii librum, qui nunc *de Sacramentis*, nunc *de corpore & sanguine Domini* inscribitur: nec alium quàm qui in libris editis vulgatus est, persuasum habeo, aliisque persuasurum me confido.

8. Primò enim utraque hæc inscriptio isti libro præfixa legitur in nonnullis codicibus mss. Utramque siquidem præfert Corbeïense exemplar mox laudatum, in cujus initio cernitur Auctoris effigies, sancto Petro librum offerentis, his verbis adjunctis: INCIPIT LIBER RATBERTI PASCHASII DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI. Deinde post capitulationes. INCIPIT LIBER DE SACRAMENTIS. Nec insolens est apud veteres, Eucharistiam designari plurali Sacramentorum appellatione. Sic Fulbertus Carnutensis Episcopus in epistola ad Deodatum, duo

vitæ Sacramenta, id est Dominici corporis & sanguinis vocat. Quem loquendi modum explicans Algerus in lib. 2. cap. 8. *Dicuntur*, inquit, *duo Sacramenta panis & vinum, quantum ad diversas suas species, cùm tamen sint unum, quantum ad unam & eamdem suam significationem.* Denique Paschasius se ipse explicat in epistola, qua Carolo Calvo suum de Eucharistia librum submittit, quem *de Sacramentis sacræ communionis* appellat.

9. Deinde numerus capitulorum prædicti Paschasii libri variat, cùm in libris mss. tum in editis. In duobus quæ penes nos sunt exemplaribus membraneis, uno Corbeïensi, altero Sancti-Germanensi, non eadem est capitulorum distinctio. Nam in Corbeïensi habentur capitula duo & viginti; totidemque in Thuaneo: in Germanensi sex supra quinquaginta.

10. Quinque verò istius opusculi vidi editiones, Rotomagensem anni 1540. Lovaniensem anni 1541. Parisiensem anni 1618. quæ viginti duobus capitulis constant; quartam Coloniensem anni 1550. quæ capitulis unde-sexaginta; quintam itidem Coloniensem anni sequentis sub nomine Rabani, distinctam in capitula 57.

11. Nullum verò exemplum, sive manu exaratum, sive typis editum, reperiri, in quo numerus capitulorum propiùs ad centenarium accederet, quàm Laubiensis codex, in quo nonaginta novem capitula habentur. Istum Codicem sine dubio præ oculis habuit Anonymus Cellotianus, cùm ait Radbertum scripsisse libellum de corpore & sanguine Domini *ad centum ferè capitula.* Quo ex loco conjiciebam aliquando, Anonymum istum non alium esse, quàm Herigerum Abbatem Laubiensem: quod verum esse postea deprehendi.

12. Ex his manifestè intelligitur, Radbertum non duos, sed unicum librum condidisse de Eucharistia, qui varias inscriptiones & capitulationes sortitus est in libris editis & manu-scriptis.

III.

13. Istud Opusculum aggressus est Radbertus rogatu cujusdam discipuli sui, in gratiam juniorum ejus Cœnobii Monachorum. Huc spectant ipsius verba in epistola nuncupatoria seu præfatione. *Quod ideo placuit stilo temperare subulco, & ea quæ de Sacramento sanguinis & corporis tibi exigis necessaria, tui prætextatus amore itatenus perstringere, ut ceteri quos necdum unda liberalium attigerat litterarum, vitæ pabulum & salutis haustum pleniùs caperent ad medelam.* Hinc in epistola ad Fredugardum profitetur, se *non temeritatis aflatu talia olim puero cudisse; sed auctoritate divina & Sanctorum Patrum ea petentibus proposuisse.* Ex quo intelligitur, cur Auctor etiam in ea epistola dicat, libellum hunc *cuilibet puero* fuisse dedicatum, id est cuidam filio seu discipulo suo. Sic enim pronomen *quilibet* pro *quidam* alibi usurpat Radbertus, utputa in lib. 1. de Walæ Epitaphio cap. 14. ubi Carolus Magnus Walam humiliasse dicitur *instinctu cujuslibet*, id est cujusdam seu alicujus. Fallitur ergo Anonymus Cellotianus dicendo incertum esse, utrum Radbertus libellum istum scripserit *provocatus an rogatus*: siquidem ex ipsius Radberti verbis constat, id operis ab ipso susceptum rogatu cujusdam discipuli sui, in gratiam juniorum Monachorum. An autem adversarios quosdam præ oculis habuerit necne, inferiùs discutiendum erit.

Qua occasione scriptus.

IV.

14. Quis fuerit iste Paschasii discipulus, cui libellum suum dedicavit, non fuit hactenus exploratum. Existimaveram aliquando esse Adalhardum juniorem, qui teste Radberto exsulantis Adalhardi senioris vices egit in regimine Monasterii Corbeïensis: propterea quòd Abbatem eum, cui libellus nuncupatus est, fuisse

Placidio nuncupatus.

apparet ex præfatione, quæ *Dilectissimo filio vice Christi præsidenti Magistro* inscripta est. Ita, inquam, existimaveram ante inventum opus de gestis Walæ Abbatis. At perlecto hoc opusculo sententiam mutare necesse fuit: cùm ex eo constet, librum Paschasii de corpore & sanguine Domini, non Adalhardo, sed Wala Abbate exsulante conditum esse, uti superiùs demonstravi.

15. Consultis hanc in rem veteribus libris, magnam inveni discrepantiam. In tribus, nempe in Mettensi Monasterii sancti Arnulfi, in Gemblacensi & Thuaneo, prædictum opus *Placidio Abbati* inscriptum legitur. In Corbeïensi verò & Germanensi nostro nullius nomen in salutatione comparet. Mettensis & Thuanei Codicis titulus ferè consimilis est. Thuaneus sic habet: PROLOGUS PASCHASII RADBERTI AD PLACIDIUM DISCIPULUM SUUM. Utriusque verò, atque etiam Gemblacensis, salutatio præfert hæc verba: *Paschasius Radbertus Placidio suo salutem. Dilectissimo filio, & vice Christi præsidenti Magistro.* Contrà verò in aliis duobus, Corbeïensi, & Germanensi, absque alio titulo hæc legitur salutatio: *P. R. L. Monachorum omnium peripsema, dilectissimo filio* &c. id est *Paschasius Radbertus Levita Monachorum omnium peripsema*; qualem omnino inscriptionem Auctor in libris suis adhibere solet. At duo posteriores codices tanti non sunt, ut fidem abrogemus ceteris numero & antiquitate potioribus, qui Paschasii librum de Eucharistia *Placidio* nuncupatum commonstrant. Certè Sigebertus in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 97. & Trithemius in lib. 2. de viris illustribus Ordinis S. Benedicti cap. 55. id tradunt; probantque insuper duo codices Colonienses, quibus usus est Nicolaus Mameranus, aliique quos Sirmundus editioni suæ adhibuit: nisi quòd *Placidum* legunt, non *Placidium*.

Placidius idem qui Warinus.

16. Sed ne longius funem ducamus, nuper in manus meas pervenit copia membranei Codicis Aniciensis Ecclesiæ pervetusti, prædictum Paschasii opus continentis, in quo non solùm PLACIDII nomen reperitur, sed etiam quis fuerit Placidius iste (quod nemo hactenus rescierat) designatur. Et quia hæc res non levis momenti est ad Eucharisticæ controversiæ statum probè intelligendum, paullisper ejus codicis auctoritatem explicare juvat. Is in fronte libri de Sacramento altaris exhibet primo versus Radberti ad Carolum Calvum, tum ejusdem Auctoris epistolam ad eumdem, quâ librum pridem ab se compositum ipsi transmisit pro munere *ad superventura diei dominici festa*, hoc est (si non fallor) ad Natale Domini, pro more illius ætatis. Exordium hujus epistolæ, quam hîc in Paschasii elogio integram referam, ejusmodi est. „ Domino præcellentissimo „ Regi humilis & exiguus PASCHASIUS RADBERTUS vester, etsi indignus Abbas ac Levita Domini, Monachorum omnium peripsema, salutem Rex inclite „ vobis. Hinc inde, ut condignum est, ad superventura diei dominici festa missuri sunt auri argentique, & vasorum diversi generis munera, necnon & variæ „ supellectilis vestium ornamenta, atque salerata equorum, ceterorumque animalium quæque præcipua. Inter quos nimirum, etsi ultimus, fide devotus, quia „ monuistis, & mea, ut opto, vos delectant; decrevi, non ignavi ponderis „ metalli vestræ Majestati munus offerre; sed libellum, quamvis exiguum corpore, magnum tamen de Sacramentis sacræ communionis, quem dudum PLACIDIO meo, WARINO Abbati, devoto & fideli vestro, consecrans, ideo sic „ communiùs volui stilo temperare subulco, ut ea quæ de Sacramento corporis & „ sanguinis Christi sunt necessaria rescire, quos necdum unda liberalium attigerat „ litterarum, vitæ pabulum & salutis haustum planiùs caperent ad medelam. Nunc „ autem dirigere non timui vobis: quatenus nobis operis præstantior per vos exuberaret fructus mercedis pro sudore, cùm per vos ad plurimos pervenerit com-

„ mendatus, & gratia nobis responderit oblati muneris : quia pecunia verbi, sicut „ pleniùs, Domine mi Rex, nostis, quantos repleverit suis sumtibus auditores, „ tantis copiosiùs in se amplificatur meritorum opibus. Qua de causa velim non levi animo ista perlegat vestræ sollertiæ magnitudo &c. „

17. Ex hoc fragmento & ex superioribus intelligitur, primò Placidium, cui liber de corpore & sanguine Domini nuncupatus est à Paschasio, esse Warinum, qui *ex nobilissimo Francorum atque Saxonum genere* ortus, veteris Corbeïæ primò Monachus, dein novæ Abbas fuit ab ineunte anno DCCCXXVI, quo sancto Adalhardo successit. Secundò Warinum jam Abbatem fuisse tum, cùm ei dedicatus est liber, qui *Placidio vice Christi præsidenti Magistro* inscriptus est : ac proinde librum post annum DCCCXXVI. conditum fuisse, & quidem anno DCCCXXXI. ex præmissis. Tertiò scriptum fuisse in gratiam juniorum Corbeïæ novæ Monachorum, *quos necdum unda liberalium attigerat litterarum*, Corbeïæ, inquam, novæ apud Saxones, qui recèns ad fidem perducti fuerant. Quartò tempus quo Paschasius opus suum denuo recognitum, auctumque, (ut inferiùs in ejus Elogio dicemus) Carolo Calvo transmisit, non contigisse ante annum DCCCXLIV. quo veteris Corbeïæ Abbas dictus est : siquidem Abbatem se in superiori epistola designat. Quintò denique nullos super Paschasiano libro motus ante id tempus excitatos, ut ex epistolæ serie colligere licet. Ex his etiam consequens est, Paschasium in epistola ad Frudegardum, ubi ait se *puero* cudisse hunc libellum ; pueri nomine intelligere juniorem Monachum ac discipulum suum, eo modo, quo Alcuinus *Maurum* seu Rabanum *puerum* vocat in epistola 55, qui Rabanus tum Fuldensibus Scholis præfectus erat. Sanè Warinum Paschasii discipulum exstitisse patet ex epistola ipsi inscripta, in qua Paschasius Arsenium seu Walam laudans, subdit, *qui in fidei te mihi commisit ratione:* nempe eo tempore, quo Corbeïæ veteris cura, Adalhardo Abbate relegato, penes Walam præcipua erat sub Adalhardo juniore, ex Epitaphii lib. 1. cap. 13. Ex veteri quippe Corbeïa in novæ regimen anno DCCCXXVI translatus est Warinus, ut docet libellus de constructione novæ Corbeïæ. Et quidem Monachum hunc, cui libellum suum dicavit Paschasius, jam tum promotæ fuisse ætatis, patet ex cap. 21. ubi ait, ipsum habere in sacramento, quo *infantiæ*, id est adolescentiæ suæ *abluat fœditates :* immo & Sacerdotem fuisse satis innuit his verbis : *Quia Deo ordinante jam sacris adsistis altaribus, lava inter innocentes, non cum Pilato manus.* Quid multis ? Placidius seu Warinus Abbas erat jam inde ab annis quinque, cùm Paschasius librum suum ipsi dedicavit.

Notanda quædam.

V.

18. Præter hoc opus, quod anno DCCCXXXI. scriptum esse prædixi, egit etiam Radbertus de sanctissimo Eucharistiæ Sacramento, tum in libro 12. Commentariorum in Matthæum, tum in epistola ad Fredugardum (sic libri MSS. pingunt, editi Frudegardum) quem Corbeïæ novæ sub Warino Monachum fuisse non dubito, eum nempe qui *Frithudagus* appellatur apud Meibomium in Chronico Corbeïensi : nam apud veteres proclivis est in nominibus propriis mutatio litteræ *d* in *th*, maximè apud Germanos, & litteræ *g* in *d.* Sic *Chrodegandus* ferè legitur pro *Chrodegangus*, uti pro Fredugardus hoc loco *Frithudagus.* Nunc quo tempore utrumque opus mox laudatum ab auctore prodierit, operæ pretium est investigare.

Alia Paschasii scripta de Eucharistia.

Fredugardus quis.

VI.

19. Commentarios in Matthæum aggressus est adhuc Monachus, id est ante annum DCCCXLIV, quo Abbas renuntiatus est. Librum quintum, post interpolatum aliquamdiu opus, inchoavit Abbas, ut patet ex prologo : nonum & reliquos

post abdicatum munus Abbatiale resumsit, Odone Abbate. Is Paschasio successit anno DCCCLI, quo Radbertus obiisse hactenus creditus est, tametsi non pauco tempore supervixit, ut suo loco demonstrabo. Post illud enim tempus scripsit quatuor posteriores libros in Matthæum, explanationem in Psalmum *Eructavit*, & (si non fallor) Commentaria in Threnos Hieremiæ, cum epistola ad Fredugardum, & libro secundo de gestis Walæ Abbatis; quæ omnia mediam ferè partem ejus operum efficiunt: adeo ut ad annum ferè DCCCLXV. pervenisse dicendus sit, ut in ejus Elogio exponemus. Post abdicatum itaque Corbeïensis Monasterii regimen, id est post annum DCCCLI, Paschasius à libro nono continuavit expositionem in Matthæum: deinde opus iterum intermissum resumsit ab undecimo libro, & quidem *inter confinia ultimæ vitæ*, ut loquitur in prologo. Eodem tempore scripsit epistolam ad Fredugardum paullo ante suum ipsius obitum, qui ante annum DCCCLXV, ut jam dixi, non videtur contigisse. Ex quo intelligitur, sub hunc annum ab ipso conditum fuisse librum in Matthæum duodecimum, in quo disserit de Eucharistiæ Sacramento.

VII.

20. Hinc etiam consequens est, Paschasium Rabano Moguntino Archiepiscopo, qui anno DCCCLVI. decessit, superstitem esse, ac proinde Paschasio vivente scriptas fuisse Rabani epistolas duas, unam ad Egilem seu Egilonem, tum Abbatem Prumiensem: alteram ad Heribaldum Autisiodorensem Episcopum, in quibus agit de Eucharistiæ mysterio. An verò etiam Ratramnus sive Johannes Scottus de corpore & sanguine Domini ante Radberti obitum scripserint, postea expendemus.

§. II.

Paschasii libri auctoritas & fides.

21. IN negotio controversiæ Eucharisticæ tanta est necessitudo Radbertum inter & catholicam Fidem, ut ferè perinde sit, hanc, an illum impugnare, aut defendere. Cùm enim Romana Ecclesia Radbertum velut Apostolicæ Traditionis hac in causa eximium interpretem & defensorem agnoscat; eum ex adverso hæretici ut Novatorem habent, lacessuntque. Berengarius in primis in ipsum infensissimus fuit, *ineptum* Paschasium, *erraticum* & *erraticorum ducem* appellans, homo linguæ petulantioris. Neque reverentiores adversus eum Calvinistæ, qui Paschasium, ut realis Christi in Eucharistia præsentiæ auctorem, conviciis onerare solent. Hinc varios ipsi adversarios opponunt, quò probent eum contra receptam Fidem adinvenisse novam, cui libris editis restiterint Rabanus, Ratramnus, Johannes Scottus, magna nomina, quos Catholica Ecclesia tunc temporis in honore habuit: nec ullus tunc eos, inquiunt, ob impugnatum Paschasium arguit erroris. Etsi verò Paschasii sententia sensim irrepserit in animos vulgi; semper tamen usque ad Berengarii tempus inventos esse viros doctos, qui pro avita religione steterint: quales sæculo decimo Ratherium Veronensem Episcopum, Herigerum Abbatem Laubiensem & alios fuisse affirmant.

Paschasii auctoritas in re Eucharistica.

22. Jam quidem commentis istis (ut dixi) factum est satis & invictissimis argumentis confirmata est catholica Fides & Paschasii religio: nec mihi tantum sumo, ut operam meam hac in causa necessariam esse putem. At quoniam de Radberto ejusque sanctitate dicere mihi incumbit; has ab eo calumnias propulsare cogit ipsa officii mei ac loci hujus necessitas.

23. Ut

23. Ut verò Paschasii libro sua constet auctoritas, inquirendum est, an & quos adversarios præ oculis habuerit, cùm eum scriberet: an receptam & communem sui temporis Ecclesiæ Fidem declaraverit: quot & quales in se adversarios excitaverit.

I.

24. Quid causæ impulerit sive Paschasii discipulos, sive Paschasium ipsum ad petendum scribendumve hunc librum, operæ pretium est accuratè observare hoc loco: nempe, ut exponeretur de Eucharistiæ Sacramento catholica doctrina in gratiam Saxonum puerorum recèns ad Fidem conversorum, qui in Corbeïæ novæ Monasterio educabantur. Hanc enim esse ejus libelli causam discimus ex superiori Paschasii epistola ad Carolum Calvum. Nec obstat, quòd quosdam hæreticos notare videtur Paschasius in cap. 21. his verbis. *Nos autem catholicè sensum ipsius Domini requirentes, non hæreticorum nænias sequamur, sed ejus qui ait: Accipite & comedite ex hoc omnes.* Quippe ita composita est tota ejus oratio, ut informantis ad pietatem, non decertantis ad refutationem, formam habere videatur. Procedit enim sedato, simplicique modo ad erigendum animum in tantum Sacramentum; non contento & concitato illo genere, quod in disputationibus adhiberi solet. An hæreticos impugnet.

25. Præter ea in exitu sæculi octavi, aut noni initio nulla legitur exorta hæresis contra Eucharistiam: nisi quòd Alcuinus in Confessione Fidei, quam Petrus Franciscus Chiffletius vulgavit, aliquam designare videtur his verbis, quæ habentur in parte 4. *Adverte jam tandem, ô perversarum mentium perversa doctrina, & noli surda aure & incircumciso corde præterire quod dicitur: Qui manducat me. Suam nimirum, & non aliam carnem demonstrat. Si enim hoc non esset, nequaquam mysterium illud tam mirabile & ineffabile atque incomprehensibile dici posset. Qui Deum credit omnipotentem, credit utique eum facilè posse de re aliqua quod vult facere. Si hoc non esset ita, comprehendi sensu, & verbis dici certè potuisset. Verùm quia longè aliter se habet veritas tanti mysterii, quàm tu hæretico decepta spiritu arbitreris, rectè dicitur mysterium fidei.* Scio viros doctos nonnullos dubitare de hujus operis auctore. At eorum exceptiones tanti non sunt, ut iis subscribere cogamur, ut aliàs demonstravi Disquisitione singulari in Analectorum tomo 1.

26. In his duobus locis etsi mentio fiat hæreticorum & hæreticæ doctrinæ; non tamen nova hæresis, sed ad summum vetus aliqua designatur; aut potiùs dubia fides quorumdam falsorum Catholicorum, qui etsi hæreticum dogma publicè non profiterentur, haud tamen rectam fidem haberent. Certè hos tantùm, quos postremo loco dixi, intellexisse videtur Paschasius, ut fidem faciunt epistolæ ad Fredugardum hæc verba: *Et ideo quamvis ex hoc quidam de ignorantia errent; nemo tamen est adhuc in aperto, qui hoc ita esse contradicat, quod totus orbis credit & confitetur.* Aut certè hæreticorum nomine ambo, Alcuinus scilicet & Paschasius, veteres hæreticos intelligunt Nestorianos, quos errasse circa hoc Sacramentum itidem existimavit Lanfrancus in Dialogo adversus Berengarium, ubi ait, *paucis annis post obitum beati Augustini*, immo vivente etiam tum Augustino, *tempore Cælestini Papæ & Cyrilli Alexandrini Episcopi*, ortas fuisse hæreses duas, seu potiùs unius hæreseos sectas duas, quarum asseclæ consentiebant quidem, *panem & vinum in veram filii hominis carnem verumque sanguinem converti*: sed alios hoc nomine *filii hominis* intellexisse *quemlibet hominem sive justum, sive peccatorem, in cujus carnem & sanguinem conversa terrena substantia sumeretur in remissionem peccatorum: alios non hunc esse de turba quemlibet hominem: sed virum justum, sanctificatum, à communi hominum per suam celsitudinem segregatum.* Adversus quos Synodus Ephesina canonem scripserit & Nestorio Episcopo, tamquam hæreticorum signi- Lanfranc sententia de Nestorianis expensa.

fero, transmiserit in hæc verba: *Ad benedictiones mysticas accedimus, & sanctificamur, participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrûm Redemtoris effecti: non ut communem carnem suscipientes, quod absit, nec ut viri sanctificati & Verbo conjuncti secundùm dignitatis unitatem, aut secundùm divinam possidentis habitationem: sed verè vivificatricem, & ipsius Verbi propriam factam &c.*

Et verò Nestorianos non rectè omnino sensisse de Eucharistiæ sacramento opinatur eruditus vir Johannes Garnerius Societatis JESU, in Dissertatione I. de hæresi & libris Nestorii: ubi Nestorium impanationis errorem docuisse; Nestorianos verò sensim ad recentiorum Calvinistarum dogma defecisse colligere sibi visus est tum ex Theodoriti Nestorio addicti argumento proposito in dialogo Eranistæ; tum ex testimonio Leontii de Theodori Mopsuesteni sectariis. Non ergo Nestoriani admisissent veram panis & vini conversionem in carnem & sanguinem hominis cujuscumque, ut putavit Lanfrancus: qui certè non bene intellexisse videtur dogma Nestorianorum, cui Ephesinus hic canon opponitur. Quia enim duas in Christo personas admittebant Nestoriani, purumque hominem sola unione morali cum Verbo conjunctum confitebantur; consequens erat, ut in Eucharistia nonnisi hominis justi, licèt non alterius quàm Christi, corpus & sanguinem exsistere affirmarent: quod ipsorum dogma Ephesini Patres, & cum eis Cyrillus Alexandrinus Episcopus impugnat anathematismo XI. Unde Vigilius Tapsensis Episcopus in lib. 5. adversus Eutychetem: *Cyrillus hoc catholicè præcepit. . . ut carnem dominicam propriè Verbi, qui ex Deo natus est, esse credamus, & non alterius cujusdam tamquam conjuncti ei secundùm dignitatem, in quo veluti extrinsecus divinitas habitaverit, sicut in unoquoque Sanctorum & ob hoc nos vivificatricem dominicam carnem debere asserit confiteri, quoniam propria facta est vivificantis Verbi.*

Denique ut ad propositum me referam, fortasse Alcuinus, Paschasiusque in præcitatis locis non alios intellexerunt, quàm Nestorianos, jure vel injuriâ erroris in Eucharistiam à nonnullis affectos; aut falsos Catholicos, qui sensuum & pravæ rationis præstigiis seducti, hæresim mente facilè concipiunt, tametsi eam verbis non disseminent. Ego verò posteriorem hanc de Paschasii mente sententiam præferendam existimo: propterea quòd de præmisso Ephesinæ Synodi decreto ipse agens in epistola ad Fredugardum, hunc Nestorianis errorem nullatenus imputat: sed tantùm ex illo Synodi decreto convinci ait (quod quidem apertum est) realem Christi corporis in Eucharistia præsentiam.

Paschasii scopus.

II.

27. At quidquid demum his *hæreticorum næniis* intellexit Paschasius; sive malos Catholicos, sive Nestorianos, seu novos hæreticos designaverit; non aliam tradidit suo in libro de Eucharistia doctrinam, quàm Ecclesiæ universæ.

Libri ejus summa & fides.

28. Tria potissimùm docet hoc in opere Paschasius, quæ statim ab initio libri exponit: nimirum verum corpus & sanguinem Christi Domini exsistere in Eucharistia: panis & vini substantiam facta consecratione non superesse: ipsumque corpus non aliud esse, quàm quod de Maria Virgine natum est. Hæc paucis comprehendit in hunc modum. *Licèt figura panis & vini hîc sit, omnino nihil aliud, quàm caro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt. Unde ipsa Veritas ad discipulos hæc inquit: Caro mea est pro mundi vita. Et, ut mirabiliùs loquar, non alia planè, quàm quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de sepulcro.* Tria alia ex his consequentia etiam docet, scilicet Christum *in mysterio quotidie veraciter immolari* in capitibus 2. 4. & 9. Eucharistiam *& veritatem esse & figuram* cap. 4. Denique *secessui obnoxiam non esse* cap. 20.

29. Præsentiam (quam vocamus) realem & transsubstantiationem ita asserit, ut si

quis non credat, *impio deteriorem* esse pronuntiet cap. 12. & in epistola ad Fredugardum *Sanctorum fidem* appellet: secus sentientes *contra ipsum Dominum & contra omnem Ecclesiam* agere. Denique in commentario super Matthæum neminem esse, *qui in aperto hoc ita esse contradicat, quod totus orbis credit & confitetur.* Atqui non ignorabat Paschasius, quid de Eucharistia tum sentiret Ecclesia: neque verò eo impudentiæ prolapsurus fuisset, ut fingeret ita sentire Ecclesiam omnem, si alia tum fuisset Ecclesiæ fides. Pronum quippe & familiare Novatoribus est, sui temporis Ecclesiam arguere, Fideles à recepta persuasione revocare, & se primos demum rectæ Fidei jactitare auctores, aut certè avitæ religionis instauratores. Ut verò quisquam à recepta Fide recedens dicere ausus sit, se cum sui temporis Ecclesia omni convenire; hactenus forsan inventus est nemo, nisi quidam recentiores Calvinistæ, qui Græcos hodiernos, sed longè distantes, secum de Eucharistia consentire ausi sunt affirmare, reclamantibus undique Græcis & testimonia publica proferentibus in exsecrationem malè impacti erroris. At verò Paschasius, non unum terræ angulum singularesve Ecclesiæ populos, sed *totum orbem* Christianum, nemine in aperto contradicente, confiteri dicit, quod ipse sentiebat, scribebatque. Denique Paschasium omnibus sui temporis Gallicanis Episcopis venerabilem fuisse constat cùm ex aliis multis, tum ex privilegio, quod Synodi Parisiensis Patres viginti ipsius rogatu Corbeïensi Monasterio contulerunt, cum eximio elogio ejus Monachorum, qui sine dubio Magistri ac Præceptoris sui doctrinâ imbuti erant.

III.

30. Opponit multa Claudius Carentonensis Minister, quibus suspectam reddat Paschasii fidem, probetque eam cum sui temporis Ecclesia non concordare. Neque hoc significare Paschasium, cùm ait secum sentire omnem Ecclesiam. Hoc enim dictum esse de prisca Ecclesiæ fide, seu de Patribus antiquioribus, quos in partes suas Paschasius falsis commentariis detorquere conabatur. Hujus rei argumentum esse, quòd numquam in testimonium adducit sui temporis Fideles, Episcopos nullos, non Abbates, Presbyterosve, aut Monachos: quod tamen præstare debuisset, si id quod de Ecclesiæ Fide asserit, ad præsentem retulisset. Objectiones diluuntur.

31. Verùm si hæc argumentandi ratio valet, æquè pugnat adversus Calvinistas, qui Ratramnum ad se trahere conantur. Ratramnus siquidem, ut Calvinistæ contendunt, nec diffitentur Catholici plerique, librum unum de corpore & sanguine Domini scripsit adversus Paschasium, Catholicus (inquiunt) adversus Novatorem. Ut sit sanè. At ostende quos Episcopos, quos Abbates, Presbyterosve aut Monachos sui temporis vocet in testimonium. Frustra quæras. Dicat saltem secum sentire Ecclesiam omnem, ut Paschasius dixit. Ne verbum quidem: nisi quod ait sequi se *majorum auctoritatem*, id est antiquorum quos laudaverat Patrum, non propriam *præsumtionem:* quod Novatoris indicium & argumentum Claudius in Paschasio se deprehendisse putabat.

32. At videamus, Paschasius in præcitatis locis an Ecclesiam sui temporis intelligat, an superioris. Opponit errantes *quosdam*, id est paucos, ceteris rectè sentientibus: quos utrosque eodem tempore vixisse & oppositionis ratio, & contextus ipse declarat. *Ideo*, inquit Paschasius, *quamvis quidam de ignorantia errent, nemo tamen est adhuc in aperto qui ita hoc esse contradicat, quod totus orbis credit & confitetur. Quosdam* illos qui errabant, Paschasii tempore exstitisse hinc manifestum est. Ergo id quod ex adverso de totius orbis confessione affirmat, reliquis hominibus, id est universæ ejusdem temporis Ecclesiæ, aptandum est.

33. Neque porro Paschasio necessarium erat, Episcopos, Abbates, Presbyteros, aliosve sui temporis homines adsciscere in testimonium. Satis enim comprehendun-

tur omnes *totius orbis* nomine : & personarum studiosa illa enumeratio in re non dubia, qualis erat tum Ecclesiæ de Eucharistia Fides, omnino superflua, aut suspecta fuisset. Nam omnes & singulos recensere infinita res ; & designare tantùm aliquos, partium studiis obnoxia censeretur.

34. Quid ? quòd Episcopi Synodi Parisiacensis satis apertè contestati sunt, se Radberti doctrinam fidemque probare : siquidem multis annis post scriptum librum de corpore & sanguine Domini privilegium ipsi concesserunt cum eximia commendatione. Quid ? quòd Lupus Abbas Ferrariensis vir religiosissimus, eum *dilectissimum & bonis omnibus amplectendum* vocat in epistolis 56. & 57. Quid ? inquam, quòd Engelmodus Episcopus in carmine de ejus laudibus condito, ipsummet *Ecclesiæ columen* appellat, *Religionis apicem, Fidei fortissimum umbonem & jubar* ; virum, quem *non deturpet mentita fidem simulatio, sed pia simplicitas & virtus recti conscia* exornet : quem etsi *Imperii fasces & Regni fulgens gloria,* id est Rex & optimates, *venerarentur* ; numquam tamen inflaret *ventosus favor.* Nihil sanè illustrius dici poterat ad commendandam probandamque Radberti fidem.

35. Hîc ostendere possem multos ejus temporis Episcopos, in his Hincmarum Archiepiscopum Remensem, cum Radberto in fide Eucharistiæ consensisse, nisi actum agere viderer. Sed tamen duo illustrium istius temporis virorum testimonia prætermittere non possum, quæ jam in Disquisitione de Alcuini confessione commemoravi. Primus est Paulus Diaconus, Casinensis Monachus, Radberti natu major, qui in libello de Vita sancti Gregorii Papæ primi cognomento Magni, de Eucharistia hæc habet. *Præscius Conditor noster infirmitatis nostræ, ea potestate qua cuncta fecit ex nihilo, & corpus sibi ex carne semper Virginis Mariæ operante sancto Spiritu fabricavit, panem & vinum aquâ mixtum, manente propria specie, in carnem & sanguinem suum, ad catholicam precem, ob reparationem nostram Spiritus-sancti sanctificatione convertit.* Nemo catholicam Fidem clariùs signantiusve exprimere poterat. Alter est Haimo Halberstadensis Episcopus, qui in tractatu de corpore & sanguine Domini, edito in Spicilegii tomo 12. ita effatur. *Credimus itaque & fideliter confitemur & tenemus, quòd substantia illa, panis scilicet & vini, per operationem divinæ virtutis substantialiter convertatur in aliam substantiam, id est in carnem & sanguinem.* Hæc aliaque Haimonis verba manifestè demonstrant, veram corporis Christi præsentiam veramque substantiæ panis & vini conversionem in Eucharistia ab ipso creditam : nec privatam dumtaxat, sed publicam & communem totius Ecclesiæ persuasionem fuisse. Ex quibus perspicuum est, Radberti majores & æquales hac in re cum eo penitus consensisse. Id verò confirmatur ex cap. 2. Concilii Celichitensis anno DCCCXVI. in Anglia celebrati, ubi Eucharistia *corpus & sanguis Domini nostri Jesu Christi* esse asseritur. Luculentus hac de re locus est in Compendiensi commentario Anonymi in Pauli Epistolas, ab annis ampliùs octingentis manu-scripto, in quo super Epistolam ad Corinthios primam, in hæc MS. Compend. n. 19. verba, *Accipite & manducate, hoc est corpus meum*, ita legitur. *Sicut caro Christi, quam assumsit in utero virginali, verum corpus ejus est, & pro nostra salute occisum : ita panis, quem Christus tradidit discipulis suis, omnibusque prædestinatis ad vitam æternam ; & quem quotidie consecrant Sacerdotes in Ecclesia, cum virtute divinitatis quæ illum panem replet, verum corpus est Christi. Nec sunt duo corpora illa caro, quam assumsit, & iste panis : sed unum verum corpus Christi faciunt, in tantum ut dum ille frangitur & comeditur, Christus immolatur & comeditur ; & tamen vivus manet. Et sicut illud corpus quod in cruce positum pro nostra salute & redemtione est immolatum : ita quotidie ad nostram salutem & redemtionem iste panis Deo offertur : qui licèt panis videatur, corpus est Christi.* Nihil luculentius afferri potest auctoritate hujus Anonymi,

quem tempore Paschasii vixisse conjicio ex illa quam asserit unius corporis (ut sic loquar) identitate, de qua tunc lis erat.

36. Ad hæc duplex aliud argumentum in Paschasium urget Claudius ex illis verbis epistolæ ad Fredugardum. *Tu autem velim relegas libellum nostrum de hoc opere, quem olim te legisse dicis: & si quid in eo reprehenderis aut dubitaveris, relegere non pigeat: quia etsi nihil in eo legentibus dignum scripsi, quem cuilibet puero dedicavi; tamen ad intelligentiam hujus mysterii plures, ut audio, commovi.*

37. Frigidum est quod primo loco hinc deducit Claudius, Paschasium, si sui temporis doctrinam tenuisset, non postulaturum fuisse à Fredurgardo, ut si quid reprehensione dignum in suo scripto deprehendisset, sibi significaret. Frigida, inquam, est objectio hæc. Neque enim Fredugardi censuram postulat Radbertus ad examinandam Fidem ac doctrinam suam, sed ad probandum modum tractandi res, qui obnoxius est erratis humanis. Sic Agobardus Lugdunensis Antistes suum ipsius librum adversus Felicem Urgelitanum Episcopum offert Ludovico Augusto discutiendum, *ut vestro*, inquit, *acerrimo ingenio probetur, aut improbetur:* non rem ipsam Imperatoris examini subjiciens, (neque enim dubitabat Agobardus eam esse catholicam Fidem, quam post Conciliorum definitionem propugnabat) sed orationis seriem & argumentorum formam, ut probaret, an rectæ Fidei & materiæ dignitati convenirent. Infinita sunt id generis veterum exempla, qui libros suos, de Fidei mysteriis quamtumvis certissimis conscriptos, aliis examinandos, corrigendosque offerebant. Sic Theodoritus suum in Pauli Epistolas commentarium amico suo direxit, *non ut prudenti auditori, sed ut sapienti, veroque judici. Et quemadmodum*, ait, *aurifices ad lapidem aurum admovent, cùm probare volunt, an purum sit & excoctum: sic ego ad pietatem tuam commentarium misi, scire avens, rectene se habeat, an aliqua egeat purgatione.* Sic Eulogius Cordubensis *Documentum martyrii*, in gratiam Floræ & Mariæ scriptum, fratris sui Alvari censuræ subjiciens, *Tuum est*, inquit, *frater carissime, huic volumini auctoritatem donare: quia priusquam earumdem Virginum adiret obtutus, tuo elimari eum judicio volui, ne fortè errore nescientiæ in aliquibus repugnaret catholico dogmati.* Et in fine Apologetici Martyrum ipsos Martyres alloquens. *Et si fortassis error contrarius Fidei in qualibet parte libelli emerserit, Dominus vestro interventu mihi parcat, vos quæso, quibus innocentia cordis mei non latet: præsertim cùm non nesciam, prudentes plerumque incurrere sermonis lapsum, ubi animus non gerit errandi affectum.* Egregia planè sententia quæ Paschasio jure aptari potest.

Theodoreti epist. 1.

Eodem modo affectus erat Alcuini animus, qui licèt prima religionis Christianæ dogmata defenderet; humanæ tamen infirmitatis conscius libros suos Carolo Magno in primis exigendos offerre solitus erat, ut libellum contra hæresim adoptionis ex epistola 15. in qua David Regi, id est Carolo Magno gratias agit, quòd libellum istum sibi recitari fecisset, *& quòd notari jussisset errata illius & remisisset ad corrigendum.* Quantos egisset triumphos Claudius Minister, si idem de Paschasii libro contigisset. Et tamen errata illa non ipsam Fidei de Christo Dei filio sententiam, quæ sine dubio in Alcuino rectissima erat, attinebant; sed humanos lapsus, qui scriptoribus in quovis argumento accidere solent. Edenda est propediem à V. CL. Stephano Baluzio alia ejusdem Alcuini epistola itidem ad Carolum Magnum, qua ejus examini eumdem libellum, id est opus librorum septem adversus Felicem, subjicit. Sed diutius hæreo in facili argumento, quod uno verbo confici satius erat. Sed quando huc nos adduxit adversariorum objectio; longè validiùs hæc regeri posset in Ratramnum, quem partium suarum fautorem, tametsi perperam, jactitant Calvinistæ: cùm librum secundum de corpore & sanguine Do-

mini ita concludit, Carolum Calvum affatus. *Quæ si probaveritis catholicè dicta, vestræ meritis Fidei deputate, quæ depositâ regalis magnificentiæ gloriâ non erubuit ab humili quærere responsum veritatis. Sin autem minus placuerint, id nostræ deputetur insipientiæ, quæ quod optavit, minus efficaciter valuit explicare.* Hæc, inquam, cùm rem ipsam spectare videantur, validiùs in Calvinistas retorqueri poterant, si ejusmodi argutiis liceret immorari.

38. Aliud argumentum ex præmissis verbis desumit Claudius, ut probet Paschasium fuisse Novatorem: quòd scilicet, uti ipse dicit, *ad intelligentiam hujus mysterii plures commoverit.*

39. At si hoc nomine Paschasius dicendus est Novator, Novatores etiam dicendi sunt, quicumque Ecclesiæ rude vulgus Fidei elementis informant, & verbis & scriptis. Hoc enim modo commoventur, non solùm rudes & indocti, sed etiam docti ad mysteriorum intelligentiam pleniorem, majoremque venerationem. Et certè eo loci Paschasium id solum velle constat, cùm ait multos ex suo libro *ad intelligentiam hujus mysterii* fuisse commotos. Hanc enim intelligentiam in eo reponit, non solùm ut discernamus corpus Christi Domini à cibo communi, quod ad Fidem pertinet; sed ut intelligamus, *mysticum Christi corpus quanta polleat dignitate, quantaque præemineat virtute*: quod utrumque Catholicorum auribus sæpiùs inculcatur, nec ab his umquam capitur satis. Neque verò mirum, si id suo tempore ex lectione & usu libri sui accidisse dicat Radbertus: cùm idem judicium de eo tulerit centum post annis sanctus Odo Abbas Cluniacensis, qui relatis aliquot locis ex libro Paschasii in Collationum lib. 2. capitibus 30. & 31. ita subdit. *Hæc & alia multo plura Paschasius ex dictis Patrum ad reverentiam ipsius mysterii commendandam, atque majestatem ejus demonstrandam conscripsit: quæ si quis licèt sciolus, legerit; tanta, credo, discet, ut de hoc mysterio parum se eatenus cognovisse putet.* Certum est sanctum Odonem hìc agere de Catholicis Eucharistiæ fide imbutis: quibus tamen adeo proficuam fore dicit Paschasiani libri lectionem, ut eo perlecto de hoc mysterio parum se eatenus cognovisse confessuri sint.

40. Urget Claudius, Paschasium loqui, non solùm de perfectiori Sacramenti notitia, verùm etiam de ipsa fide mysterii, ad quam multos fuisse commotos scribit: quippe qui in suo libro non tantùm *quid ad scientiam*, quæ rei perceptio clarior est; sed & *quid ad fidem* sacramenti pertineat, explicare intendit, ut patet ex capite 2. ubi ait neminem Fidelium ignorare debere, *quid ad fidem, quidve ad scientiam in eo pertineat.*

41. Ita quidem habet Paschasius in cap. 2. sed locus alter, in quo ait plures *ad intelligentiam hujus mysterii fuisse commotos*, exstat in epistola ad Fredugardum. Porro an hoc referendum sit ad ipsam fidem, an solùm ad scientiam, nusquam dicit Paschasius. Immo *intelligentiæ* vocabulum satis declarat, hunc locum de majori Sacramenti notione intelligendum esse. Quamquam etsi concedamus dixisse Paschasium, multos ex lectione libri sui ad fidem hujus mysterii fuisse commotos; non video inde consequi ipsum esse Novatorem. His enim verbis tantùm significaret, multos Catholicos dubiæ fidei ex ea lectione adductos fuisse ad hujus Sacramenti veram, certamque persuasionem, tum ob traditionem & auctoritatem Patrum, tum ob argumenta & rationes pias ab auctore propositas, quæ ipsis antea ignota fuissent. Nullus enim ante Paschasium tam accuratè, aut pias credendi rationes, aut Patrum testimonia in unum collegerat. Aut certè id intelligit de Saxonibus recèns ad fidem adductis, in quorum maximè gratiam libellum suum condiderat.

42. Aliud argumentum objicit Claudius ex epistola Paschasii ad Fredugardum, dicentis, quosdam circa hoc Sacramentum *de ignorantia errare*: immo non quos-

dam tantùm sed *multos ex hoc dubitare, quomodo Christus integer maneat, & hoc corpus Christi & sanguis esse possit.*

43. At error quorumdam illorum erat *de ignorantia Fidei* & Traditionis Ecclesiæ, quam Traditionem non satis perspectam habebant: & multorum dubitatio nascebatur ex naturali conditione ingenii humani, quod rebus difficilioribus ægrè fidem accommodat: quale est illud quod subdit Paschasius, *quomodo Christus integer maneat, & hoc corpus Christi & sanguis esse possit.* Uno verbo ignorantia hæc erat maximè penes neophytos Saxones, ut mox dicebam,

44. Fatendum est tamen quosdam Paschasii libro restitisse, quos ipse designat in Matthæi caput 26. dicentes, *non in re esse veritatem carnis Christi, vel sanguinis; sed in Sacramento; virtutem quamdam carnis, & non carnem; virtutem sanguinis, & non sanguinem.* Contra quos multa congerit Paschasius, *quia*, inquit, *audivi quosdam me reprehendere, quasi ego in eo libro, quem de Sacramentis Christi edideram, aliquid his dictis*, id est verbis Christi, *plus tribuere voluerim, & ejus per singulos membra dividere concisa vel dipersa.*

45. Ex his Paschasii verbis tria colligimus. Primum, aliquos homines non omnino probasse ejus librum de corpore & sanguine Domini. Alterum est, eos sensisse, in Eucharistia non contineri veritatem carnis Christi & sanguinis; sed utriusque virtutem dumtaxat, figuramque. Tertium, id rumore delatum ad Paschasium, non editis libris, & quidem annis ampliùs viginti post scriptum librum. *Audivi*, inquit, *quosdam me reprehendere* &c. quibus verbis consonant ea, quæ postea scripsit ad Fredugardum, neminem adhuc *in aperto* contradixisse. Unde inquirendum est, quos adversarios habuerit Paschasius: quo tempore libros ediderint contra ipsum: ac demum qua in re eorum controversia versaretur. Quia verò hac in troversia non levis momenti est Anonymi Cellotiani auctoritas, primùm agendum videtur de nomine & ætate hujus Auctoris.

§. III.

De nomine & ætate Anonymi Cellotiani.

46. ETsi Anonymus iste ingenio planè mediocri & vulgari eruditione præditus fuerit; fatendum est tamen, ipsius testimonium non parum valere ad illustrandas sæculi noni ac decimi controversias: maximè si sæculo decimo, ut quibusdam visum est, eum vixisse constet. Auctor enim iste, qui Anonymus Cellotianus vulgo appellatur, propterea quòd ab erudito Cellotio vulgatus primùm est in Appendice ad historiam Gothescalci; quatuor potissimùm docet de his controversiis. Primum, Rabanum Moguntinum Archiepiscopum, & Ratramnum scripsisse adversus Paschasii sententiam, asserentis, in Eucharistia idem esse corpus quod natum est de Maria Virgine: quod etiam Anonymus iste impugnat. Secundum, Stercorariorum auctores esse Heribaldum Autisiodorensem Episcopum, qui *rem turpiter proposuit* Rabano; & Rabanum ipsum, qui *turpiùs assumsit, & turpissimè conclusit*: quos etiam Auctor refutare conatur. Tertium, hoc commentum revixisse tempore ipsius Anonymi. Quartum, verè Christi corpus & sanguinem nihilominùs in Eucharistia contineri. Hæc quanti momenti sint nemo non videt: ac proinde aliquod operæ pretium fore putavi, si antequam agam de Paschasii adversariis, hujus Anonymi nomen ætatemque, (quod utrumque apud studiosos controversum) significem.

47. Duobus modis perductus sum ad notitiam istius Auctoris, conjecturis scilicet, & libris manuscriptis. HERIGERUM Abbatem Laubiensem esse libri Cellotiani auctorem mihi suadebant conjecturæ tres. Prima ex Chronici Laubiensis Continuatore & Sigeberto, apud quos Herigerus *multa catholicorum Patrum scripta de corpore & sanguine Domini contra Radbertum congessisse* memoratur: qualia congerit Anonymus Cellotianus, Hieronymi scilicet, Augustini & Fulgentii, ad suadendum, non omnino idem esse in Eucharistia corpus Christi, quod de Maria Virgine natum est. Secunda ex prologo Gerardi Abbatis in vitam sancti Adalhardi Corbeïensis Abbatis. Gerardus quippe laudato Paschasii libro de corpore & sanguine Domini, subdit hæc verba. *Hic autem qualis fuerit & quantus, in quadam epistola testatur Abbas Laubiensis* HERIGERUS, *qui eo tempore inter sapientes habebatur celeberrimus.* Et Paschasius multis laudatur in libro Cellotiano, qui justæ epistolæ modum, formamque non excedit. Vivebat porro Gerardus, Silvæ-majoris Abbas sanctus, medio sæculo undecimo, post Herigerum annis ferè quinquaginta. Tertiam conjecturam cepi ex quodam antigrapho nostro, exscripto ex Laubiensis Bibliothecæ exemplari: in quo Paschasii Radberti liber de corpore & sanguine Domini, qui in aliis libris editis & mss. paucioribus capitulis constat, in nonaginta novem capitula dividitur. Ex quo conjiciebam, esse ipsummet exemplar visum Anonymo Cellotiano, dicenti, Paschasii libellum *ad centum ferè capitula* protensum fuisse: ac proinde locum, uti & cetera, Herigero Abbati Laubiensi convenire.

48. Hæc in primis causa fuit, ut in itinere Belgico, quod rei litterariæ causâ ante annos aliquot suscepi, diverterim ad Laubiense Monasterium ad Sabim fluvium situm, in confinio Hannoniæ, Theorasciæ, & ditionis Leodicensis: ubi ægrè tandem inveni exemplar veterrimum Ratramni libri de corpore & sanguine Domini, quod etiam avidè perquirebam. De Anonymo Cellotiano nihil occurrit, nisi quod in Indice librorum Monasterii anno MXLIX. ordinato adscriptam reperi ERIGERI *Abbatis Exaggerationem Auctorum de corpore & sanguine Domini.* Dein lustrato Alnensi Monasterio Cistertiensis Ordinis, itidem ad Sabim sito, in quo insignis est Bibliotheca librorum cùm veterum, tum recentiorum, contuli me ad Gemblacense Brabantiæ Monasterium, ubi votis meis factum est satis. Acceptus enim in Bibliothecam magna cum humanitate & comitate Reverendissimi Domini Abbatis & loci Monachorum, inveni quemdam librum ante annos quingentos manu exaratum, in quo subjecti Auctores & sequentia opuscula continentur. *Ambrosius de Mysteriis & de Sacramentis. Radbertus de corpore & sanguine Domini. Cujusdam epistola*, itidem *de corpore & sanguine Domini*, incipiens ab his verbis: *Intuentes sententiam Apostoli, qua dicitur: Animalis homo*, &c. quæ aliaque verba ab Anonymo Cellotiano referuntur sub nomine *cujusdam Sapientis.* Tum *dicta cujusdam Sapientis de corpore & sanguine Domini adversus Radbertum.* Alterius item Anonymi fragmentum de eodem Sacramento. Postea DICTA DOMNI ABBATIS HERIGERI *de corpore & sanguine Domini*, hoc exordio: *Sicut ante nos dixit quidam Sapiens, cujus sententiam probamus, licèt nomen ignoremus*, &c. quod initium est libri Cellotiani, cujus proinde auctorem Herigerum Abbatem Laubiensem affirmare non vereor, mecumqe affirmare non cunctabuntur, ut spero, viri studiosi. Sequuntur in eodem codice excerpta quædam tum *ex libro Confessionum domni Ratherii de corpore & sanguine Domini*; tum ex commentariis Haimonis in epistolam ad Corinthios, cum Micrologo & Lanfranci Dialogo contra Berengarium. Hæc singillatim admonuisse juvat ad probandam fidem meam, ut in posterum

constet

constet de nomine Anonymi Cellotiani, quem HERIGERUM esse idoneis, ut puto, argumentis ostendi.

II.

49. Super est inquirere tempus, quo vixit Herigerus, cujus ætatem discimus ex Continuatore Chronici Laubiensis in hæc verba. *Obiit Fulcuinus Abbas anno Dominicæ incarnationis* DCCCCXC. *Post hunc* HERIGERUS *substitutus est, cujus virtutum dotes describere superfluum puto, cùm apud exteros etiam, & vitâ & scientiâ clarus exstiterit. Scripsit gesta Pontificum Leodiensium.... Congessit etiam contra Ratbertum multa Catholicorum Patrum scripta de corpore & sanguine Domini. Obiit in senectute bona anno Incarnationis Dominicæ* MVII. *pridie Kalendas Novembris*, &c.

III.

50. Qua occasione libellum seu epistolam istam scripserit Herigerus, docet initio his verbis. *Fidei integritate monente provocamur respondere, de quo dignum est non tacere: videlicet de mysterio corporis & sanguinis Domini, dicentibus quibusdam idem esse quod sumitur de altari, quod & illud quod natum est ex Virgine; aliis autem negantibus, & dicentibus aliud esse: quibusdam etiam diabolica inspiratione blasphemantibus secessui obnoxium fore*: id est *esse*, ne quis in verbo ludat cum nonnullis, quasi id ex consequenti tantùm dixerit Herigerus. Hoc enim sensu *fore* pro *esse* sumitur passim apud infimæ Latinitatis Auctores; & quidem apud Herigerum ipsum in ejusdem libelli cap. 4. ubi ait, *naturalem scilicet carnem Christi quæ sumitur de altari, eamdem fore quæ de Virgine nata est*. Hinc intelligimus, easdem controversias, quæ sæculi noni homines distraxerant, denuo recruduisse, aut certè necdum sopitas fuisse sæculo decimo, quo Herigerus vivebat. Quia verò magni momenti est scire, quo in sensu hæc controversia fuerit agitata, eam priùs rectè statuere oportet, quàm ad singulos Paschasii adversarios descendamus.

§. IV.

In quo sita fuerit controversia Paschasii ejusque adversariorum, disceptantium, an corpus Christi in Eucharistia sit illud idem quod natum est ex Maria Virgine.

51. SÆPE contingit in re litteraria, ut nova & inusitata quæstione exorta commoveatur studiosorum animi, & in varias factiones scindantur, non tam sententiarum varietate distracti, quàm discrimine vocum, quæ litis materiam ferventioribus subministrant. Id verò maximè advertere licet in negotio religionis, ubi suspecta sunt, & meritò quidem, ipsa etiam nova & inaudita vocabula, quæ contentiones in Ecclesia generare solent. Hoc cùm aliis propè infinitis, tum maximè ejus, quam præ manibus habemus, quæstionis exemplo probari potest. *Vocum pugnæ generant lites.*

52. Quippe ante Paschasii librum de corpore & sanguine Domini confitebantur Catholici omnes, Christi Domini verum corpus, verumque sanguinem re vera exsistere in Eucharistia; itemque panem & vinum in illa converti: at nemo Paschasii tempore illud corpus esse idem quod ex Maria Virgine natum est, tam disertè asserere auditus fuerat. Id quidem antea tradiderant ex Patribus non pauci: sed ignota erant illo ævo, aut certè non observata eorum hac de re testimonia. Quapropter cùm Paschasius in libro suo tam fidenter & asseveranter illud docuisset; hujus rei novitate (ut sibi videbatur) commoti sunt quidam viri docti haud incelebres, qui scriptis editis hanc ejus sententiam acriter impugnarunt. Eam tuebatur Paschasius Ambrosii testimonio, adversariis non ita perspicuo, ex libro de Mysteriis cap. 9. ubi hæc legimus. *Liquet igitur quòd præter naturæ ordinem Virgo* *Ut in hac quæstione.* *Paschæ fundamentum.*

tum ex Ambrosio.

generavit, & hoc quod conficimus, de Virgine est. Quid hîc quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cùm præter naturam sit ipse Dominus JESUS *natus ex Virgine? Vera utique caro Christi quæ crucifixa est, quæ sepulta est: veræ ergo illius carnis sacramentum est.* Ex hoc loco Paschasius ita sententiam suam in cap. 1. expressit, citato ad marginem Ambrosio: *Unde ipsa Veritas ad discipulos ait, Hæc, inquit, caro mea est pro mundi vita. Et ut mirabiliùs loquar; non alia planè, quàm quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de sepulcro. Hæc, inquam, ipsa est.*

Improbatum.

Ubi hæc sententia prodiit in vulgus, nonnullis displicuit, in primis Rabano, Ratramno, Anonymo cuidam, aliisque Paschasii sæculo, nec omnino probata Herigero in sæculo sequenti: qui omnes eam sententiam scriptis adorti sunt, hac præsertim ratione commoti, quasi Paschasius id commisisset contra veterum auctoritatem, Ambrosii loco non ad verbum, sed ad sensum allato, nec exposito. Quin etiam eò progressi sunt nonnulli, ut non solùm Paschasium hac de re vocarint in causam, sed Ambrosium ipsum, veluti ejus patronum, minùs reverenter habuerint. In his occurrit Anonymus quidam, cujus scriptionem adversus Paschasium reperi in mss. codice Gemblacensi. *Illud*, inquit, *in eo libro*, scilicet Paschasii *mihi priùs fateor inauditum reperiri sub nomine sancti Ambrosii, quòd non sit hæc alia caro Christi, quàm quæ nata est de Maria: istud planè fateor numquam me priùs audisse, legisse; multumque miratus sum, hoc sanctum Ambrosium dixisse; & insuper etiam multo magis miror, auctorem hujus voluminis*, scilicet Paschasium, *istud ibi posuisse.* Ex quibus apparet, perculsos fuisse Paschasii adversarios ipsa vocum novitate, quas nusquam audierant, viderant, legerant, adeoque assuevisse aliorum Patrum testimoniis, qui triplex Christi corpus distinguebant, ut Ambrosium ipsum secus non sentientem, sed loquentem tantùm non impetere ausi sint.

Ab aliis Patribus assertum.

53. Non deerant alia Patrum loca, quibus Ambrosii testimonium fulciri & illustrari posset: Ignatii in Epistola ad Smyrnæos, arguentis hæreticos, *eo quòd non confiteantur Eucharistiam carnem esse Servatoris nostri Jesu Christi, quæ pro peccatis nostris passa est, quam Pater sua benignitate suscitavit*; Chrysostomi homilia 24. in priorem ad Corinthios, dicentis, *id quod est in calice, esse idem quod fluxit è latere*, &c. Augustini in sermone ad Neophytos, sic loquentis, *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce; hoc accipite in calice, quod manavit de latere Christi*; quod iisdem pæne verbis repetit in lib. 10. contra Faustum cap. 10. Gregorii Nysseni in Oratione catechetica cap. 37. asserentis, *nihil aliud esse quàm illud corpus, quod & morte ostensum fuit esse potentius, & nostræ vitæ fuit initium.* Proferri possent insuper auctoritates aliorum, qui unum & idem corpus esse signanter expressere. Sic Eligius Noviomagensis Episcopus in homilia 15. *Nec sunt duo corpora, caro quam assumsit, & iste panis, sed tantùm unum corpus.* Sic Johannes Damascenus tum in lib. 4. de Fide cap. 14. tum in Epistola ad Zachariam, & in capitulo subsequenti. Sic Gregorius Nyssenus in prælaudata homilia; sic denique Chrysostomus in homilia 17. ad Hæbreos.

Adversariorum momenta.

54. Hæc cùm fortassè non legissent aut certè non satis attenderent prædicti Auctores, Paschasium defecisse existimarunt à modo loquendi Patrum, Augustini, & Hieronymi, quibus inhærendum censebant; aut sanè conciliandum cum ipsis Ambrosium, ne Patres diversa de hoc Sacramento sensisse viderentur. Hinc teste Herigero Cellotiano, contra Paschasium, *satis argumentantur Rabanus in epistola ad Egilonem Abbatem, & Ratramnus quidam libro composito ad Karolum Regem, dicentes, aliam esse* (carnem) *vel testimonio beati Hieronymi, qui dicit dupliciter corpus Domini; vel ex auctoritate beati Augustini, qui dicit tripliciter dici.* Hieronymi locum proferebant ex commentario in caput 1. Epistolæ ad Ephesios, his

verbis: *Dupliciter ſanguis Chriſti & caro intelligitur; vel ſpiritualis illa atque divina de qua ipſe dicit, Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus: vel caro quæ crucifixa eſt, & ſanguis qui militis effuſus eſt lancea.* De Auguſtini teſtimonio hæc habet Herigerus: *Auguſtinus autem ſcribens corpus Chriſti tripliciter dici poſſe Eccleſiam, id eſt nos, qui corpus Chriſti ſumus; & iſtud myſterium, quod ex ſubſtantia panis & vini per Spiritum-ſanctum conſecratur, ſubintulit dicens: Ceterum illud corpus quod de Maria Virgine natum eſt, quod pependit in cruce, in quod iſtud transfertur* &c. Ubi ad oram libri notat Cellotius, hunc locum non reperiri in libris Auguſtini qui exſtant: tametſi laudatur à Paſchaſio in cap. 4. Hæc fundamenta utriuſque partis.

55. Jam verò expendendum eſt, qua in re verſaretur controverſiæ nodus: nimirum an Paſchaſii adverſarii veram Chriſti corporis impugnarent præſentiam, quam ipſe tum hoc loquendi modo, tum aliis verbis & argumentis aſſerebat. Mihi verò citra dubitationem aſſerendum videtur, ſuperiores illos adverſarios in re ipſa conveniſſe cum Paſchaſio, ſed tantùm in modo loquendi ab eo diſſenſiſſe. Utrique pia religione ducebantur. Paſchaſius corpus Chriſti naturale & Euchariſticum non tantùm idem eſſe, ſed idem dici debere aſſerebat: ne aut hæreticis quibuſdam occultis, aut rudibus infirmiſve Chriſtianis offenſæ occaſio præberetur, quaſi alterum alterius dumtaxat umbra & vacua figura crederetur. Neque res levis momenti Paſchaſio videbatur: quippe qui Fredugardum in epiſtola monet, ut ne ſequatur *ineptias de tripartito Chriſti corpore.* Alii ex adverſo, quibus inuſitatus erat is loquendi modus, Hieronymi & Auguſtini verba retinenda eſſe cenſebant, idque exigere tum diverſum exſiſtendi modum, diverſamque ſpeciem, quæ Chriſti corpori competit in naturali ſtatu & Sacramentali; tum rationem modumque Sacramenti, cujus causâ quædam Chriſti corpori conveniunt in eo ſtatu, quæ ei præcisè non conveniunt in ſtatu naturali. Cardo difficultatis.

56. Ut hunc iſtius controverſiæ ſtatum eſſe demonſtremus, unum maximè exponendum incumbit, nempe Rabanum, Ratramnum, Anonymum, Herigerum, alioſque, ſi qui ſunt, Paſchaſii adverſarios in reali Chriſti corporis in Sacramento præſentia cum ipſo conveniſſe. Inde enim neceſſario conſequetur id, quod modo aſſerebam, contentionem hanc in vocum pugna ſitam fuiſſe. Itaque Rabani Catholicam de Euchariſtia fidem in ſequenti ſectione oſtendemus, Ratramni in ſeptima. Interim hoc loco Anonymi & Herigeri ſententiam adſtruamus. Probatur.

57. Anonymus iſte, cujus libellum (ut ſuperiùs dixi) in codice Gemblacenſi cum Herigeri opuſculo reperi ſub hoc titulo, *Dicta cujuſdam Sapientis de corpore & ſanguine Domini* ADVERSUS RATBERTUM, confutationem ſuam à confeſſione catholicæ veritatis orditur in hunc modum. *Quòd corpus & ſanguis Domini vera ſit caro, veruſque ſanguis, unuſquiſque debet credere, noſſe, tenere, confiteri, pariter & incunctanter aſſerere fidelis. Prorſus quiſquis hoc negat, eſſe cognoſcitur & convincitur infidelis.* Et paullo pòſt. *Hoc ergo profectò fideliſſimè confirmo; & addo, quòd ſicut veritas eſt Chriſtus, & verus Agnus Dei, qui cotidie pro vita mundi myſticè immolatur; ita procul dubio ex pane vera caro, & ex vino verus ſanguis ejus conſecratione Spiritus ſancti potentialiter creatur. Quæ cùm certiſſima omnino ſint, nec ullus hinc Chriſtianus Chriſto credens ambigere poſſit, quod & ipſum eſſe verum pars etiam gentilium ſcit. Nam quondam in terra Wlgarorum quidam nobilis potenſque paganus bibere me ſuppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino ſanguinem ſuum fecit.* Hæc confeſſio ſine dubio omnino catholica eſt, nec quiſquam magis dilucidè ſuam de realitate fidem exprimere poſſit. Anonymi ſententia expenditur.

58. Hac autem præſtituta confeſſione Anonymus Paſchaſium primò impugnat,

quòd rem sibi inauditam is asseruerit, nempe non aliam esse carnem in Sacramento, quàm quæ nata est ex Virgine. *Illud*, inquit, *in eo libro*, scilicet Paschasii, *mihi prius fateor inauditum reperiri sub nomine S. Ambrosii, quòd non sit alia caro Christi, quàm quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de sepulcro. Hæc, inquit, ipsa est.* ,, *Et ideo Christi est caro, quæ præ mundi vita ad-* ,, *huc hodie offertur. Hoc in capitulo positum est secundo. Similiter dicitur & in oc-* ,, *tavo: Verè credo & hoc quod conficitur in verbo Christi per Spiritum sanctum cor-* ,, *pus ipsius esse ex Virgine. Istud planè fateor numquam me prius audisse, vidisse,* ,, *legisse.* Deinde tamquam Ambrosium ipsum arguens, subdit mirari se, quòd Ambrosius id dixerit & post eum Paschasius. *Multumque miratus sum*, inquit, *hoc sanctum Ambrosium dixisse: & insuper multo magis miror, auctorem hujus voluminis istud ibi posuisse.* Tertiò ait Paschasii sententiam non concordare cum sententia Augustini. Nam ex Augustini sententia à Paschasio relata in capite septimo (uti Anonymus numerabat, nobis nunc quarto) in qua dicit Augustinus: *Quia Christum vorari fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem & vinum verè carnem suam & sanguinem consecratione Spiritus-sancti potentialiter creari*, &c. ex hac, inquam, sententia sic infert Anonymus. *Si enim verum, immo quia procul dubio verum quod tantus auctor fassus est, quia Christum vorari fas dentibus non est; quomodo hanc carnem Christi vorari fas, si de Maria nata, & in cruce passa, & in sepulcro resuscitata est? præsertim cum illa Christi caro resurgens de sepulcro ita glorificata sit, ut jam vorari nullo modo possit.* Nimirum intelligebat Anonymus, alia Christi corpori, quatenus in Sacramento est, competere, alia ejus corpori in statu naturali. Quippe ore sumi, manducari, & alia id genus, sacramentalis corporis sunt, non naturalis. Hanc porro discrepantiam exigere, ut alterum ab altero quodam modo cum Augustino distingueretur. Quartò scribit Anonymus, se noluisse uti præmisso Ambrosii (quod Paschasius adhibuit) testimonio, nisi illud cum dictis Augustini & aliorum Patrum composuisset. *Prorsus ergo tam contraria, sicut ista videntur, inter se dicta, numquam in ullo scripto meo de cetero voluissem ponere, nisi consequenter ea nossem simul & possem, Deo donante, protinus evidenter exponere.* Quintò revera idem Auctor adducit & aliud Augustini testimonium ex Paschasii capitulo duodecimo, nobis septimo; illudque cum Ambrosii sententia conciliat. *Huc accedit & multo aliud molestius & omnino difficilius, illud videlicet quod in duodecimo capitulo, ubi scilicet tribus modis dicitur corpus Christi, id est Ecclesia, & istud mysticum, & illud quod sedet ad dexteram Dei, ita disputat B. Augustinus, quasi non ei placuerit illud, quod sanctus dixit Ambrosius. Ait enim illud corpus quod natum est de Maria, in quod istud transfertur*, &c. sic, inquam, Augustinum cum Ambrosio conciliat. Hæc post Apostolos *omnium ecclesiarum* (sicut ante nos dictum est) *Magistri*, id est Augustini, *dicta, si (velut nimis necesse) fideliter, ferventer, diligenter, intelligenter, & frequenter legeritis; manifestissimè cognoscetis, non quidem (quod absit)* NATURALITER, *sed* SPECIALITER *aliud esse corpus Domini, quod ex substantia panis ac vini pro mundi vita cotidie per Spiritum sanctum consecratur, quod à Sacerdote postmodum Deo Patri suppliciter offertur, & aliud specialiter corpus Christi, quod natum est de Maria Virgine, in quod istud transfertur: & aliud specialiter corpus Christi, sanctam scilicet Ecclesiam, qui Corpus Christi sumus.* Itaque censet Anonymus, corpus Christi Eucharisticum cum naturali idem esse *naturaliter*, diversum *specialiter*: idemque de mystico dicendum: ubi vox *naturaliter* tantumdem sonat atque realiter, ut loquuntur: & *specialiter* idem valet ac quantum ad speciem formamque conjunctam. Quippe corpus Eucharisticum præter naturam & substantiam corporis Christi naturalis importat formam ac

ſpeciem panis & vini : myſticum verò ſeu Eccleſia præter Chriſtum dicit etiam omnes Fideles, qui ſunt ejus membra. Sic Gotheſcalcus in ſchedula ſua de Trina deitate apud Hincmarum, ait deitatem unam eſſe *naturaliter atque eſſentialiter, perſonaliter* trinam. Longè ante eum Hilarius in lib. 8. de Trinitate aſſerit, Patrem in Chriſto eſſe *naturaliter*, & nos item in Chriſto *naturaliter*, cum per Incarnationem, tum per communionem : & in lib. 5. de vitis Patrum arguitur unus è Patribus, quòd diceret, *quia panis quem ſumimus, non naturâ corpus Chriſti, ſed figura eſt ejus.* Ergo hæc vox *natura* ſeu *naturaliter* opponitur figuræ; conſtatque eum qui aſſerit corpus Chriſti Euchariſticum eſſe cum naturali idem *naturaliter*, confiteri realem Chriſti corpus in Euchariſtia exſiſtentiam : quod de Anonymo noſtro erat demonſtrandum. Rosweyd pag. 63. a.

59. Ex his omnibus colligere licet ætatem ipſius Anonymi, quem Paſchaſii ævo ſcripſiſſe pro comperto habeo. Scribebat quippe eo tempore, quo Paſchaſii de uno & eodem Chriſti corpore ſententia, quæ multos adverſarios auctori ſuo viventi excitavit, ipſi Anonymo eatenus fuerat inaudita. *Iſtud planè fateor*, inquit, *numquam me priùs audiſſe, vidiſſe, legiſſe :* quæ verba rem omnino novam indicant. Deinde ſcribebat ante converſionem Bulgarorum, quos Nicolao primo Pontifice ad Fidem acceſſiſſe conſtat. Ut enim oſtendat, perſuaſionem de verò Chriſti in Euchariſtia corpore receptam apud omnes Fideles, ait adeo iſtud eſſe verum, ut *pars etiam Gentilium ſciat. Nam quondam in terra Wlgarorum*, inſit, *quidam nobilis potenſque paganus bibere me ſuppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino ſanguinem ſuum fecit.* Hæc ergo ſcribebat Anonymus, cùm Bulgari in *paganorum & infidelium* errore adhuc verſarentur, necdum eis Sacramentorum cognitione invecta. Aliàs non mirum eſſet, ſi poſt prædicationem eis factam aliquis ex reliquiis paganorum id reſciſſet. Denique vivebat Anonymus ante Herigerum, qui ex eo multa tranſtulit in libellum ſuum : qui libellus Anonymum ſubſequitur in codice Gemblacenſi. Porro Herigerus ſatis deſignat Anonymum in cap. 6. ubi habet. *Quod autem iterum objiciunt, eum* (Paſchaſium) *dixiſſe totiens Chriſtum pati, quotiens Miſſas contingat quotidie ubique celebrari ; ego certè in libro ejus non reperi.* Hæc, inquam, deſignare mihi videntur Anonymum, cujus hæc verba. *Hic ſi poteſt oculos & aures aperiat, & hæc videat & audiat, qui quotiens toto terrarum orbe Miſſarum ſollemnia celebrantur, totiens Dominum Chriſtum pati prædicat.* Hæc ſanè probant Anonymum Herigero ſuperiorem, immo Paſchaſii æqualem fuiſſe : nec ab eo diſſenſiſſe in Fide Euchariſtica, ſed dumtaxat in modo loquendi & explicandi myſterium. Idem verò luculentiſſimè probat aliud fragmentum, quod ex eodem codice Gemblacenſi ad calcem hujuſce tomi referam cum prædicto Anonymo : quo in fragmento etſi *aliud ſpecialiter dicatur corpus Domini, quod glorificatum ſedet ad dexteram* Dei ; tamen *naturaliter unum* eſſe aſſeritur, nimirum *unius Agni unum corpus & unus etiam ſanguis, qui effuſus eſt ab infidelibus, & nunc potatur à Fidelibus.* Anonymi ætas.

60. Ceterùm ex ſuperioris Anonymi ætate conjicio, eum non alium eſſe quàm Rabanum : & Scriptum illud eſſe ipſammet Rabani epiſtolam ad Egilonem Abbatem Prumienſem, aut certè ejus fragmentum. In hanc autem conjecturam adducit me Herigeri libellus, in quo is Paſchaſii adverſarios de unico Chriſti corpore duos tantum enumerat, Rabanum in epiſtola ad Egilonem, & Ratramnum. At verò notum erat Herigero lectumque Anonymi hujus opuſculum, ex quo ſcilicet non pauca totidem verbis mutuatus eſt : non omiſſurus iſtius Anonymi mentionem, ſi à Rabano diverſus fuiſſet : ſicuti alterius Anonymi non ſemel meminit ſub nomine *cujuſdam Sapientis*, cujus libellus à me repertus in eodem codice Gem- An is Rabanus.

blacensi, modò exstat in Spicilegii Acheriani tomo 12. Nec obest, quòd in Codice Gemblacensi, Anonymi, de quo hîc agimus, lucubratio inscribitur, non epistola, sed *Dicta cujusdam Sapientis de corpore & sanguine Domini contra Ratbertum:* nec ullam habet epistolæ formam. Nam fortasse sollemnes illæ epistolarum formulæ ex initio & ex fine detractæ sunt à librariis, ut in aliis etiam evenit. Hujus porro Anonymi opusculum habes in fine hujusce tomi, quale refertur in Codice Gemblacensi: ne quis de eo subtracto causari possit. Quòd si eruditi conjecturæ meæ accedant de Rabano ejus auctore; eum cum Paschasio in realitatis doctrina apprimè convenire fatendum est. Verùm alia hac de re argumenta recurrent in sequenti sectione.

Herigerus vindicatus.

61. Interim Herigerus ab errore, quem ei perperam imponunt Novatores, nobis vindicandus est: quod quidem facili negotio licet. Illi cùm apud Sigebertum & Chronici Laubiensis Continuatorem legerent, Herigerum *multa Catholicorum Patrum scripta de corpore & sanguine Domini contra Radbertum* congessisse; eum continuò pertraxere ad suas partes, quasi Paschasio in dogmate catholico adversarius fuisset. Ignorabant quippe Herigeri opus esse illud ipsum, quod Anonymi Cellotiani: quem Anonymum Paschasii doctrinæ patronum ac ferventissimum defensorem ultro agnoscunt, in primis Claudius Carentoniensis minister. Et certè qui verborum sonum captare in controversiis solent, lecto Sigeberto & Continuatore Laubiensi facilè in animum induxerunt, Herigerum de Eucharistia non rectè sensisse cum Paschasio. Detecto Herigeri fetu, evanescit hæc accusatio: palamque fit omnibus, Herigeri scopum non tam eò spectare, ut Paschasium errati accuset, quàm ut excuset, *librumque ejus plurimorum auctoritate* (nam & Patrum testimonia pro eo refert) re ipsa *defendat. Sed jam Paschasium Radbertum,* inquit cap. 6. *sufficiat excusatum, librumque ejus plurimorum auctoritate defensum: qui in hoc tantùm peccavit, quia de sententia B. Ambrosii non verbum de verbo, sed sensum de sensu expressit.* Denique nonnullis dicentibus, in Eucharistia aut solam figuram, aut solam veritatem sine figura exsistere, opponit cap. 4. Paschasium his verbis. *Sed Paschasius Radbertus, sicut & alia multa in eodem libro ultra humanam existimationem utiliter tractat, ita & huic sophismati fortiter obviat, dicens, figuram non semper umbram esse; & jure simul hoc mysterium & figuram, & veritatem dici posse.* Sic Paschasii doctrinam omnino probat Herigerus, & *humana æstimatione* majorem librum ejus existimat: in eo unicum non planè probat loquendi modum, quem tamen excusat.

Tota ergo Herigeri Collectio eò reducitur, ut ex una parte testimonia Patrum de duplici aut triplici Christi corpore conferat contra Paschasium: ex alia excuset ejus *simplicitatem*, quòd ex Ambrosio *non verbum de verbo, sed sensum de sensu expressit*. Hæc est Paschasii simplicitas, quam *maximè* aggressi sunt (ut studiosè observandum) Rabanus & Ratramnus, teste ipso Herigero. Is enim in cap. 2. relatis Ambrosii & aliorum Patrum pro Paschasii sententia testimoniis, ita subdit. *Hæc ideo posita sunt, si fortè per ea simplicitas Paschasii Radberti possit excusari, unde maximè ab obloquentibus Rabano & Ratramno suggillari videtur, quia dixerat eamdem esse carnem quæ de altari sumitur, & de Virgine generatur; & quotidie adhuc pro mundi salute immolatur. Quia licet nobis placeat gratiùs & jocundiùs, quàm quod de hoc mysterio valet dici sublimius; tamen quid oblocutores ejus è contra afferant, quòd non sit eadem, breviter ponamus.* Itaque à Rabano & Ratramno maximè arguebatur Paschasii *simplicitas*, nempe quòd *simpliciter* dixisset eamdem esse utrobique carnem: cùm alia Patrum testimonia in speciem pugnantia referre debuisset, & cum Ambrosio conciliare.

62. Huc ergo vertebatur totius disputationis summa, quòd Paschasius simpliciter & absolutè hanc sententiam pronuntiasset: cùm adversarii ejus cum distinctione loquendum esse censerent, nempe eamdem esse carnem *naturaliter*, diversam *specialiter*: atque adeo non de re ipsa, sed de modo loquendi & de explicatione Patrum inter se se dissidebant. Præclarè & appositè ad hunc locum Lanfrancus in Dialogo adversus Berengarium, ait, corpus Christi Eucharisticum *verè dici posse & ipsum corpus quod de Virgine sumtum est; & tamen non ipsum. Ipsum quidem quantum ad essentiam veræque naturæ proprietatem atque virtutem: non ipsum autem si spectes panis vinique speciem.* Algerus etiam eodem modo Patrum sententias in speciem pugnantes ita conciliat in lib. 1. cap. 17. *Hanc duplicitatem non substantiæ, sed formæ Sancti notaverunt, quotiens de corpore Christi ipsum, & non ipsum dixerunt: ut ipsum secundùm substantiam, non ipsum sit secundùm formam.* Ante utrumque Fulbertus Carnutensis eamdem explicationem adhibet in Epistola secunda ad Einardum. Denique Rupertus Abbas Tuitiensis in Epistola ad Cunonem, ait *re* idem esse corpus, sed *specie* differre. Lege Gerberonii nostri caput ultimum Apologiæ pro Ruperto.

§. V.

De Amalario, Rabano, & Floro: *ubi de Stercoranistis agitur.*

63. Duabus in rebus (si Herigero credimus) à Paschasio dissidebat Rabanus; nempe quòd diceret non esse idem in Eucharistia corpus, quod natum est ex Maria, uti asserebat Paschasius: præterea secessui obnoxium esse, quod ille negabat. Posterius hoc loco, alterum in consequentibus expendemus.

Stercoranistæ quinam.

64. Stercoranistarum infame nomen inventum est ad designandum quoddam hominum genus, qui Eucharistiam secessui obnoxiam esse sentirent. Quidam ad Sectarios id traducunt, quo nomine Thomas Waldensis Impanatores vocat Stercoranistas: de majoribus suis per convicium dictum contendunt Calvinistæ plerique. E Catholicis nonnulli Stercoranismum de solis Eucharistiæ symbolis, tamquam corpori Christi propriis, quæ egestioni quidam, cetera orthodoxi, supposuerint; nonnulli de ipso Christi corpore intelligendum putant. Non desunt tamen, qui ejusmodi hominum sectam, tam propudiosè de venerando Christi corpore sentientium, exstitisse pernegent, rati Stercoranismum hoc in sensu meri convicii, non verò sectæ vocabulum esse. Exstare quidem apud veteres loca non pauca contra ejusmodi deliramentum: sed ea potiùs infirmorum hominum insanis cogitationibus occurrere, quàm arguere sectam aliquam peculiarem. Sensisse verò nonnullos, species panis & vini communi ceterorum ciborum legi subjacere, uti hodieque sentiunt Catholici non pauci: sed longè abesse ab illa cœnosa cogitatione, quæ tam indignè sentit de ipso Christi corpore. Denique Algerum, virum sanè, si quis alius, probum ac sincerum, tum in lib. 1. de Sacramento, tum in lib. 2. cap. 1. ubi de ejusmodi hæreticis agit, falso rumore auctoreve deceptum in hanc classem involvisse Græcos sui temporis aut veteres aliquos, quibus hæc immeritò sit impacta calumnia. Ego certè litem hanc ex toto dirimendam suscipere nolim: sed quando hîc se se offert occasio, Catholicos quosdam ab hac nota ipsis perperam inusta, quoad res feret, liberare tentabo, citra cujusquam injuriam. In his duplicis generis homines hoc nomine affectos legimus, quosdam scilicet Latinos, & Græcos. E Latinis Heribaldus & Rabanus ab Herigero aliisque reprehensi sunt: Græci ab Algero & Humberto: quo jure id factum sit, paullisper investigandum.

An Græci.

65. De Græcis audiendus Algerus in lib. 2. cap. 1. *Non sunt igitur observanda Græcorum hæreticorum, qui meritò Stercoranistæ vocantur, deliramenta: qui dicunt participatione corporis & sanguinis Christi solvi ecclesiastica jejunia usque ad crapulam & ebrietatem, ventrisque distensionem, putantes cælestem escam, velut terrenam, indifferenter accipi & in sordidum ventris secessum emitti.* Algerus hæc acceperat ex Humberto Cardinale, qui acriùs quàm par esset, ac vehementiùs in eosdem invehitur in responsione ad Nicetam Pectoratum. *Sed ô perfide Stercoranista, qui putas fideli participatione corporis & sanguinis Domini quadragesimalia atque ecclesiastica dissolui jejunia, omnino credens cælestem escam, velut terrenam, per aqualiculi fœtidam & sordidam egestionem in secessum dimitti, planè sentis cum Arrio.* Et paullo infra rem ita exaggerat. *Ergo ô pestifer leno antiqui serpentis, qui conaris astutiâ tuâ corrumpere sensus Christi sponsæ, quæ est Ecclesia, ut eradatur à caritate tanti & talis sponsi, credis nos vitam incorruptibilem comedentes corrumpere integritatem jejuniorum, velut aliquo cibo corruptibili?* Nemo ex hac tam vehementi oratione non existimet, Græcos in ea tum fuisse persuasione, qualem eis exprobat Humbertus: sed tamen an ita sit, non immeritò disquiri potest. Et quia in Nicetam primùm cadit hæc criminatio, Nicetæ hanc in rem scripta & objecta consideremus.

66. Post reprehensum sabbati jejunium, Nicetas carpit Latinorum morem horâ tertiâ Missam *perfectam* celebrantium in sollemnibus Quadragesimæ jejuniis: cùm Græci eam non celebrarent, nisi Dominica & sabbato, quibus haud quaquam jejunabant; ceteris diebus uterentur *præsanctificatis*. Nicetæ verba hæc sunt. *Quin etiam oblationem perfectæ Missæ per omnem diem facere in sacris diebus jejuniorum sicut sabbato, sive Dominico die, unde assuevistis, & à quo doctore accepistis? ex Apostolis? nullatenus. Apostoli enim ex hoc posuere canonem sic loquentem: „ Si quis Episcopus, aut Presbyter vel Diaconus aut Lector, aut Cantor, sanctam „ non jejunaverit Quadragesimam, quartamque & sextam feriam, deponatur, nisi „ infirmitate corporis impediatur. „ Ministrantes ergo atque complentes ministrationem sanctæ Missæ secus tertiam horam diei, in qua & promulgatum est sanctum offerri sacrificium; quomodo jejunium usque ad horam diei nonam observatis, solventes hæc in tempore ministrationis Missæ? nequaquam. Si autem hoc impossibile est, maledictione plectimini.* Tum relatis variis canonibus, præcipuè canone 48 Concilii Laodicensis perhibentis, *non decere in Quadragesima panem offerre, nisi in sabbato & Dominico solo*; probat hac in re morem Græcorum, qui sabbato & Dominica per Quadragesimam convenientes ad sacram synaxim, *horâ tertiâ sanctificant munera, ex quibus sufficientia in totam hebdomadam conservant*: ceteris verò diebus horâ nonâ *præsanctificatis* communicant. *Et ita agentes*, inquit, *gratias Deo, relinquimus eos atque dimittimus ex congregatione, sumentes nos communem mensam per folia & legumina, & calidam aquam qui voluerint. Sunt autem & alii, qui sola communione & benedictione per totam perseverant hebdomadam.* Tum subdit in Latinorum usum: *Vos autem referentes per unum quemque diem perfectam in Quadragesima* (Missam,) *quæ congrua est juxta tertiam horam diei offerri; positos transgredimini canones: & in hoc maledictioni Patrum subjacetis, sicut dictum est.*

67. Hæc tota Nicetæ objectio in Latinos: in qua ne verbum quidem de Stercoranistarum errore deprehenditur; nec quidquam ex illa conficitur, quod eò referri possit. Videbat Nicetas cautum à Patribus, ne sacrificium in Quadragesima, præterquam die sabbati & Dominica, offerretur: tum quia horâ tertiâ illud offerri

offerri præſcriptum erat, licebatque exinde ſolvere jejunium : tum quia ſacrificium feſtivam habet ſollemnitatem & lætitiam, quæ jejunio non conveniunt. Unde primis Eccleſiæ temporibus feſtivitates Martyrum in Quadrageſima celebrari vetitum erat ex canone 5. Laodicenſi : etſi quæ proceſſu temporis inductæ ſunt, ut feſtum Annuntiationis ; iis diebus jejunium ſolvebatur propter ſacrificium, cujus celebritas luctum, lacrymas, habitumque incultum, quæ jejunii inſignia ſunt, excludebat. Unde Balſamon rationem reddens illius ſanctionis, qua Patres ſolum Præſanctificatis locum in diebus jejunii reliquerant, „ ait id ita factum, quia ſacrificium offerre, eſt feſtum agere, ſollemnem Eccleſiæ exſultationem celebrare : ſic autem agere, non eſſe lugere, nec jejunare. „ Hæc apud Græcos etiam ſæculo XI. religioſè ſervabantur. Unde Nicetas eo tempore contrarium morem in Latinis reprehendit, tamquam defectionem à priſca Patrum diſciplina. Quo jure id fecerit Nicetas, non inquiro ; immo falſum eſſe in aſſignando tempore, quo Latini Sacra in Quadrageſima agebant, (agebant verò ad veſperam ex Theodulpho, Micrologo & aliis) ultro aſſentior : ſed ex ejus dictis id unum colligo, Græcos tum non fuiſſe verſatos in errore Stercoraniſtarum, quem eis exprobrabant Latini, hac ſcilicet adducti ratione, quòd dicerent, Miſſæ perfectæ celebratione ad horam tertiam eccleſiaſtica ſolvi jejunia : cùm id non tam de jejunio ipſo, quàm de jejunii tempore dicerent ; & de ipſis pœnitentiæ inſignibus mærore, luctu & habitu inculto, quæ omnia feſtivum Miſſæ ſacrificium reſolveret. Neque porro exiſtimabant communione ſacra ſolvi jejunia, cùm alioqui Græci ipſi, qui à Miſſæ perfectæ celebratione abſtinendum diebus jejunii cenſebant ; nihilo minùs Præſanctificatis quotidie participarent abſque detrimento (uti Nicetas ipſe cenſet) ſollemnis jejunii, quod nonnulli in totam hebdomadam producebant, contenti *ſola communione & benedictione*. Longè proinde aberant ab illo dedecore, quod ipſis improperabat Humbertus, nempe *fideli participatione corporis & ſanguinis Domini quadrageſimalia diſſolui jejunia*, immo, ut addit Algerus, *uſque ad crapulam & ebrietatem ventriſque diſtenſionem*. Unde in commemoratione rerum ab Humberto Cardinale, aliiſque Legatis Romanis Conſtantinopoli geſtarum in Michaëlem Cærularium Patriarcham, ejuſque fautores, inter varios qui in ipſis damnantur errores, nulla fit mentio Stercoraniſmi : quod argumento eſt, Humbertum (quod etiam de Algero dicendum) id Græcis antea exprobraſſe, non tanquam dogma, quod ipſi profiterentur, ſed tantùm ut conſecutionem quamdam, quam ex Nicetæ objectis aliò detortis inferebat. Hæc de Græcis undecimi ſæculi, quos Humbertus in primis exagitavit.

68. Si verò ad antiquiores Græcos conſiderationem reflectamus, inveniemus neminem, qui tantam corpori Chriſti Domini labem inflixerit. Nec eſt quòd quis nobis hîc opponat Origenem, qui in commentariis ſuper Matthæum, ſub finem expoſitionis parabolæ de theſauro in agro abſcondito, de Euchariſtiæ cibo ita ſcribit. Εἰ δὲ πᾶν τὸ εἰσπορευόμενον εἰς τὸ ϛόμα, εἰς κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται· καὶ τὸ ἁγιαζόμενον βρῶμα διὰ λόγȣ θεȣ̃ καὶ ἐντεύξεως, καὶ αὐτὸ μὲν τὸ ὑλικὸν εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται. id eſt : „ Quod ſi „ verò id omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur ; „ & cibus ipſe per verbum Dei & orationem conſecratus, ſecundùm illud quidem „ ipſum quod materiâ conſtat, in ventrem abit & in ſeceſſum ejicitur. „ Secus verò accidere ait de corpore Domini. Unde non ipſum Domini corpus ſacroſanctum, (quod abſit) ſed quod eſt in Sacramento ſenſibus expoſitum, egeſtioni ſupponit. Audi Johannem Jeroſolymitanum Epiſcopum in homilia de Euchariſtia in Encæniis apud Chryſoſtomum. *Num vides panem ? num vinum ? num ſicut re-*

liqui cibi in secessum vadunt? absit, ne hoc cogites. Eodem fertur Johannes Damascenus in lib. 4. de Fide cap. 14. his verbis. *Corpus ac sanguis Christi est, ad animæ & corporis nostri incolumitatem tendens, quod nec consumitur, nec corrumpitur, nec in secessum abit; (avertat hoc Deus) verùm ad nostram substantiam & conservationem tendit.* Hæc de Græcis.

II.

69. Non levis est etiam difficultas de Latinis nonnullis, Heribaldo scilicet Autisiodorensi, & Rabano Magontiacensi Antistite: quibus Amalarium Mettensis Ecclesiæ Abbatem adjungunt. Hæc propiùs consideremus.

An Amalarius,

70. Procedente sæculo nono Guntardus quidam litteris Amalarium pulsavit, *quare non se cum majori cautela custodiret, ne ilico post consumtum sacrificium spueret: quasi sumtum corpus simul cum sputo projiceret.* Respondit Amalarius, sibi difficile esse *diu abstinere à sputo:* confidere se, modò *si mens pura fuerit & humilis in conspectu ejus, ut quod exeundum est propter sanitatem corporis, faciat exire sine dispendio animæ.* Et post aliquot facti sui rationes: *Hæc propterea dico*, inquit, *ut si fortè me ignorante, aut non consentiente exierit de ore meo ex corpore Domini; non me putes alienum à Religione Christiana, quasi contemtui habeam corpus Domini mei.* Hinc apparet mentem Amalarii fuisse, aliquid de corpore Domini posse ejici cum sputo, si quid ejus in ore spuentis remansisset. Ex hac quæstione progreditur ad aliam, à Guntardo etiam (ut conjicio) propositam, quam exponit & solvit in hunc modum. *Ita verò sumtum Corpus Domini bona intentione, non est mihi disputandum, utrum invisibiliter assumatur in cælum; an reservetur in corpore nostro usque in diem sepulturæ: aut exhaletur in auras, aut exeat de corpore cum sanguine, aut per poros emittatur, dicente Domino: „Omne quod intrat in os, in ventrem va„dit, & in secessum emittitur.„ Hoc solum cavendum est, ne corde Judæ sumam illud & ne contemtui habeatur: sed discernatur saluberrimè à ceteris cibis.* Sic Amalarius temperavit responsionem suam, ut Guntardum aliosque à curiosis illis quæstionibus revocaret: nec quidquam super hac re definiret. Sed quia tamen postremo loco subjecerat Christi vulgare effatum de communibus cibis; in eam nonnullis visus est propendere sententiam, corpus eucharisticum, quod sputamento obnoxium dixerat, emitti etiam in secessum more ceterorum ciborum. Et sunt qui huc tradant id, quod in eum scribit Ecclesia Lugdunensis in lib. de tribus epistolis cap. 40. ubi Amalarii libri *mendaciis & erroribus, & phantasticis atque hæreticis disputationibus pleni* dicuntur. Verùm aliò hæc criminatio spectat, ut patet ex Agobardi libro *de correctione Antiphonarii*, & ex alio *contra libros quatuor Amalarii Abbatis.* Cùm enim Amalarius in libris de divinis officiis, & in libro de ordine Antiphonarii, Lugdunensis Ecclesiæ morem aliquoties reprehendisset; Clericorum ejus Ecclesiæ, immo etiam Agobardi Antistitis, & Remigii ejus successoris, stomachum in se excitavit, & pro censura liberiori duriora convicia reportavit. At certè neque ex illis conviciis, neque ex prædicta epistola ad Guntardum, ullatenus conficitur, Amalarium secessui corpus sanctissimum Christi Domini supposuisse: quin immo moderatè, ut par est, de hac quæstione respondisse manifestum est.

An Heribaldus & Rabanus.

71. Eodem tempore quo hæc gesta sunt, regnante scilicet Carolo Calvo, Heribaldus seu Heriboldus, Autisiodorensis in Gallia Episcopus, varia dubia Rabano Moguntino Archiepiscopo proposuit, in his, an Eucharistia in secessum egesta, in naturam pristinam rediret, quam ante consecrationem habuerat: sic enim quæstionem proposuisse videtur ex responsione Rabani, quæ in Epistola ad Heribaldum cap. 33. sic habet. *Quòd autem interrogastis, utrum Eucharistia post*

quam consumitur & in secessum emittitur more aliorum ciborum, iterum redeat in naturam pristinam, quam habuerat antequam in altari consecraretur? superflua est hujusmodi quæstio, cùm ipse Salvator dixerit in Evangelio: „ Omne quod intrat in „ os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Sacramentum corporis & sanguinis id est, ex rebus visibilibus & corporalibus conficitur: sed invisibilem tam corporis, quàm animæ efficit sanctificationem & salutem. Quæ est enim ratio, ut hoc quod stomacho digeritur, & in secessum emittitur, iterum in statum pristinum redeat, cùm nullus hoc umquam fieri asseruerit? Aliter se habet hic locus apud Stevartium, qui hanc epistolam primus edidit sub nomine *Libri Pænitentialis* Rabani, insertis his verbis post verbum *consecraretur. Ista sententia contraria est sententiis Clementis Papæ, & aliorum multorum sanctorum Patrum, qui dicunt corpus Domini non cum ceteris communibus cibis per aqualiculos in secessum mitti.* At id glossema esse, quod è margine in textum irrepsit, scitè observarunt viri docti, in primis V. CL. Stephanus Baluzius, qui expuncto Glossemate textum hujus loci restituit modo præmisso.

72. Hæc Rabani responsio sic restituta, non parum ambigua est. Non enim ex ea satis intelligitur, an Heribaldus quæstionem duplicem proposuerit, nimirum utrum Eucharistia secessui obnoxia sit; tum utrum stomacho recepta & consumta redeat in naturam pristinam, quam ante consecrationem habuerat. An verò proposuerit unicam, nempe priori parte admissa, sive ex sua, seu ex aliorum sententia, utrum Eucharistia in secessum egesta redeat in pristinam quam habuerat naturam. Herigerus quidem qui sinceram (ut credere par est) hujus loci sententiam legit, Heribaldum etiam primum quæstionis caput Rabano proposuisse affirmat; admisisse autem Rabanum. Idem innuit auctor glossematis superioris. At unica fuisse videtur Heribaldi quæstio complexa, non duplex: quia itidem complexa est Rabani responsio. Verùm sive quæstionem de secessu proposuerit Heribaldus, sive ex sua aut aliena sententia eum admiserit; omnino ab Stercoranismi errore immunis censendus est. Nam proposuisse hominis est dubitantis quidem, sed inscientiam suam sincerè ac modestè profitentis: & simpliciter pro confesso admisisse lapsus forsan est, sed humanus; immo verò erroris expers: tum quia id obiter attingit: tum quia secessum tribuit Eucharistiæ secundùm symbola panis & vini, de quibus quærit, an redeant in naturam pristinam, quam habuerant ante consecrationem: qua in re nullum peccatum est contra fidem, nullum in corpus Domini probrum.

73. Rabano eadem solutio accommodari potest, cùm Heribaldo de symbolis interroganti responderit itidem de symbolis, si modò Eucharistiam communi aliorum ciborum legi subjecerit, ut Herigerus opinatus est. Id porro in dubium meritò revocari potest, dum ejus responsio accuratè expendatur. *Superflua est*, inquit, *hujusmodi quæstio, cùm ipse Salvator dixerit in Evangelio: Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur. Sacramentum corporis & sanguinis id est, ex rebus visibilibus & corporalibus conficitur: sed invisibilem tam corporis quàm animæ efficit sanctificationem. Quæ est enim ratio, ut hoc quod stomacho digeritur, & in secessum emittitur, iterum in statum pristinum redeat, cùm nullus hoc umquam fieri asseruerit?* Rabani responsio (ut jam dixi) complexa est, adeoque non duplicem, sed unicam arguit, & quidem complexam Heribaldi quæstionem: ac proinde etiamsi ad quæstionem accidentem responderet Rabanus, Eucharistiæ secessum concedere non nisi obliquè censendus esset. At longè etiam ab hac concessione recedere videtur responsio. Rabanus quippe superfluam esse Heribaldi quæstionem probat duplici ratione. Altera est, quòd Christus suo illo

effato nullatenus dixerit, id quod in secessum vadit, denuo redire in pristinam suam naturam. Altera, quòd nulla sit unius ex altero consecutio, nec umquam quisquam id fieri asseruerit. Deinde ad quæstionem particularem descendens Rabanus, ait magnum esse discrimen Eucharistiæ à ceteris cibis: hos non nisi ad corporis incolumitatem, illam ad animæ maximè sanctificationem institutam. Non esse proinde humili modo de ea sentiendum. Quin etiam asserere nonnullos idem esse corpus quod ex Maria natum est: sic enim proximè addit post præmissa. *Nam quidam nuper de ipso Sacramento corporis & sanguinis Domini non rectè sentientes, dixerunt hoc ipsum corpus & sanguinem Domini, quod de Maria Virgine natum est* &c. Et quidem hanc sententiam sibi non probari; sed hinc tamen apparere, quam longè abfuerit ejus auctor ab illa quam proponit Heribaldus opinione. Unde etiamsi cibi communes post egestionem resumant pristinum statum: secus accidere de Eucharistia. Explicatio genuina est, non contorta, sed Rabani dictis consentanea. Nec obest quòd idem in lib. 1. de institutione Clericorum cap. 31. scribit, *Sacramentum redigi in pastum & corporis alimentum.* Paschasius enim qui in cap. 20. Stercoranismum reprobat, ibidem ait *carnem & sanguinem Christi in nostram converti carnem & sanguinem*, & cap. 19. *non animam solam hoc mysterio pasci, verùm etiam & carnem nostram per hoc ad immortalem & incorruptionem reparari.* Sed fac Rabanum ita sensisse, aut id saltem concessisse, ut Eucharistia secessui obnoxia sit; idque consequi tum ex superiori epistola ad Heribaldum, tum ex eo quod alibi dicit, *Sacramentum redigi in pastum & corporis alimentum*: fac, inquam, ita esse: nec sic tamen quidquam detrimenti patietur Rabani illibata fides.

III.

74. Atque ut res accuratiùs expendatur, in antecessum præmittenda est Rabani sententia de reali corporis Christi præsentia in Eucharistia, & de transsubstantiatione. Utramque verò agnoscit in lib. 7. de sacris Ordinibus ad Theotmarum cap. 10. *Quis umquam crederet*, inquit, *quòd panis in carnem potuisset converti, vel vinum in sanguinem, nisi ipse Salvator diceret, qui panem & vinum creavit, & omnia ex nihilo fecit? Facilius est aliquid ex alio facere, quàm omnia ex nihilo creare.* Nihil manifestius ad utrumque probandum afferri poterat. Ecce conversionem habes, & panis in carnem, & vini in sanguinem, non qualemcumque, sed eam quæ non nisi ab omnipotenti Dei virtute perfici potest, quâ aliud ex alio fit: quæ vera est substantiæ transmutatio. Ad hæc in fine commentarii in librum Josuæ, quod manu descriptum præ manibus habemus, ait victimis legalibus successisse *novi Testamenti Sacerdotium: ubi Agni immaculati caro & sanguis in sacris altaribus cotidie offertur, & Fidelium ore in pastum animarum suarum salubriter percipitur: ut umbra legis recedente veritas pateat Evangelii per ipsum Dominum Jesum Christum.* Quæ verba, si non substantiæ conversionem, certè realem præsentiam apertè significant. Rabanus enim Christi carnem & sanguinem *Fidelium ore* sumi protestatur, non solum fide, ut Calvinistæ docent. Utrumque verò realem scilicet præsentiam & transsubstantiationem, non obscurè iterum adstruit in lib. 1. de institutione Clericorum cap. 31, de pane & vino ita scribens: *Hæc autem dum sunt visibilia, sanctificata tamen per Spiritum sanctum, in Sacramentum divini corporis transeunt.* Atque ne id referant Calvinistæ ad conversionem moralem figuræ ac virtutis; occurrit responsio ad Heribaldum jam adducta: ubi negat, *Eucharistiam*, id est symbola panis & vini, *redire in naturam pristinam quam habuerat, antequam in altari consecraretur.* Hic enim reditus quem negat, non moralis, sed realis est. Non quidem moralis. Quis enim dubitaret symbola, siquidem verâ corporis Christi præsentiâ destituta essent, post consumtionem non fore ampliùs figuram corporis Christi,

nec ipsius virtute perfusa? Nulli, ut puto, Calvinistarum aliud umquam venit in mentem. Rabanus ergo intelligendus est de reditu vero ac reali: cui proinde veram ac realem substantiæ conversionem respondere necesse est. Neque enim reditus ad id, quod amissum non est, fieri potest.

IV.

75. His constitutis, ulteriùs inquirendum, an Rabanus, siquidem secessum admiserit, eum tribuerit symbolis solis, an symbolis cum corpore Christi conjunctis. Sanè Herigerus Rabani mentem videtur explicasse etiam de ipso corpore Domini, cùm notat *quosdam diabolica inspiratione blasphemantes* mysterium, corporis Christi *secessui obnoxium fore.* Qui fuerint illi aperit paullo pòst his verbis: *Et his quidem qui dixerunt secessui obnoxium, (quod numquam antea est auditum) id est Heribaldo Autisiodorensi Episcopo, qui turpiter proposuit; & Rabano Maguntino, qui turpiùs assumsit, turpissimè verò conclusit, suus ad respondendum locus servetur.* Patet verò in his quæ ex consequentibus adversus Rabanum scribit, eum non aliam ob causam ab se impugnatum, quàm quòd ipsum corpus Domini secessui obnoxium esse sentiret. Id, inquam, patet ex hac Herigeri conclusione. *Quapropter cujus potenti virtute panis iste communis, quem cotidie sumimus, cùm sit candidus, mutatur intra nos in colorem sanguineum, vel alium humorem fluidum: ipsius potentiâ caro & sanguis ejus sumta, non in noxium & superfluum homorem, sed in carnem verè resuscitandam debet reservari conformata.* Deinde sententiam suam confirmat testimonio cujusdam Sapientis, cujus integram hac de re lucubrationem habes in Spicilegii tomo 12. Sapientem hunc eodem quo Rabanum tempore, aut certè paullo pòst vixisse puto, & ex occasione Rabanicæ epistolæ ad Heribaldum consultum adversus Rabanum sententiam protulisse, sed longè modestiùs quàm Herigerum. En ejus quædam verba ab Herigero etiam relata. *Scimus hoc sacramentum mysterio & reverentia à communibus cibis secernendum, qui naturali & necessario usu sumuntur. . . Non enim ejus excellentiam reveretur, qui secessui dicit obnoxium, sicut ceteras escas. Sed tamen eodem modo quantum ad conversionem & haustum pertinet, percipitur, videlicet trajiciendo per os, & in ventrem mittendo: ubi quid Dominus de mysterio suo agere voluerit, suæ scimus tantùm cognitum voluntati. Scimus enim consumi posse spiritali virtute: scimus & servari posse inconsumtibili perennitate; quia quæque ex his Christus elegerit, de suo Sacramento perficit . . . . Absit tamen ut tantum mysterium secessui fiat obnoxium: in quo si fortè ordo naturæ servatur, mysterium quod sola fidé conspicitur, humilietur. Si corpus in corpore ordinem servat; non violatur mysterium, quod divinitatis firmavit Sacramentum: nec spiritus amittit, quod fide integra in re corporali spiritaliter sumsit.* His verbis distinguit auctor in mysterio corporis Christi rem corpoream seu sensibilem; & spiritalem, id est invisibilem. Ejus verò sententia est, si ordo naturæ servari dicatur in re corporea, ita ut secessui obnoxia sit; inde consequi, ut *mysterium, quod fide conspicitur*, id est res spiritalis & invisibilis, seu corpus Christi, pariter *humilietur.* Etsi tamen res sensibilis communem ordinem servaret, non violatum iri mysterium, quod spiritaliter sumitur. Hunc Auctoris sensum, quantum ex ejus verbis paullo obscurioribus intelligere licet, esse existimo. Quod si probatur, probari etiam necesse est, eum quem hoc loco impugnat, non sensisse ipsum corpus Domini egestioni subjacere: sed id tantùm inferri ex eo quòd diceret, symbola cum quibus Christi corpus conjunctum est, aliorum more ciborum abire in secessum: quo admisso consequi putabant adversarii, ut ipsum corpus Domini etiam simili modo *humiliaretur.*

76. Et certè Rabanus neutiquam ipsum Christi Domini corpus, sed ad summum symbola sola communi aliorum ciborum legi subjecisse dici potest. Id mani-

festè colligitur ex ejus verbis in epistola ad Heribaldum, ubi negat Eucharistiam secundùm id, quod secessui obnoxium esse præmiserat, *redire in naturam pristinam quam habuerat, antequam in altari consecraretur.* Atqui nemo dixerit id de corpore Domini intelligi posse, quod ante consecrationem in sacramento non exsistit: sed tantùm de re illa, cujus *natura* consecratione mutatur, hoc est de pane & vino quorum symbola *in pristinam*, quam ante consecrationem habuerant, *naturam* redire negat.

Atque ut id clariùs elucescat, observandum est Rabanum distinguere in Eucharistia sacramentum à re sacramenti, ut patet ex lib. 1. de institutione Clericorum cap. 31. *Aliud est*, inquit, *sacramentum, aliud virtus sacramenti. Sacramentum enim ore percipitur; virtute sacramenti interior homo satiatur. Sacramentum in alimentum corporis redigitur: virtute sacramenti æterna vita adipiscitur.* Hic *virtutis* nomine intelligit, non effectum sacramenti, sed rem ipsam sub symbolis contentam, id est corpus & sanguinem Christi Domini, uti apparet ex his aliis ejus verbis, quæ mox subsequuntur. *In sacramento Fideles quique communicantes pactum societatis & pacis ineunt: in virtute autem sacramenti omnia membra capiti suo conjuncta & coadunata, in æterna claritate gaudebunt. Sicut ergo in nos id convertitur, cùm id manducamus & bibimus: sic & nos in corpus Christi convertimur, dum obedienter & piè vivimus.* Sic *virtutis* vocabulum pro ipsa re usurpavit cum aliis Græcis Chrysostomus hom. 17. in Epist. ad Heb. dicens exemplaria habere *typum, non virtutem: quomodo in imaginibus figuram hominis habet imago, non virtutem.* Quin etiam hoc sensu eadem voce usus est Lanfrancus in Dialogo, ubi ait, corpus Christi eucharisticum ipsum esse quod de Virgine sumtum est *quantum ad essentiam, veræque naturæ proprietatem atque virtutem.* Rabanus ergo censet, sacramentum converti in substantiam sumentium: rem verò sacramenti non ita, sed nos in eam transformari: ac proinde ejus sententia est, sacramenti rem sensilem digeri, & in secessum abire: non verò rem latentem sacramenti, id est corpus & sanguinem Christi Domini.

77. Quæ hactenus retuli, apertè (ni fallor) demonstrant, Rabanum rectè cum Ecclesia Catholica sensisse de vera corporis Christi præsentia in Eucharistia ac de transsubstantiatione: nec ipsum Christi corpus, neque (ut vero proximum est) symbola ipsa egestioni supposuisse. Etiamsi porro id de symbolis censuerit, nequaquam hac in re errasse. Scio quidem apud Algerum in lib. 2. cap. 1. *hæresim fœdissimam Stercoranistarum* traduci etiam ad eorum sententiam qui docebant, species sacramentales secessui esse obnoxias. At si verba ejus attentè expendantur, quivis facilè intelliget, id ab eo dictum, non tam propter sententiæ perniciem, quàm propter asserentium (ut putabat) temeritatem, qui quod in quæstionem vocandum non erat, liberiùs ventilare, & audaciùs definire non dubitarunt. Eam verò esse Algeri mentem, vel ex hoc patet, quòd relatis quæ contra istos assertores valere poterant argumentis ita concludit. *Quid deinceps de ipso (sacramento) fiat, si supradictæ rationes non videntur sufficere, Deo cujus est, fideliter & honestè committantur. Meliùs est enim Deo humiliter committere quod scire non possumus, quàm perversè contra eum fingere & sentire, quod tamen nescimus.* Et quidem satius fuisset si in ejusmodi quæstiones non prosiluissent homines. Sed difficile est rationi frenum imponere, cujus vaga curiositas modum nescit, nisi auctoritate divinà penitus reprimatur.

Ex dictis consequitur, Rabano perperam affingi non modò Stercoranismum, sed etiam aliud erratum, quasi omnem figuram & obvelationem removerit à sacramento, senseritque formas illas in Eucharistia sensibus conspicuas, corpori

Christi Domini proprias & inhærentes fuisse. Cùm enim ex superioribus constet, eum distinxisse sacramentum à re sacramenti; &, si quid Heribaldi quæstioni concessit, ad summum symbola sola, non ipsum corpus Dominicum (ô absit) egestioni addixisse; eumdem sacramenti formas & species sensiles à corpore Christi separasse fateri etiam necesse est.

V.

78. Unum superest, in quo Rabani fides impetitur, ex illis, quæ jam attigimus, verbis epistolæ ejus ad Heribaldum: *Quidam nuper de ipso Sacramento corporis & sanguinis non rectè sentientes, dixerunt hoc ipsum corpus & sanguinem Domini, quod de Maria Virgine natum est, & in quo ipse Dominus passus est in cruce, & resurrexit de sepulcro [idem esse quod sumitur de altari]: cui errori, quantum potuimus, ad Egilum Abbatem scribentes, de corpore ipso quid verè credendum sit, aperuimus.* Ubi notandum est verba illa, *idem esse quod sumitur de altari*, ansulis inclusa, deesse in editione Stevartiana; eaque eruditissimum Baluzium supplevisse ex libello Herigeri Abbatis, qui Rabani sententiam exponens ita habet. *Dicentibus quibusdam idem esse quod sumitur de altari, quod & illud quod natum est ex Virgine: aliis autem negantibus & dicentibus aliud esse* &c. Verùm hæc Rabani sententia non eò spectat, ut veram corporis Christi in Eucharistia præsentiam neget, cùm eam disertè adstruat, ut superiùs vidimus: sed eo modo explicanda est, quo Herigeri & alterius Anonymi sententia de duplici triplicive Christi corpore, quod *naturaliter*, id est re ipsa, unum; *specialiter*, seu secundùm speciem apparentem, diversum illi asserebant. Et verò eam esse Rabani mentem, facilè quivis concedet, si prædicti Anonymi opusculum sit ipsa Rabani ad Egilem (ut supra * conjiebam) epistola, ex qua maximè pendet Rabani sententiæ cognitio. * *Num.* 60.

V I.

79. Ceterùm epistola illa ad Heribaldum scripta est post epistolam ad Egilonem seu Egilem Abbatem: qui suam accepit non ante annum DCCCLIII, quo Abbas renuntiatus est: adeo ut altera ad Heribaldum, in qua prioris fit mentio, scripta sit anno DCCCLIV, certè ante Februarii anni DCCCLVI, quo ejus anni mense ineunte Rabanus è vivis excessit, superstite Paschasio Radberto.

VII.

80. Præter Rabanum aliosque ejus sequaces, Auctor Homiliarii ms. Ecclesiæ Lugdunensis, qui mihi videtur esse Florus Diaconus, duplex etiam Christi Domini corpus distinguit in expositione epistolæ in Cæna Domini recitari solitæ. Flori sententia. Nam relatis Christi Eucharistiam instituentis hisce verbis, *Hoc est corpus meum*, inter alia ita commentatur. *Aliud erat corpus quod loquebatur, atque aliud quod tradebatur. Corpus quod loquebatur, erat substantiale: quod verò tradebatur, mysticum. Corpus siquidem Domini mortuum est, sepultum, cælosque ascendit: corpus verò quod Apostolis in mysterio committebatur, cotidie per manus consecratur Sacerdotum.* Ne quis autem veram ac realem corporis præsentiam his verbis negari putet; quid hac de re sentiret Auctor, in præmissis ita exposuerat. *Fregit non sine utili mysterio: nam & hodie Sacerdotes corpus Domini consecrantes, non antea illud percipiunt. Nec Fidelibus tradunt, donec fregerint: ut ostendatur, quia quicumque corpus Domini ad salutem vult percipere, primùm debet illud frangere, id est investigare & discutere, quid in illo mysterio intelligatur. Quodammodo enim frangimus panem, quando sub figura ejusdem panis veritatem corporis dominici intelligimus.* Mysterium ergo illud agitur *sub figura* & specie panis: at sub illa *figura panis* continetur *veritas corporis dominici.* Sic Florus intelligebat, sic credebat: sic intelligebant & credebant, quotquot de duplici seu triplici Christi corpore cum Paschasio

disceptabant. Ex quo iterum apparet, (quod jam sæpius dixi) controversiam illam hæsisse maximè in modo loquendi. Porro vetustissimi illius Homilarii copia mihi facta est ab humanissimo viro Stephano Baluzio, penes quem tum erat.

§. VI.

De RATRAMNO *Corbeïensi Monacho : an auctor sit libri vulgati sub nomine Bertrami.*

Ratramni opera.

81. RATRAMNUS seu Rattrannus, Lupo Rotrannus, ab undecimo sæculo (quo Francica vocabula corrumpi cœpta) Bertramus, Bertrannusve, Monachus fuit Corbeïæ Gallicæ, ut temporibus illis doctus, & in Patrum lectione non mediocriter versatus. Is non pauca scripsit, in quibus libellus de Nativitate Christi ; Responsionum ad objecta Græcorum libri tres ; de prædestinatione duo : unus de trina Deitate, Hincmaro testante, & liber de anima. Et tres quidem primos typis editos habemus, non quartum, nec quintum, quem præ manibus habemus. An etiam condiderit librum de corpore & sanguine Domini, qui sub nomine Bertrami vulgatus exstat, nunc celebris quæstio est inter eruditos.

Johanni Scotto tributus liber Bertrami.

82. Ante annum Christi concepti MDCLVII. recepta erat sententia, etiam inter Catholicos omnes, librum hunc Ratramni verum esse fetum. Persuasionem auxit Anonymus Cellotianus, (is est Herigerus Abbas Laubiensis) qui librum istum Ratramno tribuere videtur. Anno jam dicto prodiit in publicum Spicilegii tomus secundus, in quo propter opus Ratramni adversùs Græcos ibi editum inserta est epistola illustrissimi Petri de Marca, tum Archiepiscopi Tolosani, ad Acherium nostrum Spicilegii editorem : qui cùm intellexisset Ratramnum ob vulgatum de Eucharistia librum malè traduci à nonnullis ; quid de hoc Ratramni libro sentiret eruditissimus Antistes, interrogaverat. Verbis respondit probè se sentire : at sententiam scripto proferre rogatus, in aliam partem abiit. In ea siquidem epistola contendit, non Ratramnum, ut recepta ferebat sententia, esse prædicti libri auctorem, sed Johannem Scottum : qui quoniam videbat se novitate sua incessere vetustatem, dissimulato Johannis proprio nomine, sub larva Bertrami seu Ratramni latere curaverit, assumto nomine isto, quod operi suo præfixerit. Eruditis nota loquor, ut clarissimi viri argumenta huc referre non sit necesse. Nova hæc sententia, ut fit, placuit non paucis ; displicuit pluribus, receptæ persuasioni adhærentibus. Accesserunt in causam Calvinistæ, quibus faventior visa est Ratramni, quàm Johannis Scotti auctoritas : nam libri scriptorem, quisquis ille tandem sit, suis partibus vindicare conantur. Ventum est ad litterarium conflictum : repetitis hinc inde libris agitata est lis, quam Catholici quique ut meri facti disceptationem spectabant. Distracta sunt hac in causa Catholicorum suffragia, aliis pro Johanne, aliis pro Ratramno sentientibus. Præceps fuit ante litis contestatæ definitionem occupatio Calvinistarum, qui librum sub Ratramni nomine Latinè & Gallicè recudi curaverunt, absque nova veterum librorum aut testimoniorum auctoritate. Quid inter hæc senserim, leve fuerit dicere : quid verò hoc de argumento invenerim, dissimulare non sinit veri ac sinceri amor, ne qua lis in posterum hac de re excitetur.

Ratramno adscribendus.

83. In Belgii partes profectus, ut jam dixi, Laubiense adii Monasterium, ubi inter codices manuscriptos bene paucos qui restant, binos reperi, unum vetustissimum, ab annis sanè octingentis exaratum, in quo continentur opuscula duo, primum de corpore & sanguine Domini, subsequens de prædestinatione ; illud unico, hoc duobus libris constans. Utriusque inscriptio & exordia ita se habent in codice ms.

msf. *Incipit liber* RATRĀNI * *de corpore & sanguine Domini. Jussistis, gloriose Princeps*, &c. Post hunc librum, *Incipit liber Ratramni de prædestinatione Dei. Domino glorioso atque præcellentissimo Regi Karolo* RATRAMNUS, &c. ut in editis. In alio codice legitur Indiculus librorum *Armarii*, id est Bibliothecæ Laubiensis, cum hoc titulo: *Anno Dominicæ Incarnationis* MXLIX, *Fratres Lobienses secum recensentes Armarium, hanc sibi repererunt haberi summam librorum.* Et infra, RATRAMNI *de corpore & sanguine Domini lib.* I. *Ejusdem de Prædestinatione Dei ad eumdem lib.* II. Ex quo intelligitur, superiorem codicem, in quo Ratramni opuscula hæc continentur, esse ipsummet qui in hoc Indiculo descriptus est anno MXLIX. ac proinde prædictum codicem ante illud tempus exaratum esse. Et certè scriptum esse sub finem sæculi noni facilè suadet ipsa scripturæ forma, quæ omnino Ratramni ætatem sapit: nec dubito quin is ipse sit codex, quo usus est Herigerus ejus loci Abbas in fine sæculi decimi.

* Sic.

84. Ex his magna nobis præjudicia suppetunt, Ratramnum esse auctorem libri, qui sub nomine Bertrami circumfertur: nimirum quòd in codice Laubiensi pervetusto Ratramni præferat nomen: quòd continentes in eodem codice habeat genuinos libros duos de Prædestinatione, qui omnium consensu Ratramno adscribuntur auctori: quòd denique Herigerus utrumque opus ipsi tribuat. His addo stili similitudinem & scribendi modum cum aliis Ratramni operibus genuinis convenientem: quo vel unico primùm argumento librum Ratramno adjudicandum esse existimaveram. Sed quilibet hac de re judicat pro suo sensu. Hæc tamen omnia non penitus evertunt conjecturam illustrissimi Antistitis, sentientis, librum hunc ab initio sub Ratramni nomine vulgatum fuisse: postea verò tempore Berengarii, id est medio sæculo XI. detractâ larvâ Johanni legitimo auctori suo restitutum.

85. Verùm si demonstrari potest, utroque illo tempore duplicis hac de re libri, geminique auctoris, Ratramni & Johannis, factam esse mentionem; huic conjecturæ factum iri satis nemo non concedet. Atqui utrumque facilè. Librum unum de corpore & sanguine Domini sub nomine Ratramni sæculo nono ac decimo comparuisse in confesso esse debet, & probant in primis codex Laubiensis & Herigerus. Eodem porro tempore visus est & alius liber de eodem argumento sub nomine Johannis Scotti. Testis Adrevaldus Floriacensis Monachus, qui de miraculis sancti Benedicti librum scripsit regnante Carolo Calvo. Is enim collegit sententias Patrum *contra ineptias Johannis Scotti de corpore & sanguine Christi*: quod collectaneum in Spicilegii tomo 12. vulgatum est. Hunc Johannis librum notare videtur Hincmarus in libro de Prædestinatione: ubi Johannis Scottigenæ errata commemorans, satis innuit, Johannem circa hoc sacramentum errasse, ut postea referam.

86. Deinde sæculo undecimo utriusque lucubratio, Ratramni scilicet & Johannis, de Eucharistia nota fuit. Johannis quidem, ut constat testimonio Auctorum, qui contra Berengarium scripserunt. Ratramni verò, teste in primis Sigeberto Monacho Gemblacensi in lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis cap. 95. ubi Ratramnus, seu (ut nonnulli codices habent) Bertramus, librum de corpore & sanguine Domini scripsisse dicitur. Porto sub initium sæculi duodecimi florebat Sigebertus, qui Berengario sene juvenis erat. Hunc Ratramni librum legisse videtur Guitmundus, qui sub finem libri I. adversus Berengarium, quatuor distinguit mutationum genera, iisdem ferè verbis, quibus Ratramnus initio libri sui tria commemorat. At si liber iste Johanni Scotto tum adscriptus fuisset, non facilè crediderim Guitmundum usurum fuisse hoc libro, quo Berengarius in patrocinium sui erroris abutebatur, quique flammis tum adjudicatus est. Hæc conjectura: cui longè præstat Sigeberti auctoritas, qui licèt de Johanne Scotto agens, (agit autem

duobus in locis) ejus libri de Eucharistia non meminerit ; numquam tamen commissurus fuisset, ut Ratramno tribueret librum, si is idem fuisset liber, quem Johannis Scotti esse, & flammis dignum suo tempore censuerant Patres Vercellenses. Et hæc sanè ratio apud me plurimum valet.

87. Si quis reponat, librum unum & eumdem utroque illo tempore, modò ab his sub Ratramni ; modò ab aliis, qui rem meliùs nossent, sub Johannis nomine memoratum fuisse ; repono & ego, etsi unus idemque liber esset, judicandum ex indiciis certioribus, quis germanus libri scriptor : alienum esse ab ingenio Johannis Scotti, hominis audacis, ne dicam temerarii, librum suum, quantumvis à catholico sensu discrepantem, sub alieno nomine publicare, & Carolo Regi offerre : eum hac fraude non usum fuisse in vulgandis libris de naturis, qui gravissimis alioqui erroribus scatent : denique hominem vix eo processurum stoliditatis & impudentiæ, ut fetum suum alteri genii penitus diversi supponat, & quidem adhuc viventi, qui falsarii fraudem sola negatione refutare possit. Porro vixisse etiam tum Ratramnum, qui sine dubio detexisset Johannis imposturam, quæ hominibus sæculi insequentis, (ut verisimillimum est) ac proinde Herigero ignota non fuisset. Itaque librum potiùs Ratramno, quàm Johanni tribuendum esse. Sive ergo unicus fuerit auctor, sive geminus ; Ratramnus Johanni Scotto præfærendus est : id est, potiùs Ratramno quàm Johanni liber, de quo agimus, adscribendus.

88. At verò duplicem fuisse cùm argumenta superiora probent, nihil sanè in contrarium opponi potest sufficiens ad elevandam ipsorum argumentorum fidem. Non inscriptio, quæ utraque Carolo Regi facta dicitur. Quidni enim uterque Caroli Calvi hortatu de eodem argumento interrogatus respondere potuit ? Certè uterque de prædestinatione scripsit : & tam Lupus Abbas Ferrariensis, quàm Ratramnus de eadem re Caroli jussu sententiam suam exposuere. Non oratio Gregoriana ab Johanne citata, testante Ascelini epistola ad Berengarium ; itidem in Ratramni libro laudata : tum quia familiare est illius ævi Scriptoribus in eadem materia eadem argumenta easdemque Patrum sententias adhibere: tum quia hæc oratio aliter à Ratramno, aliter à Johanne exposita fuit. Oratio hæc est : *Perficiant in nobis, Domine, quæsumus, tua sacramenta quod continent : ut quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus.* Johannis commentarium ita refert Ascelinus : *Quam exponendo prædictus Johannes, inter cetera Fidei nostræ contraria, ,, specie, inquit, ge- ,, runtur ista, non veritate. ,, Quod non catholicè dictum,* subdit Ascelinus, *si bene tuam vigilantiam novi, non ignoras.* Ratramnus verò hæc verba, *Dicit*, videlicet Ecclesia in hac oratione, *quod in specie geruntur ista, non in veritate ;* sic exponit, *id est, per similitudinem, non per ipsius rei manifestationem.* In hoc ergo differt Johannis expositio à Ratramni, quòd quæ verba Johanni commentarii locum habent, ea Ratramnus adhibet ut verba Ecclesiæ, quæ omnino catholicè explicat. *Dicit quòd in specie geruntur ista, non in veritate,* nempe Ecclesia hoc dicit. Explicat Ratramnus & subdit, *id est per similitudinem, non per ipsius rei manifestationem* : scilicet usurpavit vocem hanc, *veritas* pro manifestatione : quo simili modo Lanfrancus exponit hanc orationem in Dialogo contra Berengarium : *Postulat quippe Sacerdos, ut corpus Christi quod sub specie panis vinique nunc geritur, manifesta visione, sicut re vera est, quandoque capiatur. Veritas enim pro manifestatione in sacris sæpe litteris reperitur.* Denique silentium de libro Ratramni apud Berengarianos, non obstat, quo minùs Ratramno tribuendus sit. Forsan enim aut librum hunc non legerant, qui in paucis admodum Bibliothecis reperitur ; aut si legerant, eum sibi non favere existimabant. Quippe neque Herigero catholicæ veritatis assertori hic liber venit in suspicionem erroris contra præsentiam realem.

89. Erit forsan qui dicat, vulgatum Bertrami librum non videri eum, quem memorat Herigerus: siquidem Herigerus tradit, Rabanum & Ratramnum falsò reprehendisse Paschasium quasi diceret, *totiens Christum pati, quotiens Missas contingit celebrari*: quæ objectio in vulgato Bertrami libro (si bene memini) non reperitur. Verùm fortassis hæc objectio non Ratramni erat, sed quorumdam aliorum, quos verbo impersonali designat Herigerus hoc modo: *Quod autem iterum objiciunt eum dixisse* &c. aut potiùs solius Rabani in epistola ad Egilem erat hæc objectio, uti superius * exponebam. * Num. 60.

90. Hîc ex abundanti juverit observare, in Bibliotheca Thuanea exstare quoddam exemplar ms. de corpore & sanguine Domini, quod Ratramno falsò tribuitur. Nam farrago est malè consarcinata ex libro Paschasii & aliorum. Viros nihilominùs doctos aliquot fefellit farraginis conclusio ad Carolum Regem: quæ ipsissima est Hincmari peroratio libri de prædestinatione, quem Carolo Regi dedicavit. Hoc monuisse alicujus forsan momenti erat.

§. VII.

Examinatur doctrina Ratramni in libro de corpore & sanguine Domini.

91. Tria potissimùm hîc discutienda sunt: primum, quos adversarios hoc libro aggressus sit Auctor: alterum, quæ libri doctrina & fides: tertium, quo tempore scriptus liber.

I.

Ratramni duæ quæstiones.

Quales adversarios hoc in libro impugnandos sibi proposuerit Ratramnus, intelligimus ex statu quæstionis, quam initio præfigit, dividitque in partes duas. Prima, *An quod in Ecclesia ore Fidelium sumitur, corpus & sanguis Christi in mysterio fiat, an in veritate: id est utrum aliquid secreti contineat, quod oculis fidei solummodo pateat: an sine cujusque velatione mysterii hoc adspectus intueatur corporis exteriùs, quod mentis visus inspiciat interiùs, ut totum quod agitur, in manifestationis luce clarescat.* Altera pars est, *Utrum ipsum corpus sit quod de Maria natum est.* Utrumque negat Ratramnus, & quidem contra Paschasium Radbertum, ut multi volunt.

Prior non contra Paschasium.

92. Certè posterior pars contra Paschasium pugnat: at nequaquam prior, quam adeo disertis verbis rejicit Paschasius, ut mirum sit illustrissimum virum scripsisse, hac in parte Ratramnum expressisse sententiam Paschasii, qui videretur Rabano & aliis, Orientalium more, mutationem substantiæ & quantitatis in corpus Christi Latinis incognitam profiteri. Ego vero constanter assero, Paschasium in contraria sententia fuisse. Deditâ siquidem operâ probat in libri sui cap. 4. corpus Christi in Eucharistia & veritatem simul esse & figuram: & in epistola ad Fredugardum: *Si quis dicit*, inquit, *hanc carnem & hunc sanguinem sic ipsa esse absque mysterio & sacramento, nec in figura ex parte sumendam, totum dissipat.* Tantum ergo abest ut Paschasius docuerit, corpus Christi absque ullo mysterio, absque ulla figura & obvelatione in Eucharistia contineri, ut censuerit eos qui ita sentirent, totum Sacramentum dissipare.

Sed contra Haimonem.

93. Non igitur Paschasium, sed alios adversarios aggressus est in priori parte Ratramnus, quos plures fuisse intelligimus ex his ipsius verbis: *Dicunt quòd nulla sub figura, nulla sub obvelatione fiat, sed ipsius veritatis manifestatione peragatur.* At qui demum illi fuerunt adversarii? Forsan Haimo Halberstadensis Episcopus, aliique cum eo consentientes, qui, quemadmodum apud Græcos Johannes Damascenus, sic isti apud Latinos figuræ vocabulum ab Eucharistia ratione corporis Christi penitus removeri volebant. Plana est hac de re Johannis Damasceni sen-

tentia in lib. 4. de fide cap. 14. Haimonis verò itidem in tractatu de corpore & sanguine Domini. En ejus verba. *Et notandum quòd panis ille sacratus & calix signa dicuntur. Non autem hoc quantum ad carnem Christi & sanguinem accipiendum est: quod tamen quidam erronei sensibus carnis omnino dediti, mente cæcati, stolidissimè putant. Jam enim corpus & sanguis Christi non essent. Nullum* [*enim*] *signum est illud cujus est signum: nec res aliqua sui ipsius dicitur signum, sed alterius. Et omnino omne signum, in quantum esse signum deprehenditur, diversum est ab eo quod significat. Corpus ergo Christi & sanguis sacramenta dicuntur, id est sacrum signum, non sui ipsius, ut præmissum est & probatum, sed ad similitudinem sumentium re vera signa dicuntur.* Hîc duo sensus latêre possunt sub his verbis: *Panis ille sacratus & calix signa dicuntur, non autem hoc quantum ad carnem Christi & sanguinem.* Prior est, ut panis sacratus & calix sumti secundùm species accidentarias sint signa, non caro & sanguis Christi. Posterior, ut non sint signa carnis & sanguinis. Hunc posteriorem sensum esse genuinum existimo, & quidem Johannis Damasceni sententiæ consentaneum, ut probant hæc ejus verba ex lib. 4. de Fide cap. 14. *Nec verò panis & vinum corporis Christi figura sunt, (absit enim hoc) verùm ipsummet Domini corpus divinitate affectum,* &c. quæ ferè verba sunt Haimonis. Adeo autem id probat Johannes Damascenus, ut Basilium aliosque secus loquentes ita explicet. *Quod si nulli panem ac vinum corporis ac sanguinis Domini figuram esse dixerunt, quemadmodum ille divinitus afflatus Basilius; non hoc post consecrationem dixerunt, sed antequam ea oblatio consecraretur, hoc vocabulum usurparunt.*

Ex his intelligimus, tempore Haimonis, qui Rabani & Ratramni æqualis fuit, controversiam fuisse in Ecclesia, aliis dicentibus panem & vinum consecratione facta esse signa carnis & sanguinis, tametsi hæc continerent; quos *erroneos* Haimo appellat: aliis negantibus esse figuram ac signum respectu corporis Christi, quos impugnat hoc loco Ratramnus. Istorum fundamentum hoc erat, quòd *nullum signum est illud cujus est signum.* Ratramni verò momentum præcipuum hac ratione nitebatur. *Si nulla sub figura mysterium illud peragitur, jam mysterium non rectè vocitatur: quoniam mysterium dici non potest, in quo nihil est abditum, nihil à corporalibus sensibus remotum, nihil aliquo velamine contectum.* Hunc esse statum prioris quæstionis à Ratramno propositæ constat ex ejus libro: in quo si non Haimonem ipsum, at certè ejus sequaces hac in parte aggressus est, fervore contentionis aliquoties abreptus (ut fit) extra metas justæ disputationis: quod etiam ipsi accidit in libro de Nativitate Christi. Neque enim negabant Haimo eique adhærentes, corpus Christi Domini in Eucharistia, ejusque sanguinem speciebus alienis velatum esse: id enim in illo tractatu disertè confitetur his verbis: *In quo quidem Christi corpore & sanguine, propter sumentium horrorem, sapor panis & vini remanet & figura, substantiarum naturâ in corpus Christi & sanguinem omnino conversâ. Sed aliud renuntiant sensus carnis, aliud renuntiat fides mentis.* At nihilo tamen minùs nolebat Eucharistiam dici figuram & signum corporis Christi, ratus *nullum signum esse illud cujus est signum.* Qua re impugnanda Ratramnus eò progressus est, ut diceret inde consequi, nullum esse in Eucharistia mysterium, nihil velatum: quam tamen consecutionem adversarii negabant.

II.

94. Jam Ratramni hoc in loco doctrina & fides examinanda est. Id ut clariùs & faciliùs assequamur, maximè attendendum, quibus verbis controversiæ statum definiat & exponat; qua in re consentiat cum adversariis; qua in re dissideat; quæ locutiones in argumentis ipsi familiares; quis earum sensus; denique quæ ejus argumenta & conclusiones.

95. Verba quibus quæstionem primam definit, hæc sunt: *An quod in Ecclesia ore Fidelium sumitur, corpus & sanguis Christi in mysterio fiat, an in veritate? id est utrum aliquid secreti contineat, quod oculis fidei solummodo pateat: an sine cujusque velatione Mysterii hoc adspectus intueatur corporis exteriùs, quod mentis visus inspiciat interiùs, ut totum quod agitur, in manifestationis luce clarescat?* Et hoc quidem ea occasione quærit, quia dicebant aliqui, *quòd nulla sub figura, nulla sub obvelatione fiat: sed ipsius veritatis manifestatione peragitur.* Nemo non videt interesse quàm maximè, ut sciamus, quid *veritatis*, quid *manifestationis* vocabulis, in quibus controversia sita est, auctor intelligat. Quæstionis primæ status.

96. Qui Ratramni librum recèns edidit & Gallicè vertit Calvinista, *veritatis* nomine *realitatem* ac præsentiam realem exprimi fatetur: errat verò, cum *veritatis* hoc modo sumtæ, & *manifestationis* vocabula hoc in libro synonyma esse dicit. Primo enim hæc *manifestationis* interpretatio apertè pugnat, non solùm cum communi vocis notione, quæ ipsam rei nudam exhibitionem significat; sed etiam cum mente auctoris inquirentis, an corpus Christi in Eucharistia contineatur *ipsius veritatis nuda manifestatione.* Nam si *veritas* & *manifestatio* synonyma sunt, & *veritas* realitatem significat; perinde est ac si quæreretur an corpus Christi in Eucharistia contineatur *ipsius realitatis realitate:* (nam vocem *nuda*, pro nihilo ducit interpres, cui sat fuit quatuor hæc nomina reddere unicâ voculâ *réellement:*) quo ferè nihil absurdius cogitari potest. Deinde etsi ambigua esset vox illa *manifestatio;* tamen addito *nuda*, reducitur ad propriam significationem. At (quod omnem tergiversandi locum præcludit) manifestationem usurpat auctor, quatenus Fidei obscuritati opponitur. Sic enim argumentum proponit adversus eos, qui corpus Christi *nulla sub figura, sed nuda veritatis manifestatione* exhiberi dicebant. *Si secundùm quosdam*, inquit, *figuratè nihil hîc accipiatur, sed totum in veritate,* id est verè, realiter, ac manifestè, *conspiciatur; nihil hîc fides operatur.* Cur ita? *Quia cùm fides, secundùm Apostolum, sit rerum argumentum non apparentium, id est non earum quæ videntur, sed quæ non videntur substantiarum; nihil hîc secundùm Fidem accipiemus: quoniam quidquid exsistit, secundùm corporis sensus dijudicamus.* Quis, rogo, erit sensus hujus argumenti, si manifestationem pro realitate accipias? Certè ridiculus omnino erit, aut impius. Eò enim redigetur agumentum: Si corpus Christi in Eucharistia in realitate exhibeatur, locum non habebit Fides, quæ est rerum tantummodo non realium: quod sanè impium est, Si autem vertas hoc modo. Si corpus Christi in Eucharistia in realitate exhibeatur, cessabit Fides; quæ circa res tantùm non apparentes versatur. Perinde erit ac si dicas: Si dies est, sol non lucet. Utrumque enim æquè pugnat contra rectam rationem. Procedit ergo argumentum de nuda visione. Neque enim Fides repugnat eorum quæ creduntur realitati, immo quæ creduntur pleraque realia sunt: sed nudæ exhibitioni opponitur, quoniam est argumentum rerum non apparentium. Itaque istud argumentum hunc habet sensum: Si corpus Christi in Eucharistia nulla sub figura, nulla sub obvelatione exhibeatur, sed in ea forma & specie sensili, quæ ipsius propria sit; locum non habet fides: quia corpus ipsum exhibetur, non alia specie, sed propriâ formâ affectum. Hinc manifestè conficitur, Ratramnum pugnare, non adversus assertores præsentiæ realis, sed adversus eos, qui nullam figuram, nullam obvelationem in sacramento admittebant.

97. Errandi occasio Calvinistæ fuit, quòd Ratramnus veritatem seu realitatem aliquando pro manifestatione usurpat; at non vice versâ manifestationem pro realitate, ut Calvinista putavit. Quocirca observare convenit, *reale* rem exsistentem significare, non designando, an illa sit evidens & oculis exposita, necne: *manifes-*

tum verò definitè utrumque designare, nempe rem & præsentem & evidentem. Uno verbo, *reale* genus esse complectens res omnes exsistentes, sive evidentes sint, sive non sint: *manifestum* esse speciem, quæ ad res evidentes contrahitur. Quemadmodum verò genus Logicorum rectè pro qualibet specie sua usurpari potest, at non species pro genere: sic reale pro manifesto, non manifestum pro reali sumere licet.

98. Tres locos adducit interpres, quibus in errorem inductus fuit. Primus est in illa oratione Ecclesiæ ab Ratramno relata: *Pignus æternæ vitæ capientes humiliter imploramus, ut quod in imagine contingimus sacramenti, manifesta participatione sumamus.* Ubi clarum est, inquit Calvinista, manifestam participationem sumi pro vera ac reali perceptione. Neque enim postularet Ecclesia Christi corpus palam & in aperto intueri. Et hoc aliud erratum est interpretis. Ut enim dissimulem, quòd hæc verba non sunt ipsius Ratramni, sed Ecclesiæ; quòd extra statum quæstionis referuntur: ut, inquam, hæc aliaque dissimulem, sensus Ecclesiæ in hac oratione is est, ut *quod in imagine contingimus sacramenti*, hoc est sub specie panis & vini; *hoc*, id est corpus Christi, *manifesta participatione sumamus*, id est manifesta visione in cælo possideamus. Nec vacat quòd in ms. codice Laubiensi legitur *in imagine*, pro eo quod in editis habetur *imagine* sublata præpositione.

99. Hunc verò esse Ecclesiæ sensum patet ex alia oratione, quam etiam tralator ex Ratramno adducit in hunc modum: *Perficiant in nobis, quæsumus, Domine, tua sacramenta quod continent: ut quæ nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus.* Nam eò spectat hæc oratio, ut *quæ nunc*, hoc est, in hac vita, *specie* & sub mysterio *gerimus*; in alia vita *rerum veritate capiamus*, id est *manifesta visione*, uti explicat Lanfrancus. Audi Ratramnum eodem modo explicantem. *Dicit quòd in specie gerantur ista, non in veritate; id est per similitudinem, non per ipsius rei manifestationem.* Ecce, inquis, veritas pro manifestatione usurpatur. Rectè: sed ita ut veritatis significatio transferatur ad significandam manifestationem; non manifestatio ad strictim significandam veritatem seu realitatem. Et tamen vice versa explicavit Calvinista, & contra Ecclesiæ sensum & contra Ratramni propositum.

100. Secundus locus ab interprete prolatus est, quòd ex Ratramno pignus & imago *significant rem cujus sunt, non manifestè ostendunt*: id est *non realiter*, inquit. Certè realitatem importat manifestatio, sed realitati addit visionem. Utrumque porro hoc nomine intellexit Ratramnus, ut patet exemplo allato corporis Christi, *quod nunc per similitudinem*, id est per externam sacramenti speciem, *ostenditur; in futuro per manifestationem revelabitur.*

101. Tertius locus desumitur ex secunda oratione Ecclesiæ quam superiùs retuli & exposui. Quartus est sub finem libri, ubi Ratramnus probare volens, aliud esse corpus Christi in Eucharistia, aliud quod natum est de Beata Virgine, ait, *quòd non parva differentia sit inter corpus quod per mysterium exsistit, & corpus quod passum est & sepultum & resurrexit: quoniam hoc proprium Salvatoris exsistit, nec in eo vel aliqua figura, vel aliqua significatio, sed ipsa rei manifestatio cognoscitur.* Quo in loco, inquit Calvinista, ut in aliis, *manifestatio* pro *realitate* accipitur. Miror sanè eo usque progredi hominem, ut tam apertæ sententiæ fucum faciat. Quis bona fide Auctoris verba legens statim non concedat, hîc manifestationem in proprio significatu sumi oportere? Neque enim umquam vox aliqua detorqueri debet ad metaphoricum sensum, nisi manifesta ratio persuadeat, proprium loco non convenire. Jam verò dic, quæso, quid obstat, immo quid non cogit manifestationis vocabulum in proprio sensu hîc usurpari? Id exigit auctoris scopus generalis, ut superiùs demonstratum est: id etiam postulat consequentia hujus loci. Auctor enim hîc totus est in assignando discrimine, quod intercedit inter corpus Christi in Eu-

charistia, & corpus quod passum est. Unum verò in eo reponit, quod corpus eucharisticum figurarum velamentis obtegitur; corpus quod passum est, manifestè conspiceretur. Atqui quod conspiciebatur, reale quidem erat, sed realitati manifestatam exhibitionem superaddebat. Quòd reale erat, convenit cum eucharistico: quòd manifestum & oculis subjectum, differt ab eodem.

102. Hæc fusiùs tractanda fuere, quoniam semel constituto & intellecto quæstionis statu, qui ex notione *manifestationis* & *veritatis* pendet, ut fatetur Calvinista; planior est Ratramni hoc in libro doctrina & fides. Atqui certis ac necessariis, ut puto, argumentis demonstravi, manifestationem à Ratramno in propria notione sumi, id est pro nuda rei exhibitione: ac proinde constat eum agere, non contra realis præsentiæ assertores, sed contra eos, qui omnem figuram à sacramento removebant.

103. Id etiam perspicuum est ex iis rebus, in quibus Auctor cum adversariis consentit. Nemo Calvinistarum negaverit, Ratramni adversarios realitatem admisisse. At Ratramnus hac in re non modò non contradicit, sed etiam declarat eos *fideliter* hoc credere: exprobrat verò quòd excludendo figuram à sacramento, fidem suam evertant. En ipsius verba: *Cernit sublimitas vestra, Princeps gloriose, quò taliter sentientium intellectus evadat. Negant quod affirmare creduntur; & quod credunt, destruere comprobantur. Corpus etenim sanguinemque Christi fideliter confitentur, &c.* Qua ratione *fideliter confitentur?* nimirum in sententia ipsius Ratramni: aliàs non diceret eos id *fideliter* credere. Atqui jam dicebamus eos realitatem admisisse. Ratramnus ergo etiam admisit. Id ampliùs declarat in posteriori parte his verbis: ***Corpus Christi quidem sanguinemque fideliter credis: sed si perspiceres, quia quod credis, nondum vides.*** In tantum ergo corpus Christi *fideliter* credere Ratramno censebantur adversarii, si perspicerent, hoc est crederent & intelligerent quia quod in Eucharistia credebant, necdum videbant. Itaque sentiebat Ratramnus eos rectè sentire credendo realem præsentiam; sed errare in eo quòd putarent, illud ipsum quod videbant, esse veram corporis Christi formam.

Consensus cum adversariis.

104. At enim, inquis, utrique corpus Christi credebant, Ratramnus scilicet, & ipsius adversarii: sed suo quisque modo. Verùm ut quis aliquod mysterium *fideliter credere & confiteri* dicatur, non sufficit, ut id quovis modo credat; sed ut eo modo, quo credendum est, aut certè eo modo quo credi oportere putat is qui loquitur. Corpus Christi in Eucharistia credunt Catholici, credunt & Calvinistæ; suo utrique modo. Et tamen quis Calvinistarum dixerit umquam, Catholicos id *fideliter*, id est rectè credere? Porro si Ratramnus Calvinistarum errore tenebatur, longè aberat ab eorum persuasione quos impugnat, quos realis præsentiæ cultores fuisse concedunt Calvinistæ: longè itidem ab ea confessione, ut adversarios suos de Eucharistia rectè sentire fateretur. Fatetur tamen: ac proinde in realis præsentiæ fide cum illis conveniebat.

105. Et quidem eam fuisse Ratramni fidem probant variæ locutiones orthodoxæ, quibus uti consuevit. Quis enim catholicè sensisse neget eum qui dicit, in Eucharistia *exteriùs* panem & vinum *in specie prætendi*, *interiùs* carnem Christi & sanguinem *contineri*; panem & vinum in Christi corporis carnem & proprii cruoris undam *omnipotenti virtute spiritaliter converti, transponi*; tum *verè per mysterium in corporis & sanguinis converti substantiam; Christi corpus effici, non quidem visibiliter, sed invisibiliter, operante invisibiliter Spiritu-sancto; figuram esse secundùm speciem visibilem, at secundùm invisibilem substantiam corpus & sanguinem Christi verè exsistere*; denique panem & vinum post consecrationem *non hoc jam esse quod priùs fuere.* Quis, umquam, hæc legens non consentiat, eum qui sic loquitur, rectè de

Locutiones orthodoxæ.

præsentia reali & de transsubstantione sentire? Atqui hæc apud Ratramnum in prædicto libro leguntur.

106. In prima enim parte ita scribit. *Exteriùs quidem panis, quod antè fuerat, forma prætenditur, color ostenditur, sapor accipitur: ast interiùs longè aliud multoque pretiosius multoque excellentius intimatur, quia cæleste, quia divinum, id est Christi corpus, ostenditur, quod non sensibus carnis, sed animi fidelis contuitu vel adspicitur, vel accipitur, vel comeditur. Vinum quoque quod sacerdotali consecratione Christi sanguinis efficitur sacramentum, aliud superficie tenus ostendit, aliud interius continet. Quid enim aliud in superficie quàm substantia vini conspicitur? At interius si consideres, jam non liquor vini, sed liquor sanguinis Christi credentium mentibus & sapit dum gustatur, & agnoscitur dum conspicitur, & probatur dum odoratur.*

107. Item: *Panis qui offertur ex frugibus terræ cùm sit assumtus, in Christi corpus, dum sanctificatur, transponitur: sicut & vinum cùm ex vite defluxerit, divini tamen significatione mysterii efficitur sanguis, non quidem visibiliter; sed sicut ait præsens Doctor (Ambrosius) operante invisibiliter Spiritu-sancto. Unde & sanguis & corpus Christi dicuntur: quia non quod exteriùs videntur, sed quod interiùs divino Spiritu operante facta sunt, accipiuntur: & quia longè aliud per potentiam invisibilem exsistant, quàm visibiliter appareant.*

108. Ad hæc: *Tunc verè intelligetis, non, sicut infideles arbitrantur, carnem meam à credentibus comedendam; sed verè per mysterium panem & vinum in corporis & sanguinis conversa substantiam, à credentibus sumendam.* Præterea, *Ex his omnibus*, inquit, *quæ sunt hactenus dicta, monstratum est, quòd corpus & sanguis Christi, quæ Fidelium ore in Ecclesia percipiuntur, figura sunt secundùm speciem visibilem: at verò secundùm invisibilem substantiam corpus & sanguis verè Christi exstant.* Denique, ut alia id genus omittam, sic de adversariis loquitur: *Corpus etenim sanguinemque Christi fideliter confitentur: & cùm hoc faciunt, non hoc jam esse quòd priùs fuere, procul dubio protestantur*, &c. Hæ sanè locutiones omnino sapiunt catholicam fidem: satisque demonstrant auctorem non aliter sensisse quàm Catholicos omnes, qui sic eo tempore mentem suam de Eucharistia exprimere solebant.

Ratramni argumenta & probationes.

109. Age nunc videamus quò ferant auctoris argumenta. Ea triplicis sunt generis. Alia enim à ratione; alia à comparatione cum aliis sacramentis & figuris; alia ab auctoritate Patrum desumuntur.

110. Argumenta duo sunt à ratione petita. Primum: *Si nulla sub figura mysterium illud peragitur, jam mysterium non ritè vocitatur.* Quid ita? *Quoniam mysterium dici non potest, in quo nihil est abditum, nihil à corporalibus sensibus remotum, nihil aliquo velamine contectum.* Hæc verba manifestè declarant, Ratramni intentum & argumentum non procedere nisi contra eos, qui nihil abditum, nihil à corporalibus sensibus remotum, nihil velamine contectum; sed totum manifestum & propalatum in Eucharistia esse contendebant, ut jam dixi.

111. Alterum argumentum profertur hoc ferè modo: Secundùm id corpus Christi dici non potest, secundùm quod in pane & vino *nulla permutatio facta cognoscitur.* Atqui secundùm externam panis & vini speciem nulla percipitur facta permutatio. *Nihil enim hìc vel tactu, vel colore, vel sapore permutatum esse deprehenditur. Si ergo nihil est hìc permutatum, non aliud quàm ante fuit. Est autem aliud: quoniam panis corpus, & vinum sanguis facta sunt.* Ergo permutatio *facta non est secundùm speciem formamque rerum visibilium*, id est secundùm speciem externam. Hìc duas permutationes distinguit Ratramnus, unam visibilem, aliam invisibilem; utramque veram atque realem, quippe quâ *aliud fit quàm ante fuit.* Priorem negat in Eucharistia, posteriorem admittit: quæ non est aliud quàm permutatio substan-

tiæ

tiæ panis & vini, remanente specie externa. Nam in pane & vino præter formam visibilem nihil, in quo permutatio vera facta sit, nisi substantia cogitari potest. Ad perspiciendam vim hujus argumenti observandum est, triplicem à Ratramno distingui mutationem, nempe generationem, corruptionem, & transmutationem. Duas priores in Eucharistia negat. Tertiam verò, nempe transmutationem, dividit in duas: unam accidentium, prout fit *in rebus qualitatis varietatem patientibus, verbi gratiâ, quando quod nigrum fuerat, in album transmutatur*: aliam ipsius rei, adeoque substantiæ. Primam in Eucharistia non admittit, sed secundam, quæ est ipsamet panis & vini in corpus & sanguinem Christi transmutatio substantialis.

Nec aliò spectant auctoris argumenta ex comparatione petita, quæ tria sunt. Unum est: Sicut aqua baptismatis *superficie-tenus elementum est, interiùs virtus vitalis est*: ita *Christi corpus & sanguis superficie tenus considerata, creatura est mutabilitati corruptelæque subjecta: si mysterii verò perpendis virtutem, vita est participantibus se tribuens immortalitatem.* In hoc sita est comparatio, quòd sicut virtus in aqua baptismali residens, quam multi Theologorum veram ac realem esse dicunt, sensibus non percipitur; ita nec corpus & sanguis Christi in Eucharistia. Eadem ratio est de sequenti comparatione sumta ex nube in qua dicit Apostolus Patres antiquos fuisse baptizatos: quem baptismum verum fuisse Auctor existimasse videtur.

112. Tertia comparatio, mannæ scilicet cum Eucharistia, plus difficultatis habet. Sic enim eam instituit Auctor, ut sicut Christiani in Eucharistia, ita quondam antiqui Patres in manna corpus & sanguinem Christi perceperint. Atqui, inquient adversarii, Patres antiqui figuram dumtaxat & virtutem corporis Christi perceperunt in manna. Ergo etiam hoc solum Christiani Eucharistia percipiunt.

113. Verùm si hoc argumentum aliquo modo pugnat contra Ecclesiæ Catholicæ fidem, ad rectum sensum ex aliis Auctoris argumentis, & ex destinato ipsius scopo reducendum est. Deinde id æquè pugnat contra Calvinistas, qui negant parem fuisse virtutem in veteris Testamenti figuris, atque in Eucharistia: cùm in illis non nisi vacuam significationem; in hac virtutis abundantiam agnoscant. Ad hæc, forsan alludit Ratramnus ad illud Tertulliani in lib. de carne Christi cap. 6. ubi ait, Filium Dei in veteri Testamento jam tunc alloqui, & liberare, & judicare humanum genus edidicisse *in carnis habitu, non natæ adhuc, quia nondum morituræ*. Denique in eo comparatio instituta est, quòd corpus Christi utrobique, id est in manna & in Eucharistia sit *spiritaliter*, sed non eodem modo. Nam in manna erat *spiritaliter* secundùm nudam figuram: in Eucharistia itidem *spiritaliter*, sed per ipsam substantiam, quæ spirituali, id est invisibili modo ibi exsistit.

114. Postremò argumenta, quæ ex Patribus, scilicet Augustino & Ambrosio, depromit Auctor, id unum probant, mysteria corporis Christi *sub figura* celebrari; & aliud esse sacramentum, aliud rem sacramenti: quod ultro fatemur Catholici omnes.

115. Jam tandem prioris hujus partis conclusionem consideremus. *Ex his omnibus*, ait, *quæ sunt hactenus dicta, monstratum est quòd corpus & sanguis Christi, quæ Fidelium ore in Ecclesia percipiuntur, figura sunt secundùm speciem visibilem: at verò secundùm invisibilem substantiam, id est divini potentiam Verbi, corpus & sanguis verè Christi exsistunt.* Conclusio hæc omnino catholica est, ut ex superioribus satis intelligitur. Ex quibus omnibus infero, Ratramni sententiam in hac priori parte à Fide catholica nequaquam recedere, sive statum quæstionis, sive loquendi modos, sive consensum cum adversariis, sive argumenta & conclusionem spectes. Conclusio prioris partis.

116. In præmissa conclusione duo animadvertenda sunt, nempe mentem fuisse

Auctoris, Christi corpus & sanguinem in Eucharistia *Fidelium ore* percipi, & *secundùm invisibilem substantiam* in ea exsistere. Ex primo convincitur mala fides aut temeritas Calvinistæ interpretis, qui Gallicè vertit Auctoris hunc locum ad verba sancti Augustini : *Cernimus quòd Doctor iste mysteria corporis & sanguinis Christi sub figura dicit à Fidelibus celebrari : nam carnem illius sanguinemque ejus sumere carnaliter, non religionis dicit esse, sed facinoris.* Hunc, inquam, locum ita Gallicè reddidit malè fidus interpres : *Chacun voit que ce Docteur veut que ce soit figurément, que les mysteres du corps & du sang de Jesus Christ sont celebrez par les Fidèles. Car il dit que prendre sa chair & son sang de la bouche du corps, c'est un crime & non pas un acte de religion.* Uno in versu sunt duo facinora. Primum, quod *sub figura* vertit *figurément*, uti etiam pag. 2. Non enim ait Auctor hæc mysteria *in figura* celebrari, sed *sub figura* quæ corpus Christi velet, non excludat. Alterum, quòd hæc verba, *carnem illius sanguinemque ejus sumere carnaliter*, ita reddidit, *prendre sa chair & son sang de la bouche du corps:* quasi Auctor sentiat facinus esse credere, corpus Christi *ore corporis sumi :* cùm è contrario in præmissa conclusione disertè profiteatur, corpus & sanguinem Christi Domini in Eucharistia *Fidelium ore percipi ;* & initio libri sui *ore Fidelium sumi :* quod longè abest ab errore Calvinistarum, qui cùm veram Christi corporis in Eucharia præsentiam negent, negant etiam illud *Fidelium ore sumi*, sed tantum *fide ac mente* percipi affirmant. Non dubito quin ea in versione alia plura peccata sint, quæ aliis examinanda relinquo.

Tralator arguitur.

Pag. 24. & 25.

117. In eadem conclusione alterum obervandum est, Christi corpus in Eucharistia exsistere secundùm invisibilem substantiam, id est divini potentiam Verbi. Quid *substantiæ*, quid *potentiæ* nomine hoc loco intelligat Auctor explicandum. Substantiæ vocabulum aliquando sumit pro rei forma & specie sensibili : ut, *Quid enim aliud*, inquit, *in superficie, quàm substantia vini conspicitur ? Gusta, vinum sapit : odora, vinum redolet : inspice, vini color intuetur. At interiùs si consideres, jam non liquor vini, &c.* Et in parte secunda relato sancti Ambrosii testimonio : *Secundùm creaturarum substantiam quod fuerunt ante consecrationem* panis & vinum, *hoc & postea consistunt.* Ubi Auctor substantiæ nomen sumit pro specie externa & corporea (ut ita dicam) substantiæ. Unde & alibi dicit : *Corporaliter nihil in eis cernitur esse permutatum.* Aliquando verò idem vocabulum usurpat tam pro re ipsa visibili substantiæ, quàm pro ipsa invisibili & occulta. Ut cùm initio libri ait *fidem esse non earum quæ videntur, sed quæ non videntur substantiarum*, id est rerum. Aliquando denique pro sola rei substantia invisibili. Sic in medio primæ partis, de Christo agens : *Sicut ergo*, inquit, *paullo antequam pateretur, panis substantiam & vini creaturam convertere potuit in proprium corpus, quod passurum erat ; &c.* Et infra ad locum Augustini ait, *verè per mysterium panem & vinum in corporis & sanguinis Christi conversa substantiam à credentibus sumi.* Quibus in locis substantiæ nomine cùm non significet externam panis & vini formam, quam Christi esse negat ; dicendum est designari utriusque rei substantiam, quæ illâ formâ & specie obvelatur.

118. Denique *potentiæ* nomine ipsam invisibilem rei substantiam itidem intelligit in superiori conclusione, atque etiam in his primæ partis verbis: *Secundùm namque quòd utrumque corporaliter contingitur, species sunt creaturæ corporeæ*, scilicet panis & vinum : *secundùm potentiam verò quod spiritaliter factæ sunt, mysteria sunt corporis & sanguinis Christi.* Hic *potentiæ* nomine significat ipsam rei naturam & substantiam, eum ad modum quo vox δύναμις apud Græcos non raro usurpatur, & virtutis nomen apud Latinos, sicuti apud Lanfrancum in Dialogo contra Berengarium : aut certè intelligit potentiam Verbi residentem & præsentem cum natura humana, id est ipsam Christi substantiam & essentiam, ipsam vitam, *quæ non oculis*

apparet corporeis, sed fidei contuetur adspectu: denique ipsum *corpus Christi, non corporale, sed spiritale,* ut passim in secunda parte loquitur, id est non visibile, sed invisibile. Sic enim interpretanda esse hæc verba, docet Auctor his aliis: *Quod si spiritale, jam non visibile, neque palpabile.* Et infra: *Quomodo ergo divini spiritus corpus esse dicitur? secundùm hoc utique quòd spiritale est, secundùm quòd invisibile consistit & impalpabile, ac per hoc incorruptibile.* Hæc de priori parte hujus libri.

III.

119. In posteriori parte id unum molitur Auctor ut probet, & ratione, & auctoritate, corpus Christi in Eucharistia non idem esse quod natum est ex Maria Virgine, quod passum, mortuum, ac sepultum est: quia in corpore Christi naturali naturæ veritas erat manifesta: in Eucharistia sub mysterio velata: hîc corpus invisibile & spiritale: illic visibile & palpabile. Illud *ossibus & nervis compactum, & humanorum membrorum lineamentis distinctum: hoc nullis nervis ossibusque compactum, nulla membrorum varietate distinctum, nulla rationali substantia vegetatum, nullos proprios potens motus exercere.* Quæ omnia de Christi Domini corpore eucharistico tradunt catholici Doctores. Etsi enim corpus istud cum tota membrorum integritate in Eucharistia contineatur, insitque anima corpori cum divinitate; tamen neque membra in statu naturali consistunt, neque anima vitales actus exercet. *Quidquid enim,* ut subdit Ratramnus, *in ea* carne *vitæ præbet substantiam,* seu alimentum; *spiritalis est potentiæ & invisibilis efficientiæ divinæque virtutis,* non animæ vegetantis per actus vitales.

Posterior pars libri examinatur.

120. Unum hîc opponi potest, scilicet Auctorem eodem modo comparare panem cum Christi corpore vero & naturali, atque cum mystico, quæ est Ecclesia: hæc enim ipsius verba sunt. *Et sicut non corporaliter, sed spiritaliter panis ille credentium corpus dicitur: sic quoque Christi corpus non corporaliter, sed spiritaliter necesse est intelligatur.* Idem etiam ait de vino, *qui sanguis Christi dicitur*; & de aqua, *quæ populi gestat imaginem. Igitur si vinum illud sanctificatum per ministrorum officium in Christi sanguinem corporaliter convertitur; aqua quoque quæ pariter admista est, in sanguinem populi credentis necesse est corporaliter convertatur. Ubi namque una sanctificatio est, una consequenter operatio: & ubi par ratio, par quoque consequitur mysterium. At videmus in aqua secundùm corpus nihil esse conversum. Consequenter ergo & in vino nihil corporaliter ostensum. Accipitur spiritaliter, quidquid in aqua de populi corpore significatur. Accipiatur ergo necesse est spiritaliter, quidquid in vino de Christi sanguine intimatur.*

121. Hæc verba, fateor, duriuscula sunt, si crudè ac rigidè accipiantur. Sed si pugnant contra Catholicos, certè Calvinistis non favent magis. Nullus enim Calvinistarum dixerit, eodem prorsus modo mysticum Christi corpus, id est Ecclesiam, in Eucharistia significari & exsistere, ac verum Christi corpus. At videndum est, in quo sita sit comparatio. Huc totus incumbit Ratramnus, ut probet corpus Christi eucharisticum non esse omnino idem atque illud, quod natum est ex Maria Virgine: nempe quia illud nudum & oculis subjectum erat in statu naturali: hoc verò non ita, sed modo spiritali in sacramento exsistit sub specie panis & vini. Ex quo infert, hîc corpus esse non *corporaliter*, scilicet quantum ad speciem corpoream; sed *spiritaliter*, secundùm exsistendi modum; adeoque conversionem esse non *corporalem*, sed *spiritalem*: qualis reperitur in pane & in aqua ratione Ecclesiæ seu populi credentis, cujus figuræ sunt. Ratramnus ergo utrumque, id est corpus Christi verum ac mysticum, ait esse in Eucharistia *spiritaliter*, sed non in eodem gradu. Corpus quippe Christi mysticum est in sacramento per symbolorum significationem: corpus Christi verum etiam per ipsam substantiam, sed spiritali modo exsistentem. Siquidem ex ipso Ratramno in priori libri parte, panis & vinum *verè*

in mysterio in corporis & sanguinis convertuntur substantiam. Unde sic loquitur in posteriori : *Exteriùs igitur quod apparet, non est ipsa res sed imago rei : mente verò quod sentitur & intelligitur, veritas rei :* quod nusquam de Ecclesia dicit.

122. At, inquis, corpus Christi & sanguinem quod Ecclesia celebrat, dicit esse *tanquam pignus & imaginem.* Respondet Johannes Damascenus in lib. 4. de Fide cap. 8. figuras rerum futurarum idcirco illa dici, *non quòd non verè corpus ac sanguis Christi sint, sed quòd nunc quidem divinitatis Christi per ea participes efficiamur : tunc autem intellectuali modo, ac per solum adspectum.* Hæc dicta sint de illa comparatione, in qua si Ratramnus tantisper justæ comparationis modum excessit, eam ad rectum sensum & ad rectam rationem explicari par est : uti explicari debent verba Jacobi à Vitriaco in Historiæ occidentalis cap. 38. ubi ait, *formas panis & vini utrumque Christi corpus, verum scilicet & mysticum designare.* Neque enim Auctoris cujusquam sententia expendenda est ex uno aliquo argumento, multo minùs ex comparatione, quæ sæpius iniqua est : sed ex ipsius disputationis scopo, principiis, argumentis, & conclusione : quæ omnia in Ratramni libro collimant ad catholicam fidem, id est ad doctrinam veræ ac realis præsentiæ & transsubstantiationis.

123. Hoc ipsi adverterunt, & confessi sunt Centuriatores Magdeburgenses, in centur. 9. cap. de Doctrina, his verbis : *Transsubstantiationis habet semina Bertramus : utitur enim vocabulis commutationis & conversionis.* Sic illi ingenuè. Quo magis mirari subit, Calvinistas realis præsentiæ & conversionis hostes, tam iniquè nunc sibi vindicare Ratramnum.

124. Dicent forsan, Ratramnum sibi concedi à nonnullis Ecclesiæ Catholicæ Doctoribus, qui Bertrami librum ut catholicæ Fidei oppositum habent. Verùm alii ex adverso, non minùs religiosi & catholici, repugnant : utrique verò consentiunt, non pauciora in eo argumenta pro reali præsentia & conversione reperiri, quàm pro dogmate Calvinistarum. Quapropter non debebat ab iis afferri pro defensione sui erroris, tamquam palmarius auctor, ex quo totius controversiæ causa decernenda sit ac dirimenda : at súmmùm ut medius ac dubius, qui catholicam sententiam verbis idemtidem subobscuris implicarit.

125. Ad nostros, id est Catholicos quod attinet, liberaliores quidam fuere in hæreticos, eis permittendo Auctorem, quem majores nostri catholicum semper habuere. Dura sint aliqua & ad explicandum difficilia in Ratramno : sed tota controversiæ moles & vis in catholicam veritatem incumbit. Porro non *ex levi sono verborum, sed ex intentione dicentis æstimanda sunt quæ dicuntur. Dicentis autem intentio, cùm jam persona defuncta est, ex communione religiosiùs æstimatur,* ut rectè docet Facundus Hermianensis in lib. 10. cap. 5. Quippe ut idem in lib. 9. cap. 15. habet, *solitum est prudentiæ ac pietatis catholicæ ex indubitatis atque evidentibus, & firmare ambigua & latentia declarare :* non verò, *quemadmodum calumniantium hæreticorum mos est, ex dubiis & obscuris quæ certa & manifesta sunt malè interpretari.*

Duacensium judicium de Ratramni libro.

126. Hanc regulam secuti sunt Doctores Duacenses, in Indice librorum expurgatorio ita scribentes de Ratramni libro, de quo agimus. „ Nihil reprehensibile in „ eo est præter obscuritatem elocutionis hominis, & vocum quarumdam sententiarumve ineptam vel usurpationem, vel interpretationem : quæ si scholio marginali aut præfixo, aut subjuncto exponerentur ; & sensus & scopus Auctoris judicarentur. Denique quædam videntur ab hæreticis assuta sub libri finem. Ex „ Scripturis & Patrum monumentis probat in Eucharistia figuratum quiddam „ agnoscendum distinctum à Christo. Docet catholicam transsubstantiationem. „ Quapropter quæcumque alia de differente corpore, figura, imagine, potentia,

„ virtute loquitur, non sunt Calvinisticè accipienda de energia & vi Eucharistiæ: „ sed de eo quod per omnipotentiam Dei effectum sit intrinsecùs; deque Deo ipso „ omnipotente, ut sese declarat in fine prioris quæstionis. Porro duo illa difficillima, partim quòd videtur sensisse, non magis Christi corpus in Eucharistia esse „ quàm populi, & quòd in mysterio geritur in Ecclesia, non posse Deum dici; „ de externa specie sunt item accipienda: cùm toties verum Christum post consecrationem asseveret, & transsubstantiationem doceat: vel sunt ab hæreticis in„ serta atque assuta." Hæc genuina Doctorum Duacensium censura, quam vellem ut sequerentur alii catholici Doctores: ut certè secuti sunt hoc sæculo Scriptores non pauci, ex quibus est Miræus in notis ad Sigeberti librum de Scriptoribus Ecclesiasticis, & Mauguinus in Apologia Gothescalci. Scio Bertrami librum in Indice jussu Clementis octavi edito repudiatum, & in secundam classem relatum. At cùm hæc classis contineat libros, *qui propter doctrinam quam continent non sanam, aut suspectam, aut quæ offensionem etiam in moribus tantùm fidelibus afferre potest rejiciuntur, etiamsi Auctores à quibus prodiere, ab Ecclesia numquam descierint*; nihil inde in Ratramni fidem inferri potest, nisi quòd ob duriores quasdam & obscuriores sententias, suspectam doctrinam visus est continere.

127. Ceterùm ut ad id unde digressus sum, me referam, quod in hac posteriori parte contendit Ratramnus, corpus Christi eucharisticum non esse idem quod ex Maria Virgine natum est; nequaquam officit catholicæ veritati: cùm hæc quæstio maximè sita sit in modo loquendi, non in re ipsa, ut superiùs demonstravi. Neque enim Ratramnus eam alio modo intellexisse videtur, quàm Herigerus & alii realis præsentiæ & conversionis defensores: siquidem utrorumque eadem ferè sunt argumenta, & Herigerus ipse numquam alio modo Ratramnum intellexit. Certè Ratramnus ipse qui in posteriori parte negat, corpus eucharisticum esse idem quod passum est, id non obscurè admittit in priori parte circa medium his verbis: *Sicut ergo paullo antè quàm pateretur, panis substantiam & vini creaturam convertere potuit in proprium corpus, quod passurum erat, & in suum sanguinem, qui pòst fundendus exstabat: sic etiam*, &c. Cùm ergo hunc loquendi modum aliquando admittat Ratramnus, aliquando rejiciat; manifestum est eam controversiam in modo loquendi hæsisse.

Neque verò mirum videri debet, veteres illos ante invectas damnatasque in Eucharistiam hæreses, cùm primùm philosophari hac de re Theologi cœperunt; non ita accuratè aliquando fuisse locutos de quæstionibus accidentariis, tametsi in veri corporis, veræ præsentiæ & conversionis confessione omnes convenirent. *Improbatio quippe hæreticorum facit eminere quid Ecclesia sentiat, & quid habeat sana doctrina*, inquit Augustinus in lib. 7. Confessionum cap. 19. Optandum quidem fuisset, ut de modo quo Christi corpus est in Eucharistia, non fuissent agitatæ quæstiones, cùm *modus ejusmodi* sit, ut loquitur Johannes Damascenus, *ut nulla ratione indagari queat*. Sed quando huc se semel intrusit humana Philosophia, simul exortæ sunt lites infinitæ, quibus reprimendis utilius fuisset vacasse Theologos, quàm iis dirimendis & explicandis. Ceterum nemini incredibile videbitur, quòd tantopere disceptarit Ratramnus cum aliis de hoc modo loquendi, si animo recogitet, eum hæreseos insimulasse Monachum quemdam, qui animam in universis hominibus eamdem esse asserebat, ut inferiùs videbimus: quod modò sub distinctione Philosophi docent.

IV.

128. Superest investigandum quo anno librum suum scripserit Ratramnus: quod difficile est accuratè definire. Crediderim id factum eodem tempore, quo Johan- Ratramni liber quo tempore scriptus.

nes Scottus suum edidit. Quippe veri simile est, Carolum Calvum, cùm de Eucharistiæ sacramento exortæ essent disputationes, istud argumentum eodem tempore ambobus illis Auctoribus tractandum proposuisse. Atqui Johannes suum vulgaverat ante annum DCCCLIX, ut patebit ex iis quæ mox dicturus sum.

129. Antequam Ratramnum dimittamus, paucis agendum est de inscriptione vulgata & de integritate editionum libri ejus, quæ hactenus factæ sunt. In editis libris habetur hic titulus: PRÆFATIO AD CAROLUM MAGNUM IMPERATOREM. Ratramnus non videtur hujus inscriptionis auctor: tum quia Carolus, quando hic liber scriptus est, nondum erat Imperator: tum quia in pervetusto codice Laubiensi alia legitur in hunc modum: INCIPIT LIBER RATRAMNI DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI. Deinde incipit contextus: *Jussistis, gloriose Princeps, &c.* Quidam priorem titulum rejiciunt ob eam rationem, quòd Carolus Calvus appellatur *Magnus.* At alia exempla non desunt, in quibus hoc elogium huic Regi tribuitur, uti alibi demonstro.

130. Ad integritatem editionum hujus libri quod adtinet, exemplum codicis Laubiensis contuli cum vulgatis: in quibus sana est lectio præterquàm in aliquot locis mendosis, quæ ope exemplaris Laubiensis optimæ notæ restitui. Attamen sub libri finem habetur unius voculæ discrimen, quod alicujus momenti esse videtur. Nam ubi in editis legitur, *Addamus etiam quòd iste panis & calix, qui corpus & sanguinis Christi nominatur*, in codice Laubiensi qui integerrimus est, additur *& exsistit.* Neque tamen id mala fide omissum dicere velim à primis editoribus hæreticis: cùm ferè in aliis, ut dixi, non appareat mala fides. Alias emendationes hîc omitto.

§. VIII.

De JOHANNE SCOTTO, *ejusque libro de corpore & sanguine Domini.*

131. RATRAMNO Johannem Scottum seu Erigenam proximè jungit causa & tempus. Hunc scripsisse librum de corpore & sanguine Domini superiùs ostensum est. Scripsisse verò *precario* seu rogatu *Caroli Magni*, id est Caroli Calvi, tradit Berengarius in epistola ad Richardum Abbatem. Nunc de ejus fide & doctrina, de adversariis, de tempore scripti libri & de aliis ejus opusculis agendum est.

Johannis doctrina de Eucharistia.

132. Qualem doctrinam Johannes in libro de Eucharistia tradiderit, non ex propria operis lectione, quod excidit, sed ex aliorum testimoniis colligere licet. Plures in Johannem & Prudentium accusationes refert Hincmarus in lib. de Prædestinatione cap. 31. quibus commemoratis hæc subdit: *Sunt & alia quæ vocum novitatibus delectantes, unde sibi inanes comparent rumusculos, contra Fidei catholicæ veritatem dicunt: videlicet quòd trina sit Deitas: quòd sacramenta altaris non verum corpus & verus sanguis sit Domini, sed tantùm memoria veri corporis & sanguinis ejus: quòd Angeli sint corporales: quòd anima hominis non sit in corpore: quòd non aliæ pœnæ sint infernales, nisi tormentalis memoria conscientiæ peccatorum.* Si unum aut alterum excipias, alii ferè errores habentur in Johannis libris de Prædestinatione & de naturis: nec dubito quin eidem etiam Hincmarus tribuat errorem prædictum de sanctissimo Sacramento. Neque enim ulla causa est, cur in Prudentium Tricassinum Episcopum rejiciatur, cùm nihil ejus hac de re scriptum habeamus præter id quod legitur in sermone de sancta Maura, ex quo eum rectè de Eucharistia sensisse non obscurè colligitur. Is cùm à Maura indumentum lineum, quo

inter sacra Missarum sollemnia indueretur, accepisset; *Dominici corporis sacramentum*, inquit, *cum raro devotionis butyro tractabam, quando vestem contulit memoratam; sine lactucis agrestibus agnum edebam, sine pane lacrymarum ad panem accedebam Angelorum .... Non abscondam amplius, Domine, misericordiam tuam à consilio multo: narrabo altissima quæ fecisti magnalia per famulam tuam Mauram. Nam receptum indumentum statim illius antiquæ virgæ virtutem habuit, & aquam copiosam de me duriore quàm petra produxit: quantæque postea efficaciæ fuerit, quotiens eo plures nostrûm inter sacra Missarum sollemnia sunt induti; quod tam notum est & expertum, commemorare & displicet pro titillatione inanis gloriæ, more fragilitatis humanæ, & placet pro Deo & Dei laude.* Tanta lacrymarum & devotionis ubertas non facile caderet (ut puto) in eum, qui nihil nisi panem in Missa tractari crederet. Ergo veri simillimum est (ut dixi) hunc errorem ab Hincmaro Johanni adscribi.

Huc spectare videntur etiam Annales Bertiniani ad annum DCCCLV. quo anno *multa catholicæ Fidei contraria in regno Karli, ipso quoque non nescio* (nam Johannes ab eo provocatus scripserat) *concitata* dicuntur. Accedit quòd Johannis liber de Eucharistia flammis addictus est à Patribus Synodi Vercellensis, scilicet ob errores, quos Berengarius inde hauserat, & eo auctore propugnabat. Ascelimus in epistola ad Berengarium tradit, Johannem ipsum *toto nisu, totaque intentione eo tendere, ut persuadeat, hoc quod in altari consecratur, neque verè corpus, neque verè Christi sanguinem esse.* Ascelinus in eadem epistola (ut id obiter dicam) Willelmum quemdam à Berengarii censura vindicat circa necessitatem communionis Paschalis: quem Willelmum esse puto illum, cui Anastasius Monachus litteras suas inscribit in notis Acherii nostri ad Vitam Lanfranci. Nam in Codice ms. qui nunc est venerabilis viri Claudii Jolii Cantoris Ecclesiæ Parisiensis, ubi in editis legitur in titulo, *Domino Geraldo Abbati*, in Joliano exemplari scriptum est, *Domino W.* & in contextu, *Pater Willelme*, non *Gerarde* ut in vulgatis. Quis verò fuerit Anastasius istius epistolæ auctor, quisve Willelmus Abbas, an Cormeliensis, de quo in Vita & epistolis Lanfranci, aliàs expendemus.

133. Johannes Scottus suum de Eucharistia errorem non tulit impunè: ipsum Improbata. siquidem nonnulli Catholicorum, præter Hincmarum & Radbertum, scriptis editis reprehenderunt. Hos inter invenio Adrevaldum Floriacensem Monachum, qui veterum Patrum sententias collegit *de corpore & sanguine Christi contra ineptias Johannis Scotti*: hic enim est titulus ipsius libri. Nec quemquam moveat, quòd gravissimum errorem Adrevaldus *ineptias* molliori vocabulo appellet. Eadem enim voce usa est Ecclesia Lugdunensis in libro edito *adversus ineptias & errores* ejusdem Johannis de Prædestinatione: & quam Stercoranistarum *blasphemiam* Herigerus, postea *ineptiam* vocat cap. 6. Berengarius item Paschasii *ineptiam* eodem sensu suggillat in epistola ad Richardum Abbatem. Guitmundus verò ipsius Berengarii errores *nugas* dicit initio libri primi. Quid in Eucharistiam peccaverit Johannes, ex Adrevaldi collectaneo libello non satis intelligitur: tum quia iste libellus quem in Spicilegii tomo 12. habes, integer esse non videtur: tum quia meras ferè Patrum sententias refert nulla addita expositione. Sed tamen ex illis sententiis innotescit eò spectare hominem, ut probet Christi corpus & sanguinem in Eucharistia verè contineri. Hunc Johannis errorem forsan arguit Nicolaus Papa I. qui cùm rescivisset Dionysii libros ab eo in Latinum eloquium translatos, eos ad se mitti rogat epistolâ scriptâ ad Carolum calvum, ut scilicet versio illa examinaretur: præsertim cùm Johannes, inquit Pontifex, *licèt multæ scientiæ esse prædicetur, olim non sanè sapere in quibusdam frequenti rumore diceretur.*

Tempus conditi libri.

134. Tempus libri ab Johanne ſcripti colligimus ex prælaudato Hincmari teſtimonio in libro de Prædeſtinatione : qui liber Carolo Regi directus eſt anno DCCCLIX, ut diſertè habet Hincmarus : adeoque veri ſimile eſt, Johannis librum paullo ante iſtud tempus conditum fuiſſe.

Alia ejus opera.

135. Præter hunc librum Johannes duos edidit de Prædeſtinatione ; quinque περὶ φύσεων ſeu de naturis ; item alium de viſione Dei, præter verſionem librorum Dionyſii de Græco in Latinum ; itidemque Scholiorum S. Maximi in quædam loca Gregorii Nyſſeni. Duo libri de Prædeſtinatione typis vulgati ſunt : reliqui adhuc in Bibliothecis latent. Et quidem libros de naturis continent duo codices Monaſterii Corbeïenſis, Auctoris ætate ſcripti abſque Auctoris nomine : qui libri in provinciali Synodo ab Archiepiſcopo Senonenſi ejuſque Suffraganeis ſub initium ſæculi XIII. damnati ſunt, confirmante Honorio Papa tertio anno MCCXXV, ut ex Alberici Chronico mſ. obſervavit eruditus vir Pariſius in Reſponſionis ſuæ de Johannis Scotti libro capite ultimo. Librum de viſione Dei ego deprehendi in mſ. codice Claromariſcenſi prope Audomaropolim, cum hoc titulo & initio : TRACTATUS JOHANNIS SCOTTI DE VISIONE DEI. *Omnes ſenſus corporei ex conjunctione naſcuntur animæ & corporis*, &c. In eo tractatu Auctor idem argumentum tractat, (ſi bene recolo) quod Lupus Abbas Ferrarienſis in epiſtola 30. ad Gotheſcalcum Monachum Orbacenſem. Scholia in Maximum ex codice Cluniacenſi accepi à reverendiſſimo Patre Petro Simone Superiore Generali Congregationis Cluniacenſis.

Johannes an Abbas Ætheſingiæ & Martyr.

136. Nunc locus poſtulat ut inquiramus, an Johannes Scottus idem ſit atque Johannes Abbas Æthelingiæ, & qui Martyr colebatur in Cœnobio Malmesburienſi apud Anglos. Hoc argumentum, quod copioſè & eruditè jam tractavit mox Laudatus Pariſius, doctiſſimus Canonicus Regularis Ordinis S. Auguſtini Congregationis Gallicanæ ; hoc in tomo perſequimur, nempe in Elogio Johannis Æthelingiæ Abbatis, quem à Johanne Scotto diſtinguimus tribus argumentis. Primum eſt, quòd hic (ut cognomen ipſum indicat) *Scottigena* fuit, teſte Hincmaro, id eſt *genere Scottus*, uti explicat Nicolaus Papa I. at Johannes Æthelingiæ Abbas *Ealdſaxo* ex Aſſero in Vita Ælfredi Regis, non *Eaſtſaxo*, ut quidam interpretantur. Ealdſaxones porro *antiquos* Germaniæ *Saxones* eſſe probat idem Aſſerus præter alios : cùm *Eaſtſaxones* ſint Angloſaxones Orientales. Alterum argumentum eſt, quod Johannes Æthelingiæ Abbas, Presbyter ac Monachus exſtitit, non Johannes Scottus. Tertium, quòd ille ab Ælfredo in Angliam accitus ſit doctrinæ cauſâ, non Johannes Scottus, qui in Francia perſeveraſſe videtur. Hæc fuſiùs diſſeremus in Elogio Johannis Æthelingienſis Abbatis, ubi Johannem Scottum à Malmesburienſi illo vulgato Martyre ſecernendum eſſe demonſtrabimus. Jam tandem ad Ratherium (quod ultimum caput eſt de rebus Euchariſticis) progrediamur.

§. IX.

De RATHERIO *Epiſcopo Veronenſi.*

137. RATHERIUM Veronenſem Epiſcopum Calviniſtæ ſuis partibus vindicare conantur, ſed obtorto collo, ut ſolent. Quæ ad id probandum affert Auctor Euchariſticæ hiſtoriæ, Calvinianus Miniſter, adeo infirma ſunt, ut refutatione non indigeant. Revincendæ calumniæ ſufficiet una Ratherii epiſtola Patrico Sacerdoti inſcripta : cui interroganti, cur in quadam hebdomada Miſſam

non

non celebrasset Ratherius; curve *in vigilia Circumcisionis* Domini balneo corpus abluisset: respondet id se fecisse, quo purior ad sacra mysteria accederet. Dein occupata objectione subdit: *Sed fortè transitoriè accipis, aut etiam figuratè te dicere putas, dum accipienti loqueris:* „ Corpus Domini nostri Jesu Christi propitietur tibi in vitam æternam. „ *Quod si ita est, cæcitas tui intellectus magis est dolenda & instruenda, quàm miranda & irridenda: qui scilicet præsumtionis foveam declinare nesciens, frequentare quod ignoras cujus virtutis sit; minimè cessas. Sed credo, Frater, quia sicut in Cana Galileæ vinum Dei imperio verum & non figuratum fuit ex aqua factum: ita istud Dei benedictione vinum verus & non figurativus efficitur sanguis, & caro panis. Quòd si sapor idem manet, & color ita se haberi dissuadet; propono tibi aliud.* Postea facta comparatione hominis formati ex limo, addit: *Ita ergo & hic manente colore atque sapore, eadem sapientia operante veram carnem & sanguinem, quod percipis esse crede.* Integram epistolam vulgavit noster Acherius in tomo 12. quæ una sufficit ad asserendam Ratherii fidem: qui licèt ad sæculum decimum pertineat, hîc tamen vindicandus fuit ut in loco, uti etiam Herigerus Abbas Laubiensis, de quo superiùs actum est.

138. Hæc sunt quæ de eucharisticis controversiis sæculo nono exortis observasse mihi contigit, utinam non vacuo labore. In his omnibus tametsi cum summa religione versari conatus sum, vereor tamen, ne qua non satis ad veritatis regulam accurata mihi etiam nolenti exciderint: quæ quidem pro indictis esse volo, & Catholicæ Ecclesiæ censuræ lubens subjicio.

CAPUT II.

De GOTHESCALCI *fortuna & turbis ab eo excitatis.*

139. NON minùs procellosa fuit causa Gothelcalci Monachi Orbacensis, quæ sæculo nostro magna animorum contentione recruduit. Fuit is, ut nomen ipsum indicat, origine Germanus aut Alamannus, altero nomine Fulgentius dictus teste Walafrido Strabo in carmine laudatorio ad ipsum. Sunt qui puerum in Augiensi apud Alamannos Monasterio educatum tradunt, & inde jam adolescentem ad Orbacense translatum, qui locus est provinciæ Remensis in Diœcesi Suessionensi. Istic sub Bavone Abbate multam dedit operam legendis sanctorum Patrum libris, maximè Augustini, cujus sententias, teste Hincmaro, totas dies memoriâ proferre solitus erat.

Gothescalcus Monachus Orbacensis.

140. Romam, peregrinationis causâ profectus sub annum DCCCXLVI, Sergio Pontifice; in reditu adiit Eberardum Comitem, unum è primis Lotharii Augusti Optimatibus in Italia, apud quem Eberardum aliquantisper hospitatus est. Ut erat multa lectione præditus, factum est, ut sive in publicis concionibus, seu in privatis colloquiis, quædam misceret de prædestinatione, quam docebat geminam esse, scilicet bonorum ad vitam, & malorum ad interitum, id est ad damnationem, ad æternæ mortis supplicium, ad mortem sempiternam, ut ejus verbis explicat Hincmarus in lib. de prædestinatione cap. 5. Id ubi rumore vulgante comperit Rabanus jam Archiepiscopus Moguntinus, litteras dedit ad Eberardum, in quibus hæc verba legimus. *De cetero quoque, quia divulgatum in istis partibus constat, quemdam sciolum, nomine Gothescalcum, apud nos manere, qui dogmatizat, quòd prædestinatio Dei omnem hominem ita contingat, ut etiam si quis velit salvus fieri, & pro hoc fide recta, atque bonis operibus certet, ut ad vitam æternam per Dei gratiam veniat; frustra & incassum laboret, si non est prædestinatus ad vitam: quasi Deus præ-*

In Italia serit lites.

A Rabano correptus.

destinatione sua cogat hominem interire, qui auctor est salutis nostræ, non perditionis: & jam hinc multos in desperationem suimet hæc secta perduxit, ita ut dicant: Quid mihi necesse est pro salute mea & vita æterna laborare? quia si bonum fecero, & prædestinatus ad vitam non sum, nihil mihi prodest: si autem malum egero, nihil mihi obest, quia prædestinatio Dei me faciet ad vitam æternam pervenire. Tum oppositis Augustini quibusdam testimoniis, in fine Comitem monet, prohibeat Gothescalcum ab hac secta, ne hac licentiâ in prædicando scandalum fiat infirmis. Litteræ datæ sunt *x. Kal. Maii* apud Ughellum. (ut puto) DCCCXLVIII, cùm nondum anno solido sedem suam Rabanus occupasset, qui eodem alias etiam ejusdem argumenti dedit ad Notingum Veronensem electum.

Ital. Sac. tom. 3. col. 696. & seqq.

Moguntiæ ab eo damnatus.

141. His litteris pulsatus Gothescalcus Eberardi ædibus excessit: tum peragratis Norico, Suevia, & aliis quibusdam Germaniæ partibus, (Noreiam, Pannoniam & Dalmatiam suggerunt Annales Bertiniani) Moguntiam tandem accessit. Id ubi comperit Rabanus, qui hominem ex fama noverat, statim Moguntiæ Synodum indixit, celebravitque anno DCCCXLVIII, circiter Kalendas Octobris, Ludovico Rege præsente. Tum Rabano atque Synodo Gothescalcus *libellum sui erroris porrigens*, ut habet Hincmarus de Prædestinatione cap. 2. *damnatus, cum litteris Synodalibus ad Remorum metropolim est remissus.* Id signantiùs explicat Hincmarus in cap. 5. ubi ait Gothescalcum *librum suæ virosæ conscriptionis* Archiepiscopo Rabano porrexisse, ejusque librum reprehendisse, *in quo positum reperit, quòd impii sive reprobi non sint divinitus ad damnationem prædestinati:* itemque *chartulam suæ professionis* eidem Rabano obtulisse. Quas Synodicas dicit litteras Hincmarus in cap. 2. easdem ibidem, sed nomine tantùm Rabani post Synodum scriptas refert, quarum hæc summa est: „ nempe quemdam gyrovagum Monachum, nomine „ *Gothescalc*, qui se asserebat Sacerdotem in Remensi parochia ordinatum, de Italia „ venisse Moguntiam, novas superstitiones, & noxiam doctrinam de prædestina„ tione Dei introducere, & populos in errorem mittere, dicentem, quòd prædes„ tinatio Dei sicut in bono fit, ita & in malo. Qua de opinione hominem in Synodo „ Moguntina correptum, at incorrigibilem repertum, annuente atque jubente Lu„ dovico Rege damnatum ad Hincmarum mitti, quatenus eum recluderet in pa„ rochia sua, & non sineret eum ampliùs errorem docere, & seducere populum „ Christianum. „ Litteris acceptis Hincmarus Gothescalcum sisti jussit in Synodo apud Carisiacum habita anno DCCCXLIX, in qua iterum accusatus, cùm à sententia sua revocari non posset, iterum damnatus est judicio (ut legitur) tredecim Episcoporum, duorum Chorepiscoporum, & Abbatum quorumdam, quos Hincmarus commemorat in lib. de Prædestinatione cap. 2. in quibus Paschasius Radbertus Abbas unus erat. Hinc est quòd hic in libro 8. in Matthæum, Gothescalcum vellicat his verbis. *Quapropter scire certò debemus, quotiens aliquis perit, non ex prædestinatione Dei, ut quidam malè sentiunt, neque ex voluntate Patris perit, sed proprio suo peccato justoque Dei judicio.* Quæ apud Sirmundum prædictæ Synodo subjiciuntur capitula quatuor, de unica prædestinatione, de libero arbitrio, de voluntate Dei salvandi omnes homines, & de redemtione omnium hominum per Christum, in Carisiacensi altera Synodo edita sunt anno DCCCLIII, & quidem post Suessionensem, ut constat ex Annalibus Bertinianis.

Remissusque ad Hincmarum.

Carisiaci iterum damnatus.

Altumvillare retruditur.

142. In priori Synodo Carisiacensi sacerdotii gradus Gothescalco abrogatus, decreta in eum verberum pœna, statutumque, ut in Monasterium Altumvillarense sub Alduini Abbatis custodia retruderetur. Neque enim Hincmarus satis fidebat Rothado Suessionensi Episcopo, eam ut ipsi curam committeret. Reclusus in carcere Gothescalcus, non sic tamen principio artatus est, seu indulgentiâ Hincmari,

ſeu commiſeratione Alduini Abbatis, ut libris & calamo eſſet ipſi penitus interdictum. Edita eſt tum ab eo confeſſio duplex, brevior una, altera prolixior. Hinc factum eſt, ut quidam ſua ſponte, alii Caroli Calvi aliorumque hortatu, de capitulis in poſteriori Synodo Cariſiacenſi ab Hincmaro conditis ſcripſerint. Ratramnus in primis Gotheſcalcum duobus libris Carolo Regi oblatis defendendum ſuſcepit: cui rogatu Wenilonis Senonum Archiepiſcopi acceſſit Prudentius Tricaſſinus Epiſcopus, (tametſi priùs Hincmari partibus faviſſet) duobus libris (quos Recapitulationem & Correctionem vocat) editis adverſus Johannem Scottum, qui juſſu Hincmari Remenſis, & Parduli Laudunenſis Epiſcoporum, quæſtiones agitatas tractaverat, uti & Amalarius. Libellis ultro citroque ventilatis, Hincmarus epiſtolam ſcripſit ad Recluſos ſeu Monachos Diœceſis ſuæ, ut eos à ſententia Gotheſcalci avocaret.

Confeſſionem duplicem edit.

Prudentius ei favet.

143. His acceptis Rabanus jam ſenio & morbo confectus, epiſtolam direxit ad Hincmarum, in qua Prudentium arguit, quòd in epiſtola ad ipſum Hincmarum & Pardulum ſcripta, geminam prædeſtinationem tueretur, tametſi Deum peccati auctorem negaret: qua in re à Gotheſcalco recedere ipſum credit. Hinc eſt, quòd Annales Bertiniani ad annum DCCCLXI, quo Prudentii, alio nomine Galindonis dicti, obitum reponunt, eum ſuggillant, „ quòd cùm ante aliquot annos Gotheſ„ calco Prædeſtinatiano reſtitiſſet, pòſt felle commotus contra quoſdam Epiſcopos „ ſecum hæretico reſiſtentes, non modica inter ſe diverſa, & Fidei adverſa ſcripti„ tarit.„ Ex quo intelligas, quàm malè audierit geminæ prædeſtinationis vocabulum, cùm apud alios, tum maximè apud Rabanum: qui iteratis litteris Hincmarum hortatur, ut Gotheſcalcum à ſcribendo compeſcat: mirari ſe, *quòd iſtum noxium virum*, hoc eſt Gotheſcalcum, qui nec Monachi votum, nec ſacri ordinis ritum, neque *prædicandi officium* legitimè obſervavit, ſcribere aliquid permiſiſſet: denique ſe nolle eſſe auctorem, *ut Communio ei tribuatur:* ad hæc obſtupeſcere, quòd homo erroneus petat examen ignis, paratus ſubire coram omnibus quatuor dolia aqua ferventi & oleo plena *ad probandam ſuam ſectam.* In Gotheſcalcum Amolo Lugdunenſis Pontifex ſcripſit, eodemque tempore Florus ejuſdem Eccleſiæ Diaconus: qui tamen poſtea, auctore Pontifice Remigio Amolonis ſucceſſore, humaniùs de Gotheſcalco ſenſiſſe fertur, cùm aliquid minùs ſiniſtrum accepiſſet de ejus doctrina.

Rabano improbante.

Et communionem Gotheſcalco negante.

Libri ultro citroque editi.

144. Remigius ſiquidem jam dictus, mox ut ſedem Lugdunenſem iniit poſt Amolonem, adjuncto Ebbone Gratianopolitano edidit libellos duos, unum de tribus Capitulis, Hincmari ſcilicet & Parduli: alterum de tenenda veritate Scripturæ contra capitula poſterioris conventus Cariſiacenſis: quos Synodi Valentina anno DCCCLV, & Lingonenſis anno DCCCLIX. confirmarunt, approbante Nicolao Papa. Acceſſit etiam Lupus Abbas Ferrarienſis, unus omnium modeſtiſſimus, qui fervente controverſia librum de tribus quæſtionibus edidit, cùm comperiſſet *primùm in Italia, deinde in Gallia, ſi non concuti Fidem, turbari certè quorumdam intentionem, quòd de libero arbitrio & de prædeſtinatione bonorum & malorum, ac de ſanguinis Domini taxatione hactenus inaudita jactarentur.* Dein Caroli mandato mentem ſuam iterum aperire juſſus, Collectaneum de tribus quæſtionibus compoſuit: quo in utroque opere rectè catholicam ſententiam explicat, ſicuti etiam in epiſtola ad Hincmarum.

145. Gotheſcalcus interim dum omnes aut pro eo, aut contra eum decertant, in artiſſima cuſtodia detinetur, venitque in notitiam Nicolai Papæ primi ipſum duriùs tractari. Indignatum ob id Pontificem lenire ſtuduit Hincmarus, ſcriptis litteris, quibus ſignificabat, ſe curaſſe ut neceſſaria omnia benignè homini ſuppe-

Nicolaus P. ſcribit ad Hincmarum de Gotheſcalco.

ditarentur; at eum his præfractè uti nolle. Cùm jam Gothescalcum deficere cernerent Altivillarenses Monachi, consulunt Hincmarum, quid facto opus esset, si ipsum morti proximum fore contingeret. Rescripsit, non nisi resipiscenti Viaticum concedendum. Sic Gothescalcus silere, an sententiam refutare jussus, sed nolens, absque subsidiis Christianæ Religionis in ergastulo diem obiit circiter annum DCCCLXVIII. Eo mortuo exstincta fuisse videtur hæc procella, quæ ab Hispania sub finem sæculi VIII. initium duxit, ut Hadriani Pontificis epistolæ testantur.

Qui fine Viatico moritur.

Hadriani epist. 95. 96. 97. cod. Carol. in tom. 3. Chesn.

146. Hic finis miserabilis illius Monachi: cui Fulgentii cognomen ideo arrisisse, aut certè ab aliis tributum esse puto, quòd suam de gemina prædestinatione sententiam maximè tueretur auctoritate sancti Fulgentii ex libris de duplici prædestinatione ad Monimum, teste Hincmaro in lib. de Prædestinatione cap. 3. ubi hoc Fulgentii dictum non probat, observatque ejus elogium ab antiquis inter Scriptores Ecclesiasticos fuisse prætermissum; nec tamen eum sibi videri *per omnia improbabilem*, quoniam *in reprobandorum descriptione* illum non reperiebat. Forsan non legerat Hadriani Papæ primi epistolam ad Hispaniæ Episcopos, qua in epistola Pontifex beati Fulgentii de hac quæstione sententiam & explicationem ex alio loco laudat. Idem Hincmarus in cap. 14. Gothescalci *scholam dyscolam* hortatur, ut cum ipso Fulgentio agnoscant *prædestinationem semper in bono*; & cap. 15. subdit non sufficere quod dicunt, *Deum prædestinasse reprobos ad interitum, non ad peccatum: cùm non nisi per peccatum*, inquit, *perveniri valeant ad interitum*; his quidem verbis eorum sententiam *colore* mutari, non *odoris atque saporis intelligentiâ*. Et id quidem ita distinxit Gothescalcus in duplici Confessione. Nam in priori ait, dæmones reprobosque *propter præscita futura mala merita prædestinatos ad mortem sempiternam*: & in prolixiori profitetur Deum *prædestinasse tantummodo bona, non mala; & quos præscivit per ipsorum propriam miseriam in damnabilibus perseveraturos esse peccatis, illos prædestinasse ad interitum.* Verùm hæc subdolè dici causabatur Hincmarus, ideoque prædestinatos ad interitum dici non probabat, *quia hoc posito consequens arbitrabatur, ut etiam ad peccatum prædestinati crederentur, qui error fuit veterum Prædestinatorum*, inquit eruditissimus Sirmundus in historiæ Prædestinatianæ capite ultimo.

Ibid. Epist. 97.

Quæstio de trina Deitate.

147. Eodem sæculo orta est non absimilis, sed non ita fervens de trina deitate contentio. Delenda ex hymno Martyrum hæc verba, *Te trina Deitas*, censebat Hincmarus, ne tres dii induci viderentur. Repugnabat Gothescalcus cum Ratramno. Hinc arrepta occasione Hincmarus Gothescalcum traducit, quasi triplicis divinitatis assertorem: quo etiam nomine hæreticus audit apud nonnullos: tametsi hanc consecutionem totis lacertis à se amoliri conatus est Gothescalcus, ut ex ejus verbis ab Hincmaro relatis colligitur. Sic ferè in verbis homines plerumque inchoant ludos, qui paullatim in exitiales pugnas desinunt.

Gothescalcus merito improbatas.

148. Scio non defuisse hoc sæculo, qui Gothescalcum in omnibus perpurgatum velint: sed hæc extra meas metas. Gothescalci doctrina de gemina prædestinatione, an fuerit sana, necne, hîc non disputo: at quid hæc in aures vulgi effundere competebat Monacho, prohibentibus Episcopis? Immo si nihil subdoli in ejus mente latebat, tantumne intererat rei christianæ incumbere in vocabulum prædestinationis malorum ad interitum, si modò aliis verbis catholica sententia teneretur? aut demum quid hac de re tempestates ciere necessum erat cum vulgi scandalo & offensione? *Facile est enim immo & utile, ut taceatur aliquid verum propter incapaces*, inquit Augustinus in lib. de dono perseverantiæ cap. 16. *maximè si timendum inde sit, ne pejores faciamus eos, qui non intelligunt, dum volumus eos qui intelligunt, facere doctiores, qui nobis aliquid tale tacentibus doctiores quidem non fiunt, sed nec*

pejores fiunt. Scio Augustinum in cap. 14. probare, ut prædestinationis doctrina etiam rudi populo nonnumquam prædicetur. At prædestinationem bonorum intelligit, non malorum ad mortem, quam verbis minùs crudis explicari fas erat. Meritò proinde à Rabano reprehensus est Gothescalcus, quòd *nec sacri ordinis ritum, neque prædicandi officium legitimè observavit.* Certè Gothescalcus paullo jactantior & audacior fuisse videtur, atque inutilium quæstionum sectator, ut patet ex Lupi Abbatis epistola 30, ubi ejus nimiam impetiginem reprimit. Quæsierat ab eo Gothescalcus, num Beati post resurrectionem oculis corporeis Deum visuri essent? Quid ad hæc Lupus? *Nî veritus fuissem*, inquit, *ut me ab observatione caritatis aversum, nullius flecti precibus putando, eamdem caritatem offenderes; etiam nunc silentii latebras fovens, nihil ad ea quæ consuluisti, respondissem, duabus videlicet ex causis: alterâ, ne otio tuo materiam exercendi ingenii vel imminuerem, vel detraherem: alterâ, ut habita consideratione illorum quos super eadem quæstione te sollicitasse olim cognovi, mediocritatem meam non præjudicare quorumdam excellentiæ æstimatione propria comprobarem.* Et sub finem eum exhortatur, *ut nequaquam ultra in talibus suum ingenium conterat: ne his ultra quàm oportet occupatus, ad utiliora vestiganda sive docenda minùs sufficiat.* Et tamen quæstio hæc à Gothescalco semel proposita, nonnullos per ea tempora detinuit, in primis Johannem Scottum, qui tractatum de visione Dei, cujus superiùs mentio facta est, composuit. De hac quæstione non de controversis capitulis intelligendus mihi videtur Gothescalcus in carmine suo ad Ratramnum, in quo ait se datis epistolis ad Marcaudum, Jonam atque Lupum inquisisse quid sentirent de proposita quæstione; ac solum Lupum sic responsa tria sui libelli temperasse, ut neutri parti accessisse videtur. Nam & in Lupina illa epistola tres quæstiones propositæ fuerant. Hæc satis dicta de Gothescalco, qui si animum tantisper continuisset, meliùs famæ, meliùs saluti suæ consuluisset. * *Num.* 135.

CAPUT III.

De modo quo Christus è Virgine natus est: ubi de animarum distinctione in hominibus.

149. ALIA istius Sæculi controversia fuit de nativitate Christi Domini, quo modo scilicet ex utero Beatæ Mariæ Virginis prodierit, via communi an singulari. Hæc controversia, uti & superiores duæ, originem cepit ex Germania, in Galliam deinde per Ratramnum Corbeïensem Monachum invecta: cui Ratramno adversus fuit Paschasius Radbertus ejusdem loci Cœnobita. Contentionis principium Ratramnus in libello de nativitate Christi, quem ignoto cuidam Monacho, & quidem (ut credere pronum est) Germano nuncupavit obsecrans, ut sibi hoc de argumento respondere non gravaretur, sic breviter exponit. *Fama est, & quorumdam non contemnenda cognovimus relatione, quòd per Germaniæ partes serpens antiquus perfidiæ novæ venena diffundat, & catholicam super nativitate Salvatoris fidem, nescio qua fraudis subtilitate subvertere molitur, dogmatizans Christi infantiam per virginalis januam vulvæ, humanæ nativitatis verum non habuisse ortum, sed monstruosè de secreto ventris incerto tramite luminis in auras exisse: quod non est nasci sed erumpi.* Hoc in libello, quem Ratramnus *de more studentium lusit*, ut in fine testatur, liberiùs aliquando invehitur in adversarios suos, quos novæ hæreseos insimulare audet.

Controversiæ hujus origo ex Germania.

Ratramnus de ea scribit.

150. Mox in Ratramnum insurrexit Paschasius Radbertus, ratus ex ejus libro Deiparæ virginitatem ex obliquo seu ex consequenti impugnari. Et primo quidem hominem adortus est scripto libello *de partu Virginis*, quem *Matronæ Christi*, id est Theodradæ Abbatissæ, & *sacris Virginibus Vesonæ*, hoc est Suessione, *Monas-*

Radbertus ei adversatur.

ticè degentibus dedicavit hoc exordio. *Quæstionem, carissimæ, de partu beatæ Mariæ Virginis mihi nuper allatam vobis persolvere decrevi, quoniam vos eam plurimum amare non ambigo: ut ex hoc sciatis, quantum vos diligam, longè diu à puero vester alumnus, multo jam senio confectus.* Ex his posterioribus verbis intelligitur, eam controversiam natam esse Paschasio Radberto jam sene, sed tamen ante annum DCCCXLVI, quo Imma Abbatissa Theodradæ matri suæ successit. Nam *Matronæ Christi* nomine significari Abbatissam, quæ olim in sæculo conjugata fuerat, (qualem fuisse Theodradam constat ex Vita S. Adalhardi Abbatis) pro comperto habeo. Certè Paschasius in libelli sui inscriptione se, non Abbatem, (quod munus iniit anno DCCCXLVI) sed *Monachorum omnium peripsema* dicit: & nulla (quæ sciam) opuscula composuit Abbas, præter aliquot libros in Matthæum.

151. Primum scripsisse Ratramnum, non adversus Paschasium, sed adversus Germanos quosdam, ex initio jam relato, aliisque locis constat. Paschasii verò librum in Ratramnum conditum fuisse hinc apparet, quòd cùm dixisset Ratramnus initio capitis primi adversarios sentire Christum *monstruosè* natum esse; id refellit Paschasius sub finem libri I. his verbis: *Non dicimus, ut aiunt, quod monstruosè sit natus, &c.* Deinde cùm Ratramnus cap. 3. paullo fusiùs scripsisset de natura & sexu mulierum, eum hoc nomine reprehendit Paschasius. Accedit quòd ad Ambrosii & Hieronymi auctoritates, quas pro sua sententia Ratramnus adduxerat, datâ operâ respondet Radbertus. Jam verò vulgato Paschasii libro non statim adquievere adversarii, sed novis cum rescriptis denuo exagitarunt. Hinc data ipsi occasio scribendi alium *tomum* seu librum, in quo conqueritur, quòd suis non adquiescant dictis, sed ea audire dedignentur: hortaturque eos ad auscultandum B. Augustino, cujus ex Enchiridio testimonium profert in sententiæ suæ patrocinium. *Si*, inquit Augustinus, *vel per nascentem corrumperetur ejus* (Virginis) *integritas, non jam ille de Virgine nasceretur, eumque falsò (quod absit) natum de Virgine Maria tota confiteretur Ecclesia.* Quid ex eo posteriori loco, quem dumtaxat imperfectum habemus, consecutum sit, ex relictis ejus sæculi monumentis divinare non possumus: nam & Ratramni ejusve sequacium posteriora (si qua fuerint) adversus Paschasium opera interciderunt.

Monachi ambo Corbeïæ.

152. Erit fortasse cui mirum videatur, Ratramnum & Paschasium ejusdem (ut de Ratramno constat ex Hincmaro) Cœnobii Monachos mutuis inter se se scriptis tam sæpe decertasse. Verùm præterquam quòd diversas inter ejusdem societatis ac familiæ homines oriri ac fervere sententias insolens non est; certè præsentis argumenti controversia nata est ex Germanis, quæ deinde scriptis ventilata, varios pro hominum studiis motus etiam in Cœnobio Corbeïensi excitavit. Alia ratio est de rebus eucharisticis, & prædestinationis, de quibus ut sententiam suam ferret Ratramnus, à Carolo Calvo sollicitus est. Deinde non constat, an tum in Corbeïensi Cœnobio resideret Ratramnus, qui postea de eodem loco scribens ad Odonem Corbeïæ Abbatem & Episcopum Bellovacensem, Monasterium *vestrum*, non nostrum appellat. Unde quis subdubitet, an Ratramnus de quo agimus, sit à Ratramno Orbacensi Præposito diversus. Quamquam eo tempore Ratramnum non longè à Corbeïensi Monasterio deguisse intelligitur ex Lupi Abbatis Ferrariensis epistola 79. ad ROTRANNUM Monachum quem rogat ut litteras suas ad Hincmarum Remorum Antistitem directas ostendat Hilmerado Ambianensi electo, in cujus gratiam eas scripserat. Ex quo apparet, Ratramnum initio Hilmeradi Pontificatûs, quem sub annum DCCCXLIX iniit, vixisse prope Ambianos, si tamen tum ibi jam residebat Hilmeradus.

Controversiæ caput.

153. Verùm ut ad præsentem controversiam revertar, unum erat in quo conve-

niebant adversæ partes, nimirum Deiparam perstitisse virginem ante partum, in partu, & post partum. Sed tamen Radbertus id ita ab adversariis adstrui dicit, ut idipsum quod confitentur, evertant. Totam igitur quæstionem tribus in rebus reponit Ratramnus, nimirum Christum *per naturæ januam, per sollemnem parturitionis viam* ex utero sacratissimæ Virginis processisse cap. 1. & sequenti *vulvam aperuisse*; ac demum ita aperuisse, *non ut clausam corrumperet, sed ut eam suæ nativitati ostium aperiret: non quo violaret integritatem uteri, sed quo ventris palatium vacuaret* ex cap. 5. Ex his omnibus in fine concludit, Christum naturaliter natum esse. Huc tota incumbit Ratramni oratio, tametsi adducto Gregorii Magni testimonio, in quo dicitur corpus Domini introisse ad discipulos januis clausis, quod ad humanos oculos *per nativitatem suam clauso exiit utero Virginis*; ita reponit cap. 8. *Dicitur quòd quemadmodum Dominus Jesus Christus post resurrectionis gloriam cum corporis veritates diversorium discipulorum, non per parietem, nec per postica, sed per januam, non tamen reseratam ingressus est: ita de matris alvo procedens, non aliunde, sed per vulvam, clausam tamen exivit, &c.* Verùm hac in re sibi contrarius est Ratramnus. Nam si aperuit, ut in superioribus probat, quomodo per clausam exivit? Et hoc sanè videtur hominis non satis sibi constantis aut sincerè agentis effugium. Ratramnus sibi non constat.

154. Hinc est quòd Paschasius Radbertus nulla habita ratione hujus solutionis, Ratramnum impugnavit, quasi omnino sentiret Christum communi omnium lege natum esse: *neque aliter beatam Virginem Mariam parere potuisse, neque aliter debuisse, quàm communi lege naturæ, & sicut mos est omnium feminarum*: quod posterius satis intelligitur ex Hieronymi loco, ita ut à Ratramno exponitur in cap. 9. Paschasii sententiam præter veteres plerosque tuebatur in multis Hincmarus, asserens beatam Virginem *clauso utero* peperisse. *Hincm. tom. 1. p. 631.*

155. Est & aliud in quo Ratramnus aut non verè adversariorum mentem expressit, aut non plenè assecutus est, ubi innuit cap. 5. adversarios sensisse, Christum non per viam communem, sed per aliam corporis partem penetrando prodiisse. Neque enim aliam fuisse puto Germanorum sententiam, quàm Paschasii, qui omnes id unum volebant, Christum via quidem communi, sed clauso virginali sigillo non communi modo processisse.

156. Tolerabilior quidem, sed non moderatior fuit Ratramni censura in commentum cujusdam Monachi Corbeïensis, qui unam in omnibus hominibus animam esse contendebat. Hujus quæstionis originem & statum mihi indicavit membraneus codex Bibliothecæ Monasterii S. Eligii apud Noviomum: quo in codice exstat Ratramni tractatus adversus prædictum Monachum, inscriptus Odoni Episcopo Bellovacensi. In eo libro Ratramnus significat, primò se ab Odone sollicitatum, ut ejusdem Monachi Anonymi insanam opinionem refelleret. Deinde se jam id præstitisse dicit scriptâ ad eum epistolâ, cui Monachus ille aliâ redditâ responderit. Tertiò Monachum illum hanc opinionem hausisse à Macario Scotto, quem idcirco ejus *magistrum* vocat. Quartò præceptorem ac discipulum erroris sui occasionem sumsisse ex loco male intellecto S. Augustini in lib. de quantitate animæ, in quo sanctus Doctor de unitate in diversis hominibus animæ dubitanter scripsisse videtur. Hæc omnia accuratè ac fusè discutit Ratramnus, professus initio libri sui, Monachum hunc *magis dignum esse auctoritate pastorali reprimi, quàm disputatione convinci.* Porro sæpe dictum Monachum Corbeïensis Cœnobii alumnum fuisse intelligimus ex initio tractatûs Ratramni, quod sic habet. *Domino sancto, summæque venerationis honore prosequendo Patri* ODONI *reverentissimo Præsuli*, RATTRAMNUS *servus servorum Christi novissimus. Suscepi vestræ sanctitatis debita cum veneratione litteras, quibus præcipitis postulantes, ut respondeam cujusdam Monachi de Cœnobio* Ratramnus de anima scribit contra Macarium.

vestro scriptis, quibus de anima contra catholicam Fidem perversa sentiendo disputare non timuit. Fuit Odo Monachus, & post Paschasium Abbas Corbeïensis, ac demum Bellovacensis Episcopus; idemque mortuo Trasulfo Abbate, qui ei in Cœnobii regimine suffectus fuerat, rursus in Abbatiæ dignitatem restitutus. Cùm ergo Monachus ille de Odonis Cœnobio fuisse dicatur à Ratramno, id sine dubio de Corbeïensi intelligendum est.

Quæstionis status.

157. Quæstionis controversæ statum exponit in consequentibus Ratramnus his verbis. *Dicit namque, quòd omnis homo unus homo sit per substantiam, & omnis anima rationalis una sit anima per substantiam. Quod si ita est, sequitur ut non sit nisi unus homo, & una anima: quod absurdissimum fore conspicit prudentia vestra.* Et de eadem quæstione, simulque de ejus auctore post multa ita subdit. *Videte quid Macarius ille Scottus, vel ille qui librum quem nostis, scripsit, ex hoc loco dixisse beatum Augustinum excogitaverint. Et Macarius quidem hoc loco,* nimirum Augustini de quantitate animæ, *sic ait scribens ad illum, qui sibi quæstionem hanc proposuerat.* ,, *Hæc autem non ideo proposui, Frater, ut sapias quod voluit Augus-* ,, *tinus: unam animam noluit, multas animas noluit: quod in medio posuit, hoc* ,, *voluit, hoc est ut sit una anima & multa, quamvis ille dixit: Ridebis, nec mihi* ,, *facilè unde risum tuum comprimam suppetit. Non est mirum, quia istam quæs-* ,, *tionem difficillimam suadere vix potuit: quanto magis neque nos possumus.* ,, Ad quod Ratramnus ita reponit. *Cernitis itaque, quòd hoc quod dicit Macarius, nequaquam dixerit Augustinus. Macarius namque dicit, hoc quod in primo & ultimo loco posuerit Augustinus, noluerit affirmare; sed illud quod in medio, hoc est ut sit una anima & multa: cùm dicat Augustinus:* ,, *Si unam simul & multas dicam esse, ridebis: quo dicto manifestè insinuat, nullo modo se confirmare voluisse, quod una simul sit anima & multa: quia sic dicere vel sentire, non prudenter est intelligere, sed ridenda potius talis intelligentia. Ille verò qui scripsit libellum, in eadem est sententia, qua & Magister ejus Macarius: quod totus libelli textus evidentissimè declarat. Potuisset etiam Macarius, si considerare prudenter valuisset, aut certè voluisset, ex his quæ subsequenter posuit, non ita sensisse Augustinum, cùm dicat:* ,, *Quamvis ille dixit,* nimirum Au- ,, gustinus, *ridebis, nec mihi facile unde risum comprimam suppetit.* ,, *Si enim voluisset hoc affirmare, quod Macarius falsò suspicatur; nequaquam dixisset, Ridebis, quoniam sententia prudenter dicta non ridenda est, sed suspicienda.*

Macarius quis.

158. Ceterùm de Macario Scotto, si conjecturis indulgere licet, eum non alium esse puto, quam aut Johannem Scottum, qui simillibus Dialecticæ argutiis maximè lasciviebat, incautosque prensabat: aut certè Macarium Monachum, cui Rabanus librum suum de computo nuncupavit. Hunc Macarium per deridiculum *Baccharium* vocat Ratramnus, *quoniam non beatus,* inquit, *sed stultus & ebrius talia somniavit.* Siccine philosophari licet? scilicet tunc temporis, hæc quæstio ad religionem pertinere videbatur, timendumque censebant, ne ex hac animarum confusione, aliquid detrimenti Fides recta caperet. Eadem mens fuit Concilii Lateranensis sub Leone X, quod quorumdam de unica in hominibus anima sententiam damnavit. Nunc totis id pulpitis decantant Philosophi sub sollemni sua distinctione *unitatis specificæ & numericæ.*

Concil. Lateran.: ultim. sess. 8.

Usserii erratum.

159. Dum hoc argumentum persequor, memini legere apud Usserium, (qui Ratramni libros præmissos, alterum de nativitate Christi ante editionem Acherianam, alterum de Anima in manu-scriptis Anglicanis legerat) Ratramnum in illo de Christi nativitate libro eamdem, quam in alio de corpore & sanguine Domini tradidit, doctrinam propugnasse. Unde præclarum continuo momentum colligebant heterodoxi ad vindicandum Ratramno librum de corpore & sanguine Domini, sub

ſub Bertrami nomine vulgatum. Ubi verò libellus ille de Chriſti nativitate prodiit in lucem, ſtatim evanuit tota illa argumentatio: propterea quòd in eo libro ne hilum quidem de Euchariſtia habeatur. Nec Calviniſtarum quiſquam, quorum maximè intererat, inventus eſt, qui Acherium noſtrum hac in parte omiſſi inſimularet, cùm & ipſi præ manibus haberent ejus opuſculi exempla ex Anglicanis codicibus deſcripta: malueruntque confugere ad neſcio quas illationes, aut potiùs cavillationes, ne Uſſerii fidem quaſi profligatam deſerere viderentur. Quippe fatetur Alixius in Diſſertatione Gallica de libro Bertrami, nullam de Euchariſtia mentionem fieri in opuſculo de Chriſti Nativitate: ſed tamen rectè dici ab Uſſerio propugnari eamdem quàm in Bertramo vulgato doctrinam: quoniam utrobique aſſeritur, unum & idem corpus non poſſe exſiſtere in duobus locis. Ita minimè ſuſpectam habet Alixius Acherii editionem, & ſartam tectam Uſſerii fidem præſtare conatur. Ego verò exiſtimem ſubreptum fuiſſe Uſſerio, homini ceteroquin erudito, nec indiligenti, ſive id ex præjudicio quodam ipſi contigerit, ſive ex feſtinata lectione codicis antiqui, ſeu ex qualibet alia cauſa. Neque enim malam hominis fidem ſuſpicari velim. Unus omnium Hermannus Conringius, à Sacramentis noſtris alienus, ſed (ut ingenuè profitear) inter Germanos haud incelebris, Acherio noſtro id obſtrepere auſus eſt, vero ſimilius eſſe id ab eo prætermiſſum in edendo hocce Ratramni libro, quod Uſſerius in illo de Euchariſtia deprehenderat: ſic enim ille librum, qui ſub Bertrami titulo dudum prodiit, Ratramno vindicare conatur in Supplemento 39. ad Diſſertationes de Antiquitatibus Academicis, cujus Supplementi folium ex Germania per amicum accepi, cùm hæc prelo ſubjicerentur. *Fruſtra ſanè ſunt*, inquit, *qui ſuſpicantur, librum qui hodieque ſupereſt Ratramni nomine, eſſe Johannis Scoti: cùm jam Sigeberti Gemblacenſis ævo Ratramnus illius auctor citra controverſiam fuerit habitus: & doctiſſimo Uſſerio cap. xi. Hiſtoriæ Gotteſchalcianæ teſte, tum in Sariſburienſi, tum in Benedictini Collegii apud Cantabrigienſes Bibliotheca ſuperſit Ratramni, præter alterum de Anima, unus de Nativitate Chriſti liber, in quo eamdem quam in libro de corpore & ſanguine Domini tradidit, doctrinam propugnat. Non enim à verò id alienum eſſe dixerim, etſi liber ille, qualis eſt editus Spicilegii tomo primo à Luca Dacherio Benedictino Monacho, nihil tale habet: ſed illaudabili, haut inſolito tamen ſtudio, id eſſe omiſſum, vero eſt ſimilius.*

Alix. pag. 2. & 23.

Conringii cenſura refellitur.

Dura certè in virum de re publica litteraria bene meritum cenſura, ſed homine liberali prorſus indigna. Nam quandoquidem ejuſce opuſculi exemplaria ſuperſunt in Sariſburienſi & Cantabrigienſi Bibliotheca, quid attinebat præcipitare cenſuram? An non ſatius erat priùs conſulere forulos illarum Bibliothecarum: & ſi qua fraus editori obrepſiſſet, jam demum illum vocare in cauſam? Sed facilè retundi poteſt inofficioſa hominis animadverſio, neque neceſſe eſt ut in Angliam ejus rei gratiâ pergamus. Quippe Albertinus famoſus ille Euchariſtiæ adverſarius, exemplum libelli, ex Anglicano codice acceptum habuit, quale ab Acherio noſtro editum eſt: & ſi Albertino jam mortuo non credatur, habet etiam ejuſdem apographum Dallæus Miniſter Carentonienſis: quod neſcio qua occaſione mihi aliquando videre contigit, ſtatimque contuli cum editis: in quibus nulla eſt ab exemplo diſcrepantia, ſi quaſdam minutiores typothetarum mendas exceperis. Inſignior eſt præ ceteris illa, quam adverti ad pag. 333. lin. 9. ubi poſt *genitale ſecretum*, ita addit apographum. *Quo myſtico dicto teſtatur, Matris Virginis quòd immaculatæ fecunditatis aperuit genitale ſecretum.* Ubi vides, librarios fallente oculorum jactu, ob repetitas *genitale ſecretum* voces, verſum unum tranſiliiſſe. In aliis perfecta eſt editorum cum apographo convenientia; præter quædam minutiſſima (ut mox dicebam) typographorum errata. Hæc à me dicta nemo non intelliget, non ut argu-

mentum quo Ratramno liber de Eucharistia asseratur, adversariis præripiam: sed ut explodatur indigna Conringii censura, quam in se ipse præcipitando retorsit. Nunc ad ordinem revertor.

CAPUT IV.

De Græcorum discidio, & objectis eorum adversus Latinos.

Photii capitulis respondere jussus Odo.

160. POSTREMA denique contentio fuit Græcorum adversus Latinos, quibus illa varia capitula suggerente Photio pseudo-Patriarcha objecerunt. Photius quippe cùm deturbato Ignatio sanctissimo viro, in Sedem Constantipolitanam à Michaële & Basilio intrusus fuisset, nec intrusionem suam Romano Pontifici potuisset approbare; in tantum contra Latinos excanduit, ut quidquid sinistrum corradere potuit, ipsis objiceret ad faciendam invidiam Ecclesiæ Romanæ. Capitula illa numero erant omnino decem, nempe de processione Spiritus sancti ex Patre Filioque, de jejunio sabbati, de cælibatu Presbyterorum, de chrismatione frontis baptizatorum Presbyteris vetita, de abstinentia octo hebdomadarum ante Pascha non inchoata, de barbæ rasione Clericorum, de Episcoporum ordinatione per saltum, de primatu Romani Pontificis, de confectione chrismatis ex aqua fluminis, & de oblatione agni in festo Paschæ. Hæc capitula Nicolaus Papa Hincmaro & ceteris Archiepiscopis & Episcopis in regno Caroli constitutis transmisit, dato mandàto, ut de his singuli in suis Diœcesibus propriis unà *cum Suffraganeis convenienter tractarent*, & sibi quæ reperissent ad respondendum, *suggerere curarent.* In provincia Remensi hæc cura demandata est Odoni Bellovacensi Episcopo, testante Frodoardo in lib. 3. cap. 23. ubi Hincmarus Odoni scripsisse memoratur *de quibusdam scriptis & Græcorum quæstionibus: item de responsionibus ad objecta Græcorum, quas idem Odo colligens descripserat & Domno Hincmaro miserat.* Et aliâ epistolâ agit *de libello ipsius Odonis* contra objectiones Græcorum, quædam se in eo commemorans adnotasse, *quæ retractanda & corrigenda forent.*

Ratramno an curam hanc commiserit.

Erit forsan qui suspicetur hoc Odonis opusculum non aliud esse quàm Ratramni: tum quia cùm Odo Monachus fuisset & Abbas Corbeïensis, facilè rejicere potuit hanc operam in Ratramnum virum doctum: tum quia veri simile non videtur, Episcopos ejusdem provinciæ, id est Metropolis Remorum, idem argumentum duobus simul tractandum commisisse. Verùm diversa forsan aliis videbuntur Odonis & Ratramni opuscula. Nam Odonis libellus vocatur ab Hincmaro in epistola mox laudata: Ratramni verò opus quatuor libris constat: tametsi nonnumquam liber libellusque appellatur apud veteres illud opus, quod pluribus libris constat. Ad hæc, non mirum videri debet, si idem argumentum, quò accuratiùs & diligentiùs expendatur, diversis Scriptoribus tractandum committatur. Certè simili compendio potuissent Gallicani Episcopi id officii demandare uni cuidam auctori. Et tamen in Æneam Parisiensem Episcopum consenserunt Senonensis provinciæ Antistites; Remensis in Odonem, prout Nicolaus Papa dederat in mandatis. Denique Ratramnus in fine libri 4. innuit se hortatu Episcoporum id suscepisse. *Egimus*, inquit, *prout potuimus, respondentes ad ea quæ nobis scripta misistis. Quæ si placuerint, Deo gratias agimus: si verò displicuerint, vestræ correctionis censuram postulamus.* Quæ tamen si quis dicta velit nomine Odonis ad Hincmarum, vel Episcoporum ad Nicolaum Papam, nolim hac in re contentiosus esse.

Ratramnus Æneæ præstat.

161. Ceterùm si quis Ratramni opus cum Æneæ Parisiensis Episcopi libro conferat, quantum ille doctrina, eruditione, & eloquentia præstet, facile animadvertet.

Æneas quippe nuda ferè ac jejuna Auctorum testimonia absque propriis comm ntis adducit: Ratramnus verò longè plura & potiora, prolatis ex proprio genio validis ratiociniis, quæ argumentis & auctoritatibus adductis lucem ac robur concilient. Ante verò quàm hoc argumentum dimittamus, juverit nonnulla, quæ sanè animadversione digniora videntur, ex Ratramno decerpere, & cum Æneæ dictis aliquando comparare.

162. In primis Ratramnus Michaëlem & Basilium Græcorum Imperatores, ejusmodi oppositorum architectos, arguit in hunc modum in lib. 1. cap. 2. *De sacris dogmatibus, de ecclesiastico ritu, non Imperatorum, sed Episcoporum fuerat disputare. Discendi illis, non docendi in Ecclesia ministerium commissum est. Nam quamvis imperiali dignitate præcellant, res illis publica commissa est, non episcopale ministerium: Imperatores de sæculi legibus tractare debent, Episcopi verò de divinis dogmatibus disputare.* Tum in lib. 4. cap. 3. observat, morem tum fuisse apud plerasque Occidentales Ecclesias, ut in Quadragesima sabbato non jejunarent: & in insula Britannica, ut omni sexta sabbati, id est hebdomadæ, jejunaretur. Et in cap. 4. Romanos caput jejunii à Dominica Quadragesimæ (ut tempore Gregorii Magni actitatum docet Menardus noster in notis ad librum sacramentalem) inchoasse, non à feria quarta Cinerum, ut postea usus obtinuit. Ad hæc, in cap. 8. illam Græcorum objectionem, quasi Latini agnum simul cum Christi corpore & sanguine super altare ponerent, & more Judæorum offerrent, cum Ænea rejicit ut falsam. Et tamen Walafridus Strabus, qui ante has turbas decesserat, „ fatetur morem offerendi & „ consecrandi agni de Judaïcarum superstitionum seminario natum, quorumdam „ simplicium errore ad sua usque tempora perseverasse: „ & in libro de Vita S. Udalrici Augustani Episcopi cap. 4. auctore Anonymo, eumdem usum sæculo x. apud Augustenses in Paschate obtinuisse legitur. Denique in Ordine Romano notatur agni benedictio pro die Resurrectionis, isque mos hodie usque in nonnullis locis viget. Si hanc benedictionem improbabant Græci, rem quidem veram, sed gratis impugnabant: at si huc spectat eorum objectio, quòd super altare agnus offerretur, mera calumnia est. Non ergo agnos Ecclesia Latina aut super altare collocabat, aut simul cum Christi corpore offerebat, seu benedicebat, sed seorsum: tametsi hunc etiam ritum Walafridus Strabus reprehendit, ratus fortasse non decere, ut simul cum vera Christi corporis & sanguinis hostia agnus umbraticus benediceretur. Denique Ratramnus in eodem capite negat Diaconos per saltum (quod etiam improperabat Photius) esse ordinatos Episcopos: quod tamen Æneas aliquando factum admittit in objectione septima.

Notatu digniora in utroque.

Menard in not. ad Sacr. p. 52.

Walafr. in lib. de reb. Eccles. cap. 28.

163. Hæc sunt quæ de Sæculi noni controversiis mihi dicenda occurrunt, quæ sanè prolixiùs ac solidiùs tractari potuissent, si mihi vel in rebus communioribus hærere licuisset, vel tanta dicendi suppeteret facultas, quantam argumentorum dignitas postulabat. At quantumvis mediocria sint quæ attuli, ea tamen ad propositum meum sufficiunt, nimirum ut omnibus constet, quantum in ecclesiasticis negotiis collaboraverint majores nostri, quorum citra operam nullæ cujuscumque momenti controversiæ dirimi solerent. Nunc quantum etiam ad infidelium conversionem per id tempus contulerint, breviter considerandum est.

CAPUT V.

De Septemtrionalium populorum conversione, maximè per ANSCHARIUM *ejusque socios.*

164. GERMANORUM conversio auctore sanctoBonifacio ejusque sociis, ut in Sæculi tertii Præfatione diximus, procurata, aditum patefecit Aquilonarium gentium conversioni, cui exsequendæ majores nostri mirum dictu quantum laboris ac sudoris impenderint. Harum gentium nomine hîc complector maximè Saxones, Danos, Sueones, & Sclavinos, pro innata feritate à christianis moribus non minus abhorrentes, quàm pro sua levitate faciles ad relapsum.

Saxones per Willehadum conversi.

165. Saxones armis primùm adortus est Carolus Magnus, quibus per annos triginta sæpissimè devictis, sed toties rebellantibus, tandem jugum Christi feliciter imposuit. Hoc in opere præcipuos è nostris ministros Willehadum & Sturmium, viros sanctissimos adhibuit. Cùm enim alios atque alios prædicatores huic expeditioni frustra dedisse operam intelligeret; compertâ Willehadi famâ, eum ad se accivit, *probatumque sanctis moribus, ac Fidei non fictæ constantiâ, misit in partes Saxoniæ, quò inibi auctoritate regali & Ecclesias instrueret, & populis doctrinam sanctæ prædicationis impenderet.* Res ferè pro voto prosperè successit, *ita ut in secundo anno tam Saxones, quàm & Fresones in circuitu commorantes, omnes se pariter promitterent fieri Christianos,* & quidem *anno Incarnationis Domini* DCCLXXXI.

166. Effectum remorata est Witikindi infestatio, qui atrocem in Willehadum ejusque socios tyrannidem exercuit, eosque solum vertere compulit. At Willehadus Româ denuo reversus in Saxoniam, intermissum opus strenuè prosecutus est, tandemque effecit, ut gens Saxonum Fidem Christianam, quam abjecisse videbatur, denuo reciperet, sed & totius mali auctor Witikindus Baptismi gratiam consequeretur Attiniaci anno DCCLXXXV. Hinc Carolo jubente Willehadus Bremæ ordinatus Episcopus, religionem verbis & factis in iis partibus constanter asseruit. Willehado Sturmium Fuldensem Abbatem adjungere licet, quem Carolus Magnus semel & iterum in Saxoniam deduxit, *eique partem maximam populi & terræ illius ad procurandum commisit.* Post multiplicem huic operi impensum laborem Sturmius in secunda ad Saxones profectione incidit in extremum morbum: ut certè in salutem ejus populi vitam profudisse dici possit. Huic etiam negotio adjutor datus est à Carolo Liudgerus Episcopus, qui non tantùm Frisiis verbum Dei prædicavit, sed & Occidentalibus Saxonibus præfectus est apud Mimigarnefordum.

Dani & Sueones per Anscharium.

167. Sed nulla alia est nostrorum missio tam illustris, quàm Anscharii ejusque sociorum ad Danos & Sueones, quorum indomitam pertinaciam neque Ebo Remensis Archiepiscopus, neque alii qualescumque penitus superare potuerant. Quippe mortuo Carolo Magno cùm Ludovicus Augustus ejus filius patris in rem Christianam studium hereditario quasi jure sibi vindicare satageret, cœptum ab ipso opus latiùs persequi animo destinavit. Quapropter Danorum conversionem à S. Willebrordo olim tentatam Eboni Remorum Archiepiscopo, natione Germano, demandari curavit, accedente Paschalis Papæ auctoritate. Et quidem multos ex eis ad Fidem venientes baptizavit Ebo anno DCCCXXIII, ut referunt Annales Eginhardi & Bertiniani. Adjutore Halitgario, postea Cameracensi Episcopo usus est, simulque Gauzberto, quem mutato in Simonem nomine creatum Episcopum, unà cum Nithardo nepote suo vice sua Legatum ad Sueones direxit. Horum exemplis Anscharius Corbeïæ veteris in Gallia Monachus, cùm eam provinciam Ludovico Pio

proponente, omnes rei difficultate deterriti detrectarent; assumto secum Autberto socio, anno DCCCXXVI. cum Herioldo Danorum Rege recèns baptizato *ad confinia profectus Danorum*, Fidei Christianæ apud illos populos seu instituendæ, seu propagandæ indefessum laborem impendit. Hinc multi ad veram Religionem adducti; pueri quos Christianis institutis informaret, comparati; scholæ publicæ apertæ, quæ novæ missionis seminarium exstitêre. Interim Autberti socii morbo supremo interveniente Corbeiam novam anno DCCCXXIX. revertitur. Neque verò hîc diu moratus, iterum à Ludovico Pio mittitur ad Sueones cum Witmaro Monacho, eosque per dimidium annum primis Fidei Christianæ rudimentis imbuit, ut fusè in ejus Actis legitur. Dein Hammaburgensis ab Imperatore designatus Episcopus, anno DCCCXXXI, ætatis suæ XXX. consecratus est: tum Romam profectus, pallium à Gregorio Papa IV. accepit, atque Legati apostolici ad Danos, Sueones, Sclavos, aliasque Aquilonares gentes auctoritatem accepit anno DCCCXXXIV, litteris pontificiis & imperialibus munitam. Demum cùm Hammaburgensem ecclesiam, quæ sanè modica erat, Anscharii apostolico studio non sufficere intelligerent Pontifices, interveniente etiam ejusdem loci clade à piratis illata, in publico conventu statuerunt Bremensem Episcopatum cum Hammaburgensi conjungere in gratiam Anscharii quantumlibet repugnantis. Restitit etiam plurimum Guntharius Coloniensis Archiepiscopus, cui Bremensis Ecclesia subjecta erat: sed tamen evicit Episcoporum ac Ludovici Regis auctoritas, Nicolai Papæ dein litteris confirmata.

168. His ita gestis Anscharius, Horico Danorum Regi perquam familiaris, cum ejus favore & gratia Sleswici ecclesiam construit, multos Christo in ea gente lucratur, & cum Baptismo etiam sanitates divinitus impertit. Inter hæc de Sueonum, à quibus Gautbertus pulsus fuerat, salute maximè sollicitus, eumdem ad illud opus iterum inducere conatur. Sed eo recusante legationem hanc à Ludovico Rege impositam ipse subit, comitante Horici Danorum Regis Legato, acceptis etiam regiis litteris ad Olefum Sueorum Regem: quem diabolico vaticinio efferatum sibi conciliat, & ecclesiæ construendæ facultatem ab eo accipit. Rebus apud Sueones dispositis, novellæ ecclesiæ curam committit Erimberto Presbytero, Gautberti Antistitis nepoti, quem Regi Olefo commendat, ad suam sedem reversurus. Sed ecce iterum in Dania ambages. Mortuo quippe Horico, ejus successor Horicus alter bellum ecclesiæ Sleswici instigantibus nonnullis Principibus indicit. Verùm ab Anschario & ipse flexus, non solùm persecutionis rescindit consilium, sed etiam Ripæ alteram ecclesiam concedit. Aliunde Gautbertus, qui quondam Sueonum curam in Anscharium rejecerat, cùm ejus studiis eam gentem in Christiana religione adolescere cerneret, non tantùm hanc gloriam non invidit Anschario; quin immo adjutoribus Clericis eò missis præclara hæc initia promovere sategit. Insigne profectò Clericos inter ac Monachos Christianæ concordiæ exemplum! quod utinam, ubi de Dei rebus agitur, apud omnes etiam nunc obtineret, & non magis privata atque affectata inter utriusque ordinis sectatores æmulatio, Christiano certè nomine prorsus indigna. Hæc de Anscharii nostrorumque Apostolatu breviter exponere visum est, prolixiorem ejus narrationem remittendo ad ejus Acta, quæ non magis rebus piè gestis, quàm historicis factis illustria sunt. Clerici adjutores.

CAPUT VI.

De veterum Martyrologiorum scriptoribus Benedictinis.

169. PRoximo post sacros heroas loco censendi sunt, qui eorum præclara facta, vel sanè memoriam transmisere ad posteros. Hoc in genere veniunt scriptores, qui concinnandis fastis sacris, in quibus virorum sanctitate illustrium nomina & gesta paucis perstringuntur, operam navarunt.

Bedæ Martyrologium prosâ.

170. At qui post Eusebium & Hieronymum, à quibus quid hoc in argumento re vera effectum sit, haud satis constat, primus Martyrologium privato studio contexuit Venerabilis Beda, cujus Martyrologium Usuardus in suo laudat. Sed & ipsemet Beda in operum suorum catalogo illud censet. Etsi enim in editione Basileensi anni 1563. nulla de ejus Martyrologio mentio fiat; in aliis tamen editionibus disertè habetur, immo & in Alfredi Regis versione Saxonica, quam Abrahamus Whelocus protulit in lucem. Sic verò habet Bedæ Epitome: *Martyrologium de natalitiis sanctorum Martyrum diebus, in quo omnes quos invenire potui, non solùm qua die, verùm etiam quo genere certaminis, vel sub quo judice mundum vicerint, diligenter adnotare studui.* Attamen Beda plures dies intactos reliquit teste Usuardo, ejusque genuinum opus diu eruditi viri desiderarunt: sed tandem ab se repertum, & à variis interpolationibus, quoad ejus fieri potuit, repurgatum, Socii Bollandiani cum Flori Diaconi Lugdunensis aliorumque Auctariis ediderunt in Martii tomo 2. Aliud metricum sub Bedæ nomine vulgatum est in Spicilegii tomo 10. quod aliquando erui ex pervetusto codice Remigiano, An verò metricum hoc Martyrologium verè Bedæ sit, an alicujus studiosi, qui prosaïcum versibus reddiderit, non facilè definierim. Certè Remigianus codex qui annos minimùm octingentos præfert, hunc habet titulum. *Incipit Martyrologium quod Beda heroïco carmine composuit.* Quamquam Beda in sua Epitome non metricum, sed prosaïcum designare videtur; nec penitus convenit metricum cum prosaïco illo, quod à Bollandianis Patribus impressum est. Verùm metricum illud fortasse ipsemet Beda post absolutam Epitomem condiderit. Sanè Remigianum exemplar annis non amplius centum ab ejus obitu exaratum est studio Bertigarii Monachi, Pontificatu Ebonis Remorum Episcopi.

Aliud metro.

Wandalberti.

171. Bedæ adjungo Wandalbertum, Prumiensem Monachum, qui metricum Martyrologium, Bedæ olim perperam adscriptum, concinnavit, subsidio præcipuè usus *sancti & nominatissimi Flori, Lugdunensis Ecclesiæ Subdiaconi*, id est ejus ad Bedam Auctario; illudque *illustri viro Otrico Clerico* nuncupavit, & Lothario Augusto Ludovici Pii filio commendavit: qua in commendatione tempus conditi Martyrologii designat his versibus.

Lustra per orbem
Quinque recurrunt,
Nomine postquam
Clarus & armis,
Cæsariana
Jura retentas.

Si quinque hæc lustra, id est annos viginti quinque, numeres ab anno DCCCXVII. quo Lotharius à Patre designatus est Imperii socius; incidet Wandalberti epocha in annum DCCCXLII; sin verò ab anno DCCCXXIII, quo Romæ Imperator

renuntiatus est, (ut quidem statuenda videtur) ad annum DCCCXLVIII. est referenda. Hoc Martyrologium integrum exstat in Spicilegii tomo 5. Nec plura hîc commemoro de auctore, quem in Sæculo 2. ad Vitam S. Goaris ampliùs laudavi.

172. Eodem quo Wandalbertus tempore Rabanus ex Fuldensi Monacho & Abbate Moguntinus Episcopus, itidem sacros fastos ordinavit, ab Henrico Canisio vulgatos in Antiquarum Lectionum tomo 6. Hi fasti, tametsi aliis præcedentibus prolixiores, dubito an aliquam obtinuerint in publicis officiis auctoritatem. Rabani.

173. Eam verò passim non modò per omnes Gallicanas, verùm etiam aliarum provinciarum Ecclesias obtinuit Usuardi Monachi Martyrologium : immo ipsomet aucto Romana usa est Ecclesia ante recentius Romanum, testante Johanne Molano in Præfatione ad Martyrologium Usuardi cap 4. Hoc autem Martyrologium Carolo Francorum Regi nuncupatum est : quod alii ad Carolum Magnum, alii ad Calvum referunt. Nec minus litigant de auctore, quem nonnulli Abbatem Monasterii S. Salvatoris in Neustria, quidam Fuldensem Monachum, alii Parisiensem S. Germani Cœnobitam fuisse contendunt. Neutrum satis apertè definit Usuardi Prologus qui sic habet. *Domino Regum piissimo* CAROLO *Usuardus indignus Sacerdos ac Monachus, &c.* Primum explicat ms. codex S. Germani, in quo post Prologum hæc clausula legitur. *Explicit prologus Usuardi Monachi S. Germani Parisiensis.* Alterum verò jam dudum collegit ex Usuardi ipsius ætate vir magni nominis Hadrianus Valesius in Disceptatione de Basilicis : quem Usuardum principatu Caroli Calvi floruisse constat ex Aimoino in libello de translatione sanctorum Martyrum Georgii & Aurelii, cujus translationis *Usuardus Pater* auctor anno DCCCLVIII. fuisse memoratur. Et sanè antiquissimum ejus Martyrologii exemplar habemus, eo tempore exaratum cum subjecto Necrologio, in quo primaria manu mors Irmintrudis Reginæ, uxoris Caroli Calvi, signata est Nonis Octobris; obitus verò Caroli II. Imperatoris pridie Nonas Octobris, manu recentiori. Itaque hic codex scriptus est eo temporis intervallo, quod effluxit inter annum DCCCLXIX. Irmintrudis supremum, & annum DCCCLXXVII, quo Carolus Calvus defunctus est. Idem etiam confirmatur ex Ebroini Episcopi & Abbatis S. Germani obitu, qui anno DCCCLVIII. contigit, prima manu XIV. Kal. Maii consignato : cùm successorum ejus Hilduini & Gozlini XVI. Kal. Maii, atque Eboli VI. Non. Octobris obitus secunda manu conscripti sint. In illo Usuardi (sic enim appellare licet) autographo nonnulla passim additamenta reperiuntur, quædam etiam lituræ & scripturæ eodem (ut videtur) tempore superinductæ, fortasse ipsius auctoris manu, qui opus suum identidem recognoverit. Porro in eo autographo desiderabatur auctoris prologus à corpore avulsus, quem nobis ex alio veterrimo codice supplevit vir longe doctissimus Petrus Pithœus, in quo habetur superior clausula à nobis relata, quæ Usuardum S. Germani Parisiensis fuisse Monachum adstruit. Ejusdem USUARDI SACERDOTIS memoria majusculis rubeisque litteris Idibus Januarii in prælaudato Necrologio adnotatur. Apage ergo eorum opinionem, qui Usuardum Monasterii S. Salvatoris in Neustria, aut Fuldensis Abbatem dicunt ; decepti videlicet auctoritate Alcuini, cujus epistola 79. exstat inscripta *Pio Patri Usualdo & sanctæ Congregationi sancti Salvatoris:* quod de Monasterio S. Naboris, alio nomine Monasterio novo, seu cella-nova sancti Salvatoris dicto, intelligendum esse aliàs probavi, sumto inde argumento, quòd in ea epistola testetur Alcuinus, se se jam illis commendasse *per Angelramnum Archiepiscopum & sanctæ Cappellæ Primicerium*, qui tunc præerat Mettensi ecclesiæ, ad cujus diœcesim pertinet iste locus. Certè nullus eo tempore Usualdus præfuit Fuldensi Monasterio S. Salvatoris, neque aliud ejus tituli in Neustria Usuardi.

tum exstabat. Ceterùm qui Usuardum ad Caroli Magni tempus revocarunt, eò inducti sunt auctoritate Sigeberti, qui Usuardum *jussu Magni Caroli Imperatoris* Martyrologium suum condidisse scribit in cap. 85. At vel Magni Caroli nomine Calvum intellexit, ut aliàs in cap. 99. ubi ait Hincmarum rescripsisse ad Ecclesiam Ravennatem *sub personna Magni Caroli Imperatoris*; aut certè cùm Carolum Regem in prologo Usuardi legisset, id perperam retulit ad Carolum Magnum, quòd Calvo tribuendum erat.

Adonis. 174. Ad Usuardi auctoritatem propè accedit Adonis Martyrologium, quod in nonnullis Gallicanis Ecclesiis olim receptum fuisse constat, sed passim nonnihil abbreviatum. In eo condendo usus est alio vetustiori Ado, quod Roma Aquileïam transmissum & Ravennæ à quodam Monacho sibi præstitum mutuo ad describendum acceperat. Istud unà cum Adonis Martyrologio publici juris fecit Rosweydus, & ipsum Romanum vetus esse, de quo Gregorius Magnus in epistola ad Eulogium Alexandrinum agit, opinatus est. In contrariam abeunt sententiam quidam viri docti: „ censentque in usu quidem, ut in aliis, ita & in Romana Ecclesia fuisse Kalendaria, in quibus & Episcoporum nomina, & Martyrum qui apud ipsos passi fuerant natales dies perscripti habebantur: nullum verò umquam fuisse proprium ac peculiare Martyrologium Ecclesiæ Romanæ ante illud, quod jussu Xisti quinti Pontificis Maximi editum est hoc titulo, & Baronii notationibus illustratum; neque id confici aut ex Gregorii epistola ad Eulogium, aut ex præfatione Adonis ad Martyrologium suum. „ Gregorii hæc verba sunt in lib. 7. epist. 29. Indict. 1. *Nos pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus, collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum sollemnia agimus: non tamen in eodem volumine quis, qualiter sit passus, indicatur, sed tantummodò nomen, locus & dies passionis ponitur. Unde fit, ut multi ex diversis terris atque provinciis per dies (ut prædixi) singulos cognoscantur martyrio coronati.* Quibus verbis concedunt significari Martyrologium quoddam: sed illud Romanæ Ecclesiæ proprium ac peculiare fuisse negant. Idem sentiunt de illo quo usus est Ado, quod *venerabile & perantiquum Martyrologium* appellat, idque ab urbe Romana Aquileïam cuidam sancto Episcopo à Pontifice Romano directum, & sibi postmodum à quodam religioso Fratre aliquot diebus præstitum ait; *quod ego,* inquit, *diligenti cura transscriptum positus apud Ravennam in capite hujus operis,* id est Martyrologii, *ponendum putavi*; " Ubi non dicit Ado, inquiunt, hoc Martyrologium fuisse Romanum, sed tantùm missum à Pontifice Romano Aquileïam. Verùm Monachum illum qui hoc Adoni affirmabat, ei procul dubio imposuisse, ut majorem suo codici auctoritatem compararet, & munus suum ac describendi copiam, quam Adoni fecerat, venditaret. Non enim Romæ sed Aquileïæ compositum esse illud Martyrologium, quod Ado præfixit suo, ac Rosweydus pro vetere Romano edidit: idque argumento esse, quòd totum ferè illud Martyrologium descriptum sit ex ecclesiastica historia Rufini Presbyteri Aquileïensis, cum ipsis etiam mendis quæ in Rufino habentur. „

Hanc viri eruditissimi & mihi maximè suspiciendi sententiam penitus refutare nolim: sed tamen dissimulare non possum auctoritatem Concilii Cloveshoviensis anno DCCXLVII. celebrati, in quo diserta de Martyrologio Romano mentio habetur in canone 13. definiente, *ut per gyrum totius anni natalitia Sanctorum uno eodemque die* JUXTA MARTYROLOGIUM EJUSDEM ROMANÆ ECCLESIÆ *cum sua sibi convenienti psalmodia seu cantilena venerentur.* Nihil hoc testimonio apertius. En *Martyrologium Romanæ Ecclesiæ* nominant Patres, & ad ejus normam natalitia Sanctorum celebrari decernunt. Et fortasse illud ipsum erat, quod Augustinus & primi

primi Prædicatores à Gregorio Magno eam in insulam missi secum attulerant. At inquies, non erat illud Martyrologium Ecclesiæ Romanæ ab origine proprium, sed illud, quod Hieronymo à multis retro sæculis suppositum, postea sibi Romana Ecclesia usurpaverit. Verùm sive ita, sive aliter res habeat, concedant necesse est illud Martyrologium Romanæ Ecclesiæ tum fuisse peculiare, non toti Latinæ Ecclesiæ commune: aliàs sane frustra *Martyrologium Romanæ Ecclesiæ* ab Anglicanis illis Patribus appellaretur. Jam verò an Martyrologium illud, quod suo præfixit Ado, fuerit ipsum Romanum, in promtu non est ut affirmem: tametsi quòd Româ Aquileïam à Pontifice Romano directum sit non levem affert conjecturam, istud non aliud esse quàm Romanum. Etenim quod opponit Bollandus in Præfatione generali ad Vitas Sanctorum, "in Rosweydiano illo „ non nisi unicum Sanctum, semper paucissimos referri; contra verò in eo quod „ Gregorius memorat, multos ex diversis terris atque provinciis Sanctos per dies „ singulos commemorari; non puto satis validum esse ad id evincendum. „ Nam passim in illo Rosweydiano plures Sancti singulis diebus occurrunt, quod sufficit conciliando Gregorii testimonio. Hæc dicta sint occasione Adoniani Martyrologii, de quo plura hîc observo in ejus Sancti Elogio, quem Ordinis nostri & quidem Ferrariensis Cœnobii Monachum ante initum pontificatum fuisse perspicuis demonstro argumentis.

175. Ultimo loco commemorandum Notkeri Monachi Sancti-Gallensis Martyrologium, quod apud Canisium in tomo 6. publicatum est, sed imperfectum à die 27. Octobris. Hîc de Notkero ipsiusque Martyrologio plura dicere supersedeo, ejus gesta & scripta, Deo dante, illustraturus in Sæculo insequenti. Notkeri.

176. His omnibus adjungere licet B. Ængussium, cognomento Keledeum, Abbatem & Episcopum in Hibermia, qui Martyrologia duo, unum vetusto patrii idiomatis metro, alterum soluta oratione composuisse memoratur. Primum appellat *Festilogium*, quod ad singulos dies non continet nisi aliquot ex præcipuis Sanctis. In secundo fusiori recenset primò nomina Sanctorum aliarum gentium; & postea seorsim adjungit nomina Sanctorum Hiberniæ. Hoc *Tamlactense*, quòd conditum sit in Monasterio Tamlactensi, vocat Colganus, qui Ængussii Vitam ex antiquis monumentis concinnavit, eamque retulit ad Sæculum IX. Sed quia chronologie notæ, quibus utitur, non usquequaque certæ sunt; de his in sequenti Sæculo differemus. Denique in hanc classem referre possem (ut Maurolycum, aliosque recentiores Martyrologiorum scriptores è nostris omittam) Nevelonem Corbeïensem Monachum, qui sub finem sæculi XI. Adonis Martyrologium sive ab se, seu ab alio contractum, aliquot sanctorum nominibus auxit, quale habetur manu descriptum in Bibliotheca Corbeïensi. Verùm hæc sufficiunt ad demonstrandam nostrorum piam sollicitudinem in rem Christanam, cujus haud multo minus interest Sanctorum memoriam & facta scriptis perennare, quàm Sanctos habuisse. Et Nevelonis.

CAPUT VII.

Observationes Ecclesiasticæ, Monasticæ, et Historicæ.

177. Has Observationes ordior à summo Pontifice, à quo librorum suorum approbationem primùm se postulasse testatur Ambrosius Autpertus in superiore Sæculo laudatus, ut probat ejus præfatio seu epistola adStephanum Papam III, commentariis in Apocalypsim præfixa, in qua *defendit totius Ecclesiæ libertatem, ut* scilicet *unusquisque prout desuper accepit, sine alterius controversia volumina condat:* eumque affirmat damnandum censeri, *quisquis hanc libertatem* Approbatio librorum per Papam.

ſpiritus abolere conatur. Deinde quod huic obſervationi materiam dedit, ita ſubinfert. *Et quamquam ſufficeret mihi, quia ſanctarum Scripturarum teſtimoniis veræ Fidei congruentibus roborati erant, quia præcedentium Tractatorum ſenſu vigebant; humilitati tamen meæ proſpiciens peto, ut veſtro etiam decreto profuturi firmi maneant: quod videlicet nullum præter me Tractatorem feciſſe reperio. Sed non ideo libertas ſuccubuit, quia humilitas ſemetipſum liberè proſtravit.* Semper quidem Romano Pontifici in Eccleſia, nedum Epiſcopis in ſua cuique diœceſi, competere viſa eſt librorum cognitio ac cenſura, ut probat Index ille Gelaſianus: at qui libris ſuis approbatorii decreti auctoritatem à Papa flagitaverit, nullum ante ſe exſtitiſſe *Tractatorem* Autpertus exiſtimavit. Quo nomine ſine dubio ſacrorum librorum commentatorem intelligit. Hanc verò in omnes ſcriptores auctoritatem Papæ cælitus conceſſam fuiſſe tradit Johannes Diaconus in Præfatione ad Gregorii Magni Vitam, ubi Romano Pontifici *Deus omnipotens probandorum ſeu repellendorum ſcriptorum omnium ſpecialem dediſſe poteſtatem* perhibetur. Hinc eſt, quòd Nicolaus Papa I. in epiſtola *ad Carolum majorem*, id eſt Calvum, verſionem librorum *beati Dionyſii Areopagitæ* ab Johanne Scotto factam ſibi de more mitti petit. *Quod juxta morem,* inquit, *nobis mitti, & noſtro debuit judicio approbari: præſertim cùm idem Johannes, licèt multæ ſcientiæ eſſe prædicetur, olim non ſanè ſapere in quibuſdam frequenti rumore diceretur.* Et infra. *Itaque quod hactenus omiſſum eſt, veſtra induſtria suppleat, & nobis præfatum opus ſine ulla cunctatione mittat: quatenus dum à noſtri apoſtolatûs judicio fuerit approbatum, ab omnibus incunctanter noſtra auctoritate acceptius habeatur.* Itaque ante iſtud tempus id in more jam poſitum erat, ut ad Romanum Pontificem librorum cenſura & approbatio deferretur. Autpertus ante ſe factum negat ab ipſis Tractatoribus. Sed aliud eſt à Scriptoribus ipſis ſuos Papæ judicio ſubmitti libros: aliud illorum libros ejus cenſuræ eſſe ſubjectos: quod jus Romano Pontifici ſemper competiit.

Epiſcoporum ex Monachis vita.

178. Jam venio ad Epiſcopos ex Monachis, quibus in pontificatu priorem vitæ formam prioremque habitum retinere mos erat; id que non arbitrarii, ſed neceſſarii officii eſſe ducebant. Multa hujus rei exempla in his Actis occurrunt diſertè obſervata ab Auctoribus, qui de geſtis Sanctorum Cæſarii Arelatenſis, Leobini Carnutenſis, Germani Pariſienſis, Fructuoſi Bracarenſis, Cuthberti Lindisfarnenſis, aliorumque Epiſcoporum libellos ediderunt. Idem elogium tribuitur Ælberto Eboracenſi Epiſcopo in Poëmate ſuperiùs edito de Epiſcopis Eboracenſibus.

Nec Pater adveniens in tantum culmen honoris,
Veſtibus atque cibis veterem mutaverat uſum,
Delicioſa nimis fugiens, nec vilia valde
Sectatus fuerat, medio moderamine gaudens.

Et quidem Epiſcopi ex Ordine noſtro aſſumti à carnium uſu more ſolito abſtinebant. Hinc eſt quod Pardulus Laudunenſis Epiſcopus Hincmarum Remenſem ex morbo recèns convaleſcentem monet, *ne à lardo ſive quadrupedibus abſtineat, donec ſanitas confirmetur: & ſic ad ſiccos & miſeros tardioreſque monaſticos cibos redeatur:* quod argumento eſt hanc ei conſuetudinem aliàs fuiſſe. Eadem familiaris fuit Elfego Wintonienſi Epiſcopo. Is enim, teſte Willelmo Malmesburienſi, *carnibus numquam niſi æger indulſit:* quod etiam de Baldrico Dolenſi Archiepiſcopo affirmare licet, qui in Epiſcopatu *monachatum ſervaſſe* apud Ordericum Vitalem memoratur.

Et habitus.

179. Ad monaſticum habitum quod attinet, eum etiam Epiſcopis Monaſticen priùs profeſſis penitus abjicere religio erat jam inde à ſæculo V. Eorum exemplo

cùm Gallicani Episcopi nonnulli, monasticæ professionis expertes, eumdem habitum suscepissent; eos ab hac novitate revocare tentavit Cælestinus Papa I. scriptâ epistolâ ad Episcopos provinciæ Viennensis & Narbonensis, in qua hæc verba. *Unde hic habitus in Ecclesiis Gallicanis, ut tot annorum tantorumque Pontificum in alterum habitum consuetudo vertatur? Discernendi à plebe vel ceteris sumus doctrinâ, non veste; conversatione non habitu; mentis puritate, non cultu. Nam si studere incipimus novitati, traditum nobis à Patribus ordinem calcabimus, ut locum supervacuis superstitionibus faciamus.* Istius autem novitatis originem ad Episcopos ex Monasteriis assumtos refundit, eosque ex obliquo reprehendere videtur his verbis. *Sed non mirum, si contra ecclesiasticum morem faciunt, qui in Ecclesia non creverunt, sed alio venientes itinere, secum hæc in Ecclesiam, quæ in alia conversatione habuerant, intulerunt.* Neque tamen hic usus adeo novus insolensve erat, ut non aliquando usitatus; aut verò ita Cælestini litteris castigatus, ut in desuetudinem subinde mox abierit. Nam (ut hîc Orientalium ex Monachis Episcoporum vetustissima exempla prætereamus) S. Martinus Turonum Episcopus, Cælestino superior, in Episcopatu *idem constantissimè perseverabat, qui priùs fuerat; eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu ejus vilitas erat*: quod etiam de ejus discipulis ad Episcopatum promotis credere par est. Et post Cælestinum S. Germano Autisiodorensi, tametsi nusquam Monachus exstitisset, *indumentum cuculla & tunica indiscretis fuêre temporibus.* Procedente porro tempore adeo hic usus invaluit penes Episcopos ex Monachis, ut Ravennates litteras hac de re scripserint *ad Carolum juniorem*, id est Calvum, conquesti, quòd Monachi ad cathedram Ravennensem provecti, *scapulare* monasticum retinerent: illi verò censebant melius esse, *ut* Episcopi omnes *uniformi sacerdotalis vestis æqualitate commune ministrandi Ecclesiæ ministerium sortirentur, quàm amicto sub honore pontificatûs pallio singulari, ab utriusque ordinis, singularitatis siquidem & Episcopalis, professione, vita & moribus discreparetur.*

His litteris Hincmarus Remensis jussu Caroli responsum dedit testante Frodoardo. Et licèt ejus rescriptum exciderit, eum tamen in gratiam Monachorum sententiam tulisse credere licet. Fortasse similis occasio fecit, ut in octava Synodo generali, quæ anno DCCCLXIX. Constantinopoli celebrata est, statutum sit ultimo loco, *ne Monachi ad Episcopatum assumti, monasticum habitum deponant.* Id quod ratum habuit Concilium Lateranense sub Innocentio III. ubi Episcopis præcipitur, ut in Ecclesia superpelliceis induti sint, *nisi Monachi fuerint, quos oportet deferre habitum monachalem.* At singulare est hanc in rem S. Remberti Bremensis Episcopi exemplum, qui cùm amplexandi monastici instituti vóto aliquando se obstrinxisset, statim atque ordinatus fuit Episcopus, *communicato cum Pontificibus qui ipsum consecrarant, consilio, ad novæ Corbeïæ Monasterium properans, illius professionis habitum ex integro suscepit. Conversationis autem illius professionem ita fecit, ut conversationem suam, & stabilitatem morum suorum, & obedientiam secundùm Regulam S. Benedicti exhiberet, quatenus labores & occupationes suscepti Episcopatûs permitterent*, ut fusiùs hîc in ejus Actis legitur.

180. Neque verò solùm Episcopi, sed etiam Pontifices Romani eadem religione tenebantur. Sanè de Gregorio Magno id intelligimus ex Johanne Diacono in lib. 4. cap. 80. ubi agens de sanctissimi Pontificis elevatione corporis, innuit cum ipso inventum non solùm pallium & phylacteria, sed etiam baltheum, qui *speciem propositi regularis olim à S. Benedicto statuti manifestat.* Consimili more Fulgentius Ruspensis Episcopus ex Monacho, *orario sicut Episcopi numquam utebatur, sed pelliceo cingulo tanquam Monachus.* Et de Eugenio Papa III. ita legimus in lib. 2. de vita S. Bernardi cap. 8. *Adhærebat carni ejus lanea tunica, & diebus ac noc-*

tibus cucullâ vestitus sic ibat, & sic cubabat: intus Monachi habitum retinens, extra se Pontificem & moribus & vestibus exhibebat: rem difficilem agens diversarum in uno homine proprietatem exprimens personarum. Nimius sim, si cuncta ejus argumenti exempla persequi velim: sed tamen hoc loco præterire non possum decretum Institutorum Cistertiensium, in quorum cap. 59. hæc leguntur. *Episcopi de Ordine nostro assumti consuetudinem nostram tenebunt in qualitate ciborum, in forma indumentorum, in observatione jejuniorum, in officio horarum regularium: excepto quòd mantellum de vili panno & pelle ovina, & pileum similem aut simplicem habere poterunt qui voluerint: cum quibus tamen rebus claustra nostra minimè intrabunt, nec conventibus nostris intererunt propter dissimilitudinem.* Cæsarius Heisterbacensis ejusdem Ordinis Monachus idem asserit, nempè *ad quodcumque officium, ad quantamcumque dignitatem sive sit Episcopatus, vel Patriarchatus, vel Papatus*, Ordinis sui personæ eligantur, *non licere eis habitum deponere; sed regulariter vivere, regulariter psallere & manducare* ipsas teneri. Unde in variis Capitulis generalibus sæculi XIII. arguuntur nonnulli Cistertiensium Episcopi, quòd à regulari habitu & victu desciscerent; & si facta in posterum non emendent, Ordinis societate privati denuntiantur.

Cæsar. homil. Dom. 3. post Pont.

Urban. II. 19. q. 3. Mandamus.

181. Ad eumdem morem, ut id obiter observem, Canonici qui ad monastica vota convolabant, si quando in ecclesias suas reverterentur, cucullam deinceps ad memoriam gestabant ex Urbani II. decreto. Unde Gaufridus Vindocinensis lib. 2. epistola 7. ad Ivonem, Ernaldum Carnutensem Decanum monastico Ordini vindicabat *teste Floccello. Domnus Ernaldus*, inquit, *quem Decanum vestrum dicitis, si sibi secundùm justitiam placuisset, teste Floccello de capite suo, potiùs in nostra, quàm in vestra sorte manere debuisset. Memorialem cucullam* appellabant Canonici regulares, ex quibus si aliquis absque Abbatis permissu ad Monachos recepisset se se, & postea revertisset, is ultimus in choro stare, & *memorialem cucullam* deferre tenebatur, ut eruditissimus Cangius in Glossario observavit. Hanc observationem finiet epistola Nicolai Papæ I. ad Egilem Senonensem Electum, cujus elogium hîc relatum huic maxime observationi occasionem præbuit. *Tuum, Frater carissime, propositum observa: & qui diu in Monasterio moratus es, à pristino voto divertere noli. Quod enim diu in humili habitu custodisti; profectò indecens est, si in potiori positus dimiseris ordine, hoc ipsum sanctâ quoque Scripturâ, venerandisque decretis pleniter edocentibus.*

Mitra Episcoporum.

182. Et quandoquidem huc devenimus, quædam advertere juvat de mitra Episcoporum, quam alii *cidarim*, alii *laminam* vocant. Ejus usum omnibus ac singulis Episcopis non fuisse communem intelligitur ex privilegio Leonis Papæ IV. Anschario Hammaburgensi Pontifici concesso, in quo ipsi ejusque successoribus præter usum pallii, tribuit *ornari caput ejus mitrâ, portari ante ipsum crucem:* quod argumento est, id non cuivis Episcopo citra privilegium licuisse. Certè Trajectenses ad Rhenum Episcopi, saltem à sæculo octavo ad duodecimum, non usi sunt mitrâ, ut testatur Johannes à Leidis, & post eum Johannes de Beka. Nam relata Danorum strage, hæc ille subdit in Chronici Belgici lib. 4. cap. 2. *Quapropter Ecclesia Trajectensis cum sua diœcesi spoliata, tam egestuosa facta est, ut contra Archiepiscopum Coloniensem visitare curiam Romanam, ac prosequi non valebat pro Archiepiscopali benedictione: & ipsi Trajectenses paupertate compulsi sunt accipere simplicem benedictionem ab Archiepiscopo suo proximiori; & quemadmodum Abbates, longo tempore Missam celebraverunt sine infula, id est mitra episcopali, usque videlicet ad tempora Eodualdi * Episcopi, de quo dicitur inferiùs in libro sextodecimo.* Quod Auctor iste rejicit in Trajectensis Ecclesiæ inopiam, id ego referen-

* L. Godevaldi.

dum puto in antiquum morem, quod non omnibus citra privilegium Episcopis mitræ usus olim competeret. Et quidem Alexander Papa III. Godewaldo Episcopo Trajectensi hunc usum impertit quasi gratuito, ut apparet ex ejus litteris ab eodem Auctore relatis in lib. 16. cap. 10. *Episcopalem*, inquit, *mitram tibi tuisque successoribus deferendam concedimus.* Deinde neque in Ordine Romano disertè, nec apud Amalarium aut Rabanum, nec in vulgato Alcuino de divinis Officiis, ubi de ordinandis Episcopis, ulla mitræ mentio habetur. Præterea *omnes Orientales Prælati anulis & mitris Pontificalibus non utuntur, sed baculos pastorales portant in manibus*, ut legitur in epitome bellorum sacrorum apud Canisium tom. 6. & apud Jacobum à Vitriaco in Historiæ Orientalis cap. 78. *tametsi Abbates & Priores Patriarchæ Jerosolymitano subjecti, mitras, anulos, & sandalia in usu habent.* Postea tamen Alexander Papa IV. Patriarchæ Jerosolymitano, Apostolicæ sedis Legato, *propter honorem locorum dominicorum* indulsit uti insignibus Papæ convenientibus *in Cypri & Armenicæ regnis, Principatu Antiochiæ, partibus Syriæ, & insulis seu provinciis adjacentibus, & in omni parte Orientali*, ubi legationis officium exercebat: quod nullus alius Legatus sibi tribueret, nisi fuerit S. R. E. Cardinalis, ut legitur in registro Epistolarum papalium, cujus copia à V. CL. Antonio Wione Herovallio mihi facta est.

Res tamen longè aliter habuit apud Latinos, apud quos Episcopi non pauci ante omnem hominum memoriam mitrâ usi sunt, ut testantur veteres non solum icones, sed etiam auctores. Nam S. Liudgerus mitrâ perpetuò usus memoratur: & in Ordine Romano præscribitur, ut dum canitur Evangelium, neque *coronam*, neque aliud operimentum super capita habeant Episcopi: ubi coronæ nomine mitram intelligi veri simillimum est. Certè Gillebertus Lunicensis Episcopus in Epistola ad Episcopos Hiberniæ apud Usserium, & Bruno Signiensis in libello de consecratione Ecclesiæ mitram inter episcopalia ornamenta referunt desinente sæculo XI, quo ferè tempore Leo Papa nonus Eberhardo Trevirensium Archiepiscopo *Romanæ* mitræ usum concedit pro investitura ipsius Primatûs.

183. Sed alia fuit Pontificum Romanorum, alia ceterorum Episcoporum mitra. Quippe Romanis ante Bonifacium Papam VIII. in usu erat mitra oblonga in acumen desinens ad instar saccarei panis, qualis hactenus visitur in lapidea S. Petri effigie ad portam Basilicæ S. Petri Corbeïensis, ab ipsius Monasterii (ut videtur) origine, id est ab annis ampliùs mille erecta. Eamdem Pontificiæ mitræ formam exhibet effigies Johannis Papæ XV. apud Ughellum. At verò Episcopi mitra bicorni seu bifida, haud paullo, quam nunc humiliori ab antiquo usi sunt, qualem præfert S. Germani Parisiensis Episcopi effigies ad majorem portam ejus Basilicæ in Monasterio S. Germani à Pratis cum aliis posita. Unde fortassis quis hæreat in explicando Theodulfi carmine, ubi de episcopali capitis ornamento ita canit.

[Margin: Romanorum Pontificum. — *Ital. sacr. tom. 5. col. 1542.* — Episcoporum bifida.]

Aurea Pontificis cingebat lamina frontem,
Qua bis binus apex nomen herile dabat.

& infrà,

Illius ergo caput resplendens mitra tegebat.

[Margin: *Theodulf. lib. 5. carm. 3. vers. 610.*]

Ex quibus versibus quadrifidam olim fuisse mitram Episcoporum nonnemo forsan colligeret. At numericum adverbium *bis* non cadit in adjectivum *binus*, sed in verbum *dabat*, ita ut sit sensus, *binus apex bis dabat herile nomen*, nempe jus (ut puto) quod vocant spiritale & temporale.

184. Cardinalibus, etiam non Episcopis, mitræ usum jam dudum concessim fuisse patet tum ex charta Compendiensi anni MCCXIV, cui appendent tria sigilla Car-

[Margin: Cardinalium & aliorum.]

dinalium, in his Guidonis tituli S. Nicolai in carcere Tulliano Diaconi Cardinalis cum mitra; tum ex litteris Gerardi Episcopi Sabinensis & Benedicti S. Nicolai in carcere Tulliano Diaconi Cardinalis, anno MCCXC. datis, quibus ob sententiam inter Archiepiscopum & Capitulum Remensis Ecclesiæ ab se pronuntiatam decernunt, ut suæ amborum imagines argenteæ, *pretii quingentarum librarum Turonensium ad minus* fiant, supra majus altare singulis sollemnibus Festivitatibus exponendæ; *& ambæ ipsæ imagines sint mitratæ.* Quin etiam Archidiaconus Pictavensis in Gallia, referente Matthæo Parisio, cùm lis inter Episcopum Lincolniensem & Robertum Abbatem S. Albani de ornamentis Abbatum pontificalibus aliisque rebus verteretur, dixisse fertur in gratiam Abbatis: *Meus Vicarius in ecclesia beati Hilarii incedit mitratus in omnibus præcipuis anni sollemnitatibus; nec derogat mitra episcopali dignitati.*

Matt. Paris. in Roberto Abbate 18. pag. 52.

Episcopi ordinandi delatio per Episcopos.

185. Porro apud Gallos olim mos erat, ut Episcopum statim ab ordinatione sua *soli Episcopi in sella aurea sursum elevarent & manibus portarent intra oratorium:* quod Compendii factum in ordinatione Wilfridi Archiepiscopi Eboracensis Stephanus Eddius commemorat in cap. 12. Hunc morem indicat Ordo Romanus mſ. quem habemus ex monasterio Vindocinensi: in quo legitur, electum Episcopum post editam Fidei professionem reduci in sacrarium; indeque cambagis, sandaliis & dalmaticâ ab Archidiacono indutum, ab Episcopis duobus casulis indutis juxta altare deportari. Ad alia progredior.

Baptismus per superfusionem.

186. De Baptismo notandus est locus in Vita S. Liudgeri auctore Alfrido, ubi infantuli baptizandi benedictâ aquâ intincti vel superfusi fuisse dicuntur. Ex quo intelligitur, Baptismum per superfusionem aliquibus in locis jam tum obtinuisse: quod tamen prohibet Concilium Celichitense sub initium sæculi IX. his verbis cap. 11. *Sciant Presbyteri quando sacrum baptisma ministrant, ut non effundant aquam sanctam super capita infantium; sed semper mergantur in lavacro.* Et tamen Stephanus Papa II. in responsione 12. ad interrogata Gallorum Brittaniaci edita pronuntiaverat licere *per necessitatem cum concha aut cum manibus infanti in infirmitate posito aquam super caput fundere, & sic baptizare.* Trinam autem mersionem etiam erga ejusmodi infantes in Galliis observatam fuisse discimus ex Stephani Tornacensis epistola 5. ubi *undaizandi* vocabulo utitur. Et Cyprianus in similibus factis baptismum ex superfusione non improbat in epistola ad Magnum. Id verò etiam ad sanos traductum Carolo Magno imperante testatur Auctor de Separatione veteris Romæ à Græcis apud Allatium: qui Auctor hunc morem per Arrianos & Apollinaristas Romæ vulgatum fuisse refert, haud scio, an satis probabili fide.

Allat. de Consen. utriusq. Eccl. lib. 2. c. 6. n. 3.

Trinam porro mersionem contra unicam Hispanorum propugnavit Alcuinus epistola 39. eaque adhuc in usu erat sæculo XIII, ut auctor est Jacobus à Vitriaco in Historiæ Occidentalis cap. 36. immo etiam sæculo XV. ex Erasmi Ιχθυοφαγίᾳ. Hîc ex occasione memorandum venit factum cujusdam Nortmanni, qui baptismum se suscepturum fictè professus est, *dum tamen manibus nobilis Ramnulfi Comitis sacro levaretur à fonte: quod sanè illum expetisse pro munificis (ut ea gens assolet) arbitrari non est dubium albis,* ut legitur in libro mſ. de miraculis S. Hilarii Episcopi Pictavensis. *Ergo sic baptizatus, albisque admodum cupidè desideratis indutus, dum limen Ecclesiæ, ubi Hilarius requiescit, pedibus attigisset, licèt magna cælo inesset serenitas, subitò surgente turbine venti chrismalis vestis ab ejus capite divellitur.* Ex quo intelligitur, albas illas vestes, quæ chrismales itidem dicebantur, admodum pretiosas fuisse: tametsi passim lineæ aut ex cannabe erant. Hîc ex occasione juverit observare locum de Baptismo Sabbathi sancti ex mſ. Pontificali Benigniano, ubi baptizandi à reddita Symboli confessione *Reddentes* mihi viden-

tur appellari in hæc verba : *Oratio in Sabbatho sancto Paschæ* ad REDDENTES: dicit Domnus Papa post PISTEUGIS. Ubi legendum videtur πιςεύω εἰς. Quæ sunt prima Symboli Græci verba.

187. Non perfunctoriè legendus videtur locus ex vita S. Willelmi Monachi Gellonensis, qui *sacris altaribus hanc servabat reverentiam, priusquam sumturus iret Christi Eucharistiam, etiamsi esset hiems aquas glacie perstringens*, ut *aquis perfunderetur*. Eadem consuetudo plerosque alios tenuit, ut in diebus sollemnioribus balneorum usu corpora sua purgarent, haud dubiè ob reverentiam sacræ communionis: qua de re legenda Menardi observatio in cap. 55. Concordiæ Regularum. Quamobrem Amatus Abbas Habendensis *balnearum fomentis bis tantùm utebatur in anno, ante sanctum videlicet Domini natalis diem, ejusque sacræ resurrectionis Pascha*: tametsi nonnulli alii à balneis prorsus temperantiæ causâ abstinebant. A postremis illis longè dissidebat S. Wilfridus, qui referente Eddio Stephano in ejus Vitæ cap. 20. *Corpus in aqua benedicta & sanctificata nocturnis horis indesinenter æstate & hieme consuetudinariè lavabat* castitatis ergò, usque dum Papa Apostolicæ sedis beatæ memoriæ Johannes pro ætate sua *hujus laboris resolutionem habere præcepit*. Affine huic exemplum est, quod tradit Willelmus Malmesburiensis de S. Aldhelmo Episcopo Schireburnensi, itemque de Daniele Occidentalium Saxonum Pontifice, quorum prior, *ut vim rebelli corpori consciсceret, fonti, qui proximus erat Monasterio, se humero tenus immergebat. Ibi nec glacialem in hieme rigorem, nec æstate nebulas ex locis palustribus halantes curans, noctes durabat inoffensus .... Fons ille de nomine Sancti dictus.* Alter verò *in alia parte urbis* in *fonte*, qui id circo *Danielis dicitur, cælestes noctibus ducebat excubias.*

Balneum ante communionem.

188. Aliud item de Willelmo Duce superiùs memorato venit observandum, nempe eum statim ab ingressu Monasterii religiosis vestibus insignitum fuisse, contra quàm Regula S. Benedicti & Synodus Aquisgranensis præscribunt. Idem de Benedicto Anianensi non obscurè innuit Ardo: tametsi passim monasticus habitus nonnisi post decursum probationis annum tribueretur. Qui priori modo religiosis vestibus mox induebantur, non statim monasticis institutis addicti erant, nisi expressa Regulæ professio accessisset. Id perspicuum fit ex Actis S. Liudgeri Episcopi, qui licèt in Casinensi Monasterio duos annos & dimidium, ut Monachus sub monasticis vestibus deguisset, *cucullam tamen postea portare desiit, eo quòd promissionem observationis Regulæ Monachorum non fecerat.* Et Gundramnus Diaconus Rabani nepos, etsi à puero inter Fuldenses Monachos educatus, tamen quia *ligatus* non erat monasticis votis, ad sæculum rediit, ut in sancti Soli Vita legitur. Longè recentius exemplum habemus in Wladislao Casimiri Evinacensis Ducis filio, qui in Monasterio S. Benigni *per aliquot annos ut conversus mansit, nulla tamen inibi regulari professione emissa.* Testes hac de re sunt in Spicilegii tomo 7 Clementis Papæ V. litteræ, Wadislao mandantes, ut monastico habitu abdicato ad suscipiendum Poloniæ regnum concedat, quòd *numquam firmum propositum habuerit in aliquo regulari Ordine remanendi.*

Monasticæ vestes statim ab ingressu Monasterii sine professione.

189. Contra verò alii nulla facta probatione, ubi admissi erant in Monasterium, statim cum monastica veste Regulam profitebantur, neque repetendi sæculi facultatem habebant: quod maximè locum habuit in iis, qui ut Abbates fierent, Monachum induebant. Eorum in numero venit Probus apud Gregorium Magnum, ex sæculo raptus ad regimen Monasterii Andreani: & Anselmus Nonantulæ Abbas, simulque Monachus à Stephano Papa III. institutus est, ut testantur pontificiæ litteræ, in quibus Anselmus à Stephano postulasse dicitur, ut ipsum *per benedictionem protinus suis manibus consecraret Abbatem, & cucullâ indueret secundùm*

Alii cum professione.

Regulam S. Benedicti. Ante eos idem contigit de S. Germano Parisiorum Episcopo, qui cùm Presbyter esset Ecclesiæ Æduensis, factus est Abbas S. Symphoriani, simulque Monachus: siquidem *adeptus gradum curæ pastoralis*, teste Fortunato, *de reliquo Monachus persistebat.* Idem etiam de S. Leodegario Abbate Cœnobii S. Maxentii, dein Episcopo Æduensi. Quin etiam Abbates sæculares nonnulli cum Monasterium suum Monachis orbatum, in pristinum statum restituere vellent: & ipsi vitam monasticam capessebant. Ejus rei exempla habemus in S. Othmaro Sancti-Gallensi Abbate, itemque in Sigulfo Abbate Ferrariensi, tum etiam in Aureliano Abbate primùm Athanacensi, dein Lugdunensi Archiepiscopo, aliisque non paucis. Sed præ ceteris insigne est factum Mettensium Clericorum, qui in Gorziense asceterium Monachis pæne vacuum jussu Adalberonis translati, cùm *in vestibus Clericorum* aliquamdiu incessissent; more monastico electionis de sibi præficiendo Patre facultate petita & accepta, *cum institutione vitæ regularis habitum quoque Monachi commutarunt: unoque voto & pari sententia domno Einoldo ab omnibus exclamato, ipse primus omnium Episcopo regularem conversationem ex instituto beati Benedicti scripto professus, cucullo induitur: sequentes Abbati ex ordine profitentes, in militiæ cælestis & obedientiæ sacramenta sub ipso omnes similiter pari modo conjurant.* His adjungendus est S. Rembertus Bremensis Antistes, qui cùm monasticæ religioni nomen dare aliquando statuisset, mox ut fuit Episcopus ordinatus, ad Saxonicum Corbeïæ novæ Cœnobium accessit, ibique monasticis indutus vestibus, servandæ regulæ votum emisit, ut superiùs observatum est.

In Vita S. Johan. Gorziæ Abb.

Discriminis ratio.

190. Duplicis ejus generis hominum, qui vestes monasticas suscipiebant, discrimen repeti debet ex eorum animo seu voluntate: propterea quòd alii cum firmo perseverandi proposito, alii solo probationis animo in Monasteria secedebant. Primis illis, siquidem tanta inerat morum, ætatis ac judicii gravitas, ut de eorum perseverandi proposito nulla posset superesse suspicio, statim profitendi copia concedebatur; aliis annua probatio erat subeunda.

Habitus & professio monastica in extremis.

191. Priorem ob causam, hi qui in extremis positi pœnitentiæ causâ religiosis vestibus induebantur, in professorum censebantur numero, si postmodum ex morbo convaluissent. Nam publica illa pœnitentiæ protestatio coram Deo irrita fuisset, nisi sæculo nuntium remittendi firmus accessisset animus: ideoque his citra apostasiæ culpam ad sæculi vota denuo redire nefas erat. Id patet maximè ex Orderico Vitali, qui de Adelardi Presbyteri post susceptum in morbo habitum recuperatamque sanitatem reditu in sæculum agens, eumdem, cùm mortem sibi imminere cerneret, æterna *propter apostasiæ reatum* suplicia metuisse, ob idque Mainerio Uticensi Abbati supplicasse, *ut habitu S. Benedicti, quem peccatis suis facientibus reliquerat, sibi redderet.* Nihil verò luculentius huc afferri potest, quàm Petri Damiani testimonium, qui hoc argumentum fusè ac solidè pertractavit in opusculo 16. ad Gislerium Episcopum Auximanum. Is inaudierat quemdam Episcopum hanc opinionem spargere in vulgus, nimirum licere iis qui monasticum habitum in morbo extremo appetissent, ad sæcularem vitam, si revaluissent, denuo reverti. Ea res Petro tanti visa est, ut eam detulerit ad Pontificem Romanum, & Guidonem Numanatem Episcopum, qui ejus inventi auctor ferebatur, durè increpuerit. Sed eo pernegante, opusculum condidit in Episcopum anonymum, si quidem auctor ignotus erat, validisque argumentis probavit ejusmodi hominibus non licere remeare in sæculum. Quippe *tanta veneratione, tantâ custodiæ censurâ monachicum habitum sancti Patres dignum esse censuerunt, ut pæne quocumque modo illum quis indueret, relinquendi postmodum licentiam non haberet:* neque ad hoc necessariam esse annuam probationem. *Non enim jam probatio expedit, ubi qui*

ubi qui probandus est, perspicaciter innotescit; sed is de cujus mente quo spiritu ducatur ambigitur, valde necessarium est ut probetur. Et sicut baptismus nonnisi post longa sæpiusque iterata scrutinia olim collatus, validus tamen censebatur, si cui *postpositâ morosæ intercapedinis observantiâ* repentè concessus fuisset: ita de secundo (quem vocat) baptismo, scilicet de monastica professione, statuendum esse: ut *sicut prior semel receptus nullatenus valet repeti, ita etiam secundus nulla possit juris ratione contemni.* Consule Allatium in lib. 3. de utriusque Ecclesiæ consensione cap. 16. à num. 10.

192. Præter ejus facti exempla à me relata in Sæculi I. præfatione, alia id genus sexcenta apud veteres occurrunt. At nullum illustrius, quàm Lotharii Imperatoris, qui morbo correptus, *vitamque desperans, Monasterium Prumiæ in Arducnna constitutum adiit, sæculoque & regno penitus abrenuntians tonsus est, vitam habitumque Monachi humiliter sumens; & disposito inter filios regno, intra sex dies vitâ decessit.* Sunt qui id ab illo factum memorant, ut paternæ vexationis, cujus conscius fuerat, pænitudinem testaretur. Lege sis versus elegiacos de ejus obitu apud Baronium, qui versus Henrico tertio à nonnullis perperam tribuuntur. Lotharii exemplum secuti sunt quoque Orientis Imperatores non pauci: quos inter Isaac Comnenus, „ cùm quibusdam Monasteriis multas possessiones ademisset; fulmine percussus, ad placandum sibi Deum amplexus pænitentiam, monasticæ vitæ se dedicavit in Studii asceterio: ubi aliquamdiu superstes, omnem præstitit Monasterii Præfecto obedientiam, ità ut janitor esset, & alia ministeria obiret, „ testante Johanne Curopalata. Manuelis Comneni par facinus, nec pænitentia dispar. Is enim in Ecclesiarum opes injecta manu, etiam Nicephori Phocæ de non augendis Monasteriorum latifundiis sanctionem, olim abolitam, edicto suo revocavit; sed postea quasi resipiscens, edidit auream bullam, quæ & Medicatrix dicta est, utpote quæ medeatur titulis & juribus omnium ecclesiarum; jussitque insuper, ut Ecclesiarum & Monasteriorum immobilia intacta essent à manu fisci; eorumque titulis, etiam suspectis, robur & auctoritatem diplomate suo conciliavit; ac tandem cùm se ad exitum urgeri intelligeret, „ cum alto suspirio femur percussit, & monasticum habitum postulavit; & confestim nigro, qui ex tempore occurrit, panno indutus exspiravit. „ Denique (ut ceteros interim prætercam) Johannes Briennius Rex Jerusalem extremos spiritus Deo consecravit in habitu Minorum. Neque verò laïci tantùm, sed etiam Episcopi id genus pænitentiæ subire non indignum ducebant. Inter primos occurrit Paulus Constantinopolitanus Patriarcha sanctissimus, *qui valde infirmatus thronum reliquit; & descendens ad Monasterium Flori*, monasticum suscepit habitum: id quod anno DCCLXXXIV. contigisse docet Theophanes.

Exempla Imperatorum.

Præfat. Sæcul. I. num. 105.

Leunclav. de jure Græco Rom. pag. 149 & 156.

Nicet. Chon. lib. 7.

Raynald. ad ann. 1239.

Et Episcoporum.

In Occidente hic etiam usus abiit in morem. Nam Hugo & Rotbertus Autisiodorenses Episcopi, ad morbi extrema redacti, monasticum habitum induerunt, uti & Bernardus Hildesheimensis. Item Rotbertus Lingonensis Pontifex gravissimo correptus morbo, *humiliter se in conspectu Dei accusans & veniam peccatorum exposcens, à Domino Widone Molismensi Abbate monachilem habitum suscepit*, acceptoque Viatico vitam finivit, ut ex Chronico Besuensi discimus. Alia id genus complura prætereo. Vigebat adhuc iste usus sæculo XIV, ut varia passim Monasteriorum Tabularia & Necrologia testantur, à quibus referendis abstineo, Thomam dumtaxat Cantipratensem sæculi XIII. testem luculentum adducturus. Hic igitur in lib. 2. cap. 51. *Quoniam*, inquit, *multi sunt qui ad religionem in morte confugiunt, quid eis habitus Ordinis valeat in ultima necessitate susceptus, dubitare*

plurimi voluerunt : quam dubitationem ille subjecto exemplo refellit. Qui hoc modo Monachum induebant, dicebantur *Monachi ad succurrendum*, qua de re in Sæculi tertii Præfatione actum est. Ad eumdem modum qui in extremis alicui conferebatur, *Baptismus ad succurrendum* appellatur in ms. Rituali Monasterii S. Johannis Laudunensis. Huc pertinet Odonis Cantuariæ Monachi sermo de S. Benedicto, in quo hæc legimus. *Hinc est quòd ad eum omnes gentes, nationes, tribus & linguæ benedictionum ejus accipiendarum gratiâ currunt; adeo ut ipsi derisores, qui huic religioni in vita sua detrahunt, in morte tamen absque hujus religionis habitu, scilicet cuculla, saltem ad succurrendum, securi esse non audeant.* Jam nobis, quibus non tam seria est, quàm sera pænitentia, bellè religiosi videntur, qui corpus suum post mortem religioso habitu involvi postulant: quæ sanè forma mortuis aptè convenit, alia viventibus. Quamquam id etiam demortuis prodesse quidam sæculo IX. apud Græcos persuadere conati sunt: quos refellit Theodorus studita in Epistola ad Theoctistum Eremitam.

Præfat. 1. Sæcul. 3. num. 21.

Tom. 1. Veter. Anal. pag. 358.

V. Allat de utriusque Ecclesiæ consens. lib. 3. c. 16. n. 13.

193. Hujus pœnitentiæ originem refero ad antiquum morem, secundùm quem Fideles nonnulli peculiari instinctu, in extremis perpetuæ (si sanitas integraretur) pænitentiæ devovebant se se. Ex his nescio an unus fuerit Marcus Referendarius, qui teste Gregorio Turonensi Episcopo, *post congregatos de iniquis descriptionibus thesauros subito lateris dolore detentus, caput totondit, atque pænitentiam accipiens, spiritum exhalavit.* Hujusmodi pænitentiæ explicatior habetur notitia in Conciliis Toletanis tertio & quarto. Et in quarto quidem ita statuitur cap. 12. *Quicumque ab Episcopo vel Presbytero sanus vel infirmus pænitentiam postulat, id ante omnia Episcopus observet vel Presbyter, ut si vir est, sive sanus, sive infirmus, priùs eum tondeat*: aut (quod alia lectio addit) *in cinere & cilicio habitum mutare faciat, & sic pænitentiam ei tradat. Si verò mulier fuerit, non accipiat pænitentiam nisi priùs mutaverit habitum. Sæpius enim laïcis tribuendo desidiosè pænitentiam, ad lamentanda rursus facinora post acceptam pænitentiam relabuntur.* Qui sic accepta tonsura & veste pænitentiam profitebantur, ei perpetuò addicti erant, ut docet Concilii quarti Toletani caput 5. *Quicumque ex sæcularibus accipientes pænitentiam totonderunt se, & rursus prævaricantes laïci effecti sunt; comprehensi ab Episcopo suo, ad pænitentiam ex qua recesserant, revocentur. Quòd si aliqui per potentiam irrevocabiles sunt, nec admoniti revertentur; verè ut apostatæ coram Ecclesia anathematis sententiâ condemnentur &c.*

Hujusce ritus Origo.

Greg. Tur. lib. 6. cap. 28.

194. Erat ergo is pænitentiæ perpetuæ status, seu ordo, qualem subiit Wamba Vesigothorum Rex, veneno potatus; quem *cùm Episcopus & optimates vidissent absque memoria jacentem, statim ei confessionis & pænitentiæ ordinem dederunt. Cumque Rex à potione convaluisset, intelligens ordinem sibi impositum, Monasterium petiit, ibique quamdiu vixit, in religione permansit.* Ita factum memorat Alfonsus Salamanticensis Episcopus, quem non bene explicant alii Hispanici scriptores Rudericus Toletanus, & Lucas Tudensis. Nam pænitentiæ & confessionis nomine unctionem sacri olei, & communionem Christi corporis intellexit Lucas: Rudericus verò ait, Quiricum Episcopum & optimates, cùm viderent Regem memoriâ destitutum, statim ei confessionis & pænitentiæ antidotum obtulisse, Regemque devotè suscepisse, & Religionis habitum postulasse, & ad Monasterium convolasse in villa, quæ Pannisplica dicebatur. Monasterium S. Vincentii de Pampliega appellant. Sanè Regi nescienti pænitentiæ ordinem fuisse impositum, nec tum satis mentis suæ compotem exstitisse, ut monasticum habitum postularet, palam fit ex Alfonso. Sed ut ad rem me referam, cùm ejusmodi pænitentes sanitati restituti intelligerent, non nisi ægrè in sæculo istud genus pænitentiæ peragi pos-

Wambæ Regis exemplum illustratum.

ſe; id demum Wambæ exemplo induxerunt animum, ut in Monaſteria perpetuò ſe retruderent: ac ſubinde ita mos obtinuit, ut non alius perpetuæ iſtiuſmodi pænitentiæ habitus traderetur, quàm monaſticus, qui ſanè pænitentiæ causâ inſtitutus eſt. Apud Hiſpanos porro CONFESSORES paſſim appellabantur, qui ſic pænitentiam in extremis monaſtica veſte ſuſcepta profitebantur, ut ſcitè advertit in ſuo Gloſſario Cangius vir eximiæ eruditionis.

195. Non finiam has de monaſtico habitu Obſervationes, priuſquàm expoſuerim quemdam locum ex vita, ſancti Walafridi Palatiolenſis Abbatis, qui Fratrem quemdam nocturnis vel meridianis temporibus extra *cucullam* jacentem, per viſum increpuit cecîditque. Ubi cucullæ nomine ſcapulare ſignificari non dubito: quo ſenſu uſurpatur apud Smaragdum in Regulæ caput 55. *Cucullam*, inquit, *dixit ille, quod nos modò cappam .... quod verò dicit ſcapulare propter opera, nos modò dicimus cucullam.* Confer Theodemari epiſtolam ad Carolum Magnum. Hîc opportunè ad propoſitum noſtrum duplicem diſtinguit cucullam ſcriptor apologiæ Henrici IV. Imperatoris: ita enim habet. *Cuculla dicitur veſtis cucullata propter cucullum, qui eſt capitis operimentum .... Igitur cuculla eſt tunica talaris & cucullata atque manicata, habens ſpeciem crucis per quatuor partes extenſæ, ut eum qui crucifixus eſt mundo, hæc quadriga ex omni parte concludat.* Et poſt multa. *Sed quia otioſitas inimica eſt animæ; ideo propter opera tantùm conſtituit S. Benedictus alteram cucullam, quæ dicitur ſcapulare, & quòd ejuſmodi veſtis apta ſit caput tantùm & ſcapulas tegere .... Vidimus nos aliquando veſtem cucullatam, parvam quidem, ſed ita moderatam, ut deſuper uſque ad renes tantùm deflueret, & utrimque uſque ad humerorum confinia pertingeret: qualis certè forma atque menſura propriè dicitur ſcapulare, quod Monachis propter opera tantùm aſſignatur ex mandato Regulæ.* Hujuſmodi ſcapularis figura cernitur in Hiſtoria Fuldenſi apud Browerum, depicta ante annos octingentos. Cùm majorem cucullam geſtabant Monachi, breviorem ſeu ſcapulare deponebant, & vice verſa. Hanc ergo cucullam brevem ſeu Scapulare ſemper in uſu habebat Eugenius Papa III. ex dictis de more Ciſtertienſium, quibus cum cuculla & tunica jacere mos eſt, uti de ſuo tempore teſtis eſt Jacobus à Vitriaco in Hiſtoriæ Occidentalis cap. 14. & quidem ad Regulæ noſtræ præſcriptum; nec cucullam etiam in morbo urgente impunè abjicere licuit Monacho cuidam Ciſtertienſi, apud Thomam Cantipratenſem in lib. 1. cap. 7.

Cuculla & ſcapulare quid.

196. In Abbatibus noſtris quamdam epiſcopalis auctoritatis portionem reſediſſe agnoſcunt eruditi, idque probant ex poteſtate conferendi eccleſiaſticam tonſuram, adeoque Ordines inferiores, in Tridentina Synodo conceſſa. Nonnumquam etiam excommunicare laïcos viſi ſunt, tametſi id quo jure fecerint, non ſatis liquet. De excommunicatione teſtis eſt Albericus unus ex primoribus Caſtellionis ſuper Lupam, qui cùm Floriacenſis Cœnobii prædium quoddam invaſiſſet, nec admonitus reſipuiſſet, ab Abbate Rainerio excommunicatus eſt, miſereque mortuo excommunicatio rogante ejus fratre ſoluta. Rem fusè refert in hoc tomo Rodulfi Tortarii liber de miraculis S. Benedicti. Longè antiquius eſt factum Columbani Abbatis Luxovienſis. Is quippe cùm Theodoricum Regem ab inſanis actis revocare non potuiſſet, litteras ad eum acribus verbis plenas direxit, *comminatus excommunicationem, ſi emendare dilatando non vellet.* Idem eamdemque ferè ob cauſam accidit Conſtantino Imperatori, quem ob repudiatam Mariam uxorem & Theodoten ſuperductam, Theodorus Studita anathemate perculit anno DCCXCV. Ubi obſervat Baronius, Theodorum non ita excommunicaſſe Imperatorem, ut quæ ſunt Epiſcoporum ſibi uſurparet jura: ſed ut eum ob flagitium à Deo ſeparatum exclamaret, indignumque quocum quis ſuorum communicaret. Certè Impera-

Abbatum poteſtas in rebus ſacris.

Thomaſſin Diſc. Eccleſ. part. 4. p. 180.

Excommunicatio.

Tortar. Sæc. iv. part. 2. pag. 398.

Jonas in Vita S. Columb. n. 32.

Baron. ann. 795. ſub finem.

toris ab se sic excommunicati memoriam in sacra liturgia faciebat ipse Theodorus. Sed neque id irritam excommunicationem fuisse probat: quandoquidem Hadrianus Papa pro discipulis Felicis & Elipandi excommunicatis Missas celebrari non tantùm permittit, sed etiam postulat apud Baronium.

Baron. ann. 794.

His præiverat Monachus ille in Tripertita historia, Theodosio Imperatori excommunicationem inferre ausus: quam licèt temerariè inflictam adeo non contempsit piissimus Imperator, ut suadentibus licèt Episcopis cogi non potuerit, ut aliquid gustaret, donec Monachus ille diu quæsitus ipsi permisisset. Hujus Monachi facinus reprobat non solùm Tripertita historia, sed etiam S. Odo Abbas in Collationum lib. 1. At neminem qui excommunicationem per Abbates factam, tamquam inanem refellerit, apud veteres invenio. Lege quæ de Gerwino Abbate Centulensi habentur in Spicilegii tomo 4. Ut autem ab aliis etiam rata haberetur excommunicatio per Abbates facta, eam ab aliis tum Clericis, tum Abbatibus proferri curabant. Id docet nos in primis Chartarium S. Bertini de villa Calvo-monte, quo in Chartario leguntur litteræ tum Hugonis Decani & Capituli Noviomensis, rogatu Johannis Abbatis Bertiniani excommunicantium Castellanum Codiciacensem, si de advocatione ejus villæ Monachos deinceps infestaturus esset; tum Abbatum Goberti de Valchellis, Simonis de Laude, & Adami Aquicincti idem præstantium ann. Domini MCCI, apud Ursicampum. Adi Marloti tomum 2. de Metropoli Remensi. Aliquando tamen excommunicationes illæ esse poterant ex eo genere, de quo loquitur pseudo-Synodus Constantinopolitana, quam secundam & primam dicunt, decernens cap. 14. ut *si quis Episcopus Metropolitani crimen prætexens, ante synodalem cognitionem seipsum ab ejus communione subduxerit, & nomen ejus non, prout divini mysterii celebrationi est consuetum, referat; depositus à Synodo sit.* Idemque statuitur de Presbyteris, Episcopis & Metropolitanis adversus Patriarcham. Longè probabilior excommunicandi modus designatus est à Benedicto Papa VII, Guillelmo Abbati S. Benigni præscribente, ut Benignus Episcopus inibi Monachus factus invasores bonorum Monasterii excommunicaret. Apprimè huic loco Valesius venerandi vir nominis apud eruditos, in notis ad Eusebium pag. 136. duplicem distinguit excommunicationem, publicam & privatam: qualis est ea, quâ Macarius Presbyter alios Presbyteros excommunicasse dicitur.

Spicil. to. 4. p. 580. & 581.

Marlot. Metrop. Rem. lib. 2. c. 6.

Tonsura per Abbates. Num. 22.

197. De tonsura ecclesiastica per Abbates collata cùm egerim in Sæculi 3. Præfatione, plura hîc dicere supersedeo: sed tantùm adduco decretum Concilii Pictavensis anno MC. celebrati, in quo statuitur cap. 1. *ut nullus præter Episcopum coronas benedicere præsumat, exceptis Abbatibus, qui illis tantùm benedicant coronas, quos sub Regula S. Benedicti militaturos susceperunt*, seu *quos ad conversionem susceperint*, ut legit Concilium Belvacense in Spicilegii tomo 2. Hinc est quòd Petrus Cellensis Crispinum Clericum ad Petrum Cardinalem accipiendæ tonsuræ gratiâ remittit. Attamen sanctus Conwoion Abbas Rotonensis Ratwilum tyrannum tonsurâ collatâ *Clericum* fecisse memoratur in lib. 1. de ipsius gestis infra, cap. 4. Postremò Abbas Presbyter consecratus, poterat ordinare Lectorem & Subdiaconum in suo Monasterio, ex canone Nicephori Confessoris, ut notavit eruditissimus vir Johannes Baptista Cotelerius in Notis ad Constitutiones Apostolorum. De Lectore idem habet canon 14. Concilii Nicæni secundi. Adi Tridentinum.

In lib. 3. Constitut. cap. 10. col. 217.

Ecclesiæ dedicatio.

198. Singularis, sed difficilis est locus in libro de Vita S. Galli Abbatis, ubi S. Columbanus Luxoviensis Abbas ecclesiam dedicasse memoratur his verbis. *Beatus autem Columbanus jussit aquam afferri, & benedicens illam, adspersit eâ templum* [*sanctæ Aureliæ;*] *& dum circuirent psallentes, dedicavit ecclesiam: deinde in-*

vocato nomine Domini, unxit altare, & beatæ Aureliæ reliquias in eo collocavit, vestitoque altari, Missas legitimè compleverunt. Id tantùm habemus ex testimonio Walafridi, in rebus certè ecclesiasticis peritissimi, sed qui ducentis annis Columbano posterior erat. Longè pluris esset Jonæ Monachi auctoritas, si de ea re locutus fuisset.

199. De puerorum oblatione, à parentibus facta ex præscripto Regulæ S. Benedicti, nata est sæculo IX. controversia an in posterum irrevocabilis censeri debuisset. Quibusdam contra superiorum sæculorum sententiam, immo etiam contra Conciliorum & Pontificum decreta negantibus obstitit Rabanus scripto libro ad Ludovicum Imperatorem, *contra eos, qui oblationem contra Regulam sancti Benedicti destruere volebant*, testante Rodulfo in Vita Rabani. Hunc librum in forulis Mellicensis Bibliothecæ hactenus detineri, nec à me obtineri potuisse jam aliàs dixi. Hujus porro contentionis occasio nata videtur ex canone 23. Concilii Moguntini, anno DCCCXIII. ita definientis, *ut hi qui hactenus inventi sunt sive in canonico, sive in monastico ordine tonsurati sine eorum voluntate, si liberi sunt, ita permaneant: & deinceps cavendum, ut nullus tondeatur sine legitima ætate & spontanea voluntate, vel cum licentia domini sui.* Hoc tamen decreto non attingi impuberum oblationem à parentibus fieri solitam hac ratione existimo, quòd illa non secus atque ante in Ordine nostro post hoc Concilium viguit, ut testatur in primis Paschasius Radbertus in expositione Psalmi 44. ad Suessionenses B. Mariæ Sanctimoniales, ubi vocat eas *parentum vota*, quòd devotæ antequam in lucem ederentur, & in tenella ætate Deo à parentibus consecratæ, monasticisque institutis addictæ fuissent: nec Rabanus contra Concilii decretum, siquidem eam intellexisset ipsius esse mentem, haud dubiè scripturus fuisset. Itaque huc tantùm spectare videtur Concilii statutum, ut pueris qui jam usu rationis gaudebant, citra eorum voluntatem tonsura non conferretur; non verò ut cessaret filiorum à parentibus fieri solita oblatio. Sic Fuldenses in libello supplici ad Carolum Magnum petunt, *ut nullus vi Monachus fieri cogatur, nec ad Clerum tondeatur, sive liber sit, sive servus.* Hunc autem Concilii esse sensum inde inferas, quòd de Canonicis ex æquo & Monachis interpretandus sit canon: cùm constet apud Canonicos sæculares ejusmodi oblationem non fuisse receptam, nec tonsuram apud eos collatam ante usum rationis. Postea tamen paullatim usus obtinuit, ut perseverante etiam puerorum per parentes oblatione relaxata sit pueris necessitas in Monasterio permanendi, donec adulta jam ætate oblationem suam ratam habuissent. Udalricus auctor in Consuetudinum Cluniacensium lib. 3. cap. 8. ubi relata puerorum oblatione ejusque ritu, ita subdit. *Postea induitur cucullà & de cetero benedictio ejus differtur usque ad legitimam ætatem, id est, si non amplius, vel usque ad quindecim annos ætatis.* Cur enim illa puerorum benedictio dilata fuisset ad annum quintum decimum, nisi ut propria eorum voluntas jam explorata haberetur? Propagatus est iste usus à Cluniacensibus ad alios, tandemque jure novo sancitus Clementis Papæ III. & Cælestini item tertii auctoritate; cui tandem accessit Concilium Tridentinum.

Oblatio puerorum.

200. Ad idem sæculum revocanda est divisio bonorum monasterialium inter Abbatem & conventum, qualis in Monasterio sancti Dionysii & S. Germani apud Parisios ab Hilduino Abbate regulari facta est. In causa fuit rapacitas quorumdam sæcularium Abbatum, qui omnia Monasterii sibi commendati bona in usus suos demum convertebant. Id ut ne in Monasteriis sibi subjectis aliquando fieret, Hilduinus Abbas, hac partitione consuluit, ut testantur litteræ hac de re ab eo confectæ. Ejusdem argumenti est epistola 3. Frotharii Tullensis Episcopi ad Ludovicum Imperatorem pro Monasterio Mediolacensi, Diœcesis Trevirensis, ubi tem-

Partitio bonorum.

pore Fortunati Abbatis, jussu Imperatoris *Smaracdus ipsius Monasterii Monachis portionem de Abbatia dederat, ut regulariter viverent.* Sed Hismundo Abbate hanc portionem sibi vindicante, querelis ad Imperatorem delatis, Frothario promisit Abbas se *per omnia emendare velle, quidquid hactenus negligenter ex sua parte fuerat actum.* Monachis eo pacto, nec aliter assentientibus, *nisi illis portio sua redderetur;* eoque pernegante, à Frothario Monachi postularunt, *ut illis licentiam daret ad Imperatoris præsentiam recurrendi, ejusque misericordiam implorandi: dicentes se magis velle de eodem Monasterio expelli, & in peregrinatione & mendicitate vivere, quam falsis promissionibus ulteriùs credere, & sub falsò Monachorum nomine militare.* Eorum postulatis annuit Frotharius, præmissis ad Imperatorem litteris, ex quibus hæc relata sunt. Huc etiam spectat ipsius Frotharii embolum epistolæ primæ. Eodem sæculo desinente Franco Leodicensis Episcopus, idemque Laubiensis Abbas, ita cum suis Monachis bona partitus est, *ut medietas Abbatiæ Fratribus inibi regulariter militantibus in usu communi deserviret; aliam Episcopus sibi & militantibus manciparet.*

Decimæ Monachis datæ.

201. In censu bonorum monasterialium ante sæculum IX. computabantur decimæ, quas non nisi sæculo XI. Monachis à nobilibus viris earum invasoribus fuisse collatas nonnulli perperam existimant. Et quidem in Chronico Laubiensi, in quo superiora de Francone relata sunt, fit mentio decimarum indominicatarum, de quibus statutum est, *ut decimæ omnes indominicatæ ad portam Monasterii in usus pauperum sint & peregrinorum:* quas sanè decimas longè ante Franconis tempus Laubienses jam possidebant. Antiquius ejus rei testimonium habemus in Actis sancti Anselmi Abbatis Nonantulensis, cujus rogatu Stephanus Papa III. Nonantulensium Monachorum bona *cum decimationibus* confirmat, prohibetque decimas umquam concedi, *nisi Ecclesiis supradicti venerabilis Monasterii.* At multò illustrior est Ludovici Germaniæ Regis traditio, consignata in ejus diplomate pro Parthenone Herifordensi, ubi Ludovicus Pius *Cellam juris sui, quæ vocatur Meppia, cum decimis & possessionibus undique ad eam pertinentibus, & ecclesiam Eresburg novæ Corbeiæ* Monachis tradidisse memoratur; Herifordensi verò Parthenoni alias ecclesias, *ita sanè ut decimarum aliorumque redituum proventiones præfatis cederent Monasteriis, & ab ipsis vicissim procurarentur subjectæ plebes in Baptismate, in Eucharistia, in sepulturis, in confessione peccatorum audienda; & Presbyteri, qui principales ex his ecclesias tenerent, Archipresbyterorum officio fungerentur ad agenda omnia quæ solent fieri ab Archipresbyteris Episcoporum.* Ubi vides non solùm jus decimarum istis Monasteriis conferri, sed etiam plebium curam in administrandis Sacramentis. Sed ut ad nostros me referam, S. Dionysii apud Parisios Monachi itidem decimarum usu fruebantur sæculo IX, ut patet cùm ex variis diplomatibus, tum maximè ex Hincmari Remensis epistola ad Wiligisum aliosque ejus loci Monachos, quos arguit *quia* quamdam *decimam vendere quærerent, ut de pretio infernum compararent,* apud Frodoardum in lib. 3. cap. 25. Ludovicus Augustus in Capitulari tertio prohibet decimarum redemtionem, quæ tum à laïcis fieri cœpta erat.

Part. 1. Sæc. 4. Bened. p. 525.

202. Porro ejusmodi decimas Cœnobiis aliquando conferebant sæculares, aliquando Episcopi. In his Haimo Halberstadensis Episcopus quasdam suæ diœcesis decimas Hersfeldensibus Monachis concessit, repugnantibus Clericis suis, quibus duriusculum videbatur, decimas in alterius diœcesis Monachos transferri. Verùm ne id in successorum præjudicium fieri nonnulli conquererentur, tantumdem de propriis bonis in Ecclesiæ suæ usum Episcopi illi aliquando refundebant. Hinc Meinwercus Paderbonensis Episcopus, cùm suburbanæ Abbatiæ suarum decima-

rum partem tribuisset, *ne alicui successorum suorum mensæ suæ stipendia diminuisse videretur, has decimas & de hereditariis & de acquisitis bonis centies restituit.* Neque tamen decimæ illæ omnes ex liberalitate Episcoporum; sed etiam aliquando ex commutatione Monasteriis proveniebant. Exemplo est commutatio inter Salomonem juniorem Constantiensem Episcopum, & Harmotum Cœnobii S. Galli Abbatem facta sæculo IX. siquidem pro prædiis Salomoni per Sancti-Gallenses concessis, Salomon Abbati & Fratribus prædicti Monasterii in quibusdam locis, quæ indicantur in charta 28. apud Goldastum, decimam cedit, *sicut illius temporis in illorum erat vestitura*; aliam verò attribuit quæ *in sua ipsius vestitura erat*. Ceterùm non solas agrorum, sed etiam aliarum rerum decimas Monasteriis attributas fuisse manifestum est ex Caroli Calvi diplomate Parthenoni B. Mariæ apud Suessionas concesso, in quo, *Delegavimus*, inquit, *decimas omnium rerum de tota Abbatia, & earum scilicet rerum quæ in terra coluntur, vel quæ hominum studio ad humanitatis usum habenda nutriuntur, & per curam Præpositi aptis vehiculis ad Monasterium deducantur.* Nobilis quoque matrona nomine Garsendis, Gellonensibus nostris anno MXXIX. concessit *omnem decimam panis & vini carnisve domus* suæ &c. *Enimverò*, inquit Petrus Damiani, *ut copiosiora in pauperes alimenta proficiant, dantur in Monasteriis & eremis decimæ quorumdam proventuum, & non modò pecorum, sed & ornicum pariter & ovorum.* Lege quæ hac de re habentur in Chronico Corbeïæ novæ, & apud Othlonum in prologo ad Vitam S. Bonifacii Episcopi & Martyris, qui Fuldensibus decimas concessisse perhibetur.

Hist. Monast. S. Mariæ Suess. p. 430. Part. I. Sæcul. 4. Bened. p. 88. Petr. Damian. Opusc. 33. cap. 7.

203. Pæne hîc exciderat quod observare licet de Capitulorum generalium origine, quorum ideam & specimen exhibuit Synodus Aquisgranensis anni DCCCXVII, ex universis pæne Ordinis nostri Abbatibus conflata: in qua utilia statuta de rebus monasticis condita sunt. Apud Casinates *his item temporibus mos erat, ut pridie Kal. Septembris conventus ad hunc locum fieret, unà cum Præpositis suis universorum hujus Cœnobii in circuitu Monachorum, docendi ab Abbate, quid facere, quid cavere, quidve corrigere, seu qualiter sub Dei præsentia & timore cum regulari observatione vivere deberent*, ut scribit Leo Ostiensis in Chronici lib. 1. cap. 2. *Sequenti verò die ordinabantur & describebantur atque destinabantur in Obedientias, per singulas (prout opportunum erat) provincias.* Tandem sæculo XII. Capitulorum generalium usus vulgaris fuit, ut suo loco dicemus.

Capitula generalia.

204. His igitur aliis quæ prolixiorem tractationem exigunt, prætermissis, ad aliud argumentum reflectenda oratio est, id est ad jugem Psalmodiam, de qua egregia exstat Angilberti Centulensis Abbatis constitutio in superiori tomo relata. Is ad hoc opus trecentos Monachos instituit cum centenis pueris, qui Fratribus in tres turmas divisis, sibique alternatim succedentibus *in auxilium canendi & psallendi interessent.* Idem ritus in nonnullis Galliæ Monasteriis ante istud tempus obtinuerat, nempe, (ut alia nunc prætermittam) in Agaunensi, Cabillonensi S. Marcelli, Dionysiano prope Parisios, Luxoviensi, Habendensi, & Laudunensi sanctæ Salabergæ. De tribus posterioribus id admittit eruditissimus vir Carolus Cointius: de tribus prioribus negat. Controversia præcipuè versatur in Agaunensi, ad cujus normam Psalmorum modus in aliis duobus institutus memoratur. Perpetuam apud Agaunenses laudem negat vir doctus duplici fundamento: altero quòd affirmantis partis auctores nullam afferant validam rationem, quâ suam opinionem tueri possint: altero, quòd in Regula Tarnatensi, quam Agaunenses servabant, Horæ canonicæ diurnæ opere manuum distinguerentur. Verùm nihil conficit hoc posterius, quia nimis efficit. Sic enim hæc ratio retorqueri potest. In Cœnobio Luxoviensi, itemque in Habendensi & Laudunensi S. Salabergæ, servabatur Columbani

Laudis perennis ritus.

Coint. tom. I. Annal. ann. 536. n. 224. & seqq.

Apud Agaunenses.

Regula, quæ ſtatas officiis divinis & corporeo labori horas haud minùs aſſignat. Ergo in illis locis non vigebat laus perennis. Conſequens non admittet Cointius: & tamen par ratio de Agaunenſi. Item apud Centulenſes Angiberto Abbate jugis pſalmodia inſtituta eſt: iſtic vigebat S. Benedicti Regula, quæ Monachorum penſa in officia divina & laborem dividit. Ex quo inferas non obeſſe perennem laudem, quo minùs ſua divinis officiis, ſua item operibus externis ſpatia & intervalla tribuantur. Certè ſi quid officeret corporis labori, è medio quoque tollenda eſſet corporum refectio & ſomnus, quæ quidem cum jugi officio conſiſtere non poſſint, ſi Monachi omnes in eo ſemper ita fuiſſent occupati, ut nullum exercendi laboris ſpatium eſſet reliquum. Itaque in his locis Monachi dividebantur in plures turmas; primæ recedenti à matutinis officiis ſuccedebat ſecunda, & huic tertia: dein abſolutâ Primâ, priores faciebant locum ſecuturis, & ad aſſignatum laborem pergebant. Sic fiebat apud Centulenſes & alios: quidni etiam apud Agaunenſes? At nihil, inquis, de laude perenni in Regula Tarnatenſi? Sed nihil etiam in Regula ſancti Columbani, nihil in Regula S. Benedicti. Nihil ergo ex hoc priori fundamento conſequitur adverſus de Agaunenſium laude perenni ſententiam.

Argumenta hac de re expenduntur.

205. Jam expendenda ſunt argumenta omnino novem à diverſis Auctoribus, maximè ab Antonio Yepezio & Benedicto Haëfteno relata ad eam ſententiam probandam. Primum petitur ex primaria charta Monaſterii Agaunenſis. 2. ex Actis Martyrum Thebæorum auctore Eucherio Epiſcopo Lugdunenſi. 3. ex veteri hiſtoria Agaunenſi per Achivum tertium loci Abbatem. 4. ex Gregorio Turonenſi. 5. & 6. ex Actis ſancti Amati & S. Salabergæ. 7. ex geſtis Dagoberti. 8. ex Chronico ſancti Benigni. 9. denique ex trecenteno numero Agaunenſium Monachorum. Hæc autem argumenta rei demonſtrandæ inſufficientia eſſe eruditus vir contendit. Et quidem interpolationem in primarias Agaunenſium litteras, & in Acta Martyrum Thebæorum irrepſiſſe cauſatur; in Achivi hiſtoria nihil disertè de laude perenni contineri. Nam quod Agaunenſes *die noctuque* angelico more divinis laudibus inſtitiſſe ab Achivo dicuntur, non ſignificari perpetuam laudem. Nimius ſim, ſi his omnibus ſingillatim explanandis refellendiſque immorer: ad ea quæ magis explorata ſunt pergo. In iis occurrit quod quarto loco poſitum eſt argumentum ex Gregorio Turonenſi, qui de Agaunenſium pſalmodia agens, illam *Pſallentium aſſiduum* vocat in Hiſtoriæ lib. 3. cap. 5. At *aſſiduum* dici pſallentium, non quòd juge fuerit, ſed quòd ſtatutis temporibus celebratum ſit, ita ut intermediis ſpatiis operari liceret, exiſtimat Cointius: eum ad modum, quo Caſſianus *orationum aſſiduitatem* vocat quotidianam celebrationem Tertiæ, Sextæ, & Nonæ. Huic rei argumento eſſe alterum ejuſdem Gregorii locum, in lib. de gloria Martyrum, cap. 75. ubi Sigiſmundus apud Agaunenſes pſallentium *quotidianum* inſtituiſſe dicitur. Illud igitur pſallentium, inquit vir doctus, vocatur à Gregorio *quotidianum*, quia fit quotidie; & *aſſiduum*, quia fit ad omnes Horas canonicas, nec tamen indeſinenter. Verùm ut aſſiduum in ſenſu Caſſiani aliquando ſumi poſſit pro diſcreto pſallentio; non tamen ita apud Gregorium uſurpari colligitur ex conſtanti omnium Auctorum ſententia, qui iſtum locum de perenni laude explicandum eſſe probant. Itaque quod *aſſiduum* vocat Gregorius, non per *quotidianum*: ſed vice verſa *quotidianum* per *aſſiduum* interpretandum eſt. Ex his porro Auctoribus occurrunt ſæculo VII. Fredegarius, & Scriptor Vitæ S. Salabergæ, octavo Scriptor de Geſtis Dagoberti, decimo Aimoinus, undecimo Chronographus S. Benigni, & (ut plures alios prætermittam) ex recentioribus V. C. Hadrianus Valeſius in parte poſteriore Defenſionis Diſceptationis de Baſilicis cap. 7. & Dadinus Alteſerra in Aſcetico.

206. Salaberga

206. Salaberga Lugdunum Clavatum consilio Walberti Abbatis profecta, Monasterium brevi tempore inibi construi curavit: quo ædificato, *in eo trecentas adunavit famulas Christi, chorisque dispositis per turmas, ad instar Agaunensium Monachorum canendi normam disposuit*, ut in codice Compendiensi legit Menardus. Hîc *Agaunensium* loco, *Luxoviensium* reponendum decernit Cointius, propterea quòd Salaberga *voluerat ingredi Monasterium, quod Romaricus in monte Vosago construxerat*; idque præstitisset, *nî regia obstitissent impedimenta*. In illo autem Romarici puellari Cœnobio perennem psalmodiam celebratam fuisse ritu Luxoviensi, non verò Agaunensi. Deinde Salabergam usam esse consilio Walberti Abbatis Luxoviensis: ac proinde Regulam S. Columbani, perennemque psalmodiam instituisse instar Luxoviensium, non Agaunensium Monachorum. Verùm qua facilitate hancce correctionem adhibet Cointius, eâdem nego, sed longè dispari fundamento. Nam veteres quique codices præferunt *Agaunensium*; nec ullum pro *Luxoviensium* vocabulo adducit Cointius. Et ut hoc perspicuum fiat, consulenda sunt sincera S. Salabergæ Acta à nobis edita ex pluribus codicibus mss. quorum Actorum compendium in codice Compendiensi legit Menardus. Sic itaque habent Acta nostra. *Infra exigui temporis spatium coacervatæ in eodem loco sunt vel Monasterio adunatæ plus minusve trecentæ famulæ Christi: illisque dispositis per turmas, ad instar Agaunensium Monachorum Habendique normam disposuit; die ac nocte præcepit psallendo canonem omnipotenti Deo personare, & juxta egregium prædicatorem Paulum sine intermissione orare: quæ institutio hactenus in eodem Cœnobio Christo auspice celebratur.* Hîc nulla mentio Luxoviensium, sed Agaunensium Monachorum Habendique Parthenonis à S. Romarico constructi. Frustra ergo loco *Agaunensium* reponendum putes *Luxoviensium*, contra omnium codicum fidem & Auctorum sententiam. Præterea non constat, an tempore S. Columbani aut Walberti Abbatis viguerit apud Luxovium juge psallentium. Nihil quippe apud Jonam, neque in Actis sancti Walberti simile legitur.

Laus perennis viguit etiam in Cœnobio Salabergæ.

Exemplo Agaunensium.

non Luxoviensium.

Scio huc afferri locum S. Bernardi Abbatis ex Vita S. Malachiæ, ubi Columbanum apud Luxovium ait *factum esse in gentem magnam, & quidem tam magnam, ut succedentibus sibi vicissim choris continuarentur sollemnia divinorum; ita ut ne momentum quidem diei aut noctis vacaret à laudibus.* At non repentè Columbanus factus est in gentem tam magnam: paullatim crevit Monachorum numerus, qui sub eo Abbate ultra sexagenarium non extendebatur, ut intelligimus ex ejus Actis num. 28. ubi Fratres *sexaginta*, hoc est tota quanta erat Luxoviensis congregatio, sarculo terram excoluisse, & annonâ divinitus multiplicatâ per Columbanum refecti fuisse dicuntur. Hinc collige perpetuam tum non viguisse laudem apud Luxovium, siquidem omnes Luxovienses Monachi labore manuum occupati erant, nullis, qui divina officia prosequerentur, in Cœnobio relictis. Sanè Monachi illi non in turmas divisi, sed omnes simul divinas laudes persolvebant, ut patet ex num. 36. ubi regii satellites ad comprehendendum Columbanum missi, eum in Ecclesia *cum psallentium choro orationi deditum cum omni Congregatione Fratrum reperiunt.* Non erant distincta eorum agmina. Id porro contigit paucis ante supremum Columbani exitum è Cœnobio Luxoviensi diebus.

207. Nihil etiam circa perennem psalmodiam statuit Eustasius Columbani successor: & ea quæ apud Surium de sexcentis eo Abbate Luxovii Monachis leguntur, per interpolationem sunt adjecta. Quid? quod in fragmento Catalogi Luxoviensium Abbatum, non nisi *post* Walbertum Abbates quamplurimi, Wandalogus, aliique tredecim, *statum Laudis perpetuæ servasse* referuntur usque ad Mellini necem, quo cum Fratribus interfecto, *cessavit Laus perpetua.* Itaque non mirum, si

S. Salaberga perpetuam laudem instituisse dicitur ad instar Agaunensium & Habendensium, non verò Luxoviensium, quos huic ritui nondum addictos fuisse ex superioribus perspicuum est: aliàs certè scriptor Vitæ sanctæ Salabergæ eorum exemplum non prætermisisset.

Habendenses item huic ritui addictæ.

208. Sed unde, inquis, inductus est hic ritus in Habendense Monasterium? Haud dubiè ex Agaunensi & quidem auctore S. Amato, qui apud Agaunenses educatus, Romarico auctor fuit condendi Parthenonis Habendensis, atque instituendæ laudis perpetuæ. Rem disertè tradunt ejus Acta his verbis. *Porro sanctus Amatus semper eremi secretum diligens, infra profunda vastaque Vosagi castrum reperiens, sicut in præsentiarum cernitur Monasterium, transmigravit; ibique opitulante Domino multis Virginibus psallentium per septem turmas, in unaquaque turma duodenis psallentibus die noctuque jugiter instituit.* Hîc notare convenit, cùm in illis, tum in S. Salabergæ Actis non aliter designari perpetuam laudem, quàm his verbis *die noctuque*; ac proinde eodem penitus sensu accipiendum esse Achivi testimonium in Historia Agaunensi. Deinde si apud Luxovienses in usu tum fuisset juge psallentium, haud dubiè in Actis S. Amati apud Habendenses id institutum fuisse diceretur Luxoviensium exemplo. Nunc verò cùm uni dumtaxat Amato auctori tribuatur hoc opus, id hausisse dicendus est ex pristino Monasterio suo, id est, ex Agaunensi. Et hanc fortasse ob causam culpatus est à Jona Amatus, quòd *abjectis institutis pristinis*, quæ Luxovii tenuerat, *conatus sit rudibus plebem instruere doctrinis.*

Monachi item Dionysiani.

209. Sed nullum in hac causa validius argumentum afferri potest, quàm ex Fredegario & ex gestis Dagoberti cum domesticis instrumentis comparatis: itemque ex Aimoino, ubi de psallentio Dionysiani Monasterii agunt. Nam Fredegarius in Chronici cap. 79. id *ad instar Monasterii sanctorum Agaunensium* institutum dicit: quæ verba explicans Monachus anonymus in lib. de gestis Dagoberti cap. 35, scribit Dagobertum in Cœnobio S. Dionysii *Monachos, qui turmatim ad instar Monasterii Agaunensium sive sancti Martini Turonis psallerent*, instituisse. Eamdem interpretationem adhibet Aimoinus in historia sua. Psalmodiam, qualis apud Agaunum in Monasterio S. Mauricii celebrabatur, in Cœnobio sancti Dionysii prope Parisios agi præceptam non negat Cointius: at perennem psalmodiam in utroque celebratam inficiatur. Qualis igitur psalmodia Agaunensis? Respondet num. 240. vir doctus, „ plerosque Monachos nec singulis diebus, nec ad singulas Horas „ omnes convenisse. Agaunenses quotidie omnes Horas canonicas publicè celebras- „ se, ut ex cap. 9. Regulæ Tarnatensis constat. „ Itaque psallentium Agaunense ex ejus sententia vocatur illud, quod *fit ad omnes Horas canonicas, nec tamen indesinenter.* Verùm ad refellendam hanc responsionem duo demonstranda sunt: alterum, ante Agaunenses statas divini officii horas apud omnes Monachos in usu fuisse: alterum, perennem in Dionysiano Monasterio laudem viguisse, certis aliunde constare argumentis.

210. Lirinense Monasterium Agaunensi longè antiquius esse constat, nec minùs certum est quotidiana divinæ laudis officia ab origine inibi fuisse instituta. Quippe S. Honoratus institutionem suam accepit ab Orientalibus Monachis, quos nocturnis diurnisque officiis in dies incubuisse, ex Pachomio, Basilio, Cassiano, aliisque manifestum est. Hinc Faustus ex Abbate Lirinensi Regiensis Episcopus à Sidonio Arvenensi laudatur, quòd *precum peritus insulanarum, eas de palæstra congregationis eremitidis, & de senatu Lirinensium cellulanorum in urbem quoque suam transtulerit, nihil ab Abbate mutatus in Sacerdotem.* Sanctus item Agricolus ex eodem Cœnobio raptus ad Avenionensis Ecclesiæ cathedram, *voluit etiam Horas canoni-*

Sidon. lib. 9. Ep. 3.

tas & divina officia deinceps in eadem ecclesia, eodem modo quo solerent in Monasteriis, alternis videlicet cantibus, recitari. Nondum enim in illis partibus invaluerat ille mos, quem aliquot ante annos Damasus Pontifex Maximus invexerat, ut legitur apud vetustum Auctorem in Chronologia Lirinensi. Vigebat ergo apud Lirinenses quotidianæ laudis officium. Lirinensi æquale erat Condatescense Cœnobium, ibique eadem florebat institutio. Testis Monachus Anonymus de gestis S. Augendi seu Eugendi Abbatis, qui *nocturnis matutinisque conventiculis ligneis Gallicanisque caligis utebatur; neque eum quisquam aut in diurna aut nocturna Synaxi ante completionem conspexit egredi foras.* Deinde in Massiliensi Cassiani Cœnobio indubiè receptus erat psallendi ritus, qualis à Cassiano ipso in Institutionibus præscribitur, quotidianis certè & statutis horis designatus. Idem institutum propagatum est ad pleraque Galliæ Monasteria, quæ Orientalium Ascetarum ritus ac mores imitari gestiebant.

Denique ne longa enumeratione Lectori tædium facessam, testis est Paulinus in Epistola ad Victricium Rotomagensem Episcopum, eam psallendi normam in Gallicanis Cœnobiis viguisse, uti & in aliis multis ejusdem regionis Ecclesiis, *ubi*, inquit, *quotidiano sapienter psallentium per frequentes Ecclesias & Monasteria secreta conventu castissimis ovium tuarum & cordibus delectantur & vocibus.* Hæc cùm ita sint, nemo non videt frigidam, nedum ridiculam veterum Auctorum Fredegarii, scriptoris Vitæ S. Salabergæ & Gestorum Dagoberti fuisse rationem, si cum psallentium institutum dicunt ad instar Monachorum Agaunensium, id de quotidiano sed discreto psallendi ritu interpretari liceret: cùm ritus iste non Agaunensium proprius ac peculiaris, sed cum ceteris Galliæ Monasteriis fuerit communis, saltem jam inde à sæculo v. Neque verò id Cointius negare potest de tempore conditi Monasterii Dionysiani: quo tempore sine dubio Monachi statis omnes horis quotidie divinis officiis insistebant, sive Regulam Cassiani, sive Benedicti, aut Columbani, aliorumve sectarentur. Erat ergo Agaunensium peculiaris psallendi norma, cujus instar Dionysiana instituta est.

211. Hanc de Agaunensi perpetua laude interpretationem facilè admittet, quisquis Fredegarium, ubi de Cœnobio S. Dionysii agit, attentè consideraverit. En Fredegarii verba. *Dagobertus psallentium ibidem ad instar Monasterii Sanctorum Agaunensium instituere jusserat: sed facilitas Abbatis Aigulfi eamdem institutionem noscitur refragasse*, id est abrogasse. Si de quotidiana & interrupta, non de perpetua psalmodia intelligendus est hic Fredegarii locus; quotidianum apud Dionysianos officium per Aigulfum sublatum fuisse dicendum est. Quis verò id ferat? Vigebat in Monasteriis ubique Galliarum divinæ laudis statis horis celebritas. Dionysianum Cœnobium huic rei impensè dotaverat Dagobertus. Hanc institutionem Aigulfus penitus rescidit. An id passuri erant Francorum Reges? aut verò impunè tulisset Aigulfus? certè non puto. Sed quoniam gravis ac ferè singularis erat laudis perpetuæ ritus, facilè hunc abrogare potuit citra aliorum invidiam. Verùm quis de illo Dionysiano psallentio sententiam rectiùs ferre potuit apud veteres, quàm Monachus ille Dionysianus, libri de Gestis Dagoberti scriptor, qui vix ampliùs quàm centum annis ab Aigulfi ætate aberat? Atqui psallentium Dionysianum fuisse juge existimavit, idque facilè ab hominibus æqualibus discere potuit. At (quod omnem dubitationem evincit) Chlodoveus Dagoberti filius, Theodericus Kalensis dictus, & Pippinus Francorum Reges, perennem apud Dionysianos ab initio, immo etiam suo tempore fuisse laudem disertis verbis affirmarunt in diplomatibus suis. Chlodoveus quidem in charta apud Dubletum relata, decernit, *ut sicut tempore Domni & genitoris sui, ibidem chorus psallentium per turmas fuit* Doublet p. 68.

institutus, vel sicut ad Monasterium S. Mauricii Agaunis DIE NOCTUQUE *tenetur, ita in ipso loco celebretur.* Quid clarius ad institutum afferri potest? Idem Theodericus Kalensis in Diplomate suo inedito, quod noster Michaël Germanus, studiorum meorum socius & adjutor, ex primario scripto cum pluribus aliis eruit, apertè statuit, *ut die noctuque perenniter* eo in loco divina laus persolvatur. Idem denique Pippinus apud Dubletum, *ut sicut tempore anteriorum Regum ibidem in ipsa sancta Basilica psallentius per turmas fuit institutus, sicut Ordo sanctus edocet, nocte diuque perenniter in ipso sancto loco celebretur.* Viguit ergo ante Aigulfum apud Dionysianos juge psallentium ex institutione Dagoberti; viguit & post illum, quamvis exiguo tempore abrogatum sit ab isto Abbate. Viguit, inquam, ad instar Agaunensium Monachorum, quos proinde laudi perpetuæ incubuisse satis superque compectum esse debet.

Id. p. 703.

212. Possem multa hîc attexere de eodem ritu, quem etiam servatum perhibent in Cabillonensi S. Marcelli Cœnobio, in Divionensi S. Benigni, in Martiniano apud Turones, in Parisiensi S. Germani, in S. Medardi & B. Mariæ puellarum apud Suessionas; atque in Corbeïensi S. Petri. Sed missa hæc facio, quæ aliàs forsan longiùs persequenda erunt.

Observationes variæ.

213. Interim quædam hîc designandæ sunt observationes, quas in hocce libro fusiùs exponimus. Prima est de Synodo Germiniacensi, anno DCCCXLII, in agro Aurelianensi celebrata, quæ in vulgatis Conciliorum Actis prætermissa, à nobis illustratur duobus egregiis monumentis pro Cœnobio Curbionensi. Altera est de duplici Monasterio Lindisfarnensi apud Anglos, quod utrumque sancto Petro sacratum erat: tametsi unicum hactenus agnoverunt Scriptores Anglicani. Posterioris ignoti originem ac primos Abbates hîc exhibemus ex Ethelwolfo Monacho, qui sæculo octavo carmen ea de re composuit. Tertia observatio est de loco, ubi martyrium passi sunt Hilarius & Florentinus: quem locum recentiores omnes *Seduni** ad Alpes statuunt. At *Pseudunum* præferunt scripti codices, idque in pago Dusmensi locant, & quidem in Diœcesi Æduensi. Adi quæ hoc de argumento fusè disserimus in Elogio S. Aureliani Episcopi Lugdunensis. Alias prætereo non minimi momenti observationes, quas in hocce tomo legere licet.

Sæculo IV. part. 2. pag. 249. & seqq.

Pag. 303. & seqq.

** Sion*

pag. 492. & seqq.

Lotharii & Ludovici Imperatorum anni.

214. His quartam addo in præsenti de anno, quo Ludovicus secundus à Lothario patre designatus est Imperii consors & collega. Baronius ex Anastasio & Adone colligit id factum anno DCCCXLIV, quo Lotharius Augustus, comperta Sergii secundi Pontificis consecratione, *Drogonem Mettensis ecclesiæ Archiepiscopum cum excellentissimo filio suo* LUDOVICO, *magno cum Francorum exercitu Romam misisse* perhibetur apud Anastasium. Ado verò ad annum DCCCXLI. amplius dicit, scribens Lotharium *filium suum Ludovicum, quem in Italia Regem fecerat, ut Imperatoris nomen sortiretur, per Drogonem patruum Romam misisse: cui Sergius tunc Pontifex coronam imposuerit*, id est anno DCCCXLIV: tametsi Ado anticipando id refert ad annum DCCCXLI. Hinc Baronius occasionem captat suggillandi Sigebertum, tamquam impudentem ac schismaticum, ut qui asserat Ludovicum à Lothario Romam missum ad confirmandam electionem Sergii Papæ. Verùm mitiorem (ut credere licet) de Sigeberto sententiam tulisset magnus Cardinalis, si Annales Bertinianos legisset idem attestantes ad annum DCCCXLIV. quorum verba huc adscribo. *Gregorius Romanæ Ecclesiæ Pontifex decessit: cui Sergius succedens in eadem sede substituitur: quo in sede Apostolica ordinato, Lotharius filium suum HLudowicum Romam cum Drogone Mediomatricorum Episcopo dirigit, acturos, ne deinceps decedente Apostolico* QUISQUAM *illic* PRÆTER SUI JUSSIONEM, MISSORUMQUE *suorum* PRÆSENTIAM *ordinetur Antistes.* Subdunt Annales eodem anno

Ludovicum, non Imperatorem, ut scribit Ado, sed Regem fuisse consecratum. Quippe is atque Drogo *Romam venientes honorificè suscepti sunt : peractoque negotio, HLudowicum Pontifex Romanus unctione in Regem consecratum cingulo decoravit*, id est, *in Regem Longobardorum*, ut scribit Anastasius quod Baronius dissimulasse videtur. Hinc manifestum est, Ludovicum non eo anno renuntiatum fuisse Romæ Imperatorem. Quo igitur anno ? Annales ipsi Bertiniani id ad annum DCCCL, revocant his verbis. *Lotharius filium suum Ludovicum Romam mittit : qui à Leone Papa honorificè susceptus, & in Imperatorem unctus est.* Non ergo à Sergio, sed ab ejus successore Leone IV. Verùm Benedictus Papa, Leonis successor, in privilegio Corbeïæ veteri ab se concesso, annum Imperii Ludoviciani primum illigat anno DCCCXLIX, uno anno priùs, quàm Annales Bertiniani. Pontificium hoc Benedicti Diploma ab Acherio nostro editum est in Spicilegii tomo 6. ex apographo Corbeïensi, in quo nævi aliquot deprehenduntur. Hos nævos correximus facta collatione cum autographo, quo nescio an aliud illustrius exstet ejus ævi monumentum. Scriptum est in cortice seu papyro Ægyptiaca, longum pedes unum & viginti, latum duos. Quatuor priores versus seu lineæ penitus obliteræ sunt : in reliquis fugere incipiunt alicubi characteres, sanè perquam difficiles, sub finem saniores. Mendas editorum hoc loco singulas commemorare non vacat : unam aut alteram huc referre suffecerit. In editis pag. 398. ubi legitur *Amrelmum Abbatem*, in autographo habetur *Anselmum*, & in consequentibus *Anselmo* pro *Amrelmo*. Item in editis legitur pag. 399. lin. 7. *Imperatoris Lotharii & Ludovici ac Caroli mandatum*, in autographo, *Imperatoris HLotharii & HLudowici filii ejus mandatum*, nulla Caroli mentione facta. Eadem correctio adhibenda est pag. 403. ubi pro eo quod editi præferunt, *filios nostros gloriosos Lotharium, Ludovicum, Carolum Augustum*, sic in autographo scriptum est, *gloriosos filios nostros, HLotharium & HLudowicum ejus filium August.* id est *Augustos*. In fine loco *Theodorici Notarii*, legendum erat *Theodori Notarii*. Denique (quod ad rem præsentem facit) in autographo post *Bene valete* additur hæc clausula in chartariis atque editis prætermissa. *Datum v. Nonas Octubrias per manum Theophylacti Secundicerii sanctæ Sedis Apostolicæ, imperantibus Dominis nostris piissimis Augustis HLothario à Deo coronato magno Imperatore anno tricesimo nono, & P C ejus anno tricesimo nono : sed & HLudowico novo Imperatore ejus filio anno septimo Indictione quarta.* Hæc coincidunt in annum DCCCLV, qui Benedicti pontificatûs primus erat à mense Augusto, septimus Ludovici novi Imperatoris ; qui proinde anno DCCCXLIX Imperii socius à patre dictus est : sed anno tantùm sequenti Romæ inunctus à Leone Pontifice, ut tradunt Annales Bertiniani. Ab illa patris designatione numerari cœpit novi Imperatoris Ludovici epocha, eum ad modum, quo Lotharii patris annus primus passim censetur ab anno DCCCXVII, quo Ludovicus Pius ejus pater ipsum Imperii consortem declaravit, non ab anno DCCCXXIII, quo à Paschali Papa consecratus, atque à Romanis salutatus est Imperator. Unde in prælaudato Benedicti tertii privilegio, quod anno DCCCLV. mense Octobri concessum est, Lotharii annus *tricesimus nonus* computatur. Unum huic privilegio opponi potest, quòd datum sit anno DCCCLV, & quidem quinto aut sexto (neque enim facilè autographum hoc loco legi potest) Nonas Octobris, quo die Lotharius Imperator jam è vivis excesserat, mortuus III. Kal. Octobris ejus anni. Verùm cùm inter hunc diem Lotharii supremum, & tempus dati privilegii tres aut quatuor admodum dies intercesserint ; ejus mortis nuntium Romam tam citò perferri non potuit, ut Benedictus id rescierit eo die quo privilegium istud concessit. Jam priùs quidem Lotharius Prumiæ abdicarat Imperium : sed sex dumtaxat ante obitum diebus.

Lotharii consulatus.

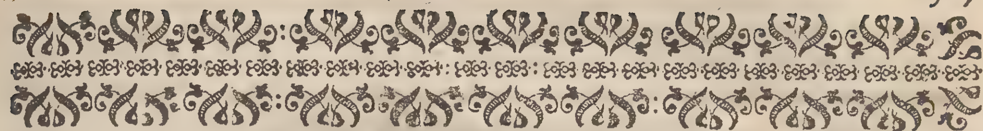
215. Ceterùm in præmissa ejusdem privilegii clausula cum anno tricesimo nono Lothariani imperii componitur annus tricesimus nonus ejus consulatus: quæ computandi ratio anno post consulatum Basilii vigesimo quinto obtinuit in calculo quorumdam Imperatorum, ut alias fusiùs exponemus. Sic promiscua fuit imperii ac consulatus acceptio, viguitque usque ad Carolum Magnum, cujus diploma refert Sigonius, *datum anno ab Incarnatione Domini* DCCCI, *Indictione* IX, *anno regni ejus in Francia* XXXIII, *in Italia* XXVIII, *consulatus autem anno primo*: ubi Incarnationis Dominicæ annus à posteris intrusus videtur. Immo verò hæc *consulatus* conjunctio cum annis imperii longè post Carolum Magnum usurpata est à Benedicto III. in Diplomate Corbeïensi, de quo hîc agimus. Omnino consimilis ei legitur tum in fronte, tum in fine Decretorum Gregorii Papæ secundi, quæ ab his verbis incipiunt. *In nomine Domini Dei Salvatoris N. J. C. imperante domino nostro piissimo Augusto Leone à Deo coronato magno Imperatore anno sexto*, P̄C̄ *ejus anno* VI, *sed & Constantino novo Imperatore ejus filio anno secundo, mense Aprile, Indictione quarta.* Ita enim legitur in veteri nostro exemplari, quod regnantis Caroli Magni anno XXVII. exaratum est. Eædem prorsus notæ adhibentur in fine Decretorum. In alio ejusdem ævi codice eadem quoque utrobique leguntur: nisi quòd in inscriptione nonnemo secunda manu adjecit *decimo* post hæc verba, P̄ C̄ *ejus anno sexto.* Ex alio exemplari similiter corrupto nata est lectio editorum, qui tam in initio, quàm in fine præferunt, P̄ C̄ *ejus anno sexto decimo*: cùm legendum sit indubiè *sexto*, ut probant non solùm superiores duo codices veterrimi, sed etiam Collectio canonum sub Clemente II. exarata, quan Fronto Ducæus à V. Cl. Clerico Parisiensi commodato acceperat, ut ipse fatetur in Notis ad hæc Decreta: quæ cum hac chronologica nota similiter leguntur apud Baronium, & Onuphrium. His accedit mos ille, de quo jam diximus, componendi annos imperii cum totidem annis consulatus imperatorum: quæ una ratio sufficit ad emendandos vulgatos libros in hoc loco Decretorum Gregorii Papæ II. Hæc dicta sint occasione privilegii Corbeïensis à Benedicto tertio concessi, de quo uberiùs dicendi occasio alias recurret. Nam longiorem tractationem non patitur Præfationis modus, quam fortasse jam ultra modum produxi, utinam aliquo Ecclesiæ fructu! cui ex animo me meaque omnia submitto & voveo.

Sigon. de regno Ital. lib. 4.

MS. sanct. Germ. n. 423.

MS. n. 25.

R. P. D. JOHANNIS MABILLONII
PRÆFATIO
IN QUINTUM SÆCULUM BENEDICTINUM,
QUOD EST A CHRISTO NATO DECIMUM.

1. JAM tandem ad famosum illud devenimus Sæculum, de quo tam sinistra opinio est apud omnes, tam deplorata fama, ut si quis de illo vindicando, vel saltem de levandis (uti res exigit) præjudiciis cogitare velit, is de sua ipsius fama periclitari videatur. Lubricum sanè argumentum, ubi quocumque demum te convertas, in discrimen adducitur vel causæ justitia, vel scribentis auctoritas. Quippe tam tetræ illorum temporum expressæ sunt imagines ab auctoribus potissimum nostræ ætatis, tam horridæ tenebræ; nullus ut color ad illas abstergendas, nulla lux orationis ad has illustrandas omnino sufficiat. Atque utinam in solis civilibus rebus, quæ sanè per id tempus deploratissimæ erant, sisteret, & non magis ad res sacras pertineret hoc malum! Quin maximè in ipsam vertit Ecclesiam, cujus tam miserabilis & inculta facies repræsentari solet, ut quisquis eam vel tantisper amat, ejus commiseratione nequaquam tangi non possit, nec absque intimo justi doloris sensu conspiciat eorum discrimen, qui funestis illis imaginibus utuntur ad impugnandam Ecclesiæ perpetuam & incorruptam unitatem.

2. Hinc enimverò nostrorum temporum hæretici occasionem ac materiam captant insultandi Ecclesiæ, quasi per offusas sæculi illius tenebras antiqua & primigenia Fidei Christianæ puritas violata sit, cùm ,, nemo, inquiunt, grassantibus undi- ,, que morbis occurreret, ignorantiæ scilicet, atque effreni criminum licentiæ. Tunc ,, enim facile fuisse, ut dormitantibus, altoque vitiorum somno oppressis Ecclesiæ ,, Pastoribus, infestus hostis supersereret zizania, quæ tandem puram ac genuinam ,, Fidei sementem penitus suffocaverint. ,, Atque ex eo tempore Novatores persuadere contendunt, transsubstantiationis, immo & realis Christi in Eucharistia præsentiæ dogma, quod Paschasio, quasi primo ipsius doctrinæ auctori tribuunt, per ejusdem asseclas longè lateque isto demum sæculo fuisse propagatum.

3. Etsi verò hæc consectaria, utpote à vero prorsus aliena, Scriptores Catholici rejiciant; plerique tamen eorum causas admittunt: quos inter summus Annalium ecclesiasticorum conditor super deploratissimo illo sæculo adeo commotus est, ut lectoris animum necessaria cautione præmuniendum censuerit, ne auditis tot flagitiorum, in ipsa etiam sanctissima sede commissorum, portentis, in damnosum scandali & offensionis scopulum incurreret. Non enim dubitat vir illustrissimus affirmare, Ecclesiam in nullo umquam graviori versatam esse discrimine, nec *Baron. ad ann. 900.*

manifestiori pereundi (si fieri posset) constitutam periculo, quàm per bella, tumultus, & flagitia sæculi istius turbulenti, „ quod sui asperitate ac boni sterilita„ te *ferreum*, malique exundantis deformitate *plumbeum*, atque scriptorum inopiâ „ *obscurum* appellat. „ Neque sanè colore caret hæc effigies, quantumvis deformis, maximè si in Romanam Sedem oculos conjicias: quæ cùm antea fuisset Ecclesiæ universæ principale decus & ornamentum; ac fons purioris sanctitatis; tunc temporis ab indignis invasoribus fœdissimè conspurcata est. Et hæc quidem consideratio maximè perstrinxit illustrissimum Cardinalem, ut nihil ferè nisi tenebris & flagitiis plenum cerneret, sive quòd multa eum deficerent actorum veterum, quæ post eum vulgata sunt, monumenta: seu quòd mentis ejus acies præcipuè in Romanam Ecclesiam defigeretur.

4. Verùm qui simpliciori ac communiori oculorum intuitu universam Ecclesiæ per id temporis faciem remotis præjudiciis contemplati sunt; multa quidem in illo sæculo gravi animadversione digna observarunt, sed non ita deplorata omnia, nihil ut pristinæ sanctitatis & doctrinæ tunc superfuisse existimaverint. Immò verò complures viros sanctimoniâ præstantes agnoscunt atque scientiâ, qualis ad incorruptam Ecclesiæ doctrinam ad posteros transmittendam necessaria erat. Sed cùm opportuna ad id demonstrandum præsidia congerere nequaquam illorum propositi fuerit, nec antehac quisquam fortè plura in eam rem, quàm nos in hoc libro, retulerit; operæ pretium esse duximus hoc in limine de isto argumento fusiùs præfari: ut si ob imperitiæ nostræ modum Ecclesiæ statum, qualis eo tempore fuit, accuratè exprimere non valemus; saltem æquos lectores ex his actis inducamus ad ferendam de illo sæculo favorabiliorem sententiam. Ubi non exornatores rerum aut arbitri, sed tantummodò narratores esse volumus, pro comperto habentes, historiam non partes judicis sustinere, sed testis. Sic itaque sæculi decimi mores depingere conabimur, ut dum laudabilia persequimur, etiam vitia, quantumvis atrocia, non dissimulemus.

§. I.

Ecclesiæ status, qualis sæculo X. fuerit, exponitur, & primò in Italia.

5. NULLA ætas criminum expers; & semper malos bonis permistos tulit, feretque Ecclesia, cùm nec prima illa incestis atque scelestis hominibus caruerit. Hinc est quòd sancti Patres in purioribus etiam Ecclesiæ sæculis questi sunt eversos esse mores, regnare nequitiam, in deterius res humanas labi: hoc & nos querimur, idemque posteri nostri conquerentur. Nec sanè deest justæ querelæ materia in quibusvis sæculis, alia atque alia in diversis. Quippe non eadem, nec eodem semper loco stant vitia, sed mobilia & inter se se diffidentia, tumultuantur, propellunt invicem, fuganturque. Et quidem in sæculo decimo gravissima viguere, crudelitas, ambitio, luxuria. Sed quemadmodum tot fluvii atque imbres, tanta medicatorum vis fontium, maris saporem non corrumpunt, sed ne remittunt quidem: ita nec scelerum labes, nec adversarum impetus rerum, Ecclesiæ statum ullo modo labefactant. Ipsa semper eadem ac sibi constans, numquam sanctitatis ac doctrinæ amittit saporem, quem à Christo accepit. Erant in illo sæculo tyranni, raptores, incesti, sacrilegi, proditores, ignari: sed viri etiam sanctitate & doctrina insignes & quidem complures, non deerant, qui incorruptam Christi cum bonis moribus doctrinam ad posteros transmitterent.

6. Magnam sanè labem à Pontificibus Romanis (neque enim id dissimulare licet) passa est tunc Ecclesia; actumque fuisset de illa sanctissima Sede, si monstris violari,

violari, atterive potuisset. Ad id temporis eam tenuerant piissimi plerique Pontifices; nec quisquam ferè omnium ejus sanctitatem antea majestatemque temeraverat, quin humana, si qua ipsis excidissent, errata illustri pœnitentiæ exemplo diluissent. Inviolabilis apud eos erat Canonum sacrorum auctoritas, qua suam ipsi potestatem ultro moderabantur. Et ne longiùs exempla sumamus, ita sæculo nono vixerant post Leonem tertium ejusque successores piissimos Nicolaus primus re & nomine Magnus, Hadrianus secundus, & Stephanus VI. *Sed ô lugenda Roma*, inquit Arnulfus Aurelianensis Antistes apud Gerbertum, *quæ nostris majoribus clara Patrum lumina præbuisti, nostris temporibus monstruosas tenebras, futuro sæculo famosas offudisti.* A Formoso Pontifice incœpit mali labes, sive is causa fuerit, seu occasio. Nempe hic Portuensis primùm Episcopus, à Johanne VIII. in ordinem redactus est in Synodo Romana, interposito juramento, se in communione laïca perpetuò permansurum. Hujus exauctorationis causæ tres. Prima, quòd à Nicolao I. in Bulgariam missus, Bulgarorum Regem sacramento obstrinxisset, ne alium Episcopum, ipso superstite, à Sede apostolica susciperet. Deinde quòd contra præscripta Canonum per ambitum ab ecclesia Portuensi ad Romanam prosilire conatus esset. Postremò quod inconsulto Pontifice propriam deseruisset ecclesiam; & relicta Urbe, contra reipublicæ & imperii salutem, cum suis fautoribus conspirasse crederetur. Marinus Pontifex à depositione & juramento absolvit Formosum, qui post Hadrianum III. & Stephanum VI. in supremum illum thronum sublimatus est, primusque infaustum translationis exemplum in illa sede præbuit, vir ceteroqui *vera religione, divinarumque Scripturarum & doctrinarum scientia* clarissimus, teste Liutprando. Sævitum in demortui cadaver: acta ejus omnia rescissa à Stephano VII, instigante Sergio, quem Formosus in adeunda dignitate æmulum sustinuerat, hominem nulla re, nisi splendore familiæ (nam is ex Comitum Tusculanorum genere Cardinalis Presbyter creatus fuerat) commendatum. Hinc factio Sergianorum adversus Formosum, quam Wido ejusque filius Lambertus, in solium imperiale intrusi, deinceps fovere perseverarunt. Stephani acta Johannes IX. abrogavit in Synodo Ravennate, ubi Formosi violatores sepulcri damnati, & Formosus ipse, ut qui *necessitatis causâ ob vitæ merita* ex aliena ecclesia ad Romanæ administrationem venisset, Pontifex confirmatus cum ipsius actis, sancito, ne quid in posterum simile fieret, edicto. Ab hoc Stephano VII. per vim passim, per cædes & crimina in sacrosanctam sedem tunc gradus fuit. Nec mirum si plerique exinde improbi Pontifices; & si qui boni, brevioris vitæ ac pontificatus fuerint. Tantum verò malum ex duplici maximè capite processit, nempè ex impotenti ambitione Adalberti Tusciæ principis, & pessimæ ejus concubinæ Theodoræ, quæ prostitutionis suæ virus etiam Sergio propinavit, ex quo ortus infamis ille Johannes XI., ex Ravennate Episcopo Romanæ sedis temerator. Alia ejusdem mali causa ex scissione Imperii, ad quod modò hi, modò illi ferro & sanguine, aliisque malis artibus viam sibi sternebant; atque ut Pontificem sibi faventem haberent, mancipium quisque suum promovere atque intrudere conabantur: cùm Albericus interim, Theodoræ ex Adelberto filius, qui Romæ tyrannicè dominabatur, nunc istos carcere & inedia, atque etiam ferro è medio tolleret, nunc illos contra omnes tueretur.

In Actis Synodi Remensis.

Liutprand. lib. 1. cap. 8.

7. Nec tamen inter illas funestas tempestates ita Ecclesiam suam deseruit misericors Deus, ut boni aliqui malis permisti non fuerint, quales Stephanus VIII, Leo VII, Agapitus II, *miræ sanctitatis*, ac *sanctæ memoriæ* Pontifex appellatus; & ante eum Marinus, qui Siconi Episcopo Capuano *ignorantiam Canonum, litterarum inscitiam, familiaritatem sæcularium, temerariamque transgressionem exprobravit*, teste Leone Marsicano. Sed tamdem illa pestis ad cumulum venisse visa

Vita S. Brunonis Episc. Colon.

Metrop. Salisb. tom. 1. pag. 56.

Leo Ost. lib. 1. cap. 62.

eſt, cùm Octavianus Alberici filius, qui Romanæ urbis tyrannidem mortuo patre adierat, vix annos natus duodeviginti Sedem apoſtolicam invaſit, mutato Octaviani nomine in Johannem: quod primum novati in Romano Pontifice nominis exemplum præcipitatæ dignitatis temeritatem reddit inſigniorem. Agnitus ille tamen ab Ottone M. quem Imperatoriâ coronâ donavit: ſed ab eo paullo pòſt in frequenti Epiſcoporum conventu ob crimina, præſertim quòd Adelberto Berengarii junioris filio, Ottonis hoſti & æmulo faviſſet, dejectus. Suffectus, jure an injuria, Leo *neophytus*, eo nomine dictus octavus: pulſus & ipſe à mulierculis per Johannem ſubornatis, qui Johannes denuo thronum conſcendit. Mortuo ſuffectus eſt Benedictus V. cujus audita creatione Otto Romam ſe contulit, ut de Romanis, qui cum eo de non eligendo citra ipſius conſenſum Pontifice pacti erant, ulciſceretur. Hi Leonem antea rejectum admittere coacti: à quo Benedictus, vir ſanctus, in Diaconi ordinem redactus, apud Saxones reliquum vitæ mandato Imperatoris exegit. Poſt Leonem Johannes XIII. ejectus primùm à Romanis, dein approbatus, Ottonem ſecundum Imperatorem coronavit. Donum ſeu Domnum Pontificem intra breve trium menſium intervallum excepit, an prævertit Benedictus VI, in carcere ſtrangulatus juſſu Bonifacii, cognomento Franconis: quem Benedictus VII. itidem æmulum ſuſtinuit, uti & Johannes XIV, antea Petrus dictus, ex Archicancellario Imperatoris, & ipſe ab eodem Bonifacio fame in carcere necatus. Bonifacio antipapæ poſt quatuor menſes repente exſtincto ſucceſſit Johannes XV, à Creſcentio tyranno multum vexatus, Johanni Gregorius V, antea Bruno dictus, Ottonis tertii conſanguineus, eccleſiaſticæ diſciplinæ ſtudioſiſſimus Pontifex: ſub quo pietas Chriſtiana tantiſper reſpirare cœpit, floruiſſetque impenſiùs, niſi Creſcentius ejus pontificatum objecto Johanne Epiſcopo Placentino, & mors poſt biennium ſubſecuta obſtitiſſet. Sic per aliquot annos fluctuavit in ſede Romana religio pietaſque ſucceſſorum, adeoque bonus ſtatus canonicæ diſciplinæ: donec tandem eam poſtliminio revocare ſategerunt Leo IX. ejuſque ſucceſſores ad Gregorium VII, qui magnis motibus magna Eccleſiæ negotia confecit.

Orderici lib. 1. pag. 372.

8. Inter tot illos violatæ religionis tumultus, quis ſedem Romanam ſummo ludibrio & contemtui obnoxiam fuiſſe non exiſtimet? Et certè id conſequi neceſſe erat, ſi Petri dignitas & auctoritas in indignis heredibus defeciſſet. Verùm apoſtolicam Sedem paullo minùs reveriti ſunt Fideles, præcipuè aliarum eccleſiarum Epiſcopi etiam religioſiſſimi, atque ſæculares Principes, quantumvis perditæ famæ & vitæ eſſent Romani Antiſtites. Hinc Sergius Colonienſis Archiepiſcopus, & Rogerus Hammaburgenſis pallium à Sergio III. (Deus bone quali monſtro) modeſtè petierunt acceperuntque, teſtante Crantzio. Quid autem magis probabile videbatur, quàm acta improbari Stephani VII. adverſus Formoſum, & ex ejus actis vileſcere perſonam? Et tamen Auxilius, qui pro Formoſo in Stephanum ſcripſit, ſervatâ Pontifici reverentiâ factum improbare ſatis habet: ſic enim loquitur in lib. 2. cap. 17. *Omni humanæ poteſtati ſubditi eſſe debemus, & quàm maximè Apoſtolicæ.* & in cap. 18. Infenſori objicienti, eum non ſatis modeſtè loqui de Romana Eccleſia, *Abſit*, inquit, *ut ego infimus, vel potius vermis, contra eam loquar, ſed, ut Deus donaverit, magis pro ea.* Obſervantiæ item plena eſt epiſtola Fulconis, optimi Præſulis Remenſis, ad Stephanum VII. indignum illum pontificem: tum Hattonis Moguntini ſuffraganeorumque ejus litteræ ad Johannem IX. cui ita ſcribunt. *Noverit ſublimitas ſanctitatis veſtræ, quòd nulla Fratrum unanimitas, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ poteſtati ſubjecta, fidelior atque devotior ac ſubjectior apparet, quàm nos, qui veſtræ dominationi & capiti omnium eccleſiarum omni mentis intentione ſub-*

Frodoard. lib. 4. cap. 4. Metrop. Salisb. tom. 1. pag. 47.

jicimur. Sed insignior est præ ceteris epistola Theotmari Juvavensis seu Saltzburgensis, aliorumque Bajoariæ Episcoporum ad eumdem Johannem IX. cui significant, se promiscuis rumoribus nequaquam ab observantia sedis Romanæ revocari potuisse. Eorum verba hîc adscribi merentur. *Nequaquam credimus quòd coacti quotidie audimus, ut de illa sancta & apostolica Sede, quæ nobis sacerdotalis mater est dignitatis & origo Christianæ Religionis, profluxerit quippiam perversitatis, sed doctrina & auctoritas ecclesiasticæ rationis.* Sic illi sedem Petri, tamquam errori haud obnoxiam, suspiciebant. Ibid. pag. 44

His accedit Ratherius Episcopus Veronensis, qui cùm à Clericis suis vexatus, ob consultum in dubiis Johannem Romanum Pontificem, apud quosdam malè audiret, ista reposuit. *Quia ignorantia quo meliùs exui, quo aptiùs possum quàm Romæ doceri? Quid enim de ecclesiasticis dogmatibus alicubi scitur, quod Romæ ignoretur? Illic summi illi totius orbis Doctores: illic præstantiores enituerunt universalis Ecclesiæ principes. Illic decretalia Pontificum, examinatio canonum: approbatio recipiendorum, reprobatio spernendorum. Postremò nusquam ratum, quod illic irritum: nusquam irritum, quod illic ratum fuerit visum.* Testem hoc loco ex Regibus Hugonem Capetum adducere licet, qui cùm Arnulfi Remorum Archiepiscopi exauctorationem in Synodo factam, Johanni XV. displicere cognovisset, legatos ad eum misit, tulitque haud gravatè, Gerbertum, in locum Arnulfi substitutum, ex sententia Leonis Abbatis à Pontifice legati ipsi Arnulfo adversario suo cedere. Ubi rectè monet Baronius planè id esse mirandum, „ quòd hoc præsertim tempore „ tanti fecerit Hugo Romanum Pontificem, quando esset contemtui apud suos, „ & à Crescentio veluti vinctus, vel saltem obsessus detineretur in palatio: ut non „ nisi quem Crescentius vellet, aditum ad illum habere posset; & qui Romæ con„ temnitur à tyranno, in Gallia adeo colatur à Rege. „

Rather. in Itin. Spicil. tom. 2. pag. 267.

Baron. ad ann. 995.

9. Sed forsan hîc occurrat aliquis, dicens, hoc modo falsis dogmatibus & doctrinis apertam fuisse viam, cùm Pontificibus, etiam corruptissimis, servatâ observantiâ, cæco obsequio quævis ab eis sanctiones reciperentur. Immo verò quantumvis persuasum haberent illius ætatis homines, vix ac ne vix quidem quicquam falsæ doctrinæ ab apostolica Sede manare potuisse: nonnisi prævio tamen examine, nec sine delectu à Pontifice quidvis admittebant atque inter personam & sedem accuratè distinguere noverant, teste Auxilio in lib. 2. cap. 18. *Aliud sunt*, ait, *Pontificalis sedes, aliud Præsidentes. Proinde honor & dignitas uniuscujusque sedis venerabiliter observanda sunt. Præsidentes autem si deviaverint, per devia sequendi non sunt, hoc est si contra Fidem vel Catholicam religionem agere cœperint, in talibus eos nequaquam sequi debemus.* His consentanea præmiserat idem auctor in cap. 17. ubi ait, omni humanæ potestati subditos nos esse debere, *& quàm maximè apostolicæ: sed utique non in illis, quæ Christiana lex abominatur, & Deo inimica esse monstrantur.* Et ita quidem se gessit erga Johannem XIII. sanctus Dunstanus Archiepiscopus Cantuariensis. Is Comitem quemdam incestûs reum à communione removerat. Ille regem in Dunstanum movet, & ad Pontificem appellat, obtinetque litteras ad Dunstanum, quibus hic Comiti parcere & condescendere jubebatur. Ad quod Dunstanus: „ Equidem cùm illum, de quo agitur, sui delicti pænitu„ dinem gerere videro, præceptis Domini Papæ libens parebo: sed ut ipse in pec„ catis suis jaceat, & immunis ab ecclesiastica censura nobis insultet, & exinde „ gaudeat; nolit Deus. Avertat etiam Deus à me, ut ego causâ alicujus mortalis „ hominis, vel pro redemtione capitis mei, postponam legem, quam servandam „ statuit in sua Ecclesia Dominus meus Jesus Christus. „ Ita constantissimus & modestissimus Antistes, etsi aliàs religiosissimus in Romanum Pontificem. Longè er-

go aberant ab adulatorio illo cæci obsequii genere, ut quidvis indiscussum à Papa reciperent pii illorum temporum Antistites: nec usquam impunè passi essent quidquam contra Fidei puritatem attentari, qui ecclesiasticæ disciplinæ contrariam sententiam admittere noluerunt. Immerito itaque nostri temporis novatores pravis quorumdam Romanorum Pontificum exemplis abutuntur ad impugnandam Ecclesiæ incorruptam veritatem & unitatem. Qualescumque fuerint Pontifices illi, *quibus objiciunt pro sua dissensione quod volunt, nihil præjudicat Ecclesiæ Catholicæ toto terrarum orbe diffusæ. Nullo modo eorum innocentiâ coronamur: nullo modo eorum iniquitate damnamur.* Ita loquebatur Augustinus in causa Donatistarum, ita & nobis loqui licet in causa Novatorum. Manet semper eadem Ecclesiæ veritas, manet semper eadem unitas. *Quisquis ab hac unitate vento superbiæ, tamquam sola palea, separatur; areæ Dominicæ propter commixtam paleam quid calumniatur?*

Augustin. de unico bapt. cap. 16.

10. Verùm quoniam sæculi decimi æstimatio non ex sola Romanorum Pontificum consideratione, sed etiam ex aliorum Episcoporum & Ecclesiæ ministrorum qualitate pendet; quales in præcipuis universæ Ecclesiæ partibus tunc temporis ministri & Antistites fuerint, quoad fieri poterit, paucis exponendum est. Et primùm quidem ab Italia incipio, in qua funesta de Pontificatu atque Imperio discidia multum detrimenti rei Christianæ attulerunt. Non defuere tamen in multis vel pauci, qui reipublicæ Christianæ afflictæ suppetias tulerint. Inter primos claruerunt Theodoricus & Grimoaldus Pisani Archiepiscopi, qui cùm communem Canonicorum suorum vitam, qualem instituerat eorum decessor Johannes, ob temporum procellas ruinæ proximam animadverterent, eam deinceps cura & impendiis suis revocare & fovere curarunt. Insigne est hanc in rem diploma Grimoaldi apud Ughellum, datum anno Berengarii junioris & Adalberti regum anno VIII, Indictione III, id est anno Christi CMLIX. Theodorico æqualis fuit Sanctus Adelbertus Bergomatensi ecclesiæ admotus ab anno DCCCLXXXV. in annos XL, vir tantæ sanctimoniæ, ut quidvis à Regibus impetrare valeret; idemque civitatem suam à barbaris defendit, ac prope excisam instauravit. Sed (quod ad rem pertinet) anno DCCCCVIII. sanxit, ut in sancti Vincentii cathedrali ecclesia ab se condita Canonici ex communi convictu vitam traducerent, ac testamento suo lumen die noctuque ad altare sanctæ Trinitatis, idemque in sancti Alexandri ecclesia à se item condita ad Martyris corpus instituit. In agmen etiam merito veniet Zenobius Fesulanus Episcopus, eo nomine secundus. Is cum videret paucos in Ecclesia sua cathedrali Canonicos, numerum auxit, eosdemque ad communem vitam composuit, datis anno CMLXVI. litteris, in quibus de quadripertita Ecclesiæ bonorum divisione mentionem facit. Eamdem vivendi formam in Cæsenate ecclesia instituit consilio Gebehardi Archiepiscopi Ravennatis Sergius ex nostris Episcopus labente sæculo decimo, uti ejus instrumentum ea de re editum fidem facit. Idem etiam præstitit sub Ottone Magno in sua ecclesia Albertus Episcopus Aretinus, ne quid dicam de Rodulfo Gallo Urbevetanæ Ecclesiæ Episcopo, qui legibus saluberrimis clerum suum ad defæcatiores mores traduxit. Quis non miretur in tam corrupto Italiæ statu inventos fuisse tanti in religionem studii Antistites, qui apostolicæ vitæ formam in clero suo restituerint?

Ital. sac. tom. 3. col. 412.

Tom. 4. col. 608.

Ibid. col. 616. & 621.

Tom. 3. col. 275.

Ital. sac. tom. 2. col. 458.

Tom. 1. col. 462.

Ibid. col. 383.

11. Sed fortasse in Italia desideret aliquis viros per illa tempora doctos, quorum opera Ecclesiæ doctrina & disciplina adversus corruptos mores inviolatæ permanserint. Non defuit etiam hac in re Dei miserantis providentia. Testes huc appellare licet Ratherium Veronensem, & Attonem Vercellensem Episcopos: ex quibus ille *dum in mores hominum tam scriptis quàm verbis mordaciter nimis inveheretur, & nec potenti nec humili penitus deferret*, sede sua deturbatus est non semel;

Gesta Episc. Leod. to. 1. pag. 173. & 177.

Sic invisi erant tunc tunc temporis Episcopi boni Italicis hominibus, ut cùm mortuo Henrico I. Imperatore de novi electione ageretur, delata sit postulatio ad Guillelmum Pictavorum Ducem, ejusque filium; modò ut omnes Italiæ Episcopos abjiceret, forsan quòd plerique essent Germanici; atque alios suo ipsorum, id est Italorum, arbitrio institueret. *Sed absit à me*, inquit ille, *rem hujuscemodi facere, ut Pastores Ecclesiæ, quibus mei patres semper honorem exhibuerunt, quos ipse quantum valui semper exaltavi, sine crimine inhonorem.* Hæc eadem causa Veronenses impulit ad exauctorandum Ratherium, qui corruptis ejus temporis moribus adversabatur. Paullo minus obscurus est Atto seu Ahito Vercellensis, Theologiæ & canonum peritissimus, cujus plurima ingenii monumenta typis vulgata sunt à nostro Acherio in Spicilegii tomo VIII. Observatione digna est ejus Admonitio ad Presbyteros suos, Capitulari, quod in eorum doctrinam condidit, præfixa. *Obsecro vos*, inquit, *fratres dilectissimi, ut erga subditarum plebium profectum, & emendationem vigilantissima cura laboretis: quatenus viam salutis ostendentes, & eos verbis & exemplis instruentes, & vos de eorum profectu, & nos de vestro, Domino Jesu Christo auxiliante, fructuosos illi manipulos reportemus. Obsecro etiam fraternitatem vestram, ut hæc Capitula, quæ ad emendationem vitæ breviter digessi, assiduè legatis & memoriæ commendetis, & eorum sive ceterarum sanctarum scripturarum lectione mores componatis & vitam emendetis &c.* Nec minor fuit Ratherii zelus pro Clericorum suorum emendatione & observatione canonum, de quorum contemtu singularem edidit librum, asserens ex duplici capite oriri sæculi sui corruptos mores, nempe ex contemtu canonum & luxuria Sacerdotum; contemtorem canonum esse salutis ac catholici nominis penitus expertem. *Cruciat me non parum, fateor, ista quærentem, istis utrumnam contemtis restet salutis alia, quod neque suspicor, via. Si enim quod catholicum est, catholica defendit Ecclesia; catholicum se usurpative, reor, pronunciat, qui canonibus sanctis præsumtivè repugnat.* Et in parte I. de contemtu canonum, hujus contemtus hanc affert causam, nempe mandatorum Dei inobservationem, *cùm videlicet quis autumat nihil sibi prodesse si observet minora, qui se novit contemsisse majora.*

Fulbert. Episc. Carnut. epist. 126.

12. Jam si viros zelo apostolico & insigni sanctitate præstantes requiras, occurrunt Ægidius Episcopus Tusculanensis, in Poloniam à Johanne XIII. legatus rogatu Miseconis Ducis ad prædicandum Christi Evangelium. Quod quidem gnaviter feliciterque exsecutus est. Non impar huic Adelbertus operis coadjutor & ipse Pragensis Episcopus Apostolus & Martyr, postquam Romæ in Monasterio sancti Bonifacii per aliquot annos vitam monasticam transegisset. Ibidem etiam & Casini versatus est vir sanctitate insignis B. Nilus Rossanensis in Calabria Monachus, cujus vita & doctrina plurimos ad meliorem frugem revocavit: & Leo ejusdem Monasterii Bonifaciani Abbas in Galliam missus à Johanne XV. in causa Arnulfi & Gerberti, qui de Remensi pontificatu decertabant. Sed illustres in primis fuere sanctissimi Abbates Romualdus & Dominicus Fulginas seu Soranus, Nonnosi Abbatis *mira sanctitate conspicui* discipulus, qui sæculi X. finem & undecimi initium vitæ suæ splendore & doctrina illustrarunt, multosque discipulos ad severiorem vitæ rationem adduxerunt. Sed his interim omissis, venio ad Episcopos Petrum & Gauzlinum Patavinos, quorum ille Arianis, suam diœcesim etiam tunc infestantibus, strenuè restitit; hic eximiæ sanctitatis, eosdem penitus delevit, Cœnobio sanctæ Justinæ à fundamentis instaurato. Denique inter pios Italiæ Antistites censendi sunt Notherius Veronensis *magnæ sanctitatis*, Dominici duo Venetiarum; alter ob eximias virtutes coactè consecratus: alter pius & doctus, cùm uxorem & liberos haberet, invitus item Episcopatum accepit, abdicata demum

Ital. Sac. to. I. col. 263.

Ital. sac. to. 5. col. 402. & 406.

Ibid. col. 633. Col. 1271.

Tom. 6. col. 563. dignitate in locis ſanctis eremita. Coronidis loco erit ſanctus Stephanus, primùm Cœnobii ſancti Salvatoris apud Capuam Abbas è noſtris, dein Cajacenſis eccleſiæ electus Antiſtes anno DCCCCLXXVIII. Memorabile eſt de ejus confirmatione decretum Gerberti, ex Caſinate Monacho Capuanæ eccleſiæ Metropolitani, ad clerum & populum Cajacenſem. *Fratrem jam & Coëpiſcopum noſtrum Stephanum nobis ordinavimus Sacerdotem : cui dedimus in mandatis, ne umquam ordinationem præſumat illicitam, ne bigamum, aut qui virgine non eſt ſociatus uxore, neque illiteratum, vel in qualibet corporis parte vitiatum, aut expœnitentem, vel curiæ aut cuilibet conditioni obnoxium notatumque ad ſacrum Ordinem permittat accedere. Afros paſſim ad eccleſiaſticos Ordines prætendentes nulla ratione ſuſcipiat, quia aliqui eorum Manichæi, aliqui rebaptizati ſæpius ſunt probati.* Hæc ſanè monita non dormitantis ſunt Archiepiſcopi, ſed ſtrenuè pro ſuo grege invigilantis.

Col. 564.

§. II.

Status Eccleſiæ in aliis Europæ partibus.

13. CUM in eo fere ſtatu eſſent Chriſtianæ res in Italia, ſol juſtitiæ in aliis Chriſtiani orbis partibus paullo ſereniùs radiabat. De Occidente loquimur : nam in Oriente funeſta diſcidia Eccleſiæ ſtatum jam dudum turbabant, Imperatorum cædes, Patriarcharum Conſtantinopolitanorum exſilia, fiduciariæ dignitatum occupationes : cujus rei exemplum in Tryphone, qui poſt Stephanum CP. Patriarchatum tenere juſſus eſt, dum Theophylactus, Romani Imperatoris filius, idoneæ eſſet ætatis, ad illum tenendum : tametſi Tryphon poſtea cedere noluit. Sed tamen inter illas nebulas refulſerunt Euthymius Patriarcha Conſtantinopolitanus, ſede ſua tametſi pulſus, & Nicon Monachus ſanctus apud Armenos, ne quid dicam de Leone & Baſilio Imperatoribus piis, & pro tempore eruditis. Idem fermè rerum ſtatus apud Hiſpanos Chriſtianos, quibus ab infeſtatione Arabum vix reſpirare conceſſum eſt idemtidem, uti ſub Alfonſo Magno accidit. Floruere nihilo minus inter Epiſcopos noſter Gennadius Aſturicenſis, Attilanus Zamorenſis, Siſenandus & Rudeſindus Compoſtellani : ex quibus primus & poſtremus ſacro cultu in Hiſpanica eccleſia honorantur. Iſtorum temporum in Oriente & Hiſpania acerbitatem deplorat Arnulfus Aurelianenſis antiſtes, ſeu Gerbertus in actis Synodi Remenſis, idque in Romanæ Eccleſiæ miſerum ſtatum refundit, à qua multæ jam eccleſiæ ſeceſſionem fecerant. *Nam ut de Africa*, inquit, *taceamus & Aſia, jam Europa diſcedit, Conſtantinopolitana eccleſia ſe ſubduxit, interiora Hiſpaniæ ejus judicia neſciunt*. Sed miro Dei judicio factum eſt, ut cùm in quibuſdam locis deficeret fides, in alias Europæ regiones diffunderetur, nimirum in Danos, Slavos, Polonos, Boëmos, Hungaros, & Nortmannos, quos ipſo tempore Chriſto nomen dediſſe poſtea dicemus.

14. Longè felicior erat Eccleſiæ ſtatus in aliis Europæ partibus, Germania, Gallia, & Anglia, tametſi etiam illæ regiones ſuis tumultibus non carebant. *Certè in Belgia & Germania quæ vicinæ ſunt*, inquit prælaudatus Arnulfus, *ſummos Sacerdotes, in Dei religione admodum præſtantes inveniri, in hoc ſacro conventu Remenſi teſtes quidam ſunt*. In primis multum debet Germania eximiis principibus Henrico & Ottonibus ejus poſteris, à quibus optimi paſtores Eccleſiis conceſſi ſunt, & laudabilia inſtituta ad reformandos populorum mores ſancita. Sed Conrado Regi prima hujus rei laus tribuenda eſt, ut qui Henricum tunc Saxoniæ Ducem, cui Aucupi cognomen erat, poſt ſe regnaturum, ſuis prætermiſſis deſignavit. Ita Hen-

rico repensum à Conrado est, quod Otto Henrici pater in Conradum contulerat: siquidem Conradum *ob meritum sui Otto prædictus ab omnibus regni principibus in Regem electum, sibi quasi ad hoc indigno præposuit, seque cum filiis fidei ejus ac potestati subdidit*, teste Ditmaro. Ea verò fuit Henrici modestia, ut corona suscepta, *episcopalis unctionem benedictionis* ab Herigero Archiepiscopo exhibitam suscipere noluerit, *prorsus ad hoc indignum se affirmans*. At merito dubitare licet, feliciorne Henricus fuerit, quòd sanctissimam conjugem Mathildem habuerit, an quòd ex ea Ottonem & Brunonem, præter Henricum & ex Ottone duos alios Ottones nepotes susceperit. Is enim fuit Otto, ut præclaris in Ecclesiam & rempublicam meritis Magni cognomen jure adeptus sit, cujus temporibus *aureum sæculum* illuxisse Ditmarus auctor est. At quàm præclarum fuit Henrici factum, cùm in fervente prælio constitutus, multis suorum ipsum deserentibus, Comiti cuidam Abbatiam Laurishamensem sub hoc periculi articulo postulanti respondit, se nec abbatiam, nec quidvis aliud intempestivè flagitanti concessurum.,, Abiret potius cum aliis si vel-,, let: malle se Deo quàm hominibus morem gerere: quæ christiana & generosa res-,, ponsio Comitem in officio continuit.,, Non mirum itaque si ex tam pio Principe, & ex sanctissima ejus conjuge Mathilde tantus prodierit filius, scilicet Otto Magnus: qui & in hoc fortunatus fuit, quòd etiam piissimas uxores duas, unam post aliam, Editham & Adelaïdem, habuerit, quæ in Sanctorum albo conscriptæ sunt, uti & Mathildis ipsius parens. Multa etiam laudabilia gessit Otto secundus, cognomento Rufus, sed avum tertius Otto, si non rebus gestis, saltem pietate ac religione propiùs referebat: litteris verò (nam Otto M. illiteratus erat) omnino superavit, non solum latinis, sed etiam græcis excultus, MIRABILIA MUNDI appellatus in Chronico Laureshamensi. Qualis quantusve fuerit ipsius successor Henricus, ejus sanctitas omnibus perspectum facit, ut in sæculo proximo visuri sumus.

Ditm. lib. 2. Liutp. lib. 4. cap. 15.

Hugo. Flavin. pag. 157. a.

15. Verùm ut de Germaniæ Pontificibus dicamus, multum Ottoni M. debet Germania, quòd Brunonem fratrem suum Coloniensi ecclesiæ, & filium suum Willelmum Moguntinæ dederit. *Junior fratrum domnus* Bruno, ut verbis Chronographi Magdeburgensis utamur, *magnus erat ingenio, magnus scientia & omni virtute ac industria: quem cùm Rex* Otto *præfecisset indomitæ genti Lothariorum, regionem à latronibus purgavit, disciplina legali instruxit, gregem sibi commissum dilexit, multos ab errore eripuit, quosdam assiduis disputationibus ad meliora ducens, quosdam doctrinæ maturitate sanctiori desiderio accendens; in sermone mitis, in doctrîna humilis; malorum destructor, veritatis assertor; subditis blandus, tumidis severus; quæ alios docuit, prior implevit.* Hæc ad annum CMXL. Chronographus Magdeburgensis ms. Et ne Brunoni vitio vertatur, quòd Ducatum Lotharingiæ simul cum episcopatu habuerit, idem occurrit ad annum CMLIII. *Eodem anno* Wicfredus *Coloniensis Ecclesiæ Archiepiscopus obiit, cui Bruno frater Regis, vir gloriosus, in episcopatu succedens, totius Lothariensis regni ducatum & regimen cùm episcopatu suscepit. Ita cum magna religione usus est officio Sacerdotis, & exsistente necessitate functus est virtute magnanimi Ducis. Nemo autem super hac re illum culpabilem dicat, cùm Samuelem sanctum & alios plures Sacerdotes pariter legamus & judices.* Ita ille. Verùm Brunonis vitam accuratiùs in litteras retulit ejus æqualis Rotgerus, apud quem multa de eo laudis materia memoratur,,, nempe eum in om-,, ni græca vel latina eloquentia fuisse versatum: veteres legisse, etiam comœdos & tra-,, gœdos, materiam pro minimo, auctoritatem in verborum compositionibus pro,, maximo reputantem: bibliothecam suam, sicut arcam dominicam, secum semper,, quocumque circumduxisse: Episcopum maximè curasse, ut in diversis congre-

„ gationibus, quæ ad ejus sedem pertinebant, *unum cor esset & una anima*: ut vestium superfluitas, morum inæqualitas, & quidquid hoc modo effeminatum & indecens in ejus ecclesia videretur, circumcideret; ut divinis ministeriis omnes, quorum id intereat, intentissimè secundùm præfixam sibi regulam viverent, nec aliam sibi salutis suæ causam æstimarent: semper intentum fuisse lectioni, in cujus studio mori videbatur, atque ad id agendum omnes exemplo & crebro monitu accendisse: denique morti proximum corporis & sanguinis Dominici sacramentum expetiisse: quod cum fuisset allatum, virum illum Domini quid animo senserit, *corpore prostratum* ostendisse. „ Hæc fusiùs commemoramus, quoniam ex tanto viro maximè pendet istius sæculi imago. Ceterùm multos insignes de alumnis tanti viri Episcopos, multos etiam in quacumque ecclesiasticæ professionis disciplina probatissimos se nosse idem Rotgerus affirmat.

16. Sed in primis Archiepiscopum Trevirensem HENRICUM ait idem auctor, *magni meriti & summæ probitatis virum*, qui Rutperto magnifico Præsuli successerat, WILLELMUM *quoque præclaræ & gratissimæ excellentiæ archimandritam, nepotem suum*, Friderici Moguntini Antistitis successorem, *ambos egregios, ambos in lege Domini perfecte instructos*, summa veneratione colebat. Henricus iste *Ottonis propinquus*, teste Frodoardo, atque adeo *illustri Francorum & Suevorum stemmate clarus*, ut in Actis sancti Wolfgangi Episcopi Ratisponensis legitur, ab Ottone Trevirorum designatus Antistes, Wolfgangum amicum secum duxit, eumque sacerdotiis ac dignitatibus ecclesiasticis præ ceteris ornare voluit, ut per omnem diœcesim ipsius secundum locum obtineret. Negavit ille: sed tandem *in hoc cessit, ut pateretur scholasticos pueros & adolescentes suæ curæ commendari*, nulla spe lucri. De Henrico illud addit Historiæ Trevirensis scriptor anonymus, *quòd regulares officinas & claustrum circa majorem ecclesiam construxerit, & rigorem regularis conversationis ibidem decreverit exerceri.* Ibidem etiam plurimum laudatur Egbertus Henrici post Theodericum successor, *vir æternæ memoriæ, & virtute insignis* appellatus.

Frod. Chron. ad ann. 956.

Spicil. to. 12. pag. 218.

17. Wolfgangus, Henrico mortuo, in Einsildlense monasterium se recipit sub religioso Abbate Gregorio: tum eodem annuente *in Pannoniæ fines prædicandi causa* proficiscitur. Revocatus à Piligrino Pataviensi Episcopo, sedi Ratisponensi imponitur. Adeptus tantum ministerium, noluit inane Episcopi habere nomen, sed die noctuque illud excoluit, munus suum accuratè obeundo; *nec propter episcopatus fastigium habitum monasticum mutare* voluit. Sancti Emmerammi monasterium virorum, aliaque duo puellarum, Superius & Inferius, ad meliorem frugem revocavit: tertium sancti Pauli suis impensis erexit. Deinde *etiam accinxit se ad canonicæ vitæ instituta reformanda*, effecitque, ut Canonici Ecclesiæ suæ *simul in refectorio ederent, & extra claustrum horis incongruis ne exirent, neque silentii disciplinam negligerent.* Morti proximus primùm per confessionem se expiavit; ac pòst accepto Viatico humi se postravit, exstinctus anno CMLXXXIV, quo ejus acta retulimus.

18. Wolfgangum ad Sacerdotium promoverat sanctus Udalricus Augustanus Episcopus, alterum Ecclesiæ lumen, cujus acta hîc etiam referuntur. Is Episcopus vitam monachorum agens, in Quadragesima præcipuè religiosè se habebat. Synodum quotannis prisco more celebrare solitus, diœcesim suam ex præscripto canonum accuratè visitabat. Hoc passus humani, quòd sub finem vitæ Adalberoni nepoti suo se vivente *procurationem sui episcopatus*, & mortuo successionem ab Ottone petierat: quod multis lacrymis postea diluit.

19. Sed his omissis, veniamus ad duos Episcopas virtute & Christianæ fidei zelo præstantes, Adalbertum Magdeburgensem primum Episcopum, atque ejus

cognominem

cognominem Pragensem: quorum ille Slavos, hic Boëmos, Polonos, & Ungaros Fidei Mysteriis imbuit. Quantum Pragensis in hoc opere exsequendo pertulerit, testantur ejus acta, quæ hîc subjicimus, & martyrium quod ipse tulit: Magdeburgensi verò id acceptum referre debemus, quod in scholis ecclesiæ suæ alterum Adalbertum pietatis & scientiæ præceptis ad illum agonem instruxerit. Ante eos enituit Adalgagi Bremensis sollicitudo pro conversione gentium, ut ex Adamo Canonico discimus.

20. Longiùs progrederetur oratio, si Radbodum Trajecti inferioris, Conradum & Gebehardum Constantienses, Alewicum Argentinensem, aliosque præclaros Germaniæ Antistites hoc loco celebrare in animum induceremus. Sed tamen præterire non possumus Sigismundum Halberstadensem, quem in humanis divinisque disciplinis omnes suimet *temporales* præcelluisse Ditmarus affirmat. *Hic pietate maxima, & (quod summum est perfectionis culmen) Christi zelo fervens, ut perpetrati facinus connubii* (scilicet Henrici Aucupis cum Hathelburga Ervini relicta, quæ velata erat) *primò audivit, ovium culpam suarum ingemuit*; & eos ab invicem separari jussos, *ad condictam ambos synodum vocavit.* Quid inde consecutum, nos ad alia festinantes Ditmaro explicandum relinquimus. Ditm. lib. I.

21. In Belgica prima ad exemplum Metropolitani, Henrici scilicet Trevirensis, de quo mox diximus, se se composuere Adalberones duo Mettenses, Dado & Berengarius Virdunenses, Gauzlinus & Gerardus Tullenses. Adalberoni seniori debemus præter multa alia restitutionem Monasterii Gorziensis celeberrimi, hoc est magnum agmen sanctorum Monachorum, qui sub Einoldo abbate piissimo sæculi istius tenebras virtutis & scientiæ luce dispulerunt. A rebus gestis senior Adalbero Magni cognomen apud posteros obtinuit. Junior ejus *fratruelis*, licet tempore inferior, *merito & gratiæ privilegio non impar* fuit. Hic apud Gorzienses institutus, curavit Episcopus, ut & vetera Monasteria instaurarentur, quale fuit S. Symphoriani Mettense; & nova erigerentur. Missas & *Sacramenta divina sine cilicio numquam celebravit*, totum Quadragesimæ tempus apud Gorzienses transigere solitus. Cetera prætereo ex ejus Actis repetenda apud Labbeum. Non minor apud Tullenses fama pietatis ac virtutis sub Gauzlino & Gerardo Episcopis fuit, qui disciplinæ restituendæ non aliud opportunius subsidium quàm ex monachis restitutis habuerunt. Gauzlino Pontifice, id est sub initia sæculi X. Einoldus *Tullo in summo omnium bonorum exemplo vitam ducebat.* Hic ex Primiscrinio Ecclesiæ Archidiaconus, cunctis quæ habuerat in pauperes distributis, *tantùm simplici veste retenta, & libris, ac veste sacerdotali, in cellula claustro Canonicorum adhærente se se cohibuit, & fere triennium in summa & ardua continentia vitam egit*: postea verò cum Johanne Gorziense Monasterium excoluit. Interea Bernerus Diaconus, *vir opinione sanctitatis & litterarum scientia celebratus*, Tulli Leucorum litteras docebat. Hoc præceptore grammaticam didicit Johannes Gorziensis, qui etiam Dadonis, *summi ingenii & famosæ sanctitatis*, Episcopi Virdunensis, non parvo tempore consuetudine usus est; cùm interim Humbertus in cella reclusus magna religione floreret, is qui postea Johannis Gorziensis adjutor, & sub Berengario Virdunensi Episcopo primus religionis ad S. Vitonum restitutæ auctor fuit & abbas. Dadonis decessor Berardus *Canonicos suos canonicè*, id est regulari ac communi modo, *vivere fecit, & villanis Presbyteris viam justitiæ viriliter ostendit, & pueros in divinis & humanis litteris per se & per alios cum summa caritate instruxit.*

Labbe tom. I. Bibliot. nov.

Vita Johannis Abb. Gorz. hic.

Hist. Episc. Virdun. tom. 12. Spicil. pag. 261.

22. In Belgica secunda non minùs celebres fuere apud Remos Fulco, Heriveus Nortmannorum catechistes, Artaldus, & Adalbero cœnobiorum reparator; item Cameracenses Fulbertus, Engrannus & Ansbertus, ex Balderici Chronico, Fulco

Frodoard. Hist. lib. 4. cap. 6. fol. 338. 329. & 343.

qui primus, aut certè inter primos, suæ Metropolis suffraganeos filios appellavit; circa *Dei cultum & ordinem ecclesiasticum, amore quoque sapientiæ fervens, duas Scholas Remis, canonicorum scilicet loci atque ruralium clericorum, jam pæne delapsas restituit, & evocato* REMIGIO *Autisiodorensi Magistro, liberalium artium studiis adolescentes clericos exerceri fecit, ipseque cum eis lectioni ac meditationi sapientiæ operam dedit. Sed &* HUCBALDUM *sancti Amandi monachum, virum quoque disciplinis sophicis nobiliter eruditum, accersivit, & Ecclesiam Remensem præclaris illustravit doctrinis.* Hæc Frodoardus, illius scholæ præcipuum ornamentum, præclarum sui temporis lumen, qui Hugonis pueri quinquennis in sedem Remensem intrusioni restitit. Intrusio ista magnarum in ecclesia Remensi turbarum causa. In Belgicis sub hæc monasteriis sanctus Gerardus Abbas Broniensis disciplinam sarcit, Wibertus celebrem Gemblacensem Abbatiam condit, sanctus Forannanus Valciodorensem, Malcalenus Michaëlensem.

Frodoard. Hist. Rem. lib. 4. cap. 9.

23. Belgicos Antistites, tamquam viros pietate & doctrina insignes, superiùs laudavit Arnulfus Aurelianensis: ex quibus Notgerum Leodicensem haud dubiè unum intelligit, cujus *quanta fuerit in educandis pueris, scholaribusque disciplinis instituendis sollicitudo, hinc maximè probatur, quòd semper dum in via pergeret longè seu prope, scholares adolescentes secum ducebat,* quibus præceptorem unum ex capellanis suis, *& librorum copiam cum ceteris scholaribus utensilibus procurabat.* Ex ejus porro schola plurimi religionis & doctrinæ dotibus illustres prodierunt: in quibus Episcopi sex, Guntherus Saltzburgensis, Rothardus & Erluinus Cameracenses, Haimo Virdunensis, Hezelo Tullensis, & Adelboldus Trajectensis ad Rhenum. His adde Durandum postea Leodicensem Episcopum, qui Bambergensem ecclesiam pietate & artium liberalium disciplina illustravit. Adde item Otbertum, qui Aquisgranensium Canonicorum mores depravatos *ad sanctæ religionis statum reduxit,* ut in Gestis Leodiensium Episcoporum fusiùs memoratur.

24. Idem præstitêre variis in locis alii Episcopi, Theotilo Turonensis in monasterio sancti Juliani, Sevinus Senonensis in Melodunensi S. Petri, Hagano Carnutensis in Cœnobio sancti Petri, & (ut alios prætercam) Eblus *bonus Pastor,* nempe Ecolismensis, miraculis etiam clarus, qui monasteria sancti Michaëlis in Eremo, & sancti Maxentii instauravit, *& multa alia in opere Dei egit.* Agmen claudent Pontifices in Gallis per id tempus *religiosiores, Manasses videlicet vir sanctitate plenus, Trecorum Episcopus, & Gislebertus Parisiorum, & Geboinus Catalaunorum, quos Glaber Rodulfus excessisse dolet.*

Ademar. to. 2. Bibl. Labbe. p. 166.

Glaber. lib. 2. cap. 7.

25. Quin etiam Principes eo tempore nonnulli eximia pietate floruerunt: quos inter merito commemorandi sunt sanctus Gerardus Comes, Auriliacensis Cœnobii auctor, cujus vita primorum Ecclesiæ temporum pietatem spirat; atque Willelmus Aquitaniæ Dux, celeberrimi Cluniacensis monasterii fundatione illustris, Pii cognomentum apud posteros assecutus. Nec prætermittendi Nortmannorum Duces, qui monasteriis & ecclesiis restitutis pristinæ ferocitatis maculas diluerunt. Præ aliis laudandus Richardus, Fiscamnensis monasterii, aliorumque instaurator, cui Monasterio Guillelmum Abbatem Divionensem præfecit, præcipuum illorum temporum decus & ornamentum.

26. Quod si non tam personas quàm facta ipsa considerare libet, agedum quid in Gallia tunc gestum sit expendamus. Ibi omnia per id tempus bellis domesticis externisque fremebant. Nam cum ferro & igni omnia sacra & profana corrumperent Nortmanni & Hungari; de rerum summa contra Carolum Regem decertabant principes Odo, Rotbertus, Richardus, & super omnes Heribertus, qui cum filio suo Hugone tot & tantas turbas in urbe Remorum excivit. Variam

item fortunam expertus est Ludovicus Transmarinus : at Lotharius ejus filius rem præclaram fecisse atque fortunam Imperii ad suas partes inclinare visus est, cùm occupata Aquisgrani sede regia, aquilam tecto palatii impositam in Galliæ partes vertit. *Hæc stat in orientali parte domus*, inquit Ditmarus, & post eum Chronographus Magdeburgensis, *morisque fuit omnibus hunc locum possidentibus ad sua eam vetere regna*. Cùm res civiles eo in statu essent, magna nihilo minus acta sunt in Ecclesiæ causa. Quippe Nortmanni, gens eatenus à Christi sacris aliena, per Heriveum Remorum antistitem in Ecclesiæ gremium adducta est, & Rollo eorum dux à Francone Rotomagensi lustralibus aquis purgatus. Conciliorum defectu quidam Episcopi salubres ediderunt constitutiones ad regimen sui gregis, quales sunt Riculfi Suessionensis, & Gualteri Senonensis, si tamen hujus sanctiones non sunt Gualterii junioris: quibus accedit Collectio canonum per Reginonem Prumiensem Abbatem. Nonnulli etiam Episcopi sermonum formulas edi curarunt in gratiam indoctorum Sacerdotum, qui eis uterentur ad erudiendam plebem. Sic Abbonem, sancti Germani apud Parisios Monachum, *coëgerunt Episcopi Froterius Pictaviæ, & maxime Fulradus Parisiacæ, illud tenui stilo cudere negotium ad utilitatem simplicium Clericorum, quatenus hinc omni tempore sumant esum, & hauriant potum prædicandi subjectis*. Ex his sermonibus quidam selecti exstant in Spicilegii tomo IX. Varia nihilo minus Concilia in variis Galliæ locis, quatenus temporum injuria sinebat, habita sunt ad medendum malis, quæ suboriebantur in dies: qualia fuerunt Narbonense, Magalonense Trosleianum multiplex, Turonense, Cabilonense, Remense triplex, Suessionense, Virdunense, Mosomense duplex, & alia.

Ditm. lib. 3 p. 291

27. In his Conciliis egregia condita sunt decreta in remedium grassantium malorum. Præclara est constitutio Concilii Mettensis sub finem sæculi IX. can. I. ubi provincialium Synodorum longæ induciæ deplorantur, & præclara conciliandæ contra Nortmannos & perversos Christianos pacis ratio, nimirum per emendationem morum, decernitur. *Quærenda est igitur*, inquiunt Patres, *pietas Christi, qua pagani arceantur; & statuenda est lex Dei, qua crudelissimi nostræ gentis homines à vastatione pauperum repellantur. Idcirco quidquid in nobis pravæ voluntatis est abjiciamus, & de paganis Christo auxiliante pacem obtinere valebimus*. Eodem animo ducti sunt Patres Concilii Trosleiani anno CMIX, qui *quoniam per aliquot annos, partim infestatione paganorum, partim etiam gravissimis regni perturbationibus, ac quorumdam falsorum Christianorum infestationibus præpediti, juxta decreta canonum congregari nequiverant :* tunc quia congregandi facultas data erat, oportere, aiunt, in primis, *ut quamprimùm Christianæ religioni jam labanti, jamque velut in præcipiti vergenti* succuratur ab Episcopis. Deinde addunt : *Omnis pæne ordo, omnisque status Ecclesiæ confusus ac temeratus est. Denique ne nobis*, inquiunt, *parcere videamur, qui aliorum errata corrigere debemus; Episcopi dicimur, sed episcopale officium non implemus. Ministerium prædicationis relinquimus; eos qui nobis commissi sunt videmus Deum deserere, & in pravis actibus jacere : tacemus, nec eis manum correctionis tendimus*. Qui sic loquuntur Episcopi non tantùm docti, sed etiam haud dubiè zelo ecclesiastico ducti erant, nec errores si qui tunc graves gliscere cœpissent, dissimulaturi fuissent. Deinde post monita ad Reges, primam omnium curam gerunt de Monasteriorum statu, ex quibus *quædam à paganis succensa vel destructa, quædam rebus spoliata, & ad nihilum prope redacta* dicunt, ita ut *nulla in eis regularis formæ serventur instituta*. Hos verò excessus emendari non posse *sine regularis Abbatis providentia. Unde censemus*, inquiunt, *ut status monasteriorum inviolatus juxta antiquam Regulæ traditionem & canonum instituta servetur; & ut Abbates sint religiosæ personæ, & quæ regularem noverint disciplinam. Mo-*

nachi verò vel Sanctimoniales juxta suam professionem sobriè, piè ac simpliciter vivant, ac pro Regum salute ac regni pace & Ecclesiæ tranquillitate supplicent: non sæcularibus curis, vel negotiis occupentur, non pompas mundiales requirant, non ecclesiastica jura inquietent, sed juxta proprietatem sui vocabuli, quietè otium amplectantur. Hanc autem reformationis ideam exsecuti sunt Cluniacenses, quorum Monasterii fundamenta proximo post hoc Concilium anno jacta sunt. Ex hac enim sanctissima congregatione prodierunt viri pietate & doctrina insignes, qui Ecclesiæ faciem exemplis ampliùs quàm verbis reformarunt. Hos inter præcipuus fuit sanctus Odo Cluniacensis Abbas secundus, qui adhuc Monachus, Turpionis Lemovicensis Episcopi rogatu, scripsit Collationum libros duos contra vitia sui temporis, atque in his vitia Sacerdotum egregiè exagitavit. Eodem Odone agente Monasteria ad rectam vivendi formam restituta, novaque condita sunt: ut quasi alter Esdras legis reparatæ auctor videatur, vel ut alter Jeremias ad hoc à Deo electus, ut evelleret & destrueret noxia, & utilia implantaret. Odoni post Aimardum virum piissimum successit Maïolus, cujus sanctitatem etiam si tum viventes non celebrassent, satis probaret pontificatûs Romani dignitas refutata, raro exemplo.

Baron. ad ann. 938.

28. Ex eadem schola prodiit venerabilis Abbo, Floriacensis primò Monachus, dein Abbas: cujus industria & religione Anglicana Ecclesia refloruit, litteris & pietate ab eo exculta. De hujus ecclesiæ statu in consequentibus pluribus acturi, id unum hoc loco dixerimus, vix ullo umquam tempore tot tantosque viros, pietate & doctrina (qualem ferebat ætas) quot isto sæculo insignes exstitisse. *Eo tempore*, inquit Willelmus Malmesburiensis, *micuerunt per Angliam sanctorum virorum lumina, ut crederes è cælo arridere sidera.* Ex his tres potissimum commemorat, Dunstanum Cantuariensem, Athelwoldum Wintoniensem, & Oswaldum Eboracensem Pontifices. *Ita his tribus viris* agentibus, *quasi triformi lumine Angliam serenante, densæ vitiorum tenebræ evanuere.* His Plegmundum, & Odonem Cantuarienses, Elfegum Wintoniensem, aliosque his in Actis laudatos adjicere licet: à quibus omnibus quid in rem publicam Christianam gestum sit, aptior erit inferiùs differendi locus. Præcipua tamen laus, ut id interim dicam, penes Dunstanum stetit, testante eodem Willelmo. *Ita hominibus omnis ordinis ferventibus in Dei obsequio, terra quoque ipsa videbatur gaudere otio.... In urbibus nec in pauperes præjudicium, nec inter viventes discidium, nec propter morientes justitium. Horum bonorum radix per Domini gratiam spectabat ad Dunstanum, de Dunstano prodiit in Edgarum Regem, de Edgaro pullulavit in populis.*

Willel. lib. 2. de Regibus c. 8.

Id. lib. 1. de Pontif. cap. 1.

§. III.

Quænam sæculi X. de Fide controversiæ, & disciplinæ ecclesiasticæ quis status: & unde utriusque traditio.

29. Ex his non difficulter conjicere licet, qualis eo tempore fuerit rerum ecclesiasticarum status, sive dogmata spectes, sive disciplinam. Quia enim illius ætatis crimina bruta erant, incestus, rapinæ, cædes & similia: nulla ferme errata circa Fidem orta sunt. Quasdam quidem hæreses designat Formosus in epistola ad Fulconem Remorum Antistitem: sed illæ Orientem infestabant, non Occidentem. Attamen Deum corporeum Presbyteri quidam Italici Vicentinæ diœcesis profitebantur, crasso & supino errore. Hunc refellit Ratherius tum in sermone 1. de Quadragesima, tum in Defensione ejusdem sermonis. Ibidem etiam Ratherius

Frodoard. Hist. lib. 4. c. 2.

carpit superstitionem quorumdam qui ad ecclesiam sancti Michaëlis satius ducebant ire feria secunda quàm ceteris, rati sanctum Michaëlem ipsa die Missam cantare solitum. Erant etiam in Italia, nempe in diœcesi Patavina, reliquiæ quædam Arianorum, ut dictum est superiùs.

30. Eodem tempore Walfredus quidam nescio quid in resurrectionem corporum mussitavit. Insurgit contra Durandus Abbas Castrensis in Septimania, & *gladio linguæ*, ait illius temporis Poëta Chronographus, dogmata falsa resecat. Nescio an contra ipsum Walfredum scripserit Guillelmus incerti loci Abbas, cujus opus de resurrectione manuscriptum habemus. In Anglia quidam de veritate corporis Christi in Eucharistia dubitabant, quos insigni miraculo revicit Odo Cantuariensis Antistes. Insignis est in hunc errorem epistola Ratherii, ad Patricum Sacerdotem, ubi hæc verba præoccupando adducit. *Crede frater, quia sicut in Cana Galileæ vinum Dei imperio verum, & non figuratum, fuit ex aqua factum; ita istud Dei benedictione vinum verus, & non figurativus, efficitur sanguis, & caro panis.* Hæc cursim delibamus, ut pote jam alibi tractata uberiùs.

Spicil. tom. 7. pag. 341.

Spicil. tom. 12. pag. 38.

Præfat. sæc. 4. parte 2. ut Analect. tom. 1. pag. 202. & seqq.

31. Contra hos similesve errores nihil in Conciliis, quæ sanè habemus, pronuntiatum est, nempe quòd ad ipsam publicæ sectæ professionem non sint progressi. Exstant quidem varia illis temporibus celebrata Concilia, sed omnia contra mores illius ætatis, nempe contra violatores canonum, simoniam, invasiones dignitatum, bonorumque rapinas, & cædes, contra incestus, & Presbyterorum conjugia, quæ istoc primùm sæculo audiri cœpta. Ratherius in libro de contemtu canonum conqueritur, *quòd præ ceteris gentibus baptismo renatis contemtores canonicæ legis & vilipensores clericorum sint magis Italici.* Id verò dicit habita ratione sui temporis, quo Clerici ipsi sese in hanc infamiam perversis suis moribus projecerant. Hunc contemtum sanare conatus est cum Ratherio Atto Vercellensis: ac præsertim variæ Synodi. quæ observationem canonum passim inculcant. Matrimonia cum consanguineis usque ad quartam generationem, quibusdam ad septimam pro incestis habebantur: nec personarum ferè ullus erat respectus. Hinc Concilium Romanum sub Gregorio V. in Rotberti Regis cum Berta consanguinea connubium minas intentat gravissimas cùm Regi ipsi, tum earumdem nuptiarum auctoribus. Gravissimæ etiam pœnæ contra Presbyteros in conjugia ruentes, (quod ne quidem Græcis umquam licuit) decretæ sunt: atque ut hoc malum penitus tolleretur, omnium mulierum, etiam quas canones permittunt, cohabitatio ipsis interdicta. Hoc quippe antiqua lege in Ecclesia observatum est, *ut Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eligantur, aut vidui, aut certè post sacerdotium in æternum pudici*, teste Hieronymo in apologia ad Pammachium, qui in epistola adversus Vigilantium eundem morem in Orientis partibus usu venisse asserit. *Quid facient Orientis Ecclesiæ, quid Ægypti & Sedis apostolicæ? quæ aut virgines Clericos accipiunt, aut continentes, aut, si uxores habuerint, mariti esse desistunt.* Ergo post Hieronymum aliter à Græcis præsumtum est, contra receptos Ecclesiæ mores. Episcopi quidam, Vigilantii asseclæ, referente Hieronymo, non ordinabant Diaconos nisi priùs uxores duxissent. Subdiaconos, qui in Sicilia cælibatus expertes erant, Gregorius Magnus continentiæ legi universim subjecit. Contrarium morem induci cœptum ingemuit Leo Papa VII. in epistola ad Gallos & Germanos. Quousque increverit hæc labes (quam ineunte sæculo X. incœpisse ex epistola Mantionis Episcopi Catalaunensis ad Fulconem Metropolitanum, & ex Orderico intelligimus) testatur præter alios multos Victor III. initio libri tertii de miraculis S. Benedicti. Tamdem Gregorius VII. inveteratum malum è medio sustulit.

Concil. Namnet. can. 3.

Hieron. epist. 49.

epist. 54.

Analect. to. 3. pag. 438. Order. lib. 5. p. 574. V. Vitam Bernardi Abbatis Tiron. c. 25.

32. Contra rapinas & cædes cùm non satis proficerent Ecclesiæ comminationes,

delatæ sunt Sanctorum relliquiæ passim : tum mutua adinventa est pax seu *Treuga Dei*, qua confœderatio cum Episcopis & proceribus inita est, ut certis hebdomadæ diebus ab armis & cædibus, aliisque hostilibus factis abstinerent. Hanc institutionem ad annum MXLI. revocat Hugo Abbas Flaviniacensis, qui eam præcipuè sancto Odiloni Abbati tribuit; aitque negotium hoc cælitus approbatum, atque ab omnibus etiam Austrasiis receptum, præterquam à Neustrasiis, ob id divinitus punitis. Commendatur hæc pacis conditio in Synodo Narbonensi anni MLIV, ubi Patres obsecrant per Deum, ut nemo Christianorum quemlibet Christianum requirat ad male faciendum *ab occasu solis quartæ feriæ usque secundæ feriæ illuscecente sole*; asseruntque ipsam Treugam Dei *dudum* fuisse constitutam. Et quidem sæculo x, id est anno CMXC, ejus diserta mentio deprehenditur in charta Widonis Episcopi Aniciensis, ubi nulli certi induciarum dies assignantur : itidemque apud Glabrum Rodulfum ad annum MXXXIV. qui Treugæ conditiones refert, uti & Concilium Helenense anni MLXV. Henricus Leodicensis Episcopus quinquagesimus quartus eamdem cum Principibus admisit anno MLXXI. egregia constitutione, quæ in tomo 2. de Gestis Episcoporum Leodicensium legitur. Consule Antonii Dominicii Dissertationem singularem *de Treuga & pace*.

Bibl.nov. Labb. to. 1. pag. 187.

Cap. 2.

Lib. 4. de re Diplomatica.

Glaber. lib. 1. cap. 1.

33. Eodem sæculo x. Episcoporum & Abbatum canonicæ electioni vix ullus erat relictus locus. Simonia passim invaluerat, quam Henricus Auceps in regium thronum evectus, quamprimùm eversurum jurejurando se obstrinxit. In idem conspirarunt repetitis sæpiùs decretis Concilia, multique gravissimorum auctorum sermones, quos inter unus Gerberti editus est in tomo 2. Analectorum. Sed pertinacem adeo morbum reddiderat consuetudo, ut ex integro exstingui non potuerit. Si quando fiebat electio, tumultuaria erant omnia, aliquando ad sanguinem usque atque cædes. Imbecilliores aliis jure suo cedebant : Principes & Reges hoc jus solebant sibi arrogare, ut resistentes quasi perduellionis reos haberent ii qui minùs religiosi erant. *Solent etiam admodum indignari*, ait Atto Vercellensis, *si vel ab aliis aliquis, cujuscumque meriti sit, Episcopus eligatur; vel si à se electus, cujuscumque pravitatis sit, ab aliquo reprobetur. Illorum sanè quos ipsi eligunt vitia, quamvis multa & magna sint, velut nulla tamen reputantur : quorum quidem in examinatione non caritas & fides vel spes inquiruntur, sed divitiæ, affinitas, & obsequium considerantur. Quæ tria vel (quod potius minus esse videtur) si duo ex his unam eamdemque personam convertant*, * *hæc jam re vera inter cælicolas computabitur, & unum etiam ex his satisfacere credunt ad episcopalis scilicet cathedræ dignitatem.* Hanc perniciem observavit Otto Magnus religiosus Princeps, cavitque ut Episcopi Wirzeburgensis electio in cleri esset potestate. Hoc privilegium Poppone sedente concessum est, qui anno CMXLI. regimen iniit, teste Bruschio.

Liutprand. lib. 2. cap. 8. & 9.

Atto Vercel. in lib. de press. Eccles. part. 2. pag. 66.

f * Conveniant.

34. Electi seu nominati Episcopi formulam Confessionis seu Professionis de more tunc edebant : sed in ea Conciliorum generalium dumtaxat quatuòr mentionem faciebant nonnulli. Ita habet Gerberti professio, cùm pulso Arnulfo intrusus est in Remensem Pontificatum. *Quod si fortè à sacris legibus*, ut ipse in Concilio Mosomensi loquitur, *quippiam deviatum est, non id malitia, sed temporis importavit necessitas.* Id verò in eo maximè laude dignum, quod schisma semper ex animo aversatus est. Ita enim in epistola 159 ad Adelaidem Reginam. *Ego verò improborum versutias acutè conspicio, & contra omnia schismata unitatem Ecclesiæ, si sic decretum est, morte mea defendo. . . . . Neque enim ecclesiam, quam Episcoporum judicio regendam accepi, sine Episcoporum judicio relinquere volo : nec rursus contra Episcoporum judicium, ubi major auctoritas adsit, eam quasi per vim retinere dispono.*

Concil. tom. 9. col. 740.

35. Coadjutores & successores sibi non rarò tunc habuerunt Episcopi, in quibus

est Uto Argentinensis, qui quòd esset afflictæ valetudinis, Erkembaldum adjutorem adscivit. Nec tamen Coadjutores illi benedictione sacra donabantur, nec episcopalia sumebant insignia. Quare cùm Adalbero, Udalrici Augustensis nepos, & successor designatus, ab Ottone M. ferulam seu baculum episcopalem cum temporalium rerum administratione sibi arrogasset, id ipsi vitio verterunt Episcopi in Synodo Ingelheimensi; parumque abfuit, quin ipsum dignitate episcopali in perpetuum interdicerent. Immo hujusmodi resignationes, nisi urgente necessitate non permittebat illius temporis disciplina. Unde Stephanus Vellavensis in ordinem redactus est in Concilio Romano sub Gregorio V, quòd vivente avunculo suo Widone electus esset citra populi ratihabitionem. Sed illud in primis canonicis regulis contrarium, quòd Hugo, Heriberti Viromanduorum Comitis filius, quinquennis ad metropolim Remorum designatus, anno ætatis suæ undevigesimo Presbyter ordinatus est, ac paullo pòst Episcopus: ob illa vitia postmodum merito rejectus in gratiam Artaldi successoris dignioris.

36. Bona Ecclesiæ etiam tunc in quatuor partes divisa erant ex veteri Canonum institutione: quod probant sanctorum Episcoporum Udalrici Augustensis, & Adalberti Pragensis acta, statuta Riculfi, & Concilium Namnetense: sed mortuo Episcopo, ejus facultates diripi solebant, ex veteri abusu à Patribus Concilii Chalcedonensis damnato; idque etiam Romæ mortuo Pontifice attentatum. Hujus rei causa, bona Ecclesiæ post mortem Antistitis vicino Episcopo commendata erant in quibusdam locis, idque sollemni lege inter Lugdunensem & Æduensem jamdudum constitutum est, sed non ante sæculum IX. Siquidem imperante Carolo Magno Abbas Insulæ-barbaræ, qui Archiepiscopi Vicarius generalis natus (ut ita dixerim) erat, eo mortuo ecclesiam regebat, quousque Pastor novus esset institutus. Testis ea de re epistola Leidradi Archiepiscopi, qui etiam posteris Abbatum Insulæ-barbaræ hanc potestatem confirmavit.

Conc. Chalced. can. 22.
Spicil. to. 8. pag. 253. & seq.

37. Monachi etiam non rarò archidiaconorum dignitatem, aliasque in cathedralibus ecclesiis obtinebant, ut posteà dicemus. In nonnullis item vita communis servabatur, ut de multis ecclesiis Italicis, Gallicanis & Germanicis superiùs ostendimus. Maxima penes laicos linguæ latinæ, immo scribendi & legendi ignorantia erat: adeo ut Otto Magnus ille Latinè nesciret ante mortem Edithæ conjugis: quod postea emendare sategit in filio. Ideo soli ferè clerici litterati. Scholæ duplices erant, aliæ in cathedralibus ecclesiis, aliæ in Monasteriis, ubi etiam clerici erudiebantur. Nobiles autem vix nisi ex ambitione scholas frequentabant. Unde Ratherius in parte I. de contemtu canonum. *Pone quemlibet nobilium scholis tradi (quod utique hodie magis ambitu videtur episcopandi, quàm cupiditate Domino militandi) ecce pes unus superbiæ, patrum scilicet elata voluntas.* Alio longe consilio Gerardus nobilissimus adolescens, cùm litteras ante monachatum nesciret, eas religionis causa didicit, factus postea Abbas Broniensis.

38. Eodem tempore, immo jam inde à sæculo octavo, Parochiarum collatio à laicis usurpari cœpit, nequicquam repugnantibus Conciliis. Exstant hac de re decreta Synodi Moguntinæ anni DCCCXIII. can. 29, & in statutis S. Bonifacii; itemque sanctio Concilii Ingelheimensis anni CMXLVIII, can. 4, & Augustanæ anni CMLII. Unde sæculo XI. pleræque Ecclesiæ parochiales à nobilibus occupatæ erant, qui religionis causâ multa altaria (sic vocabant) monasteriis concesserunt. Denique à Presbyteris frequentabantur collationes in Kalendis, ex actis Udalrici, atque Hincmari & Riculfi constitutionibus. Atto Vercellensis in Capitularis cap. 29. *Experimento didicimus, non minus bonam collationem quàm lectionem prodesse. Unde à præsenti statuimus, ut per singulas plebes singulis Kalendis omnes Pres-*

Spicil. to. 9. pag. 63.

byteri seu Clerici simul conveniant, ut de Fide ac Sacramentis divinis, seu de vita & conversatione & singulis officiis ad eos pertinentibus communiter tractent, &c.

39. Idem auctor quoddam sui sæculi vitium notat in Presbyteris, qui duellum in causis dubiis subire cogebantur, aut certè pugilem pro se exhibere: quod multis Scripturarum testimoniis improbat, ita subdens. *Hæc tamen omnia & alia Scripturarum documenta maligni & improbi parvipendentes, ad pugnam Sacerdotes impingere quærunt, nullam ampliùs reverentiam ipsis observantes, nisi quòd non propriis manibus, sed per submissas personas illis in tali discrimine indicant dimicare; & quibus prohibitum est armatorum cuneis vel etiam publicis spectaculis interesse, ad pugnam producere heu nostros compellimur vicarios, ut vel istorum cæde victi, vel ipsorum, quasi absoluti esse videamur, ne purgari à crimine nisi perpetrato crimine valeamus.* Idem etiam à Monachis exactum fuisse alibi observavimus.

Atto de pressuris Eccles. pag. 55.

40. Sed illud in primis detestatione dignum, quòd quidam Sacerdotes rem sacram facientes à communione temperabant: quod crimen Johanni XII. in Synodo Romana coram Ottone Magno impactum est. Non desunt quædam ejusdem sceleris exempla, ut apud Fulbertum in epistola 88. quibus obviam itum est à Conciliis Romano, Rotomagensi, & aliis. Ejusdem argumenti est alia consuetudo valde reprehensibilis, quæ in Synodo Ravennatensi anni CMXCVII. arguitur, *ut Subdiaconi corpus Domini quod formatum appellant, tempore consecrationis Episcoporum, ipsis vendant Episcopis.* Id intelligendum de Eucharistia, quæ sub specie integræ formæ intra ferrum characteratum coctæ, id est majoris hostiæ infermentatæ, Episcopis recèns ordinatis porrigebatur, ut ex ea in dies plures communicarentur uti exposuimus in Dissertatione de Azymo cap. 10. In his omnibus ubi quid peccatum fuerat contra Ecclesiæ leges, id ipsis legibus expiari mos erat. Ita Ecclesiæ leges etiam tunc vigebant, quia nondum inultæ.

Orderic. lib. 4. pag. 527. V. Ivonem pag. 129. & 130. Sirmund. tom. 2. Conc. p. 133.

41. Redeo ad communionem sacram, quam semel in anno percepisse laïcis sæculi decimi hominibus non satis erat, quibus quater id facere quotannis præceptum est, teste Ratherio in sermone synodico. Ibidem continentia in diebus festis ac jejuniorum à laïcis conjugatis exigitur, ut in Vita sancti Dunstani hîc: quam continentiam veteres Ecclesiæ leges etiam ad communionem sacram exigebant. Legenda hac de re epistola Waselini Abbatis in tomo 1. Analectorum, atque Hieronymus contra Jovinianum, & in apologia ad Pammachium. In eodem etiam sermone Ratherius duo habet observatione digna, nempe abstinentiam à carnibus in Adventu & remissionem quamdam in diebus festis Quadragesimæ, cujus initio pænitentes sollemni more probatos fuisse dicit. De ritu celebrandi Quadragesimam lege sermonem ejusdem Ratherii. Ex ipso etiam intelligimus pænitentiam publicam per illud tempus viguisse (quod testatur Fulberti Episcopi Carnutensis libellus de modo pænitentiarum) sed tamen redimi potuisse. Accedit quòd eodem ævo cultus Deiparæ Virginis multum auctus est, quæ omnia breviùs hoc loco in specimen commemorata, fusiùs in observationibus nostris inferiùs exponentur.

Hieron. lib. 1. in Jov. cap. 4. & 8. & apol. ad Pammach. cap. 6.

42. Nunc locus postulat, ut quo modo, quibusve potissimum auctoribus ecclesiasticæ doctrinæ ac disciplinæ traditio ex sæculo nono ad decimum transmissa sit (nam & id plurimum ad hujus notitiam conducit) consideremus. Potissima ejus rei gloria Episcopis quidem nonnullis tribuenda est: sed quibus ad hoc ministris usi sint, inquirere juvat.

43. Qui in Gallia maximè in asserenda Ecclesiæ traditione viguerunt, censendi veniunt Fulco Remensis, Notgerus Leodicensis, & Turpio Lemovicensis: inter secundi ordinis viros Odo Cluniacensis, Johannes Gorziensis, & Abbo Floriacensis Abbates. Fulco Remensis in ecclesia sua duplicem scholam, ut mox diceba-

nus, restituit, Canonicorum & Presbyterorum ruralium, qui istic quasi in seminario instituebantur. In Monasterio Sithiensi seu sancti Bertini Fulco ipse educatus fuerat, ac duplici isti scholæ Remigium Autisiodori apud S. Germanum, atque Hucbaldum Elnonensem seu S. Amandi in Belgio Monachos præfecit. Remigius Heiricum præceptorem, Heiricus Autisiodorensis itidem Monachus Lupum atque Haimonem; ambo isti Rabanum habuere præceptorem: Rabanus Alcuinum, qui Alcuinus in Eboracensi ecclesia à Beda informata litteras ac religionem edoctus fuerat. Notgerus Episcopus Leodicensis creatus anno CMLXXI, multos habuit discipulos, cùm Episcopos, tum alios, qui sæculo XI. floruerunt, de quibus Adelmannus in rythmo à nobis alibi relato. Notgerus ante pontificatum Decanus sancti Galli, ubi Germaniæ insigniores eo tempore Antistites educati sunt, teste Ekkehardo. Turpio Lemovicensis, quem *beatum* appellant, Odone tum Monacho, pòst Abbate Cluniacensi, usus est ad corrigendos Clericorum mores, ut testantur libri tres Collationum ab Odone editi. Odo autem Parisiis præceptorem habuerat Remigium mox laudatum. Ita ex Remigio propagata est per universam fere Galliam scientia litterarum, adeoque traditio ecclesiasticæ doctrinæ & disciplinæ. Certè Hildeboldus, qui sæculo X. in Cœnobio sancti Michaëlis ad Mosam litteras docebat, erat *ex discipulis domni Remigii, doctissimi ea ætate magistri*: & Blidulfus Mettensis ecclesiæ Archidiaconus, *qui litterarum ceteros ejus loci præivit scientia, ex scholis adhuc supererat Remigii*, in Actis S. Johannis Abbatis Gorziensis.

Analect. tom. I. pag. 413.

Ibid pag. 420

Alter ecclesiasticæ doctrinæ propagator fuit Gerbertus, ex Monacho Auriliacensi Abbas, tum Pontifex Remensis, dein Ravennas, postremò Romanus. Is quippe à multis præceptor expetitus, Ottonem tertium, Rotbertum Francorum Regem, aliosque multos erudiit. Huc spectat Ottonis ad eum epistola, inter Gerbertinas CLIII, in qua eum ad se in arithmeticis erudiendum invitat, atque ad studium correctionis impendendum. Ipse verò Gerbertus in alia ad eumdem Ottonem epistola, quæ est in ordine secundo XXIII, *tribus sæculi ætatibus, scilicet vobis,* inquit, *patri, & avo*, fidem purissimam se exhibuisse contestatur. Duobus istis adjungendus est Fulbertus, per quem maximè ad sæculi XI. homines transmissa est Ecclesiæ doctrina, utpote quem fere omnes istius sæculi viri litterati habuere præceptorem. Sed Fulbertus ipse à quo litteras didicerit, cujasve fuerit, non ita exploratum. Ignobilis generis se fuisse testatur ipse in versibus:

Conscendi cathedram pauper de sorde levatus.

Et infra se ipse alloquens:

Te de pauperibus natum suscepit alendum
Christus, & immeritum sic enutrivit & auxit,
Ut collata tibi miretur munera mundus.
Nam puero faciles providit adesse magistros,
Et juvenem perduxit ad hoc ut Episcopus esses.

Fulberti nomen Francum sapit: sed Italum fuisse ex ejus epistola secunda, quam ad Einardum nondum Episcopus scripsit, conjicere licet. In ea quippe interrogatus quid sentiret de hostia Sacerdotibus recèns ordinatis tradi solita in XL. dies, respondet se in ea fuisse persuasione, hoc omnibus ecclesiis assuetum, nec novum esse: hæsitare se, an codicem illum unum haberet, quem *à natali patria* inter ceteros devexerat, in quo hujusmodi exemplaria continebantur: quem diu quæsitum, aut alicui præstitum, aut *per tot locorum mutationem* casu amissum putat. Denique *nostri*, inquit, *Episcopi provinciales in hujusmodi ritum omnes consentiunt*. Non vi-

dentur illi fuisse Galli, siquidem Einardo Gallo mos iste insolitus apparebat. Et in fine: *Hæc pauca de multis*, ait, *ad præsens sufficiant, dum ego codicem de ejusmodi exemplaribus à Romano scrinio prolatum perlegam.* Hinc conjicias, hanc illi fuisse natalem patriam, unde codicem illum à se devectum dicit. Inter alios porro præceptores unum habuit Gerbertum, testante Chronographo Malleacensi. Gerbertus denique à discipulis Odonis Abbatis Cluniacensis eruditus est: Odo ipse à Remigio. Sic ex Remigii, ut jam diximus, disciplina omnis doctrinæ in Gallia traditio propagata est.

44. Bruno Coloniensis Antistes, qui bonam illius sæculi partem nominis & factorum suorum fama implevit, præceptores habuit, teste Rotgero, Baldricum Trajecti ad Rhenum Episcopum sanctum, & Israëlem Scotum itidem Episcopum, qui Virdunensi Concilio subscripsisse reperitur. Ratherium addit Folcuinus Abbas Gemblacensis, eumque ab Ottone Magno accitum fuisse testatur. *Advocatur Ratherius, & habetur inter Palatinos Philosophos primus. Quid multa? non destitit, donec regiam illam & mirificam* (Brunonis) *indolem in omnibus disciplinis perspicacissimam redderet & perfectam.* Ex eadem Laubiensi schola prodiit Herigerus Abbas, à quo Olbertus Abbas Gemblacensis quatuor liberales artes didicit. Olbertus verò Parisiis aliquamdiu apud sanctum Germanum, tum apud Tricassinam urbem & Carnutas sub Fulberto sublimioribus studiis operam dedit. Is à Baldrico Leodicensi Episcopo rogatu Burchardi Wormatiensis Episcopi *ad urbem Vangionum* dirigitur: ubi *honorificè susceptus, magnam cum eo familiaritatis gratiam est adeptus. Episcopus nobilis & potens non dedignatur se submittere ad formam discipuli: monachus humilis & peregrinus non timet tanto viro operam exhibere magistri. Quantum autem vir tantæ auctoritatis ex Olberti doctrina profecerit, ex hoc satis probari poterit, quòd opus sanctæ Ecclesiæ nimis utile elaboravit, dum Olberto dictante & magistrante magnum illud canonum volumen centonizavit.* Redeo ad Brunonem cujus multos alumnos fuisse Episcopos, multos in quacumque ecclesiasticæ professionis disciplina probatissimos asserit Rotgerus Monachus, ejus vitæ scriptor æqualis; qui & ipse non inter extremos sui sæculi homines censendus est, uti ejus lucubratio, sanè pro tempore diserta, & maturo judicio prædita testatur.

Gesta Abbat. Lob. to. 6. Spicil. pag. 565.

Gesta Abb. Gembl. ibid. pag. 519. & seq.

45. Non divellendus à Brunone amicus ejus Henricus Trevirensis Antistes, qui primas pietatis & litterarum institutiones in Augiensi prope Constantiam Monasterio hausit, unà cum Wolfgango quem postea Wirziburgum traxit. Henrici enim erat frater Poppo loci Episcopus, & Stephanum quemdam doctum virum ex Italia doctrinæ causâ accitum, scholæ præfecerat, qui omnes illic litteris operam dare volentes accuratè erudiret, uti ex Actis sancti Wolfgangi hîc editis discimus. Egbertus, Henrici post Theodericum successor, *scholasticos* in Italiam ad Gerbertum ducere animo destinavit, testante Gerberti epistola XIII. Interea temporis Adso apud Luxovium institutus, à Pontifice Cleroque Tullensi arcessitus est *ad magisterium sacri ordinis*, antequam ad regimen Dervensis Monasterii assumeretur. Hæc in Metropoli Trevirensi agebantur, dum Adelbertus Magdeburgensis Antistes, ex Trevirensi sancti Maximini Cœnobio eductus, litterarum studia in sua ecclesia per nostros excitabat, & Tangmarus Decanus in Hildenesheimensi eadem excolebat, ex cujus disciplina prodiit Bernwardus, qui magna sanctitatis laude illam ecclesiam administravit.

Sacul. 2. Bened. p. 848.

§. IV.

Rei monasticæ status sæculo x. maximè in Gallia: ubi de Cluniacensium Congregatione, ritibus, habitu, & propagatione.

46. QUÆ hactenus diximus, manifestè probant Monachos ad conservandam restituendamve in melius reipublicæ Christianæ disciplinam non parum adjumenti contulisse. Aliquod proinde operæ pretium fuerit statum monastici Ordinis, qualis eo tempore fuerit, hoc loco exponere, ut rerum ecclesiasticarum accuratior habeatur cognitio. Labente sæculo IX, cùm Nortmanni, profana & sacra omnia igni ferroque vastantes, Monasteria susque deque vertissent; defecerunt plerisque Galliæ locis Monachi, qui sedibus suis fugati, miserabilem vitam palabundi agebant, dum interim sæculares homines Monasteriorum reliquias avidè devorarent. Sicubi verò consistere Monachi perseverarunt, multa nihilo minùs passi sunt ab illis prædonibus: factumque est ut omnia Franciæ Monasteria vel penitus destituta, vel alienis dominis, id est Abbatibus sæcularibus, traderentur. Adeo *ut in Monasteriis Deo dicatis Monachorum, Canonicorum, & Sanctimonalium, Abbates laïci cum suis uxoribus, filiis & filiabus, cum militibus & canibus morarentur*, ut legitur in Concilio Trosleïano anni CMIX. cujus Concilii Patres hunc casum graviter lugent cap. 3. in hunc modum. *De Monasteriorum verò non statu, sed lapsu, quid dicere vel agere debeamus, jam pæne ambigimus. Dum enim mole criminum exigente, & judicio à domo Domini incipiente, quædam à paganis incensa vel destructa, quædam rebus spoliata & ad nihilum prope sint redacta; si tamen quorumdam adhuc superesse videntur vestigia, nulla in eis regularis formæ servantur instituta.* Nempe quia *propriis & jure sibi competentibus carent Rectoribus: & dum contra omnem Ecclesiæ auctoritatem Prælatis utuntur extraneis, in eis degentes, partim malevolentia, maximeque inhabilium sibi Præpositorum faciente inconvenientiâ, moribus vivunt incompositis: & qui sanctitati religionique cælesti intenti esse debuerant, sui velut propositi immemores, terrenis negotiis vacant: quidam etiam necessitate cogente, Monasteriorum septa derelinquunt, & volentes nolentesque sæcularibus juncti sæcularia exercent.* Inter alia verò quæ huic malo medendo remedia suggerunt Patres, primum & quasi unicum est restitutio Abbatum regularium. Nam *quomodò aurum sine aurifice in pristinum, & optimum non potest reformari colorem: sic & monastica vita sine regularis Abbatis providentia ad pristinum atque optimum vivendi nequit reformari ordinem.* Et post multa: *Censemus igitur*, inquiunt, *ut status Monasteriorum inviolatus juxta antiquam Regulæ traditionem & canonum constituta servetur, & ut Abbates sint religiosæ personæ & quæ regularem noverint disciplinam.*

47. Hæc ob oculos repræsentare visum est, ut intelligatur rei monasticæ status per id tempus, talis sanè, ut cùm antea sancti Benedicti Regula ubivis Galliarum recepta fuisset ante Caroli Magni ætatem, ita ejus memoria apud homines nonnullos, qui extremo sæculo decimo, & sequentibus vivebant, inveterata haberetur, quasi numquam ante Congregationis Cluniacensis institutionem in his partibus audita fuisset. In his unus est Monachus Dervensis anonymus in libello de Miraculis sancti Bercharii Abbatis, ubi agens de restituta apud Dervenses disciplina per Rodulfum Regem, hæc habet. *Regula sanctissimi Patris nostri Benedicti adhuc inaudita hominibus Francorum imperii, sollertissima industria istius Principis jubar suæ claritatis plurimis infudit ecclesiis. Qui verò ipsis temporibus qualecumque præferebant monasticum schema, famosissimi quondam Luxoviensis nominis se se tuebantur consue-* *Sæcul. 2. Bened. pag. 847. num. 9.*

tudine aliquanta. Tum subdit, sanctum Odonem intulisse Regulam Floriacensi Monasterio, indeque Tullum in sancti Apri, aliaque Cœnobia fuisse propagatam. Eadem etiam fuit persuasio Guidonis, cujus verba Albericus, Trium-fontium in Campania Monachus Cisterciensis, refert in Chronico ms. ad annum 930 in hunc modum. *Ad hæc tempora Regula beati Columbani tam in Francia, quàm in Burgundia observabatur à Nigris Monachis. Sed sanctus Odo Abbas Cluniacensis Regulam sancti Benedicti primò in Cluniaco, & in sancto Benedicto super Ligerim fecit observari, & exinde procedente tempore cœpit ubique recipi.* Uterque auctor distinctionem Regulæ sancti Columbani à Benedictina, tamquam rem indubitatam admittit: sed in hoc turpiter ambo allucinantur, quòd ante sanctum Odonem in Franciæ & Burgundiæ partibus, atque adeo apud Floriacum inauditam fuisse existimarunt. Id enim tam veritati contrarium est, quàm quod maximè, ut ea quæ in superioris Sæculi Præfatione prima diximus, affatim demonstrant. Quod si Monachus ille Dervensis sui Monasterii instrumenta perlegisset, invenisset procul dubio chartam Bertoëndi Catalaunensis Episcopi, datam anno secundo Chlodovei tertii, id est anno DCXCII, statuentis, *ut congregatio Monachorum Dervensium & Sanctimonialium ipsis adjunctarum corrigeretur secundùm Regulam S.* BENEDICTI *vel Domni* COLUMBANI. Invenisset etiam Ludovici Pii diploma Hautonis Abbatis rogatu editum, ad restitutionem monasticæ religionis, sancientis, *ut Monachi ibi degentes sub Regula S. Benedicti vitam ducant monasticam.*

Spicil. to. 10. pag. 629.

Sæc. III. Bened. part. 2. p. 630.

Quod ad Floriacense Monasterium attinet, ex Adrevaldo & Adelerio ejus loci Monachis, qui sæculo IX. scripserunt, sed & ex chartario Patriciacensi apud Perardum, aliisque testimoniis manifestum est, à primis illius Cœnobii temporibus sancti Benedicti Regulam ibidem fuisse receptam. Ne longiùs argumenta repetam, nemo unus hanc controversiam melius dirimet, quàm ipse sanctus Odo, qui in sermone de translatione sancti Benedicti, hanc ait fuisse *ejus prærogativam, ut etiam remotissimos totius Christianitatis sinus radiis suæ beatitudinis illustret, nec Monachorum cohortes,* subdit, *ubique terrarum diffusæ tantam ejus altitudinem ignorant, qui sanctam ipsius institutionem præ ceteris sectantur: ita ut etiam in ipsorum Patrum Cœnobiis, qui normam sancti propositi fideliter ac religiosè promulgarunt, hanc proprii clientes eorum malint profiteri: non immeritò arbitrantes, quòd hunc specialiter, tamquam alterum Moysen, Deus mundo prædestinavit, ut sicut ille Judæis, ita iste tam Judæis, quàm gentibus monasticæ legis decreta sanciret.... Sic ergo huic sanctissimo Legislatori non præjudicant alii Patres, qui sanctæ Regulæ,* id est observationis, *munia descripserunt, sed magis, ut assertores, ejus sancita confirmant.* Atque ut videas quàm latè propagata sit S. Benedicti institutio, in consequentibus ita loquitur. *Quapropter easdem illius laudes non una vox, non una congregatio, neque una urbs vel provincia proclamat; sed ubicumque sancta Ecclesia diffunditur, per tribus, per nationes, per linguas laus Benedicti frequentatur.* Et ne quis dictum putet de sæcularibus, mox addit. *Si enim in multudine populi dignitas Regis est, ut ait Salomon: quantam putamus dignitatem esse istius Regis, quem tam numerosus prosequitur exercitus Monachorum? Quis umquam Rex aut Imperator in tantis mundi partibus imperavit, ut ex tam diversis nationibus tantas sibi legiones condixit, quantas videlicet cujuslibet sexus, & ætatis in Christi militia voluntariè juratas disponit? Qui quasi præsentes, &* VEXILLUM INSTITUTIONIS *sequentes, diabolicas acies viriliter infringunt... Cùm verò universi hujusce institutionis sequaces in unum coacti fuerint, quale signum apostolatus Benedicto tunc ille copiosus exercitus seipsum exhibebit?*

Sæc. II. pag. 364.

Num. 13.

48. Vereor ne tam longa locorum conglobatio lectori fastidium pariat: sed illa quodam modo necessaria erat ad demonstrandum ex ipso Odonis testimonio, sancti

Benedicti Regulam in omnes Ecclesiæ partes, ante navatam ab ipso Odone operam, fuisse diffusam, etiam in iis monasteriis, quæ proprios legislatores & institutores habuerunt. Neque verò hæc propagatio referri potest ad sanctum Odonem: tum quia hunc sermonem habuit statim à reformatione Floriacensis monasterii, quod unum ex primis Cluniacenses mores suscepit; tum quia in sola Galliæ & Italiæ monasteria, non tamen omnia, hanc reformationem induxit, in nulla Germaniæ, Angliæ, aliarumve provinciarum. Denique uno ampliùs ante Odonem sæculo Benedictus Anianensis, cooperante Ludovico Augusto, Regulam nostram *in omni Francorum regno* restituerat, testante Ardone Benedicti ipsius discipulo: idque evincunt indubitata istius ævi Conciliorum, auctorumque testimonia, quæ nonnulli ad primam regulæ receptionem perperam detorquere conantur.

49. Hîc nos ad alia properantes sistit claræ memoriæ Godefridus Henschenius, qui tametsi hanc Regulæ propagationem à Benedicto Anianensi in Gallia factam admittat, superiorem nihilo minùs Monachi Dervensis locum ingerit, eique opponit contextum ex actis sanctæ Salabergæ, in quibus legitur, *per Galliarum provincias agmina monachorum ac sacrarum puellarum examina ex Regula dumtaxat beatorum Patrum Benedicti & Columbani pullulare cœpisse.* Tum infert Henschenius: „ Potuit hoc scriptor iste ignorasse; potuit in suo exemplari habuisse *ex Regula* „ *dumtaxat beatissimi Patris Columbani.* Utrum credibilius sit, penes alios ju- „ dicium esto. „ Sed hæc suspicio valde inofficiosa est; tum quia in omnibus istius vitæ exemplaribus sancti Benedicti nomen legitur: tum quia idem probatur non solùm ex vita sancti Desiderii Episcopi Cadurcensis, sed maximè ex Regula Donati Episcopi Vesontionensis, qui Regulam sancti Benedicti in unum cum Regula sancti Columbani conjunxit in gratiam Jussanensium Sanctimonialium, quæ à sancto Columbano institutæ fuerant. Mitto alias probationes jam à nobis relatas non semel, ne lectori ejusmodi repetitionibus nauseam pariamus. Unum tantùm hic addimus de simili non quidem suspicione, sed decretorio judicio eruditi ejus socii ad vitam sanctæ Bertæ Abbatissæ Avennacensis, ubi ipsum à vero longè recessisse non alio quàm ipsomet judice affirmare licet. Nam ad hunc locum de sancta Berta, *Omnia autem ædificia officinarum sanctissima mater, sicut sanctus Benedictus præcipit, circa ædem Deo militantium construxit, excepto molendino, &c.* Hæc verba, *sicut sanctus Benedictus præcipit*, incunctanter expunxit vir doctus sub hac annotatione. „ Merum glossema Benedictini alicujus, hoc unum spectantis, ut „ crederetur Cœnobium sanctæ Bertæ sub regula Benedictina à principio fuisse. „ Sed videamus quo argumento id probet. A quo si requiram, inquit, quanam „ Regulæ suæ parte quidquam de numero vel ordine officinarum ac nominatim „ de molendino præcipiat sanctus Benedictus; debebit cum rubore fateri, sancti „ Benedicti nomine nihil à se aliud cum veritate potuisse intelligi, quàm usum „ receptum in monasteriis tunc, cum ista adderentur à Benedictinam Regulam pro- „ fitentibus. „ Hæc legimus non cum rubore nostro, sed non sine aliquo pudore humani errati, quod ab homine nobis amicissimo commissum nollemus. Si enim requiritur à nobis, qua in Regulæ suæ parte sanctus Benedictus agat de Monasterii officinis, & speciatim *de molendino*, respondebimus utrorumque mentionem fieri in Regulæ cap. 66. his ipsissimis verbis: *Monasterium autem, si possit fieri, ita debet construi, ut omnia necessaria, id est aqua, molendinum, hortus, pistrinum, vel artes diversæ intra monasterium exerceantur, ut non sit necessitas Monachis vagandi foras &c.* Ecce *officinæ* Monasterii, ecce *molendinum* in Regula expressum. Non ergo eradendum sancti Benedicti nomen ex actis sanctæ Bertæ, sed restituendum à viro æquitatis amantissimo, à quo hoc justitiæ officium exspec-

Maii tom. 1. pag. 277.

Vide supra pag. 51. §. 1. n. 9. & seqq. & pag. 70. n. 39. & seqq.

Maii tom. 1. pag. 115.

tamus. Irrepsit etiam (ut id notem hoc loco) aliud erratum minoris quidem momenti ad vitam sancti Hugonis Monachi Æduensis, ubi idem suspicatur, carmen de miraculis sancti Benedicti, Paulo Warnefridi adscriptum, quemadmodum carmen de sancto Mauro, esse alterius auctoris. Hæc enim suspicio ex ipsomet Paulo revincitur, nempe ex lib. 1. cap. 26. de gestis Langobardorum, ubi hoc carmen à se conditum disertè asserit Paulus, atque ex integro refert : quod Aimoinus postea eidem tribuit in sermone de sancto Benedicto. Hæc adversum votum & propositum meum cogor de viro erudito dicere, secus quàm & illius meritum, & mea (ut cum Hieronymo loquar) *humanitas poscit existimare. Sed quid faciam? veritas os reserat, & invitam linguam conscium ad eloquendum pectus impellit. Verum enim invenire volumus, non tamquam adversarium aliquem convincere.*

April. tomo 2. pag. 770.

Dial. advers. Lucif. cap. 7.

50. Constat itaque falli Monachum Dervensem aliosque, qui de regula sancti Benedicti, quasi per sanctum Odonem primùm propagata, locuti sunt. Sed id nimirum sancto Odoni accidit, quod Benedicto Anianensi, qui quòd Regulæ in Gallia restitutor fuerit, eidem primæ propagationis laus est attributa. Tolerabilius est quod legitur apud Lambecium, ubi *Ordo sancti Benedicti anno* CMXII. *incœpisse* dicitur. Re enim vera ante id tempus unum Ordinis corpus non videbantur constituere monasteria sub institutis Benedictinis militantia: ut verò ea prærogativa Odoni tribuatur honoris causa, non leves suadent rationes, quas modò examinare juvat.

51. Benedictus Magnus quamdam Ordinis formam apud Sublacum instituere visus est, cùm duodenis monasteriis à se conditis totidem Abbates præfecit sibi subjectos. At quia de continenda illa subjectione nullas leges, aut præcepta dederat, hæc idea, quæ à Pachomio instituta fuerat & perfecta, penitus evanuit : & monasteria omnia ab invicem disparata, suis quæque moribus ac rectoribus distincta, vitam traduxerunt. Post annos trecentos Benedictus Anianensis Abbas, instigante Ludovico Pio, cùm primus Gallicanos Monachos revocasset ad pristina Regulæ instituta, concepissetque animo, ut uniformis ubivis modus servaretur, atque diversi monasteriorum ritus ad communem concentum reducerentur ; omnes totius Occidentalis Imperii Abbates in unum convenire Aquisgranum curavit : qui statutis editis numero LXXII. rem ad exitum perducere tentarunt. Viguit illorum statutorum usus per aliquod tempus in plerisque monasteriis, accurante potissimum Benedicto, cui multorum Cœnobiorum cura generalis, tamquam majori Præfecto, commissa est. Sic eo vivente rudis idea Congregationis, sive Ordinis universalis specimen quoddam formatum est, quod post ejus obitum, accedente Nortmannorum tempestate, nullo Abbate relicto, qui totius corporis generalem curam susciperet, aboleri cœpit. Extremo sæculo nono tanta clades non solùm temporalibus ecclesiarum & monasteriorum rebus, sed etiam religioni inflicta est, ut in paucis admodum locis ejus vestigia superessent. In uno sancti Savini apud Pictones monasterio quædam probabilis observationis reliquiæ perseverarunt ; quæ deinceps in alia translatæ cœnobia, fugientem religionem denuo revocarunt. Inde quippe à Raimundo Comite Lemovicensi Rosiacum ad Crausiam in pago Bituricensi religiosi habitatores ; inde Aimo Abbas Tutelensis ab Ebalo Comite ; inde à Badilone Comite acciti sunt Monachi numero octodecim ad sarciendam in Æduensi sancti Martini asceterio disciplinam : cujus institutis Berno Abbas Balmensis suos informavit. Balmâ Cluniacum deducta colonia est, ita ut utrique loco Berno Abbatis vice præesset, immo etiam aliis monasteriis, Masciacensi, & Dolensi apud Biturigas, Gigniacensi, Æthicensi, & Cellæ sancti Lauteni apud Burgundiones. Berno morti proximus horum locorum pro-

Hic pag. 90.
Pag. 133.
Pag. 95.

videntiam in duos Abbates partitus est, nempè in Widonem consanguineum suum, cui Gigniacense, Balmense, Æthicense, & Cella sancti Lauteni : & in Odonem, cui Cluniacum unà cum aliis commissum est. Ex quo intelligitur, Bernoni nequaquam in mentem venisse propositum erigendæ Congregationis : aliàs horum monasteriorum curam non distraxisset in duos, citra ullum unius ad alterum respectum, nisi quòd censum quemdam à Gigniaco à Cluniacensibus quotannis ex quodam prædio persolvi præcepit.

52. Odo Cluniaci non solùm rem familiarem magnopere auxit, sed etiam præter Masciacense, ac Dolense à Bernone sibi commissa, multorum aliorum regimen suscepit. In Gallia enim Auriliacense, Floriacense, Sarlatense, Tutelense, Senonense sancti Petri, Turonense sancti Juliani, Romanense in pago Lausanensi; in Italia sancti Pauli Romæ, Suppentoniense, Adventinum, Salernitanum & Ticinense ipsius arbitrio & institutioni se subjecerunt. Illa tamen per se non administravit omnia, sed per præfectos sibi subditos quos *Coabbatum* seu *Proabbatum* nomine appellabant. Verùm Odone exstincto eadem Monasteria ad pristinam libertatem redierunt, atque adeo non loco, scilicet Cluniacensi Monasterio, sed personæ, id est Odoni Abbati, propter singularem ejus prudentiam & sanctitatem submiserant se se. Id de Floriacensi palam facit Leonis Papæ VII. diploma hic editum; quo Pontifex sub Odone Abbate Floriacensibus in posterum electionis libertatem asserit. Nondum ergo sub Odone absoluta fuit Congregationis seu Ordinis Cluniacensis erectio : sed neque sub Aymardo aut sub Mayolo, immo nec sub Odilone; sed tantùm sub sancto Hugone Abbate sexto, qui pro ea qua pollebat apud Principes & subditos auctoritate, non modò Præposituras ac Prioratus sibi subjecit, sed etiam nobiles Abbatias suæ ditioni addixit, exstinctisque (quoad licebat) Abbatum titulis, ad Prioratuum (ut vocant) statum nonnullas redegit, ne se deinceps à Cluniacensis Abbatis potestate eximerent.

Pag. 133. & seq.

Pag. 907.

53. Quod ut melius intelligatur, observare convenit, ante omnem Ordinis ex variis monasteriis in unum corpus redacti institutionem, eam fuisse in nobilioribus monasteriis disciplinam; ut quælibet minores sub se haberent colonias, quæ *Cellæ*, *Præpositura*, *Obedientia*, *Prioratus*, *monasteriola & monasteria* passim, immo & *Abbatiæ* aliquando vocabantur. In illis Cellis erant Præpositi seu Decani ad nutum Abbatis, qui principi monasterio præerat, amovendi : & si qui Abbates illis præficiebantur, non nisi priùs habito primi Abbatis consensu eorum fiebat electio, ab eodem postea confirmanda. Qui in Cellis illis residebant, in singulos annos certum censum principi monasterio referebant, certisque diebus ad conventum indictum adesse tenebantur. Hujus institutionis duplex fuit causa. Una, ut quia crescente Monacharum numero non omnes facile intra unius loci ambitum contineri poterant, in varia loca dispersi degerent sub unius Abbatis disciplina. Altera, ut cùm ditescentibus monasteriis prædia, fundi, villæque complures accessissent; quo fructuosior & fidelior eorum esset administratio, majorum auctoritate consiliove provisum est, ut cultioribus fertilibusque locis Monachos præficerent, & ad continendos in officio servos, gubernandosque ritè colonos ecclesias ibi construerent, quas ipsi regebant. Aliquando etiam in Cellis istis degebant Canonici, Abbati subjecti : quod ex Concilii Aquisgranensis cap. 45. discimus, *ut Abbatibus liceat cellas habere, in quibus Monachi sint aut Canonici : & Abbas provideat, ne minus duobus Monachis ibi habitare permittat.* Tertiam hujus institutionis causam, eamque vulgarem afferre licet, cùm scilicet Fideles aliqua prædia monasteriis primariis tradebant ea conditione, ut in ipso prædiorum loco Monachi aliquot instituerentur. Quarta denique causa est, quòd Abbatiis extra urbes conditis ecclesiæ in locis

Udalric. lib. 3. Consuet. Clun. cap. 6.

munitis quædam concessæ sunt ad refugium, quæ deinde Prioratus evaserunt.

54. Primam causam nobis suggerit inter alios Jonas in actis sancti Columbani, qui constructo Luxoviensi asceterio atque Anagratensi, *cernens undique ad pænitentiæ medicamenta plebes concurrere & unius Cœnobii septa tantam conversantium cohortem absque difficultate non tenere; quamvis mente una & corde uno, tamen conversationi tantæ multitudinis incongruum, alium experimento locum quærit, quem aquarum irriguitas adornabat: aliudque monasterium construit, cui Fontanas nomen indidit: deditque gubernatores præpositos, de quorum religione nihil dubitabatur.* Hoc in loco vides Præposituram illam *Monasterii* nomine donatam: contra quàm nuperus scriptor temerè asseruit, Prioratus nusquam hoc nomine fuisse donatos, nisi qui ab origine Abbatiæ fuerint. Posteriorem ejusmodi institutionis rationem explicat Browerus in Antiquitatibus Fuldensibus. Quàm verò Monachi illi in Præposituris degentes Abbati subjecti esse deberent, statuit post Carolum M. Eigil Abbas Flaviniacensis in litteris suis de conditione Corbiniacensis Præposituræ in tomo superiore relatis, *ut semel in anno singuli qui sacerdotali seu levitico funguntur officio, per singulas hebdomadas repræsentent se Flaviniaco, ibique sibi commissum celebrent officium: quo expleto nemo eorum ad Cellam Corbiniacensem regredi audeat, donec ab Abbate loci ipsius & à fratribus probatâ ejus vitâ in timore sancto suique propositi voto, imperetur regressus.* Sed & singulis annis variarum Cellarum Præpositi in princeps monasterium conveniebant, stituri se se Abbati & conventui, ut vel ab ipso emendarentur, vel revocarentur, & censum annuum persolverent, alii ad res sacras, alii ad cellarium, alii ad libros, alii ad sarta tecta reficienda. Hæc *Capitularia generalia* procedente tempore appellata. Abbatiæ quin etiam seu Abbatiolæ quædam primariis monasteriis nonnumquam subjectæ erant longè ante sanctum Odonem: qualis fuit Forestensis, quæ Centulensi; Tusonis-vallis, quæ Dionysianæ; Gellonensis, quæ Anianensi; Heriensis, quæ Gemeticensi; Duserensis, quæ Fontanellensi; Glannafoliensis, quæ Fossatensi olim subjacebant. Quædam eo nomine afficiebantur, quæ Abbates non habebant, sed tantum Præpositos cum Monachis: quædam Abbatem habebant, sed sine Monachis cum uno aut altero clericulo, quales Remensis sancti Sixti Abbatia & sanctæ Mariæ apud Compendium. Sed hæ veræ Abbatiæ non erant, at sacerdotia simplicia; Abbatiæ aut Abbatiolæ nomine donata. In illis abbatiis subjectis, quæ abbatiali dignitate gaudebant, nonnisi prævio superioris abbatis & monasterii consensu electio fiebat, aliquando ex solo gremio monasterii principis, ut Alciacensis apud Morinos ex Sithiensi seu sancti Bertini. Subjectiones illæ, aliæ ex conditorum, aliæ ex possessorum voluntate inductæ sunt. Quin etiam Sanctimonialium Abbatias quædam virorum monasteria subditas habuerunt. Sic Amalfridus, vir inclitus, monasterium Hunulficurtense in pago Cameracensi, ubi filia ipsius Auriana Sanctimonialium abbatissa erat, sancto Bertino Abbati Sithiensi tradidit, eo tenore, ut ipse Amalfridus, dum viveret, locum *per precariam* haberet, & post suum obitum & filiæ ipsius Aurianæ, Bertinus, ejusque successores eum liberè possiderent.

Num. 17.
Brovver. lib. 1. c. 7.
Pag. 241.
Sæcul. 3. part. 1. pag. 295.
Ibid. pag. 115.

55. Ex his intelligimus, nihil aut certè parum mutationis in monastici Ordinis regimine primitus à Cluniacensis Abbatiæ institutoribus accidisse, cùm nonnisi Cellas ab initio subjectas habuerit, quarum principes fuerunt Silviniacensis, Celsiniacensis, tum B. Mariæ de Caritate, & sancti Martini à Campis. Apud Caritatem ad Ligerim Monachi supra centum habitabant, teste Udalrico in Præfatione Consuetudinum Cluniacensium. Quia verò pedetentim ob insignem loci religionem Cellarum numerus & monachorum magnopere accrevit, magnum quoddam ex his corpus conflatum est, Ordinis Cluniacensis titulo decoratum: qui titulus

etiam

etiam Majori-monasterio concessus est, aliisque monasteriis præcipuis. Sub sancto Hugone multum amplificata est illa Cluniacensis dignitas, cùm abrogato multis in locis abbatum titulo & potestate resecta, soli Præpositi (Priores vocant) eorum loco substituti sunt: & quæ Abbatiæ in societatem illam veniebant, Cluniacensem *Archiabbatem* (ita Gaufridus in Vita Bernardi Tironensis, aut potius Bernardus ipse improbando appellat) agnoscere compellebantur. Hanc verò subjectionem cum Sithienses sancti Bertini Monachi sibi imminere cernerent, Cluniacensium jugum omnibus modis (quod pertinacissimæ litis materiam dedit) excutere curarunt. Hujus litis occasio nata est ex Lamberti Abbatis Sithiensis secessu Cluniacum sub Hugone: cui cùm Abbatiam, quam sponte abdicare volebat, ordinandam offerret, ut Cluniacensis monachus exsisteret; rogante Hugone, *propriam compulsus est repetere abbatiam*, eo pacto, ut sub Hugonis obedientia reliquum vitæ exigeret: quod Sithienses omnimodis detrectarunt. Hactenus nihil quod Ordinem proprie dictum, ab antiquiorum cœnobiorum moribus diversum constituat, in Cluniacensibus deprehendimus: cùm ipsi nec sua quotannis comitia generalia, nec annuos Visitatores haberent, sed ad præscriptum Abbatis Cluniacensis omnia gererentur: Novitii & Professi ab eo susciperentur; amoverentur ad ejus nutum Cellarum Præpositi: nullis denique certis legibus generalis administratio contineretur. Quippe Consuetudines Cluniacenses, quas primùm Bernardus, deinde Udalricus Monachus tribus libris digessit, ritus ad res sacras, & ad bonum regimen Cluniacensis monasterii continent, non verò leges ad communem totius corporis directionem. Hic vivendi modus ex illis ritibus constans vocabatur olim ORDO. Unde *Ordo Cluniaci* vocatur à Guillelmo Gemeticensi, sicut *Ordo Majoris-monasterii*: & quia omnia fere Monasteria ejusmodi ritus sensim admiserunt arbitrio suo; hæc Ordinis Cluniacensis dicebantur, tametsi Cluniaco nullatenus addicta.

Spicil. to. 6. p. 448. & seq.

Bibl. Clun. col. 576. a

Guillel. Gemet. lib. 8. cap. 32.

Lib. 7. cap. 37.

56. Ceterùm Cluniacensibus, etiam à tempore sancti Hugonis, alio modo Prioratus subjecti fuerunt, alio modo Abbatiæ illæ, quæ Abbatis monasteriive Cluniacensis *ordinationi data* seu *commissæ* erant, ut loquuntur Paschalis & Callistus uterque secundus. Prioratus quippe à Cluniaco, veluti membra à corpore, absolutè pendebant: Abbatiæ verò Cluniaci *ordinationi*, id est ritibus & institutis, adeoque modo vivendi Cluniacensium addictæ erant, sed non eodem modo, neque eisdem conditionibus: quod exemplis declarandum. Priores Cluniaco sub Hugone submissæ sunt Abbatiæ, sancti Martialis Lemovicensis, anno MLXII, Gordiniacensis & Crespeiensis sancti Arnulfi post annos tres, sancti Ægidii anno sequenti & Lezatensis anno MLXXIII. Ademarus Vicecomes Lemovicensis Abbatiam sancti Martialis Hugoni tradit, eo pacto, ut deinceps Abbates habeat, *quos eidem loco tam ipse Hugo quàm successores ejus præfecerint.* Simon Crespeiensis Abbatiam S. Arnulfi, *ut omnino subjecta sit vobis*, inquit, *& ut Abbatem de vestris monachis eligatis.* Almodis Comitissa Abbatiam S. Ægidii, *ita ut potestas, & districtio, & ordinatio Abbatum & monachorum, & eorum quæ soliti sunt tenere, in domni Hugonis Abbatis & successorum ejus potestate consistat.* At insignis præ ceteris est charta de Lezato. Cùm enim illud monasterium provinciæ istius Optimates, in quorum potestate erat electio, monachos remissiores ad pristina instituta revocare vellent; ejus rei gratia Hugonem precibus convenerunt, *ut loco subveniret, qualiter ad Dei servitium restauraretur.* Negavit ille se id facturum, nisi ipsi Abbatis electionem ejusque successoribus permitterent, *quamdiu Cluniacensis locus in monastica religione vigeret. Hoc autem ideo se facere dicebat, ne in vacuum ipse laboraret, & semel recuperatus locus in pejora laberetur.* Optimates verò id concedunt, *quamdiu Cluniacensis locus religionem monasticam secutus fuerit.*

Biblioth. Clun. col. 523.

Bullar. Clun. pag. 39.

Hæc itaque prima erat in illis Abbatiis prærogativa, quam Hugo in illis exigere solebat, nempe Abbatum electio pro se & successoribus suis: id est ut Abbatum illis in locis electionem præcederet ipsius consensus, aut certè confirmatio subsequeretur. Deinde ut Abbas electus Cluniacensi Abbati subjectionem profiteretur. Denique ut si quando Abbas Cluniacensis in illas Abbatias veniret, Abbates horum locorum suam sedem illi cederent. Hæc omnino jura in commissas sibi Abbatias Cluniacenses Rectores sibi vindicare contendebant, maximè quamdiu Cluniaci vigeret disciplina regularis, quæ una erat illius subjectionis causa, secus quàm in Prioratibus. Discrimen subjectionis Prioratuum & Abbatiarum suggerunt Pontifices in suis diplomatibus. Paschalis II. statuit, ut *in omnibus Prioratibus & Cellis*, quibus tempore Concilii Arvernensis per Urbanum II. investitus fuerat Abbas Cluniacensis, *nullus umquam futuris temporibus Abbatem ordinare præsumat:* tum ejusmodi Prioratibus & Cellis enumeratis, hæc subdit: *Abbatias verò, quæ tuæ, tuorumque successorum ordinationi prædecessor noster Gregorius VII. Papa commisit, nos quoque committimus, videlicet Virzelay, &c.* Idem discrimen interponit Callistus II. Sed ante eum Gelasius item secundus hanc *commissionem* ita explicat, *ut per industriam*, inquit, *vestram religionis status in eis* Abbatiis *conservetur*: quod totidem verbis repetit Innocentius III. Non ergo is erat illius attributionis scopus, ut Abbatiæ illæ à Cluniaco absolutè penderent: sed ut illibatus *religionis status per industriam Abbatis Cluniacensis ibidem conservaretur*. Quod pertinet ad Abbates istorum locorum, non omnes Abbati Cluniacensi subjectionem promittebant. Insignis est hanc in rem locus in litteris Eugenii Papæ III, qui cùm Monachos Cluniacenses ex monasterio sancti Martini de Campis in ecclesiam sancti Petri apud Abbatis-villam induci curasset; Abbatem nihilo minus ibidem institui, atque omnino *liberum & absolutum* esse voluit. Unde Sugerio hac de re scribens, *Per præsentia*, inquit, *tibi scripta mandamus, quatenus Priorem Abbatis-villæ in Abbatem* LIBERUM & ABSOLUTUM *ibi statuere, & octo Fratres ecclesiæ sancti Martini de Campis ejus societati studeas deputare: ut exemplo bonæ conversationis eorum, qui minus honestè sapiunt, ad divinum officium provocentur.*

Ibid. Biblioth. Clun. col. 1828. Ibid. col. 1495. Chesnii to. 4. pag. 501.

Fatendum est tamen, plerosque Abbates ex illis locis, qui Cluniacensibus commissi erant, hanc subjectionem professos fuisse. Id exemplo probat Goffridi Abbatis Vindocinensis epistola ad Hugonem Cluniacensem, apud quem is de quodam Abbate Cluniacensibus addicto, nomine Henrico, conquestus, ita subdit: *Ambo filii vestri sumus, ille quidem* ORIS PROFESSIONE *sed ego cordis devotione.* Alia istius subjectionis capita illustrantur ex libro IV. historiæ Vizeliacensis: quem locum *Cluniacenses, longè pòst exorti, per subreptionem sibi vindicare nisi sunt, assensum quidem primùm, deinde verò jus electionis sibi arrogantes.* Et in consequentibus, cùm Stephanus Abbas Cluniacensis Vizeliacum adire vellet; omnem ipsi honorem exhibiturum se ultro promisit Willelmus Abbas Vizeliacensis, id est exceptionem cum sollemni processione, procurationem in hospitio, locum in Capitulo & in refectorio: sed hoc tamen excepto, quod *collata* sibi, *sede non cederet*: quæ omnia respuit ille præ hac prærogativa, quam sibi illic competere arbitrabatur, tamquam in Abbatia Cluniaci ordinationi commissa. Ex his intelligitur non omnes ejusmodi Abbatias ad Ordinem Cluniacensem fuisse penitus & absolutè redactas etiam tempore sancti Hugonis, sed tantùm sub certis conditionibus, quæ diversæ fuerunt pro tradentium voluntate, ut mox explicuimus.

Goff. Vind. lib. 9. epist. 1. Spicil. to. 3. p. 579. Ibid. pag. 643.

57. Prima quæ verum Ordinis nomen meruit Congregatio Cisterciensis, à principio Abbatias habuit certis regulis ac legibus communibus invicem confœderatas, quæ suos Visitatores habebant, sua quotannis comitia generalia: quod

ejus familiæ exemplo Petrus Venerabilis etiam in Cluniacensem inducere tentavit. Ita sensim in eam amplitudinem, qualis postmodum cum orbis stupore & admiratione visa est; crevit illa celeberrima Congregatio Cluniacensis, *cujus professores ubique gentium pæne dispersi, locupletes in sæculo, & splendidissimæ religionis in Deo exstiterunt*, ut scribit Willelmus Malmesburiensis. Quantum verò decoris & ornamenti Ecclesiæ iste Ordo, quantum ad excitandam in perditissimo sæculo religionem ac pietatem contulerit, quot viros pietate ac doctrina celebres protulerit, non facile est æstimare: tametsi in his actis dedimus operam, ut magnis illis viris suus honor, quatenus ex relictis ejus ævi monumentis nobis licebat, ac debita rectè factorum commemoratio tribueretur. Quod ut faciliùs præstare possemus, Cluniacum ante annos duos profecti ego sociusque noster Michael Germanus, omnia quæ in rem nostram facere videbantur, monumenta & documenta perlustravimus, R. P. Priore Joachimo *Lestinois* benignè annuente, cum ceteris venerabilis istius loci ascetis.

Willel. Malmesb. in lib. 2. de Pontif. cap. 2.

58. Qualis fuerit à primordiis Cluniacensium disciplina, longiùs esset prosequi hoc loco. Quoddam ejus specimen exhibemus in Elogio sancti Odonis. Ritus istos ab Euticio seu Eutychio Abbate acceptos dicit Johannes, id est à Benedicto Abbate Anianensi, qui eos à priscis veterum monachorum institutis hauserat. Quædam nihilominus in Cluniacensibus notarunt non solùm Cistercienses, sed etiam Casinates Monachi, uti ex eorum ad Teutonicos epistola discimus, quam reperimus in Bibliotheca Basileensi. In hac epistola Casinates aiunt se à Teutoniensibus monachis interrogatos *de suæ conversationis & institutionis consuetudine, id unum respondere posse, quod magistram in omnibus sequantur Regulam beati Benedicti*; neque *pro aliqua aliena, novaque consuetudine* ab ejus tramite deviare velint: se quidem laudare ac probare, *si aliquid in monasterio tolerabile additur* ex alienis ritibus, *sic tamen ut institutio Regulæ non amittatur.* Scilicet *sicut apud nos*, inquiunt, *& ubique terrarum, quarum ad nos fama pervenit; multæ variæque consuetudines, cum Regula non discordantes, ex utraque parte maris recipiuntur. Aliam enim Teutonici monachi, aliam Italici, aliam Franci, aliam alii ex ista parte maris habent complurimi. Similiter ex illa parte aliam jam Constantinopolitani, aliam Antiocheni, aliam Alexandrini, aliam illi & illi: omnes tamen bonæ sunt & utiles.* Hæc verba (ut id obiter observem) notatu digna sunt, ex quibus sancti Benedicti Regulam ex utraque maris parte, id est non modò apud Britannos, Teutonicos, Italos & Francos: sed & apud * Constantinopolitanos, Antiochenos & Alexandrinos viguisse, licèt sub diversis ritibus, intelligitur. Tum subdunt Casinates quæ ad propositum pertinent. *De quibus tamen præ ceteris specialiùs nobis scripsistis, de tonsura scilicet & habitu Cluniacensium, breviter respondere possumus, quia nec nobis placent, nec cuiquam qui regulariter vivere volunt, jure placenda sunt. Videntur enim omnino contra Regulam. Si verò de nostra tonsura & habitu quæritis, nos in utroque vobis concordare sciatis.* Addunt in fine nimis operosum fore, si ad eos omnes suæ consuetudines præscribantur: sed si se auctores audiant, mittant unum de suis ingenio præditum, qui *per annum integrum* commoretur ad explorandas loci consuetudines. Has verò, aut certè earum similes, cum prædicta epistola exhibemus in tomo IV. Analectorum, quas cum aliis in fine Sæculi IV. editis conferre non pigebit. Nec certè otiosum erit hoc loco exponere, qua in re sitæ essent Casinensium & Teutonicorum de Cluniacensibus querelæ de ritibus vestibusque monasticis, & de tonsura.

** Confer supra num. 47.*

59. Tria sunt instituti nostri vestimenta propria, tunica, cuculla, scapulare. Tunica ad talos defluit, albi passim coloris ante annos octingentos, ut in variis

Rabani, aliorumque iconibus obſervavimus, atque etiam in *Rituali* Anianenſi. Et ratio ſanè id poſtulabat; quandoquidem tunicam, quæ cuti proximè adhærebat, (nam laneæ interulæ præter Regulæ auctoritatem poſtea conceſſæ ſunt) cùm ſæpius lavari ad munditiem exigeret; potiùs ex lana candida, quàm ex nigra fieri congruum erat. Scapulare, ita dictum, *quòd ſcapulas præcipuè tegat & caput*, ad laborem, qui corpore exercetur, à ſanctiſſimo Legiſlatore conceſſum eſt: cuculla, ſumma veſtis, cum operimento capitis, undique corpus & brachia obvolvit: utraque nigri ſemper coloris fuit: unde monachi *nigri* appellati; Ciſtercienſes verò *albi*, quòd cucullam candidi coloris nigræ prætulerint. Una fuit penes monachos noſtros in duplici hac veſte formæ diverſitas in ſcapulari inquam, & cuculla.

60. Antiquiorem nullam vidimus Scapularis formam, quàm quæ apud Browerum depicta est in lib. 2. Antiquitatum Fuldensium. Stricta vestis hæc, capitium habens acuminatum, brachiis fere nudatis, ut quoddam colobii genus, defluit tantùm ad renes, zonâ super tunicam præcinctâ. Ejus formam meliùs repræsentabit pictura superior, ex Browero accepta, exhibens Candidum & Modestum, Fuldenses monachos sub Rabano: cui alteram tabellam subjungimus in specimen veteris cucullæ. In priori tabella cernitur germana veteris Scapularis forma. Eamdem apud Casinates sæculo octavo in usu fuisse inde colligitur, quòd Sturmius, Fuldensis Abbas primus, vestium formam genusque vivendi à Casinensibus monachis mutuatus est, ut ex S. Liobæ Actis constat. Ejusmodi Scapulare viderat auctor Apologiæ pro Henrico IV. Imperatore. *Vidimus nos aliquando*, inquit, *vestem cucullatam, parvam quidem, sed ita moderatam, ut desuper usque ad renes tantùm deflueret, & utrimque usque ad humerorum confinia pertingeret: qualis certè forma atque mensura propriè dicitur Scapulare, quod monachis propter opera tantùm assignatur ex mandato Regulæ.* Processu temporis multum variavit vetus illa Scapularis forma: & cùm primitus totum corpus ad renes solùm usque ambiret, postea fere ad talos protensa est, divisa ex utroque latere; ita nihilo minùs ut ex utraque parte retinaculis duobus pars anterior cum posteriori conjungeretur. Hanc formam Cartusiani, à majoribus nostris acceptam, hactenus retinent: atque ob eam causam istud vinculum, quo duæ Scapularis partes simul constringuntur, *Vittam sancti Benedicti* in suis Statutis appellant. Hanc vittam uni è nostris retinuerunt sub extrema tempora monachi Congregationis Casalis-Benedicti.

61. Non una fuit etiam pro diversis locis & temporibus Scapularis appellatio. Jam inde à sæculo nono Smaragdus Scapulare *Cucullam* nuncupavit in Regulæ caput 55. *Cucullam dixit ille*, nempe sanctus Benedictus, *quod nos modò Cappam: quod verò dicit Scapulare propter opera, nos modò dicimus Cucullam.* Eodem vocabulo utitur Sigebertus in libro de unitate Ecclesiæ pag. 120. editionis Basileensis anni 1566. *Propter opera tantùm constituit sanctus Benedictus alteram Cucullam, quæ dicitur Scapulare, eo quòd ejusmodi vestis apta sit caput tantùm & scapulas tegere.* Rectiùs Apologista Henrici IV. parvam Cucullam appellat, ad vitandam ambiguitatem & obscuritatem, quæ maxima nata est apud posteros ex ejusmodi nominum confusione. Ex his explicatur locus Ardonis in vita Benedicti Abbatis *Sæc. Ben. to. I. pag. 213. num. 52.* Anianensis, ubi *cucullæ* nomine Scapulare, & *cappæ* vocabulo cucullam intelligit. Et cucullam quidem, id est Scapulare, quæ *prius usque ad talos* pendebat, ad uniformem modum reduxit instar Casinensium & Fuldensium, *ut non ampliùs à duobus cubitis excederet mensura, vel usque ad genua pertingere posset.* Hæc est parva cuculla, de qua Henrici IV. Apologista. Postea tamen rediit ad priorem mensuram Scapulare: sed tamen receptum cucullæ vocabulum retinuit apud nonnullos. Agnovit hanc varietatem Clemens Papa V. in litteris, quas de statu monachorum edidit in Concilio Viennensi; ubi ad vitandam ambiguitatem declarat, se *cucullæ nomine* intelligere *habitum longum & amplum, sed manicas non habentem*, quod est Scapulare: *nomine vero froci habitum, qui longas & amplas habet manicas.*

62. Hæc est nostra cuculla, cujus antiquam formam exhibet posterior tabella Fuldensis, quâ legatio, ad Ludovicum pium impetrando novo Abbati destinata, ob oculos ponitur, ab ipso Candido (cujus superiùs mentio facta est) expressa, uti & prior. Cuculla non adeo ampla, manicis sat strictis, capitio in acumen desinente, & ad pectus magis aperto; cetera totum corpus ambiens ad talos usque. Nullum cucullæ usum apud Casinates tempore Theodemari Abbatis, id est ante sæculi noni exordium, fuisse probat Pauli Diaconi epistola ad Carolum

M. ubi cucullam alio nomine *Casulam* vocat. *Cucullas autem*, inquit, *ideò non habemus, quia majoris sunt pretii.* Postea tamen Casinatibus hæc vestis restituta est, qualem describit Angelus de Nuce in notis ad illam epistolam his verbis. „ Codex „ sancti Angeli ad Formas, in archivo Casinensi asservatus, exhibet imaginem De- „ siderii Abbatis cucullati, talari scilicet vestimento, undique clauso, nec admo- „ dum sinuoso, manicis non amplis: & hæc planè per ea tempora cucullæ forma. „ Ab hac descriptione non recedit Apologia Henrici IV. *Cuculla dicitur vestis cucullata propter cucullum, qui est capitis operimentum. Igitur cuculla est tunica talaris, & cucullata, atque manicata, habens speciem crucis per quatuor partes extensæ.*

63. A prisca illa cucullæ & scapularis forma Cluniacenses descivisse conqueruntur Casinenses in præmissa epistola ad monachos Teutonicos: sed qua in re hoc discrimen situm esset, non explicant. Verùm id facile intelligemus comparando Cluniacensium tum scapulare, tum cucullam cum Casinensi habitu, qualem superiùs repræsentavimus. Apud Cluniacenses à primordiis scapulare *cucullæ* nomine insignitum fuisse patet ex Udalrico, in cujus tribus libris nulla uspiam *scapularis* mentio, sed tantùm *cucullæ & froci.* Cluniaci ad nostra usque tempora perseveravit in vulgari etiam sermone *cucullæ* acceptio pro scapulari. Porro Cluniacensis scapularis primariam formam discimus ex forma scapularis sancti Mayoli, quod Silviniaci ab ipso relictum aliquando vidimus. Ejus exemplum ex panno accurate fieri mandavit reverendissimus Pater Petrus Simon, Superior generalis Cluniacensis Congregationis strictioris observationis; idque nobis commodavit ad repræsentandam formam illius scapularis: quod latum est tribus, longum quatuor pedibus cum uno pollice, præter capitium acuminatum, quod uno pede in quadrum constat, sed sine vitta. Ejus specimen incidi curavimus, prout sequitur in pagina sequenti.

64. Frocus vestis superior, etiam Novitiis apud Cluniacenses communis erat; cuculla seu scapulare solis Professis, teste Udalrico in lib. 2. cap. 1. ubi de Novitiorum diversitate. *Vestis eorum nostræ debet omnino similis esse, præterquam quod quamdiu erunt absque benedictione* (quo vocabulo professionem intelligit) *solâ cucullâ carebunt*: & capite sequenti: *Postea capellum froco eorum assuitur, ne qua notabiles dissimilitudine nobiscum conversantes videantur.* Jam verò quando professionem emittebant, Abbas *capellum* auferebat *de froco*, quem Professi absque capitio gerebant. Audiendus hac de re Bernardus, Casinensis sæculo XIII. Abbas, cujus verba huc adscribimus ex commentario in regulæ cap. 55. *Puto scapulare dictum à scapulis, eo quòd scapulas tegat: & usque hodie tam Casinenses, quàm Cistercienses, habitum caputiatum, à scapulis ex utraque parte dependentem Scapulare appellant. Sed Casinenses idem scapulare sub brachiis circa medium corporis, quasi ad locum cinguli, sutum, quasi ad mensuram medii palmi de consuetudine claudunt: quod scapulare, quando operantur, ne opus impediat, desuper cingunt: sine quo etiam scapulari, vel cuculla manicata, non se sacris vestibus ad explenda divina officia induere debent. Illud insuper scapulare benedicitur ab Abbate, quando monachus profitetur. Attamen Cluniacenses & Ultramontani monachi scapulare illud* CUCULLAM *appellant, & desuper vestem manicatam* SINE CAPUTIO *gerunt, quam vestem* FROCUM *vulgariter dicunt. Puto autem quòd Cistercienses ad fontem recurrerunt Casinensem, & ab illo tam vocabulum, quàm figuram utrique traxerunt scapularis & cucullæ.*

65. Ex hoc Bernardi testimonio intelligimus, primo Cluniacensium habitum, etiam sæculo XIII, à Casinensi diversum fuisse, diversam item ejus appellationem. Vittam habebant in scapulari Casinenses, non Cluniacenses: & quod illi *Scapulare*, hi appellabant *Cucullam*, eumque proprium monasticæ professionis habitum reputabant. Deinde Casinensium cuculla capitio prædita erat, non verò Cluniacensium frocus. Et amplior sine dubio erat apud hos frocus, quàm apud illos cuculla. Cistercienses à Casinensibus non colorem, sed formam vocabulumque cucullæ & scapularis, exceptâ vittâ, acceperunt; qui cùm Cluniacensium frocos repudiasse perhibentur, non cucullas, sed amplas frocorum manicas & sinuosum ambitum abjecisse censendi sunt, capitio retento, quod Cluniacenses deposuerant, teste Bernardo Casinensi.

66. Eadem erat apud Teutones seu Germanos, atque apud Casinenses Benedictini habitus forma. Quapropter cùm Cluniacenses ab ea recessisse animadvertissent, atque etiam à tonsuræ forma; litteris hac de re consuluerunt Casinenses, quorum responsionem superiùs retulimus. Quid illi in Cluniacensium tonsura reprehenderint, non liquet. Eadem erat quondam Benedictinorum nostrorum tonsura: sed diversa corona. Qui nullis Ecclesiæ Ordinibus insigniti erant, solam tonsuram; Diaconi & Subdiaconi minorem, quàm Sacerdotes, coronam præferebant: ut in Candidi & Modesti (quos Presbyteros fuisse non puto) effigie advertere licet, quorum minor est corona, quàm eorum, qui in secunda tabella exhibentur. Etsi verò Benedictini nostri Germani priscum Ordinis habitum ferme integrum ac genuinum, & ubique uniformem retinuerint; paullatim nihilo minùs Cluniacensium ritibus assuefacti sunt, auctore potissimùm Willelmo Hirsaugiensi Abbate, qui hos ritus in scripta redigi ab Udalrico postulavit, iisque usus est ad concinnandas monasterii sui Consuetudines, Cluniacensibus omnino consimiles, quas in quibusdam Germaniæ Bibliothecis invenimus. Earum Præfationem habes in Analectorum tomo IV. Quin etiam apud Italos monachi Casaurienses eamdem Scapularis formam admiserunt, ut palam fit ex effigie Abbatis Casauriensis, quæ initio Chronici ejusdem loci exstat in Spicilegii tomo quinto, ubi eadem, quæ Mayoli, Scapularis forma cernitur.

67. Hæc

67. Hæc dum fusè persequimur ad res nostras illustrandas, nullo modo detractum volumus Cluniacensium nostrorum splendori & existimationi: quam è contrario pro modulo tueri & amplificare, & optamus & conamur. Et meritò sanè: cùm ex illo fonte in pleraque Galliæ cœnobia fluxerit rediviva religio, quæ magna Ecclesiæ utilitate ad sæculares etiam clericos propagata est. Singula hîc monasteria, quæ salubres illas leges acceperunt, recensere non vacat: hæc in singulorum Abbatum Elogiis exsequemur. Præcipuum ex illis monasteriis est Floriacense, ex quo eadem observatio fluxit ad Tullenses sancti Apri, Dervenses, Cellenses, Carnutenses sancti Petri; ac demum in Anglicanas ecclesias per Oswaldum & Odonem Floriaci institutos, per quos Anglicana ecclesia in antiquum decus refloruit. Hi fructus sunt sacri Ordinis Cluniacensis: *hinc effusa spiritualium virtutum nardo, impleta est tota mundi domus ex odore unguenti, dum religionis monasticæ fervor, qui illo tempore pæne refriguerat, illorum virorum exemplo studioque recaluit. Gallia, Germania, transmarina quoque Britannia hoc testatur, Hispania, Italia, totaque Europa fatetur, plena monasteriis ab eis aut fundatis, aut ab antiquo senio reparatis. Sed quid aliquas mundi partes enumero? cùm de nostro ultimo Occidente usque ad ipsum Orientem fama hæc pervenerit, nec aliquem Christiani orbis angulum latuerit.* Ita Petrus Venerabilis, qui & in alio loco scribit, Cluniacum factum esse à sui principio, *non solùm externorum hospitium, non tantùm confugientium asylum, sed (ut sic loquar) publicum reipublicæ Christianæ ærarium.* Hos autem præclaros fructus referre debemus acceptos in primis post Bernonem Odoni, Aymardo, & Mayolo sanctissimis Abbatibus monasterii Cluniacensis; eorumque successoribus Odiloni potissimùm & Hugoni, quos Ecclesia universa debito cultu veneratur.

Petr. Vener. lib. 1. de mirac. cap. 9.

Ibid. lib. 4. epist. 37.

68. Præcipuus ex Mayoli discipulis fuit Willelmus, qui & ipse specialem quamdam familiæ Cluniacensis lineam constituit, præfectus variis monasteriis, ad meliorem frugem ab eo adductis. Præcipua sunt Divionense S. Benigni, Parisiense sancti Germani, Fiscamnense, Mettense sancti Arnulfi, Vizeliacense, Tullense sancti Apri, atque etiam Fructuariense, quod in Italia ipse erexit: adeo ut *tam monasteria, quàm Cellulæ circiter quadraginta, fratres plus mille ducenti* sub ejus magisterio militarent, à Cluniacensi familia discreti. Tantum valuit Mayoli in Willelmo pia institutio.

69. Verùm præter Cluniacensem sobolem non deerant etiam alibi religiosæ congregationes piè ac laudabiliter viventes: quas inter censenda est Gorziensis, quæ sub Einoldo primùm, deinde sub Johanne Abbatibus piissimis miros profectus fecit, & viros illustres protulit complures, de quibus Acta ipsius Johannis hîc fidem faciunt. Inter primos censendi sunt Humbertus, primùm Virduni ad sanctum Vitonum reclusus, & quasi primus Johannis institutor, dein Gorziensis monachus ac demum Abbas Tulli Leucorum ad sanctum Aprum: & Fredericus Adalberonis Mettensis Episcopi patruus, ad regimen cœnobii sancti Hucberti promotus; atque Odilo Stabulensis tandem Abbas, pro sancto habitus.

70. Eodem etiam tempore Treviris apud sanctum Maximinum refloruit Benedictina religio: quo ex loco multi Abbates ad varia loca reformanda seu instituenda educti, Sandratus ad Gladbacense, Ramwoldus ad Ratisponense sancti Emmerammi, Hartwicus ad Tergernsense, & alii ad alia cœnobia: quidam etiam ad missiones sacras & episcopales sedes assumti sunt, ut Adalbertus ad conversionem Russorum, dein Magdeburgensis Archiepiscopus primus; & Ogo seu Hugo ad sedem Leodicensem. Ibidem monachus fuisse videtur Remigius ille Trevirensis cœnobita doctus; ad quem tres Gerberti epistolæ, an Abbas ille Mediolacensis

Trithem. in Hist. Hirsaug. apud Trithemium. Tempus nos deficiet, si eodem modo certa Germaniæ monasteria, in quibus disciplina viguit, commemorare velimus, Augiense, Sancti-Gallensi tunc æmulum, Einsidlense, sancti Emmerammi, Weisenbrunense, Laurishamense, & Hirsaugiense: ex quibus viri dignitate & virtute præcipui, de quorum nonnullis jam superiùs facta est mentio, prodierunt. Uni instar omnium erunt Notkerus Balbulus ex sancti Galli, Wolfgangus Ratisponensis Episcopus ex Einsildlensi, Anno Magdeburgensis ex Augiensi, Tuto Ratisponensis ex sancti Emmerammi. Sed longiùs nos impetus evehit, provocante materia: ad alia transeamus.

§. V.

Ecclesiarum & monasteriorum status in Anglia & insulis adjacentibus.

71. IN hoc sæculi decimi examine non leviter prætereunda est Angliæ commemoratio, in qua magni motus animorum fuere, & vicissitudines insignes. Quantum erat doctrinæ in illa insula & pietatis, Danorum tempestas fere devoraverat. Utrumque pro virili restituere conatus est magnus Rex Alfredus, adhibitis Johanne Abbate Æthelingensi, Grimbaldo Sithiensi monacho, & Plegmondo magistris. Nondum opus ad perfectum adductum erat, cùm Alfredus regnum Eduardo filio morte sua resignavit. *Is litterarum scientiâ multum inferior patre*, inquit Willelmus, *sed regni potestate gloriosior*, ad duo regna Merciorum & Westsaxonum, Orientales Anglos, Northumbros, Scottos & Britones Wallenses adjunxit. At rebus bellicis totus intentus, litterarum curâ insuper habitâ, ita ignorantiam coalescere sivit, ut etiam virtutum studium, quod æquo gradu procedere solet, penitus languesceret: eoque negligentiæ ventum est, ut in toto Westsaxonum regno nulli Episcopi essent reliqui. Rem indignè tulit Romanus Pontifex, (quem Willelmus Sergium perperam putat) Johannes IX, diras Eduardo imprecatus, ni regioni Gevissorum seu Westsaxonum Episcopos, quibus per septem annos destituta fuerat, tandem restitueret. Paruit Rex admonenti Pontifici, & Concilio per Plegmundum Cantuariensem Antistitem congregato, jussa perfecit, atque septem Episcopos septem ecclesiis assignavit. Quantum detrimenti passa sit per illas vacantium ecclesiarum inducias Westsaxonum regio & religio, nemo non intelligit. Tunc quippe luxuria ita pudicitiæ frenos abrupit, ut non solùm laïci incesta conjugia, sed etiam Clerici & Presbyteri uxores impunè ducerent, absque ulla reverentia sacrarum legum. Fecit quod in se erat Plegmundus ad medendum his morbis: sed non ita prævaluit, quin clerici in male cœpto plerique perseverarint: donec tandem regnante Eadgaro maximo Principe, Dunstanus tantum malum penitus sustulit, collaborantibus Oswaldo & Ethelwoldo Episcopis, qui clericis, quòd castè vivere nollent, eliminatis, monachos severioris instituti in ecclesias etiam cathedrales induxerunt. Per id tempus respirare cœpit religio, floruissetque impensiùs in multos annos, nisi Danorum alia tempestas labente sæculo Ecclesiam Anglicanam fere in antiquum chaos reduxisset: quæ plaga ante Willelmum Conquæstorem penitus curari non potuit. Hæc pressiùs ex Anglicanis scriptoribus retulimus, quæ maximè in Actis horum sanctorum, atque apud Willelmum Malmesburiensem, & Ordericum Vitalem fusiùs memorantur. Unum aut alterum caput hoc loco explicandum.

Willelm. Malmesb. lib. 2. de Reg. Ang. cap. 5.

Orderic. pag. 516. & seqq.

72. *Augustinus & Laurentius, aliique primi prædicatores Anglorum, monachi fuerunt* (Orderici sunt verba) *& in episcopiis suis vice Canonicorum (quod vix in*

Ibid. pag. 516.

aliis terris invenitur) monachos piè constituerunt. Cœnobia multa & præclara construxerunt, & conversis instituta regularia verbis & exemplis tradiderunt. Magnificè igitur monachilis Ordo plusquam ducentis annis in Anglia floruit. In Cantuariensi ecclesia primitus monachos fuisse institutos constat ex epistola Bonifacii Papæ ad Regem Ethelbertum. Per totum illud intervallum temporis, quod ab Augustino Anglorum Apostolo ad sæculum X. effluxit, numquam intermissa est monachorum possessio ac sedes in illa ecclesia. Id facilè demonstrare licet ex libro Evidentiarum istius ecclesiæ, ubi, in plerisque instrumentis mentio fit de monachis in illa cathedrali ecclesia residentibus per sæculum octavum ac totum nonum ad annum DCCCXCIX, quo Eluredus seu Elfredus Rex unum agrum memoratur tradidisse Archiepiscopo Doroberniæ Plegmundo *ad opus monachorum.* Sub finem sæculi decimi monachis suffectos clericos, iisque à Rege Æthelredo restitutos fuisse monachos apparet ex hujus Regis privilegio apud Spelmannum relato, quo Æthereldus instigante Archiepiscopo, monachos *ejusdem Ordinis, quem huc attulit sanctus Augustinus, & in Christi ecclesia posuit*, se restituisse testatur, nempe sub annum MIII. Non probat hanc sententiam Willelmus Malmesburiensis, forsan quòd hoc privilegium non vidisset. Hoc tamen laudatur in libro Evidentiarum ecclesiæ Cantuariensis, probaturque à Willelmo Thorno in Chronico, ubi Johannis Papæ XIII. diploma (cujus summa in prædicto Evidentiarum libro refertur) in testimonium adducit. Cnuto Rex anno MXVIII. ecclesiam sancti Salvatoris, in Dorobernia sitam, liberam esse sancit, decernens, ut ne quisquam hominum *præter Archiepiscopum & monachos*, ibidem Deo famulantes aliquid inde exigat. Præclara est Alexandri II. epistola, apud Lanfrancum quarta, in qua sub gravi interminatione prohibet, ne monachi *de ecclesia sancti Salvatoris in Dorobernia, quæ est metropolis totius Angliæ*, expellerentur, uti quidam clerici, *associato sibi terrenæ potestatis auxilio, moliebantur*, ut Clericos inibi constituerent : id insuper machinantes, *ut in omni sede episcopali Ordo monachorum exstirparetur, quasi in eis non vigeat auctoritas religionis :* quod quidem facinus, Gregorii Magni, & Bonifacii Papæ IV. decretis contrarium, Pontifex aversatur.

Script. X. col. 2218.

Spelman. to. 1. Conc. p. 505.

Willel. lib. 1. de Pont. cap. 1. Col. 2221. Col. 1781.

Spelman. to. 1. Conc. pag. 538.

73. Monachos istic ad extremam usque ecclesiæ catholicæ sub Henrico VIII. cladem perstitisse constat ex perpetuo veterum scriptorum testimonio, nempe ex vita sancti Anselmi pluribus in locis, ex libro Gervasii monachi de discordia inter monachos Dorobernenses, & Archiepiscopum Baldewinum apud decem Scriptores, ex epistola Odonis ejusdem Ecclesiæ monachi ac Prioris ad Adamum fratrem suum novitium Igniacensem, relata in tomo 1. Analectorum; ex Quadrilogio vitæ sancti Thomæ Cantuariensis passim, ex Petri Blesensis epistola 27. in qua *fratres nostri monachi cathedrales* appellantur, ex variis epistolis Johannis Saresberiensis ab epistola 227. ad 303, in quibus de electione post necem sancti Thomæ facta agitur; ex Antonio de Culancurte in ms. historia monasterii Corbeiensis, ubi ad annum MDXXIII. *in Cantuariensi Ecclesia Archiepiscopus Abbas, centum quinquaginta monachi nigri* exstitisse perhibentur. Agmen claudet insignis Erasmi locus in Dialogo de peregrinatione, ubi de Anglia, *Hujus*, inquit, *metropolis est Cantuaria. In ea duo sunt monasteria pæne contigua : utrumque Benedictinos habet. Id quod habet divi Augustini titulum, videtur antiquius : hoc quod nunc appellatur divi Thomæ, sedes Archiepiscopi fuisse videtur, ubi cum paucis electis monachis vitam ageret, quemadmodum & hodie Præsules habent ædes Ecclesiæ contiguas, sed ab ædibus reliquorum Canonicorum semotas. Olim enim fere tum Episcopi, tum Canonici monachi erant. Id arguunt manifesta rerum vestigia.* Et inferiùs inquirenti de istius ecclesiæ Abbate, respondet hoc modo. *Mitram habet, census habet Abbaticos, solo nomine*

caret, & Prior dicitur ob id quod Archiepiscopus Abbatis loco est. Nam antiquitus quisquis erat ejus ditionis Archiepiscopus, idem erat & monachus.

74. Quod postremo loco asserit Erasmus, facilè ex antiquis auctoribus comprobari potest. Mortuo sancto Anselmo Archiepiscopo post vacationis quinquennium cùm ad electionem ventum esset, eligentium vota in Faricium Abendoniæ Abbatem favente Henrico Rege conspirabant: at Episcopi & quidam magnates *quemlibet Episcopum de ordine clericali, aut clericum aliquem de capella Regis in opus illud adsciscì* volebant. *Verùm*, ut habet Eadmerus in historia novorum, qui & ipse præsens erat, *ubi eis objectum est, nullum à beato Augustino, nisi de monachico Ordine, umquam pontificatui Cantuariensi præsedisse, uno dumtaxat excepto, qui & ob hanc præsumtionem & alia quædam perversè ab eo commissa, depositus per Romanum Pontificem fuit; & ea re tam antiquam & authenticam consuetudinem, cùm nulla ratio vel necessitas exigeret, subverti non oportere; desistere cœpto, quod plurimo conatu perficere laborabant, compulsi sunt.* Electus est tandem Radulfus Roffensis ex Abbate Sagiensi Episcopus; cui Guillelmus Curbuliensis *Canonicus regularis* post aliquot annos successit, ex Orderico, qui hæc subdit. *Ecce antiquus mos pro invidia, qua clerici contra monachos utebantur, depravatus fuit. Augustinus enim monachus, qui primus in Anglia Christum prædicavit, ac Edelbertum Regem & Sarbertum nepotem ejus cum populis Cantiæ & Lundoniæ ad Fidem Christi convertit, jussu Gregorii Papæ Primas metropolitanus totius Britanniæ floruit. Omnes exinde usque ad Radulfum Dorobernìæ Archiepiscopum, præter Frigeardum, & Odam, atque Stigandum fuerunt monachi.* Et quidem addit Ordericus, Frigeardum Lotherii Regis Capellanum, *sine præsulatûs unctione* exhalasse spiritum: Odam verò seu Ododem electum, audito omnes antecessores suos monachos fuisse, mutasse habitum, & religiosum monachum ac Archipræsulem usque ad mortem Deo militasse: Stigandum porro, Emmæ Reginæ Capellanum, à Romano Pontifice numquam pallium habuisse, immo ab Alexandro II. interdictum, quòd Haraldum in Regem benedicere nihilo minus ausus esset, Guillelmo primo in regnum confirmato Synodi sanctione fuisse exauctoratum. Ex quibus concludit Ordericus occasione electi Guillelmi Canonici regularis. *Angli monachos, quia per eos ad Deum conversi sunt, indesinenter diligentes honoraverunt, ipsique clerici reverenter & benignè sibi monachos præferri gavisi sunt. Nunc autem mores & leges mutatæ sunt, & clerici monachos confutent & conculcent, clericos extollunt.*

Order. p. 873.

75. Guillelmo tamen mortuo suffectus est Theobaldus, ante Abbas Beccensis: sed post eum ecce rursus mutatio, cùm in illam sedem volente Rege promotus est ex Cancellario Regis Thomas, qui ut veterem morem quadamtenus retineret, habitum monasticum cum clericali suscepit, ut in Quadrilogio legitur. Præterea *solebat Monachorum capitulis præsidere, collationibus interesse, in claustro cum ipsis lectioni intendere*, teste Gervasio monacho in libello de discordia inter monachos Cantuarienses & Baldewinum, qui Richardum Archiepiscopum Thomæ successorem excepit, prius monachus Cisterciensis. *Res nova & inaudita*, inquit Gervasius. *Sicut enim inusitatum est Ordinis Cisterciensis monachum Anglicanæ præesse Ecclesiæ; ita Cantuariensi ecclesiæ inexpertum est, ut aliquis Archiepiscoporum conventui suo tot inferret injurias.* Post id tempus primam illam cathedram promiscuè occuparunt Benedictini, Dominicani, Franciscani, atque homines sæculares; sed Benedictinorum conventus in majori ecclesia usque ad schismatis tempus perseveravit, tametsi Archiepiscopis adhærerent Clerici sæculares.

Quadrilog. lib. 1. cap. 14. & lib. 3. cap. 22.
Col. 1313. 1314.
Col. 1314.

Col. 1311. 76. Ejus ritus originem Gervasius refert ad Theobaldum, qui quamquam monachus & Abbas Beccensis fuerat, *cùm esset natura simplex, & aliquantum litte-*

ratus, adscivit clericos sæculares, quorum consilio, suo impetu, quolibet ducebatur: quæ res magnarum discordiarum fomes fuit. Monachorum primus post Archiepiscopum rector Decanus erat, quem postea Priorem appellarunt. Abbatis loco Archiepiscopus censebatur. *Omnia autem quæ medio tempore* scilicet inter Augustini & Baldewini ætatem, *collata fuerant, non Archiepiscopis, non Decanis, qui nunc,* inquit Gervasius, *Priores vocantur, non alicui personæ singulariter data sunt; sed Deo, & per eum toti monachorum congregationi: nec uspiam, ut reor, aliquo in scripto simplici vel bullato inveniri poterit aliter vel alteri omnia illa esse collata.* Eodem ritu antiquitus fiebant in ceteris monasteriis donationes: ut certum sit largiter eos falli, qui eas Abbatibus nominatim, nec nisi per eos monachis factas audent affirmare. Verùm, pergit post aliqua Gervasius, *ut pacis & concordiæ vinculum partis utriusque, capitis videlicet & corporis, futuris temporibus inviolabiliter servaretur; monachis suis in novam Ordinis formam redactis, Priori & conventui rerum suarum omnimodam concessit administrationem.* Postea verò sub Theobaldo ad Archiepiscopum hæc administratio ex conventus decreto translata est: qua de re non sera fuit monachorum pænitentia. Hæc fere disciplina viguit pænes monachos majoris ecclesiæ Cantuariensis, quod hoc loco illustrasse aliquod operæ pretium judicavimus.

Col. 1310. Col. 1311. Col. 1312.

77. Ad eumdem fere modum in plerisque aliis etiam cathedralibus Angliæ ecclesiis instituti sunt pro clericis monachi. In Eboracensi quidem, ex Elogio Alcuini, & ex carmine quodam perantiquo vulgato ad calcem Sæculi tertii Benedicti. In Wintoniensi id factum per Ethelwoldum Episcopum, ut ex ejus actis hîc probamus. Wlfsinus Antistes *apud Sciteburniam in sede episcopali monachos clericis ejectis instituit, ne in tanta contemporaneorum Episcoporum sedulitate dormitare videretur,* qui nimirum idem in suis ecclesiis præstiterant. *Cœnobitis nihil ad victus necessitatem ex episcopatu largitur, sed ex alieno mercatus, Abbatem quoque instituere cogitavit. Illis reclamantibus, quod ejus dulci modulatione, dum adviverent, carere nequirent, cessit invitus, palamque pronuntians, magnarum id calamitatum initium successoribus eorum fore.* In ecclesia Roffensi Gundulfus monachos plusquam quinquaginta instituit, *à quibus Regula amabatur.* In Norwicensi Herebertus *monachorum congregationem numero & religione percelebrem instituit, omnia eis necessaria sumtu mercatus domestico. Præterea apud Theodfordum,* ubi & sedes episcopalis erat, *monachos Cluniacenses instituit, quod essent illius Cœnobii professores, ubique gentium pæne dispersi, locupletes in sæculo, & splendidissimæ religionis in Deo.* His adde Episcopatus Lindisfarnensem & Dunelmensem, quos à monachis cultos fuisse constat ex vita & miraculis sancti Cuthberti. *Istic Canonicos monachili servitio assuetos, quòd semper monachum habuissent Episcopum, ad usum clericorum redegit* Walkerus Antistes, scribente Willelmo, cui Turgotus suffragatur. Monachis tamen postea restituta est hæc sedes & electio Episcopi, ut apud Matthæum Parisium ad annum MCCXL. De Conventriensi testis est Rogerius Hovedenus, sive potius Cælestinus Papa III. in epistola apud Rogerium relata in parte posteriori, ubi *in Conventriensi ecclesia ferè à prima Fidei Christianæ fundatione in Anglia Ordo monasticus institutus* perhibetur. Quam varias ibi vices experti sint monachi nostri docet Monasticum Anglicanum. De Wigorniensi Willelmus Malmesburiensis in lib. 4. de Pontificibus Anglorum cap. 1. luculentus testis est. De Eliensi denique consule Monasticum Anglicanum à pag. 93; neque enim omnia ex integro referre vacat.

Willel. Malm. lib. 2. de Pont. cap. 4. Idem lib. 1 cap. ult. Lib. 2. cap. 2. Monast. Angl. tom. 1. pag. 303.

78. Quod superiùs ex Orderico retulimus, *vix in aliis terris,* præterquam in Anglia, episcopales ecclesias, in quibus essent monachi Canonicorum loco, exstitisse, quadam explicatione indiget. Nam in ipso universæ Ecclesiæ capite, scilicet ecclesia Lateranensi, nostros quondam fuisse, nempe à clade cœnobii Casinensis,

notius est quàm ut probari debeat. Eos verò ibidem saltem ad Stephanum IV. perseverasse ex Anastasio & Baronio intelligimus. Deinde monachi trium Ecclesiarum Romæ vigilias ad sanctum Petrum celebrabant, teste Anastasio in Gregorio III. ne quid dicam de patriarchalibus sancti Pauli & sancti Laurentii ecclesiis, quæ nostris antiquitus concessæ sunt. In Germania pleræque cathedrales Ecclesiæ monachos olim à sanctis Rudberto, Bonifacio, aliisque illius gentis Apostolis acceperunt, Saltzburgensis, Eistetensis, Frisingensis, Ratisponensis. Moguntinam etiam addit Gretserus. De Ratisponensi lege quæ dicimus in hoc tomo, ubi de Tutone istius Ecclesiæ Episcopo. Sanè Frisingensis unum ex patronis suis habet sanctum Benedictum; & *monachorum conventum* ibidem à sancto Corbiniano primitus institutum fuisse auctor est Otho & ipse Episcopus Frisingensis. Idem probant litteræ pro conditione cœnobii Schiersensis, cujus primi incolæ Abbatem à se electum ad Frisingensem Episcopum adducunt, statuuntque cum ipsius consensu, ut electio Abbatis in posterum fiat ex se ipsis secundùm Regulam sancti Benedicti: & si inter ipsos idoneus desit, *de domo episcopali eligatur Abbas ordinante Episcopo*: quod argumento est episcopalem cœtum ex monachis tunc constitisse, id est anno DCCLX. Non repetimus hîc quæ de Saltzburgensi ecclesia ad vitam sancti Radberti diximus, & quæ de Trajectensi ad Rhenum ad acta Gregorii Abbatis, & de Bremensi ad sancti Willehadi Episcopi. Prætermittimus etiam cathedrales ecclesias ex monasteriis à Johanne XXII. in Gallia erectas, Malleacensem seu Rupellensem, Lucionensem, Tomeriensem, Aletensem, Vabrensem, Castrensem, Tutelensem, Sarlatensem, Condomensem: quæ Orderici tempore cathedrales non erant, nec diu Monachos, (si Malleacensem excipias) retinuerunt. In ecclesia Tullensi monachos etiam aliquando exstitisse colligitur ex actis sanctæ Bellendis. Quid? quod apud Hispanos idem constat de ecclesia Toletana, uti ex Ruderico Toletano aliisque probabimus in Sæculo sequenti. Sed hæc obiter: ad ordinem, id est ad Anglicanas ecclesias redeamus.

Baron. an. 768.

Gretser. lib. 1. observ. in vitam S. Willibaldi per Philip. cap. 17.

V. Sæc. 3. Bened. part. 1. pag. 500.

Metrop. Salis. tom. 3. p. 323.

Sæc. 3. Ben. parte 1. p. 343.

Parte 2. pag. 319.

Ibid. pag. 403.

Sæc. 3. Bened. to. 1. pag. 20.

79. Regulam sancti Benedicti tum in cœnobiis ab Eadgaro Rege numero quinquaginta, vel restitutis, vel de novo constructis, tum in Episcopatibus Ordini monastico ab ejus tempore addictis, receptam fuisse unanimis est omnium scriptorum veterum consensus. Atque ut hæc Regula modo uniformi ab omnibus servaretur, regularis Concordia à Dunstano condita est sub Eadgari Regis nomine, in qua multa præclare instituta leguntur, Synodi Wintoniensis auctoritate confirmata. Ab eo tempore Johannes Mareshamus existimat (quod pauci tamen post illum probarunt) Regulam nostram ab omnibus primùm in Anglia fuisse receptam: tum quia in Concilio Cloveshoviensi anni DCCXLVII, nulla ejus mentio fiat, tametsi opportuna erat occasio: tum quia altum sit de ea apud Bedam silentium. Verùm alibi demonstravimus horum argumentorum falsitatem. Primo quia Johannes in lib. 4. de vita Gregorii Magni cap. 82, annis fere centum ante hanc Eadgari Constitutionem (nam anno DCCCLXXV. Johannes scribebat) monachos, qui à Gregorio in Angliam missi sunt, fuisse Benedictinæ Regulæ mancipatos inde colligit, *quod vix potest in illis partibus monachus aliquis inveniri, à quo non observetur tam in proposito quàm in habitu Regula Benedicti.* Ergo centum ut minimum annis ante Eadgarum omnes monachi Anglicani, etiam ante omnem hominum tunc viventium memoriam, Regulam hanc sectabantur. Deinde in Concilio Cloveshoviensi eadem laudatur canone 24. ubi admittendorum monachorum *conversatio ac morum qualitas secundùm monasticæ Regulæ definitionem* probari præcipitur *juxta apostolicum præceptum: Probate spiritus si ex Deo sunt.* Quæ verba referuntur à sancto Benedicto in cap. 58, cujus Regula hoc loco *monasticæ Regulæ* nomine

proinde intelligenda est. Postremo Beda in duobus libris de Abbatibus Monasterii sui, à Waræo post Mareshami Propylæum editum vulgatis, non semel eamdem Regulam laudat, non solùm ubi dicit monasterium *juxta Regulam* à Biscopo fuisse compositum, sed signantiùs cùm asserit Biscopum extrema oratione discipulis suis præcepisse, ut electionem facerent *juxta quod Regula magni quondam Abbatis Benedicti continet* : quod totidem ferè verbis Ceolfridus, ejus successor, morti proximus inculcavit, nempe ut *juxta Regulam sancti Abbatis Benedicti* de suis ipsi Patrem qui aptior esset eligerent. Non ergo nobis obtendi potest ampliùs Bedæ aut Concilii Cloveshoviensis silentium, aut Concordia ab Eadgaro Rege sancita, ut fusiùs ostendimus in Præfatione Sæculi primi, & in Dissertatione singulari de Gregorii M. monachatu, quæ exstat in tomo 2. veterum Analectorum. Accedit quod in Wiremuthensi illo Bedæ monasterio una Ecclesia erat *beati Patris Benedicti*, ut loquitur Beda in fine lib. 2. de Abbatibus : qui etiam in libro de vita sancti Cuthberti cap. 14. *sanctissimi Patris Benedicti* & cap. 19. *beati Patris Benedicti* meminit. Porro Biscopus hanc Regulam didicerat in suburbano sancti Petri apud Cantuariam monasterio, quod S. Augustinus sub eadem Regula instituerat, ut mox ostendimus.

80. Ad hæc Egbertus Eboracensis ante medium sæculum VII. Episcopus, in Excerptis suis apud Spelmannum laudat Regulam sancti Benedicti : & ita quidem legitur in veterrimo codice Ebroicensi ante annos octingentos scripto, & in codice Vindocinensi, ubi hæc Excerpta habentur. In eodem etiam codice Ebroicensi referuntur antiquissimæ Litaniæ ad usum Ecclesiæ Eboracensis, in quibus sanctus Benedictus appellatur, non verò sanctus Æquitius aut Columbanus, immo neque sanctus Augustinus Hipponensis. Atque hinc validissimè confirmatur consimile argumentum ex antiquissimis Litaniis Anglicanis à nobis deductum, scriptis ab annis ampliùs nongentis in codice Remigiano, ex quo eas retuli in tomo 2. Analectorum. In istis enim Litaniis publicis unus ex omnibus monasticæ vitæ institutoribus laudatur sanctus Benedictus, non Antonius, non Pachomius, non Basilius, non Cæsarius, non Aurelianus, non Æqnitius, non denique Columbanus. Nec quovis modo invocatur sanctus Benedictus, sed ejus nomen bis repeti præscribitur, magnâ sanè singularis honoris ac venerationis prærogativâ, quæ nulli alteri sancto præterquam beatissimæ Virgni Mariæ ter laudatæ; & sancto Stephano loci patrono iteratâ vice repetito conceditur. Hic verò tam singularis S. Benedicti apud Anglos cultus sine dubio propagatus est ex commendatione tam Gregorii Magni, quàm Augustini ejus discipuli : qui ambo sanctum Benedictum suum in rebus monasticis præceptorem ac institutorem venerantes, eumdem sibi subditis affectum inspiraverant. Non levis momenti hac in re est forma professionis, qua monachi Anglicani ante Dunstanum utebantur, relata in codice perantiquo, qui fuit olim ecclesiæ Cantuariensis, postea Parisiensis. In hoc enim codice prima oratio ad initiandos professos eò tendit, *quatinus cum sanctis Patribus nostris, Paulo, Antonio, Macario, ceterisque innumerabilibus, necnon & beato* BENEDICTO *vitæ bravium percipere mereantur.* Ubi non solùm monastici Ordinis unio evidenter adstruitur, sed etiam refellitur Baronii nova opinio de instituto sancti Æquitii, de quo nulla usquam mentio occurrit in veteribus monumentis Anglicanis. Forma professionis in eo codice est ipsamet quæ in Ordine sancti Benedicti ab antiquo recepta est.

81. Ne quis verò Biscopum primum Regulæ nostræ in Anglia propagatorem existimet, observandum est, Biscopum, ut jam præmonui, monasticis ritibus institutum fuisse in Cantuariensi sancti Petri monasterio ab Augustino erecto : nec nisi anno DCLXXIII. cœnobii sui Wiremutensis fundamenta jecisse. Atque annis ferè viginti ante illum annum Regula Benedictina Cantuariæ vigebat, nimirum

antequam Biscopus eò commigraret. Id enim luculenter ostenditur ex actis sanct. Wilfridi Episcopi Eboracensis, ab Eddio Stephano ejus discipulo ac familiari scriptis, quæ tandem ex Anglia obtinuimus inseruimusque in tomo 1. Sæculi quarti, præter quædam fragmenta, quæ exstant ad calcem tomi secundi. Wilfridus quippe in illis actis gloriatus se primum esse, qui apud Northumbros vitam monachorum *secundùm Regulam S. Benedicti Patris* informaverat, præmittit se Cantuariam profectum, inde in regionem suam Northumbrensem revertisse *cum Regula sancti Benedicti*, ejusque subsidio *instituta ecclesiarum bene meliorasse*, collaborante Eddio monacho, ipsius vitæ scriptore, quem ex eadem urbe secum adduxerat. Ipsam igitur Regulam ex Cantuariæ monasteriis acceperat; in quibus proinde Augustinus ejusque sodales eamdem instituerant, uti fusiùs ad illam Wilfridi vitam assertum est. Ex his cum Johanne Seldeno, Anglo doctissimo, inferre licet, „ cœnobii sancti „ Salvatoris Cantuariæ incolas, atque adeo suburbani sancti Petri, Benedictinæ familiæ, etiam ab ipsis incunabilis semper fuisse habitos: nihil contra occurrere in „ vetustis monumentis, in quibus nullum novationis vestigium apparet.

Selden. in Eadmer. sub finem.

82. Fortassis hæc tam latè persequendo nimius videar: sed tamen quando huc devenit oratio, Hiberniam & Scotiam omnino prætermittere non possum, quæ sæculo decimo pios in Galliam & Germaniam viros submiserunt. Hos inter censendi veniunt, Cadroë, Forannanus, Malcalenus, Fingenius, quorum acta hîc exhibemus, & Minborinus Abbas Scotorum Coloniæ ad sanctum Martinum, à Mariano itidem Scotto illius fere temporis, & à Trithemio laudatus in Chronico Hirsaugiensi: quibus Israëlem Scotum Episcopum qui Brunonis Coloniensis præceptor fuit, adjungere licet. Hos omnes atque alios plerosque Benedictinæ Regulæ nomen dedisse constat ex ipsorum actis, & monasteriis in ipsorum gratiam erectis. Atque inde Scotiæ & Hiberniæ monachos tunc eidem Regulæ fuisse addictos evincitur. Immo verò eam longè ante profitebantur illarum partium monachi, ut in Præfatione prima ad Sæculum III. Benedictinum probatum est. Id tentatum ineunte sæculo septimo, sed quatenus profectum sit, ex sequentibus lector studiosus intelliget.

Ad an. 982.

83. In primis cùm Augustinus noster Britones monachos Scoticis ritibus addictos aggressus est, hi professi sunt *se non posse absque suorum consensu ac licentia priscis abdicare moribus* auctore Beda. *Erant autem plurimi eorum de monasterio Bangor* seu Banchor in Wallia, qui pro magno fratrum numero ita instituti erant, *ut cùm in septem portiones esset cum præpositis sibi rectoribus monasterium divisum, nulla harum portio minus, quàm trecentos homines habebat*: qui ritus Orientalium mores sapit. Laurentius Augustini successor, qui non solùm novæ quæ de Anglis erat collecta, ecclesiæ curam gerebat, sed & veterum Britanniæ incolarum, necnon & Scotorum, qui Hiberniam insulam Britanniæ proximam incolunt, populis pastoralem impendere sollicitudinem curabat, utrorumque *vitam ac professionem minus ecclesiasticam in multis esse cognovit*. Sed *& Columbanum Abbatem*, qui in alio Banchorensi apud Hiberno-Scottos monasterio educatus fuerat, *in Gallias venientem nihil discrepare à Britonibus in ejus conversatione didicit*. His acceptis Honorius Papa *litteras genti Scotorum, quos in observatione Paschæ errasse compererat*, direxit, ut eos ab errore isto revocaret: idemque post ejus obitum præstitit Clerus Romanus. Australes Hiberniæ insulæ partes monenti Pontifici acquieverunt, non verò septemtrionalis provincia, nec *omnis natio Pictorum*. Ex his partibus, nempe ex Hiensi Monasterio, Oswaldus Rex præceptorem accivit Aidanum Episcopum, qui multas ecclesias apud Anglos, nec pauca monasteria construxit: atque ad ejus ritum *parvuli Anglorum unà cum majoribus* apud Northumbros, *à præceptoribus Scotis imbuebantur studiis & observatione disciplinæ regularis*.

Beda lib. 2. cap. 2.

Ibid. cap. 3.

Ibid. cap. 19.

Lib. 3. cap. 3.

82. In

84. In istis Aidani Monasteriis unum fuit Lindisfarnense, ubi Wifridus educatus, tandem *paullatim adolescens animadvertit, minime perfectam esse virtutis viam, quæ tradebatur à Scotis, proposuitque animo venire Romam, & qui ad Sedem apostolicam ritus catholici sive monasteriales servarentur, videre.* Reversus in patriam Riponensi Monasterio præficitur, ubi Scotici instituti degebant Monachi. *Sed quia illi postmodum, data sibi optione, magis loco cedere, quàm suam mutare consuetudinem volebant,* ab Alchfrido Rege discipulo suo isti loco præfectus est Wilfridus, *qui dignám loco & doctrinam haberet & vitam.* Ibi celebris conflictus præsente Rege, præter alios multos, de Scoticis ritibus initus est Wilfridum inter & Colmannum Episcopum eorum defensorem, qui in Lindisfarnensi monasterio sedem fixerat. Scotti cùm causâ cecidissent, nihilo minus Colmannus, *Columbæ*, inquit, *& Scotorum vitam, mores & disciplinam sequi non desisto.* At ipse *videns spretam suam doctrinam sectamque esse despectam, assumtis his qui se sequi voluerant, id est qui Pascha catholicum, & tonsuram coronæ (nam & de hoc quæstio non minima erat) recipere nolebant, Scotiam regressus est.* Hæc anno DCLXIV. contigêre. Anno sequenti *Wilfridus jam Episcopus factus*, in ecclesia Eboracensi ita ritus Romanos promovit, *ut crescente per dies institutione catholica, Scoti omnes qui inter Anglos morabantur, aut his manus darent, aut suam redirent ad patriam.* Sic factum est, ut apud Northumbros monachi omnes qui *Columbæ Regulam ac præcepta* sectabantur, cum ritibus Romanis Benedictinam amplecterentur: qua de re Wilfridus apud Eddium & Willelmum Malmesburiensem gloriatur. Colmannus porro ad suos reversus *tulit secum omnes quos in Lindisfarnensium insula congregaverat Scotos, sed & de gente Anglorum viros circiter triginta, qui utrique monachicæ conversationis studiis erant imbuti.* Deinde *secessit in insulam Vitulæ albæ*, ubi *construxit monasterium & monachos inibi, quos de utraque natione collectos adduxerat, collocavit.* Sed *cùm invicem concordare non possent*, monasterium *in insula Mageo* construxit, atque *Anglos ibidem collocavit, relictis in præfata insula Scotis.*

Lib. 5. cap. 20. Lib. 3. cap. 25. Ibid. cap. 26. Ibid. cap. 25. sub finem. Lib. 4. cap. 4.

85. *Crevit magnopere Magense* asceterium, *& conversis jamdudum*, inquit Beda, *ad meliora instituta omnibus, egregium examen continet monachorum, qui de provincia ibidem collecti, ad exemplum venerabilium Patrum sub Regula & Abbate canonico in magna continentia & sinceritate proprio labore manuum vivunt*, id est sub Regula sancti Benedicti, ad exemplum aliorum Patrum, qui apud Anglos tunc eâ informati erant. Hæc mutatio accidit sub annum DCLXX, at paullo seriùs apud Hiienses; quorum Abbas Adamnanus, *cùm legationis gratia missus à sua gente venisset ad Aldfridum Regem Anglorum, & aliquamdiu in ea provincia moratus, videret ritus canonicos; sed & à pluribus admonitus, ne contra universalem Ecclesiæ morem vel in observantia Paschali, vel in aliis quibuscumque decretis, cum suis paucissimis & in extremo mundi angulo positis vivere præsumeret, mutatus mente est, ita ut ea quæ viderat & audierat in ecclesiis Anglorum, suæ suorumque consuetudini libentissime præferret.* Inter alia Monasteria Adamnanus visitavit Wiremuthense, de quo superiùs, teste Ceolfrido Abbate in epistola ad Naitonum Pictorum Regem, apud quem tandem obtinuit Ceolfridus, ut ritus etiam Latini à Pictis susciperentur, agente etiam Egberto *sanctissimo Sacerdote de natione Anglorum, qui in Hibernia diutius exsulaverat pro Christo.* Egberti factum Beda refert ad annum DCCXVI.

Lib. 5. cap. 16. Ibid. cap. 22. Lib. 3. cap. 4.

86. Ex his omnibus apparet, quanta fuerit Britonum & Scotorum in ritibus suis pervicacia, quàm aliena mens ab Augustino ejusque discipulis, ac ritibus Romanis: quod egregiè confirmat Althelmi seu Aldhelmi tunc Abbatis, postea Schireburnensis Antistitis, epistola ad Geruntium Regem, quæ est inter Bonifacianas quadragesima quarta. *Illud verò, ait, quàm valde à Fide catholica discrepat, & ab*

evangelica traditione discordat, quod ultra Sabrinæ fluminis fretum Demetarum Sacerdotes de privata propria conversationis munditia gloriantes, nostram conversationem magnopere abominantur, in tantum ut nec in Ecclesia nobiscum orationum officia celebrare, nec ad mensam ciborum fercula pro caritatis gratia pariter percipere dignentur. Quin immo fragmenta ferculorum, & reliquias epularum, lurconum canum rictibus, & immundis devorandas porcis projiciunt. Vascula quoque & phialas aut arenosis sablonum glareis, aut fulvis favillarum cineribus expianda purgandaque præcipiunt. Non salutatio pacifica præbetur, non osculum piæ fraternitatis offertur... Ast verò si quilibet de nostris, id est catholicis, ad eos habitandi gratiâ perrexerint, non priùs ad consortium sodalitatis suæ adsciscere dignantur, quàm quadraginta dierum spatia in pœnitendo peragere compellantur. Hæc Aldhelmus mandato cujusdam Concilii scribebat sub annum DCC. quo proinde tempore multi præfractè Scoticis ritibus adhærebant, Romanis necdum receptis. At sæculo octavo tandem effectum est, ut crudam plerique omnes contumaciam deposuerint. Sanè eo sæculo apud Keltram in Momonia Hiberniæ provincia degebant monachi ex nostris, testante Kilieno illius temporis auctore in libro metrico de sanctæ Brigidæ vita apud Bollandum.

Fe'r. tom. I. pag. 153. num. 63.

Altera valde mihi virtus miranda videtur,
Quæ fuit in magna Sinanni fluminis unda:
Intra quam Keltra est, conventus rite virorum
Prudentum, sacro BENEDICTI *dogmate florens.*

Hoc carmen octavo sæculo scriptum esse colligimus ex ejus præfatione, quæ in codice Remigiano tempore Ebonis Archiepiscopi Remensis scripto reperitur. Ita pedetentim compressa est Scotorum singularis institutio: cujus tamen reliquiæ etiam imperante Ludovico Pio quædam supererant in Landevenecensi minoris Britanniæ Cœnobio: siquidem ejus loci monachis idem Imperator præcepit, ut abjecta Scotorum tonsurâ, Regulam S. Benedicti sequerentur, ut ex actis sancti Winwaloëi ostendimus in Præfatione Sæculi primi num. LXIX. Sed de his satis superque satis: nescio an minùs ingrata erunt quæ sequuntur.

§. VI.

OBSERVATIONES ECCLESIASTICÆ, ET HISTORICÆ, *de canonizatione Sanctorum, Indulgentiis, & de cultu ac Rosario B. Virginis, &c.*

87. INTER alia quæ sæculi decimi religionem probant, illud non prætermittendum, quod ad referenda in Sanctorum classem nova piorum nomina postulata est Romani Pontificis auctoritas. Scio Bellarminum & alios viros doctos in ea fuisse persuasione hujusce moris originem ad sanctum Suidbertum, id est ad sæculum VIII, esse revocandam. At cùm eorum fundamentum falsis actis atque litteris innitatur; non ante hoc sæculum decimum indubitata ejus rei exempla reperire licet. Sed quia hæc quæstio aliquanti momenti est, eam paullo latiùs explicare juvat, & quidem historico, non dogmatico illo modo, quo usi sunt Bellarminus, & alii post eum in tractando hoc argumento.

88. Atque ut à vocabulo *Canonizationis*, quod jam in vulgarem ac sollemnem usum venit, dicendi initium faciam, illud minùs antiquum est quàm res ipsa, nec ante sæculum XII. inventum, postquam videlicet ad authenticam inter Sanctos relationem summi Pontificis suffragium requisitum est. Hoc quippe vocabulo usus est inter primos Udalricus Constantiensis Episcopus in epistola ad Callixtum II,

pro canonizatione Conradi Episcopi, & aliquanto post Alexander III, in bulla de canonizatione Eduardi Angliæ Regis anno MCLXI, itemque sancti Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi post annos undecim: sed & eodem tempore Petrus Cellensis & alii auctores, ut mox videbimus. Nominis ratio per se ipsa patet: neque enim aliud est canonizatio, quàm in canonem seu in album Sanctorum relatio.

89. Est autem canon duplex: alius personarum, alius librorum, qui etiam *canonizati* non raro leguntur, cùm in librorum approbatorum seu authenticorum classem referuntur. Antiquior est hujus vocis usus apud Græcos. Nam apud Athanasium τὰ κανονιζόμενα βιβλία legitur & apud alios. Hujus canonizationis veluti forma seu quidam effectus erat, cùm œcumenica Concilia intra Missarum sollemnia in ambone seu pulpito quondam prædicabantur, & in sacris diptychis perlegebantur ab Episcopo, vel ab alio cui vices suas ipse delegasset: qua de re lege sis Notas eximii viri Henrici Valesii in Evagrium. Apud Latinos etiam hæc vox transiit, ubi de libris sacris vel canonica auctoritate approbatis actum est: quo modo Liutwardus Vercellensis Episcopus Notkeri Balbuli *Sequentias canonizasse* traditur apud Ekkehardum Minimum in libro de Notkeri vita cap. 16. & Gerlaci Eremitæ *grandia volumina* ab Eugenio Papa *canonizata & inter Scripturas sacras commemorata* leguntur in ejus vita cap. 8, ut eruditissimus Cangius adnotavit. In his libris, qui tam sollemni modo approbati erant, quidquam detrahere aut addere nefas arbitrabantur. Unde Fratribus Minoribus, sub annum MCCCVIII, quamdam à Regula sua relaxationem petentibus, Papa respondit, Regulam sancti Francisci *canonizatam se nolle sensu aliquo violare*.

Vales. in Evag. lib. 4. cap. 11.

90. Canon personarum duplex: unus vivorum, alius mortuorum, isque bipartitus, nempe Sanctorum, & aliarum personarum illustrium. Canon Missæ seu sacra diptycha sanctos: alius canon seu alia diptycha, promiscua & minùs sacra, ceteros complectebantur. Canonis etiam nomine censenda sunt tum Kalendaria, tum Martyrologia, in quibus Sanctorum nomina descripta sunt publica auctoritate. Et hoc præcipuè modo facta est ab annis sexcentis Sanctorum canonizatio, cùm scilicet eorum nomina in Sanctorum album relata sunt, facultate concessa, ut publico cultu in Ecclesia honorarentur. Nulli enim ab eo tempore in Missæ canone adscribi meruerunt. Idem ergo est Sanctum canonizari, atque in Sanctorum numerum referri. Id patet ex epistola Nicolai Anglicani Monachi ad Petrum Cellensem in hæc verba: *Sanctus ille Bernardus, quem dicis me debita exuere veneratione, & post eum verborum jacula emittere, quondam Sanctorum catalogo adscriptus, nuper est in Ecclesia canonizatus, & ab humano judicio exemtus:* quod iisdem fere verbis declarat Alexander Papa III. in litteris de canonizatione sancti Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi, quem *in capite jejunii*, inquit, *deliberato Fratrum nostrorum consilio canonizavimus, ipsumque decrevimus Sanctorum catalogo adscribendum* anno MCLXXII. Biennio elapso idem Alexander in litteris ad Regem Franciæ pro sancti Bernardi Abbatis canonizatione missis, ait se decrevisse eum *canonizandum*. Paullo pòst Lucius III. scribit Petro Abbati Cisterciensi aliisque qui eum de *canonizando* piæ memoriæ Petro, quondam Tarentasiensi Episcopo, sollicitaverant sub annum MCLXXX. Id tandem præstitit Cælestinus III, qui jam dictum venerabilem virum de communi fratrum consilio *canonizavit, & canonizatum universæ Ecclesiæ* per sua scripta denuntiavit anno MCXCI, statuens insuper, ut ejusdem Petri memoria quotannis tertio Idus Septembris, quo *gloriosum corpus ejus de sepulcro levatum* fuerat, sollemniter celebraretur. Idem Pontifex Bernwardum Hildenesheimensem Episcopum anno MCXCIII. *in catalogo Sanctorum amodo numerandum* decrevit, *& sacratissimum corpus ejus de terra gremio erigendum, & inter Sanctorum memorias*

Apud Petr. Cell. lib. 9. epist. 9.

veneratione condigna collocandum. Sicque *beatus Confessor in sabbato ante natale Domini sollemniter canonizatur.* Quadriennio ante Clemens III. Ottonem Babenbergensem Episcopum *canonizatum* declaravit. Deinceps canonizationis vocabulum in promiscuo usu fuit. Sed ante hos omnes Fredericus Ænobarbus diploma edidit *pro elevatione & exaltatione corporis* Caroli M. atque *canonizatione.* Hanc elevationem auctoritate Paschalis pseudo-Pontificis ab Episcopis fieri curavit anno MCLXV. quo ferè tempore Anonymus in prologo de vita Stephani Abbatis Obazinensis, ait Stephanum nondum inter Sanctos *canonizatum fuisse.*

91. Nunc de personis, quibus canonizandi potestas competit, agendum: sed priùs distinguenda sunt tria tempora, unum ab exordio Ecclesiæ ad sæculum decimum: alterum à sæculo x. ad Alexandrum tertium hujus nominis Pontificem: tertium ab Alexandro ad nostrum usque tempus. Primo intervallo hæc facultas maximè Episcopis in sua cuique diœcesi tributa est cum populi suffragio: deinde verò cum Synodi & Principis consensu. Secundo summi Pontificis auctoritas petita est, ita tamen, ut Episcopi etiam morem pristinum retinerent. Tertio soli Romano Pontifici canonizandi facultas reservata est seclusis Episcopis, sed non Concilio generali. Istorum omnium probationes inferiùs venient.

92. Præterea canonizatio alia generalis, alia particularis dici potest. Hæc ab aliquo Episcopo seu ab ecclesia vel Synodo particulari fiebat: illa ab œcumenico Concilio, aut à summo Pontifice sanctum aliquem toti Ecclesiæ declarante. Generalis ejusmodi canonizationis nullum (quod quidem sciam) vestigium apparet ante sæculum x. Particularis sola in usu erat, quæ tamen, accedente totius Ecclesiæ consensu & approbatione, generalis evadebat. At quædam generalis communi omnium Ecclesiarum consensu canonizatio facta est Sanctorum quorumdam maximè illustrium: qualis est beatissimæ Virginis Deiparæ & Apostolorum. Quælibet porro ecclesia particularis descriptum habebat Sanctorum suorum catalogum: donec, confirmata Ecclesiæ pace, omnium collectio facta est, primo quidem per Eusebium, deinde per quemdam sub nomine Hieronymi; postea per Bedam, Wandalbertum, Usuardum, Adonem, Notkerum, & alios, de quibus in Sæculi superioris Præfatione prima diximus: ubi observavimus, ecclesiam Romanam proprium Martyrologium ante sæculum octavum habuisse.

93. In primis facta est Martyrum canonizatio, paullo seriùs Confessorum. Ad illam pertinet Cypriani epistola 97, qua clerum ecclesiæ suæ admonet, ut dies eorum, qui martyrio vitam finiissent, ecclesiasticis tabulis sedulo adnotarentur, *quo commemorationes eorum,* inquit, *inter memorias Martyrum celebrare possimus.* Non immoror congerendis de prisco Martyrum cultu testimoniis, quæ cuivis obvia esse possunt. Non tamen sine delectu quorumlibet Martyrum cultus inductus est, tum quia hæretici, in primis Montanistæ & Donatistæ, Martyres suos & ipsi venditabant: tum quia erratum aliquando in falsis Martyribus subrepere poterat, ut apud Severum Sulpicium in libro de vita sancti Martini, ubi de illo latrone, in quo Deus non diu sivit Ecclesiam ludificari: tum quia Episcopi Martyres non satis notos aut probatos inter veros Martyres coli haud patiebantur. Cùm enim vulgus quoslibet injustè cæsos pro Martyribus aliquando haberet, ut alibi observavimus; maximè intererat vulgi judicium ad censuram Ecclesiæ revocare, ne error demum in superstitionem convalesceret. Quapropter maximè necessarius erat in his delectus. Unde in Romana ecclesia instituti fuerant à Clemente primo septem Notarii, qui acta Martyrum scriptis exciperent. Fabianus verò totidem Subdiaconos instituisse fertur, qui res gestas Martyrum, à septem illis Notariis scriptas, in ordinem redigerent. Memorabile hoc in argumento est quod de actis sancti Vigilii Episcopi Triden-

Euseb. lib. 5. cap. 15.

tini & Martyris legitur in veteri codice ms. quorum actorum exemplum ad Romanum Pontificem transmissum est, ut in classem ejusmodi sacrorum actorum admitteretur. Hæc verba sunt antiqui codicis, quem clarissimus Obrechtus, Argentoratensis urbis Advocatus generalis, nobis pro sua humanitate commodavit. *Gesta verò beatissimi Martyris,* UT MORIS ERAT, *urbis Romæ Episcopo transmissa est, ut sacris Martyrum memoralibus inderetur. Quâ susceptâ, venerabilis Papa legens, cum omni veneratione suscepit.* In istorum fine actorum sic legimus. *Passus est autem sanctus Vigilius Episcopus vj. Kal. Julias, qui egit episcopatum in urbe Tredentina xij. anno Stilicone Consule.* Stilico anno CCCC. consulatum gerere cœpit. Quo tempore acta hæc, quæ bonæ notæ videntur, scripta sint, non omnino liquet. Codex membraneus superat annos septingentos: ac proinde sæculo quinto, vel certè non multo pòst, acta Martyrum, saltem ex Italia, ad Romanum Pontificem *ex more* mittebantur, ut vel ab eo auctoritatem acciperent, vel ut in Romano scrinio asservarentur, vel denique ut in sacris Romanæ ecclesiæ diptychis Martyres locum obtinerent. Primum colligimus ex superioribus verbis, ubi Papa S. Vigilii acta *legisse & cum omni veneratione suscepisse* perhibetur. Alterum verò ex his quæ subdit actorum scriptor, nempe eo tempore, quo *gens Alamannorum Italiam crudeli gladio vastabat*, Papam Imperatori auctorem fuisse, ut beati Virgilii *gestam* (ita loquebantur) vexillo impositam contra hostes præferri curaret: quo facto, barbaris in fugam conjectis, postea Cæsarem *gestam beatissimi Martyris* Romam retulisse & cum Papa *arcæ recondidisse.*

94. Etsi verò acta Martyrum cum tanto honore susciperet ecclesia Romana, nihilo minùs ea publicè legi ex antiqua consuetudine vetat decretum Gelasii Papæ in Concilio Romano; quod decretum codices quidam Hormisdæ tribuunt. In illo decreto Pontifex suscipit quidem *gesta sanctorum Martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confessionum triumphis irradiant.* Sed mox hæc subdit. *Quis ita esse Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus fuisse perpessos, nec suis viribus, sed gratiâ Dei & adjutorio universa tolerasse? Sed ideo secundùm* ANTIQUAM *consuetudinem singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur, quia & eorum qui conscripsere, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus aut idiotis superflua, aut minùs apta, quàm rei ordo fuerit, scripta esse putantur.* Mirum videri possit, si passiones Martyrum quorumcumque in ecclesia Romana lectæ non fuerint: cùm, etiamsi quædam dubiæ fidei essent, aliæ tamen auctoritatem præ se ferrent, utpote ex actis publicis excerptæ, etsi incerto aliquando auctore. Verùm fortasse suspecta erant Romanis etiam hæc acta, quòd *ab infidelibus* scripta essent. Hanc Romanæ ecclesiæ consuetudinem, quæ *antiqua* in Gelasii decreto vocatur, impugnare videtur gravis & vetus auctor, qui passionem beatorum Cantianorum litteris mandavit, uti exstat in prædicto codice Obrechtino, sive is auctor Maximus Taurinensis Episcopus fuerit, seu quivis alius. Passio incipit his verbis. *Omnia quæ à Sanctis gesta sunt, vel geruntur, si quis voluerit studiosè perquirere, & sibi & plurimis, ædificationis exhibet fructum.* Et post pauca. *Scribimus, ut in gestis invenimus, quid egerint, quid locuti fuerint, quid passi sint Sancti. Ostenditis vos esse catholicos, qui victorias Christi libenter legitis, libenter auditis. Interrogo vos qui ista inter apocryphas litteras exvolanda censetis: per quos constat canon Scripturarum omnium divinarum? Numquid per eos, qui pro ipso canone occidi magis optaverunt, quàm vinci? Quid ergo tenuerunt Martyres? Fidem rectam quæ sacris voluminibus certo librorum numero continetur. Agunt illis gratias apices sacratissimi, qui per eorum perseverantiam perseverant. Et ideo volunt eorum gesta conscribi, ut in conspectu Dei & hominum semper laudentur Sancti, qui in conspectu incredulorum pro eorum de-*

fensione tormenta immania pertulerunt. Nihil præter Scripturas canonicas recipientes, ista studiosè conscripsimus, ostendentes dogma catholicum, per catholicos Martyres custoditum. Exemplum posteris damus, ædificationem credentibus tradimus; artem belli Christi militibus demonstramus. Constat eos nolle pugnare si necesse sit, qui nolunt legere pugnatores. Imperent silentium infidelibus, spectent pugiles diabolicos, qui athletas Domini spectare contemnunt. Nos divinas virtutes loquimur, scribimus, prædicamus. Hæc fusè retulimus, tum ut genius auctoris cognitus fiat, tum ut intelligatur, alium in aliis * ecclesiis, quàm in Romana usum obtinuisse, ut acta Martyrum publicè legerentur & prædicarentur: quorum tamen nomina, si non acta ipsa, ecclesiæ Romanæ Antistites studiosè perquirebant, & ad alias ecclesias transmittebant, ut ex Adonis Martyrologio discimus. Quidquid sit, negari non potest magnam fuisse in recipiendis Martyrum actis cautionem in ecclesia Romana, ut ex dictis & ex Gelasii decreto manifestum est.

V. Concil. Cartag. 3. c. 13.

95. Magnam etiam cautionem adhibebant Episcopi etiam aliarum regionum inter se se: immo etiam Fideles ipsi, aliquem pro Martyre coli vix ferebant, nisi acta martyrium indubitata contestarentur. Hinc est quod Lucilla matrona à Cæciliano tum Archidiacono correpta est, *quæ ante spiritualem cibum & potum, os nescio cujus Martyris, si tamen Martyris, libare dicebatur: & cùm præponeret calici salutari os nescio cujus hominis mortui, etsi Martyris, sed* NECDUM VINDICATI, apud Optatum in libro I. Et in Collatione Carthaginensi Mensurius Carthaginensis Antistes, cùm fideles nonnulli, persecutoribus sponte se offerentes necati essent, *ab eis honorandis prohibuit Christianos. Vindicatos* ergo volebant Martyres, id est ab Episcopis agnitos & approbatos. Quamquam apud Cyprianum in libro de lapsis, *Vindicatus* Martyr idem est atque mortuus & de sua jam corona securus. „ Memoratu dignum est id, quod Cyrillo Jerosolymitano contigit occasione „ Ammonii monachi, quem, cùm seditionis in Orestem Præfectum apud Alexan„ driam à monachis ipsius Cyrilli causâ excitatæ conscius, ob idque ad mortem „ usque suppliciis Præfecti jussu excruciatus esset: mutato nomine *Thaumasium*, „ immo & *Martyrem* vocari jussit, corpore ejus in ecclesia deposito. Sed qui mo„ destiores erant ex ipsis etiam Christianis, hoc Cyrilli studium in Ammonium „ non probarunt, compertum habentes, hunc temeritatis suæ pœnas dedisse. „ Quamobrem & Cyrillus ipse hujus rei memoriam paullatim silentio obliteravit. Hæc fusiùs apud Socratem. Martinus Turonensis Episcopus suspectum habens cultum, qui falso cuidam Martyri impendebatur, *ab his qui majores natu erant Presbyteris vel clericis flagitabat nomen sibi Martyris & tempora passionis ostendi, grandi se scrupulo permoveri* testatus, *quod nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset.* Itaque oratione adhibita, falsi martyris larvam detexit. Eadem ratione sancto Patroclo Martyri Tricassino, tametsi miraculis coruscanti, *loci homines parvum exhibebant famulatum, quòd historia passionis ejus non haberetur in promptu*, teste Gregorio Turonensi Episcopo. *Mos namque est hominum rusticorum*, addit ille, *ut Sanctos Dei, quorum agones relegunt, attentiùs venerentur.* Et hæc quidem cautio nostro tempore quibusdam in locis fortasse necessaria esset, in quibus honorantur pro martyribus aut sanctis nonnulli, quorum vita penitus ignoratur, nec ab Ecclesia universa auctoritatem eorum cultus accepit.

Socrates lib. 7. cap. 14.
Vitæ cap. 8.
Greg. Turon. lib. 1. de glor. Mart. c. 64.
V. Hic acta S. Gerardi Abb. Broniens. pag. 261.

Observatione digna est hac in re Gregorii Lingonensis Episcopi diligentia & religio, qui cùm videret sanctum Benignum martyrem Divionensem *in magno sarcophago* conditum fuisse; putabat cum aliis, *ibi aliquem positum fuisse gentilem.* Eò tamen rustici convenientes *vota dissolvebant*, & multa beneficia impetrabant. His *nullo modo credebat* Gregorius, *sed magis ne ibidem adorarent, fortiter testabatur:*

Ibid. cap. 51.

donec tandem veritatis revelatione factus est certior ; & à quibusdam in Italiam abeuntibus *historiam adlatam beatus confessor accepit.* Lege factum quod in eadem urbe accidit, à nobis relatum in superioris tomi pag. 339.* Huc spectat quod de sancto Mattiale Lemovicensium Apostolo memoriæ proditum est in Concilio Lemovicensi anni MXXXI. nempe Anglos quosdam, cùm sanctum Martialem in Litaniis & Martyrologiis cœnobii Cantuariensis Apostoli titulo donatum animadvertissent non reperto libro de ejus actis, hac de re apud Patrem monasterii expostularunt, nempe quòd Martialem diceret Apostolum, cùm ejus acta penes se non haberet. Magna verò discretione prædita est Gregorii M. responsio ad Augustinum Anglorum Apostolum, quam hoc loco adscribere juvat. Petierat Augustinus, ut reliquiæ sancti Sixti Martyris sibi transmitterentur, quæ in quadam ecclesia recondi possent, ubi corpus cujusdam sancti Sixti, non satis sibi noti, asservari dicebatur. Respondit in hunc modum Gregorius post interrogationem IX. *Fecimus quod petisti, quatenus populus qui in loco quodam sancti Sixti martyris corpus dixerunt venerari (quod tuæ fraternitati nec verum, nec veraciter sanctum videtur) certa sanctissimi & probatissimi Martyris beneficia suscipiens colere incerta non debeat. Mihi tamen videtur, quòd si corpus, quod à populo cujusdam martyris esse creditur, nullis illic miraculis coruscat ; & neque aliqui de antiquioribus exsistunt, qui se à parentibus passionis ejus ordinem audisse fateantur : ita reliquiæ quas petisti seorsim condendæ sunt, ut locus in quo præfatum corpus jacet, modis omnibus obstruatur, nec permittatur populus certum deserere & incertum venerari.* Utinam hanc religionem & prudentiam Episcopi in suis parochiis semper observassent. Præclara est hanc in rem Concilii Carthaginensis constitutio apud Dionysium exiguum in cap. 80. *Item placuit, ut altaria, quæ passim per agros & vias, tamquam memoriæ Martyrum, constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ Martyrum conditæ probantur ; ab Episcopis, qui eisdem locis præsunt, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur ; plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent ; ut qui rectè sapiunt, nulla ibi superstitione devicti teneantur. Et omnino nulla memoria Martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliquæ reliquiæ sunt, aut origo alicujus habitationis, vel possessionis, vel passionis, fidelissima origine traditur. Nam quæ per somnia & per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicumque constituuntur altaria, omni modo reprobentur.* Adde Concilii Eliberitani can. 60.

* Sæc. IV. parte 2.

Greg. M. lib. 12. Epist. 31.

96. Ex illis denique qui *innocenter* occisi sunt, quosdam *non humana conjectura, sed divina ratio martyres consecravit*, ut loquitur Willelmus Malmesburiensis. Hos inter merito censendi sunt Leodegarius Æduensis, & Thomas Cantuariensis Pontifices, aliique nonnulli. At merito explosum est ab Ecclesia Orientali Nicephori Phocæ decretum, quo sancierat, ut milites, qui in bello occubuissent, eodem honore afficerentur ac martyres, testante Curopalate, & post eum Balsamone. Sic quosdam *irruentibus latrunculis cæsos, in Martyres credula consecravit antiquitas :* cujus rei multa exempla suppetunt. Præclarè ad hunc locum Optatus Milevitanus in lib. 3. *Quare debetis intendere, ne temerarium sit eos Martyres appellare, qui Christianorum nullum senserint bellum.*

Willelm. Malm. lib. 2. de Regib. cap. 13. fol. 49.

Idem lib. 2. de Pont. cap. 5. fol. 145. Sæcul. 4. Bened. to. 2. pag. 512. & seqq.

97. Ut Martyribus, sic etiam Confessoribus honos publico cultu delatus ab Ecclesia est. Id fieri cœptum sæculo quarto, quo tempore sanctus Antonius sepulturam suam ignoto loco parari jussit, *ne Pergamius qui in iis locis ditissimus erat, martyrium*, id est ædiculam sacram, super tumulum suum *fabricaret.* Ex quo intelligitur eum ritum jam occœpisse. „ Hilarion ejus discipulus, dum in Cypro ver„ saretur, ait Sozomenus, forte obiit mortem : à cujus insulæ indigenis tumulo

Hieron. in vita S. Hilarion.

Sozom. lib. 3. cap. 13.

„ conditus est, ac magno in honore ac veneratione habitus. Postea verò Hesichas ipsius discipulus, reliquias illius clam abreptas deportavit in Palæstinam, inque suo monasterio sepelivit : quo ex tempore dies festus maxima hominum frequentia & summo splendore quotannis ab indigenis celebratus est. Addit Sozomenus, Palæstinis id in more positum fuisse, bonos ac pios viros, qui apud ipsos vixerint, eo honoris genere afficere : quod quidem erga Abrilium, Anthedonium, Alexionem, & Alaphionem monachos, qui exemplis & verbis suis gentem illam ad Christianam religionem adduxerunt, declaraverint. Sub idem tempus Nilammon perfectæ vitæ monachus, cùm à Theophilo Alexandrino Gerarum episcopatum suscipere cogeretur, impetratis unius diei induciis, in oratione spiritum Deo reddidit : cujus corpus involutum, ait Socrates, quibus oportebat, publica sepultura dignati sunt, ac templum super illius sepulcrum (quod *martyrium* Hieronymus in vita sancti Hilarionis appellat, indigenæ construxerunt, & magna cum sollemnitate adhuc diem mortis ejus celebrant. Hæc quidem sæculo IV. at insequenti magnopere auctus est Confessorum cultus, auctore Theodorito, apud quem Marcianus, cui multa oratoria variis in locis ædificarunt ; Theodosius Antiochenus itidem monachus, in æde sanctorum Martyrum depositus, eademque ipsa, qua divinus ac beatus Aphraates, arca conditus ; Macedonius etiam & Maro monachi piissimi consimili honore affecti sunt. „ Ita res in Oriente se habebant, dum Occidentales Martinum & Hilarium Episcopos, aliosque præcipuæ sanctitatis Confessores venerabantur. In Africana tamen ecclesia paucis admodum Confessoribus is honos tribuebatur sæculo quinto, ut colligitur ex Calendario Carthaginensis ecclesiæ, quod in tertio Analectorum tomo vulgatum est. In Missali Mozarabum oblatio in missa fiebat pro *spiritibus pausantium* Confessorum, paullo seciùs quàm pro Martyribus, quorum commemoratio fiebat. Eodem tamen modo ante annos octingentos Confessores quidam insigniores, Martinus, Augustinus, Gregorius, Benedictus, & alii similes celebrabantur : sed postea solis Martyribus hic honor relictus est, tametsi defunctis sua etiam servata commemoratio. Verùm apud Augustinum, *Notum est, quo loco Martyres, & quo defunctæ sanctimoniales ad altaris sacramenta recitentur:* Nempe *eo loco recitantur ad altare Dei*, ut alibi dicit, *ubi non pro ipsis oratur, sicut pro ceteris defunctis.* Alia enim erant diptycha sanctorum, alia fidelium defunctorum, alia vivorum. Lege Cypriani epistolam 34. & Dionysii librum de cælesti Hierarchia cap. 3. Merito itaque in Synodo Atrebatensi damnati sunt quidam Hæretici, asserentes, solis Apostolis & Martyribus venerationem ab Ecclesia impendendam. Etsi enim Confessores *non senserint gladium, tamen per vitæ meritum Deo digno martyrio non privantur : quia martyrium non solùm effusione sanguinis, sed abstinentia peccatorum perficitur : & ipsi gloria Martyrum non carent ; quia & voto & virtute, & potuerunt esse martyres, & voluerunt.*

Socrates lib. 8. cap. 19.

Hist. relig. cap. 3.

Cap. 10.

Cap. 13.

Ibid.

Aug. de Virgi. cap. 45.

Idem sermo. 17. de verbis Apost.

Spicil. to. 13. pag. 47.

98. Hunc honorem sive Martyribus, sive Confessoribus tribuere Episcoporum erat, (ut Bellarminus ipse agnoscit) in sua cujusque ecclesia. Id verò fiebat tum communi populi consensu, tum erectione altaris vel oratorii super eorum tumulum, tum denique corporum elevatione. De oratoriorum erectione perspicua jam loca retulimus ex Socrate, Sozomeno & Theodorito : quibus fidem facit Ammianus Marcellinus, tametsi profanus. *Dilaniata*, inquit, *cadavera peremptorum camelis imposita vexit ad litus* gentilium multitudo, *iisdemque subdito igne crematis, cineres projecit in mare*, nempe Dracontii & Diodori, *id metuens, ut clamabat, ne collectis supremis ædes iis construerentur ut reliquis, qui deviare à Religione compulsi, pertulere cruciabiles pœnas ad usque gloriosam mortem intemerata fide progressi; & nunc*

Ammi. lib. 22. cap. 11.

Martyres

Martyres appellantur. Hinc apud eumdem auctorem basilicæ Christianorum à gentilibus *sepulcra* dictæ sunt. Atque ob eam fortasse rationem cautum est, ne iis in locis, in quibus dubium esset aliquos non sanctos fuisse sepultos, oratoria construerentur, ne videlicet inter sanctos ignoti ejusmodi homines colerentur: & Gregorius M. permittit sanctæ Agathæ reliquias in ecclesia quadam collocari, *dummodo nullum corpus ibi constet humatum.* Leo Marsicanus in Chronico Casinensi testis est, oratorium fuisse constructum *supra corpus Landenolfi Principis,* qui innocens trucidatus fuerat, & miraculis coruscare dicebatur. At verò cùm in una eademque ecclesia diversa sanctorum corpora humata essent, singula singulis erecta sunt altaria, ut suus cuique honor competeret. Tredecim in una ecclesia erant Gregorii M. ætate. Denique falso illi martyri apud Severum Sulpicium in vita sancti Martini, *altare à superioribus Episcopis constitutum habebatur:* quod sancto Mayolo Abbati Cluniacensi paullo post ejus mortem, atque sancto Romualdo *post quinquennium ab ejus obitu* concessum est, testante Petro Damiani. Ritum describit Prudentius de sancto Vincentio ita canens:

Ibid.
Greg. M. lib. 2. epist. 9. Ind. 10.
Id. lib. 1. epist. 52.
Chron. Casin. lib. 2. cap. 57.
Greg. M. lib. 5. epist. 50.

Sed mox subactis hostibus
Jam pace cunctis reddita;
Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.
Subjecta nam sacrario,
Imamque ad aram condita,
Cælestis auram muneris
Perfusa subtus hauriunt.

Ejusmodi altarium seu oratoriorum erectionem consequebatur festivitas in honorem sanctorum ab Episcopis instituta, de quibus Tertullianus in libro de Corona militis cap. 3. Cyprianus in epist. 34. & 37. Eusebius lib. 4. cap. 14. & alii. Confer observationes hac de re nostras in Præfatione sæculi 2. ubi Martyres in cœmeteriis, priusquam oratoria condere liceret, sepultos & cultos fuisse demonstratur. Ibidem etiam animadvertere licet Sanctorum tumulos ædiculis superstructis, quas *ciboria, fredas, & repas* appellabant: quo in genere insignis fuit Epiphanii Ticinensis Episcopi tumulus, à vetusto auctore descriptus in hunc modum. *Primo sancti Patris sepulcrum sollerti diligentia usquequaque perlustrantes, vident quod hypogeo specu ad quinque pedes sarcophagus, ut pòst claruit, infossus, desuper marmore fulciebatur, quadrato insuper adhuc muro exstructo. Columna quoque nihilominùs marmorea, altaris vice ejus honori dicata simul & nomini, caput versus stabat erecta, basis parte sarcophagum occupans, ut geminam præstaret gratiam, decorem scilicet & munimen.* Ita sancti Epiphanii sepulcrum sæculo X. se habebat Ticini, quo tempore ejus corpus Hildenesheimum translatum memoratur, Ottone M. imperante.

Præfat. Sæc. 2. num. 44. & seq.
V. sup. pag. 89. n. 75. & seq.
Brouver. Sidera Germ. to. 2. pag. 78.

99. Ad elevationem corporum quod attinet, non tam antiqua est ejus institutio ad canonizationem, quin & ritus diversus. Sanctorum tumulos ornari primùm mos erat. Cùm verò ad elevationes ventum est, non in summum locum, sed super pavimentum erecti sunt loculi sanctorum. Id de sanctis Agricola & Vitale apud Bononiam Italiæ urbem crucifixis tradit Gregorius Turonensis Episcopus, *quorum sepulcra super terram sunt collocata.* Ita etiam Lindisfarnenses corpus sancti Cuthberti Episcopi è tumulo efferre volentes, rem ad Eadbertum antistitem referunt, isque annuit eo pacto, ut sacra ejus ossa *in novo recondita loculo, in eodem quidem loco, sed supra pavimentum digna venerationis gratia locarent* teste, Beda. Huc spectant quæ ad vitam sancti Othmari adnotavimus, sed maximè in Præfatione sæculi III. * ubi hoc

Beda lib. 4. c. 30.
Sæc. 3. parte 2. p. 161.
* Num. 103. sup. pag. 158.

argumentum fusè tractatum est. Aliorum corpora extra ecclesiam sepulta, novis induta vestibus in ecclesiam inferebant, & novo tumulo ad eum modum recondebant, ut de sancta Ethildrita idem auctor memorat. Alia exempla retulimus aliàs. Translationibus de loco in locum, ne causâ nundinationis id fieri contingeret, occurrit Carolus Magnus, condito Capitulari ad annum DCCCI. de sanctis noviter inventis, ut nisi *Episcopo probante*, minimè colerentur, *salua de hoc & de omnibus ecclesiis canonica auctoritate.* Et Concilium Moguntinum anni DCCCXIII. in canone 51. *Deinceps verò corpora sanctorum de loco ad locum nullus præsumat transferre sine consilio Principis, vel Episcoporum & sanctæ Synodi licentia.* Id observatum in translatione corporis sancti Hucberti, ex urbe Leodico in monasterium Andaginense translati Adalbaldi Coloniensis Archiepiscopi permissu, annuente Ludovico Augusto, qui rem ad Patres Aquisgrani tunc congregatos retulit. Hæc anno DCCCXXV. contigêre. Ante Biennium sancti Ursmari Abbatis Laubiensis *elevatio facta est jussu & permissu ejus, qui tum erat Cameracensis Episcopus*, scilicet Halitgarii; *expletaque elevatione, diem illum festivum duxêre*, ait Folquinus in Chronico Laubiensi, *& posteris celebrem esse sanxêre.* Eodem fere tempore id est anno DCCCXXVIII. *consulto Stephano reverentissimo Tarvennensis Ecclesiæ Episcopo*, elevatum est corpus sancti Folquini ejusdem sedis Antistitis; *elevatisque sancti corporis membris, in loco tumuli altare constructo, diem illam omnibus cantibus & gaudiis duxêre festivam.* Et anno DCCCLXV. sancti Othmari Abbatis elevatio, annuente Salomone Episcopo Constantiensi & Synodo, facta est. Denique sub annum DCCCCL, referente Balderico in Chronico Cameracensi, cùm Hadulfi Episcopi sanctitas multis portentis ostensa esset, ædituus Engramno Episcopo rem propalavit: *qui testem idoneum animadvertens, sanctum corpus levavit, & verbo facto ad populum beati Hadulfi sollemnia in numero sanctorum notificavit.*

Bed. lib. 4. c. 19.

Sæc. 4. part. 1. pag. 296.

Spicil. to. 6. pag. 554.

Sæc. 4. part. 1. pag. 629.

Sæc. 3. parte 2. p. 164.

Bald. lib. 1. cap. 35.

100. Ab eo tempore Romani Pontificis auctoritas ad religiosa ejusmodi facta requiri cœpit à nonnullis: sed ita tamen, ut Episcopi, præsertim metropolitani, aliis in locis antiquam hac in re facultatem retinerent. Scio Bellarminum & alios id altiùs referre, nempe ad Pontificatum Leonis III. qui sanctum Suidbertum Episcopum regnante Carolo Magno sanctorum catalogo adscripsisse fertur. Editæ sunt apud Surium litteræ tum Rixfridi Trajectensis ad Rhenum Episcopi ad Ludgerum Monasteriensem, petentis, *ut modum & ordinem elevationis & canonizationis* istius scriptis mandaret: tum ipsius Ludgeri id ipsum exsequentis. Verùm has litteras ficticias esse demonstravimus in Sæculo III. Non majoris momenti esse videtur sancti Albani martyris canonizatio, quæ ab Hadriano Papa anno DCCXCIV. per Offam Merciorum Regem obtenta dicitur apud Spelmannum: tum quia longe ante istud tempus Albanus pro sancto martyre habebatur, teste Beda: tum quia hæc narratio nullo legitimo innititur testimonio, immo (ut quidem videtur) falso. Nam in libro de vita Offæ secundi apud Matthæum Parisium, Offa dicitur convenisse Pontificem, non ad sanctum Albanum inter sanctos referendum; sed *ad canonizandum & privilegiandum* ejus monasterium *auctoritate Romani* Pontificis. Vero propiùs accedit id, quod Ekkehardus de beato Othmaro Abbate scribit, eum *auctoritate Romani Pontificis in sanctum levatum* fuisse. Quamquam hunc auctorem habita ratione sui temporis, nimirum sæculi XI, quo Romani Pontificis suffragium in levandis sanctorum corporibus requiri solebat, locutum fuisse inde colligitur, quòd Iso monachus, hujus elevationis oculatus & accuratus scriptor, eam à Salomone Constantiensi Episcopo factam memoret, nulla Romani Pontificis mentione facta, ut suo loco monuimus. Nec refero istuc testimonium Egilwardi monachi de translatione sancti Burchardi Episcopi Herbipolensis cum consensu Benedicti VI. & Im-

Sæc. 3. part. 1. pag. 248.

Spelm. to. 1. Conc. pag. 309.

Pag. 18. col. 2.

Sæc. 3. part. 2. p. 153. & 164.

Ibid. pag. 717.

peratoris ab Hugone Episcopo facta, quoniam non ad canonizationem, sed ad translationem propriè pertinet.

101. Primum itaque indubitatæ fidei monumentum de sollemni per Romanum Pontificem canonizatione invenimus diploma Johannis XV, qui in frequenti Episcoporum conventu, ad preces Liutolfi Episcopi Augustani, Udalricum ejusdem ecclesiæ Episcopum in sanctorum album retulit anno DCCCCXCV. Has Johannis litteras damus integras in fine vitæ sancti Udalrici: sed fragmentum huc adducere juvat ad probandam canonizationis formam. *Cùm conventus esset factus in Palatio Lateranensi pridie Kalendas Februarias, residente Johanne sanctissimo Papa cum Episcopis & Presbyteris, adstantibus Diaconibus & cuncto clero, surgens reverentissimus Liutolfus Augustæ Episcopus inquit. Domine sanctissime Præsul, si vobis placet, & omnibus Episcopis & Presbyteris hìc residentibus, libellus quem præ manibus habeo, coram vobis legatur de vita & miraculis venerabilis Udalrici, sanctæ Ecclesiæ dudum Episcopi, & quid libitum fuerit vobis decernatur.* Iis perlectis sanxit Pontifex, *quatenus memoria Udalrici jam præfati venerabilis Episcopi, divino cultui dicata exsistat, & in laudibus Dei diutissimè persolvendis semper valeat proficere.* Id verò à Liutolfo ea ratione factum existimamus, ut sancti Udalrici cultus, quem ipse in sola Augustensi ecclesia instituere poterat, latiùs propagaretur auctoritate Romani Pontificis. Quod alii postea in religionem verterunt.

102. In Gallia quidem Richardus Corbeiæ Abbas, *missis ad Johannem XX. legatis*, ut scribit Gerardus, Adalhardi Abbatis elevationem fieri impetravit anno MXX. quod etiam de Paschasio Radberto concessum est anno MLXXIII. In Alamannia verò Nortperus Abbas ad sanctum Gallum, *adminiculante Henrico Imperatore, & conjuge ejus Agnete, hoc obtinuit apud dominum Apostolicum, Clementem secundum, recitata vita beatæ Wiboradæ ejusque miraculis, de tamdiu neglecta re ab ipso Papa redargutus, quatenus ipsam, præeunte Theoderico Constantiensi Episcopo, canonizaret; & pro sancta haberi præciperet, & anniversarium ipsius diei sollemnizandum institueret*, ut scribit Burchardus monachus in cap. 6. Sub hæc Leo IX. anno MLIII. Gerardum Tulli Leucorum Episcopum, Sanctis adnumerari præcepit *annuente ac laudante Synodo Lateranensi*, decernens, ut ex hoc sanctus haberetur, colereturque IX. Kalendas Maïas tam Tulli Leucorum, quàm ubique terrarum, sicut ceteri Sancti. Litteras Pontificias habes ad calcem hujus libri. Wolfgangum item Ratisponensem Antistitem eodem honore decoravit idem Pontifex; cujus item permissu elevatum est corpus sancti Bertini, tametsi inter sanctos jam honorati, ut in Sæculo III. Benedictino legitur. *Sæc. 3. part. 1. pag. 147.*

103. Successit canonizatio Petri Anagniensis Episcopi per Paschalem II, qui compertis ejus piè factis atque miraculis per Brunonem Signiensem Episcopum, ejusdem *natalem tertio nonas Augusti sanctorum catalogo congruè celebrem* recoli mandavit anno MCV. Post quindecim annos Udalricus Constantiensis Episcopus vitam cum miraculis sancti Conradi ejusdem sedis Episcopi litteris mandavit, præmissa epistola ad Callistum II. in qua dicit, *se pro ejusdem Conradi gloria, ut moris est ecclesiarum, canonizanda*, Sedem apostolicam crebris interpellasse litteris, idque tandem responsi accepisse: *Vitam ejus in Concilio Generali recitandam & comprobandam: testes insuper signorum, quæ per eum fiebant seu facta sunt, adhibendos*: quod ipse hoc libro præstiterit. Ubi observandum quod dicit de more jam recepto consulendi Sedem apostolicam super Sanctorum canonizatione; & de examine quod hac de re in Conciliis generalibus fieri deberet: quod totidem verbis repetit Eugenius III. infra. Postea Innocentius II. anno MCXXXIV. Hugonem Gratianopolitanum *cognitâ vitâ ejus, & auditis quæ* per eum *fiebant miraculis, Archiepiscoporum, Epis-*

Baron. ad Ann. 1105.

Boll. tom. 1. April. p. 1..

coporum, & Cardinalium, atque aliorum communicato consilio, ipsum inter sanctos & electos honorari præcepit, & diem assumtionis ejus sollemniter celebrari. Idem Pontifex *audita vita laudabili beati Sturmii Abbatis Fuldensis, cognitis etiam ex parte miraculis* ejus, *attestatione Episcoporum, qui de partibus Teutonicis advenerant, in plenaria Synodo apud Lateranum congregata, communicato consilio Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, atque Abbatum, eumdem beatum virum inter sanctos & electos honorari præcepit, & diem depositionis ejus cum gaudio sollemniter celebrari* anno MCXXXIX. De Henrico I. Imperatore exstant apud Gretserum Eugenii III. litteræ, qui Canonicorum Bambergensium petitionibus (*tametsi hujusmodi petitio, nisi* IN GENERALIBUS CONCILIIS *admitti non soleret*) *auctoritate tamen S. R. E. acquiescens, Archiepiscoporum & Episcoporum, qui præsentes aderant, communicato consilio*, Henrici *memoriam inter sanctos de cetero fieri, & anniversarium ipsius diem sollemniter celebrari constituit* anno MCLII. Hæc sunt insigniores canonizationes à Romanis Pontificibus factæ ante Alexandrum III, qui earum potestatem sibi suisque successoribus reservavit primus & post eum Innocentius III. quo ex tempore ab Episcopis nulla celebrata legitur.

Sæc. 3. Bened. part. 2. p. 285.

Gretz. de divis Bamberg. pag. 63.

104. Per illud autem intervallum temporis, nempè à sæculo X, quo Pontifices Romani suam in sanctis canonizandis auctoritatem interposuere, ad Alexandrum III. nihilo minus Metropolitani antiquum morem quodammodo retinuerunt, tum annuendo simul cum Papa sanctorum elevationi & canonizationi, tum etiam sola sua auctoritate utrumque pro sua ecclesia præstando. Unde invento corpore sancti Bertini, cum Bovo Abbas Sithiensis, consulto proprio Episcopo, de hac inventione & de scribendo super ea libello certiorem fecisset Widonem Remensem Antistitem, is mandavit, ut cùm hæc descripta essent, sibi referrentur; iisque relatis præcepit, ut sancti Bertini corpus levaretur, uti Leo IX. annuerat. Idem contigisse puto erga sanctum Angilbertum, cujus vita & miracula ab Anschero Abbate ad Radulfum Remorum Antistitem directa sunt. Quid actum sit in elevatione corporis sancti Guiberti fundatoris Gemblacensis, docet relatio à nobis edita suo loco. Nempe anno MXCIX. Sigebertus monachus, obtenta Abbatis sui facultate, rem ad Otbertum Leodicensem Episcopum refert. Deinde *ab Henrico Archidiacono causa defertur Frederico Coloniensium Archiepiscopo*, qui *in Synodo generali* negotio discusso, tandem postulatis annuit: ubi *Synodi generalis* nomine intelligitur conventus præcipuorum ecclesiæ Coloniensis Sacerdotum, aut ejus suffraganeorum. Insignes verò præ ceteris sunt litteræ Hugonis Archiepiscopi Rotomagensis de elevatione sancti Gualterii Abbatis Pontisarensis anno MCLIII. datæ, in quibus Archiepiscopus commemorat, *invitantibus, immo & cogentibus miraculis, missa super hoc legatione & assensu magnifici Remorum Archiepiscopi Samsonis, & aliquorum Galliæ Pontificum*, Theobaldo Parisiensi, ejusque æquivoco Silvanectensi præsentibus, sancti Gualterii reliquias à se levatas & translatas fuisse, concessis insuper indulgentiis in eorum gratiam, *qui ipsius beati Gualterii beneficia implorarent.* Appositè ad hunc locum Gerardus Episcopus Cameracensis in Synodo Atrebatensi ad annum MXXV, cap. II. ubi relato S. Martini facto in falsum martyrem, hæc subdit: *In talibus igitur locis, si quid huic simile evenerit, de quo majorum memoria nihil certum ferat, interdicant sanctificationes, ne ritu* (sic legendus hic locus mendosus in editis) *gentilium fana idolorum antiquitus constructa pro sacris venerentur: neve sepultis temere divina solvantur, nisi per provincialem Episcopum vita sepulti examinetur, si secundùm Evangelium Christi fuit.*

Sæc. 3. part. 1. p. 154.

Ibid. pag. 163.

Sæc. 4. part. 1. pag. 123. & 130.

Hic pag. 311.

105. Itaque à sæculo X. inquisitio de piorum meritis & miraculis facta est tum per Romanos Pontifices, tum per Episcopos & Archiepiscopos; & visis scriptis

datum diploma Pontificium vel episcopale ad eorum sanctitatem sollemni modo declarandam. Jam verò Alexander III. id tamquam unam ex majoribus causis ad Romanum Pontificem pertinere edixit. Is pios complures vitâ functos hoc honoris titulo affecit, Eduardum Angliæ Regem anno MCLXI, itemque Theobaldum eremitam Vicentinum; Thomam Cantuariensem Archiepiscopum anno MCLXXII, & post biennium Bernardum Abbatem Clarævallensem, qui primus Cisterciensium sollemni hoc more in sanctorum album relatus est.

106. Ab eo tempore certi ritus ad eam celebritatem adhibiti sunt: quorum specimen in canonizatione Bernwardi Episcopi Hildenesheimensis legere licet. Alia formula recentior exstat apud Spelmannum in tomo 2. Angliæ Conciliorum. Varias varii postea tradiderunt auctores, Jacobus Castellanus, Angelus Rocca, & alii, quos omnes uno volumine majori Carolus Felix de Matta suo modo complexus est anno MDCLXXVIII. Gravissimè Gregorius IX. in bulla pro canonizatione S. Antonii de Padua. *Ad hoc ut sanctus habeatur apud homines in Ecclesia militante, duo sunt necessaria, virtus morum & veritas signorum, merita videlicet & miracula, ut hæc & illa sibi invicem contestentur: cùm nec merita sine miraculis, nec miracula sine meritis plenè sufficiant ad perhibendum inter homines testimonium sanctitatis.* Sed hæc præter nostrum institutum: ad Indulgentias, quæ Sanctorum canonizationi non rarò conjunctæ sunt, veniamus.

Browver. Sidera German. pag. 57. & seqq.

Spelman. to. 2. Conc. pag. 713. & apud Jacob. de Grassiis Decis. aur. parte 2. l. 2 cap. 13.

107. Indulgentiarum triplex quasi gradus considerari potest: unus tempore Apostolorum, qualis fuit relaxatio ab excommunicatione incesto illi Corinthio inflicta per Apostolum Paulum: secundus tempore Martyrum, cùm ad eorum preces publica quibusdam pænitentia remittebatur: tertius sub defectum pænitentiæ publicæ, quæ sæculo IX. non parum minui cœpit. Ab eo tempore datæ sunt ad remissionem pœnæ peccatis impositæ, aut debitæ, quædam Indulgentiæ, aliæ aliis ampliores. Vigebat tamen per ea tempora pænitentiæ publicæ usus: sed ea redimi vel Missis aliisque suffragiis, vel eleemosynis, vel sacris peregrinationibus aut piis operibus poterat. Patribus Concilii Cloveshoviensis anno DCCXLVII. visa est nova pænitentiæ per eleemosynas redemtio, *nova adinventio, periculosa consuetudo.* Quapropter *non sit*, inquiunt, *eleemosyna porrecta ad minuendam vel mutandam satisfactionem per jejunium & reliqua expiationis opera, à Sacerdote Dei pro suis criminibus jure canonico indictam: sed magis ad augmentandam emendationem suam, ut eo citiùs placetur divinæ indignationis ira, quam suis provocavit sibi propriis meritis.* Totum hoc Capitulum, scilicet 26, integrum esset referendum, nisi brevitati studeremus.

108. Prævaluit tamen paullatim ejusmodi redemtio pænitentiæ; sed postea compendiosior visa est Indulgentiarum via. Istæ mortuis primùm concessæ videntur. Nam Johannes Papa VIII. Indulgentiam his qui in bello contra paganos anno DCCCLXXVII. occubuerant, vel in futurum occumberent, concessit; eamdemque gratiam à Johanne IX. petierunt Bajoariæ Episcopi pro Arnulfo Imperatore mortuo, cujus animam ipsius auctoritatis potestate absolvi postularunt. At vivis Salomon Constantiensis Episcopus in Cœna Domini *indulgentiam dedisse* perhibetur apud Ekkehardum; id est absolutionem, quæ in Cœna Domini quotannis ab Episcopo impertiri solebat.

Epist. 30.

Metrop. Salisb. to. 1. pag. 47.

Goldast. pag. 47.

109. Sed alia Indulgentiarum notio, cum peccatorum pœna vel partim, vel omnino remittitur: unde Indulgentiæ plenariæ, vel ad certum tempus definitæ. Sergius II. *indulgentiam trium annorum & trium quadragenarum* omnibus, qui ecclesiam sanctorum Sylvestri & Martini visitassent, concessisse traditur. Sed vereor ut explorata sit hac de re auctoritas, quam ex marmorea tabula Baro-

nius descripsit ad annum DCCCXLVII. Indulgentias quidem sequenti sæculo legimus, sed non hoc modo definitas. Certior est illa, quam Solomon Constantiensis Episcopus à Papa accepit. Ille ob procuratam trium adversariorum suorum necem Romam petiit, *veniam* petiturus. A Papa *verò benignè susceptus, cùm ibi supplicans aliquamdiu moraretur, indulgentiam sibi ab eo plorans petiit. Tandem ab Apostolico indulgentiam adeptus* domum revertitur. Eamdem gratiam Udalricus Augustensis Episcopus accepisse memoratur apud Gerardum. Is quippe Romam ultimo profectus, *votorum antea ibi dispositorum promissionibus devotissimè expletis & gravissimorum emolumentorum & Indulgentiarum donis acceptis reversus est.* Ita indefinite tunc temporis Indulgentiæ concedebantur, sequenti sæculo ad certum tempus, vel in perpetuum & quidem passim occasione dedicationis Ecclesiarum. Benedictus IX. anno MXL. indulget, ut *omnis pænitens*, qui ad limina ecclesiæ sancti Victoris Massiliensis recens dedicatæ *tritis passibus* venerit, ecclesiæ fores sibi pateant, & indultis *facinoribus peccaminum, omnium criminum squaloribus absolutus*, libere ad propria lætus redeat, *eo scilicet tenore ut transacta peccata sacerdotibus confiteatur, & de reliquo emendetur.* At celebris præ ceteris & plena fuit Indulgentiarum gratia ab Alexandro II. impertita in dedicatione ecclesiæ Casinensis, nempe tam iis quos tunc præsentes esse contigerat, quàm omnibus qui per octo continuos dies eò conventuri essent *confessorum peccatorum absolutione* concessa. Urbanus II. anno MXCVIII. Andegavos profectus est. *Tunc in Septuagesima*, inquit Fulco Comes, *dedicata est* ecclesia S. Nicolai *ab ipso* Papa: qui *edicto* jussit, *ut in eodem termino, quo dedicationem fecerat, Indictum publicum celebraretur unoquoque anno apud S. Nicolaum, & septima pars pænitentiarum populo convenienti ad illam celebritatem dimitteretur.* Idem factum anno MCXX. à Callisto II, qui dedicata Maurianensi prope Stampas ecclesia, *annuam peccatorum remissionem in dedicationis anniversario constituit.* Anno MCXLVI. Eugenius III. ad ferendas locis sacris suppetias Fideles animavit Indulgentiæ plenariæ beneficio, ut *omnium, de quibus corde contrito confessionem fecissent, indulgentiam obtinerent*, teste Bernardo, qui alibi eam *largissimam* appellat. Sæculo insequente *pænitentibus & confessis quadraginta dies de injunctis pænitentiis* ab Innocentio III. relaxati his, qui ad S. Dionysium, reliquias S. Dionysii Corinthiorum Episcopi veneraturi, accederent, uti Guillelmus Nangius testatur. Verùm Concilium Lateranense anni MCCXV. sub eodem Innocentio Indulgentiarum frequentiam cap. 62. improbat, *quia*, inquit, *claves Ecclesiæ contemnuntur, & pænitentialis satisfactio enervatur.*

(Ekkehard. p. 1. pag. 25. — Udalric. Vita num. 61. — Chron. Casin. lib. 3. cap. 31. — Spicil. to. 10. pag. 396. — Chesn. to. 4. p. 369. — Bernard. epist. 322. num. 5. V. epist. 344. — Spicil. to. 11. p. 501.)

110. Denique ex eodem auctore Bonifacius VIII. anno MCCC. *indultum faciens concedit plenam indulgentiam peccatorum omnium cunctis verè pænitentibus & confessis, accedentibus per anni præsentis spatium, & per quemlibet affuturum annum centesimum ad beatorum Apostolorum Petri & Pauli basilicas urbis Romæ voto peregrinationis humiliter & devotè.* Eadem Indulgentia *omnibus verè pænitentibus* concessa est singulis quinquagenis per Clementem sextum anno MCCCL, testante Nangii Continuatore: quod demum ad singulos annos viginti quinque extensum est. Plenariæ id genus Indulgentiæ postea concessæ pro felici promotione cujuslibet Pontificis & qualibet gravi causa, sed addita sacræ communionis conditione. Nec omittendum hoc loco quod Clemens sextus anno MCCCXLVIII. *absolutionem à pœna & culpa ex peste decedentibus, per suos Confessores* impertitur. Alias Clementis V. Indulgentias lege sis in Spicilegii tomo IV.

(Ibid. p. 809. — Spicil. to. 4. pag. 285. 290. & 295.)

111. Episcopi etiam jamdudum Indulgentiarum concessione usi sunt. Inter primos Pontius Arelatensis Antistes anno millesimo, cum Montis-majoris ecclesiam dedicasset, hanc gratiam ei largiri voluit *cum suorum Canonicorum assensu*.

ut si aliquis in eam veniens fuerit talis, qui *per indictam sibi pœnitentiam non introeat ecclesiam, nec communionem sacri corporis Christi aut osculum pacis accipiat, nec capillos sibi tondat aut radat, nec linum vestiat, nec spiritales filiolos de sancto fonte suscipiat; nec feria secunda, aut quarta, aut sexta aliquid gustet præter panem aut aquam:* (quæ sunt pænitentiæ publicæ signa) *hic talis ad jam dictam ecclesiam si venerit, in die videlicet dedicationis ejus, aut semel in anno cum sua vigilia, ei adjutorium dederit ad opera ecclesiæ sanctæ Mariæ, quæ modo noviter construitur in prælibato monte; ex parte Domini nostri Jesu Christi & ex nostra sit absolutus ab ipso die, quo suam vigiliam fecerit, de tertia parte majorum peccatorum, unde pænitentiam habet acceptam, usque eo ad ipsum diem revertentis anni, vel datarum, in quo dedicatio celebrabitur prælibatæ ecclesiæ: & habeat licentiam intrandi in totas ecclesias per totum ipsum annum, communicandi & pacem accipiendi, & tondendi & radendi, & lini vestiendi, & filiolos de sacro fonte suscipiendi, excepto Quadragesimali tempore & jejuniis de quatuor temporibus. Et si tres dies de septimana sunt ei vetati per pænitentiam, unum reddimus ei: & si unus, illum reddimus ei tali tenore, ut pascat tres pauperes.... Denique illos qui de minoribus peccatis sunt confessi, & habent acceptam pænitentiam, si venerint ad dedicationem prædictæ ecclesiæ, aut semel in anno cum sua vigilia, & cum adjutorio ad opera sanctæ Mariæ; absolvimus de una medietate acceptæ pænitentiæ usque ad unum annum, vel datarum, in quo dedicatio celebrabitur prædictæ ecclesiæ.* Hæc fusiùs ex Pontii epistola referre visum est, quòd multum conferant ad hoc argumentum illustrandum: cetera quæ sequuntur consulat qui volet. *Spicil. to. 6. pag. 427.*

112. Ejusdem ferme tenoris est alia epistola Rajambaldi Episcopi pro dedicatione ecclesiæ sanctæ Mariæ de Correno, ut *pænitenti, qui ad eam in consecratione ejus advenerit, tertiam partem pænitentiæ* remittat Episcopus, & *ecclesiam*, id est ejus ingressum, *usque ad caput anni* ei reddat & pacem, simulque facultatem incidendi capillos &c. quæ ad annum MLXV. referuntur. Hanc verò potestatem Raiambaldus *à sancto Petro* se accepisse dicit. Paullo aliter Anselmus Mediolanensis Pontifex, post dedicationem à se factam ecclesiæ sancti Sepulcri, inter alia statuit, ut octo diebus ante recurrentem sollemnitatem & octo postea, *esset pax & tregua per totum Comitatum*, ut quicumque ad ipsum Domini sepulcrum ire non potuerit, & ad istam ecclesiam accesserit, *remissionem suorum tertiæ partis delictorum habeat.* Actum anno MC. Insignes sunt hac de re Hugonis Rotomagensis Pontificis litteræ de elevatione corporis sancti Gualterii Abbatis Pontisarensis. Ea enim occasio *de pænitentiis criminalium, quæ septennio concluduntur, piè confitentibus & verè pænitentibus annus integer, & reliquorum annorum pars tertia relaxatur. His verò qui annorum quatuordecim pænitentiam susceperunt, duo anni integri, & residui temporis pars tertia condonatur: viginti autem annorum tres anni, & residui temporis pars tertia. De pænitentiis verò quadraginta annorum & ampliùs totam medietatem remittit, & reliquorum annorum partem tertiam condonat. De parvulis verò qui baptizati, vel sine baptismo infra septem annos mortui sunt per negligentiam parentum, pænitentiam parentum ipsorum remittit, excepta sexta feria in hebdomada: in qua etiamsi pænitens ad ecclesiam accesserit, qualem caritatem ei Presbyter suus dederit, talem habeat. Si verò infirmus fuerit, aut mulier prægnans vel debilis quæ jejunare non posset dicat septies* Pater noster, *& faciat bonum quod potuerit. Partem denique tertiam de pænitentia minorum peccatorum remittit, sed & oblita peccata omnino condonat.* Ex quibus omnibus intelligimus, pœnas peccantibus pro gravitate criminum ad normam veterum canonum etiam tunc fuisse impositas, à quibus Indulgentiarum beneficio relaxatio tribuebatur.

Ibib. pag. 441.

Puricel. pag. 481.

113. Præter dedicationem ecclesiarum & cultum quorumdam sanctorum specialem, alia fuit etiam causa instituendi Indulgentias, nimirum constructio ecclesiarum. Illud verò observatione dignum in lib. 2. de vita sancti Stephani Abbatis Obazinensis apud clarissimum Baluzium, quòd cum Abbas piissimus ecclesiæ suæ jactis fundamentis urgeretur ab Episcopo, ut ad tanti operis supplementum, „ *sicut fere cunctis* „ *ædificantibus mos, est, populos commoneret litteris indulgentiarum largitate refertis:* „ tamen ei vir sanctus *numquam ei acquiescere voluit, dicens: Nos talem consuetudi-* „ *nem introducere nolumus, ut populis scandalum & nobis ignominiam adquiramus,* „ *circumeundo ecclesias, ostendendo beneficia, Indulgentias largiendo, quas dare non* „ *poterit nisi solus Deus.* Cùm verò idem domum novam alibi ædificare vellet, à quibusdam compulsus est commonitorias ejusmodi litteras à loci ejus Episcopo postulare, ut domui illi ædificandæ populus beneficia impertiret. Episcopo annuente, litteræ scribi cœptæ. „ *Cumque ventum esset ad Indulgentiarum locum, mandat Ab-* „ *bati, quantum indulgentiæ his, qui in hac fraternitate se mitterent, vellet adscribi:* „ *cui ille ita remandavit: Nos, inquit, Domine, nostra adhuc premunt peccata, nec* „ *possumus levare aliena. Quod audiens Episcopus lætus erubuit*, & viri Dei factum magnopere laudavit, ut certè merebatur tantus animus, à cupiditate adeo alienus.

Miscel. to. 4. pag. 30. & seqq.

114. Quod audis postulasse Episcopum, *quantum Indulgentiæ* Abbas vellet litteris adscribi: illud forsan ob id factum est, quòd tunc Indulgentiæ gratiam augere penes Episcopos staret. Postea verò ad quadraginta dies hæc potestas contracta est ante annum MCCLXXXIV. Ipso namque anno Simon Bituricensis Archiepiscopus Abbatiam Angliæ diœcesis Pictavensis visitans, multis cruce signatis pro negotio Aragoniæ, *auctoritate Domini Papæ & Legati centum dies Indulgentiæ contulit, & auctoritate sua quadraginta.* Decem tantum Indulgentiæ dies ineunte sæculo XIV. Henricus Episcopus Namnetensis iis indulget, qui remanent in Missa usque ad finem: quod Daniel ejus successor verè pænitentibus & confessis approbat, dum tamen ab elevatione Eucharistiæ sanctæ usque ad elevationem calicis steterint genibus flexis. Adeo languens erat tunc temporis pietas, ut hoc stimulo indigeret! Longè ardentior erat sæculo decimo fides ac devotio sanctorum Antistitum Brunonis & Wolfgangi, qui etiam morte imminente, sacrum Viaticum toto *corpore* in terram *prostrato* susceperunt. Sed ut ad propositum revertar, etsi ad quadraginta dies passim redactæ essent Episcoporum Indulgentiæ; nihilo minus Johannes de Ordine Teutonicorum, Laconiensis Episcopus, monasterium Scuteranum diœcesis Argentinensis in Alesatia visitantibus relaxat *centum dies criminalium, & annum venialium*, anno MCCLXXXVIII. Generalis & plena est Indulgentia beatæ Mariæ de Portiuncula, ab erudito Baluzio edita in tomo 4. Miscellaneorum. Ut paucis finiam, Dominicus de Astallis, Episcopus Fundanus, nulla contritionis aut confessionis facta mentione, quadraginta dies de injunctis pænitentiis relaxat singulis Fidelibus ecclesiam beati Martini in Valle Cussa visitantibus in præcipuis anni festis: qui scilicet dictam ecclesiam, & signum crucis super imaginem beatæ Mariæ Virginis à se impressum adierint, recitatis *Pater noster* & *Ave Maria.* Sed de Indulgentiis satis. De hac salutatione, aliisque in beatam Virginem piis officiis, quæ sæculo decimo multum crevere, operæ pretium est quædam adnotare.

Ibid. pag. 211.

Jodoc. Coccius de Dagober. cap. 9.

Ital. Sac. to. 8. col. 772.

115. Etsi ab ineunte Christi Ecclesia beatissimæ Virginis Mariæ cultus receptus (ut decebat) propagatusque sit; subinde tamen incrementum accepit. Neque illud insuper habendum, quòd ex quatuor primis Conciliis unum, scilicet Ephesinum, ad asserendam ipsi Matris Dei superexcellentem dignitatem coactum sit in ecclesia eidem nuncupata, ubi multis (ut par erat) elogiis à Patribus donata est. Procedente tempore sensim in ejus honorem varia festa statuta sunt: at sæculo decimo

mo pronior in ipsam Fidelium devotio facta. Tria quippe sub id tempus instituta sunt, videlicet sabbato ejus memoria, & abstinentia à carnibus etiam extra jejunia; officium parvum; & numeratæ preces seu salutationes angelicæ ad numerum dictæ, quod *Coronam* vel *Rosarium* vocant.

116. Ante finem sæculi X. extra Quadragesimam & quatuor jejuniorum tempora, abstinentiam à carnibus sabbato non fuisse præceptam inde liquet, quòd nullus (si non fallor) veterum ejus meminit. Certè eam non præscribunt Nicolaus I. in responsionibus quarta & quinta ad Bulgaros, neque Eadgari leges capitibus 17. & 22. neque Canones Ælfrici capitibus 22. & 23. Hanc porro anno millesimo inductam fuisse tradit Glaber Rodulfus in lib. 4. cap. 5. & quidem in gratiarum actionem Deo ob redditam abundantiam & pacem, præceptumque, *ut omnibus hebdomadibus sanctione perpetua sexta die abstineretur à vino, & carnibus septima, nisi fortè gravis infirmitas compelleret, aut celeberrima sollemnitas interveniret.* Hanc constitutionem confirmavit Gregorius Papa VII. in Concilio Romano, addita etiam exceptione de *majori festivitate vel infirmitate.* Tempore Petri Venerabilis *abstinebant Dei causa ipsi mimi vel lixæ à carnibus omni sabbato*, ex lib. 6. epistola 15. Atqui tunc sabbatum beatissimæ Virgini speciali titulo dicatum erat. *Unde pulcher mos*, inquit Petrus Damiani, *in nonnullis ecclesiis inolevit, ut specialiter ad ejus honorem per omne sabbatum Missarum celebrentur officia, nisi fortè festivitas, vel feria Quadragesimalis obsistat.* Et infra. *Sabbatum enim vero, quod requies interpretatur, satis congrue beatissimæ Virgini dedicatur.* Nempe quòd *Sapientia in ea per humilitatis assumtæ mysterium velut in sacratissimo lectulo requievit.* Eamdem ob causam Sugerius singulis sabbatis peculiarem de beata Maria commemorationem instituit, uti ipsius Constitutio probat. Petr. Dam. Opusc. 33. c. 3. Cap. 4. Chesn. to. 4. pag. 546.

117. Eodem tempore parvum Deiparæ officium in usu erat. Udalricus quippe Augustanus Episcopus, unum *Cursum in honore sanctæ Mariæ genitricis Dei* quotidie recitabat. De eodem officio intelligendus Continuator historiæ Virdunensis in Berengario, qui sedit principatu Ottonis Magni. Iste Berengarius ad ecclesiam beatæ Mariæ descendens aliquando, invenit clericum quemdam solo prostratum, *beatæ Mariæ memoriam celebrantem, id est matutinarium beatæ Virginis cursum*, uti explicat Hugo Flaviniacensis Abbas in Chronico, ubi hunc clericum Bernerium vocat, ejusdem ecclesiæ Præpositum. De aliis duobus clericis, qui quotidie beatissimæ Deiparæ officium recitabant, agit Petrus Damiani in lib. 6. epist. 29. & Opusculo 10. cap. 10. Edidit ipse ejusmodi officium, vulgatum initio tomi 4. ejus operum. Urbanus II. in Concilio Claromontano statuit, *ut horæ beatæ Mariæ quotidie dicerentur, officiumque ejus diebus sabbati fieret*, ex Gaufrido Priore Vosiensi. Adi librum, qui *Gemma animæ* inscribitur, secundum; Consuetudines Cluniacenses, Petri Venerabilis statutum 60. & sequentia; Acta Cenomannensium Episcoporum in Analectorum tomo 3. cap. 38. & Matthæum Parisium in Willelmo Abbate sancti Albani vigesimo secundo: ubi beatæ Mariæ cultum & officium variè à diversis institutum invenies. Hæc enim cursim tetigisse sufficiunt ad finem properanti. Vita num. 44. Spicil. to. 12. pag. 263. Labb. Bibl. novæ to. 2. pag. 292.

118. Admonet nos hic locus agere de Salutationis angelicæ origine ac progressu, ac de pio illo precandi modo ad numerum composito, qui *Corona* vel *Rosarium* beatæ Mariæ appellatur. Minutiora sunt hæc, fateor, sed tamen majoribus præferunt lucem, ut canoni decimo Concilii Celichitensis, anno DCCCXVI. in Anglia celebrati, in quo *Beltidum* nomine Rosarium significari Spelmannus existimat, quod eruditissimus Cangius in dubium revocat.

119. Sed antequam id expendamus, de salutatione angelica quædam præmittenda sunt. Hujus duæ sunt partes; quarum una salutationem ipsam, ex verbis Ga-

briëlis Archangeli & Elizabethæ apud Lucam relatis contextam, continet; altera precationem, quâ Fideles beatissimæ Virginis suffragia, maximè in horam mortis, petunt. Illa antiquior, hæc longè recentior est. Quippe salutatio illa auctorem habere videtur Gregorium Magnum, qui in Offertorio (ut vocamus) Dominicæ quartæ Adventus, eam adhibuit. Scimus eamdem referri in Liturgiis Jacobi, & aliis vulgatis: sed à posterioribus adjectam fuisse nemo jure dubitaverit. Prima salutationis pars, quæ Angeli est, ab antiquis Patribus commendatur. Integra legitur in vita Hildefonsi Episcopi Toletani ante annos septingentos ex Hispania sub nomine Juliani Episcopi allata. In vulgari apud Fideles usu non videtur fuisse ante sæculum XI. In omnibus enim statutis, quæ cuique quid sciendum aut discendum sit explicant, sola Oratio Dominica & Symbolum Apostolorum proponuntur. Eligius in homiliis ad Populum ab Audoëno relatis: *Symbolum & Orationem Dominicam cum Fide & devotione dicite.* Ita fere apud Bedam in Epistola ad Egbertum à Waræo edita, in libello Pirminii Abbatis, apud Ahitonem seu Attonem Basileensem, Theodulfum atque Walterum in suis Capitularibus Aurelianenses sæculo IX. & X. Episcopos: ita in sermone Leonis Papæ IV. *Attendite ut parochianis vestris Symbolum Apostolorum & Orationem Dominicam insinuetis:* quæ verba repetit etiam Ratherius Veronensis Episcopus in sua Synodica. Denique non alio modo loquuntur Concilia Cloveshoviense in Anglia can. 10. & Germanica, Francofordiense, Moguntinum anni DCCCXIII, & alia. Et ne quis dicat Salutationem Angelicam, quæ Orationi Dominicæ à nostris adjungi solet, ipsius Orationis Dominicæ nomine late sumto significari; occurrit liber Precum Hemmæ Reginæ, Lotharii Francorum Regis conjugis, in bibliotheca Remigiana asservatus; in quo Oratio Dominica & Symbolum integra absque hac salutatione referuntur: uti utraque Alamannicè conversa exstant in Notkeri Balbuli Psalterio ms. & ex eo apud Goldastum. Venerabilis Beda ante Notkerum sacerdotibus idiotis *hæc utraque, & Symbolum videlicet & Dominicam Orationem, in linguam Anglorum translatam obtulit.* Id testatur ipse in epistola ad Egbertum: in qua *Fidem catholicam, quæ Apostolorum Symbolo continetur, & Dominicam Orationem* Fidelium memoriæ radicitus infigi postulat, & ab idiotis *suâ linguâ dici, ac sedulo decantari.* Denique salutatio ista Fratribus laïcis & illiteratis non præscribitur in Statutis Guigonis, sed neque in Regulis Templariorum, Carmelitarum & Minorum, nec in Testamento S. Francisci, nec demum in ritibus Humiliatorum, teste Johanne à Vitriaco. Et Guigo quidem *trecentas Orationes Dominicas* ab eis exigit pro singulis defunctis cap. 43. ubi Orationis Dominicæ non semel, nusquam salutationis angelicæ meminit.

V. Petr. Canis. lib. 3 de B. Maria cap. 10. & seq. Sec. 2. Bened. pag. 521.

Analect. to. 4.

120. Inter primos Petrus Damiani in Opusculo 33. narrat de quodam clerico qui quotidie eam recitabat usque ad hæc verba, *in mulieribus.* Qui breve Deiparæ officium frequentabant, hoc Invitatorio ad Psalmum XCIV. utebantur, *Ave Maria gratia plena Dominus tecum*, ut ex facto cujusdam clerici aquis Sequanæ merso legitur in nova sancti Anselmi operum editione. Apud Cistercienses, quorum ab initio magna fuit in sanctissimam Virginem veneratio, fratres Conversi ejus salutationem recitare solebant, sicut intelligitur ex libro, quod Exordium magnum appellatur. Attamen Usus Cistercienses eo tempore scripti præcipiunt fratribus omnibus, ut *dicto Completorio signent se, & dicto* AMEN *dicant orationem* PATER NOSTER *&* CREDO IN DEUM. Quamquam Rainaldus, Clarævallensis sub sancto Bernardo monachus, piam hanc salutationem moriens frequentasse memoratur apud Herbertum cap. 1. In Institutionibus vero sæculo XIII. collectis præcipitur, *ut nullus Conversus habeat librum, nec discat aliquid nisi tantùm* PATER NOSTER *&* CREDO IN DEUM, MISERERE MEI DEUS, *&* AVE MARIA.

Cap. 3. pag. 252.

Anselm. op. pag. 506.

Exord. mag. dist. 4. cap. 13.

Nomast. Cist. p. 185.

Instit. dist. 14. c. 2.

121. Odo Parisiensis Episcopus, Mauricii ab anno MCXCVI. successor, inter primos statutum edidit in suis Constitutionibus communibus num. 10. *Exhortentur populum semper Prebyteri ad dicendam orationem Dominicam & CREDO IN DEUM, & salutationem beatæ Virginis.* Idem omnino totidem verbis anno MCCXLVI. præscribitur à Decanis Ecclesiæ Rotomagensis apud nostrum Pomerayum. Deinceps Salutationis angelicæ precatio fere in legem evasit apud omnes.

122. Eam hora ignitegii sub concubium ter recitari Johannes XXII. Indulgentiis datis statuit. Admisit hoc decretum Synodus Senonensis anno MCCCXLVI. ita enim cap. 13. *Item auctoritate dicti Concilii præcipimus, quod observetur inviolabiliter ordinatio facta per sanctæ memoriæ Johannem Papam XXII. de dicendo ter* AVE MARIA *tempore seu hora ignitegii : in qua ordinatione conceditur certa Indulgentia &c.* Addit Synodus *triginta dies* auctoritate sua, & suffraganeorum *viginti dies* pro iis qui tunc *Pater noster* & *Ave Maria* persolverint pro Ecclesia, Rege ac regia familia regnique statu. Postea idem ritus inductus est ad matutinum tempus & mediam diem. In Synodo Vaurensi anni MCCCLXVIII. rectoribus & Curatis parochiarum sub pœna excommunicationis præcipitur cap. 127. ut circa solis ortum *pulsari faciant unam campanam* eo modo, quo ad noctem pulsari solebat : & tunc iis qui in honorem quinque vulnerum Christi Domini quinquies Orationem Dominicam, atque septies angelicam salutationem *genibus flexis* dixerint, *triginta dies de injunctis pœnitentiis* relaxantur. Postea verò hic numerus ad tres salutationes redactus est. In statutis Francisci de Puteo, Cartusiæ Majoris Prioris ab ineunte sæculo XVI. ita legimus cap. 1. *In omnibus domibus Ordinis, quæ sunt sub ditione domini Regis Franciæ, singulis diebus hora meridiei ex ordinatione apostolica pulsetur campana pro* AVE MARIA, *pro pace dicti regni conservanda, eo modo quo pulsatur hora Completorii : & singulæ personæ earumdem domorum dicant tribus vicibus* AVE MARIA, *pro quibus vice qualibet trecentos dies de Indulgentia ex indulto apostolico consequentur vere pœnitentes & confessi.* Ex quo intelligitur, hunc morem à gallia incœpisse sub initium sæculi XVI. Certè in historia monasterii nostri Parisiensis, id est sancti Germani à Pratis, apud Jacobum Brolium legitur, Leonem X. Guillelmo Briçonetto Episcopo Meldensis & Lutevensis civitatum, atque ejusdem monasterii Abbati concessisse, ad spiritualem utilitatem utriusque diœcesis suæ & suburbii sancti Germani indigenarum atque adventantium, ut quicumque ad pulsum campanæ in aurora, meridie & post solis occasum, salutationem angelicam ter genibus flexis recitaret, mille & quingentos Indulgentiarum dies singulis vicibus consequeretur.

Baluz. Conc. Narbon. pag. 383.

123. An tunc temporis jam addita esset precatio, quæ salutationi subjuncta est, merito dubitari potest, & quidem sæculo XV. nondum addita fuerat hæc appendix salutationis, quæ à *Sancta Maria* incipit. Urbanus IV. post *fructus ventris tui* addidit *Jesus Christus amen*, ut mox notabimus. Unde Johannes Cele Canonicus regularis Windesemensis, hæc verba dicere consuerat, sed addito, *qui est gloriosus Deus benedictus in sæcula.* Appendix *Sancta Maria* non reperitur in libellis precum, tam editis, quàm mss. ante annum MD. Ex editis anni MCCCCXCVIII. Parisiis apud Simonem *Vostre* Salutatio desinit in *Jesus Amen.* Item in expositione Salutationis ibidem vulgata apud Johannem Lambertum anno MCCCCXCIV. nulla fit mentio de illo additamento. Verùm in Breviario Cartusiano apud Thielmannum *Kerver* edito anno MDXXI. occurrit ante parvum beatæ Mariæ officium usque ad *pro nobis peccatoribus amen;* itemque in horariis precibus ad usum ejusdem Ordinis Parisiis apud relictam ipsius Thielmanni anno MDLI. editis. Denique in Breviario Franciscanorum apud eumdem Thielmannum anno MDXXV. impresso additur, *nunc & in hora*

Chron. Windes. lib. 1. cap. 70.

mortis amen : uti etiam in Breviario Religiosorum, qui à redemptione captivorum nomen acceperunt, excuso Parisiis anno MDXIV. Quamquam in Breviario Æduensi anni MDXL. tota hæc appendix desideratur, sicut etiam in methodo Confessionis apud Simonem Colinæum & Franciscum Stephanum anno sequenti vulgata; & ante Breviarium jussu Pii V. summi Pontificis reformatum in solo Breviario Cardinalis sanctæ Crucis occurrebat.

Bona de divina psalmod. cap. 16. §. 2.

124. Per idem tempus in sacris ad populum concionibus sola beatæ Mariæ Salutatio recitari cœpit post exordium concionis. Id Erasmus in suo Ecclesiaste, qui anno MDXXXV. typis excusus est, improbare ausus, non quo Deiparæ venerationi detraheret: sed quòd locus etiam Spiritui-sancto aliisque sanctis, de quibus conciones interdum habebantur, relinqui vellet. Ita sentiebat ille Catonianæ severitatis magister, qui hæc verba subdit. *Adde his omnibus, quòd isti admonito populo, ut invocet beatam Virginem, nihil petunt ab ea, sed tantum salutant verbis Angeli & Elizabethæ.* Quæ huc refero ad probandum, precationem *Sancta Maria* Salutationi nondum ubivis tunc fuisse adjectam. Nescio an ob superiorem censuram Erasmi Ecclesiastes relatus sit in classem librorum prohibitorum.

Erasm. Ecclesiastæ lib. 2.

125. Sed veniamus tandem ad id, cujus gratiâ hæc adducta sunt, nempe ad Rosarii originem, videamusque, an de illo mentio facta sit in Concilio Celichitensi. Rosarium constat orationibus dominicis quindecim, & salutationibus beatæ Mariæ centum quinquaginta. Corona (quam vocant) beatæ Virginis habet sex septemve decadas salutationum cum sex aut septem orationibus dominicis, pro diversa auctorum sententia de annis ejus vitæ. De Rosarii auctore variæ sunt opiniones. Alii ad S. Patrem Benedictum, alii ad Venerabilem Bedam, alii ad Petrum Eremitam, alii denique ad sanctum Dominicum Prædicatorum institutorem referunt. Si salutationis angelicæ usus nondum invaluerat (ut superiùs ostendimus) ævo sancti Benedicti, neque Bedæ; frustra ejus institutio ad illa tempora revocatur. Huc id torquent, quod Rosarium apud Anglos *Bedes* nomine appellatur, tanquam à Beda auctore. At potuit alia de causa sic vocari, puta à *Beltide :* quæ vox in Concilio Celichitensi usurpatur, & quidem pro Rosario, ut Spelmannus existimat. Concilii Celichitensis hæc verba sunt, ex cap. 10. ubi de Episcoporum exsequiis agitur. *Et postea unusquisque Antistes & Abbas* LX. *Psalmos &* CXX. *missas celebrare faciat, & tres homines liberet, & eorum cuilibet tres solidos distribuat: & singuli servorum Dei diem jejunent, & triginta diebus canonicis horis expleta synaxeos* (forte *expleta synaxi*) *& Beltidum* PATER NOSTER *pro eo cantetur*, id est recitetur. His verbis *Beltidum Pater noster* certum orationum Dominicarum numerum designari non dubitamus. Spelmannus de Rosario interpretatur, à Saxonico *Belt* quod *cingulum* significat. Verùm utrum illo tempore Rosarium esset in usu, merito addubitari potest, inquit doctissimus Cangius. Mihi verò videtur esse recentius inventum: sed tamen certum (ut jam dixi) orationum Dominicarum numerum illis verbis signari perspicuum videtur. Cùm verò de salutatione angelica, quæ Rosarii præcipua pars est, nulla ibi mentio sit; neque ad Rosarii antiquitatem ostendendam assumi potest hic locus. Certè numeratæ orationes in usu erant longè ante sæculum IX. teste Palladio, ubi agit de Paulo Ægyptio, qui trecentas quotidie orationes numeratis in sinu suo trecentis calculis recitabat. Nihil tamen vetat quo minus vocabulum *Beltis*, quod solas orationes Dominicas certo numero recitatas primò significabat, postea ad Rosarium significandum (siquidem id aliunde probari potest) usurpatum sit.

Hist. Lausiac. cap. 23. & Sozom. lib. 5. cap. 29.

Willel. Malmes. lib. 4. de Pont. cap. 4.

126. Beltidum ejusmodi specimen legimus apud Willelmum Malmesburiensem in Anglia monachum, ubi de Conventriensis monasterii fundatoribus agit, nempe

de Comite Leofrico, & de uxore ejus Godiva. *In ambabus porticibus Conventreïæ jacent ædificatores loci, præcellentissimi conjuges, quorum maximè prædicatur femina; quæ cùm thesauros vivens ibi totos conjecisset, jam jamque moritura circulum gemmarum, quem filo insuerat, ut singularum contactu singulas orationes incipiens, numerum non prætermitteret; hunc ergo gemmarum circulum collo imaginis sanctæ Mariæ appendi jussit &c.* Conditum est illud cœnobium anno MXL, dicataque ecclesia in honorem Dei & sanctæ Mariæ, cui Godivam maximè devotam fuisse Rogerius Hovedenus testatur. An inter orationes illas, quas tactis singulis circuli gemmei globulis recitabat Godiva, censenda sit Salutatio Deiparæ Virginis, non satis liquet. *Monast. Anglic to. 1. pag. 305. col. 1.*

127. Indubitatum porro ejus argumentum exstat apud Herimannum Abbatem in libello de restauratione cœnobii sancti Martini Tornacensis, ubi auctor iste ex occasione commemorans secundam constructionem Lesciensis in Hannonia monasterii, laudat ejus instauratores Theodericum de Avesniis, & Adam ejus conjugem, quæ filia erat Hilduini Comitis Roceïensis. Tum subdit, Eremitam quemdam in proxima sylva, quæ Brocheroïa vocatur, visum habuisse de Theoderico in Dei judicium postulato, quòd in bello contra Balduinum Montensem Comitem monasteria sanctæ Waldetrudis Montense & sanctæ Aldegundis Melbodiense combussisset: at sanctam Dei genitricem Mariam intercessisse, propterea quòd uxor ejus Ada *angelicam illam Salutationem singulis diebus sexagies replicaret; & vigies quidem prostrata, vigies genibus flexis, vigies autem stando, aut in ecclesia, aut in cubiculo suo, aut in aliquo secreto loco,* AVE MARIA GRATIA PLENA, DOMINUS TECUM, BENEDICTA TU IN MULIERIBUS, ET BENEDICTUS FRUCTUS VENTRIS TUI *commemoraret.* In tantum verò *id diffamatum* fuisse, *ut etiam Gosceguinus filius alterius Adæ, qui avunculo suo præfato Theoderico successerat, easdem Salutationes beatæ Mariæ quotidie replicaret, militibusque suis eas discere suaderet.* Hoc initium puto Coronæ beatæ Virginis: qam eo tempore, id est ineunte duodecimo sæculo, novam fuisse ex his Herimanni verbis intelligitur. Quod si Eremita ille idem sit cum Paulo Eremita, cui à Polydoro Virgilio inventum Rosarii tribuitur; hinc apparet, quo fundamento id dictum sit, quia scilicet hanc Adæ in beatissimam Virginem devotionem in publicum vulgavit. *Spicil. to. 12. pag. 414. & 415.* *Sæc. 3. part. 2. pag. 420.* *Polyd. lib. 5. c. 9.*

128. De Rosario, quod quinquaginta supra centum Salutationes cum quindecim orationibus Dominicis complectitur, in actis sancti Dominici, cui hoc inventum ante annos ducentos tribuitur, nulla mentio est. Thomas Cantipratensis Ordinis Prædicatorum, Dominico suppar, tres Salutationum quinquagenas, à quibusdam beatæ Mariæ devotis frequentari solitas, semel & iterum memorat: at de auctore nihil dicit. Quod de Ida Cisterciensi monacha apud Manricum legitur, eam nempe undecies centenas orationes Dominicas, totidemque beatæ Mariæ Salutationes quotidie replicasse, ad Rosarium non omnino pertinet: sed neque illa quadraginta dierum indulgentia, quæ prædictam salutationem quinquies recitantibus anno MCCCCXLII. concessa perhibetur in Chronico sanctæ Agnetis auctore Thoma Kempensi. *Institutio itaque confraternitatis* (quam vocant) *Rosarii anno* MCCCCLXXV. *facta est in alma Universitate Coloniensi per Doctores sacræ paginæ Prædicatorum Ordinis, immo potius,* inquiunt, *renovata est: quia per beatissimum Patrem Dominicum legitur prædicata, licet ad tempus fuerit neglecta ac oblivioni tradita.* Hæc & alia complura habentur in libello sub id temporis edito, in quo variæ indulgentiæ à Pontificibus Romanis concessæ leguntur his aliisque verbis. *Urbanus Papa IV. addidit ad angelicam salutationem hanc clausulam,* JESUS CHRISTUS AMEN, *largiens omnibus verè pænitentibus, contritis & confessis, ipsam devotè dicen-* *Thom. Cantip. lib. 2. cap. 29. art. 6. & 8.* *Manric. an. 1226. cap. 4. num. 8.* *Chron. S. Agnet. pag. 96.*

tibus, triginta dies Indulgentiarum: quas Johannes vicesimus secundus successor ejus confirmans adhuc triginta dies superaddidit. Ubi audis ad indulgentiam illam requiri contritionem cum confessione, quemadmodum ex statutis Cartusiensibus superiùs retulimus.

129. Alia est Camaldulensium Eremitarum Corona, ad commemorationem annorum vitæ Christi triginta tres continens Dominicas orationes, & quinque angelicas salutationes: quæ omnia dicentibus Leo X. Indulgentiarum munera concessit, ut in Regula Eremitica Camaldulensium legitur cap. 22. ubi hæc Corona fratribus Conversis præscribitur. Has minutias fortasse gravate legent nonnulli: at eas non doctis cudimus, sed piis ac minùs eruditis, quibus minimæ quæque rerum sacrarum antiquitates placent. Ad res monasticas revertor.

130. Tria tantum disciplinæ regularis capita hoc loco notare juverit. Primum est, per istud sæculum monachos nonnullos in cathedralibus ecclesiis, ubi Canonici sæculares versabantur, dignitates obtinuisse. Hujus rei testem habemus Baldricum in Chronico Cameracensi, ubi de Ansberto Hadulfi Episcopi successore. *Sequitur Ansbertus*, inquit, *vir videlicet liberalibus disciplinis eruditus, qui tunc Atrebatensis monasterii æque monachus, atque Cameracensis ecclesiæ Archidiaconus, postmodum verò pro rebus sancti Vedasti, quas in pago Baduensi providebat, Imperatori notus, culmen episcopalis cathedræ adeptus est.* Neque id caret exemplo in prioribus sæculis. Nam ut ne hoc loco repetamus quod de Insulæ-Barbaræ Abbatibus Leidradus Archiepiscopus Lugdunensis memorat; Usuardus Abbas, cui Lupi Ferrariensis epistola 80. inscripta est, idem etiam Archidiaconus erat. Singularis fuit hac de re Willeberti Catalaunensis Antistitis epistola ad Hincmarum Remensem, quem interrogat, an *ex monacho, necessitate cogente, Archidiaconum constituere* possit. Perseveravit iste ritus ad sæculum XI. quo Abbati sancti Orientii auctoritate Concilii Ausciensis anno MLXVIII. celebrati, *vices Archidiaconi in honore suo super ecclesias & clericos* tribuuntur. Et Petrus de Monte-Lauro, Cellerarius sancti Victoris Massiliensis, erat Aquensis Archidiaconus. Hi in exempla sufficiant. Nec ab re tamen erit hîc adjicere Johannem Romani sancti Martini Cœnobii Abbatem, qui labente sæculo VII. in Angliam missus est, fuisse Archicantorem in ecclesia sancti Petri, teste Beda.

(Chron. Camer. lib. 1. pag. 87. — Frodoard. lib. 3. cap. 23. — Spicil. to. 2. p. 593. — Beda lib. 1 vitæ Biscopi.)

131. Alterum notatu dignum est, monachos olim non (ut modò) sub titulo paupertatis, sed sub titulo monasterii sui fuisse ordinatos. Id patet in Concilio Londoniensi anni CMLXXI, in quo Eadgarus Rex Glastoniensi monasterio certas leges ac prærogativas concessit, atque inter alia *sanxit etiam, ut quoties Abbas loci, vel monachi, aliquos suorum sacris Ordinibus initiari decernerent, à quocumque Præsulum canonicè ordinato, aut in illius sede, aut in eodem sanctæ Mariæ Glastingensi monasterio, tam monachos quàm clericos, quos idoneos judicarent, ad titulum sanctæ Mariæ ordinari facerent.* Et ita quidem sancitum fuerat in Concilio Chalcedonensi: sed postmodum hæc disciplina mutata est. Concilii hæc verba sunt in can. 6. *Nullum absolutè*, id est sine titulo, *ordinari debere Presbyterum aut Diaconum nec quemlibet in gradu ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia civitatis, aut pagi, aut in martyrio, aut in monasterio qui ordinandus est pronuntietur.* Contrarium morem induxit Mendicantium (ut conjicimus) exemplum, & instabilitas monachorum. Hujus loci occasione observandum venit id quod in actis sancti Dunstani ad num. 29. notamus, eum nempe primò fuisse ordinatum Episcopum sine titulo, ea maximè ratione, ut regali *præsentiæ* propter sua provida consilia *jugiter adesset.*

(Concil. to. 9. col. 703.)

132. Tertium denique est, cameras singulares Sanctimonialium, quæ illo ævo alicubi in usu esse cœperant, abrogari à Waltero Archiepiscopo Senonensi, ut patet ex ejus Constitutione 4. *Item cameræ monialium omnes destruantur, nisi aliqua, quæ*

(Ibid. col. 577.)

in susceptione Episcopi necessario retineatur, vel ad infirmariam faciendam, vel alia de causa, quæ Episcopo justa & necessaria esse videatur. Hîc tamen non de cellis separatis sub eodem dormitorii tecto erectis, sed de privatis ædiculis, quas tunc sanctimoniales quædam sibi fabricari curabant, mentio est: quod quidem ex eo patet, quòd Episcopus quasdam ex illis cameris conservare posset ad suum diversorium, cùm ad eas aliquando ventitaret. Tales erant illæ Orientalium ædiculæ, Sæc. I. Bened. p. 575 num. 21. quas admittere noluit Augendus Abbas Condatiscensis ex ejus vita, ubi sic restituenda lectio in editis. *Iste etiam, refutato Archimandritarum Orientalium more, utilius omnes univit in medium. Destructis namque mansionum ædiculis, uno cunctos secum xenodochio quiescere fecit: ut quos causâ unitæ refectionis una claudebat ædicula, discretisque lectulis una ambiret & mansio.* Orientalium morem servant hodie quoque Cartusiani, & Eremitæ Camaldulenses. Disparatas illas sub uno tecto cellulas Benedictus XII. abrogavit: at eas denuo restituit nostra ætas, specie quidem majoris quietis & silentii, sed haud scio an cum majori fructu: cùm alias omnia exercitia in omnium oculis & consortio fierent. Vide sis Concilium Turonense II. can. 14. & Hæftenum lib. 12. Tractatu 1. Disquisitione 1.

133. Sed ut tandem prolixæ, & forsan tædiosæ Præfationi finem imponamus, tria tantùm addimus ad historiam nostram Francicam pertinentia. Unum est, dignitates Comitum aliorumque (quod jam alii notarunt) eo tempore jure hereditario ad posteros transiisse, maximè sub Carolo Simplice, ob languentem ejus principatum. Hujus tamen rei origo petenda est à Carolo Calvo, qui supremo vitæ suæ anno Romam abiturus, Carisiaci edidit Capitula quatuor, in quorum tertio hæc leguntur. *Si Comes de regno isto abierit, cujus filius nobiscum sit, filius noster cum ceteris fidelibus nostris ordinet de his, qui eidem Comiti plus familiares propinquiores fuerunt, qui cum ministerialibus ipsius Comitatus, & cum Episcopo, in cujus parochia fuerit ipse Comitatus, ipsum Comitatum provideant, usque dum nobis renuncietur, ut filium illius qui nobiscum erit, de honoribus illius honoremus. Si autem filium parvulum habuerit, isdem filius ejus cum ministerialibus ipsius Comitatus, & cum Episcopo in cujus parochia consistit, eumdem Comitatum provideant, donec obitus Comitis ad notitiam nostram perveniat, & ipse filius ejus per nostram concessionem de illius honoribus honoretur.* Hic primus dignitatum hereditariarum gradus, cùm scilicet Regis beneficio in possessionem patriam filii veniebant: quod postea summo jure factum est.

134. Alterum observationis caput est, Ludovici Transmarini annos regni non eodem modo ab historicis defigi. Frodoardus quippe æqualis illorum temporum, Ludovicum ex Britannia insula, in qua mortuo patre se se anno CMXXVIII. receperat, non nisi post annos octo, id est post obitum Rodulfi regni invasoris revocatum ac deinde coronatum fuisse tradit. Hujus auctoris verba ex anno CMXXXVI. referre juvat. *Hugo Comes trans mare mittit pro accersiendo ad apicem regni suscipiendum Ludovico Caroli filio: quem Rex Alstanus avunculus ipsius, accepto priùs jurejurando à Francorum legatis, in Franciam cum quibusdam Episcopis & aliis fidelibus suis dirigit .... Indeque ab ipsis Laudunum deductus, & regali benedictione ditatus, ungitur atque coronatur à domno Artaldo Archiepiscopo.* Favet Johannes monachus in libro 2. de vita sancti Odonis Abbatis Cluniacensis. Hîc pag. 160. Attamen Johannes alter Abbas Mettensis in actis Johannis Gorsienzis scribit, eum Gorziam anno CMXXXIII. Hîc pag. 386. accessisse, *Franciam Occidentalium partium obtinente Lodowico filio Caroli.* Ad quem locum Bollandus arguit eos, qui primum regni Ludovici annum petunt ab anno CMXXXVI. Neque solùm in actis Johannis Gorziensis, sed etiam apud quosdam alios auctores ante hunc annum Ludovicus regnasse perhibetur. Nam in libro de miraculis sancti Bertini, Adala Flandriæ Comitissa in ecclesiam sancti Bertini ingressa dicitur *anno nativitatis Domini nongentesimo trigesimo octavo, annoque quinto* Sæc. 3. Bened. parte 1. pag. 138.

Ludovici Regis, feria secunda Paschæ. Verùm in diplomatibus à Ludovico Transmarino conditis, regni ejus exordium à superiori cardine desumitur. Atque ideo dicendum videtur Historicos nonnullos, habita juris ratione, Ludovici regnum vel à morte patris, vel ab eo tempore quo primùm ejus ex Anglia reditus desiderari cœpit, numerasse: at stilo Cancellariæ initum non nisi anno CMXXXVI, quo ejusdem revocatio & coronatio contigit, teste Frodoardo. Lege quæ de hac re diximus in libro. 2. de re diplomatica cap. 26. ubi etiam tres sollemnes Caroli Simplicis epochas exposuimus.

135. Tertium denique observatione dignum est, Ludovicum, Carolidarum postremum Regem ac Lotharii filium, vivente patre coronatum ac regem dictum fuisse, quod Glaber Rodulfus apertè tradit: sed quo anno, nescio an ullus hactenus observavit. Id vero accidisse anno CMLXXIX, id est septimo ante obitum patris, constat ex duobus ejus diplomatibus, quorum unum Arnulfo Aurelianensi Episcopo concessum est, *datum anno* DCCCCLXXVIIII, *secundo die regiæ ordinationis ejusdem, Indictione* VII, V. *Idus Junii, actum Compendiensi Palatio*, ut me monuit noster Claudius Stephanotius, cui plurima alia documenta debemus. Aliud ejusdem omninò characteris ac notæ pro cœnobio Floriacensi. Utrumque hactenus autographum habetur. Itaque Ludovicus iste Rex coronatus est anno CMLXXIX, & quidem VI. Idus Junii. Annum exactè signat breve chronicon Floriacence, quod in tomo 2. Miscellaneorum à clarissimo Baluzio editum est. *Anno* CMLXXIX. *Ludovicus à Francis Compendii Rex est elevatus.* Porro cùm anno uno & quod excurrit, patri supervixerit atque anno CMLXXXVII. mortuus sit; hinc quidam Annales novem ei regni annos tribuunt. Hugo Abbas Flaviniacensis & Ademarus monachus Ecolismensis auctores sunt, Ludovico uxorem fuisse Blancam, à qua *potu maleficii necatus* dicitur ab Ademaro. Exclusus regno est Carolus ejus patruus, cujus tamen regni mentio fit in historia Abbatum cœnobii sancti Germani Autisiodorensis apud Labbeum. Herimannus Abbas in libello de instauratione Abbatiæ sancti Martini Tornacensis, *Carolum Regem*, Hugonis Capeti *cognatum*, cognomento *Infatuatum*, appellat: Sapientem dicturus, si regnare, aut regnum tenere valuisset.

Glaber. lib. 1. cap. 3.

Labbe to. 1. Bibl. pag. 167. Ibid to. 1. pag. 572. Spicil. to. 12. p. 460.

136. In fine tempore non possumus à grati animi testificatione, quam primis Capetianæ stirpis regiæ, hactenus feliciter ac gloriosè regnantis, auctoribus, Hugoni ac Roberto ejus filio (ut ceteros interim omittamus) debet Ordo sancti Benedicti, cujus Ordinis *piissimi defensores*, teste Abone Floriacensi Abbate, *& Advocati* fuerunt, immo etiam quasi restitutores. Antequam thronum conscenderent, pleraque monasteria Abbatibus sæcularibus, & nonnumquam militaribus subjacebant: ex quibus Hugo ipse quædam tenebat, sancti Dionysii, sancti Germani apud Parisios, & alia, *Abba-comes* ab antiquis ob id appellatus. Hæc verò antequam Rex factus esset, Abbatibus regularibus resignavit, non tam ex præconcepto regnandi proposito, (nam Carolus Calvus, & alii nonnulli Reges Abbatias sibi retinuerunt) quàm ex prona in monachos voluntate. Unde idem in regno confirmatus, omnibus regni sui monasteriis liberam eligendi Abbatis facultatem restitui præcepit. Ante Hugonem tamen Ludovicus Rex non priùs Aimerico Abbatiam sancti Martialis, *tyrannidem ejus timens*, committere voluit, quàm *sacramentis acceptis, ut monachus esset futurus.* Hunc adversus monachos affectum nemo meliùs expresserit, quàm Hugo ipse, cujus extrema morientis ad Rotbertum verba Helgaldus refert in hunc modum. *O optime fili, per sanctam & individuam Trinitatem te obtestor, ne quando animus subjiciat adquiescere consilis adulantium, vel muneribus donisque venenati te ad vota sua maligna adducere cupientium ex his Abbatiis, quæ tibi post Deum perpetualiter*

Analect. to. 2. pag. 249.

Gerbert. epist. 87. in 2. classe.

Ademar. to 2. Labbe pag. 167.

Helgald. in vita Roberti p. 68.

tualiter delego. Ne animi levitate ductus quolibet modo distrahas, diripias, aut ira excitante dissipes. Specialiter verò tibi inculco, nullo pacto ducem omnium, Patrem dico BENEDICTUM, *à te patiaris divelli, illum apud communem Judicem salutis aditum, tranquillitatis portum, postque carnis obitum securitatis asylum.*

137. Et paternis quidem ultro monitis paruit Rotbertus, qui sancto Benedicto ejusque discipulis, *semper totis adhæsit præcordiis*, probante eodem Helgaldo, *Monachorum nutritor* dictus ab Ademaro monacho Ecolismensi. Rotberti in monachos studium profectum est tum ex paternis monitis & exemplo, tum ex eo quòd Gerbertum monachum habuit præceptorem. Unde apud Adalberonem Laudunensem Episcopum, qui multa deridiculè de monachis in Carmine ad Rotbertum ineptè cecinit, Rotbertus inducitur dicarum impatiens, negans se ejus verbis ab amore monachorum revocari, maximè quòd Gerberto (quem *Neptanabum* vocat, ut eruditus Valesius rectè observavit) quidquid sciret, referret acceptum. Porro Hugonis Regis voluntas in monachos bene affecta fuit ob alias causas, nempè quod oraculo didicisset à sancto Walarico Abbate, fore ut ipse regnum Francorum, posterique sui ad septimam generationem obtinerent, si corpus suum, itemque Richarii Abbatis reliquias, in monasterium Sithiense ab Arnulfo Comite exportatas, sedibus suis demum restitueret: quod iste præstitit, ut his in Actis videbimus: indeque promissi effectum sortitus est. Deinde Abbonem Floriacensem Abbatem sibi maximè faventem expertus erat, ubi postea Rotbertus. Accedit quòd Maïolum Cluniacensem ejusque monachos magnopere suspiciebat: quod in causa fuit, ut ipsum ad restituendam in sancti Dionysii monasterio regularem disciplinam evocaret. Certè Dionysianis Hugo nondum Rex Rotbertum Abbatem, ut colligimus ex Gerberti epistola 145, cœnobitis verò sancti Germani apud Parisios Gualonen seu Walonem præfecit. De hòc Gualonæ intelligenda prædicta Gerberti epistola 61. Porro ex duplici, illa epistola constat, Episcopum Parisiensem (ut id in transcursu moneam) amborum cœnobiorum monachos tunc interturbasse occasione privilegiorum. *Ceterum Dux Hugo*, postea Rex, *nacta occasione ex dissensione Episcopi Parisiensis & Abbatis Gual. Airardum Abbatem* Auriliacensem inter ceteros ad componendam controversiam vocavit, quemadmodum Gerbertus prò Dionysiana intercessit. Multa sunt alia Hugonis, Rotberti, ac posterorum Regum in sancti Benedicti Ordinis merita, quorum memoria ex animis nostris numquam excidet.

Ibid. pag. 69.

138. Hæc sunt quæ observanda duximus occasione sæculi decimi Actorum, quibus illustrandis sedulam mecum operam impendit noster Michael Germanus, assiduus socius studiorum nostrorum. Quædam etiam illustrare cœperat noster Johannes Jessenetus: at optimæ spei juvenis in ipso cursus initio, anno scilicet ætatis undetrigesimo necdum expleto, cùm ex Lotharingico itinere mecum rediisset, antè annos quatuor sublatus è medio est. Utinam quod ille ad Sanctorum gloriam meditabatur, ipsi profuerit ad meliorem vitam! utinam & mihi non in culpam vertat, quòd per tot annos in Actis Sanctorum occupatus, tam longè absim ab eorum exemplis. Quod si Deus vitam & otia indulserit, dabimus operam, ut sæculum sequens quantocius in publicum prodeat: tum ut sodalibus nostris satis faciamus, præsertim Germanis, qui hoc opus avidè expetunt, & gratanter excipiunt: tum ut materiam præbeamus ad continuandam Ordinis nostri gallico idiomate historiam, quorum duo priores tomi, jam in lucem vulgati, hoc uno lectorem fallunt, quòd dum *Compendii* præferunt titulum, accuratam exhibent cum magno rerum & verborum delectu historiam. Is enim præcipuus est nostræ collectionis fructus, ut ex ea eruatur continua & stricta rerum nostrarum historia, quæ nec prolixitate sua lectores deterreat, nec incertis narrationibus animos fallat: sed ita conveniat cum pietate veritas, ut non minus erudiatur intellectus, quàm mores informentur.

R. P. D. JOHANNIS MABILLONII PRÆFATIO IN SEXTUM SÆCULUM BENEDICTINUM,

QUOD EST A CHRISTO NATO UNDECIMUM.

PARS PRIOR.

Hujus sæculi tomi duo.

1. DIUTURNI, atrocisque belli tempestate defuncti, reddito demum litteris, totique commercio Europæ, dudum intermissam Actorum nostrorum editionem jam tandem prosequimur, quam brevi, Deo dante, absolvemus. Acta hujus sæculi in duo volumina partiti sumus, materiæ amplissimæ paullo liberiùs indulgentes, ut penuriam illius temporis monumentorum, quæ ecclesiasticam & civilem historiam spectant, utcumque suppleremus. Quam enim jejuna sit & sterilis utriusque historiæ pro illo sæculo materia, probant ecclesiastici Baronii annales, probant & Francicæ res, quibus quoddam è rebus nostris supplementum adjicere nobis perjucundum fuerit. In sequenti sæculo Acta sanctorum in pauca redigere conabimur, uno, si fieri possit, contenti in reliquum tempus volumine: ut decem omnino tomis tota constet Sanctorum nostrorum primaria, ut ita dicam, historia, quæ ex primigeniis eorum actis conflacta est.

Ejusdem sæculi decora & Pontifices è nostris.

2. Quantam lucem Cimmeriis sæculi decimi tenebris attulerint Ordinis nostri homines, in præfatione ejus sæculi & in toto Actorum ejus temporis decursu demonstratum: at sequenti undecimo sæculo longe ampliùs toti Ecclesiæ lumen affulsit, tum ex variis Congregationibus instituti nostri per sanctissimos viros excitatis, tum ex restitutione ecclesiasticæ disciplinæ, quæ à Romanis Pontificibus ex Ordine nostro assumtis facta est. Numquam enim tot summos Pontifices tulit Benedictinus Ordo, adeo ut tum Romana sedes, quasi hereditaria successione, ad nostros transiisse videretur. Testes ejus rei adsunt Silvester secundus, Leo nonus, Victor secundus, Stephanus nonus, Gregorius septimus, Victor tertius, & Urbanus secundus, quorum postremi sex à medio sæculo undecimo ad finem usque, parum interrupta serie, supremam illam sedem tenuerunt. His sæculo insequenti Paschalis & Gelasius, ambo ejus nominis secundi, successerunt, omnes fere ex una Congregatione Cluniacensi, quæ ut sæculi decimi præcipuum ornamentum exstitit, ita etiam sæculo undecimo florere perseveravit sub sanctorum Odilonis & Hugonis præfectura. Quantum ornamenti attulerit unus Leo Papa nonus, testatur restituta per eum ecclesiastica disciplina. Ipse enim est, *qui sanctorum scita canonum restituere conatus est, quæ jam transactis temporibus nimis deciderant*, ait

Ordericus, *& pane à notitia hominum defluxerant.* Ipse est qui Remis coacto Concilio, *de castitate, justitiaque ministrorum Dei tractavit, & salubria decreta, quæ jam antistites & presbyteri nesciebant, renovavit.* Quæ hic imperfecta reliquerat, perfecit Gregorius VII. majores corpore animos gerens, quos strenuè adhibuit ad restituendum in Ecclesiæ ministris cælibatum, Simoniam exstirpandam, abolendasque investituras Ecclesiæ dignatum, quas Germanici passim Imperatores, aliique fere principes, non sine pretio conferebant.

Orderic. lib. 1. pag. 372.

Abbates regulares in Francia restituti.

3. Ab hac labe plurimum immunes fuere Francici reges, maximè tertiæ stirpis, quorum primus & caput Hugo, cognomento Capitius seu Capito, vulgò Capetus, experimento edoctus, quantùm detrimenti attulissent monasticæ religioni sæculares illorum temporum abbates, monasteriis omnibus liberam eligendorum regularium Abbatum facultatem restituit: quod subsequentes reges usque ad sæculum sextumdecimum continuarunt. Eorum exemplo plerique Galliarum principes idem præstitere, in primis Nortmannici duces, qui damna, superiorum sui generis principum violentia monasteriis illata, abunde sarciere, instauratis ubique vetustis, aliisque de novo exstructis cœnobiis, quæ liberalissimè dotaverunt. Omnibus præivit Guillelmus eo nomine primus, à Longa-spata cognominatus, filius Rollonis ac successor: cujus studium in monachos sic æmulatus est ejus filius Richardus senior, ut *pro studio religionis Pater monachorum appellari meruerit.* Horum vestigiis institere Richardus secundus, Rotbertus itidem secundus, (Rollo siquidem in baptismate Rotberti nomen acceperat) Willelmus Nothus, & alii.

Orderic. lib. 1. pag. 371.

Viri illustres.

4. Sub prædictis Pontificibus ac principibus mirum est quantum ubique Ordo noster floruerit, quantum ramos suos, etiam extra Europam, protulerit; denique quot & quantos viros illustres isto sæculo Ecclesiæ suppeditaverit. Primas tenuere Romualdus Camaldulensium institutor, Abbo Floriacensis, Odilo & Hugo Cluniacenses, Willelmus Divionensis, Richardus sancti Vitoni, Poppo Stabulensis, Johannes Vallumbrosanus, Gerardus Sylvæ-majoris, Rotbertus Casæ-Dei, Rotbertus item Molismensis, aliique sanctissimi Abbates, quorum plerique non tam rectores peculiarium monasteriorum, quàm novarum Congregationum institutores exstitere. His addere licet sanctum Brunonem sacri Ordinis Cartusiensis, & beatum Stephanum Grandimontensis auctores, qui sanctissimum Patrem Benedictum ducem ac patronum suum principio agnoverunt. Non vacat hoc loco recensere infinitos propemodum alios instituti nostri Episcopos & Abbates, quorum nonnullos in decursu actorum ejusdem sæculi laudabimus.

§. I.

Quibus auctoribus propagata per id tempus doctrina.

Doctrinæ traditio.

5. His auctoribus non tantum refloruit monastica relligio, sed etiam doctrinæ ac scientiarum studia in monasteriis, ac fere in tota ecclesia Latina, denuo excitata sunt. Id factum præcipuè industria & ope Gerberti Auriliacensis monachi, Abbonis Abbatis Floriacensis, Fulberti Carnutensis, & Notgeri seu Notkeri Leodicensis Episcoporum. Gerbertus magistrum Auriliaci habuit Raimundum, postmodum ejus loci Abbatem, & quosdam Hispanos, qui ipsum in rebus mathematicis erudierunt, eo successu, ut prodigii loco suo tempore visus sit, & à posteris imperitis habitus pro mago. Præcipuos Remis auditores, ne quid dicam de Ottone tertio ejus discipulo, habuit Rotbertum Hugonis Regis filium, qui ab Adelaïde matre piissima Remos, ubi Gerbertus scholas sub Adalberone Archiepiscopo regebat, missus est; Leothericum Senonum Archiepiscopum; Ingonem Abbatem mo-

nasterii sancti Germani Pratensis; Abbonem Floriacensem tum monachum, qui liberalibus studiis Floriaci eruditus, Parisios & Remos discendæ philosophiæ causa se contulit; Brunonem Lingonensem, & Gerardum Cameracensem Antistites; denique Fulbertum Carnutum Episcopum, qui & ipse multos apud Carnutas discipulos habuit. Hoc in numero fuere Adelmannus, idemque postea Scholasticus Leodicensis; Herbertus Latiniaci Abbas, & ipse Gerberti auditor, nulli in divina & humana scientia secundus; Ingelramnus Centulensis monachus, postmodum Abbas; Berengarius hæresi circa Eucharistiam infamis, aliique permulti, quorum nonnullos Adelmannus in rythmis suis laudat. Baronius Fulbertum monachum fuisse putat, idque inferunt nonnulli ex ejus epistola 21. ubi de electione Abbatis S. Petri Carnutensis; verùm hujus rei examen in aliud tempus reservamus. Hæc epistola inscripta est, *Pleno virtutis, & gratiâ circumfuso carissimo Patri Abboni*, quem uti magnum philosophum compellat. His magistris duo alii paullo posteriores, & haud scio an insigniores addendi sunt, Lanfrancus scilicet, *quem latinitas, in antiquum scientiæ statum ab eo restituta tota, supremum debito cum amore & honore agnoscit magistrum*, & Anselmus ejus discipulus, ambo ex Italia profecti in Beccense monasterium, ubi florentissimam erexere academiam, ex qua plurimi per totam maximè Neustriam viri scientia insignes prodiere.

Analect. to. 1. pag. 420.

Episcopi monachi.

6. Hinc factum est, ut multi ex Ordine nostro assumti sint ad episcopatum, aliasque ecclesiasticas dignitates: adeoque ut ipsi quoque Episcopi, abdicatis honoribus, humilem sancti Benedicti habitum præferrent. Abstinemus ab eis recensendis, ne numerum augere volentes, ipsum minuamus. Ex his fuit Episcopus ille Cluniaci monachus, cujus mentio fit in litteris Silvestri secundi, qui ordinationes, tametsi *non temerè, nec contra catholicam auctoritatem, sed obedienter & simpliciter (coepiscoporum licentia & sui Abbatis*, ab eo factas, nihilo minùs non omnino probavit, ea scilicet ratione, quòd *postquam divino amore ductus, honoribus & officiis renuntiaverat sæcularibus, non ipsi licuisset eadem exercere negotia, quæ priùs fecerat in communi vita.* Longè aliter censuit Benedictus VIII. Papa erga Benignum, ex Episcopo factum monachum in Divionensi sancti Benigni monasterio sub Willelmo Abbate, ad quem scribens Pontifex non modo eum hortatur, ut prædicti Benigni Episcopi monachi sui auctoritate utatur ad reprimendos censuris ecclesiasticis monasterii possessionum invasores: verùm etiam dat illi *potestatem ordinandi quicquid justè postulatus fuerit in sancta Ecclesia ordinare, verumtamen Abbate jubente.*

Bullar. Cluni. pag. 11.

Perard. pag. 176.

7. Ex dictis intelligimus, doctrinæ & eruditionis propagationem hoc tempore factam fuisse potissimum ab ecclesia Remensi, ubi Remigius Autisiodorensis monachus, discipulus Heirici ejusdem loci cœnobitæ, qui Lupum & Haimonem præceptores habuit è schola Rabani profectos; necnon Hucbaldus Elnonensis monachus studia litterarum, Fulcone Archiepiscopo suffragante, excitarunt: quæ à Frodoardo dein exculta, ac demum à Gerberto, per Abbonem & Fulbertum per totam Galliam, ne dicam Europam, latè sese diffuderunt. Nec omittendus hoc loco Notgerus seu Notkerus, ex Decano sancti Galli Leodicensis Antistes, qui Belgicam secundam discipulorum suorum eruditione illustravit. Confer ea quæ in superioris Sæculi Præfatione, sectione tertia, de hoc argumento à nobis dicta sunt uberiùs. De hac propagatione agens sancti Maxentii Chronographus, eam, tamquam è fonte, repetit à Girberto seu Gerberto monacho Auriliacensi, qui Fulbertum Carnotensem docuisse dicitur. *Fulbertus* verò, ait ille, *docuit Berengarium canonicum sancti Martini: qui item Brunonem Remensem, & alios multos, heredes philosophiæ reliquit*: quo ex loco nonnulli colligunt, Brunonem sacri Cartusiani

Labbe. to. 2. Bibl. p. 205.

S. Bruno an Berengarii discipulus.

Ordinis institutorem, Berengarii discipulum exstitisse. Verùm, præterquam quod illius Maxentiani Chronographi auctoritas tanti non est, ut id adstruere valeat; certè ipsa Chronographi verba longè aliter interpretanda videntur. Hæc enim verba, *qui item Brunonem Remensem, &c.* non ad Berengarium referenda sunt, sed ad Fulbertum, qui Berengarium docuit, *qui item Brunonem Remensem.* Deinde ipsamet verba non evincunt, Fulbertum, nedum Berengarium, auditorem habuisse Brunonem, sed tantum Brunonem & alios multos, sivè à Fulberto, sive à Berengario *heredes philosophiæ* relictos fuisse, à quocumque demum præceptore eruditi fuerint illi, id est Bruno, aliique philosophiæ heredes. Certè Brunonem jam clericum & Coloniensem Canonicum, ac proinde litteris excultum, ex urbe Colonia in Remorum civitatem accessisse constat; at longè veri similius est, eum à Notgero Leodicensi Episcopo, ejusque discipulis institutum fuisse. Hujus rei testis est locupletissimus Manasses Remorum Archipræsul in apologia sua, ubi de Brunone, qui ejus moribus adversabatur, hæc habet. *Bruno, nec noster clericus, nec noster natus aut renatus est, sed sancti Cuniberti in regno Teutonicorum positi canonicus est &c.* Id observare visum est hoc loco de viro sanctissimo, qui, etsi Berengarii discipulus fuisset, longè ab ejus errore abhorruit, ut probat ipsius confessio de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, quam aliàs retulimus. Sed interest verum à falso discernere, & nubeculam illam, si qua erat, à tanto lumine removere.

Musei Ital. to. I. p. 121.

Analect. to. 4. p. 400.

§. II.

Propagatio nostri Ordinis in Orientem, & alias regiones, & reformatio Anglicanorum monasteriorum.

Monachi nostri in Palæstina.

8. PRIORIBUS sæculis Ordo noster fere in Latina ecclesia steterat: at posterioribus etiam ad Græcos & partes Orientales propagatus est. Id jam suo tempore factum fuisse innuit sanctus Odo Abbas Cluniacensis sub finem sermonis de sancto Patre Benedicto, ubi ait, quòd *illius laudes non una vox, non una congregatio, neque una urbs, vel provincia proclamat; sed ubicumque sancta Ecclesia diffunditur per tribus, per nationes, per linguas, laus Benedicti frequentatur. Si enim,* inquit, *in multitudine populi dignitas Regis est, ut ait Salomon; quantam putamus esse dignitatem istius Regis, quem tam numerosus prosequitur exercitus monachorum? Quis umquam Rex aut Imperator in tantis mundi partibus imperavit, aut ex tam diversis nationibus tantas sibi legiones conduxit, quantas videlicet cujuslibet sexus & ætatis in Christi militia voluntariè juratas disponit?* Quibus verbis clarè significatur, Regulam sancti Benedicti jam tum receptam fuisse, ubicumque sancta Ecclesia diffusa erat, per tribus, linguas, & nationes diversas. Ex eo numero fuere Gispertus & Rainardus venerabiles monachi, haud dubiè Galli, quos Elias Jerosolymitanus Patriarcha anno DCCCLXXXI. in Galliam ablegavit, ad subsidia petenda ecclesiæ suæ, à Sarracenis magnopere afflictæ. Hic epistola sua commendat prædictos fratres ab se missos, qui *quietam illic vitam ducere, Deoque famulari remotius* à patria *elegerant*, adeo fideles habiti, quibus Christus *sua crederet sacramenta seu sanctissima loca.* Hæc epistola scripta non est ad Carolum Imperatorem, id est Crassum, ut titulus epistolæ in editis fallit, quippe qui nondum Galliæ Rex erat; sed *gloriosissimis ex alta stirpe progenitis domini magnificentissimi summi Imperatoris Karoli Regibus cunctarum Galliarum*, id est Ludovico & Carolomanno Regibus, necnon Episcopis, Abbatibus, Principibus, ac Ducibus, aliisque per universum mundum constitutis. Post medium sæculum undecimum Hugo è nostris Abbas erat sepulcri glo-

Spicil. to. 2. pag. 374.

riosæ virginis Mariæ de Josaphat, qui per Simonem Crispiacensem Comitem reliquias sanctæ Crucis aliasque ad quemdam nostri Ordinis Abbatem *S.* misit, testante ejus epistola, quam aliàs referemus. Post expeditionem sacram monachis nostratibus monasteria non pauca in locis sanctis concessa fuere, ut postea videbimus.

Constantinopoli.

9. Latinos itidem monachos sæculo undecimo Constantinopoli habitavisse patet in primis ex epistola Leonis Papæ IX. ad Michaëlem Cerularium, quem durè increpat, „ quòd omnes apud se Latinorum basilicas clauserint, monachis monaste„ ria & Abbatibus tulerint, donec illorum viverent institutis: cùm contra Romana „ ecclesia Græcorum monasteria & ecclesias in urbe à Græcis possideri sinat, nec „ eos perturbet in observatione rituum suorum, immo eos ad illos servandos hor„ tetur. „ Perstitere nihilo minus Latini monachi Constantinopoli in cœnobio sanctæ Mariæ, quos laudat Petrus Damiani in epistola, *Domno M. venerabili Abbati sanctæ Mariæ in Constantinopoli & reliquis Fratribus* inscripta, quod, *dum inter exteras gentes, & in peregrinæ linguæ regione* consisterent, à catholica tamen fide & piis operibus non exularent.

Petrus Dam. lib. 6. epist. 13.

In Sardiniam missi. *Chron. Casin. lib. 3. c. 23.*

10. Per idem tempus Baresonus Rex Sardiniæ, legatis ad Casinense monasterium cum muneribus missis, Desiderium Abbatem rogavit, ut ex sacra illa Congregatione fratres ad constituendum in ea insula cœnobium transmitteret, maximo regni sui commodo simul & ornamento futuros. Regis votis annuens Desiderius, duodecim fratres cum congrua supellectile librorum & diversarum rerum illuc destinavit, eisque præfecit Aldemarium, qui postea Cardinalitia dignitate insignitus fuit. Cum illi in insulam quæ Lilium vocatur, prosperè appulsi, opportunum navigationis tempus exspectarent; Pisani, magna in Sardos adducti invidia, inopionato cum armato milite in illam insulam descendunt, monachis indignè habitis, universa diripiunt, legationis denique principem patibulo affixuri, nisi ille monastico habitu se induisset. Post hæc incensa navi, quæ monachos in Sardiniam devectura erat, cùm vestimenta solummodo nostris restituissent, ceteris omnibus onusti ad propria hilares remearunt. Hoc accepto, Casinenses fratres, qui in Lucensi monasterio habitabant, dispersos hac illac nostros recolligunt, omnesque præter quatuor, qui jam obierant, ad monasterium suum conductis naviculis revehunt: qui demum paullo pòst universi, unus post alterum, ad sacrum montem reversi sunt. Ita missio illa effectu caruit. Piratæ verò ad sua itidem reversi prædam inter se partiti sunt. Forte cuidam obtigit portio sacrarum reliquiarum, quas Casinates secum deferebant. Has cùm pirata ille irreligiosè tractasset, repentina morte interiit. Reliquiæ ad Episcopum delatæ, ibique honorificè depositæ fuêre.

In monte Thabor & alibi. *Orderic. lib. 10. pag. 779.*

11. In sacra expeditione, quæ Urbani secundi pontificatu contigit, Latinis monachis magna facta est in Palæstinæ partibus accessio. Certè Buamundus, Orderico teste, quædam monasteria, unde crudeles Turci religiosos habitatores fugaverant, *Latinis monachis seu clericis assignavit*, eisque amplas possessiones liberaliter tribuit: *ut secundùm latinitatis usum divinæ majestati servitium persolverent.* Huc spectat id, quod Roccus Pirrus observat Principes Nortmannos in civitate Jerosolymitana templum & cœnobium Benedictinorum nobilissima construxisse, scilicet beatæ Mariæ de Latina, quæ prima Latinorum in sacra illa urbe ædes fuerit: cui Rogerius Siciliæ Comes Messanæ duo alia sanctæ Mariæ de Latina monasteria subjecit. Quin etiam monachi indigenæ sua sponte ritus Latinos susceperunt: quos inter monachi, jam quidem Latini, Cluniacensi Congregationi se se addixerunt: qua de re Petrus Venerabilis litteras ad eos scripsit, ipsis congratulatus, quòd *non solùm communi fide, non solùm monastica professione, sed insuper Cluniacensis Ordinis sollicita observatione*, ipsius *corpori* nuper *unios* fuisse per quemdam illorum resciviffet.

Sicil. sac. tom. 3. p. 108.

Petr. Vener. lib. 2. ep. 44.

Sacri illius montis Prior fuerat ille, qui Constantinopolim profectus, litteras pro se commendatitias ad Imperatorem Constantinopolitanum à Ludovico juniori Francorum Rege postulabat. Eodem fere tempore Amalricus Rex Jerosolymorum litteras ad Alexandrum Papam tertium misit, ut Cluniacenses monachos institueret in Palmareæ monasterio, pæne in solitudinem redacto, cujus *advocatus, patronus, & fundator* Gormundus fuisse dicitur: qua de re Pontifex Palæstinæ Episcopis scripsit, in Cluniacensis Ordinis commendationem hæc præfatus. *Quam nobilis celebrisque per orbem ecclesia Cluniacensis exsistat, & quanta gloria præfulgeat meritorum, gratia præemineat sanctitatis & fragrantia sit decorata virtutum; quot etiam suæ religionis odore ac bonæ conversationis exemplo ad piè & religiosè vivendum instruxerit, universus fere mundus agnoscit.* Chesn. to. 4. pag. 696.

12. Non prætereundum id, quod Jacobus à Vitriaco tradit de nostratibus utriusque sexus, qui Palæstinæ sacra loca suo tempore incolebant. *In ecclesiis*, ait ille, *seu monasteriis de Latina & valle Josaphat, sunt Abbates cum monachis nigris, secundùm Regulam beati Benedicti Domino servientes. In Bethania verò, quæ est castellum Mariæ & Marthæ & Lazari fratris earum, & distat ab Jerusalem quindecim stadiis, ultra montem oliveti, in declivi ejusdem montis, est Abbatia sancti Lazari, in qua est Abbatissa nigra & moniales, sancti Benedicti Regulam & instituta profitentes... Ejusdem autem Ordinis & professionis est Abbatia sanctæ Annæ genitricis Matris Domini, juxta portam, quæ dicitur Josaphat, juxta probaticam piscinam sita, in quo loco beata virgo Maria nata fuisse perhibetur: in qua est Abbatissa cum monialibus nigris. Abbatia insuper sanctæ Mariæ monialium in Jerusalem cum Abbatissa & monialibus nigris, sub sancti Benedicti Regula Deo servientibus, tamquam cella aromatica, sanctis & castis & Deo devotis personis erat referta: quæ religionis districtionem, vitæ honestatem & caritatis fervorem, nulla compellente adversitate vel paupertate retinuerunt.* Denique *in monte Thabor est Abbatia nigrorum monachorum sub metropolitano Nazareno.* Hactenus Jacobus à Vitriaco, quibus adde quod Rodulfus miles scribit in suo itinere, ubi ait, *in pede montis Moysi fundatum* esse claustrum Ordinis sancti Benedicti, *in quo sunt*, inquit, *centum monachi Græci, quod ædificatum est per Regem Babyloniæ:* quæ ille scribebat anno MCCCXLVI. Jac. à Vitriaco, Hist. Orient. cap. 58 Canis. to. 6. pag. 324.

13. Ad alias orbis partes quod attinet, Bononius Abbas ante medium undecimum sæculum in Ægypto quamplurima monasteria reparavisse dicitur, *in quibus Abbates & monachos ordinavit, quorum vitam secundùm Regulam sancti Benedicti instituit*, ut anonymus æqualis ejus in vita tradit. Paullo ante idem Ordo in Boëmiam, Hungariam, & Poloniam permanavit, studio sancti Adalberti Pragensis Episcopi, Gaudentii ejus fratris, & aliorum è nostris. In Dania post mortem Chanuti Regis, cùm ad ejus tumulum multa per eum miracula divinitus fierent, *ibi grande cœnobium monachorum constructum est, & monasticus Ordo, sicut in Anglia apud Coveshamium servabatur, constitutus est.* Non multo pòst Magnus, Olavi Noricorum Regis filius, *episcopatus & cœnobia monachorum, quæ antecessores ejus non noverant, in regno Nordico constituit.* Orderic. lib. 7. pag. 650. Id. lib. 10. p. 767.

14. Quantum ad instaurandum in monasteriis nostris rectum Ordinem contulerit Willelmus Conquæstor, testatur in primis Ordericus, cujus verba huc referre juvat. *Nam dum pastor quilibet*, inquit, *completo vitæ suæ termino, de mundo migraret, & ecclesia Dei proprio Rectore viduata lugeret; sollicitus Princeps prudentes legatos ad orbatam domum mittebat, omnesque res ecclesiæ, ne à profanis dissiparentur, describi faciebat. Deinde Præsules & Abbates, aliosque sapientes consiliarios convocabat, & eorum consilio quis melior & utilior, tam in divinis rebus, quàm in sæcularibus, ad regendam Dei domum videretur, summoperè indagabat. Denique illum, quem* In Anglia monasticus Ordo reformatur. Id. lib. 4. p. 516.

pro vitæ merito & sapientiæ doctrina provisio sapientum eligebat, benivolus Rex dispensatorem & rectorem episcopatus vel Abbatiæ constituebat. Hanc nimirum observationem quinquaginta sex annis custodivit, quibus regimen in ducatu Normanniæ seu regno Angliæ tenuit: & inde religiosum morem & exemplum posteris dereliquit. Simoniacam hæresim omnimodis abhorrebat: & ideo in eligendis Abbatibus vel Episcopis non tam opes seu potentiam, quàm sanctitatem & sapientiam personarum considerabat. Probatas virtute personas Cœnobiis Angliæ præfecit: quorum studio & rigore monachatus, qui jam aliquantulum tepuerat, revixit; & qui defecisse videbatur, ad pristinum robur surrexit. Ejus rei causa novi Abbates in quibusdam monasteriis ordinati, *& complures cœnobitæ in monasteriis Gallicis competenter edocti sunt:* qui regio jussu Anglicanis postea præfecti, regularem disciplinam restituerunt: ex quibus Scollandus Abbas, *scientia famosus & bonitate pollens,* qui in monte sancti Michaëlis educatus fuerat, Cantuariensi beati Petri cœnobio præpositus est.

Ibid. p. 518.

§. III.

De controversia sub finem sæculi X. exorta occasione professionis, quam Episcopi ab ordinandis Abbatibus exigebant.

15. GRAVIS & diuturna fuit ab exeunte sæculo decimo controversia, orta Episcopos inter atque Abbates nonnullos obsubjectionis professionem, quam Episcopi ab eis, cùm ordinandi essent Abbates, exigebant. De hac agere nostri est instituti, non ad renovandas illorum temporum altercationes, quas modo exstinctas esse gaudemus, sed ad illius controversiæ historiam illustrandam. Historico itaque modo ea velim accipi, quæ hoc loco à nobis dicenda erunt, ubi non de jure, sed de facto agitur.

Floriacenses Abbates de hac professione disceptant.

16. In primis magna animorum contentione Episcopi Aurelianenses à Floriacensibus Abbatibus hanc professionem subjectionis olim exigere nitebantur; nec minus animosè restitere Abbates, præsertim Abbo, & successor ejus Gauzlinus. Abbonis hac de re controversiam paucis exponit Aimoïnus, tum in lib. 1. de miraculis sancti Benedicti, tum in cap. 8. vitæ ipsius Abbonis, ubi hæc verba. *Denique cùm idem vir Domini paratus esset juxta Apostoli præceptum subdi etiam omni humanæ creaturæ propter Deum; intelligens tamen hoc loco quem regebat, posse officere, si ei modos subjectionis, quos requirebat* Episcopus, *ad ipsius libitum dependeret;* id facere *in omni sua recusavit vita. Unde idem Pontifex, Arnulfus nomine, animadvertens nec ratione, nec divinarum legum eum posse convinci altercatione, manifestum se ei ostendit inimicum.* Idem auctor in lib. 1. de miraculis S. Benedicti cap. 19. *Arnulfus,* inquit, *Aurelianorum Episcopus, alias sane bonus, & ecclesiasticas regulas scientia & opere optime servans, numquam ad purum Prælatos hujus Floriacensis loci dilexit, ideo quam maximè, quòd illi ditioni solummodo parentes regiæ, subjectionem, qua ipse ultra modum delectabatur, nequaquam ad ipsius voluntatis dependeret nutum. Qua de re vineas S. Benedicti in suburbano Aurelianensis urbis, in loco qui Boaria dicitur sitas, ut sui eas pervaderent satellites, assensum præbuit.*

17. Eadem lis iterum recruduit inter Fulconem Aurelianorum Episcopum & Gauzlinum Floriaci Abbatem, testante Fulberto Carnutensi Antistite, qui hac de causa duas epistolas scripsit, unam ad Fulconem jam dictum Episcopum, quæ est 41. in qua hæc leguntur. *Igitur si Abbas S. Benedicti de vestro contemtu culpam suam recognoverit, & illam deinceps subjectionem promiserit, quæ vobis canonicè debetur; hortor & suadeo ut recipiatis: sacramenta verò & cetera, quæ ad mundanam legem*

legem pertinent, propter amorem Regis domini missa faciatis; ut religionem magis, quàm sæcularem ambitionem vos sectari cognoscat. At si Abbas in tantam superbiam intumuerit, ut ipsam quoque subjectionem canonicam vobis derogare contendat; superbiæ, cui non parcit Deus, Dei servus quomodo parcat nescio. Duplicem Fulbertus hîc distinguit subjectionem: unam, quæ Episcopo *canonicè* debetur, obedientiam scilicet salvo ordine ac reverentiam, necnon ordinationes, consecrationes ecclesiarum, aliaque id genus involvens: alteram, *quæ ad mundanam legem pertinet*, spectatque sacramentum & fidem clientelarem ob beneficia domino exhiberi solitam. Quid exinde consecutum sit discimus ex Fulberti epistola 72. ad Gauzlinum Abbatem, quem à Fulcone excommunicatum fuisse dicit. *Præsul Aurelianorum*, Fulberti verba sunt, *qui vos excommunicavit, coepiscopos suos idem facere poscit. At ego correctionis vestræ non expers, tertio Kal. Octobris ei respectum*, id est inducias, *dedi. Unde nunc, frater, commoneo, ut gradus humilitatis interim vel usque ad tertium relegens, Episcopo vestro subjiciamini, sicut decet: aut si vobis non ita faciendum esse videtur, cur fieri non debeat, rationem nobis intimare non pigeat. Ego enim neque legem, neque modum ratiocinationis invenire possum, quæ vos ab jugo subjectionis hujus absolvat.* Quid ad hanc epistolam Gauzlinus responsi dederit, ignoramus: at quid in consimili facto scripserit Goffridus Vindocinensis, postea exponemus.

18. Non in sola subjectionis quæstione stetit Arnulfus Aurelianensis, sed ad alia etiam capita, ut fit, ex occasione se convertit: nimirum licere sibi monachos vagos conjicere in carcerem, eisque monasticas vestes detrahere: qua de re famosum libellum edidit adversus Abbonem & monachos Floriacenses, cujus libelli fragmentum ex ms. codice huc afferre juvat. [*Monachi quos ex*] *humilitatis gradibus omnibus fore subjectos regularis docet professio, utpote à sæculi actibus alienos, in tantam audaciæ extolluntur superbiam, ut potestatem Episcopis à Deo collatam suis traditionibus offuscare contendant. Cujus præsumtionis pestifer, ut comperi, exstat Præpositus Cœnobii Floriacensis. Ait enim sub persona aliorum non licere Episcopis monachos monasteria fugientes, propriis vitiis excommunicatos, & vitam rebus inhonestis fœdare gaudentes, custodiis mancipare, eisque cucullas detrahere, quas simulatione religionis in conspectu hominum gerunt, sed pravæ conversationis opere impugnant: quam sententiam non consulendo auctorizare satagunt, verùm quasi hanc potestatem propriam sibi reservantes:* sic definit fragmentum hujus libelli, quod Stephanotius noster, recens magno nostro dolore Romæ mortuus, à venerabili viro Roberto Huberti præcentore sancti Aniani Aurelianensis accepit. Eo spectare videtur Abbo ipse in apologetico suo ad Hugonem & Rotbertum, ubi hæc dicit. *Quod excommunicatis me miscuisse asserit Arnulfus, ejus exemplo feci, qui filios Belial nocturno latrocinio necem meam grassantes recepit.* Ex quibus intelligimus, quousque progressa sit fervens hæc controversia.

19. Verùm non solum in Floriacense monasterium hæc tempestas exarsit, sed etiam in alia multa; ex quibus unum est Vindocinense, à cujus Abbate Goffrido Ivo Carnotensis Episcopus similem professionem exigere volebat, reclamante postea ipso Goffrido. Ita enim scribit in lib. 2. epistola 7. ad Ivonem. *Professum verò vestrum me vocastis. Satis melius fuisset, ut à vobis sacratum dixissetis. Quod etsi pro consecratione professionem, & pro professione ab alodiario beati Petri subjectionem vobis vindicastis; consecrationem utique illam gratis minimè impendistis. Non enim gratis impenditur, per quod homo homini subjectus efficitur. In professione si quidem illa consilio vestro nimia simplicitate acquievi; ubi si quid aliter actum est, vos scienter fecistis; ego autem ignoranter peccavi.* Tum subdit, *honorabilis memoriæ Papam Urbanum*, cùm per eos transiret, ejusmodi professionem improbasse, idque sibi pro crimine

Item Vindocinenses.

imputaturum fuisse, *si ignorantiæ ac juventuti suæ misericorditer non pepercisset.* Porrò Pontificem sanxisse, *ne deinceps Abbas monasterii* Vindocinensis *episcopo profiteretur*; idque *privilegii sui inretractabili firmitate prohibuisse*: quod subinde Paschalis Papa *sua apostolica auctoritate firmaverit.* Idem Goffridus in sequente epistola 11. ad eumdem Ivonem, eadem omnino retractat. *Professio quam à me adhuc juvene & novitio extorsistis, regularis minimè fuit; eamque fecisse peccatum exstitit, & accepisse irreligiosum.* Non solùm autem suam ipsius professionem subjectionis revocavit Goffridus; sed etiam universim hujusmodi promissiones improbavit Opusculo 10. *Sunt quidam Episcopi*, inquit inter alia, *qui pro benedictionibus Abbatum sub nomine professionis ab eis exigunt quod est Christianæ professioni valde contrarium. Nam cùm professio alia in divina laude sit, alia pro peccatorum depositione: ista laudem Dei non facit, sed minuit; nec deponit peccata, sed apponit. Nec sacræ fidei professio recto nomine dicitur; sed exsecranda promissio, quæ claves Ecclesiæ agitare, & unicum ac singulare ejus ostium violare conatur. Ista neque veritate, neque auctoritate inventa, sed consuetudine & hominum cupiditate reperta, triplici genere simoniæ contra sanctam Ecclesiam jaculatur*: & infra. *Qui sic agit, forsitan dicit: Pro benedictione non quæro pecuniam. Immo satis ampliùs exigit, quia hominis personam. Divina lege & manifesta ratione probatur, quia benedictio minimè datur gratis, quam præcedit Abbatis illa proscriptio, ut quod desiderat assequatur. Non enim faceret illam, si repulsam non pateretur.* Tandem Gaufridus Carnotensis Episcopus & Apostolicæ sedis legatus, ob papæ interdictum Fromundo & Huberto Goffridi nostri successoribus hanc professionem remisit, datis Huberto litteris, à Sirmondo relatis, quibus successores quoque suos ad idem præstandum adstringit.

Notæ in Goffr. pag. 40.

S. Anselmi hac de re sententia.

20. In eadem sententia fuit Anselmus cùm Abbas Beccensis esset, scribens ad Ernulfum Abbatem, quem Episcopus Bajocensis ad benedictionem, & consequenter ad professionem invitabat. *Scimus*, inquit, *quia semper profiteri ore, & opere exhibere debemus majoribus nostris regularem obedientiam; quam scripto repetere, quamdiu eam non abnegasse cognoscimur, superfluum certe est. Ad quod si quis nos vult cogere, cùm ad Abbatiæ prælationem promovemur, sine ulla ratione fieri videtur &c.*

Ivonis Carnotensis contraria. *Ivo epist. 55.*

21. Alia mens fuit Ivonis Episcopi Carnotensis, censuitque temerè & immerito à quibusdam carpi Abbatem Majoris-monasterii, quòd obedientiam Metropolitano suo professus esset. *Quod calumniantur*, inquit, *non rectè vos fecisse, quòd ante benedictionem promisistis obedientiam sedi Metropolitanæ vana & nulla calumnia est*; & infra: *Quomodo enim sibi connexa ad invicem poterant esse membra corporis Christi, nisi dispensatores monasticarum vel canonicarum congregationum eam obedientiam exhibeant prælatis suis, quam sibi exhiberi volunt à subditis suis?* Non dubium quin eadem mens fuerit omnium tunc temporis Episcoporum: quibus Abbates ægrè admodum tandem acquievere.

Casini Abbas hanc professionem papæ facere recusat. *Chronic. Casin. lib. 4. c. 95.*

22. Nec mirum videri debet quòd Abbates hanc professionem episcopis facere detrectarent, quando Seniorectus Casinensis Abbas ejusmodi professionem ipsi etiam papæ Honorio secundo facere ab eo benedicendus recusavit, opponens, *hoc Abbates Casinenses numquam fecisse.* Cùm vero Pontifex reposuisset, id sibi ab eo negari non debere, quod omnes fere episcopi, archiepiscopi & abbates sibi præstarent; respondit Abbas, „ab episcopis id extortum fuisse, quòd sæpiùs in „hæresim lapsi essent, & Romanæ ecclesiæ rebelles exstitissent: quod Casinensi „ecclesiæ numquam accidisset.„ Acquievit mollitus eo responso Pontifex: sed cùm non multo pòst Casinates Anacleto antipapæ adhæsissent, Abbates Casinenses deinceps Innocentio Papæ secundo, ejusque successoribus obedientiam ac fidem polliceri compulsi sunt.

23. Nec solùm Abbates ejusmodi professioni restitere, sed etiam Principes, in quorum ditione monasteria sita erant. Exemplo est epistola Henrici II. Anglorum Regis ad Innocentium Papam II. apud quem querelas deponit de Hugone archiepiscopo Rotomagensi, quòd *personæ suæ respectu insuper habito*, ducatum Normanniæ perturbaret, insolita jura à subditis suis extorquendo, *in benedictionibus scilicet & extortis professionum scriptis intra* * *Ducatum*, inquit, *meum & provinciam suam, ab abbatibus meis Normanniæ, me inconsulto, vobis in Concilio querimoniis inde propositis.* Ita in editis in Spicilegii tomo 2. apud Acherium nostrum. Quid ad hæc responderit Innocentius, docet sequens ejus epistola ad ipsum Hugonem. *Ceterum carissimus filius noster rex Anglorum Henricus, prout accepimus, est adversum te graviter indignatus, quòd contra consuetudinem suam & aliorum Ducum Normanniæ, à quibusdam abbatibus professionem & obedientiam suscepisti.* Addit tamen Pontifex, id justum fuisse, *& vobis*, ait, *in Concilio Remensi mandatum. Sed pro ejus caritate à rigore justitiæ aliquando condescendere debemus, & pro tempore ipsius voluntati assensum præbere... Unde fraternitatem tuam rogamus atque mandamus, quatenus de abbatibus illis ejus voluntati consentias; & si quem de Abbatibus ligasti, absolvas.* Itaque novus tunc erat usus iste in Normannia, & *contra consuetudinem* inductus nuper in Concilio Remensi. Normanniæ duces Abbatibus favent. ed. * extra

24. Idem probat Ordericus in libro 10. historiæ suæ ad annum 1099. *Gislebertus Luxoviensis episcopus à monachis Uticensibus multoties requisitus fuit, ut Abbatem suum benediceret: quod ille renuit agere, nisi Abbas sibi cirographum canonicæ professionis exhiberet. Inter eos inde mutua per decem annos altercatio perduravit; & neuter vinci patiens, trophæum quisque speravit. Nam Serlo, qui post Mainerium ad Abbatiæ regimen electus fuit, cœnobitis duobus annis sine benedictione præfuit, quia insolitam Uticensi ecclesiæ professionem facere recusavit. Similiter Rogerius Sappensis plusquam septem annis fratribus præfuit: sed Episcopo pertinaciter persistente in suo sensu, pastoralem cambutam non portavit. Qua de re regalis potestas à monachis requisita jure prævaluit, & pertinaci Episcopo imperavit in mores quos antecessores ejus in Normannia sub patre suo tenuerunt, observaret, & Abbatem sine alicujus novitatis exactione consecraret. Jussio Regis ab invito Præsule concessa est, & pristinus mos cœnobio confirmatus.*

25. Prævaluit tamen, tum Romani Pontificis favore, tum principum indulgentia, Episcoporum in Normannia auctoritas: siquidem Arnulfus Lexoviensis Episcopus in epistola 42. sacramentum *juratæ professionis* objicit Grestano Abbati, quem contra præscriptum obedientiæ sibi debitæ egisse conqueritur. Idem in epistola 69. ipsi Innocentio exponit multiplicem & continuam inobedientiam Abbatis Uticensis, quem ad sibi exhibendam obedientiam *vinculo juratæ professionis* adstrictum fuisse dicit: cui professioni tantopere Abbates Uticenses antea restitisse superiùs ex Orderico vidimus. Idem Innocentius graviter increpuit Fontanellensem Abbatem, quòd professionem Hugoni Rotomagensi archiepiscopo facere detrectaret: qua de re scripsit idem pontifex ad Henricum Anglorum regem, cujus præsidio Abbas ille se tutabatur. Episcopi paullatim vincunt. Guibert. not. p. 689.

26. Sic paullatim deferbuit ista controversia, & abbatum plerique omnes, qui privilegiorum expertes erant, professionem subjectionis Episcopis fecerunt tempore suæ benedictionis. Id quod etiam abbatissæ præstiterunt: adeo ut Episcopus Pictavensis abbatissam Fontis-Ebraldi, tametsi contrariis munitam privilegiis, huc adegerit, & *contra privilegium consuetum, abbatissam coëgerit professionem sibi & obedientiam promittere, quam sibi sedes Petri retinuit*, ut conqueritur Petrus abbas Cellensis in lib. 1. epistola 3. ad Alexandrum Papam III. ubi quod ait Petrus, sedem

Petri hanc sibi professionem retinuisse, id argumento est, Abbates Abbatissasve à communi jure exemtos, Pontifici Romano id genus professionis facere solitos fuisse: qualis est professio Nicolai abbatis Corbeiensis in ms. Codice Corbeiensi sub hac forma: *Ego Nicolaus, nunc ordinandus Abbas ad titulum S. Petri Corbeiæ, subjectionem & reverentiam, à sanctis Patribus constitutam, & obedientiam secundùm præceptum sancti Benedicti sanctæ Dei Romanæ ecclesiæ, & domno Papæ Innocentio, ejusque successoribus, in præsentia domni Milonis Tarvanensis Episcopi, perpetuo me exhibiturum promitto, & propria manu firmo.* At insignis præ ceteris est professio Johannis monasterii sancti Albani abbatis, anno MCCXXXV. facta, quam refert Matthæus Parisius in vitis Abbatum. Ceterùm qui ejusmodi promissionem Episcopis faciebant, crucis signum *in principio professionis* subscribebant, eamque lectam *altari superponebant*, ut ex ejusdem auctoris vitis discimus. Denique Abbates Ordinis Cisterciensis hanc professionem faciebant salvo ordine suo: quod Lucius III. singulari diplomate confirmavit. Itaque jam inde illius Ordinis abbatibus sollemne fuit episcopo suo, dum benedicerentur, promittere *canonicam reverentiam*: quo nomine intelligebant ordinationes, consecrationes ecclesiarum & altarium, immo & cœmeteriorum, Chrismatis concessionem, quæ omnia à Diœcesanis episcopis accipere debebant, simul cum dimissoriis litteris, cum extra diœcesim proficiscebantur.

Abbatum exemtorum professio.

Matt. Paris. pag. 91. Ibid. pag. 49. Manrique to. 3. p. 131.

27. Hæc fere historia est, ejusmodi professionum, quarum originem, formam, institutionem, aliaque accidentia accuratiùs hoc loco investigare quoddam operæ pretium foret, disquirendo primùm, quo tempore cœperint; deinde an omnes abbates ea lex comprehenderit, & quas rationes obtenderint abbates, qui ei repugnabant: tum quinam verè ab ea exemti fuerint: denique an qui temporali Episcoporum jure absoluti erant, etiam in spiritualibus eadem libertate gauderent. Verùm ne litis materiam serere videamur, de duobus tantùm primis capitibus hîc agere instituimus.

Professionis episcopalis origo & progressus.

28. Ad primum quod attinet, ejus rei originem legere mihi videor in Concilio Cabilonensi secundo, quod imperante Carolo Magno, anno DCCCXIII. celebratum est: in cujus canone 13. hæc leguntur. *Dictum est interea de quibusdam fratribus,* id est episcopis, *quòd eos quos ordinaturi sunt, jurare cogant quòd digni sint, & contra canones non sint facturi, & obedientes sint Episcopo qui eos ordinat, & ecclesiæ in qua ordinantur: quod juramentum, quia periculosum est, omnes una inhibendum statuimus.* Ex eo itaque tempore Episcopi ejusmodi usum inducere voluerunt, ut ordinandi subjectionem & obedientiam sibi & ecclesiæ suæ promitterent: quod improbarunt Concilii Cabilonensis Patres, rati rem periculosam esse, forte ob eam causam, quam postea obtenderunt abbates, ne qua Simoniæ suspicio in ordinationem incurreret. At quidquid contra senserit Concilium, ab ea tamen promissione exigenda non temperaverunt Episcopi plerique; nec dubitem idem eos ab Abbatibus, cùm eos benedicerent, subinde extorquere cœpisse: quod tamen vix in usum venerit ante postrema tempora sæculi decimi, cum hac de re controversia inter Episcopum Aurelianensem & Abbatem Floriacensem exorta est. Neque verò citiùs hæc disceptatio oriri potuit, cùm abbates plerique, non regulares, sed milites aut Episcopi, monasteriis impositi essent: qui sanè ab hac subjectione, siquidem tentata fuisset, facile se expedissent. Quod de subjectionis sacramento jam inde à sæculi noni initiis ab ordinandis per episcopos exigi cœpto mox dicebamus, lucem accipit ex actis Guillelmi Abbatis Divionensis, qui apud Vercellas cùm Leviticum gradum suscepturus esset, ad hunc jurandi morem adduci non potuit. Quippe in ea urbe insoleverat, teste Glabro *male arreptæ consuetudinis usus, ut nul-*

lus Fratrum loci illius (Luciaci) *Levitici Ordinis gradum priùs susciperet , quàm se se assertione jurandi promitteret servaturum fidelitatem Episcopo. Hoc verò dum suggestum fuisset Willelmo , ut juxta illorum morem faceret , respondens dixit , se non posse salubriter perpendere , ut pro his quæ solius Dei imperio gratis præstari debeant , horum ministro alicujus servandæ fidei assertionem ullo modo exhiberet.* Id porro exigebat à Luciacensibus monachis Episcopus Vercellensis , *quòd prædictum monasterium in Vercellensis urbis episcopio situm, ejusdem Episcopi ditioni subjacebat.* Jam tum ergo *insoleverat* apud Vercellenses hæc fidelitatis protestatio , quæ apud alios insolens erat in ordinandis , non minùs quàm in abbatibus benedicendis apud Gallos.

29. Secundo loco ex præmissis intelligimus , Episcopis , saltèm plerisque , hanc fuisse mentem , scilicet Abbates omnes hac promissionis lege teneri , etiam qui libertate exemtionis fruebantur. Aliàs Ivo Carnotensis hoc sacramentum à Goffrido Vindocinensis monasterii Abbate electo non exegisset. E contrario verò principio Abbates omnes adversus hanc legem reclamavere , opponentes alii consuetudinem adversam , alii simoniam ; alii privilegia libertatis, alii denique unicam Regi subjectionem , qualem sanè opponebat Abbo Episcopo Aurelianensi , teste Aimoino. Goffridus Abbas duo obtendebat , nimirum privilegia monasterii sui , & simoniam , quam disertè explicat in Opusculo 10. alii nefas esse monachis jurare contendebant. Denique Abbates Normanniæ contrariam consuetudinem allegabant , ut superiùs vidimus.

30. Sed victis tandem Abbatibus , qui vel solam consuetudinem vel etiam simoniam proferebant ; alii strenuè perstitere in neganda promissione : nempe qui privilegia libertatis à Romanis Pontificibus obtinuerant , atque etiam ii qui soli Regi se subditos profitebantur. In exemptis gravis exorta est lis apud Anglos , inter Episcopum Lincolniensem & Abbatem sancti Albani. Episcopus asserebat , *ab initio nascentis Ecclesiæ , ecclesiam beati Albani subjectam fuisse Lincolniensi , in tantum , ut omnes Abbates sancti Albani à domino Lincolniensi benedictionem accepissent , & professionem fecissent : quæ professio ,* inquiebat, *vinculum est , quo filia matri obligatur. Unde & in principio professionis crux subscribitur : vera & stabilis promittitur obedientia : lecta etiam professio altari superponitur.* Deinde varias professionum formulas proferebat Episcopus , atque adeo ipsiusmet Roberti Abbatis , in quem disceptabat. Ad hæc reponebat Abbas , non omnes ejus loci Abbates à Lincolniensi Episcopo benedictionem suscepisse : se verò *litteras* , quæ afferebantur tamquam suæ , *nec scripsisse , nec scribi jussisse ; nec crucem ante positam propria manu annotasse* ; se tamen eas legisse , *non propter obligationem , sed propter Lincolniensis ecclesiæ venerationem.* Porro ecclesiam sancti Albani *non solùm liberam esse , sed & ingenuam ; natales ejus Regem Offanum aureis litteris conscripsisse , ejusque ingenuitatem* roborasse successores Anglorum Reges , eamdemque Romanos Pontifices suis privilegiis confirmasse. In his verbis duo distinguuntur monasteriorum genera , alia *ingenua* , quæ à natalibus suis per conditores suos à jure communi exemta erant: alia *libera* , quæ procedente tempore hanc prærogativam adepta fuerant. Priorem libertatem Robertus Abbas refundit in litteras Offani regis, quæ monasterii sancti Albani *ingenuitatem* asserebant. Paris conditionis esse Floriacense monasterium contendebat Abbo , qui illud *ditioni solummodo regiæ parere* ac subditum esse asserebat: jure an injuria , hîc non disputamus.

Exemtos quatenus hæc spectabat.

Matth. Paris. in Vitis Abb. à pag. 49.

31. Antequam hoc argumentum dimittamus, observare convenit , quatuor esse maxime , quæ à monasteriis sibi subjectis exigere solebant episcopi , nempe obedientiam , censum annuum , quem *jus synodale* , seu *circadas* appellabant , procurationes seu jus hospitii in illis monasteriis ; & processiones sollemnes , id est jus ce-

Subjectio hæc in quibus posita.

lebrandi missas & conventus sollemnes in eorum ecclesiis. Hæc fere prædictus Lincolniensis episcopus flagitabat à Roberto Abbate sancti Albani. *Debet itaque*, aiebat, ecclesia beati Albani, sicut ceteræ diœceseos ejusdem, *subjectionem & obedientiam : ut dominus Lincolniensis habeat in ea sollemnes processiones, cùm tempus exegerit ; debitas refectiones, cùm parochiam suam circuiverit : ut quibus seminant spiritualia, ab his metant & carnalia.* Hæc onera erant subjectionis episcopalis, hæc indicia : quibus semel probatis, probata & asserta manebat illa subjectio ; sublatis & refutatis, hæc sublata passim & refutata censebatur. His annexæ erant benedictiones Abbatum, monachorum ordinationes, consecrationes ecclesiarum & altarium, chrismatis concessio : quæ tamen indicia certa subjectionis non erant. Sed de his satis pro tempore & loco.

§. IV.

Pontificalia ornamenta Abbatibus concessa.

32. PONTIFICALIA ornamenta ne quidem Episcopis omnibus, nedum Abbatibus, statim ab initio communia fuere omnia. Mitræ usus Trajectensi ad Rhenum episcopo, aliisque nonnullis seriùs concessus, nec Abbatibus ante sæculum undecimum. In Abbatis ordinatione *baculum & pedules* episcopus etiam antiquitus tradebat, ex Theodori Pœnitentiali & Ordine Romano. Baculum verò Abbatialem *more antistitum* supernè *recurvum* fuisse testatur Adrevaldus. Ejus tamen usum Abbates canonicorum regularium sancti Augustini initio refutarunt. Anno DCCCCLXX. Diedericus seu Theodericus Mettensis Antistes à Romano pontifice Johanne XIII. obtinuit, ut Abbas sancti Vincentii Mettensis dalmatica & sandaliis uteretur. Sandaliorum etiam usum Leo IX. Gervino Abbati Centulensi obtulit : sed ille, ut insigniter modestus erat, hæc ornamenta recusavit. Eodem Pontifice Richerius Abbas Casinensis Romam profectus, privilegium ab eo, *juxta morem prædecessorum suorum*, adeptus est, quo idem Pontifex *usum sandaliorum atque dalmaticæ, necnon & chirothecarum* in præcipuis festis ad missarum sollemnia, tam illi, quàm ejus successoribus indulsit. Idem ab ipso Leone tributum Fulconi Abbati Corbeïensi & Warino Abbati sancti Arnulfi Mettensis, exceptis chirothecis.

Thom. Cantipr. lib. 1. cap. 6.
Adrev. cap. 22.
Spicil. to. 5. p. 142.
To. 4. spicil. p. 597.
Chron. Casin. lib. 2. cap. 81.

33. Ex Abbatibus verò, quibus mitræ usus concessus sit, nullum invenio ante Egelsinum monasterii sancti Augustini prope Cantuariam Abbatem, cui Alexander II. id privilegii impertivit, *ob ipsius scilicet Romanorum alumni & Anglorum Apostoli dignitatem.* Hic usus frequentari cœptus Urbano secundo pontifice, qui idem privilegium Oderisio Casinensi, & Hugoni Cluniacensi Abbatibus largitus est. Petro Abbati Cavensi idem Urbanus in Concilio Beneventano usum mitræ concessit ; at ille uti noluit, ad reprimendam superbiam aliorum Abbatum. Par modestia fuit Lantelmi Casæ-Dei Abbatis, cui Lucius tertius ex obedientia injunxit, ut mitram gestaret. Cùm enim Pontifex in Cœna Domini missarum sollemnia celebrans advertisset, multos Abbates, excepto Lantelmo, mitra ornatos sibi adesse ; *nullius suggestione*, sed *ipsius honestate Abbatis* inductus, mitram ei contulit. Postulanti verò Abbati, ut ab ea deferenda liber esset, restitit Pontifex, eique *in virtute obedientiæ* præcepit, ut ea in principuis sollemnitatibus uteretur. Hunc usum non probat Thomas Cantipratensis, quem usum non nisi *in paucissimis & specialissimis quibusdam Galliæ monasteriis, ut in monasterio sancti Dionysii & Cluniacensi*, antiquis temporibus inolevisse tradit. Denique Paulus Langius è nostris magnopere indi-

Thorn. an. 1059.
Chron. Cas. lib. 4. c. 17.
Bibl. Clunia p. 515. & 517.
Baron. an. 1091.
Tho. Cant. lib. 1. cap. 6.
Paulus Lang. an. 1398.

gnatur Hermanno sui monasterii Citizensis Abbati, ejus nominis secundo, qui hæc insignia à Bonifacio nono prece ac pretio sibi, suisque successoribus comparaverat: ubi similium Abbatum vanitatem carpit, qui ejusmodi insignia ex ambitione affectabant: non *utensium consuetudinem*, aut *adinventi sive concessi privilegii conservationem*, *sed solùm impetrantium curiosam vanitatem sugillare* volens, exemplo sancti Bernardi Abbatis, Petri Blesensis, & Hugonis Cardinalis, quos laudat.

34. Non me fugit proferri à nonnullis antiquiora exempla quorumdam Abbatum, quibus Pontificalium ornamentorum, adeoque mitræ deferendæ privilegium longè ante sæculum undecimum concessum legitur. Verùm ejusmodi privilegia non satis explorata nobis videntur. Postremis hisce temporibus jus fere commune Abbatum evasit, quod à medio sæculo undecimo peculiare privilegium erat. Nondum hoc privilegium obtinuerant Laubienses, cùm venerabilis Gosvinus ad ejus loci regimen electus est. Restitanti exposuit magister Werimbaldus, præclarus eo tempore orator, illius monasterii dignitatem divitias, potentiam, viros scientia illustres; addiditque *rectorem loci, minus quidem episcopo, sed esse plùs Abbate: cujus in missarum sollemniis ornaret annulus manum, sandalia pedes, corpus tunica universum.* Verùm hæc potiùs ad dehortandum, quàm ad convincendum virum sanctum valuere. Ceterùm cùm offenderentur episcopi, quòd in Concilis & Synodis Abbates, quibus gestandæ mitræ jus erat, ab episcopis non distinguerentur, statuit Clemens IV. ut in Synodis exemti mitris auri phrygiatis, sed sine gemmis, laminisque aureis vel argenteis utantur: non exemti verò simplicibus albis & planis. In aliis vero locis utrisque iis uti mitris liceat, quas sedi apostolicæ indulta permiserint. Ita clarissimæ memoriæ Jacobus Sirmundus in notis ad Goffridum.

Gosvini vita lib. 1, c. 23.

§. V.

Observationes Ecclesiasticæ & Monasticæ.

Habitus monasticus in extremis.

35. ANTIQUUS mos erat jam inde à sæculo septimo receptus, ut sæculares homines, etiam Episcopi ceterique clerici majores, in extremis habitum monasticum in signum pœnitentiæ susciperent, deinceps monasticæ professioni addicti essent futuri, si revaluissent. Id genus exempla retulimus in Præfatione ad Sæculum primum, aliaque nonnulla in Præfatione prima ad Sæculum tertium, ubi ejusmodi monachos *ad succurrendum* dictos fuisse observavimus, atque in Præfatione secunda ad Sæculum quartum, ubi fusiùs de hoc argumento actum est. Innumera ejus rei exempla occurrunt sæculo undecimo, & sequenti apud Ordericum Vitalem & alios. Tales fuere Ludovicus Comes Alamannorum in Senonensi monasterio S. Petri, apud Clarium monachum, Gerfridus Comes Meritoniæ, Hugo Cestrensis, & Guillelmus Flandriæ Comes apud Ordericum: tales ex Episcopis fuere Hugo & Robertus Autisiodorenses, & Robertus Lingonensis, aliique permulti. Non placuit hæc consuetudo cuidam Episcopo tempore Petri Damiani, existimanti atque prædicanti, quòd nisi quis secundùm Regulam diu probatus fuisset, *si propter ægritudinem aut alio quolibet modo* ad monasticum Ordinem venisset, *liberam redeundi ad sæculum haberet facultatem.* Hunc Episcopum talia proferentem graviter exagitat Petrus in Opusculo 15. *Quæ est enim illa dementia*, inquit, *quæ væsania, quæ crudelitas! Habet homo disponendarum rerum suarum liberam facultatem: ut semetipsum Deo offerat, potestatem non habet? Valet hominibus tradere substantiam suam; non habet libertatem Deo reddere animam suam? .. Si creator paratus est, ut peccatis ignoscat, quis est iste qui peccatorem converti prohibeat? Quid enim est*

aliud monachum fieri, quàm converti? Sed qui hominem non posse monachicum subire propositum in languore corporis constitutum denegat; profectò non posse converti indubitanter affirmat: quod si semel admittitur, nulli dubium, quin pœnitentia, quæ spes est peccatorum & unicum salutis remedium, destruatur. . . Dum ergo monachum fieri hoc sit utique converti, & conversionis remedium nulla hora respicit, nullum tempus excludit: constat procul dubio, quia in ægritudine constitutus, sicut converti cùm vult, nullius auctoritatis obstaculo præpeditur; ita etiam ut monachus fiat, absque ulla refragatione recto jure conceditur . . . At forsitan inquies, non quidem prohibetur in corporali molestia positus ad portum monachici Ordinis repente confugere: sed licet, si convaluerit, ad pristinæ conversationis habitum remeare. Sed clamat, immo reclamat ipsa Veritas tam perspicuæ falsitati, cùm dicit: NEMO *mittens manum suam ad aratrum & respiciens retro, aptus est regno Dei.* Hæc aliaque plura Petrus Damiani.

Puerorum oblatio in monasteriis olim irrevocabilis.

36. Affinis est huic argumento alia quæstio de pueris in monasterio Deo oblatis, quos irrevocabili jure voto parentum adstringi sanctus Benedictus in Regulæ suæ cap. 59. præcipit, probatque Rabanus Maurus libello singulari, quem adversus quosdam huic Regulæ[a] præscripto resistentes composuit: quem libellum, Deo dante, aliàs proferemus in lucem. Hunc morem itidem propugnavit Petrus Damiani in prædicto Opusculo 15. qua de re aliàs egimus, nimirùm in secunda Præfatione Sæculi-quarti, & in tomo 2. Analectorum in adnotationibus ad epistolam Rodulfi Abbatis Trudoniani, quem Sibertus Abbas sancti Pantaleonis consuluerat, an & qua ratione liceret aliquid exigere à parentibus pro admissione puerorum in monasteriis. Præclara est hanc in rem epistola nondum edita Nicolai Primi ad omnes Episcopos *in regno Lodovici* positos, de quodam Lamberto clerico, quem ejus Pater Atto comes, tunc clericus, in tenera ætate, nempe *inter octavum & undecimum annum*, constitutum, proprio arbitrio, citra pueri voluntatem, monastica cuculla donaverat; eumdemque, post quoddam temporis spatium, Salomon Episcopus, scilicet Constantiensis, monastico habitu, ut ferebatur, invitum induerat, & sub hac occasione fratres sui eum paterna & materna hereditate privare volebant, & monachum permanere. Lambertus ejus rei causa refugit ad Pontificem, citatusque pater ejus Atto affirmavit, suæ quidem voluntatis fuisse, ut Lambertus monachus fieret: sed resistenti cucullam fuisse impositam & *ab insequentibus* monachico habitu violenter indutum; insuper asseruit, eum numquam Regulam promisisse, neque cum palla altaris à se fuisse oblatum. Quibus auditis, Pontifex eum à monastica professione liberum & immunem esse declaravit, & paternæ maternæque hereditatis nequaquam exsortem. Ceterùm idem Petrus Damiani in Opusculo 36. ad Desiderium Abbatem Casinatibus gratulatur, quòd ibi scholas puerorum, *qui sæpe rigorem sanctitatis enervant,* „ non invenerit, sed omnes aut senes, aut juvenili vivendi decore lætantes. „ Idem statuit eodem tempore in Hirsaugiensi monasterio Willelmus Abbas, quem ea de re laudat Udalricus in epistola præfixa libris antiquarum Consuetudinum Cluniacensium, quos ipsi nuncupavit. *Adeo tritum est,* inquit, *& usitatum, si qua districtio hujus spiritualis militiæ inter has nostrorum temporum fæces esse potest, non esse, nisi ubi major est numerus, & auctoritas major illorum, qui non ætate lasciva, nec imperio parentum, sed sponte sua & majoris ætatis solo Christo imperante, ad ejus obsequium, rebus sæculi abdicatis, se contulerunt.* Attamen pueros in Casinensi monasterio sæculo tertio-decimo educatos fuisse probat exemplum sancti Thomæ Aquinatis, quem à puero monasticum illic habitum induisse sacri ejusdem loci Martyrologium testatur. Quin etiam in Cluniacensi sex pueri ab initio hucusque educati sunt.

[a] *Num.* 199. *Analect. to.* 2. *p.* 530.

Casini desita fieri.

Petr. Dam. opusc. 36. *cap.* 16.

Principes monachi facti.

37. Ut Principes & optimates, adeoque Episcopi ipsi, honoribus sæculi abdicatis, ad

ad monasticum Ordinem se conferrent, faciebat tum pietas illius temporis monachorum, tum frequens eorum adhortatio. Qua de re monachos sugillat Adalbero Laudunensis Episcopus in carmine ad Rotbertum Regem, quod Hadrianus Valesius insignis Historiographus publici juris fecit. Sic enim de Comitibus qui in urbibus jus dicebant, canit Adalbero.

Juris custodes cogunt portare cucullas:
Orent, inclinent, taceant, vultusque reponant.

Immo non tantum Comites, sed etiam Reges & Imperatores ad amplectendum hoc institutum adhortati sunt, sanctus Romualdus Ottonem tertium, S. Hugo Abbas Cluniacensis Philippum primum Francorum Regem, alii alios. Exstat hac de re Hugonis epistola ad Philippum Regem, quem hortatur, ut pœnitentiæ causâ Cluniacum se recipiat: paratos esse Apostolorum Principes Petrum & Paulum ad eum recipiendum in domum suam, *quam patres nostri*, inquit, *asylum pœnitentium nominaverunt.* Verùm ubi Principum & optimatum cura rei publicæ necessaria videbatur, adeo ad monasticam professionem adhortamentis non inducebantur, ut etiam volentes ab ea revocarentur, ut multis exemplis patet. Unum est Guillelmi Ducis Nortmannorum, eo nomine primi, à Longa-spata cognominati, quem Mainardus Abbas à monastico instituto dehortatus est. Alterum est Ursi Patriarchæ Venetiarum, qui monachus esse cupiebat Willelmi Abbatis Divionensis: at dispendium, quod ex absentia tanti Præsulis Venetis obvenisset, considerans piissimus Abbas, eum admittere noluit: quod etiam erga multos alios fecisse dicitur. Tertium exemplum est Henrici primi Imperatoris, quem Richardus Virdunensis Abbas monachum fieri cupientem ad obedientiam admisit: at ex obedientia pro rei publicæ bono in sæculo remanere jussit. Idem contigit in Gellonensi monasterio sub alio Richardo ejus loci Abbate: cui Berengerius vir nobilis, in sæculari habitu remanens, obedientiam promisit sub hac forma. *Anno ab incarnatione Domini* MCLXII. *in nomine Domini ego Berengerius de Mayrosio, volens renuntiare terrenis, & inhiare cælestibus, trado in manu domini Richardi Abbatis me ipsum, ad monachichum habitum suscipiendum, quando domino Abbati placuerit: sed & in præsentiarum promitto ei obedientiam secundùm Dei & beati Benedicti Regulam.* Ejus generis fuere Donati & Donatæ, qui in sæculari habitu monasteriis addicti erant.

Spicil. to. 2. pag. 401.

V. Sæc. 6. to. 1. pag. 533.

38. Petrus Damiani tria suo tempore in monasteriis Italicis salubriter instituta fuisse tradit; unum, ut præter cetera pietatis opera, *tres pauperes cum privata mensa juxta se semper Abbas habeat, eisque singulis mensuram cibi, quem quivis habet frater, apponat*; sicque regulæ præceptum exsequatur, statuentis, ut Abbatis mensa semper sit cum hospitibus. Alterum, ut in monasteriis & eremis decimæ quorumdam proventuum in egenorum usus assignentur. Tertium, ut anniversariæ octavæ pro carioribus quibuscumque defunctis fiant. Huc spectat commemoratio generalis omnium defunctorum, quam sanctus Odilo in Cluniaci monasterio instituit. In Concilio Bituricensi, MXXXI. statutum, ut Abbatibus in sollemnioribus festis non plures quàm tres Diaconi ministrent.

Tria nova Abbatum instituta.

Petr. Dam. opusc. 33. cap. 7.

Labbe Bibl to. 2. p. 794.

39. Inter varias pœnitentiarum redemtiones, quæ illis temporibus excogitatæ sunt, maxime frequentatæ fuerunt sui ipsius spontaneæ flagellationes, quas *disciplinas* vocant. Earum auctores vulgo creduntur Dominicus Loricatus & Petrus Damiani: at rectiùs propagatores dixeris: siquidem ante eos Guido Pomposianus Abbas, aliique eas in usu habuerunt. De Guidone quidem, anno MXLVI mortuo, memoriæ proditum est, duarum quadragesimarum diebus, quo tempore in silva solus degebat, tanta cibi & potus abstinentia, *tanta virgarum cæde* corpus debile

Disciplinarum usus an probandus.

Sæc. 6. to. 1. p. 513.

maceraſſe, *ut excepta morte, nihil tormenti amplius poſſet inferre nolenti perſecutor crudelis.* Huic exemplo adde aliud ejuſdem temporis de ſancto Poppone Abbate, qui carnem ſuam *jejuniis flagelliſque* ſic *atterebat, ut quidquid vitioſum ſua caro adverſus ſpiritum concupiſceret, ipſe flagellis, propria ſibi manu clam illatis, extergeret.* Neuter vero id addiſcere potuerat ab exemplo Dominici Loricati utroque junioris, multo minus Petri Damiani, qui necdum ea de re ſcripſerat. Non dubitem quin plura alia præceſſerint ejuſmodi exempla, tametſi ſcripta non ſint. At omnes ſuperarunt Petrus Damiani & Dominicus. Petrus in epiſtola ad Alexandrum ſecundum ait, ,, tria ſcoparum millia unum pœnitentiæ annum explere cum ,, modulatione pſalmorum. ,, Stupendum eſt potius quàm imitandum probandumve quod idem auctor memorat de Dominico Loricato, qui duodecim pſalteria continenter, ſcopis ſe flagellando abſolviſſe dicitur. A ſcopis ſeu virgis ad lora & ſcuticas ventum. Talem diſcruciandi corporis modum immodicum, uti furorem & carnificinam quamdam, non immerito fortaſſe, averſati ſunt nonnulli; atque inde flagellationum ſponte aſſumtarum uſum, haud ſcio an temere, univerſim, ut fit, improbarunt, uti rem novam, & ſacris canonibus contrariam. *Ecce*, inquiebant, *nova pœnitentia, & tranſactis tot ſæculis hactenus inaudita. Si hoc admittitur... omnes profecto ſacri canones deſtruuntur, antiquorum Patrum præcepta depereunt.* Ad quod Petrus reponit, id licere, quod Chriſtus Dominus, quod Apoſtoli & Martyres in ſe ſuſtinuerunt. *An verò eamdem, quam & ab invitis interdum Deus omnipotens exigit, ab ultro offerentibus ſuſcipere pœnitentiam recuſabit?* Ad quod illis Chriſtum & Sanctos non à ſe, ſed ab aliis cæſos fuiſſe aiebant. At *væſanum & abſurdum eſt credere illud pœnitentiæ genus Dominum in afflictione noſtra deſpicere, quod in ſemetipſo dignatus eſt pro ſalute noſtra perferre.* Deinde *ſicut non temeritatis arguendus eſt, qui non modo ſacerdotali, ſed ſponte jejunat; ita quoque non fruſtra laborare cenſendus eſt, qui ſe non alienis dumtaxat, ſed & propriis manibus afficiendo caſtigat.* Quippe *nihil differt, quibus pœnis caro pœnitentis addicitur, dummodo voluptas præcedentis illecebræ vicaria repreſſi corporis afflictione mutetur.* Denique ſi ſæcularibus divitibus peccata ſua eleemoſynis redimere licet, quæ redemtio in antiquis Patrum canonibus minime reperitur; quidni iis qui nihil proprium habent, quo peccata redimant, ſpontanea corporis afflictatione ea redimere, etſi in canonibus id præſcriptum non eſt, fas non erit? Hæc fere Petrus in epiſtola ad clericos Florentinos.

Ibid. pag. 592. — Petr. Dam. lib. 5. epiſt. 8.

Petri Damiani adverſarii. Id. lib. 6. epiſt. 27.

40. Ex his, quos Petrus hac in re adverſarios habuit, unus fuit Petrus monachus, cognomento Cerebroſus, qui hunc uſum ob novitatem arguebat, & ob exceſſum, *non tam diſciplinæ regulam, quàm longioris diſciplinæ deteſtans inſaniam; nec improbans cum diſciplina dici pſalmum, ſed ut continuetur cum diſciplina pſalterium.* Qua in re fortaſſe à vero non aberrabat. Alter adverſarius fuit Stephanus ex monacho Caſinate Cardinalis, qui hunc uſum ſugillando deridebat, effeceratque, ut Caſinates eum abjicerent, quibus antea mos erat, ut qualibet feria ſexta corpus ſuum verberibus afflictarent. Ille verò corpus jejunio atteri non improbabat: ſed turpe nimis & inhoneſtum eſſe cenſebat, *ante tot fratrum intuentium oculos membra nudare.* Non multo pòſt Stephanus morte repentina è vita ſublatus eſt: quod Petrus juſto Dei omnipotentis judicio factum putat *propter hujus verbi piaculum*, tametſi eum virtutibus floruiſſe non negat, & *piæ memoriæ* virum dicat. Hinc Caſinates hortatur, ut intermiſſam corpus afflictandi conſuetudinem reſumant.

Id. opuſc. 43. c. 2. — Ibid. cap. 1.

Diſciplinarum uſus apud Cartuſianos.

41. Hæc controverſia denuo his temporibus non ſemel agitata eſt, eamque nuperrimè vir eruditione & doctrina clariſſimus, nobiſque amicus, libro ſingulari revocavit. Hoc in libro merito improbat tum publicos illos flagellantes, è Galliis jure proſcriptos; tum etiam abuſus nonnullos, quos eo in genere à quibuſdam

commissos fuisse dicit. At de re ipsa ut dicam quod sentio, pace clarissimi viri, adduci non possum ut credam, quod Scriptura sacra pueris ad correptionem, quod libri pœnitentiales peccatoribus ad expiationem, quod antiquiores Regulæ monasticæ ad satisfactionem infligendum statuunt, id sponte assumi non licere aut decere *. Quod enim quis animo pœnitentis pati potest ex obedientia, quidni amore pœnitentiæ sibi ipse imponat? An verò indecorum est corpus alteri flagellandum nudare; & nemine conscio de se ipso pœnas sumere inverecundum & inhonestum erit? At mortem, inquies, nocentibus leges civiles infligunt, quam sibi sponte consciscere nemini licet. Verùm hîc non agitur de pœnis in criminali foro, sed in ecclesiastico tribunali impositis: quas quidem, si ex obedientia subire Deo gratum est, certe ex caritate & pœnitentiæ studio sponte suscipere non erit ipsi, ut opinor, ingratum. In summa, omnia satisfactionum & expiationum genera, quæ pœnitentibus à Sacerdotibus imponi possunt, & à Canonibus sunt præscripta, ea sponte sibi imponere & infligere licere non dubito. Ut rem paucis finiam, id saltem ab undecimo sæculo non improbarunt, immo suis discipulis præscripserunt viri sanctitate & purioris disciplinæ studio celebres, Bruno Cartusianorum institutor, & Bernardus Abbas Clarævallensis; denique superiori sæculo sanctus Carolus Borromæus, ut de aliis sanctis sileam, hoc ipsum pœnitentiæ genus sibi frequenter imposuit, & propria manu inflixit, ut ex ejus vita manifestum est. Hos duces sequi non inverecundum aut suspectum, immo perquam honorificum & tutum esse nemo jure negaverit. Certe venerabilis Guigo, sacri Cartusiani Ordinis quintus præpositus generalis, etsi *disciplinas* non esse suæ institutionis dicat, nullique suo- *Guigo Stat.*
rum, *nisi Priore sciente & favente*, eas *facere*, id est sponte sibi infligere, permittat; *c. 35.*
id tamen cum Prioris permissu licere satis innuit, omnino ad mentem sancti Benedicti, qui quidvis insolitum, inconsulto Abbate, fieri vetat. Hanc vero Guigonis mentem fuisse tum ipsa verba mox relata, tum aliud Statutum de fratribus laïcis pro- *Id. c. 65.*
bat. *In adventu & quinquagesima*, inquit, *per singulas hebdomadas, singuli singulas accipiunt disciplinas: quod si domi non fuerint, septies pro disciplina* PATER NOSTER *cum veniis dicunt*. Id verò ab ineunte Ordine, auctore sancto Brunone, institutum fuisse inde colligi potest, quòd Guigo primitivos Ordinis ritus in unum corpus redegit, quæ non tam ipsius quàm sancti Brunonis Statuta censenda sunt.

42. Non minus res clara est de sancto Bernardo ac de Cisterciensibus. Nam Ber- *Apud Cistercienses.*
nardus Guidoni Abbati Trium-fontium, qui ex incuria ministrantium in Missa calicem absque vino consecraverat, *pro pœnitentia* injungit septem Psalmos pœniten- *Bernard. epist. 69.*
,, tiales quotidie usque ad Pascha, septies prosternendo se, *decantare* sive recitare; *&*
,, *septem disciplinas accipere*. Consimilem expiationem ob sanguinem Christi in Missa
,, effusum vide hîc in vita beati Richardi Abbatis Virdunensis. At ejusmodi, in- *Sac. 6. to. 1. pag. 531.*
,, quis, disciplinæ non erant spontaneæ, sed ad delicti mensuram impositæ. Quidni etiam ejusmodi pœnitentiam sibi sponte quivis imponat? An jejunium & cilicium, quæ pœnitentibus Sacerdos præscribere potest, etiam sponte assumta valebunt apud Deum; spontanea verò illa corporis castigatio non proderit, quæ ab

* *Ad istius Præfationis calcem Monitum edi curavit Mabillonius, in quo sic loquitur.* ,, Absoluta superioris Præfationis editione, cùm resciviſset vir ille doctrina & eruditione clarissimus, nobisque amicissimus, cujus mentio à nobis num. 41. facta est, improbatam eo loci fuisse quorumdam recentiorum sententiam, qui spontanearum flagellationum usum universim damnant, nobis significavit, se in ista sententia non esse, sed tantùm improbasse id genus flagellationis, quam ille in nova sui libri editione pag. 7. explicat. Ceterùm se nullo modo recedere ab ea sententia, quam de hoc argumento paucis propugnare nobis propositum fuit. Ita vir multæ eruditionis Jacobus *Boileau* Doctor Sorbonicus, qui se hoc loco nominari à nobis haud ægrè passus est.

aliis imposita meritum habet. „ At non hîc mentio est, ais, disciplinarum propria „ vapulantium manu inflictarum; sed plagarum, flagrione quodam plagoso diver„ berante datarum. „ Atqui recurrit eadem responsio; & Bernardi verba, *septem disciplinas accipere*, alium sensum mihi videntur habere, uti & alia quæ subsequuntur. *Sane si sermo exiit inter fratres, & ipsi omnes singuli*, id est soli & seorsim, *singulas accipiunt disciplinas.* Certe *accipere disciplinam*, tametsi ambiguum esse non diffiteor, etiam in vernacula lingua obtinet pro eo, quod est sibi ipsi infligere. Postremo, quod de spontaneis Cisterciensium disciplinis rem evincit, Fastredus Abbas tertius Clarævallensis in præclara illa epistola ad quemdam sui Ordinis degenerem Abbatem, his verbis eum compellat. *Non sine pudore dico, quod tamen dicendum: quòd multi sunt in via Dei, subditi suo Abbate, navigantes nauclero, milites duce perfectiores: quodque tuo in monasterio multi reperiantur, qui eo tempore, quo tu horas noctis cœnis opiparis & superfluis transigis, ipsi orationi vacant, & ad expiandas culpas & earum remissionem, disciplinas sumunt:* quo loco nihil clarius afferri posse puto ad probandas spontaneas sui ipsius flagellationes. Sane longe minus indecorum & inhonestum est, ut jam dixi, propria manu seorsim eas sibi infligere, quàm nudatos alteri humeros verberandos exhibere: nec contra honestatis leges peccant, qui vel nullo spectante seorsim, vel in commune nocturnis in tenebris id faciunt. Hæc ad propositum de hoc argumento sufficiant, ad vindicandum priscum sanctorum usum, qui modò non in propatulo, sed honestè & moderatè fiat, non modo non improbandus est, sed sanctorum hominum judicio & usu probandus.

Probatio per duellum.

43. Ex variis probationum generibus, quæ antiquis usitatæ fuerunt ad res dubias dirimendas, duæ in primis undecimo sæculo frequentes erant, scilicet probatio per ignitum ferrum pro ecclesiasticis, & duellum pro sæcularibus viris. Probatione per ignitum ferrum sancta Cunegundis Imperatrix usa est ad probandam pudicitiam suam, & Petrus monachus ad simoniam reprimendam, ob id Igniti cognomen sortitus. Duellum more veterum Francorum & Germanorum scuto & fuste fiebat; passim non sine cruoris effusione, quandoque etiam cum cæde. Quæ causa fuit, ut ecclesiasticis maxime interdicta esset, tametsi non raro ab ipsis etiam adhibita fuerit. Insigne ejus rei exemplum affert Sirmundus in notis ad Goffridum Vindocinensem Abbatem, nimirum in causa Haimerici Vice-comitis Toarcii cum Theoderico sancti Albini Abbate, à quo ille pro *relevatione equum unum centum solidorum, aut solidos centum* exigere volebat, quod Abbas denegabat. In hac contentione Abbas Vice-comiti optionem dat jus suum, *aut calidi ferri judicio secundùm legem monachorum per suum hominem probare, aut scuto & baculo juxta legem sæcularium defendere.* Duellum elegit Vice-comes: sed, ut erat vir pius, sanguinem aut cædem veritus, *remisit pugnam, remisit & consuetudinem*, modò ut societatis monasterii fieret particeps: quod facile obtinuit. Alia duo exempla profert Sirmundus ad illustrandam epistolam Goffridi Abbatis ad Petrum Santonensem Episcopum, quem rogat, ut prohibeat duellum, cœptum inter Rainaldum Chesnellum Clericum Santonensem, & Guillelmum monachum suum, utpote sæculi legibus & sacris canonibus contrarium. Verùm sæculo insequente ecclesiastici etiam facultatem obtinuerunt duellum interponendi per suos homines: quos inter Gaufridus Carnotensis Antistes, eo nomine secundus, à Ludovico sexto Francorum Rege obtinuit, *ut adversus omnes, tam liberos, quàm servos, in omnibus causis, placitis & negotiis, liberam & perfectam haberet testificandi & bellandi licentiam.* Consimile privilegium ab eodem Rege concessum Theobaldo Fossatensi Abbati, *ut servi Fossatensis ecclesiæ adversus omnes homines* eamdem facultatem haberent, & *nemo umquam servitutis occasionem eis opponens, in eorum testimonio ullam dare præsumeret calumniam.*

Sirm. in Goff. p. 62.

Analect. to. 2. p. 561.

44. Ad ejusmodi duella, tamquam ad ludicrum spectaculum, concursus fiebat, eisque aderant etiam episcopi: quod de se ipse testatur Hamelinus Episcopus Redonensis in litteris à Sirmundo relatis super controversia quadam, duelloque in prato episcopi commisso juxta flumen Isolam, *præsentibus nobis*, inquit, *& comite Conano*, aliisque. Tempore sancti Ludovici Francorum regis monomachia hæc adhuc vigebat, eaque admissa est in controversia quadam, quam Rex cum Episcopo Aurelianensi habebat. Initum hac de re duellum in quodam allodio Miciacensis monasterii: cui Petrus de Escancilla ballivus domini Regis, & Adam de Monteregali ballivus Episcopi, ne id in monasterii præjudicium verteret, fidejussorias litteras dederunt anno Domini MCCXLVI. Non omittendæ hoc loco consimiles litteræ Johannis Episcopi Parisiensis, qui celebri duello, quod in pratis sancti Germani fieri debebat, adesse volens, sequentes litteras ob cautionem dedit.

Noverint universi, quòd cùm nos Johannes Dei gratia episcopus Parisiensis venissemus, & accessissemus ad consilium Domini Regis in Abbatia sancti Germani de Pratis, die tertia mensis Decembris, in cujus crastinum prope dictam Abbatiam debebat fieri duellum inter nobiles & potentes viros; dominos ducem Lincastriæ & ducem de Bresvic, ut dicebatur: cumque causa videndi dictum duellum, nos venerabilem patrem dominum Abbatem dictæ Abbatiæ rogassemus, ut nos hospitare vellet, & in sua Abbatia cameram assignare, quod nobis duxit gratiose concedendum; nos nolentes dicto Abbati, ejus Abbatiæ vel successoribus suis in futurum, aliquod propter hoc præjudicium generari, nec nobis aut successoribus nostris novum jus propter hoc acquirere, confitemur, dictam concessionem ex gratia recepisse. Datum sub nostro sigillo in testimonium præmissorum die prædicta, anno Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono.

Sed forte hic ludus equestris erat, quod genus pugnæ duellis prædictis videtur successisse; tametsi diversi generis erant ludi illi * equestres, qui tantum ad spectaculum, & ad specimen dexteritatis exhibendum instituti erant: duella verò ad finiendas lites, quæ solitis juris formulis finiri non poterant.

* *Tournois.*

45. His probationum generibus aliud addendum est eo tempore usitatissimum, ut scilicet sanctorum dubiæ reliquiæ igni probarentur. Id sub finem sæculi sexti statuerat in Hispania Concilium Cæsaraugustanum de reliquiis, quæ in quibuscumque locis, Ariana hæresi infectis inventæ fuissent. Preces ejus rei causa olim fieri solitæ, quales retulit noster Theodericus Ruinartus in notis ad Gregorium Turonensem. Quod attinet ad ejusmodi probationum exempla, duo tantum ex priori hujus sæculi volumine huc afferre sufficiat. Unum est de particula lintei, quo pedes discipulorum Salvator extersisse creditur, in Casinense Monasterium à duobus monachis allata. Cùm de ea plurimi dubitarent, duo illi fide haud dubia prædictam particulam ignitis turibuli carbonibus imposuerunt: *quæ mox quidem*, ait Leo, *in ignis colorem conversa; post paullulum verò, amotis carbonibus, ad pristinam speciem mirabiliter est reversa.* Alterum exemplum est de corpore sancti Felicis, à Wolfgango Aquilegiensi patriarcha misso ad Meinwercum episcopum Patherbrunnensem, qui ejus veritatem experiri volens, *rogum maximum in medio Claustri sub divo fieri præcepit; in quem cùm tertiò corpus misisset, totiensque in favillam redactus ignis exstinctus fuisset, cum maxima exsultatione corpus* illud *super principale altare detulit, & omnium venerationi sollemnem sanctum illum deinceps haberi instituit.* Exstat pænes nos in Monasterio sancti Germani insignis portio veræ Crucis, à serenissima Principe Palatina nobis nuper testamento legata, quæ in ardentem conjecta ignem, nullam læsionem passa est, spectantibus principibus viris, quorum nonnulli etiam nunc supersunt. Hîc video quid reposituri sint nonnulli, nempe indubias sanctorum reliquias, quales fuere sancti Martini Episcopi Turonensis, sanctæ Radegun-

Reliquiarum probatio per ignem.

Gregor. Tur. p. 1366.

Sæc. 6. *to.* 1. *p.* 101.

Ibid. pag. 390.

dis reginæ, & ſancti Franciſci de Paula, ſuperiori patrum noſtrorum ſæculo in ignem ab hæreticis injectas fuiſſe, & ab igne conſumtas. Verùm illa quæ prædiximus miracula olim obtinere potuit Eccleſiæ fides & oratio, quod tunc non meruit impietas.

Corporale contra incendia delatum.

46. Affinis eſt his alius ritus, deferendi ſcilicet ſacrum illud linteum, quod *corporale* vocamus, ad reſtinguenda incendia. Huc ſpectat Glaber Rodulfus in libro 5. *De chriſmale*, inquit, *quod à quibuſdam Corporalis appellatur, plurimum expertum eſt præſtare remedia, ſi fides exigentium non fuerit dubia. Nam contra incendia ſæpius elevatum, aut exſtinguendo compeſcuit, aut retrorſum pepulit, ſeu in partem alteram reverſit.* Id factum refert Aimoïnus in Floriacenſis monaſterii incendio, quo graſſante circumlatum eſt corpus ſancti Benedicti *cum palla, ſuper quam pridie corpus Jeſu Chriſti fuerat confectum.* Idem factum in incendio Tuitienſi, teſte Ruperto Abbate. Hinc apud Cluniacenſes ſemper unum Corporale in ſcriniolo ſervabatur, ut ad manum poſſet eſſe contra periculum ignis.

Aimoi. lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 9.

§. VI.

De anno Hugonis Capeti obitus, & conſequenter de anno, quo filius ejus Rotbertus Monarchiam Francorum adeptus eſt.

47. MIRUM eſt quantum auctores, cùm veteres, tum recentiores, diſſentiant in aſſignando anno, quo Hugo Rex Francorum, cognomento Caputius ſeu Capetus, è vita deceſſit. Sigebertus & duo chronica apud Labbeum, Leodienſe & Maſſilienſe, tertium Kemperlegienſe apud V. C. Baluzium, & fragmentum quoddam hiſtoriæ Francorum ex Codice Floriacenſi à Cheſnio editum, ejus obitum anno DCCCCXCVI. conſignant. Plerique alii auctores anno inſequenti: Hugo à ſancta Maria Floriacenſis, & Odorannus Senonenſis monachus anno DCCCCXCVIII, quibus Hadrianus Valeſius in notis ad carmen Adalberonis Epiſcopi accedit. De die omnes conſentiunt Hugonem IX. Kal. Novembris obiiſſe. Mihi verò pro certo & explorato eſt, ſupremum ejus fuiſſe annum DCCCCXCVI. idque multis illius temporis inſtrumentis & documentis videtur conſtare. Primum occurrit Archembaldi Turonum Archiepiſcopi inſtrumentum, quo monaſterio S. Juliani omnia ſuæ diœceſis altaria, eidem antea conceſſa, libera & à quavis redhibitione immunia declaraſſe dicitur anno DCCCXCVI. *Rotberti Regis anno primo.* Alterum eſt Hugonis Autiſiodorenſis Epiſcopi pro cœnobio Paredi, quod Lambertus Comes ipſius Pater in Auguſtodunenſi pago exſtruxerat, datum *menſe Maio, Indictione xij. anno Incarnationis Domini* DCCCCXIX. *Rotberto Rege, anno iv. regni ejus:* quod inſtrumentum Perardus ex authentico vulgavit. Accedit ipſius Rotberti Regis diploma, quo Miciacenſi S. Maximini monaſterio, Rotberti Abbatis rogatu, tuitionem ſuam contra moleſtias regiorum Miniſtrorum impertit. *Datum menſe Aprili, in conventu regio, Indictione xiiij. ſexto anno poſtquam Monarchiam regni Rotbertus Rex gratia Dei ſortitus eſt. Actum Aurelianis civitate, die Paſchæ ſecundo*, id eſt anno Chriſti milleſimo primo, qui ſextus Rotberti monarchiæ non eſſet, niſi anno DCCCCXCVI, Hugoni patri ſucceſſiſſet. Anno inſequente donatio quædam monaſterio S. Michaëlis ad Moſam facta eſt in villa Comitatus Barrenſis, dicta *Vilercel. Actum anno ab Incarnatione* MII. *Indictione* XV. *regnante Rotberto Rege anno regni ejus* VIII. qui calculus conſtare non poteſt, niſi Rotbertus Hugoni patri ſucceſſerit anno DCCCCXCVI.

Labb. to. 2. Bibl. p. 337. & 339. Miſcel. to. 1. p. 521. Cheſn. to. 2. pag. 232.

Perard. pag. 167. & ſeqq.

48. Id porro luculenter confirmat teſtimonium Aimoïni Floriacenſis monachi,

auctoris æqualis, in libro 2. de miraculis S. Benedicti cap. 9. ubi Ligeris inundationem contigisse testatur *anno Incarnationis Domini millesimo tertio, regni autem Rotberti Regis, quo cum patre regnare cœpit, sexto-decimo, Monarchiæ vero septimo.* Hæc inundatio accidit *tempore hiemis solito longioris*, ut fidem facit chronicon Floriacense à clarissimo Baluzio editum; ac proinde sub initium anni millesimi tertii: nam si sub finem alius anni accidisset hæc inundatio, hiems illa *longior* dici non potuisset, quippe vix à mense Novembri incœpta. Ne quis verò dicat, Aimoïnum pro more veteri initium anni sequentis millesimi quarti ad præcedentem retulisse; occurrit idem chronicon, in quo Gerbertus seu Silvester II. Papa eodem anno mortuus dicitur, quem anno MIII. obiisse constat; & anno sequenti Abbo Abbas martyrio coronatus, & quidem mense Novembri. Cujus Abbonis martyrium Aimoïnus ipse, aliique omnes anno MIV. collocant. Cùm itaque idem Aimoïnus Hugonem cum filio *per decem annos continuos* regno potitum fuisse dicit; de annis incompletis intelligendus est. His omnibus adde chartam de restauratione vitæ canonicæ in Ecclesia Barcinonensi, datam VII. *Idus Martii in æra* XLVII. *post millesimam, regnante Rotberto Rege Francorum* XIII. *anno:* qui calculus sententiam nostram egregie confirmat. Hæc observatio non levis momenti visa est ad stabiliendam epocham, tum Hugonis Regis obitus, tum monarchiæ Rotberti ejus filii: quam epocham jam quidem assignaveram in libro secundo de re diplomatica: sed quia idoneis non fulta erat argumentis, ea huc conferre visum est quoddam operæ pretium.

Miscel. to. 2. p. 306.

Marca Hisp. pag. 970.

§. VII.

De tempore quo Rotbertus Bertam repudiavit, duxitque Constantiam.

49. NON levis etiam difficultas est de tempore, quo Rotbertus Rex Bertam, Odonis Comitis olim uxorem, suamque commatrem, sibi copulavit, quove tempore eam ob affinitatem repudiare coactus est, eaque repudiata Constantiam, Villelmi Provinciæ Comitis seu Ducis, & Adelaïdis filiam, matrimonio sibi conjunxit. De priori certum mihi videtur, Bertam Rotberto haud ante mortem Hugonis Regis nupsisse: tum quia Hugo vix solidum annum Odoni Comiti, Bertæ marito, supervixit: tum quia hæc conjunctio facta non est ante Arnulfi Archiepiscopi restitutionem in sedem Remensem; quam restitutionem Leo Abbas à Rotberto Rege demum obtinuit *ad confirmandum Regis Rotberti novum conjugium*, testante Gerberto in epistola 159. ad Adelaïdem Augustam, scripta paullo ante hanc restitutionem, quæ anno DCCCCXCVII. post mortem Hugonis proximo facta est. Ad Bertæ repudium quod attinet, plerique hoc factum putant ante annum millesimum; Beslius anno DCCCCXCVIII. at ne quidem ante annum millesimum contigisse probabilius est, sed tamen ante mortem Abbonis Floriacensis martyrio affecti anno millesimo quarto, mense Novembri; siquidem ejus hortatu Rotbertus Bertam à suo consortio removit, teste Helgaldo. Certe in duobus ejus diplomatis pro Fossatensi monasterio, quorum alterum anno DCCCCXCVIII. alterum anno millesimo datum est, Rotbertus Bertam adhuc conjugem suam vocat. Unum ex his diploma exstat in libro sexto de re diplomatica, quo Rex donationes à Burchardo Comite, ejusque filio Rainaldo Parisiorum Episcopo Fossatensibus factas confirmavit, *suggerentibus ac intervenientibus dilectis nostris*, inquit, *videlicet dulcissima genitrice nostra Adelaïde, atque* CONJUGE NOSTRA BERTA. Alterum est confirmatio donationis ab Ermenfredo milite iisdem Fossatensibus factæ, quam Rotbertus ratam esse jussit *suæ matris Adelaïdis*, UXORISQUE BERTÆ *suggestionibus*, ut

Besly. Com. pag. 297.

Diplom. pag. 578.

in libro de vita Burchardi Comitis legitur : cujus rei præceptum exstat in chartario Fossatensi, ubi id diserte exprimitur, datum Parisiis anno Incarnationis Christi millesimo, Rotberti Regis duodecimo. Scio equidem Bertam etiam post repudium se dixisse aliquando Reginam : at Rotbertus ipse eam deinceps uxorem suam numquam dixit. Et quidem anno insequente Bertam à Rotberto sejunctam fuisse intelligimus ex quadam ejus charta pro Burguliensi monasterio, in qua Berta Regina, & filii sui Tetbaldus & Odo, atque Agnes eorum soror, Burguliensibus confirmant, Gauzberti Abbatis rogatu, donationem ab Emma Comitissa factam de alodis Coldra & Longa-villa, sitis in pago Ebroïcensi. *Datum Blesis castro mense Septembri, anno Incarnationis* MI. *sive Rotberti regis* X.

50. Necdum tamen Constantia Rotberto nupserat mense Augusto ejusdem anni millesimi primi, quo anno Adalax seu Adalaïs Comitissa, ejus parens, Monti-majori prædia quædam in valle Olliera donat una cum filio suo Willelmo Comite, & *filia sua Constantia*, quæ donatio facta est *in mense Augusto, regnante Rodulfo rege, indictione* XIIII. quæ indictio à morte Conradi Regis Rodulfi patris primum occurrit anno millesimo primo. His litteris apponitur *signum Adalax Comitissæ, & filii sui Willelmi Comitis & filiæ suæ* CONSTANTIÆ, *qui hanc chartam facere jusserunt*. Erat ergo adhuc in materna domo Constantia, ac proinde necdum Rotberto conjugata.

51. Aimoïnus in libro 2. de miraculis S. Benedicti cap. 8. scribit „ Hugonidem Rotbertum uxoriam inire copulam *jamdudum* mente tractantem, & ab Arelatensium partibus assumere sibi conjugem, exercitu congregato sponsæ jamjamque adventanti obviam profectum fuisse. Dumque iter agens, ulteriorem Ligeris ripam teneret, contigisse Guilleimum Belesmensem, castrametandi causa, curtim Abbatis Floriacensis, quæ Abbatis-villa dicitur, sibi delegisse : ubi Theoderico monacho ejus loci præposito aliqua injuria illata sit, à S. Benedicto vindicata. „ Quo præcisè tempore id acciderit, non exprimit Aimoïnus : at Rotbertum hoc conjugium *jamdudum* meditatum fuisse disertis verbis asserit.

52. Nullum verò certius argumentum ad statuendum illius matrimonii tempus nobis occurrit, quàm ætas Hugonis, Rotberti & Constantiæ primogeniti, qui non ante annum millesimum septimum natus videtur. Is quippe Rex à Patre dictus est
Baluz. Miscel. to. 2. p. 307. Glab. lib. 3. c. 9. anno MXVII. cùm esset puer fere decennis, teste Glabro. Atque adeo prædicto anno MVII. natum esse oportuit. Mortuus porro est anno MXXVI. necdum vicennis. Emendandum proinde ejus epitaphium apud Glabrum, ubi *annis terdenis minus duobus* vixisse dicitur, sicque restituendum.

Annis florebat mundo juvenilibus ;
Bis denis minus excreverat duobus
Regnorum lumen Hugo, regum maximus.

Ex his intelligiur, Bertam ante finem anni millesimi quarti repudiatam fuisse ; Constantiam autem Rotberto nupsisse ante annum millesimum septimum, quo anno Hugo eorum primogenitus natus videtur. Certè in altero ejus epitaphio, quod
Besly p. 300. Beslius ex codice Petaviano primus vulgavit, adhuc *puer* fuisse dicitur, cùm mortuus est.

Celtiber illacrymat, te regem Roma petebat,
O miserande puer, sed tumulatus hic es.

Quamquam, ut verum fatear, *puer* dici potuit necessitate metri, qui aliàs *flos juvenum* in eodem epitaphio dicitur. Ceterum *parvulus* erat, testante Odoranno, cùm

Rotbertus

Rotbertus Rex Romam profectus est, quod iter contigit initio Pontificatus Benedicti VIII. ac proinde non ante annum MXII. quo tempore Berta adhuc sperabat, *faventibus quibusdam aulicis, decreto apostolico* se in regium thalamum *restituendam* fore. Non me fugit, quod Glaber scribit, Rotbertum scilicet *circa annum millesimum* Constantiam sibi in conjugium accepisse: at id non satis expresse dictum, nec certum annum designat. Rotbertum Romam euntem comitatus est Ingelramnus seu Angelramnus monachus, tum adolescens, in reditu factus eo curante Abbas Centulensis: quo tempore Rotbertus Bertam denuo resumere meditabatur, teste Odoranno. Et re quidem vera Constantiam ad tempus à regio consortio abductam, eique Bertam rursus adscitam fuisse probat rythmus tunc temporis scriptus, qui in tomo 3. Analectorum à nobis vulgatus est.

Glaber. lib. 3. c. ult.

Spicil. to. 2. pag. 541.

Analect. to. 3. pag. 534.

53. Plura in præsens dicere supersedeo, cetera, quæ de illo sæculo dicenda & observanda supersunt, in Præfationem voluminis sequentis reservans. Hanc verò editionem non tantùm curavit noster Theodericus Ruinartus, sed etiam Acta hujus sæculi maxima ex parte notis & observationibus illustravit, dum ego Annales Ordinis nostri prosequor, quos intra biennium, si Deus vitam mihi ad id tempus produxerit, in lucem emittere incipiemus. Actis prioribus operam suam contulerat, hisque dirigendis operam dare parabat noster Michaël Germanus: at proh dolor! mors illum præmatura nobis abstulit anno MDCXCIV. ineunte, postquam is per annos amplius viginti, indefesso labore operam mihi suam in studiis nostris impenderat peramanter, & in omnibus noctu & interdiu præsto adfuerat. Reddat ei Deus vicem in illa vita, ubi nullum meritum perit. Dum carissimi consodalis & amici recordor, committere non possum ut omittam memoriam optimi quondam senis, mihique perquam recolendi Domini Lucæ Acherii, cui quantum debeat res publica litteraria, veterumque opera ab eo edita, in primis Spicilegii tredecim volumina testantur, quæ ille inter continuos languentis valetudinis casus collegit, & publici juris fecit. Quid verò ad hæc Acta colligenda olim contulerit, à me dictum est in Præfatione ad Sæculum nostrum primum: ubi horum Actorum editionis consilium, & quibus auctoribus id factum sit, exposui. Multum verò ejus in me benevolentiæ me debere profiteor, qui quoad vixit, studia in Congregatione nostra promovere curavit. Finem vivendi fecit anno MDCLXXXV. mensis Aprilis XXIX. octogenario duobus annis minor. Ceterùm hæc otia nobis omnibus fecerunt Præpositi nostri generales, quibus præivit reverendissimus Pater Domnus Gregorius Tarissius, qui studia in Congregatione nostra primus excitavit, delectosque à se consodales nostros adhibuit ad ea omnia colligenda, quæ tum ad Ordinis nostri Sanctorumque nostrorum historiam, tum ad ecclesiastica documenta pertinent. Ejus studium in rem litterariam hactenus æmulati sunt successores, quorum vestigiis utinam subsequentes insistant, sed absque detrimento, quantum fieri poterit, regularis disciplinæ, quæ ceteris omnibus præferenda est. Hæc in fine tomi ultimi differenda erant: sed vereor ut ne ad id tempus superstes sim ad faciendam earum rerum commemorationem, cui faciendæ me obnoxium esse persentiebam.

PRÆFATIONIS IN SÆCULUM SEXTUM BENEDICTINUM,

PARS ALTERA.

Præfationis argumentum. 1. IN posteriori hujus Sæculi Præfatione quædam haud levis momenti nobis tractanda restant, cùm de monasticis, tum de ecclesiasticis rebus, quatenus hæ ad nostrum propositum pertinent. In primis agendum de schismate Græcorum, per Michaëlem Cerularium in Romanam Ecclesiam excitato, & de objectis Græcorum in Latinos. Dein de Berengario, ejusque hæresi; necnon de multiplici ejus condemnatione, ac resipiscentia; & de variis auctoribus, qui contra eum scripserunt. Sub hæc de gestis Gregorii VII. Postremo de variis Ordinibus seu Congregationibus in ecclesia Latina sæculo undecimo institutis, scilicet de Camaldulensibus, Vallumbrosanis, Grandimontensibus & Cartusiensibus; quæ omnia in totidem sectiones distinguemus. His omnibus quambrevissime licebit pertractatis, succedent Observationes quædam ecclesiasticæ & monasticæ, quæ in priori Præfationis nostræ parte desiderantur.

§. I.

De schismate Græcorum per Michaëlem Cerularium in Romanam Ecclesiam excitato, & de eorum objectis in Latinos.

Græcorum schismatis origo & progressus. 2. JAM anni fere ducenti à schismate Photiano effluxerant, cùm necdum bene obducta cicatrice, aliud non minus perniciosum, & hactenus insanabile exortum est. Post mortem quippe Alexii Patriarchæ Constantinopolitani, quæ anno millesimo quadragesimo-quarto, mense Februario accidit, subrogatus est in ejus locum Michaël, cognomento Cerularius, qui à Johanne germano Michaëlis Imperatoris in exsilium actus fuerat ob tyrannidem affectatatam, testante Johanne Curopalata. Hinc neophytus ad patriarchale evectus fastigium, Alexandrino & Antiocheno Patriarchis suas prærogativas detrahere conatus, demum in Romanum Pontificem, totamque Latinam ecclesiam se convertit specie quidem, ut cum Romano Pontifice & Latina ecclesia communionem sarciret; sed re ipsa, ut causas utrique conviciandi quæreret, ac prætexeret. Tunc Romanæ ecclesiæ præerat Leo IX. Damaso secundo suffectus anno millesimo-quadragesimo-nono: quo tempore Græci in Apulia contra Imperatorem rebellaverant. Hac occasione Cerularius litteras scripsit ad Leonem Papam, „ *cum multa*, ut ipse aïebat, *humilitate*: tum ut „ Leo cum Græcis eadem sentiret, removeretque scandala, quæ de Latinis circum„ ferebantur circa orthodoxam fidem: tum ut ipsum sibi benevolum redderet,

Cerul. epist. ad Petr. Antioch.

,, quo per eum Francorum auxilium contra Græcos rebelles Imperatori procura-,, ret. ,, Eodem tempore Petrus Patriarcha novus ecclesiæ Antiochenæ, quæ, uti & Alexandrina, quamdam semper communionem cum Latinis retinuerat, litteras cum fidei catholicæ professione misit ad Leonem Pontificem, qui ejus promotionem laudavit, confirmavitque. Non tulit hanc Petri Antiocheni moderationem Cerularius, magnopere improbans, quòd Romanum Pontificem in sacris diptychis commemoraret. Quin etiam, adjunctis sibi Leone Acridano Archiepiscopo Bulgarorum, & Niceta Pectorato, variis scriptis Leonem Papam & Latinam Ecclesiam exagitavit. Respondit ad Cerularii litteras Petrus Antiochenus ea, qua præditus erat moderatione, & objectiones in Latinos ab eo factas partim insuper habuit. ,, Et alia quidem, inquit, visa sunt detestanda, qualis est particulæ *Filioque* ad-,, jectio ad sanctum Symbolum: alia vero sanabilia; quædam denique digna, quæ ,, dissimulentur. Ubi autem nec circa Deum, nec circa fidem periculum est, pro-,, pendendum semper ad pacem & fratrum amorem. Denique multa itidem apud ,, Orientales tolerari, quæ post multum laboris ac studii non potuerint exscindi. ,, Quod si eorum, inquit, qui sub nobis degunt, superiores evadere non valemus; ,, quo pacto illam gentem, superbam altæque cervicis, à suis consuetudinibus re-,, vocare poterimus? Ceterùm non facile aures præbendas inanibus calumniis, nec ,, suspicionibus temerè habendam fidem. Demum epistolam ita concludit: atque ,, hoc divinam tuam beatitudinem admittere exhortor: ne dum omnia requirimus, ,, omnia amittamus. ,, Hæc epistola scripta est post mortem Leonis Papæ, quæ anno MLIV. accidit, cujus successori scribendum monet Petrus, ut objecta vel neget, vel excuset.

Cotelèr. to. 2. Monum. pag. 145. & seqq.

3. Verùm Leo Papa, urgenti malo præsens remedium adhibiturus, legatos cum litteris direxerat ad Constantinum Monomachum Imperatorem, scilicet Humbertum Cardinalem & Episcopum, Petrum Amalphitanum Archiepiscopum, & Fridericum sanctæ Romanæ ecclesiæ Cancellarium; qui, visitato primùm Casinensi monasterio, ut suæ legationis successum Deo commendarent, in urbem regiam profecti sunt. Hos benignè & honorificè excepit Imperator, contra quam Cerularius, quem legati in errore obfirmatum anathemate perculerunt. Humbertus primùm Mediani-monasterii in Tullensi diœcesi monachus, indeque Romam profectus cum Brunone electo Pontifice, atque ab eo creatus Cardinalis & Episcopus Sylvæ-candidæ seu sanctæ Rufinæ, præcipuas hoc in negotio partes habuit, isque unus voce ac scriptis, quæ exstant, Cerularii objecta & errores refutavit, & Nicetam Pectoratum ad resipiscentiam adduxit. Petrus Amalphitanus Archiepiscopus à Cerulario frustra culpatur, tamquam ob facinora è sede sua pulsus quem *piæ memoriæ* virum vocat Petrus Damiani: unde redarguas putidum impostorem Benonnem, qui eum ob malas, ut ipse nugatur, artes infamare conatur, ut Gregorio VII. ejus discipulo labem adspergat. Tertius è legatis Fridericus, Godefridi Tusciæ ducis frater, Leonis Papæ & Henrici Imperatoris propinquus erat; postea Casinensis monachus & abbas, dein Cardinalis, ac demum summus Pontifex ad breve tempus sub nomine Stephani X.

Petrus Dam. init. opusc. 34.

Objectiones in Latinos.

4. Objectionum capita, quæ Cerularius Latinis exprobabat, partim eadem, partim alia erant ab iis, quæ Photius sæculo nono jam opposuerat. Hæc in summa refert Cerularius in epistola ad Petrum Antiochenum, ,, nimirum quòd Latini par-,, ticulam *Filioque* Symbolo adjecissent; quòd azymo pane in sacrificio utantur: ,, quòd feria quarta carnem, parasceve caseum, & ova edant, sabbato jejunent; ,, suffocata & polluta comedant: quòd monachi adipe suillo utantur, eorumque ,, infirmi carnibus vescantur. Ad hæc quòd sacerdotum nuptias prohibeant Latinis

,, & in Missa tempore communionis unus ministrantium azyma comedat, & reliquos salutet: quòd anulos in manibus Episcopi gerant ut sponsi; insuper quòd ,, Baptismum unica mersione peragant; denique quòd omnes barbam radant. ,, Quid ad hæc responderit Humbertus, singillatim exponere otiosum fuerit. Illud unum observare licet, quòd negat, Latinos suffocato & sanguine ad id tempus usos fuisse. Pressiùs objecta ipsa refellit in multis Petrus Antiochenus in epistola ad Cerularium; excusatque Latinos, quòd barbam radant, & quòd Episcopi anulos gerant. Quòd autem polluta manducent ipsi Latini, eorumque monachi carnem edant & adipem porcinum; ,, illa quoque invenies, inquit, modo indagaveris, apud quosdam è nostris fieri: quod Magni Basilii testimonio probat, & exemplo S. Pachomii, quem ,, in suo sancto monasterio sues è micis ac mensæ reliquiis pavisse dicit: quibus ,, mactatis, carnem quidem hospitibus in cibum præbebat: interanea verò ac extremitates pedum capitisque senibus monachis & infirmis apponebat. Egregium ,, verò scilicet ac suave obsonium, inquit, lentem & fabam defectu boni olei, ,, cum adipe suillo coctas comedere! ,, Ex illa nihilominus Cerularii objectione in monachos, quòd carnibus infirmi vescerentur ex Regulæ sancti Benedicti indulgentia, occasionem fortè sumsit sanctus Bruno Cartusianorum auctor, ut carnium esum suis, etiam infirmis, interdixerit: tametsi in statutis Guigonis non fiat diserta illius abstinentiæ mentio cap. XXXVIII. ubi propter solos infirmos emendorum piscium facultas conceditur: at in prima parte compilationis statutorum antiquorum sæculo XIII. factæ, *esus carnium, cui Ordo renuntiavit,* nulli infirmorum, ne quidem leprosis, conceditur cap. XLIV. qualem abstinentiam venerabilis Stephanus, Grandimontensis Ordinis auctor, suis etiam discipulis disertis verbis interdicit in Regulæ suæ cap. LVII. Quod verò nonnulli Græcorum Latinis objiciebant, quasi honorem sacris reliquiis & Imaginibus detraherent: id falsum revincit Petrus Antiochenus, tum ex cultu, quem Romani reliquiis sanctorum Apostolorum Petri & Pauli exhibebant: ,, tum ex eo quod videmus, inquit, Francos peregrinos in nostra omnino veneranda templa intrare, omnemque honorem ac reverentiam sacris ,, imaginibus impertiri. Itaque rogo, subdit ille ad Cerularium, supplico, obtestorque mente tuos sacros pedes amplectendo, ut de eo quod exactiùs est remittens divina tua beatitudo, rebus se se accommodet. Metuendum enim est, ne, ,, dum vult discissum sarcire, pejorem scissuram faciat; dumque prolapsum erigere ,, contendit, majorem efficiat casum. ,, Utinam hanc moderationem Græci omnes semper in animo habuissent, vel modo saltem haberent!

Coteler. ubi supra p. 149. — *Ibid. p. 158. & seq.*

Leonis IX. obitus & consequentia. *Chron. Casin. lib. 2. c. 89.*

5. Interim moritur Leo Papa: quo nuntio accepto, legati Romam reditum parant. Hos donis muneratos dimisit Imperator, eisque munera haud exigua beato Petro offerenda præbuit. Eorum insuper precibus annuum censum, id est, binas auri libras, Casinensi monasterio quotannis persolvendas instituit. Verùm eos in reditu Trasimundus Theatinus comes intercepit, spoliavitque. Invidiam nihilo minus apud Henricum Germaniæ Regem passus est Fridericus Cancellarius, quasi pecuniis ac donis suffarcinatus rediisset, ob id Regi invisus, quòd frater ipsius Godefridus in eum rebellasset. Hac pulsatus calumnia Fridericus, Richerium Casini Abbatem, qui tunc Romæ aderat, convenit, seque in monachum admitti postulavit. Annuit facile Richerius, præmissoque cum suis Casinum Friderico, ipse post paucos dies subsecutus est cum Henrici Regis nuntiis ad principes missis: quibus præsentibus, ille abjecta, qua tunc utebatur, pretiosissima veste, sacræ religionis habitum, induit; postea factus Abbas, dein Cardinalis à Victore II. ac demum post Victoris obitum Pontifex sub nomine Stephani X. anno MLVIII. Ubi primùm iniit pontificatum, nihil antiquius habuit, quàm ut Græcos ad Ecclesiæ commu-

nionem revocaret: quapropter legationem decrevit in Orientem ad urbem Constantinopolitanam, designato ad id muneris Desiderio Casinensi Abbate, cui collegas duos adjunxit, Stephanum Cardinalem, & Mainardum postea Sylvæ-candidæ Episcopum, dato eis mandato, ut, quam citiùs fieri posset, reverterentur. Verùm quominus hæc legatio suum consequeretur effectum, Pontificis obitus brevi subsecutus intercessit. Tentata subinde Græcorum ad Ecclesiæ communionem reductio: sed hactenus, quod magnopere dolendum, exiguo, & fere nullo fructu.

Ibid. lib. 3. c. 8.

6. Illud obiter observandum quòd Leo IX. habet in epistola ad Cerularium, ubi ecclesiæ Constantinopolitanæ exprobrat levitatem in ordinandis eunuchis ejus Episcopis, aiens loco unius ex eis ordinatam fuisse feminam ferri: quod sanè Leo Cerulario haud quaquam exprobraturus fuisset, si fabula de Johanna Papissa vulgata fuisset, quam à Cerulario in Leonem ipsum, adeoque in Romanam ecclesiam facile regeri posse præsensisset. Verùm hæc fabula jam demum apud eruditos sic male olet, ut de ea plura dicere vetet pudor: tametsi heterodoxi quidam eam impugnare pergant, ut ridiculo commento suos asseclas pascant. Tantum addo, quod à nemine hactenus notatum, in veteri carmine de Romanis Pontificibus quod in Eugenio III. definit, nullam de fabulosa illâ Johanna fieri mentionem, uti nec in carmine Frodoardi: sic enim habet post Valentinum Poëta ille anonymus nondum editus.

Fabula de Johanna Papissa.

Gregorius quartus, & Sergius, & Leo quartus
Pontifices dicti: post quos legimus Benedictum.
Hinc, Nicolaë, tuo tua gaudet Roma decore.

Ex quo intelligitur, hanc fabulam medio sæculo duodecimo necdum inventam fuisse, quam Martino Polono plerique tribuunt: tametsi in nonnullis ejus exemplaribus, quale est unum apud clarissimum Abbatem Franciscum de Campis, nihil simile habetur. Fatendum est tamen, illam tunc temporis, id est sub finem sæculi tertii-decimi, vulgatam fuisse, eamque apud Johannem Iperium reperiri.

§. II.

De Berengario, ejusque hæreseos ortu & progressu; necnon de variis ejus confessionis formulis, ac multiplici condemnatione.

7. DE Berengariana hæresi dicturis primùm de ejus auctore agendum. Etsi enim complures hoc de argumento dedita opera scripserint, nonnulla tamen de eo adhuc illustranda supersunt, ex quibus ea, quæ nobis in manus venerunt, hoc loco præmittere visum est.

8. Berengarius, seu ut passim veteres scribunt, Beringerius, domo Turonensis, sub initia sæculi undecimi natus est parentibus non omnino obscuris, Walterii Martinianæ Basilicæ præcentoris nepos. E scholis Martinianis, ubi prima litterarum elementa didicisse videtur, ad Carnutenses se contulit adolescens. In his condiscipulum præ ceteris habuit Adelmannum, postea Brixiensem Episcopum; testante ipso Adelmanno, sub Fulberto magistro; qui morti proximus futuros Berengarii errores prædixisse fertur; eumque à conspectu suo expelli jussisse, viso prope eum dæmone, qui blanditiis suis multos corrumpere tentabat. Certius est id, quod de eo refert Adelmannus in epistola ad ipsum Berengarium, cui in memoriam revocat lacrymas illas, quibus ambos obtestabatur piissimus magister, ut per viam rectam graderentur, *sanctorum Patrum vestigiis inhærentes; ut nullum prorsus in diverticulum,*

Berengarii vitæ initia.

Willelm. Malmes. lib. 3 de reb. Angl. & Bibl. Floriac. part. 1. pag. 518.

nullam in novam & fallacem semitam desilirent, ne forte in laqueos & scandala incidarent. Adelmannus ait se tum *majusculum*, Berengarium verò *adolescentulum* seu natu minorem exstitisse; satisque principio innuit, tunc senem fuisse *venerabilem* illum suum, ut vocabat, *Socratem*, id est Fulbertum, qui ad sedem Carnotensem promotus anno MVII. decessit IV. Idus Aprilis anno MXXIX. non anno præcedente, ut multi, etiam veterum, scribunt. De Adelmanno intelligenda videtur Fulberti epistola LVI. ad *R.* id est Reginardum Leodicensium Episcopum scripta, in qua eum securum esse jubet, *de illa ove, quæ in nostris*, inquit, *pascuis obversatur*, * *Fratrem* A. *Subdiaconum loquor, quia Dei gratia bene ruminat, & luporum insidias sagaciter cavet.* Hunc apud se remorari postulat Fulbertus in pignus mutuæ inter se te caritatis. Hæc autem epistola scripta non est ante annum MXXIV. quo anno Reginardus Durando Leodicensium Episcopo successit: atque adeo sub finem vitæ Fulberti Adelmannus in ejus schola cum Berengario adolescentulo versabatur. Per id tempus apud Aurelianos *cruda nimium & insolens hæresis*, ut Glaber Rodulfus loquitur, circa divinam Eucharistiam, aliosque Fidei articulos detecta est, invecta per mulierem Italam, tum per Lisoïum & Heribertum propagata, qui demum convicti ac flammis traditi sunt anno MXXII. non MXVII. ut ex Glabro male intellecto plerique opinantur; & quidem absente Fulberto, qui tum Romæ versabatur. Post quatuor annos consimiles hæretici, omnes Manichæorum erroribus affricti, in Synodo Atrebatensi itidem convicti à Gerardo Episcopo, & tandem ad resipiscentiam adducti sunt. In eo errore non versabatur Leuthericus Præsul Senonensis, qui ob id tantùm à Roberto Rege, uti Helgaldus scribit, increpitus fuit, quòd corpus Domini, in salutem hominum institutum, ad probationem, adeoque ad pœnam nocentium præberet: quod probationis genus tunc usitatissimum erat.

* In ed. observatur.

Glaber. lib. 3. c. 8.

9. E Carnutensibus scholis domum reversus Berengarius, clero adscriptus est vivente adhuc Roberto Rege, quo tempore Ulgerius Decanus & Sulpicius Archiclavis ecclesiæ S. Martini Walterio præcentori *ad manum firmam*, ut vocant, *quartas tredecim de terra arabili, & tres, quas comparavit de Ernaldo de Insula, ex voluntate & consensu fratrum, quæ fuit manus firma* BERINGERII CLERICI, *sub sua auctoritate concesserunt*, sub annuo censu XXXII. solidorum, ad Missam S. Martini persolvendo: quæ terra sita erat in pago Turonico, *in potestate sancti Spani*, cujus villa *super rivum Esmanciæ* posita dicitur. His litteris, quas in bibliotheca Martiniana vidimus, subscribunt *Ulgerius Decanus, Sulpicius Archiclavis, Walterius præcentor, cujus & hæc manus firma est; Adam magister-scholæ*, & post alios *Raginaldus Sacerdos submagister scholæ*: quæ charta *data est* VIII. *Idus Februarii in capitulo sancti Martini, regnante Rotberto Rege.* Hanc terram SUO NEPOTI BERINGERIO *donavit cantor Walterius*, ut in alia charta legitur, *sub audientia cleri in capitulo sancti Martini, & pretio accepit ab ipso eas res, de quibus chartæ continebant, eo jure, quo ipse eas possidebat, vel possessurus erat, quamdiu viveret.* Non dubitamus quin is sit Berengarius Scholasticus, quem postea Magistrum scholæ, nimirum post Adamum mox laudatum, factum legimus in litteris concordiæ, inter canonicos sancti Martini & quosdam bonos viros initæ super quadam terra, sita in area S. Martini: cujus rei causa homines isti adierunt *Radulfum Decanum, Raginaldum Thesaurarium*, qui submagister scholæ superiùs dictus est, *Gaufridum præcentorem*, BERINGERIUM SCHOLÆ MAGISTRUM, *Christianum Subdecanum, Joscelinum Cellerarium*, & reliquos S. Martini canonicos: quæ charta, uti & præcedens, destituta est chronicis notis. Has omnes in quodam codice bibliothecæ Martinianæ reperimus cum fragmento epistolæ ejusdem Beringerii ad W. Thesaurarium, &

alia ejusdem epistola ad Lanfrancum de quibus mox acturi sumus. Quam celebres fuerint hæ scholæ, poëtico more prædicat Baldricus scilicet,

Tota Latinorum facundia marcida floret,
Dum Berengario Turoni floruere magistro.

10. Qualis fuerit Berengarius, unus omnium optimè expressit Guitmundus initio libri primi, ubi hominis ingenium & mores descripsit his verbis. *Is ergo*, inquit, *cùm juveniles adhuc in scholis ageret annos, ut aiunt qui eum tunc noverunt, elatus ingenii levitate, ipsius Magistri sensum non adeo curabat, condiscipulorum pro nihilo reputabat, libros insuper artium contemnebat. Sed cùm per se attingere Philosophiæ altioris secreta non posset, (neque enim homo ita acutus erat, sed & tunc temporis liberales artes intra Gallias pæne obsoleverant) novis saltem verborum interpretationibus, quibus etiam nunc nimium gaudet, singularis scientiæ laudem sibi arrogare, & cujusdam excellentiæ gloriam venari, qualitercumque poterat, affectabat. Factumque est, ut pompatico incessu, sublimi præ ceteris suggestu, dignitatem magistri potius simulans, quàm rebus ostendens, profunda quoque inclusione intra cucullum, ac simulatione longæ meditationis, & vix tandem satis desideratæ diu vocis lentissimo quodam quasi plangore incautos decipiens, doctorem se se artium pæne inscius profiteretur.* Hoc Berengarii specimen ex Guitmundo præmittere hoc loco visum est, ab eo, quod Hildebertus exhibuit, longe diversum, cujus veritatem sequentia ejus facta comprobabunt. Berengarii genius.

11. Berengarium apud Turonos primùm hæresim suam propalasse testis est inter alios Gozechinus scholasticus in epistola ad Walcherum itidem scholasticum, suum olim discipulum: qua in epistola postquam scaturientes suo tempore errores pestiferos luxit, de Berengario ejusque academia ita loquitur. *Vide, si placet, quam sanæ doctrinæ, quam salubris disciplinæ Theologi de Turonensi emergant academia, cui præsidet ille apostolus satanæ Berengarius. Vide, inquam, quam pestilentes, immo letiferi scorpiones & reguli de cavernis erumpant totius nostri temporis Babyloniæ: qui hæresiarchæ sui musto ebrii & veneno delibuti, de sacris sacrilegas introducunt novitates quæstionum, ad nihil utiles, nisi ad subversionem audientium: quorum sermo ut cancer serpit: quia scientia quæ inflat, non ædificat, sed subvertit.* Gozechinus iste scholis præfuerat in Leodicensi academia, relictoque magisterio Moguntiam se receperat, unde hanc epistolam scripsit post mortem Henrici secundi Imperatoris, quæ anno MXXXIX. accidit, & Liutboldi Moguntinæ sedis Pontificis anno MLIX. defuncti: qua in epistola sui temporis vitia & mala deplorat, ex Berengarii maximè erratis consecuta. Verùm *hæc omnia*, inquit ille, *sapienter despexit Herimannus Remensis, Drogo Parisiensis, Spirensis Huoremannus, Bavenbergensis Meinhardus, & præterea multi, & præstantes, & præcipuæ auctoritatis viri, qui, præcisis speciebus*, id est stipendiis & emolumentis, *& abdicatis laboribus, studiis vale fecerunt, & sapienti consilio usi, in Theologiæ otium concesserunt:* quorum exemplo secessum itidem suum probat Gozechinus. Hi omnes scholarum insignes magistri eo tempore erant, atque uno animo à Berengariano errore cum Lanfranco, aliisque penitus abhorrebant. Hunc porro errorem jam à duobus lustris disseminatum fuisse tradit idem auctor. *A diebus*, inquit, *domini Notgeri nostræ urbis*, id est Leodicensis, *episcopi, eorum Pontificum, qui ei contemporales in ecclesia florebant præcipui, usque ad hæc, quæ jam in miseria defluxerunt, duo lustra, misericordia & veritas obviaverunt sibi, justitia & pax osculatæ sunt. Nunc autem de terra sublata est, & justitia in cælum recessit, & repentino quodam fortunæ impetu, & monstruosa rerum perturbatione inversa & perversa sunt omnia.* Itaque jam *duo lustra* seu decem anni tum effluxerant, ex quo Berengarius

Ejus error quando propalatus.

Analect. to. 4. p. 383.

Ibid. p. 387.

Ibid. pag. 385.

Ibid. p. 386.

errorem suum resperserat, cùm Gozechinus hanc epistolam scribebat, post mortem scilicet Liutboldi Moguntini Archiepiscopi, quem anno MLIX. decessisse jam diximus. Ex quo intelligitur id factum esse ante annum millesimum quinquagesimum, quo anno Berengarianus error primùm in Concilio Romano à Leone IX. damnatus est, occasione scilicet epistolæ, quam Berengarius paullo ante ad Lanfrancum Beccensem tunc monachum scripserat, in qua errorem suum primùm scripto prodiderat. Certè Hugo Lingonum Episcopus, qui contra Berengarii errorem primus scripsit, anno MLI. mortuus est, ut postea videbimus.

Infra num. 54.

Archidiaconus factus Andegavensis.

12. Longe ante prædictum annum jam Archidiaconus Andegavensis ecclesiæ erat Berengarius, quo nomine litteris Theoderici Carnotensis Episcopi, anno MXL. ipsa die consecrationis ecclesiæ Vindocinensis datis, *Beringerius Archidiaconus* cum aliis, qui *ex civitate Andegava erant*, subscriptus occurrit: ne quid dicam de alia charta Gaufridi Comitis pro eodem Vindocinensi monasterio, cui chartæ Berengarius eodem nomine anno ML. subscripsit. Alius eodem tempore fuisse videtur Beringerius grammaticus, subscriptus litteris Fulconis Nigri Comitis & Hildegardis ejus uxoris pro Andegavensi S. Martini ecclesia, cujus ille clericus erat. Berengarius itaque, accepta Archidiaconi dignitate, nihilo minus apud Turonos docere perseveravit: ubi Eusebium, cognomento Brunonem, qui postmodum Andegavorum Episcopus anno MXLVII. factus est, discipulum habuisse videtur, Berengariani erroris notâ postea infamatum: non autem Brunonem sacri Cartusiensis Ordinis institutorem, ut in priori hujus Sæculi Præfatione dictum est, iterumque inferiùs dicturi sumus.

Num. 75.

Lanfrancus ejus adversarius.

13. Paullo ante quàm Berengarii error sparsus esset in vulgus, id est sub annum XL. ex Italia in Franciam accesserat Lanfrancus seu Lanfrannus, litteris apprime instructus: quas postquam apud Abrincas per biennium docuisset, Becci factus est monachus, ubi litterarum ac pietatis academiam instituit, Priorisque officium gessit. Illic tanto plausu ac successu litteras docuit, ut ex universis Galliæ partibus discipuli ad eum confluerent. Tunc Berengarius *desertum se à discipulis dolens*, ait Guitmundus, *ad eructuanda impudenter divinarum Scripturarum arcana*, quibus *adolescens, & aliis eatenus detentus studiis, nondum adeo intenderat, se se convertit; & ea, quorum novitate omnium corda permoveret, atque omnium ad se oculos traheret, studiose perquirens, maluit esse sub aliqua hominum admiratione hæreticus, quàm sub oculis Dei privatè vivere catholicus*. Hinc legitima connubia, & baptismum parvulorum impugnavit, ut idem Guitmundus cum Deoduino Leodicensi Episcopo testatur, sed maxime catholicam de Eucharistia fidem, extollendo Johannem Scottum, & respuendo Paschasium. Hoc intellecto, Lanfrancus mox errorem abhorruit, dictisque palam improbavit: quod ubi rescivit Berengarius, litteras scripsit *Fratri Lanfranno*, tunc Beccensi Priori, directas; „ in quibus ait se „ accepisse, displicere ipsi, immo hæreticas haberi sententias Johannis Scotti de „ sacramento altaris, in quibus dissentit à Paschasio. Id verò indignum esse ejus „ ingenio, quod Deus illi *non aspernabile* contulerat; nondum porro satis versatum „ esse in Scriptura divina, ut ita sentiret. Ceterùm optare se cum eo, tametsi ad„ huc rudi, hac de re coram arbitris disputare. Interim desineret hæreticum habere „ Johannem, nisi Ambrosium, Hieronymum, & Augustinum pro hæreticis habere „ vellet. „ Ante has litteras Berengarius ad Lanfrancum alias, ut videtur, priores perferendas tradiderat cuidam nuntio, qui, Lanfranco in Normannia minimè reperto, eas aperuit, & quibusdam legendas præbuit. Hinc, ut sunt proni ad sinistra judicia mortales, non deterior de Berengario ipso, quàm de Lanfranco orta opinio, quasi hic eadem cum illo sentiret: quod prædictæ epistolæ convenire non potest, in

Guitm. init. lib. I.

in qua Lanfrancus à Berengario dissentire apertè dicitur : adeoque necesse esse alias admittere Berengarii ad Lanfrancum priores litteras, in quibus amicè cum eo de suo errore agebat. Ita verò prævaluit hæc de Lanfranco sinistra opinio, ut Romæ coram Leone IX. hac de re se purgare compulsus fuerit : quod is facile præstitit.

14. Id factum anno ML. quo anno Romæ Concilium habitum est medio mense Aprili, ad quod tempus à Leone Papa indictum fuerat hoc Concilium in Synodo Remensi, anno superiori habita, in qua *novi hæretici*, qui in *Gallicanis partibus emerserant*, excommunicati sunt. Fortè Manichæorum, ut nunc vocabant, Aurelianensium & Attrebatensium reliquiæ, qui per hæc & subsequentia tempora his in partibus exstitisse referuntur. Nisi id intelligere malueris de Berengario ejusque asseclis recens exortis. Jam enim notus erat Berengarii error, contra quem Hugo Lingonum Præsul jam tum scripserat. Ad hoc Romanum Concilium non parva convenit multitudo Episcoporum, Abbatum, diversique ordinis & ex diversis regionibus religiosarum personarum, ut scribit Lanfrancus ipse, qui præsens adfuit. Tunc delatus est Berengarii error ad apostolicam sedem cum epistola ad Lanfrancum scripta, quam, Lanfranco fortè necdum notam, Remensis quidam clericus Romam detulerat. Ea lecta, prolata in auctorem damnationis & excommunicationis sententia est, ob id scilicet, quòd Johannem Scottum extolleret, damnaret Paschasium; injunctumque Lanfranco, ut fidem suam exponeret, sicque pravi rumoris à se maculam abstergeret : quod ille palam viva voce præstitit, assentientibus omnibus, scriptisque postea luculenter confirmavit.

Concilium Romanum contra Berengarium.

Lanfranc. de Euch. c. 4.

15. In eodem Concilio indicta est Vercellas Synodus in proximum mensem Septembrem, jussusque adesse Berengarius, non tamen comparuit : adfuit verò Lanfrancus, qui *præcepto ac precibus* ejusdem Leonis Pontificis usque ad ipsam Synodum cum eo remansit. Habita re ipsa prædicto anno & mense Synodus, præsidente Leone, in qua Johannis Scotti liber de Eucharistia lectus, damnatus, flammisque traditus : exposita quoque ac damnata denuo Berengarii sententia, assertaque Ecclesiæ fides, quam Lanfrancus cum Paschasio tenebat; denique duo clerici, qui se à Berengario missos dicebant, primo statim congressu defecerunt & comprehensi sunt. Porro hanc Synodum eodem anno, quo Concilium Romanum, id est anno ML. habitam fuisse ex Lanfranco facile conficitur, probatque Hermánni tunc scribentis auctoritas, ac rerum à Leone gestarum consequentia & series, qui Roma sub autumnum digressus, denuo Alpes post celebratam Vercellensem Synodum trajecit, ac Tullum profectus, S. Gerardi Episcopi corpus è tumulo extulit, & in cathedrali ecclesia, ubi sepultus fuerat, in altari ab se consecrato, reposuit. Eodem tempore privilegium S. Mansueti monasterio concessit, datum *Tulli in majori ecclesia anno Incarnationis Domini millesimo quinquagesimo, indictione* IV. XI. *Kal. Novembris.* Hinc confirmatur epocha Concilii Vercellensis, quod alii ad annum MLIII. differendum censent : quo anno Pontifex tota æstate usque ad reditum suum in urbem Romam, ubi usque ad mortem remansit, in Apulia contra Normannos detentus est. Non audiendi proinde illi, qui Durandi Troarnensis Abbatis freti auctoritate, Synodum Vercellensem colloquio Berengarii cum Ansfredo Abbate Pratellensi, quod anno MLIII. habitum fuisse dicit, atque adeo subsequenti conventui Brionensi postponunt. Nec audiendi, qui erratum putant eo loco esse vel amanuensis, vel lectoris : siquidem in codice Bigotiano, qui auctoris ætate scriptus est, annus tertius post quinquagesimum, non numericis notis, sed integris litteris, decurtata dumtaxat prima syllaba, expressus est. Verùm fortè dici possit, Durandum rerum ordinem invertisse, & colloquium quidem Pratellense, uti & Brionense, adeoque Parisiense Concilium, retulisse ad annum MLIII. post Syno-

Synodus Vercellensis.

Ibid.

dum Vercellensem, tametsi subdat, quòd post conventum Brionensem *instabat constituta dies Concilii, postmodum Vercellis habiti*, idque per incogitantiam subrepsisse Durando, qui longe post istud tempus librum suum scribebat, mortuus anno MLXXXVIII. Orderico teste. Ut ut sit, præferenda est Hermanni auctoritas, cujus chronicon in anno MLV. desinit in optima editione Canisiana, utpote cui plane consentit Lanfrancus, qui Synodo Vercellensi interfuit. Porro ut Concilium Parisiense, quod post colloquium Pratellense & conventum Brionensem, auctore Henrico Rege, celebratum est, referente Durando, eodem anno, quo Synodus Vercellensis, habitum existimemus, illud nos movet, quòd Deoduinus Leodicensis Præsul in epistola ad Henricum Francorum Regem, in qua mentionem facit de Parisiensi Concilio à Rege indicto, suadet illud suspendi, *donec, accepta Romanæ sedis auctoritate, illos hæreticos damnandi potestatem haberet*. Quod sane non videtur moniturus fuisse, si Romani Concilii anno ML. habiti notitiam habuisset.

Orderic. lib. 8. pag. 676.

Berengarii colloquium cum Ansfredo Abbate. *Durand. cap 9.*

16. Certius itaque videtur & exploratius, Berengarium, dum causam ventilari suam à Leone Pontifice accepisset, pertentasse quos potuit viros quosque doctissimos & potentes, ut illos in suas partes pertraheret. Et primo quidem, ut Durandus scribit, Normannorum finibus irrepsit, appulitque ad Cœnobium Pratellense diœcesis Lexoviensis, quod ante annum MXXXV. instauratum fuisse constat; aggressusque est catholicum & eruditum ejus loci Abbatem, Ansfredum nomine, quem Gradulfus Fontanellæ Abbas primum novi monasterii rectorem instituerat. Illuc humanissime exceptus Berengarius: ast, ubi sui erroris venenum Abbati propinare tentavit, statim ab eo, tamquam *blasphemus & perfidus*, rejectus est: quod Durandus ex ore ipsius Abbatis se rescivisse tradit. Inde digressus pestilentissimus magister, Willelmum Normannorum Principem adiit, quem, vix dum adolescentiæ annos prætergressum, facile se in partes suas inclinaturum existimavit.

Brionæ conventus.

17. Verùm assensionem suam in re tam difficili & lubrica suspendens prudentissimus & catholicus adolescens, conventum *ad mediterraneam regni sui sedem*, id est Brionam, (quod opidum est diœcesis Rotomagensis prope Beccum ad Riselam fluvium) convocari curavit: ubi, coactis undique catholicis & sapientibus viris, Berengarii novum dogma ventilatum, rejectum; confutatusque est ejus auctor cum alio quodam, quem secum adduxerat, clerico, in cujus eloquentia spem victoriæ reposuerat. Sic imperatum Berengario silentium, extortusque ab eo in catholicam fidem assensus: sed, quia utrumque fictum erat, non diu promissum tenuit: nam inde Carnotum profectus, hæresim suam rursus in frequenti clericorum consessu asserere & propugnare perrexit: à quibus digressus, litteras veneni & summæ in Leonem Papam irreverentiæ plenas eis misit.

Berengarii epistola ad Ascelinum.

18. Ubi hæc in cognitionem Henrici Francorum Regis venerunt, Concilium in proximum mensem Octobrem Parisios indixit, ad quod Berengarium adesse jussit. Interea Berengarius epistolam scripsit *fratri Ascelino*, qui Brionensi conventui cum Willelmo Abbate interfuerat. In hac epistola Berengarius ait, „ se animo constituisse nullum habere cum quibusvis de Eucharia sermonem, priusquam satisfecisset Episcopis, (nempe in Concilio Parisiensi,) ad quos contendebat; ideoque factum esse, ut nihil pæne opposuerit Ascelino, ejusque sequacibus; nihilque consenserit in colloquio illo, ad quod illi indignè convenerant: „ quod de conventu Brionensi intelligendum putamus. Dein subdit ille falsò jactitare Willelmum, *quòd negare nequiverim*, inquit, *hæreticum esse Johannem Scottum*; illum verò impiè dixisse, *omnem hominem ad mensam dominicam debere in pascha accedere*. Ad has litteras respondet Ascelinus, vindicatque Willelmum, tum seipsum & Arnulfum Cantorem, quem etiam Berengarius sibi quodam modo assen-

fuisse falsò asserebat. Ascelinus non est ille monachus Uticensis, sive senior, sive junior, quos Ordericus laudat, qui ambo sæculo decimo vixere : sed potiùs Ascelinus Beccensis monachus, qui inter primos Herluini Abbatis discipulos recensetur : uti & Willelmus monachus, Lanfranci amicus, qui postmodum Cormeliensis Abbas factus est. Eidem fortè Willelmo jam Abbati scripsit epistolam illam *frater Anastasius*, quæ apud Acherium nostrum *domno Gerardo Abbati, olim filio, nunc venerabili patri* inscripta est : nam in codice Joliano hæc epistola inscribitur *domino W. Abbati, &c.* in hac verò epistola catholicam de Eucharistia fidem adstruit Anastasius monachus, idem, ut videtur, cujus rogatu Robertus de Tumbalenia commentarium edidit in Cantica Canticorum, quem Ansfrido Pratellensi Abbati nuncupavit. Et fortè is est Anastasius, ex monacho sancti Michaëls factus Cluniacensis, cujus vitam hoc in volumine damus.

Orderic. lib. 6. pag. 623. & seqq.

Not. in vit. Lanfr. p. 22.

Analect. to. 1. pag. 125.

Sæc. 6. part. 2. p. 487.

19. Interim Deoduinus seu Theoduinus Leodicensis Episcopus, ubi rescivit indictum fuisse Parisios Concilium ab Henrico Rege, litteras ad eum hac de re gratulatorias scripsit, quas Baronius perperam tribuit Durando Episcopo, quem ante natam Berengarianam hæresim, & quidem anno MXXIV. Henrico necdum regnante, decessisse constat. In hac epistola, quæ integra edita est in tomo quarto Analectorum, scribit Deoduinus, „ quòd fama, supremos Galliæ fines prætergressa, totam Germaniam pervasit, Brunonem Andegavensem Episcopum, itemque Berengarium „ Turonensem magistrum, antiquas renovasse hæreses, adstruendo, corpus Domi„ ni in Eucharistia non tam corpus esse, quàm umbram & figuram corporis ejus; „ eosdem etiam legitima conjugia destruere, &, quantum in ipsis esset, baptismum „ parvulorum evertere : „ quos omnes errores postea Henriciani tempore sancti Bernardi denuo renovarunt. Dein Regem laudat Deoduinus, quòd ad revincendos & confutandos illos errores Concilium indixerit : „ at desperare se ait id fieri posse „ ob Brunonem Episcopum citra Romani Pontificis auctoritatem, cujus injussu „ Episcopum judicari sit nefas. Quamquam hujusmodi homines nequaquam au„ diendos esse, neque tam pro illis Concilium convocandum, quàm de illorum „ supplicio exquirendum : utpote qui sanctorum Patrum Conciliis ac clarissimis „ sententiis apertè contraria docerent.

Deoduini epistola ad Henricum Regem.

Pag. 396.

20. Eodem tempore Adelmannus Scholasticus Leodicensis, tunc in Teutonicis partibus degens, postmodum Brixiensis Episcopus, Berengario scripsit, quem dilectum in Christo fratrem, conscholasticum & collactaneum vocat, ob commune contubernium in Academia Carnotensi sub Fulberto Episcopo. In hac epistola se *ante biennium* rumore vulgato accepisse dicit, Berengarium ab unitate Ecclesiæ se divulsisse, *& de corpore & sanguine Domini aliter, quàm fides catholica tenet, sentire:* quem ad resispicentiam hortatur, & tamen sanctum fratrem dicit : quod argumento est, hanc epistolam scriptam fuisse ante Berengarii damnationem. Idem Adelmannus aliam scripsit epistolam ad Paulinum Mettensem primicerium, quem vulgatus Sigebertus Paulum vocat, monens eum, ut Berengarium communem amicum ab errore suo revocaret. Hujus epistolæ & ipsius Paulini meminit Adelmannus in superiori epistola ad Berengarium, qui, eodem Sigeberto referente, Almanno seu Adelmanno rescripsit *fastuoso stilo, non agnoscens amici corrigentis benevolentiam, sed defendens suam de mysteriis Christi sententiam :* quæ epistola ad nos non pervenit.

Adelmanni epistola ad Berengarium.

Sigeb. de Scrip. c. 153.

Id. c. 154.

21. Etsi Henricus Rex Deoduini epistolam ante habitum Concilium forte acceperit, celebratum est nihilo minus hoc Concilium XVII. Kal. Novembris apud Parisios, ubi frequens conventus Præsulum, Clericorum, necnon nobilium laïcorum habitus est : at *Berengarius*, inquit Durandus, *malæ conscientiæ perculsus timore, ut jussus erat, eo venire distulit, seque cum Brunone suo, videlicet Episcopo Andega-*

Concilium Parisiense.

vensi, sub quo Archidiaconi fungebatur honore, pro eo maximè continuit, quia eodem errore, utpote tanti viri credulus, & ipse noscebatur involvi. Inter ea, absente Berengario, in Synodo Parisiensi Præsul Aurelianensis, scilicet Isembertus, litteras Berengarii, scriptas ad quemdam familiarem suum Paulinum, qui Mettensis primicerius erat, & ab se interceptas, in conspectu omnium ipsiusque Regis protulit, ac legi curavit. Quæ epistola omnibus prorsus displicuit, utpote nequissima hæresi infecta. „ Quare damnato communi sententia talium auctore, damnatis ejus erroris „ consciis cum codice Johannis Scotti, ex quo ejusmodi errores sumti videbantur, „ Concilio soluto discessum est, ea conditione, ut, nisi resipisceret ejusmodi per- „ versitatis auctor cum sequacibus suis, adhibita militari manu, præeuntibus cleri- „ cis cum ecclesiastico apparatu, ubicumque convenissent, eo usque obsessi tene- „ rentur, donec aut fidei catholicæ consentirent, aut mortis pœnas luituri cape- „ rentur. *Quam ob rem territi*, ait Durandus, *non multo post in Concilio super fidei suæ statu conventi, ita se, sicut Ecclesia tenet Catholica, credere fideliter & sapere publicè professi sunt; delatisque Sanctorum pignoribus ut omnibus satisfacerent, atque de veritate fidei, quam professi fuerant, eos qui aderant certos facerent, sacramentum dederunt.* Verùm eosdem postea ad apostasiam & priorem vomitum rediisse idem auctor tradit: quod non intelligendum de Brunone seu Eusebio Andegavensi Episcopo, qui ob id tantùm suspectus quibusdam visus est, quòd faveret Berengario potiùs, quàm ejus errori, quem in prædicta sua epistola ad Berengarium quodam modo reputavit, ut inferiùs videbimus.

Adelm. epist. ad Bereng.

Berengarii epistola ad Richardum. *Spicil. to. 2. p. 510.*

22. Post Concilium Parisiense, adeoque post Vercellense, Berengarius scripsit epistolam *dilecto fratri Richardo*, quem rogat, ut pro sua apud Regem familiaritate eum moneat, injustissimè damnatum fuisse Johannem Scottum, injustissimè quoque assertum Paschasium in Concilio Vercellensi; & clericos Carnotenses falsa de se Regi retulisse. Hic videtur esse *R.* Abbas, cujus meminit Frollandus Sylvanectensis Episcopus in epistola ad Berengarium, cui plus æquo tribuit, dum morbo gravi & letali decumbens, se ejus præsentiam avidè cupere ait, seque precibus commendat. Quis verò sit ille Richardus Abbas (nam multi eo nomine tunc Abbates erant) difficile est definire. Certè ante ventilatum Berengarii errorem, adeoque ante Synodum Parisiensem, ex hac vita decesserant Richardus S. Vitoni, & Richardus alter Corbeïæ Abbates. Quod attinet ad Frollandum Episcopum, mortuus est ante annum MLXXIV. quo Ivo secundus ejus successor, dedicationi ecclesiæ S. Quintini interfuit. Post Synodum Parisiensem, cùm Berengarius in errore contumaciter persisteret, pœna quadam, forte proventuum ecclesiasticorum reditu, multatus à Rege est, uti colligimus ex fragmento quodam epistolæ, quod ex Bibliotheca S. Martini eruimus in hæc verba. *Domino suo W. Thesaurario B. fidelia servitia. Si vos loqui cum Rege contingeret, vellem, dilecte Domine, verbum aliquod pro me faceretis, si fortè humanitatis, liberalitatis, dignitatisque regiæ atque Christianitatis reputatione, aliqua munificentia compensaret damnum, quod mihi clerico ecclesiæ suæ injustissimè à regia majestate indignissimè tantum intulit. Quod si facit, ab immodica culpa, se modica expensa non modicum exsolvit.* Ubi *ecclesiæ suæ* nomine S. Martini basilicam intelligit, cujus à tempore Roberti Fortis Reges Francorum tertiæ stirpis nomen ac dignitatem Abbatis tulerunt.

Ibid. 509.

Concilia contra ejus errorem. *Lanfranc. cap. 43.* *Orderic. lib. 4.*

23. Post mortem Leonis IX. quæ anno MLIV. contigit, congregatum est anno insequente Florentiæ Concilium sub Victore II. qui decessoris sui statuta *sua atque omnium Conciliorum suorum auctoritate firmavit*; eodemque anno alterum Turonis, præsidentibus Sedis apostolicæ legatis: in quorum præsentia ille hæresim suam ejuravit, testantibus Lanfranco, qui præsens aderat, & Guitmundo. Legati isti fuere

Gerardus Cardinalis, & Hildebrandus tunc Subdiaconus, necnon Archidiaconus, ut Guitmundus putavit, qui unius Hildebrandi hoc loco meminit. Legatos vocat Lanfrancus: cui suffragatur Eusebius Episcopus Andegavensis in epistola ad Berengarium, in qua ait, querimoniam, *quæ in præsentia Domini Geraldi tunc legati apud Turonum tunc emersit*, sedatam fuisse; & tumultum, *qui in audientia domini Eldebranni in eadem civitate efferbuit*, sopitum. His duobus Conciliis accessit tertium Rotomagense eodem anno habitum, ut scribit Laurentius Bochellus, præsidente Maurilio Archiepiscopo, quo in Concilio actum est de castitate & ceteris Patrum institutis servandis. In eo etiam condita videtur formula professionis fidei de Eucharistia contra Berengarii hæresim, vulgata in tomo secundo Analectorum sub hac forma. *Corde credimus, & ore profitemur, panem in mensa Dominica propositum, panem tantummodo esse ante consecrationem; sed in ipsa consecratione ineffabili potentia divinitatis converti naturam & substantiam panis in naturam & substantiam carnis; carnis verò non ullius alterius, sed illius, quæ concepta est de Spiritu-sancto, nata ex Maria Virgine; quæ etiam propter nos & propter nostram salutem flagellis cæsa, jacuit in sepulcro; tertia die resurrexit à mortuis, & sedet ad dexteram Dei Patris. Similiter vinum, quod aquæ mixtum in calice sanctificandum proponitur, verè & essentialiter converti in eum sanguinem, qui per lanceam militis de vulnere Dominici lateris in redemtionem mundi feliciter emanavit. Anathematizamus autem contra hanc sanctam & apostolicam fidem superbè atque hæreticè sentientes, & impia temeritate garrientes.* Hæc confessio denuo renovata fuit in altera Synodo post mortem Maurilii Archiepiscopi, ut colligimus ex eo, quòd *venerabilis memoriæ* titulo honoratur in hæc verba. *Oportet etiam, fratres carissimi, ut fides vestra de corpore & sanguine Domini, quam præsidente huic sanctæ Sedi venerabilis memoriæ Maurilio, communi assensu contra spurcissimas Berengarii, ejusque successorum voces diffinivistis, iterum recitetur. Corde credimus &c.* ut supra. Consimilem confessionem eodem tempore professi sunt piissimi quique viri & Episcopi, ut nascentem hæresim se aversari & abhorrere palam testarentur, quales sunt Gervasii Remorum Archiepiscopi & S. Brunonis Cartusianorum institutoris confessiones, de quibus inferiùs.

Analect. to. 2. p. 461.

Ibid. pag. 460.

24. Mortuis Victore II. & Stephano IX, ejus successore, Romanam ecclesiam rexit Nicolaus II. cujus mandato alterum Romæ Concilium centum & tredecim Episcoporum anno MLIX. habitum est, in quo Berengarius adfuit: sed non ausus „ defensare perversam sententiam, postulavit à Nicolao Papa ejusque Concilio, fi- „ dei formulam sibi tradi, quam teneri oporteret. Injuncta hujus rei cura Hum- „ berto Episcopo Cardinali. Formulam jurejurando confirmavit Berengarius, ei- „ que propria manu subscripsit. Tum Nicolaus Pontifex admodum lætus de ejus „ conversione, illius scripti exempla misit per urbes Italiæ, Galliæ, Germaniæ, „ & ad quæcumque loca fama ejus hæreseos pervenire potuerat. „ Verùm brevis fuit hæc lætitia: nam simul atque à conspectu Concilii regressus est hæresiarcha, sacramento firmatam fidem scripto edito rursus abnegavit, multis lacessens injuriis Humbertum ejus formulæ auctorem, quem Burgundum per deridiculum ineptè vocat: siquidem non Burgundus, sed Lotharingus erat, teste Lanfranco, qui hanc fidei formulam refert in hunc modum.

Concilium Romanum sub Nicolao II.

Lanfranc. c. 2.

Ibid.

Ego Berengarius, indignus diaconus Ecclesiæ sancti Mauricii Andegavensis, cognoscens veram, catholicam & apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresim, præcipuè eam, de qua hactenus infamatus sum; quæ adstruere conatur, panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse, nec posse sensualiter, nisi in solo sacra-

mento manibus Sacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ & apostolicæ Sedi, & ore & corde profiteor de sacramentis Dominicæ mensæ eam fidem tenere, quam dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta Synodus auctoritate evangelica & apostolica tenendam tradidit, mihique firmavit; scilicet panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini nostri Jesu Christi esse; & sensualiter, non solum sacramento, sed in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi & fidelium dentibus atteri: jurans per sanctam & homousion Trinitatem, & per hæc sacro-sancta Christi evangelia. Eos verò qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus & sectatoribus suis, æterno anathemate dignos esse pronuntio. Quod si ego ipse aliquando aliquid contra hæc sentire, aut prædicare præsumsero; subjaceam canonum severitati. Lecto & perlecto sponte subscripsi. Et tamen perfidus ille tam sacrosancti propositi violator, contra suum ipsius sacramentum, *contra prædictam Synodum, contra catholicam veritatem, contra omnium ecclesiarum opinionem*, ait Lanfrancus, *scriptum postea condidit*; quod Lanfrancus ipse refutavit. Quo vero sensu hæc formula intelligenda sit, postea videbimus.

Alexandri II. epistola ad Berengarium.

25. Post biennium à Concilio Romano, id est anno MLXI. Alexander II. Victori successit, qui Berengarium ad officium revocare cupiens, eum litteris *amicè præmonuit*, ut à perversa doctrina resipisceret, nec amplius ecclesiam perturbaret: at *ille ab incœpto desistere noluit, hocque ipsum apostolico remandare non timuit*, inquit Anonymus à Chiffletio editus.

Andegavensis conventus.

Labb. Bibl. novæ to. I. p. 288.

26. Postero anno, scilicet MLXII. apud Andegavos pridie Nonas Aprilis dedicatum est monasterium novum in honorem Salvatoris per venerabiles Præsules, Hugonem Vesontionensem Archiepiscopum, Eusebium Andegavorum, Wlgrinum Cenomannorum & Quiriacum Namnetensium Episcopos: quo tempore id contigisse videtur, quod Eusebius Episcopus refert in epistola ad Berengarium, *cujus rediviva pestis, quæ nescio quorum improbitate exagitata caput extulerat, Domini Bisonticensis Archiepiscopi & eruditorum, qui interfuerunt, auctoritate calcata est*, & quidem *in capellula principis*, scilicet Gaufridi Martelli Comitis Andegavorum. Id factum refert Eusebius post Concilium Turonense superiùs memoratum, profiteturque, se ipsum deinceps ejusmodi turbis & controversiis nolle immiscere, nec quibusvis hac de re conventibus aut disputationibus interesse, quippe qui satis superque fidem suam probasset in eadem epistola: in qua relatis verbis Christi Domini

Eusebii confessio.

pro institutione divini Eucharistiæ sacramenti, hanc subdit confessionem. *Hujus Verbi, per quod omnia facta sunt, virtute & effectu, panem post consecrantis in hæc verba Sacerdotis sacrationem, verum corpus Christi; & vinum eodem modo verum sanguinem esse credimus & confitemur. Quod si quis, qualiter hoc fieri possit, inquirat, non ei secundùm naturæ ordinem, sed secundùm Dei omnipotentiam respondemus; & hoc, & omnia quæcumque voluit, fecit Deus in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis*: qua confessione se purgavit utcumque Eusebius, quem deinceps nemo Berengariani erroris suspectum habuit. Hæc autem epistola respondet ad eam, quam Berengarius ad Eusebium scripserat adversus Gaufridum Martini, clericum Andegavensem sibi infestum, rogans, ut se & ipsum Gaufridum *audiri faceret* super libro beati Ambrosii de sacramentis, experturus, uter melius hunc librum interpretaretur: quod Eusebius recusavit, nolens amplius, ut mox dicebamus, his controversiis se immiscere, Berengarium amicè monens, ut suæ fidei professioni

Gervasii Archiepiscopi confessio.

tandem acquiesceret. Post annos quinque, id est anno MLXVII. Gervasius Remorum Archiepiscopus, cùm morti proximus esset, *fratres & canonicos* convocari jussit, iisque præsentibus, *credulitatem suam aperuit, & ut verè catholicus, confes-*

sionem suam fecit, sicque postea communicavit de sacrificio altaris Domini; nobis quoque, ut ei ante Dominum testes fuissemus, quòd idem verè corpus & sanguinem credidisset, injunxit & postulavit. Ita scriptum legitur in veteri codice, quem Odalricus præpositus, qui huic rei interfuit, Remensi ecclesiæ concessit.

27. Alexandro II. suffectus est anno MLXXIII. Gregorius VII. cujus anno secundo Pictavis coacta est Synodus Episcoporum, præsidente Gerardo Cardinali & Episcopo Ostiensi atque Gregorii legato, ubi agitata est denuo eadem causa tanto animorum æstu, ut Berengarius, qui præsens aderat, fere interemtus sit, testante Chronographo Maxentiano seu Malliacensi, qui *Idibus Januarii* id contigisse tradit. Pictavensis Synodus.

28. Post hæc Gregorius Pontifex, ut fidem facit Anonymus Chiffletianus, *iterum eidem Beringerio audientiam in duabus Synodis generalibus Romæ concessit. Sed, cùm ipse sectam suam catholicæ fidei contrariam denegare non posset; iterum sub juramento eam abdicare, & fidem catholicam profiteri delegit, sicut in superioribus Conciliis fecit.* Prior ex his duabus Synodis Romæ habita fuit in ecclesia Lateranensi, seu *in templo Salvatoris*, ut loquitur Lanfrancus, anno MLXXVIII. & quidem *in festo omnium Sanctorum*, teste ipso Berengario, non x. *Kal. Decembris*, ut vult Ber-„toldus, qui Berengarium, ut ab hæresi sua resipisceret, Synodaliter conventum „fuisse, ob idque inducias ad proxime futuram Synodum obtinuisse testatur.„ Posterior hæc Synodus celebrata est anno sequenti MLXXIX. ut scribit Anonymus Chiffletianus, qui huic Synodo præsens interfuit. Habitam fuisse *in Quadragesima* discimus ex ipso Berengario, hoc est *mense Februario, indictione secunda*, ex ejusdem Synodi actis. In duabus illis Synodis singulas fidei professiones admisit, quarum priorem ipse in libello, quem post alteram Synodum composuit, retulit in hunc modum. *Profiteor panem altaris post consecrationem esse verum corpus Christi, quod natum est de Virgine, quod passum est in cruce, quod sedet ad dexteram Patris; & vinum altaris, postquam consecratum est, esse verum sanguinem, qui manavit de latere Christi. Et sicut ore pronuntio, ita me in corde habere confirmo. Sic me adjuvet Deus & hæc sacra.* Hæc formula brevior est Humbertina, & non multum dissimilis illi, quam Eusebius edidit in laudata modò epistola ad Berengarium: qui hanc ipse concinnasse videtur, tum quia nemo præter eum hujus professionis meminit, tum quia explicatiorem aliam in posteriori Synodo subscribere compulsus est, tum denique quia in prædicto libello hanc formulam suum ipsius scriptum vocat. Certè verò haud absimile est, Berengario, postquam primam fidei formulam, ab Humberto Cardinale compositam, tam atrociter scripto lacerasset, datam fuisse ex Pontificis indulgentia potestatem suis verbis explicandi propriam de Eucharistia mentem, ut vel sic omnis causandi ac tergiversandi occasio ei præcluderetur: quod ipse præstiterit edita hac secunda formula fidei ad Eusebii Episcopi mentem, in qua subdolis *veri corporis* ac *veri sanguinis* verbis catholicam fidem profiteri videbatur, tametsi sub ejusmodi speciosa larva hæresim suam passim occultare soleret. Duo Concilia Romana.

29. Unde, cùm hæc confessio minus sufficiens visa esset, alia in posteriori Concilio Romano formula ipsi proposita est, quam ille publicè legit, confirmavit, sed non sincerè, ac subscripsit. Sic autem à Lanfranco & ab ipso Berengario refertur. Lanfranc. *Ego Beringerius corde credo, & ore confiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in altari,* cap. 2. *per mysterium sacræ orationis & verba nostri Redemtoris, substantialiter converti in veram & propriam ac vivificatricem carnem & sanguinem Domini nostri Jesu-Christi; & post consecrationem esse verum Christi corpus, quod natum est de Virgine, & quod pro salute mundi oblatum in cruce pependit, & quod sedet ad dexteram Patris; & verum sanguinem Christi, qui de latere ejus effusus est, non tantum per signum & virtutem sacramenti, sed in proprietate naturæ & veritate substantiæ, sicut in hoc brevi contine-*

tur, & ego legi, & vos intellexistis *. *Sic credo; nec contra hanc fidem ulterius docebo. Sic me Deus adjuvet, & hæc sacra Evangelia.* Hæc fidei professio, uti & Humbertina, passim occurrit in editis libris, in collectionibus Conciliorum & in decreto Gratiani, nedum apud Lanfrancum: at media illa, quæ ab ipso Berengario fabricata videtur, non ab alio, quàm ab ipso relata est, utpote non admissa, sed rejecta. In postrema hac Romana Synodo Bruno Monachus è nostris, qui postea Signiensis Episcopus fuit, & Albericus Casinensis monachus, contra Berengarium disputarunt, de cujus hæresi Wolphelmus Abbas epistolam scripsit ad Meginhardum Abbatem, à Conrado monacho relatam in ejus vita, quæ hoc in volumine edita est.

* *al.* intelligitis.

Gregorii litteræ pro Berengario. *De Roye p. 76.*

30. Absoluta postrema Synodo Romana, Gregorius ex urbe dimisit Berengarium, quem erroris sincerè pœnitentem existimavit, concessis ei litteris salvi conductus, *omnibus beato Petro fidelibus* inscriptis, quibus anathema intentat iis omnibus, qui eidem Berengario aliquam in ejus personam vel possessiones injuriam facturi, vel qui eum vocaturi essent hæreticum. Addit Pontifex se ei comitem adjunxisse fidelem suum, Fulconem nomine, quem Berengarius *transmontanum clericum, & domini Papæ convictorem* vocat. Alteras eidem litteras scripsit Gregorius *Radulfo Turonorum Archiepiscopo, & Eusebio Andegavorum Pontifici*, quos monet suo nomine præcipere Fulconi Comiti Andegavorum, ut Berengarium vexare desinat, & contra omnes ejus inimicos ei opem ferat.

Ibid. p. 75.

Berengarii iterata perfidia.

31. Verùm Pontificem brevi postea fefellit homo versipellis. Vixdum enim in Galliam reversus erat, cùm fidei professionem, in ultima Synodo Romana sacramento ab se firmatam, iterum violavit, scriptoque edito refutavit. Hoc scriptum olim invenimus in bibliotheca Gemblacensi, quæ ante paucos annos, non levi reipublicæ litterariæ detrimento, incendio consumta est.

Burdegalensis Synodus. *Sæc. 6. part. 2. p. 868. V. Diplom. p. 587.*

32. Anno sequenti MLXXX. convocatum Burdegalæ Concilium, in quo Berengarius denuo *reddidit fidei suæ rationem*, ut legitur in Chronico Maxentiano. Hujus Concilii fit mentio in quodam instrumento à nobis relato in Observationibus præviis ad vitam S. Geraldi Sylvæ-majoris Abbatis: cui Concilio Amatus & Hugo Sedis apostolicæ legati cum Goscelino Burdegalensi, Rodulfo Turonensi, & Willelmo Ausciensi Archiepiscopis aliisque Episcopis interfuisse memorantur. Ad hoc Concilium adductus est Berengarius à Rodulfo Metropolitano suo, ut in eo confessionem Romæ factam denuo confirmaret, fortè etiam ut revocaret postremum scriptum suum, si tamen jam notum erat, in quo postremam fidei professionem Romæ factam violaverat. Ab eo tempore altum de Berengario silentium, qui demum sub finem vitæ resipuisse videtur, ut certè visum est illius temporis scriptoribus, qui ejus pœnitentiam laudant, eumque in catholica fide obiisse tradunt: quod utinam ille aliquo publico monumento posteris testatum reliquisset.

Placentina.

33. Post mortem Berengarii habita est anno MXCV. Placentiæ Synodus, teste Bertholdo, in qua *hæresis Beringeriana, jam ab antiquo sæpissimè anathematizata, iterum damnata est, & sententia catholicæ fidei contra eamdem firmata, videlicet quòd panis & vinum, cùm in altari consecrantur, non solùm figuratè, sed etiam verè & essentialiter in corpus & sanguinem Domini convertantur.* Hæc de rebus contra Berengarium, ejusque errorem sæculo undecimo gestis retulisse sufficiat.

§. III.

An Berengarius veram Christi in Eucharistia præsentiam sincerè admiserit.

34. Cum hæc omnia, quæ mox retuli, simul confero & mente recogito, dubius hæreo, utrum ampliùs mirer, an obfirmatam Berengarii in suo errore contumaciam, an Romanorum Pontificum, aliorumque Galliæ Episcoporum ac principum in eum indulgentiam, quos ille toties ludificavit. Quis enim non miretur, hominem per annos ampliùs triginta, toties convictum, sed non victum, post toties recantatos errores, toties fere in eosdem relapsum, eosdem impunè defendisse, fidem sacramento firmatam toties violasse; Pontificibus & Episcopis, totique Ecclesiæ quodammodo insultasse, nedum adversariis suis, quos passim *erraticos & cum insaniente Paschasio* insanos vocat, & scriptis suis traducit? Id verò ampliùs mirandum videri possit, quòd eodem tempore, qui contra sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum male senserant Aurelianenses hæretici, ne quid de Atrebatensibus dicam, tametsi pro sanctis à vulgo habiti, jussu Roberti Regis, statim flammis traditi sunt. Hæc, inquam, dum mente revolvo, tanti discriminis non alia mihi occurrit causa, quàm quòd non ita perniciosus visus sit Berengarii in Eucharistiam, quàm illorum error, sed forte uno saltem gradu minor: quòd nimirum realitatem admittere visus sit, solumque impugnasse transsubstantiationem.

35. Utrumque vero disertè adstruit harum rerum curiosus indagator Guitmundus paullo post initium libri primi adversus Berengarium, ubi varias Berengarianorum sectas distinguit in hunc modum. *Berengariani omnes quidem in hoc conveniunt, quia panis & vinum essentialiter non mutantur: sed, ut extorquere à quibusdam potui, multum in hoc differunt, quòd alii nihil omnino de corpore & sanguine Domini sacramentis istis inesse, sed tantummodo umbras hæc & figuras esse dicunt. Alii verò, rectis Ecclesiæ rationibus cedentes, nec tamen à stultitia recedentes, ut quasi nobiscum aliquo modo esse videantur, dicunt ibi corpus & sanguinem Domini re vera, sed latenter contineri, &, ut sumi possint, quodam modo, ut ita dixerim, impanari. Et hanc ipsius Berengarii subtiliorem esse sententiam aiunt.* " Duas alias Berengarianorum sectas refert Guitmundus, quorum alii, non „ jam quidem Berengariani, sed acerrime Berengario repugnantes, putabant panem „ & vinum ex parte mutari, & ex parte remanere: alii ex toto quidem mutari „ concedebant, sed, cùm indigni ad communicandum accederent, iterum in pa„ nem & vinum reverti. „ Verùm, his duobus generibus omissis, ex aliis duobus prioribus censet Guitmundus, Berengarii hanc fuisse *subtiliorem sententiam*, corpus quidem Domini in Eucharistia re vera *latenter contineri, sed, ut sumi posset, quodammodo impanari: ut quasi nobiscum*, inquit, *sentire videantur.* Et hæc sine dubio causa fuit, ut jam dixi, quòd in Berengarium, post tot lapsus & relapsus, molliùs actum sit, quòd nimirum cum catholicis idem fere sentire videretur, admissa præsentia corporali; videreturque faciliùs reducendus ad admittendam transsubstantiationem, quam aperte negabat contra receptam, ut ipse fatebatur, Ecclesiæ fidem. Sed ex ipsius Berengarii scriptis dispiciendum porro est, an hæc genuina fuerit Berengarii cum de realitate, tum de impanatione sententia.

36. Atque ut à realitate incipiam, illud maximè pro ea facere videtur, quòd Berengarius constanter verum Christi in Eucharistia corpus & sanguinem agnoscat; quòd solam in Eucharistia Christi corporis & sanguinis nudamque figuram & umbram se docere perneget; quòd nullum contra realitatem argumentum proferat, sed omnia ejus argumenta impugnandæ transsubstantiationi militent: denique quòd Christi Domini in Eucharistia adorationem, quam nostri temporis hæretici catho- Berengarius realitatem admittit.

licis improperare solent, nusquam objecerit. Hæc ex ordine expendamus.

37. Primo in secunda illa fidei suæ confessione, quam Berengarius in Synodo Romana anni MLXXVIII. firmavit, profitetur, *panem altaris post consecrationem esse verum corpus Christi, quod natum est de Virgine, quod passum est in cruce, quod sedet ad dexteram Patris; & vinum altaris, postquam consecratum est, esse verum sanguinem qui manavit de latere Christi:* quam confessionem si Berengarius ipse non composuit, certè ex animo professus est, nec illam umquam, ut alias duas, retractavit, aut revocavit, immo ei constanter adhæsit, eamque pro sua agnoscit in posteriori scripto, quo tertiam fidei professionem refellit.

38. Deinde in quadam ejus epistola ad Adelmannum, ubi non coacte, sed spontè suam ipsius mentem expressit, contra objectiones adversariorum, qui contrariam ei sententiam imputabant, ita se purgat. *Quod dicis audisse te quia dixerim, non esse verum Christi corpus & sanguinem; vel panem & vinum altaris non esse à consecratione verum Christi corpus & sanguinem; noveris me numquam Manichæorum admisisse sententiam* (hic Aurelianenses & Atrebatenses hæreticos notare videtur.) *Illi enim phantasticum; ego verum & humanum corpus Christi fuisse & tenui, & teneo. Ego certissimum video, cùm concedam dari aliquid ut corpus Christi fiat, concedendum mihi esse omnino (cùm Christus non nisi verum corpus habuerit) ut etiam verum Christi corpus fiat.* Nihil hoc loco expressius ad probandum quod intendimus, scilicet Berengarium verum Christi corpus & sanguinem, & quidem humanum in Eucharistia confiteri visum fuisse. Pergit ille. *Concedo autem panem & vinum altaris per consecrationem, secundùm scripturas, Christi fieri corpus & sanguinem; ac per hoc non concedere nullus possum, post consecrationem ipsum panem & vinum facta esse fidei & intellectui verum Christi corpus & sanguinem.* Quomodo autem intelligat, panem esse Christi corpus *fidei & intellectui*, in alio scripto, quo fidem suam post Romanam Synodum postremam exposuit, ita explicat, nempe esse Christi corpus *oculo cordis, non manui vel denti*, quasi esset adspectabile & palpabile, quòd nimirum sentiret, panem & vinum cum Christi corpore & sanguine in Eucharistia superesse, & sub illis verum Christi corpus & sanguinem latere, id est *latenter contineri*, ut pro eo loquitur Guitmundus.

39. Hinc est quòd in eadem epistola mox subdit, non nudam esse in Eucharistia Christi corporis figuram, sed figuram simul & veritatem. *Corpus ergo Christi & sanguinem res dico ipsas sacramentorum mensæ Dominicæ, non ipsa sacramenta, nusquam scripturarum appellatas inveni, nusquam appellavi figuram, similitudinem. Sacramenta autem ipsa, sicut sacramenta, ita etiam signa, figuram, similitudinem, pignusque appellari, utrum de præsumtionis meæ opinione afferam, ipse dijudica.* Hîc manifestè distinguit figuram à re Sacramenti, id est à corpore Christi, uti & in prædicto scripto, ut postea videbimus; & utrumque in sacramento altaris admittit.

40. Denique in omnibus scriptis suis totus est Berengarius, non ut realitatem impugnet, sed tantùm conversionem substantiæ panis & vini in Christi corpus & sanguinem. Id patet ex ejus epistola ad Ascelinum, in qua quid in Paschasio Radberto arguat, his verbis aperit. *Sapis contra omnis naturæ rationes, contra evangelicam & apostolicam sententiam, si cum Paschasio sentis in eo, quod solus sibi confingit, sacramento Dominici corporis decedere panis omnino substantiam.* Duo præcipue in libro suo docet Paschasius; nempe veram Christi corporis & sanguinis præsentiam in Eucharistia, & veram panis & vini in illa duo conversionem. Hanc dumtaxat in Paschasio carpit Berengarius: illam proinde admittere, & silentio saltem suo probare visus est. Unde cum, teste Ascelino, Johannis Scotti commentarium in Gregorianam de Sacramentis altaris orationem *ipsa veritate constrictus improba-*

vit, in eo ſcilicet, quod Scottus ille iſtius orationis poſtrema verba, *ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus*, ita expoſuit; *ſpecie, inquit, geruntur iſta, non veritate:* quod cùm Berengario, qui Scottum illum tantopere præ Paſchaſio prædicabat, objectum fuiſſet in Colloquio Brionenſi, reſpondit, *ſi quid in illo* Scotto *videret non ſatis delimatum, facile ſe improbaturum:* quibus verbis illius Scotti gloſſema ſatis ſuperque improbare viſus eſt. Accedit quòd receptam Chriſti corporis & ſanguinis in Euchariſtia adorationem à Chryſoſtomo, Cyrillo, Ambroſio, Auguſtino, aliiſque antiquis Patribus, ut eruditus vir demonſtravit, aſſertam, nuſquam improbavit, quam ſæculo undecimo itidem viguiſſe teſtatur Algerus his verbis. *Hac fide ipſum ſacramentum quaſi divinum quiddam adoramus, quaſi vivum quiddam & rationabile alloquimur & rogamus:* AGNUS DEI QUI TOLLIS, &c. *quia non quod videtur, ſed quod vere eſt, Chriſtum ibi eſſe credimus.* *Boileau de adorat.* *Alger. lib. 2. c. 8.*

41. Erunt fortaſſe, qui Berengariani erroris gradus ac progreſſus quoſdam diſtinguere velint, cenſeantque Berengarium primùm quidem realitatem ſimul & tranſſubſtantiationem aperte negaſſe: poſtmodum verò adverſariorum ſcriptis compulſum & convictum, ſubdolè de ſola tranſſubſtantiatione litigaſſe. Id autem eo probabilius efficitur, quòd Lanfrancus utrumque contra eum aſſerat, ac pro confeſſo ponat, præſentiam realem, uti & veram converſionem, ab eo pernegari.

42. Certè Lanfrancus, uti & Durandus, ſub duplici hac conditione Berengarium impugnavit: ſed tamen in primo illo Berengarii ſcripto, quod Lanfrancus refellit, non pauca occurrunt quæ reali præſentiæ in ſpeciem favent. Hoc ſcripto Berengarius refellit confeſſionem fidei ab ipſo admiſſam in Synodo Romana ſub Nicolao II. compoſitam à Cardinale Humberto, quem temerè *Burgundum* vocat. Sed vide quid in Paſchaſio & in illo pſeudo-Burgundo arguat hæreticus. *Erat autem Burgundus*, ait ille, *in ſententia, immo vecordia vulgi, Paſchaſii atque Lanfranci, minimè ſupereſſe in altari poſt conſecrationem ſubſtantiam panis atque vini.* Vides quò tendat iſtud convicium, in quo nihil contra realem præſentiam. Proſequitur ille. *Quam ſententiam*, inquit, *ſuperioribus ſuis verbis ille ipſe dejecit, nec attendit.* Quo pacto? *Qui enim dicit, Panis & vinum altaris ſolummodo ſacramenta ſunt; vel, Panis & vinum altaris ſolummodo ſunt verum Chriſti corpus & ſanguis; modis omnibus panem & vinum ſupereſſe conſtituit.* Hoc ergo unum in illa confeſſione arguit Berengarius, quòd *ſolummodo* verum Chriſti corpus & ſanguinem in Sacramento altaris admittat abſque ſubſtantia panis & vini, quam ille ſupereſſe contendebat, ut ratio ſacramenti ſimul cum ipſa veritate conſiſteret: quippe *per conſecrationem altaris*, ſubdit ille, *fiunt panis & vinum ſacramentum religionis, non ut deſinant eſſe quæ erant; ſed ut ſint quæ erant, & in aliud commutentur, quod dicit beatus Ambroſius in libro de Sacramentis.* Hic apertè ſolam converſionem ſubſtantiæ panis & vini rejicit Berengarius: ut nimirum in ipſius ſententia conſtet ratio ſacramenti, quod *duobus conficitur*, inquit, *viſibili & inviſibili, ſacramento & re ſacramenti: quæ tamen res, id eſt Chriſti corpus, ſi eſſet præ oculis, viſibilis eſſet.*

43. Video quid huic ſententiæ opponi poſſit, ſcilicet quod Berengarius ſubdit, „corpus Chriſti elevatum in cælum, ſedenſque ad dexteram Patris, cælo devo„cari non poſſe. Unde in conſequentibus Lanfrancus objicientes ſibi inducit Berengarianos. *Si panis in veram Chriſti carnem convertitur; aut panis ſuſtollitur in cælum, ut illic in Chriſti carnem transferatur: aut caro Chriſti ad terram defertur, ut iſtic in eam panis commutetur. Atqui nec panis ſuſtollitur, nec caro defertur. Non eſt igitur vera caro, in quam panis convertitur.* *Lanfr. c. 21.*

44. Hanc objectionem ex Berengarianorum dictis & principiis rectè conficiebat Lanfrancus; hincque probatur, Berengarium & Berengarianos non ſatis ſibi conſti-

tisse; Berengarius siquidem in Eucharistia verum Christi corpus & sanguinem, & Num. 38. quidem *humanum* ex dictis agnoscebat, sicque nudam in sacramento Christi corporis & sanguinis figuram esse negabat, remque ipsam cum figura admitti volebat, *ut quasi nobiscum aliquo modo esse videretur*, ut loquitur Guitmundus: at in modo explicandi sententiam suam, destruebat quod adstruere velle videbatur. Etsi enim verum corpus, verumque sanguinem, & quidem humanum, in sacramento confiteretur, veram tamen ac propriam Christi carnem esse negabat, quòd scilicet caro Christi cælo *indevocabilis* esset. At quo modo verum corpus? quòd scilicet, *Christum* in Eucharistia impanari vellet, ut mox videbimus, id est verbum substantiæ panis & vini absque anima uniri: Verbo autem mediante, panem & vinum corpori Christi in cælo ad dexteram Patris exsistenti uniri: sicque, remanente utriusque elementi substantia, corpus & sanguinem Christi quodammodo fieri. Verùm quia hæc non ita disertè explicabat, sed speciosis veri corporis & sanguinis nominibus involvebat; non mirum si Pontificibus & episcopis de realitate rectè sentire visus est, tametsi in modo eam explicandi, ut jam dixi, destruebat quod adstruere velle videbatur. Quàm rectiùs Lanfrancus, ubi præmissam sibi objectionem proposuisset, respondit, „ in tanta rerum profunditate orandum esse Deum, „ ut aut intelligamus, quæ pro humana capacitate intelligi possunt; aut patienter „ & humiliter ferendum, & tamen credendum, quæ in tanto arcano humani in„ genii vires excedunt, & intelligi in hac vita minime possunt; idque longe latius „ esse, quàm litem movere, ab universali Ecclesia dissentire, novum schisma ver„ bis & scriptis contra sanctorum Patrum scripta inferre.

45. Prædictam porro contradictionem Berengario rectè objecit Hugo Lingonensis episcopus, qui primus in eum scripsit. *Quapropter*, inquit, *necesse est, ut panem omnino à sua natura dejicias, aut ipsum Christi corpus dicere non præsumas.* Idem auctor initio libri sui, paullo ante hæc verba, quæ ex eo retulimus, consimilem Berengario contradictionem objicit, ubi sic ejus sententiam exponit. *Dicis enim, nimis extense loquens, in hujusmodi sacramento corpus Christi sic esse, ut panis & vini natura & essentia non mutetur; corpusque quod dixeras crucifixum, intellectuale constituis. In quo evidentissime patet, quòd incorporeum confiteris. Qua in re universam Ecclesiam scandalizas, ipsumque tuum offendis auctorem, qui palpabile obtulit; quod incorporeum affirmas.* Ex his Hugonis verbis duo inferre licet; unum, Berengarium initio suæ hæreseos, quo tempore Hugo hæc scribebat, verum Christi corpus in Eucharistia suo modo agnovisse: alterum, negando veram conversionem substantiæ panis in corpus Christi, consequens fuisse, ut corpus tantùm *intellectuale & incorporeum* admitteret. Ex quo consequi ait Hugo, ut omnino *impotens* futurum esset sacramentum, utpote constans ex egenis elementis. *Quod si forte dixeris*, inquit, *& suam naturam retinere, & tamen non esse impotens sacramentum; contra rationem loqueris, si cui naturam confers, inhærentiam negas*, id est inhærentem & insitam impotentiam. Verùm ut huic objectioni occurreret Berengarius, Verbum substantiæ panis & vini intimè uniri, id est impanari, atque, ut ita dixerim, invinari postea docuit.

Berengarius qui impanationem doceat.

46. Id patet ex retractatione ab eo facta ultimæ fidei professionis, quam ille in postrema Synodo Romana sub Gregorio VII. sacramento firmaverat. Cum enim in illa professione contestatus esset, *panem & vinum substantialiter converti in veram & propriam ac vivificatricem carnem & sanguinem Domini nostri Jesu Christi*; in retractatione sua id ait se ita dumtaxat admittere, ut panis, *salva substantia sua, sit corpus Christi, id est non amittens quod erat, sed assumens quod non erat*: quod in eodem scripto clariùs explicat in consequentibus, ubi suam cum catholica senten-

tiam comparat in hunc modum. „ *Quod autem scripserunt, panem & vinum, quæ* „ *ponuntur in altari, converti in veram ac propriam ac vivificatricem carnem & san-* „ *guinem Domini nostri Jesu Christi*; „ *non me latebat, eos ita velle accipi, sicut dixi, ut putet quis deesse in sacrificio altaris subjecta panis & vini per corruptionem sui; & adesse carnem Christi & sanguinem, nunc primùm instituta, per generationem subjecti sui.* Sic catholicam sententiam exponit Berengarius: quid vero ille? Ex istius confessionis verbis ait consequi, superesse panem & vinum post consecrationem. *Consecrari enim*, inquit, *panem & vinum in altari, non est destrui substantiam panis & vini per corruptionem sui. Quodcumque enim consecratur, non amittit quod erat, sed in melius quàm erat provehitur.*

47. Ex hoc loco manifestum est, qualis tunc temporis fuerit, ipso Berengario testante, catholicorum de transsubstantiatione sententia: nimirum corpus & sanguinem Christi Domini in Eucharistia fieri *per destructionem panis & vini, & per generationem sui*: quod amplius idem ille explicat in epistola nondum edita ad Almannum seu Adelmannum, ubi denuo suam cum catholicorum sententia comparat his verbis. *Adversarii ergo, vulgus, & cum vulgo insaniente Paschasius, Lanfrancus, & quicumque alii, ita causam intendebant, panem & vinum usque ad consecrationem constare in altari: urgente consecratione, panem & vinum per corruptionem vel absumtionem sui in portiunculam carnis Christi sensualiter transire & sanguinis. Mea vel potius scripturarum causa ita erat, panem & vinum mensæ Dominicæ non sensualiter, sed intellectualiter; non per absumtionem, sed per assumtionem; non in portiunculam carnis, sed, secundùm Scripturas, in totum converti Christi corpus & sanguinem.* Nihil clarius ad adstruendam catholicorum de transsubstantiatione fidem, quæ nimirum ea etiam tunc erat, panem & vinum fieri corpus & sanguinem Christi *per corruptionem & absumtionem*, sive per destructionem panis & vini. At quis ex illis verbis etiam non inferat, Berengarii eam fuisse sententiam, panem & vinum *per assumtionem* verè *in totum converti corpus & sanguinem?* Non itaque mirum, si speciosis illis verborum involucris catholicos nonnullos fefellit, quasi veram Christi corporis & sanguinis præsentiam re ipsa admitteret, solamque negaret transsubstantiationem. Ita enim opinatus est Guitmundus, qui hanc *subtiliorem* dixit fuisse Berengarii *sententiam, ut quasi nobiscum aliquo modo esse videretur*: ita etiam sensisse videtur Algerus in prologo suo, ubi ait, quorumdam, id est Berengarianorum, hanc fuisse mentem, *in pane Christum quasi impanatum fuisse, sicut Deum in carne personaliter incarnatum.*

Catholicorum sententia de Transsubstantiatione.

48. Verùm ingenuè fatendum est, fucatam, subdolam & minimè sinceram fuisse hominis versipellis confessionem, nec ex animo realitatem, uti neque transsubstantiationem admisisse. Unde verum Christi corpus in altari verbis quidem agnoscit, at re vera negat, cùm veram carnem sacramento inesse diffitetur. Hic nimirum fuit, eritque semper hæreticorum genius, ut principio ad avitam Ecclesiæ fidem verbis quàm propius accedant, ne catholicorum animos offendant, & à se prorsus abalienent: at mente re ipsa recedant. Hinc factum est, ut de verbis, verborumque sensu tanta fuerit Arianorum cum catholicis vitilitigatio: quam etiam in recentioribus Arianis, uti & in aliis hæreticis, advertere licet. Verba quidem subinde mutant, sed raro mentem: quod quidem in Berengario maximè patuit, qui, mutatis pro loco & tempore verbis, quosdam, ut ita dicam, gradus ad catholicam doctrinam fecisse visus est: (quid enim propius ad realis præsentiæ fidem, quàm dicere, panem & vinum *non per absumtionem, sed per assumtionem, in totum converti Christi corpus & sanguinem?*) at rem ipsam privatim interpretando, eumdem semper errorem mente retinuit.

Catholicorum hac de re dogma.

49. Ex his conficitur, longe falli heterodoxos plerosque, qui novum in ecclesia transsubstantiationis dogma esse, nec ante Concilium Lateranense sub Innocentio III. invectum contendunt: cùm, fatente ipso Berengario eorum antesignano, ita senserint ejus tempore fideles omnes, quos vulgi insanientis nomine impiè traducit Berengarius. Pulcrè & appositè ad hunc locum Guillelmus sancti Theoderici Abbas in epistola ad quemdam monachum, scilicet Rupertum Tuitiensem. *Panis substantiam post consecrationem in altari superesse semper horruit pietas Christiana, nuperque damnavit in Berengario Turonensi, ejusque sequacibus: nam, si hoc admitteretur, jam Verbum non incarnatum tantùm, sed etiam, si dici posset, diceretur impanatum: si, sicut ille dicebat, panis sic in corpus Domini transiret, ut tamen panis esse non desisteret.* Hîc duo docet Guillelmus, nempe catholicæ ecclesiæ perpetuum fuisse dogma de transsubstantiatione, cujus contrarium *semper horruit pietas Christiana:* & Berengarium sensisse panem sic *in corpus Domini transire, ut tamen panis esse non desisteret*; atque adeo præsentiam quamdam realem suo modo cum impanatione composuisse.

Bibl. Cisterc. to. 4. p. 130.

Concilii Romani formula expenditur.

50. Quod spectat ad id, quod ait Berengarius, catholicos sensisse, panem & vinum fieri corpus & sanguinem Christi *per absumtionem* & destructionem eorum substantiæ; id ita fieri rectè docet Algerus, ut forma sensibilis panis non mutetur, sed ipsa substantia, contra nonnullos, qui formam illam panis in corpus Christi etiam mutari autumabant: quæ opinio fuit quorumdam non modo sæculo nono, ut aliàs ostendimus, sed etiam sæculo undecimo, teste Algero: qua in sententia fuisse videtur Abbaudus ille Abbas, cujus libellum de fractione corporis Christi aliàs vulgavimus, contestatus se corde credere & ore confiteri ad salutem, *quia veraciter corpus Christi manibus frangitur sacerdotis.* Id nimirum ita sensit Abbaudus ob formulam Confessionis Berengario in Synodo Romana propositam & ab eo assertam, in qua damnatur illa hæresis, quæ adstruere conatur, *corpus Christi in altari non posse sensualiter, nisi in solo sacramento, manibus sacerdotum tractari vel frangi, aut fidelium dentibus atteri:* quod *non solum in sacramento, sed in veritate* fieri formula illa docet. Hujus formulæ duplex catholicorum olim fuit interpretatio. Alii enim volebant, fractionem re ipsa fieri in ipso Christi corpore, quæ sententia fuit Abbaudi, & Walteri Abbatis sancti Victoris contra Abaelardum. Unde Petrus Pictavensis ait, plerosque sentire, idque colligere ex confessione Berengarii, *quòd ipsum corpus Christi essentialiter frangatur, dentibus atteratur.* Alii vero, & rectiùs quidem, hanc fractionem fieri in specie tantùm visibili & forma panis. Unde Jacobus à Vitriaco: *Si autem, inquit, aliquando reperiatur, quòd corpus Christi frangitur, vel in tres partes dividitur, vel dentibus atteritur, quæ notant corruptionem: non ad corporis substantiam, incorruptibilem & impassibilem referenda sunt, sed ad formam: ea verò quæ notant sumtionem, corpori Christi propriè conveniunt. Quod autem reperitur Berengarius dixisse coram Papa Nicolao, corpus Christi manibus sacerdotis tractari, frangi, & dentibus atteri; referendum est ad formam.* Porro hæc formula ad hoc tantùm sic expressa fuit, ut fractio illa fieri non crederetur in substantia panis, quam Berengarius post consecrationem superesse volebat. Hac de re latiùs scribit Guitmundus in libro primo.

Alger. lib. 1. c. 7.

Analect. to. 3. p. 444.

Petr. Pict. part. 5. c. 12. & 13.

Jac. à Vitri hist. occid.

51. At quid sibi voluit hæreticus, cùm tribuit catholicis hanc sententiam, panem & vinum post consecrationem *in portiunculam carnis Christi sensualiter transire, & sanguinis?* Nemo enim catholicorum umquam hoc dixerit. At nimirum id de suo commentus est Berengarius. Panem enim & vinum non *in portiunculam* carnis Christi & sanguinis, sed in totum corpus & sanguinem verè converti catholici omnes semper confessi sunt: sed eorum dogma, hoc modo expressit, ut id ab-

surdum redderet, scilicet sub modica panis & vini specie totum Christi corpus & sanguinem contineri.

52. Ex his omnibus satis manifestum esse puto, qualis fuerit Berengarii de divino altaris sacramento doctrina: quam etsi variis diversisque in speciem verbis & sententiis expresserit, eadem semper mente retinuit usque ad annum MLXXX. Erunt fortasse qui malint cum Guitmundo dicere, eum rectis tandem Ecclesiæ rationibus ante id tempus saltem ex parte cessisse, & admissa realitate, solam demum transsubstantiationem negasse, aut certè pro locorum & hominum conditione verba & sententiam mutasse. Ita sit vero: at rectè illum urgebat Guitmundus ipse, cujus hæc verba sunt in libro tertio. *Diligenter sane, si daretur locus, cum ipso Berengario discutere vellem, cùm aliquos doceat, nihil in cibo altaris Domini corporis & sanguinis Christi nisi umbram tantùm & figuram haberi; aliquibus verò, tamquam subtiliùs quærentibus, satisfaciens, ipsum ibi corpus Christi esse respondeat, sed impanatum latere: quid sibi in priore sententia displiceat, ut satisfacturus quærentibus transmigret ad alteram; aut quid in posteriore abhorreat, ut redeat ad priorem? Migrando enim ad secundam, priorem reprobat: redeundo ad priorem, alteram damnat: quo fit ut utramque defensando, neutram teneat. Unde consequitur, ut cùm reliquas sententias omnes oderit, de his Dominicis sacramentis quid debeat credere penitus nihil sciat. Exinde quoque id accidit, quod certissime novimus, quòd Berengarius & sui, si ab eruditis catholicis de sua fide discutiantur, id quod de corpore Domini tenent, aut territi denegant, aut, si profitentur, defendere non valent.* Et post multa ibi præclare: *Quam ob rem palam est*, inquit, *quia non sunt isti defensores veræ fidei, nec filii, sed adversarii Christi Ecclesiæ.*

53. Hæc fusiùs fortasse prosecutus videar; sed ad id causæ non parum, ut mihi quidem videtur, graves me impulerunt. Prima est ut accuratior habeatur Berengarianæ historiæ ac doctrinæ cognitio ex scriptis & monumentis nondum vulgatis. Altera, ut ratio appareat, cur tamdiu hæreticum hominem toleraverint, & molliùs, ut videtur, tractaverint Ecclesiæ pastores, qui eum post tot lapsus & relapsus non cohibuerint: nimirum quòd veri corporis & sanguinis speciosis nominibus videretur propiùs accedere ad catholicam fidem, tametsi ab ea mens ejus longe abesset. Tertia denique est, ut ex ejus confessione constet, qualis tunc fuerit catholicorum de transsubstantiatione fides, cujus novitatem recentiores hæretici temerè ac falsò nobis objicere non dubitarunt. Certè qui solam transsubstantiationem à Berengario negatam fuisse putarunt catholici doctores, ut Guitmundus, eum non impari zelo impugnarunt, quàm si realem quoque præsentiam rejecisset. Adeo insitum eorum animis erat, utrumque ex æquo pertinere ad catholicam fidem. In hunc porro errorem impegit Berengarius, quòd nimium philosophicis ratiunculis, ut observavit Lanfrancus, tribuerit: quem ejus asseclæ infeliciter imitantur, cùm plus sensuum testimoniis & humanæ rationi tribuunt, quàm divinæ auctoritati & Ecclesiæ traditioni, qua catholica de Eucharistia fides manifestissimè continetur.

§. IV.

De propagatione Berengarianæ hæreseos, deque variis auctoribus, qui contra eam scripserunt.

54. AD absolvendam hanc de Berengariana hæresi tractationem, de auctoribus insignioribus, qui eam dedita opera impugnarunt, hoc loco disserere juvat. Hi sunt Hugo Lingonum Præsul, Lanfrancus, Guitmundus, Durandus,

Albericus; Algerus, præter Jotsaldum Cluniacensem monachum, qui calamum adversus Berengarium strinxisse dicitur in veteri catalogo Bibliothecæ Cluniacensis; præterque Wolphelmum, Goffridum Vindocinensem, Guibertum, & Guillelmum sancti Theoderici Abbates, aliosque nonnullos. Omnes illi ut rem certam & exploratam ponunt, Berengarii de Eucharistia errorem totius orbis christiani fidei orthodoxæ oppositum fuisse. Unde eum monet Hugo episcopus, ut ne præsumat *singulariter sentire, quod universitas non assentit*, immo *commune* habeat *judicium secundùm catholicos & canonicos sensus, quos extra* ipse sentiebat. *Si verum est*, inquiebat Lanfrancus ad Berengarium, *quod de corpore Christi tu credis & adstruis; falsum est quod ab Ecclesia ubique gentium de eadem re creditur, & adstruitur. Omnes enim, qui christianos se & esse, & dici lætantur, veram Christi carnem, verumque ejus sanguinem, utraque sumta de Virgine, in hoc sacramento se percipere gloriantur. Interroga universos, qui latinæ linguæ, nostrarumve litterarum notitiam perceperunt. Interroga Græcos, Armenios, seu cujuslibet nationis quoscumque christianos homines, uno ore hanc fidem se testantur habere.* Nihil hoc testimonio luculentius & efficacius ad probandam etiam Orientalium nobiscum hac in fide consensionem, quæ invictissimis argumentis nuperrimè * denuo asserta est. Non minùs disertè Guitmundus hanc veritatem probat. *Fides*, inquit, *quam de corpore & sanguine Domini semper Ecclesia universa tenuit, multis insuper Conciliis generalibus roboravit, ex apostolica auctoritate tradita rectissimè creditur. Nam si illud, quod semper Ecclesia tenuit, nullis munitum Conciliis, apostolicum est; quanto magis illud, quod & semper tenuit, & multis est, ut dixi, Conciliis generalibus confirmatum, ex apostolica auctoritate traditum esse credendum est? Sed panem & vinum altaris Domini in corpus & sanguinem Christi substantialiter commutari, non, sicut delirat Berengarius, corporis & sanguinis Domini figuras tantùm esse & umbras, aut intra se latentem Christum tegere, universalis Ecclesiæ consensione roboratum est. Secura igitur voce, gubernante Domino Deo nostro & Salvatore Jesu-Christo, id à nobis asseri potest.* Itaque *absit*, ut cum Durando loquar, *ut tam perversis, & à veritate ipsa tantum aversis, pari jungamur perfidia, atque in sancta Dominici corporis ac sanguinis communione minus aliquid fateamur, quàm quod catholica per universum orbem prædicat Ecclesia.*

Hugo in fine.

Lanfr. c. 22.

* Perpet. de la foy.

Guitm. lib. 3.

Durand. part. 2.

Pauci Berengarii sectatores.

Guitm. lib. 3.

Id. lib. 5.

55. Contra hanc totius orbis in una fide consentionem pauci admodum rebelles fuere, ut novam hæresim sectarentur. Unde *Berengarianam plebeculam* vocat Guitmundus. Quippe, ut idem ait, *si quis qualitatem vel flagitiosam vitam eorum, per quos utcumque pullulavit, aspiciat; si quis nullum sinceræ vitæ hominem, nullum penitus sapientem fautorem ejus attendat; si auctoris hujus perjuria; si denique non solùm Concilia supradicta, sed etiam totum orbem terrarum contradicentem penset: tacente nostra disputatione, quid magis tenendum sit, satis, ut arbitror, judicabit.* Vis scire quo pacto hæc hæresis ad illam plebeculam propagata sit? audi quid de Berengario, ejusque asseclis dicat idem Guitmundus. *Aucupatis ergo nonnullis velut ratiunculis, (neque enim ulla umquam hæresis sine aliqua verisimilitudine rationis invalescere potuit) adhibitis quoque paucis male intellectis à se capitulis Scripturæ sacræ, quæ multis errantibus laqueus est mortis; per egenos scholasticos jam per alimoniam, qua sustentabat eos, & per suos dulces sermones corruptos, quaquaversum posuit, clanculo hujus tanti mali nefandissimum virus effudit. Si qui autem præterea aliquo modo receperint eum, ii sunt, qui ex apostolica sententia territi, qua dicitur, qui manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit; communionem sacram, quam pro ecclesiastico more sumere coguntur, mallent aut nullam, aut non tantam esse, quàm ejus metu se à flagitiis aliquatenus temperare. Ita igitur, & per tales execranda pestis paullulum adolevit.*

Ibid.

56. Non

56. Non mirum itaque si nulli dignitate aut doctrina præstantes viri eam receperint, immo eam impugnaverint docti quique illius temporis homines. Horum primus fuit Hugo Lingonensis episcopus, frater Waleranni, ex Comite Brituliensi monachi, dein Abbatis sancti Vitoni, in Synodo Remensi anno MXLIX. à Leone Papa ob Simoniam exauctoratus: qui Papam nihilo minus Romam usque secutus, plenam Synodum, cui præsidebat Pontifex, nudus & excalceatus ingressus cum virgis, quibus cæderetur, ita Pontificem & ceteros præsules ad commiserationem flexit, ut eum Pontifex absolverit & in gradum restituerit, si tamen ejus ecclesia, aut quælibet alia eum recipere vellet. Verùm ille, dum patriam repetit, in morbum incidit: habitum monachi sub nomine Cœnobii sancti Vitoni, cui ipsius frater præerat, à comitibus itineris sui monachis Cluniacensibus accepit, sicque vita functus fratrum sancti Vitoni defunctorum numero adscriptus est: quæ omnia narrat Laurentius de Leodio in Continuatione historiæ episcoporum Virdunensium. In Necrologio sancti Benigni notatur XVII. Aprilis *depositio Domni Hugonis Lingonensis Episcopi,* referenda proinde ad annum MLI. siquidem mense Aprili anni præcedentis interfuit Concilio Romano, ut mox diximus. Cùm hæc ita sint, ante exauctorationem suam scripsit Hugo contra Berengarium, cui necdum ab ecclesia damnato librum ita inscripsit: *Hugo Lingonensium episcoporum minimus, Berengario, in quibusdam reverentissimo sacerdoti, Deum sapere.* Ex hoc solo, nî fallor, auctore patet, Berengarium fuisse Sacerdotem, quem *in cunctis aliis* præter errorem *reverentissimum virum* vocat. In colloquio, quod cum eo habuerat, dicere ausus est Berengarius, se *extra communes oculos* de sacramento altaris videre. *Expertus loquor*, inquit Hugo, *audisse contigit: nam non crederem. Abjecta unitate, de parte extolleris.* De Ascelini, Deoduini, & Adelmanni Epistolis superiùs egimus.

Primus in eum scripsit Hugo episcopus.

Spicil. to. 12. p. 282. & seqq.

Num. 18. & seqq.

57. Post Hugonem adversus Berengarium scripsit Lanfrancus, tum Abbas monasterii sancti Stephani Cadomensis anno MLXIV. exstructi, cui primus rector præfectus est. Epistolam vocat Lanfrancus scribens Alexandro II. discipulo quondam suo, qui hanc ab eo epistolam petierat. *Epistolam*, inquit ille, *quem Berengario schismatico, dum adhuc Cadomensi Cœnobio præessem, transmisi, paternitati vestræ, sicut præcepistis, transmittere curavi.* Hæc proinde ad Berengarium epistola scripta est ante annum MLXX. quo Lanfrancus creatus fuit Archiepiscopus Cantuariensis; adeoque non multo post Concilium Romanum anni MLIX. sub Nicolao II. in quo professio fidei à Berengario subscripta est, mox ab ipso refutata scripto, quod Lanfrancus edito hocce libro, quem epistolam vocat, refellit. Ejus inscriptio sic habet: *Lanfrancus, misericordia Dei catholicus, Berengario catholicæ Ecclesiæ adversario.* In hoc libro Lanfrancus Humbertum ut mortuum laudat, quem ante annum MLXIII. obiisse Ughellus existimat. In illo itaque temporis intervallo, quod ab eodem anno ad annum MLXX. effluxit, hic liber scriptus est. Ex his intelligitur, ea, quæ de Concilio Romano sub Gregorio VII. in capite 2. editionis Acherianæ dicta sunt, ab eodem Lanfranco, cùm jam archiepiscopus esset, adjecta & inserta fuisse. Certè in veteri editione, quæ Lovanii anno MDLXI. excusa est, & in quibusdam aliis, capitis secundi tres illæ de Concilio Romano sectiones desunt.

Lanfrancus secundus.

Lanfr. epist. 31

58. Guitmundus seu Witmundus monachus primùm Crucis sancti Audoëni seu sancti Leutfredi in diœcesi Ebroïcensi, postmodum Episcopus Aversanus, ab Anonymo Chiffletiano Christianus dictus & in vita Gregorii VII. discipulus fuit Lanfranci, quem magistrum suum dicit. Nullus de eo accuratiùs scripsit Orderico Vitali, apud quem Guitmundus in Angliam jussu Willelmi regis trajecisse

Guitmundus tertius.

Guitm. lib. 2.

Orderic. lib. 4. p. 524. & seqq.

perhibetur, & insigni constantia episcopatum recusasse. Reversus in Neustriam cùm in monasterio suo remaneret, defuncto Johanne Rotomagensi archiepiscopo, in ejus locum electus fuit; ast, invidis reclamantibus, qui eum presbyteri filium esse objiciebant, ab Odilone Abbate suo facultatem peregrinandi obtinuit: quem Gregorius VII. Romam advectum benignè excepit, Cardinalem sanctæ Romanæ ecclesiæ creavit, eumdemque non multo pòst Urbanus II. Archiepiscopum Aversanum instituit. Hæc captim ex Orderico, ex quo solvi potest Ughelli dubium, an idem sit Guitmundus Aversanus Archiepiscopus, qui factus est Cardinalis, si tamen hac in re Orderici certa est auctoritas. Libros tres contra Berengarium scripsit Guitmundus dialogi more, interlocutore Rogerio monacho, medicinæ arte prædito, cujus rogatu hoc opus aggressus est. In his libris adversarium pressiùs urget, in quibus Baronius id carpit, quòd species sacramentales corruptioni obnoxias esse negare videatur. Scripsit hos libros, dum ad huc in Neustria versaretur, Gregorio VII. pontifice, ante Synodum Romanam anni MLXXVIII. At post Concilium Romanum sub Nicolao II. de quo mentionem fecit. Nemo illo accuratiùs Berengarii, ejusque asseclarum varias opiniones indagavit.

Ital. sacr. to. 1. p. 550. — *Guitm. lib. 1.* — *Ibid.* — *Ibid. lib. 3.*

Durandus quartus.

59. Post Guitmundum Durandus in Berengarium itidem opus elaboravit, in novem partes distributum, quod Acherius noster in calce Lanfranci operum una cum libro Hugonis Lingonensis episcopi typis vulgavit. Durandus ab infantia monachus, ac demum Abbas primus Troarnensis in Neustria monasterii, quod anno MLIX. ab Odone Bajocensi Episcopo dedicatum legitur, grandævus obiit, Orderico teste, anno MLXXXVIII. Hoc opus aggressus est, cùm vigeret

Orderic. lib. 8. p. 676.

Jam per Francorum fines & castra vagantum,
Schismaticorum heresis, per quos cœpit nova nostris
Temporibus, veneranda negans mysteria Christi,

ut Durandus ipse canit in versibus operi suo præfixis. Mirum est eum nullam neque de Lanfranci, neque de Guitmundi opere facere mentionem, quos sibi notissimos fuisse facile persuadet locorum vicinitas.

Algerus quintus.

60. Id minus mirandum de Algero, homine extraneo. Hic quippe ab infantia in urbe Leodicensi educatus & litteris informatus, ab Otberto episcopo in majori ecclesia sanctæ Mariæ sanctique Lamberti canonicus factus est; sub quo & sub Friderico episcopo, qui Otberto anno MCXVIII. successit, annis fere viginti pro ecclesiasticis negotiis multas scripsit epistolas, duoque opuscula, unum de misericordia & justitia, alterum de sacramento altaris tribus libris: denique post mortem Friderici episcopi, quæ anno MCXXI. accidit, factus monachus Cluniacensis sub Petro venerabili, qui eum mortuum luget in Epistola ad Adalberonem II. Leodicensem episcopum, anno MCXLVI. fato functum: ubi eum *humilitate & puritate, vitæ totius sinceritate* maxime præditum fuisse dicit: *qui & librum*, inquit, id est opusculum trium librorum, *de sacramento altaris, auctoritatibus sanctorum Patrum invincibiliter munitum, nobis in fidei suæ testimonium, & contra quorumdam modernorum vel imperitiam, vel errorem, singulare præsidium dereliquit.* His verbis videri posset Algerus hunc librum jam monachus composuisse: at Nicolaus Leodicensis canonicus, qui ejus elogium contexuit, hoc opusculum, uti & aliud de misericordia & justitia, ab Algero adhuc canonico fuisse compositum tradit: non proinde contra Petrobusianos vel Henricianos, qui forte necdum exorti erant, sed contra Berengarianæ sectæ reliquias. Adversus alios duos, id est Petrobusianos & Henricianos, insigne opusculum edidit Petrus Venerabilis, in quo Lanfranci, Guitmundi, & Algeri libros laudat: *quorum alter*, inquit, *archiepiscopus Cantua-*

Petr. vener. lib. 3. ep. 2. — *Analec. to. 1. p. 308.*

riensis, alter episcopus Aversanus, tertius autem canonicus & magister Leodiensis, dehinc nostro tempore monachus & presbyter in monasterio Cluniacensi, ubi etiam liber ejus habetur, puræ ac devotæ conversationis exstitit. Jam ergo tum, cùm hæc scriberet Petrus, obierat Algerus, qui anno decimo ab ingressu in monasterium obiisse dicitur in brevi Chronico Cluniacensi, apud Possevinum relato: adeoque anno circiter MCXXXI. decessisse censendus est.

61. Non omittendi hoc loco Guibertus Novigenti, & Guillelmus sancti Theoderici clarissimi Abbates, ex quibus ille, scilicet Guibertus, in epistola quadam ad Priorem & Monachos sancti Nicolai in silva, diœcesis Laudunensis, de veritate dominici corporis agens: *Si umbra est*, inquit, *& non corpus, in umbram de umbra decidimus; immo in deteriora valde devenimus:* quod in consequentibus rectè probat. Idem argumentum denuo retractat in libro 2. de Pignoribus sanctorum. Guillelmus verò sancti Theoderici Abbas, ejus æqualis, sed paullo junior, librum ejusdem argumenti scripsit, quem sancto Bernardo Abbati ClaræVallensi nuncupavit. In hoc libro cùm multa præclarè dicta sunt, tum illud in primis observandum videtur, quod ait Guillelmus cap. XI. ubi expendens, cur diversæ in speciem sanctorum Patrum de hoc sacramento legantur sententiæ, hanc reddit rationem. *Quia ab initio sanctæ ecclesiæ usque ad nostra pæne tempora, hæc ab omnibus quæstio intacta relicta est, sancti Patres quod non impugnabatur non defendebant: nisi quod aliquando in tractatibus suis hoc inde proferebant, quod res postulabat, quæ in manibus habebatur. Quod quia quæstionibus non respondebat, quæ nondum erant; parum modò sufficere videtur ad eas, cum exsurgunt, compescendas. Contra quas, quia tunc non vigilabat intentio eorum; plurima de sacramentis sanctis* (sic sacramentum Eucharistiæ ob duas species plurali modo tum vocabant) *in scriptis suis reliquerunt, quæ suo loco, suo sensu bene dicta, ab eis, qui contendere, vel errare amant, eruta de locis suis, aliud per se videntur sonare, quàm ibi sonent unde sumpta sunt, & quàm senserit qui scripsit. Sed & multa de eadem re ab eis relicta sunt, quæ bene dicta, vel obscurius, utpote ab eis, qui, ut homines, venturas omnes errorum calumnias non poterant prævidere, malè intellecta, materiam errandi, vel contendendi perditis videntur præstare:* quod sancto Augustino in materia de gratia contigisse idem auctor recte observat. Hunc locum, quia non levis momenti visus est, nec facile cuivis occurrit, integrum referre quoddam operæ pretium duxi. Idem Guillelmus alterum libellum ejusdem argumenti scripsit occasione operis Ruperti Abbatis de divinis officiis, quo ex libello insignem locum superiùs retuli. In fine hujus libelli idem Guillelmus protestatur, se haud dubitare *de integritate fidei* Ruperti Abbatis, nec censoriam in eum tulisse sententiam, sed *fraterna caritate & sollicitudine amica* optare, ut ejus opus exquisitum & circumspectum reddatur, *priusquam exiret in manus eorum, qui foris sunt: ut qui rodere illud vellet, non inveniret ubi dentem posset infigere.* Atqui Rupertus ipse fidem de Eucharistia suam satis superque vindicavit, maximè in epistola ad Cunonem, præfixa ipsius commentariis in Johannem, ubi refellit quosdam Berengarianos, qui sanctum Augustinum suo errori favere asserebant: quod *omnino falsum* esse dicit. *Ego autem*, inquit, *verum corpus Christi, quod pro nobis traditum est, & verum esse decerto sanguinem, qui pro nobis fusus est, sicut Ecclesia catholica tenet.* Et infra. *Tribus essentiæ modis corpus & sanguis Christi est, quarto autem differt. Est etenim nomine, re & effectu: differt vero specie.* Denique ita concludit. *Credamus fideli salvatori Deo in eo quod non videmus: scilicet panem & vinum in veram corporis & sanguinis transisse substantiam; & comedentes atque bibentes vivamus in æternum.* Sed præstat legere Apologiam, quam noster Gabriel Gerbero pro Ruperto composuit.

Guibertus & Guillelmus sanct. Theoderici Abbates.

Guibert. p. 281.

Bibl. patr. Cist. to. 4. p. 132.

Ibid. p. 130.

Num. 49.

Ruperti Abbatis integra fides.

Wolphelmus Abbas & Albericus.

62. Superest agendum de Wolphelmo Abbate & de Alberico monacho Casinate, qui ambo contra Berengarium itidem scripserunt. Wolphelmus, Brunwillarensis in Coloniensi pago monasterii Abbas, qui anno MXCI. decessit, epistolam adversus Berengarium scripsit Meginhardo Abbati Gladbacensi, quam Conradus monachus in ejusdem Wolphelmi Abbatis vita retulit. De Alberico monacho ac diacono Casinate agit Petrus Diaconus in Continuatione Chronici Casinensis, ubi eum virum disertissimum vocat, variaque ejus scripta recenset; in his librum de corpore Domini adversus Berengarium, quem in Synodo Romana, cui interfuit, cùm nullus Berengario resistere valeret, *idem Albericus, hebdomadæ unius accepta licentia, adversus eumdem Diaconem*, scilicet Berengarium, edidit, *sanctorum Patrum testimoniis roboratum, in quo omnes assertiones ejus destruxisse, æternæque oblivioni tradidisse* dicitur. Hoc *nimis glorianter ac mendaciter* scriptum ait Baronius, id interpretans de Concilio Romano anni MLIX. in quo Berengarius errorem suum sponte damnaverit. Et quidem Petrus nonnumquam res nimium effert, ut fortè hoc loco accidit: at Synodus illa, cui Albericus vocatus interfuit, non illa, quæ sub Nicolao II. sed alia posterior anni MLXXIX. intelligenda est, Romæ itidem habita sub Gregorio VII. in qua Albericus institit, ut professioni fidei Berengario propositæ vox *substantialiter* adderetur. Hujus rei auctorem habemus Berengarium ipsum, qui in quodam scripto, quod præ manibus habemus, Albericum in primis hac de re acriter reprehendit. *Si erravit*, ait ille, *qui dixit*, PANIS *sacratus in altari est panis Christi, pro eo quod non addidit* SUBSTANTIALITER; *erravit ipsa Veritas quæ dixit*, HIC *panis est meum corpus.* Et post multa, ubi Apostolum, Ambrosium, Augustinum, aliosque Patres pro se testes adducit, hæc subdit. *Non* REALITER *eorum quisquam, non* SUBSTANTIALITER, *quia nec ipsa Veritas, addendum esse putavit. Erravit potius, faciliùs plane erravit Cassinus ille non monachus sed dæmoniacus Albericus* (hæ sunt hæretici hominis amænitates) *qui mentis acie perspicuam mecum intuens veritatem .... in veritate tamen non perstitit ... mentitusque est errare me de mensa dominica, nisi, cùm dicerem*, PANIS *sacratus in altari est corpus Christi, adderem* SUBSTANTIALITER: *ut in eo sibi conciliaret, & quasi victores constitueret errantes de sacrificio Ecclesiæ, si effectum daret, ut ego enuntiationi de Christi sacrificio meæ demerem aliquid forte, vel adderem.* Sic desinit scriptum illud Berengarii, ex quo intelligimus, Albericum contra eum disputasse in Romana Synodo anni MLXXIX. in qua hæc vox *substantialiter* professioni fidei inserta est. An Albericus scriptum illud, quod unius hebdomadæ spatio composuisse dicitur, vulgaverit, an viva tantùm voce protulerit, nobis incompertum. Neque enim illud quisquam nostro tempore, aut vidisse aut citasse invenitur. Hactenus de auctoribus, qui contra Berengarium, ejusque hæresim scripsere: quos omnes, aut ferè omnes nostri Ordinis fuisse constat. His adde Goffridum Vindocinensem Abbatem, cujus primum opusculum est tractatus de corpore & sanguine Domini, *omnibus Christianis* inscriptus, in quo quid de hoc divino Sacramento credendum sit, paucis rectè explicat.

Chron. Casin. lib. 3. c. 35.

§. V.

De Berengarii resipiscentia & pœnitentia.

63. POST varios casus, variamque fortunam Berengarius à sua tandem hæresi resipuisse traditur sub finem vitæ, & ex illis tempestatibus, quas temere & præfractè sibi ipse accersierat, ad portum silentii & quietis se recepisse erroris

pœnitens, quem vel sera pœnitentia expiare conatus est. Id factum videtur post Concilium Burdegalense, anno MLXXX. ut superiùs vidimus, convocatum: in quo cùm fidei suæ rationem reddidisset, quam posteriori scripto suo pravè exposuerat, Romanæ tandem postremæ Synodi formulæ professionis acquievit, sicque demum convictus & victus in communione & fide Ecclesiæ in luctu, ceterisque pœnitentiæ officiis reliquum vitæ exegit, ad annum scilicet MLXXXVIII. quo ejus obitum reponit Chronicon sancti Martini Turonensis, quod Johannes Majoris monasterii monachus ad annum MCCXXVI. produxit. Sic enim in illo Chronico legitur. *Anno Domini* MLXXXVIII. *obiit magister Berengarius Grammaticus, fidelis & verè catholicus, super cujus tumulum tale epitaphium est insertum:*

Quem modo miratur, semper mirabitur orbis,
Ille Berengarius non obiturus obit.
Quem sacræ fidei vestigia summa tenentem
Jani quinta dies abstulit, ausa nefas.

Hoc epitaphium pluribus versibus composuit Hildebertus, in Berengarii laudes poëtico more profusior, ubi eum *Jani quinta die*, uti habet Willelmus Malmesburiensis, non *prima*, ut in quibusdam editis legitur, obiisse dicitur, id est quinta die Januarii in sextam desinente: nam ipso die Epiphaniæ, seu VIII. Idus Januarii, fere nonagenarium decessisse constat. Hildebertus porro de ejus beatitudine, adeoque de ejus resipiscentia (quod Baldricus etiam censuit) ita certus erat, ut non aliam sibi sortem, quàm illius optaret. Sic enim claudit ejus epitaphium.

Vir vere sapiens, & sorte beatus ab omni,
Qui cælos anima, corpore ditat humum.
Post obitum vivam secum, secum requiescam:
Nec fiat melior sors mea sorte sua.

Addit Johannes monachus, eum usque ad finem vitæ in insula sancti Cosmæ feliciter conversatum, in claustro beati Martini Turonis sepultum fuisse: qua de re infra.

64. Sane Berengarium catholicum, & in catholica communione decessisse probant Clarius monachus, Willelmus Malmesburiensis ejus fere æquales: idque confirmant non modo profusæ laudes Baldrici & Hildeberti, qui ambo ejus epitaphium condiderunt, sed etiam Matthæus Parisius, Vincentius Bellovacensis, Chronicon sancti Martini, & membranæ Lauriacenses. Scribebat Clarius monachus sancti Petri Senonensis sub Daimberto archiepiscopo anno decimo post mortem Berengarii, de quo hæc commemorat. *Anno* MLXXXIII. *Berengarius, Turonensis Magister & admirabilis philosophus, amator pauperum effloruit. Hic composuit orationem illam, quæ sic incipit,* JUSTE JUDEX JESU-CHRISTE. *Post hæc fidelilis & vere catholicus vitam finivit: super cujus tumulum hujusmodi epitaphium est,* QUEM *modo &c.* Hoc epitaphium composuit Hildebertus tunc archidiaconus Cenomannensis, nondum episcopus, vivente Clario, qui præmissos ejus epitaphii versus retulit. *Spicil. to. 2. p. 749.*

65. Idem Epitaphium retulit Willelmus Malmesburiensis, æqualis Hildeberti, qui in his versibus *laudis modum* non immerito excessisse dicitur ab ipso Willelmo. Hic tamen Berengarii resipiscentiam & pœnitentiam agnoscit, quæ ea fuit, ut nullam suo conspectui feminam pateretur admitti. *At, quamvis ipse sententiam suam correxerit*, inquit Willelmus, *omnes tamen, quos ex totis terris depravaverat, con-* *Villelm. Malmesb. Lib. 3. de reg. Angl.*

vertere nequivit. Adeo pessimum est alios exemplo vel verbo à bono infirmare: quia fortassis peccatum te gravabit alienum, cùm deletum fuerit tuum. Tum relata Fulberti de eo, futuraque ejus hæresi prophetia, hæc subdit Willelmus. *Quin & ipse die Epiphaniorum moriens, gemituque producto, recordatus, quot miseros quondam adolescens primo erroris calore secta sua infecerit: Hodie, inquit, in die apparitionis suæ apparebit mihi Dominus meus Jesus-Christus, propter pœnitentiam, ut spero, ad gloriam; vel propter alios, ut timeo, ad pœnam:* quod haud scio an acceperit Willelmus ex fragmento quodam veteris membranæ, relato in Bibliotheca Floriacensi, ubi eadem leguntur. Willelmo de pœnitentia Berengarii subscribit Matthæus Parisius in Guillelmo secundo, scribens, eum, licèt primum juventutis calorem aliquarum hæresum defensione infamaverit, ævo tamen maturiore ita resipuisse, *ut citra controversiam à quibusdam sanctus habeatur, utpote in multis operibus bonis, & maximè humilitate & eleemosynarum largitionibus approbatus.* Eadem ferè verba exscribit Vincentius Bellovacensis, qui eadem de Berengario, atque Willelmus scribit, eum videlicet conspectum feminarum omnino refugisse.

Bibl. Floriac. part. 1. pag. 518.

66. Hildeberti æqualis fuit Baldricus, ex monacho & Abbate Burguliensi Archiepiscopus, ut tum dicebatur, Dolensis, qui in epitaphio Berengarii de ejus resipiscentia & beatitudine non obscurum testimonium reddit, quod epitaphium, utpote brevius, hoc in loco integrum afferre lubet ad claudendum Berengarii elogium.

Tota Latinorum facundia marcida floret,
Dum Berengario Turoni viguere magistro.
Porro Latinorum facundia florida marcet,
Invida sors Turonis ubi tantum lumen ademit.
Clauditur in Jano tibi, doctor, janua vitæ:
Vel magis in Jano patuit tibi janua vitæ.
En tua, magne senex, jacet hoc sub fornice gleba.
Ad reditum propriæ suspirans conditionis.
Promittatque licèt veniam tibi spes meritorum.
Hanc tamen acceleret lector pia vota vovendo.

In necrologio cathedralis ecclesiæ Andegavensis hæc de eo leguntur: *viij. Idus Januarii obiit Berengarius istius ecclesiæ Archidiaconus:* ubi certe locum non habuisset, si in catholica communione non decessisset. Non ergo audiendus Bertholdus Constantiensis, homo extraneus, qui Berengarium hæresim, abjuratam licèt atque anathematizatam, non tamen postea dimisisse scribit.

67. Eum porro in Insula S. Cosmæ prope Turonos supremum vitæ tempus exegisse consentiunt omnes; at de loco ejus sepulturæ non una est omnium sententia. In hanc insulam vir piissimus Herveus, ecclesiæ S. Martini Thesaurarius, antea secesserat, ibique parvam ecclesiam in honorem sanctorum Cosmæ & Damiani exstruxerat: quam post ejus mortem Martiniani canonici sub annuo censu Majorismonasterii monachis *gratia refocillandorum fratrum* concesserant; at, lite deinde suborta, denuo receperunt. In hanc insulam Berengarius pœnitentiæ causa se recepisse traditur: quo mortuo, canonici regulares eam obtinuerunt, anno scilicet MCII. Fallunt membranæ Lauriacenses, in quibus Berengarius in illa insula *per viginti octo annos* Domino militasse dicitur. Ad summum legendum *per octo annos*, nimirum post Concilium Burdegalense, quo peracto, penitus resipuisse videtur, ut jam diximus.

68. Vulgaris traditio est, eum in claustro S. Cosmæ humatum fuisse, & quidem ad ostium capituli, sub nigro lapide, ubi Martiniani canonici quotannis feria

tertia Paschæ convenientes, psalmum *De profundis* absque collecta seu oratione recitant, sed nulla mentione facta Berengarii, quem Johannes monachus Chronographus in claustro S. Martini sepultum fuisse dicit. De Berengarii vita, hæresi, & pœnitentia librum singularem edidit Franciscus de Roya antecessor Andegavensis. *Utinam autem*, ut cum Erasmo finiam, *qui Berengarium secuti sunt errantem, sequantur & pœnitentem; atque horum etiam Ecclesiæ error cedat feliciter.* *Erasm. epist. in Alger.*

§. VI.

De gestis Gregorii VII. contra investituras & simoniam, & pro cælibatu clericorum.

69. GREGORIUM VII. magnum virum fuisse, & magnos in exiguo corpore gessisse spiritus, & si non consentirent omnes, certè satis superque contestarentur præclara facta, quæ pro instauratione ecclesiasticæ disciplinæ aggressus est, & maxima ex parte perfecit. Quod si in quibusdam videtur excessisse modum ut difficile est eum in rebus arduis & difficillimis semper tenere; excusare ipsum debent tantorum factorum merita, quæ in rem publicam christianam redundarunt, à nemine jure improbanda. Quid enim probabilius, quid verò difficilius, quàm ecclesiasticarum investiturarum abusus, tanto temporum decursu, tanta sæcularium Principum auctoritate obfirmatos, penitus evellere; simoniam ferè ubique grassantem exstirpare; cælibatum clericorum pæne ab interitu revocare? Et tamen (quod Leo IX. ceterique post eum Romani Pontifices, nullo propemodum fructu tentaverant) hæc omnia præstitit strenuissimus Pontifex, renitentibus passim sæculi principibus, obstrepentibus undique insultantibusque adversariis, id est Nicolaïtis & Simoniacis, qui Principum animos in eum accendebant, in primis Heinrici Imperatoris, cujus partibus adhærebant, ut ipsos adversus Gregorium, ejusque decreta tutaretur. Sanè Gregorium suopte genio potiùs ad indulgentiam, quàm ad immoderatum fervorem propensum fuisse probant tum ea, quæ pro restitutione multorum Episcoporum gessit, tum litteræ, quas principio ad Heinricum Imperatorem scripsit. Verùm Pontificis animum exasperavit illius pervicacia simul & inconstantia: pervicacia quidem in resistendo Gregorii piissimis ac necessariis studiis pro reformandis clericis: inconstantia verò, quippe qui toties datam fidem fefellit. His accessit quòd Pontificem ipsum Romæ in custodiam retrusit, Guiberto antipapa in locum ejus intruso. In his porro aliisque ita modum semper tenere, ut in aliquo non excedatur, impossibile est. At Gregorium, si qui conviciis lacessiverunt ejus adversarii, satis superque vindicarunt illius temporis haud ignobiles auctores, ad quos lectorem remittere præstat, quàm de re trita & lubrica plura dicere. *Gregor. VII. lib. 5. ep. 17. Idem lib. 3. epist. 7. & 10. &c.*

70. Jam anni ampliùs centum effluxerant, ex quo clericorum cælibatus sacer, ad id tempus intaminatus, tot sæculorum usu, tot tantorumque virorum pudicitia & auctoritate consecratus, ab incontinentibus quibusdam & corruptis Ecclesiæ ministris attentatus fuerat, cùm nimirum indigni Romanam Sedem Pontifices occuparent: eoque res devenerat, ut quosdam presbyteros publicè uxores ducere non puderet. Ejus rei unum è primis exemplum habemus in quodam presbytero parochiæ Catalaunensis in Gallia, nomine Angelrico, qui feminam quamdam coram parœcianis suis desponsaverat. Hanc autem cùm ducere domum pergeret, *restiterunt nequissimo conatui ejus boni & pii fidelesque homines*, qui eum apud Mantionem Episcopum accusarunt. Citatus ille ad Episcopi præsentiam in Synodo, Nonis Maii Catalaunis habita, culpam confessus est, missusque ab Episcopo ad Fulconem Metropolitam, incerto ac dubitante, qua *correptione* & pœna novam illam *Analect. to. 3. pag. 438.*

ac malam præsumtionem multaret. Quid hac de re Fulco rescripserit, non liquet: sed tamen ex Mantionis epistola intelligimus, novum illud facinus fuisse, & ad id temporis inauditum. Verùm sensim eo processit abnormis hæc licentia, ut sæculo undecimo publicæ infamiæ meritum dedecus pæne exuisset. Tanto Ecclesiæ probro Nicolaus II. occurrendum censuit, constituto edito in concubinarios clericos: & quia in clero Mediolanensi maximè vigebat hæc pestis, eò direxit Petrum Damiani Cardinalem & Episcopum Ostiensem cum Anselmo Lucensi Episcopo, ut eam emendare, simulque Simoniacam labem, quæ illius ecclesiæ ministros infecerat, tollere conniterentur. Convenere ad Synodum clerici coram legatis tanto tumultu, ut vix manus ab eis abstinuerint: sed tandem Petri Damiani oratione ac prudentia composita seditio est, juratumque à clericis, ut deinceps castiùs ac prudentiùs viverent: quæ omnia fusè prosequitur Petrus Damiani in epistola ad Hildebrandum, tunc Romanæ ecclesiæ Archidiaconum, cujus sine dubio instinctu & consilio id factum est. Verùm ubi is summus Pontifex evasit, rem utcumque cœptam ubique promovit, ac demum perfecit, frendentibus in eum impudicis clericis, & calumnias in ejus pudicitiam jactantibus, sed tam vano conatu, *ut nec minimam sinistri rumoris maculam conversationis ejus sublimitas* admitteret, inquit Lambertus Scafnaburgensis. Certè adeo portentosa & extra omnem fidem visa est etiam Bennoni schismatico Cardinali, & Gregorii hosti infensissimo hæc calumnia, ut, licèt multa in eum confinxerit, hoc crimen numquam illi objecerit. De his plura dicere supersedemus cùm omnibus obvia sint.

71. Ad investituras quod attinet, diu cum Imperatoribus luctandum fuit, ut tandem utrique imperio, sacro & profano, sua jura servarentur! Sed tandem post multas altercationes, in quibus ad extrema, non sine utriusque partis culpa ventum est, tandem sub Callisto II. res ita composita fuit, ut Imperatores loco anuli & baculi quos novis Episcopis dare consueverant, eos sceptro tantùm tradito investirent: quo significaretur, eos temporalia jura accipere ab Imperatore, quod ille per investituras sibi vindicare contendebat; & spiritualia non recipere, quod Pontifices merito ipsi denegabant: quæ hujus litis componendæ ratio si ab ipso principio inita fuisset, multis & maximis scandalis, bellis ac cædibus obviam itum esset. Breve sed eruditum ac solidum hac de re opusculum edidit Goffridus Abbas Vindocinensis, in quo rectè jura Ecclesiæ & regni distinguit. Morti proximus Gregorius, rogantibus Cardinalibus consilium dedit, „ ut, si vellent hominem in sæ„ culo potentem, eligerent Desiderium Abbatem Casinensem, qui violentiam Gui„ berti antipapæ infringeret; sin ecclesiasticum & eloquentem, acciperent Episco„ pum Ostiensem Odonem „. *Ita obiit vir apud Deum felicis gratiæ, apud homines austeritatis fortassis nimiæ*, inquit Willelmus Malmesburiensis.

Willel. lib. 3. de reg. Angl.

§. VII.

Gregorius VII. à calumnia Berengarii & Bennonis vindicatur.

Gregorius VII. vindicatur.

72. TRIA accusationis in Gregorium capita suggerit Berengarii postremum scriptum, in quo ultimam fidei professionem refutavit. Unum, quòd secundam fidei confessionem ab ipso Berengario, si non editam, saltem spontè admissam, qua panem & vinum post consecrationem esse verum Christi corpus & sanguinem Berengarius pronuntiaverat, ad fidem catholicam sufficere dixisset Gregorius. Alterum, quòd igniti ferri judicium ad probandam Berengarii fidem in postrema Synodo Romana statuisset. Tertium quòd religiosum quemdam virum jejuniis

jejuniis & orationibus operam dare jussisset, ut per eum cælesti oraculo disceret, quid de vulgata controversia definiendum foret: tum ab eo homine id responsi acceptum, „ nihil de sacrificio Christi cogitandum, nihil esse tenendum, nisi quod „ haberent Scripturæ sacræ, contra quas Berengarius nihil sentiret; ac demum „ jussisse Pontificem, Berengarium bono animo esse: „ sed tamen postea quorumdam Cardinalium improbitate ab eo consilio dejectum, aliam à Berengario fidei confessionem, quæ numero tertia est, exegisse.

73. Eadem ferè accusationum capita in Gregorium affert Benno Cardinalis schismaticus in ipsius vita; nempe Gregorium indixisse jejunium Cardinalibus, *ut Deus ostenderet quis rectiùs sentiret de corpore Domini, Romana-ne Ecclesia, an Berengarius: & misisse duos Cardinales Attonem & Cunonem ad sanctam Anastasiam, ut cum Suppone ejusdem ecclesiæ Archipresbytero triduanum jejunium peragerent, & illic tribus diebus singuli per dies singulos psalterium & Missas decantarent, ut supradictum signum eis Christus ostenderet: quod minimè contigit.*

74. Hinc traducendi Papæ occasionem arripientes Episcopi schismatici, numero triginta, anno MLXXX. conventu Brixiæ apud Noricos facto, Pontificem abjecere, varias in ipsum calumnias invehentes: „ in his quòd catholicam & apos- „ tolicam fidem de corpore & sanguine Domini in quæstionem poneret, & hæreti- „ ci Berengarii antiquus esset discipulus. „ Neque verò mirum videri debet, quòd tanti Pontificis fama his injuriis obnoxia fuerit, cùm multos sustinuerit adversarios infensissimos, qui ipsum calumniis opprimere conati sunt. Causæ fuerunt, ut jam diximus, discidia cum Henrico Imperatore, statuta contra Simoniacos & concubinarios clericos, ac retinendæ ecclesiasticæ disciplinæ invicta constantia.

75. Quam verò alienus fuerit Pontifex à Berengarii errore, facilè demonstrari potest, tum ex eo quòd Gregorius ante Pontificatum Turonensi Concilio præfuit, ubi in Berengarii errorem lata sententia est: tum ex duabus Synodis Romanis eo Pontifice convocatis, in quarum posteriori, *Dominus Papa*, ut acta Concilii testantur, *Berengario præcepit ex auctoritate Dei omnipotentis & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, ut de corpore & sanguine Domini numquam ulterius cum aliquo disputaret, vel aliquem docere præsumeret, excepta causa reducendi ad fidem hanc eos, qui per ejus doctrinam ab ea recesserant*: quæ de verbo itidem Lanfrancus refert: Lanfr. c. 2. tum denique ex Gregorii epistola ad Mathildem Comitissam, in qua Pontifex de hac Romana Synodo agens, ait controversiam in ea habitam fuisse de corpore & sanguine Domini, multis aliter, atque aliter nonnullis sentientibus. *Maxima siquidem pars, panem & vinum per sacræ orationis verba & Sacerdotis consecrationem, Spiritu sancto invisibiliter operante,* CONVERTI SUBSTANTIALITER *in corpus Dominicum de Virgine natum, quod & in cruce pependit; & in sanguinem, qui de latere ejus militis effusus est lancea, asserebat, atque auctoritatibus sanctorum Patrum, tam Græcorum, quam Latinorum, modis omnibus defendebat. Quidam verò, cæcitate nimia & longa perculsi, figuram tantum; substantiale illud corpus in dextera Patris sedens esse; seque & alios decipientes, quibusdam cavillationibus conabantur adstruere. Verùm ubi cœpit res agi, priùs etiam quàm tertia die ventum fuerit in Synodum, defecit contra veritatem niti pars altera: nempe sancti Spiritus ignis superflua palearum consumens, & fulgore suo falsam lucem diverberando obtenebrans, noctis caliginem vertit in lucem. Denique Berengarius hujus erroris magister, pòst longo tempore dogmatizatam impietatem, errasse se Concilio frequenti confessus, veniamque postulans & orans, ex apostolica clementia meruit.* Ex his manifestè confutatur putidum Conciliabulum Brixiensis convicium in Gregorium, qui neque Berengarii discipulus, neque ejus erroris sectator, sed strenuus expugnator fuit. Quamquam facilè crediderim, Pontificem in

priori ex duabus postremis Synodis Romanis censuisse mitiùs tractandum Berengarii ingenium, utpote qui realitatem admittere videretur, ne homo turbulentus novas in Ecclesia factiones pergeret excitare. Quæcumque enim de Gregorii in se favore prædicat Berengarius, eo facilè reducuntur. Gregorium autem humaniùs nonnumquam in ejusmodi nocentes egisse patet ex ejus epistola 17. lib. v.

76. Quod verò igniti ferri judicium Pontifex hæretico homini ad vomitum toties relapso indixisse dicitur; id si verum est, eo animo fecit, non ut fidei catholicæ veritatem huic probationi subjiceret, sed ut experiretur, an confessionis Berengarianæ sincerum esset juramentum. Quippe toties aliud animo, aliud ore gerens Berengarius, datam fidem violaverat, ut quod in dubiis causis etiam tunc temporis usurpari mos erat, id etiam in Berengarii negotio adhibendum Gregorius existimaret.

77. Verùm, hac probatione rejecta, ad aliud consilium se convertit, nempe ad preces, triduanumque jejunium, quod Supponi Archipresbytero & quibusdam Cardinalibus injunxit, non quasi dubius de rei veritate, sed ut futuri Concilii exitum Deo his modis commendaret, & præfractam Berengarii mentem tandem emolliret. Et tamen Berengarius ac Benno Cardinalis asserunt id eo consilio factum, *ut Deus ostenderet, quis rectiùs sentiret de corpore Domini, Romana ne Ecclesia, an Berengarius:* quasi verò aliquid insolitum hac in re fecerit Gregorius, indicendo preces & jejunium ante Concilii celebrationem, quod alii Pontifices in similibus causis non præstiterint. Sed ut videas quàm parum mendaces inter se cohæreant; addit Benno Cardinalis, Deum nullo signo patefecisse Pontifici, quid tenendum aut definiendum esset. Berengarius verò asserit à beata Maria id oraculo acceptum, *nihil de sacrificio Christi cogitandum, nihil esse tenendum, nisi quod haberent authenticæ scripturæ, contra quas Beringerius nihil habebat.* Sic mutua comparatione utriusque mendacium confutatur. Neque verò ulla fides habenda est sive Bennoni, Gregorii hosti infensissimo; sive Berengario, qui cùm toties fidem datam violaverit, omnino indignus fide est, dum in tuenda hæresi perseveravit. Et certè si cælesti oraculo probata fuisset Berengarii fides, cur tamen Gregorius in subsequenti Concilio Romano Berengarium ejusque dogma damnavit, eique *præcepit ex auctoritate Dei omnipotentis & sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, ut de corpore & sanguine Domini numquam ulterius cum aliquo disputaret, vel aliquem docere præsumeret, excepta causa reducendi ad fidem hanc eos, qui per ejus doctrinam ab ea recesserant?* ut superiùs ex actis Concilii & ex Lanfranco retulimus.

78. Et tamen hujusmodi imposturæ à Berengario, ejusque asseclis sparsæ in vulgus, materiam conviciandi Pontificis subministrarunt, ut eum hoc nomine, tamquam Berengarii fautorem, lacesserent. Accessit & alia causa, nimirum Gregorius post ultimam Synodum Romanam ratus sinceram fuisse Berengarii confessionem, quam homo versipellis pravo sensu, non eo quem intendebat Pontifex animo ediderat; litteras salvi conductus ei concessit, ecclesiasticas censuras comminatus *omnibus qui injuriam aliquam Beringerio, Romanæ ecclesiæ filio, facere præsumerent, vel qui eum hæreticum vocarent.* Cùm enim postea Berengarius datam fidem ejurasset, testatus se in neganda panis & vini in Christi corpus & sanguinem conversione perseverare; factum est, ut Gregorius qui eum ab hæretico nomine absolverat, in consortionem erroris venisse diceretur, tametsi ideo absolverat, quòd existimasset hominem bona fide id credere, quod verbis, sacramento, & signo suo confirmaverat.

§. VIII.

De variis Congregationibus & Ordinibus monasticis sæculo XI. institutis.

79. POST Congregationem Cluniacensem, quæ superiori sæculo cum magno Ecclesiæ fructu & ornamento instituta fuit, duæ aliæ Ordinis nostri Congregationes in Italia hoc sæculo undecimo excitatæ sunt, Camaldulensis & Vallumbrosana: duo quoque monastici in Gallia Ordines, Grandimontensis & Cartusianus, qui an à principio Regulæ sancti Benedicti addicti fuerint, mox disquirendum. Ex hac Congregationum & Ordinum distinctione factum est, ut Ordo monasticus, qui eatenus unum dumtaxat constituerat corpus, in diversa genera divisus sit, nec facilis esset, uti antea, ex uno in aliud translatio. Unde Stephanus, Grandimontensis Ordinis auctor, alienæ religionis monachos admitti vetat. Hæc autem distinctio alteri divisioni longe majori viam præbuit, id est institutioni quatuor aliorum Ordinum, quos vulgus Mendicantes vocat, tanto intervallo ab aliis Monasticis Ordinibus disparatum, ut citra dispensationem summi Pontificis ex aliis ad alios transmigrare minime liceat.

Ordinis monastici divisio.

Steph. reg. cap. 40.

80. Verùm ut in proposito nostro sistamus, prior ex duabus illis Congregationibus censenda est Camaldulensis, quæ auctorem sanctum Romualdum habet, sic dicta est à Camalduli seu Campi-Malduli eremo, ubi vir sanctus sub finem vitæ suæ eremitorium constituit. Fuit is primùm monachus apud Nigros, ut vocant, monachos in Cœnobio Classensi prope Ravennam; dein post varias tum in Italia, tum in Gallia locorum mutationes, novum vitæ genus instituit sub Regula sancti Benedicti, & quidem duplex, Cœnobitarum scilicet ac Eremitarum, quibus atrum colorem in candidum vertit. Quo præcisè anno vel tempore hæc Congregatio cœperit, non facile est definire. Si ejus exordium repetas ab eo tempore, quo Classensis Abbatiæ regimen abdicavit Romualdus; id factum paullo ante annum millesimum: si ab eo tempore, quo Campi-Maduli solitudinem incolere cœpit; id non contigit ante annum MXXIII. quo anno Aretinæ ecclesiæ sedem iniit Theodaldus Episcopus, qui primus locum illum Romualdo concessit. Hujus rei argumenta habes in observationibus præviis ad vitam ejusdem Sancti, ex qua formam vivendi ab eo præscriptam facile intelliges. In illa eremo, quinque tantùm cellulæ erant vivente Romualdo, quæ sensim ad quadraginta excreverunt, præter monasterium Fontis-boni, in subjecta valle situm, olim cœnobitarum, nunc eremitarum infirmorum & adventantium hospitium. Viguit ad nostrum usque tempus eremitarum absque ulla reformatione religio præ cœnobitis: ex quo intelligitur, quantum conferat ad conservandam vitæ monasticæ integritatem secessio à sæculi commercio & accurata solitudo. Nunc tres sunt ejusdem instituti Congregationes eremitarum, videlicet Camaldulensis, Veneta, & Montis-coronæ, præter Gallicanam: Cœnobitarum monasteria non pauca. Utrisque antiquitus unus præerat præpositus generalis, à quo recesserunt eremitæ, qui suos Majores habent. In eamdem Camaldulensium Congregationem coaluit alia, Fontis-Avellani dicta, quæ eodem fere tempore exorta, maximè inclaruit per sanctum Petrum Damiani, qui de ejus institutis scripsit, ut in Observationibus præviis ad ejus vitam hic dicturi sumus.

Camaldulensis Congregatio.

Sæc. 6. parte 1. pag. 277. & seq.

Ibid. parte 2.

81. Non multo pòst erecta fuit Congregatio Vallis-Umbrosæ, auctore Johanne Gualberto Florentino, qui vitam monasticam in sancti Miniatis monasterio, Florentiæ vicino, professus erat. Inde in Vallem-Umbrosam secessit, ubi novæ suæ congregationis fundamenta jecit. Hujus secessus causam Atto Episcopus in Jo-

Vallumbrosana.

hannis vita refundit in simoniæ vitium, quo Florentinum Episcopum & sancti Miniatis Abbatem notatos fuisse dicit, quibus assentari & connivere Johanni religio fuerit. At non alia fuit Johannis secessus causa, quàm solitudinis amor & studium majoris profectus; idque patet tum ex eo quòd toto illo tempore quo Johannes sancti Miniatis cœnobium incoluit, Florentinæ ecclesiæ religiosissimi præerant antistites: tum ex litteris Ittæ sancti Hillari Abbatissæ, quæ Vallem-Umbrosam Johanni incolendam concessit, quem *vita melioranda gratia* illuc se recepisse dicit. Hæ litteræ datæ sunt *anno Dominicæ Incarnationis tricesimo-nono post mille*: quo tempore Florentinam sedem obtinebat Atto, *Præsul æterna memoria dignus*, cujus præcessores Ildebrandus & Lambertus magna cum pietate & prudentia Florentinam ecclesiam rexerant. Non minus religiosus fuit Gerardus Attonis successor, qui *ob rarissimas animi dotes probitatisque famam* ad Apostolicam sedem conscendere meruit, dictus Nicolaus II. & nihilo minus Florentinam ecclesiam administravit usque ad annum MLXI. quo decessit. Tunc per simoniam in illam Ecclesiam intrusus est Petrus, quem ob eam causam multum exagitavit Johannes Gualbertus, cùm jam per annos viginti duos Vallem-Umbrosam incoluisset. Ex his patet, quàm longè à vero aberret Atto ejus vitæ scriptor, cùm hanc Johannis secessus causam affert. Quid verò Johannes cum suis ad debellandam simoniam fecerit, ex ejus actis hîc editis quivis addiscere poterit. Novam hanc Congregationem laudat Anselmus Havelbergensis Episcopus in libro I. dialogorum, ubi de variis religionibus, adeoque de Camaldulensium & Vallumbrosanorum origine agit, laudato sancto Benedicto, qui *in religione ferventissimus, Regulam suis, dictante Spiritu sancto, præscripsit, & Ordinem monasticum, jam tunc vacillantem, renovavit & firmavit: qui etiam, tum per se, tum per Regulam suam, multa monachorum monasteria instauravit*. Tum subdit Anselmus. *Surrexit etiam modernis temporibus in Thuscia, in loco, qui vocatur Gamaldula seu Camaldulo, vir religiosus nomine Johannes* (lege Romualdus) *sub monasticæ professionis titulo, novo fervore novum habitum cum fratribus suis monachis induens, & multos discipulos suæ formæ sequaces habens. Nec diu est, quod in alio loco, qui vocatur Vallis-Umbrosa, juxta Perusinos montes surrexit Congregatio Monachorum valde religiosa, à ceteris, qui vocantur Monachi, novo ordine, & novo habitu differentes*. Hactenus Anselmus qui medio sæculo duodecimo, Eugenii III. Pontificatu hos dialogos scribebat. Porro habitus ille Vallumbrosanorum, principio ferruginei coloris, ab uno sæculo in nigrum mutavit. His duabus Congregationibus Italicis subjicienda fortasse videbatur Hirsaugiensis in Germania, auctore Guillelmo Abbate, qui Germaniæ pleraque monasteria reformavit, non pauca etiam nova excitavit. Verùm non tam nova censenda est illa Congregatio, quàm propagatio Congregationis Cluniacensis, ex qua leges & consuetudines suas ille accepit. Idem dicendum de Willelmo Divionensi, Richardo Virdunensi, Poppone Stabulensi, & aliis Ordinis nostri per id tempus reformatoribus.

Sæc. 6. parte 1. pag. 267.
Ital. sacr. to. 3. p. 71.
Ibid. p. 83.
Sæc. 6. parte 2. pag. 282. & seq.
Spicil. to. 13. pag. 112.
Sæc. 6. parte 2. pag. 720.

§. IX.

De Ordine Grandimontensi, ejusque Regula & Instituto.

Stephani vitæ compendium.

82. PRÆTER duas illas Congregationes, quæ in Italia sub Regula sancti Benedicti institutæ sunt, duo eodem sæculo insignes Ordines in Gallia surrexere, Grandimontensis & Cartusianus, de quorum origine & instituto modo nobis agendum; & primò quidem de Grandimontensis, qui novem circiter annis Cartusianum præcessit. Grandimontensis Ordinis auctor Stephanus, nobilis Arvernus, in opido inferioris Arveniæ Tierno seu Tigerno, patre Stephano ejusdem

loci vicecomite, & Candida matre natus est. Beneventum cum patre profectus adolescens, ad invisendum conterraneum suum Milonem ejus urbis Archiepiscopum, in morbum incidit, curandusque apud Milonem à patre interim relictus est. Florebat tunc temporis in Calabria quædam religiosa Congregatio, cujus alumnos Archiepiscopus suis commendare solitus erat. Horum vitæ genus & mores imitari cupiens Stephanus, mortuo Milone, cùm Romæ quatuor annis degisset, à Romano Pontifice obtinuit, ut consimilem Ordinem in Gallia institueret: id quod anno MLXXVI. ætatis tricesimo exsecutus est Mureti, qui locus est pagi Lemovicensis, maxime solitarius, quatuor leucis ab urbe Lemovica distans.

83. Illic discipulis initio paucis Regulam præscripsit, in qua omnem esum carnium, tam sanis quàm infirmis, curam ac consortium mulierum, substantiam pecorum seu animalium, proprietatem quoque terrarum extra eremi suæ metas perpetuo interdixit: quam Regulam Innocentius IV. postmodum in multis laxavit. Hunc Ordinem, qui postea Grandimontem Mureto vicinum migravit, multum deprædicant Stephanus Tornacensis, qui ejus alumnos Bonos-homines, loca Bonihominias, vocat; Johannes Saresberiensis, Petrus Cellensis, & Jacobus à Vitriaco. Hic Ordo clericis & conversis constat: clericis sola spiritualium rerum cura; conversis temporalium administratio commissa: quod rixarum inter utrosque seminarium fuit, ut Jacobus à Vitriaco testatur, propterea quòd conversi ob creditam sibi procurationem se se efferrent supra clericos, qui hos dominos pati non sustinebant. Ceterùm apud Grandimontenses magna solitudinis religio, ita ut nullis, nisi magnæ auctoritatis viris, ad eos pateret ingressus; at silentii non ita. *Silentium*, inquit idem auctor, *in ecclesia, quamdiu divinis intersunt officiis, & in refectorio, & in dormitorio tantum observantes; in aliis locis & ceteris horis, quandocumque placuerit, loqui possunt, invicem instruentes & mutuo consolantes, secundùm quod eis Dominus inspiraverit.* De his quidam sæculi duodecimi Poëta ineditus ita lusit.

Regula ejus & Institutum.

Jacob à Vitr. hist. occid. c. 19.

Grandimontanam vitam cum veste professus
Si fuero, vereor asperiora pati.
Hi cùm nil habeant, nec se patiantur habere,
Ex nihilo semper sufficienter habent.
Abdita claustra colunt, & nullà silentia servant.
Nescit signa manus: libera lingua manet.

Stephani tamen Regula silentium *à Completorio usque mane finito capitulo* præscribit. De istius Ordinis origine scripsit Bernardus Guidonis, qui & syllabum Priorum Grandimontensium usque ad suum tempus retulit. In his Petrus Lemovicanus, Mureti post beatum Stephanum Prior, de loco Mureti ad locum Grandimontis fratres transtulisse dicitur. Geraldus Iterii septimus Prior gesta ejusdem Stephani scripsit, quem in Sanctorum numerum referri curavit. Guillelmus Ungres, tertiusdecimus Prior esum carnium introduxit. Johannes Papa XXII. primum Grandimontis Abbatem instituit Guillelmum Pellicerii de Albenca diœcesis Caturcensis. Annales Ordinis scripsit Johannes *Levesque* Trecensis, Prior Villamedianus.

Reg. Steph. c. 47.
Labb. to. 2. Biblioth. pag. 275. & seqq.

84. An Ordo Grandimontensis sub regula sancti Benedicti principio militaverit, non una est omnium sententia. Affirmant è nostris Trithemius, Yepesius, Haëftenus, aliique; ex aliis Volaterranus, Azorius, Miræus, & ut alios omittam, Choppinus. Negant alii ex antiquioribus Johannes Saresberiensis, cujus hæc verba sunt: *Alii Basilium, alii Benedictum, hi Augustinum: at isti*, scilicet Grandimontenses, *singularem magistrum habent Dominum nostrum Jesum-Christum.* Certè Stephanus ipse in prologo Regulæ suæ, inquirentibus, *cujus professionis vel cujus*

An Ordinis S. Benedicti.

Johan. Saresb. Polyc. lib. 7. c. 23.

Regulæ, cujusve Ordinis se dicerent Grandimontenses, responderi jubet: *Christianæ religionis, primæ ac principalis Regulæ, Evangelii scilicet, quod omnium Regularum fons est atque principium.* Attamen Jacobus à Vitriaco tradit, quòd *Regulam & Instituta Cisterciensis Ordinis,* adeoque Regulam sancti Benedicti, *in aliis omnibus pæne observant, excepto quòd numquam carnes, postquam professionem fecerunt, de cetero licet eis manducare, quantacumque ægritudine prægraventur.* Idem habet Johannes Iperius, qui Grandimontensium habitum describit. Et quidem jejunium præscribit Stephanus ab Exaltatione sanctæ Crucis usque ad Pascha, omnino ad mentem sancti Benedicti, Verùm, quod omnem omnino dubitandi rationem excludit, Gregorius VII. in diplomate, quo novi Ordinis instituendi facultatem Stephano indulget, testatur eum postulasse *potestatem auspicandi conceptum Ordinem monasticum juxta Regulam beati Benedicti, quam diu expertus es,* inquit, *inter fratres de Calabria:* quod Pontifex indulget, cognito, quòd apud Milonem Archiepiscopum Beneventanum, *cum frequentatione filiorum & fratrum nostrorum Benedictinensium de Calabria, virtutis tirocinium sine habitu posueris.* Ex quibus conficitur, Stephanum saltem *sine habitu* posuisse sub Regula sancti Benedicti *cum frequentatione fratrum Benedictinensium;* eique à Gregorio VII. Regulam sancti Benedicti ad novum Ordinem instituendum impositam fuisse: tametsi postea id dissimulaverit Stephanus, qui aliam suis Regulam præscripsit, ne ipsius Ordo Benedictinis subesse videretur. Et quia hoc Gregorii diploma, necdum editum, non levis hanc in rem momenti est, illud integrum hic apponere operæ quoddam pretium est.

Gregorius servus servorum Dei ad perpetuam rei memoriam. Dilecto filio Stephano vicecomiti Tierneo, ejusque fratribus regularem vitam professuris, salutem & Apostolicam benedictionem. Quoniam religiosam vitam instituentes apostolico oportet uti judicio & consilio, ne quidam post suum proprium sentire abeuntes, cum temeritate & inexpertis viribus aggrediantur pœnitentiæ iter, quod non possint perficere, ac deficiant in eo, ita ut à proposito resilire cogantur, ad confusionem & injuriam Ordinis ecclesiastici: Nos vero cognito, quòd apud venerabilem fratrem nostrum Milonem Archiepiscopum Beneventanum cum frequentatione filiorum & fratrum nostrorum Benedictinensium de Calabria virtutis tirocinium sine habitu posueris & sumto de solido tui desiderii fervore experimento, per quatuor annos in aula pontificali sanctissimi Patris bonæ memoriæ Alexandri divina providentia Papæ hujus nominis secundi prædecessoris nostri, dum coram ipso beatissimo Pontifice Archidiaconum Cardinalem ageremus: cùm tuis viribus à natura delicatis diffideremus, non tam cito manus super te imposuimus; sicut nos cum Timotheo docuit Apostolus, ad cujus tumbam consistimus. Verùm cùm indesinenter ac indeficienter à sancta Sede, in qua sedemus, licet indigni & inviti, postules potestatem auspicandi conceptum Ordinem monasticum juxta Regulam B. Benedicti, quam diu expertus es inter fratres de Calabria: Nos nolentes exstinguere spiritum, eo promptius ac benignius inclinati nunc tibi concedimus & annuimus, quo majori Spiritus sancti flamma accensi desideramus agrum Dominicum tam sanctis virtutum seminariis ditari. Benedicat ergo tibi Dominus corona justitiæ, mons sanctus; adsciscat te tuosque futuros bonæ vitæ sodales in filios æternus Pater: recipiat vos in fratres æternus Filius, & porrigat tibi latus apertum, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ reconditi: accendat in te tuisque æternus Spiritus-sanctus ignem sui amoris & flammam æternæ caritatis; tuque tuique in ingressu per professionem & in egressu per mortem benedicantur à Deo virtutum ex alto, qui cœpit in te opus bonum perficiat, solidetque, confirmet illud & corroboret à modo & usque in sempiternum; concedat tibi sanctum Angelum suum de cælis: quorum sanctorum vitam proponis imitari, ipsorum patrociniis confortare. Adducantur tibi socii innumeri, sicut stellæ cæli, quæ præ mul-

titudine numerari non possunt; sint docibiles Dei in solatium mortalis tuæ peregrinationis. De plenitudine itaque potestatis decernimus, ut nulli omnino hominum liceat quæ postmodum electurus es loca tuæ pœnitentiæ temerè perturbare, seu quibuslibet vexationibus te aut tuos aggravare, sed nec fatigare. Si quæ igitur sæcularis aut ecclesiastica persona contra hanc nostræ ordinationis præsentis paginam venire tentaverit, sciat se ream pro perpetrata iniquitate (quia nullo medio vos volumus ad sanctam Sedem pertinere) ipsoque suo attentatu indigno privari omni honoris sui dignitate, & divino subjacere maledicto. Agri quos colueritis, sint agri primitiarum : beatus Pater Benedictus benedictiones pro te impetret in spiritualibus & temporalibus. Confortare & esto robustus in nomine Patris & Filii, & Spiritus sancti, Amen. Datum Romæ in præsentia carissimæ filiæ Agnetis Augustæ Imperatricis, & sex fratrum nostrorum Cardinalium, Kalendis Maii, Pontificatus nostri anno primo. Hoc diploma itaque datum est anno Christi MLXXIII. quo Grandimontensis Ordinis prima incunabula collocant illius Ordinis Annales, tametsi ejus institutionem ad triennium differunt. Haud scio an hoc pontificium diploma viderat Annalista, qui ad prædictum annum refert *primam apostolicam confirmationem futuri Ordinis Grandimontis, factam à Gregorio VII. summo Pontifice, qui sanctum Stephanum, multis oblatis Beneficiis ecclesiasticis, sibi notum retinere volebat.* Observatione dignum est, quòd Pontifex hoc diploma inscribit *Stephano vicecomiti Tierneo* : quo ex loco id confirmatur, quod Bernardus Guidonis patrem ejus, Tierni vicecomitem vocat. Ex his manifestum est non sine fundamento sancti Benedicti Ordini à nostris adscribi Grandimontensem, quem Stephanus instituere meditabatur *juxta Regulam beati Benedicti, quam diu inter fratres de Calabria,* quos Gregorius fratres nostros *Benedictinenses* vocat, *sine habitu expertus* erat.

§. X.

De institutione sacri Ordinis Cartusiensis per sanctum Brunonem.

85. DE sacro Cartusianorum Ordine, ejusque sancto Institutore Brunone, etsi nihil ad nos propriè pertineret, nonnihil dicere suadet hic locus. Tantum enim splendoris & ornamenti toti ecclesiæ, nedum Ordini monastico, ex eo accessit, ut, data hac occasione, de eo silere penitus sit nefas, Bruno ex urbe Colonia haud obscuris parentibus natus, ibidemque clericus factus, Remos accessit adolescens, ibidemque *consedit.*

Quem tenerum docuit mater Remensis alumnum :

ut statim post ejus obitum testati sunt sanctæ Mariæ Remenses canonici in carmine, quo ejus funeri parentarunt. Deinde in eadem ecclesia, Gervasio tunc Pontifice, canonicus & scholarum magister seu *magnorum studiorum rector*, teste Guiberto, atque Cancellarius factus est : quo nomine instrumento fundationis sancti Martini Gemellorum apud Ambianos anno MLXXIII. *Bruno cancellarius* subscripsit; idemque post tres annos quasdam litteras Manassæ Archiepiscopi, eo nomine primi, pro sancti Basoli monasterio *Bruno cancellarius scripsit, ac subscripsit.* Biennio pòst eodem munere fungebatur Godefridus, Brunoni in scholarum magisterio suffectus. Hunc Godefridum viventem ac mortuum laudavit Baldricus Abbas qui cum Remis genitum, litterisque institutum cum Brunone fuisse dicit. Ita enim canit ille in carmine nondum edito *ad Godefridum Remensem.*

Marlot t. 2. pag. 135.

Ibid. p. 154.

Ibid. p. 171.

Ibid. p. 173.

Nobilis urbs, Romæ soror, inquam, & Roma secunda

Te genuit, peperit, promeruitque sibi.
Hæc te doctrinæ totius nectare fultum
Adscivit studiis, præposuitque suis.
Gallia tunc etiam studiis florebat opimis,
Florebatque tuo Gallia plus studio.
Ad te currebant examina discipulorum,
Et refovebantur melle parentis apes.
Et tunc Remis erat, Remis quoque Bruno studebat,
Bruno Latinorum tunc studii speculum.
Ipsis temporibus studuitque senex Herimannus,
Et mundo studii clara lucerna fuit.
Tu fueras juvenis, fueras & acutior illis.
Tertius ergo venis, jam quoque primus eras.
V. Marl. ibid. p. 136. *Gervasio Princeps, Princeps tuus ille Manasses*
Successit, qui te promovet ad studium.

Ex his intelligitur quod in priori Præfatione ostendimus, Brunonem Remis operam litteris dedisse, non Turonis sub Berengario magistro, ut quidam ex chronico Malliacensi malè intellecto persuadere volunt; & quidem non solùm cum prædicto Godefrido, sed etiam cum Herimanno seniore, quem Gozechinus scholasticus primùm laudat inter illius sæculi sapientes & auctoritate præstantes, qui, relictis inferioribus studiis, in Theologiæ otium concesserant. (*Analect. to. 4. p. 385.*) Cùm verò Bruno perversos prædicti Manassæ Archiepiscopi mores nec ferre, nec corrigere posset; de suo secessu agere cœpit cum Radulfo Viridi ecclesiæ Remensis Præposito, postmodum Archiepiscopo, vovitque cum eo, „ se quamprimum fugitiva sæculi bona „ relicturum, ut æterna captaret; ob idque monasticum habitum induturum. „ Eo animo ex urbe Remorum discessit cum sociis sex, consulto in itinere magni nominis eremita, quem Stephanum Tiernensem esse puto, tunc Mureti solitariè degentem; & ad Hugonem Gratianopolitanum Episcopum se recepit, qui eis asperos Cartusiæ montes incolendos, fundum concedente Seguino Casæ-Dei Abbate, assignavit. Non aliam, ab ea, quam modo retulimus, Brunonis secessus causam affert Guibertus Abbas, qui fusè & accuratè de hoc secessu, & de Cartusianorum prima institutione agit. (*Guib. lib. 1. vita sua c. 11.*) Aliam alii afferunt causam vulgo notam ex occasione excitati apud Parisios, (ut ferunt) ac damnati clerici, quam historiolam sub finem sæculi tertii-decimi vulgari cœptam fuisse colligimus ex veteri codice Cartusiæ Montis-Dei anno MCCCXXII. scripto in quo hæc reperitur. Eamdem refert Johannes Iperius Abbas Sithiensis, qui eodem fere tempore chronicon suum scripsit.

Cartusiæ origo.

86. Brunonis secessum, atque adeo Cartusiæ fundationem alii anno MLXXXIV. alii anno MLXXXV. alii anno insequente contigisse volunt. Baronii postrema hæc sententia est, quam Jacobus Sirmundus, vir numquam sine laude memorandus, propugnat in epistola ad Severum de Neapoli Cartusianum, qui ipsum hac de re consuluerat. (*Sirm. tom. 4. p. 676.*) Hæc sententia, uti & præcedens, fundamentum habet in libro de vita sancti Hugonis Gratianopolitani Episcopi auctore Guigone Cartusiæ quinto Priore, scribente, Brunonem ad eum venisse anno sexto episcopatus Hugonis, quem in Concilio Avenionensi Episcopum renuntiatum fuisse constat ex Hugone Flaviniacensi. Hoc autem Concilium anno MLXXX. celebratum fuisse colligitur ex epistola Gregorii VII. Kalendis Martiis anni superioris scripta ad clerum & populum Arelatensem ad eligendum Archiepiscopum, qui in eodem Concilio designatus est. (*Gregor. VII. lib. 6. ep. 25.*) Verùm Brunonis secessum & Cartusiæ fundationem anno MLXXXIV. contigisse antiqua Ordinis traditio est, cui multa suffragantur. In primis occurrit charta

Hugonis

Hugonis Episcopi, ipso anno scripta Presbyteris & laïcis sui episcopatus, in qua præcipit, ut ne feminæ transeant per terram Cartusiæ fratrum, qui Deo placere cupientes mundum & turbas fugiebant; & ne quisquam intra terminos ipsorum possessionis piscationem aut venationem exerceat, & sua animalia pascenda deducat. *Datum mense Julii, anno* MLXXXIV. id est vix uno integro mense post Brunonis illuc accessum, quem circa nativitatem sancti Johannis Baptistæ contigisse docet libellus de institutione Ordinis Cartusiensis, desinens in Guigone Priore quinto, ubi articulo quarto de Johanne Tusco id legitur. In eodem libello sanctus Bruno decessisse dicitur *undecimo plus minus anno* post egressum è Cartusia, quam sex annis rexit. Itaque anno septimo-decimo à primo in eam ingressu obiit, & quidem anno MCI. ut omnes consentiunt: quo ex numero si annos septemdecim subduxeris, annum MLXXXIV. qui annus ejus ingressus erit, habebis. Idem conficitur ex obitu Guigonis Prioris quinti, anno MCXXXVII. defuncti, *cùm ab exordio Cartusiensis eremi annus quinquagesimus-tertius ageretur*, ut legitur in eodem libello, qui post ejus obitum scriptus est. Denique id ipsum probat sancti Brunonis epitaphium, è veteri codice descriptum in hæc verba, *Labb. to. 1 Bibl. pag. 637*

Anno milleno quarto quoque, si bene penses,
Ac octogeno sunt orti Cartusienses.
His ortum tribuit excelsus Bruno magister, &c.

Secundùm hanc sententiam Guigonis de annis Hugonis episcopatus calculus non ita rigidè, sed commodè interpretandus est. Non omittenda hoc loco præclara confessio, quam vir sanctus instante morte edidit, in qua nominatim profitetur, *quod consecratur in altari, verum corpus esse, veram carnem & verum sanguinem Domini nostri Jesu-Christi.* *Analect. to. 4. pag. 400.*

87. Nunc postulat locus, ut de prima Regula Cartusiensium agamus, quam sanctus Bruno eis præscripsit, antequam prima illius Ordinis statuta à Guigone in scripta redigerentur. Hanc autem Regulam sancti Benedicti fuisse multis constat argumentis. Primò Guigo ipse statuta sua edidit ad mentem hujus Regulæ, ut docet inscriptio eorumdem statutorum in codice Portarum, in quo illa habentur sub hoc titulo: *Statuta Guigonis Cartusiæ Prioris & aliorum Patrum juxta Regulam sancti Benedicti.* Unde Guigo ipse in præfatione sua hæc statuta scribere se distulisse ait, *quòd vel in epistolis beati Hieronymi, vel in Regula beati Benedicti, seu in ceteris scripturis authenticis, omnia pæne, quæ hîc religiosè*, inquit, *agere consuevimus, contineri credebamus.* Certè non aliam in capite 23. formulam professionis, quam Benedictinam proponit. Deinde Eugenius III. in privilegio Cartusiæ Montis-Dei concesso statuit, *ut Ordo monasticus secundùm beati Benedicti Regulam, normam quoque & institutiones fratrum Cartusiensium, perpetuis ibi temporibus inviolabiliter conservetur.* Ad hæc Paschalis II. Lanuino Squillacii, post sanctum Brunonem Priori indulget, ut in quadam ecclesia juris Eremi, quæ apud Squillacium sita erat, monasterium constituat, *ut fratres, austeritatem Eremi ferre non valentes, juxta beati Benedicti Regulam illic possint omnipotenti Deo deservire: quam nimirum habitationem per Præpositum & Decanum*, inquit, *gubernari, disponique præcipimus: sic tamen ut Eremi Præpositus semper præferatur, & Major habeatur; & sicut idem Monasterium Eremi dispositioni subjaceat, item ejusdem loci Præpositus & Decanus subjiciatur magistro Eremi. Data Lateranis vj. Kal. Februarii.* Ex quibus intelligitur, duplex illic Cartusiensium genus fuisse, Anachoretarum & Cœnobitarum, ut apud Camaldulenses; & utrisque Priorem Eremi præfuisse secundùm Regulam sancti Benedicti, qui utrosque in Regula sua instituit. Hoc autem diploma intelli-

Regula sancti Benedicti. *Marlot to. 2. p. 314.*

gitur de monasterio Mentauri, quod Squillacio tribus millibus distabat, ut fusius in Annalibus nostris exponemus, ubi utrorumque, scilicet, Anachoretarum & Cœnobitarum Squillacensium, constitutiones referemus. Denique Cartusienses ante sancti Brunonis canonizationem sanctum Benedictum in sua confessione Patrem suum dicebant, retinentque etiam nunc dispositionem officii divini ex Regula sancti Benedicti, cujus festum sollemni pro more suo ritu semper observarunt.

88. De primariis Cartusiensium institutionibus legendus, præter statuta Guigonis, Guibertus Abbas loco jam citato, ubi mirum est, nullam fieri de perpetua eorum à carnibus abstinentia, quam Poëta ille, cujus in superiori articulo aliquot versus retulimus, aliasque eorum consuetudines pluribus laudat, ex quibus hæc referre sufficiat.

Guib. lib. 1. de vita sua c. 10.

Contenti propriis, nec divitibus, nec egenis
Esse volunt oneri cras, hodie, nec heri.
Non licet augeri numerum pecorum vel agrorum:
Taxatur certo canone quidquid habent.
Carnis in æternum cuncti prohibentur ab esu,
Præter eum, si quem tabida lepra tenet.

Ita seriò poëta, in aliis non semper serius. *Verumtamen esus carnium, cui Ordo renuntiavit, nulli nostrum,* ait Rifferus Prior in sua compilatione statutorum conceditur, etiamsi sit leprosus. Unum addere lubet ex Guiberto, qui Cartusiensium studium in conscribendis libris deprædicat his verbis. *Cùm in omnimoda paupertate se deprimant, ditissimam tamen bibliothecam coaggerant. Quo enim minus panis hujus copia materialis exuberant, tanto magis illo, qui non perit, sed in æternum permanet, cibo operose desudant.* Unde Nivernensis Comes, cujus argentea munera respuerant, *boum tergora & pergamena plurima eis transmisit, quæ pæne inevitabiliter ipsis necessaria esse cognovit:* ut idem Guibertus tradit. Præclarè Guigo in cap. 28. *Libros, tamquam sempiternum animarum nostrarum cibum, cautissimè custodiri, & studiosissimè volumus fieri: ut, quia ore non possumus, Dei verbum manibus prædicemus. Quot enim libros scribimus, tot nobis veritatis præcones facere videmur.* Longe plura de sacro illo Ordine dicenda essent, sed hæc in præsens satis superque satis.

Part. 1. Stat. c. 44.

§. XI.

De origine & instituto fratrum Conversorum & eorum, quos Donatos & Oblatos vocant.

Conversi duplicis generis.

89. UT Ordo monasticus sæculo undecimo in disparatos Ordines distingui cœpit, sic etiam institutus in monasteriis pecularis Ordo fratrum laïcorum, quos Conversos vocant. Hoc nomine donabantur olim, quotquot ex adultis *ad conversionem*, ut sanctus Benedictus loquitur, veniebant, quo nomine ab *oblatis* & *nutritis* pueris distinguebantur: at sæculo undecimo hoc nomine donati sunt illi, qui exterioribus ministeriis peculiari voto adstricti sunt, apud Cartusienses dicti fratres *barbati*; aliis *laïci*, aut, *illiterati*, Primis illis temporibus, etsi illiterati, nonnumquam in cœtum monachorum adlegerentur, rebusque externis, pascendis ovibus, hortis excolendis, aliisque ejusmodi corporalibus humilibusque officiis occuparentur; non sic tamen his addicti erant, ut distinctum ab aliis vitæ genus ac statum constituerent; poterantque ad sacros Ordines, cùm literis informati essent, promoveri: quod recentioribus Conversis passim denegatur. De utrisque egimus in Præfatione prima ad sæculum nostrum tertium.

S. Bened. c. 58.

90. Posterioris hujus generis conversos primi admisisse videntur Vallumbrosani nostri, ut ex actis sancti Johannis Gualberti colligere licet: dein nostri Hirsaugienses, tum Grandimontenses, Cartusiani ac Cistercienses. Eorum munia egregie præscripsit Willelmus Abbas Hirsaugiensis, qui primus id genus hominum religiosorum in Germania instituit. Apud omnes sollemnem professionem ab eo tempore faciebant, qualis est *professio laïci* in statutis Guigonis Cartusiæ Prioris, omnino eadem cum ea, quam fratres choro addicti faciebant, hoc tantum addito, quòd si aliquando è monasterio aufugissent, *plena auctoritate* à servis Dei requiri possent, & *coacte ac violenter in suum servitium revocari*. Hinc est quòd *Conversi professi* in Concilio Remensi sub Eugenio tertio, quod veluti generale Concilium erat, adeo religiosi censentur, ut, non secus ac monachi, si quando propositum transgressi essent, & uxores sibi copulare præsumsissent, eorum matrimonium nullum esse declaretur, utpote copulatio illicita, *quam contra ecclesiasticam auctoritatem constat esse contractam*. Ad hæc electioni Abbatis intererant apud Cistercienses; & quidem apud Grandimontenses æquali numero cum clericis, numero sex, in electione Prioris. Attamen apud Cistercienses separatum in ecclesia locum, uti & apud Cartusianos, habebant, habentque etiam nunc, & distinctum olim refectorium.

Conversi laïci. Sæc. 6. part. 2. pag. 268. Ibid. pag. 735. Guigo cap. 73. & 74. Bernard. epist. 306. n. 2.

91. Ex his omnibus evincitur, ejusmodi Conversos, qui sollemnem scilicet professionem emiserint, censendos esse verè ac propriè religiosos, quos Trithemius etiam monachos vocat, id est monasticis votis addictos: tametsi à monachis passim distinguantur, quippe qui ex peculiari status sui lege exterioribus deputati & addicti ministeriis, tam accuratæ sollitudini, quæ monachos decet, adstricti esse non possunt. Unde eos à monachis distinguunt Cistercienses, immo & Innocentius II. in quodam privilegio sancto Bernardo concesso. *Conversos vestros*, inquit, *qui monachi non sunt, post factam in Cœnobiis vestris professionem, nullus Archiepiscoporum, Episcoporum, vel Abbatum, sine vestra grata licentia suscipere, aut susceptum retinere præsumat*. Hæc de Conversis laïcis observare hoc loco visum est opportunum, quod religiosorum hominum genus utilissimum esse constat, modò conditionis suæ memores humilia non aspernentur, atque ad res sibi injunctas religiosè, studiosè & fideliter sese applicent, & non ut dominos se gerant, quemadmodum contigit non semel in Ordine Grandimontensi. Quod quidem eo facilius exsequi poterunt, si de eorum salute & spirituali informatione solliciti sint superiores; si eos in officio & humilitate continere, & non arbitrio eorum permittere curent, non magis rigidi operum, quàm pietatis ac virtutis exactores. Nemo itaque, nisi temerè eos religiosi status expertes, votisque religiosis haud obnoxios dixerit: (de his loquor, qui sollemnem professionem emiserint) cùm & *Conversi professi* agnoscantur, ob idque ad matrimonium contrahendum inhabiles declarentur in generali Concilio Remensi sub Eugenio III. non secus ac monachi; & pro veris religiosis habeantur in Ordinibus & Regulis maxime approbatis, puta Cartusiensi, Cisterciensi, Grandimontensi, aliisque, & ab auctoribus gravissimis tales censeantur.

Religiosi vere censendi. Exord Cisterc. c. 15. Bernard. epist. 352. Concil. Rem. can. 7. Haeften. to. 1. lib. 3. disq. 8. &c.

92. Aliud hominum genus in monasteriis etiam tunc erat, rebus quoque exterioribus omnino addictorum, qui vulgo Donati seu Oblati appellantur. Hi nulla professione facta, habitu paullulum à sæcularibus diversi, se suaque omnia in monasterii usus conferunt, ad omnia superioribus obedientes, & conjugii expertes, hac in re differentes à servis, de quibus in consequentibus agemus. Præter fratres Conversos Johannes Gualbertus Vallumbrosanæ Congregationis institutor, & Willelmus Abbas Hirsaugiensis, quorum acta referuntur, ejusmodi Oblatos seu Donatos in monasteriis suis admiserunt. De his plura Cangius, vir

Donati & Oblati. Sæc. 6. part. 2.

percelebris apud litteratos memoriæ, in Glossario, ubi de Oblatis, & noster Acherius in Notis ad Guibertum, ubi Donatos eos esse putat, quos Abbas ille *Deonandos* vocat. Guiberti locum ferè integrum, quia nonnulla scitu continet, huc afferre juvat. Erat in Flaviacensi apud Bellovacenses monasterio senex quidam monachus, genere nobilis, totus lacrymis, orationi ac pietati deditus, qui ob infirmitatem corporis in cella infirmorum versabatur. Huic in lecto decumbenti, necdum plene sopito, *duo dæmones instar religiosorum illorum, quos Deonandos vulgo appellant*, assidere cœperunt. Horum primus *erat capite retecto, barbâ non promissâ, sed torsulâ rufus, &, ut solent hujusmodi circumcelliones, nudipes incedens, cœno* quasi recenti sordidus. *Alter birro talari & nigro capite adoperto.* Talium personarum insolita specie attonitus senex, cui sæpe in capitulari conventu inculcatum fuerat, *ne quis claustralium in cellam infirmorum sine certa ratione intrare præsumeret*; ignotas sibi personas cum grandi animadversione increpat: *Cùm sitis laïcæ*, inquiens, *& ignotæ personæ, unde vobis tanta temeritas, ut hac hora, hunc in locum veneritis, in quem sine re aliquivis claustralium monachorum venire non audeat?* Illi causa addiscendæ religionis, quam illic florere audierant, se accessisse respondent. At senex ab iis, qui in claustro erant, addiscendam esse reponit: moxque eos loco extrudit. Cetera, quæ in præsens nihil attinent, prætereo. *Deonandos* illos, quorum personam & habitum gerebant duo illi dæmones, quominus Donatos seu Oblatos esse putem, illud obstat, quod Guibertus *religiosos* vocet & religioso habitu indutos exhibeat, nudipedes ac gyrovagos, quod Donatis illis competere non videtur. At quinam ejusmodi religiosi? Conjecturam hac de re meam supprimo, dum lux mihi major affulgeat. Interim observo, servos olim vernacula nostra lingua dictos fuisse *Dienars*, ancillas verò *Deernes*, ut Borellus in Glossario notavit: quæ quidem appellatio non male Donatis competeret, si cetera convenirent.

Guib. lib. 2. de vita sua. c. 5.

Borell. p. 587.

§. XII.

Observationes quædam ecclesiasticæ & monasticæ.

Summis Pontificibus nomina mutata.

93. HAs observationes honoris causa ordiri par est à Pontificibus Romanis, quibus electis ab hoc sæculo undecimo nomina mutari consueverunt. Id quidem jam factum erat sub finem sæculi noni in Hadriano III. qui antea dictus Agapitus; tum sæculo decimo in Sergio III. Johanne XII. & Johanne XIV. Gregorio V. & Silvestro II. At insequente sæculo undecimo res in morem vertit saltem à Benedicto IX. quo ex tempore vix quemquam reperias qui nomen non mutaverit, præter Marcellum II. qui proprium nomen retinuit.

Chorepiscopi abrogati.

94. Altera observatio erit de Chorepiscopis, qui fere usque ad finem sæculi undecimi perseverarunt. In charta Widonis Remorum Archiepiscopi pro archimonasterio sancti Remigii anno MXL. data, mentio fit de Guntramno Chorepiscopo, qui inter subscriptos reperitur. In necrologio Remensis ecclesiæ, quod Odalricus tunc præpositus scribi curavit, laudatur XIII. Kal. Februarii *Aderoldus chorepiscopus & canonicus*, sed quo tempore vixerit, nobis incompertum. Denique, *habebat quondam Dorobernensis Archiepiscopus chorepiscopum quemdam, qui in ecclesia sancti Martini extra Cantuariam manebat: qui, adveniente Lanfranco, deletus est, sicut ubique terrarum factum audivimus*, inquit Gervasius Dorobernensis monachus, qui anno MCC. florebat. In privilegio, quod Leo IX. altari S. Arnulfi Mettensis monasterii concessit, ad Missas in eodem altari celebrandas quosdam tantum Sacerdotes *de domo sancti Stephani* admittit, scilicet *Primicerium, Decanum & Chorepiscopum primum*: quo nomine primicerius cantorum designari videtur.

Meurisse pag. 355.

95. In Concilio Compostellano, quod anno MLVI. habitum est, sancitum reperitur, *ut Sacerdotes omnes, Episcopi atque Presbyteri, Missam quotidie celebrarent:* quod antiquitus nonnisi pii & sancti viri facere consueverant. Hæc prima hac de re constitutio legitur. Et quidem id maximè probandum, si modò Sacerdotum omnium mores tanti mysterii dignitati ac sanctitati responderent, absitque sordidus quæstus, & lex consuetudinis, quæ in trivialem usum degenerat. Atque utinam ita comparati essent omnes Sacerdotes, qui quotidie sacra celebrarent. Sed quàm metuendum ne pauci. Inter varia monita, quæ Petrus Damiani Desiderio Casinensi Abbati piissimo tradit, eum hortatur, ut ad dæmonem reprimendum, *sacrificii salutaris hostiam frequenter*, non quotidie, offerre satagat. Apud nostros Cluniacenses tunc non tam frequens, neque paullo post apud Cistercienses, Missarum privatarum usus. Apud Cartusianos una Missa diebus tantùm dominicis & festivis. Feriales Missas de Angelis feria secunda, sexta de Cruce, sabbato de beata Maria cum ejus officio apud Eremitas Fontis-Avellani, tunc institutas fuisse auctor est Petrus Damiani. Eodem etiam tempore horariæ beatæ Mariæ preces non solùm à clericis, sed etiam à laïcis frequentari cœptæ ad sacram expeditionem Deo commendandam; recitata quoque ad certum numerum salutatio Angelica, qua de re in Præfatione ad præcedens Sæculum fusè actum est; & de abstinentia à carnibus in sabbato tunc quoque institui cœpta, sed fortè non ita strictè tunc præcepta, ut eam omnes rigidè servaverint. Unde Baldricus Abbas carmen edidit de quodam, qui sabbato carnem edere recusaverat, eumque carpit quòd Judaïcas leges revocaret.

Missæ quotidianæ & feriales.

Num. 116. & seqq.

Sabbata custodis tamquam Judæus apella,
Cùm tamen alterius legis iter teneas.

Qua in re non probandus Baldricus, maximè quod ait id factum in conventu fratrum seu Burguliensium suorum, qui ex Regulæ præcepto abstinentiam à carnibus servare debebant.

96. Observatu dignum est id, quod in libello de miraculis, in Majori-Monasterio tunc temporis editis, legitur de quodam laïco converso, qui in eodem Cœnobio psalmos didicit, & per annos quinquaginta in ipso monasterio religiosè conversatus, *numquam ad cellas exteriores exire ad manendum voluit. Jacebat autem in ecclesia, luminaria concinnans, verrensque pavimenta, parietes extergens, & quibuscumque sanctis ministeriis poterat, sedulus insistebat: Psalterium ex ordine quotidie decantabat: post matutinos numquam quieti lectuli indulgebat.* Denique, facta sibi de imminente ipsius obitu per sanctum Martinum revelatione, rem Abbati narrat: qui somniis non habendam fidem respondit, sed tamen *imperat super licentiam, ut inungatur: quo facto, dominicis etiam munitus mysteriis, sanus & incolumis cum ceteris in conventu versatus, nocte insequente circa Laudes viribus corporis cœpit repente destitui; nec jam valens subsistere, ad manus in cellam infirmorum deducitur. Mane adveniente, pro bona iterum devotione Dominici corporis & sanguinis Sacramenta percepit: ubi, cùm post sanguinem vinum ebibisset, inter manus se se bajulantium exspiravit.* Ubi vides primò unctionem necdum infirmo concessam, postea communionem: deinde prima luce insequente Viaticum eidem laïco fratri sub utraque specie cum vini ablutione datum. Huc spectat quod Petrus Damiani retulit de quodam Presbytero, qui post administratum sub utraque etiam specie cuidam infirmo Viaticum, cùm *aliquantulum Dominici sanguinis* superesset in calice, in ecclesiam reversus, in labrum marmoreum impiè effudit, moxque quod effusum fuerat è calice, in sanguineum ruborem conversum est.

Viaticum sub utraque specie.

Sæc. 6. parte 2. p. 399. n. 14.

Communio ſub unica ſpecie.

97. De Communione ſub unica ſpecie loqui videtur Humbertus in diſputatione de azymo & fermentato, ubi Græcis ritibus Jeroſolymitanæ & Latinæ eccleſiæ conſuetudines opponens, de Jeroſolymitanis hæc habet: *Cochlear autem, cum quo communicent, ſicut in eccleſia Græcorum, minime habent: quia non ita commiſcent ſanctam communionem*, id eſt ſpeciem panis, *in calice, ſed* SOLA COMMUNIONE, id eſt ſpecie panis, *communicant populum*: quod amplius in conſequentibus explicans: *Si quid*, inquit, *ex ſancta & venerabili Euchariſtia in Jeroſolymitanis eccleſiis ſuperfuerit, nec incendunt, nec in foveam mittunt, ſed in pixidem mundam recondunt; & ſequenti die ex ea communicant populum, quia quotidie communicant ibi, eo quòd conveniunt illuc ex diverſis provinciis Chriſtiani, qui propter fidem & maximum amorem Filii Dei communicari ibidem deſiderant.* Ubi vides reſervatam Euchariſtiam in communionem peregrinorum, qui proinde ſub unica ſpecie ſaltem extra ſacrificium communicabant. De Latinis id non ita clarum apud eumdem auctorem. *Tenues oblatas, ex ſimila præparatas, integras & ſanas, ſacris altaribus nos quoque ſuperponimus, & ex ipſis poſt conſecrationem fractis cum populo communicamur; & tunc demum calice meri & liquidi cruoris potamur*: an etiam cum populo, non ita dilucidè apparet. De hac re ſive puerorum, ſive infirmorum, ſub unica ſpecie communione præclarum eſt teſtimonium Gilberti Porretani Pictavienſis Epiſcopi in Notis Acherianis ad Guibertum.

Guib p. 564.

Habitus monaſticus acceptus in extremis.

98. Ad hoc uſque tempus mos obtinebat, de quo aliàs non ſemel diximus, ut ſæculares homines, in extremis poſiti, habitum monaſticum induerentur, cum eo, ut, ſi revaluiſſent, monaſticæ profeſſioni obnoxii remanerent. Ex his unus fuit, Roberto Francorum Rege, Ludovicus Comes Alemannorum, qui ad montem S. Michaëlis orationis cauſa profectus, in reditu apud Senonas morbo correptus, in ſuburbano S. Petri Cœnobio monachus factus eſt, nec multo pòſt è vita migravit, ut Clarius Monachus refert. Multa id genus exempla non modo ſæculi undecimi, ſed etiam duodecimi refert Ordericus Vitalis: ex quibus Guillelmus comes Flandriæ, in prælio graviter vulneratus, *ſcelerum pœnitens monachatum petiit, & Dominici corporis perceptione cum confeſſione munitus obiit*, ſcilicet anno MXXVII, ubi Viaticum ſub unica ſpecie datum videtur. Id verò etiam Preſbyteri, immo ipſi quoque Epiſcopi non raro faciebant. Unicum huc affero ex initio ſæculi duodecimi exemplum de Roberto Lingonenſi Epiſcopo, qui graviſſimo correptus morbo, à Widone Moliſmenſi abbate monaſticum habitum accepit, & Viatico accepto vitam finivit. Hunc morem propugnat Petrus Damiani in Opuſculi XV. cap. 2. *Dum ergo*, inquit, *monachum fieri hoc ſit utique converti; & converſionis remedium nulla hora reſpuit, nullum tempus excludit: conſtat procul dubio, quia in ægritudine conſtitutus, ſicut converti cùm vult, nullius auctoritatis obſtaculo præpeditur; ita etiam ut monachus fiat, abſque ulla refragatione jure conceditur.* Et infra. *At forſitan, inquies, non quidem prohibetur in corporali moleſtia poſitus ad portum monachici Ordinis repente confugere: ſed licet, ſi convaluerit, ad priſtinæ converſationis habitum remeare. Sed clamat, immo reclamat ipſa Veritas tam perſpicuæ falſitati, cum dicit: Nemo mittens manum ad aratrum &c.*

Spicil. to. 2. p. 740.

Orderic. lib. 12. p. 886.

Spicil. to. 1. p. 641.

Servi Monaſteriorum.

99. Ultima obſervatio erit de liberis hominibus qui ſe in ſervitutem & obſequium monaſterii perpetuò devovebant: quod maximè iis in locis fiebat, ubi ſancti inſigniores colebantur, quorum gratia id agebant. Hæc autem obligatio variis modis ac teſſeris fieri ſolebat. Alii enim fune ſigni ſeu campanæ cervici circumpoſito, alii denariis ſuper caput impoſitis, alii denique capiti ipſo altari impoſito hanc ſervitutem profitebantur. In Chartario Vindocinenſi, quidam *quatuor denarios de capitagio ſuo, ſicut mos ſæcularis eſt talibus facere, ſuper altare Dominicum*

prædicti loci gratanter imponens, funem quoque collo suo devotè circumplicavit. In Majori-Monasterio exstat vetus codex traditionum de servis monasterii, in quibus Bertrannus quidam & uxor ejus Ermentrudis cum alio *in parlatorium* seu auditorium venisse dicuntur, *& ibi positis ex more quatuor denariis super capitibus suis, tradiderunt se toti tres ad servos Priori nostro domno Oddoni, & omnem posterisatem suam.* Hoc auditorium, quod sæcularium erat, situm fuit ante ostium claustri, ut ex alio consimilis traditionis instrumento patet, in quo quidam Fulcredus Dobellus & Galterius ejus frater anno ab incarnatione Domini MXCIII. venisse perhibentur ambo *in locutorium, quod est ante ostium claustri,* ibique recognovisse se servos esse sancti Martini. Tertii generis exempla refert Arnolfus ex Comite monachus sancti Emmerammi, cui multi, imposito super altare capite, se ejusdem sancti Martyris servos ac censuales fore protestati sunt. Plura de his apud virum percelebris memoriæ eruditum Cangium, ubi de Oblatis.

100. Hic quædam subjicienda essent tum de Reclusis utriusque sexus, quales quamplurimi sæculo undecimo in monasteriis nostris exstitisse inveniuntur, exemplo sanctæ Wiboradæ, ejusque sequacium, quæ sæculo præcedente apud sanctum Gallum hoc vitæ institutum amplexæ sunt: tum de feminis devotis, quæ in cellis non clausis prope monasteria nostra eodem tempore piè degebant: qualis fuit in Flaviacensi monasterio Guiberti abbatis mater, cujus ille pia facta tribus de vita sua libris inseruit: qualis fuit etiam nobilis ac venerabilis matrona Hildeburgis, cujus acta hîc habentur, quæ prope monasterium sancti Martini Pontisarense tempore Theobaldi abbatis habitabat. Verùm finienda est hæc Præfatio, quæ jam modum excessit.

Reclusi & reclusæ.

Sæc. 6. parte 2. pag. 833.

ADDENDA

Ad quæstionem de Azymo, quæ in Præfatione Sæculi tertii agitata est, pag. 133. num. 66. lin. 2.

In primis occurrit sanctus Augustinus in sermone octogesimo-tertio de diversis, ubi recèns baptizatis exponens mensæ dominicæ sacramentum, singula quæque traducit ad mores; & de pane quidem sic loquitur: *Commendat vobis in isto pane quodammodo unitatem amare. Numquid enim panis ille de uno grano factus est? nonne multa erant tritici grana? sed antequam ad panem venirent, separata erant: per aquam conjuncta sunt, & post quamdam contritionem. Nisi enim molatur triticum, & per aquam conspergatur, ad istam formam minimè venit, quæ panis vocatur. Sic & vos ante jejunii humiliationem exorcismi sacramento quasi molebamini. Accessit baptismum & aqua; quasi conspersi estis, ut ad formam panis veniretis. Sed nondum est panis sine igne. Quid ergo significat ignis? hoc est chrisma.* Augustinus his aliisque verbis accuratè singula distinguit, granorum contritionem, conspersionem & conjunctionem per aquam, coctionem: altum de fermento silentium satis innuit, illud eo tempore inusitatum fuisse. Adde sanctum Doctorem uti vocabulo *conspersi*, quo massam sine fermenti admistione aquâ conglutinatam significari patet tum ex B. Pauli Epistola ad Corinthios prima, tum ex aliis Auctoribus. Porro iste Augustini sermo adducitur ab Algero in libro primo de Eucharistia, capite nonodecimo. Augustinum sequitur Isidorus, &c.

In fine num. 74. *pag.* 138. *post verbum* adduxi.

His argumentis à Sirmondo objectis addo aliud ex Formula *Renuntiationis* ab Armeniis quondam exigi solitæ, *quum ad Fidem orthodoxorum Romanorum revertebantur*: quæ Formula his diebus edita est à viro eruditissimo Joanne Baptista Cotelerio in Notis ad librum quintum Constitutionum apostolicarum. In variis autem anathematismis, quos proferunt resipiscentes, hîc legitur: *εἴ τις οὐ βάλλει εἰς τὴν προσφορὰν ζύμην καὶ ἅλας, οὐδὲ ἅγιον ποτήριον* (forsan *οὐδὲ ὕδωρ εἰς ἅγιον ποτήριον*) *μετὰ τοῦ οἴνου, ἀνάθεμα*: quem versum ita latinè reddit vir clarissimus: *Si quis in panem oblationis non immittit fermentum & sal, nec aquam cum vino in sanctum calicem, anathema sit.* Quo ex loco id consequi videtur, Latinos aliquando hoc est eo tempore quo ista professio condita est, (quo verò tempore condita est, non apparet: nisi quòd condita est post septimam Synodum in ipsa memoratam, id est post medium sæculum octavum) fermentum & sal immisisse in panem oblationis: cùm Armenii *ad Fidem orthodoxorum Romanorum redeuntes*, diras pronuntiaverint contra eos qui secus agerent. Primo conspectu non parum, fateor, movit me iste locus: nec video qua ratione solvi possit, nisi reponendo, Formulam istam esse Armeniorum in concordiam redeuntium, non cum Latinis, sed cum Græcis; deceptumque fuisse Orthodoxorum vocabulo amanuensem, qui ob id in lemma Formulæ intrusit nomen *Romanorum*, ratus non alios esse Orthodoxos quàm Romanos: aut potiùs dicendum, Romanorum nomine comprehendi atque hoc loco designari Christianos Græcæ communionis: quo sensu usurpatur tum in Formula Renuntiationis Manichæorum apud eumdem Cotelerium pag. 374, tum in Theoriani Dialogo adversus Armenios passim, tametsi post schisma Græcorum. Sanè Latino-Romani ab Armeniis nullatenus exigere potuerunt prædictum anathematismum, cùm æque proferatur adversùs eos, qui salem removebant à pane sacrificii. Atqui numquam, saltem ante annos mille, Romana Ecclesia salis usum permisit in oblatione sacra, ut constat ex Alcuini epistola superiùs memorata, in qua Hispanos quosdam erroris arguit, quòd dicerent *salem esse in sacrificium corporis Christi mittendum. Quam consuetudinem*, inquit, *nec universalis observat Ecclesia, nec Romana custodit auctoritas.* De azymo hactenus.

DE

DE CURSU GALLICANO DISQUISITIO.

1.
POST commentarios de Liturgia Gallicana, proximum est, ut de divinis Officiis, quæ in Ecclesia Gallicana jam inde à primis temporibus obtinuerunt, breviter disseramus. Neque verò id suasit argumenti modò affinitas, sed etiam Lectionarii Gallicani occasio, in quo nonnulla, quæ ad Officia ecclesiastica pertinent, referuntur. Hanc autem Disquisitionem inscribimus DE CURSU GALLICANO: quo nomine statas Ecclesiæ preces, quæ sub *Breviarii* nomine per singulos dies decurri ac recitari debent, majores nostri solebant significare. Hinc Gregorius Turonensis antistes librum è suis unum *de Cursibus ecclesiasticis* inscripsit: qui liber si ad nos usque pervenisset, facilis & compendiosa esset hæc de Gallicanis officiis commentatio. Sed quoniam in tenebris (si tamen uspiam est) hactenus delitescit; curandum porro est, ut ex aliis, qua fieri poterit, monumentis horum Officiorum notitiam eruamus. Ubi in ipso limine Lectorem monemus, nos hîc non tam de Monachorum, quàm de Clericorum officiis acturos: tametsi Monachi multis in locis sacræ psalmodiæ exemplum præbuerunt.

§. I.

Quædam præmittuntur de divinorum Officiorum origine, progressu, & incremento apud Orientales & Occidentales.

2. ATque ut clara & facili ratione procedat hæc disquisitio, à variis divinorum Officiorum modis, qui tam in Oriente, quàm in Occidente à primordiis instituti sunt, exordium ducimus. Et quidem si constaret de nomine & auctoritate illius Scriptoris, cujus *de Cursuum ecclesiasticorum origine* libellus apud Spelmannum vulgatus est, expedita esset hoc de argumento sententia, modò ut sanior & integrior fuisset. Sed quisquis, qualisve sit auctor, eo nobis utendum est, quando saltem ejus antiquitas ex ipsa codicis vetustate comprobatur. Suspicatus sum aliquando, hunc esse ipsummet Gregorii nostri librum *de Cursibus ecclesiasticis*: sed postmodum aliter visum est, tum quia de Cursu sancti

Columbani, qui vixdum Gregorio vivente institutus erat, & de ejus atque sancti Eustasii Abbatis actis post Gregorii obitum scriptis mentionem facit: tum quia potiùs Britonem aut Scotum refert stilus ejus & oratio.

3. Quinque autem Cursuum ecclesiasticorum genera, totidemque eorum auctores distinguit ille Anonymus. Primum *Asiaticum* appellare licet, quem à sancto Johanne Evangelista, ejusque discipulo Polycarpo Smyrneorum primo Episcopo institutum dicit; ac deinde per Trophimum Arelatensem, tum per Photinum & Irenæum Lugdunenses Episcopos in Gallias propagatum. Alterum voco *Alexandrinum* auctore Marco Evangelista: qui Cursus in Monasteriis Lerinensi, & Massiliensi Cassiani receptus sit; atque inde per sanctos Germanum Autisiodorensem & Lupum Tricassinum Antistites in Scotiam; & per Cæsarium in Arelatensem ecclesiam inductus: quem demum Columbanus apud Luxovium admiserit. Tertius Cursus Orientalis *à sancto Chromatio & Heliodoro, & beato Paulino, seu & Athanasio Episcopo editus, qui in Gallorum consuetudine non habetur: quem sanctus Macarius decantavit, hoc est per duodenas horas*, nempe *unaquaque hora.* Quartus Cursus *Ambrosianus* dici potest, seu *Mediolanensis* quem *beatus Ambrosius propter hæreticorum Ordinem dissimilem composuit*, & quidem alium, quàm qui *in Italia antea decantabatur.* Ex quo Bellarmini sententia confirmatur, asserentis contra quorumdam aliorum opinationem, Ambrosium psalmodiæ in occidentalibus ecclesiis primum institutorem non fuisse, quod ex Augustini Confessionibus illi colligebant: sed id tantùm curasse, ut secundùm morem Patrum orientalium psalmi atque hymni à populo etiam canerentur: cùm antea à singulis singuli, vel certè à solis clericis apud Italos recitati fuissent. Quintus denique Cursus est sancti Benedicti, quem *à Cursu Romano* parum discrepasse tradit vetustissimus ille Scriptor, cujus libellum Spelmannus edidit in tomo primo Angliæ Conciliorum pag. 176. Hic, quisquis ille est, Cursus ecclesiasticos cum Liturgia confundere videtur. Nam agens de Cursu per sanctum Marcum instituto, ita illum describit, ut *Sanctus*, *vel Gloria in excelsis, vel Orationem Dominicam, & Amen*, universi, tam viri, quàm feminæ decantarent.

4. Verùm longè diversam & quidem accuratiorem psalmodiæ apud Orientales rationem nobis exhibent Cassianus, Socrates, & Theodoritus. Cassianus quippe, omissis variis typis, quos pro locorum varietate dissimiles fuisse dicit, duo præcipua psalmodiæ apud Orientales monachos genera describit: unum eorum, qui in Ægypto & Thebaide: alterum eorum, qui in Palæstina & in Mesopotamia versabantur. His duobus accuratè exponendis secundum ac tertium institutorum libros insumit.

5. Ægyptiorum typus in summa is erat. Primo duabus tantum vicibus in Oratorium conveniebant, vesperi scilicet, ac media nocte; & singulis vicibus psalmos duodenos cantabant: aliis horis psalmos in cellulis suis inter laborandum recitare soliti. Secundo hos duodecim psalmos unus tantùm Lector aut Cantor, id est singuli singulos, vel unus admodum & alter senos, in medio fratrum consistentes decantabant, ceteris sedentibus & intentis. Tertio psalmos, præsertim longiores, non continuè & uno tractu, sed meditatione aut brevi oratione interposita recitabant: & psalmos ipsos, non versiculo *Gloria Patri*, sed alia brevi precatione; duodecimum verò voce *Alleluia* concludebant. Quarto finitis psalmis duæ lectiones recitabantur, una ex veteri, altera ex novo Testamento; sabbato ex novo. Quinto his peractis, omnes in genua procumbebant: & tunc Abbas seu Præpositus omnium fratrum vota precesque in unum colligens, pu-

blica precatione (Collectam appellamus) officium finiebat. Sexto denique reversi in cellas suas, hora tertia, sexta, & nona ternos psalmos inter operandum persolvebant, privatis de cetero precibus intenti. Illud tantùm diebus Dominicis & festis peculiare erat, quod ad tertiam horam in Oratorium conveniebant, ut sacris mysteriis interessent. Et is quidem apud Ægyptios monachos psallendi ritus vigebat sæculo quinto. Idem fere obtinebat in Palæstinæ & Mesopotamiæ cœnobiis: nisi quod ad singulas horas sollemnes Oratorium frequentabant, ut in publico conventu ternos Deo psalmos persolverent.

6. A Cassiano venio ad Socratem, qui alterni cantus originem Ignatio, tertio post Petrum Antiochiæ in Syria Episcopo tribuit in lib. 6. cap. 8. „ Scribit „ quippe Ignatium vidisse aliquando Angelos hymnis alternatim decantatis sanc„ tam Trinitatem celebrantes; indeque canendi rationem, quam in illa visione „ animadverterat, ecclesiæ Antiochensi tradidisse: unde ista traditio ad omnes „ postea ecclesias permeaverit. „ Idem auctor eodem in loco commemorat, hunc ritum à sancto Johanne Chrysostomo Constantinopoli fuisse institutum ex æmulatione Arianorum; „ qui singulis hebdomadis, quoties festi dies occurrebant, „ idest sabbato ac die Dominico, in unum congregati, hymnos aptè ad suam „ hæresim compositos, alternatim sibi respondentes canebant, nocturnis scili„ cet ac matutinis horis. „ Hunc verò alternum cantum Socrates *antiphonarium* ἀντίφωνον ὑμνῳδίαν appellat: unde *Antiphonæ*, quæ ad alternum psalmorum cantum præcinuntur, nomen retinuerunt.

7. Henricus Valesius V. C. in Annotatione ad hunc de Ignatio locum, ait se nescire unde hæc hauserit Socrates. „ Constat enim, inquit, primos omnium „ Flavianum ac Diodorum, regnante Constantio, psallentium choros Antiochiæ „ bifariam divisisse, & psalmos Davidicos alternis canendos eis tradidisse: eamque „ rem primùm Antiochiæ institutam, postea ad reliquas totius orbis ecclesias dimanasse, testante Theodorito in lib. 2. Historiæ cap. 24. & ante illum Theodoro Mopsuesteno. Immo eam psalmodiæ speciem jam ante Flavianum atque Diodorum à Syris fuisse usurpatam Valesius colligit ex Theodori Mopsuesteni fragmento, quod refert Nicetas in thesauro orthodoxæ Fidei, lib. 5. cap. 30. Quidquid sit de auctore, alternum cantum tempore Gregorii Nazianzeni in monasteriis utriusque sexus jam receptissimum fuisse manifestum est ex iambico ejus carmine de virtute sub finem; idque omnibus notissimum esse dicit. Eorum chorum angelicum vocat, *qui nunc simul, nunc vicibus alternis canit.*

Σύμφωνον, ἀντίφωνον ἀγγέλων στάσιν.

Itaque saltem indè constat, uno ante Cassianum sæculo hunc alternis canendi ritum apud Orientales inoleviſſe: qui sensim indè manavit ad Occidentales. Lege eruditissimum Thomassinum in lib. 1. Disciplinæ ecclesiasticæ capp. 34. & 35.

8. Quinam psallendi modus Romæ per ea tempora servaretur, non facile est definire. Si certa & explorata esset vetusti illius apud Spelmannum auctoris sententia, nempe sancti Benedicti Cursum à Romano parum discrepasse; obvia esset de Romano conjectura, cùm Benedictinum in regula nostra expressum habeamus. At Romanum, saltem in aliquibus, ab eo diversum fuisse hinc colligitur, quod sanctus Benedictus ad feriales matutinas laudes *Canticum unumquodque die suo ex Prophetis, sicut psallit Ecclesia Romana*, instituat cap. 13. de aliis etiam id dicturus, si ipsius ritus cum Romano penitus convenisset: nec sanè reliquisset in Abbatis arbitrio, ut suam psalmodiæ dispositionem mutare posset, si Romanum canonem in omnibus secutus fuisset. Theodemarus Abbas Casinensis, seu Paulus Diaconus ejus nomine, in Epistola ad Carolum M. quæstione pro-

posita, cur sanctus Benedictus nullas in æstate pro nocturnis vigiliis lectiones præcipiat, hanc affert causam: quia *necdum eo tempore in Romana ecclesia, sicut nunc leguntur, sacras Scripturas legi mos fuerit: sed post aliquot tempora hoc institutum, sive à beato Papa Gregorio, sive, ut ab aliis affirmatur, ab Honorio. Qua de re*, addit Theodemarus, *nostri majores instituerunt, ut in hoc sacro nostro cœnobio tres quotidianis diebus æstivo in tempore ex veteri Testamento lectiones legantur, ne à sancta Romana ecclesia discrepare viderentur.*

9. De Theodemari priori sententia, scilicet sacras Scripturas in Romana ecclesia tempore sancti Benedicti lectas non fuisse, legitima dubitandi ratio est. Neque enim veri simile est, aut nullas tunc in divinis officiis lectiones; aut, si aliquæ ex aliis, non etiam ex sacra Scriptura institutas fuisse. Sanè cùm Gelasius Papa I. in Concilio Romano, qui libri legendi, quive non legendi essent definit; id de lectione publica in ecclesiis facienda intelligere videtur. In eo autem Decreto, etsi *gesta sanctorum Martyrum* suscipiuntur; nihilo minùs eorum acta non probantur ad publicam lectionem. *Sed ideo secundum antiquam consuetudinem*, inquit Gelasius, *singulari cautela in sancta Romana ecclesia non leguntur, quia & eorum qui conscripsere, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus aut idiotis superflua, aut minus apta, quàm rei ordo fuerit, scripta esse putantur.* Quidam hoc Decretum Gelasio abjudicant, atque Hormisdæ tribuunt. At Gelasium auctorem præfert vetustissimus codex Palatino-Vaticanus n°. 493. in quo habetur Missale Francorum, scriptum litteris quadratis ante annos fere mille: in cujus fine, teste Thomasio, hoc Decretum habetur sub hoc titulo: *Incipit Decretale sancti Gelasii Papæ urbis Romæ.* Ad hæc inter codices, qui Ludovici Pii principatu ab Ansegiso Abbate Flaviacensi monasterio concessi leguntur in Chronico Fontanellensi, recensetur volumen unum, præter alia *continens* DECRETA GELASII PAPÆ *de libris recipiendis, & non recipiendis.* Itaque nullatenus dubito, quin hæc epistola decretalis Gelasium auctorem habeat. Ceterum prædictum Romanæ ecclesiæ morem, ut Martyrum passiones publicè non legerentur, carpere videtur antiquus auctor, qui acta sanctorum Cantianorum scripsit, prout in consequentibus inter Probationes referentur. *

* *En auctoris istius verba.* Omnia quæ à sanctis gesta sunt vel geruntur, si quis voluerit studiosè perquirere; & sibi, & plurimis ædificationis exhibet fructum. Et sicut arbor fructifera non sine causa probatur terram occupare dum vivit, cùm & ipsa suis pomis ornatur; & omnis qui ex eo fructu perceperit, saginatur. Scribimus ut in gestis invenimus, quid egerint quid locuti fuerint, quid passi sint sancti. Ostenditis vos esse catholicos, qui victorias Christi libenter legitis, libenter auditis. Interrogo vos qui ista inter apochryphas litteras exvolanda censetis; per quos constat canon Scripturarum omnium divinarum? Numquid per eos, qui pro ipso canone occidi magis optaverant, quàm vinci? Quid ergo tenuerunt Martyres? Fidem rectam, quæ sacris voluminibus certo librorum numero continetur. Agunt illis gratias aspices sacratissimi, qui per eorum perseverantiam perseverant. Et ideo volunt eorum gesta conscribi, ut in conspectu Dei & hominum semper laudentur sancti, qui in conspectu incredulorum pro eorum defensione tormenta immania pertulerunt. Nihil præter Scripturas canonicas recipientes, ista studiosè conscripsimus, ostendentes dogma catholicum per catholicos Martyres custoditum. Exemplum posteris damus, ædificationem credentibus tradimus; artem belli Christi militibus demonstramus. Constat eos nolle pugnare si necesse sit, qui nolunt legere pugnatores. Imperent silentium infidelibus, spectent pugiles diabolicos qui athletas Domini spectare contemnunt. Nos divinas virtutes loquimur, scribimus, prædicamus. Prohibeant æmuli, imperent silentium timidi, verberent contemnentes: legentes increpent libenter hæc audientes accusent: gloriosos facient milites vulnera pro Imperatoris laude suscepta, pro cujus amore etiam animas ponere libenter optamus. Triumphorum Christi ac victoriarum labores exercitibus de occultis foris proferimus. Scimus pugnas, quas illi visibiliter passi sint, invisibiliter nobis excitari quotidie, & negligenter pugnantes acrius vulnerari. Ergo ut arma pertractes, adtende bellantes: da mentem studiis, ut hostis incipiat te timere. *Ex ms. codice V. C. Ulrici Obrechti.*

10. Et quidem, ex ejusdem Gelasii Decreto, *actus beati Silvestri, licet ejus qui conscripsit nomen ignoretur, à multis tamen in urbe catholicis legebantur; & pro antiquo usu multæ hæc imitabantur ecclesiæ.* Unde apparet, non in tota Romana ecclesia, sed plurimum in Lateranensi, ejusmodi acta, quæ auctoris nomine destituta erant, lecta haud fuisse. Alia verò, quæ probabiles habebant auctores, sæculo octavo in ecclesia Romana legebantur. Cujus rei testem habemus Hadriani Papæ I. epistolam 3. *Vitæ Patrum sine probabilibus auctoribus minime in ecclesia leguntur. Nam ab orthodoxis titulatæ & suscipiuntur, & leguntur.* Immo etiam tunc Confessorum vitas in ecclesia Romana recitari mos erat, probante Johanne Diacono in Præfatione ad vitam Gregorii Magni, in qua Johannem Papam VIII. sic alloquitur. *Nuper ad vigilias beati Gregorii Romani Pontificis, Anglorum scilicet gentis Apostoli, lectione de Paulino civitatis Nolanæ Præsule consuetudinaliter personante, visus es à venerabilibus Episcopis, divino quodam instinctu commotus, requirere, cur tantus Pontifex, qui multorum Sanctorum vitas texuerat, gestis propriis in propria dumtaxat ecclesia caruisset.*

11. Hinc etiam patet, tractatus Patrum defectu propriarum lectionum in eadem ecclesia receptos fuisse: quorum delectus in arbitrio Episcopi erat tempore Gregorii M. ut constat ex lib. 10. epistola 22. ad Johannem Subdiaconum Ravennatem, in qua non probat, quod Marinianus ejusdem urbis Episcopus *commenta beati Job publicè ad vigilias legi præcepisset. Sed dic ei,* inquit, *ut commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipuè informant. Neque enim volo, dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facilè hominibus innotescere.* Ita Pontifex maximus & modestissimus.

12. Idem Gregorius M. in Synodo Romana statutum edidit, ut ne Diaconi, *quos ad prædicationis eleemosynarumque studium vacare congruebat*, in posterum Cantorum officio fungerentur, dum Cantores ipsi ob vocis suavitatem ad sacri altaris ministerium adhiberentur. *Unde fit plerumque, ut ad sacrum ministerium, dum blanda vox quæritur, quæri congrua vita negligatur; & cantor minister Deum moribus stimulet, cùm populum vocibus delectat. Qua de re præsenti decreto constituo, ut in sede hac sacri altaris ministri cantare non debeant, solumque evangelicæ lectionis officium inter Missarum sollemnia exsolvant: Psalmos verò ac reliquas lectiones censeo per Subdiaconos, vel, si necessitas exigit, per minores Ordines exhiberi.* Hoc decretum refertur in lib. 4 epistola 44. & apud Agobardum de correctione Antiphonarii. Hæc de ritu ecclesiæ Romanæ: cujus normam, qualis postea in divinis officiis obtinuit, ex Gregorii VII. decreto intelligimus.

13. De Ambrosiano seu Mediolanensi psallendi ritu antiquo (nam modò usitatus recentior est,) id tantùm compertum habemus, quod populus, id est uterque sexus, psalmos promiscuè, sed alternis cantaret. Huc facit ipsius Ambrosii expositio in Psalmum I. *Mulieres Apostolus in ecclesia tacere jubet: Psalmum etiam bene clamant. Quantum laboratur in ecclesia, ut fiat silentium cùm lectiones leguntur! Si unus loquitur, obstrepunt universi: cùm Psalmus legitur, ipse sibi effector est silentii: omnes loquuntur, & nullus obstrepit.* Itaque cùm Lector Scripturas recitaret, vix impetrari poterat silentium: cùm verò Psalmus cantaretur, obstrepebat nemo, quoniam omnes cantu occupati erant. Hujusce ritus originem describit sanctus Augustinus in lib. 9. Confessionum cap. 7. *Non longè cœperat Mediolanensis ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare, magno studio fratrum* CONCINENTIUM VOCIBUS *& cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo ampliùs, cùm Justina, Valentiniani Regis pueri mater, hominem*

tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causâ, qua fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in ecclesia, mori parata cum Episcopo servo tuo .... Tunc hymni & psalmi ut canerentur secundum morem orientalium partium, ne populus mæroris tædio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum, multis jam, ac pæne omnibus gregibus tuis & per ceteras orbis partes imitantibus. Idem sanctus Augustinus in ejusdem libri 9. cap. 4. exprimens animi sui affectum, cùm legeret psalmos David, subdit: *Quas tibi voces dabam in psalmis illis & quomodo in te inflammabar ex eis, & accendebar eos recitare, si possem, toto terrarum orbe adversus typhum generis humani! Et tamen* TOTO ORBE CANTANTUR, *& non est qui se abscondat à calore tuo.* Et in capite 6. *Quantum flevi in hymnis & canticis tuis, suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter! Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum: & exæstuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis.* Denique cantum cum suavi vocum modulatione conjunctum fuisse idem testatur in lib. 10. Confessionum cap. 33. Psalmis interserebantur etiam hymni, qui ab auctore *Ambrosiani* dicti sunt. De his omnibus testis est Paulinus in Ambrosii vita. *Hoc in tempore primo antiphonæ*, idest alternus cantus, *hymni, ac vigiliæ in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt.* Et Ambrosius ipse in Hexaëmeron lib. 3. cap. 5. Ecclesiam mari comparat, in qua *responsoriis*, seu alterno cantu, *Psalmorum, cantu virorum, mulierum, virginum, parvulorum, consonans undarum fragor resultat.* Idem hymnorum suorum meminit in Opusculo de Spiritu-sancto, & in epistola 32.

14. Quæ superiùs ex cantu psalmorum Mediolani instituto sibi accidisse narrat Augustinus, ad baptismi ipsius tempus, id est ad annum CCCLXXXVII. referenda sunt. Eumdem ritum in Africam ipse invexit Episcopus. Alternum porro fuisse colligimus ex ejus enarratione in psalmum 26. num. 1. *Voces istæ psalmi, quas audivimus, & ex parte cantavimus*, &c. Tum enarrando psalmum 46. num. 1. *Itaque in hoc psalmo, quem cantamus audivimus, cui cantando respondimus, ea sumus dicturi quæ nostis.* Alii ergo unum versum, alii alium vicissim decantabant: ac deinde post psalmum sæpe expositio ab Episcopo facta subsequebatur. Cantabatur autem à populo stante, ex sermone 3. in psalmum 36. num. 2. *Certene verum est quod cantavi? Certè verum est quod in ecclesia* STANS *tam devotè voce personui*, NUMQUAM VIDI JUSTUM DERELICTUM, &c. Verùm non à populo, sed à Lectore solo quandoque psalmum integrum fuisse cantatum alibi declarat vir sanctus, nempe initio enarrationis in psalmum 138. *Psalmum nobis brevem paraveramus, quem mandaveramus cantari à Lectore: sed ad horam, quantum videtur, perturbatus, alterum pro altero legit. Malumus nos in errore Lectoris sequi voluntatem Dei, quàm nostram in nostro proposito.* Idem non obscurè innuit statim ab exordio enarrationis in psalmum 86. *Psalmus, qui modò cantatus est, brevis est numero verborum, magnus pondere sententiarum. Nam totus lectus est, &c.*

15. Sed dicendum videtur, duobus modis in Africana ecclesiâ psalmos fuisse recitatos, nempe vel cantando ad Deum laudandum: vel alta voce pronuntiando ad psalmum exponendum. Primus modus alternis choris: secundus per solum Lectorem. Hæc lectio in arbitrio exponentis erat, qui quem volebat psalmum, in argumentum suæ concionis assumebat. Cantus verò ille certis aliquando psalmis pro dierum qualitate addictus erat, ut paret ex Augustini enarratione 2. in psalmum 21. num. 28. & ex aliis locis, quæ brevitatis causâ prætermittimus. Postmodum cùm majores in vita Christiana progressus fecisset sanctissimus doc-

tor, illam modulationis suavitatem, quæ tantopere ipsum aliquando affecerat, simplici psalmorum prolationi cum gravitate factæ postponebat. Ita enim loquitur in lib. 10. Confessionum cap. 33. *Sed valde interdum, ut melos omne cantilenarum suavium, quibus Davidicum Psalterium frequentatur ab auribus meis removeri velim, atque ipsius Ecclesiæ: tutiusque mihi videtur, quod de Alexandrino Episcopo Athanasio sæpe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare Lectorem psalmi, ut pronuntianti vicinior esset, quàm canenti.* Alius igitur erat tunc in ecclesia ritus, quando Alexandrinum Augustinus præferebat. Denique in Africa psalmis etiam intermiscebantur certis diebus lectiones, *quæ ita erant annuæ, ut aliæ esse non possent*, ait idem Augustinus initio expositionis in primam Johannis. In Concilio Carthaginensi tertio statuitur canone 47. *Ut præter Scripturas canonicas, nihil in ecclesia legatur sub nomine divinarum Scripturarum.* Quæ clausula non excludit tractatus sanctorum Patrum, nec lectiones Martyrum Passionum, quas legi permittit Concilium Africanum, *cùm anniversarii dies eorum celebrantur.* Cautè verò ac religiosè à Patribus Synodi Milevitanæ sub Innocentio I. decretum est canone 12. ut nullæ preces dicantur in ecclesia, *nisi quæ à prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in Synodo fuerint: ne fortè aliquid contra Fidem, vel per ignorantiam, vel per minus studium sit compositum.*

16. Ab Africa non tam disparata erat Hispania locorum intervallo, quàm psallendi ritu, qualis in Mozarabico nunc Breviario exhibetur. Nam cùm in Africa, sicut & in toto orbe, psalmi tam in nocturnis, quàm in diurnis Fidelium conventibus canerentur, ita ut *primus, medius & novissimus esset David*, teste Chrysostomo: apud Mozarabes, saltem recentiores, non ita: utpote qui nec in vigiliis, nec in vesperis ullum psalmum præscribunt. In omnibus autem, præter Completorium, officiis hic ordo servatur. Primo *Kyrie eleison* præmisso, secretò recitant orationem Dominicam cum salutatione angelica: statimque inchoant officium ab his verbis, *In nomine Domini nostri J. C. lumen cum pace*, ad quæ respondetur, *Deo gratias.* Nocturnæ preces brevissimæ constant quibusdam antiphonis & responsoriis, quæ *Laus & Sonus appellantur*; item hymno & Cantico, quod aliud est à Cantico Zachariæ, præterquam in festo Præcursoris: sicuti Canticum beatæ Mariæ in vesperis numquam dicitur, præterquam in festis beatæ Mariæ. In aliis horis canonicis quidam psalmi recitantur, adjectis etiam Laude, Sono, & antiphonis. Officia nocturna & vespertina claudit oratio Dominica, quæ elata voce recitatur, populo ad singulas petitiones respondente *Amen*, præterquam ad *Panem nostrum* &c. Ubi respondetur: *Quia Deus es*, ut in Missa. In fine, *In nomine Domini nostri J. C. perficiamus cum pace.* Ad quod respondet populus, *Deo gratias.* Plura de officio Mozarabum qui volet, legat tomum postremum Bibliothecæ Patrum defectu Breviarii Mozarabici, cujus rara sunt exemplaria, aut Cardinalis Bonæ librum secundum de divina psalmodia cap. 18. ubi ait, hoc officium adhuc vigere ac servari Toleti in quinque parœciis, & in Sacello Francisci Ximenez Cardinalis, itemque Salmanticæ in Sacello Doctoris Talabricensis, quod est in claustro majoris ecclesiæ.

17. Hoc Breviarium in editione Cardinalis Ximenez inscribitur, *Officium Gothicum sive mixtum secundùm Regulam beati Isidori.* Sed vereor ut ejusmodi ritus, qualis in illo Breviario descriptus est, ita antiquus sit, ut ad Isidori tempora possit referri. Constat siquidem ex ejus regulæ cap. 7. psalmos in omni synaxi recitatos fuisse. In vespertinis enim officiis primo *Lucernarium*, idest precatio ad accendendas lucernas: *deinde Psalmi duo, responsorium unum;*

Laudes, hymnus atque oratio dicenda est. In nocturnis autem Vigiliis primùm *tres Psalmi canonici recitandi sunt : deinde tres Missæ Psalmorum, quarta Canticorum, quinta Matutinorum officiorum.* Quid sit hoc loco *Missa*, obscurum est. Hoc vocabulum aliquando lectionem, aliquando verò Collectam seu orationem, nonnumquam dimissionem significat. Menardus hunc locum de Collecta rectè interpretatur. *In Dominicis verò diebus, vel festivitatibus Martyrum, sollemnitatis causa singulæ superaddantur Missæ. Verùm in Vigiliis recitandi aderit usus: in Matutinis canendi psallendique consuetudo. Lectiones autem ex veteri & novo Testamento tempore officii quotidianis diebus recitentur : Sabbato autem & Dominico ex novo tantum pronuntientur.* Hæc omnia longè discrepant à vulgato Breviario Mozarabum, in quo Psalmi nulli, nullæ lectiones ad vigilias nocturnas. Isidorus ex reliquis Officiis, præter Vesperas, Completorium, Vigilias nocturnas, & matutinas Laudes, recenset tantùm Tertiam, Sextam, & Nonam, omissa Primæ, nedum *Auroræ* officio : quod *Auroræ* officium ante Primam in Breviario Mozarabico singulare præscribitur. Atqui in his diurnis officiis Isidorus tres dumtaxat Psalmos assignat, responsorium unum, lectiones ex veteri novoque Testamento duas, deinde Laudes, hymnum, atque orationem : quæ omnia cum Mozarabico ritu hodierno non conveniunt. Ceterum Isidori tempore hæc apud Hispanos disciplina erat, ut *quando psallitur*, ait, *psallatur ab omnibus: cùm oratur, oretur ab omnibus : cùm lectio legitur, facto silentio æque audiatur à cunctis*, in lib. 1. de ecclesiasticis officiis cap. 10.

18. Fructuosus in Regulæ primæ cap. 2. ab Isidoro in nonnullis, sed in pluribus à Mozarabico ritu differt. In hoc autem cum Isidoro convenit quod Psalmos in nocturnis vigiliis præscribit, sed plures quàm Isidorus : ternos verò in diurnis, ut ille, officiis. Id peculiare, quod Primam & Duodecimam assignat, quas ille prætermittit ; & Duodecimam quidem à Vespera distinguit, cùm Horæ canonicæ ab eo recensentur hoc modo : *Tertia, Sexta, Nona, Duodecima videlicet, atque Vespera.* Concilium verò Emeritense canone 2. Vesperarum Officium ad modum aliarum ecclesiarum, scilicet Mozarabum ; earumque tres partes, *Lucernarium, Vespertinum & Sonum* distinguit. *Sicut in Fide sancta*, inquiunt Patres, *nostra est unanimitas, ita pro sancto Dei Officio debet esse intentio* (fortè *consensio*) *summa. Oportet igitur, ut sicut in aliis ecclesiis vespertino tempore, post lumen oblatum, priùs dicitur Vespertinum, quàm Sonum in diebus festis ; ita & à nobis custodiatur in nostris ecclesiis.* Beatus Abbas in lib. 1. adversus Elipandum, de Officio apud Hispanos ante sæculum nonum usitato hæc habet. *Si in vespertinis lucernarium ante altare obtulerit, non potest aliter offerri nisi dixerit :* IN NOMINI DOMINI NOSTRI JESU-CHRISTI LUMEN CUM PACE. *Si etiam completo officio, non potest egredi sine hac solutione, nisi priùs dixerit :* IN NOMINE DOMINE NOSTRI JESU-CHRISTI EAMUS CUM PACE. *Sic in vespertinis, sic in matutinis, sic omnibus horis, quibus necessaria officia vel canonica in Ecclesia peraguntur.* Et hæc quidem hactenus dicuntur in Officio Mozarabum, quod in aliis multum recedit à Regulis Isidori & Fructuosi.

19. Dicat forsan aliquis, in his Regulis monasticos ritus præscriptos fuisse, non communem, qualis in Hispanicis ecclesiis observabatur. Confirmatur id ex Concilii Bracarensis primi canone 1. relectionum, ubi decernitur, *ut unus atque idem psallendi ordo in matutinis vel vespertinis officiis teneatur : & non diversæ ac privatæ, neque monasteriorum consuetudines cum ecclesiastica sint permixtæ.* Verùm haud quaquam veri simile est, Isidorum, qui tantopere pro ritu Mozarabico laboravit, ut ejus auctor habeatur : non, inquam, veri simile est, in monasteriis

feriis ab ipso præscriptum fuisse ritum tam diversum ab eo, qui in aliis ecclesiis eodem auctore fuisset institutus: maximè cùm in hoc antiqui Patres semper conspiraverint, ut in divinis officiis uniformis, saltem in unaquaque provincia, ritus observaretur. Certè in Concilio IV. Toletano canone 2. statutum est, *ut unus ordo orandi atque psallendi per omnem Hispaniam & Galliam conservetur, unus modus in Missarum sollemnitatibus, unus in vespertinis matutinisque officiis.* Atqui in Gallia etiam Narbonensi Psalmos semper ad vigilias nocturnas recitatos fuisse non dubito: tametsi fateor nullam hujus rei fieri mentionem in Conciliis Agathensi & Narbonensi: in quibus de vigiliis nocturnis signanter non agitur.

§. II.

Psalmodiæ origo & progressus in Gallicanis ecclesiis, Lugdunensi, Arelatensi, Viennensi, & Massiliensi, ubi de Psalterio Gallicano.

20. IN ecclesiasticis ritibus investigandis passim comprobatum experimur effatum Concilii sexti Toletani in canone 6. nempe *longinquitate sæpe fieri temporis, ut non pateat ratio originis.* Id modò probavimus exemplo Cursuum ecclesiasticorum, quorum obscura primordia in Ecclesia universa, nec magis nota in singulis ecclesiis, nedum in Gallicana: quod in præsens investigare aggredimur.

21. In primis Galli antiquitus peculiari Psalterii versione usi sunt, scilicet ea, quæ à sancto Hieronymo emendata est. Audiendus hac de re Walafridus Strabo de rebus ecclesiasticis cap. 25. *Psalmos autem cùm secundùm* LXX. *Interpretes Romani adhuc habeant; Galli & Germanorum aliqui secundùm emendationem, quam Hieronymus pater de* LXX. *editione composuit, Psalterium cantant: quam Gregorius Turonensis Episcopus à partibus Romanis mutuatam, in Galliarum dicitur ecclesias transtulisse.* De re ipsa eadem est Bernonis Augiensis Abbatis sententia: de tempore verò, quo hæc versio à Gallis recepta est, hic cum Walafrido non consentit. Bernonis verba eo lubentius refero, quod accepta sint ex ejus epistola inedita ad Meginfridum & Bennonem, ubi de Hieronymo agens: *Inter cetera,* inquit, *ex emendata* LXX. *Interpretum translatione Psalterium ex græco in latinum vertit, illudque cantandum omnibus Galliæ ac quibusdam Germaniæ ecclesiis tradidit. Et ob hoc* GALLICANUM PSALTERIUM *appellavit, Romanis adhuc ex corrupta vulgata editione Psalterium canentibus: ex qua Romani cantum composuerunt, nobisque usum cantandi contradiderunt. Unde accidit quod verba, quæ in diurnis vel in nocturnis officiis canendi more modulantur, intermisceantur, & confusè nostris Psalmis inserantur: ut à minus peritis haud facilè possit discerni, quid nostræ, vel Romanæ conveniat editioni. Quod pius Pater ac peritus Magister intuens, tres editiones in uno volumine composuit; & Gallicanum Psalterium, quod nos canimus, ordinavit in una columna, in altera Romanum, in tertia Hebræum.* Hactenus Berno in epistola ms. quibus in verbis duo notanda sunt.

22. Unum est, versionem illam Gallicanis ac quibusdam Germanicis ecclesiis ab ipso Hieronymo contraditam fuisse in sententia Bernonis: cùm Walafridus eam à Gregorio Episcopo Turonensi in Gallias invectam tradat. Verùm post Gregorii tempus id factum videtur, certè post Hieronymi ætatem. Hujus rei argumenta nobis suppeditat Gregorius ipse in Historia sua, ubi non uno in loco Psalmorum versiculos refert ex alia versione, quàm Gallicana. Duos tantùm insigniores proferre juvat. Unus locus est in lib. 5. cap. 14. ubi versus 18 & 19.

Psalmi 72. adducit in hunc modum. *Verumtamen propter dolositatem posuisti eis mala; dejecisti eos dum allevarentur. Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt; perierunt propter iniquitates suas.* Alter locus est in ejusdem Historiæ lib. 6. cap. 5. ubi hemistichium versus noni ex Psalmo 95. ita habet: *Dominus regnavit à ligno.* Quæ duo loca aliter leguntur in versione Vulgata seu Gallicana: magisque conveniunt cum versione Romana, in qua præmissum hemistichium totidem verbis jacet: versus autem 18. Psalmi 72. hoc modo: *Verumtamen propter dolos disposuisti eis mala.* Eadem fere lectio utrobique in argenteo codice nostro in purpureis membranis exarato, id est in illo Psalterio, quod sancti Germani Parisiorum Episcopi fuisse creditur. Prioris enim loci hæc lectio est in illo codice: *Verumtamen propter dolositatem posuisti illis mala.* Varietas in his verbis, *perierunt propter injustiam suam.* Posterioris autem loci eadem prorsus lectio est in codice Germanensi. Eadem versione usus est Fortunatus, teste ejus hymno de Cruce. Ex quo intelligimus, eo tempore, quo Gregorius Turonensis Antistes Historiam suam scribebat, Psalterium ab Hieronymo emendatum, quod *Gallicanum* vocatur, nondum receptum in Gallia fuisse. Medio itaque Gregorium inter & Walafridum intervallo admissum est, fortasse operâ sancti Bonifacii Moguntini Pontificis, qui illud Gallicanis, Germanicisque ecclesiis tradiderit.

23. Alterum in Bernonis verbis observandum illud est, nempe Romanos ejus tempore, id est medio sæculo undecimo, suæ versioni adhæsisse, qua ex versione antiphonæ, quæ in cantu Romano adhibentur, excerptæ sint. At qui hoc Romanum Psalterium usui fuit in Urbis ecclesiis ad Pontificatum Pii V. cujus jussu ubique recepta est Vulgata seu Gallicana editio, præterquam in una Romæ Vaticana ecclesia, & extra Urbem in Mediolanensi: quæ utraque antiquum suum Psalterium retinent, uti etiam ecclesia sancti Marci apud Venetias. Denique ille antiphonarum Romanarum usus ex Romana ecclesia in Gallicanam invectus est per Pippinum: cui Paulus Papa *Antiphonale & Responsale* ex Urbe direxit.

24. His de Psalterio Gallicano præmissis, jam disquirendum est, quo ordine, quibusve modis, publicarum in Gallicanis ecclesiis precum institutio facta sit, quave ratione processerit. Si ab exordio receptæ Religionis hic ritus admissus esset; Lugdunensis ecclesia primas sibi hac in re, ut in ipsa Religione, vindicaret. Sed etsi in publicis Fidelium conventibus jam inde ab Ecclesiæ nascentis exordio Psalmi, aliæque preces recitatæ sint; tamen longè alia erat eo tempore, quàm subsequenti disciplina. Neque enim cantus in usu tunc erat, nec certa psalmorum aut lectionum dispositio. *Primitiva* quippe *Ecclesia ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret resonare* psallentem, ita ut pronuntianti vicinior esset quàm canenti*, ait Rabanus in lib. 2. de institutione Clericorum cap. 48. Idem subdit, quod ex Isidoro accepit: *Propter carnales autem in Ecclesia, non propter spirituales, consuetudo cantandi est instituta: ut quia verbis non compunguntur, suavitate modulaminis moveantur.* Parum itaque veri simile est id, quod scribit vetus auctor apud Spelmannum, Photinum Lugdunensem, & Trophimum Arelatensem Episcopos auctores fuisse, ut Cursus Asiaticus in suis ecclesiis institueretur. Aliò proinde ejus rei origo quærenda est.

* V. Augustin. supra pag 511.

25. De Lugdunensis ecclesiæ Cursu nihil antiquius occurrit, quàm quod legitur in Collatione Episcoporum, anno undequingentesimo habita coram Gundobado Burgundiæ Rege adversus Arianos. Designata à Rege Collatio ad diem festum sancti Justi. In vigilia ipsius sollemnitatis, Episcopi decreverunt ad ejus sepulcrum pernoctare, ut futuræ Collationis successum Deo commendarent. *Evenit autem ut ea nocte, cùm Lector* SECUNDUM MOREM *inciperet lectionem à*

Moyse, incidit in illa verba Domini: SED EGO INDURABO COR EJUS, *&c. Deinde cum post Psalmos decantatos recitaret ex Prophetis, occurrerunt verba Domini ad Esaïam dicentis:* VADE, ET DICES POPULO HUIC: AUDITE AUDIENTES, &c. *Cumque adhuc Psalmi fuissent decantati, & legeret ex Evangelio; incidit in verba, quibus Salvator exprobrat Judæis incredulitatem:* VÆ TIBI CORAZAIM, &c. *Deniquecùm lectio fieret ex Apostolo, pronuntiata sunt verba illa:* AN DIVITIAS BONITATIS EJUS, &c. *Quod cum ab omnibus Episcopis observatum fuisset; cognoverunt lectiones illas sic occurrisse volente Domino, ut scirent induratum esse cor Regis.* Ex hoc insigni loco quinque discimus de antiqua psallendi apud Lugdunenses disciplina. Primum, in vigiliis nocturnis quatuor lectionum genera facta fuisse, nimirum ex Heptateucho, ex Prophetis, ex Evangelio, & ex Apostolo. Deinde lectiones illas fortuito in illum diem incidisse: fortè quod Pentateuchum & sequentes libri, tum Prophetæ, Evangelia, & Pauli epistolæ consequenter legerentur; & in sequenti Officio inde lectio inciperet, ubi in superiori desiisset. Tertium, nocturnas vigilias à lectione incœpisse. Quartum verò, lectionibus Psalmorum cantum fuisse interpositum. Quintum denique, nullas de passione sancti Justi lectiones factas. Quod quam ob rem observemus, ex consequentibus intelligetur.

26. Ab eo tempore ad sæculum nonum nihil de Cursu Lugdunensi reperio in vetustis monumentis, præter id, quod nobis suggerit Agobardus ejus urbis Antistes in libro de divina Psalmodia, itemque in aliis libris de correctione Antiphonarii, & contra Amalarium. In primo ex his tribus libris asserit vindicatque usum ecclesiæ Lugdunensis, quæ nulla Cantica, nisi ex Psalmis, nullos hymnos à Poëtis scriptos, nullas præterquàm ex sacra Scriptura lectiones in Dei laudibus tunc admittebat. *Sed & reverenda Concilia Patrum*, inquit, *decernunt, nequaquam plebeios psalmos in Ecclesia decantandos; & nihil poëticè compositum in divinis laudibus usurpandum.* Hic locus respicit canonem duodecimum Concilii primi Bracarensis, quo decernitur, *ut extra Psalmos, vel canonicarum Scripturarum novi & veteris Testamenti, nihil poëticè compositum in Ecclesia psallatur, sicut & sancti præcipiunt canones:* nempe Concilii Laodiceni, cujus canon 59. *plebeios psalmos* in Ecclesia cani vetat, nec alios libros *præter Canonem* legi. Alia fuit disciplina Concilii IV. Toletani in canone 12. alia etiam quorumdam Galliæ Conciliorum, ut Agathensis canone 30. & Turonensis canone 23, ubi hymni & quidem Ambrosiani, ad ecclesiastica officia probantur, immo & aliorum auctorum, *qui digni sunt formâ cantari.* Agobardus addit, cuivis contra sentienti sufficere debere, quod *sicut in diebus ad Missas non nisi divina generaliter eloquia decantantur: ita & in noctibus ad sacras Deo vigilias exhibendas ea procul dubio lex debeat observari.* Idem probat in sequenti libro de correctione Antiphonarii, ubi hæc verba: *Non ergo cujuscumque figmentis, sed Spiritus sancti eloquiis majestas divina laudanda est.* Et paullo pòst laudat quosdam *religiosos viros, qui subjectis sibi fratribus præceptum tale dederunt*, ut *nullus præsumat responsoria, aut antiphonas, quæ solent aliqui composito sono pro libitu, non ex canonica Scriptura assumta canere, in congregatione ista vel meditari vel dicere:* quæ verba sunt sanctorum Pauli & Stephani in Regulæ suæ cap. 14. Demum ita concludit Agobardus. *Quapropter auxiliante Dei gratia, omni studio pietatis instandum atque observandum est, ut sicut ad celebranda Missarum sollemnia habet Ecclesia librum Mysteriorum fide purissima, & concinna brevitate digestum; habet & librum lectionum, ex divinis libris congrua ratione collectum: ita etiam & hunc tertium Officialem libellum, id est Antiphonarium habeamus omnibus humanis figmentis & mendaciis expurgatum, & per totum anni circu-*

lum ex purissimis sanctæ Scripturæ verbis sufficientissimè ordinatum : quatinùs in sacris officiis peragendis . . . una à nobis atque eadem custodiatur forma orationum, forma lectionum, & forma ecclesiasticarum modulationum.

27. Hunc ritum in aliquibus etiam nunc retinet ecclesia Lugdunensis : sed in plerisque, maximè in Psalmorum distributione, cum Romana convenit. Nullos hymnos habet, nisi ad Completorium : lectiones ex actis Sanctorum admittit.

28. Eumdem ferme ritum servat ecclesia Viennensis quæ nullos pariter hymnos canit, nisi ad Completorium varios pro variis festis. In officio pro mortuis Vesperas collocat post Laudes. Unde in sollemni anniversario omnium defunctorum vesperas differt in diem secundam Novembris. Et quidem hoc ordine præscribuntur in vetusto Ordine Romano ms. In actis sancti Clari Abbatis, qui sæculo septimo floruit, recensentur utriusque sexus monasteria duodecim, in quibus numerosus chorus assiduas Deo laudes persolvebat. De cathedrali sancti Mauricii, aliisque ejusdem urbis ecclesiis hæc subdit auctor. *Porro in Domo majori sanctorum Martyrum apostolicam vitam tenentes, in unumque viventes plurimi clerici erant : ita ut turmis dispositis, officiorum ministeria peragerent. Apud sanctum Severum quoque cœtus clericorum venerabilis. Alia quoque venerabilia Sanctorum in unum conversantium habitacula ad sexaginta, sub cura Pontificis degentia, in Viennensi diœcesi satis ordinabiliter sita erant. Sic tunc temporis ad gloriam omnipotentis Dei Viennensis ecclesia florebat.* Ad hæc sacra loca, quæ Viennæ illis temporibus erant, pertinere videtur Aviti sanctissimi ejus Episcopi fragmentum V. *Noverunt siquidem sceptra sæculi nostri, in quo sit virtus temporis sui : quorum inexpugnabiliter, rectè ut confidimus, plus hæc Basilicis, quàm propugnaculis urbs munitur. Cingitur undique sacrarum ædium tutamine dives accessus ; & ad portarum, quamvis patentium, limina tutiora, nisi sanctis janitoribus, non venitur. Desistat hinc plane nutu superno usus armorum.* In his porro sanctis locis psallendi ritum viguisse colligitur ex his septimi fragmenti verbis. *Gallia nostra florescat. Orbis desideret quod locus invexit. Incipiatur hodie exustioni æternitas, dignitas regioni. Laudantibus in præsenti sæculo Deum, laudaturis pariter in futuro, renovet magis obitus, quàm terminet actionem &c.* Idem in fragmento VI. meminit *lectæ passionis* sanctorum Agaunensium in eorum festivitate : quod *ex consuetudinis debito* factum dicit.

29. Quod sancto Trophimo Arelatensium primo Episcopo tribuit vetus auctor apud Spelmannum, non adeo antiquum videtur institutum. Apud Sidonium Apollinarem in lib. 4. epistola 11. Claudianus monachus, Mamerti Viennensis Episcopi germanus & Vicarius, laudatur, quod Psalmos præcinuerit, & lectiones per annum ordinaverit.

Psalmorum hic modulator & phonascus,
Ante altaria, fratre gratulante,
Instructas docuit sonare classes.
Hic sollemnibus annuis paravit,
Quæ quo tempore lecta convenirent.

Secundùm Claudianum, divini in illa ecclesia officii amplificator censendus est sanctus Cæsarius Episcopus, teste Cypriano Episcopo Tolonensi in libro primo de ejus vita : sic enim legitur num. 10. *De profectibus itaque cunctorum sollicitus & providus Pastor statim instituit, ut quotidie Tertiæ, Sextæque, & Nonæ opus in sancti Stephani basilica clerici cum hymnis cantarent : ut si quis fortè sæcularium vel pœnitentium sanctum opus exsequi ambiret, absque excusatione aliqua quotidiano in-*

teresse posset Officio. Et num. sequenti. *Adjecit etiam atque compulit, ut laïcorum popularitas, Psalmos & hymnos pararet, altaque & modulata voce, instar clericorum, alii græcè, alii latinè, prosas antiphonasque cantarent: ut non haberent spatium in ecclesia fabulis occupari.* Nimirum non solum latini sermonis homines ibi erant, sed etiam græci propter coloniam Phocensem, quæ Massiliam immigraverat. Neque verò per id tempus Latina lingua in Galliis ita familiaris erat, ut quivis eam absque præceptore intelligerent. Testem huc appello Gregorium, Galliæ nostræ scriptorem insignem, qui in cap. 12. de vitis Patrum agens de Brachione Abbate, qui *cùm esset adhuc laïcus* (sic legendum ex mſ.) *in nocte bis aut ter de stratu suo consurgens, terræ prostratus orationem fundebat ad Dominum; nesciebat tamen,* ait, *quid caneret, quia litteras ignorabat,* id est linguam latinam.

30. Redeo ad Cæsarium, qui de instituta psallendi disciplina animi sui lætitiam sic effundit in sermone 288. Appendicis novæ Augustinianæ. *Gaudium, quod mihi Dominus de vestra sancta & fideli devotione concessit, verbis non prævaleo explicare. Plures enim erant anni, quod pro hac re æstuabat anima mea, & tota cordis intentione desiderabam, ut istam psallendi consuetudinem vobis pius Dominus inspiraret. Unde benedico Dominum meum, & quantas possum jugiter gratias ago, qui dignatus est implere desiderium meum. Cùm enim vos ego ita psallere desiderarem, quo modo in aliis vicinis civitatibus psallebatur; taliter Deus præparavit animum vestrum, ut hoc etiam melius, Domino adjuvante; compleatis.* Ad hæc in sermone 140. *Et ideo rogo vos, fratres carissimi, ad Vigilias matutinas surgite: ad Tertiam, ad Sextam, ad Nonam ante omnia convenite. Nullus se à sancto opere subtrahat, nisi quem infirmitas, aut publica utilitas, aut fortè certa & grandis necessitas tenuerit occupatum. Nec solum vobis sufficiat, quod in ecclesia divinas lectiones auditis: sed etiam in domibus vestris aut ipsi legite, aut alios legentes requirite, & libenter audite.* Ita Cæsarius ad laïcos homines civitatis Arelatensis: qui *frequenter etiam ad Matutinos & Lucernarium propter advenientes recitabat homilias,* ex Cypriano Episcopo Tolonensi in ejus vita num. 4. *ut nullus esset qui se de ignorantia excusaret.* In his *vigiliis matutinis* non solùm Scripturas sacras, sed etiam Passiones Martyrum lectas fuisse ex eodem Cæsario intelligimus in sermone 300. Appendicis novæ Augustinianæ. *Ante aliquot dies propter eos, qui aut pedes dolent, aut aliqua corporis inæqualitate laborant, paterna pietate sollicitus consilium dedi, & quodam modo supplicavi, ut quando aut Passiones prolixæ, aut certe aliquæ lectiones longiores leguntur; qui stare non possunt, humiliter & cum silentio sedentes, attentis auribus audiant quæ leguntur. Nunc verò aliquæ de filiabus nostris putant, quod hoc aut omnes, aut certè plures quæ sanæ sunt corpore, frequenter debent facere. Nam ubi verbum Dei cœperit recitari, quasi in lectulis suis, ita jacere volunt* &c.

31. Ex his colligimus primo, publicarum precum institutionem non minùs in gratiam populi, quàm Cleri factam fuisse. Deinde lectionum tempore Fideles stetisse in pedes, exceptis infirmis. Ad hæc nullam hîc de Primæ officio fieri mentionem, sicut nec etiam in constitutione Injuriosi Episcopi Turonensis, de qua inferiùs. Postremo hanc psallendi normam in vicinis ecclesiis, antequam in Arelatensi, fuisse institutam.

32. Non multum distat Arelate Massilia, ubi medio sæculo quinto versatus est Cassianus. Is duobus in locis Cursus Gallicani meminit, & primo quidem in lib. 2. Institutionum cap. 8. *Illud etiam quod in hac provincia vidimus, ut uno cantante, in clausula Psalmi omnes adstantes concinant cum clamore,* GLORIA PATRI ET FILIO ET SPIRITUI-SANCTO; *nusquam per omnem Orientem audivimus, sed cum omnium silentio ab eo qui cantat finito psalmo, orationem succ-*

dere : hac verò glorificatione Trinitatis tantummodo solere antiphonas terminari, id est, si bene interpretor, cantum alternum. Nam hunc *antiphonæ* nomine apud antiquiores auctores intelligi superius vidimus. Alter locus est in lib. 3. cap. 4. ubi duo nos docet Cassianus. Primum, Matutinam sollemnitatem, id est Laudes, *expletis nocturnis Psalmis & orationibus, post modicum temporis intervallum*, in Galliæ monasteriis fuisse celebratam : quod etiam in Regula sua præcipit sanctus Benedictus ; atque de Emeritensi ecclesia hiemis tempore in more fuisse tradit Paulus Diaconus in lib. de Patribus Emeritensibus cap. 1. Secundum est, alteram *Matutinam sollemnitatem*, quod Primæ officium est, *in occiduis vel maximè regionibus* observatam. Et tamen Cæsarius, ut modò vidimus, Cassiano inferior ætate, nullam Primæ facit mentionem : sed tamen in appendice Regulæ suæ eam diebus Dominicis ac festis præscribit, ut postea videbimus.

33. Non prætermittendus hoc loco Museus, seu (ut pervetustus codex præfert) Maseus, qui *hortatu sancti Venerii Episcopi* Massiliensis *excerpsit ex sanctis Scripturis lectiones, totius anni festivis aptas diebus, responsoria etiam & Psalmorum capitula, temporibus & lectionibus congruentia : quod opus tam necessarium à Lectore in Ecclesia comprobatur, ut expeditum & sollicitudinem tollat, & moram ; plebique ingerat scientiam, & celebritati decorem.* Hæc ex Gennadii cap. 79. ubi observa lectiones ad dies tantùm festivos designari, non ad feriales.

34. Qua ratione ordinata fuerint Massiliæ divina officia, non liquet : at de Arelatensi ritu conjectare possumus ex Regulis Cæsarii & Aureliani, qui longè diversum à Lugdunensi modum præscribunt. Ambo verò duos tantum *Nocturnos* passim in Vigiliis nocturnis assignant, & lectiones uterque *Missas* appellant. Et *tria* quidem *folia* ad unamquamque exigit Cæsarius ; *tres aut quatuor paginas* pro mensura libri Aurelianus : qui lectiones *de Passionibus Martyrum* in eorum festis præscribit, ut permittit tertium Concilium Carthaginense. Ad hæc Cæsarius & Aurelianus in matutinis Laudibus canticum *Magnificat*, & hymnum *Gloria in excelsis* pro diebus Paschalibus præcipiunt, itemque pro singulis Dominicis & majoribus festivitatibus. Ab eodem Cæsario conditi sunt canones Concilii secundi Vasensis, cujus canone 3. statuitur, ut KYRIE ELEISON *ad Matutinos, & ad Missas, & ad Vesperam frequentetur.* Eam ob rem Aureliani Regula id aliquando *ter*, alquando etiam *duodecies* repeti jubet. Ejusdem Concilii canon 5. decernit, *ut in omnibus clausulis Psalmorum post* GLORIA *dicatur* SICUT ERAT *in universis* ejus provinciæ *ecclesiis.*

35. Præter ea Ferreolus Ucetiensis Antistes in Regulæ suæ cap. 18. *Gesta Martyrum*, inquit, *id est Passiones sanctorum Fidelium, quæ quorumdam compaginata studio & sermone digesta sunt, tempore quo nobis diem migrationis eorum anni meta cursus sui legibus repræsentat, recenseri in Oratorio audientibus cunctis omnino decernimus :* quod etiam de Viennensi & Arelatensi ecclesiis superiùs observavimus. Denique Faustus ex monacho Lerinensi Episcopus Regiensis, teste Sidonio in lib. 9. epist. 3. fuit *precum peritus insulanarum, quas de palæstra eremitidis & de senatu Lerinensium cellulanorum, in urbem quoque* suam *transtulit, nihil ab Abbate mutatus per Sacerdotem.* His omnibus adjungere par est Metropoles Narbonensem, Burdegalensem, & Bituricensem : quarum Episcopi in Concilio Agathensi anni DVI. canone 30. sancierunt, ut idem Ordo in divinis officiis ubique servaretur : quem canonem integrum in consequentibus referemus. Ad hæc Gregorius in Historiæ lib. 1. cap. 29. tradit, apud Biturigas; à primis acceptæ Fidei temporibus, clericos ordinatos fuisse, qui *ritum psallendi susceperunt.*

36. Hæc fere sunt quæ de Lugdunensi, Viennensi, Arelatensi, aliisque vici-

nis ecclesiis nobis observanda occurrerunt : ex quibus intelligimus, primo quidem Psalmos ab uno Lectore aliquando fuisse recitatos, testante Cassiano, & post finem singulorum versiculorum *Gloria Patri* ab omnibus cantatum : deinde verò eam psalmodiæ disciplinam successisse, ut omnes canerent : quod Cæsarius Arelate vicinarum Ecclesiarum exemplo instituit. Nunc ad alias ecclesias progrediamur.

§. III.

De origine & propagatione divinorum Officiorum in Lugdunensi secunda, tertia, & quarta, & in utraque Belgica.

37. PSALMODIÆ antiquitatem in secunda Lugdunensi, id est in Rotomagensi ecclesia, nullum illustrius commendat testimonium, quàm Paulini epistola ad Victricium ejus urbis Episcopum. *Denique nunc Rotomagum, & vicinis ante regionibus tenui nomine pervulgatum, in longinquis etiam provinciis nominari venerabiliter audimus; & inter urbes sacratis locis nobiles cum divina laude numerari. Haud immeritò : cum totam illic, qualis in Oriente memoratur, Hierusales faciem, Apostolorum quoque præsentiam meritum tuæ sanctitatis adduxerit : qui peregrinam memoriis suis urbem, affectu sanctorum spirituum, & effectu operum divinorum, sedibus suis comparant, qui in te ipso aptissimum sibi diversorium repererunt . . . Ubi* QUOTIDIANO SAPIENTER PSALLENTIUM *per frequentes ecclesias & monasteria secreta* CONCENTU, *castissimis ovium tuarum & cordibus delectantur & vocibus*, scilicet amici Dei. Erat ergo jam tunc, id est sub finem sæculi quarti, in illa civitate *quotidianus psallentium concentus*, non modò in monasteriis, sed etiam in aliis ecclesiis, exemplo monachorum, quos huic institutioni exemplum præbuisse facile esset demonstrare.

38. De ecclesia Turonensi, quæ tertia est Lugdunensis, id memoriæ prodidit Gregorius sub finem Historiæ suæ, Injuriosum Episcopum ibidem instituisse *Tertiam & Sextam* in illa ecclesia *quod modò*, subdit, *in Dei nomine perseverat.* Hæc sub annum DXXX. paullò pòst, id est anno DLXVII, Concilium Turonense secundum ordinem psallendi præscripsit, qui tam *in ipsa Basilica sancta* beati Martini, *quàm* in aliis *ecclesiis* servaretur. Hujus rei gratiâ conditus est canon 18. in quo quid singulis anni mensibus *ad Matutinum* psallendum sit, definitur, nullâ aliarum Horarum mentione factâ, nisi Sextæ & Duodecimæ, sed tantùm comparando veterum de Sexta & Duodecima institutum cum Matutini observatione, quam Concilii Patres instituerunt, nempe ut non minùs quàm sex Psalmi in Matutino, id est in nocturno Officio, persolvantur : cùm ad Sextam & Duodecimam totidem Psalmos *Patrum statuta* præceperint, scilicet Ægyptiorum, de quibus Cassianus in libro secundo suarum institutionum capitibus 5. & 6. ubi *hunc numerum* duodecim Psalmorum, tam in vespertinis, quàm *in nocturnis conventiculis* custodiendum *Angeli magisterio* institutum fuisse dicitur. Ubi *nocturna conventicula* non alia sunt quàm *Matutinum* Concilii Turonensis, cujus Patres ad hunc locum respexerunt. Itaque ad Tertiam & Sextam, quas Injuriosus in dies ordinaverat, Concilium adjecit singulis etiam diebus Matutinum. Ante id tempus sub Perpetuo Metropolita habitum est anno CCCCLXV. Concilium Veneticum, cujus canone 15. sancitum est, *ut idem ordo sacrorum & psallendi observaretur intra provinciam, & sicut unam*, inquiunt Patres, *cum Trinitatis confessione fidem tenemus, unam & Officiorum regulam teneamus.* Et canone 14. *ut Cle-*

rici, qui in civitate fuerint, matutinis hymnis intersint. Jam ergo in provincia Turonensi ordo psallendi erat institutus, sed fortasse non pro singulis diebus, sed pro diebus festis. Unde Injuriosus in dies feriales Tertiam & Sextam instituit.

39. Turonensi ecclesiæ adjungere mihi liceat Pictavensem, quæ licet alteri Metropoli, nempe Burdegalensi, subjecta, magnam tamen cum ea affinitatem habet, tum ob viciniam, tum ob sanctum Martinum, quem Turonibus concessit Hilarius sanctissimus Pictavorum Antistes. Huic inter primos Psalmodiæ originem esse tribuendam conjiciebam, tum ex eo quod in Phrygiam ob catholicam Fidem relegatus, hunc psallendi morem ex Asia in Galliam facilè invehere potuit: tum quia Latinorum primus *librum hymnorum* composuit, teste Hieronymo, & post eum Isidoro. Exciderunt hymni illi; sed eos viderat Hieronymus, ex quo discimus, *in hymnorum carmine* GALLOS INDOCILES ab Hilario *vocari*, ut ipse Hieronymus testatur in Præfatione libri 2. Commentarii ad Galatas. Unus ex his integer hymnus inter Hilarii opera nobis reliquus est, iambicis versibus constans, qui filiæ ejus Abræ missus dicitur. In eo hymno fit mentio *Matutinæ*, cui horæ is aptatus est. Memoratu dignum id, quod Baudonivia in fine libri 2. de vita sanctæ Radegundis tradit, scilicet morem tunc fuisse *in festivitate beati Hilarii reliquis monasteriis circum circa proximis, usque in mediam noctem vigilias celebrare;* ,, & de media nocte unumquemque Abbatem cum suis ,, fratribus ad suum revertisse monasterium ad suum Cursum celebrandum. ,, Denique in ecclesia Pictavensi Collectarum usus nondum invaluisse videtur tempore Fulberti Episcopi Carnutensis, ut colligo ex epistola 79. ad Hildegarium sancti Hilarii ecclesiæ Decanum. *Finitis autem capitulis, post orationem Dominicam, ubi dicitur,* DOMINE EXAUDI ORATIONEM MEAM, *statim esset subdenda oratio, quæ ex libro Sacramentario recitatur. Patere tamen ecclesiam retinere suum usum usque ad præsens.*

40. Ad quartam Lugdunensem tunc pertinebat Parisiorum civitas, cujus Cleri fervens in divinis laudibus persolvendis studium testis locuples asserit Venantius Fortunatus. Is in libello de vita sancti Germani hujus urbis Episcopi, eum laudat ab indefessa vigiliarum constantia, quæ ea erat, ut *quinquaginta psalmos vel ampliùs in templo sui pectoris Domino decantaret*, id est recitaret, *antequam reliquos de sopore commoneret assurgere*: deinde *ut se mutantibus clericis, sine vicissitudine ipse decantandi modulamina non finiret.* Postremo *tertiâ noctis horâ ingrediens in ecclesiam, non est egressus ulteriùs psallentium ab ordine, donec clarescente die, decantatus sollemniter Cursus universus consummaretur ex canone.* Hîc de multis nos admonet Fortunatus. Primo, Episcopo moris fuisse, ut clericos suos ad vigilias nocturnas excitaret: ac proinde sub eodem tecto cohabitasse omnes. Deinde clericos sibi invicem in canendis vices successisse. Ad hæc tertiâ noctis horâ vigilias fuisse inchoatas in ecclesia Parisiaca: quæ laudabile hoc institutum etiam nunc religiosè servat, nocturnas vigilias ad mediam noctem persolvendo. Postremo sacri Cursus *canonem* tunc ratum ac fixum fuisse. De Lupo Senonensi Episcopo id etiam litteris mandavit ejus vitæ scriptor, ipsum *eâ horâ, quâ clero incumbebat matutina peragere sollemnia, suis manibus signum pulsasse.*

41. Præclarum verò est ejusdem Cleri Parisiacensis ob assiduam Psalmodiam elogium apud eumdem Fortunatum in lib. 2. carmine 10.

Celsa Parisiaci Cleri reverentia pollens
Ecclesiæ genium, gloria, munus, honos:
Carmine Davidico divina poëmata pangens
Cursibus assiduis dulce revolvit opus.

Inde

Inde sacerdotes, leviticus hinc micat Ordo:
Illos canities, hos stola pulchra tegit.
Illi jam senio, tamen hi bene vestibus albent:
Ut placeat summo picta corona Deo.
In medio Germanus adest Antistes honore,
Qui regit hinc juvenes, subrigit inde senes.

Ex sequentibus versibus colligi videtur, psalmorum cantum à media nocte ad lucem continuum fuisse. Atque huc fortasse spectat quod ex Germani vita mox retulimus, clericos sibi in canendo successisse.

Miles ad arma celer, signum mox tinnit in aures,
Erigit excusso membra sopore thoro.
Advolat ante alios mysteria sacra requirens.
Undique quisque suo templa petenda loco.
Flagranti studio populum domus irrigat omnem,
Certatimque monent quis prior ire valet.
Pervigiles noctes ad prima crepuscula jungens,
Construit angelicos turba verenda choros.

Neque tantùm vocum, sed etiam musicorum instrumentorum usum in Parisiacâ ecclesia tunc fuisse subdit idem Poëta.

Hinc puer exiguis attemperat organa cannis:
Inde senex largam raptat ab ore tubam.
Cimbalicæ voces calamis miscentur acutis,
Disparibusque tropis fistula dulce sonat.
Tympana rauca senum puerilis tibia mulcet,
Atque hominum reparant verba canora lyram.

Postremo non solùm clericos, sed etiam laïcos cantandis Dei laudibus dedisse operam constat ex sequenti versu.

Pontificis meritis clerus, plebs psallit, & infans.

42. Hæc sunt quæ de antiquo Cursu Gallicano apud probatos auctores reperire nobis licuit. Ceterum ex aliis intelligimus, seriùs apud quasdam ecclesias quotidianum psallendi morem admissum fuisse. In ecclesia Virdunensi Paulus Episcopus, qui sub annum DCXLVII. vivere desiit, hunc ritum instituit, aut certè restituit, prædiis hanc in rem à Dagoberto Rege & à Grimone in dotem Canonicorum impetratis. Nam ante id tempus ecclesia illa *ita rebus destituta erat, ut nemo clericorum esset, qui assiduè (ut sic præcipit ecclesiasticus ordo) Missarum sollemnia, vel consuetum Psalmorum inibi compleret Cursum: sed præ inopia vix & cum magno labore per singulos dies adveniebat aliquis forensis Presbyter, & citissimè, satisque indecenter Horarum & Missæ simul complens officia, mercede accepta revertebatur ad propria. Similiter secundus & tertius, ceterique; donec idem ordo confusus à novissimo rediret ad primum.* Hactenus ex ipsius Pauli actis, quæ in sæculo nostro secundo habentur.

43. Nec fere alio modo hic ritus in ecclesia Autisiodorensi sub finem sæculi septimi fuit institutus. Tetricus quippe Episcopus primo suæ ordinationis anno constituit, ut Abbates, Archipresbyteri, & Parochi rurales cum *Dominicis* (ut acta Episcoporum habent) *Clericis*, in ecclesia sancti Stephani divinum persolverent officium: ita ut sua cuique monasterio, Archipresbytero, vel parocho hebdomada incumberet, assignato singulis stipendio *ex Dominico cellario.*

44. Eodem tempore apud Remos Rigobertus Pontifex *canonicam clericis religionem restituit*, eisque *sufficientia victualia constituit, & prædia quædam illis contulit, nec non ærarium commune usibus eorum instituit.* Ita Frodoardus in lib. 2. cap. 11. At Rigoberti vitæ scriptor paullo aliter idem attestatur his verbis. *Canonicam clericis religionem instituit. Juxta numerum quoque eorum, quotus illo in tempore erat, sufficientia & continua eis victualia constituit, quatenus divino cultui liberiùs atque instantiùs insistere quivissent. Priùs quippe quàm exoptabilis hic altor ac pater eorum adveniret, non eis dabatur canonicus panis, & non erant, ut sunt hodie, Canonici, sed sicut matricularii. Et ad hæc res proprias cum habitatoribus earum illis contulit, qui singulis necessitatibus eorum perpetuo deservirent. Primus Remensium hic Episcopus fertur commune eis instituisse ærarium, generaliter illorum usibus in sæcula profuturum.* Quod Rigobertus hic dicitur, *canonicam clericis religionem instituisse*, sive, ut Frodoardus habet, *restituisse*; id ita intelligendum est, ut eos ad communem vitam composuerit, commune eis tribuendo ærarium: cùm antea reditus communes non haberent, sed stipem suam in dies ab Episcopo acciperent, *sicut matricularii*, ecclesiæ catalogo adscripti. Beatus Remigius in suo ipsius testamento Clerum ecclesiæ Remensis & matricularios designat his verbis. *Subdiaconis solidos duodecim, Lectoribus solidos duos, Ostiariis & junioribus solidos duos jubeo dari. Pauperibus in matricula positis, ante fores ecclesiæ exspectantibus stipem, duo solidi, unde se reficiant, inferentur.* Similiter agendo de ecclesia Lugdunensi seu Laudunensi, solos Subdiaconos, Lectores, Ostiarios, & juniores nominat, nulla Presbyterorum aut Diaconorum mentione facta. Per id tempus Clerum ecclesiæ Remensis ad officia divina satis numerosum fuisse inde colligi potest. Sed cùm temporum procellis imminutus fuisset, eum restituit sanctus Rigobertus. Ab hujus tempore auctus est sine dubio in Remensi ecclesia divinus cultus, qui fortean priùs ob Canonicorum penuriam non ita sollemnis erat. Nunc verò tanta illic majestate & rituum gravitate celebratur, quanta vix in ulla alia cathedrali ecclesia.

§. IV.

Divinorum officiorum institutio in parochialibus, aliisque ecclesiis.

45. CUM officia divina non magis ad clericorum pensum, quàm ad Fidelium exemplum instituta sint; non parum intererat, ut non solùm in cathedralibus, sed etiam in parochialibus, aliisque ecclesiis celebrarentur, quatenus per ecclesiæ cujusque facultates id liceret. Hujusce instituti nullum antiquius invenio monumentum, quàm in Concilio Epaonensi cujus canone 25. id constitutum est. *Sanctorum reliquiæ in Oratoriis villaribus non ponantur, nisi forsan clericos cujuscumque parochiæ vicinos esse contingat, qui sacris cineribus psallendi frequentiâ famulentur.* Mos igitur eo tempore erat, id est sexto sæculo ineunte, ut in locis, ubi Sanctorum reliquiæ asservabantur, officia divina per proprios aut vicinos clericos persolverentur. Consentanea est huic sanctio Concilii Cabilonensis medio sæculo septimo celebrati in canone 13. *De Oratoriis, quæ per villas fiunt, ut sint in potestate Episcoporum: qui ex facultatibus ibidem collectis procurent, ut Officium divinum possit impleri, & sacra libamina consecrari.*

46. Concilium Emeritense in Lusitania post medium sæculum septimum de Parochianis Presbyteris statuit canone 19, *ut de ecclesiæ suæ familia clericos sibi faciant, quos per bonam voluntatem ita nutriant, ut & Officium sanctum*

digne peragant, & ad servitium suum aptos eos habeant. Item apud Anglos anno DCCLXXXVII. decretum est in Concilii Celichitensis cap. 7. *ut omnes ecclesiæ publicæ canonicis horis Cursum suum cum reverentia habeant.* Unde Eadgarus rex sæculo decimo edixit cap. 45. *ut quis statis temporibus campanas pulset; & ut omnis tunc Sacerdos cantum suum horarium in ecclesia psallat.* Non alia apud nos disciplina. Nam apud Reginonem in collectione Canonum lib. 1. cap. 208. refertur Concilii Namnetensis caput 19. in hæc verba: *Presbyter, mane matutinali officio expleto, pensum servitutis suæ canendo,* (id est privatim recitando) *Primam, Tertiam, Sextam, Nonamque persolvat: ita tamen ut postea, horis competentibus juxta possibilitatem, aut à se, aut à scholaribus publicè compleantur.* Verbum *canendo* interpretor de privata recitatione, nec aliam interpretationem sequentia patiuntur. Sic autem hæc vox aliæque similes aliquando sumuntur apud ejusmodi auctores, ut aliàs probavimus. Et quia hæc observatio alicujus momenti est in nostro argumento, unum affero indubitatum Remigii Autissiodorensis monachi testimonium, qui in explicatione super Canonem Missæ, ubi rationem reddit, cur Canon *tacitè* recitetur: *Id circo,* inquit, *venit consuetudo in Ecclesia, ut* TACITE *ipsa obsecratio atque consecratio à Sacerdote* CANTETUR, *ne verba tam sacra vilescerent.* Non aliter accipitur verbum *canendi* in prædicto canone Concilii Namnetensis: quod quo tempore celebratum sit, incertum est. Hoc capitulum totidem verbis refert Hincmarus in primi Capitularis articulo 9. Porro psalmodiam in ruralibus etiam ecclesiis sæculo septimo viguisse illud argumento est, quod sanctus Eligius Noviomensis Antistes, *cùm diœceses suas,* id est parochias, *ut Episcopis mos est, visitaret;* ob pravos cujusdam Presbyteri mores, *in una basilica interdixit* CURSUM *vel Oblationem,* ut legitur in ejus vitæ lib. 2. cap. 20.

47. Sanè Riculfus sæculo nono Episcopus Suessionensis eamdem fere constitutionem habet articulo tertio ad suos parochos. *Habete quæso studium in Psalmos cantando, in divinos libros legendo, in canonicas horas custodiendo, id est Primam, Tertiam, Sextam, Missarum quotidiana celebratione, Nonam, Vesperas, & Completorium, atque matutinale officium decantando: & invitate parochianos vestros, ut si ad alios Cursus venire non sufficiunt, saltem Missas audire frequentiùs studeant, & Dominicis, atque aliis diebus festis Vesperas, Matutinas, & Missas frequentare non prætermittant.* Primis Ecclesiæ sæculis Fideles ad nocturnas preces surgebant, ex Tertulliano in Apologiæ cap. 2. ex Plinii epistola ad Trajanum de Christianis, & Eusebii lib. 3. cap. 33. atque Nicephori lib. 3. cap. 17. quibus adde Hilarium in Psalmum 118. & Ambrosium variis in locis. Sollemnis erat etiam Lucernarii hora sub finem diei, teste Prudentio cum aliis, antequam Vesperarum nostrarum ritus esset institutus. Scriptor Constitutionum apostolicarum in lib. 8. cap. 34. Fideles omnes universim alloquens: *Precationes,* inquit, *facite mane, tertia, sexta, nona, vespere, atque ad galli cantum.* Postea refrigescente pietate diebus festis ac Dominicis Fideles à Matutinis abesse religioni duxerunt. Unde Ebroinus die Dominico, cùm ab hoc Matutinarum officio in ædes suas rediret, ab adversariis necatus est. Nunc eo devenit pietas, ut qui à Missa vel privata non abfuerit diebus præceptis, egregiè religiosus habeatur: quod tamen citra offensam dictum sit piorum hominum, qui nostra etiam ætate, priscorum Christianorum religionem ac mores pro modulo imitantur.

§. V.

Divinorum officiorum in Gallicanis ecclesiis antiqua ordinatio describitur.

48. HACTENUS quid de Cursu Gallicano in variis ecclesiis observare licuit, rudi opere exposuimus: sed in quo hic Cursus consisteret, nondum ex superioribus satis distinctè intelligitur. Id verò accuratè describere difficile est: tum quia diversi fuerunt in variis Galliarum ecclesiis ritus: tum quia nos hujus rei vetera monumenta deficiunt. Sed tamen generale quoddam Gallicani Cursus specimen sub uno conspectu hîc ponere visum est, ad majorem argumenti quod tractamus illustrationem.

49. Principio id maximè curarunt ubique Episcopi, ut in quavis provincia uniformis in divinis officiis ritus servaretur. Exstant varia hac de re decreta cùm apud Gallos, tum apud Hispanos. Insignis est in primis constitutio Toletani Concilii IV. cujus Patres post expositam catholicam Fidem nihil antiquius habuerunt, quàm ut uniformem psallendi modum adstruerent canone 2. *Placuit ut omnes Sacerdotes, qui catholicæ Fidei unitate complectimur, nihil ultra diversum aut dissonum in ecclesiasticis sacramentis agamus: ne quælibet nostra diversitas apud ignotos seu carnales schismatis errorem videatur ostendere, & multis exstet in scandalum varietas ecclesiarum. Unus ergo ordo orandi atque psallendi à nobis per omnem Hispaniam & Galliam conservetur; unus modus in Missarum sollemnitatibus, unus in vespertinis, matutinisque officiis: nec diversa sit ultra in nobis ecclesiastica consuetudo, quia una Fide continemur & regno. Hoc enim & antiqui canones decreverunt: ut unaquæque provincia & psallendi, & ministrandi parem consuetudinem habeat.* Hoc decretum conditum est non solùm pro Hispanis, sed etiam pro Gallia Narbonensi, quæ tunc Vesigothorum regno continebatur.

50. Qui sint illi canones à Toletanis Patribus laudati, intelligimus ex decretis aliorum Conciliorum, nempe Bracarensis in Lusitania, Gerundensis in Catalania, & apud Gallos Venetici & Epaonensis. Sic habet Veneticum anno CCCCLXV. celebratum in canone 15. *Rectum quoque duximus, ut vel intra provinciam nostram, sacrorum ordo & psallendi una sit consuetudo; & sicut unam cum Trinitatis confessione Fidem tenemus, unam & Officiorum regulam teneamus: ne variata observatione, in aliquo devotio nostra discrepare videatur.* Epaonense anno DXVII. in canone 27. *Ad celebranda divina Officia, ordinem quem Metropolitani tenent, Provinciales observare debebunt.*

51. Neque verò solùm in unaquaque provincia, sed etiam in tota Gallia communis quidam ritus vigebat, si non in omnibus, saltem in plerisque uniformis, qui communi appellatione CURSUS GALLICANUS à majoribus nostris dictus est, ut in actis sancti Walarici Abbatis. *Cursum verò tam monasterialem, quàm & GALLICANUM magno studio indesinenter observabat.* Idem de sancto Serenico legitur, nempe quod *absque peculiari supplicatione, Romanum seu GALLICANUM, necnon & sanctorum Benedicti & Columbani Cursum horis singulis Domino decantaret.* Itaque Gallicanæ omnes ecclesiæ in unum aliquem modum conspirabant, qui *Cursus Gallicanus* dicebatur.

52. De nocturnis Officiis id statuit anno DLXVII. Concilium Turonense secundum can. 18. *Ut in diebus festis ad Matutinum sex antiphonæ binis Psalmis explicentur . . . Septembri septem antiphonæ binis Psalmis: Octobri octo binis Psalmis; Novembri novem ternis Psalmis; Decembri decem ternis Psalmis: Januario & Fe-*

bruario itidem usque ad Pascha. Ubi obiter adverte, annum desinere in Pascha. Sed quid sibi volunt hæc similiaque verba? *Sex antiphonæ binis psalmis explicentur:* an plures antiphonæ quàm Psalmi? Immo bini aut terni Psalmi pro singulis antiphonis. Id ex consequentibus intelligitur, ubi additur, ut *vel duodecim Psalmi* expediantur ad Matutinum. Ergo sub singulis antiphonis bini Psalmi canebantur.

53. Quid Patres Synodi Turonensis *Matutini* vocabulo hîc significent, non levis est difficultas. Quidam hunc locum de nocturno Officio interpretantur, quidam de solis Laudibus matutinis, quas *Matutinorum* nomine sanctus Benedictus aliique veteres designare solent. Jam alibi * observavimus, *Matutinum* seu *Matutinos* ambiguæ esse significationis, quo nomine aliquando Laudes (ut vocamus) aliquando Primæ Officium exprimitur apud Cassianum; aliquando verò ipsum nocturnum Officium, quod matutinis horis celebrari mos erat in Dominicis diebus & festis minoris sollemnitatis. Duplicis quippe generis erant nocturnæ preces: aliæ *Vigiliæ* in sollemnioribus festis usitatæ, sic dictæ, quod ab ineunte, aut certè à media nocte circiter initium ducerent: aliæ *Matutinæ* in profestis & Dominicis, quibus tardiùs nocturnæ preces persolvebantur. In hoc significatu *Matutinum* sumitur in Concilio Venetensi anni CCCCLXV. canone 14. ubi præcipitur, *ut clerici qui in civitate fuerint, matutinis hymnis intersint*; & in Concilio Turonensi præmisso. Hanc enim esse istius Concilii sententiam persuadet primò Patrum exemplum ex Cassiano petitum ad probandum duodecim psalmorum numerum apud Ægyptios monachos receptum tam *in nocturnis* quàm *in vespertinis conventiculis.* Deinde nequaquam veri simile est solum Laudum Officium, omissis precibus nocturnis, à Patribus Turonensis Synodi fuisse institutum. Ad hæc is non erat Laudum ritus per id tempus in Gallicanis ecclesiis, qualis in eo Concilio assignatur. Nam ad Officium *temporis matutini* seu Laudum Gallus Arvenorum Episcopus, morti proximus, recitavit *psalmum quinquagesimum*, *benedictionem* seu Canticum trium Puerorum, & *Alleluiaticum psalmum* id est Psalmum 148. & duos sequentes, qui *Alleluia* pro titulo habent, testante Gregorio de vitis Patrum cap. 7. Præter ea idem Gregorius nocturnas publici officii preces non uno in loco *Matutinas* appellat. Primus locus est in libro 1. de miraculis sancti Martini cap. 33. *Tertia autem nocte, postquam advenimus ad sanctam basilicam, vigilare disposuimus: quod & implevimus.* Has vigilias Gregorio cum suo clerico privatas fuisse constat ex contextu narrationis. *Mane autem facto,* subdit Gregorius, *signo ad* MATUTINAS *commoto, reversi sumus dormitum.* En signum publicarum de nocte precum, quæ hîc *Matutinæ* vocantur. Alter locus est apud eumdem Gregorium in lib. de vitis Patrum cap. 8. ubi Nicetius Lugdunensis Antistes, cùm aliquando *surrexisset ad* MATUTINUM, *expectatis duabus antiphonis, egressus* dicitur *in Sacrarium: ubi dum resideret, Diaconus responsorium Psalmum canere cœpit*, nimirum post lectionem.

* *Lib. 2. de Liturg. Gallic. pag. 110.*

54. Itaque secundùm præscriptum Concilii Turonensis, duodecim minimùm Psalmis, continenter sub sex antiphonis recitatis, succedebant lectiones cum suis responsoriis. De mense Augusto nulli Psalmi præscribuntur, sed hoc tantùm: *Toto Augusto manicationes fiant, quia festivitates sunt & Missæ Sanctorum.* Quem locum explicat Aimoïnus in lib. 3. Historiæ Francorum cap. 81. *Porro toto Augusto, propter crebras festivitates, manicationes fiebant. Manicare autem mane surgere dicitur.* Sed quid consequentiæ est, ut quia toto Augusto mane surgebatur ob frequentes festivitates, nulli Psalmi ad hunc mensem præscribantur? Fortasse quod Missæ Sanctorum tunc summo mane dicerentur ob messis necessitatem.

Nam festivitates illæ pleræque celebratione Missæ terminabantur. *Antiphonarium Turonense* recensetur inter libros, quos medio sæculo octavo Wido Abbas Fontanellensi monasterio largitus est. Quod de mensis Augusti Missis quotidianis tradit Concilium, longè recedit à more Cistercienſium, id est Barbellenſium in diœcesi Parisiensi monachorum: qui *messionum tempore cessabant à sollemnitate Missarum*, quoniam colligendis segetibus erant occupati. Quocirca Philippus Augustus instituit, ut *singulis diebus* MANE in remedium animæ patris sui Ludovici VII, qui istic sepultus est, *Missarum sollemnia celebrarentur*. Quibus peractis, *si quas haberent messes* monachi, *quotidie possent illis metendis operam dare*. Hujus rei diploma datum est anno MCLXXXVI, editum in lib. 6. de re Diplomatica.

55. Ad Vigilias seu nocturnas preces aliquando ipsi Episcopi, aliquando is, cui hæc ab eis commissa fuerat, clericos excitabant. De sancto Germano Parisiorum Episcopo Fortunatus tradit, id per se ipsum præstitisse, ut superiùs vidimus. Cæsarius Arelatensis hanc curam Stephano Diacono injunxerat, ex vitæ ejus lib. 2. num. 4. qui Cæsarius id observabat, *ut nullus suorum, qui secum manebant, ante horam legitimam excitaretur*. Ita sanctus Benedictus officium significandi Officii divini imponit Abbati, aut diligenti alicui fratri, cui Abbas vices suas commiserit.

56. Concilium Narbonense anni DLXXXIX. canone 2. præcipit, ut *in fine cujusque Psalmi* GLORIA *dicatur, & per intervalla majorum*. Nam Psalmi prolixiores in duas *pausationes* dividebantur, *& per quamcumque pausationem Gloria Trinitatis decantabatur*: quod etiam statuit sanctus Benedictus. Ad hæc *Sicut erat* post *Gloria* addit Concilium Vasense secundum canone 5. Denique præter *hymnos Ambrosianos* Concilium Turonense secundum mox laudatum canone 23. admittit etiam eos, qui *digni sunt formâ cantari*.

57. Primæ officium quando primùm in Gallia receptum sit, non constat. Cassianus in lib. 1. Institutionum cap. 4. auctor est, hanc *Matutinam* (quo nomine Primæ officium intelligit) *in occiduis vel maximè regionibus observatam* fuisse: quod an de Gallia intelligendum sit, dubitare licet: cùm nulla mentio Primæ fiat in Constitutione Injuriosi Episcopi Turonensis, qui Tertiam & Sextam instituit, nullâ Primæ factâ mentione: quod etiam de Cæsario Arelatensi superiùs vidimus. At reponi potest, Primæ quidem officium diebus ferialibus, de quibus agit Injuriosi Constitutio, non fuisse præscriptum, sed tantùm festivis ac Dominicis. Certè Cæsarius in Regula sua his solis præter Sabbatum diebus scilicet majorifestis & Dominicis, Primam præscribit his verbis. *Deinde dicenda est Prima cum Psalmis sex, & hymnus*, FULGENTIS AUCTOR ÆTHERIS: *Lectiones duæ, una de veteri, alia de novo Testamento & Capitellum. Hoc modo Dominica vel Sabbato & majoribus festivitatibus fieri debet*. Quod si Cæsarius Primæ officium Sanctimonialibus pro diebus ferialibus non imposuit; multo minus insolens esse debet, quòd idem in Ecclesia sua cathedrali, itemque Injuriosus in sua illud eisdem diebus prætermittendum censuerint. Totidem Psalmos & Lectiones, cum Capitello, eumdemque hymnum ad Primam instituit Aurelianus: sed eam diebus singulis assignasse videtur.

58. Idem ad subsequentes horas exigit sex Psalmos, tum post antiphonam, hymnum, lectionem & capitellum: ad Lucernarium Psalmum directaneum, antiphonas duas, hymnum & capitellum: ad Duodecimam Psalmos decem & octo, antiphonam, hymnum, lectionem, & capitellum. Ubi vides, in omnibus officiis hymnum Psalmis & antiphonis postponi, quem nos ad Primam, & tres subsequen-

tes Horas præponere solemus. Lucernarii officium, ut Duodecimæ prævium, celebrabatur eo tempore, quo lucernæ accendebantur ad Duodecimam, id est ad Vesperas.

59. In Concilii Turonensis canone prælaudato fit mentio de Sexta & Duodecima, non definiendo, sed comparando utriusque officia ab antiquis Patribus instituta cum Matutino, cujus officium in eo Concilio definitur. Sic quippe argumentantur hujus Concilii Patres. *Quia Patrum statuta præceperunt, ut ad Sextam sex Psalmi dicantur cum* ALLELUIA; *& ad Duodecimam duodecim psalmi item cum* ALLELUIA: *cur ad Matutinum non item vel duodecim explicentur?* Ex quibus verbis dubium est, an Concilium statutis veterum Patrum (scilicet Orientalium, de quibus Cassianus in libro 2.) adhæserit in assignando Sextæ & Duodecimæ officio.

60. Duodecimæ officium à Completorio distinctum fuisse patet ex Regula Aureliani. In veteri Missali Gallicano duæ referuntur orationes pro Duodecima, nempe pro vigiliis Nativitatis Domini & Paschæ. Posterior horam notat, Deum deprecando, ut *vergente die* vocem rugitûs exaudiat, *& superveniente caligine noctis* Fideles luminis sui splendore illustret. Itaque *vergente die* id est hora lucis ultima, hoc officium celebrabatur.

61. Cæsarius ad Lucernarium seu Vesperas benedictionem populo impertiebatur, ex vitæ ejus libro 2. num. 12. *Factum est ut quodam tempore quatuor ei Episcopi ad occursum venirent: cum quibus ad Lucernarium ad basilicam sancti Stephani descendit. Cumque expleto Lucernario benedictionem populo dedisset* &c. Præter ea sæpe homilias aut ipse *memoriter* recitabat, aut, si quando valetudo non sinebat, per alios recitari curabat, tam *ad Matutinos*, quàm *ad Lucernarium, ut nullus esset, qui se de ignorantia excusaret*. Neque id solum diebus festivis, sed & ferialibus præstabat. Lege sis admonitionem in sermonem 22. Appendicis novæ Augustinianæ. De hac benedictione, quæ ab Episcopis vel Presbyteris in fine Matutinorum & Vesperarum dabatur, legendus est canon 30. Concilii Agathensis. *Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, ut sicut ubique fit, & post antiphonas, Collectionem per ordinem ab Episcopis vel Presbyteris dicantur; & hymni matutini vel vespertini diebus omnibus decantentur; & in conclusione matutinarum vel vespertinarum Missarum, post hymnos capitella de psalmis dicantur; & plebs collecta oratione ad vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur.*

62. Hæc sunt quæ de Cursu Gallicano apud veteres auctores observare potuimus. Sæculo nono uniformis penes Clericos erat psalmodiæ disciplina, ut ex Amalarii supplemento ad librum de divinis officiis, aliisque scriptoribus intelligimus. Id factum à tempore, quo Paulus Papa in Galliam transmisit Antiphonarium Romanum: cujus exemplum Harduinus Fontanellæ reclusus tunc descripsisse memoratur. Psalmodiæ ritum, qui hodie quoque in plerisque Ecclesiis Gallicanis viget, descripsit Gregorius VII. in Concilio Romano, cujus decretum refertur de Consecrat. dist. 5. cap. *In die*.

§. VI.

De obligatione Clericorum ad Cursum privatim recitandum: ubi de itinerantibus, & infirmis.

63. TANTA Christianis omnibus Deum precandi ratio & necessitas incumbit, ut jugem & non intermissam ab eis orationem exigat Apostolus, quantumvis diversis fluctuantis ac miseræ vitæ incommodis ac curis distrahantur. Non minor sine dubio, immo strictior assiduæ precationis obligatio Clericos spectat: utpote qui quasi quidam inter Deum & homines sequestri, speciali titulo majestati divinæ consecrati ac mancipati sunt, atque à terrenis sollicitudinibus magis liberi & immunes. Quapropter Apostoli sic orationi se se adstrictos esse sentiebant, ut relicta Diaconis inferioris ministerii cura, totos se precationi & prædicationi verbi Dei addictos profiterentur. Sed quoniam humana imbecillitas, atque adeo multiplex hujusce vitæ necessitas non patitur, ut homines continua mentis intentione in Dei laudibus & oratione occupentur; immo etiam Deo magis acceptum sit, ut Clerici aliis Ordinis sui officiis, quæ proximi caritas exigit, identidem incumbant: ideo *diversas orandi horas*, ut Hieronymus ad Eustochium loquitur, *habere debent, ut si fortè aliquo fuerint opere nimiùm detenti, ipsum eos ad officium tempus admoneat.* Atque hoc demum pacto jugis orationis præceptum implere possunt, ex Augustino, *si nullo die intermittantur opera orandi.* Porro, ut idem sanctus Doctor ait in Epistola ad Probam, *ideo per certa intervalla horarum ac temporum etiam verbis rogamus Deum, ut ipsis rerum signis nos acriùs excitemus.* Dignior enim sequetur effectus, quem frequentior præcedit affectus.

64. Sancta hæc institutio nulli non probatur: sed durior multis videtur illa obligatio, qua sub letalis peccati pœna hæc divinorum officiorum recitatio à sacris ministris exigitur. Censent quippe ejusmodi homines novitiam hanc esse obligationem, priscis temporibus ignotam, nec ulla Ecclesiæ universæ lege impositam, sed à Scholasticis & à casuum arbitris inductam. Et quidem optandum esset, ut Christi ministrorum voluntas ita sponte sua curreret ad officia pietatis, ut nullo legum stimulo indigeret. Sed tanta est depravatio consuetudinum, tanta opinionum vanitas, ut legum adminicula necessaria sint ad revocandos bonos mores, ne penitus intereant, & ad retinendam pietatem, ne Dei oblivio tandem animos occupet: quod sanè magnopere timendum esset de multis eorum, qui divino cultui mancipati, ita rerum sæcularium curis ac desideriis abripiuntur, ut nisi ad Deum precandum quadam lege admonerentur, minùs de Deo cogitaturi essent, quàm ipsi sæculares. Itaque ad Ecclesiæ religionem pertinebat, ut languentem sacrorum ministrorum pietatem legibus excitaret: ut saltem aliquot horas divinis laudibus insumerent, quorum omnis cogitatio in Deum, & de Deo esse deberet. Sive ergo ea lex est, sive consuetudo, quâ ministri sacri ad recitandas Horas canonicas tenentur, sancta & inviolabilis esse debet: cùm sit quædam interpretatio juris divini, ortaque sit ex ipsa clericorum conditione, qui toti divino cultui sunt mancipati. Sed his omissis, duo nobis hoc loco disquirenda sunt. Unum, quo ex tempore hæc divinorum officiorum privata recitatio in Ecclesia recepta sit, præsertim apud Gallos. Alterum, quo demum sæculo in legem evaserit hæc consuetudo; & an fuerit lex illa generalis.

65. Atque ut à priori incipiam, non uno in loco Venantius Fortunatus memorat,

morat, Germano Parisiorum Episcopo, qui medio sæculo sexto vixit, hunc fuisse morem, ut quotidianum Cursum religiosè persolveret. Nam in ejus vitæ capite 63. mentionem facit de *cantato Cursu Tertiæ* per Germanum, id est recitato & signantiùs capite 76. *Qui equitans in itinere*, inquit, *semper de Deo aliquid, aut verbo contulit, aut cantavit*, CURSUM NUDO CAPITE DICENS, *etsi nix aut imber urgeret*. Gregorius verò Turonensis ita Cursui recitando etiam addictus erat, ut *expergefactus circa medium noctis, ad Cursum reddendum surgeret*, in Historiæ lib. 8. cap. 15. Et in lib. 5. cap. 19. cùm is apud Parisios versaretur tempore Concilii, *Ea verò nocte*, inquit, *decantatis nocturnalibus hymnis*, id est privatim recitatis, *ostium mansionis nostræ gravibus audio verberibus cogi*. Idem de se ipse testatur in lib. 9. cap. 6. Neque id peculiari religione faciebat, sed ex more aliorum Sacerdotum: nam in libro de gloria Confessorum cap. 31. agit de quodam Presbytero, qui in itinere constitutus, cùm apud pauperem quemdam hospitatus esset, JUXTA MOREM SACERDOTUM *nocte ab stratu suo consurrexisse & orationi adstitisse* perhibetur. Unde in lib. de vitis Patrum cap. 7. Gregorius Lingonensis Præsul, *nocte de stratu suo, nullo sentiente, consurgens, ad orationem, Deo tantùm teste, pergebat; ostio divinitus reserato, attentè psallebat in baptisterio*. Hoc psallentium, *tamquam multarum vocum, per trium horarum & fere amplius spatium audiebatur*. Postea, *impleto Cursu, revertens ad lectulum, ita se cautè super stratum deponebat, ut prorsus nemo sentiret*. Denique, (quod maximè ad rem facit) Gregorius Turonensis Salonio & Sagittario Episcopis, quod Cursum sacrum negligerent, vitio vertit in lib. 5. cap. 21. *Nulla prorsus de Deo erat mentio: nullus omnino Cursus memoriæ habebatur*.

66. Incertum quo tempore celebratum sit Concilium Namnetense, cujus canonem 19. adducit ineunte sæculo decimo Regino Abbas Prumiensis in lib. 1. cap. 208. *Presbyter, mane matutinali officio expleto, pensum servitutis suæ canendo* (id est recitando) *Primam, Tertiam, Sextam, Nonamque persolvat* &c. quæ superiùs retulimus. Particularis quidem hæc Synodus est, non universalis: sed tamen ejus auctoritas valet ad probandam Ecclesiæ tunc temporis consuetudinem ac legem. Suffragatur Chrodegangus Mettensis Antistes post medium sæculum octavum. Is enim in Regulæ Canonicis præscriptæ cap. 27. ita præcipit. *Quicumque ex Clero in itinere cum Episcopo vel cum alio proficiscuntur, ordinem suum, in quantum iter, vel ratio permiserit, non negligant: & non eos debent præterire horæ constiutæ, tam de officiis divinis, quàm aliundè*. Neque id solum pii moniti & consilii instar erat, sed ita præceptum censebatur, ut qui secus fecissent, peccati se reos agnoscerent. Unde Alcuinus in formula Confessionis col. 166. *Peccavi quod negligens fui de meo Cursu, quem per horas canonicas exsolvere debui, & de mea psalmodia, & de meis orationibus* &c.

67. Sæculo nono ineunte scribebat auctor ille, cujus librum de benedictione Dei Stevartius edidit, nuncupatum Bathurico Episcopo Ratisponensi. Hîc verò in præfatione sua carpit nonnullos Sacerdotes & Episcopos, qui, ut liberiùs genio indulgere possint, priusquam dormitum eant, *nocturnas vigilias desidiosè persolventes, stratu mox decubant. Surgentes verò dum se vestibus induunt, diurna peragunt officia: putantes sibi sufficere posse, si saltem quoquo modo illa decantent*, id est recitent. *Ignari, quia Horæ sunt in sancta Ecclesia constitutæ, quibus per diem & noctem divinæ servitutis officia persolvantur .... quas si negligimus, sanctorum Patrum institutis contraimus: quibus contraire periculosum est. Neque enim possunt communionem sanctam Ecclesiæ habere, qui ejus instituta, etsi non verbis, operibus verò impugnare nituntur: dum quod* PERMAXIMUM *est in sancta Ecclesia*, Sa-

CUM CARITATE ET PIETATIS STUDIO PERAGATUR, *id est laudis divinæ psalmodia modulata, & Missarum sollemnia, nec temporibus congruis, nec religiosis celebrant affectibus.* Quam longè erat auctor ille à sententia eorum, qui divinorum officiorum recitationem vel in unam conjiciunt horam, vel inter ἀδιάφορα reponunt. At quàm religiosior erat Liutgerus Episcopus, qui nullâ Regis reverentiâ potuit tantisper abduci à Cursu recitando (quod etiam de sancto Saba legitur) noctu cum clericis suis divina officia persolvere solitus.

68. Huc spectat Leonis Papæ IV. homilia quarta ad Presbyteros & Sacerdotes. *Omni nocte ad nocturnas horas surgite: Cursum vestrum horis certis decantate. Missarum celebrationes devotè peragite:* quod totidem verbis repetit Ratherius in homilia Synodica ad suos Presbyteros.

69. Sæculo decimo occurrit in statutis Eadgari Anglorum Regis formula Confessionis apud Spelmannum pag. 459. *Confiteor me Horas meas canonicas neglexisse.* Et ne quis leve peccatum esse putet, id maximè advertendum, quod inter accusationum capita, quæ Johanni XII. objecta sunt, atque Ottonem ad eum exauctorandum adduxerunt, unum est, quod *matutinas & canonicas Horas non celebrasset*, apud Liutprandum in lib. 6. cap. 7. Jam ergo tunc censebatur gravissima illa obligatio, non pia meri consilii admonitio. Audi Jacobum à Vitriaco in Historiæ Occidentalis cap. 34. *Licet autem Sacerdos privatas orationes, & secretas deprecationes variis circa curas animarum occupationibus intentus possit aliquando dimittere; Horas tamen canonicas non debet omittere. Aliæ enim orationes sunt voluntatis,* HÆ AUTEM NECESSITATIS. His adde sanctiones Concilii Basileensis & Lateranensis sub Leone X. quæ beneficiatos (Basileense addit sacris Ordinibus initiatos) ad recitationem Breviarii adstringunt.

70. Prætereo alias aliarum ecclesiarum constitutiones, qualis est Concilii Toletani IV. in canone 10. ubi Sacerdotibus & subjectis clericis sub gravi interminatione præcipit Dominicam orationem quotidie aut *in publico, aut in* PRIVATO *officio recitari.* Ex quo intelligitur, privatam divini officii recitationem clericis apud Hispanos etiam tunc præceptam fuisse, id est ante sæculum septimum. Eodem sæculo apud Græcos Johannes, cognomento Eleemosynarius, *divinum quidem ecclesiasticæ regulæ officium cum attentione mentis, cordisque contritione præfinitis peragebat temporibus.* Ubi auctor Græcus θείαν λειτουργίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κάνονος appellat. De Officio publico intelligendus Concilii Carthaginensis IV. canon 49. *Clericus qui absque corpusculi sui inæqualitate vigiliis deest, stipendiis privetur.* Eodem spectat canon 14. Concilii Venetensis. *Clericus, quem intra muros civitatis suæ manere constiterit, & à matutinis hymnis sine probabili excusatione ægritudinis inventus fuerit defuisse; septem diebus à communione habeatur extraneus* &c.

71. Non solùm itinerantes, sed etiam gravissimis morbis detenti, officium divinum aut ipsi recitabant, aut coram se recitari curabant. De Eugendo seu Augendo Abbate Jurensi, qui sub annum DX. ad superos abiit, id traditum est ab Anonymo æquali, quod cùm ultra sexagenariam ætatem *sex fere mensibus inæqualitate corporea laboraret; numquam tamen canonico usque ad horam defuisset Cursui.* Idem scribitur de Benedicto Anianensi Abbate, de Adalhardo Corbeiensi, & aliis. At Benedictus, cognomento Biscopus, Beda testante, cùm *non facilè ad explendum solitum psalmodiæ Cursum linguam vocem-ve poterat levare; per singulas diurnæ sive nocturnæ orationis horas aliquos ad se fratrum vocabat: quibus Psalmos consuetos duobus in choris resonantibus, & ipse cum eis, quatenus poterat, psallebat:* quod item de Gervino Centulensi Abbate memoriæ proditum est.

72. At hi monachi erant. Certè; sed etiam clerici paullo minùs quàm monachi

Deo consecrati sunt; duplici titulo plerique divinis officiis recitandis obnoxii, nempe titulo consecrationis & beneficii ecclesiastici, quod monachis non competit. Et quidem Gallus, Arvenorum Episcopus sanctus, morti proximus, *adveniente die tertia*, quæ erat Dominica dies, albescente jam cœlo, interrogat quid in ecclesia psallerent. *Dixerunt benedictionem se se psallere*, id est Canticum *Benedicite*. *At ille Psalmo quinquagesimo & benedictione decantata, & alleluiatico cum Capitello expleto, consummavit Officium totum temporis matutini*, Laudes vocamus. Hæc ex Gregorio de vitis Patrum cap. 6.

73. Ad itinerantes quod attinet, non modò religiosi, sed etiam Clerici sæculares etiam antiquitus divina officia persolvebant. Id exemplis superius probatum est, scilicet ex Gregorio Turonensi Episcopo & ex regula Chrodegangi; ne repetam exemplum sancti Germani Episcopi Parisiensis: quibus adde exemplum Epiphanii Episcopi Ticinensis. Inde est quod Clerici omnes Psalmos memoriâ tenere debebant ex canonum præscripto. Quamobrem Gennadius CP. Patriarcha *neminem ordinabat, qui Psalterium non sciret memoriter*, ex Theodoro Lectore apud eruditissimum Valesium pag. 554. An Lectiones etiam recitarent itinerantes, erit fortasse qui inquirat. Sane monachi saltem libellos seu codices hujus rei gratiâ gestabant. Nam ut omittam id quod de Equitio Abbate narrat Gregorius M. qui Equitius *sacros codices in pelliciis sacculis dextro lævoque latere portare solebat*; quod etiam de Fructuoso Episcopo Bracarensi legimus: Gregorius IX. de monachis foras profecturis id statuit, *ut ipsi Horas dicant in via & de libris provideatur iisdem*. Id generis duos pro itinerantibus codices in sacrario Cisterciensi aliquando vidimus, quos hoc modo describit Josephus Meglingerus in Itinere suo Cisterciensi. „ Libelli trium digitorum latitudinem non excedunt, plus tamen „ longitudinis habent. Dum clausos aspicis, parvi apparent: at aperti triplo ma„ jores evadunt, foliis, quæ ex membrana rudi constant, ter complicatis, deor„ sum, & ambobus lateribus. Neque in utraque parte litteris implentur paginæ, „ sed interiùs tantùm: ita ut licet folium à folio sejungas, nisi plicæ explicentur, „ nullæ litteræ prostent: quæ quidem minutissimæ paucis syllabis totas periodos „ brevissimo compendio absolvunt. Nulla compage seu tegumento vinciuntur: „ sed uno in latere filum colligat folia, ne diffluant: ac deinde sacculus ex corio „ libellos recipit. „ Hæc ille.

74. Quantâ porro reverentiâ divinis officiis interesse solerent majores nostri, intelligimus ex facto sancti Martini Episcopi Turonensis, quem *in ecclesia nemo umquam sedere conspexit*, ut legitur in lib. 2. de ejus vita: quod etiam de sancto Epiphanio Ticinensi Episcopo Ennodius tradit. *Is junctis pedibus usque ad consummationem mystici operis stare se debere constituit: ita ut humore vestigiorum locum suum depingeret, & longè adspicientibus indicaret.* Quosdam tamen formulis accubuisse discimus ex Gregorio in lib. 8. cap. 31. ubi de Prætextato Rotomagensi Pontifice agens, *Adveniente*, inquit, *Dominicæ resurrectionis die*, id est Dominica, *cùm Sacerdos* Prætextatus *ad implenda ecclesiastica officia ad ecclesiam maturiùs properasset, antiphonas juxtà consuetudinem incipere per ordinem cœpit, cùmque inter psallendum formulæ decumberet* &c. Id tamen improbat Petrus Damiani in Opusculo 39. Immo & Chrodegangus Mettensis Episcopus in Regulæ cap. 26. *Nec cum baculis, aut cambutis, aut fustibus in choro, exceptis debilibus, sed religiosè illis standum & psallendum est. Sunt enim quidam clericorum, qui in secularibus negotiis & disceptationibus pæne totum infatigabiliter deducunt diem: & mox ut ecclesiam ad divinum officium peragendum intraverint, ita fatigati videntur, ut nec orationi vacare, nec ad psallendum stare queant; sed potiùs sedentes, non*

divinis, sed vanis solent instare loquelis &c. Quid sit *cambutis* inniti in officio divino, intelligimus ex vita mſ. sancti Victurii Episcopi Cenomannensis, cui sanctus *Martinus dedit baculum* seu *sustentaculum, super quod solent Sacerdotes fusis*, id est fundendis, *orationibus sustentari.* In pervetusto codice, qui vitam sancti Amandi Trajectensis Episcopi continet, apud Elnonem asservato, vidi ejusmodi Episcoporum imagines, qui una manu pedum pastorale gestant, alia baculum recurvum, & quidem breviorem, quo se ipsi inter orandum sustentabant. Hodie quoque in ecclesia sancti Georgii apud Venetias, ejusmodi cambutis inter orandum uti solent homines promiscui sexus, ut me monuit eruditus & venerabilis Claudius Castellanus Canonicus ecclesiæ Parisiensis. Ad hæc in libello supplici monachorum Fuldensium ad Carolum M. hi conqueruntur, quòd præ Ratgarii Abbatis duritia ipsis infirmis *nec baculum pro sustentatione ferre liceat, nec ad inclinatorium, quod nos formulam dicimus, morando inhærere.* Multò minus sanis (neque verò id petunt Fuldenses) hæc indulgentia concedebatur, ut tempore divini officii formulæ incumberent.

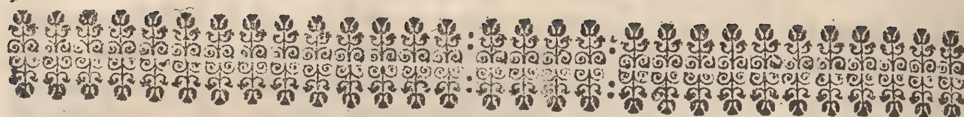
75. Ad extremum maximè pia & sancta est (ut jam diximus) illa ecclesiasticarum precationum institutio, sive publicè, sive privatim recitandæ sint. Quid enim aptius ad Deo debitum cultum honoremque persolvendum? aut quid ad excitandam Fidelium pietatem accommodatius, ut vel suo ipsius testimonio probavit Augustinus, quàm Psalmorum in ecclesia cantus? Jam verò nihil ad refricandam Dei Opt. Max. memoriam efficacius, quam ejusmodi preces privatim recitandæ: quarum obligatio si nonnullis durior videtur & morosior; timendum est, ne id ex divinarum rerum tædio & fastidio oriatur. Cùm enim Breviarium (quod vocant) tria contineat magnopere utilia & ædificatione plena, Dei videlicet laudes, lectiones & orationes; nihil homini religioso suavius, nihil sanctius, quàm Dei laudes ex Psalmis depromtæ, quæ mentem ad Deum rapiunt, & sacro divini amoris igniculo accendunt. Quid verò ecclesiasticis hominibus antiquius esse debet aut familiarius, quàm lectiones ex Scripturis divinis, quæ plurimum in sacris Officiis locum habent? Denique quid pressius & solidius ad devotionem, quàm Orationes seu Collectæ ab Ecclesia probatæ, cum frequenti recitatione Dominicæ precationis? Nihil itaque Dei ministris convenientius institui poterat, quàm illarum precum Breviarium, si modò à nimia prolixitate & ab incertis historiis sit repurgatum. Id pro sua providentia identidem curarunt summi Pontifices, emendando Breviario Romano, quod aliorum exemplum esse debeat. Sed quia multa in dies à viris doctis illustrantur, eam in se curam etiam susceperunt Episcopi maximè Gallicani, quorum hac in re sedulitas & religio alios ad idem opus merito incitat. Et quidem in ecclesiasticis officiis *non novella audiri decet vel levia*, ut scribit Bernardus in epistola 312. ad Arremarenses, *sed certe authentica & antiqua, quæ & Ecclesiam ædificent, & ecclesiasticam redoleant gravitatem. Quod si nova audire libet, & causa requirit; ea, ut dixi, recipienda censuerim, quæ cordibus audientium, quo gratiora, eo utiliora reddat, & eloquii dignitas, & auctoris. Porro sensa indubitata resplendeant veritate, sonent justitiam, humilitatem suadeant, doceant æquitatem: quæ etiam lumen veritatis mentibus pariant, formam moribus, crucem vitiis, affectibus devotionem, sensibus disciplinam.* Tot verba, tot oracula, sanctissimo Ecclesiæ Patre ac Doctore digna.

76. Ceterum ut ad scopum redeam, parum interest, quo jure primùm inducta sit hæc Breviarii recitandi obligatio, lege an consuetudine: cùm legitimo fundamento innitatur, scilicet præcepto generali, quo Christiani omnes ad jugem precationem tenentur; & speciali Dei ministrorum conditione, qui totos se se

divino cultui manciparunt. Is enim divinum & apostolicum de indesinente oratione præceptum implere censetur, *qui canonicis horis quotidie, juxta ritum ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusque consuetis Deum laudare & rogare non desistit*, ut ait Beda in Lucæ cap. 18. Sunt quidem & alia non minoris momenti sacrorum ministrorum officia & onera: neque ad hoc unum eis assignati sunt tam copiosi Ecclesiæ proventus, quasi recitato semel Breviario, muneris sui summam statim expleverint. Quædam quippe alia ab ecclesiasticis viris exiguntur, lectio & studium sanctarum Scripturarum & sacræ traditionis, divini verbi prædicatio, caritatis officia, aliaque id genus exercitia virtutis. Hæc oportet facere, sed pias etiam precationes non omittere.

77. Neque desunt diligenti ac cordato viro temporis intervalla & feriæ ad utrumque præstandum, ubi semel ejus animum pietas, & divinarum rerum seclusis inutilibus curis, sollicitudo imbuerit: cùm legamus sæculares viros (nec nostra ætate etiam exempla desunt) immo etiam Reges, qui strenuè rem publicam per se ipsi administrabant, inter tot negotiorum turbas eisdem precationibus non defuisse. Hujus rei testes duos appello, Alfredum scilicet Anglorum Regem, & sanctum Ludovicum. Alfredus quippe, referente vitæ ejus scriptore accurato Assero, *inter bella & præsentis vitæ frequentia impedimenta, nec non paganorum infestationes, & quotidianas corporis infirmitates, inter regni gubernacula, nihilo minus Missam quotidie audire, Psalmos quosdam & orationes, & Horas diurnas & nocturnas celebrare, & ecclesias nocturno tempore, orationis causâ, clam à suis adire solebat*. Sic verò totum cujuslibet diei cursùm expendebat, *ut octo horas in scribendo, legendo, & orando; octo in cura corporis; octo in expediendo regni negotio transigeret*, quod de eo scribit Willelmus monachus Malmesburiensis. Utinam similis sedulitas animos nostros occuparet. De sancto Ludovico id memoriæ prodidit auctor ejus æqualis in sermone inedito, quem numquam satis laudatus Antonius Herovallius nobis communicavit. *Omnes Horas canonicas, & de gloriosa Virgine semper cum Nota audiebat: submissè tamen easdem inter se & Capellanum suum, & pro defunctis novem lectiones quotidie dicebat. Media nocte surgebat ad confitendum Domino: & Regina bonæ memoriæ aliquando eum propter frigus de vestimento aliquo operiebat*. Sic nulli umquam, etiam occupatissimo, deerit tempus & otium ad Deo vacandum, si pietatis studium non defuerit.

APPENDIX COMPLECTENS MONUMENTA QUÆDAM HISTORICA, AD ILLUSTRANDAM PRIOREM PARTEM PRÆFATIONIS QUARTI SÆCULI.

I.

Petitio, quam ante votum Monachi quislibet facere debet.
Ex Tomo 2. Capitul. editionis Baluzianæ.

Ad Præfationem num. 53. & seqq. pag. 195. & seqq.

DOMINO Venerabili in Christo Patri illo Abbati de Monasterio illo, qui est constructus in honore Sancti illius, simul cum felici Congregatione vestra, quam Dominus de diversis provinciis ad peregrinandum propter nomen suum sub jugo militiæ atque servitutis Christi atque ala protectionis secundùm Evangelium Christi regulariter vobis coadunavit. Igitur audivimus, quòd Dominus noster Jesus Christus per Evangelium suum adnunciat, dicens: *Nisi quis renunciaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*: & alibi: *Qui reliquerit patrem aut matrem, fratres aut sorores, domus aut agros, & cetera propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. Petimus ergo beatitudinem caritatis vestræ, ut nos in ordine Congregationis vestræ, dignemini recipere, ut ibidem diebus vitæ nostræ sub Regula beati BENEDICTI vivere & conversare debeamus, quatenus suave jugum Christi & onus ejus leve sentiamus. Igitur nostra fuit petitio, & vestra decrevit voluntas, idipsum implere, quod ita fecistis. Abrenunciamus ergo omnibus voluntatibus nostris propriis, ut Dei sola voluntas fiat in nobis, & omnibus rebus quas possidemus, sicut evangelica & regularis traditio edocet. Nihil rebus terrenis ab hac die possessuros nos spondimus, nisi quantum à Patre Monasterii donante aut permittente alimenta aut tegumenta corporis acceperimus. Obedientiam vobis in quantum vires suppetunt & Dominus dederit nobis adjutorium, conservare promittimus. Stabilitatem conversationis nostræ in Congregatione vestra, teste Domino, devoto animo cum observatione Regulæ usque in finem profitemur servare: nisi tantum (quia ignoramus futura) si fortasse causâ utilitatis animæ accedat, ut per vestrum comiatum discedamus: aut etiam illud si contra voluntates nostras (quod absit) separemur à Principibus vel à barbaris; & ipsum si fuerit factum, in quantum possumus semper ad ipsam Congregationem revertere faciamus, & sub sancto Ordine perseveremus. In reliquo verò per nullum ingenium de prædicta Congregatione vestra vel jugo sanctæ Regulæ, seu de potestate obedientiæ vestræ nullam habeamus licentiam nos abstrahendi aut contradicendi. Quod si instigante antiquo hoste, aut voluntate nostra propria hoc facere tentaverimus;

Luc. 14. *Matth. 19.*

in nullis modis hoc vindicare valeamus: sed ubicumque nos missus vester, aut aliquis ex Congregatione vestra invenerit; etiam nobis nolentibus in ipsa vestra sancta Congregatione Deo auxiliante per vosmetipsos faciatis revocare, & secundùm Regulam nos ibidem dijudicare: ut diebus vitæ nostræ sub divina Regula & regimine vestro perseveremus; qualiter in die judicii ante tribunal æterni Judicis ipso adjuvante salvos nos repræsentare possitis. Et quicumque contra hanc petitionem, quam nos bona voluntate scribere rogavimus, & subter firmavimus per quemlibet modum agere aut infrangere voluerit; in primis sciat se à Deo damnandum, quem irritat: & insuper secundùm canonicam institutionem à communione omnium Fratrum sit extraneus, usquequo de hac causa ad veram emendationem perveniat. Manus nostræ subscriptione ad honorem domni & patroni nostri Sancti illius hanc petitionem volumus roborare.

Ipsa Promissio.

Ego ille, Domne Abba ille, obedientiam vobis secundùm Regulam sancti Benedicti, juxta quod in ista Petitione continetur, quam super istud altare posui, coram Deo & Sanctis ejus, in quantum mihi ipse Deus dederit adjutorium, Deo & vobis promitto custodire, & in quo possum, ipso auxiliante conservo. Amen.

Item exemplar Promissionis, sicut solebant antiqui Monachi Regulam promittere.

IN nomine Domini. Promitto me ego ille in sacro Monasterio beati Martyris sive Confessoris illius, secundùm instituta beati Benedicti coram Deo & sanctis Angelis ejus, præsente etiam Abbate nostro illo, omnibus diebus meis in hoc sancto Monasterio amodo & deinceps perseveraturum, & in omni obedientia, quodcumque mihi præceptum fuerit, obediturum. Ego ille hanc Promissionem à me factam manu propria coram testibus scripsi & roboravi.

II.

Alia formula Petitionis.

EGo ille initio conversationis meæ diligenter adtendens considero, quòd petitionibus meis primùm non facilis concessus est introitus, sed diu mihi pulsanti vix hospitii locus est misericorditer adtributus: in quo per paucos dies demoratus, Novitiorum sum domum progressus: in qua mihi dura & aspera primùm à seniore sunt prædicata & stabilitatis meæ promissio expetita; & ter in anno lecta atque tradita Regula cum admonitione dicentis: Ecce lex sub qua militare vis: si potes observare, ingredere; si non potes, liber discede. Hoc ergo videns ordinatissimum atque morosum mihi spatium adtributum, dubitans aditum * prætermisso, ut me jam vestro corpori sociare dignemini humiliter deposco. Ego tamen hujus Regulæ instituta Domino juvante servare promitto, & propter vitæ æternæ præmium coram Deo & Angelis ejus humiliter militaturum subjicio, ita ut ab hac die non mihi liceat collum de sub jugo excutere Regulæ, quam sub annali optione aut excusare licuit, aut suscipere. Et ut hæc professionis meæ Petitio à vobis firmiter teneatur; ad nomina Sanctorum, quorum hîc continentur reliquiæ, & præsentis Abbatis ill. conscriptam trado in perpetuum habendam, & manu mea roboratam, super altare repono perenniter reservandam.

* f. dubitatis aditu.

Promissio.

EGo ille promitto stabilitatem meam & conversionem morum meorum, & obedientiam secundùm Regulam sancti Benedicti, coram Deo & Sanctis ejus.

III.

Epistola Domni KAROLI *Imperatoris ad* ALBINUM *Magistrum & ad Congregationem sancti Martini Monasterii missa.*
Ex Tomo 1. Capitularium Baluziano.

Ad Præfat. num. 76. pag. 206.

IN nomine Patris & Filii, & Spiritûs sancti KAROLUS, *& reliqua.* ALBINO venerabili magistro, & omni Congregationi monasterii sancti Martini. Pridie quàm ad nostram præsentiam à vobis missa venisset epistola, adlatæ sunt nobis litteræ à THEODULFO Episcopo missæ, querimonias continentes, de inhonoratione hominum suorum, & non tam illorum, quàm Episcopi hujus civitatis vel contemtu jussionis imperii nostri: quam jussionem de redditione cujusdam Clerici de custodia ipsius elapsi, & in Basilica sancti Martini latitantis, sub nostri nominis auctoritate conscribere jussimus; cujus etiam nobis exemplaria misistis, in quibus nos nequaquam injustè aliquid decrevisse, ut vobis visum fuit, putamus. Sed cùm utrasque epistolas, vestram scilicet ac Theodulfi, nobis relegere fecissemus; asperior multo nobis & cum iracundia composita vestra, quàm Theodulfi videbatur epistola, & in nullo erga illum caritatis condimento respersa: sed potiùs quasi reum defendens & Episcopum accusans, & sub velamine quodam celati nominis continens (quod) vel posset, vel admitti ad accusationem deberet: cùm hoc omnino & divina, & humana lege sancitum sit, nulli criminoso alterum accusandi dari licentiam. Quamquam à vobis ad hoc defensus & conservatus sit sub obtentu jussionis nominis nostri, ut qui jam accusatus, & in conspectu populi civitatis suæ judicatus est, accusandi locum habere Cæsarei nominis appellatione deberet, ad exemplum beati Pauli Apostoli: qui apud Principes Judææ à gente sua accusatus, sed nondum judicatus, Cæsarem appellavit, & ab eisdem Principibus ad Cæsarem judicandus missus est. Quod nequaquam præsenti negotio convenit. Paulus enim Apostolus à Judæis accusatus, sed non judicatus, Cæsarem appellavit, & adire permissus est. Hic verò infamis Clericus, & accusatus, & judicatus, & in custodia missus, & de custodia elapsus, basilicam quam nisi post pœnitentiam ingredi non debuerat, contra legem ingressus, & adhuc (ut fertur) perversè vivere non cessans, ut dicitis, sicut Paulus Apostolus Cæsarem appellavit, sed nequaquam ut Paulus Cæsarem aditurus est. Illi enim apud quem accusatus, & à quo judicatus atque in custodia missus est, & de cujus custodia evasit, præcipimus ut reddatur, & ille eum ad nostram audientiam, sive vera, sive falsa dicentem, adducat: quia non decet, ut propter talem hominem nostræ primæ jussionis ulla fiat immutatio. Sed & valde miramur, cur vobis solis visum sit nostræ auctoritatis sanctioni & decreto contra eundum: cùm liquido pateat & ex consuetudine veteri, & ex constitutione legum, alterum decreta recta esse debere, nec cuiquam permissum illorum edicta vel statuta contemnere. Et in hoc satis mirare nequivimus, quòd illius scelerati hominis precibus, quàm nostræ auctoritatis jussionibus obtemperare maluistis: cùm nunc clarissimè liqueat, cum eodem homine amorem discordiæ & inruptionem caritatis de

de hoc loco velut * egredi. Ipsi quippe nostis, qui Congregatio hujus monasterii ac servi Dei, & utinam verè, dicimini, qualiter jam crebrò vita vestra à multis diffamata est, & non absque re. Aliquando enim Monachos, aliquando Canonicos, aliquando neutrum vos esse dicebatis. Et nos consulendo vobis, & ad malam famam abolendam, magistrum & rectorem idoneum vobis elegimus, & de longinquis provinciis invitavimus, qui & verbis & admonitionibus rectam vitam instruere; &, quia religiosus erat, bonæ conversationis exemplo potuisset informare. Sed prô dolor! aliorsum cuncta conversa sunt, & diabolus vos quasi ministros suos ad seminandam discordiam, inter quos minimè decebat, invenit, scilicet inter sapientes & Doctores Ecclesiæ: & qui peccantes corrigere & castigare debuerunt, cogitis ad peccatum invidiæ atque iracundiæ prorumpere. Sed illi, Deo miserante, nequaquam ad sensum vestris malis suggestionibus præbituri sunt. Vos autem qui contemtores nostræ jussionis exstitistis, sive Canonici sive Monachi vocamini, ad placitum nostrum, juxta quod præsens Missus noster vobis indixerit, nobis vos adsistere scitote. Et quamvis ad nos missa hîc factæ seditionis vos excuset epistola, venite, & condigna satisfactione inustum crimen eluite.

* *Edit.* vetuit.

IV.

Capitula Monachorum San-Gallensium edita circa annum DCCCXVII, *quibus præfixa est epistola* GRIMALDI & TATTONIS *ad* REGIMBERTUM *Magistrum scholæ, ut opinor, Monasterii sancti Galli, qui obiit anno* DCCCXLVI.

Ex Tomo 2. Capitularium Baluziano.

PRÆSTANTISSIMO & ineffabili dilectione nominando REGIMBERTO præceptori GRIMALTUS, TATTOQUE supremi auditorum vestrorum discipuli sempiternæ felicitatis salutem. Memoria dilectionis vestræ animis nostris sedulò inhærens, immemores petitionum vestrarum promissionumque nostrarum non esse permittit. Et utinam tam proficienter, quàm spontaneè piam voluntatem vestram implere valuissemus. Ecce vobis Regulam beati BENEDICTI egregii Doctoris, quam benivolus animus vester summo semper optaverat desiderio, direximus, sensibus & syllabis, necnon etiam litteris à supradicto Patre, ni fallimur, ordinatis minime carentem: quæ de illo transcripta est exemplare, quod ex ipso exemplatum est codice, quem beatus Pater sacris manibus suis exarare ob multorum sanitatem animarum curavit. Illa ergo verba quæ supradictus Pater secundùm artem (sicut nonnulli autumant) in contextum Regulæ hujus non inseruit, de aliis Regulis à modernis correctis magistris colleximus, & in campo paginulæ è regione cum duobus punctis inserere curavimus. Alia etiam quæ à Benedicto dictata sunt, & in neotericis minime inventa, obelo & punctis duobus consignavimus. Hoc egimus desiderantes vos utrumque & secundùm traditionem pii Patris, etiam modernam habere. Eligite vobis quod desiderabili placuerit animo. Valete in Domino.

Ad Præfat. num. 57. & 81. pag. 197. & 209.

Item Capitula Novitiarum *, *de his in quibus præceptum Regulæ & constitutiones novellorum Conciliorum acutiùs nos considerare, & promptiùs exercere jussio imperialis ammonet.*

* *id est* novarum Constitutionum.

I. IN primis ut nulla in ullis rebus inter hujus professionis viros in toto regno suo, nisi ubi impossibilitas non permittit, inveniatur varietas: cujus impos-

sibilitatis qualitatem summo studio Missi pro hoc directi satagunt inquirere.

II. Ut ad omnia signa diurna, sive nocturna, secundùm præceptum Regulæ, statim ut audita fuerint, festinetur.

III. Ut locus separatim tardè ad qualecumque signum occurrentibus constituatur.

IV. Ut cum disciplina regulari & reverentia magna divina agantur officia.

V. Ut dictis sex Psalmis primis ad nocturnum genua non inflectant, sed stantes orent.

VI. Ut intervallum post nocturnum in æstivo tempore, usque dum v. Psalmi dici possunt, proteletur.

VII. Ut finitis cur bus, incœpturi *Kyrie eleison* genua flectant, & non antè surgant, quàm sanctæ Trinitatis vocabulis perdictis Presbyter dicat, *Per omnia sæcula sæculorum, Amen.* Surgentes autem, humiliationem supplicationis sibi vicissim præbeant: & idipsum sessuri in Capitulo, atque recessuri, vel ubicumque tota Congregatio jungitur vel separatur, faciant.

VIII. Ut in Ecclesia nemo, nisi quod Regula mandat, loquatur.

IX. Ut *Kyrie eleison, Amen, Deo gratias*, & versus in unoquoque concursu altiùs & distinctiùs atque protractiùs honestè dicantur.

X. Ut Lector in Ecclesia priùs benedictionem non petat, quàm omnes sedeant.

XI. Ut versus ad Capitulum, id est *Deus in adjutorium meum*, à Presbytero ter, terque à Congregatione repetitus dicatur: & dicta *Gloria*, post hoc non adjungant *Alleluia*.

XII. Ut *Kyrie eleison* oraturi in Capitulo, utrumque genu flectentes consona voce tribus tantùm vicibus dicant, id est *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison.* Similiter in refectorio, sed sine genuflexione.

XIII. Ut in Capitulo, seu ubicumque quis increpatus fuerit, statim veniam petens, dicat *mea culpa*: & jussus surgat, & sic humiliter rationem reddat. Et si quisquam hoc facere contemserit, duplici vindictæ subjaceat.

XIV. Ut post Capitulum signum sonetur, ut omnes pariter cum Præposito vel Decanis & uno de Circatoribus in obedientia, ubi injungitur, pergant: exceptis his qui variis occupati sunt obedientiis. Et alter de Circatoribus clastrum providens domi remaneat. Qui Decani & Circatores summa cura provideant, ne quid vel in ipsa obedientia, vel illuc eundo, vel inde revertendo, vel ubi & ubi * inhonestum & nostræ professioni inconveniens fiat, recordantes, (quòd) quicquid à discipulis delinquitur, magistros respicit.

* sic.

XV. Ut in refectorio horâ refectionis nullius, nisi Lectoris, vox audiatur.

XVI. Ut reficiendi Fratres unum pulmentum cum potu & orto * seu pomis, si unt, ante se inveniant. Post quæ & alia dentur, quæ Regula mandat.

XVII. Ut ante, nec post horam constitutam quidquam cibi vel potus aliquis sumat, exceptis infirmis. Sed & omnes, sicut uno stringuntur voto, unius Regis bajolant servitium, unum exspectant regni cælestis præmium: ita unum in labore militiæ accipiant necessitatis stipendium.

XVIII. Ut custodia regularis circa infirmos non neglegatur.

XIX. Ut quatuor Fratres juniores, seu quantos exposcerit necessitas, deputentur ad miscendum: qui tamen reficiantur cum cæteris.

XX. Ut ministri omnes intus forisve, in potu & cibo, vestimentis, ceterisque necessariis ea mensura, qua ceteri Fratres vivunt, contenti sint. Et quando à ministeriis suis vacant, cum aliis reficiantur.

XXI. Ut ad coquinam signum non sonetur. Sed ebdomadarius, facta mi-

nistratione, illud tintinnabulum quod ante Abbatem pendit, tangat. Quo sonato, inclinet se idem ebdomadarius atque omnes Fratres, usque dum à Sacerdote benedictio compleatur.

XXII. Ut versu dicto post mensam, incipiat Prior *Miserere mei Deus*, in dextro choro, & chorus sinister procedat. Et sic apertè & distinctè cantando pergant ad ecclesiam.

XXIII. Ut summum silentium post refectionem omni tempore teneatur.

XXIV. Ut certis temporibus occupentur in opere manuum, certis in lectione divina.

XXV. Ut Præpositus, Decani, Circatores, omnesque ministri sæpiùs privatè, publiceque ammoneantur, ut omnimodis circa ministerium suum sollicitì sint.

XXVI. Ut omnes ad Missas veniant & persistant, sicut & in ceteris divinis officiis facere debent.

XXVII. Ut in æstivo tempore post Nonam bibant Fratres, & postea ad Capitulum pergant.

XXVIII. Ut post omnes Cursus, quando ad refectorium ire oportet, in ecclesia illud signum quod ad refectorium sonat, exspectent; nisi quem necessitas exire compellit.

XXIX. Ut ubicumque sibi obviaverint Fratres, junior benedictionem petens stet in uno loco inclinatus, usquedum tribuens benedictionem Prior transeat.

XXX. Ut absente Abbate Præpositus locum ejus in ecclesia, in Capitulo, atque in refectorio teneat, ejusque vice lectiones in unoquoque conventu interpretetur, & benedictionem legentibus tribuat. Et Præposito non præsente, senior Decanus eadem faciat: qui præsente Abbate propria teneant loca.

XXXI. Ut intervallum post matutinos & ante Primam, hiemis vel æstatis tempore, eo proteletur spatio, quo se Fratres aptè parare, & convenienter orando altaria circuire possint; ut clara luce vel orto jam sole exeuntes à Prima, vel lectioni vacent, vel injunctam sibi obedientiam subeant.

V.

Qui Monasterium in proprio ædificat, qualiter chartam faciat.

Ex Tomo 2. Capitul. Baluziano.

ANTIQUA legum auctoritas & Principum decreta sanxerunt, ut unusquisque dum manet in corpore, de propria quam possidet facultate voluntatem suam litteris inserat, ut perennis temporibus inviolata permaneat. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter ego ille unà cum consensu Galliarum Pontificum in re mea propria, quæ ex successione parentum meorum mihi obvenit, Monasterium in honore sancti illius ædificavi in loco nuncupante illo, in pago illo, in fine illa, & constituimus ibi Abbatem nominē illum, qui ibidem sanctum Ordinem Deo auxiliante gubernare faciat, & suis Monachis ibi constituat, & per ejus ordinationem ipse, sanctus Ordo perpetualiter sit institutus & conservatus. Propterea donamus & donatum in perpetuum esse volumus ad jam nominato Monasterio sancti illius vel ad Abbate illo ipsum locum ubi ipse Monasterius est constructus, cum omnibus adjacentiis & appendiciis suis & locella seu

Ad Præfat. num. 107. pag. 224.

colonicis in villas illas in pago illo. Ista omnia quæ superiùs memoravimus cum omnibus adjacentiis vel appendiciis eorum, quantumcumque ibidem tenere vel possidere videmur per quolibet adtracto, totum & ad integrum cum omni suprà posito ad die præsenti in honore Sancti illius pro remedium animæ meæ vel æterna salute dedimus, cum domibus, ædificiis, mancipiis, accolabus, libertis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, strumenta chartarum, libris vel vestimenta, seu ministeria ecclesiæ, mobilibus & immobilibus, omnem rem inexquisitam, quicquid dici aut nominari potest, totum & ad integrum ad suprà scripto Monasterio vel jam dicto Abbati cum Monachis suis perpetualiter protegente Domino tradimus ad possidendum. Et dum omnes Præsules & nobiles personæ agnoscunt & comprovicialibus nostris cognitum est quòd ego ille in mea re propria jam nominatum Monasterium ædificavi, vel Cœnobiolo sancto ibi constitui propter Deum, quidquid vel exinde facere volo, præsenti tempore in omnibus mihi maneat libera potestas, propterea per præsentem paginam cum consensu suprà memoratorum Pontificum constituo, ut nullus Episcopus alius civitatis, aut Archidiaconus, aut quilibet ex Clero, aut actores ecclesiæ nullum ibidem præsumant exercere minatum, non ad mansionaticos aut repastos exigendo, non ad ministeria describendo, non ad Abbatem mittendo. Cùm verò necesse fuerit chrisma petere, tabulas aut altaria consecrare, sacris ordinibus benedici, Abbas vel Monachi ibidem consistentes à quocumque de sanctis Episcopis sibi elegerint qui hoc agere debeat, licentia sit eis expetere & illi hoc benedicere vel consecrare. Si verò caritate exigente Pontifex quilibet ab Abbate loci illius ibi fuerit invitatus, simpliciter quæ ei à Fratribus offeruntur accipiat, nulla exenia vel munuscula ampliùs eis quærat, neque de omnibus rebus ipsius Monasterii nullam habeat potestatem. Cùm verò Abbas ipsius loci acceperit transitum, quemcumque de semetipsis Monachi ibidem habitantes secundùm Regulam sancti BENEDICTI meliorem invenerint, ipsum Abbatem ibidem constituant. Quod si ipsi de seipsis talem non invenerint, cum communi consilio illi sanciores Monachi aliunde regularem Abbatem, qui eos sub Regula S. BENEDICTI regat, elegendum in eorum maneat potestate. Quod verò Deus avertat, ne ibi sanctus Ordo tepescat, & ipse Abbas hoc emendare non prævalet aut negligit, potestas maneatur ipsis Monachis, ubicumque in propriis Monasteriis rectiùs & sanctiùs secundùm Regulam S. BENEDICTI invenerint expetere, & per eórum salubre consilium ipsum sanctum Ordinem regulariter emendare. Quòd si Pontifex vel aliquis ex Ecclesiasticis ministeriis quissibet vel aliqua emissa persona contra ipsum Abbatem vel ejus Congregationem de supradictis ordinibus vel benedictionibus, vel de rebus meis propriis Monasterii per qualecumque strumento aut quocumque modo ad ipsam casam fuit, vel in antea fuerit delegatum, additum, commutatum, vel concessum, vel quidquid ad ipsum Monasterium vel ad eorum homines pertinet, aliquid calumniare vel inquietare, vel per quodlibet ingenium minuare tentaverit, à glorioso Domino quem tunc Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit, hoc protinus emendetur. Precor igitur glorioso Domno, qui est temporibus modernis & futuris successoribus Deus regnum Burgundiæ gubernare permiserit & per Dei tremendum judicium adjurare præsumo, ut præsentem paginam vel facta mea ex jam dicto Cœnobiolo meo sua fortitudo contra omnem adversitatem pro mercede sua post Deum jubeat defensare, atque solidum in omnibus custodire, ut nullatenus ab infestatione malorum hominum possit inrumpi; sed delectet ibidem Abbati vel Sacerdotibus seu Monachis ibidem consistentibus pro vita ipsius & filiorum ejus vel exercitu & omni populo catholico quieto ordine supplicare. Si quis verò &c.

VI.

Qualiter Privilegium condatur.

Ex Tomo 2. Capitularium Baluziano.

DOMINIS Apostolicis præsentibus temporibus & futuris, quicumque sub fide catholica pastoralia sectantur officia, ille Episcopus Christi humilis. Opportunum est etiam, ut Deum timentes propter ventura futuraque judicia diligentibus Deum bonum operare, quatenus qui Pontifex vocatur in populo, timentibus Deum succurrat affectus: ut qui sæculum calcant, & Christo servire desiderant, per consensum Pastoris quieti ab omnibus infestationibus vivant. Quapropter dum non habetur incognitum qualiter Monasterium in pago illo, qui dicitur ille, quem illuster vir ille in alode proprio construxit, & pro totius defensionis studio per suam epistolam ad præcellentissimum Domnum Regem Burgundiæ ipsum Monasterium aspicere decrevit, ut communis mercis illius pro fundamento & regale clementia pro defensionis auxilio crescat apud Deum, & nobis jam dicto Domno glorioso Regi illo opportunum est petere, ut privilegium Monachis ibidem habitantibus deberemus largire, ob hoc maximè, quia solet ut morientibus religiosis Episcopis, pastoralem locum suscipiant sæculares, & res quæ pauperibus fuerunt condonatæ, magis per gasindos, quàm per Sacerdotes dispergantur; & ecclesiasticâ vitâ neglectâ, conlata bonorum magis per venatores, & canes, &, quod est gravius, per meretrices expendantur; vel religionis norma distructa levitate laïcorum sæcularia injustè consentiantur, & per eorum iniqua consilia Monachorum vitam conturbare præsumant. Propterea ergo ab hac parte semper Christo propitio directore dirigentes communi voluntate ille Episcopus & ceteri consensimus, ut in eis privilegium claro animo confirmaremus. Statuentes ergo jubemus sub testimonium sanctæ Trinitatis & pretium sanguinis Christi, coram Deo & Angelis atque Archangelis ut de prædicto Monasterio illo, vel quidquid ibidem tam regio munere, quàm privatorum vel quibuslibet rebus aut corporibus est conlatum, aut in antea conlatum fuerit, nullam exinde Episcopus civitatis illius habeat potestatem, neque Archidiaconus illius, vel ministri & Actores Ecclesiæ, aut quilibet ex Clero in rebus prædicti Monasterii nullum præsumat habere principatum, in nullam omnino rem, quod dici aut nominari potest, non pro pasto exactandum, non pro mansionaticos requirendum, non pro totius omnino re repetendo, non pro Abbatem constituendo, non pro ministeria describendo, non pro altaria aut tabulas consecrando, non pro sacros Ordines dedicando, illius civitatis Episcopus nullum ibidem præsumat habere accessum, nisi fortasse per communem consensum Abbas vel ipsa Congregatio eum caritatis gratia pro sanctæ vitæ meritis crediderit evocandum. Et si fortasse ab eis fuerit evocatus, non hoc in consuetudine vertat, nec munera exinde requirat: sed simpliciter quæ à Fratribus sibi fuerint oblata; & expleto caritatis officio ad propria, sicut de reliqua Regis domo, cum pace discedat: quia dignum est, ut quod Rex hujus sæculi cum suis Proceribus pro commune salute voluit esse constructum, sub integro privilegio sit in perpetuum à calumniandi occasionibus conservatum. Confirmamus igitur jure perpetuo, ut cùm Abbas ipsius Cœnobii de hac vita migraverit, quemcumque sibi Monachi ibidem habitantes secundùm Deum elegerint, absque ullo arbitrio illius urbis Antistitis ipsi sibi Monachi Pastorem ins-

Ad Præfat. num. 10. pag. 224.

tituant, qui eorum sacrum Ordinem instanter attendat. Cùm verò fuerit opportunum Ecclesiam dedicare, aut sacros Ordines benedici, vel tabulas consecrare, quemcumque de religiosis Episcopis Abbas ipse vel Monachi sibi voluerint invocare, in eorum maneat potestate. Et si (quod absit) ibi Ordo sanctus tepescat, & Abbas Monasterii hoc per se emendare neglexerit, aut etiam ipse cum Monachis statuta regularia servare contemserit, etiam si vix pauci videantur de Monachis quorum religio in Christo proficiat; potestas illis maneat quemcumque sibi elegerint de proximis Monasteriis, quem rectiùs & sanctiùs secundùm Regulam sancti BENEDICTI invenerint expetere, ut eorum salubri consilio studeant sanctum Ordinem revocare. Statuimus etiam mulierum accessus intra portas Monasterii nullatenus fiat. Si quis itaque constitutionem præsentem pro quocumque conludio mutare conaverit, reus omnipotenti Deo effectus à pace Christianorum omnium habeatur extraneus; & indissolubili anathematis vinculo vinctus, sortem damnationis Judæ proditoris incurrat. Quod privilegium ut in perpetuo tempore conservetur, stipulatione subnixa, manu propria.

VII.

IBBONIS *Archiepiscopi Turonensis Privilegium pro Turonico sancti Martini Monasterio.*

Ex ms. codice Thuaneo num. 780. *scripto ab annis octingentis.*

Ad Præfationem num. 210. *pag.* 225.

CONDITOR rerum omnium Deus invisibilis, qui per Prophetarum linguas genus erudivit humanum, qui egregium per Prophetam præcepit nobis Isaïam, si Deum quærebamus & scire illius volebamus vias, debitores nostros repetere non deberemus, omnes & solveremus fasciculos deprimentes, & omne onus quod adgravabat, disrumperemus; & reliqua quæ subsequuntur, si custodiebamus, tunc repromisit omnibus nostrorum criminum ponderibus dejectis, atque delictorum nexibus resolutis, expulsisque peccatorum tenebris, erumpere quasi mane lumen nostrum, ad contuendum scilicet spiritalibus oculis, sequentibus Creatorem, quod & sanitas nostra citius oriatur, & anteibat faciem nostram justitia, & gloria Domini immarcessibilis colligat nos, tunc invocemus & Dominus exaudiat, clamemus & dicat voce cælitus, ecce adsum. Cui abysso veteris testamenti consonat, vel invocat, atque confirmat in voce cataractarum suarum novum ipsius Redemptoris voce: *Dimititte & dimittetur vobis*: & iterum, *Quæcumque vultis ut vobis faciant homines, & vos eadem facite illis*: &, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Hoc ergo mandatum sufficit nobis in totum, in quo legem integram, veterem & novam, & universos Prophetas pendere, & implere Scriptura firmavit. Et de contemplativa vita partem optimam, quam Dominus Mariam elegisse laudavit, sufficere credimus testimonio ejus: quamvis & actualis vita habet cum retributione bonorum operum mercedem suam; tamen præposuit satagenti Marthæ circa plurima se contemplantem Mariam. His ergo tantis atque talibus testimoniis excitatus in anima, decrevi ego in Dei nomine ill. etsi quàmlibet peccator, illius urbis gratiâ Dei vocatus Episcopus, privilegium concedere, atque libertatem Congregationi Monasterii basilicæ beatissimi & post Apostolos Galliarum clarissimi Confessoris ill. ubi ipse in corpore requiescit, condonare, in quo venerabilis vir ille Abba præesse videtur, quod jamdudum à prædecessore nostro illo, illius urbis quondam Episcopo, christianissima devotione ad ipsam sanctam

Basilicam vel congregationem ibidem consistentem fuit concessum, vel etiam per auctoritatem sedis Apostolicæ Papæ urbis Romæ ex consensu ipsius illi hoc privilegium ad instar ex ipsa devotione apostolica fuit confirmatum. Nec immeritò reor eisdem ita viventibus piè atque catholicè hoc supervenire privilegium poterit, qui indesinenter diu noctuque patrono famulantes, placere piissimo Christo contendunt, omni honestate ac moderatione morum corpora coërcentes redigunt servituti, atque suis libertatem Monachis dare: cujus honorem fiscus totum dedit urbi* & census, libereque vivere, nomenque instituit heredis: cujus præfulgente & miraculis coruscante à Regibus singulariter emunitatem urbs nostra tota promeruit, præstante piissimo DAGOBERTO quondam Rege integram emunitatem suscepit; dignum arbitror munus ab eodem impetratum eidem in suo viventibus patrocinio trementibus ulnis proferre. Præfatis ergo Fratribus & Abbati jura servantibus Patrum, cedimus, cessosque volumus Ecclesiæ censos, servitutes, opera, mansiones, pastos, munera, freda, fisco, Episcopo, Judicibus, Missis, & Archidiacono, & omnes consuetudines sæculares amputamus; & quicquid nobis vel eisdem servire, seu dare solebant, resecamus: & quæ iidem possident, vel adhuc largiente Domino à Christianis omnibus conlatum fuerit, sibi semper vindicent, habeant, atque perpetuo jure tempore nostro vel successorum nostrorum defendant, eisque proficiat, perenni firmitate: nec nobis, nec nostro cuiquam successori quicquam aliud dent, nisi juxta postulationem Fratrum vel statuta sanctorum Patrum, quàm honores impositæ manus, gradus, benedictionis subsequentum, altaris, chrismatis, & olei sancti, & hoc ipsum absque ullo præmio secundùm sanctas Scripturas accipiat. Etsi Abbas ab hac luce discesserit, per electionem memoratæ Congregationis Monasterii, quorum vita perfecta creditur, sicut Regula sancti BENEDICTI edocet, in eorum consensu solidetur: sicut & auctoritas Papæ urbis Romæ ADEODATI continet per privilegii seriem, nullas gravidines à quolibet Episcoporum sub prætextu discussionis religiosus Abbas vel Monachi ibidem degentes sustineant, neque rursus hospitandi sibi apud eos licentiam vindicantes, dispendia his atque insolentias angariarum imponant, nec per occasionem regularis disciplinæ rimandæ atque servandæ quaslibet importent injurias: sed liberam licentiam similiter habere statuimus salvo profectu Monachi,* quorum regularem custodia religiosum Abbatem qui tum pro tempore præerit præfato venerabili Monasterio id procurante. Ut ergo quod priscæ traditionis ejus articulus continet, conservare nitantur, &* quique sub ejus reguntur dispensatione, sollerter custodire commoneat, districteque compellat. Reverentissimus verò Episcopus, in cujus parochia memoratum venerabile Monasterium, vel res ejus ac possessiones constiterint, faciendæ tantum ordinationis ac promotionis Sacerdotum atque Levitarum, vel conficiendi chrismatis sit tantùm concessa licentia: dispositionem autem venerabilis loci gerere, ac conversationem monachicam exquirere religioso Abbati ejusque Præposito, vel qui beatissimi in eodem Monasterio fuerint, quod etiam præfati Præsules consona sententia definierunt, decernimus. Quisquis igitur quolibet tempore (quod nullatenus credimus) hujus decretum privilegii, quod auctoritate Apostolica subnixi consentiendo firmavimus, in totum vel in partem temerare temptaverit, suæque præsumptionis audaciam digna emendatione minus correxerit; in perpetuum percellendum vel anathematizandum se noverit, non solùm tantorum sententia Sacerdotum, sed etiam æquissimo apostolicæ condemnationis aculeo: quoniam violare pertinaciter nisus est, quod salubriter conservare debuerat. Et ita quoque hujus privilegii sanctio firma ac rata indiminutè persistat, atque permaneat, erga quod & præcellentissimi totius Galliæ Reges, ut

* f. uti.

* f. Monachorum & regulari custodia, religioso Abbate, &c.

* f. eoqui.

ſcripta comperimus, ad reprimendas Laïcorum infeſtationes edicto præmunire idem venerabile Monaſterium regali pietate dignati ſunt: ita & nos inſpirante Domino plena devotione deinceps in idipſum venerabilem illum Abbatem, ſuam congregationem, vel præfati Monaſterii ſancti illius Antiſtitis volumus confirmare: ut inſpecta ipſa privilegia, tam de ſucceſſoris noſtri ill. quàm ADEODATI Papæ urbis Romæ, ſeu confirmationes glorioſorum Regum; ut noſtro tempore vel ſucceſſorum noſtrorum omnimodis inviolabiliter conſerventur & in nulla qualibet parte, ſicut à nobis decretum eſt, corrumpantur. Rogamus & conjuramus ſucceſſores noſtros, ſecundùm ſancti Pauli exemplum, per nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut idipſum ſentiatis omnes nobiſcum, conſervantes Domini mandatum quod dicitur: *Gratis enim accepiſtis & gratis date:* & illud propheticum teſtimonium: *Beatus qui excutit manus ſuas ab omni munere:* id eſt nec per obſequium indebitum ſervando, nec per linguam laudando, nec per manum plenam muneribus donum Spiritus ſancti corrumpatur: ſed illa potiùs intuentur munera immortalia, quæ ſunt cælo condita, de quibus dicitur, quòd oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe & cuſtodientibus legem ſuam. Abbas verò qui eligendus eſt, non eum nativitas, aut divitiæ, vel ingenioſitas præferat: ſed quem ſanctitas morum, & gravitas, vel pietas adornaverint, anteponant. In nullis quoque modis, quos prædiximus, juxta conjurationem diſſentiatis nobis prædictis ſucceſſores, ſi non Martinus conſortio, ſi non Chriſtus ſuo nos* excludat regno, uſquequo venerandos mihi Galliarum Præſules, & Belgicæ, Aquitaniæ Metropolitanos, & omnes confratres & Coëpiſcopos ſupplex exoro, ut huic paginulæ pro ſocio veſtro patrono noſtro Sancto illo adſenſum tribuatis, animo ex pleno manibus veſtris infra ſubſcribentes roborem detis perpetuum: ut æterna vobis præmia hoc privilegium, per orationem quibus datur, perveniat & nobis gratia Dei. Ille, etſi peccator, Epiſcopus hoc privilegium integra voluntate & devotione Monaſterii Sancti illius, ubi ipſi Monachi ſecundùm Regulam ſancti BENEDICTI converſari videntur, ſubſcripſi.

* *f. vos.*

VIII.

JOHANNIS *Papæ* IV. *Privilegium pro ſanctimonialibus cujuſdam Cœnobii B. Mariæ in Gallia.*

Ex eodem Codice Thuaneo.

Ad præfat. num. 123. pag. 233.

DILECTISSIMIS Fratribus Coëpiſcopis per Galliarum provincias conſtitutis JOHANNES ſervus ſervorum Dei. Quamquam priſcæ ſacratiſſimæ regulæ decreta nos doceant, quæ oportet perenniter cuſtodire & Patrum ſanctorum conſueta indiminutè ſervare: attamen & nos quoque ſuper hæc regulariter vota ſupplicum Chriſtianorum, & maximè orthodoxa fide fulgentium, in omnibus debemus effectui mancipare: quatenus eorum pia devotio apoſtolicis inviolata permaneat inſtitutis. Quoniam igitur CHLODOVEUS Rex excellentiſſimus, filius noſter, Princeps Francorum, pia & religioſa devotione perſpicuus, ſuis nos ſcriptis poſtulaſſe dinoſcitur, & Apoſtolicæ ſedis caput omnium eccleſiarum, privilegium Monaſterio beatæ genitricis & ſemper Virginis MARIÆ, vel ſanctæ Columbæ, atque ſanctæ Agathæ, ſeu aliorum ſanctorum Martyrum, in loco qui nuncupatur ill. ſuper pago ill. quod viri magnifici ill. pia devotione dediti, nutu &

& aspiratione divina construxisse noscuntur, in quo decreverunt, ut puellæ Dei sacræ virgines in sanctis studiis & venerabilibus, diuturnis meditationibus & assiduis vitam piam atque contemplativam sub retrusione exercere videantur: pro qua re supplici expetierunt deprecatu, ut privilegium Apostolicæ sedis nostræ in eodem Monasterio concedere deberemus. Quod salubriter annuentes, maximè domesticis fidei, & spe certa salubre futurorum bonorum fulgentibus hoc privilegium perenni auctoritate servandum libenter indulsimus pro divino intuitu. Nec enim nova postulantium vel indulgentium est auctoritas privilegii largiendi, dum profectu * cuncti & plerique præcessores nostri per præterita tempora Apostolicæ sedis Præsules, non solùm sub ditione nostra constitutis, sed etiam in ceteris regionibus positis postulata semper indulgenda sanxerunt, præsertim in regione Francorum, dum profectu * cuncta usque ad fines terræ & Oceani maris terminum sub beati Petri Principis Apostolorum ditione consistant. Unde oportet omnes omnino medullitus ac totis viribus modis omnibus obedire, quæ per beati Petri auctoritatem Apostolica sedes postulata dignoscitur indulgere. Ergo antedictorum virorum, & præsertim interventu excellentissimi filii nostri prædicti Regis, super hoc privilegium suis scriptis enixiùs expetiti postulata concessimus, intercedentibus omnibus Episcopis & contestatione evidentissima decernimus, tam vicinis, quàm procul à prædicto Monasterio constitutis, nihil audeant usurpare, nihil auferre, nihil contingere, cogente pravæ ambitionis ardore, quæ sub tenore hujus privilegii & norma decernit *, ut videlicet Episcopus quem Mater spiritalis, Paterque Monasterii vel cuncta congregatio voluerit ad celebranda Missarum sollemnia in congregatione Abbatissæ, vel etiam reliquarum juniorum, sacratæ * Deo etiam tabularum altaribus in quibus Missæ debeant celebrari, habeat facundiam * in eodem Monasterio ingrediendi, ad officium scilicet sacerdotalis ministerii; & tales secum ipse Pontifex introducat, quales vita & religio sancta commendat: quo peracto officio nihil contingens, nihilque ambiens per concupiscentiæ stimulum, vel rapinæ pravitatis ingenia; sed gratis per omnia agens, ad propria mox regredi non moretur, nec convivium intra claustra Monasterii eidem ullatenus præparetur, nihil sic dictus usurpans de rebus Monasterii, non de sacris altaribus indumentis, non de ornamentis, neque sacris voluminibus, nec quicquam majus vel exiguum, sed nec compescere adtemptet, quia si privata concupiscere satis est noxium; quanto magis [si] sacra auferre, aut desideret juri suo mancipare, Deo est inimicus? Unde bene cum justum virum describeret Propheta, ait: *Qui excutit manus suas ab omni munere.* Neque enim dicit, *Qui excutit manus ab munere*, sed adjunxit, *ab omni.* Tunc ab omni munere manus excutit, quando in divinis rebus, non solùm nullam pecuniam, sed etiam humanam gratiam non requirit. Interdicentes etiam Episcopo, in cujus parochia est prædictum Monasterium constitutum, ut nihil contra tenorem præsentis decreti pia postulatione indulti quicquam attemptet, vel ejus successores præsumant prohibita contingere, nec in minimo hanc normam violare: sed pleniùs & in omnibus per singula conservare. Chrisma igitur vel quidquid ad sacra ministeria pertinet, si à Matre & Patre Monasterii fuerit postulatum; aut benedictiones tradere Dei famularum, à quo præviderit, vel elegerit spiritali sanctoque Deo Sacerdote, modis omnibus annuendum: & (ut superiùs dictum est, & sæpe dicendum) nullam potestatem habere convenit Episcopo in eodem Monasterio sub retrusione sanctè viventibus & theoricam vitam cœnobialis Regulæ militantibus, à * beatissimis patrinibus nostris, quibus non fuit dignus mundus, dicta continent, id est ANTONII, PACHOMII, [&] haut procul à nostris tem

*f. profecto
*f. profecto
*l. decernuntur.
Monasterium duplex.
l * sacrandi etiam tabulas altaris.
*f. facultatem
*l. sicut beatissimorum Patrum nostrorum.

poribus BENEDICTI Abbatis iſtius Romæ hujus urbis. Illud præcipuè ſtatuendum decrevimus conſervandum, neque in rebus ipſius Monaſterii, tam in villis, quàm in locis ubique, vel in ordinandis perſonis, ad regimen Dei famularum admittendis, non de alio Monaſterio, nec de ſæcularibus feminis inibi introducendis, excepto quem cuncta congregatio elegerit poſt mortem Matris Monaſterii, ut deberet inſtitui & ordinari ſuper hæc ſcilicet, neque Vicedominus, neque Archidiaconus, nec quælibet perſona in eodem Monaſterio habere ſe poteſtatem, aut extendere ditionem, vel quicquam immutare vel agere ullatenus præſumat: cognoſcentes quia ſub Apoſtolica ſede, id eſt beati Petri Apoſtoli, ex prædicti Regis conſenſu & præfatorum virorum poſtulatione dinoſcimur præſentis privilegii indulta concedere. Rogitus verò Epiſcopus ipſius civitatis à Matre, à Patre Monaſterii, vel cuncta congregatione, ſuam exhibeat præſentiam: nec ibidem contra Regulæ inſtitutionem intra clauſtra eidem Pontifici convivium præparetur, nec quietem Monacharum vitamque ſolitariam. In quo * ſupplicamus excellentiæ ſanctitatis veſtræ his nominibus illis & ill. cum collegis eorum ex præfato Cœnobio, qui per noſtrum præmiſſo unà cum benedictione venerabili viro ill. eorum Abbate, vel Fratrum ob amorem cæleſtis patriæ ad ſedem Apoſtolicam pro abſolvendis peccatorum ſuorum vinculis ſunt deſtinati, quamvis durum & aſperum iter fidem in Domino habentes, incurſum vel impedimenta diabolica non pertimeſcentes, ſicut diximus, ad limina beatorum Petri & Pauli ſeu ceterorum reliquiæ, quorum cineribus * in Italia eſſe prænoſcuntur, cum ſumma reverentia & devotione properare videntur. Ideo ſupplicantes rogamus, ut ubi & ubi, tam civitatibus, caſtris, vicis, villis, Monaſteriis veſtra devenerint præſentia, pro Domini noſtri Jeſu Chriſti largire jubeatis alimonia, vel quod eis neceſſarium vel opportunum fuerit, pro ipſo qui dixit: *Qui vos recipit, me recipit; & qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet; & quicumque porrexerit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam*: &, *Quamdiu feciſtis uni ex minimis meis iſtis, mihi feciſtis.* Valere vos optamus Patri & Filio Salvatorique Chriſto unà cum ſancto Spiritu multis annorum curriculis.

* f. denique

* l. cineres

IX.

Capitula Monachorum ad Augiam directorum.

Incipit Epiſtola cum XII. *Capitulis quorumdam Fratrum ad Auvam directis. Ex Tomo 2. Capitularium Baluziano.*

Ad Præfat. num. 146. pag. 348.

DOMINO illi Patri Abbati humiles Fratres veſtri ille & ille pacem optant continuam. Quia igitur ſanctiſſime Pater, veſtræ auctoritatis voluntas exſtitit, ut huic ſanctiſſimæ legationi noſtra parvitas deſerviret; placuit & nobis, ut, ſicut ipſi injungere eſtis dignati, quicquid morum honeſtorum in ordine regulari aput venerabilem illum Abbatem & erga ejus Fratres conſtituti addiſcere poſſemus, veſtræ pandere ſanctitati. Ideoque ſupplices rogamus, ut non tantùm verbis noſtris, ſed etiam veriſſimis rebus & exemplis, quæ apud eum & ejus Fratres obſervari conſpeximus, fidem adhibentes, noveritis nos non alia quàm quæ ab ipſis opere compleri vidimus, ſcripta vobis mittere voluiſſe. Duodecim igitur capitula ex his omnibus, quæ vos maximè de perneceſſariis commonere faciliùs poſſe credidimus, facere, & veſtræ beatitudini deſtinare curavimus: ita ſanè, ut

quicquid eadem capitula continent, qualiter absque ullo obstaculo observandum vobis sit, diligentissimè attendatis, quamque necessarium utiliter perpendatis; ne, dum regulares Monachi venerint, qui jussu imperiali tota Cœnobia gentis nostræ, ubi opus fuerit regulariter instruere debebunt: imparatiores vos inveniant ad ea informanda, quarum partem aliquam hæc capitula quæ sequuntur continent.

I. Primo omnium sciendum est, quemadmodum ad opus divinum se invicem cum gravitate prævenire festinant, sicut dictum est. Relictis omnibus quælibet in manu tenentur summa cum festinatione currunt, omnes videlicet. Nullus audet hanc constitutionem frangere, quamvis in decrepita sit senectute constitutus.

II. Secundo, ut nullus in Oratorio nullum audet ad alium proferre sermonem: sed mox ut ingressi fuerint, prostrati orant. Et sic se inclinant ad Abbatem, humiliter inclinato capite stantes exspectant, dum signum sonuerit secundum. Expleta oratione omnes cum summo exeunt silentio.

III. Tertio, ut sunt equidem cottidie sex per brevem deputati Fratres, sacram offerentes oblationem, incipientes ab Abbate omnes per ordinem, sicut & nos aliquando fecimus. Qui etiam pedes peregrinorum in unaquaque feria lavant. Illuc eundo, & inde revertendo, cum psalmodia vadunt. Si quis autem hanc jussionem transgressus fuerit, gravi subjacet vindictæ.

IV. Quarto, ut in Dominicis diebus omnes pariter secundùm quo ingressi sunt ordine in Monasterium, sic accedunt ad pacem, ad communionem, præter illos qui pro nimia senectute vel infirmitate inter illos stare non possunt: qui tamen separatim communicant. Si quis verò hoc spiritali dono, id est corporis & sanguinis Domini nostri Jesu-Christi, se privaverit; Pater Monasterii, qui præsens semper esse debet, dum communicant, cur hoc illi evenerit, scire debet omnino.

V. Quinto, ut nullus omnino Fratrum, dum lectioni Fratres vacant, sit excusatus à lectione, quin omnes ibidem sint præsentes unà pariter cum Patre Monasterii. Quibus legentibus, horâ qua præviderit Præpositus competere, sive qui in vice ejus constitutus, id est senior Decanus, pulsat signum tintinnabuli, ut ebdomadarii & ceteri servitores juxta præceptum Regulæ accipiant super constitutam annonam Mixtum, ut non sit eis grave jejunium, dum ministrant, sustinere. Lector verò post Sextam, antequam accedat ad legendum, accipiat Mixtum. *Ad Præfa num. 167. pag. 260.*

VI. Sexto, ut in Oratorio post signum Sextæ, omnes in loco sibi deputato stantes, finita oratione, cum summa reverentia exspectant, dum signum Præpositus pulsaverit ad refectorium. Quo audito, mox omnes undique pariter festinant occurrere, omnino caventes, ut nullus desit, nisi quos Pater occupatos in variis habet ministeriis. Et si quis ad illum versum, qui ante cibum dicitur, non præsens fuerit, similiter & qui post cibum, regulari subdatur disciplinæ.

VII. Septimo, ut in refectorio, facta benedictione, veniant duo Presbyteri ad Abbatem, frangentes panem. Et dant ipsi eulogium ceteris Fratribus, stantes, antequam accedant ad mensam. Quibus sedentibus summum est ibi, sicut in sancta continetur Regula, silentium. Ministri autem omnimodo cavent ut nihil desit comedentibus & bibentibus. Et sicut Patri ministratur Monasterii, nisi hospites sint, ita omnibus æqualiter, ut, verbi gratia, minimo sicut maximo, seniori sicut juniori, nulli amplius, & nulli minus, exceptis pueris, quibus non eadem quantitas; sed nulla discretio * servatur. Ut autem signum Cellararius ad potum pulsaverit benedicendum, statim octo vel decem surgunt juvenes absque ulla tarditate ad miscendum Fratribus. Si quis autem de ipsis aliquid ibi deliquerit vel ex-

* *scilicet* qualitatis ciborum.

cesserit, aut sonitum aliquem fecerit, exceptis his qui ad mensam sedent; prostrati ibi coram Priore tamdiu jacent in terra, usquedum Abbas, vel qui in loco ejus sedet, pulsaverit ut surgant. Similiter post refectionem sedentes per humilitatem satisfaciant.

VIII. Octavo, ut per totum tempus æstivum, dum Fratres bis in die reficiunt, post horam orationis Nonam stantes in Oratorio, cum divino tremore orantes, exspectant dum tintinnabuli signum Præpositus pulsaverit ad refectorium. Quo audito, omnes illò conveniunt. Quamvis etiam aliquis bibere non potuerit, se tamen debet præsentare, ne locus ejus appareat vacuus. Et si quis præsens ad dicendum post benedictionem *Amen* non fuerit, sublatur ei portio sua de potu. Postquàm autem biberint Fratres, vadunt ad Capitulum: & quod eis injunctum fuerit, laborant usque ad illud signum, quod pulsare solent ante unam horam Vesperæ. Quo audito disjungunt se ab opere ut sint parati ad signum sequens, quod est ad Vesperum. Illo audito, mox ad Ecclesiam cum festinatione solent occurrere; ibique oratione facta, sedentes legunt, vel orant. Finita Vespera exspectant ibidem, sicut & ad Sextam fecerunt, dum signum sonaverit ad refectorium.

IX. Nono, ut ad conlationem accesserint, omnes unanimiter occurrunt; debiles & infirmi etiam, si de lecto surgere valuerint, veniunt. Quid de ceteris dicendum est? Lector autem tamdiu legat, usquedum omnes in unum positi compleant.

X. Decimo, ut in Sabbato, quando munditias facere solent, pedes cum silentio lavant, ne detur occasio loquendi. Ibidem verò sedentes conlationem complent, & sic accedunt ad Completorium.

XI. Undecimo, ut defunctorum Vigilia hoc modo ab eis celebratur. Vesperâ solito finitâ, statim Vesperam cum antiphonis celebrant pro defunctis, & post Completorium Vigiliam cum antiphonis, vel responsoriis plenissimè atque suavissimè canunt, & post Nocturnas intervallo Matutinos pro mortuis faciunt. Facto autem primo mane, postquam separaverint, Missam celebrant pro defunctis publicam. Omnes ibidem pariter sacram offerunt oblationem pro peccatis mortuorum. Qua percelebrata, statim cantant Primam, si fuerit tempus, aut omni Tertiam.

XII. Duodecimo, quod omnes hospites supervenientes cum lectione divina suscipiunt. Incognitis tamen Monachis ad lectionem omnis pariter concurrit congregatio, ut Christus in eis adoretur, qui & suscipitur. Qualiter verò ad coquinam sibi invicem serviant Fratres, vel in ceteris locis, & cetera quamplurima, viva voce, Domino auxiliante notum vobis facere curabimus. Ista autem supradicta interim bono certamine adimplere curate. Valeat alma paternitas vestra per multa temporum circula * in Domino sine fine, ut videatis Deum Deorum in Sion. Amen.

* curricula

EUCHARISTICA QUÆDAM SCRIPTA

De quibus in posteriore parte Præfationis quarti Sæculi disseritur.

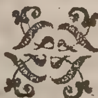
ADMONITIO IN SEQUENS OPUSCULUM.

1. QUÆ *sequitur scriptio de Eucharistia, eruta est ex mss. codice Gemblacensi, in quo cum aliis ejusdem generis continetur. Occurrit primo loco Ambrosius* de Mysteriis & de Sacramentis: *tum post aliqua alia Paschasius Radbertus* de corpore & sanguine Domini: *dein libellus seu epistola* cujusdam *ejusdem tituli & argumenti, incipiens ab his verbis,* Intuentes sententiam Apostoli, &c. *editus in Spicilegii tom.* 12. *Postea* Dicta cujusdam Sapientis de corpore & sanguine Domini adversus Radbertum: *Fragmentum* item de corpore & sanguine Domini: *quod utrumque mox exhibituri sumus. His subjecta sunt in eodem codice* Dicta Domini Abbatis HERIGERI de corpore & sanguine Domini, *cum hoc exordio:* Sicut ante nos dixit quidam Sapiens, &c. *qui libellus est sub titulo Anonymi à Cellotio editus. Prior Anonymus, quem Acherianum voco, in eo versatur, ut probet corpus Domini in Eucharistia egestioni & corruptioni non esse obnoxium. Alter Anonymus, scilicet noster, duo intendit adversus Paschasium: unum, corpus Eucharisticum non esse prorsùs idem quàm quod natum ex Virgine: alterum, Christum non toties pati, quoties Missarum sollemnia celebrantur. Horum alterum pugnat quidem contra Paschasium: alterum Paschasio perperam impositum est, uti agnoscit Herigerus seu Anonymus Cellotianus in cap. 6. his verbis,* Quod autem iterum objiciunt eum dixisse, totiens Christum pati, quotiens contingat quotidie ubique celebrari, ego certè in libro ejus non reperi, &c. *Nec dubium quin hanc accusationem Herigerus rejiciat in Anonymum nostrum: nam nihil simile apud Ratramnum legere memini. Certè hunc Anonymum viderat Herigerus, qui ex eo verba non pauca & sententias aliquas transtulit in libellum suum.*

2. *Hinc facilè adducor, ut sequentis Anonymi scriptionem non aliam esse putem, quàm epistolam Rabani ad Egilem seu Egilonem Prumiensem Abbatem, cujus in epistola ad Heribaldum Rabanus ipse meminit: ubi arguens eos qui dixerant, corpus Christi eucharisticum hoc ipsum esse quod natum est ex Maria Virgine, subdit:* Cui errori, quantum potuimus ad Egilonem Abbatem scribentes, de corpore ipso quid verè credendum sit, aperuimus. *Et quidem illud maximè me movet quòd Herigerus, cui Anonymum nostrum non incognitum esse dixi, hac de quæstione loquens, duos tantùm Paschasio adversarios, scilicet Rabanum & Ratramnum, opponat Paschasio:* contra quem, *inquit,* satis argumentantur Rabanus in epistola ad Egilonem

Abbatem, & Ratramnus quidam libro composito ad Karolum Regem. *Cùm enim Anonymum nostrum legerit Herigerus, hac in re Paschasio datâ operâ repugnantem; eum certè non prætermissurus esset hoc loco, si alius à Rabano & Ratramno fuisset. Ad hæc, Anonymi nostri ætas apprimè convenit cum ætate Rabani. Scribebat quippe auctor eo tempore, quo controversia de triplici Christi corpore nova erat. Nam relatâ Paschasii de unico corpore sententiâ hæc subdit:* Istud planè fateor numquam me priùs audisse, vidisse, legisse. *Hæc verò sive novitas, sive ignoratio in illum auctorem cadere non potuit, nisi vel quia is Paschasio æqualis primam vidit istius quæstionis originem: vel quia longiori post Paschasium tempore natus, ejus rei memoriam, utpote jam obliteratam, à majoribus haud accepit. Atqui vixit ante Herigerum, qui ejus scriptione usus est, nec toto sesquisæculo abfuit à Paschasio. Nova ergo & inusitata illi Anonymo hæc contentio visa est, propterea quod Paschasio compar, eam hausit ab ipso auctore Paschasio. Denique scribebat Anonymus noster tum, cùm Bulgari (quos Nicolao primo Pontifice ad Fidem accessisse constat) adhuc* pars gentilium *erant, id est paganorum erroribus tenebantur. Quippe catholicam de Eucharistia Fidem probaturus, ait eam ita cuivis esse manifestam, ut* pars etiam gentilium sciat. Nam quondam in terra Wlgarorum, *inquit*, quidam nobilis potensque paganus bibere me suppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino sanguinem suum facit. *Quod sanè in argumentum trahi non posset, si ceteris conversis unus aliquis id rescisset paganus post prædicationem mysteriorum nostrorum apud Bulgaros: qui* pars gentilium *non rectè dicerentur, nisi omnes in infidelium tenebris tum perseverassent. Porro hæc omnia rectè conveniunt in Rabani ætatem, qui Paschasii æqualis, biennio decessit ante Nicolai primi pontificatum, ad quem Bulgarorum conversionem referendam esse diximus. Non ergo temerè censeri potest hujus scriptiunculæ auctor. Quod si ita est, non dubito quin ipsa sit Rabani epistola ad Egilem Abbatem, quæ ad nos pervenerit vulgaribus epistolarum formulis destituta: uti contigit Herigeri scriptioni, quam Gerardus Abbas in prologo ad Vitam sancti Adalhardi* epistolam *appellat. Neque illud extra conjecturam, quod Anonymi nostri lucubratio non solùm in Gemblacensi codice reperitur, sed etiam (ut ex amicorum relatu intellexi) in membraneo libro Cœnobii sancti Hucberti in Arduenna: qui locus non ita procul abest à Monasterio Prumiensi, cui præfuit Egil Abbas, ad quem Rabanus epistolam scripsit. Hæc affero pro conjecturis, quas eruditorum judicio lubens subjicio.*

3. *Ceterum quòd auctor iste objicit Paschasio quasi dixerit, Christum toties pati, quoties contingit Missarum sollemnia celebrari, id ex consequenti tantùm sine dubio, non ex disertis verbis deducit: sic enim invidiosè, ut Paschasius ipse lib. 12. in Matthæum conqueritur, dicta ejus interpretabantur nonnulli, quasi in libro de corpore & sanguine Domini Christi* dictis plus tribuere voluerit, quàm ipsa repromittit Veritas: timentes fortè, *inquit*, quod ipsi tunc timuerunt, quibus loquebatur, ne partes facere voluerim, & ejus per singulos membra dividere concisa vel dispertita, &c. *Ad eumdem modum Paschasii adversarii ex ejus sententia de uno & eodem Christi in Eucharistia corpore inferebant, fore ut toties Christus pateretur, quoties Missæ celebrarentur.*

DICTA CUJUSDAM SAPIENTIS DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

ADVERSUS RATBERTUM.

1. QUòd Corpus & Sanguis Domini vera sit caro, verusque sit sanguis, unusquisque debet credere, nosse, tenere, confiteri pariter & incunctanter asserere Fidelis. Prorsus quisquis hoc negat, esse cognoscitur & convincitur infidelis, quippe qui non credit ipsi Domino dicenti: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: &, *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo*: &, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*. Quod explicans beatus Augustinus ait: Ergo si verè est cibus & vera caro: & si verè est potus, utique & verus sanguis: alioquin, quomodo verum erit quod dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, nisi vera sit caro? Hoc ergo profectò fidelissimè confirmo, & addo: quòd sicut veritas est Christus & verus agnus Dei qui quotidie pro vita mundi mysticè immolatur: ita procul dubio ex pane vera caro, & ex vino verus sanguis ejus consecratione Spiritûs sancti potentialiter creatur. Quia revera quemadmodum sanctus Augustinus verissimè testatur, sicut de Virgine per Spiritum sanctum vera caro sine coïtu creatur: ita per eumdem ex substantia panis ac vini mysticè idem Christi corpus & sanguis consecratur. Quæ cùm certissimè omnia sint, nec ullus hinc Christianus Christo credens ambigere possit, quod & ipsum verum esse pars etiam gentilium scit. Nam quondam in terra Wlgarorum quidam nobilis potensque paganus bibere me suppliciter petivit in illius Dei amore, qui de vino sanguinem suum facit.

Ad Præfat. n. 57. & seqq. pag. 299. & seqq. Joan. 6. 54. Ibidem 57. 56.

2. Illud in hoc libro * mihi priùs penitus fateor inauditum reperiri sub nomine S. Ambrosii, quòd non sit hæc alia caro Christi, quàm quæ nata est de MARIA, & passa in cruce, & resurrexit de sepulcro. „ Hæc, inquit, ipsa est, & ideo „ Christi est caro, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur. Hoc in capitulo „ positum est secundo. * Similiter dicitur & in octavo: Verè crede, & hoc „ quod conficitur in verbo Christi per Spiritum sanctum, corpus ipsius esse ex „ Virgine. Istud planè fateor numquam me priùs audisse, vidisse, legisse; multumque miratus sum hoc sanctum Ambrosium dixisse: & insuper etiam multo „ magis miror auctorem hujus voluminis * istud ibi posuisse. Quippe cùm in septimo capitulo beatus Augustinus aliquanto superiùs dicat: Quia Christum vorari „ fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem & vinum verè carnem „ suam & sanguinem consecratione Spiritûs sancti potentialiter creari, creando „ verò quotidie pro mundi vita mysticè immolari; ut sicut de Virgine per Spiritum vera caro sine coïtu creatur; ita per eumdem ex substantia panis ac vini „ mysticè idem Christi corpus & sanguis consecretur. „ Si enim verum, immo quia procul dubio verum est, quod tantus auctor fassus est, qnia Christum vorari fas dentibus non est; quomodo hanc carnem Christi vorari fas est, si de MARIA nata, & in cruce passa & de sepulcro resuscitata est? præsertim cùm illa Christi caro resurgens de sepulcro ita glorificata sit, ut jam vorari nullo modo possit? Prorsus ergo tam contraria, sicut ista videntur inter se dicta, numquam in ullo scripto meo de cetero voluissem ponere, nisi consequenter ea nossem simul & possem, Deo donante, protinus evidenter exponere.

* interlin. scilicet Paschasii.

* edit. cap. 1. & 4.

* scil. Paschasium.

3. Huc accedit & multo aliud molestius & omnino difficilius, illud videlicet

*edit. cap. 7. quod in duodecimo * capitulo, ubi scilicet tribus modis dicitur corpus Christi; id est Ecclesia, & istud mysticum, & illud quod sedet ad dexteram Dei; ita disputat beatus Augustinus, quasi non ei placuerit quod sanctus dixit Ambrosius. Ait enim: „ Illud corpus quod natum est de MARIA, in quod istud transfertur „ quod pependit in cruce, sepultum est in sepulcro, resurrexit à mortuis, penetravit cælos, & Pontifex factus in æternum quotidie interpellat pro nobis. Ad „ quem, si rectè communicamus, mentem dirigimus, ut ex ipso & ab ipso nos „ corpus ejus carnem ipsius, illo manente integro, sumamus. Quæ nimirum „ caro ipsa est, & fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, & universos qui „ sunt in corpore, pascat. „ Hæc post Apostolos omnium Ecclesiarum, sicut ante nos dictum est, Magistri * dicta, si, velut nimis necesse, fideliter, ferventer, diligenter, intelligenter & frequenter legeritis, manifestissimè cognoscetis, non quidem (quod absit) NATURALITER, sed SPECIALITER aliud esse corpus Domini, quod ex substantia panis ac vini pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur, quod à Sacerdote postmodum Deo Patri suppliciter offertur: & aliud SPECIALITER corpus Christi, quod natum est de MARIA Virgine, in quo istud transfertur: & aliud SPECIALITER corpus Christi, sanctam scilicet Ecclesiam, qui corpus Christi sumus, dum ab ipso summo Pontifice porrigente tribuitur & confertur. Quod revera satis liquidò patefecit, cùm de ipso pio Pontifice nostro dicit, ut ex ipso & ab ipso nos corpus ejus, carnem illius, illo manente integro sumamus. Quod quid est aliud, quàm ut nos, qui sumus corpus Christi, sumamus corpus Christi, quod datur nobis ab ipso Christo, non aliunde quàm à semetipso, quia translatum est in ipsum, ut quod est in ipso, nobis qui ex ipso sumus, detur ab ipso, sed tamen integro manente ipso, quia scilicet integrum corpus Christi de MARIA natum, in quod istud est translatum quod in altari divinitus consecratur, Deo postmodum constat oblatum simul & immolatum.

* Augustini.

Herig. cap. 4.

4. Ad illa siquidem verba Domini, *Hoc est corpus meum*, fit corpus Domini; & supplicante Sacerdote corpus Domini sumtibile transfertur in corpus Domini natum de Virgine, quod est penitus inconsumtibile, ut videlicet verè nobis detur ab ipso Christo Pontifice: quia nimirum sicut ipse est qui baptizat, sic ipse est qui nobis corpori suo corpus suum de corpore suo salubriter sumendum dat, id est ad remedium, non (sicut reprobi illud accipiunt) ad judicium. Ipse, inquam, est qui dat, quemadmodum ipse dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, non pro duorum mundorum vita. Ipse planè Pontifex noster, ipse verè beatus vir, qui est tanquam lignum plantatum secus decursus aquarum, dat Electis tantummodò suis fructum suum. Ipse namque est & sapientia propter unitatem personæ, in cujus laude lignum vitæ est is qui apprehenderint eam. Proinde veraciter ait ipse, qui est utique arbor ligni vitæ: *Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei.* Quia profectò, sicut à beato Augustino consequenter explanatur in eodem capitulo, non aliis largitur etiam in mysterio, quàm vincentibus. Ipse namque granum frumenti, quod cadens in terra fuit mortuum, & affert fructum multum; non aliis inde dat edere, quàm vincentibus electis suis, quos reperit quidem fenum, sed ipse factus homo fenum nostrum vertit in frumentum; & ipse hoc solummodò frumentum suum, electos videlicet suos, cibavit, cibat, & cibabit ex adipe frumenti. Unde dicitur & in alio Psalmo ad Jerusalem & Sion: *Et adipe frumenti satiat te.* Unde dicit & Zacharias Propheta loquens de Ecclesia: *Et quid bonum ejus est, & quid pulcrum ejus, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?*

Joan. 6. 52.

Psal. 1. 3.

Apocal. 2. 7.

Psal. 147.

Zachar. 9. 17.

5. Ecce

5. Ecce claret ad liquidum, quòd nonnisi solorum est cibus electorum. Ponamus igitur ante oculos fidei ipsum beatum Pontificem nostrum, beatum filium, & sapientiam; & suscipiamus gaudenter, pariter & tremendo qualiter ipse, qui est utique lignum vitæ, velut decerpendo decedat electis suis timoratè & humiliter accedentibus ad se communicandum fructum vitæ; sicque perfacile & consequenter poterimus credere vero lumine fidei nostræ gratis oculos illustrante, quòd Dominus pridie quàm pateretur, verum corpus & sanguinem suum dedit discipulis suis, manente integro corpore suo, quod à die resurrectionis resumtum gerit immortale. Unde revera satis congruenter divinitus dispositum simul & factum est, quod ante passionem Domini celebratum est hoc sacramentum: quatenus corpus Domini quod seminatum est, resurgens integrum maneat semper & incorruptum; & tamen hunc quem ejus instante morte percepimus, usque ad finem sæculi de ipso ligno vitæ sumamus quotidie fructum: quia profectò de ipso ligno vitæ pullulat, manat semper, exuberat iste fructus vitæ. Unde sanctus Augustinus cùm dixisset, „ Ut ex ipso & ab ipso nos corpus ejus carnem ipsius illo ma„ nente integro sumamus: protinus adjecit & ait: Quæ nimirum caro ipsa est, & „ fructus ipsius carnis, ut idem semper maneat, & universos qui sunt in corpore, „ pascat. „ Quod ob id eum credo dixisse, ut ipsius Domini humanum corpus quod seminatum est in morte, fuerit quasi granum semenque vitæ, atque postmodum de ipso resurgente, tamquam de ligno vitæ, pullularet semper & pullulet sumendum nobis, unde vitam æternam in nobis manentem habemus. Unde prorsus reprobis non licet sumere, beato rursus Augustino sic in eodem capitulo superiùs testante: „ quod sanè corpus Christi ut vera caro sit Christi pro mundi vita „ quotidie per Spiritum sanctum consecratur, ex qua non habeant potestatem edere „ qui ex adverso sunt. „ Vescuntur autem ea condignè qui sunt in corpore illius, ut solum corpus Christi dum est in via, ipsius carne reficiatur & discat nihil aliud esurire quàm Christum, nihil sentire nisi Christum, nihil aliud sapere, non aliunde vivere, non aliud esse quàm corpus Christi. Hinc ipse sponsus Ecclesiæ Dominus à quo panis datus, datur, & dabitur, id est caro sua, non pro reprobis & immundis, sed pro mundatis, & magis magisque mundandis; mundis vitâ solis dicit electis suis: *Comedite amici, bibite & inebriamini, carissimi.* Quia revera lignum vitæ solis membris suis, id est corpori suo, dat corpus suum de corpore. Et ipse qui similiter est vitis vera, palmitibus in ea manentibus dat bibendum sanguinem suum, sicut ipse dicit: *Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet; & ego in eo.* Reprobus verò mundus manducans & bibens indignè, judicium sibi manducat & bibit. Non enim pascitur frumento electorum, quia non est triticum, sed palea, licèt præsentialiter sit in area, neque potatur sanguine Domini, quia sarmentum sterile non manet in vite, licèt esse videatur in vinea.

Cant. 5. 1.

Joan. 6. 57.

6. Hîc, si potest, oculos & aures aperiat, & hæc videat, & audiat, qui quoties toto terrarum orbe Missarum sollemnia celebrantur, toties Dominum Christum pati prædicat, ob nihil videlicet aliud, nisi propter hoc solummodò, ut omnes reprobos quos à Domino scit in cruce redemtos, ipsa communione corporis & sanguinis Christi redemtos, redimi & redimendos dicat: cùm potiùs omnis reprobus indignè Sacramentum ipsum percipiens, judicium sibi manducat & bibit. Velim tamen nobis respondeat & dicat, qui hoc ad suam (prò nefas) & edentium perniciem prædicat, quisnam Domino passionem toties intulerit, inferat, & inferre deinceps habeat, utrum videlicet Sacerdos qui sacrificat; an Pater qui sacrificata sanctificat,

Herigerus cap. 4.

an Filius qui communicantes vivificat; an Spiritus sanctus per quem ea creat & consecrat, & in quo Sacerdos ista fieri supplicat; an populus, id est Ecclesia & sponsa Christi, quæ communicat? Quorum quia nihil nisi nimis mendaciter & perniciosissimè potest dici, patet profectò Dominum semel passum & mortuum, nullatenus postmodum potuisse, vel posse (quod absit) pati, dicente B. Petro
1. Petr. 3. 18. Apostolo *Christus semel pro peccatis nostris passus est.* Hinc dicat & Apostolus
Hebr. 9. 28. Paulus: *Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.* Verumtamen ne reprobi electis dicant: semel passus pro peccatis vestris, frequenter patitur pro nostris; tunc ad exhaurienda specialiter peccata multorum, nunc generaliter ad cunctorum. Nam ipsi solummodò reprobi confingere possunt intra se deliramenta
Ibid. 6. 6. hujuscemodi, secundùm illud Apostoli: *Rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei.* Absit enim ut ejus Ecclesia & sponsa passionem inferat ei, ne, inquam,
Ibid. 9. 24. deinceps hæc reprobi dicant, quid hinc nobis Apostolus dicat audiant. *Non*, inquit, *in manufactis sanctis* JESUS *introivit exemplar verorum, sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis; neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno: alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione sæculorum ad destructionem peccati per hostiam suam apparuit.* Hinc prorsus evidenter apparet, & satis liquido claret, non oportuisse, nedum oportere, Dominum JESUM frequenter pati ab origine mundi. Nam si quando Cain occidit fratrem suum Abel, tunc passus fuisset Christus & tertia die resurgens rursum potuisset crucifigi & occidi, & ita semper tertia die crucem pateretur usque in finem sæculi; nullatenus tunc toties potuisset, nec posset pati, quoties passus fuisset & pateretur, si ex quo cœpta sunt Missarum sollemnia celebrari, voluisset (quod absit) toto terrarum orbe & vellet usque in finem mundi ad singulas Missas, quæ quotidie millibus & innumeris (in locis) celebrantur, pati. Sed revera quemadmodum nequaquam tunc in Cœna sua passus est, quando primitus ex pane & vino dignatus est verum corpus & sanguinem suum creare, consecrare, discipulis suis dare, manente integro humano corpore suo: ita nullatenus postmodum passus est, patitur vel patietur, quoties corpus & sanguinem suum ex pane creat & vino. Quod apertissimè probans Apostolus, cùm divisisset illud quod positum superiùs,
Ibid. 27. nunc autem semel apparuit, ilicò subinferens ait: *Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium: sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, secundò sine peccato apparebit expectantibus se in salutem.* Deo gratias, patet, placet, libet veritas: prostrata, perempta jacet falsitas: quia nimirum cum Dominus in Cœna sua dedit manducandum corpus, & bibendum sanguinem suum, nihil mali fuerit passus, cùm tamen adhuc esset passibilis & mortalis: multo minus resurgens à mortuis postmodùm passus est, patitur, vel
Rom. 6. patietur manens impassibilis & immortalis, dicente Apostolo: *Christus resurgens à mortuis jam non moritur; mors illi ultra non dominabitur.* Ecce qualia Missarum sollemnia celebrantur ab illo nimis longè latèque laudato Pontifice, * qui pro solis reprobis vult & prædicat Dominum Deum nostrum toties passionem perferre, quoties ad altare sacramentum corporis & sanguinis Domini satagit Sacerdos offerre;
Hebr. 10. 10. cùm rursùs dicit Apostolus: *In voluntate Dei sanctificati sumus per oblationem corporis* JESU CHRISTI *semel.* Item, *Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet ad dexteram Dei, de cetero exspectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. Unam enim oblationem consummavit in sempiternum sanctificatis.*

* scil. Paschasio quem ironicè Pontificem vocat.

7. Sed ut tandem aliquando hanc adversus inimicum veritatis disputatiunculam Deo donante claudam, noverit qui hoc dicit, quod Dominus JESUS nullatenus illuc rursum pati venit, quod non potest esse: sed panem & vinum in corpus & sanguinem suum consecrando venit vertere, quod nobis nimis est necesse. Mundus igitur electus, Ecclesia Dei sponsa Christi, nullatenus debet, nec utique potest ibi Dominum rursus mori desiderare, ubi novo corpore & sanguine suo venit eum vivificare, pascere, potare, & per singulos dies verè * simul ac renovare. Sanè sciendum est nobis omnimodo, quòd licèt aliud specialiter corpus Christi, unde superiùs dixi, quòd sedet ad dexteram Dei; & aliud specialiter istud quod divinitus creatur & consecratur quotidie novum: simul tamen non duo sunt (quod absit) corpora, sed unum: siquidem sicut corpus & carnatus, sic etiam homo. Istud autem non est homo, licèt vera sit caro: verumtamen & illud corpus & istud, quod sicut ait S. Augustinus, transfertur in illud. Ob id non duo sunt corpora, sed unum, licèt aliud sit specialiter illud, aliud istud: quia prorsus adeps ille frumenti, id est divinitas Verbi, facit ut unum sit corpus unius Agni: & hoc idcirco, quia & illud & istud verum est corpus, & vera pariliter caro. Quod ut manifestuis fiat, exemplis evidentibus probabo. Ipsius Domini Christi est alius, non (quod absit) personaliter, sed naturaliter spiritus juxta divinitatem, alius naturaliter spiritus juxta humanitatem: simul tamen non duo, sed unus est personaliter spiritus propter unitatem personæ. Nam spiritus Deus Dei Filius, spiritus ubique totus, nusquam remotus: & spiritus hominis creatus, ac per hoc localis atque circumscriptus, de quo dicit Evangelium; *Et inclinato capite emisit spiritum.* Joan. 19. 30. Uniuscujusque nostrûm alius est naturaliter homo exterior, alius interior, dicente Apostolo: *Etsi exterior homo noster corrumpitur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem.* 2. Cor. 4. 16. Simul autem non homines duo, sed unus est homo, teste ipso Christo, qui totum hominem fecit sanum in sabbato. Alius est spiritus Dei & alius est hominis spiritus: & tamen *qui adhæret Domino, unus spiritus est.* 1. Cor. 6. 17. Alia est personaliter caro viri, alia uxoris: simul autem una est caro, dicente Scriptura: *Et erunt duo in carne una.* Ibid. 16. Quod exponens Dominus ait in Evangelio. *Itaque jam non sunt duo, sed una caro.* Matth. 19. 6. Quod historialiter quidem factum sciens Apostolus in Adam & in Eva, sacramentum tamen magnum spiritualiter interpretatur in Christo & in Ecclesia. Ergo jam modo pateat, placeat, libeat, rogo, quòd Deus homo, Verbum caro dat Ecclesiæ suæ, sponsæ suæ, carni scilicet suæ, manducandam carnem suam de semetipso Dei Agno, semper tamen manente vivo, semper integro. Igitur suam. Lucet, placet, libet, quòd alia specialiter est caro inconsumtibilis, & alia sumtibilis, & alia specialiter corruptibilis: tamen à dante carne datam carnem accipiens caro salubriter sumendo, futura incorruptibilis; nihilominus quoque debet lucere, placere, libere, quòd simul una est naturaliter caro dans, data, accipiens; videlicet invisibilis, vescenda, vescens, inconsumtibilis, sumenda, sumens: quoadusque scilicet inconsumtibilis persumendam sic sumentem reficiendo perficiat, ut exhibeat sibi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliud ejusmodi, & unam secum (sicut est) carnem gratìs ad gloriam perducat. Amen.

ITEM DE CORPORE ET SANGUINE DOMINI.

ALIUD specialiter Corpus Domini, quod glorificatum sedet ad dexteram Dei, & tamen naturaliter unum est, ipso Domino dicente : *Hoc est corpus meum quod pro vobis & pro multis tradetur :* quod similiter etiam de sanguine dicit : *Hic est sanguis meus, &c.* Unde veraciter Augustinus de Judæis ait : Sanguinem quem fuderunt sævientes, biberunt credentes. Et Apostolus dicit.... Unde si eadem esca & idem potus dictus est in significatione, non in legis impletione ; nec in re, sed adhuc in spe ; nec in natura, sed in figura ; multo magis prorsus unius Agni unum corpus & unus etiam sanguis qui effusus est ab infidelibus, & nunc potatur à Fidelibus, quem Christus vitis impertit electis, & infundit palmitibus suis : de quo scilicet sanguine spiritualiter illud est dictum : *Ut sanguinem uvæ biberet meracissimum.* Et hîc quoque claret perspicuè, quòd si una naturaliter est caro mulieris, quæ sicut Scriptura dicit, filium suum tempore famis comedit, & alia personaliter ejusdem filii caro comesa : similiter alia fratrum quæ vendidit, alia fratris qui veniit ; alia Hismahelitarum quæ emit : multo magis & incomparabiliter utique decentius & honestius id debet ab omnibus Christianis dici de corpore & sanguine Domini. Præterea Sacerdos dicit vicarius : *Hic est calix.* Certè necdum vinum versum est : & tamen verissimum est quod dicit. Si de omni vino quod ex illo tempore Sacerdotes toto orbe offerunt, potest dici : multo magis omnino credendum est unum esse Domini sanguinem, qui Domino pendente fusus est in cruce, & eo postmodum benedicente creatur consecratus in calice. Quia profectò si vinum sit unum quod profluit ex innumeris totius mundi non solùm vitibus, sed vineis ; multo magis unus est sanguis unius Agni & unius Domini, quem non annuè profert una & vera Vitis. Denique cùm Veritas ipsa vera dixerit pro omnimoda divinitatis æqualitate, ut evidenter ait ipse Filius, *Ego & Pater unum sumus ;* patet profectò unum esse naturaliter corpus & sanguinem Domini. Certè nec duo sunt corpora nec duo sanguines (quod absit) ut veraciter, ut regulariter dici debeant : illa vera sententia sancti Ambrosii qui dixit, quòd ista caro Christi non est alia, quàm quæ de Maria nata est ; solummodò & valet & debet intelligi, ut subaudiatur, naturaliter non est alia, quia non sunt carnes duæ. Ipsa est caro, quæ pro mundi vita offertur : ipsa, inquam, est naturaliter, non * ut sit tamen alia specialiter. Patet ergo aliud esse specialiter, quod sepultum tertia die surrexit ; & aliud specialiter longè latèque sepultum more * pessimo, quod numquam est resurrecturum. Quippe * fuit animatum, sicut est illud quod Dei filium humanum * esse constat simul & natum. Et hæc nimirum causa, quòd in colorem carneum seu sanguinem non revertitur istud corpus & sanguis Domini quia prorsus in eo non est anima Christi, sed tantummodò sola divinitas, quæ de vino & pane creavit & consecravit verum corpus & sanguinem Domini.

* non redundat, aut legendum una.
* f. in ore
* addendum videtur non.
* f. humanatum.

EXCERPTA

Ex Epistola Rabani ad Heribaldum Episcopum.

MONITIUNCULA.

VIsum est hîc subjicere excerpta duo, unum ex vulgata epistola Rabani ad Heribaldum de Eucharistia, cujus epistolæ sæpius occurrit mentio in Præfatione me-

ximè à num. 71. alterum ex Tractatu Haimoni Episcopi Halberstadensis, de quo in eadem Præfatione num. 35. & 93. ut Lector ad manum habens integra utriusque Auctoris testimonia, facilius de hac controversia judicare possit. Incipit verò tractatus Haimonis à conjunctione Sed, *propterea quod in ms. codice nostro Germanensi, ex quo prodiit Acheriana Editio in Spicilegii tomo* 12. *Haimonis commentario in Epistolam primam ad Corinthios continuatus est.*

QUOD autem interrogastis, utrum Eucharistia, postquam consumitur, & in secessum emittitur more aliorum ciborum, iterum redeat in naturam pristinam, quam habuerat, antequam in altari consecraretur; superflua est hujuscemodi quæstio, cùm ipse Salvator dixerit in Evangelio: *Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur.* Sacramentum corporis & sanguinis id est ex rebus civilibus & corporalibus conficitur; sed invisibilem tam corporis quàm animæ efficit sanctificationem. Quæ est enim ratio, ut hoc quod stomacho digeritur, & in secessum emittitur; iterum in statum pristinum redeat, cùm nullus hoc umquam fieri asseruerit? Nam quidam nuper de ipso Sacramento corporis & sanguinis Domini non ritè sentientes dixerunt, hoc ipsum corpus & sanguinem Domini quod de Maria Virgine natum est, & in quo ipse Dominus passus est in cruce & resurrexit de sepulcro, [idem esse quod sumitur de altari] Cui errori, quantum potuimus, ad EGILUM Abbatem scribentes, de corpore ipso quid verè credendum sit aperuimus. Dicit enim de corpore & sanguine suo Dominus in Evangelio: *Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam.* Hanc ergo vitam non habet, qui illum panem non manducat, nec istum sanguinem bibit. Nam illam temporalem vitam sine illo homines utcumque in hoc sæculo habere possunt, qui non sunt per fidem in corpore ejus: æternam verò numquam, quæ Sanctis promittitur. Ne autem putarent sic in isto cibo & potu, quem carnaliter sumunt, & spiritaliter non intelligunt, in fide promitti vitam æternam, ut qui * eam sumerent, nec anima, nec corpore morerentur; huic cogitationi dignatus est occurrere. Nam cùm dixisset, *Qui manducat carnem meam & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*, continuò subjecit & dixit: *Ego resuscitabo eum in novissimo die*, ut habeat interim secundùm spiritum vitam æternam. In novissimo ergo die, quando anima incorruptum corpus suscipiet; tunc anima & corpus cujuscumque Sancti in unum sociata habebunt vitam æternam, quia adunantur simul caput & membra: & sic totum corpus Christi gaudebit in perpetuum. *Caro enim mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus.* Cùm enim cibo & potu id appetant homines, ut non esuriant, neque sitiant; hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur, immortales & incorruptibiles facit, id est, societas ipsa Sanctorum, ubi pax erit & unitas plena atque perfecta.

Illa sententia contraria est sententiis Clementis Papæ & aliorum multorum sanctorum Patrum, qui dicunt corpus Domini non cum ceteris communibus cibis per aqualiculos in secessum mitti.

* cum

EX TRACTATU
Haimonis Episcopi Halberstadensis.

SED quoniam hujus epistolæ opportunitas affert, ut aliquid de tanto Sacramento latiùs dicatur, proferatur in medium quod gratia illius contulit, qui hoc Sacramentum corporis sui & sanguinis ad salutem fidelium animarum in terris relinquere voluit, ut fidei integritas propensiùs roboretur, & credentium merita cumulatiùs augeantur. Substantiam ergo panis & vini, quæ super altare ponuntur, fieri corpus Christi & sanguinem per ministerium Sacerdotis & gratiarum actionem, Deo hoc operante, divinâ gratiâ, secretâ potestate, nefandissimæ dementiæ est fidelibus mentibus dubitare. Credimus itaque & fideliter confitemur & tenemus, quòd substantia illa, panis scilicet & vini, per operationem divinæ virtutis, ut jam dictum est, id est, natura panis & vini substantialiter convertatur in aliam substantiam, id est, in carnem & sanguinem. Non enim impossibile est, &c.

INDEX
RERUM ET PERSONARUM.

Lineola hæc —— ubi occurrit, indicat rem à priori ad posteriorem usque numerum inclusivè tractari.

S. Benignus

C

D

S. Dona-

E

F

H

K

L

præmia

N

Q

R

S

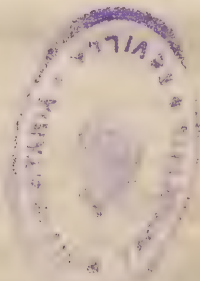
T

FINIS.

ERRATORUM CORRECTIO.

PAg. 9. *lin.* 8. *sic lege* ut inde per universam Europam suum Ordinem diffunderet.
10. 37. disgressio, *l.* digressio.
11. *in margine l.* 4. cap. 5. *lege* cap. 15.
12. 37. DLXIV. *l.* DXLIV.
16. 3. Monachias *l.* monachicas.
17. 10. definiat ut *l.* definiat, ut.
20. 9. licat *l.* liceat. *lin.* 18. cap. 6. *l.* cap. 9.
24. 15. memorata *l.* memoratæ. *lin.* 34. Minois *l.* Minoris.
25. *in margine l.* 2. Houtten *l.* Hovedrn. *l.* 10. l. Epist. 4.
26. *in margine è regione num.* 73. Hæc Epistola meminit *l.* Hæc Epistola cujus meminit.
27. *in marg. l.* 8. ne *l.* nec.
28. *lin.* 4. *ante ult.* suscipiunt *l.* suspiciunt.
31. 38. DCXLVII. *l.* DCCXLVII.
32. 7. DCCLVII. *l.* DCCXLVII.
35. 23. peragendum *l.* pergendum.
38. 6. oleum infirmorum *l.* oleum in infirmorum.
43. 17. in lib. Vitæ *l.* in lib. 1. Vitæ.
51. 14. Ebruslum *l.* Ebrulfum.
54. 20. distimulare *l.* dissimulare.
57. 37. Pictorum *l.* Pictonum.
58. 25. Ansberti Lantbertum *l.* Ansberti laudat Lantbertum.
59. 5. operante *l.* imperante.
60. 5. Ternodensem *l.* Dertonensem.
68. 45. Benedictini *l.* Benedicti.
70. 46. mentio nulla *l.* mentio simul.
71. 27. *sic lege* Ursmarum Erminonem.
75. 16. Rotomagensi *l.* Rotomagensem.
90. 1. columbarum *l.* columnarum.
91. *lin. antepenult.* Elnonensi *l.* Elnonensis.

94. 12. ac *l.* ab. & *lin. ult.* Ekkekardo *l.* Ekkehardo.
97. 15. prioribus *l.* prioris.
98. 12. *post dicitur dele virgulam.*
103. *lin. penult.* & *l.* ex.
109. 29. octingesimo *l.* octingentesimo.
113. 32. Eistelensi *l.* Eistetensi.
116. 2. hîc *l.* in. 3. sæculo.
127. 17. severiùs *l.* severius.
130. 30. obationes *l.* oblationes.
133. 35. *Vide addenda pag.* 503.
135. 41. Genuensis *l.* Januensis.
136. 5. in ferre *l.* inferre.
138. 39. *Vide addenda pag.* 504.
147. *in margine* homines *l.* hominis.
150. 29. deprivata *l.* de privata.
152. 34. exagerebat *l.* exaggerabat.
160. 5. beatum *l.* boatum.
170. 1. adsistatio *l.* adsistatis.
174. 13. cujus *l.* cujusdam.
179. 7. nuncupantivum *l.* nuncupativum.
188. 8. in culeat *l.* inculcat.
198. 45. in cap. ita *l.* in capita.
210. 39. ut sancti *l.* ut Regula sancti.
220. 37. menuit *l.* meruit.
221. 1. Fossarensis *l.* Fossatensi.
224. 34. eruditur *l.* eruditus.
231. 6. Monasticum *l.* monasterium. *Item in margine* Narbonensi *l.* Senonensi.
235. 35. *lege* Parthenone.
239. *Hac pagina malè notatur* 149.
251. 3. Haëstnus *l.* Haëstenus.
256. 1. Regula *l.* Regulæ. *Ibid. lin.* 37. Fossensis *l.* Fossatensis.
264. 18. gravus *l.* gravius.
274. 2. Cointi l. Cointii
277. 20. Sanctam *l.* Sanctum.
295. 25. troversia *l.* controversia.
334. 21. cum *l.* eum. *Item. l.* 37. prædestinationis *l.* Prædestinatianis.
336. 28. qua *l.* quæ.
349. *lin. penult.* concessim *l.* concessum.
392. 22. Capitular ia *l.* Capitula.
403. 13. Æthereldus *l.* Æthelredus.
408. *lin.* 3. *ante ultim.* Hiensi *l.* Hiiensi.
417. 16. hostibuo *l.* hostibus.
432. 31. tempore *l.* temperare.
433. 20. ubi *l.* utí. *lin.* 24. Gualonen *l.* Gualonem. *lin.* 25. Gualonæ *l.* Gualone.
434. 18. conflacta *l.* conflata.
438. 23. & 24. inopionato *l.* inopinatò. *lin. idt.* unios *l.* unitos.
445. 13. principo *l.* principio.
447. 4. utensium *l.* utentium.
466. 20. illnc *l.* illic.
468. 45. MIIV. *l.* MLIV.
471. 32. verò *l.* vero.
482. 7. captim *l.* carptim.
508. 40. aspices l. apices.
512. 37. nomini *l.* nomine *lin.* 39. Domine *l.* Domini.
521. 37. magne *l.* magno.

MABILL
PRÆFAT

colorchecker CLASSIC

calibrite

mm